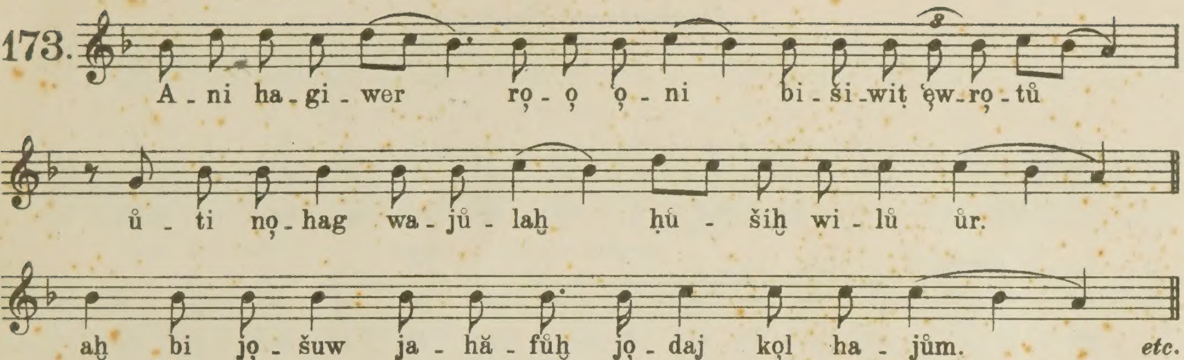
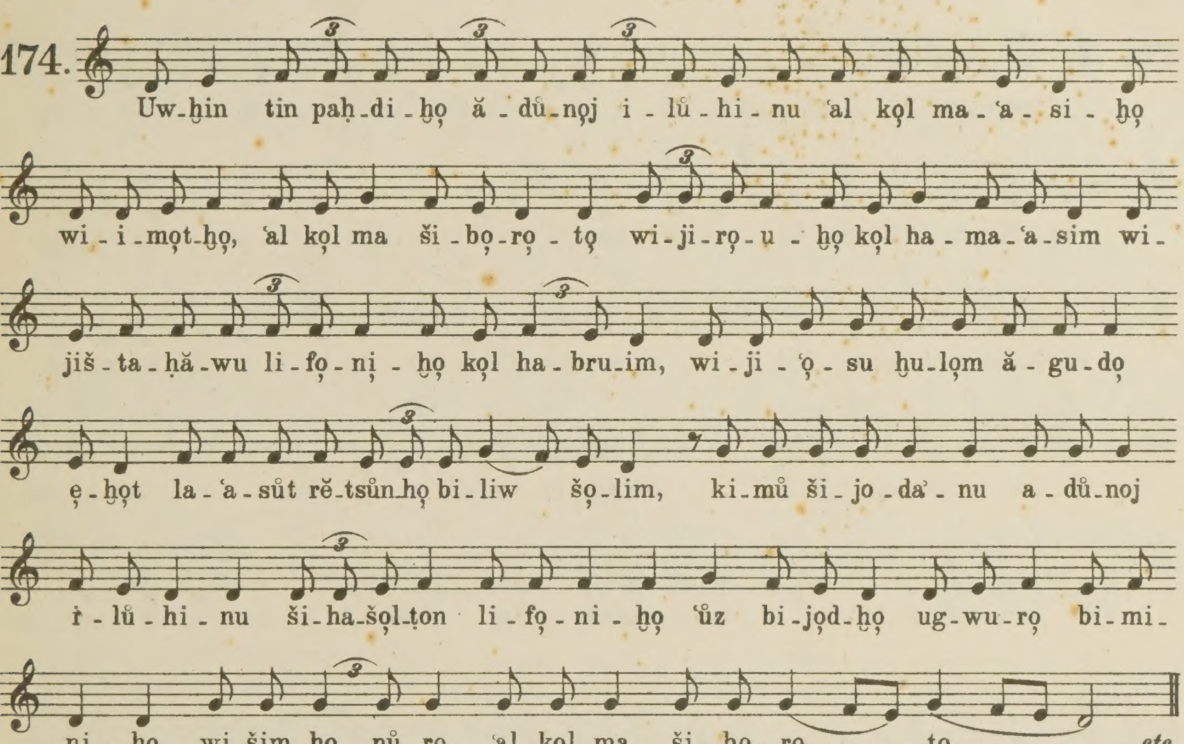
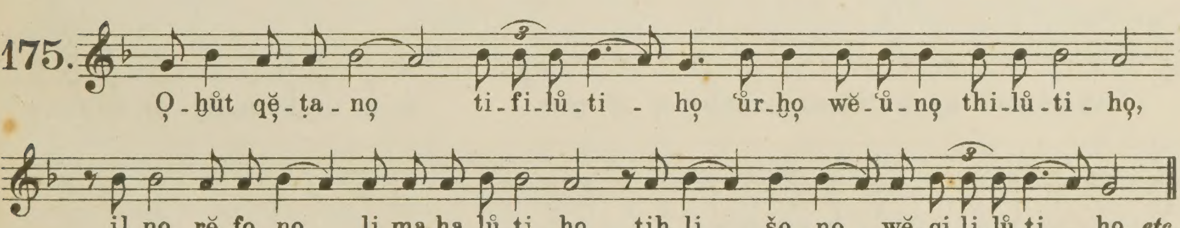
173.

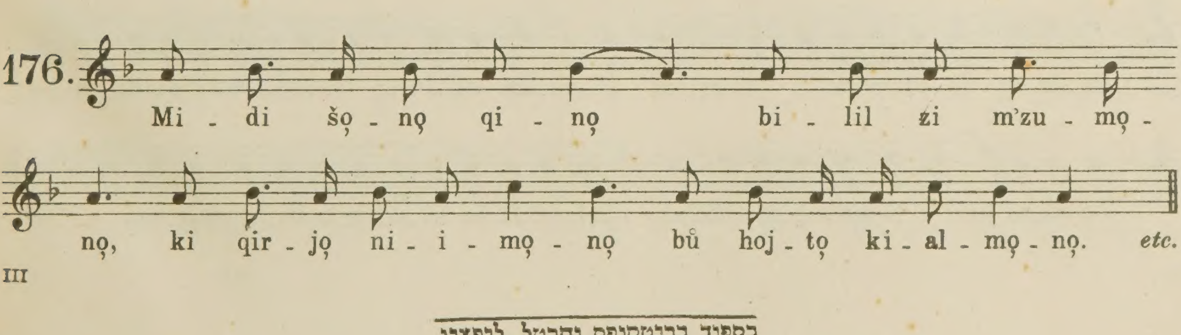
174.

175.

176.

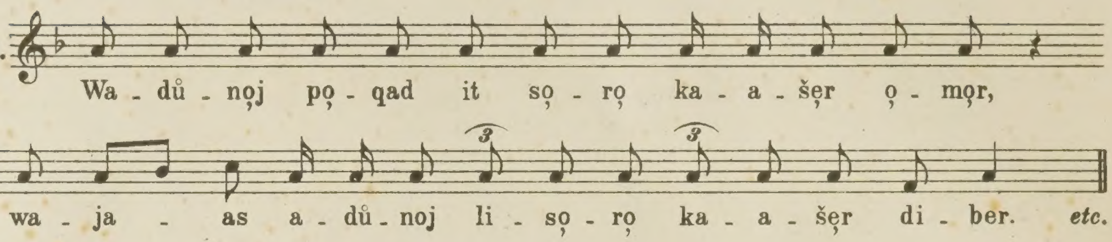

בספוד ברייטקופף והרטל, ליפציג.

VIII Songs of the Daghestanians נגינות יהודי דאגיסתאן

Daghestaner Gesänge

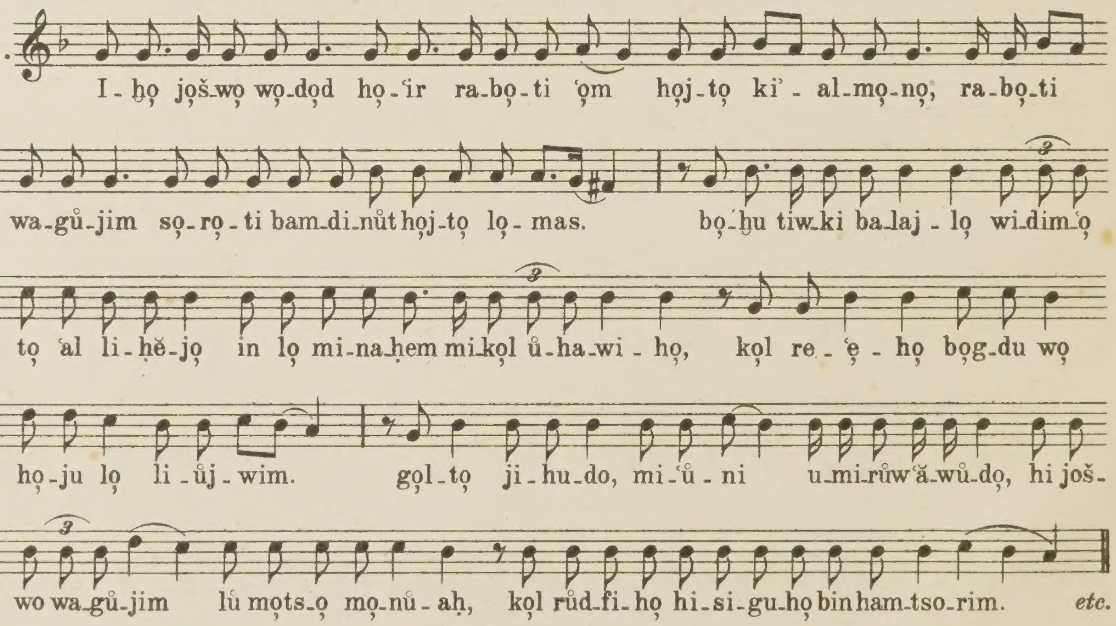
170.

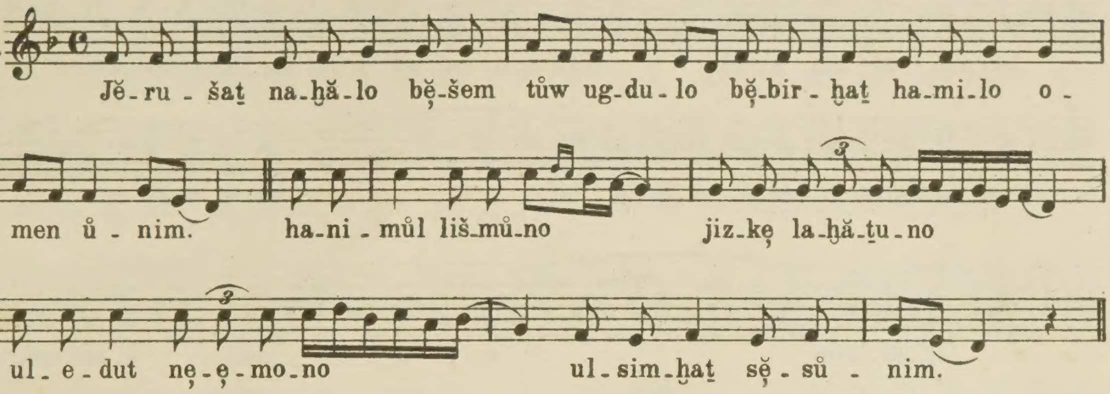
171.

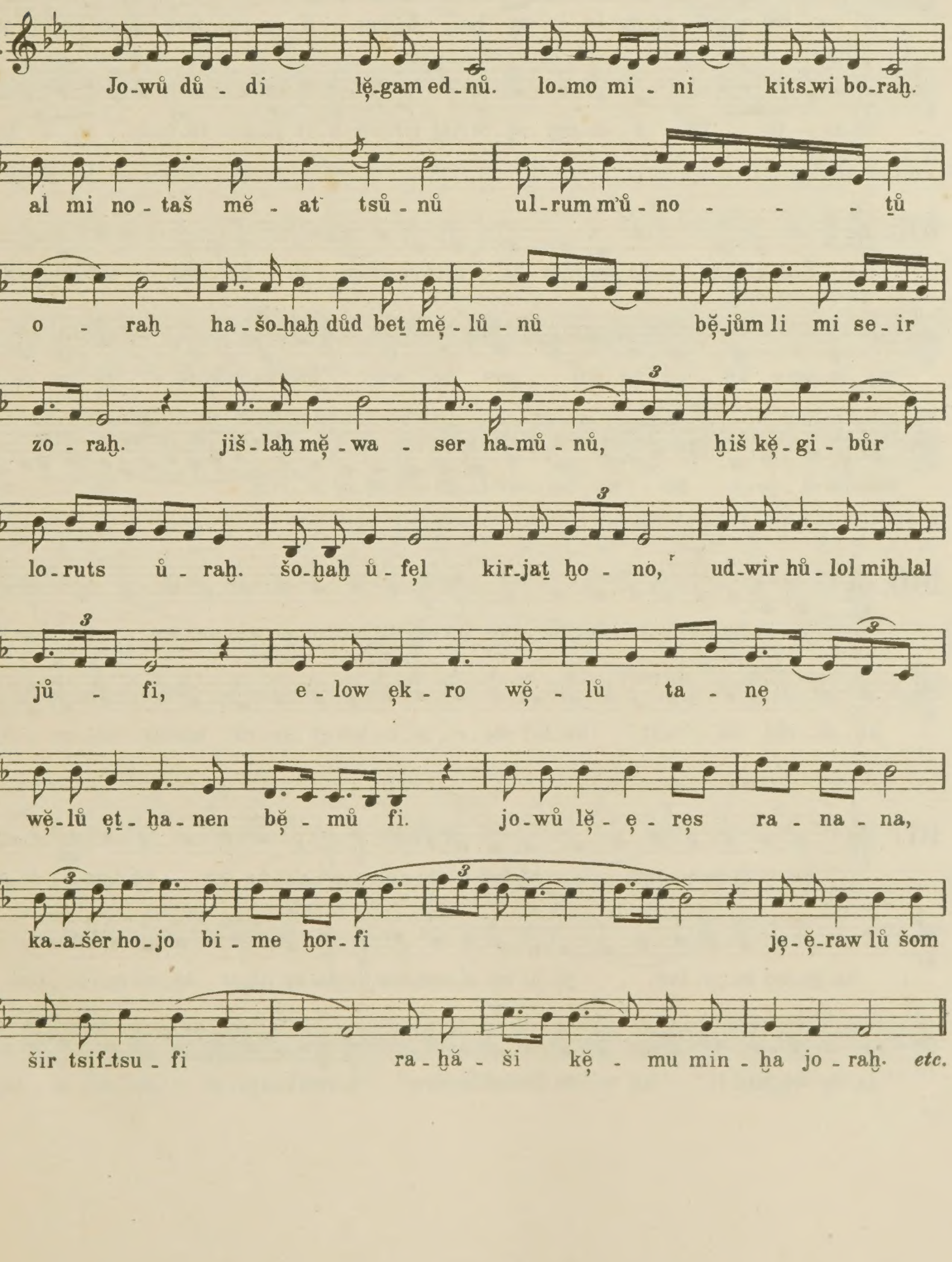
172.

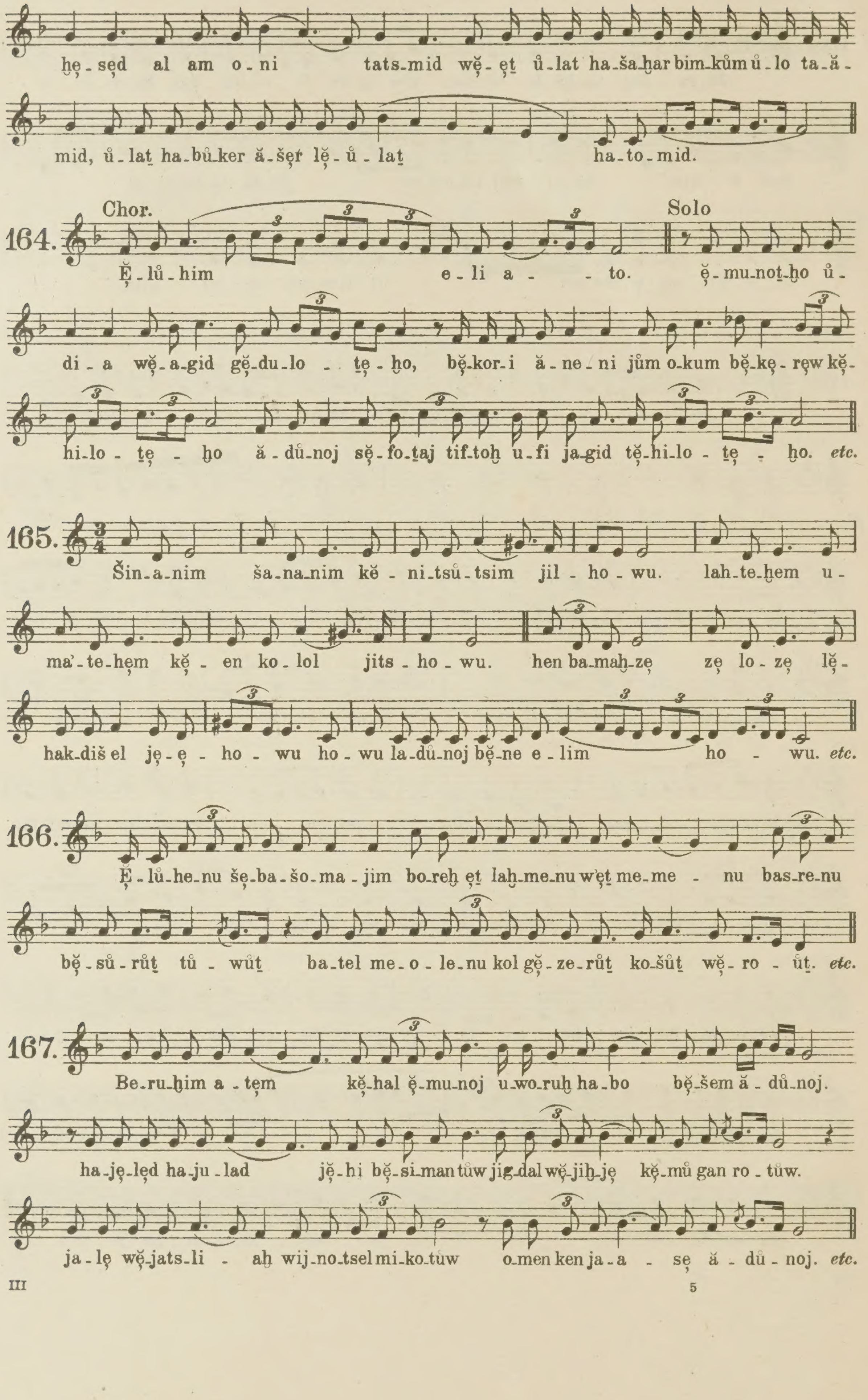

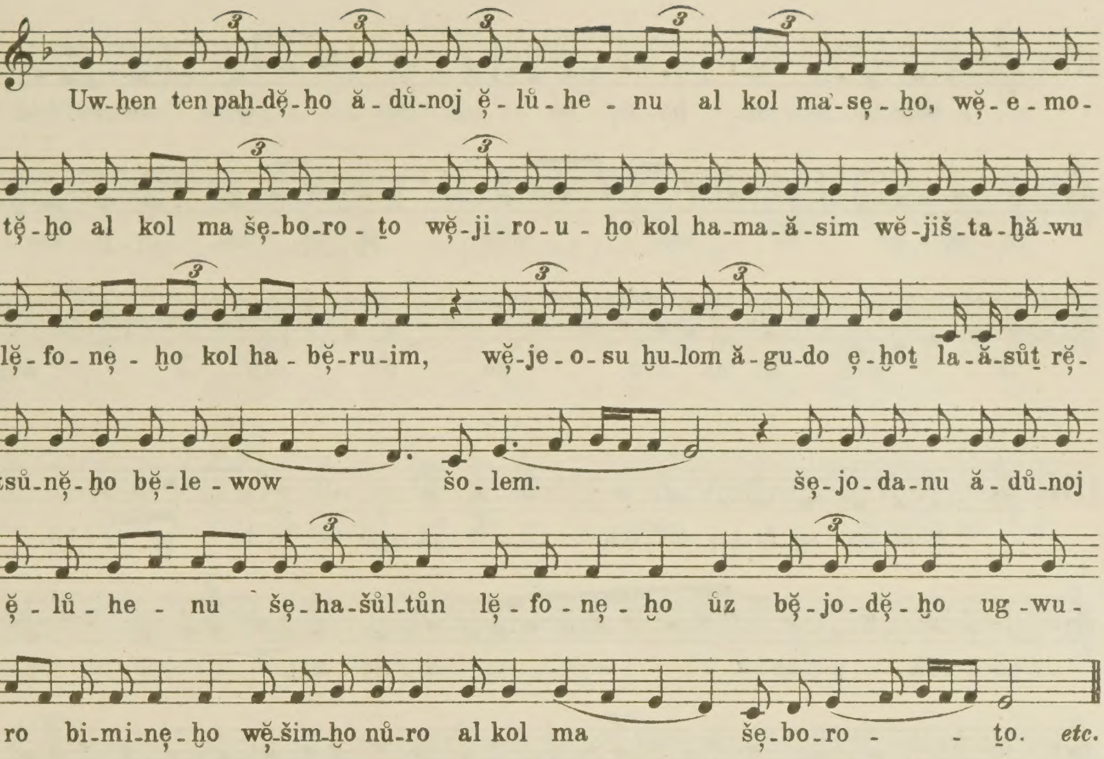
168.

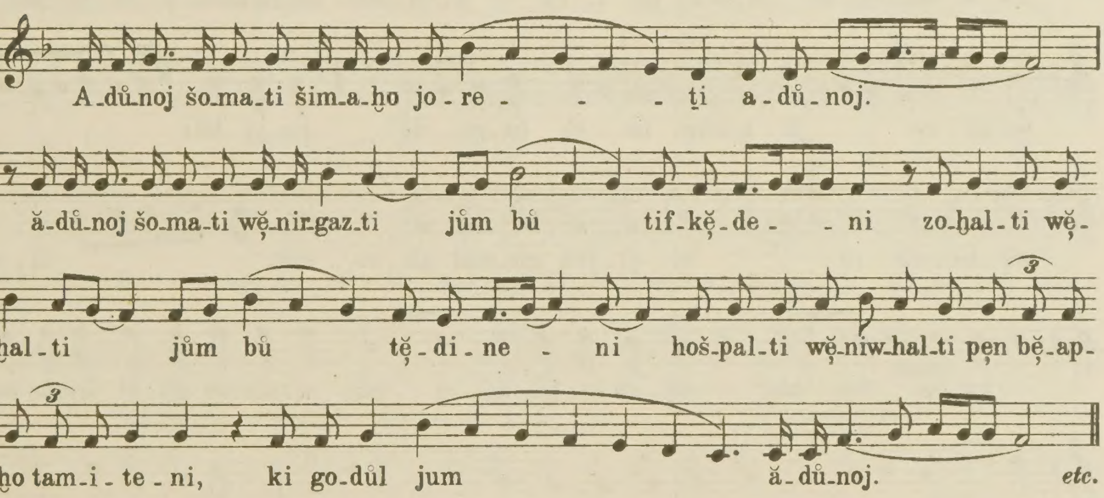

Jĕ-ru - šat na-ḫă-lo bẹ̆-šem tůw ug-du-lo bẹ̆-bir - ḫat ha-mi-lo o -
men ů - nim. ha-ni - mûl liš-mů-no jiz-kẹ la-ḫă-tu-no
ul - e - dut nẹ-ẹ-mo-no ul - sim-ḫat sẹ̆ - sů - nim.

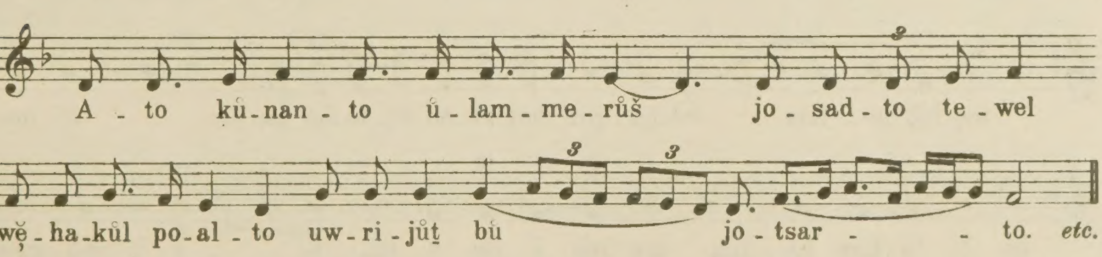
169.

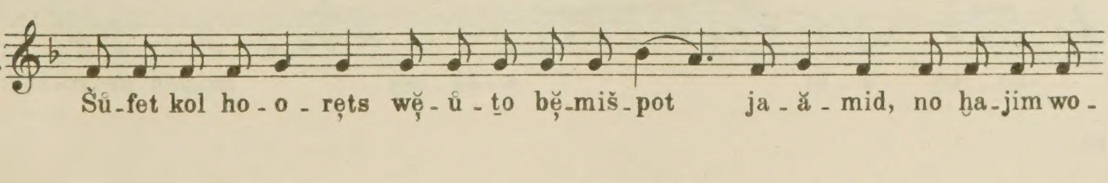

Jo-wů dů - di lẹ̆-gam ed-nů. lo-mo mi - ni kits-wi bo-raḫ.
al mi no - taš mĕ - at tsů - nů ul-rum m'ů - no - - - tů
o - raḫ ha - šo-ḫaḫ důd bet mẹ̆ - lů - nů bẹ̆-jům li mi se - ir
zo - raḫ. jiš - laḫ mẹ̆ - wa - ser ha-mů - nů, ḫiš kẹ̆ - gi - bůr
lo-ruts ů - raḫ. šo-ḫaḫ ů - fẹl kir-jat ḫo - no, ud-wir hů - lol miḫ-lal
jů - fi, e - low ẹk - ro wẹ̆ - lů ta - nẹ
wẹ̆-lů ẹt - ḫa-nen bẹ̆ - mů fi. jo-wů lẹ̆ - ẹ - rẹs ra - na - na,
ka-a-šer ho-jo bi - me ḫor-fi jẹ-ẹ̆-raw lů šom
šir tsif-tsu - fi ra - ḫă - ši kẹ̆ - mu min - ḫa jo - raḫ. etc.

hẹ - sẹd al am o - ni tats-mid wę̆ - ęt ů-lat ha-ša-ḫar bim-kům ů - lo ta-ă -
mid, ů - lat ha-bů-ker ă-šęr lę̆ - ů - lat ha-to-mid.
164. Chor. Solo
Ę̆ - lů - him e - li a - - to. ę̆ - mu-not-ḫo ů -
di - a wę̆ - a-gid gę̆-du-lo - - tę - ḫo, bę̆-kor-i ă - ne - ni jům o-kum bę̆-kę - ręw kę̆-
hi-lo - tę - ḫo ă - dů-noj sę̆-fo-taj tif-toḫ u-fi ja-gid tę̆-hi-lo - tę - ḫo. etc.
165. Šin-a-nim ša-na-nim kĕ - ni-tsů-tsim jil - ho - wu. lah-te-ḫem u -
ma'-te-hẹm kę̆ - en ko - lol jits - ho - wu. hen ba-maḫ-zę zę lo - zę lę̆ -
hak-diš el ję - ę - ho - wu ho - wu la-dů-noj bę̆-ne e - lim ho - wu. etc.
166. Ę - lů-he-nu šę-ba-šo-ma - jim bo-reḫ ęt laḫ-me-nu wę̆t me-me - nu bas-re-nu
bę̆ - sů - růt tů - wůt ba-tel me-o - le-nu kol gę̆ - ze-růt ko-šůt wę̆ - ro - ůt. etc.
167. Be-ru-ḫim a - tęm kę̆-hal ę̆-mu-noj u-wo-ruḫ ha-bo bę̆-šem ă - dů-noj.
ha-ję-lęd ha-ju-lad ję̆-hi bę̆-si-man tůw jig-dal wę̆-jiḫ-ję kę̆-mů gan ro - tůw.
ja - lę wę̆-jats-li - aḫ wij-no-tsel mi-ko-tůw o-men ken ja - a - sę ă - dů - noj. etc.

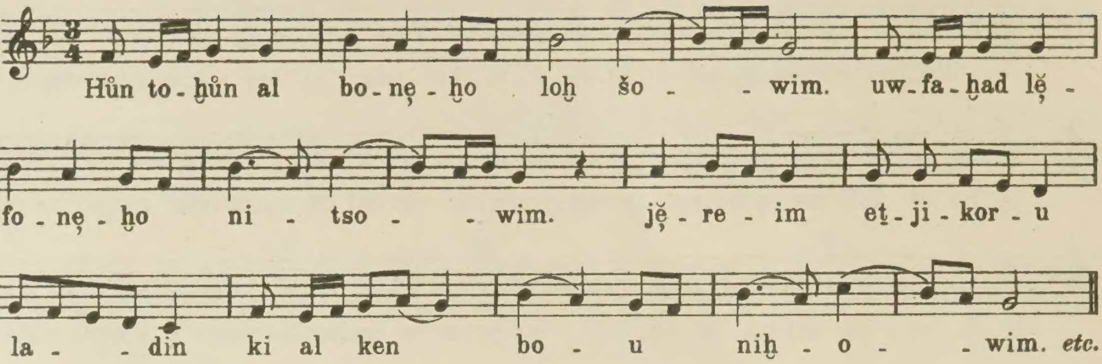
160.

161.

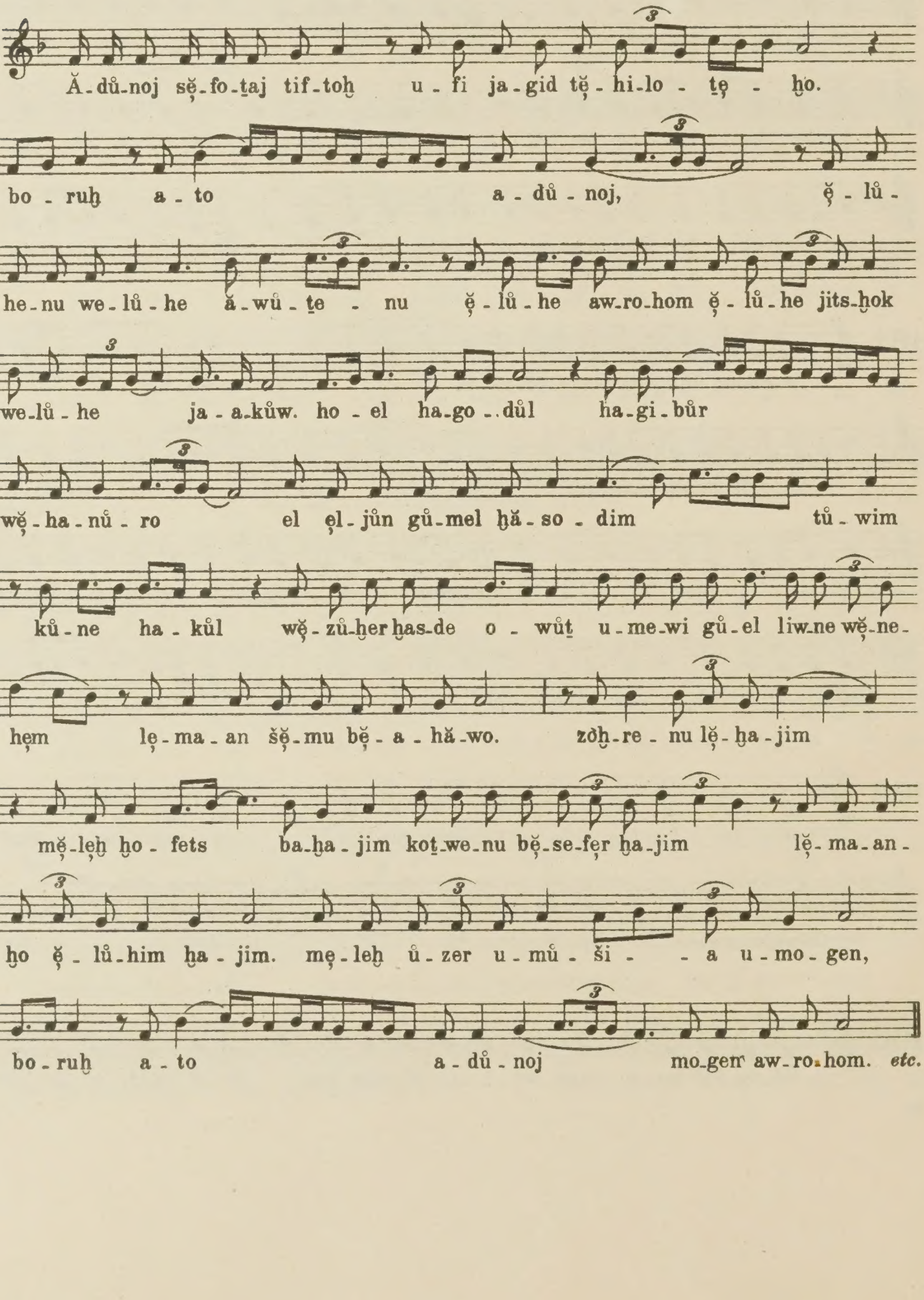
162.

163.

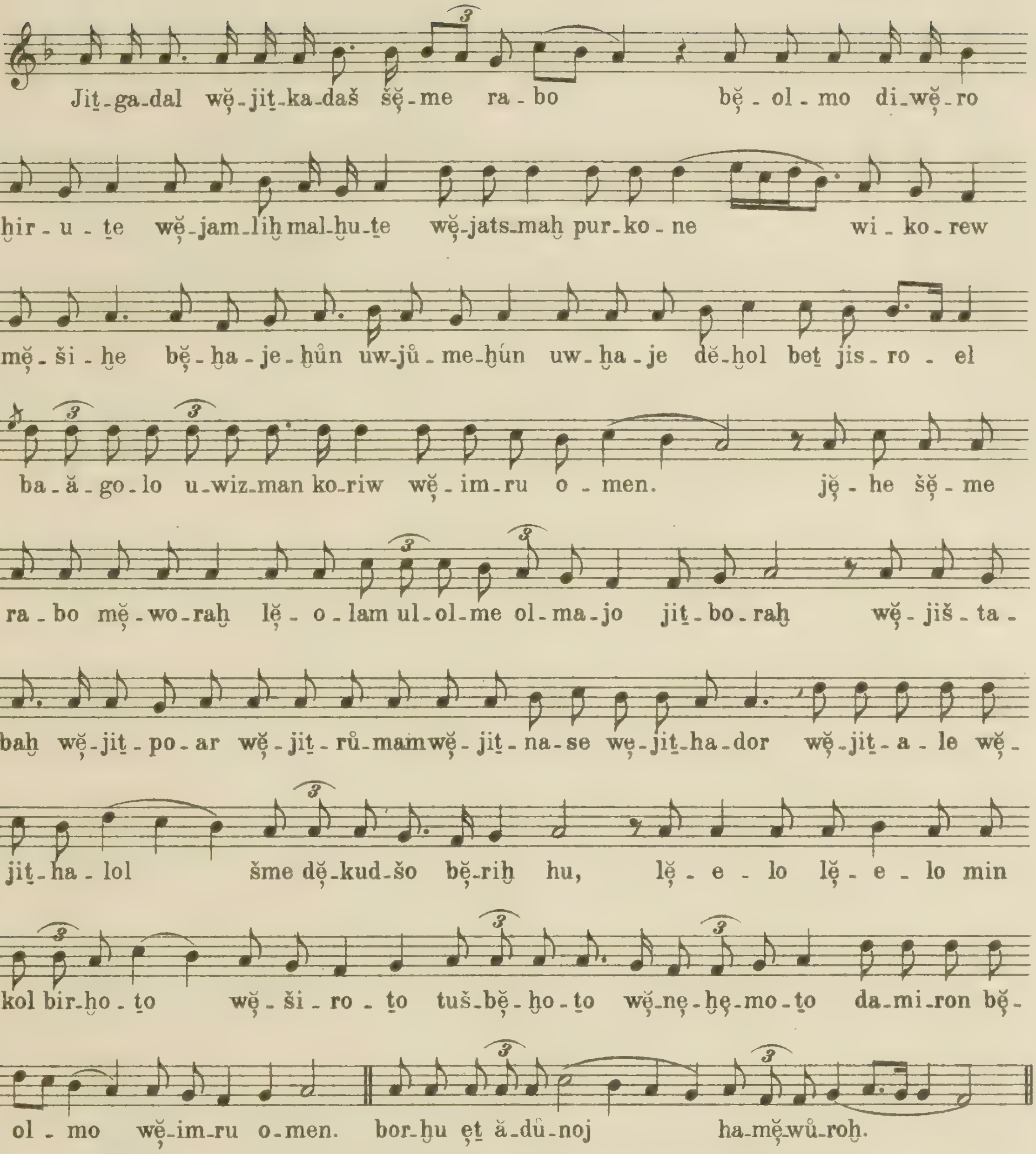
158.

Hûn to-ḫûn al bo-nẹ-ḫo loḫ šo - - wim. uw-fa-ḫad lẹ̆-
fo-nẹ-ḫo ni - tso - - wim. jẹ̆-re-im et̠-ji-kor-u
la - - din ki al ken bo - u niḫ - o - - wim. etc.

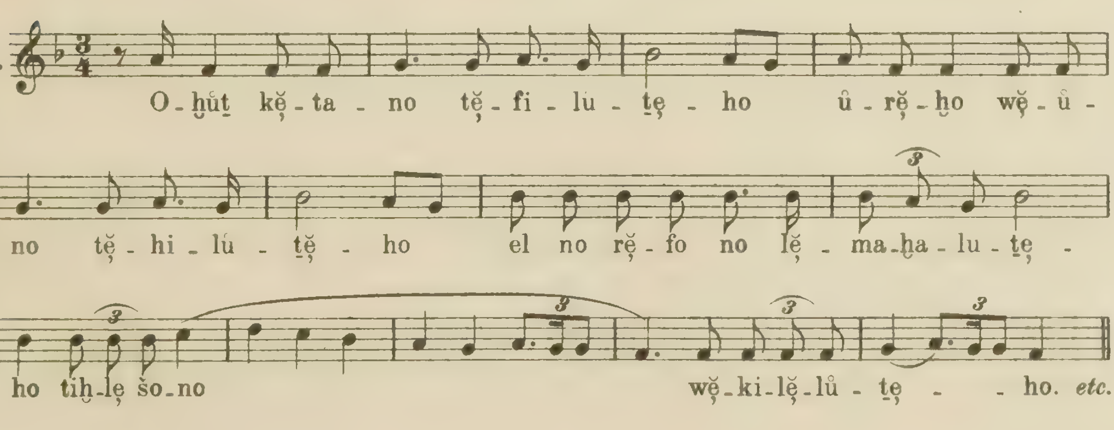
159.

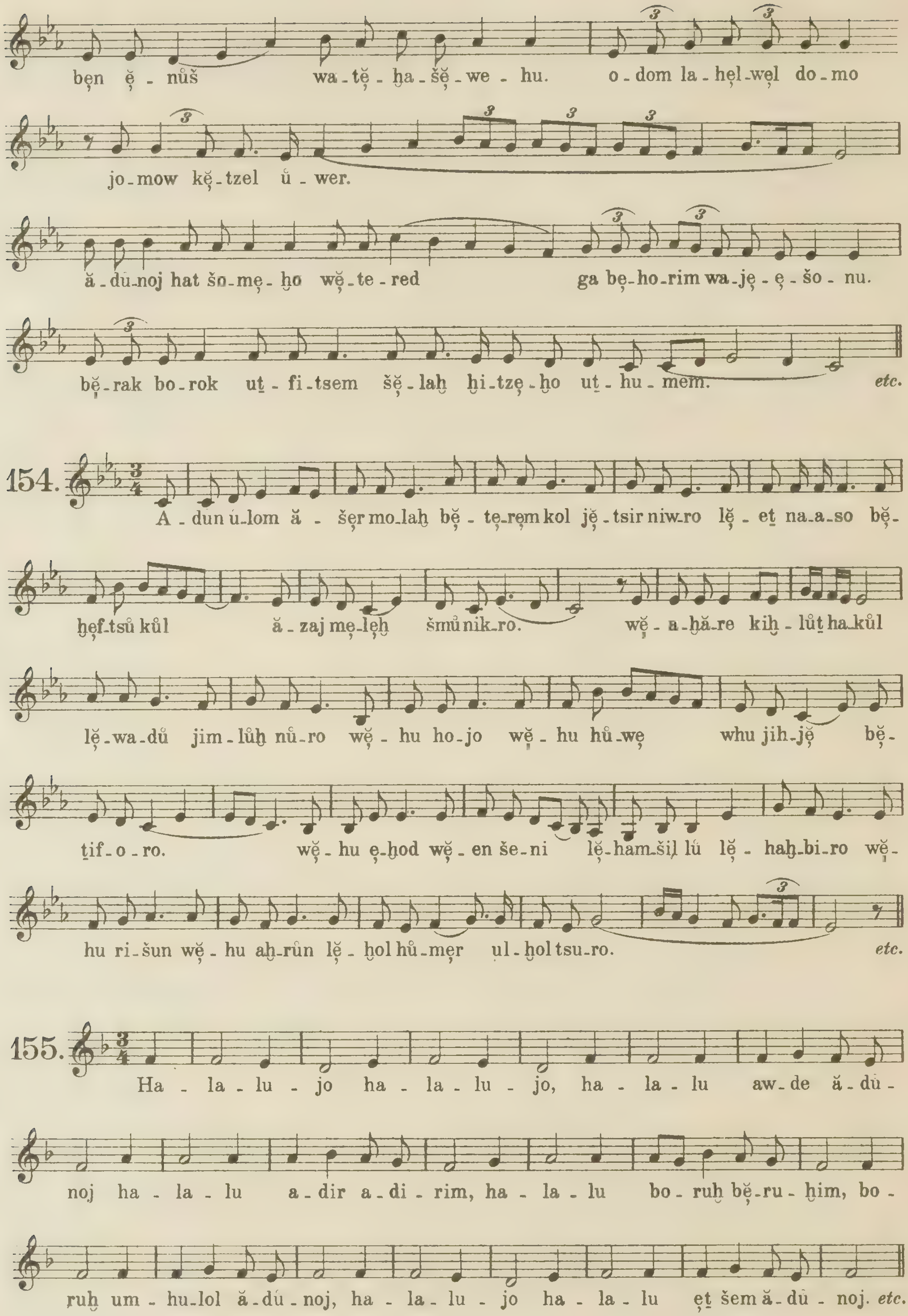

Ă-dů-noj sẹ̆-fo-t̠aj tif-toḫ u-fi ja-gid tẹ̆-hi-lo-t̠ẹ-ḫo.
bo-ruḫ a-to a-dů-noj, ẹ̆-lů-
he-nu we-lů-he ă-wů-t̠e-nu ẹ̆-lů-he aw-ro-hom ẹ̆-lů-he jits-ḫok
we-lů-he ja-a-kůw. ho-el ha-go-dûl ha-gi-bůr
wẹ̆-ha-nů-ro el ẹl-jûn gů-mel ḫă-so-dim tů-wim
ků-ne ha-kûl wẹ̆-zů-ḫer ḫas-de o-wůt̠ u-me-wi gů-el liw-ne wẹ̆-ne-
hẹm lẹ-ma-an šẹ̆-mu bẹ̆-a-hă-wo. zdḫ-re-nu lẹ̆-ḫa-jim
mẹ̆-leḫ ḫo-fets ba-ḫa-jim kot̠-we-nu bẹ̆-se-fẹr ḫa-jim lẹ̆-ma-an-
ḫo ẹ̆-lů-him ḫa-jim. mẹ-leḫ û-zer u-mů-ši - - a u-mo-gen,
bo-ruḫ a-to a-dů-noj mo-gen aw-ro-hom. etc.

156.

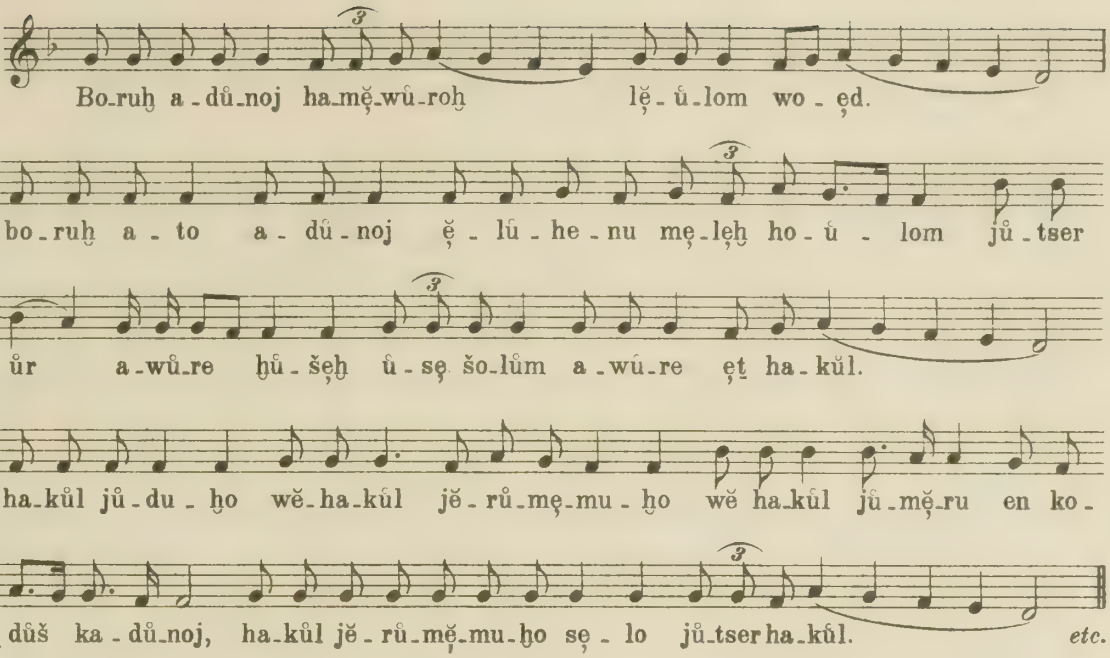

Jit̲_ga_dal wĕ̦_jit̲_ka_daš šĕ̦_me ra_bo bĕ̦_ol_mo di_wĕ̦_ro
h̯ir_u_t̲e wĕ̦_jam_lih̯ mal_h̯u_t̲e wĕ̦_jats_mah̯ pur_ko_ne wi_ko_rew
mĕ̦_ši_h̯e bĕ̦_h̯a_je_h̯ûn uw_jû_me_h̯ún uw_h̯a_je dĕ_h̯ol bet̲ jis_ro_el
ba_ă_go_lo u_wiz_man ko_riw wĕ̦_im_ru o_men. jĕ̦_he šĕ̦_me
ra_bo mĕ̦_wo_rah̯ lĕ̦_o_lam ul_ol_me ol_ma_jo jit̲_bo_rah̯ wĕ̦_jiš_ta_
bah̯ wĕ̦_jit̲_po_ar wĕ̦_jit̲_rû_mamwĕ̦_jit̲_na_se wĕ̦_jit̲_ha_dor wĕ̦_jit̲_a_le wĕ̦_
jit̲_ha_lol šme dĕ̦_kud_šo bĕ̦_rih̯ hu, lĕ̦_e_lo lĕ̦_e_lo min
kol bir_h̯o_t̲o wĕ̦_ši_ro_t̲o tuš_bĕ̦_h̯o_t̲o wĕ̦_nę_h̯ę_mo_t̲o da_mi_ron bĕ̦_
ol_mo wĕ̦_im_ru o_men. bor_h̯u ęt̲ ă_dû_noj ha_mĕ̦_wû_roh̯.

157.

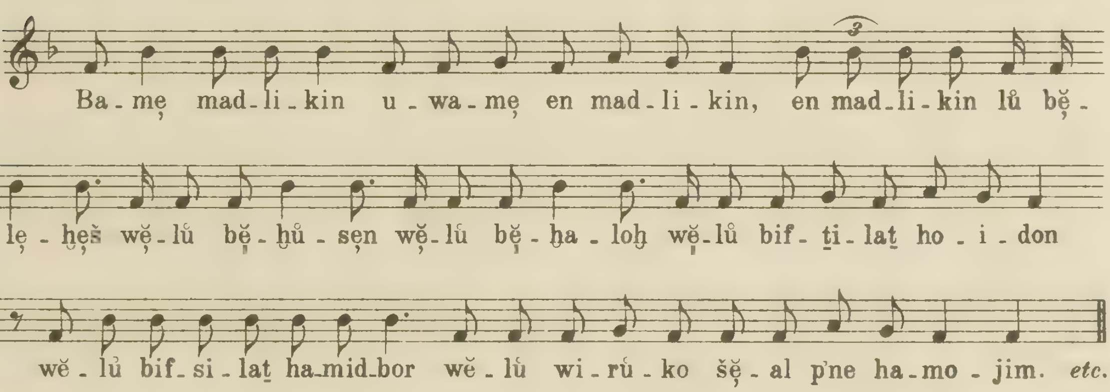

O_h̯ût̲ kĕ̦_ta_no tĕ̦_fi_lu_t̲ę_ho û_rĕ̦_h̯o wĕ̦_û_
no tĕ̦_hi_lú_t̲ĕ̦_ho el no rĕ̦_fo no lĕ̦_ma_h̯a_lu_t̲ę_
ho tih̯_lę šo_no wĕ̦_ki_lĕ̦_lû_t̲ę_ho. *etc.*

bẹn ẹ̆ - nůš wa - tẹ̆ - ẖa - šẹ̆ - we - hu. o - dom la - hẹl - wẹl do - mo
jo - mow kẹ̆ - tzel ů - wer.
ă - dů - noj hat šo - mẹ - ẖo wẹ̆ - te - red ga bẹ - ho - rim wa - jẹ - ẹ - šo - nu.
bẹ̆ - rak bo - rok ut̲ - fi - tsem šẹ̆ - laẖ ẖi - tzẹ - ẖo ut̲ - hu - mem. etc.
154.
A - dun u - lom ă - šẹr mo - laẖ bẹ̆ - tẹ - rẹm kol jẹ̆ - tsir niw - ro lẹ̆ - et̲ na - a - so bẹ̆-
ẖẹf - tsů kůl ă - zaj mẹ - lẹẖ šmů nik - ro. wẹ̆ - a - ẖă - re kiẖ - lůt̲ ha - kůl
lẹ̆ - wa - dů jim - lůẖ nů - ro wẹ̆ - hu ho - jo wẹ̆ - hu hů - wẹ whu jih - jẹ̆ bẹ̆-
t̲if - o - ro. wẹ̆ - hu ẹ - ẖod wẹ̆ - en še - ni lẹ̆ - ham - šil lů lẹ̆ - haẖ - bi - ro wẹ̆-
hu ri - šun wẹ̆ - hu aẖ - rûn lẹ̆ - ẖol hů - mẹr ul - ẖol tsu - ro. etc.
155.
Ha - la - lu - jo ha - la - lu - jo, ha - la - lu aw - de ă - dů -
noj ha - la - lu a - dir a - di - rim, ha - la - lu bo - ruẖ bẹ̆ - ru - ẖim, bo -
ruẖ um - hu - lol ă - dů - noj, ha - la - lu - jo ha - la - lu ẹt̲ šem ă - dů - noj. etc.

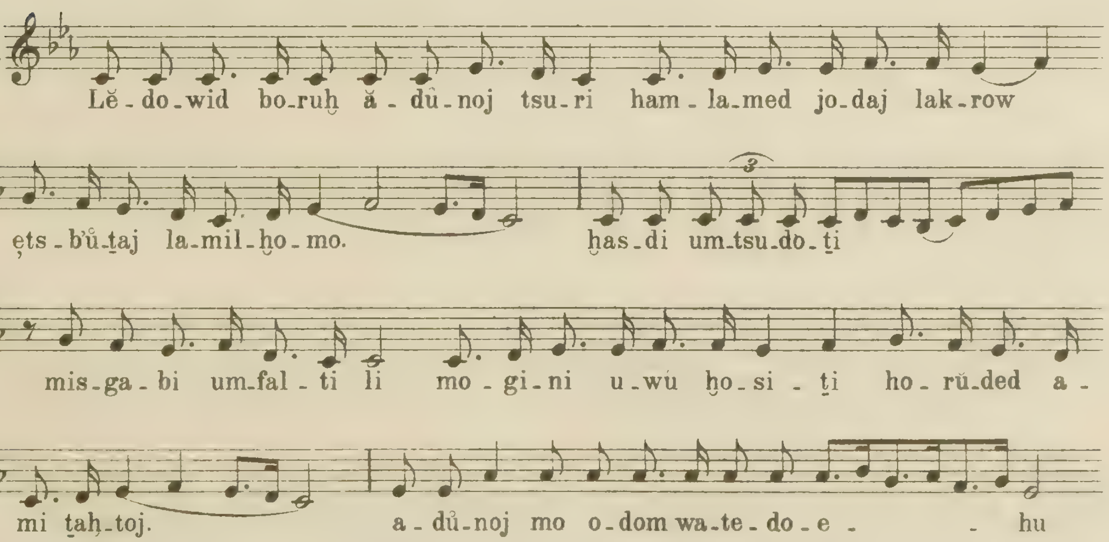
151.

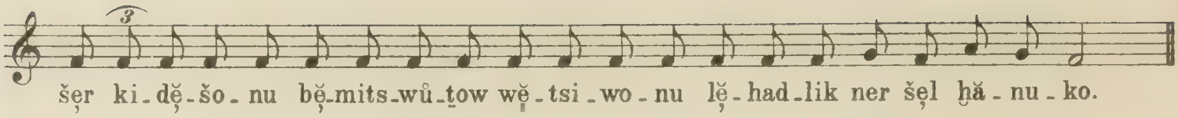

Bo-ruḫ a-dû-noj ha-mę̆-wû-roḫ lę̆-û-lom wo-ęd.
bo-ruḫ a-to a-dû-noj ę̆-lû-he-nu mę-lęḫ ho-û-lom jů-tser
ůr a-wû-re ḫû-šęḫ û-sę šo-lûm a-wû-re ęṯ ha-kůl.
ha-kůl jů-du-ḫo wě-ha-kûl jě-rů-mę-mu-ḫo wě ha-kûl jů-mę̆-ru en ko-
dûš ka-dû-noj, ha-kûl jě-rů-mę̆-mu-ḫo sę-lo jů-tser ha-kůl.
etc.

152.

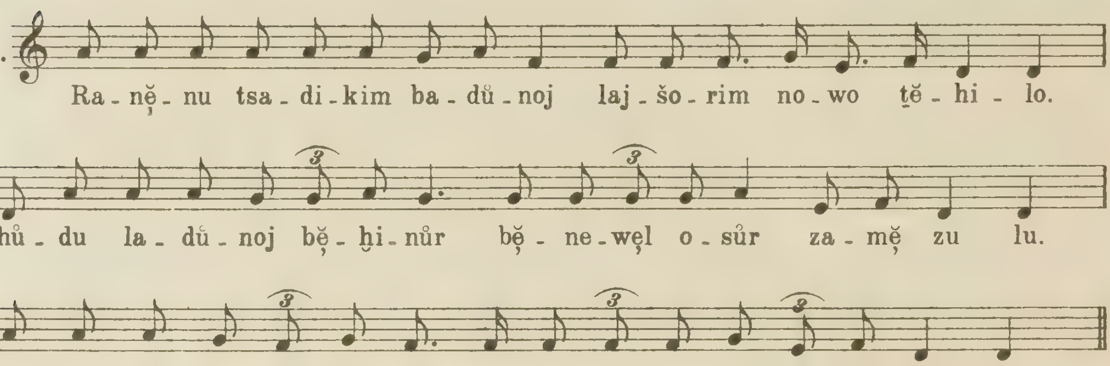

Ba-mę mad-li-kin u-wa-mę en mad-li-kin, en mad-li-kin lû bę̆-
lę-ḫęš wę̆-lû bę̆-ḫû-sęn wę̆-lû bę̆-ḫa-loḫ wę̆-lû bif-ṯi-laṯ ho-i-don
wě-lû bif-si-laṯ ha-mid-bor wě-lû wi-rú-ko šę̆-al p'ne ha-mo-jim.
etc.

153.

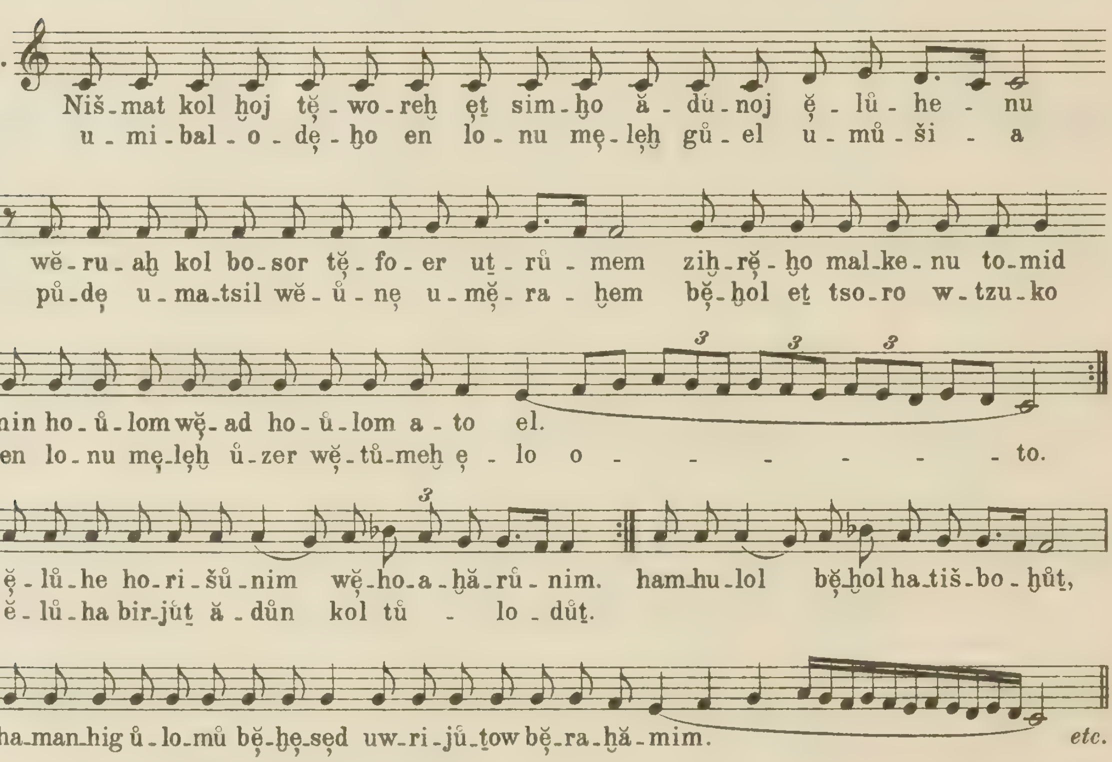

Lě-do-wid bo-ruḫ ă-dû-noj tsu-ri ham-la-med jo-daj lak-row
ęts-b'û-ṯaj la-mil-ḫo-mo. ḫas-di um-tsu-do-ṯi
mis-ga-bi um-fal-ti li mo-gi-ni u-wu ḫo-si-ṯi ho-rû-ded a-
mi taḫ-toj. a-dû-noj mo o-dom wa-te-do-e- -hu

šẹr ki-dẹ̆-šo-nu bẹ̆-mits-wů-ṯow wẹ̆-tsi-wo-nu lẹ̆-had-lik ner šẹl ẖă-nu-ko.

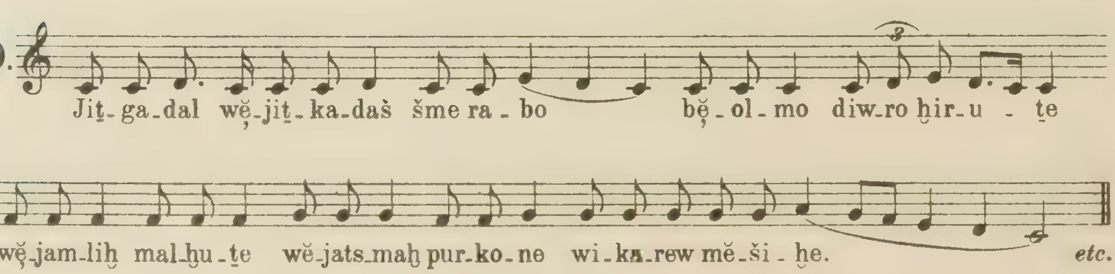
148.

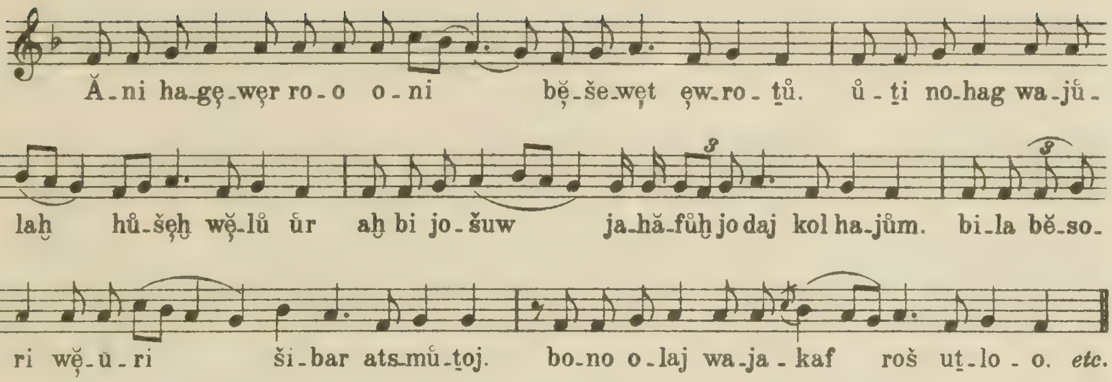

Ra-nẹ̆-nu tsa-di-kim ba-dů-noj laj-šo-rim no-wo ṯẹ̆-hi-lo.
hů-du la-dů-noj bẹ̆-ẖi-nůr bẹ̆-ne-wẹl o-sůr za-mẹ̆ zu lu.
ši-ru lů ši-rẹ̆ ẖo-doš he-ti-wu na-ge-nẹ̆ biṯ-ru-o. etc.

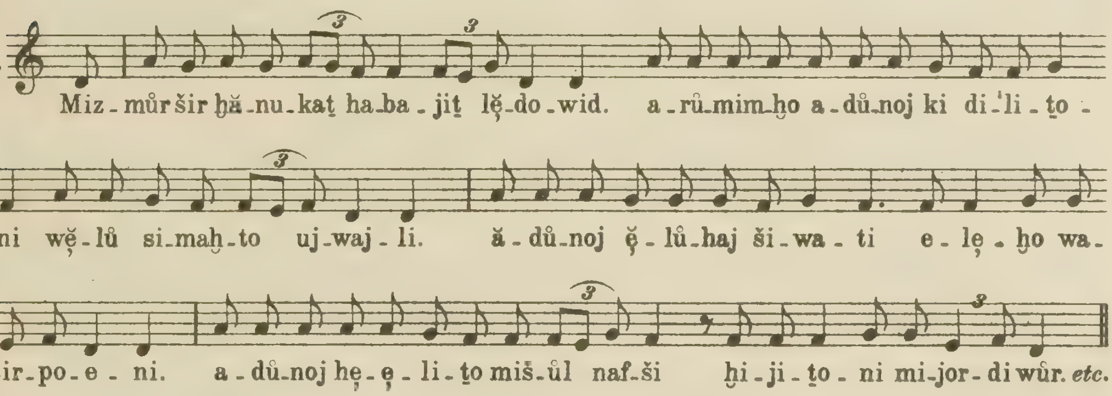
149.

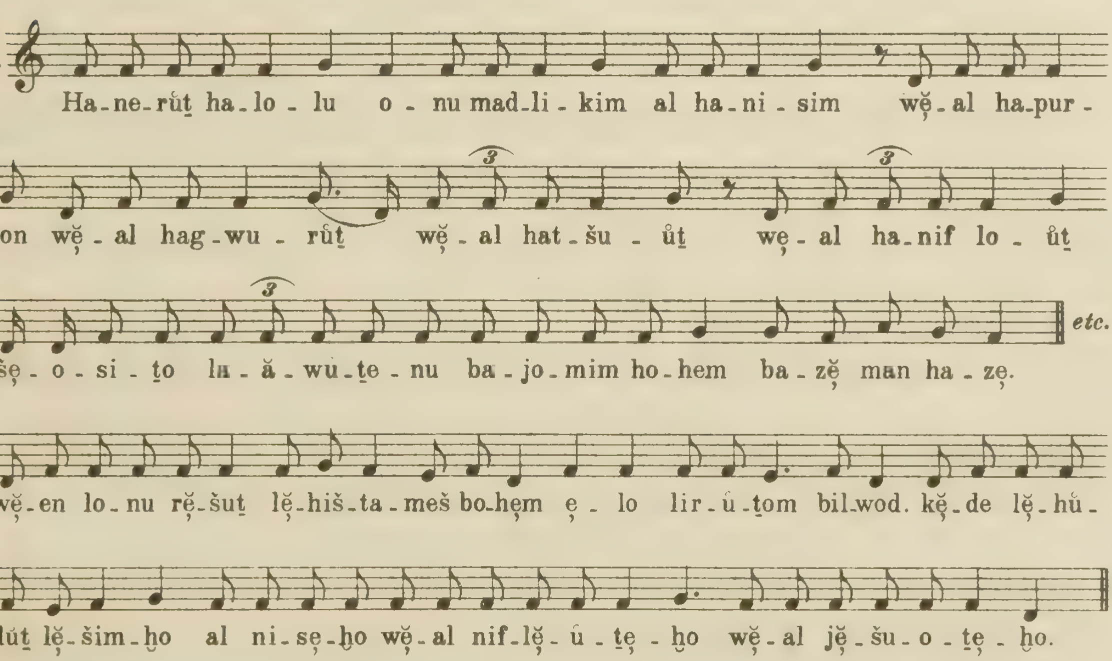

Niš-mat kol ẖoj tẹ̆-wo-reẖ ẹṯ sim-ẖo ă-dů-noj ẹ̆-lů-he-nu
u-mi-bal-o-dẹ-ẖo en lo-nu mẹ-lẹẖ gů-el u-mů-ši-a
wẹ̆-ru-aẖ kol bo-sor tẹ̆-fo-er uṯ-rů-mem ziẖ-rẹ̆-ẖo mal-ke-nu to-mid
pů-dẹ u-ma-tsil wẹ̆-ů-nẹ u-mẹ̆-ra-ẖem bẹ̆-ẖol eṯ tso-ro w-tzu-ko
min ho-ů-lom wẹ̆-ad ho-ů-lom a-to el.
en lo-nu mẹ-lẹẖ ů-zer wẹ̆-tů-meẖ ẹ-lo o-to.
ẹ̆-lů-he ho-ri-šů-nim wẹ̆-ho-a-ẖă-rů-nim. ham-hu-lol bẹ̆-ẖol ha-tiš-bo-ẖůṯ,
ĕ-lů-ha bir-jůṯ ă-důn kol tů-lo-důṯ.
ha-man-hig ů-lo-mů bẹ̆-ẖẹ-sẹd uw-ri-jů-ṯow bẹ̆-ra-ẖă-mim. etc.

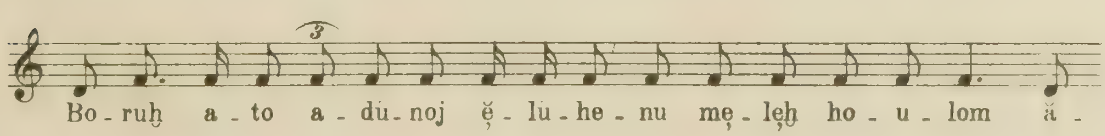
150.

Jiṯ-ga-dal wẹ̆-jiṯ-ka-daš šme ra-bo bẹ̆-ol-mo diw-ro ẖir-u-ṯe
wẹ̆-jam-liẖ mal-ẖu-ṯe wẹ̆-jats-maẖ pur-ko-ne wi-ka-rew mĕ-ši-ẖe. etc.

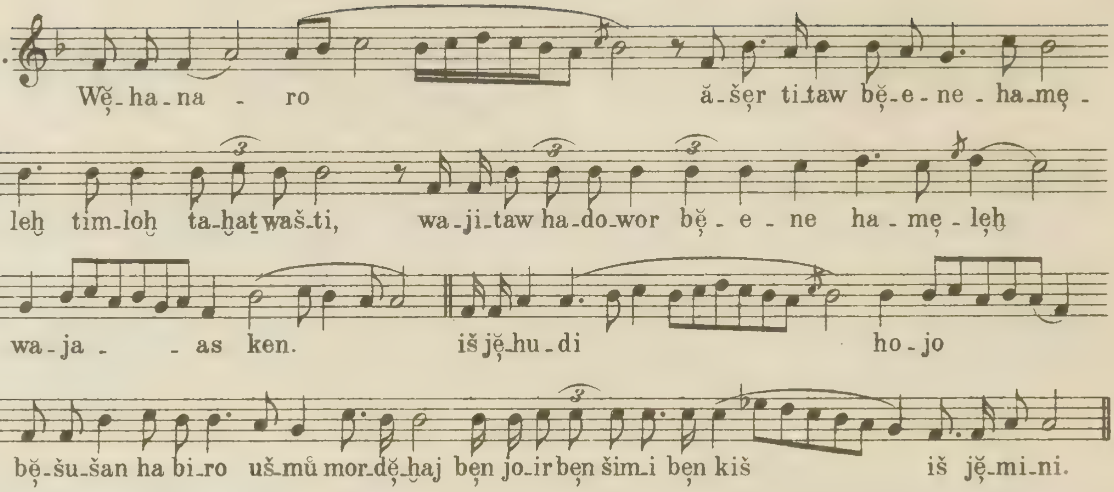
144.

145.

146.

147.

140.

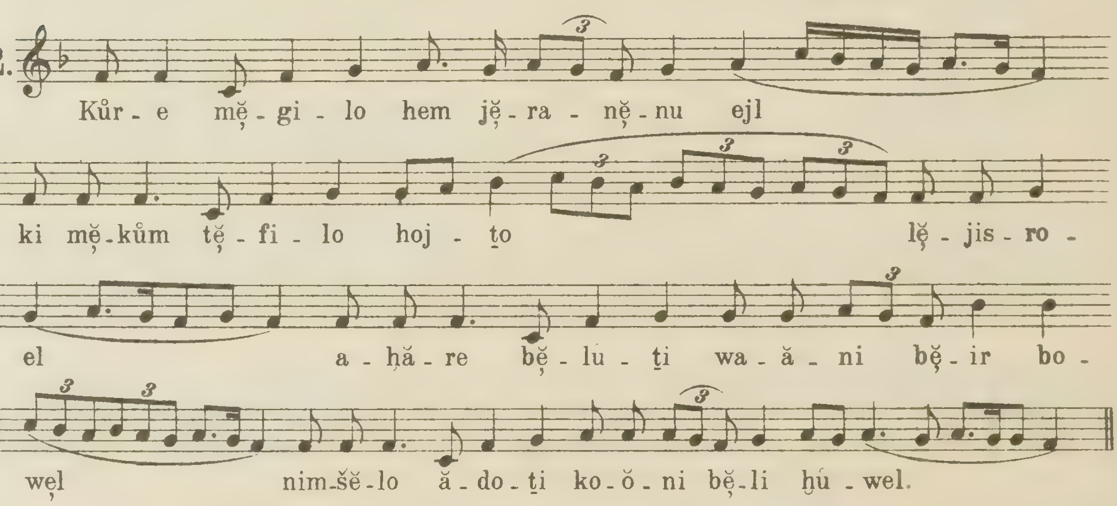

Andantino.

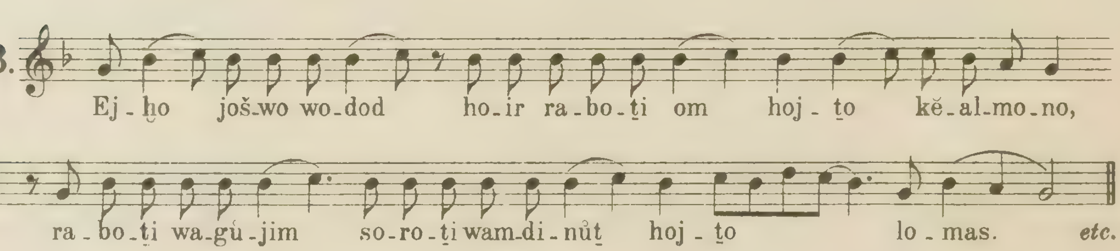
141.

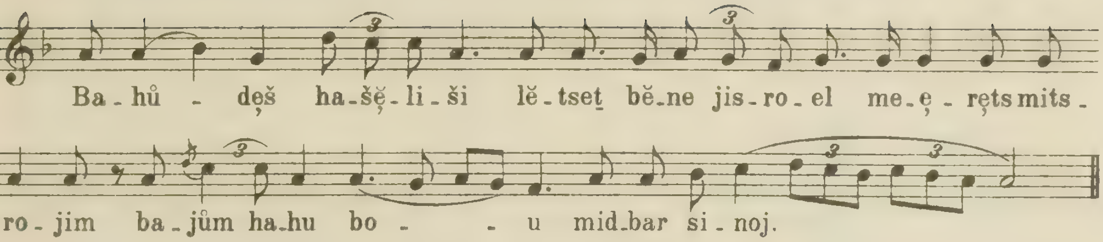

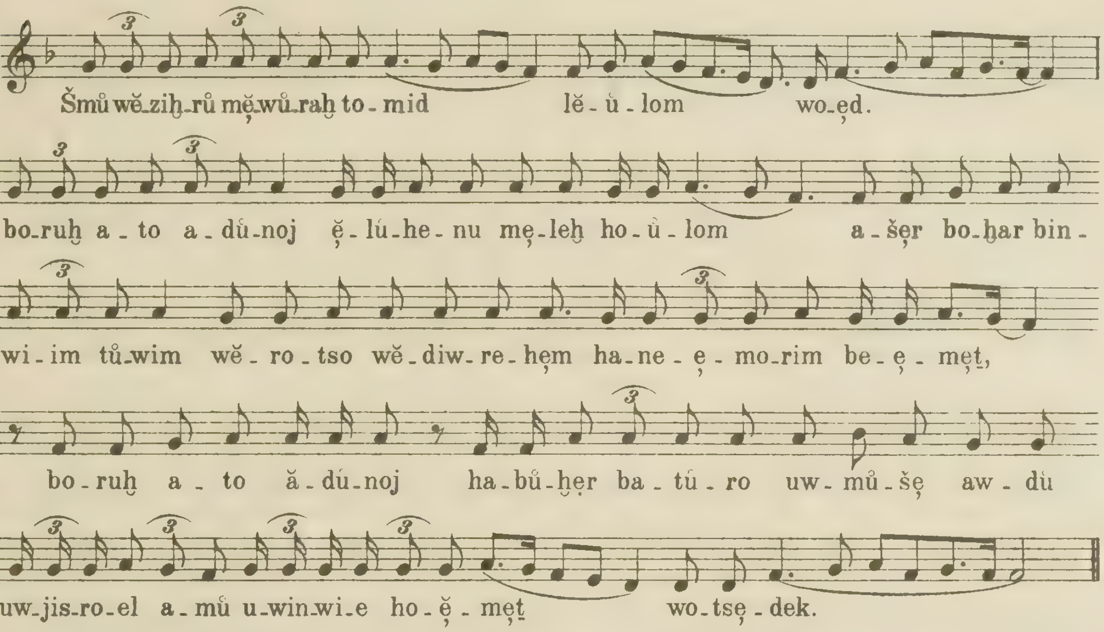
142.

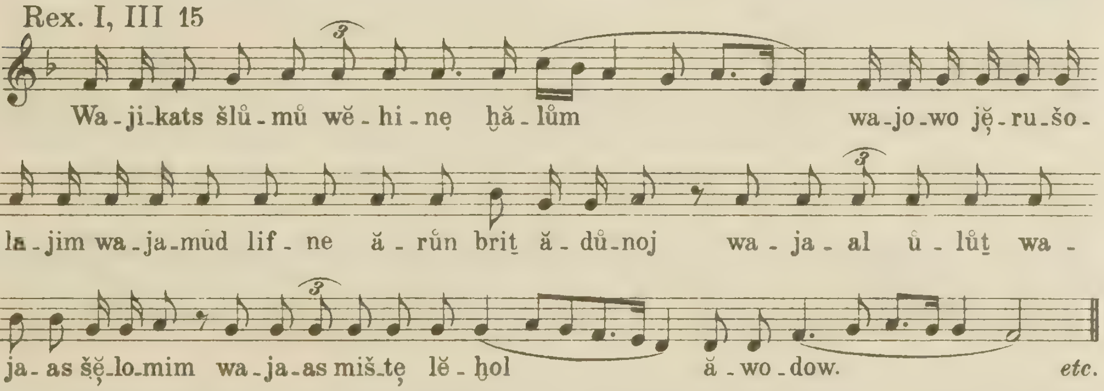
143.

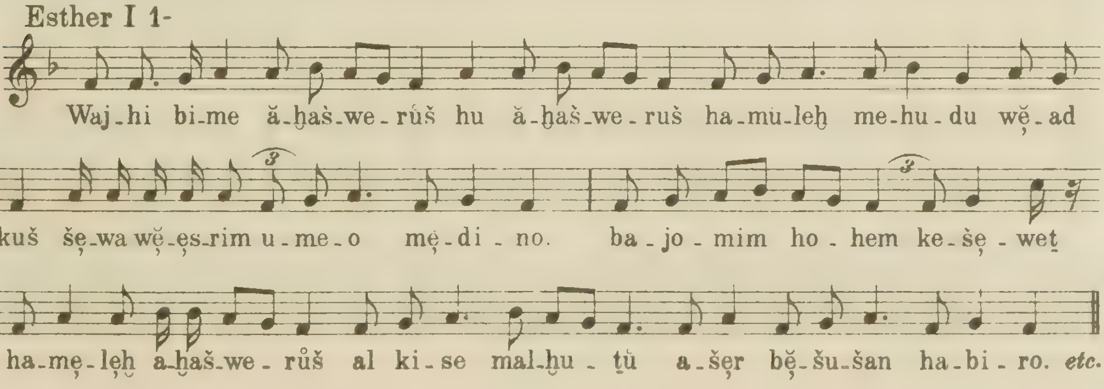
136.

137.

Rex. I, III 15

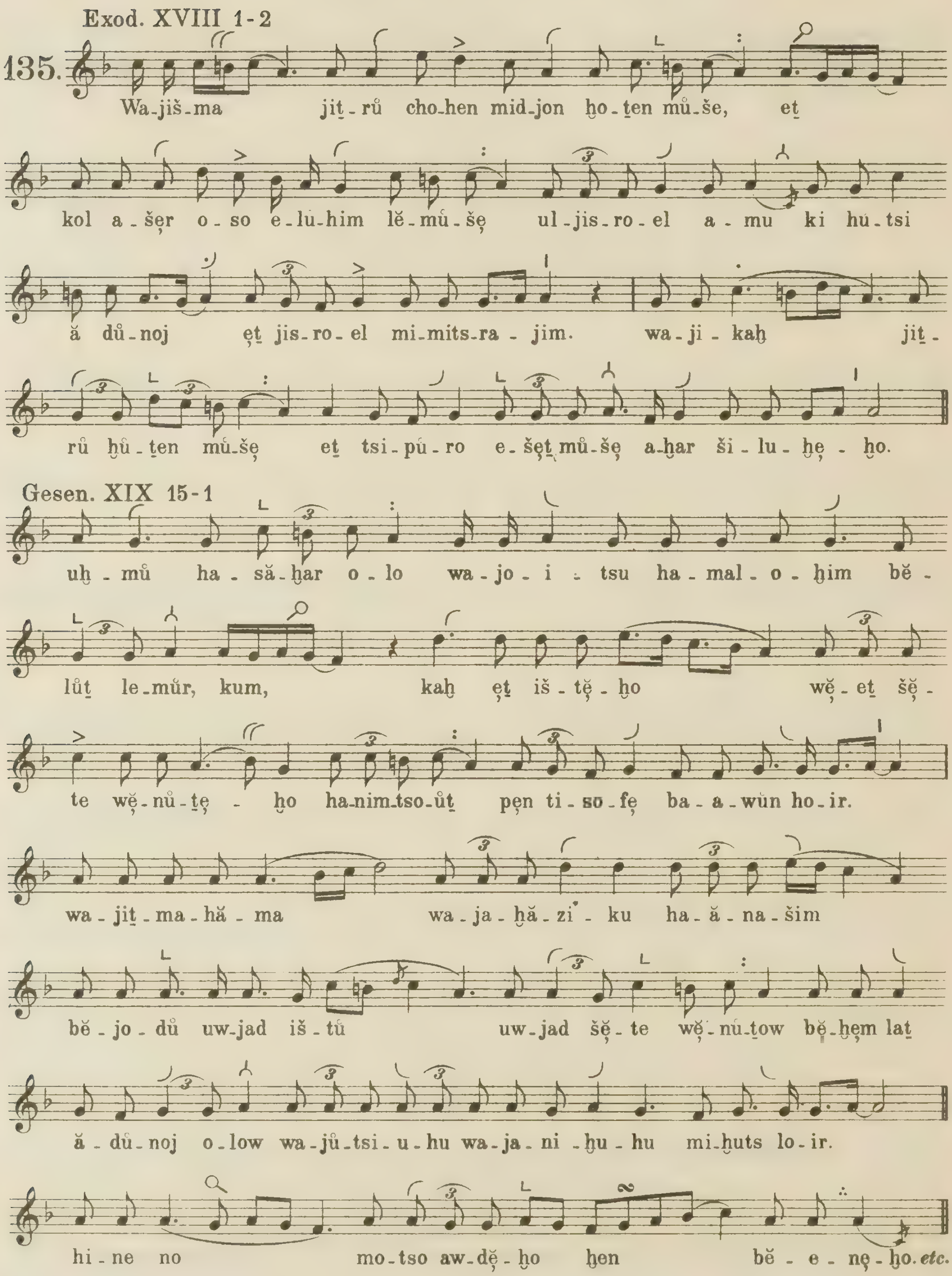
138.

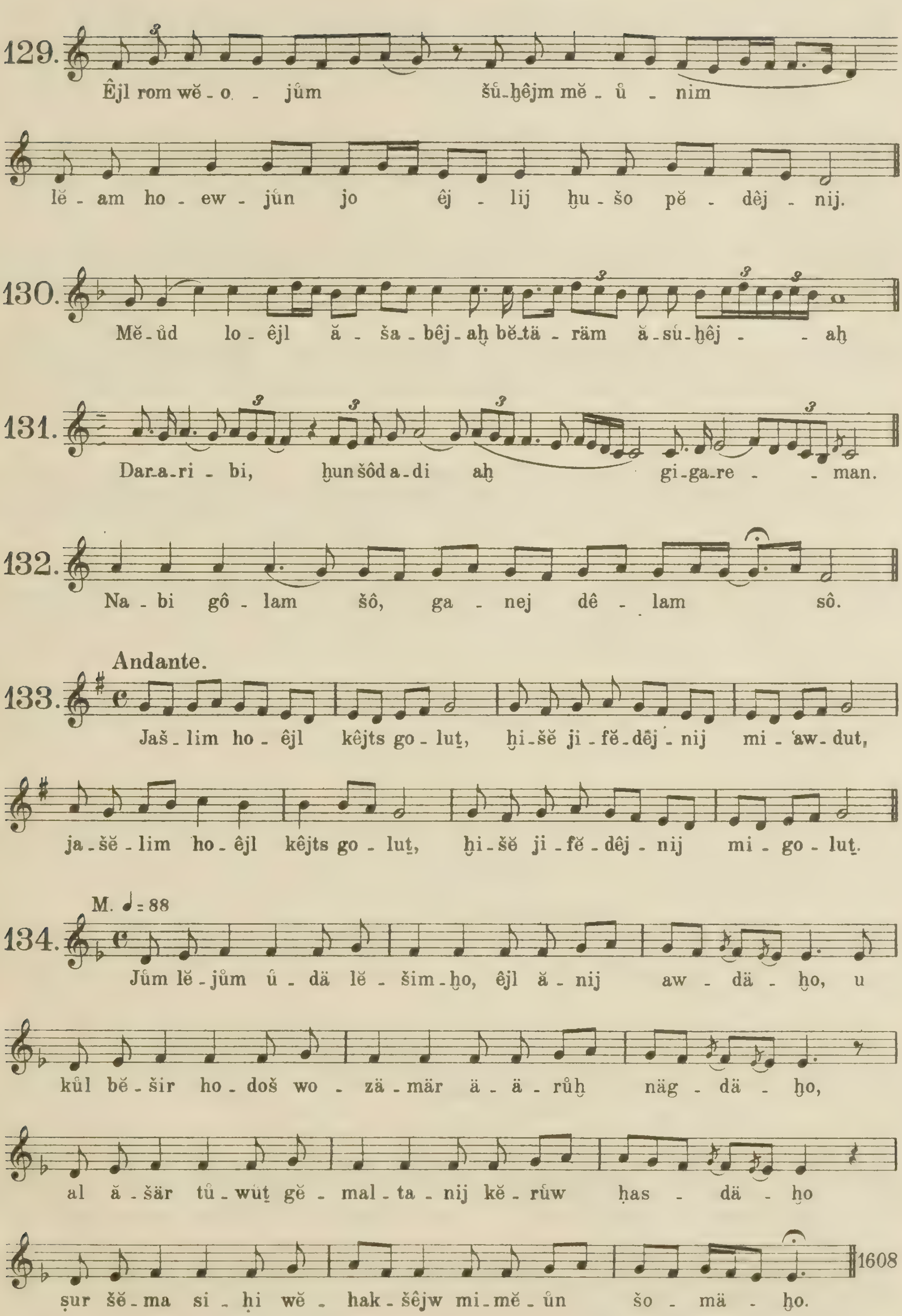
Esther I 1-

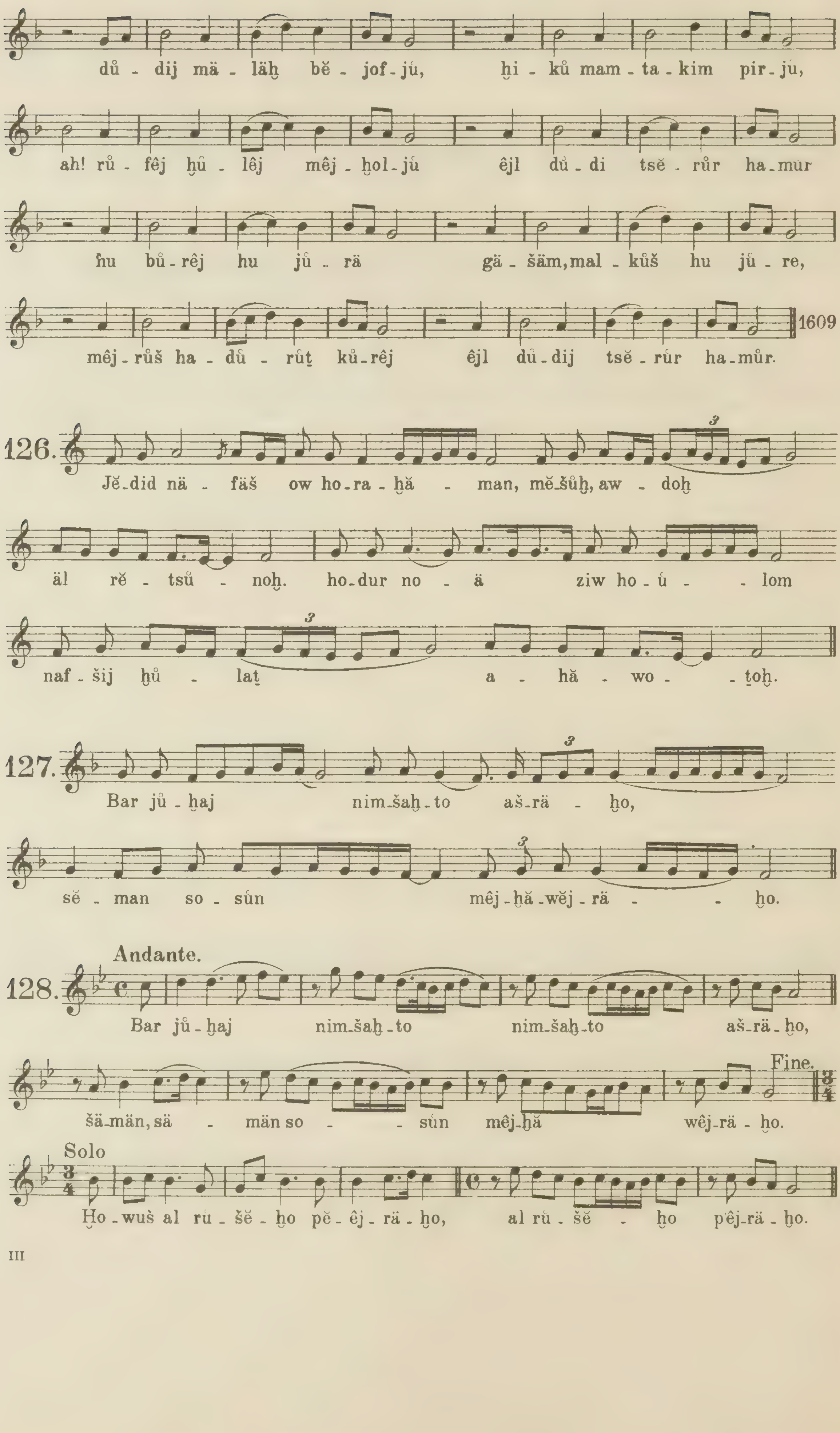
139.

VII Songs of the Bokharians נגינות הבוכרים

Gesänge der Bucharaer

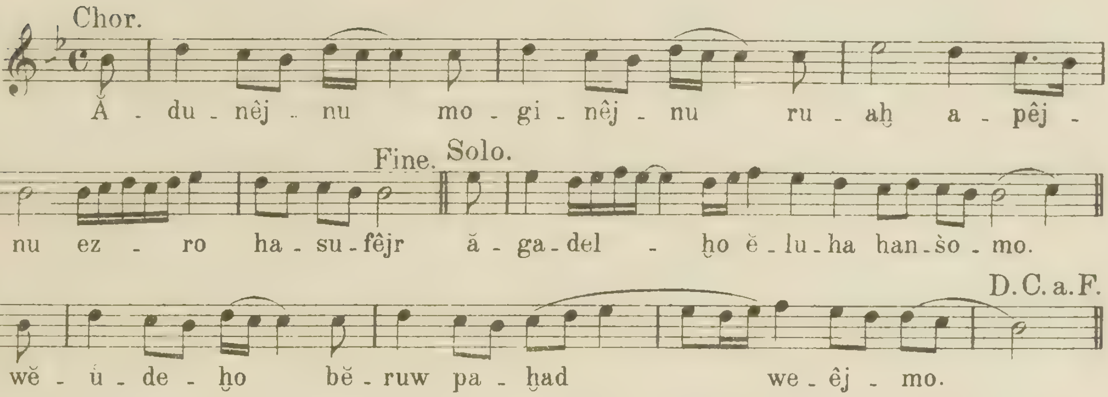

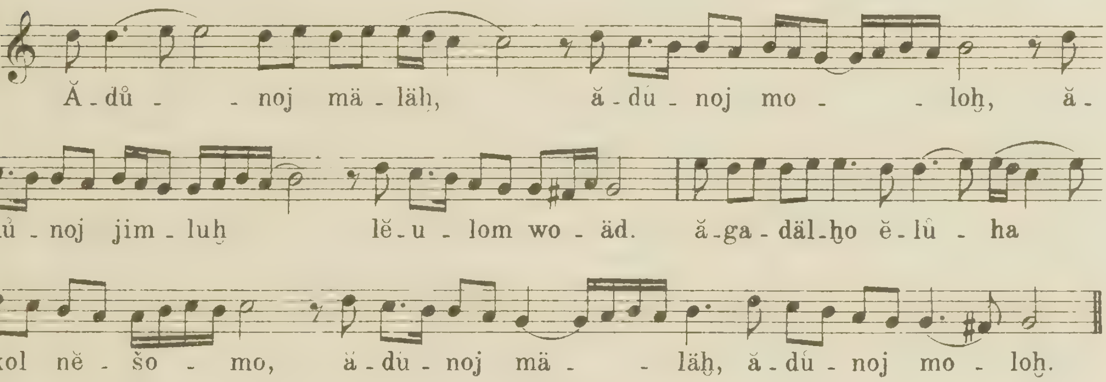

129.
Êjl rom wĕ - o - jům šů-ḫêjm mĕ - ů - nim
lĕ - am ho - ew - jún jo êj - lij ḫu - šo pĕ - dêj - nij.
130.
Mĕ-ůd lo - êjl ă - ša - bêj - aḫ bĕ-tä - räm ă - sú - ḫêj - - aḫ
131.
Dar-a-ri - bi, ḫun šôd a-di aḫ gi-ga-re - - man.
132.
Na - bi gô - lam šô, ga - nej dê - lam sô.
Andante.
133.
Jaš - lim ho - êjl kêjts go - lut, ḫi-šĕ ji - fĕ-dêj - nij mi - 'aw-dut,
ja-šĕ - lim ho-êjl kêjts go - lut, ḫi-šĕ ji - fĕ - dêj - nij mi - go - lut.
M. ♩= 88
134.
Jům lĕ - jům ů - dä lĕ - šim-ḫo, êjl ă - nij aw - dä - ḫo, u
kůl bĕ - šir ho - doš wo - zä - mär ä - ä - růḫ näg - dä - ḫo,
al ă - šär tů - wut gĕ - mal - ta - nij kĕ - rúw has - dä - ḫo
șur šĕ-ma si - ḥi wĕ - hak - šêjw mi-mĕ - ůn šo - mä - ḫo.
1608

dů - dij mä - läẖ bě - jof - jú, ẖi - ků mam - ta - kim pir - jú,
ah! rů - fêj ẖů - lêj mêj - ẖol - jú êjl dů - di tsě - rûr ha - mur
ħu bů - rêj hu jů - rä gä - šäm, mal - kůš hu jů - re,
mêj - růš ha - dů - rûṯ ků - rêj êjl dů - dij tsě - rúr ha - mûr.
1609
126.
Jě-did nä - fäš ow ho-ra - ẖă - man, mě-šůẖ, aw - doẖ
äl rě - tsů - noẖ. ho-dur no - ä ziw ho - ú - - lom
naf - šij ẖů - laṯ a - hă - wo - - ṯoẖ.
127.
Bar jů - ẖaj nim-šaẖ-to aš-rä - ẖo,
sě - man so - sún mêj-ẖă-wěj-rä - - ẖo.
Andante.
128.
Bar jů - ẖaj nim-šaẖ-to nim-šaẖ-to aš-rä - ẖo,
šä-män, sä - män so - - sún mêj-ẖă wêj-rä - ẖo.
Fine.
Solo
Ho - wuš al ru - šě - ẖo pě - êj - rä - ẖo, al ru - šě - ẖo pêj-rä - ẖo.

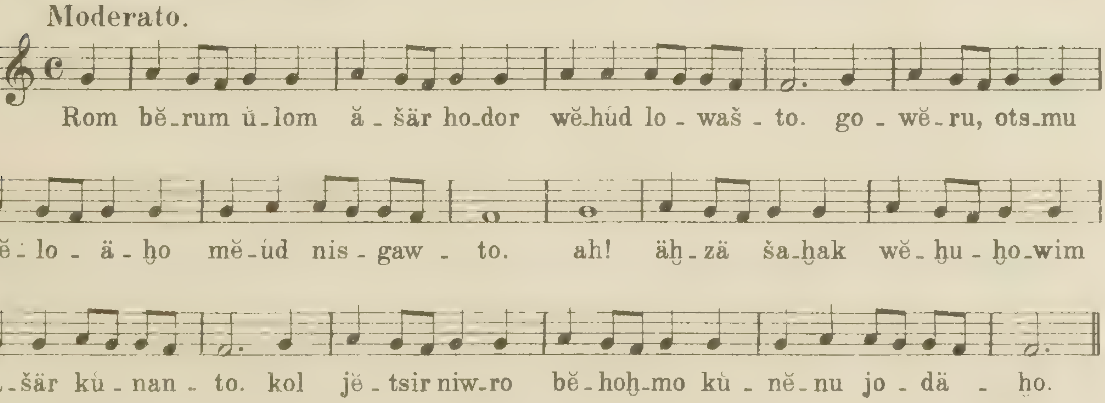
VI Extra-synagogical Songs נגינות מחוץ לבית הכנסת

Außersynagogale Gesänge

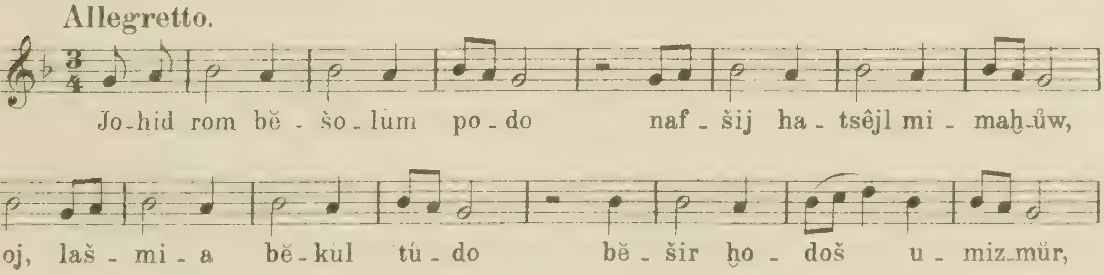
122.

123.

Moderato.

124.

Allegretto.

125.

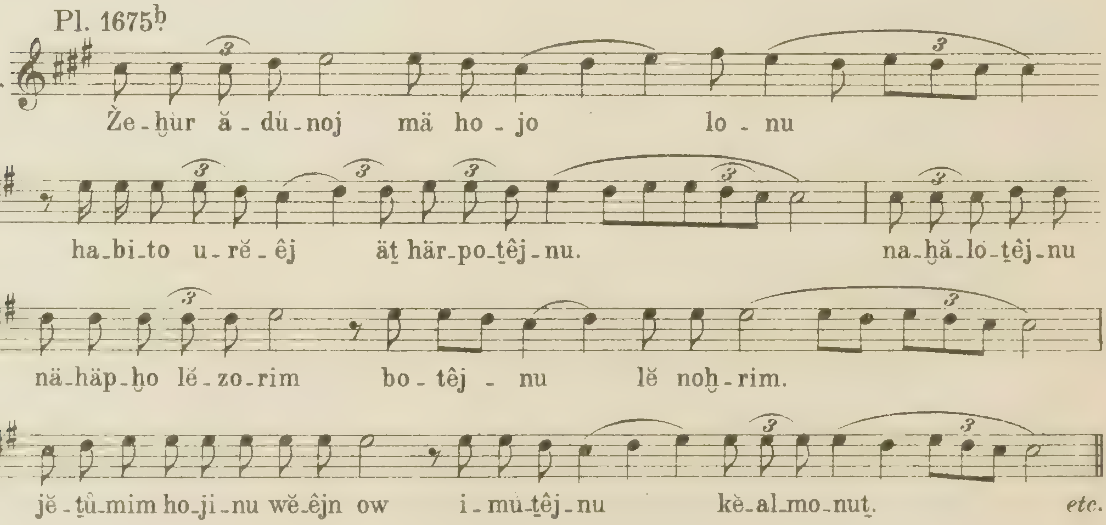
Pl. 1674.

120.

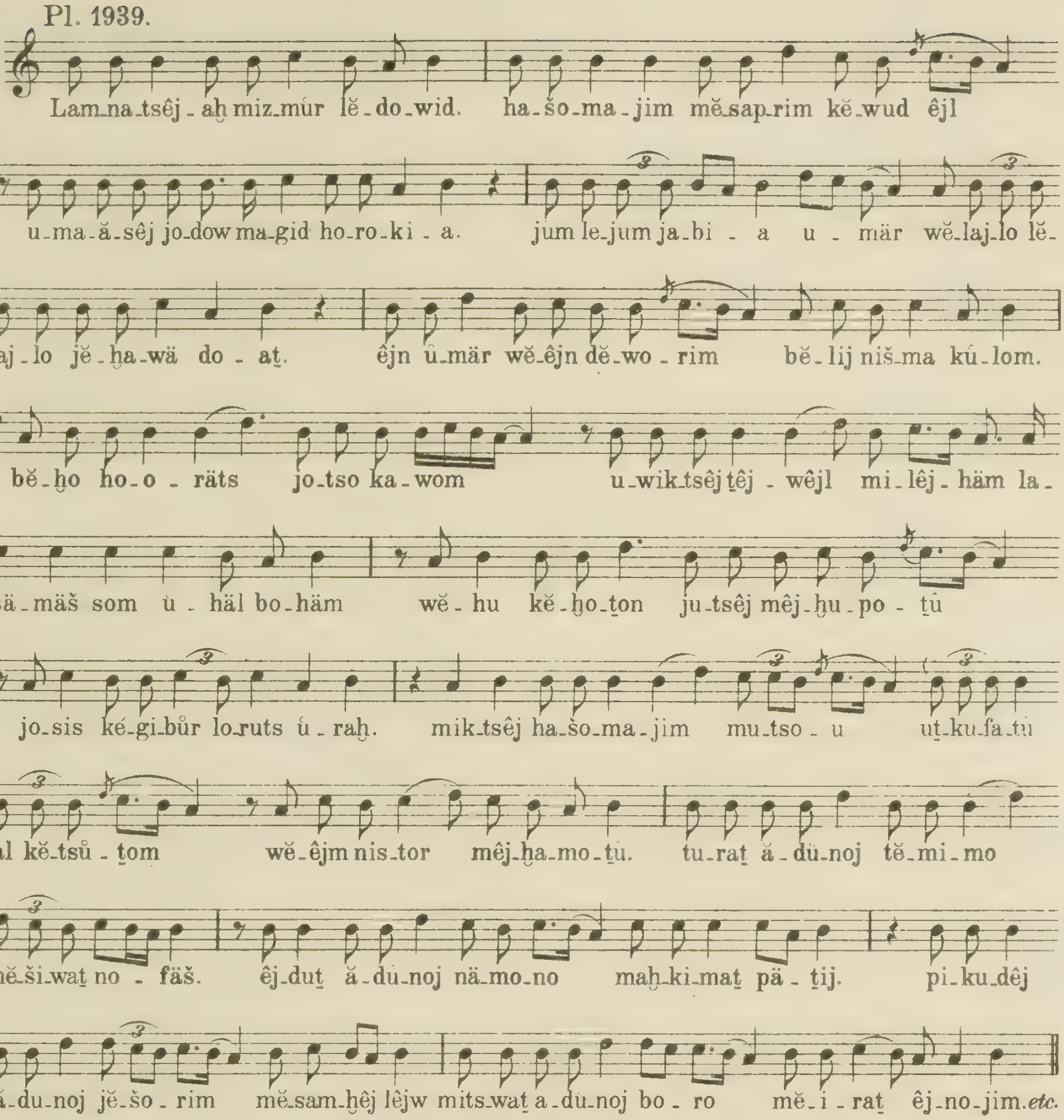
Pl. 1675[b]

121.

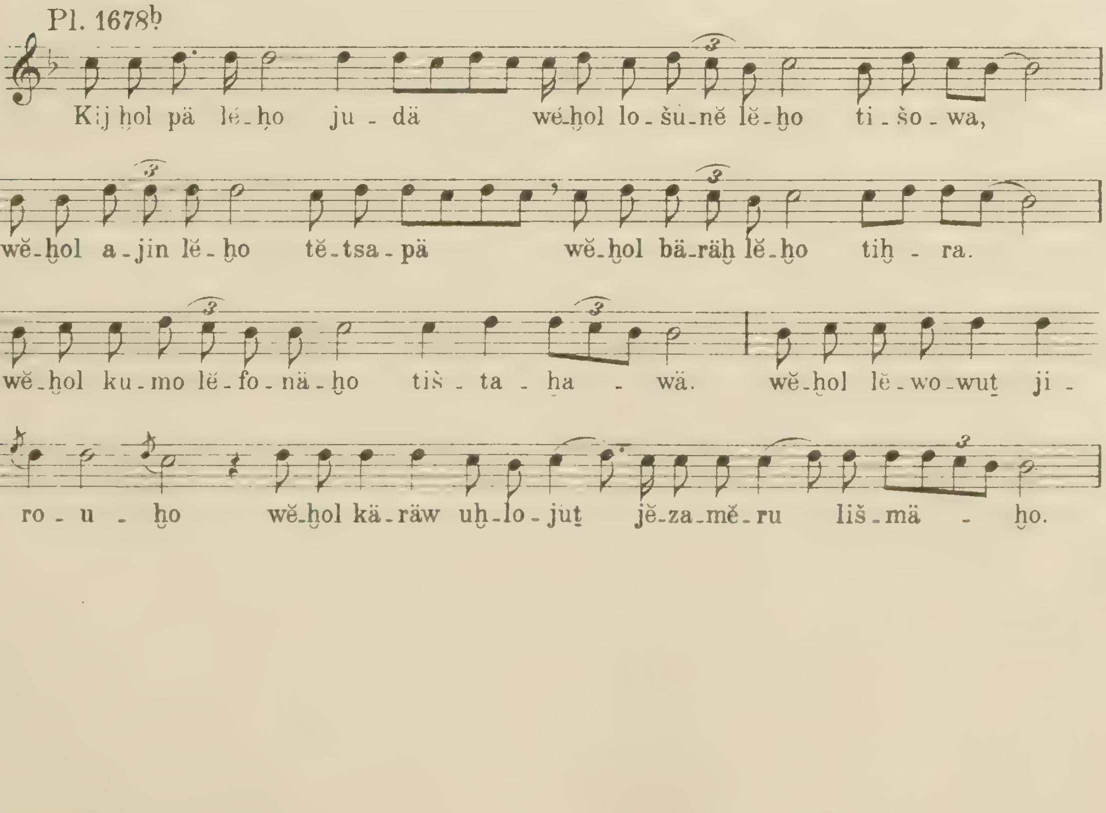
Pl. 1939.

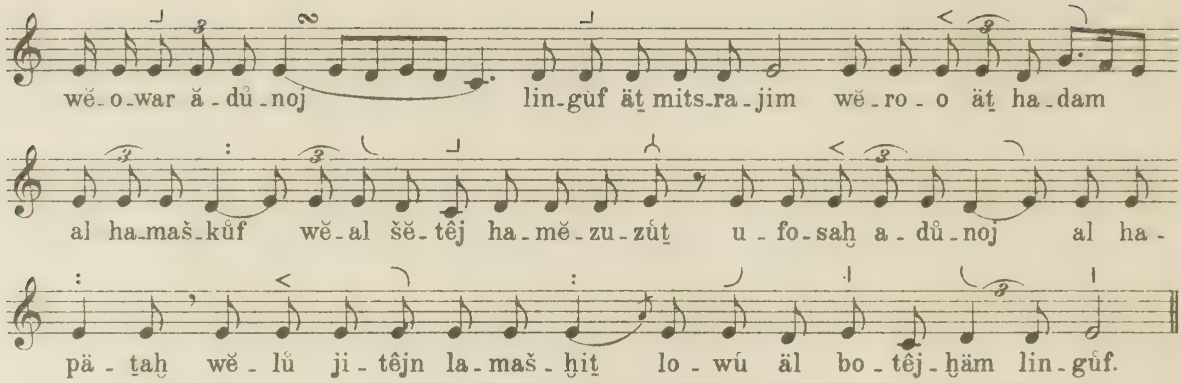
118.

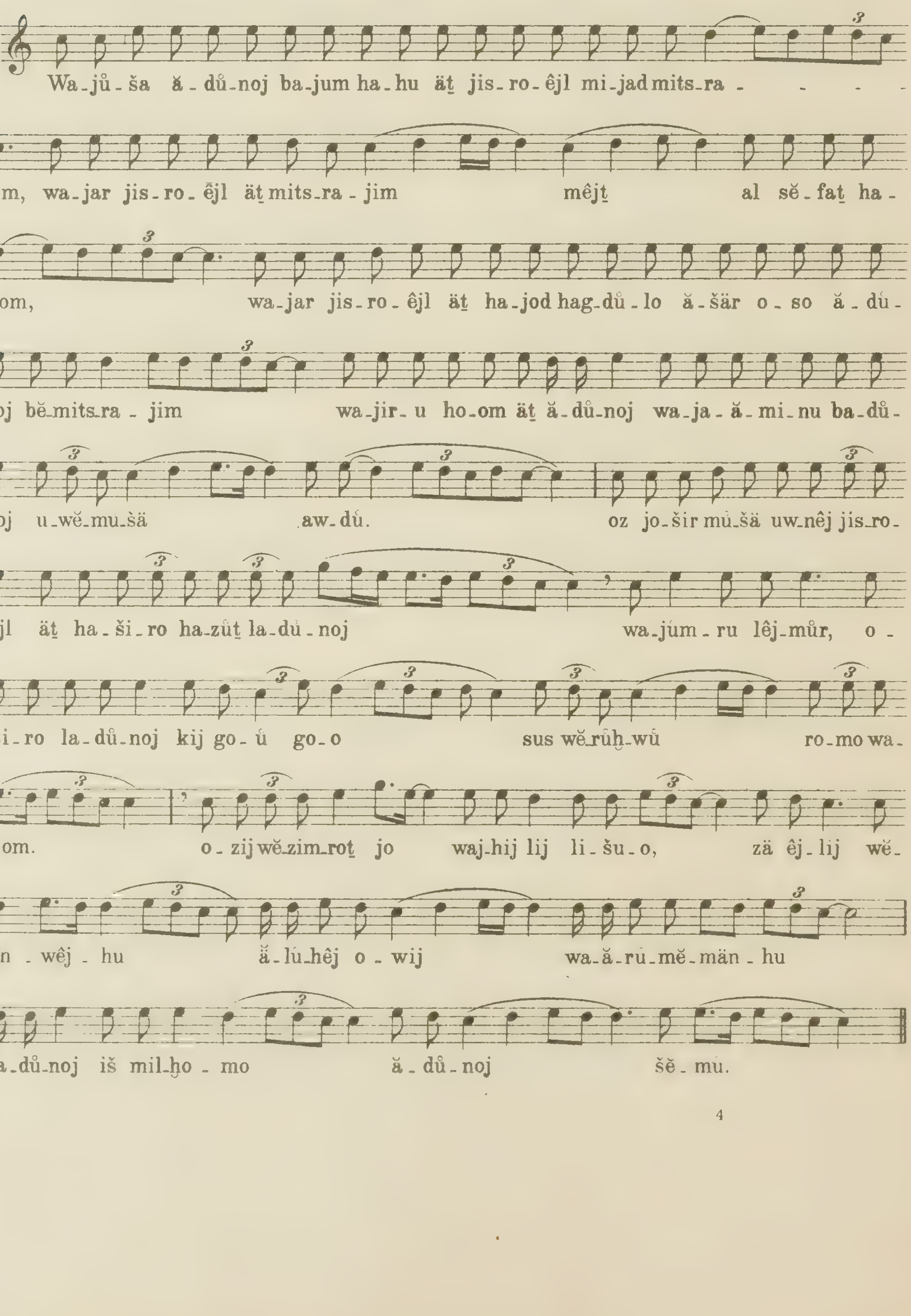
Pl. 1678b

119.

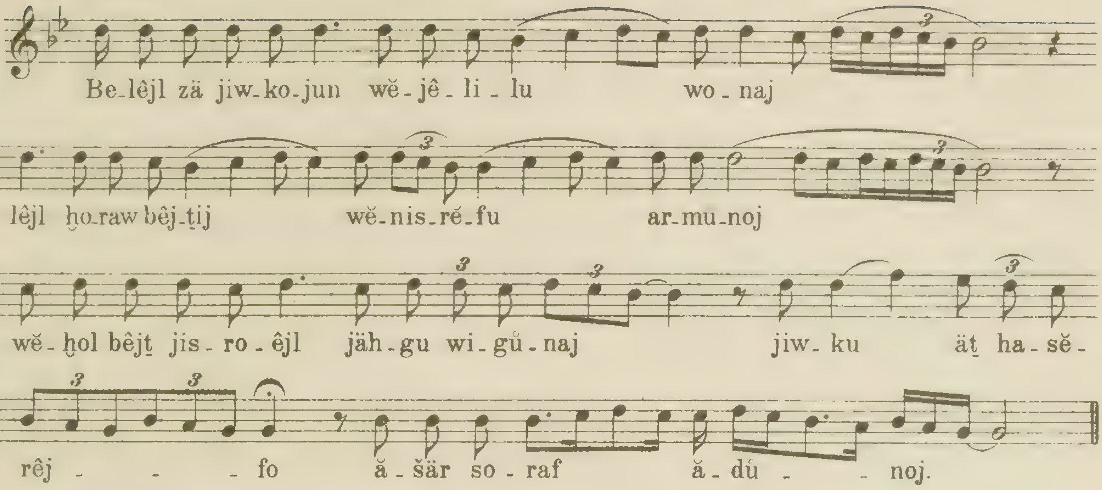

wĕ-o-war ă-dů-noj lin-gůf ät mits-ra-jim wĕ-ro-o ät ha-dam
al ha-maš-kůf wĕ-al šĕ-têj ha-mĕ-zu-zůt u-fo-saḥ a-dů-noj al ha-
pä-taḥ wĕ-lů ji-têjn la-maš-ḥit lo-wů äl bo-têj-ḥäm lin-gůf.

117.

Wa-jů-ša ă-dů-noj ba-jum ha-hu ät jis-ro-êjl mi-jad mits-ra - - -
jim, wa-jar jis-ro-ẽjl ät mits-ra-jim mêjt al sĕ-fat ha-
jom, wa-jar jis-ro-êjl ät ha-jod hag-dů-lo ă-šär o-so ă-dů-
noj bĕ-mits-ra-jim wa-jir-u ho-om ät ă-dů-noj wa-ja-ă-mi-nu ba-dů-
noj u-wĕ-mu-šä aw-dů. oz jo-šir mů-šä uw-nêj jis-ro-
êjl ät ha-ši-ro ha-zůt la-dů-noj wa-jum-ru lêj-můr, o-
ši-ro la-dů-noj kij go-ů go-o sus wĕ-růḥ-wů ro-mo wa-
jom. o-zij wĕ-zim-rot jo waj-hij lij li-šu-o, zä êj-lij wĕ-
an-wêj-hu ă-lu-hêj o-wij wa-ă-ru-mĕ-män-hu
a-dů-noj iš mil-ḥo-mo ă-dů-noj šĕ-mu.

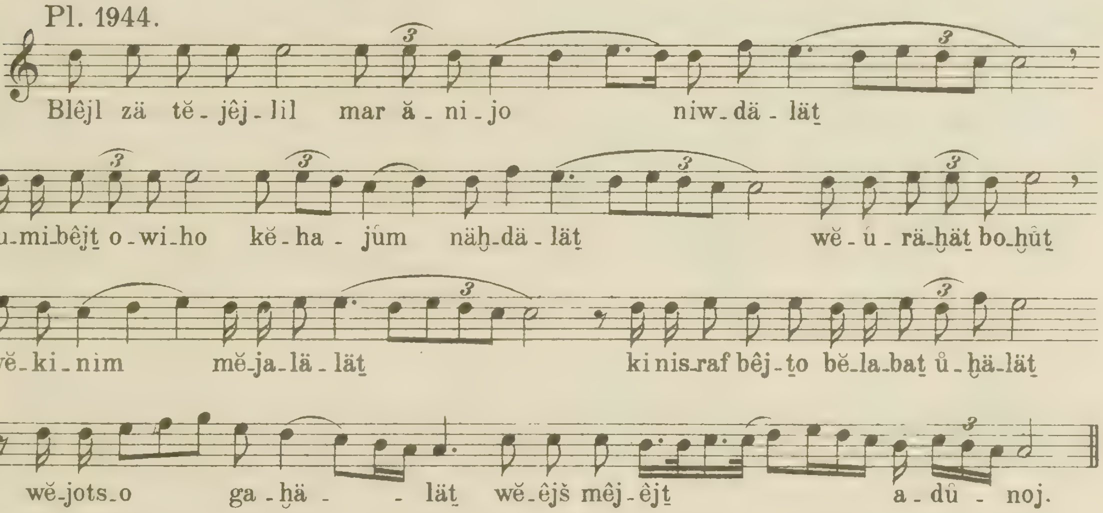
Pl. 1943.

114.

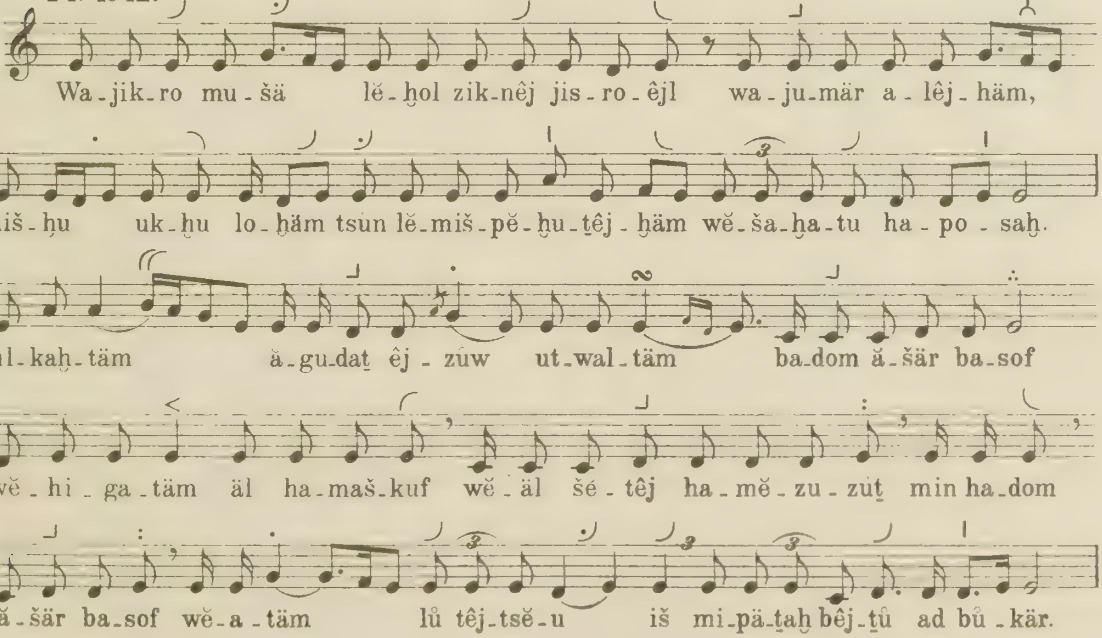
Pl. 1944.

115.

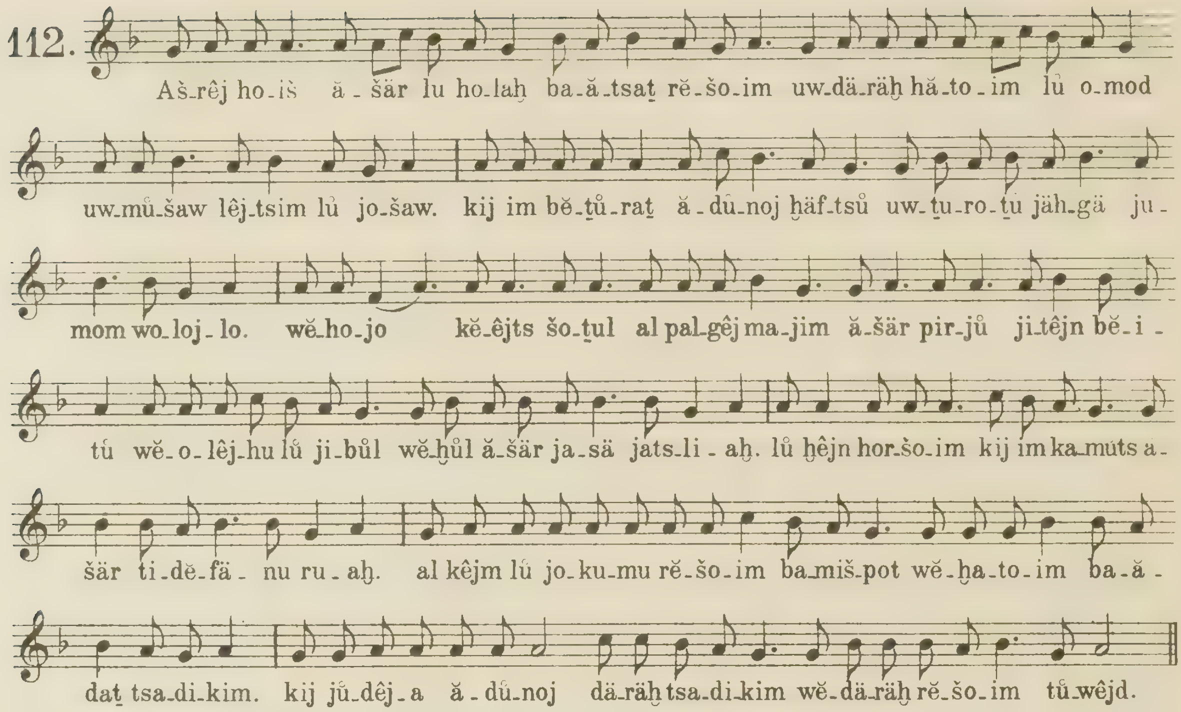
Pl. 1942.

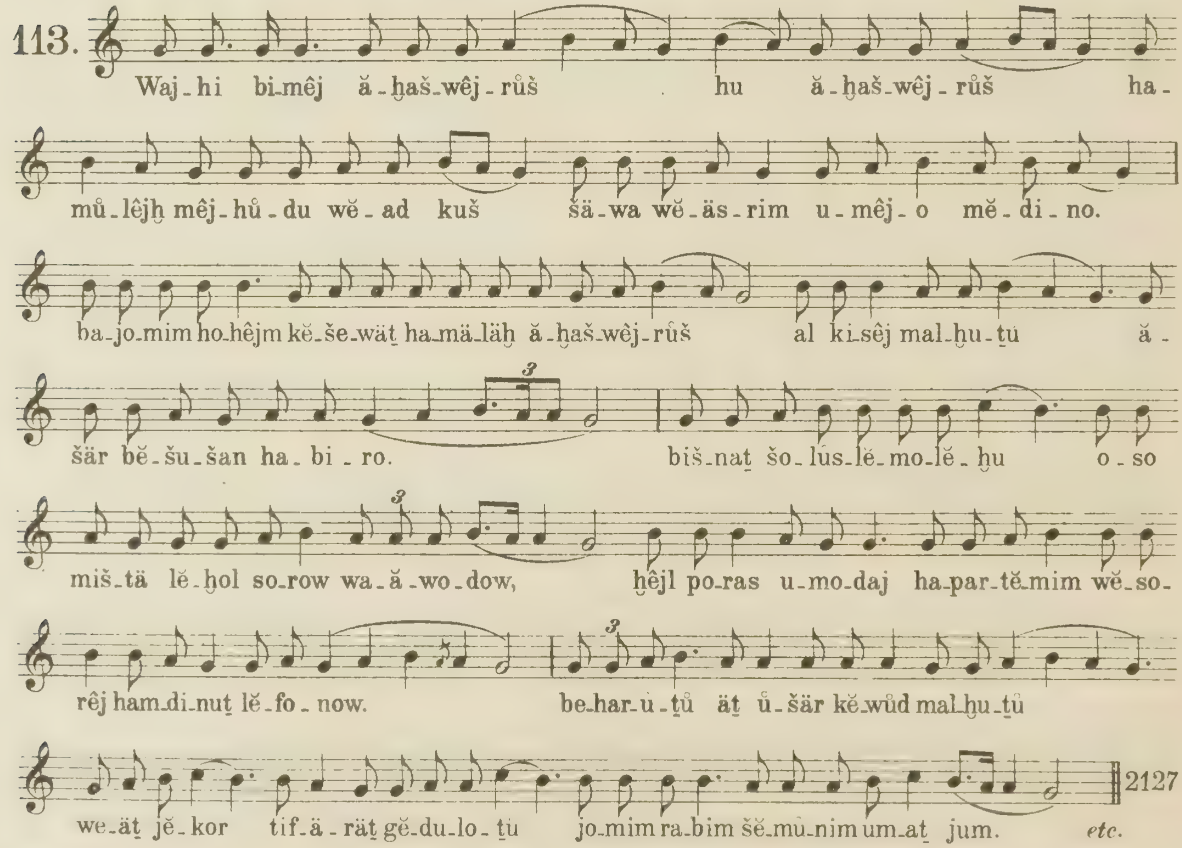
116.

Appendix נוספות

Nachtrag

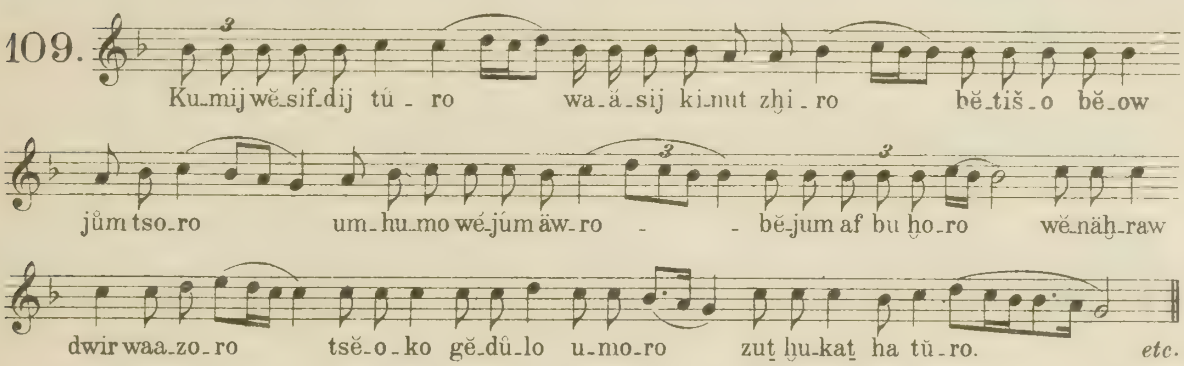

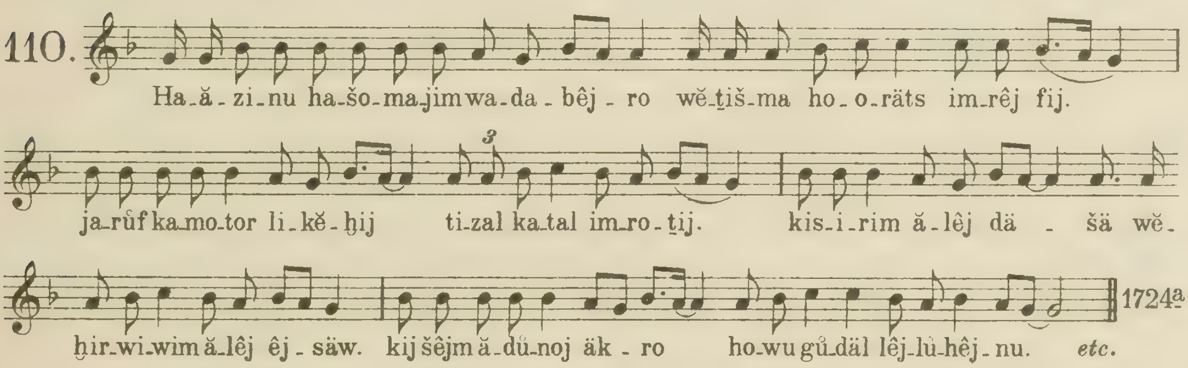
108.

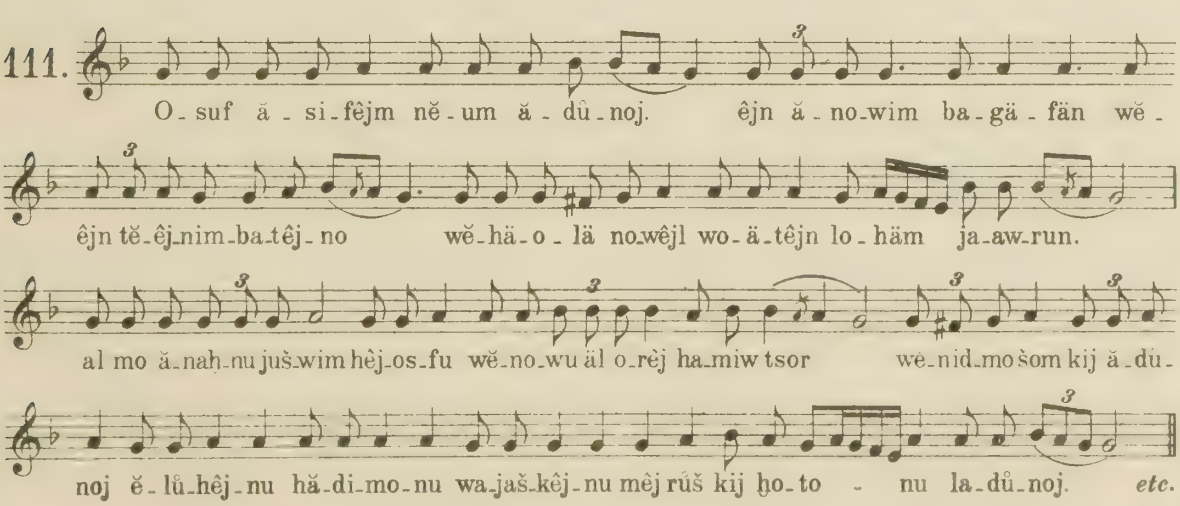
109.

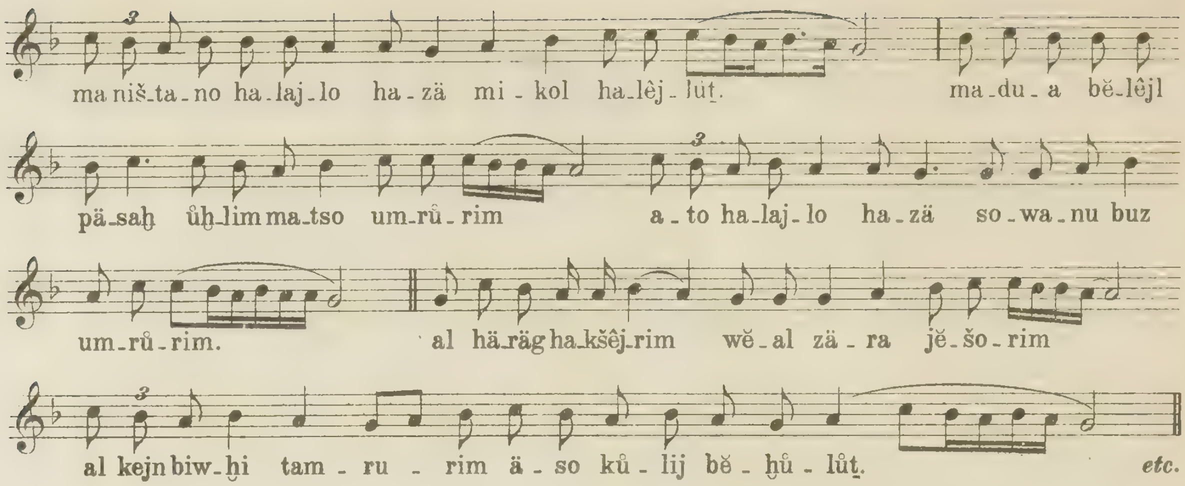

110.

111.

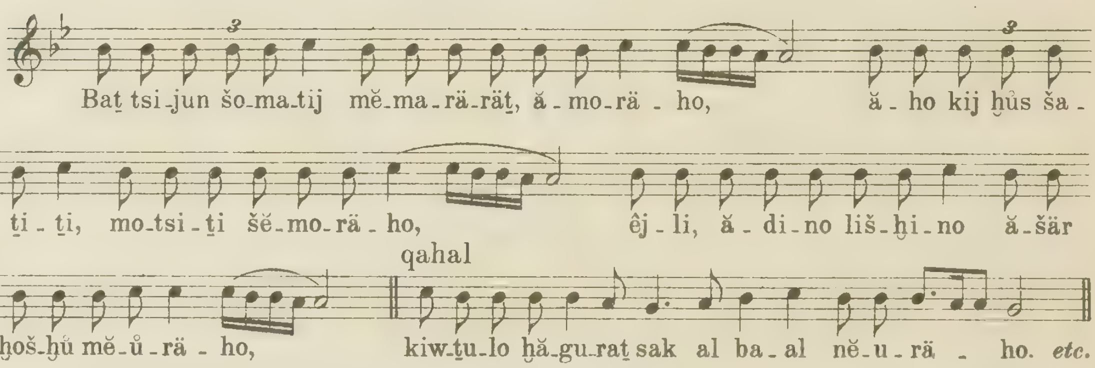

ma niš_ta_no ha_laj_lo ha_zä mi_kol ha_lêj_lût.
ma_du_a bĕ_lêjl
pä_saḫ ûḫ_lim ma_tso um_rû_rim
a_to ha_laj_lo ha_zä so_wa_nu buz
um_rû_rim.
al hä_räg ha_kšêj_rim wĕ_al zä_ra jĕ_šo_rim
al kejn biw_ḫi tam_ru_rim ä_so kû_lij bĕ_ḫû_lût.
etc.

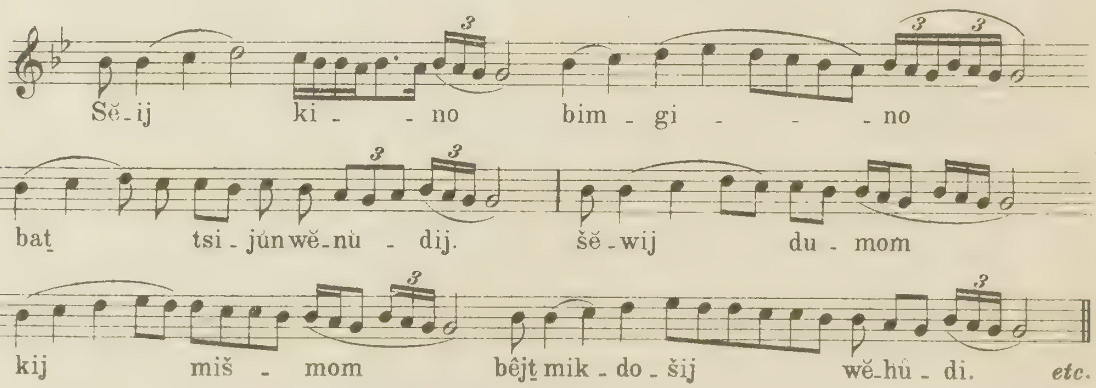
105.

Šĕ_ḫi_no tsu_ä_kät bĕ_ho_rêj_a:
šu_wu bo_nim ḫid_lu ho_
rêj_a,
kij ko_tsêjr ha_ma_tso mêj_his_to_rej_a.
jĕ_hi_rim kĕ_hiḫ_
ni_som tsä_läm bim_û_noj.
etc.
ad ă_šär jä_äš_mu u_wik_šu po_noj.

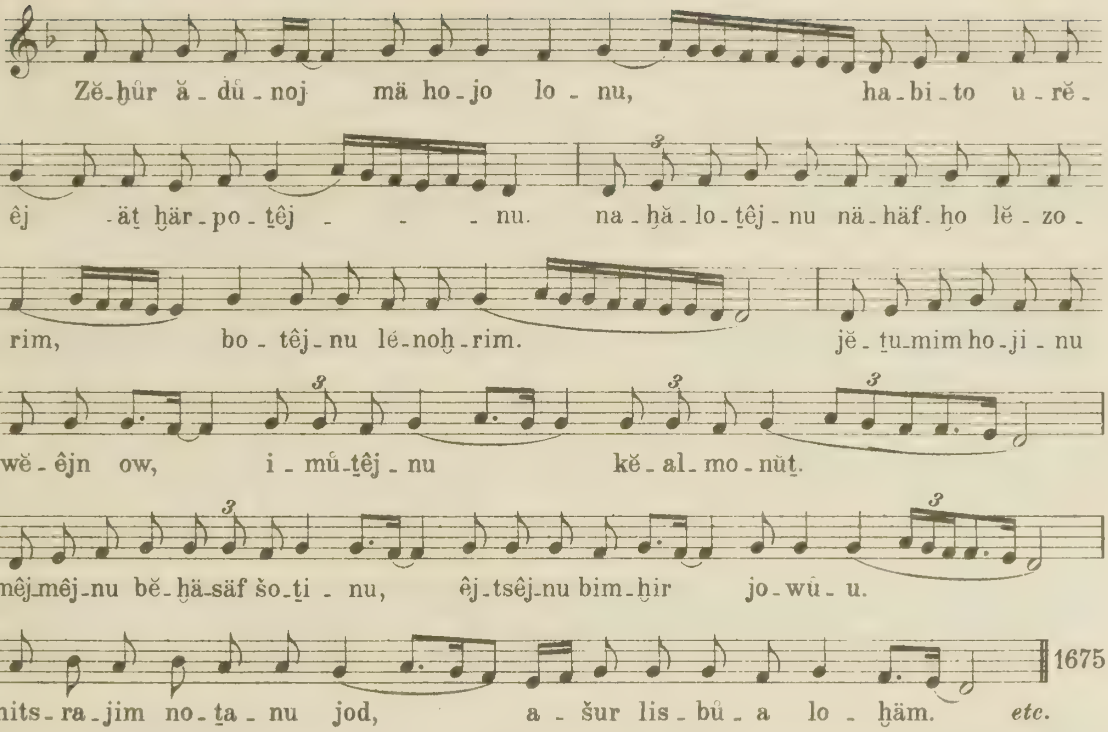
106.

Bat tsi_jun šo_ma_tij mĕ_ma_rä_rät, ă_mo_rä_ho,
ă_ho kij ḫus ša_
ti_ti, mo_tsi_ti šĕ_mo_rä_ho,
êj_li, ă_di_no liš_ḫi_no ă_šär
ḫoš_ḫû mĕ_û_rä_ho,
qahal
kiw_tu_lo ḫă_gu_rat sak al ba_al nĕ_u_rä_ho. etc.

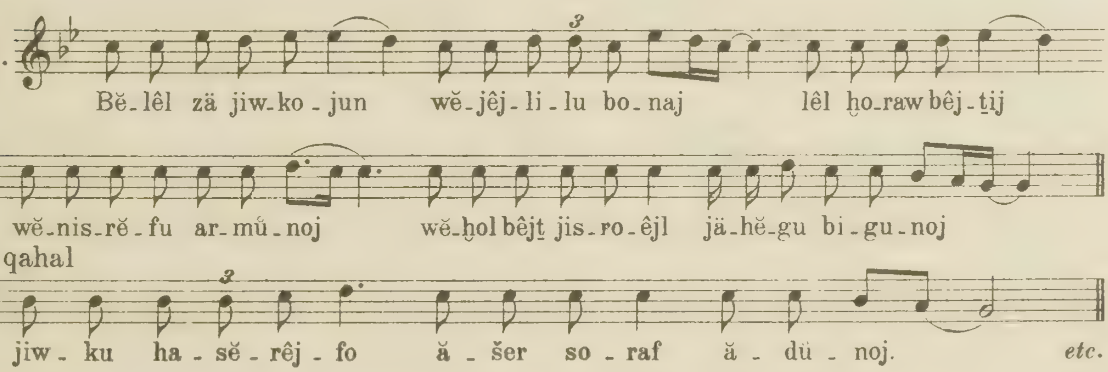
107.

Šĕ_ij ki_no bim_gi_no
bat tsi_jûn wĕ_nù_dij.
šĕ_wij du_mom
kij miš_mom bêjt mik_do_šij wĕ_hû_di.
etc.

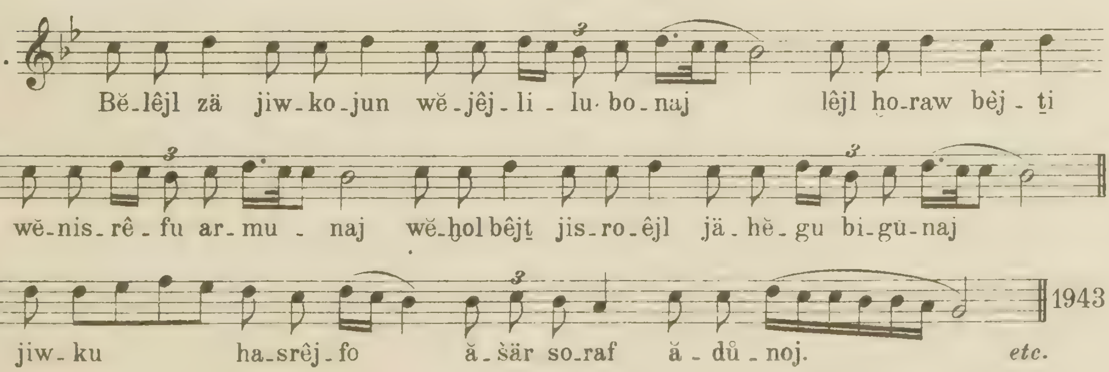
101.

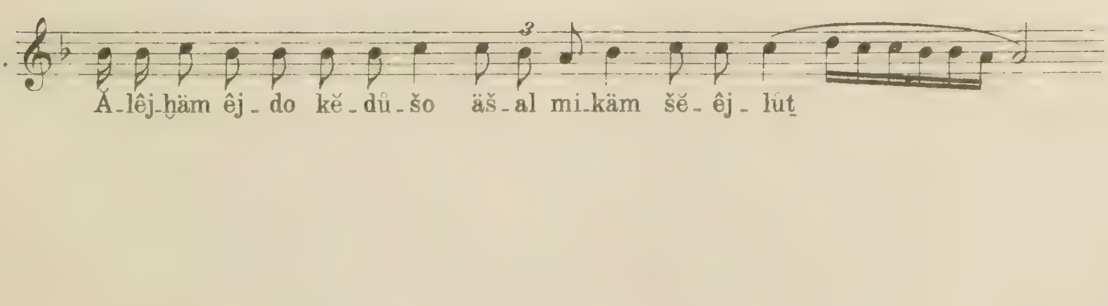
102.

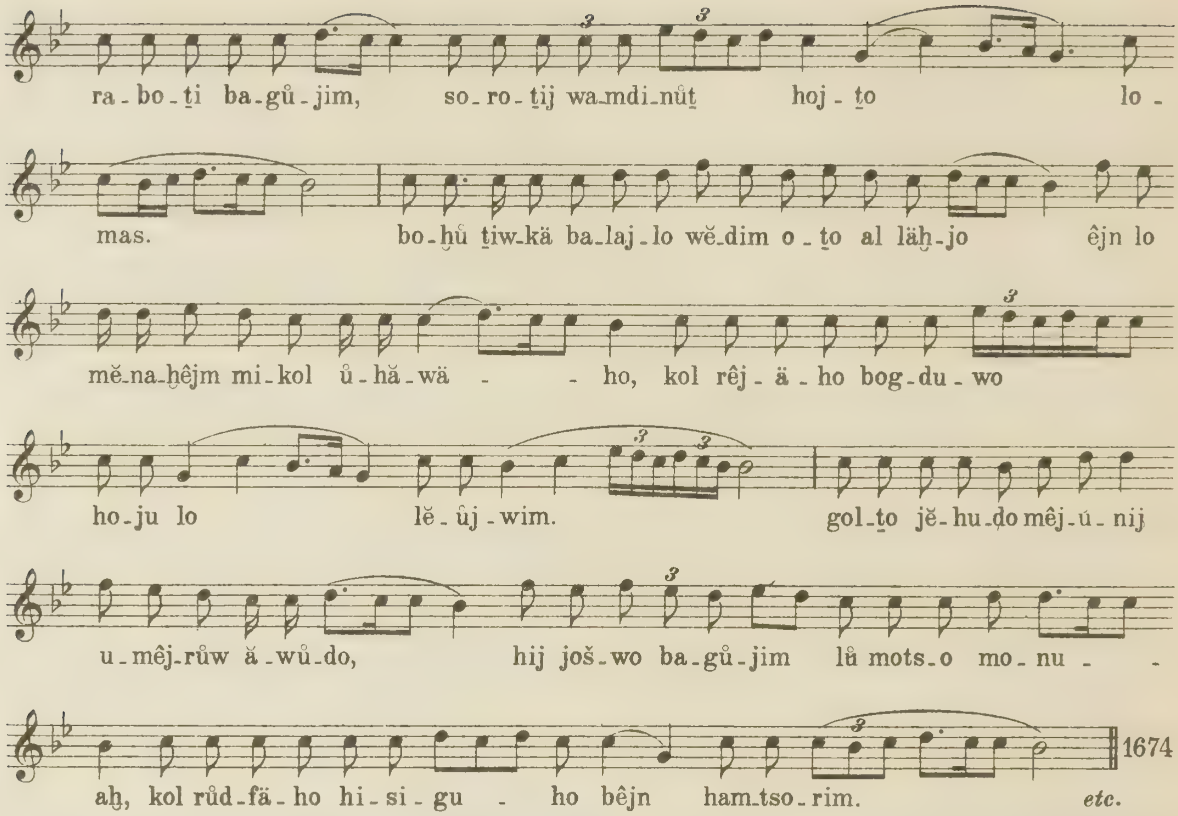

103.

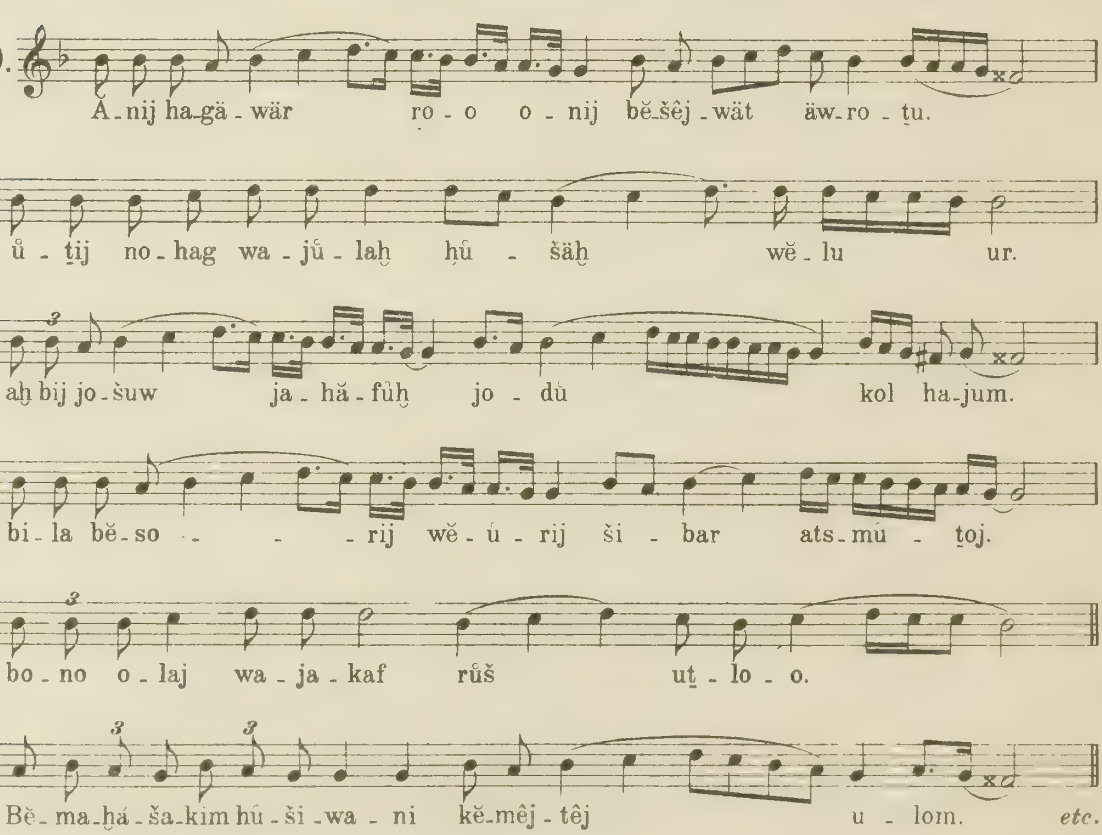

104.

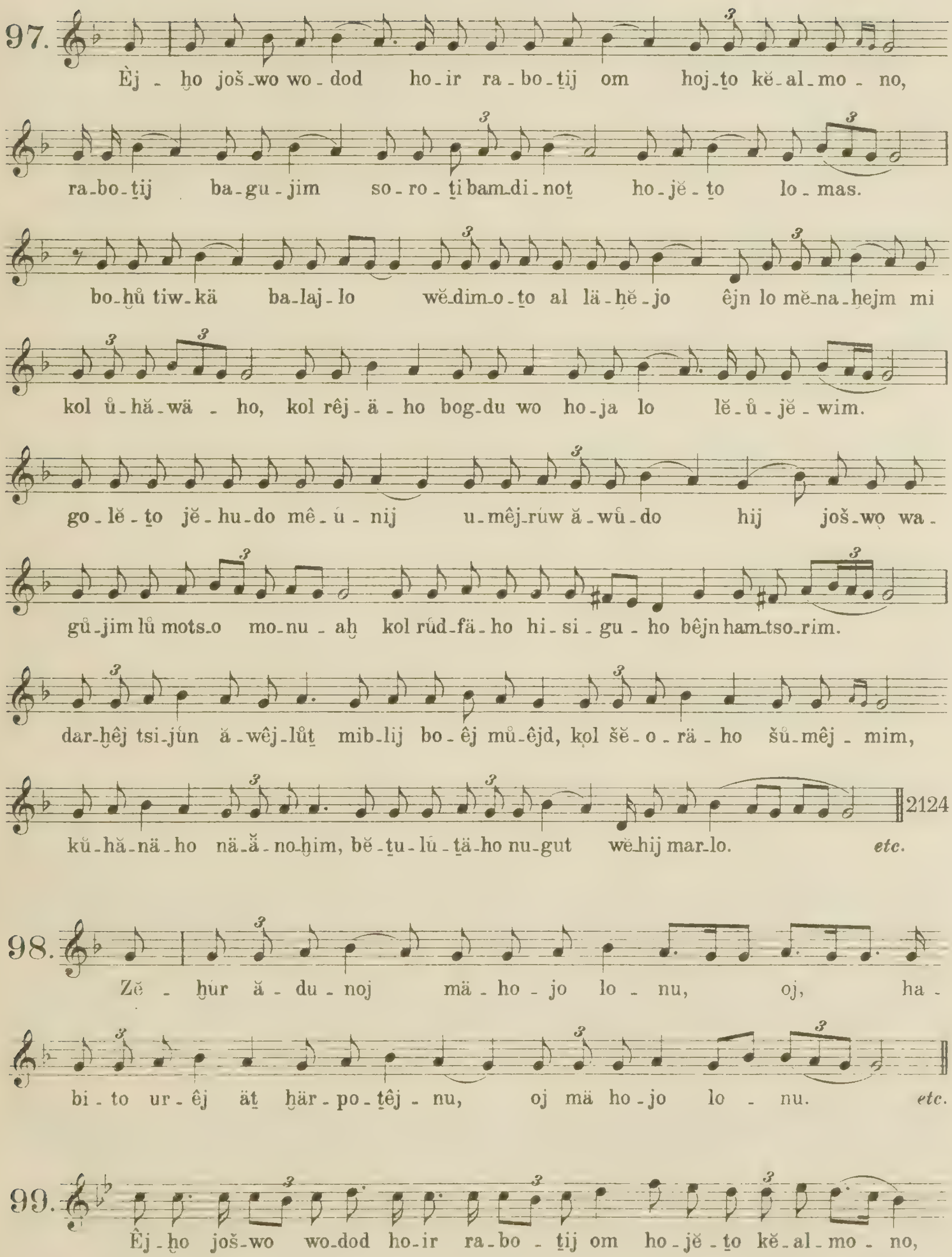

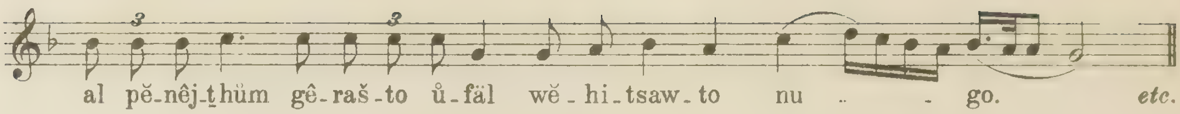

ra - bo - t̲i ba - gů - jim, so - ro - t̲ij wa - mdi - nůt̲ hoj - t̲o lo -
mas. bo - h̯ů t̲iw - kä ba - laj - lo wĕ - dim o - t̲o al läh̯ - jo êjn lo
mĕ - na - h̯êjm mi - kol ů - hă - wä - - ho, kol rêj - ä - ho bog - du - wo
ho - ju lo lĕ - ûj - wim. gol - t̲o jĕ - hu - d̲o mêj - ú - nij
u - mêj - růw ă - wů - do, hij još - wo ba - gů - jim lů mots - o mo - nu - -
ah̯, kol růd - fä - ho hi - si - gu - ho bêjn ham - tso - rim. etc.
1674

100.

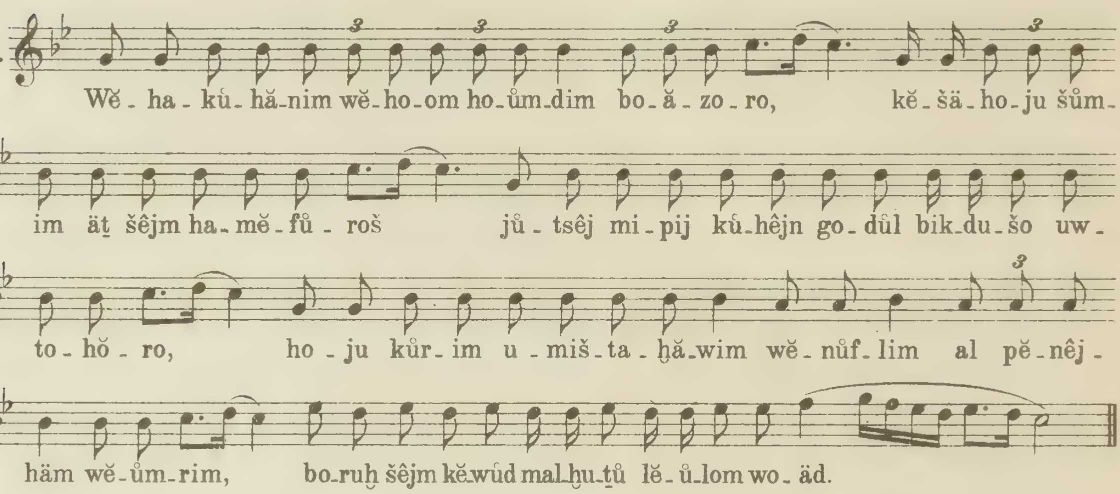

Ă - nij ha - gä - wär ro - o o - nij bĕ - šêj - wät äw - ro - t̲u.
ů - t̲ij no - hag wa - jů - lah̯ h̯ů - šäh̯ wĕ - lu ur.
ah̯ bij jo - šuw ja - hă - fůh̯ jo - dů kol ha - jum.
bi - la bĕ - so - - - rij wĕ - ú - rij ši - bar ats - mu - t̲oj.
bo - no o - laj wa - ja - kaf růš ut̲ - lo - o.
Bĕ - ma - h̯á - ša - kim hů - ši - wa - ni kĕ - mêj - têj u - lom. etc.

IV Quinût קינות

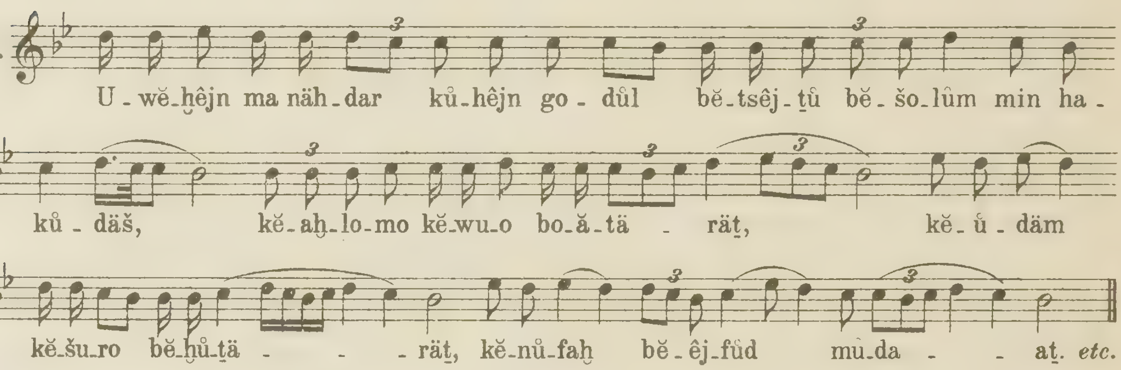

al pĕ_nêj_ṯhüm gê_raš_to ů_fäl wĕ_hi_tsaw_to nu - - go. etc.

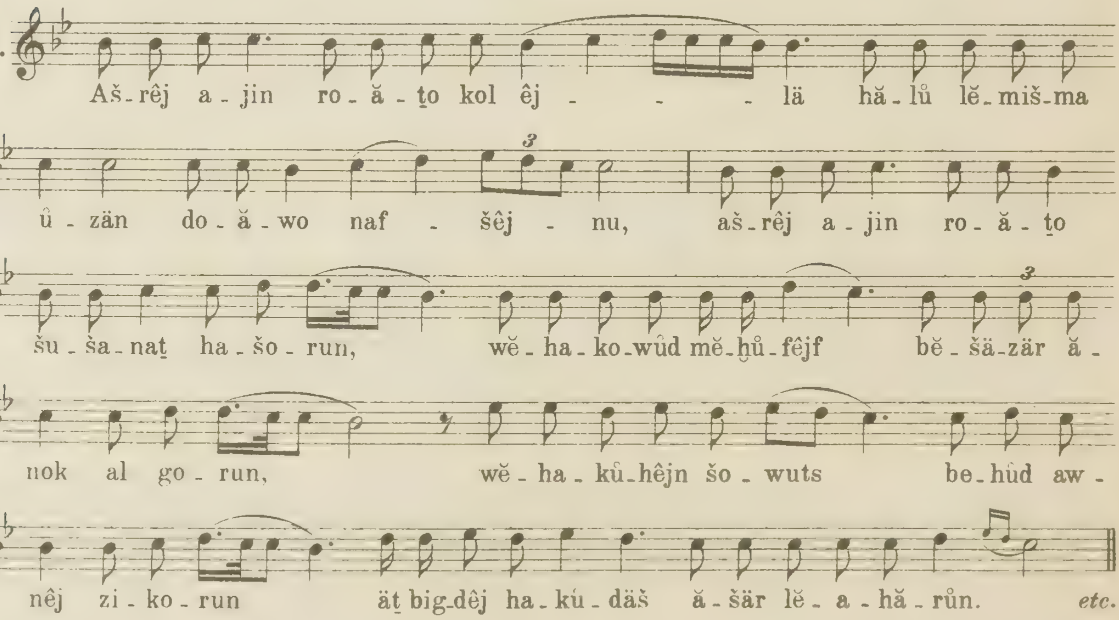
94.

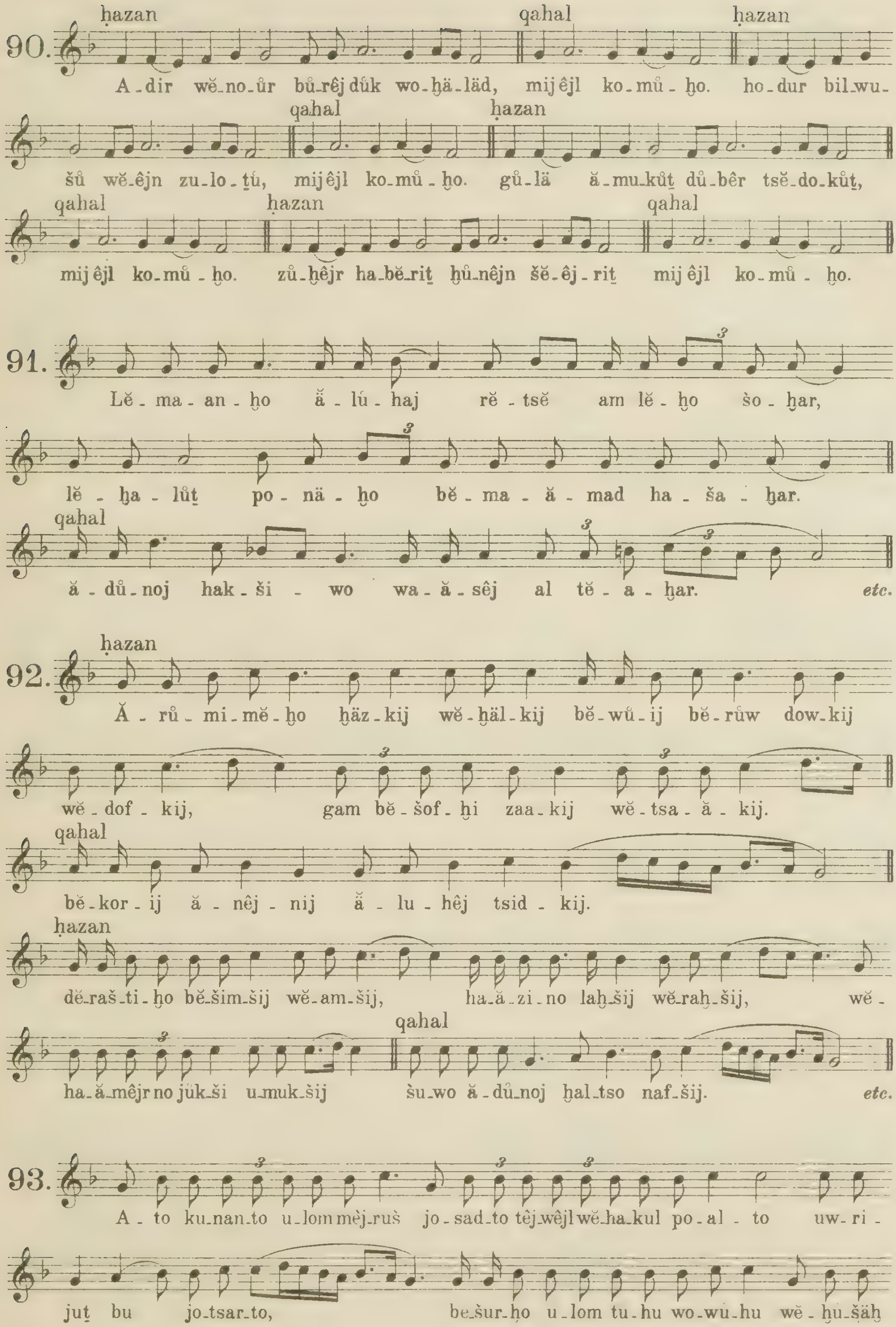

Wĕ - ha - kû - hă_nim wĕ_ho_om ho_ům_dim bo_ă - zo - ro, kĕ_šä_ho_ju šům_
im äṯ šêjm ha_mĕ_fů - roš jů - tsêj mi_pij ků_hêjn go_dûl bik_du_šo uw_
to - hŏ - ro, ho - ju kůr - im u - miš_ta - ḫă_wim wĕ_nůf_lim al pĕ_nêj_
häm wĕ_ům_rim, bo_ruḫ šêjm kĕ_wůd mal_ḫu_ṯů lĕ_ů_lom wo_äd.

95.

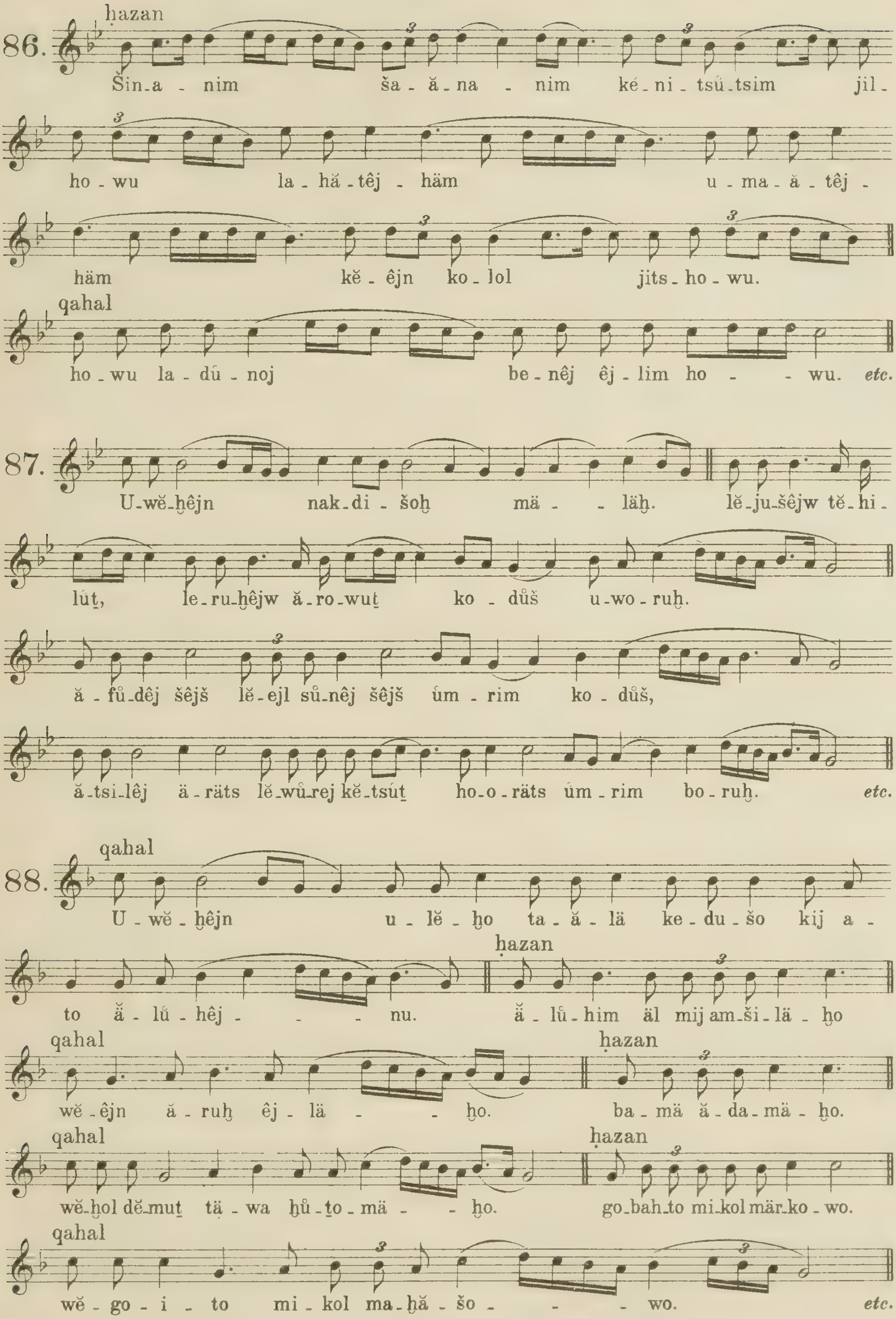

U - wĕ_ḫêjn ma näh_dar ků_hêjn go - dûl bĕ_tsêj_ṯû bĕ_šo_lûm min ha_
ků - däš, kĕ_aḫ_lo_mo kĕ_wu_o bo_ă_tä - rät, kĕ_ů - däm
kĕ_šu_ro bĕ_ḫů_ṯä - - - rät, kĕ_nů_faḫ bĕ_êj_füd mu_da - - aṯ. etc.

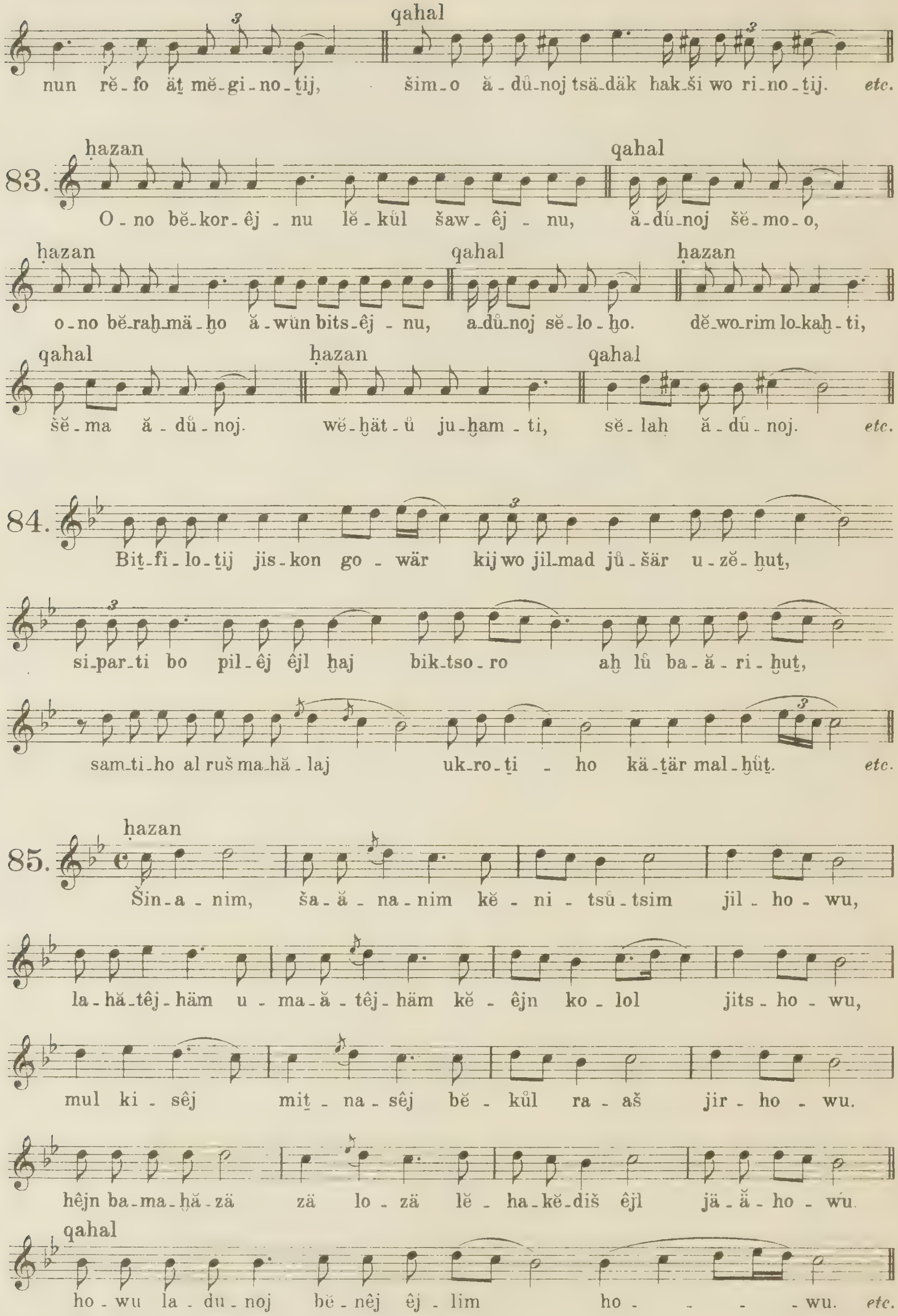
96.

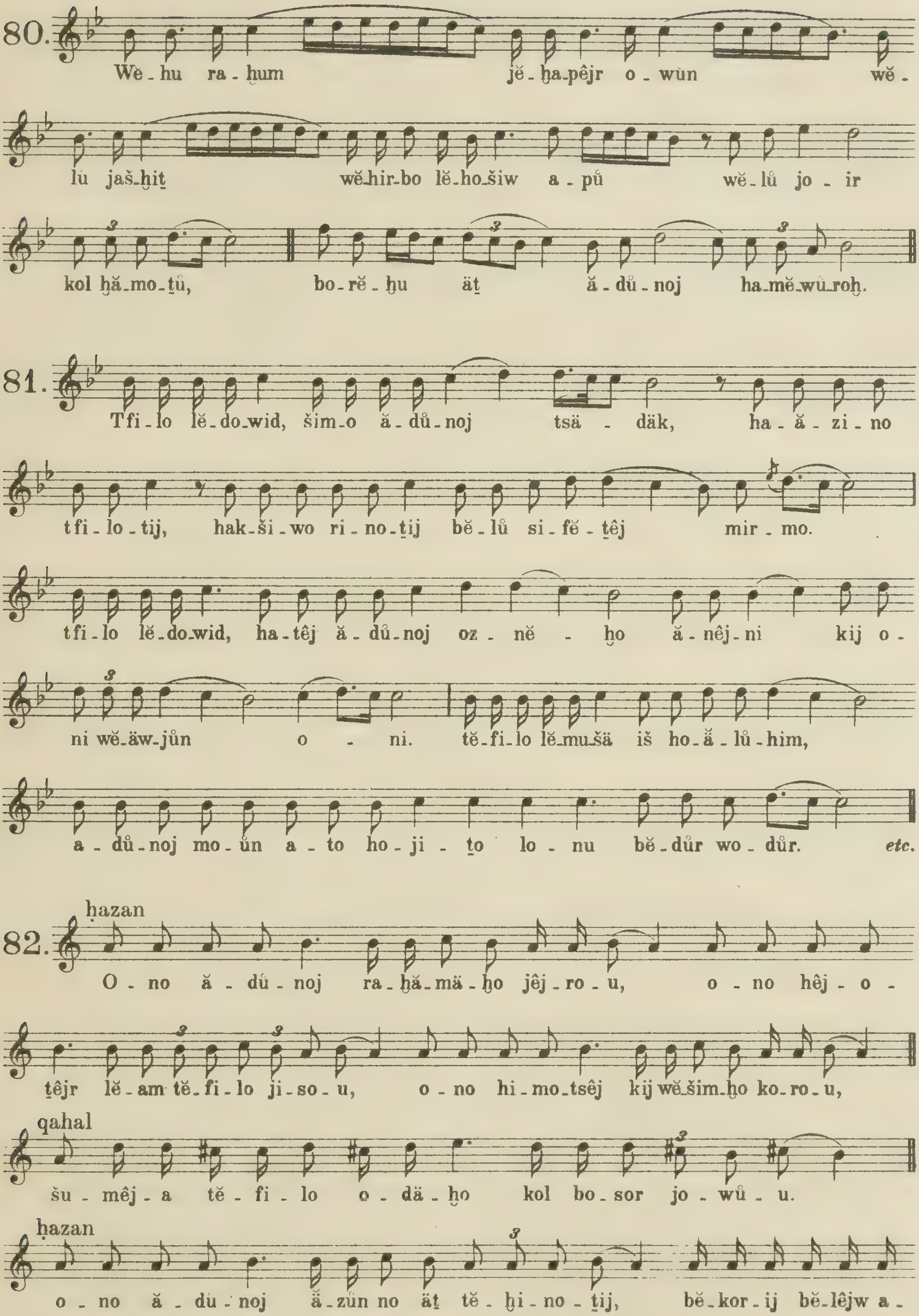

Aš_rêj a - jin ro - ă - ṯo kol êj - - - lä hă_lů lĕ_miš_ma
û - zän do - ă - wo naf - šêj - nu, aš_rêj a - jin ro - ă - ṯo
šu - ša_naṯ ha - šo - run, wĕ - ha - ko_wûd mĕ_ḫů_fêjf bĕ_šä_zär ă_
nok al go - run, wĕ - ha - kû_hêjn šo - wuts be_hûd aw_
nêj zi - ko - run äṯ big_dêj ha - kû - däš ă - šär lĕ - a - hă - rûn. etc.

90.
ḥazan
qahal
ḥazan
A-dir wĕ-no-ûr bů-rêj dúk wo-ḫä-läd, mij êjl ko-mů-ḫo. ho-dur bil-wu-
qahal
ḥazan
šů wĕ-êjn zu-lo-ṯú, mij êjl ko-mů-ḫo. gů-lä ă-mu-kûṯ dů-bêr tsĕ-do-kûṯ,
qahal
ḥazan
qahal
mij êjl ko-mů-ḫo. zů-ḫêjr ha-bĕ-riṯ ḫů-nêjn šĕ-êj-riṯ mij êjl ko-mů-ḫo.
91.
Lĕ-ma-an-ḫo ă-lú-haj rĕ-tsĕ am lĕ-ḫo šo-ḫar,
lĕ-ḫa-lûṯ po-nä-ḫo bĕ-ma-ă-mad ha-ša-ḫar.
qahal
ă-dů-noj hak-ši-wo wa-ă-sêj al tĕ-a-ḫar.
etc.
92.
ḥazan
Ă-rů-mi-mĕ-ḫo ḫäz-kij wĕ-ḫäl-kij bĕ-wů-ij bĕ-rûw dow-kij
wĕ-dof-kij, gam bĕ-šof-ḫi zaa-kij wĕ-tsa-ă-kij.
qahal
bĕ-kor-ij ă-nêj-nij ă-lu-hêj tsid-kij.
ḥazan
dĕ-raš-ti-ḫo bĕ-šim-šij wĕ-am-šij, ha-ă-zi-no laḫ-šij wĕ-raḫ-šij, wĕ-
qahal
ha-ă-mêjr no jûk-ši u-muk-šij šu-wo ă-dů-noj ḫal-tso naf-šij.
etc.
93.
A-to ku-nan-to u-lom mĕj-ruš jo-sad-to têj-wêjl wĕ-ha-kul po-al-to uw-ri-
juṯ bu jo-tsar-to, be-šur-ḥo u-lom tu-hu wo-wu-hu wĕ-ḫu-šäḫ

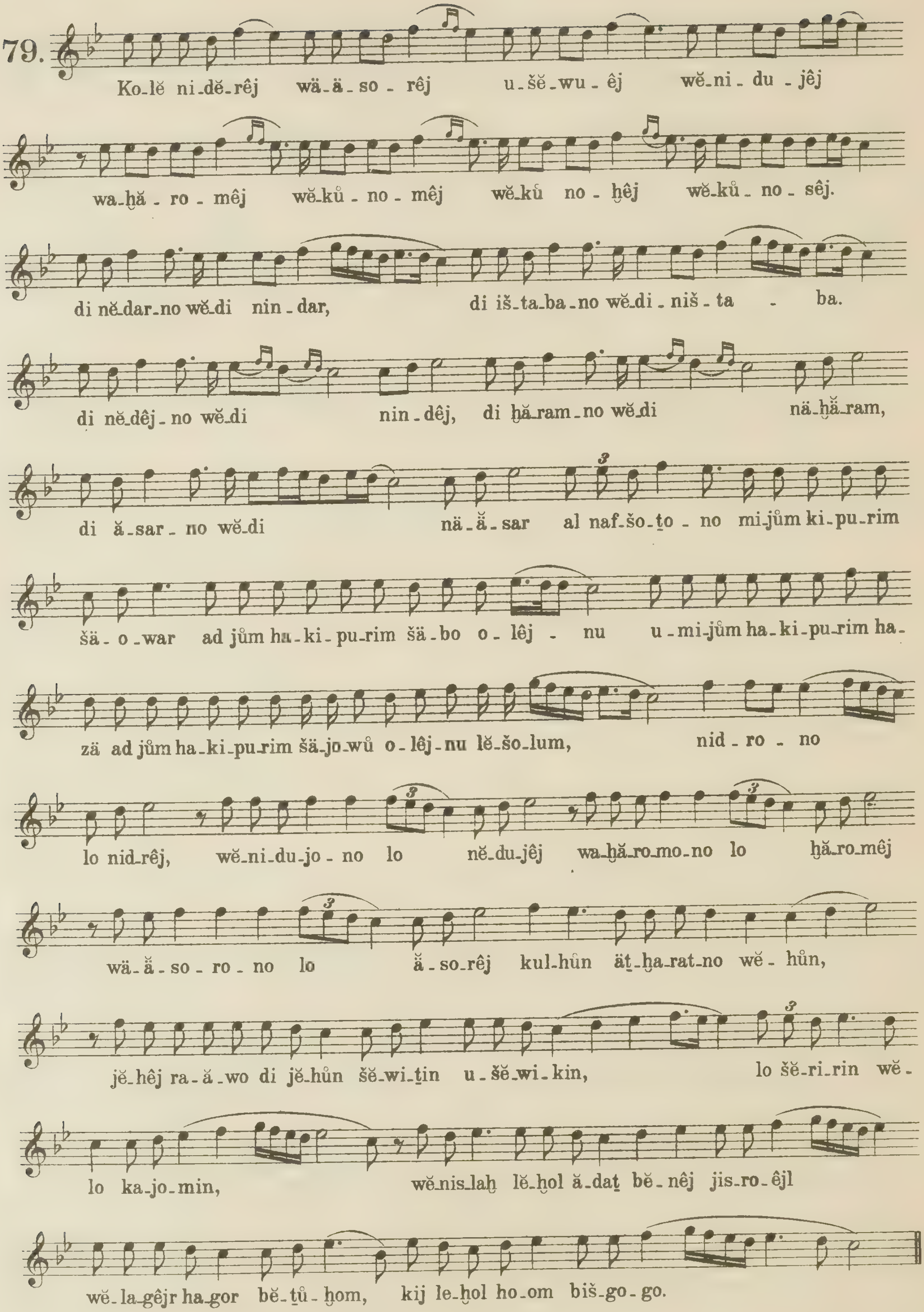

89.
Ri-bu-nú šäl ů-lom, ku-däm kol dĕ-wo-raj êjn lij pä lĕ-ho-
šiw wĕ-lů mej-tsah lĕ-ho-rim rûš kij ă-wů-nú-taj ow-ru rú-
šij, kĕ-ma-so ho-wêjd jih-bĕ-du mi-mä-nij, uf-šo-
aj ra-bu mi-lim-nůt, wĕ-ha-to-tij ots-mu mi-sa-pêjr. mit-wa-
dä ă-nij lĕ-fo-nä-ho ă-dú-noj ă-lú-haj wêj-lů-hêj ă-wů-taj
bih-fi-fat rûš bih-fi-fat qů-mo bin-mi-hat ru-ah bah-li-šut ha-jil
biš-wi-rat lêjw bĕ-ki-do biw-ri-ho bih-ri-o bhiš-tah-wo-jo
bĕ-êj-mo bĕ-mů-ro bĕ-jir-o bir-o-do bĕ-fa-had bĕ-hal-ho-
lo al ha-hä-to-im wĕ-al ho-ă-wů-nůt wĕ-al
ha-pĕ-šo-im šä-ho-to-tij wĕ-šä-o-wi-tij wĕ-
šä-po-ša-tij lĕ-fo-nä-ho ă-dú-noj ă-lů-haj ú-mar ă-nij
lĕ-fo-nä-ho ă-dů-noj ă-lů-haj mik-tsat ma-ă-saj ho-ro-
im ud-ro-haj ham-kul-ko-lim u-mif-o-laj ha-m hu-o-rim. etc.

ḥazan
86.
Šin-a - nim ša - ă - na - nim ké - ni - tsú-tsim jil -
ho - wu la - hă - têj - häm u - ma - ă - têj -
häm kĕ - êjn ko - lol jits - ho - wu.
qahal
ho - wu la - dû - noj be - nêj êj - lim ho - - wu. etc.
87.
U-wĕ-ḫêjn nak-di - šoḫ mä - - läḫ. lĕ-ju-šêjw tĕ-hi -
lút, le-ru-ḫêjw ă-ro-wut ko - důš u-wo-ruḫ.
ă - fů-dêj šêjš lĕ-ejl sů-nêj šêjš úm - rim ko - důš,
ă-tsi-lêj ä - räts lĕ-wů-rej kĕ-tsút ho-o-räts úm - rim bo - ruḫ. etc.
qahal
88.
U - wĕ - ḫêjn u - lĕ - ḫo ta - ă - lä ke - du - šo kij a -
ḥazan
to ă - lů - hêj - - - nu. ă - lů - him äl mij am-ši-lä - ḫo
qahal
ḥazan
wĕ - êjn ä - ruḫ êj - lä - - ḫo. ba - mä ă - da-mä - ḫo.
qahal
ḥazan
wĕ-ḫol dĕ-mut tä - wa ḫû - to - mä - - ḫo. go-bah-to mi-kol mär-ko - wo.
qahal
wĕ - go - i - to mi - kol ma-ḫă - šo - - - wo. etc.

qahal
nun rĕ-fo ät mĕ-gi-no-ṯij,
šim-o ă-dů-noj tsä-däk hak-ši wo ri-no-ṯij.
etc.
83.
ḥazan
O-no bĕ-kor-êj-nu lĕ-kůl šaw-êj-nu,
qahal
ă-dů-noj šĕ-mo-o,
ḥazan
o-no bĕ-raḫ-mä-ḫo ă-wün bits-êj-nu,
qahal
a-dů-noj sĕ-lo-ḫo.
ḥazan
dĕ-wo-rim lo-kaḫ-ti,
qahal
šĕ-ma ă-dů-noj.
ḥazan
wĕ-ḫät-ů ju-ḫam-ti,
qahal
sĕ-laḥ ă-dů-noj.
etc.
84.
Biṯ-fi-lo-ṯij jis-kon go-wär kij wo jil-mad jů-šär u-zĕ-ḫuṯ,
si-par-ti bo pil-êj êjl ḫaj bik-tso-ro aḫ lů ba-ă-ri-ḫuṯ,
sam-ti-ho al ruš ma-hă-laj uk-ro-ṯi-ho kä-ṯär mal-ḫůṯ.
etc.
85.
ḥazan
Šin-a-nim, ša-ă-na-nim kĕ-ni-tsů-tsim jil-ho-wu,
la-hă-têj-häm u-ma-ă-têj-häm kĕ-êjn ko-lol jits-ho-wu,
mul ki-sêj miṯ-na-sêj bĕ-kůl ra-aš jir-ho-wu.
hêjn ba-ma-ḫă-zä zä lo-zä lĕ-ha-kĕ-diš êjl jä-ă-ho-wu.
qahal
ho-wu la-du-noj bĕ-nêj êj-lim ho-wu.
etc.

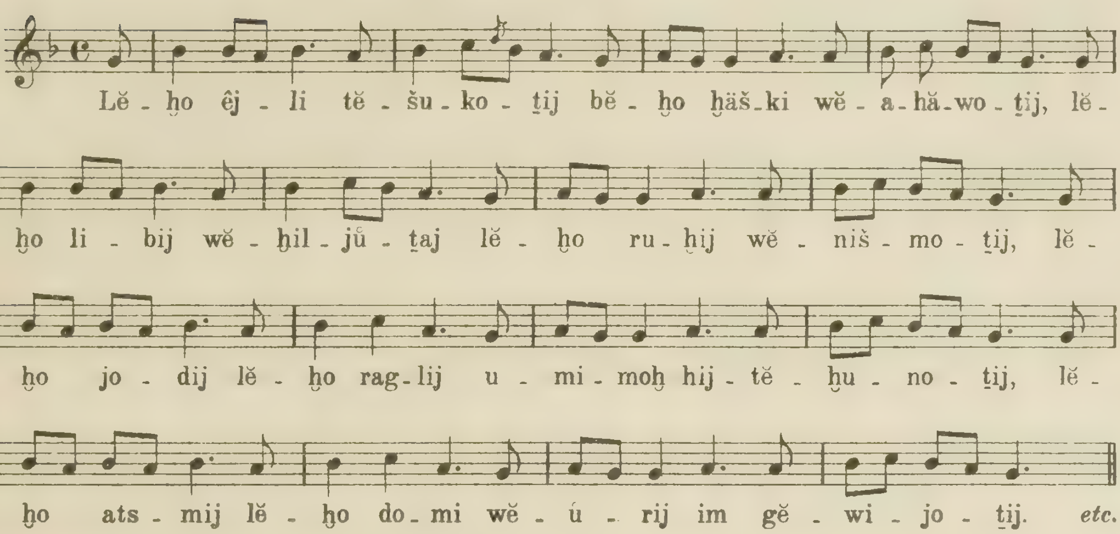

80.
Wĕ - hu ra - ḥum jĕ - ḥa - pêjr o - wùn wĕ -
lü jaš - ḥit wĕ-hir-bo lĕ-ho-šiw a - pů wĕ - lů jo - ir
kol ḥă - mo - tů, bo - rĕ - ḥu ät ă - dů - noj ha-mĕ-wů-roḥ.
81.
Tfi - lo lĕ - do - wid, šim - o ă - dů - noj tsä - däk, ha - ă - zi - no
tfi - lo - tij, hak - ši - wo ri - no - tij bĕ - lů si - fĕ - têj mir - mo.
tfi - lo lĕ - do - wid, ha - têj ă - dů - noj oz - nĕ - ḥo ă - nêj - ni kij o -
ni wĕ - äw - jůn o - ni. tĕ - fi - lo lĕ - mu - šä iš ho - ă - lů - him,
a - dů - noj mo - ůn a - to ho - ji - to lo - nu bĕ - důr wo - důr. etc.
82.
ḥazan
O - no ă - dů - noj ra - ḥă - mä - ḥo jêj - ro - u, o - no hêj - o -
têjr lĕ - am tĕ - fi - lo ji - so - u, o - no hi - mo - tsêj kij wĕ - šim - ḥo ko - ro - u,
qahal
šu - mêj - a tĕ - fi - lo o - dä - ḥo kol bo - sor jo - wů - u.
ḥazan
o - no ă - dů - noj ă - zůn no ät tĕ - ḥi - no - tij, bĕ - kor - ij bĕ - lêjw a -

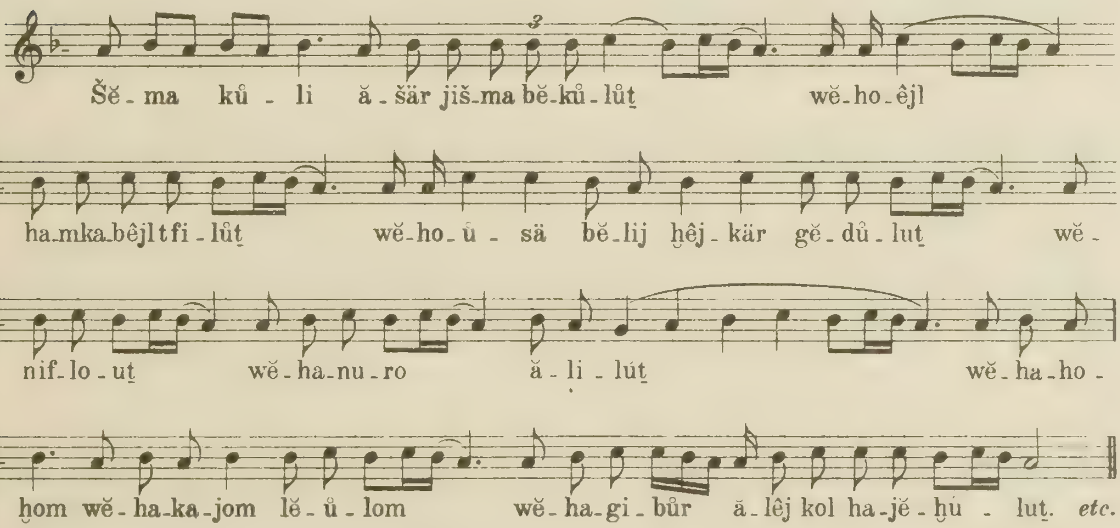
79.

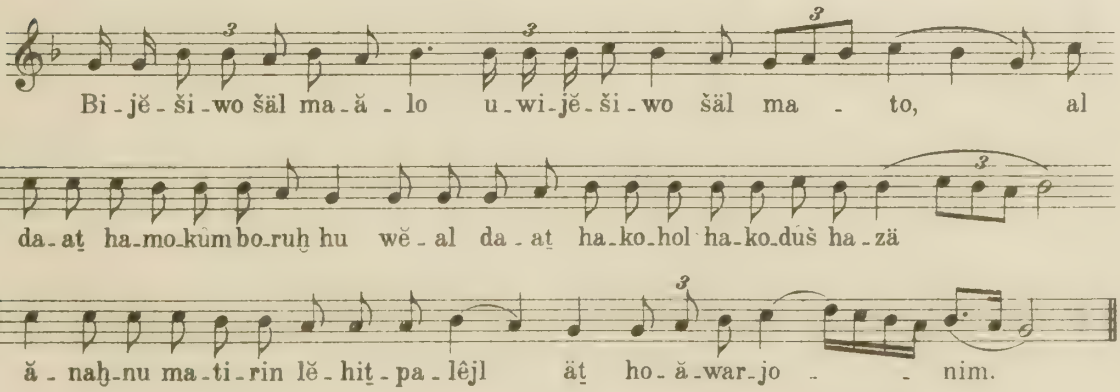

Ko-lĕ ni-dĕ-rêj wä-ä-so-rêj u-šĕ-wu-êj wĕ-ni-du-jêj
wa-ẖă-ro-mêj wĕ-ků-no-mêj wĕ-ků no-ẖêj wĕ-ků-no-sêj.
di nĕ-dar-no wĕ-di nin-dar, di iš-ta-ba-no wĕ-di-niš-ta - ba.
di nĕ-dêj-no wĕ-di nin-dêj, di ẖă-ram-no wĕ-di nä-ẖă-ram,
di ă-sar-no wĕ-di nä-ă-sar al naf-šo-t̠o-no mi-jům ki-pu-rim
šä-o-war ad jům ha-ki-pu-rim šä-bo o-lêj-nu u-mi-jům ha-ki-pu-rim ha-
zä ad jům ha-ki-pu-rim šä-jo-wů o-lêj-nu lĕ-šo-lum, nid-ro-no
lo nid-rêj, wĕ-ni-du-jo-no lo nĕ-du-jêj wa-ẖă-ro-mo-no lo ẖă-ro-mêj
wä-ă-so-ro-no lo ă-so-rêj kul-hůn ät̠-ẖa-rat-no wĕ-hůn,
jĕ-hêj ra-ă-wo di jĕ-hůn šĕ-wi-t̠in u-šĕ-wi-kin, lo šĕ-ri-rin wĕ-
lo ka-jo-min, wĕ-nis-laẖ lĕ-ẖol ă-dat̠ bĕ-nêj jis-ro-êjl
wĕ-la-gêjr ha-gor bĕ-t̠ů-ẖom, kij le-ẖol ho-om biš-go-go.

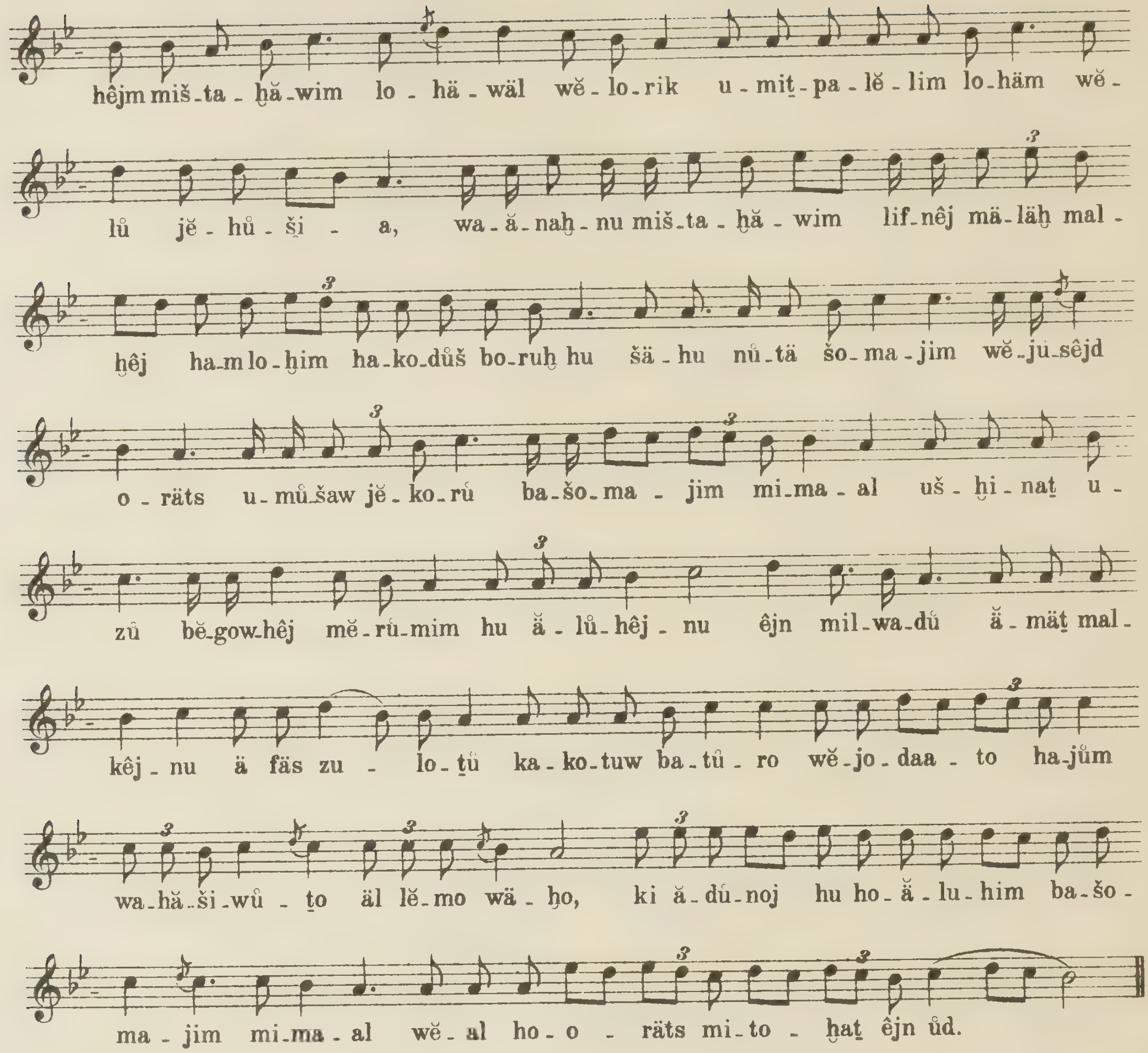
Songs for the day of Atonement ליום כפורים

Gesänge für den Versöhnungstag.

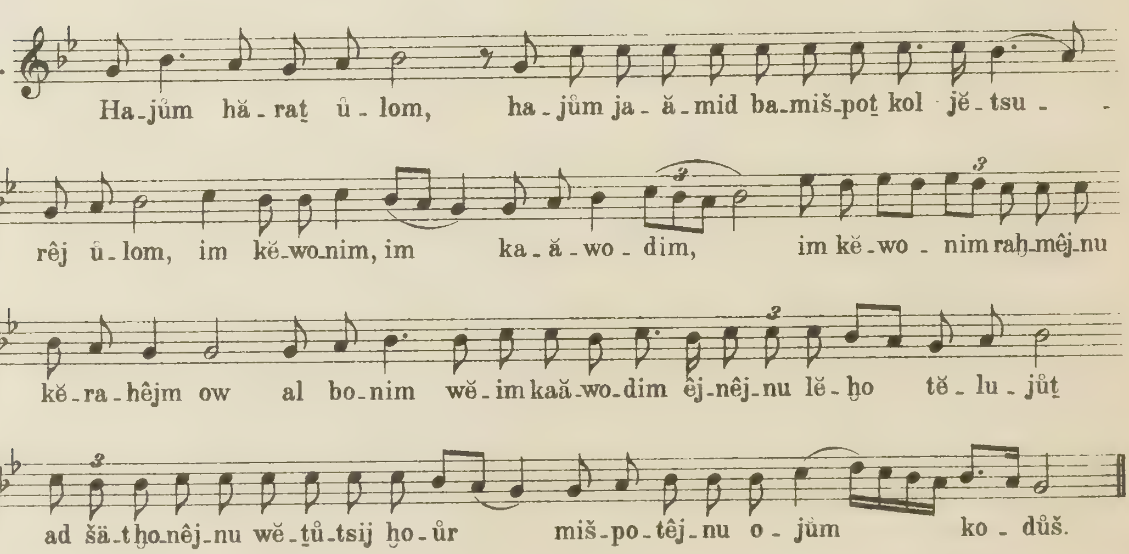
76.

77.

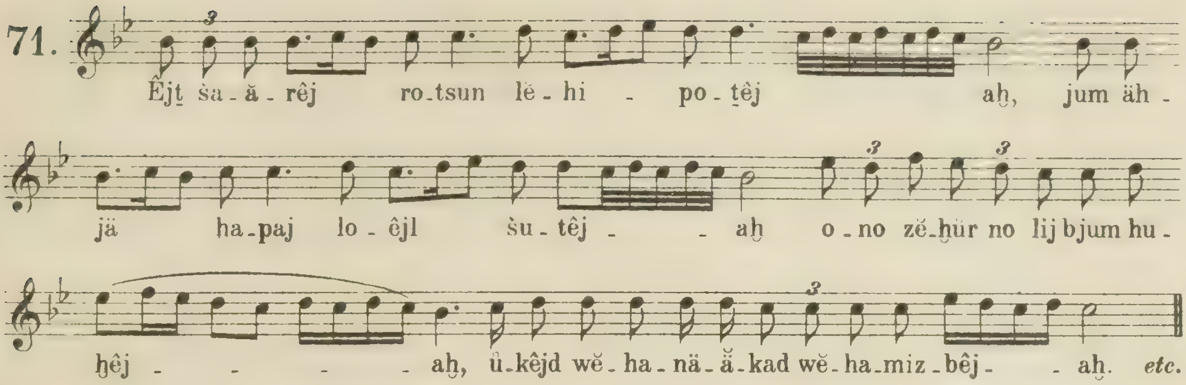
78.

hêjm miš_ta_ẖä_wim lo - hä - wäl wĕ - lo_rik u - mit̠_pa - lĕ - lim lo_häm wĕ -
lů jĕ - hů - ši̠ - a, wa - ă - naẖ - nu miš_ta - ẖä - wim lif_nêj mä_läẖ mal -
ẖêj ha_m lo_ẖim ha_ko_důš bo_ruẖ hu šä - hu nů_tä šo_ma - jim wĕ_jů_sêjd
o - räts u - mů_šaw jĕ - ko_rů ba_šo_ma - jim mi_ma - al uš - ẖi - nat̠ u -
zů bĕ_gow_hêj mĕ_rů_mim hu ă - lů_hêj - nu êjn mil_wa_dů ă - mät̠ mal -
kêj - nu ä fäs zu - lo_t̠ů ka - ko_tuw ba_tů - ro wĕ_jo_daa - to ha_jům
wa_hä_ši_wů - t̠o äl lĕ_mo wä - ẖo, ki ă_dů_noj hu ho_ă_lu_him ba_šo -
ma - jim mi_ma - al wĕ - al ho - o - räts mi_to - ẖat̠ êjn ůd.

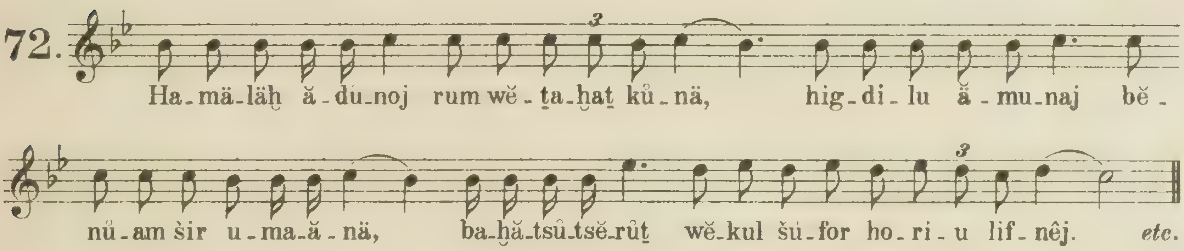
75.

Ha_jům hă - rat̠ û - lom, ha - jům ja - ă - mid ba_miš_pot̠ kol jĕ_tsu - -
rêj û_lom, im kĕ_wo_nim, im ka - ă - wo - dim, im kĕ_wo - nim raẖ_mêj_nu
kĕ_ra - hêjm ow al bo_nim wĕ - im kaă_wo_dim êj_nêj_nu lĕ - ẖo tĕ - lu - jůt̠
ad šä_t ẖo_nêj_nu wĕ_t̠ů_tsij ẖo - ůr miš_po_têj_nu o - jům ko - důš.

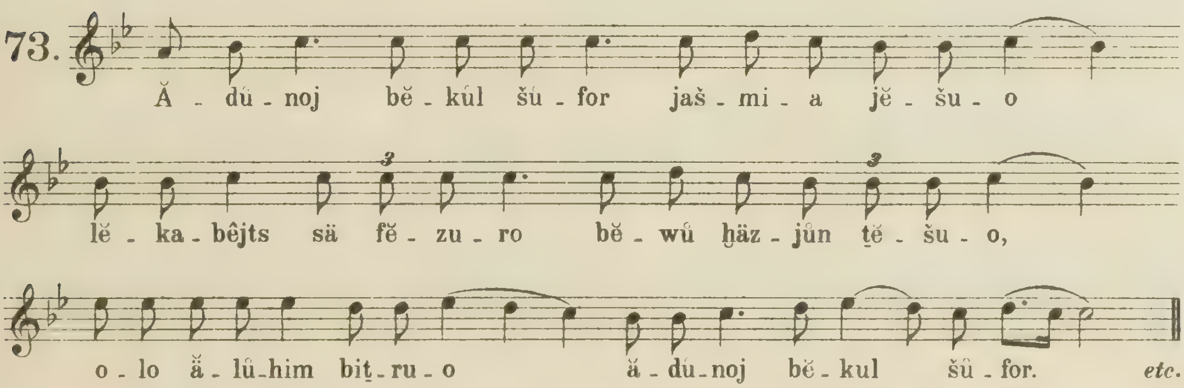
71.

Êjt̲ ša - ă - rêj ro - tsun lĕ - hi - po - têj ah̯, jum äh -
jä ha - paj lo - êjl šu - têj - - ah̯ o - no zĕ - h̯ür no lij bjum hu -
h̯êj - - - - ah̯, ů - kêjd wĕ - ha - nä - ă̆ - kad wĕ - ha - miz - bêj - - ah̯. etc.

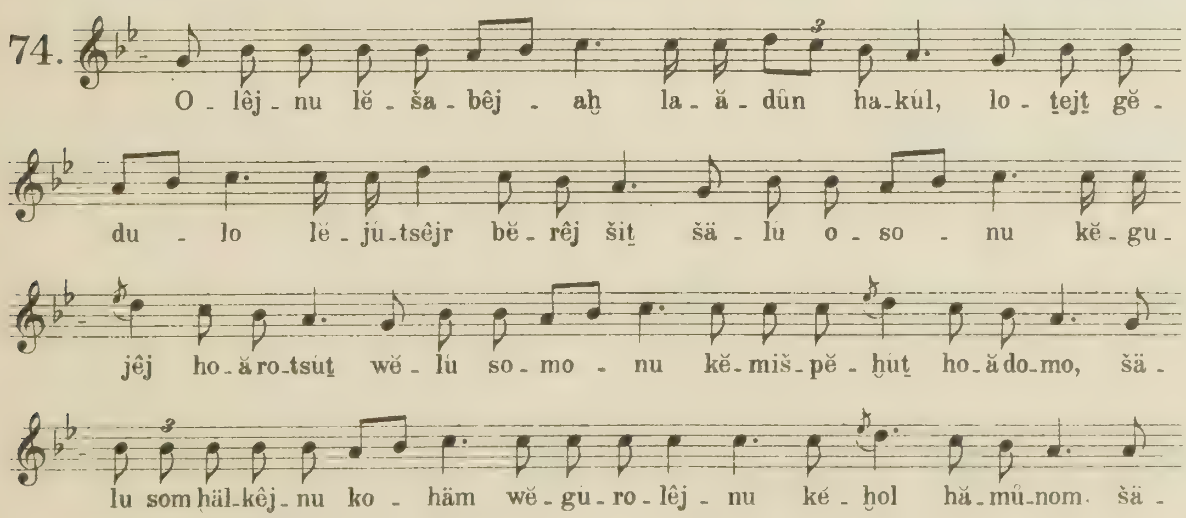
72.

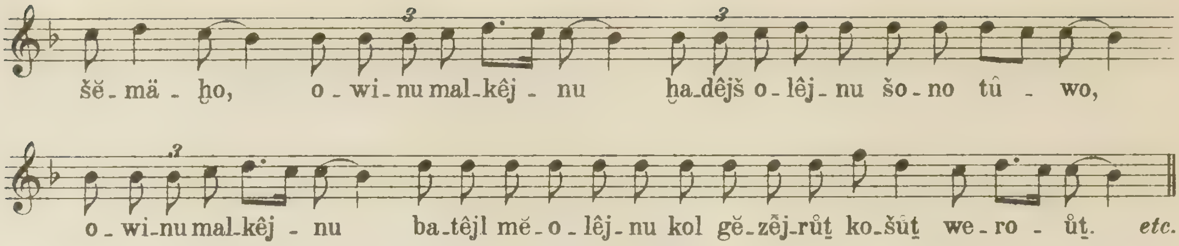

Ha - mä - läh̯ ă - du - noj rum wĕ - t̲a - h̯at̲ ků - nä, hig - di - lu ă - mu - naj bĕ -
nů - am šir u - ma - ă - nä, ba - h̯ă - tsů - tsĕ - rût̲ wĕ - kul šu - for ho - ri - u lif - nêj. etc.

73.

Ă - dú - noj bĕ - kúl šú - for jaš - mi - a jĕ - šu - o
lĕ - ka - bêjts sä fĕ - zu - ro bĕ - wů h̯äz - jûn t̲ĕ - šu - o,
o - lo ă - lů - him bit̲ - ru - o ă - dú - noj bĕ - kul šú - for. etc.

74.

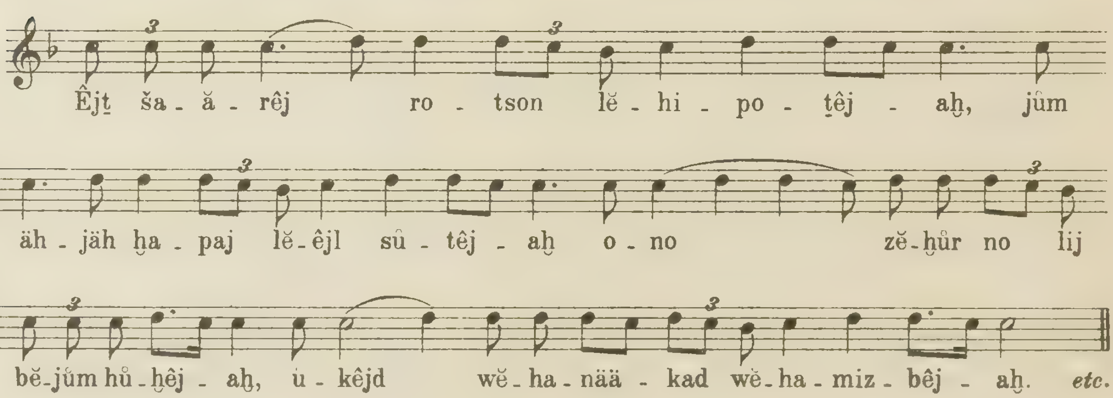

O - lêj - nu lĕ - ša - bêj - ah̯ la - ă - dûn ha - kúl, lo - t̲ejt̲ gĕ -
du - lo lĕ - jú - tsêjr bĕ - rêj šit̲ šä - lu o - so - nu kĕ - gu -
jêj ho - ă ro - tsut̲ wĕ - lu so - mo - nu kĕ - miš - pĕ - h̯ut̲ ho - ă do - mo, šä -
lu som häl - kêj - nu ko - häm wĕ - gu - ro - lêj - nu ké - h̯ol hă - mů - nom šä -

šĕ-mä-ẖo, o-wi-nu mal-kêj-nu ẖa-dêjš o-lêj-nu šo-no tů-wo,
o-wi-nu mal-kêj-nu ba-têjl mĕ-o-lêj-nu kol gĕ-zĕj-růt ko-šůṯ we-ro-ůṯ. etc.

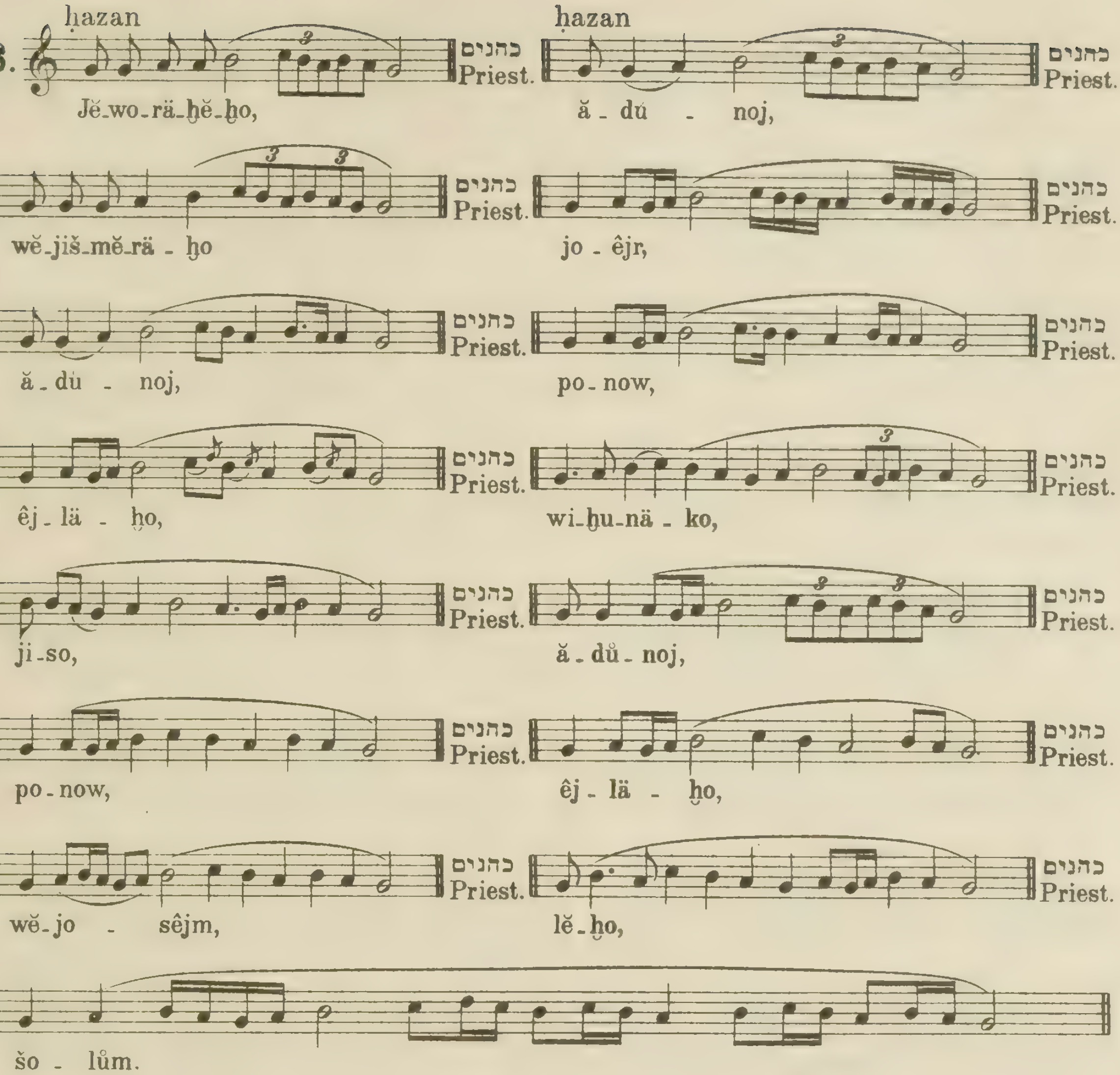
69.

Waj-hi iš ä-ẖod min ho-ro-mo-ṯa-jim tsů-fim mêj-har äf-ra- - -
jim uš-mu äl-ko-no bän jĕ-rů-ẖom, bän ă-li-hu, bän tů-hu, bän tsuf,
äf-ro-ṯi. wĕ-lů štêj no-šim šêjm a-ẖaṯ ẖa-no wĕ-sêjm ha-šêj-
niṯ pni-no waj-hi lif-ni-no jĕ-lo-dim ul-ẖa-no êjn jê-lo-dim.
wĕ-o-lo ho-iš ha-hu mi-jo-mim jo-mi-mo lĕ-hiš-taẖ-wůṯ
wĕ-liz-bů-aẖ la-dů-noj tswo-ůṯ bĕ-ši-lů, wĕ-šon šĕ-nêj
bĕ-nêj êj-lij, ẖof-nij u-fin-ẖos ků-hă-nim la-dů-noj. etc.

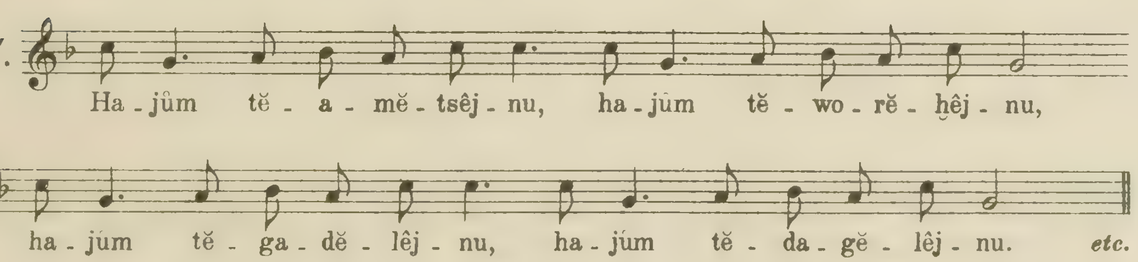
70.

Êjṯ ša-ă-rêj ro-tson lĕ-hi-po-ṯêj-aẖ, jům
äh-jäh ẖa-paj lĕ-êjl sů-têj-aẖ o-no zĕ-ẖůr no lij
bĕ-jům hů-ẖêj-aẖ, u-kêjd wĕ-ha-näa-kad wĕ-ha-miz-bêj-aẖ. etc.

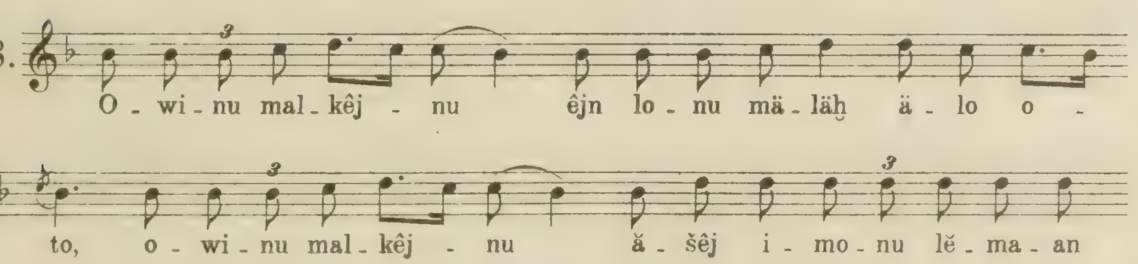
66.

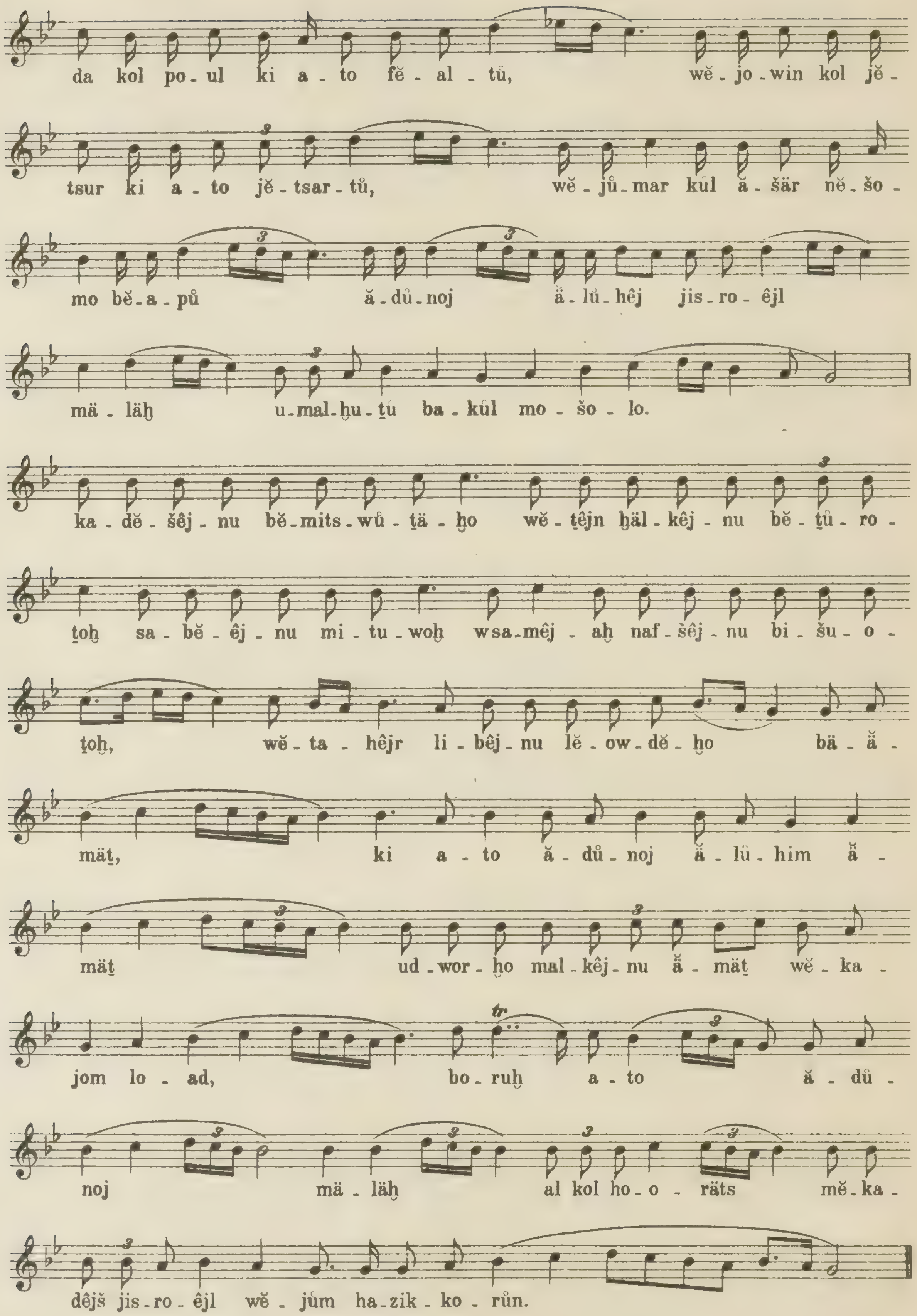

ḥazan
Jĕ_wo_rä_ḫĕ_ḫo,
כהנים Priest.
ḥazan
ă - dů - noj,
כהנים Priest.
wĕ_jiš_mĕ_rä - ḫo
כהנים Priest.
jo - êjr,
כהנים Priest.
ă - dů - noj,
כהנים Priest.
po - now,
כהנים Priest.
êj - lä - ḫo,
כהנים Priest.
wi_ḫu_nä - ko,
כהנים Priest.
ji - so,
כהנים Priest.
ă - dů - noj,
כהנים Priest.
po - now,
כהנים Priest.
êj - lä - ḫo,
כהנים Priest.
wĕ_jo - sêjm,
כהנים Priest.
lĕ_ḫo,
כהנים Priest.
šo - lům.

67.

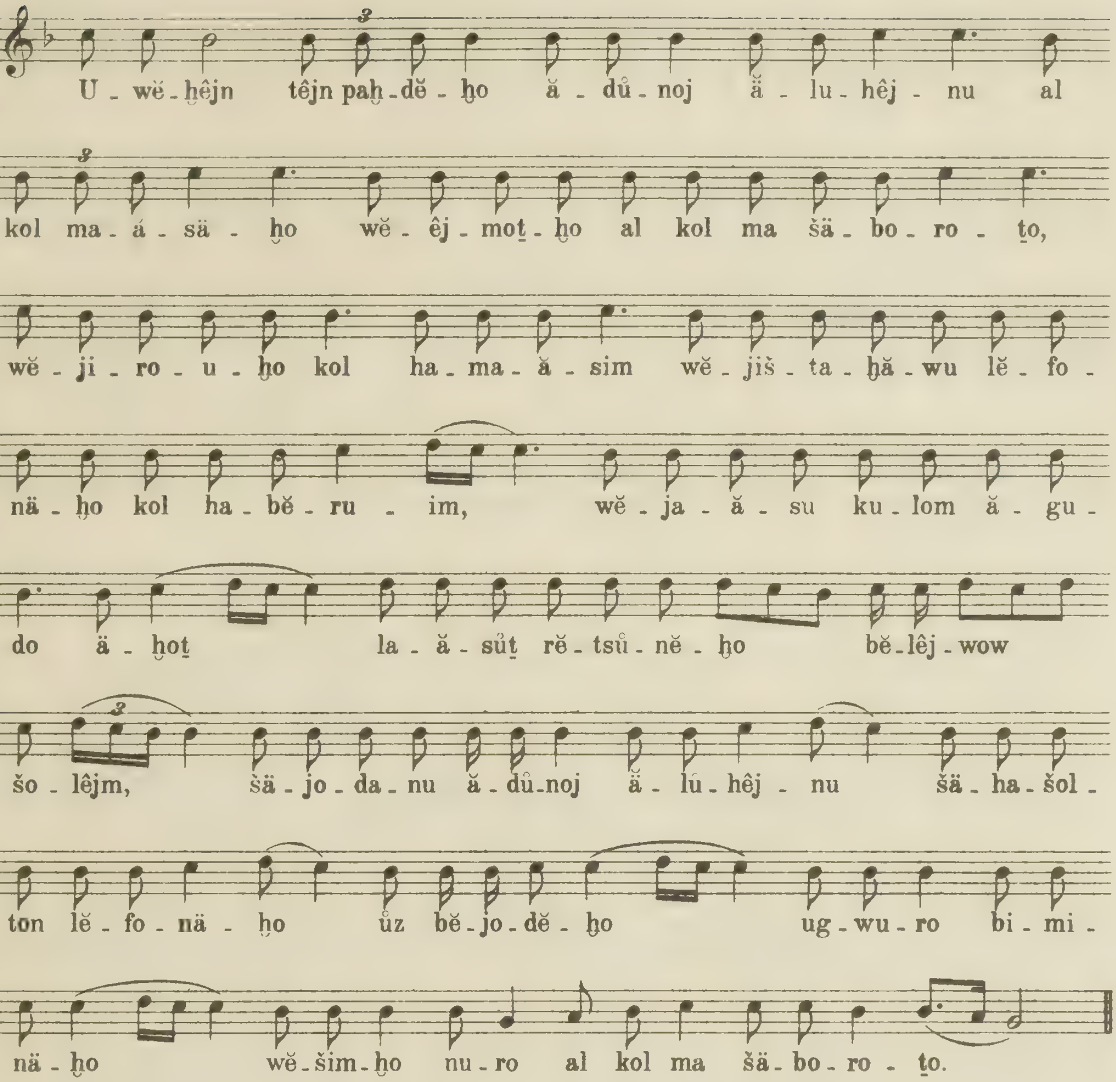

Ha - jům tĕ - a - mĕ - tsêj - nu, ha - jům tĕ - wo - rĕ - ḫêj - nu,
ha - jům tĕ - ga - dĕ - lêj - nu, ha - jům tĕ - da - gĕ - lêj - nu. etc.

68.

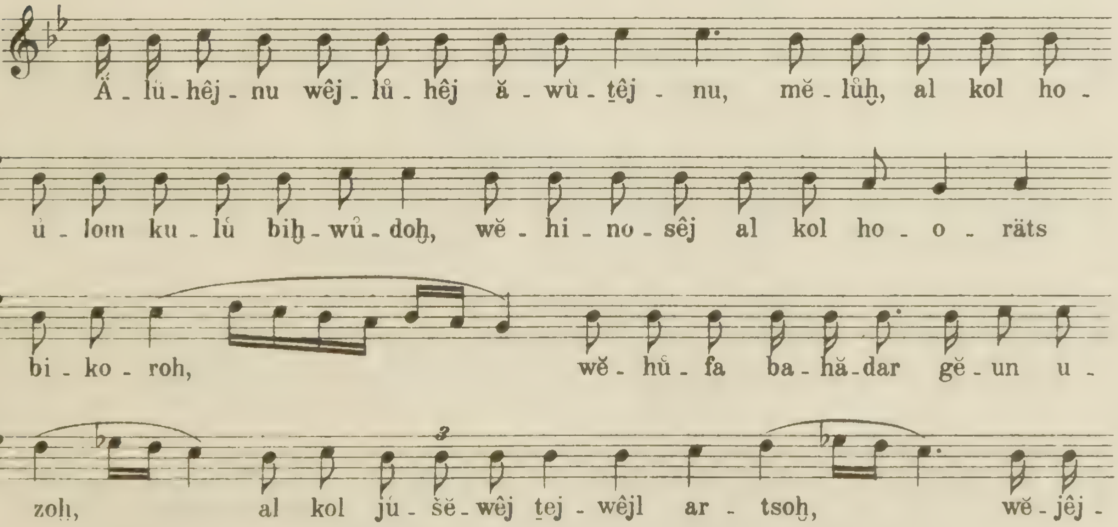

O - wi - nu mal - kêj - nu êjn lo - nu mä - läḫ ä - lo o -
to, o - wi - nu mal - kêj - nu ă - šêj i - mo - nu lĕ - ma - an

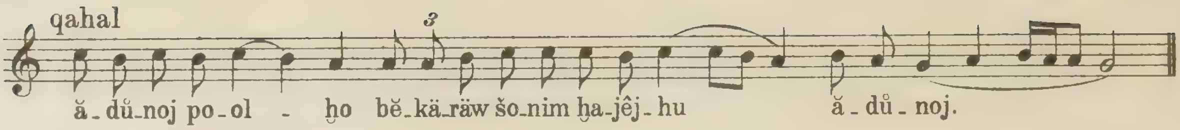

da kol po-ul ki a-to fĕ-al-tů, wĕ-jo-win kol jĕ-
tsur ki a-to jĕ-tsar-tů, wĕ-jů-mar kůl ă-šär nĕ-šo-
mo bĕ-a-pů ă-dů-noj ä-lů-hêj jis-ro-êjl
mä-läh u-mal-hu-tů ba-kůl mo-šo-lo.
ka-dĕ-šêj-nu bĕ-mits-wů-tä-ho wĕ-têjn häl-kêj-nu bĕ-tů-ro-
toh sa-bĕ-êj-nu mi-tu-woh wsa-mêj-ah naf-šêj-nu bi-šu-o-
toh, wĕ-ta-hêjr li-bêj-nu lĕ-ow-dĕ-ho bä-ă-
mät, ki a-to ă-dů-noj ä-lü-him ă-
mät ud-wor-ho mal-kêj-nu ă-mät wĕ-ka-
jom lo-ad, bo-ruh a-to ă-dů-
noj mä-läh al kol ho-o-räts mĕ-ka-
dêjš jis-ro-êjl wĕ-jům ha-zik-ko-rün.

64.

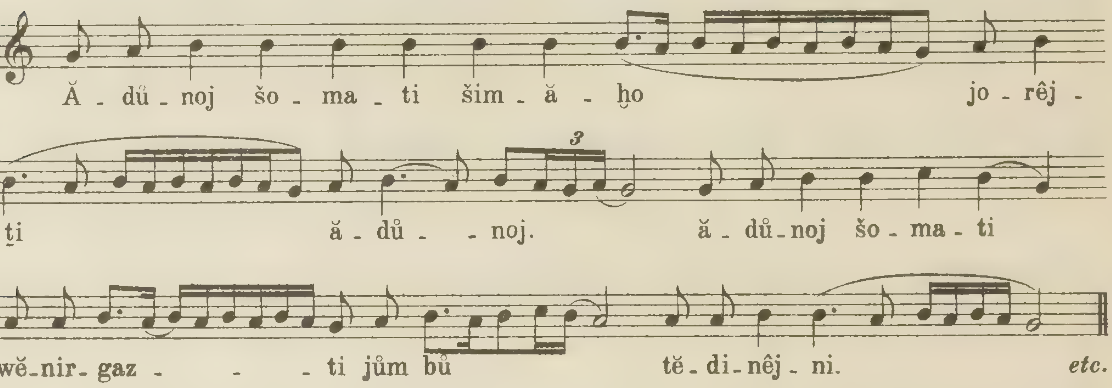

U - wë - hêjn têjn paḫ - dĕ - ḫo ă - dů - noj ă - lu - hêj - nu al
kol ma - á - sä - ḫo wĕ - êj - mot - ḫo al kol ma šä - bo - ro - to,
wĕ - ji - ro - u - ḫo kol ha - ma - ă - sim wĕ - jiš - ta - ḫă - wu lĕ - fo -
nä - ḫo kol ha - bĕ - ru - im, wĕ - ja - ă - su ku - lom ă - gu -
do ä - ḫot la - ă - sůt rĕ - tsů - nĕ - ḫo bĕ - lêj - wow
šo - lêjm, šä - jo - da - nu ă - dů - noj ă - lu - hêj - nu šä - ha - šol -
ton lĕ - fo - nä - ḫo ůz bĕ - jo - dĕ - ḫo ug - wu - ro bi - mi -
nä - ḫo wĕ - šim - ḫo nu - ro al kol ma šä - bo - ro - to.

65.

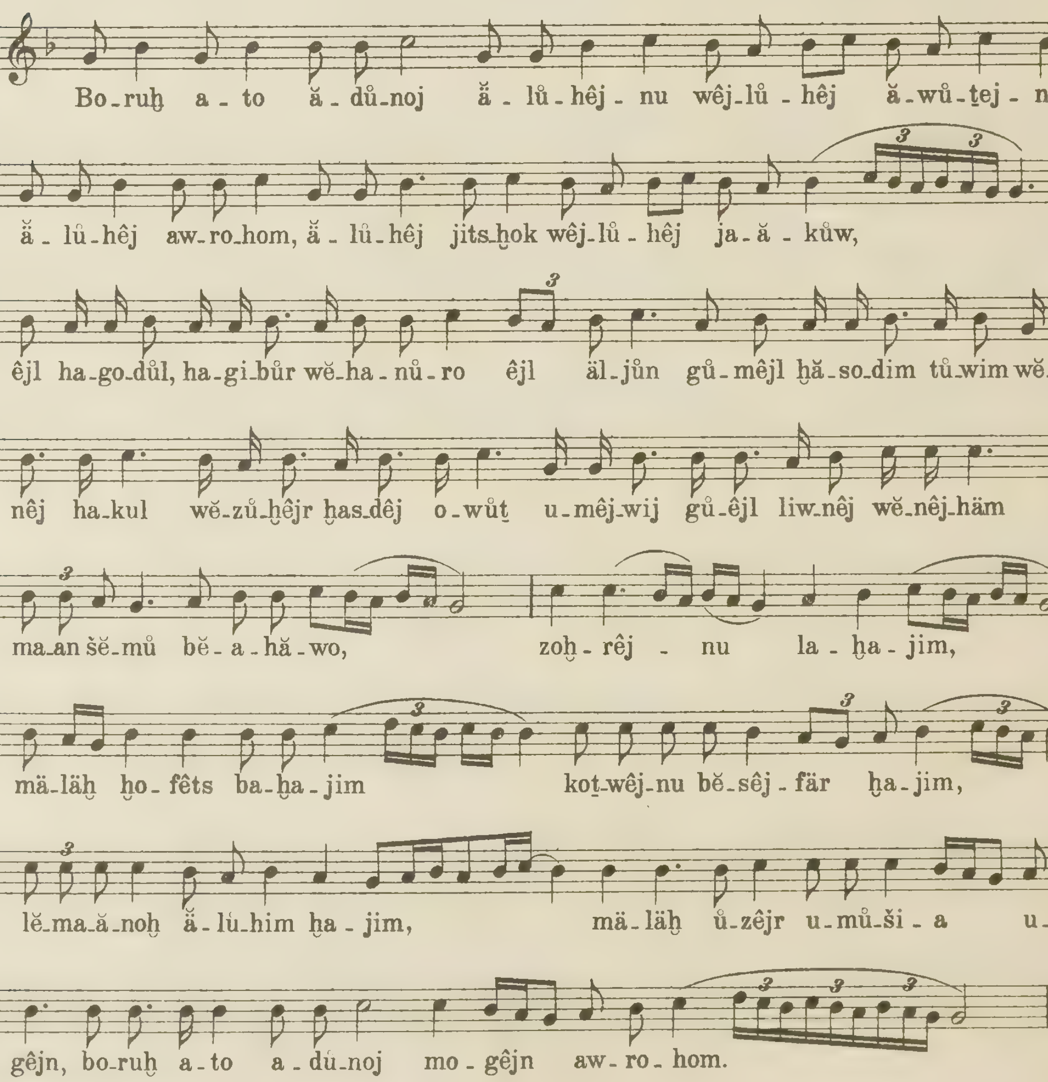

Ă - lu - hêj - nu wêj - lů - hêj ă - wů - têj - nu, mĕ - lůḫ, al kol ho -
ů - lom ku - lů biḫ - wů - doḫ, wĕ - hi - no - sêj al kol ho - o - räts
bi - ko - roh, wĕ - hů - fa ba - hă - dar gĕ - un u -
zoḫ, al kol ju - šĕ - wêj tej - wêjl ar - tsoḫ, wĕ - jêj -

qahal
ă-dů-noj po-ol - ẖo bĕ-kä-räw šo-nim ẖa-jêj-hu ă-dů-noj.

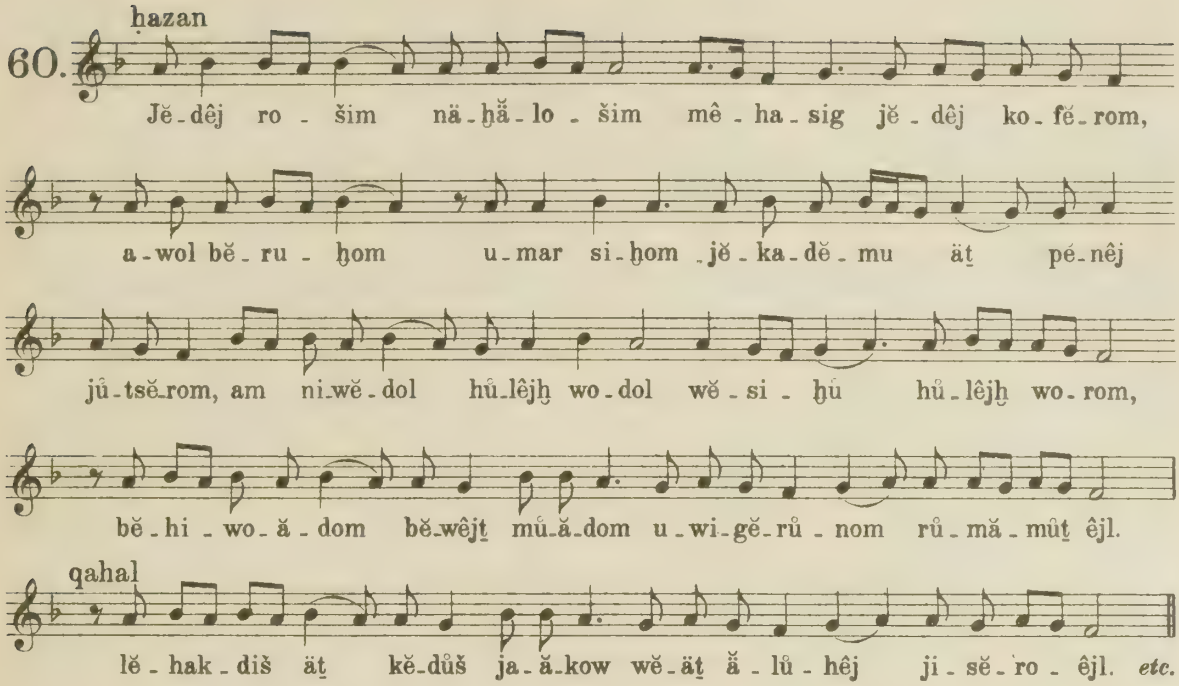
62.

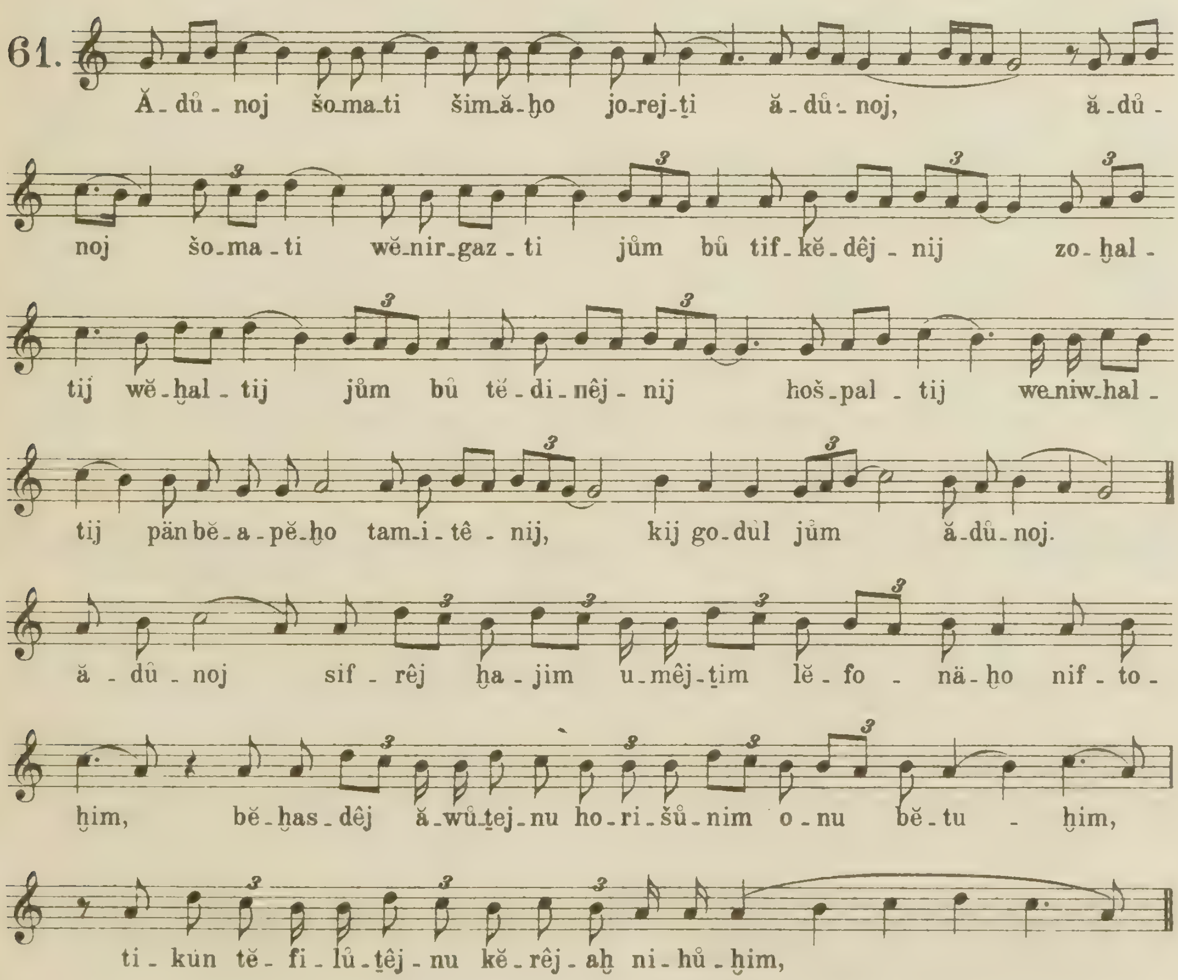

Ă - dů - noj šo - ma - ti šim - ă - ẖo jo - rêj -
ṯi ă - dů - - noj. ă - dů-noj šo - ma - ti
wĕ-nir-gaz - - - ti jům bů tĕ-di-nêj-ni. etc.

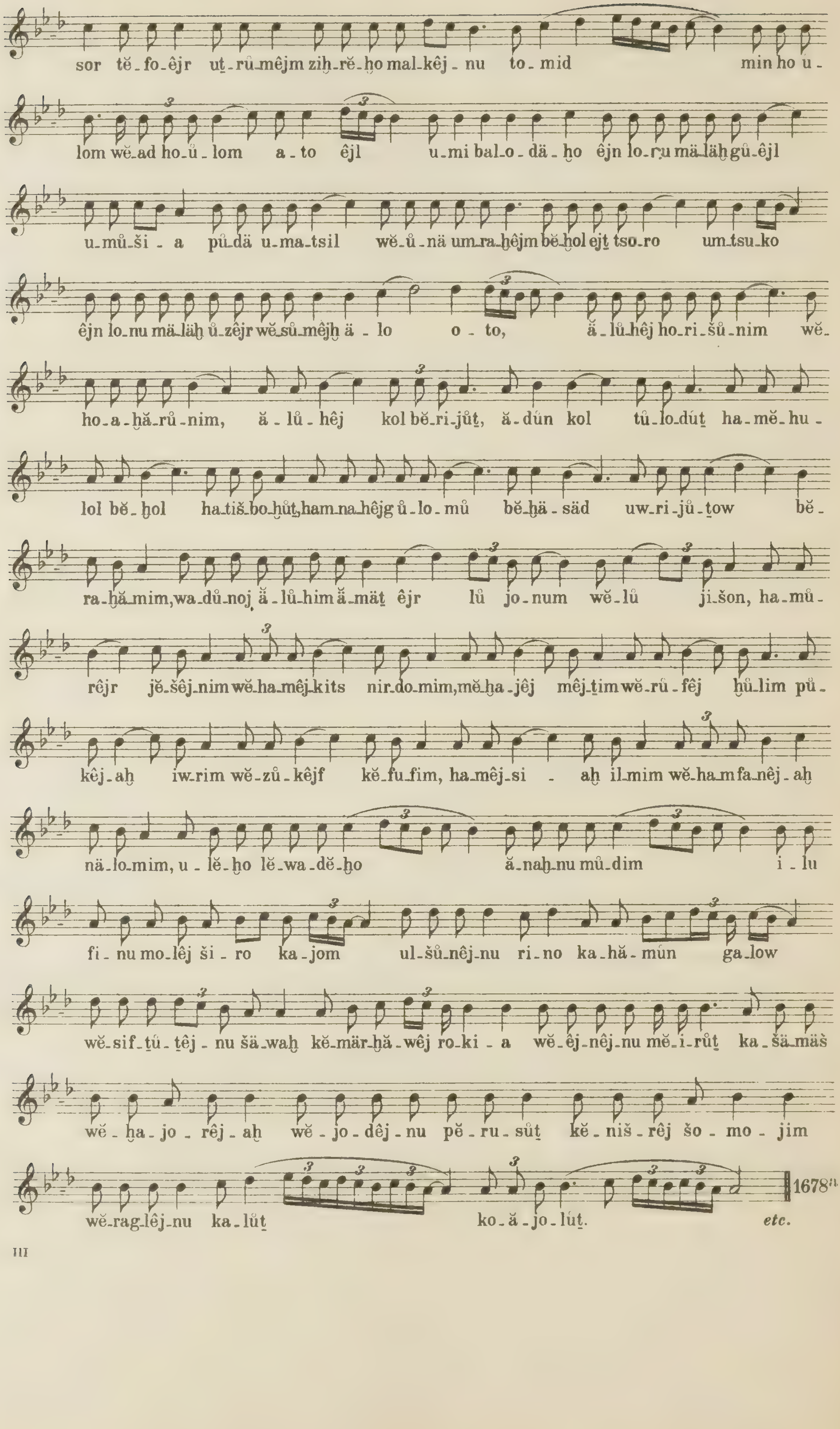
63.

Bo-ruẖ a - to ă - dů-noj ă̆ - lů - hêj - nu wêj-lů - hêj ă-wů-ṯej - nu,
ă̆ - lů-hêj aw-ro-hom, ă̆ - lů-hêj jits-ẖok wêj-lů - hêj ja-ă - kůw, ho -
êjl ha-go-důl, ha-gi-bůr wĕ-ha - nů-ro êjl äl-jůn gů-mêjl ẖă-so-dim tů-wim wĕ-ků -
nêj ha-kul wĕ-zů-ẖêjr ẖas-dêj o-wůṯ u-mêj-wij gů-êjl liw-nêj wĕ-nêj-häm lĕ -
ma-an šĕ-mů bĕ - a - hă - wo, zoẖ - rêj - nu la - ẖa - jim,
mä-läẖ ẖo-fêts ba-ẖa - jim koṯ-wêj-nu bĕ-sêj-fär ẖa-jim,
lĕ-ma-ă-noẖ ă̆-lů-him ẖa - jim, mä-läẖ ů-zêjr u-mů-ši - a u-ma-
gêjn, bo-ruẖ a-to a - dů-noj mo - gêjn aw-ro - hom.

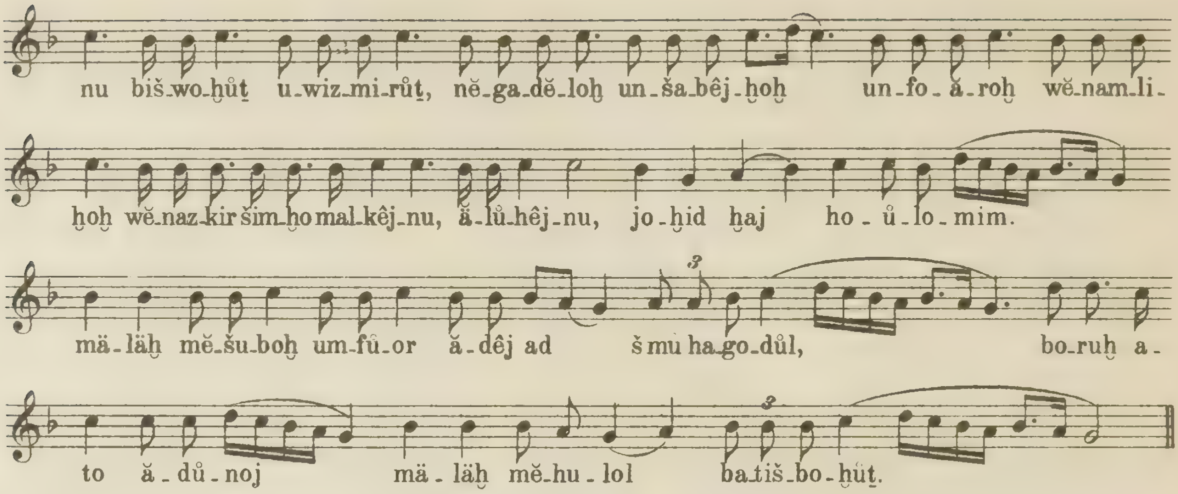
1953

60.
ḥazan
Jĕ-dêj ro-šim nä-ḫă̈-lo-šim mê-ha-sig jĕ-dêj ko-fé-rom,
a-wol bĕ-ru-ḫom u-mar si-ḫom -jĕ-ka-dĕ-mu ät pé-nêj
jů-tsĕ-rom, am ni-wĕ-dol hů-lêjḫ wo-dol wĕ-si-ḫů hů-lêjḫ wo-rom,
bĕ-hi-wo-ă-dom bĕ-wêjt mů-ă-dom u-wi-gĕ-rů-nom rů-mă-můt êjl.
qahal
lĕ-hak-diš ät kĕ-důš ja-ă-kow wĕ-ät ă̈-lů-hêj ji-sĕ-ro-êjl. etc.

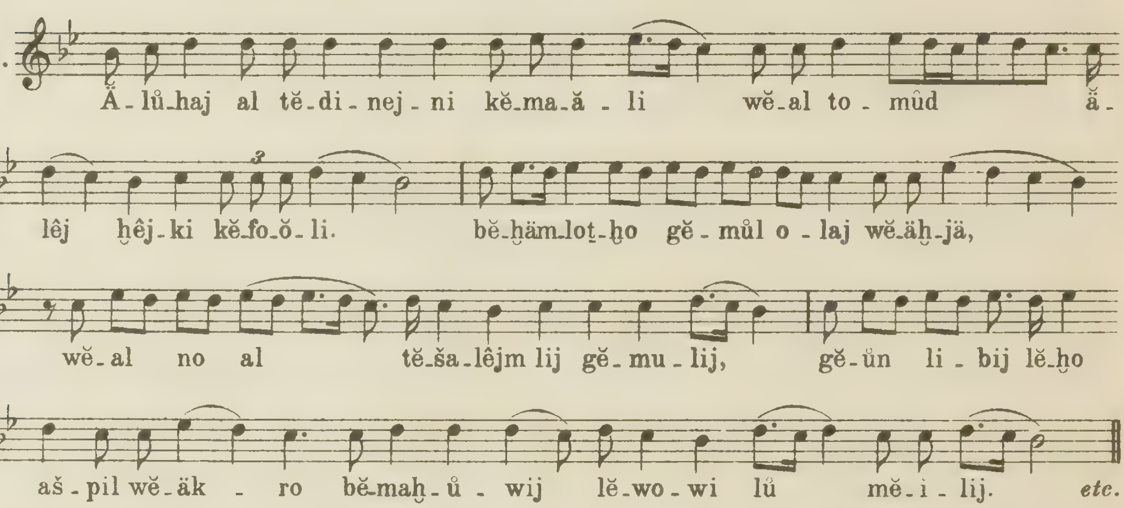

61.
Ă-dů-noj šo-ma-ti šim-ă-ḫo jo-rej-ti ă-dů-noj, ă-dů-
noj šo-ma-ti wĕ-nir-gaz-ti jům bů tif-kĕ-dêj-nij zo-ḫal-
tij wĕ-ḫal-tij jům bů tĕ-di-nêj-nij hoš-pal-tij we-niw-hal-
tij pän bĕ-a-pĕ-ḫo tam-i-tê-nij, kij go-dul jům ă-dů-noj.
ă-dů-noj sif-rêj ḫa-jim u-mêj-tim lĕ-fo-nä-ḫo nif-to-
ḫim, bĕ-ḫas-dêj ă-wů-tej-nu ho-ri-šů-nim o-nu bĕ-tu-ḫim,
ti-kun tĕ-fi-lů-têj-nu kĕ-rêj-aḫ ni-hů-ḫim,

sor tĕ-fo-êjr ut̲-rû-mêjm zih̯-rĕ-h̯o mal-kêj-nu to-mid min ho u-
lom wĕ-ad ho-û-lom a-to êjl u-mi bal-o-dä-h̯o êjn lo-r̯u mä-läh̯ gû-êjl
u-mû-ši-a pû-dä u-ma-tsil wĕ-û-nä um-ra-h̯êjm bĕ-h̯ol ejt̲ tso-ro um-tsu-ko
êjn lo-nu mä-läh̯ û-zêjr wĕ-sû-mêjh̯ ä-lo o-to, ă-lû-hêj ho-ri-šû-nim wĕ-
ho-a-h̯ă-rû-nim, ă-lû-hêj kol bĕ-ri-jût̲, ă-dûn kol tû-lo-dût̲ ha-mĕ-hu-
lol bĕ-h̯ol ha-tiš-bo-h̯ût̲, ham-na-hêjg û-lo-mû bĕ-h̯ä-säd uw-ri-jû-t̲ow bĕ-
ra-h̯ă-mim, wa-dû-noj ă-lû-him ă-mät̲ êjr lû jo-num wĕ-lû ji-šon, ha-mû-
rêjr jĕ-šêj-nim wĕ-ha-mêj-kits nir-do-mim, mĕ-h̯a-jêj mêj-t̲im wĕ-rû-fêj h̯û-lim pû-
kêj-ah̯ iw-rim wĕ-zû-kêjf kĕ-fu-fim, ha-mêj-si-ah̯ il-mim wĕ-ha-m fa-nêj-ah̯
nä-lo-mim, u-lĕ-h̯o lĕ-wa-dĕ-h̯o ă-nah̯-nu mû-dim i-lu
fi-nu mo-lêj ši-ro ka-jom ul-šû-nêj-nu ri-no ka-hă-mûn ga-low
wĕ-sif-t̲û-t̲êj-nu šä-wah̯ kĕ-mär-h̯ă-wêj ro-ki-a wĕ-êj-nêj-nu mĕ-i-rût̲ ka-šä-mäš
wĕ-h̯a-jo-rêj-ah̯ wĕ-jo-dêj-nu pĕ-ru-sût̲ kĕ-niš-rêj šo-mo-jim
wĕ-rag-lêj-nu ka-lût̲ ko-ă-jo-lût̲.
1678a
etc.

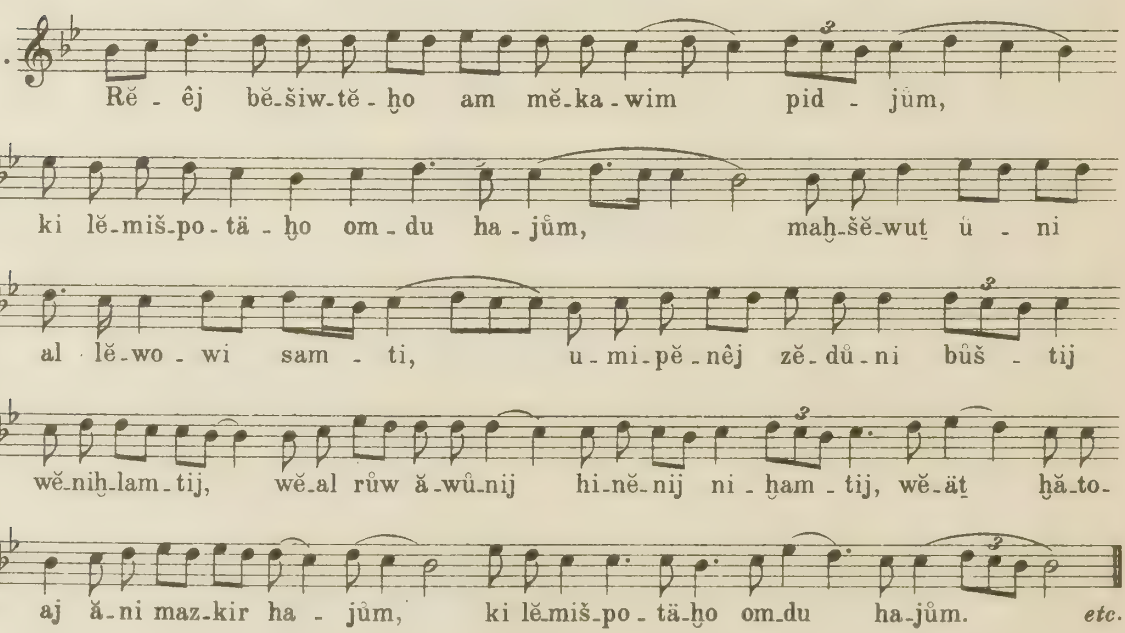

56.
Šů - fêjt kol ho_o - räts wĕ_u_to bĕ_miš_pot ja - ă_mid,
no ẖa_jim wo_ẖä säd al amo_ni tats - mid, wĕ_ät tĕ_fi_lat ha_bů - kär bim_
kúm ů_lo ta_ă - mid, ů_lat ha_bů_kär ă_šär lĕ_u_lat ha_to_mid. etc.
56a.
Šo - fêjt kol ho_o - räts wĕ_ů - to bĕ_miš_pot ja - mid no ẖa_jim wo_
ẖä_säd al am o_ni tats_mid etc. ů - lat ha_bů_kär ă_šär lĕ_ů_lat ha_to_mid.
57.
Šĕ_fal ru - aẖ, šĕ_fal bä - räẖ wĕ_ků_mo, ă - ka_däm - ẖo bĕ_růw pa_ẖad
wĕ_êj_mo, lĕ - fo_nä - ẖo ă - nij näẖ_šaw bĕ_êj_naj kĕ_tů_
la - at kĕ_ta_no bo - ă_do_mo, mĕ_lů u - lom ă_šär êjn
kêjts lĕ_god - - lů, hă_ẖo_mů - nij jĕ_ha_lä - lĕ - ẖo u_wa_mo.
58.
Ă_dů_noj jům lĕ_ẖo ä - ă_růẖ tĕ_ẖi_no šĕ_êj ků_lij wĕ_šaw_o - tij ă_dů_
noj, ă_dů_noj jod_ẖo har_êj wĕ_gal_lêj gĕ_wu_ro_toẖ,wĕ_ẖo_nêj_ni ă_dů_noj.
ă_dů_noj jä_hä_mä li_bij bĕ_kir_bij wĕ_ät_a_têjf bĕ_tso_ro_tij ă_dů_noj. etc.
59.
Niš_mat kol ẖaj tĕ_wo_rêjẖ ät šim_ẖo ă_dů_noj ă - lů - hêj - nu wĕ_ru - aẖ kol bo_

nu biš-wo-h̯ůt u-wiz-mi-růt, nĕ-ga-dĕ-loh̯ un-ša-bêj-h̯oh̯ un-fo-ă-roh̯ wĕ-nam-li-
h̯oh̯ wĕ-naz-kir šim-h̯o mal-kêj-nu, ă-lů-hêj-nu, jo-h̯id h̯aj ho-ů-lo-mim.
mä-läh̯ mĕ-šu-boh̯ um-fů-or ă-dêj ad šmu ha-go-důl, bo-ruh̯ a-
to ă-dů-noj mä-läh̯ mĕ-hu-lol ba-tiš-bo-h̯ůt.

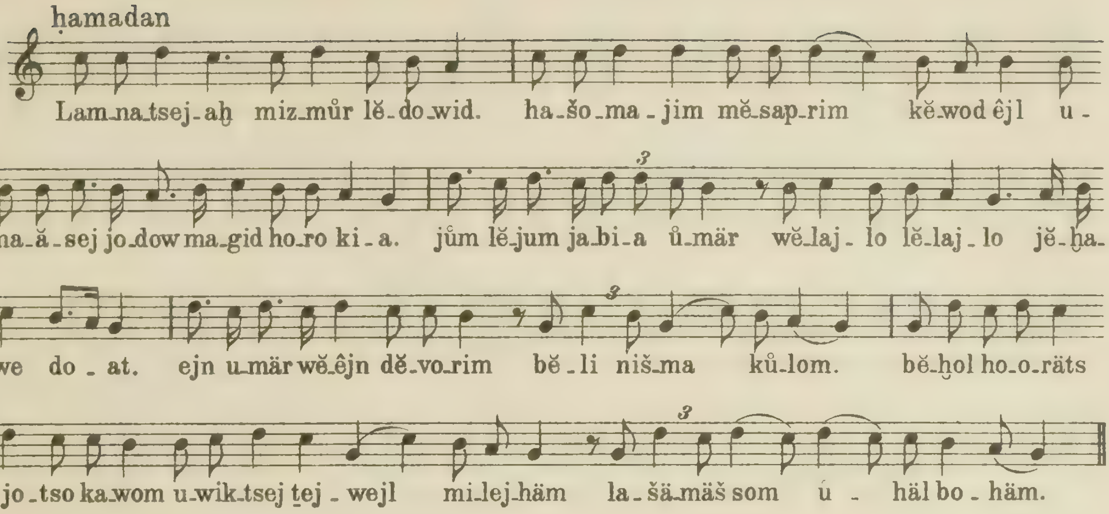
54.

Ă-lů-haj al tĕ-di-nej-ni kĕ-ma-ă-li wĕ-al to-můd ă-
lêj h̯êj-ki kĕ-fo-ŏ-li. bĕ-h̯äm-lot-h̯o gĕ-můl o-laj wĕ-äh̯-jä,
wĕ-al no al tĕ-ša-lêjm lij gĕ-mu-lij, gĕ-ŭn li-bij lĕ-h̯o
aš-pil wĕ-äk-ro bĕ-mah̯-ů-wij lĕ-wo-wi lů mĕ-i-lij. etc.

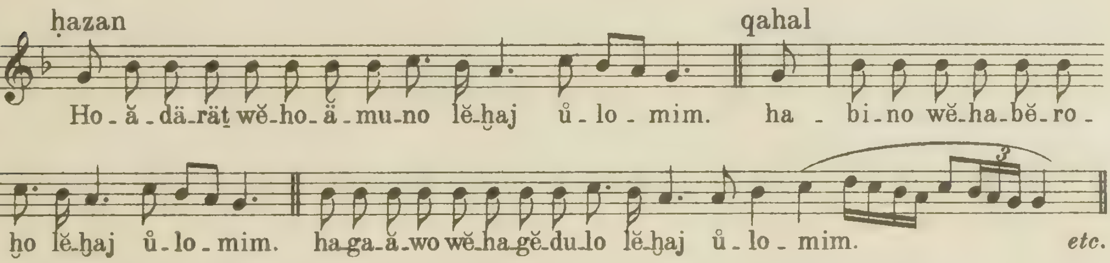
55.

Rĕ-êj bĕ-šiw-tĕ-h̯o am mĕ-ka-wim pid-jům,
ki lĕ-miš-po-tä-h̯o om-du ha-jům, mah̯-šĕ-wut ú-ni
al lĕ-wo-wi sam-ti, u-mi-pĕ-nêj zĕ-dů-ni bůš-tij
wĕ-nih̯-lam-tij, wĕ-al růw ă-wů-nij hi-nĕ-nij ni-h̯am-tij, wĕ-ät h̯ă-to-
aj ă-ni maz-kir ha-jům, ki lĕ-miš-po-tä-h̯o om-du ha-jům. etc.

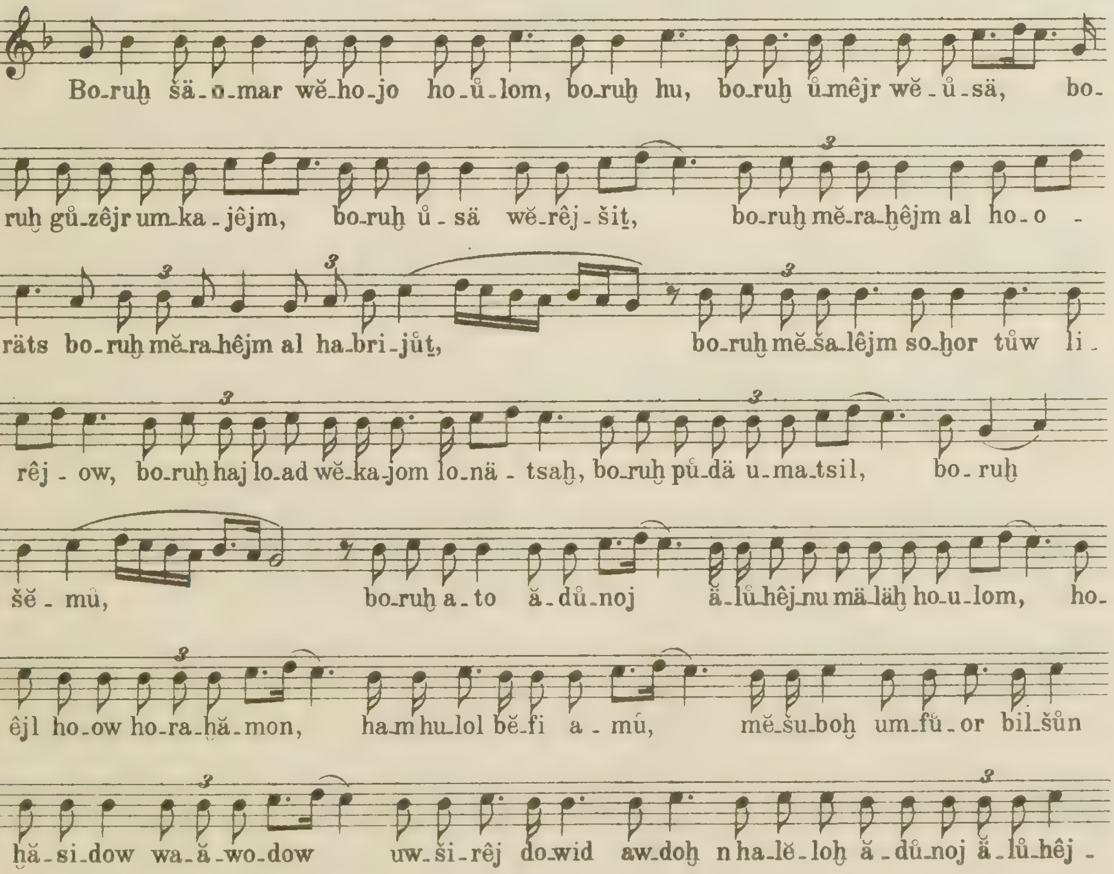
51a.

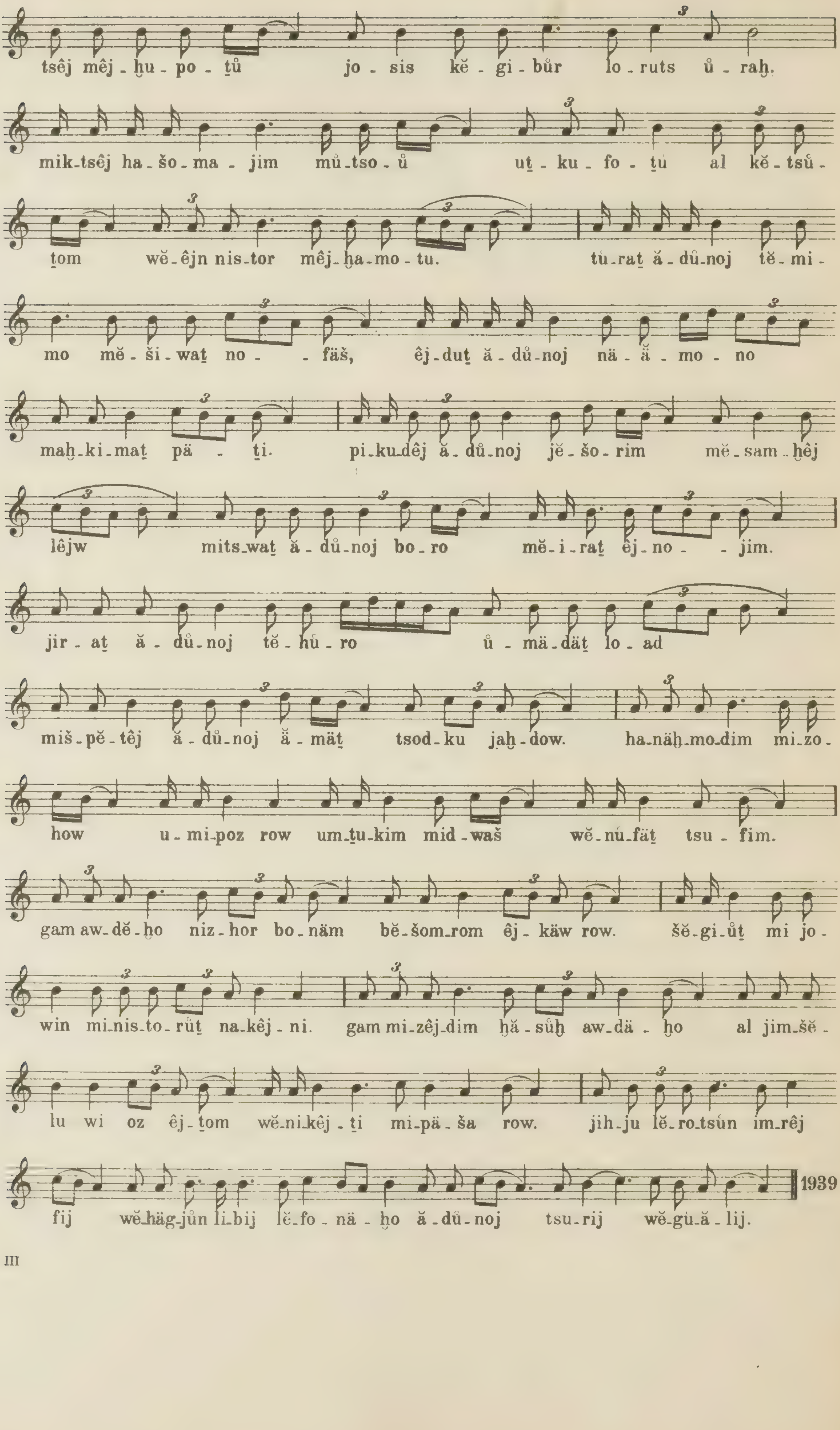

ḥamadan
Lam-na-tsej-aḫ miz-mûr lĕ-do-wid. ha-šo-ma-jim mĕ-sap-rim kĕ-wod êjl u-
ma-ă-sej jo-dow ma-gid ho-ro ki-a. jům lĕ-jum ja-bi-a ů-mär wĕ-laj-lo lĕ-laj-lo jĕ-ḫa-
we do-at. ejn u-mär wĕ-êjn dĕ-vo-rim bĕ-li niš-ma ků-lom. bĕ-ḫol ho-o-räts
jo-tso ka-wom u-wik-tsej tej-wejl mi-lej-häm la-šä-mäš som ú-häl bo-häm.

52.

ḥazan
Ho-ă-dä-rät wĕ-ho-ă-mu-no lĕ-ḫaj ů-lo-mim.
qahal
ha-bi-no wĕ-ha-bĕ-ro-
ḫo lĕ-ḫaj ů-lo-mim. ha-ga-ă-wo wĕ-ha-gĕ-du-lo lĕ-ḫaj ů-lo-mim.
etc.

53.

Bo-ruḫ šä-o-mar wĕ-ho-jo ho-ů-lom, bo-ruḫ hu, bo-ruḫ ů-mêjr wĕ-ů-sä, bo-
ruḫ gů-zêjr um-ka-jêjm, bo-ruḫ ů-sä wĕ-rêj-šit, bo-ruḫ mĕ-ra-ḫêjm al ho-o-
räts bo-ruḫ mĕ-ra-ḫêjm al ha-bri-jůt, bo-ruḫ mĕ-ša-lêjm so-ḫor tůw li-
rêj-ow, bo-ruḫ haj lo-ad wĕ-ka-jom lo-nä-tsaḫ, bo-ruḫ pů-dä u-ma-tsil, bo-ruḫ
šĕ-mů, bo-ruḫ a-to ă-dů-noj ă-lů-hêj-nu mä-läḫ ho-u-lom, ho-
êjl ho-ow ho-ra-ḫă-mon, ha-m-hu-lol bĕ-fi a-mů, mĕ-šu-boḫ um-fů-or bil-šůn
hă-si-dow wa-ă-wo-dow uw-ši-rêj do-wid aw-doḫ n ha-lĕ-loḫ ă-dů-noj ă-lů-hêj-

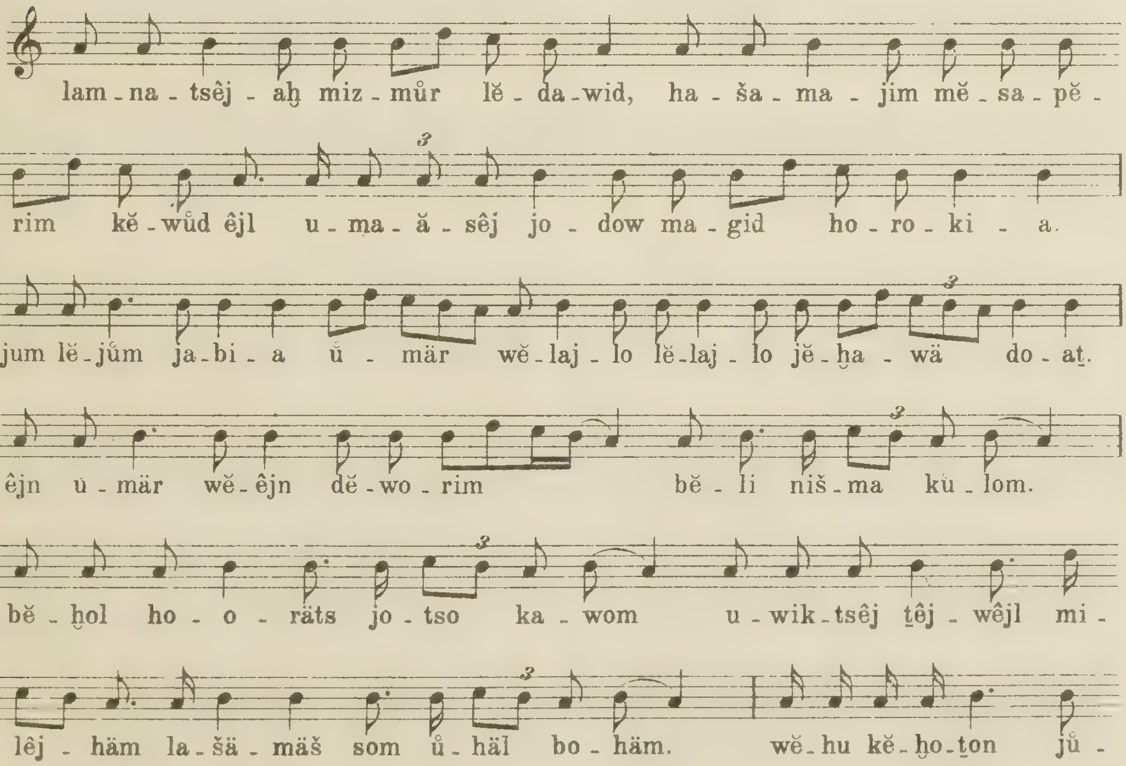

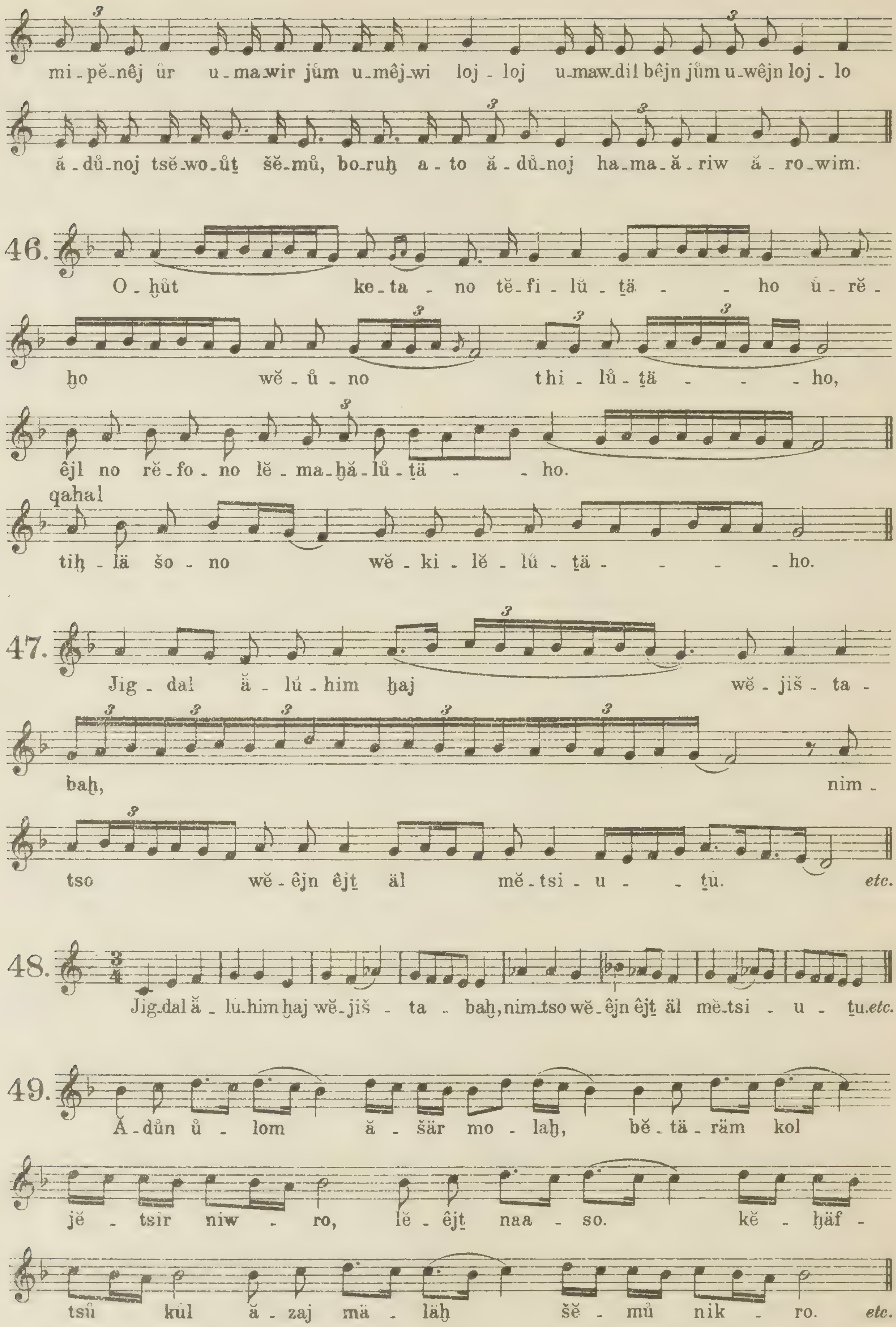
tsêj mêj - ḫu - po - ṯů jo - sis kĕ - gi - bůr lo - ruts ů - raḫ.
mik-tsêj ha - šo - ma - jim mů-tso - ů uṯ - ku - fo - ṯú al kĕ - tsú -
ṯom wĕ - êjn nis-tor mêj-ḫa-mo - tu. tú-raṯ ă - dů-noj tĕ - mi -
mo mĕ - ši - waṯ no - - fäš, êj-duṯ ă - dů-noj nä - ă - mo - no
maḫ-ki-maṯ pä - ṯi. pi-ku-dêj ă - dů-noj jĕ - šo - rim mĕ - sam - ḫêj
lêjw mits-waṯ ă - dů-noj bo - ro mĕ - i - raṯ êj-no - - jim.
jir - aṯ ă - dů-noj tĕ - hú - ro ů - mä - däṯ lo - ad
miš - pĕ - têj ă - dů-noj ă - mäṯ tsod-ku jaḫ - dow. ha-näḫ-mo-dim mi-zo -
how u - mi-poz row um-ṯu-kim mid - waš wĕ - nú-fäṯ tsu - fim.
gam aw-dĕ - ḫo niz - hor bo - näm bĕ - šom-rom êj - käw row. šĕ-gi-ůṯ mi jo -
win mi-nis-to-rúṯ na-kêj - ni. gam mi-zêj-dim ḫă - súḫ aw-dä - ḫo al jim-šĕ -
lu wi oz êj - ṯom wĕ-ni-kêj - ṯi mi-pä - ša row. jih-ju lĕ-ro-tsún im-rêj
fij wĕ-häg-jún li-bij lĕ-fo - nä - ḫo ă - dů-noj tsu-rij wĕ-gú-ă - lij.
1939

50.

Wa - tit̲ - pa - lêjl ḫa - no wa - tů - mar, o - lats li - bij ba - dů -
noj, ro-mo kar-ni ba - dů - noj, ro-ḫaw pij al ůj-woj
ki so-maḫ - ti bi - šu - o - t̲ä - - - ḫo, êjn ko-dúš ka-dů-noj ki
êjn bil - tä - ḫo wě-êjn tsur kêj-lú - hêj - - - - nu,
al tar-bu tě - dab - ru gě - wu - ho, gě - wů - ho jê - tsêj o - t̲ok mi - pi -
ḫäm, ki êjl dê-ůt̲ ă - dů-noj wě-lů nit̲-kě-nu ă - li - lůt̲.
kä-šät̲ gi-bů-rim ḫa-tim wě-niḫ-so-lim oz-ru ḫo - jil.
2123
etc.

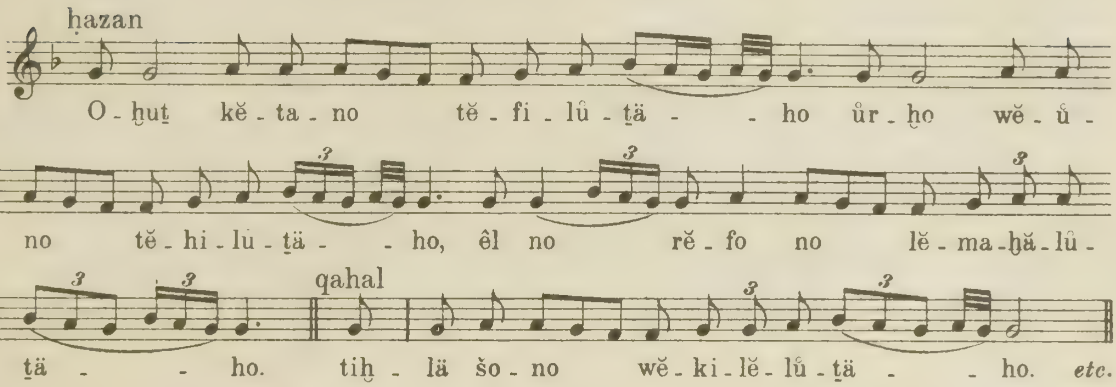
51.

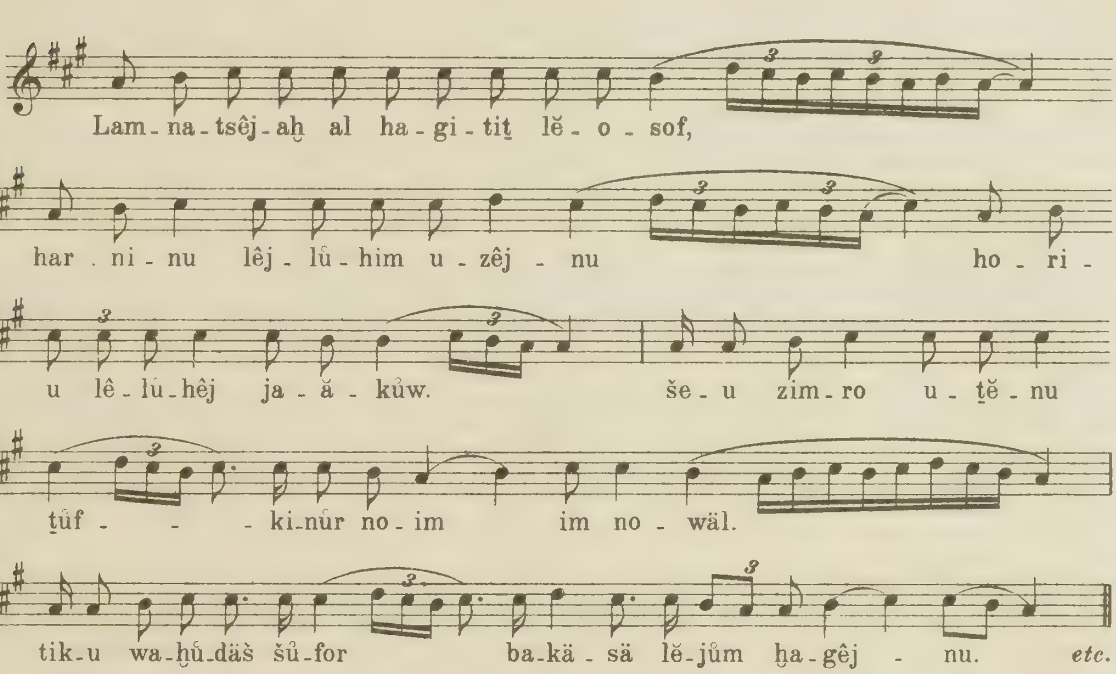

lam - na - tsêj - aḫ miz - můr lě - da-wid, ha - ša - ma - jim mě - sa - pě -
rim kě - wůd êjl u - ma - ă - sêj jo - dow ma - gid ho - ro - ki - a.
jum lě-jům ja-bi - a ů - mär wě-laj - lo lě-laj - lo jě-ḫa - wä do - at̲.
êjn ů - mär wě - êjn dě - wo - rim bě - li niš-ma ků - lom.
bě - ḫol ho - o - räts jo - tso ka - wom u - wik-tsêj t̲êj - wêjl mi -
lêj - häm la-šä - mäš som ů - häl bo - häm. wě-hu kě-ḫo-t̲on jů -

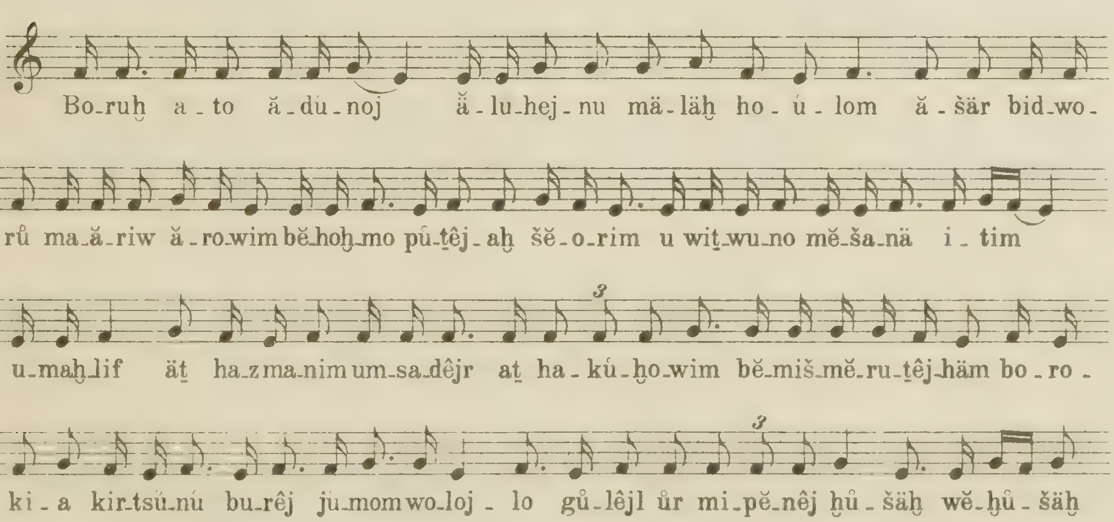

mi-pĕ-nêj ŭr u-ma-wir jûm u-mêj-wi loj-loj u-maw-dil bêjn jûm u-wêjn loj-lo
ă-dů-noj tsĕ-wo-ůt̲ šĕ-mů, bo-ruẖ a-to ă-dů-noj ha-ma-ă-riw ă-ro-wim.
46.
O-ẖût ke-ta-no tĕ-fi-lŭ-t̲ä - - ho ŭ-rĕ-
ẖo wĕ-ů-no thi-lů-t̲ä - - - ho,
êjl no rĕ-fo-no lĕ-ma-ẖă-lů-t̲ä - - ho.
qahal
tiẖ-lä šo-no wĕ-ki-lĕ-lů-t̲ä - - - - ho.
47.
Jig-dal ă-lů-him ẖaj wĕ-jiš-ta-
baẖ, nim-
tso wĕ-êjn êjt̲ äl mĕ-tsi-u - t̲u. etc.
48.
Jig-dal ă-lů-him ẖaj wĕ-jiš-ta-baẖ, nim-tso wĕ-êjn êjt̲ äl mĕ-tsi-u-t̲u. etc.
49.
Ă-důn ů-lom ă-šär mo-laẖ, bĕ-tä-räm kol
jĕ-tsir niw-ro, lĕ-êjt̲ naa-so. kĕ-ẖäf-
tsû kúl ă-zaj mä-läẖ šĕ-mů nik-ro. etc.

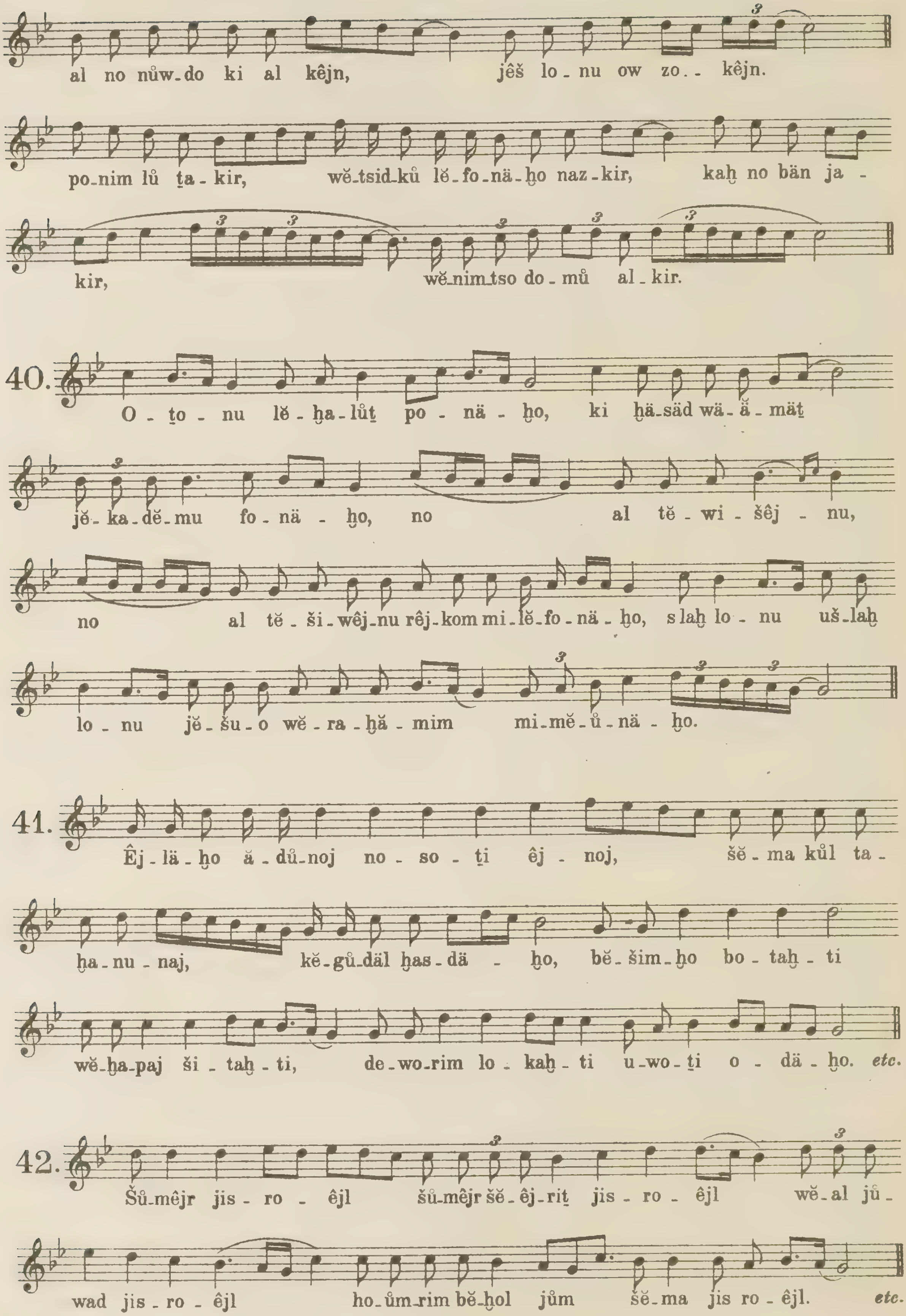
III Songs for the High Feasts לימים נוראים

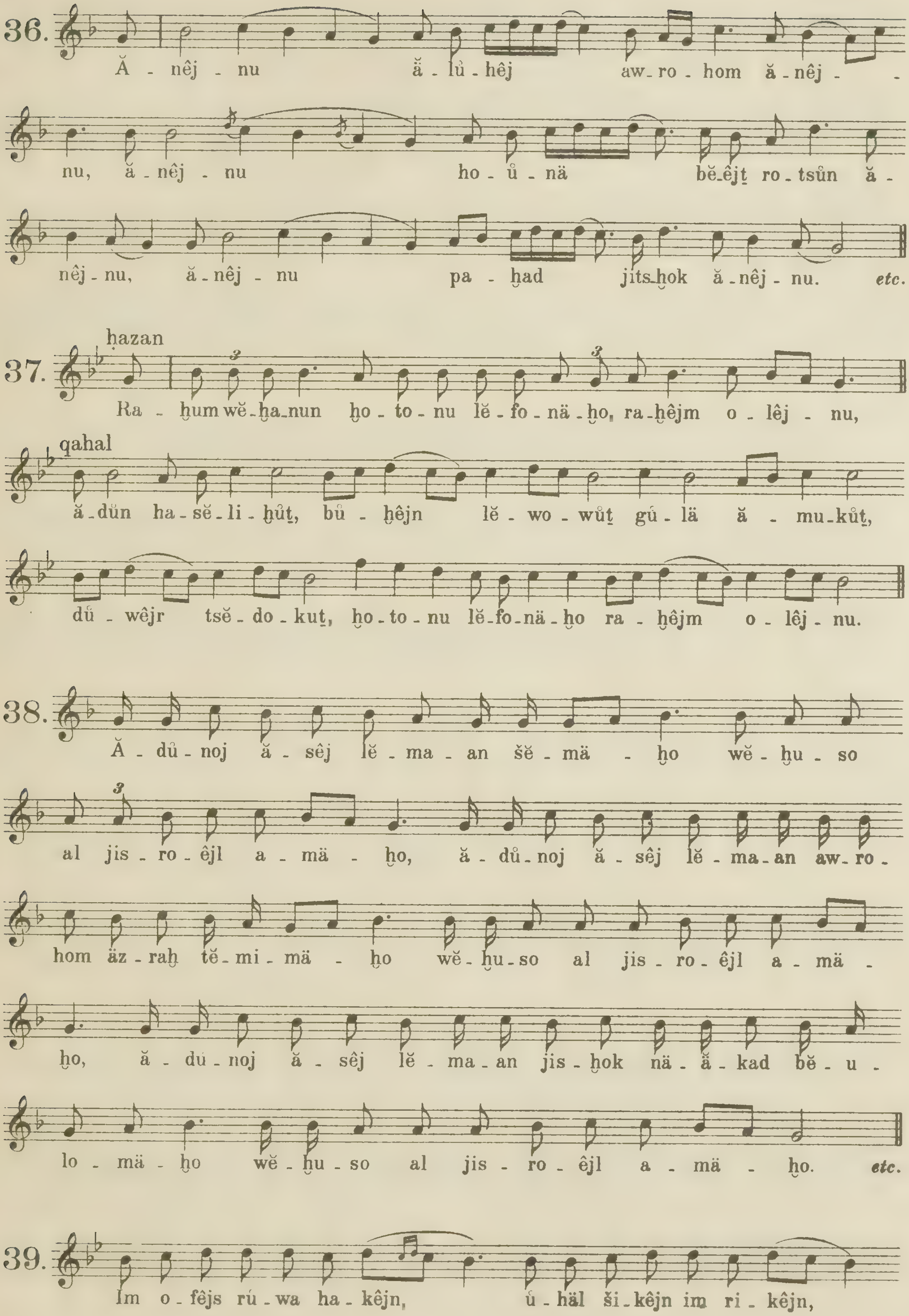
Gesänge für die hohen Feiertage.

43.

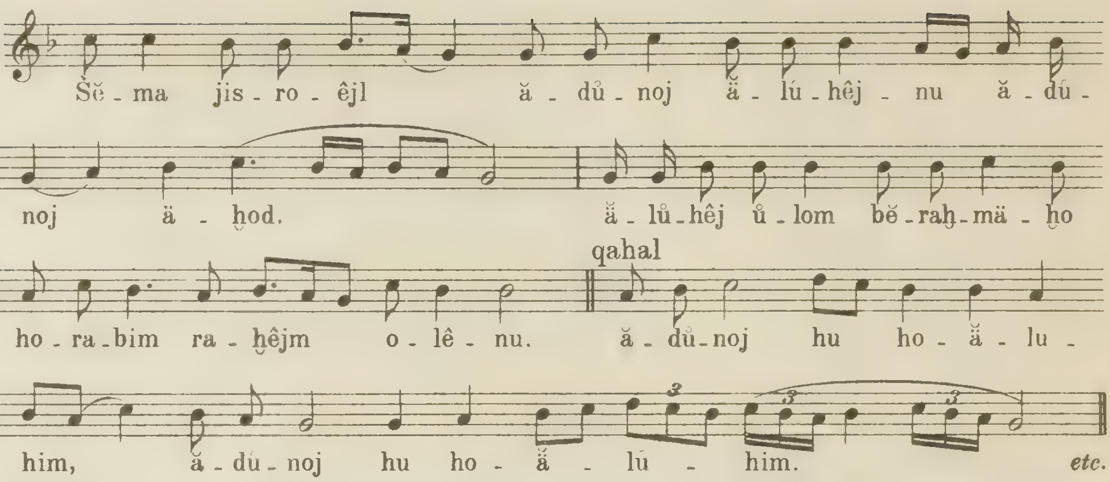
44.

45.

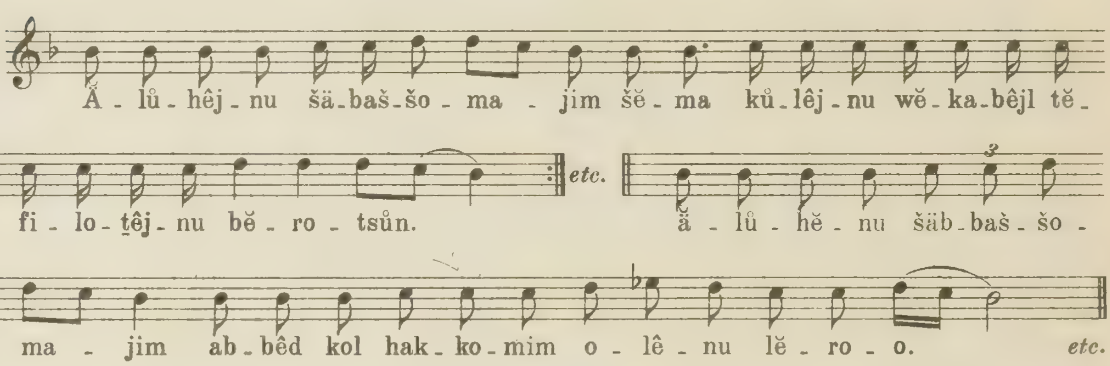

al no nůw-do ki al kêjn, jêš lo-nu ow zo-- kêjn.
po-nim lů ṯa-kir, wě-tsid-ků lě-fo-nä-ḫo naz-kir, kaḫ no bän ja -
kir, wě-nim-tso do - mů al - kir.
40.
O - ṯo - nu lě - ḫa - lůṯ po - nä - ḫo, ki ḫä-säd wä - ǎ - mäṯ
jě-ka-dě-mu fo - nä - ḫo, no al tě - wi - šêj - nu,
no al tě - ši - wêj-nu rêj-kom mi-lě-fo-nä - ḫo, s laḫ lo - nu uš-laḫ
lo - nu jě - šu - o wě - ra - ḫă - mim mi-mě-ů-nä - ḫo.
41.
Êj - lä - ḫo ă - dů-noj no - so - ṯi êj - noj, šě - ma kůl ta -
ḫa - nu - naj, kě-gů-däl ḫas - dä - ḫo, bě - šim-ḫo bo - taḫ - ti
wě-ḫa-paj ši - taḫ - ti, de-wo-rim lo - kaḫ - ti u-wo-ṯi o - dä - ḫo. etc.
42.
Šů-mêjr jis - ro - êjl šů-mêjr šě-êj-riṯ jis - ro - êjl wě-al jů -
wad jis - ro - êjl ho-ûm-rim bě-ḫol jům šě-ma jis ro - êjl. etc.

36.
Ă - nêj - nu ă̆ - lù - hêj aw-ro - hom ă - nêj -
nu, ă - nêj - nu ho - ů - nä bĕ-êjt ro - tsûn ă -
nêj - nu, ă - nêj - nu pa - ḫad jits-ḫok ă - nêj - nu. etc.
37.
ḫazan
Ra - ḫum wĕ-ḫa-nun ḫo - to - nu lĕ - fo - nä - ḫo, ra-ḫêjm o - lêj - nu,
qahal
ă-dŭn ha-sĕ-li-ḫût, bů - ḫêjn lĕ - wo - wût gú - lä ă - mu-kût,
dů - wêjr tsĕ - do - kut, ḫo - to - nu lĕ-fo-nä - ḫo ra - ḫêjm o - lêj - nu.
38.
Ă - dů - noj ă - sêj lĕ - ma - an šĕ - mä - ḫo wĕ - ḫu - so
al jis - ro - êjl a - mä - ḫo, ă - dů - noj ă - sêj lĕ - ma-an aw-ro -
hom äz - raḫ tĕ - mi - mä - ḫo wĕ - ḫu-so al jis - ro - êjl a - mä -
ḫo, ă - dú - noj ă - sêj lĕ - ma - an jis - ḫok nä - ă̆ - kad bĕ - u -
lo - mä - ḫo wĕ - ḫu - so al jis - ro - êjl a - mä - ḫo. etc.
39.
Im o - fêjs rú - wa ha - kêjn, ú - häl ši - kêjn im ri - kêjn,

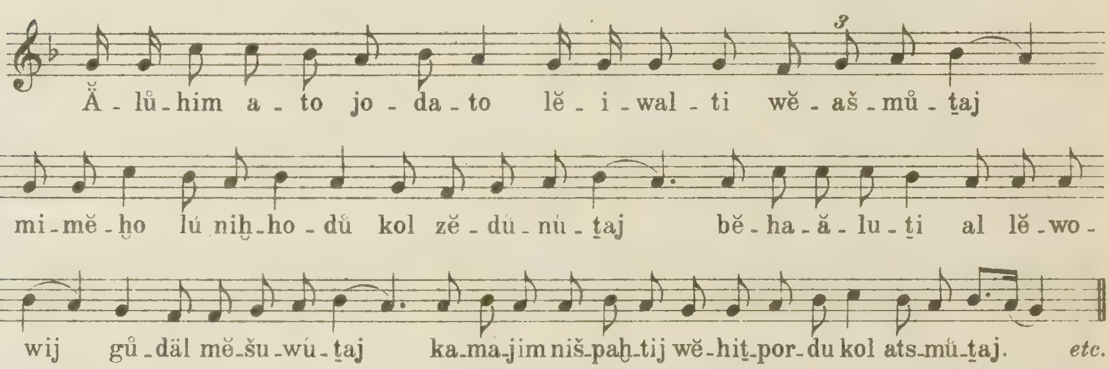
32.

Šĕ - ma jis - ro - êjl ă - dů - noj ă - lú - hêj - nu ă - dú -
noj ä - ḫod. ă - lů - hêj ů - lom bĕ - raḫ - mä - ḫo
qahal
ho - ra - bim ra - ḫêjm o - lê - nu. ă - dů - noj hu ho - ă - lu -
him, ă - dů - noj hu ho - ă - lů - him.
etc.

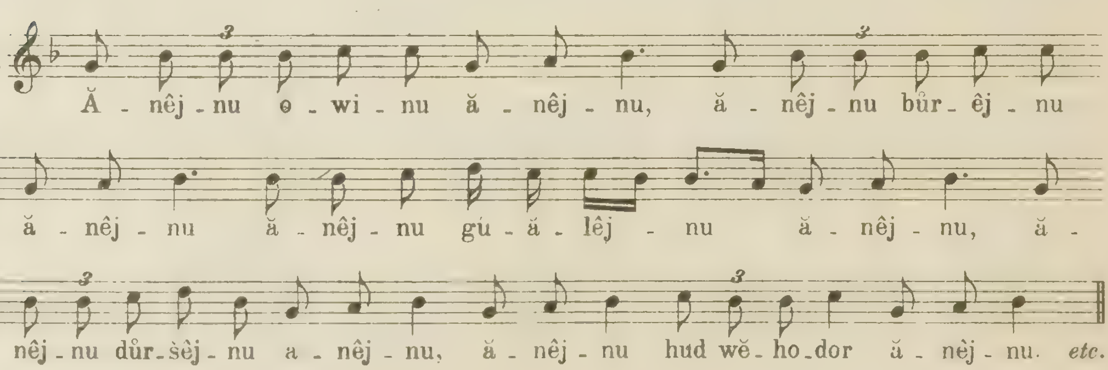
33.

Ă - lů - hêj - nu šä - baš - šo - ma - jim šĕ - ma ků - lêj - nu wĕ - ka - bêjl tĕ -
fi - lo - ṯêj - nu bĕ - ro - tsůn.
etc.
ă - lů - hĕ - nu šäb - baš - šo -
ma - jim ab - bêd kol hak - ko - mim o - lê - nu lĕ - ro - o.
etc.

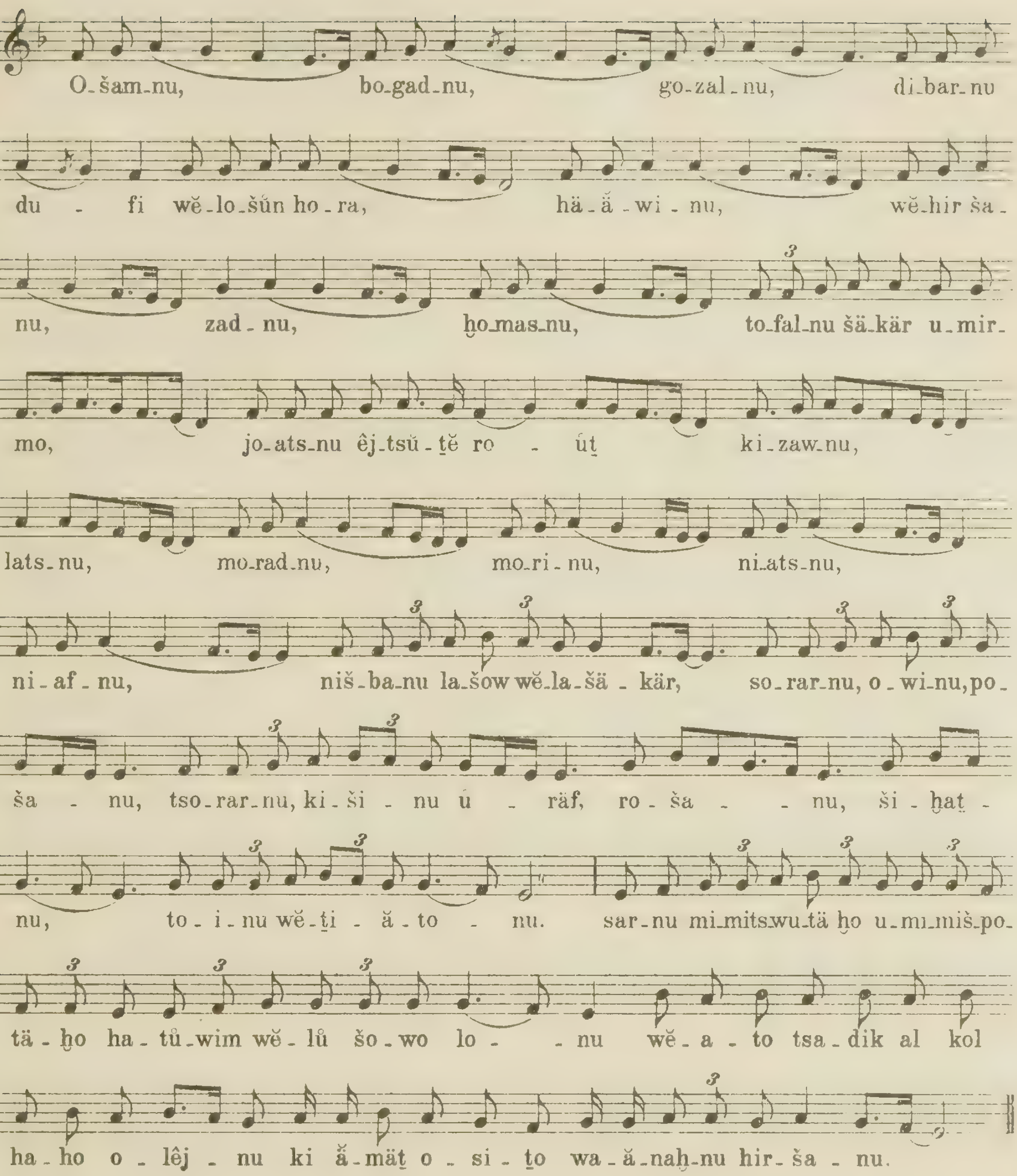
34.

Ă - lů - him a - to jo - da - to lĕ - i - wal - ti wĕ - aš - mů - ṯaj
mi - mĕ - ḫo lú niḫ - ho - dů kol zĕ - dú - nú - ṯaj bĕ - ha - ă - lu - ṯi al lĕ - wo -
wij gů - däl mĕ - šu - wú - ṯaj ka - ma - jim niš - paḫ - tij wĕ - hit - por - du kol ats - mú - ṯaj.
etc.

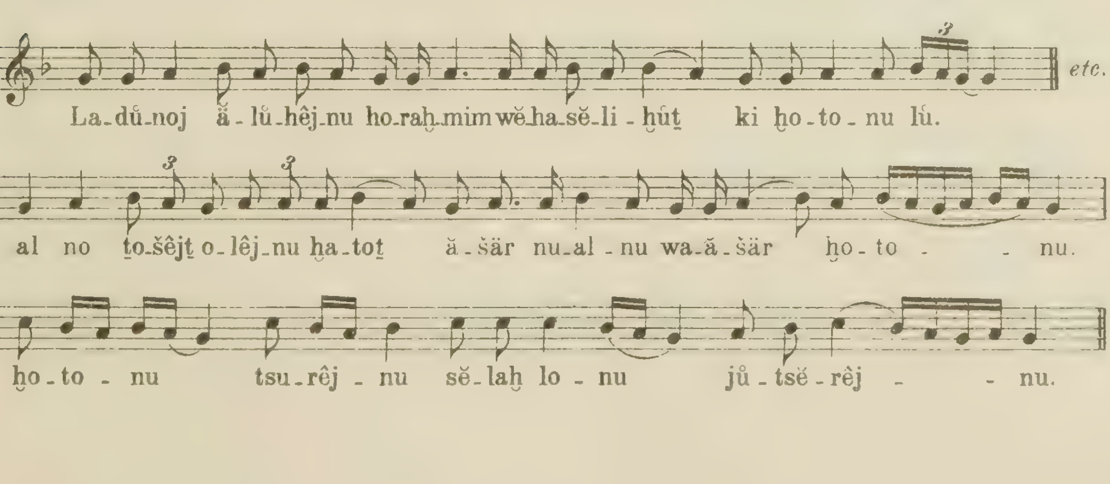
35.

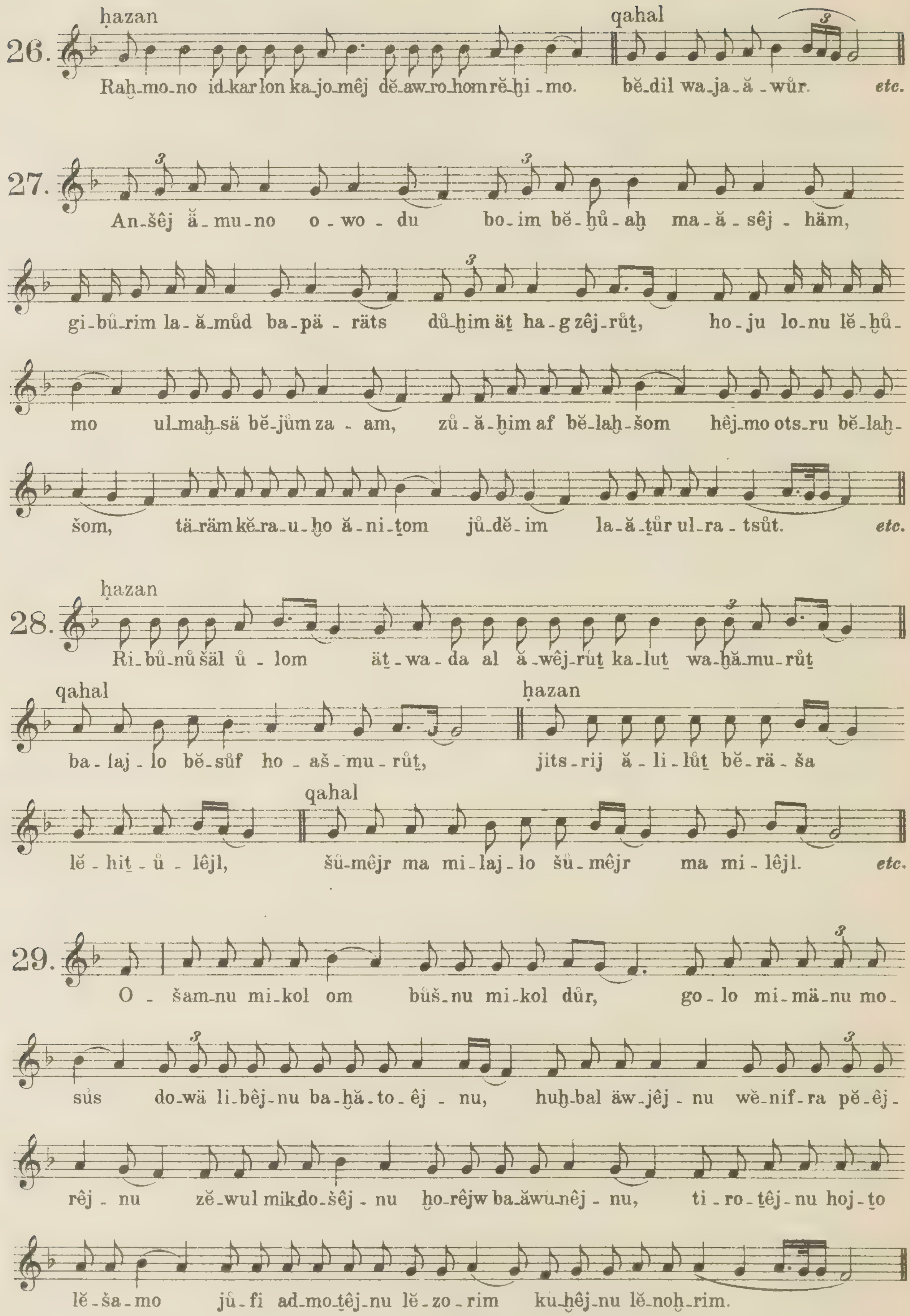

Ă - nêj - nu o - wi - nu ă - nêj - nu, ă - nêj - nu bůr - êj - nu
ă - nêj - nu ă - nêj - nu gú - ä - lêj - nu ă - nêj - nu, ă -
nêj - nu dûr - šêj - nu a - nêj - nu, ă - nêj - nu hud wĕ - ho - dor ă - nêj - nu.
etc.

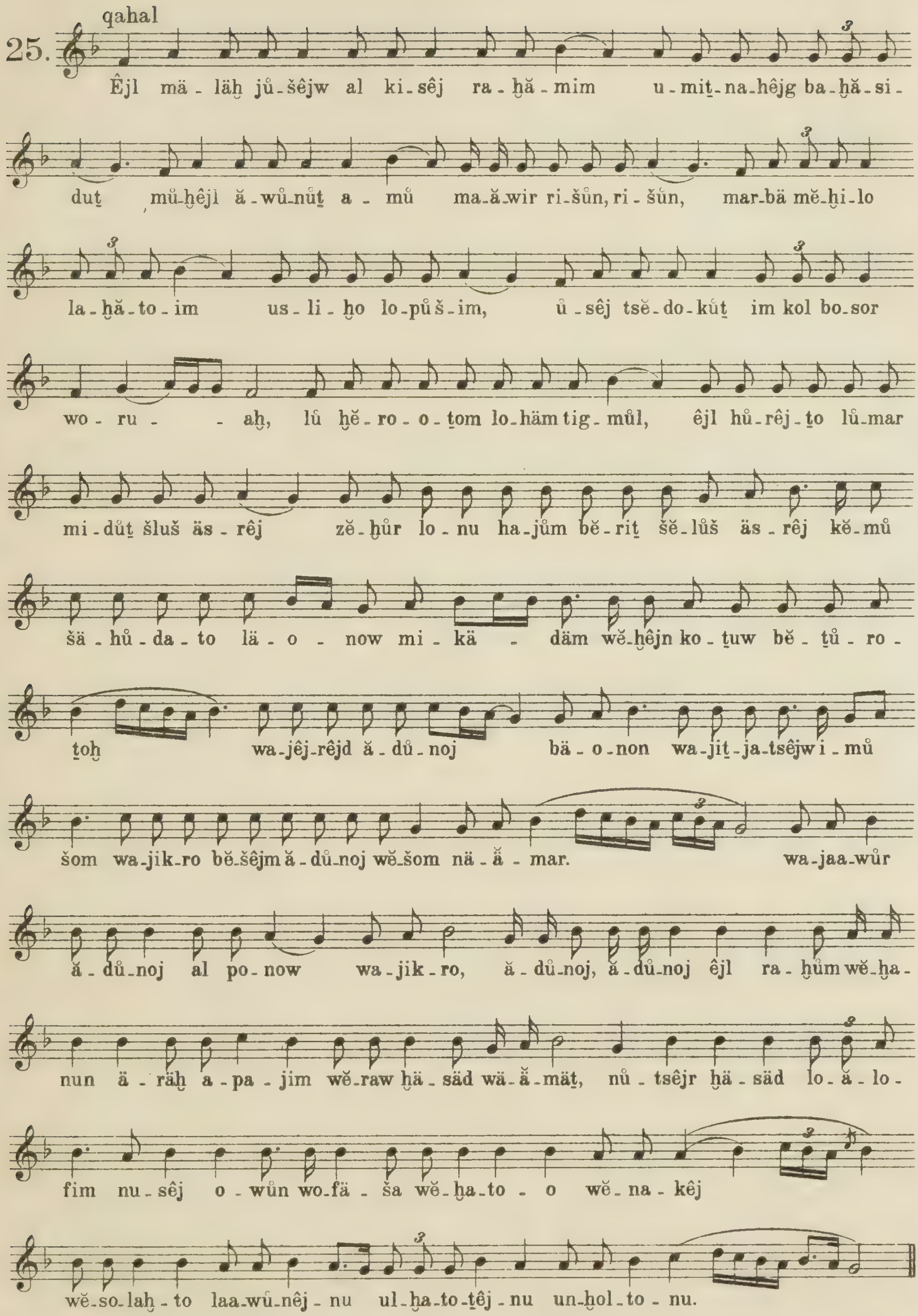
30.

O_šam_nu, bo_gad_nu, go_zal_nu, di_bar_nu
du - fi wĕ_lo_šŭn ho_ra, hä_ă_wi_nu, wĕ_hir ša_
nu, zad_nu, ḫo_mas_nu, to_fal_nu šä_kär u_mir_
mo, jo_ats_nu êj_tsŭ_ṯĕ ro - ŭṯ ki_zaw_nu,
lats_nu, mo_rad_nu, mo_ri_nu, ni_ats_nu,
ni_af_nu, niš_ba_nu la_šow wĕ_la_šä_kär, so_rar_nu, o_wi_nu,po_
ša - nu, tso_rar_nu, ki_ši - nu ŭ - räf, ro_ša - - nu, ši_ḫaṯ -
nu, to_i_nu wĕ_ṯi - ă_to - nu. sar_nu mi_mits_wu_tä ḫo u_mi_miš_po_
tä_ḫo ha_tŭ_wim wĕ_lŭ šo_wo lo - - nu wĕ_a_to tsa_dik al kol
ha_ho o_lêj_nu ki ă_mäṯ o_si_to wa_ă_naḫ_nu hir_ša_nu.

31.

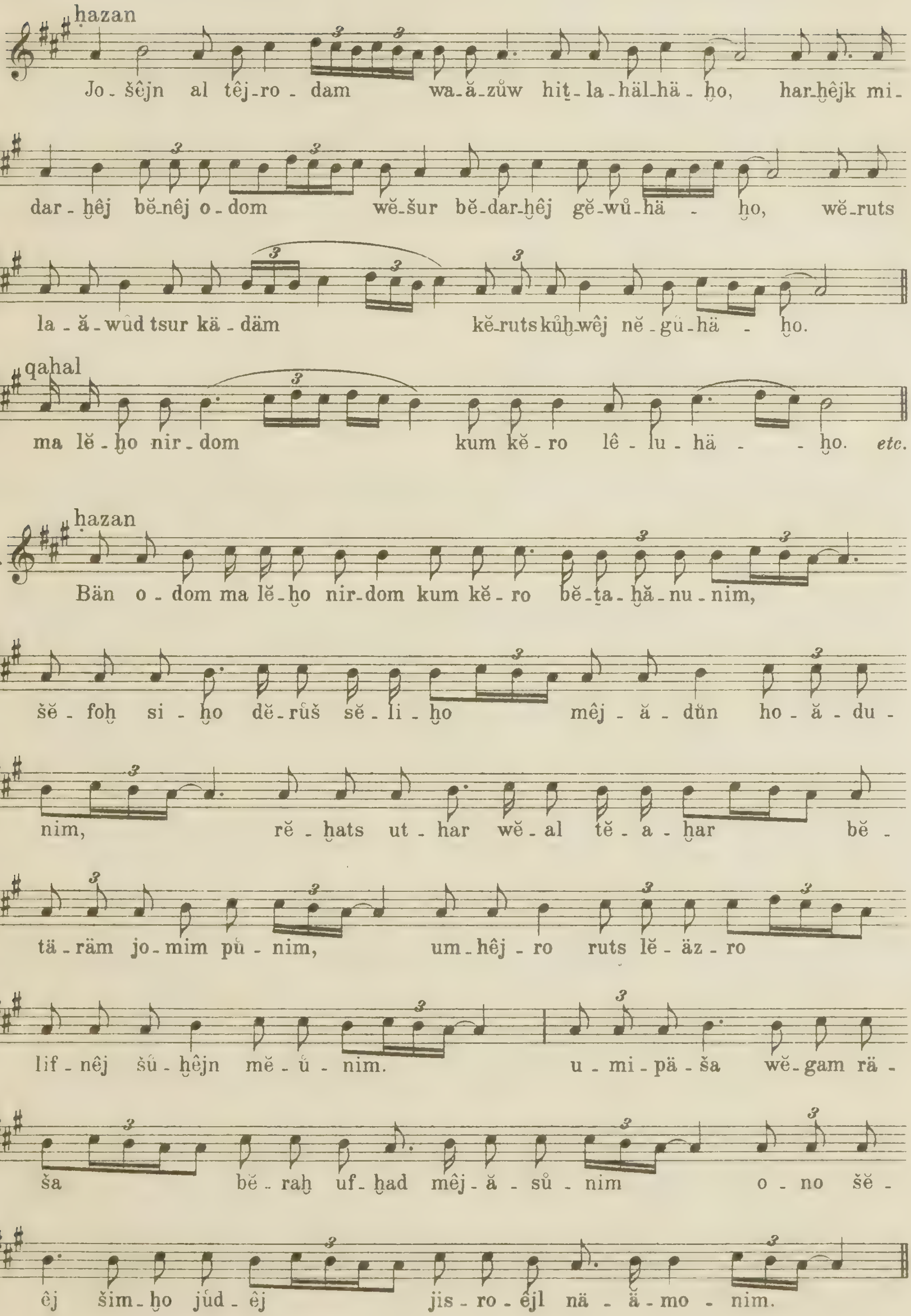

La_dŭ_noj ă_lŭ_hêj_nu ho_raḫ_mim wĕ ha_sĕ_li_ḫŭṯ ki ḫo_to_nu lŭ.
etc.
al no to_šêjṯ o_lêj_nu ha_toṯ ă_šär nu_al_nu wa_ă_šär ḫo_to - - nu.
ḫo_to_nu tsu_rêj_nu sĕ_laḫ lo_nu jŭ_tsĕ_rêj - - nu.

ḥazan
qahal
26.
Raḫ-mo-no id-kar lon ka-jo-mêj dĕ-aw-ro-hom rĕ-ḫi-mo.
bĕ-dil wa-ja-ă-wůr.
etc.
27.
An-šêj ă-mu-no o-wo-du bo-im bĕ-ḫů-aḫ ma-ă-sêj-häm,
gi-bů-rim la-ă-můd ba-pä-räts dů-ḫim ät ha-g zêj-růt, ho-ju lo-nu lĕ-ḫů-
mo ul-maḫ-sä bĕ-jům za-am, zů-ă-ḫim af bĕ-laḫ-šom hêj-mo ots-ru bĕ-laḫ-
šom, tä-räm kĕ-ra-u-ḫo ă-ni-tom jů-dĕ-im la-ă-tůr ul-ra-tsůt.
etc.
ḥazan
28.
Ri-bů-nů šäl ů-lom ät-wa-da al ă-wêj-růt ka-lut wa-ḫă-mu-růt
qahal
ba-laj-lo bĕ-sůf ho-aš-mu-růt,
ḥazan
jits-rij ă-li-lůt bĕ-rä-ša
lĕ-hit-ů-lêjl,
qahal
šů-mêjr ma mi-laj-lo šů-mêjr ma mi-lêjl.
etc.
29.
O-šam-nu mi-kol om bůš-nu mi-kol důr, go-lo mi-mä-nu mo-
sůs do-wä li-bêj-nu ba-ḫă-to-êj-nu, huḫ-bal äw-jêj-nu wĕ-nif-ra pĕ-êj-
rêj-nu zĕ-wul mik-do-šêj-nu ḫo-rêjw ba-ăwu-nêj-nu, ti-ro-têj-nu hoj-to
lĕ-ša-mo jů-fi ad-mo-têj-nu lĕ-zo-rim ku-ḫêj-nu lĕ-noḫ-rim.

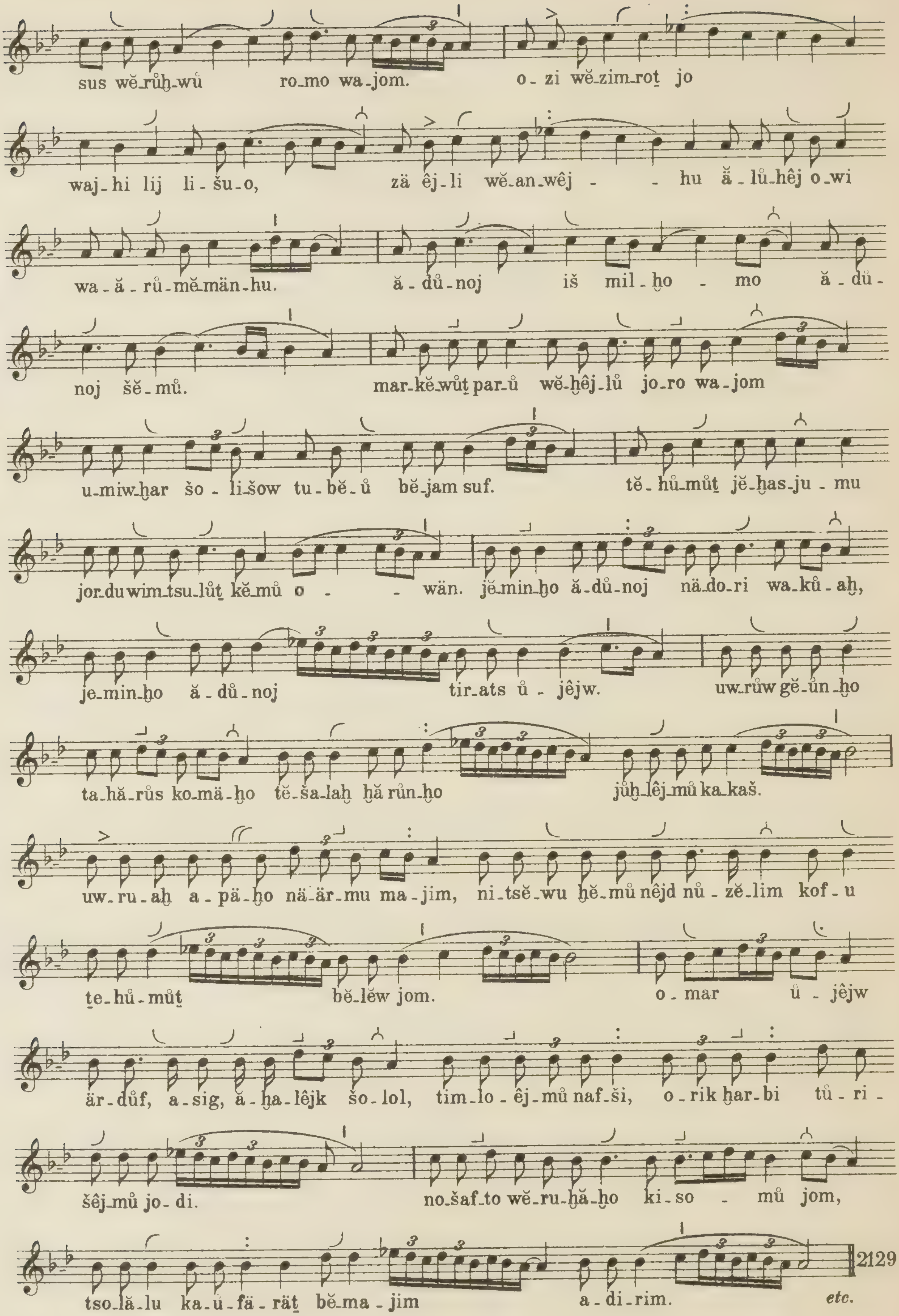

25.
qahal
Êjl mä - läẖ jů-šêjw al ki-sêj ra - ẖă - mim u - mit-na-hêjg ba-ẖă-si -
dut mů-ẖêjl ă - wů-nůt a - mů ma-ă-wir ri-šůn, ri - šůn, mar-bä mĕ-ẖi-lo
la - ẖă - to - im us - li - ẖo lo-pů š - im, ů - sêj tsĕ - do - kůt im kol bo-sor
wo - ru - - aẖ, lů ẖĕ - ro - o - tom lo-häm tig - můl, êjl hů-rêj-to lů-mar
mi - důt šluš äs - rêj zĕ-ẖůr lo - nu ha-jům bĕ-rit šĕ-lůš äs - rêj kĕ-mů
šä - hů - da - to lä - o - now mi - kä - däm wĕ-ẖêjn ko - tuw bĕ - tů - ro -
toẖ wa-jêj-rêjd ă - dů - noj bä - o-non wa-jit-ja-tsêjw i - mů
šom wa-jik-ro bĕ-šêjm ă - dů-noj wĕ-šom nä - ă - mar. wa-jaa-wůr
ă - dů-noj al po-now wa - jik - ro, ă - dů-noj, ă - dů-noj êjl ra - ẖům wĕ-ẖa -
nun ä - räẖ a - pa - jim wĕ-raw ẖä - säd wä-ă-mät, nů - tsêjr ẖä - säd lo - ă - lo -
fim nu - sêj o - wůn wo-fä - ša wĕ-ẖa-to - o wĕ - na - kêj
wĕ-so-laẖ - to laa-wů-nêj - nu ul-ẖa-to-têj - nu un-ẖol-to - nu.

qahal
lĕ - ẖo ă - dû - noj hats - do - ko
wĕ - lo - nu bû - šät̠ ha - po - nim.
etc.
23.
Lĕ - ẖo ă - dů - noj ha - ts do - ko wĕ - lo - nu bů - šät̠ ha - po - nim,
ma nit - û - nêjn ma nů - mar ma nĕ - da - bêjr u - m̠a nits - ta -
dok, naẖ - pĕ - so dĕ - ro - ẖêj - nu wĕ - naẖ - ku - ro wĕ - no - šu - wo êj - lä -
ẖo ki jĕ - mi - nĕ - ẖo pĕ - šu - to lé - ka - bêjl šo - wim,
šo - wim êj - lä - ẖo bĕ - ẖol lêjw šaw - o - t̠om tĕ - ka - bêjl bĕ - ra - ẖă - mim.
etc.
24.
Šêj - wät jĕ - hu - do bĕ - dů - ẖak uw - tsa - ar hă - jiš - ag ar - jêj ba - ja -
ar, mĕ - ka - wim jĕ - šu - ot̠ - ẖo o - wůt̠ u - wo - nim ho - ă - ni - jim wĕ - ho - äw - jů -
nim, ă - můd ba - po - räts bal nih - jä lis - ẖůk, lo - mo ă - dů - noj ta - ă -
můd bĕ - ro - ẖůk.
etc.
šaw - o - t̠êj - nu ta - ă - lä li - šĕ - mêj mĕ - rů -
mim, êjl mä - läẖ jŭ - šêjw al ki - sêj ra - ẖă - mim.

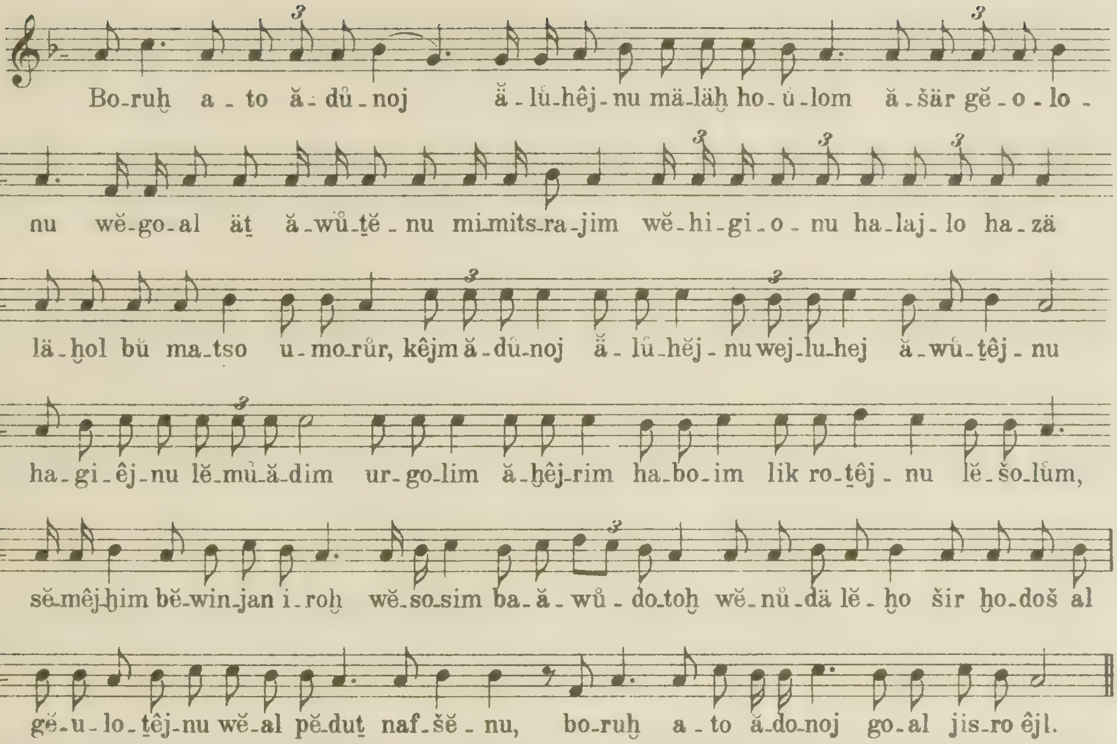
II Sĕliḫůṯ סליחות

21.

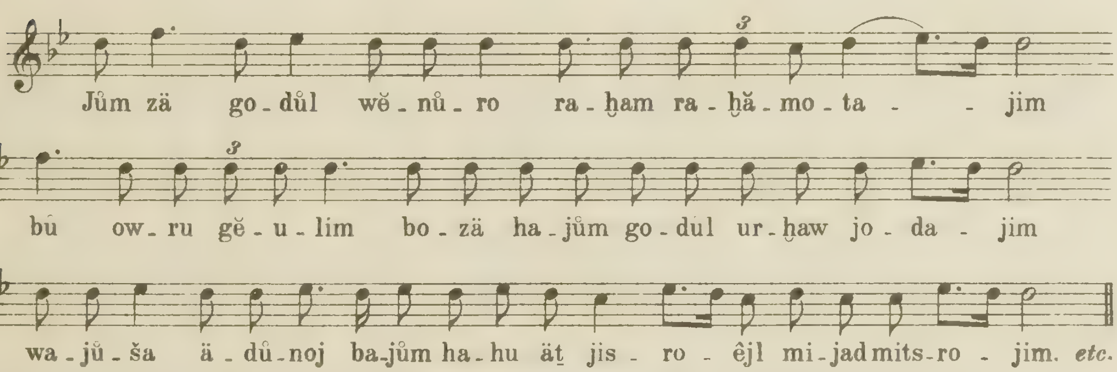
9

sus wĕ-rŭẖ-wŭ ro-mo wa-jom. o- zi wĕ-zim-rot̠ jo
waj-hi lij li-šu-o, zä êj-li wĕ-an-wêj - - hu ă - lŭ-hêj o-wi
wa-ă-rŭ-mĕ-män-hu. ă-dŭ-noj iš mil-ẖo - mo ă-dŭ-
noj šĕ-mŭ. mar-kĕ-wŭt̠ par-ŭ wĕ-ẖêj-lŭ jo-ro wa-jom
u-miw-ẖar šo-li-šow tu-bĕ-ŭ bĕ-jam suf. tĕ-hŭ-mŭt̠ jĕ-ẖas-ju-mu
jor-du wim-tsu-lŭt̠ kĕ-mŭ o - - wän. jĕ-min-ẖo ă-dŭ-noj nä-do-ri wa-kŭ-aẖ,
je-min-ẖo ă-dŭ-noj tir-ats ŭ - jêjw. uw-rŭw gĕ-ŭn-ẖo
ta-hă-rŭs ko-mä-ẖo tĕ-ša-laẖ ẖă rŭn-ẖo jŭẖ-lêj-mŭ ka-kaš.
uw-ru-aẖ a-pä-ẖo nä-är-mu ma-jim, ni-tsĕ-wu ẖĕ-mŭ nêjd nŭ-zĕ-lim kof-u
t̠e-hŭ-mŭt̠ bĕ-lĕw jom. o-mar ŭ-jêjw
är-dŭf, a-sig, ă-ẖa-lêjk šo-lol, tim-lo-êj-mŭ naf-ši, o-rik ẖar-bi tŭ-ri-
šêj-mŭ jo-di. no-šaf-to wĕ-ru-ẖă-ẖo ki-so - mŭ jom,
tso-lă-lu ka-ŭ-fä-rät̠ bĕ-ma-jim a-di-rim. etc.
2129

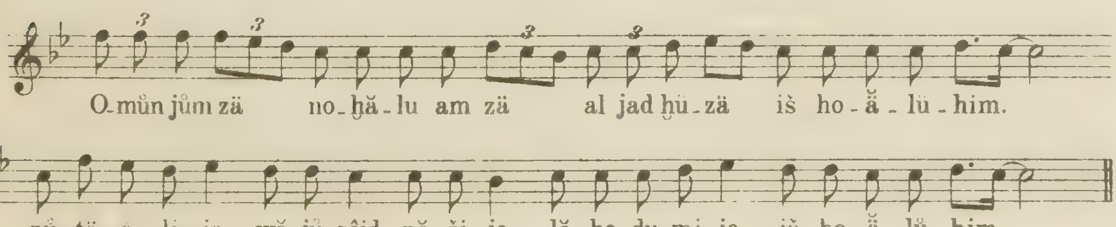
17.

Bo-ruẖ a - to ă - dů - noj ă - lů-hêj-nu mä-läẖ ho - ů - lom ă - šär gĕ - o - lo -
nu wĕ-go-al ät ă-wů-tĕ-nu mi-mits-ra-jim wĕ-hi-gi-o-nu ha-laj-lo ha-zä
lä-ẖol bü ma-tso u-mo-růr, kêjm ă-dů-noj ă-lů-hĕj-nu wej-lu-hej ă-wů-têj-nu
ha-gi-êj-nu lĕ-mů-ă-dim ur-go-lim ă-ẖêj-rim ha-bo-im lik ro-têj-nu lĕ-šo-lům,
sĕ-mêj-ẖim bĕ-win-jan i-roẖ wĕ-so-sim ba-ă-wů-do-toẖ wĕ-nů-dä lĕ-ẖo šir ẖo-doš al
gĕ-u-lo-têj-nu wĕ-al pĕ-dut naf-šĕ-nu, bo-ruẖ a-to ă-do-noj go-al jis-ro êjl.

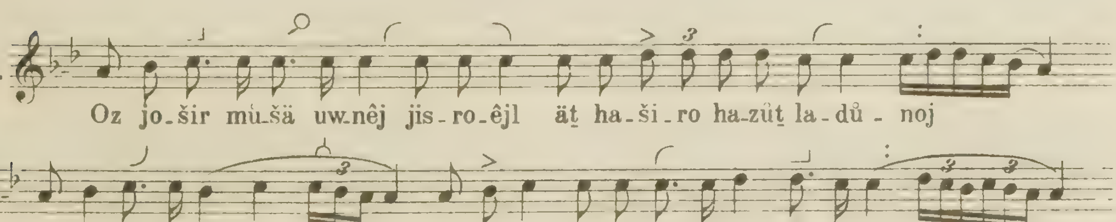
18.

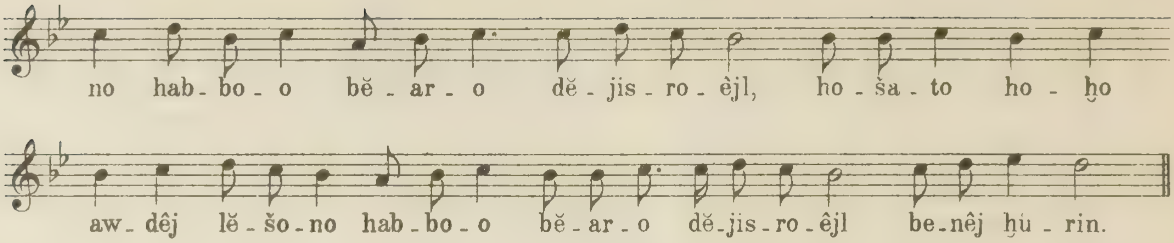

Jům zä go-důl wĕ-nů-ro ra-ẖam ra-ẖă-mo-ta - - jim
bů ow-ru gĕ-u-lim bo-zä ha-jům go-dul ur-ẖaw jo-da - jim
wa-jů-ša ä-dů-noj ba-jům ha-hu ät jis - ro - êjl mi-jad mits-ro - jim. etc.

19.

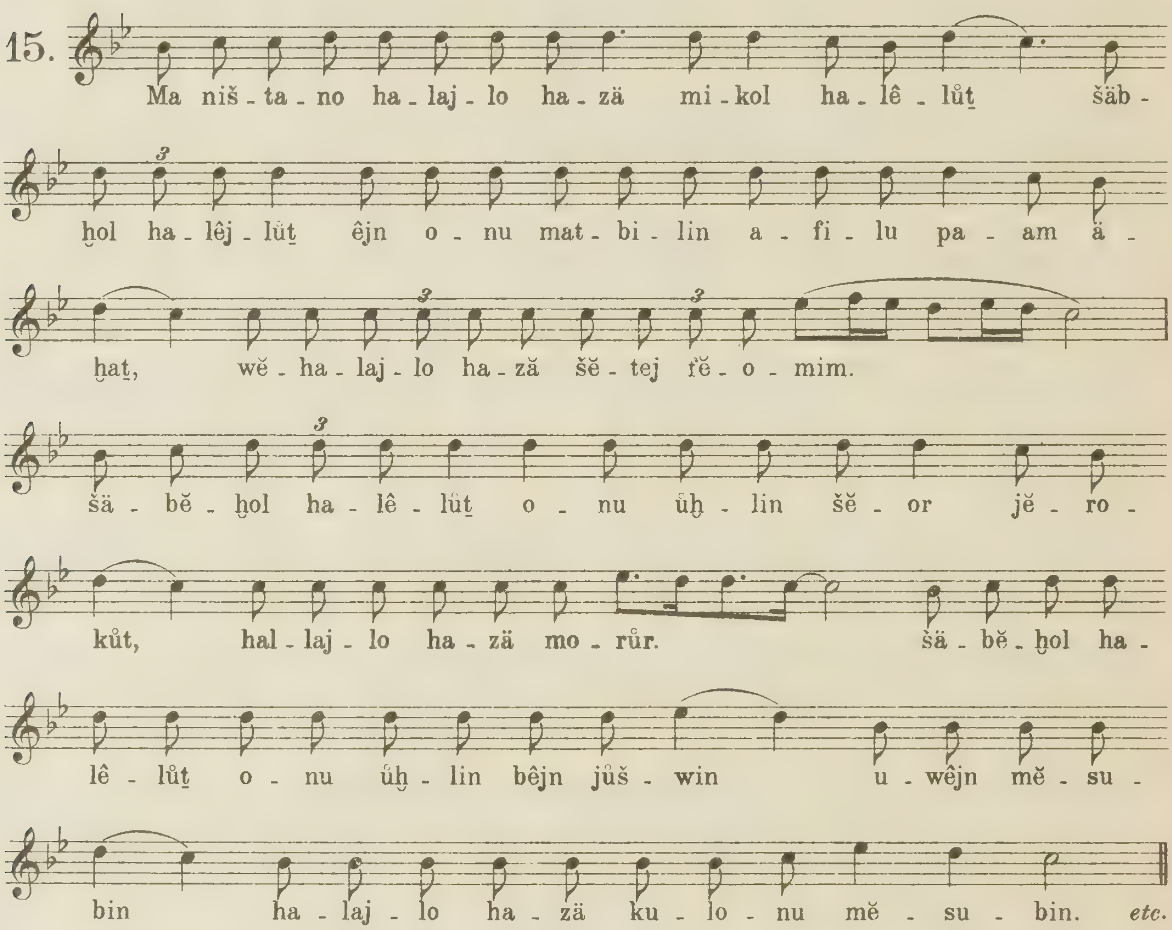

O-mün jüm zä no-ẖä-lu am zä al jad ẖü-zä iš ho-ă-lü-him.
nů-tä a-li-jo wĕ-jü-sêjd nĕ-ši-jo lĕ-ẖo du-mi-jo iš ho-ă-lů-him.

20.

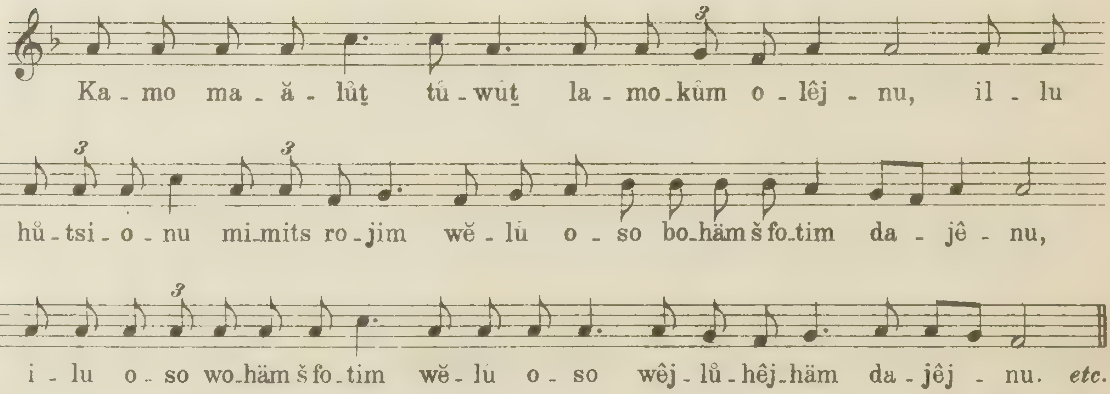

Oz jo-šir mů-šä uw-nêj jis-ro-êjl ät ha-ši-ro ha-zůt la-dů-noj
wa-jům-ru lêj-můr. o-ši-ro la-du-noj ki go-u go-o

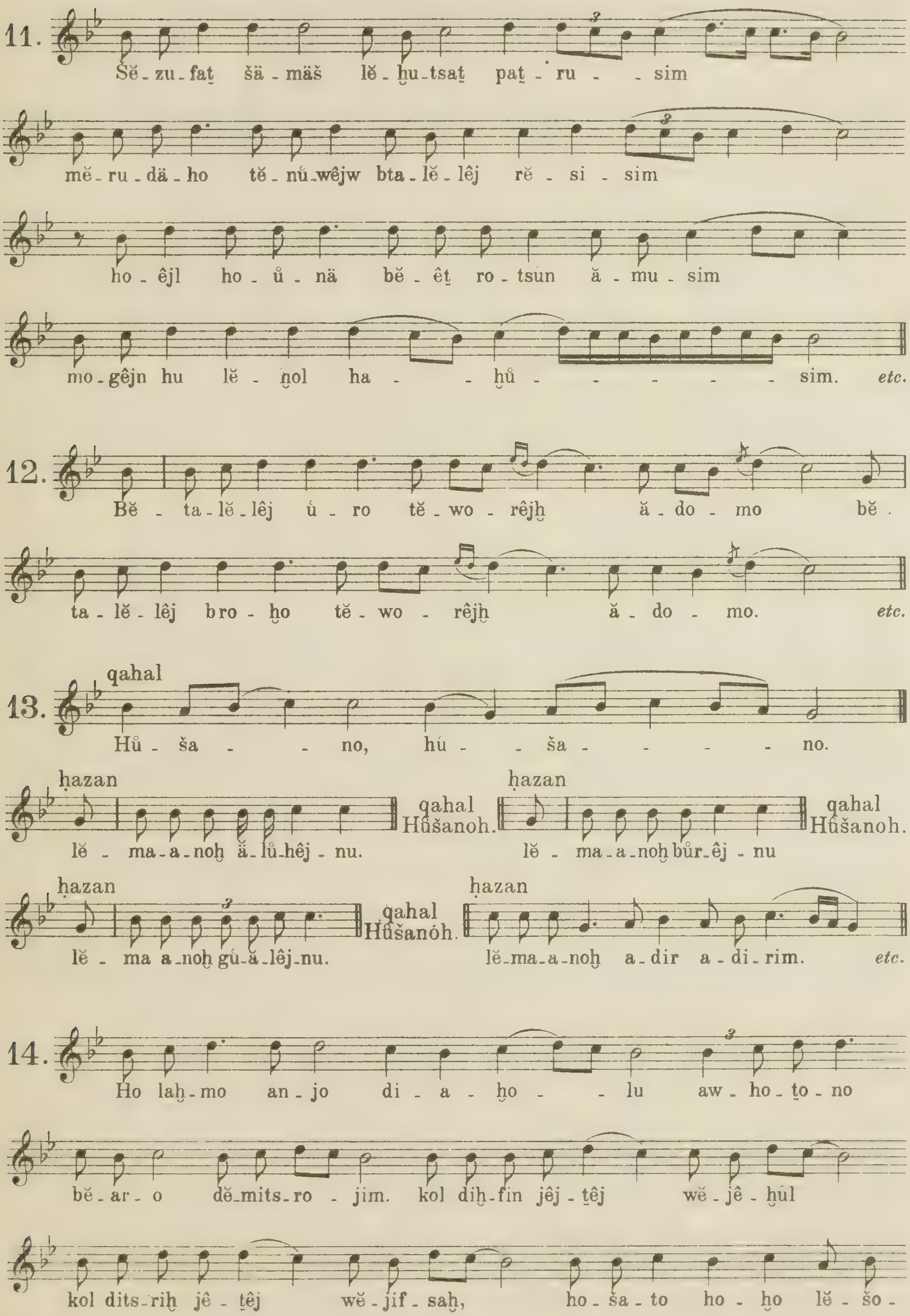

no hab - bo - o bĕ - ar - o dĕ - jis - ro - êjl, ho - ša - to ho - ḫo
aw - dêj lĕ - šo - no hab - bo - o bĕ - ar - o dĕ - jis - ro - êjl be - nêj ḫu - rin.

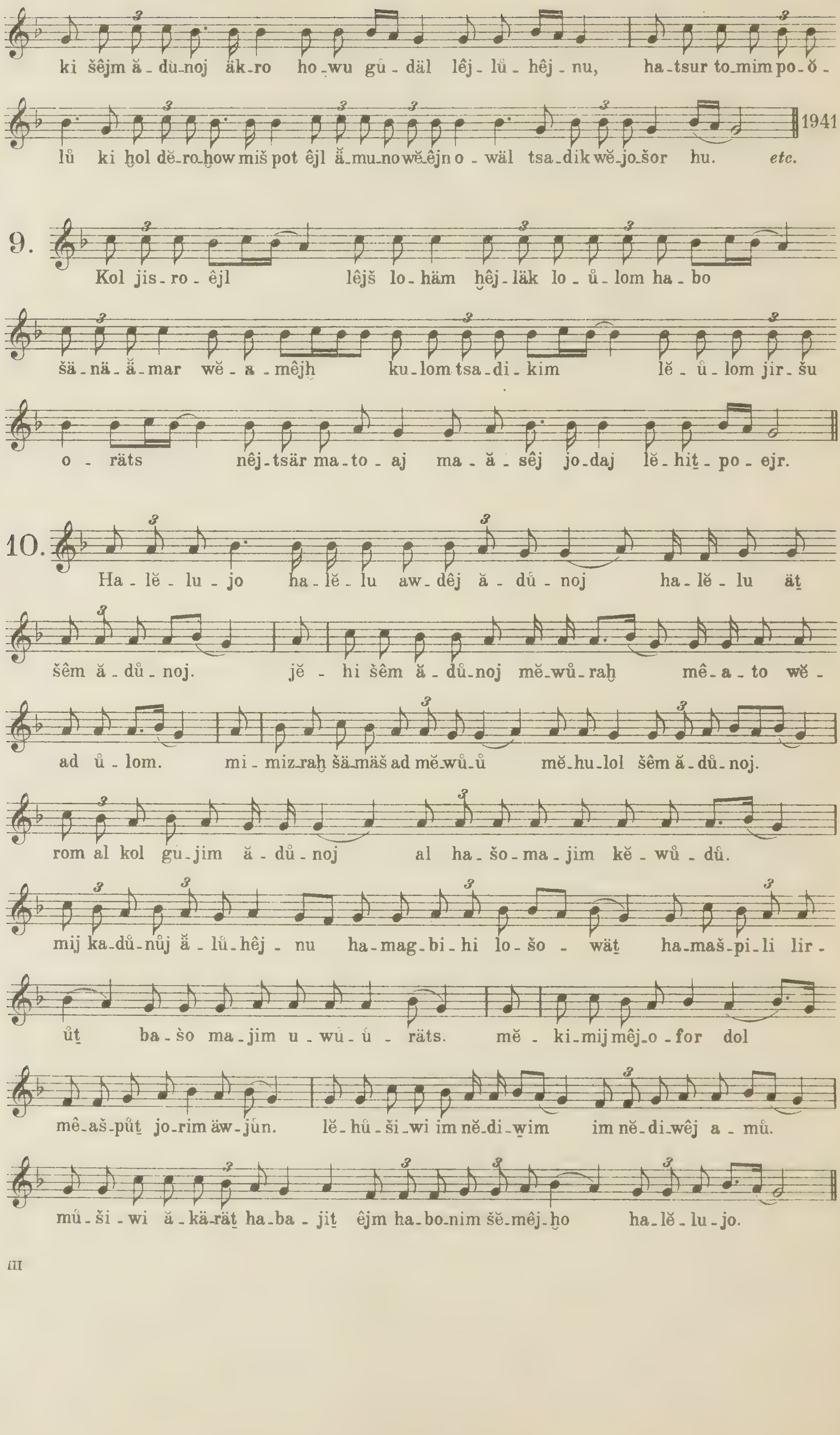
15.

3
Ma niš - ta - no ha - laj - lo ha - zä mi - kol ha - lê - lůṯ šäb -
ḫol ha - lêj - lůṯ êjn o - nu mat - bi - lin a - fi - lu pa - am ä -
ḫaṯ, wĕ - ha - laj - lo ha - zä šĕ - tej řĕ - o - mim.
šä - bĕ - ḫol ha - lê - lůṯ o - nu ůḫ - lin šĕ - or jĕ - ro -
kůt, hal - laj - lo ha - zä mo - růr. šä - bĕ - ḫol ha -
lê - lůṯ o - nu ůḫ - lin bêjn jůš - win u - wêjn mĕ - su -
bin ha - laj - lo ha - zä ku - lo - nu mĕ - su - bin. etc.

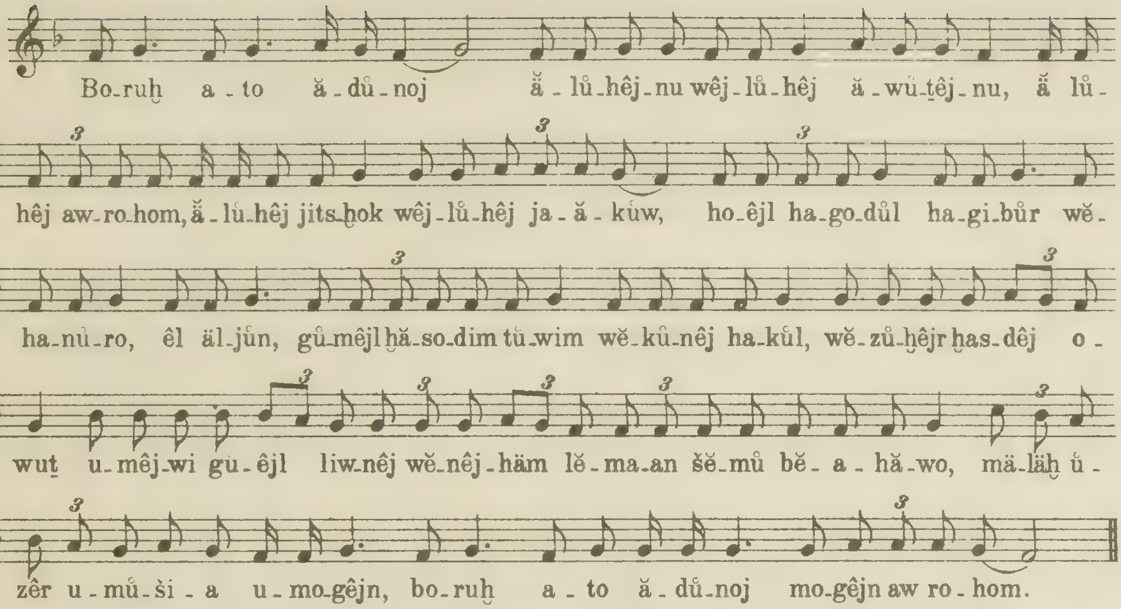
16.

3
Ka - mo ma - ă - lůṯ tů - wůṯ la - mo - kům o - lêj - nu, il - lu
hů - tsi - o - nu mi - mits ro - jim wĕ - lů o - so bo - häm šfo - tim da - jê - nu,
i - lu o - so wo - häm šfo - tim wĕ - lů o - so wêj - lů - hêj - häm da - jêj - nu. etc.

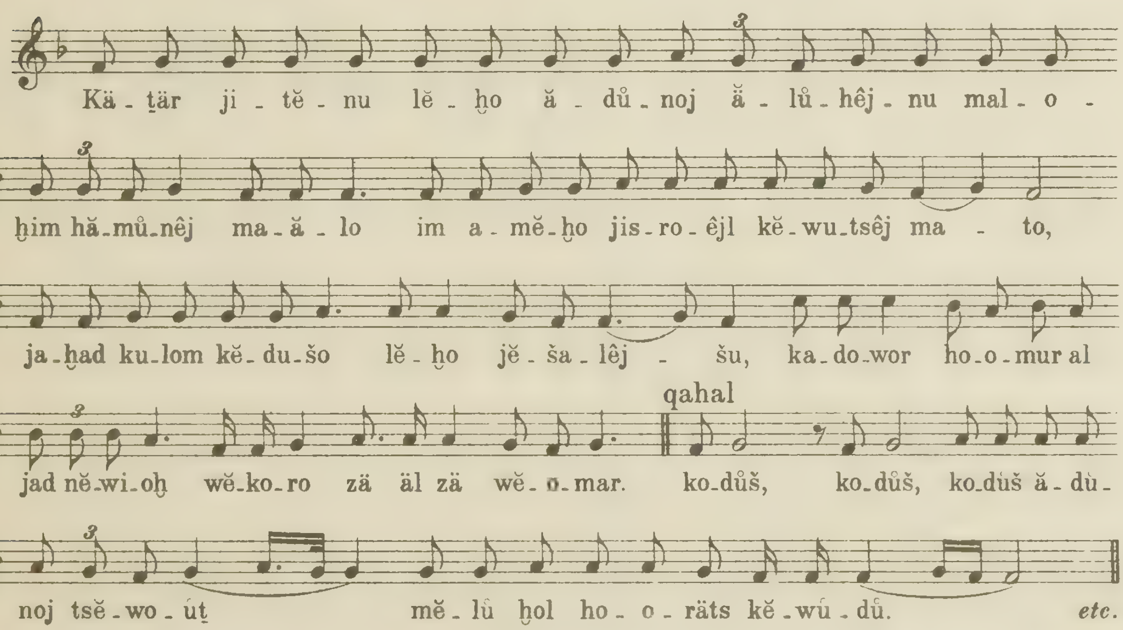

11.
Šĕ_zu_fat šä_mäš lĕ_hu_tsat pat_ru__sim
mĕ_ru_dä_ho tĕ_nů_wêjw bta_lĕ_lêj rĕ_si_sim
ho_êjl ho_ů_nä bĕ_êt ro_tsun ă_mu_sim
mo_gêjn hu lĕ_nol ha__hů______sim. etc.
12.
Bĕ_ta_lĕ_lêj ú_ro tĕ_wo_rêjh ă_do_mo bĕ.
ta_lĕ_lêj bro_ho tĕ_wo_rêjh ă_do_mo. etc.
13.
qahal
Hů_ša__no, hú__ša_____no.
hazan
lĕ_ma_a_noh ă_lů_hêj_nu.
qahal
Hůšanoh.
hazan
lĕ_ma_a_noh bůr_êj_nu
qahal
Hůšanoh.
hazan
lĕ_ma a_noh gú_ă_lêj_nu.
qahal
Hůšanoh.
hazan
lĕ_ma_a_noh a_dir a_di_rim. etc.
14.
Ho lah_mo an_jo di_a_ho__lu aw_ho_to_no
bĕ_ar_o dĕ_mits_ro_jim. kol dih_fin jêj_têj wĕ_jê_hul
kol dits_rih jê_têj wĕ_jif_sah, ho_ša_to ho_ho lĕ_šo_

ki šêjm ă - dù-noj äk-ro ho-wu gů - däl lêj - lŭ - hêj - nu, ha-tsur to-mim po-ŏ -
lů ki ḫol dĕ-ro-ḫow miš pot êjl ă-mu-no wĕ-êjn o - wäl tsa-dik wĕ-jo-šor hu. etc.
1941
9.
Kol jis - ro - êjl lêjš lo - häm ḫêj-läk lo - ů - lom ha - bo
šä - nä - ă - mar wĕ - a - mêjḫ ku-lom tsa-di-kim lĕ - ů - lom jir-šu
o - räts nêj-tsär ma-to - aj ma - ă - sêj jo-daj lĕ-hit - po - ejr.
10.
Ha - lĕ - lu - jo ha - lĕ - lu aw-dêj ă - dů - noj ha-lĕ - lu ät
šêm ă - dů - noj. jĕ - hi šêm ă - dů-noj mĕ-wů-raḫ mê-a - to wĕ -
ad ů - lom. mi - miz-raḫ šä-mäš ad mĕ-wů-ů mĕ-hu-lol šêm ă - dů - noj.
rom al kol gu-jim ă - dů - noj al ha - šo - ma - jim kĕ - wů - dů.
mij ka-dů-nůj ă - lŭ-hêj - nu ha-mag-bi-hi lo-šo - wät ha-maš-pi-li lir -
ůt ba-šo ma-jim u - wů - ů - räts. mĕ - ki-mij mêj-o-for dol
mê-aš-pŭt jo-rim äw-jŭn. lĕ-hů - ši-wi im nĕ-di-wim im nĕ-di-wêj a - mů.
mů - ši - wi ă - kä-rät ha-ba - jit êjm ha-bo-nim šĕ-mêj-ḫo ha-lĕ - lu-jo.

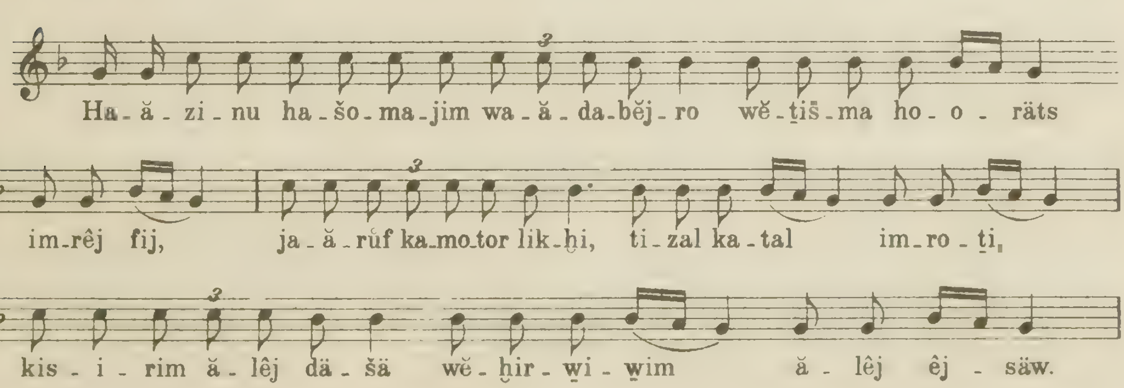
6.

Bo-ruḫ a-to ă-dů-noj ă̆-lů-hêj-nu wêj-lů-hêj ă-wů-têj-nu, ă̆ lů-
hêj aw-ro-hom, ă̆-lů-hêj jits-ḫok wêj-lů-hêj ja-ă-kůw, ho-êjl ha-go-důl ha-gi-bůr wĕ-
ha-nů-ro, êl äl-jůn, gů-mêjl ḫă-so-dim tů-wim wĕ-ků-nêj ha-kůl, wĕ-zů-ḫêjr ḫas-dêj o-
wut u-mêj-wi gu-êjl liw-nêj wĕ-nêj-häm lĕ-ma-an šĕ-mů bĕ-a-hă-wo, mä-läḫ ů-
zêr u-mů-ši-a u-mo-gêjn, bo-ruḫ a-to ă-dů-noj mo-gêjn aw ro-hom.

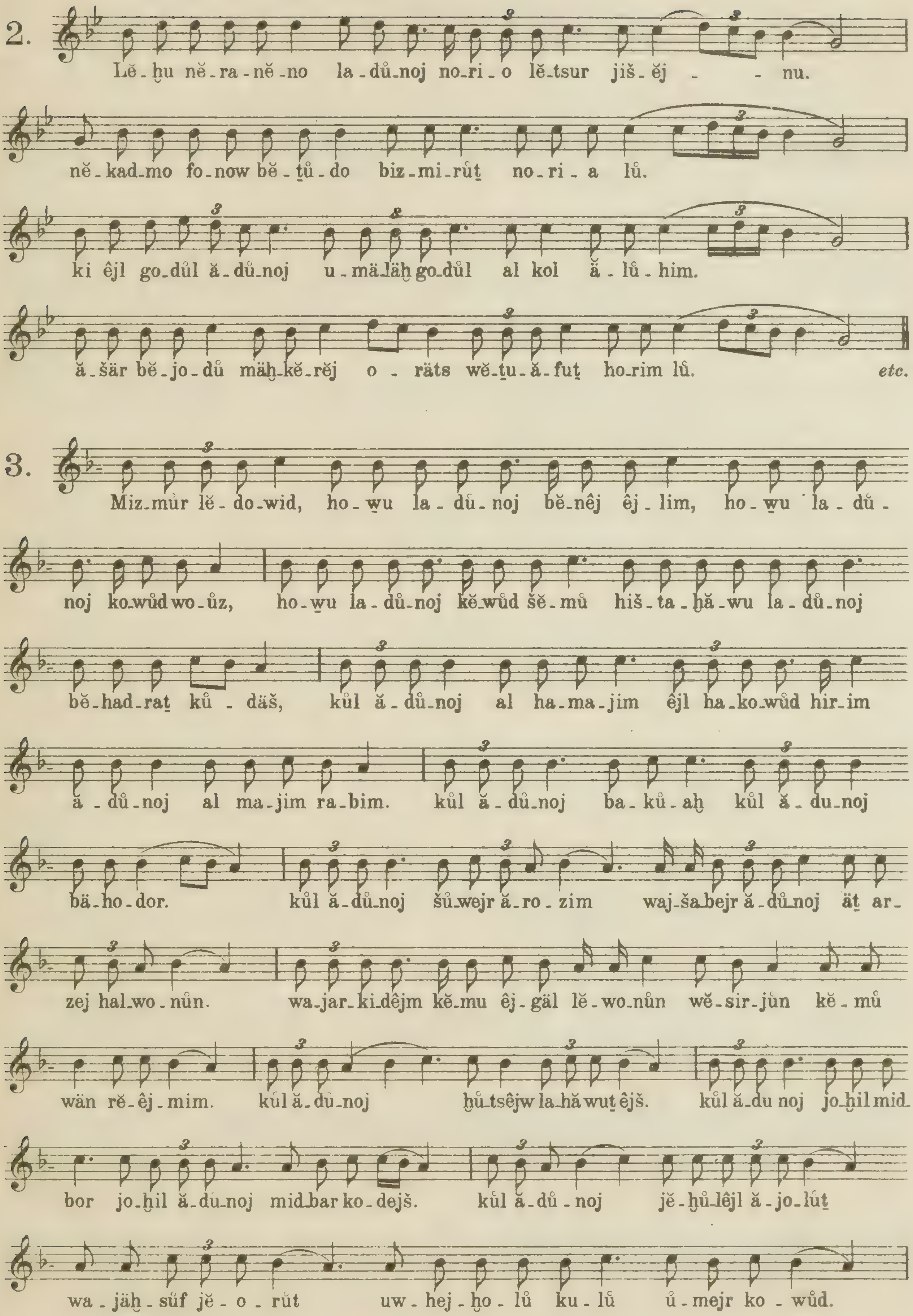
7.

Kä-tär ji-tĕ-nu lĕ-ḫo ă-dů-noj ă̆-lů-hêj-nu mal-o-
ḫim hă-mů-nêj ma-ă-lo im a-mĕ-ḫo jis-ro-êjl kĕ-wu-tsêj ma-to,
ja-ḫad ku-lom kĕ-du-šo lĕ-ḫo jĕ-ša-lêj-šu, ka-do-wor ho-o-mur al
qahal
jad nĕ-wi-oḫ wĕ-ko-ro zä äl zä wĕ-o-mar. ko-důš, ko-důš, ko-důš ă-dů-
noj tsĕ-wo-ůt mĕ-lů ḫol ho-o-räts kĕ-wů-dů. etc.

8.

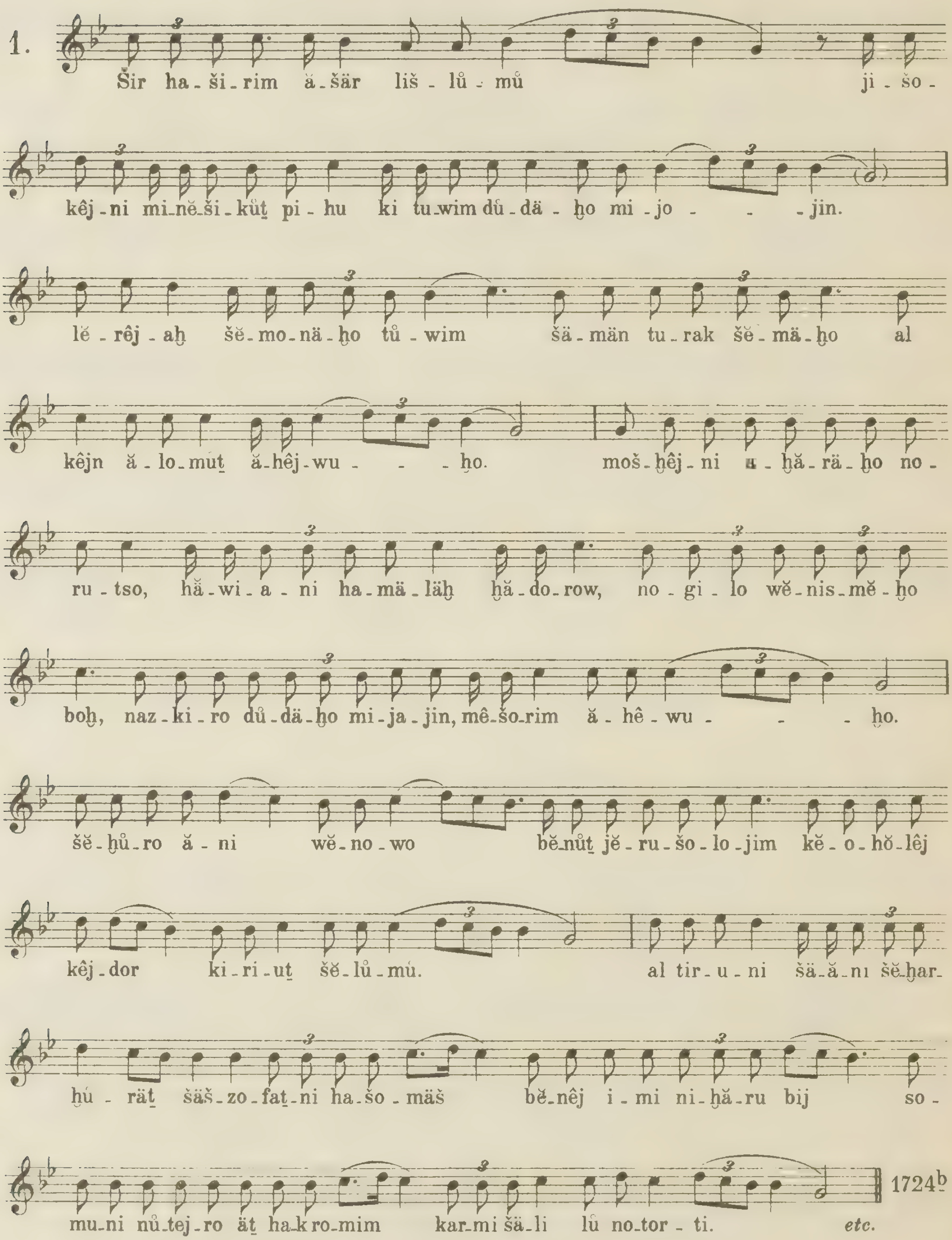

Ha-ă-zi-nu ha-šo-ma-jim wa-ă-da-bĕj-ro wĕ-tiš-ma ho-o-räts
im-rêj fij, ja-ă-růf ka-mo-tor lik-ḫi, ti-zal ka-tal im-ro-ti,
kis-i-rim ă-lêj dä-šä wĕ-ḫir-wi-wim ă-lêj êj-säw.

ă - dů_noj la_ma_bul jo_šow wa_jêj_šäw ă - dů_noj mä_läẖ lĕ - u - lom.
ă_dů_noj ůz lĕ - a_mů ji_têjn, ă_dů_noj jĕ_wo_rêjẖ ät a - mů wa_šo - lům.
4.
Lĕ - ẖo dů - di lik_rat ka_lo pĕ_nêj ša_bot nĕ_ka_bĕ - lo.
šo_můr wĕ_zo - ẖůr bĕ_di_bur ä - ẖod hiš_mi - o - nu êjl ham_ju - ẖod,
ă_dů_noj a - ẖod uš_mů ä - ẖod lĕ_šêjm ul_tif_ä - rät wĕ_lit_hi - lo. etc.
5.
ẖazan
Bo_rĕ - ẖu ät ă_dů - noj ha_mĕ_wů_roẖ,
qahal
bo_ruẖ ă - dů_noj ha_mĕ_wů_roẖ lĕ - ů - lom wo - äd.
bo_ruẖ a - to ă - dů_noj ă - lů_hêj_nu mä_läẖ ho_ů - lom ă - šär bid_wo - rů ma - ă - riw ă - ro - wim bĕ_hoẖ - mo pů - têj - aẖ
šĕ - o - rim u - wit_wu - no mĕ - ša - nä i - tim u - ma - ẖă - lif ät haz_ma_nim
um_sa_dêjr ät ha_ků_ẖo_wim bĕ_miš_mĕ_rů_têj_häm bo_ro_ki - a kir_tsů_nů
bŭ_rêj jů_mom wo_loj - lo gů_lêjl ůr mip_nêj ẖů - šäẖ wĕ - ẖů_šäẖ mi_pĕ_nêj ůr,
ha_ma a_wir jům u_mêj_wi loj - lo. u - maw_dil bêjn jům u_wêjn loj - lo ă - du_noj tsê_wo_ut šĕ - mu, bo_ruẖ a_to ă - du_noj ha_ma_ă_riw ă - ro - wim.

2.
Lĕ-hu nĕ-ra-nĕ-no la-dů-noj no-ri-o lĕ-tsur jiš-ĕj - - nu.
nĕ-kad-mo fo-now bĕ-tů-do biz-mi-růt no-ri-a lů.
ki êjl go-důl ă-dů-noj u-mä-läh go-důl al kol ă-lů-him.
ă-šär bĕ-jo-dů mäh-kĕ-rĕj o-räts wĕ-tu-ă-fut ho-rim lů.
etc.
3.
Miz-mur lĕ-do-wid, ho-wu la-dů-noj bĕ-nêj êj-lim, ho-wu la-dů-
noj ko-wůd wo-ůz, ho-wu la-dů-noj kĕ-wůd šĕ-mů hiš-ta-hă-wu la-dů-noj
bĕ-had-rat ků-däš, kůl ă-dů-noj al ha-ma-jim êjl ha-ko-wůd hir-im
ă-dů-noj al ma-jim ra-bim. kůl ă-dů-noj ba-ků-ah kůl ă-du-noj
bä-ho-dor. kůl ă-dů-noj šů-wejr ă-ro-zim waj-ša-bejr ă-dů-noj ät ar-
zej hal-wo-nůn. wa-jar-ki-dêjm kĕ-mu êj-gäl lĕ-wo-nůn wĕ-sir-jůn kĕ-mů
wän rĕ-êj-mim. kůl ă-dů-noj hů-tsêjw la-hă-wut êjš. kůl ă-du noj jo-hil mid-
bor jo-hil ă-dů-noj mid-bar ko-dejš. kůl ă-dů-noj jĕ-hů-lêjl ă-jo-lůt
wa-jäh-sůf jĕ-o-růt uw-hej-ho-lů ku-lů ů-mejr ko-wůd.

I Songs for Sabbat and Feasts לשבת ומועדים

Gesänge für Sabbat und Feiertage.

בספירת העומר: האידנא ארבעין ותשע יומין בעומרא דהוון שבעה שבועי שלמי יהוֵי סימן טוב עלינו. —

עצרת: ותתן לנו יו״י אלהינו באהבה משפטים ישרים ותורות אמת חקים ומצות טובים ותנחילנו זמני ששון ומועדי קדש וחגי נדבה וחגיגת הרגל וכבוד מועד . . .

לימים נוראים: . . . זכרנו לחיים מלך רחמן חפץ בחיים אלהים חיִים כתבינו בספר חיים לפניך מלך אל חי גואל עוזר . . . מי כמכה אב הרחמן מלך זוכר יצוריו ברחמים ומחוקקם לחיים ונאזר בגבורה ונאמן אתה הוא להחיות מתים . . .

אתה קדוש . . . ומשרתיך קדושים וקדושים בכל יום יהללוך סלה מלך חי העולמים ובכן יתגדל . . . ועל זרע אהרן עם קדושיך ועל שבט לוי משרתיך על עירך ועל המוניך ועל עדת ישורון שבטי נחלתיך. ותזכור ברית אב המון וזכות נעקד בהר חרמון וצדקת מפצל לֹח ולוז וערמון ותצלח למחנניך היום הזה כיום מתת אמון. ובכן תן פחדך . . . ולעבדך בלבב שלם ויכבשו רחמיך את כעסך ויתגלגלו חסדיך על כל מדותיך ותתנהג עם בניך במדת רחמים ותכנס עמהם לפנים משורת הדין כמו שידענו . . .

ובכן תן חן וכבוד . . . בימינו ותזכור ברית אב נברא יסוד כל בריה. וזכות הביא לתיבה בהמה וחיה וזריזות הביט אל שמי עליה, ועקוד הועלה בהר המוריה, וצדקת איש תם נקרא גפן פוריה, ובושת הסתיר פנים וברה קנויה בשביה, וכהנת חבש מכה טריה, וקנאת השיב תאניה, את אלה תזכור היום לסוערה עניה, ותיסד היכל ועזרה ולירושלים הבנויה. —

ואז צדיקים . . . מן הארץ ומלכות הרשעה והעליזה במהרה תעקר תשבר ותשמד בימינו. ותמלוך אתה . . . כבודך ונגד זקֵניך כבוד ככתוב וחפרה הלבנה ֽובושה החמה כי מלך יו״י צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניך כבוד . . . בא״ה אדיר המלוכה המלך הקדוש. —

זכור רחמיך . . . וכתוב לחיים אנו את כל בני בריתך . . . שים שלום . . . ברכה ושלום פרנסה וכל־כלה ישועה ונחמה מחילה וסליחה נזכר נפקד נמנה ונחשב אנו ובני עמך ישראל לחיים ולשלום בא״ה המלך עושה השלום. —

על הניסים . . . וערלים ביד מולים . . . וגומר: כשם שעשית נסין לראשונים כך תעשה ניסין ופורקן וישועות וגבורות ונפלאות לאחרונים ותושיענו בימין האלו כבימים ההם. — ונוסח כזה נמצא גם בסדור מצרים כ״י בידי מר אדלר וז״ל: על הניסים . . . בהלל ובהודות לשמך. אנה השם כשם שעשית עמהם נסים ונפלאות בימים ההם תעשה עמנו ה׳ אלהינו בימים האלו ובזמן הזה. — וכן בכ״י סדור מספרד מהמאה הט״ו בכל אפן לפני הגרוש וז״ל: כשם שעשית עמהם פלא ונסים כן עֲשה עמנו ה׳ אלהינו נסים ונפלאות בעת ובעונה הזאת ונודה לשמך הגדול סלה. —

סדר קדושין . . . בא״ה מקדש בנות ישראל בקידושין. אריסת לי ומְקדשת לי אנתי פלונית בת פלונית בהדין כסא דחמרא (דמשקה) ומה דאית בה מן כספא ודהבא באנפי סהדי אילן כדת משה וישראל. — וכשמוסר החתן ליד הכלה את הכתובה הוא אומר: סבי כתובתיכי בידיכי וקבילי קדושיכי קדושי גמירי מעלי דתעלין בה ברשותי באנפי שהדי אלין כדת משה וישראל. — בברכה הששית משבע הברכות גומרים: בא״ה משמח ציון ובונה ירושלים. ובברכה האחרונה: . . . קול מצהלות חופות חתנים ומשתה נערים. —

בברכת המילה: בא״ה אמ״ה למול את הבן . . . על המילה. — . . . להכניס בנינו בברית וכ״ו. אסיתא ורפואה על כל בר ישראל וברת ישראל.

תפלת הים „והוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים“.

לשמחת תורה: בא״ה אמ״ה אשר נתן משמים מצות ברא משחקים עדות נאמן מהר סיני ושבטי ישורון מהר חורב משה קבל תורה מפי אלהינו אשר יעשה אתם האדם וחי בהם. —

ואח״כ: בא״ה אמ״ה הבוחר באברהם ורצה ביצחק והנחיל תורה לשבטי ישורון על ידי משה רבינו בא״ה נותן התורה.

זולתך וכתוב כי יעקב בחר לו וכ"ו ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד בא"ה הבוחר בעמו ישראל מכל עם באהבה לעד. —

אמת ויציב . . . צדיק וחזק טוב ויפה נכון ונאה הדבר . . . עוזרנו ועוזר את אבותינו אתה מעולם מגן ומושיע . . . אמת ממצרים גאלתנו . . . כל בכורי ארץ מצרים בדבר הרגת בהם ובאלהיהם שפטים גדולים עשית ועל אודות שבטי עמך ישראל נחלתיך בכורך גאלת . . . נתנו ידידים הדר זמירות שירות גדולות קדושות תושבחות . . . ויושיענו ויפדנו ויגאלנו גאולה שלימה גאולה קרובה גאולה שאין אחריה גלות . . . —

עמידה . . . קדושה: נקדישך ונעריצך . . . כבודו והודו וגדלו ועזו ותפארתו וקדושתו . . . ממקומך . . . מתי תמלוך ותִבָּנֶה ציון בקרוב בחיינו . . . —

ישמח משה . . . על הר סיני קבל תורה ונתן לידידים דברי אלהים חיים לשבטי ישורון . . .

מוסף שבת. זכור רחמיך וכ"ו תהלה לדוד . . . יברך את עמו בשלום ואתה מרום לעולם יו"י כי שם יו"י אקרא הבו גודל לאלהינו ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך. קדיש . . . ותרצה לפניך תפלת בניך כתפלת עמוסיך כתמידי יום קרבן מוסף. — תקנת שבת . . .

מנחה שבת קדושה . . . כבודו ומקבלין דין מדין ואמרין . . . לכל קוראיך. מי אל כמוך . . . ברוך הגבר . . . אתה אחד. — למשה עבדך בסיני אמרת פני ילכו והניחותי לך . . .

מעריב שביך שבת. והוא רחום . . . השכיבנו ומצילנו אתה ובסתר כנפי רחמיך הרבים תסתירנו כדבר שנאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ברוך שומר את עמו ישראל לעד מכל דבר רע. —

בתפלה בלחש: השיבנו . . . סלח לנו . . . כי פשענו מחה והעבר פשענו מנגד עיניך כי אל טוב ומטיב וסלח אתה בא"ה חנון ומרבה לסלח. —

ראה . . . ודון את דיננו וקנא את קנאתינו והצילנו וגואלנו למען שמיך כי מעולם אתה הוא גואלנו ומושיענו אתה בא"ה גואל עמו ישראל. —

השיבה . . . ואל נא תרשיענו בדין . . .

למשומדים ולמינים ולזדים ולכופרים ולרשעים אל תהי להם תקוה ותאוה ומלכות זדון במהרה תעקר ותשבר תכניע ותאביד וכל אויבי עמך ישראל וצורריהם במהרה יכרתו ישמדו ויאבדו ואל תתן תקומה לכל אויבי נפשנו . . .

רחמינו רחם יו"י אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ובנה את ירושלים בבנין עולם כאשר דברת בא"ה בונה את ירושלים.

את צמח . . . אב הרחמן אנא שמע קולינו יו"י אלהינו שמע וקבל ברחמים ברצון את תפלתינו ושמע נאקתינו כאשר שמעת את נאקת אבותינו ורקם מלפניך אל תשיבנו מלכנו והעתר לנו מלכנו בתפלתנו טרם נקרא ואתה תעננו עשה למענך ושמע תפלתינו כי אל שומע תפלה ותחנונים אתה שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו בא"ה . . . בהבדלה: . . . בא"ה אמ"ה המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחשך ובין ישראל לגוים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה עונותינו ימחול וזרענו ירבה כחול ומהללים בתוך ומחול בא"ה המבדיל בין קדש לחול. —

במוסף ר"ח: . . . ובגלל שמך הקרוי עלינו כן יהיה ראש החדש הזה קץ וסוף לכל צרותינו תחלה וראש לרוחתינו כי בעמך ישראל בחרת מכל האומות וחקי ראשי חדשים בשמחה להם קבעת . . . במעריב פסח מתחיל ג"כ זכור רחמיך וכ"ו אחר אלה מועדי ה' וכ"ו אומר יראו עינינו וכ"ו. בהגדה: . . . הדין לחמא עניא דאכלו אבהתנא כד נפקו מארעא דמצרים . . . —

חכם . . . רשע מה אומר . . . וכופר בעיקר אף אתה אמור לו והקהה את שניו בעבור זה עשה יו"י לי ולא לך אילו היית שם לא היית נגאל. —

בהלל: . . . יהללוך . . . בא"ה האל המלך המהולל המשובח המפואר המיוחד המנוצח המתעלה והמתנשא הוד והדר בפינו בפי עליונים בפי תחתונים ובפי כל הנשמות הוא מלך והוא ימלך לעולם ועד אמן. —

מוסף למועדים: . . . ותחזיר שכינתך לתוכו ושם יעלו כהנים על עבודתם ולויים על משמרותם ושבטי ישורון על נחלתם וארמון על משפטו ישב. ושם נעלה ונראה נכרע ונשתחוה לפניך שלשה פעמים בזמני רגלינו בכל שנה ושנה ככתוב . . . כי מועדי עמך קראת מועדי וזמניהם בשמחה וששון והשיאנו . . .

תמיד תעשה והטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא יתמו חסדיך. ועל כלם יתברך ויתרומם וישתבח שמך וזכרך לעד מלכינו וכל החיים יודוך סלה באמת חי העולמים בעל הרחמים מלך מלכי המלכים רבון של העולמים יודע הנעלמים כי אל מלא רחמים כי יחיד אתה ואין זולתך ונודה לשמך ואתה חי לבדך הטוב בא"ה הטוב צדיק שמך ולך נאה להודות. שים שלום טובה וברכה אהבה וחיים חן וחסד בריות ורחמים ברכה ושלום . . . כי מאור פניך נתתה לנו יו"י אוא"א תורה וטובה אהבה וחיים חן וחסד צדקה ורחמים ישועה וכבוד ארוכה ומרפא ברכה ושלום אל משים שלום גדול מעתה ועד עולם בא"ה המברך את עמו ישראל ועדתו בשלום אמן. יהיו לרצון . . . וגואלי. צורי בעולם הזה וגואלי ומושיעי לחיי העולם הבא. —

שבת להקדיש ויכלו השמים . . . אוא"א אלהי . . . אל עליון מלך רם מושל על כל גומל חסדים טובים וקונה ברחמיו שמים וארץ. — מגן אבות . . . בכל יום תמיד כי הוא משים שלום שלומך תפרס עלינו וצלך תגן בעדנו ברוכים לעד תשימנו אל מלך עושה השלום ותפרוס סוכת שלום על כל מקהלות בית יעקב. מעון הברכות ורב ההודאות . . . זכר למעשה בראשית תחלה היא למקראי קדש זכר ליציאת מצרים. אוא"א רצה נא במנוחתנו . . .

קדיש . . . (בסוף) וברוך מנחם ציון עמו הוא בונה ברחמיו את עיר ירושלם ואמרו אמן. — אין כאלהינו . . .

מאה ברכות . . . המפיל . . . ומשקיע שנת התרדמה ומאיר לאישון בת עין . . . בא"ה המאיר לכל העולם בכבודו, התכבדו מכובדים. — בא"ה . . . חלולים חלולים מהן פתוחים ומהן סתומים . . . . . . שלא שמתני עבד . . .

ברוך שאמר . . . אומר ועושה, רצון יראיו יעשה, בורא בראשית, מגיד אחרית מראשית, גוזר ומקיים, נורא ואיום, ברוך ה' יום יום. ב' דגול מרבבה, אל נערץ ונקדש בסוד קדושים רבה, ב' המהולל בפי כל נפש, ב' וביום השביעי שבת וינפש. ב' ואין עוד מלבדו, ב' ואל עבדיו הנביאים גלה סודו. ב' זן ומפרנס לכל, ב' זכרו ושבחו תמיד בפי כל. ב' חי לעד וקיים לנצח, ב' חנון אשר לו הגדולה והגבורה והתפארת והנצח. ב' טהור עינים, ב' טס ודבר מבין כרובים שנים. ב' יה מסתתר בחביון. ב' שומע צעקת עם עני ואביון ב' כבודו מלא שמים וארץ, ב' וכל בשליש עפר הארץ. ב' לבדו שוכן עליתו, ב' לא ייעף ולא יגע אין חקר לתבונתו. ב' מעביר אפלה ומביא אורה, ב' מנהג עמו בית ישראל בדרך ישרה. ב' נאזר בגבורה, ב' שוכן סתרים ועמיה שרא נהורה, ב' שם עמו המשל ופחד, ב' אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד. ב' עושה במרומיו שלום, ב' לרחוק ולקרוב אמר שלום שלום. ב' פועל ישועות. ב' צדיק קורא הדורות. ב' קדוש קדוש איום ונורא. ב' רחום וחנון ועמו גבורה. ב' שדי שוכן עד. ב' תהלתו עומדת לעד. וב' שאין לפניו לא עולה ולא שכחה, לא כזב ולא מרמה, לא משוא פנים ולא מקח שוחד והכל שלו והכל במאמרו בא"ה . . .

(נשמת לפני „ויושע") נשמת . . . ושפתותינו סודרות שבח כמרחבי הרקיע . . . וידינו פרושות בזמרה כנשרי השמים . . . וקומתינו זקופה כארזים . . . ובמקהלות ריבבות קהל עדת עמך כל בית ישראל נחלתיך מהרה יאמן יאחד יגדל ויגבה וישתבח . . . אדון לכל הנשמות אלוה לכל הבריות יוצר עליות ובורא תחתיות אבי יתומים ודיין אלמנות האל המלך הבוחר בשירה ורוצה בזמרה מלך חי העולמים אמן. בך בטחו אבותינו וכ"ו. — אז ישיר עד כי אני ה' רופאיך. אח"כ רפאינו ה' עד נספר תהלתיך. — שמעו מלכים (שירת דבורה) . . . אלהי ישראל. אתמהי כמא רברבין וכ"ו ונהורא עמיה שרא אח"כ ועלו מושיעים . . . — ברכת ציצית. — ברכו וכ"ו. — המאיר לארץ . . . ומשמח עולם כלו במאורות שמים כי ברוב חכמה וברוב שמחה נתנים להאיר על הארץ. — אל ברוך . . . תתברך . . . ומלך עולמים ברך יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים סובבים את כסאו כלם אהובים, כלם ברורים, כלם גבורים, כלם דרושים, כלם הדורים, כלם ותיקים, כלם זכים, כלם חסידים, כלם טהורים, כלם ישרים, כלם כבירים, כלם לובשים עז ותפארה וכלם ברכות בפיהם ורננות בשפתותיהם כסופה ירדופו . . . לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו והתקנת מאורות לשמח עולם בא"ה יוצר המאורות. —

אהבת עולם . . . דברי חיים למדתנו . . . והדבק את לבנו לאהבתיך . . . ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו ובה נשכון לעולם ועד . . . להודות לך וליחדך ולשבחך ולפארך ולרוממך ולנצחך ולסלדך ואין

לקוטים מנוסח פרס.

אחשב מן הראוי לתת לקוטים מנוסח פרס הקדום, עפ"י כ"י שמצא החכם אלחנן אדלר. כי היתה לי ההזדמנות לעין בכ"י זה בבית אוצר הספרים של מר אדלר ומצאתי כי חשיבות מרבה בנוסח זה וכדאי לקבעו בדפוס, והוספתי דברים שונים מה שהשמיט הנ"ל במאמרו גנזי פרס ומדי. הדברים המובאים להלן הם מתוך כ"י שמר אדלר קוראו „כ"י A". הוא מתחיל מערבית של שבת:

מעריב שב שבת. ממזמורי תהלים הפסוקים כ"ה, ו, כ', י'. — רבנן ברכו וכ"ו, ברוך יו"י המבורך שמו וזכרו תמיד. ברוך ... אשר בדברו מעריב ... קדוש ... ושמו אל חי וקים תמיד בא"י המעריב ערבים. — ... כי הם חיינו ואורך ימינו ואור עינינו ועטרת לראשנו ובהם נהגה יומם ולילה. אהבתך וחמלתך ותורתך ומצותך ויראתך אל תסיר ממנו לנצח נצחים, כי תורתך היא עטרת לראשנו ותפארתנו נצח סלה. בא"ה אהב את עמו ישראל לעד. — ... אמת ואמונה ... אמת הוא מלכנו ואין זולתו ואין כערכו, הפודנו ... בתהומות ים טִבֵּעַ וראו בנים את כח גבורתו ... משה ואהרן ומרים וכל בני ישראל כשעלו מן הים לך ענו שירה בגילה ברנה בשמחה וצהלה רבא ... עושה פלא. לך עושה פלא מפי עוללים ויונקים שירה שמעת לשמך על שפת הים יחד כלם בקול אחד הודו והמליכו, ענו ואמרו זה צור ישענו פצו פיהם ואמרו ... השכיבנו ... והעמידנו לחיים ולשלום ופרוס עלינו סוכת שלום כדבר שנאמר וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות ... הפורס סוכת שלום עלינו על ישראל עמו ועל ירושלם עיר הקדש. — יראו עינינו ... בא"ה המולך בכבודו על כל מעשיו לנצח משובח שמו עלינו תמיד הוא מֶלֶךְ הוא מָלָךְ והוא ימלוך לעולם ועד. — וישבתו העם ביום השביעי. — ושמרו ... יתגדל ... ויכנש גלוָתָא דישראל ... יו"י שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך בא"ה ... האל הגדול הגבור והנורא אל עליון מלך רם מושל על כל גומל חסדים טובים וקונה הכל זוכר חסדי אבות ומרחם על בניהם ומביא גואל לבני בניהם ולזרעם אחריהם למען שמו באהבה. מלך רחמן אל חי גואל עוזר סומך ומושיע ומגן בא"ה מגן אברהם. —

אתה גבור ... רב להושיע מוריד הטל (אז מוסף רוזי אוול פסח תא מוסף שמיני) (ואז מוסף שמיני תא מוסף פסח גויד) משיב הרוח ומוריד הגשם.

מכלכל חיים ... רופא חולים עוזר דלים מתיר אסורים ומשען לאביונים ומקיים אמונתו לישיני עפר. מי כמכה אב הרחמן אדיר נצח בעל הגבורות מי דומה לך מלך ממית ומחיה מוריד ומעלה מלך מחיה הכל ברחמים רבים ונאמן אתהִ הוא מלכנו להחיות מתים בא"ה מחיה המתים.

אתה קדוש שמך קדוש זכרך קדוש כסאך קדוש ומשרתיך קדושים וקדושים בכל יום תמיד יהללוך סלה בא"ה האל הקדוש. —

אתה קדשת ... וישמחו במלכותיך כל שומרי שבת ... כלם יתענגון ויאכלון וישבעון ויתעדנון מברכות טוביך זֵכֶר למעשה בראשית.

או"א רצה נא במנוחתינו ברכינו טהרינו קדשנו וכ"ו. — רצה יו"י אלהינו בעמך ישראל ותפלתם שעה והשב העבודה בקרוב לדביר ביתיך ואשי ישראל היום היא תפלתם ותפלתם ועבודתם במהרה באהבה תקבל ברחמיך ברצון ותהא לרצון תמיד עבודת עמך ישראל בימינו ותרצה בנו ותחזינה עינינו לך עין בעין בשובך לנוך לציון בא"ה האל המחזיר במהרה שכינתו לציון.

מודים אנחנו לך ומספרים את גדלך ומברכים את שמך כורעים ומשתחוים ומתפללים ומתחננים לפני כסא כבודך באמת שאתה הוא יו"י אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד ועל חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו מלכינו הפקודות לך על נסיך נפלאותיך טובותיך רחמיך וחסדיך אשר בכל יום ובכל עת

הנגינות הללו את הנגינה היהודית הפולנית והליטאית. — 175 ל„אחות קטנה“ ובבית השני שר המזמר את הנגון בקורטה גבוהה, ר"ל במקום סול—ל—סי הוא שר דו—רי—מי, ואת הטונים הרשומים חצאים הרעיד ברעד מיוחד שאי אפשר למסרו בכתב. — 176 הוא דוגמא לקינות בכלל. —

זולת הדוגמאות הללו לא מצאתי נעימות של ערך ואין להם מסורה גדולה בנגינה, אלא עניים הם בנגינתם, ויש קו כללי עובר בה כעין יללה ואנקה וכנראה לקוח אופי זה מהגוים הישמעאלים התתרים שבמדינתם.

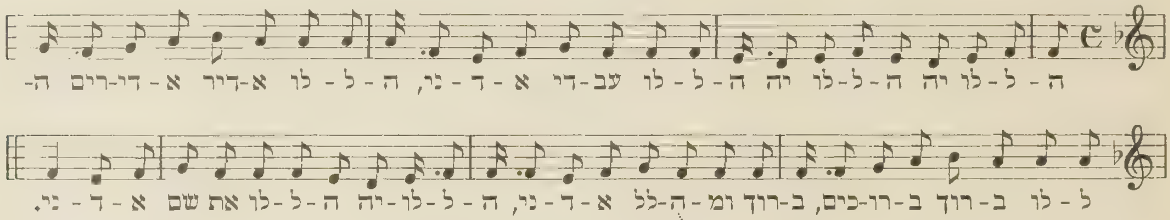
שלשת החלקים 1. התימני, 2. הבבלי וסעיפו הארמי, 3. הפרסי וסעיפיו־הבוכרי והדגיסתני, מכילים את נגינות יהודי הקדם, היינו של המרכזים שלא עזבו את מקום מגורם, לא קבלו השפעה מן החוץ ולא נתוסף עליהם יסוד של יהודים ממרכזים חצי־ארפיים, כגון סוריים, ספרדים, אשכנזים ופולנים, אלא הם המה צאצאי הגולים מהחרבן הראשון והשני ומהגולה של בני א"י ע"י הגזרות שבאו עליהם ממלכות ביזנטיה, ואשר הכרחו לרדת בבלה בהמאות ג'—ה'. וברור הדבר שאפשר לחשב את מסֹרָתָם של המרכזים הללו להמשך מהזמן הקדום ועד היום, בלי הפסק, בפולקלורא ובנגינה קדושה של התנ"ך והתפלה העתיקה.

והוא נגון בוכרי. — מספר 167 לברית מילה דומה בתנועותיו ובטעמו לנגוני התימנים, בכל אפן אינו אצל הפרסים וגם לא אצל הבבלים. — 166 לסליחות דומה לנגון היוצר (151), וראוי להעיר כי תנועותיו נמצאות בתפלות ימ"ן של כל המרכזים וגם אצל האשכנזים השונים:

בערב פורים לפני תפלת ערבית נוהגים לזמר את הפזמון „פורים, פורים לנו“ לר' יוסף שלום הנמצא במחזור ספרד (בית עובד קס"ח), וכן המנהג גם בדגיסתן. ונעימתו במספר 141 והוא במקם נהוונד. — לפני המגלה מזמרים את הפזמון „קוראי מגלה“ לר' אברהם אבן עזרא (שם קע"ג) וכן גם בדגיסתן ונעימתו במספר 142 והיא בנוסח אסתר. — מספר 154 לאדון עולם ומזמרים אותו בכל השבתות והמועדים אחר התפלה. צורתו נותנת מקום לחשד שהנגון הזה מוצאו מאירופא. לו ישנם שני מאמרים פשוטים והסוף ממֻשך בהוספה. המאמר חוזר ונשנה פעמים, בפעם א' ישנה הוספה של ב' משקלים, בפעם ב' של משקל אחד. המאמר השני בטרצה המקביל (הראשון בדו רך והשני במי♭ חזק) והוא מאמר פשוט ובסופו הוספה של שני משקלים. —

את הפזמון למספר 155 מזמרים בהקפות בשמחת תורה וכן כשמנדבים ספר תורה לביהכ"נ ומוליכים את התורה תחת חפה. — המנדב מברך אז שהחיינו ובכל ד' פסיעות מוכרים בדרך את זכות ההובלה והמעות שייך לביהכ"נ. הבוכרים מרבים לנדב ספרים רבים. בשכונת הבוכרים בירושלם נדבו במשך של כ' שנים קרוב לשלש מאות ס"ת. — בשעה שמזמרים מרקדים ומכרכרים ברחוב לפני הספר. הפזמון הזה מפרסם גם אצל הסורים והספרדים בזו הצורה:

הנגון ל„אחות קטנה“ מספר 157 דומה בטעמו לנגון 167. — הנגון ל„חוך תחון“ מספר 157 הוא בבלי. —

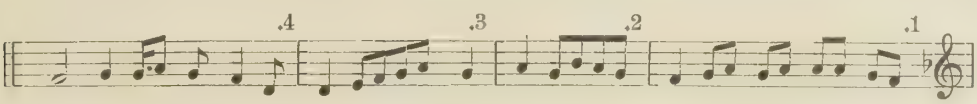
נגינת יהודי דגיסתן.

הנגינה של ביהכ"נ ירודה היא אצלם, נגינות התנ"ך והתפלות מועטות ודלות, אך בכל זאת מקורן הנגינה העברית, והן דומות לנגינת יהודי פרס. — ר"י טשרני אומר שאין להם נגונים כלל, אולם כונתו כנראה לנגונים במובן ארופי, כי נוסח תפלותיהם הוא דבורי כמו זו של הפרסים, אם כי הוא פשוט מאד. — בקבץ נמצאות בסופו דוגמאות אחדות מנגינתם (170—176). 170 דוגמא לקריאת התורה בלי טעמים, רק לאתנח וס"פ ואולי גם קדמא, ר"ל התחלת הפסוק, כי לפעמים בהתחלת הפסוק תבוא התנועה העולה, כגון על המלה „ויעש“. — נוסח התורה שלהם הוא היסוד של נוסח התורה הכללי. אמנם איאפשר לדעת אם צורתו הנוכחית אצל הדגיסתנים היא הצורה העתיקה, הפרימיטיבית שמרכזים אחרים פתחוהו ושפרוהו, או שהיא צורה ירודה ומדֻלדלת כמו נושאיה. — 171 דוגמא לתהלים בסלם הרך בהיקף של חמשה טונים, לאתנח מנוחה על הסקונדה (מי). היא דומה לתהלים של הבוכרים (עיין הנגינות 145, 146, 148). — 172 דוגמא לאיכה וגם היא דומה לאיכה של הפרסים וכן הדוגמאל „אני הגבר“ 173. — 174 דוגמא לעמידה לי"מן שגם היא בסלם הרך הנ"ל ודומה לנוסח הפרסים. מצד אחר מזכירות

נגינת יהודי בוכרא.

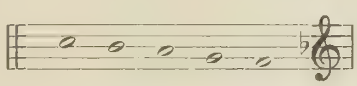
מכיון שמוצא הבוכרים בעקרם מפרס, הרי גם נגינתם המסורתית פרסית היא. ואמנם חלק גדול מנגינותיהם ממקור נגינת יהודי פרס הן, אלא שיש בנגינתם תוספת בבלית, כנראה בהשפעת החכמים הבבלים שבאו לבוכרא להרביץ תורה. וכן ישנם נגונים שהם של הבוכרים הישמעלים. — יהודי בוכרא אוהבים נגינה ומהדרים אחרי חזן בעל קול ערב. בפרט מאריכים הם בזמרת „נשמת" וברכות „יוצר", כשהחזן מזמר את התפלות הללו מאזין כל הצבור ומקשיב לקולו בכונה גדולה, ואסור להוצא הגה, והוא הדין גם בקריאת התורה. אולם בתפלת מוסף הותרה הרצועה, כי מדברים בשעת חזרת הש"ץ בקול ואינם משגיחים כלל לתפלת החזן.

מספר 135. קריאת התורה הידועה וכנראה קבלוה ג"כ מבבל, כמו הפרסים (עיין לעיל). 136. קריאת „השירה" והיא קריאת התורה רק בסלסול מיוחד בסוף־פסוק ותנועה זו נמצאת גם בקריאת השירה של האשכנזים. — נגינת ההפטרה (137, 138) בלי טעמים ורק אתנח וס"פ ותנועת המכינה את הסוף. לנוסח זה ישנן ד' תנועות:

תנועה 1, 4. דומות זו לזו וחותמות על היסודי פָּ, תנועה 2. שהיא לאתנח, חותמת על הטרצה לַ, תנועה 3. המכינה, יורדת לטרצה שמתחת ליסודי. — נוסח זה בעצם דומה לנוסח הנביאים של הפרסים (69), רק שתנועה 2 חותמת בו על סקונדה. — גם נוסח אסתר (139) דומה להפרסי (113) (ועיין לעיל), אלא שלהבוכרים יש נגון מיוחד להפסוקים „והנערה" (אסתר ב' 4), „איש יהודי" (שם, שם 5), „בלילה ההוא" (שם ו' 1), „כי מרדכי היהודי" (שם י' 3) והוא בדוגמא 140. גם יהודי דרום גרמניה נוהגים לזמר את הפסוקים הללו בנגונים מיוחדים. —

נוסח איכה, מספר 143 הוא כנוסח הפרסים (97, 99) לפרק א, ב, ד; לפרק ג' „אני הגבר" שונה נגון הבוכרים מנגון הפרסים (100), כי יש לו סלם בטרצה גדולה

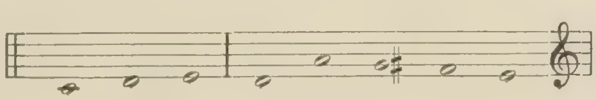

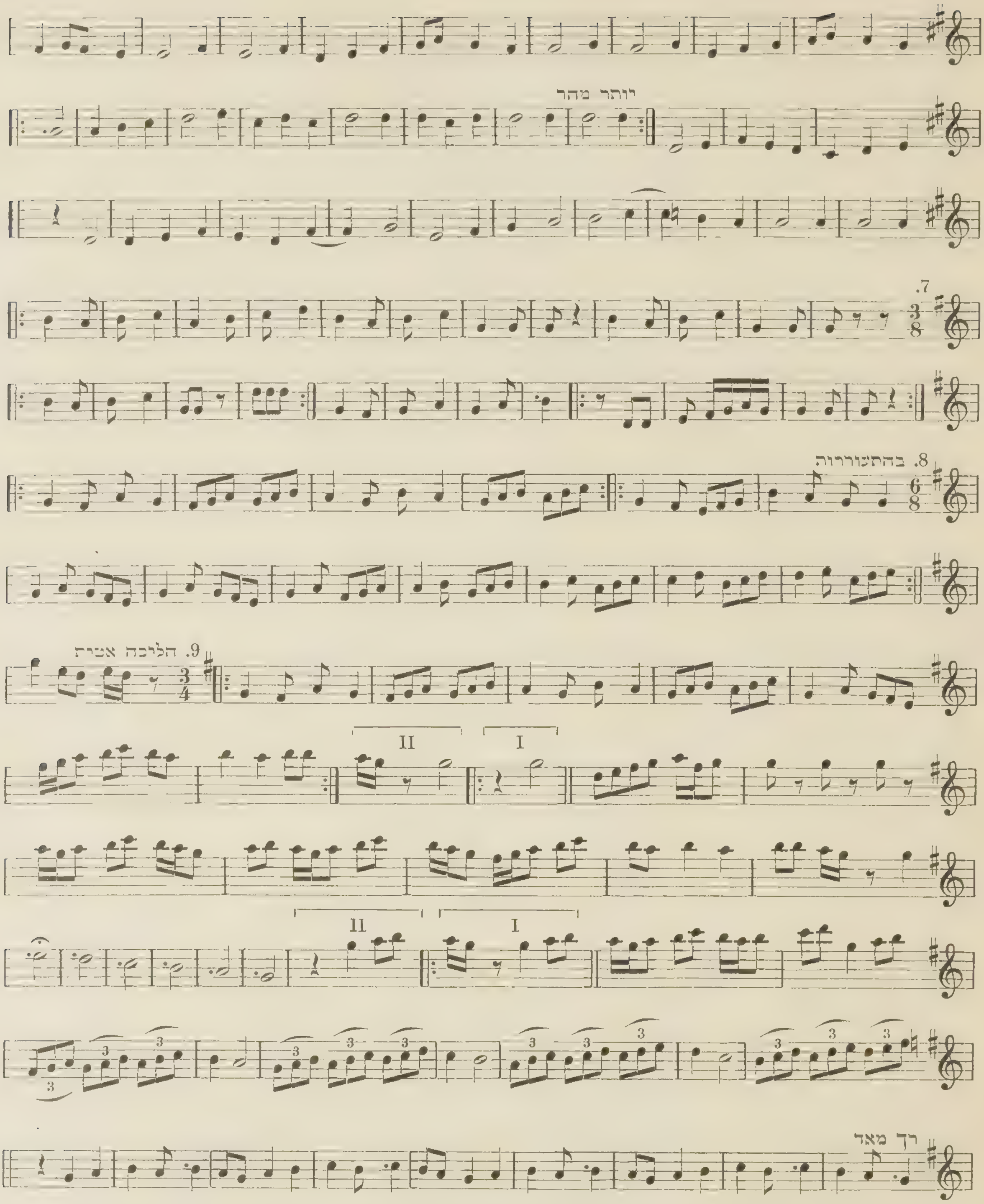
ושתי תנועות, אחת לאתנח וגומרת על הסקונדה סול והשנית על ס"פ. — וכן אין להבוכרים הנוסחאות הרבים לקינות שהפרסים עשירים בהם. —

המספרים 145, 146 הם לחנכה, בסלם הרך וברֶוַח של קוינטה. — מספר 147 הוא להדלקת הנרות ומשתמשים בו גם לתפלות אחרות. — מספר 148 הוא נוסח הזמירות והתהלים ודומה לדוגמאות 145, 146. — מספר 149 הוא „לנשמת" והוא נגון חשוב אצלם ובו מזמרים גם את הזוהר ולקוח הוא מנגון הזִכְּר של המושלמים שם שהוא תורת הסוד שלהם. ומזמרים אותו באימה ובהדרת קדש, והוא בסלם החזק, ושונה מנוסח הנשמת לפרסים (59, 119). — בנגון של נשמת מזמרים גם את חצי הקדיש לפני ברכו (150). — יוצר הוא בסלם הרך (151). — מספר 152 הוא גם ללמוד המשנה והתלמוד. — מספר 153 הוא „לדוד ברוך" שמזמרים במוצאי שבת לפני ערבית. ונוהגים בבוכרא שהחזן מזמר את המזמור הזה לבדו ולא כל הקהל פה אחד כנהוג בכל תפוצות ישראל. —

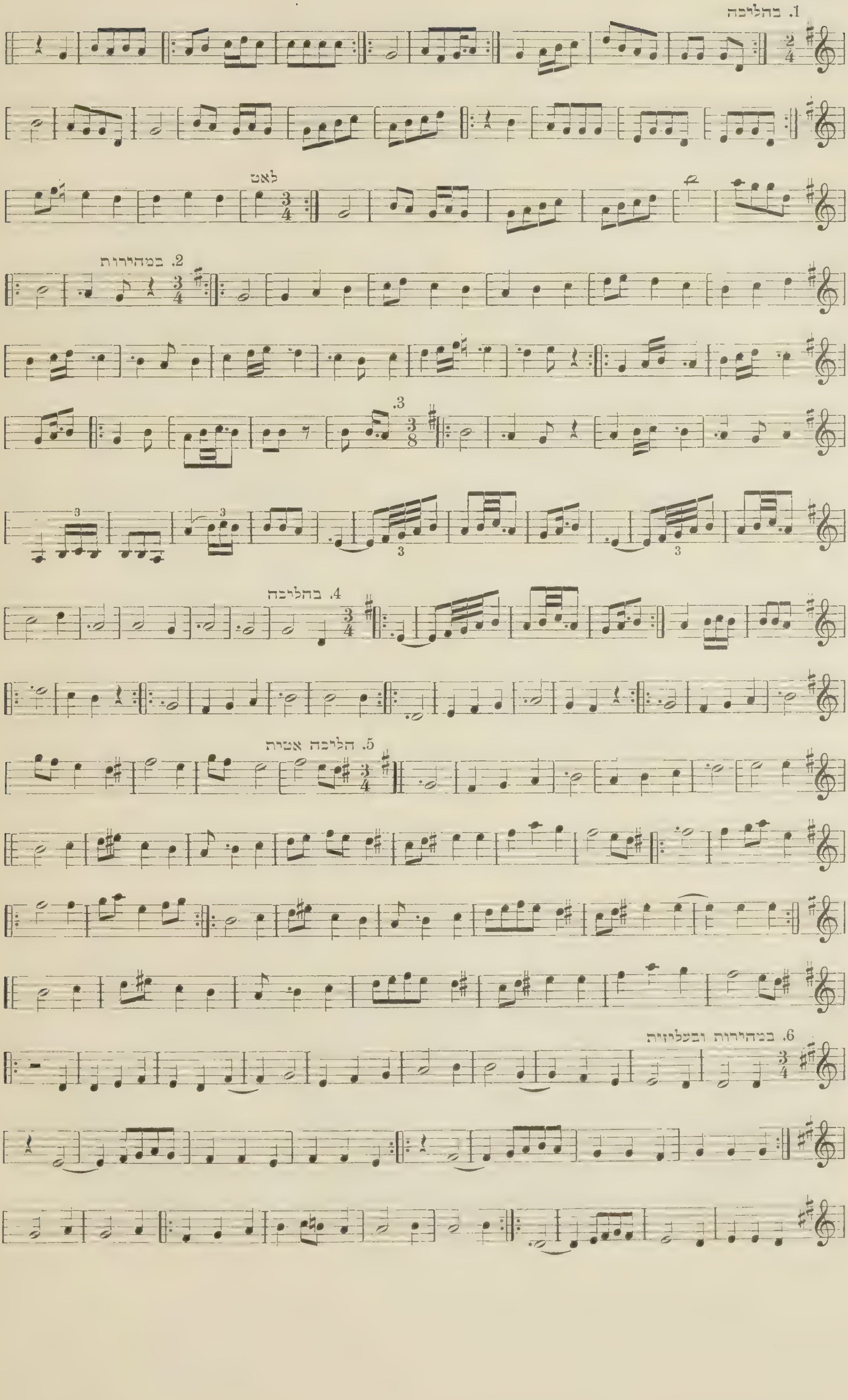
מספר 156 הוא קדיש לימים נוראים והוא בנוסח ימ"ן הידוע שסלמו „ערק" כמו נוסח ג' לימ"ן של הפרסים. וכן מספר 159 שהוא עמידה ומספר 160. —

מספר 161 „אדני שמעתי שמעך יראתי" דומה לנגון של הבבלים. וכן נגון העבודה (162) דומה לנגון בבלי. — 163 דומה למספר 162, 164 מיוסד על נוסח התפלה לימ"ן. 165 הוא בהגאז וסופו על הטרצה הגדולה שלמטה.

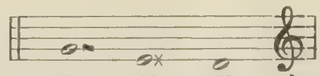

המספרים 1. 4. 8. 9. הם במקום עג׳ם הדומה להסלם החזק; 2. 7 במקום אוג׳ הדומה להפֶּרפריגי;
3, במקום דוכא הדומה לסלם הרך; 5. במקום אספהני או הג׳אזי; 6. במקום ראשת הדומה ג״כ להסלם החזק. —

1. בהליכה
לאט
2. במהירות
4. בהליכה
5. הליכה אטית
6. במהירות ובעליזות

מספר 124 השיר הוא הבית השלישי מהשיר „יום ליום אודה לשמך“ לר"י נגארה. הנעימה היא מקשאן, וכן גם 125 מקשאן והשיר הוא „יחיד רם בשלום פדה“ לר"י נגארה והיא קלוטה בלוח 1609 ומדידת טוניה כך היא

גלים:	588	680	766
מאורות:	948	1199	1406
ארפית:	580,6	651,8	755,1

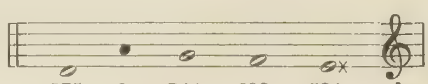
בלוח בקורטה נמוך מאשר בדוגמא. והרי העתקת הלוח 1609.

המזמר בדוגמא 125, בדחן זקן בן שבעים וחמש, דלג על חרוזים, הכניס מלות קריאה כגון א! וגם שנה קצת את הנעימה. —

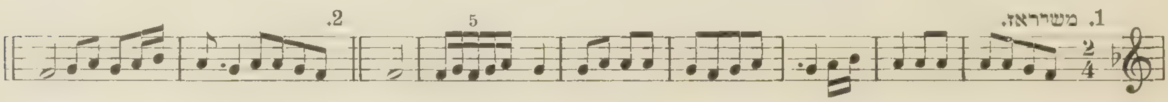
מספר 126 מתהרן זמר המשורר חיים אלעזר מזרחי הנזכר לעיל. מאותו המשורר העתקתי גם 127, 128, 129, 130, בדוגמא האחרונה גם השיר הוא שלו. —

מספר 134 ג"כ מהמזמר הקשאני ונקלט בלוח 1608 וזוהי מדידת טוניו:

גלים:	584	692	744	?	575
מאורות:	936	1230	1355		909
ארפית:	580,6	690,5	755		580,6

דוגמא 133 היא מאורמיא להשיר „ישלים האל קץ גלות“ ג"כ מר"י נלארה. — הדוגמאות 131, 132, הם במלים בפרסיות, כי כמבואר לעיל, נוהגים הפרסים לזמר בפרסית וגם עקר פיוטם הדתי־הלאומי בלשון פרס. את השאהין קוראים בפרסית בכל פרס ובוכרא בכל שבת אחה"צ בנגון, בפרט בחרף, אך אין נגון מקֻבל לשאהין, כי כל קהל או מחוז מתאים לו איזה נגון פרסי, והרי כאן שתי דוגמאות מנגוני השאהין:

וכדי לתת מושג גם מהנגינה הפרסית הישמעאלית, אביא כאן נגונים מתהרן מנגינת התזמרת בחצר השח והעתיקם נוצרי רוסי בשנת תרנ"ב ועִבד אותם בלוית הפסנתר, והיו בכתב־ידו ונתגלגלו לידי יהודי תהרני שהביאם לירושלם וממנו העתקתים.

בהעתקה יש גם תנועה מכינה לפני הסוף במלה „ותומך“. במלה „וצוקה“ הטון ד׳ו אינו מדויק.

לפי המבואר נמצא שרק שלשה סלמות מצוים בנוסחאות התפלה והם:

א. סלם רך ובסקונדה גדולה בין השביעי ליסודי. בו עומדים נוסח התפלה א׳, הנביאים, שירהשירים, איכה וקינות, סליחות ונוסח ימים נוראים א. ב.

ב. סלם חזק וסקונדה קטנה בין השביעי ליסודי. בו עומדים: נוסח אסתר, נוסח התפלה לשבת ומועדים. —

ג. סלם הנקרא ערקי או שיגא והדומה לפריגי ובו עומדים: נוסח התורה ב׳, נוסח ימים נוראים ג׳ ונוסח „השירה“. —

נגינת בית־הכנסת היא, כפי שראינו, כלה דבורית, ואפילו נעימות שקולות נהפכו לדבוריות. אמנם נמצאות אי־אלו נעימות שקולות וכנראה זרות הן ונכנסו אל תוך נגינת ביהכ״נ של הפרסים בזמן האחרון. והן 48 „יגדל“ שהיא נעימה ידועה בסוריא ובבל והיא ערבית או גם פרסית. — 76 „לך אלי תשוקתי“ לפני כל נדרי והיא חקוי לנעימה הספרדית והסורית. אולם גם אצל התימנים הנעימה לשיר זה שקולה היא. — 85 „שנאנים שאננים“ ליום כפור שגם היא חקוי מהנעימה הספרדית וסופה בנוסח הסליחות הפרסי. —

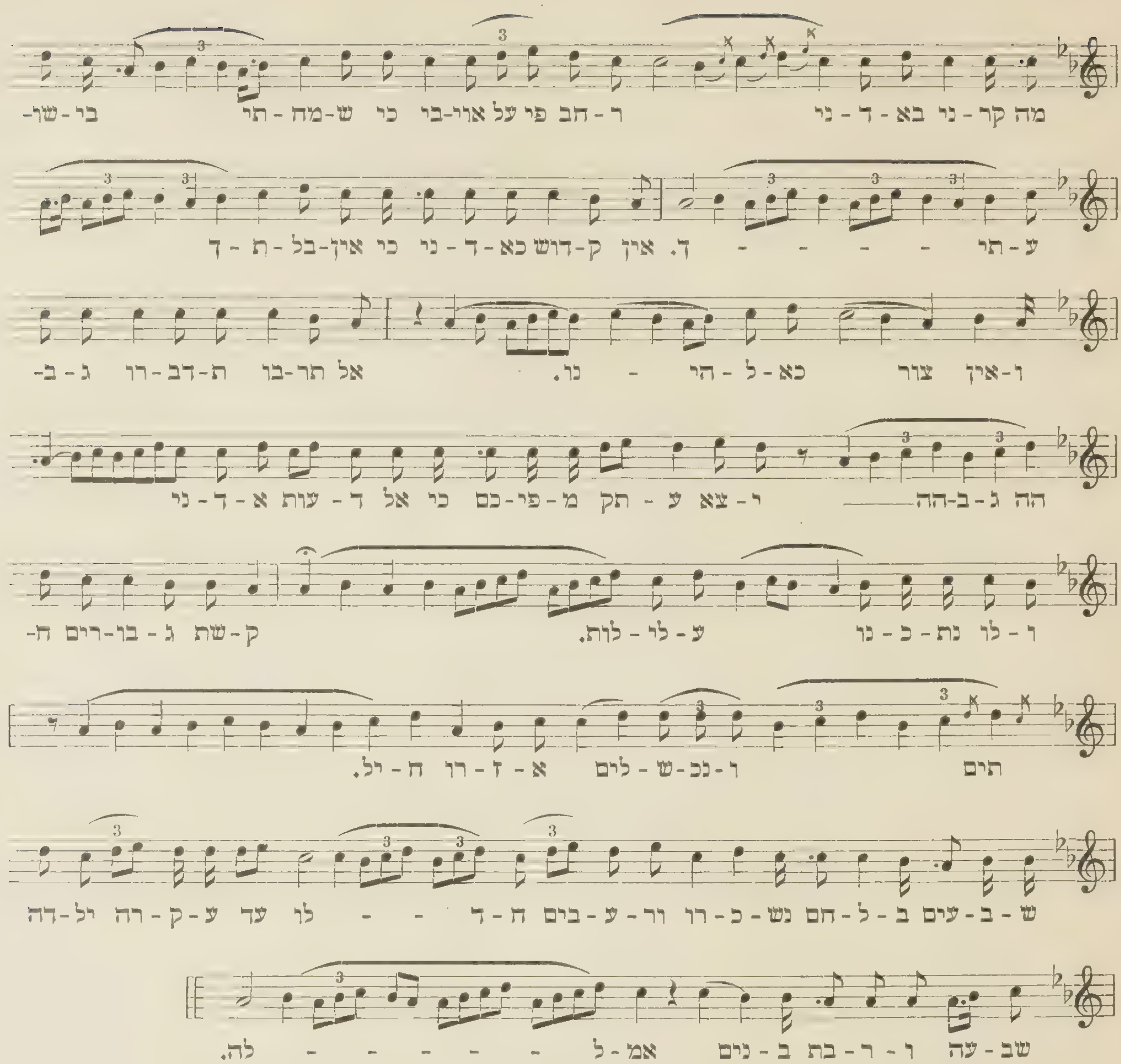
ראוי לציין שגם בנגינת הקדש של הפרסים כמו בזו של התימנים לא נמצא הסלם החגאזי הנקרא אצל האשכנזים „נוסח אהבה רבה“, ואשר המדרגה הראשונה חצאית והשניה בת מדרגה וחצאית. —

ב. נגינת חוץ.

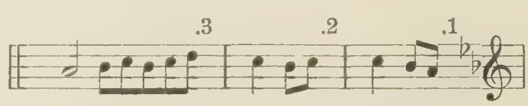
נגינת חוץ של הפרסים לקוחה כלה מהנגינה הפרסית הישמעאלית ואין להם משלהם ולא כלום. סימן למרכז שהוא מתחיל להתנון הוא אם כח היצירה בנגינה העממית פוסק. במרכז התימני עוד ישנה יצירה נגינית אולם במרכז הפרסי אין כל זכר ליצירה. ככה ישנם עוד מרכזים הנמצאים במצב של עקרות נגינותית, כגון המרכז האטלקי והאשכנזי־הגרמני.

משום זה לא הרביתי בדוגמאות לנגינת חוץ, כי אם רק כדי להוכח מתכן אפן הנגינה החצונית של יהודי פרס.

דוגמא 122. השיר הוא מר׳ אברהם בן עזרא והפרסים מוסיפים חרוז אחד לפניו „אדונינו, מגיננו, רוח אפנו, עזרא הסופר“. השיר הזה מקדש לכבוד עזרא הסופר וקדוש וחביב הוא בעיני כל היהודים שם. הנעימה העתקה מפי מזמר שיראזי, אך ישנן נעימות שונות לשיר הזה. — מספר 123 ג״כ משיראז לאותו השיר של 122, רק בתחלתו „ה׳ מלך, ה׳ מלך, ה׳ ימלך לעולם ועד“. —

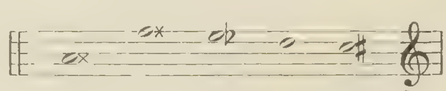

הדוגמא 50 דומה מאד להעתקה הזאת. לנוסח זה ישנן שלש תנועות, 1. עולה לטרצה, 2. נשארת על הטרצה, 3. יורדת להיסודי לַ:

בנוסח זה נוהגים לומר „יוצר" בשבת ומועדים (5) ואז הוא פשוט בלי סלסול בתנועה הסופית, וכן אומרים בו מלכויות, זכרונות ושופרות (74).

מספר 59 שהוא „נשמת" לימ"ך אפשר לחשב אותו עפ"י טעמו לנוסח השלישי, אעפ"י שהקורטה (רי) משפלת. אמנם בהקליטה מתפלה זו בלוח 1678 יש סלם משונה וגם אפן הנגינה שונה

גלים:	561	?	615,5	700	455
מאירות:	866		1026	1250	504
ארפית:	548		615,2	690	435

לפי המדידה נמצא מדו—מי פחות מטרצה נגרעת, מי—פ יותר ממדרגה שלמה.

היא התנועה הסופית. — כשם שהפרסים מרבים בקינות, כך גם בסליחות. ולא רק הסליחות נאמרות בנוסח זה, אלא גם תפלת טל וגשם (11, 12), הושענות (13), התחלת ההגדה (14, 15) ופיוטים אחדים (18, 19). המספרים 27, 29, 30 אינם שייכים לנוסח הסליחות; הם דומים לנגוני הבבלים והספרדים וכן 37, 40 שידועים בין הספרדים, הסורים והספרדים ומושרים אצלם במשקל כנעימה שקולה. לפיכך יש לחשש שבאו להפרסים מבבל או סוריא, כי הנגינה הקדושה של הפרסים כמו של התימנים „דבורית" היא ביסודה. והנה מביאים אנו את הנעימות הנזכרות בפי צורתן אצל הסורים והספרדים.

למספר 37.

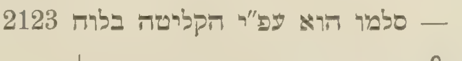

הנעימה של „אדון הסליחות" עברה להפרסים ונשארה כמעט בעינה, מלבד מה שעשוה „דבורית" בלי משקל. אולם הנעימה ל„אתאנו לחלות" הועתקה ע"י הפרסים לנוסח הסליחות שלהם בצורה חפשית, דבורית ובסלם הרך של הנוסח.

נוסח הסליחות דומה לנוסח הסליחות של התימנים ובפרט לנוסח התעניות של האחרונים. (יעוין בחלק א' פ"ג סעיף 14). —

10. נוסח ימים נוראים. — חלק מתפלות ימים נוראים הוא בנוסח הסליחות, כגון המספרים: 54, 55, 57, 58, 68, 70—73, 80—86, 89, 95, 96. בהם באות התנועות 1, 2, 3 והאחרונה היא תנועה סופית. — נוסח שני. והוא ג"כ תולדות נוסח הסליחות ובו תנועה רביעית משמשת סוף ותנועה 3 לחצי סוף ובו המספרים: 52, 53, 56, 61—65, 67, 75, 76, 78, 79, 87, 88, 92, 93, 94. —

נוסח שלישי: 5, 17, 50, 74. — סלמו הוא עפ"י הקליטה בלוח 2123 המקביל לדוגמא

.5

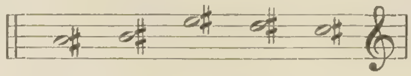
גלים:	435	455	512,^{4}	578,^{3}	603
מאיות:	426	504	708	918	991
ארפית:	435	460,^{8}	517,^{3}	508,^{6}	615,^{2}

לפי המדידה יצא שמהטון ל—סי מדרגה חצאית, סי—דו מדרגה שלמה, דו—רי מדרגה שלמה, רי—מי פחות ממדרגה חצאית. —

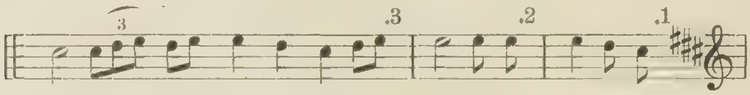
הסון היסודי הוא לַ ומשום זה הסלם הזה בעקרו הוא הסלם של נוסח התפלה המצוי אצל כל המרכזים.

תנועה 1. היא הפתיחה ועולה לטרצה, תנועה 2. למפסיקים ותנועה 3. היא לסוף פסוק, ואולם משתמשים בה גם למפסיקים גדולים באמצע הפסוק. — הדוגמא 121 היא נוסח שיראז ונקלט בלוח 1675 ומשתנית מנוסח תהרן, כי תנועה 1. עולה מהטרצה להקוינטה, תנועה 2. טון אחד על הקוינטה ותנועה 3. מקצרת וחותמת על הטרצה:

סלמו

ותנועותיו

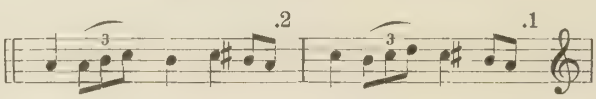

לנוסח זה שיכים גם הדוגמאות 114, 115 הנקלטות בלוח 1943 ובלוח 1944. שניהם ממזמר אחד משיראז ודומות לדוגמא 121. בהן נמצאות שלשת התנועות הנ"ל ונוסף תנועה מכינה תנועת חצי הסוף שהיא התנועה הסופית בדוגמא 121 והתנועה הסופית בהן היא זו של נוסח תהרן.

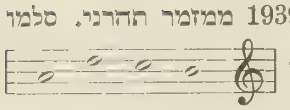
הנוסח החמשי 104, 106. ולו שתי תנועות, אחת לחצי הסוף ואחת לסוף, סלמו ג"כ רד. לנוסח זה אפשר לחשב גם 100 שהוא נוסח האזינו המבאר לעיל ושנוהגים לאמרו בט' באב. —

הנוסח הששי 107, 108, 111. ולו ג"כ ב' תנועות, א' עולה לקורטה (דו) והשנית יורדת להיסודי (סול). —

7. נוסח תהלים א) 44. — סלמו קורטה בטרצה גדולה ולו ב' תנועות לחצי פסוק ולסופו:

נוסח זה דומה לנוסח שיר השירים של התימנים וגם קצת לנוסח השירה של התימנים. —

ב) 51, 112, 118. הדוגמאות 51, 118 היינו הך והאחרונה נקלטה בלוח 1939 ממזמר תהרני. סלמו טרצה וסקונדה למטה מהיסודי ולו ב' תנועות, א' יורדת לסקונדה שלמטה מהיסודי וב' חותמת על היסודי:

תנועה ב' שבדוגמא 51 משתנית קצת לפעמים בגמרה על הסקונדה למטה (ל) ואינה מדויקת. הנוסח הזה דומה לנוסח התהלים של יהודי בבל, סוריא וספרד. —

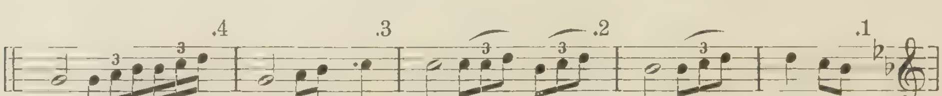
8. נוסח התפלה. 6, 7, 16, 66.

הדוגמאות 6, 7. הן מעמידה לשבת ומועדים. גבולן טרצה גדולה. — 16 היא להגדה של פסח, „כמה מעלות טובות" ולה גבולות של קוינטה ושתי תנועות, אחת לפסוק ראשון וגומרת על הטרצה והשניה לפסוק שני וגומרת על היסודי. — 66 היא ברכת כהנים ולה תנועה אחת והסדר כמו אצל התימנים, רק שהתימנית בטרצה גבוה וגומרת על הטרצה שהוא סלם התפלה.

נוסח שני. 45. והוא לערבית שבת ומועדים. ודומה לערבית של הבבלים והסורים, הספרדים והמערבים.

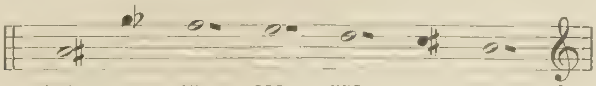
9. נוסח הסליחות. 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21—26, 27? 28, 29? 30? 31—34, 37? 38, 39, 40. —

סלם הנוסח הוא רד, ותנועותיו:

תנועה 1, משמשת להתחלה, אחריה באה תנועה 2, אך יש שתשמש גם לתנועת הסוף, כגון במספרים 11, 33. — תנועה 3, משמשת לחצי סוף, ולפעמים גם לסוף, כגון: 12, 15, 19, 21, 22, 39. — תנועה 4

הנוסח השלישי הוא לפרק ג׳ של איכה, במספר 100 ונקלט בלוח 1675 ומדידתו:

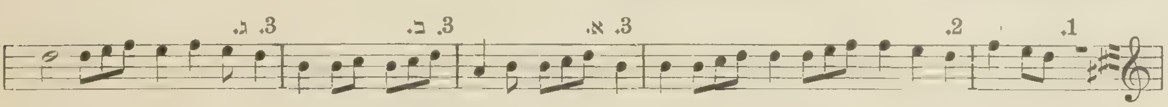

גלרים:	482	?	558,5	620	657	?	458,5
מאירות:	604		857	1040	1140		566
ארפּית:	488,2	♭רֵי	548	615,2	651,8		460,8

טעמו נוטה לסלך הרד. הדוגמא 100 עומדת בטרצה נמוך היינו ברד בסול. והנה העתקת הקליטה:

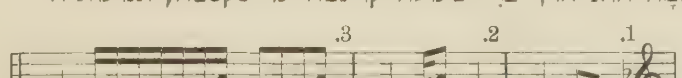

העתקת הקליטה דומה כמעט לדוגמא 100, מלבד מה שאין הסקסטה המשפלת בדוגמא במלה „ויולך“. להמלה „שוב“ אין בקליטה תנועה ובדוגמא ישנה. — לנוסח זה ישנן שלש תנועות סופיות. וכן יש לו תנועת הפתיחה שהיא עליה ותנועה שלפני הסוף.

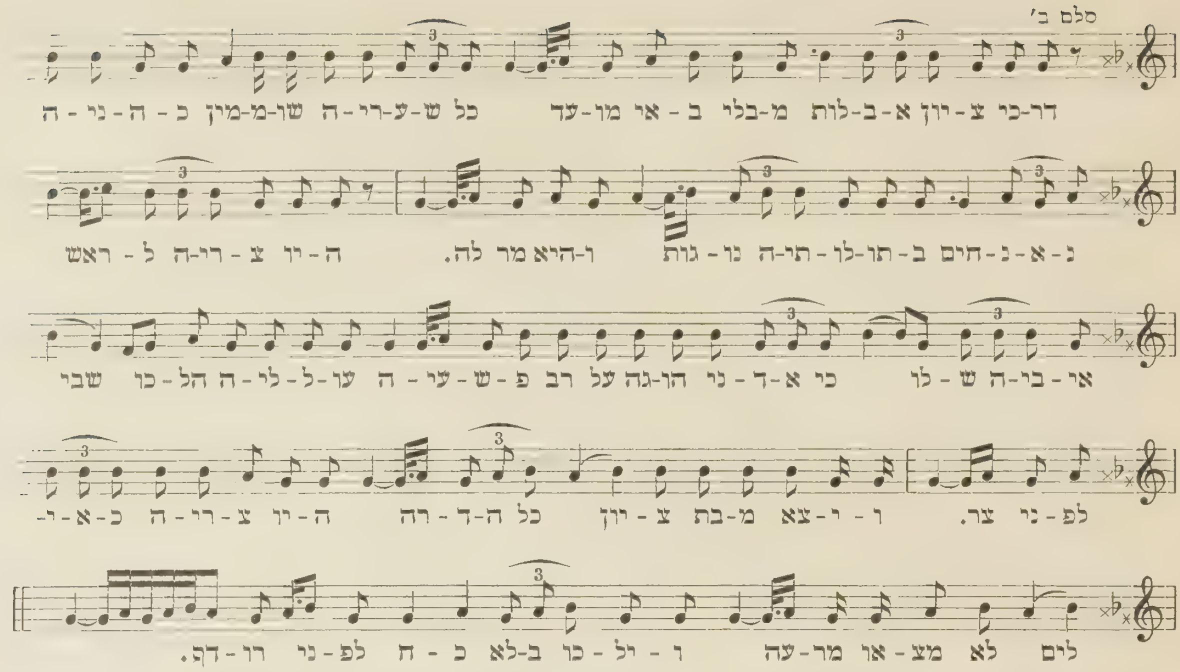

תנועה 1. היא הפתיחה ועולה לקווינטה, תנועה 2. היא למפסיקים גדולים בתוך הפסוק, תנועה 3. א׳ תנועת הסוף היורדת לסקונדה מתחת ליסודי[1], תנועה 3. ב. תנועת הסוף היורדת על היסודי ותנועה 3. ג. תנועת הסוף החותמת על הטרצה. וישנו סדר קבוע: אחרי תנועה סופית ג, תבוא תנועה סופית א, או ב, באפן שת׳ ג. היא העליה ות׳ א, ב, תשובות לה. או ג. היא לפי טעמה כעין חצי־סוף ותנועות א. ב. הן המסימות. לפי זה יצא שתמיד מחֻברים שני פסוקים בנגינה לפסוק אחד. ויש מהפרסים אומרים ששלשת התנועות הסופיות מכֻונות לשלשת הפסוקים של כל אות אשר ב„אני הגבר“ וצריך להיות פסוק א׳ חותם בתנועה ב. פסוק ב׳ בתנועה ג. ופסוק ג׳ בתנועה א. וכן הוא באמת חִתּוּם שלשת הפסוקים „בלה בשרי — בנה עלי — במחשכים“ שבדוגמא 100, ולפי זה בהעתקת הקליטה התנועה הסופית לפסוק האחרון איננו נכון וצריך לבוא במקומו תנועה א. —

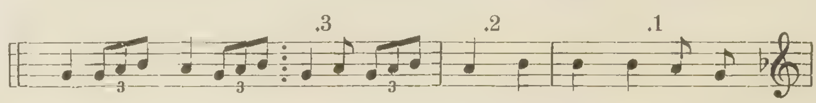
הנוסח הרביעי 101. 114. 115. 121. והוא לפרק ה׳ של איכה ויש שנוי בין תהרן לשיראז. דוגמא 101 היא של תהרן סְלָמָה הוא הרד בּרִי שעולה קווינטה עד סקסטה, תנועותיה

[1] וכן באיכה של הבבלים, יעוין בחלק ב׳. אולם בו טון זה הוא היסודי. —

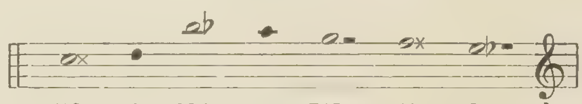

משניהם יוצא שבנוסח זה ישנן רק שתי תנועות, אחת גומרת על הסקונדה לַ והיא בעד כל המפסיקים, ותנועה ב' היא תנועת הסוף. אולם יש שתבוא גם לאתנח, כגון „אוהביה“, וגם לז"ק (שוממין) בדוגמא 90. בקליטה תבוא לז"ק „עם“ „לחיה“ „עבדה“ „בגוים“ „מועד“ „מרעה“, לאתנח בכל הפסוקים מלבד „מנוח“ על הטרצה. ואם נפריד בתנועה א' בין העליה לטרצה ותִּתּוֹם בסקונדה תהיינה באפן זה ג' תנועות:

בנוסח זה נוהגים לומר גם קינות אחדות, כגון „זכור ה' מה היה לנו“ (98). —

הנוסח השני לפרק א' ב' ג' של איכה הוא משיראז (99) ונקלט גם בלוח 1674 ומעתק במספר 120. מדידת טוֹנָיו היא

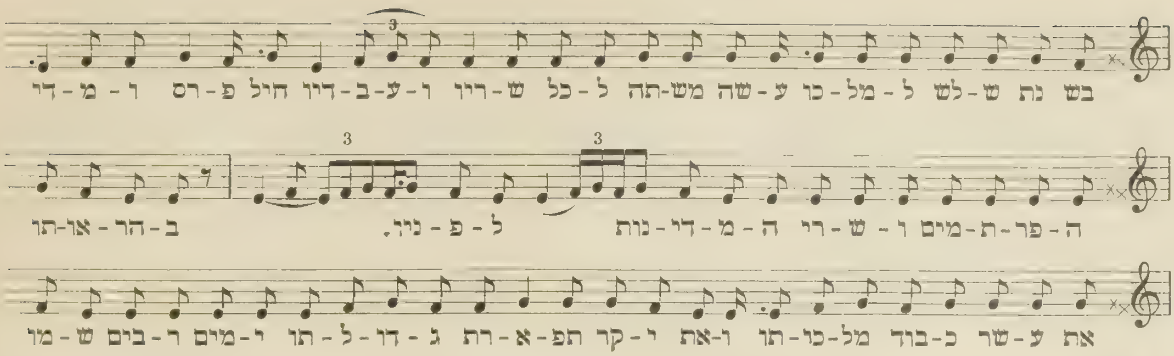

גלים:	584	713	748	?	927	?	529,7
מארות:	936	1281	1364				765
ארופי:	580,6	690,5	731,6		921,7		517,3

לפי המדידה יוצא שהסקונדה מי—פ היא כמעט מדרגה ומחצה, פ—סול כמעט מדרגה חצאית, דו—מי כמעט טרצה נגרעת. על כל פנים שונות המדרגות הללו תכלית שנוי מהקוליות הארופית, ולפיכך מוזר גם טעמו של נוסח זה על אזן ארפית ודומה בזרותה לנוסח התימני לקינות. הטון היסודי הוא מי. תנועותיו הן:

תנועה 1. היא הפתיחה, עליה לטרצה. תנועה 2. הכנה להסוף והיא ירידה לטרצה שלמטה מן היסודי ותנועה 3. היא להסוף, תנועה 4. היא למפסיקים. — אותן התנועות נמצאות גם בדוגמא 99, רק בקורטה נמוך. גם בנוסח זה אין קשר בין הנעימה לטעמים ואותו החזן שזמר 99 וגם 120 אינו שומר את הנחת הטעמים ורק חֹק נגינרי שמור והוא התחלת הפסוק שהיא בעליה, הטעמת המפסיק הבא אחרי כן ומשמשת כעין חצי הסוף, מבלי שום לב אם הוא אתנח או מפסיק אחר, וכן הכנת הסוף ותנועת הסוף. —

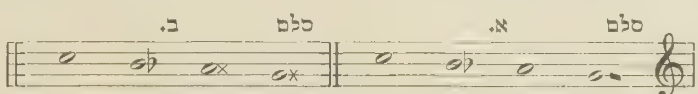

גם נוסח אסתר דומה לנוסחם של הבוכרים. יעוין למטה.

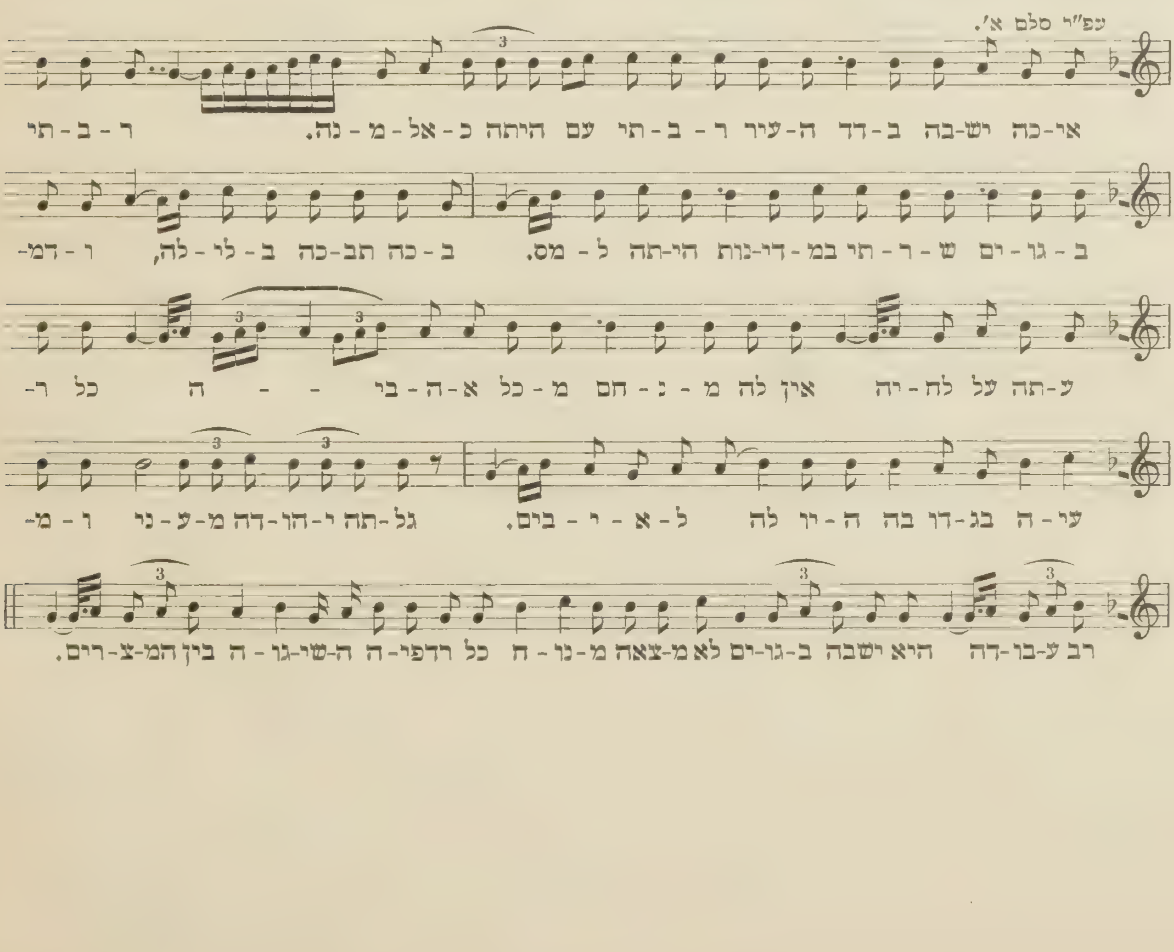
6. נוסח איכה וקינות. 97. 99.

הפרסים עשירים בקינות. לאיכה יֵשנם שלשה נוסחאות. א') לשני הפרקים הראשונים והפרק ד', ב') ל„אני הגבר" והוא גם נוסח איוב (עיין בחלק א' פ"ג) וג') ל„זכור ה'". ויש בנוסחאות הקינות שנוים בין הצפון והמרכז של פרס ובין הדרום. מספר 97 הוא מהצפון תהרן. גבולותיו מְצֻמצים בטרצה או לכל היותר בקורטה ויש לו טעם של סלם רך. אותו החזן זמר גם בקליטה בלוח 2124 והמדידה נתנה סלם זה:

גלים:	383	?	456	512	400	443	463	?
מאיות:	206		508	708	281	458	534	
ארפי:	387,5		460,8	517,3	410,6	435	460,8	

הפרסים נוהגים כהתימנים להעלות את הקולות מרב התרגשות. וזוהי הסבה שמפסוק דרכי ציון ואילך מתעלים הטונים של הסלם לפי סלם ב'. וכך הוא הולך ומתעלה עד כמה שהקול יוכל להגיע. — והנה העתקה מהקליטה הנ"ל שהיא מאותו החזן שזמר את הדוגמא 97. גם כאן לומדים לדעת את השנוים שנעשים באותו הנוסח.

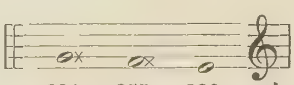

את הסול אי אפשר היה למדד מסבת קצורו בלוח, בנגוד להדוגמא שבה הסול נמשך, והוא הדין גם ביחס ל„מי“. והננו מביאים כאן את הקליטה בלוח הנ"ל:

בצורתו זו דומה נוסח זה לנוסח התורה של התימנים ובחלק א׳ פ"ג בארנו את ההשואה הזאת בפרטות. — בנוסח זה נוהגים הפרסים לזמר גם את מזמורי התהלים צה־צו שאומרים אותם בקבלת שבת, מלבד „מזמור לדוד“ שהוא בנוסח השירה כנ"ל.

5. נוסח אסתר. 113. — והוא דבור בהטעמה ורק בסוף־פסוק או במפסיק גדול תבוא תנועה והמשכה. הנוסח הזה מתנועע בגבולות צרים, בטרצה, ודרכו עליה של טרצה וירידה. בדוגמא ישנן פעמים אחדות עליות עד הקורטה, אולם בקליטה מנוסח זה בלוח 2127 אינו מתנשא מעל לטרצה. — לטרצה יש טעם של טרצה גדולה. והמדידה היא

גלים: 326 355 394

ארפר: 325,9 345,2 387,5

והננו מביאים כאן את העתקת הקליטה הנ"ל. המזמר בקליטה הוא אותו המזמר של הדוגמא ומכאן נראה על ההבדלים שהמזמרים עושים בו בנוסח בזמנים שונים.

דוגמא שלישית 3, „מזמור לדוד“ שלפני „לכה דודי“, ולכה דודי, דוגמא 4, שמזמרים ג"כ בנוסח השירה, בהיות אשר את המזמורים „לכו נרננה“ וכ"ו מזמרים בנוסח שיר השירים. בו רק שתי תנועות האחת גומרת על הטרצה (דוֹ) והשנית על היסודי (לַ). דוגמא 17 להברכה האחרונה של ההגדה, אשר בנוסח זה אומרים גם „הלל“. —

דוגמא 77 והוא הפזמון „שמע קולי“ לכל נדרי, ומוזר כיצד נכנס נוסח השירה אל תוך נגינות יום הכפורים,' ובאמת אינו מדויק, כי יורד הוא עד סול למטה מהיסודי (עלילות).

דוגמא 119 היא החלק השני מ„נשמת“ שמזמרים אותה בנגון אחר וכשבאים עד „כי כל פה“ משַׁנים. דוגמא זו קלוטה בלוח 1678[2], ויש לה סלם של ג' קולות בלבד

גלים:	485	553	585
מאיות:	614	842	924
ארופית:	488,^{2}	548	580,^{6}

רֶוַח הטרצה סי—רי מתאים להטרצה דו—מי שבלוח 2129 המזכר לעיל, כי בין שניהם יש כמעט אותו מספר המאיות (310 באחת 309 בשניה), אולם הסקונדה העומדת ביניהם אינה מתאימה, כי הדוֹ גבוה הרבה מה„רי“. אולי סבתה בשנוי המזמרים, כִּי בלוח 1678 זמר חזן מתהרן. בזמר זה שלש תנועות, תנועה א' דומה לתנועה 1, שבדוגמא 20 לעיל, תנועה ב' דומה לתנועה 5 והתנועה הסופית דומה לתנועה 2 בלי סלסול. —

מלבד הפרסים והתימנים, שלהם נוסח מיוחד ל„שירות“, לא מצאנו בשום מרכז אחר נוסח מיוחד לשירות, אלא אי אלה תנועות וסלסולים לפאר את הקריאה של השירות. בדבר הבוכרים נדבר למטה. —

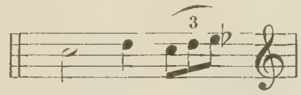
3. נוסח הנביאים. 69. (70, 72, 73, 81).

במספר 69 דוגמא לנוסח הנביאים. גם נוסח זה אינו קשור לטעמים. שלש תנועות בולטות בו, א) תנועת חצי הסוף, ב) תנועה המכינה את הסוף, ג) תנועת הסוף. —

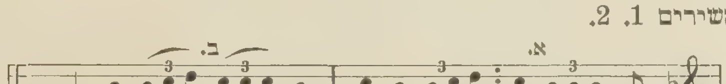
1. עולה לסקונדה (דוֹ), 2. עולה לטרצה (רי) ויורדת עד לטרצה מתחת ליסודי, 3. עולה לטרצה ומסימת ביסודי. — הנוסח הזה רגיל גם אצל הבוכרים (ראה למטה).

מהנוסח הזה התפתח נוסח הסליחות ובו ג"כ ג' התנועות הנ"ל, אלא נשתנה תפקידן וערכן: תנועה 1 התפתחה ביותר והיתה לתנועת הסוף, תנועה 2 נשארה בתפקידה בתור תנועה־מכינה ותנועה 3 לחצי סוף.

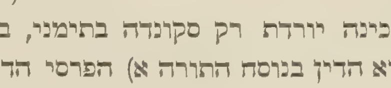

בצורתה זו דומה הנוסח של הסליחות לנוסח הנביאים של התימנים (ח"א פ"ג). תנועת הסוף דומה ממש לזו אשר בנוסח התימני, תנועת המכינה יורדת רק סקונדה בתימני, בפרסי טרצה, תנועת הפתיחה עולה בפרסי סקונדה ובתימני טרצה. והוא הדין בנוסח התורה א) הפרסי הדומה בעקרו לנוסח התורה התימני· והמבין יבין. — המספרים 70, 72, 73, 81 הם סליחות ונבארם בנוסח הסליחות, והזכרנו אותם כאן משום שהם קרובים ביותר לנוסח הנביאים ונִכַּר מקורם זה.

4. נוסח שיר השירים 1. 2.

גם נוסח זה אינו קשור לטעמים ולו ב' תנועות, א) לחצי פסוק והפסק וב) לס"פ. א') עולה לקורטה דו וב') יורדת ליסודי סול ויש איפוא לנוסח זה טעם של סלם רד. — הנוסח הזה נקלט בלוח 1724 ב', וסלמו שעור קורטה המדוד הוא:

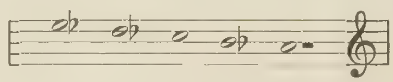
גלים:	457	514,^{5}	561	?
מאיות:	512	715	866	?

מלבד חלוף התנועות לטעמים נוסף לתנועה 1. טון של קורטה, תנועה 6. לזרקא ולתלשא חסרה ובמקומה משמשת פעם (וטבלתם) תנועה 5, ופעם (אדני) תנועה בקפיצה לקורטה. לעומת זה נוסף סלסול למונח (לנגף). —

2. השירה שבתורה. 3, 4, 17, 20, 77, 119.

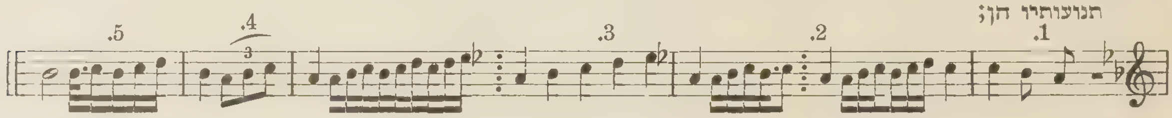
כשם שלהתימנים ישנו נוסח מיוחד לשירות שבתורה, „אז ישיר" ו„עשרת הדברות" כך גם להפר־סים. — לשירת הים ישנן שתי דוגמאות, מספר 20 והיא מתהרן ומספר 117 והיא משיראז ונקלטה בלוח 2129. סֻלמה הוא בן חמשה טונים:

ל—סי $3/4$ שלשת רבעי מדרגה, סי—דו מדרגה שלמה, דו—רי מדרגה חצאית, רי—מי מדרגה שלמה. ומכיון שמהטון לַ עד דו׳ ישנה טרצה של מדרגה שלמה ובת שלשת רבעים, הרי טעמה עומד בין הרך להחזק ולפיכך משֻנה ומוזר הוא הרשם שהיא עושה על שומע ארֹפי.

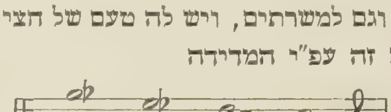
כי ישנם בנגינה המזרחית סלמות סלמות אשר מדידת מדרגותיהם מראה על סלם רך יותר מחזק ובכל זאת צלצולו כחזק, ולהיפך. והוא הדין בסלמות שהמדרגה השניה בהם בת $5/4$, לפעמים רשמו חזק כגון ב„מקם" ראשת ולפעמים רשמו רך כגון „נוא", ויש שטעמו עומד בין חזק ורך, לא חזק ולא רך, כגון „שיגא" והוא מוזר מאד לארפי, הרגיל בחזק וברך דוקא. אותו הטעם מרגש גם בסלם של נוסח השירה, ונוטה יותר ל„השיגא" או לטעם הנוסח של התפלה התימנית.

תנועותיו הן;

כשנתבונן אל התנועות ויחסן אל הטעמים נכיר מיד שאין קשר קבוע ביניהם; תנועה 1. משמשת תמיד להתחלת הפסוק, בין שטעמה מונח, מהפך או מאריך. וכן משמשת תנועה 1. טפחה שלפני אתנח וס"פ. — תנועה 2 הבאה בשני פנים ובשנוים היא תנועת הסוף או למפסיקים גדולים ובאה תמיד בסוף פסוק, באתנח, בזקף קטן ותביר. — תנועה 3 שגם היא תבוא בשני פנים היא לז"ק, לטפחה ולס"פ. — תנועה 4 תבוא בז"ק, טפחה, אתנח וגם למשרתים, ויש לה טעם של חצי סוף, והוא הדין גם לתנועה 5. —

להדוגמא ב׳ הנקלטת ישנו סלם זה עפ"י המדידה

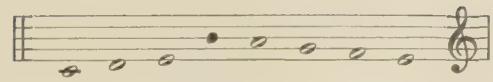
גלים:	$512,^4$	551	612	692
מארות:	708	836	1017	1230
ארופית:	$517,^3$	548	$615,^2$	$690,^5$

או גם

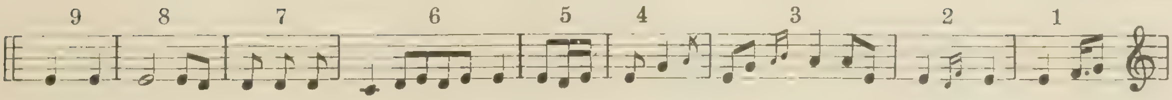

488	493	603
625	643	991
$488,^2$	?488	?$615,^2$

ביחס לתנועות שבדוגמא 117 יש להעיר שהן אותן התנועות שבדוגמא 20 ורק התנועות 2, 5 באות בשנוי קצת ובאות תמיד לפני סוף פסוק, כעין תנועה המכינה את הסוף. —

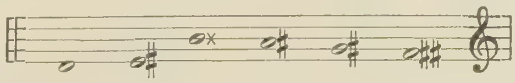

תנועותיו הן:

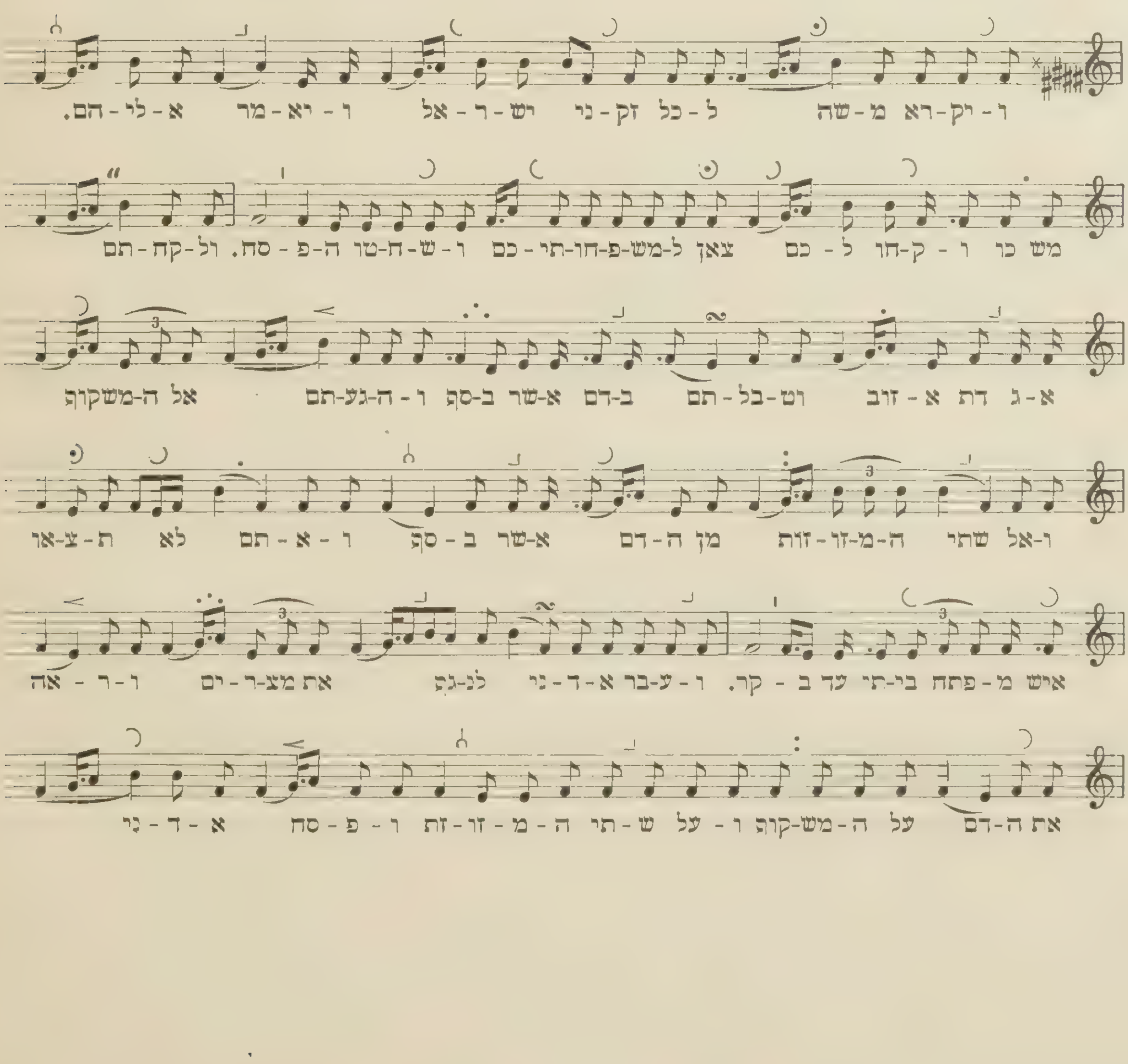
תנועה 1 לתביר, אתנח, רביע, פשטא; תנועה 2 לרביע וגם לזרקא; תנועה 3 לגרשים; תנועה 4 לגריש ולרביע; תנועה 5 לרביע והיא השנה לתנועה 2; תנועה 6 לזרקא ולתלשא; תנועה 7 למונח, למאריך לפני ס"פ ולטפחא לפני ס"פ; תנועה 8 היא תנועת ס"פ אך גם לסגול, לזקף קטן, לאתנח, לפשטא, לטפחא. וההפרש הוא שבס"פ וסגול מאריכים בטון היסודי וביתר המפסיקים מקצרים בו. — תנועה 9 משמשת לז"ק, למאריך לפני תביר, לפשטא וגם למהפך. —

ממדידת הקליטה יצא סלם זה

א) גלים:	390	405	455	500	348	286 ? האחרון אינו מדויק.
מאירות:	237	302	504	667		
ב) המדידה הארופית:	$387,^{5}$	$410,^{8}$	$460,^{8}$	$488,^{2}$	$345,^{2}$	$307,^{4}$

כשנשוה את מדידה א) לב) נִוכח שגלי הרוָחים כמעט עולים בד בבד. לפיכך להסקונדה פ—סול יש טעם של מדרגה חצאית, סול—ל של מדרגה שלמה, ל—סי כמעט מדרגה שלמה, וכן פ—מי מדרגה שלמה. רֵי אינו מדויק מסבת קלקול המודד ברגע המדידה. אולם באפן הקריאה ובסדור התנועות וגם קצת בעצם התנועות ישנם שנוים בין הקליטה והדוגמא 116. והננו נותנים כאן העתקה מהקליטה.

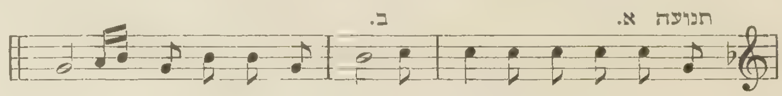

בנגינת ביה״כנ שוררת אחדות בכל הקהלות. בדקתי את החזנים של תהרן, אספהן חמדן, קשאן, יֶזד ושיראז ומצאתי שכלם מתפללים בנגינה משתפת, מלבד אי אלו שנוים קלי הערך. אולם בפרס קטן, בסביבות אורמיא מתפללים בנוסח בבל, על כן דברנו על נגינתם בחלק הבבלים.

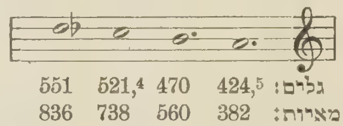
---

1. נוסח התורה א). 8. 10. — להתורה ישנם שני נוסחאות, א) שהוא ידוע בכל פרס ובפרט בקהלות הרחוקות והקטנות, וב) והוא ידוע רק בקהלות הגדולות בשיראז, חמדן, תהרן ואספהן וישנה השערה שנוסח זה בא להם מבבל. לעומת זה החזנים מערים רחוקות או קטנות כגון יֶזד, מַשהד ואפילו מקשאן לא ידעו אותו. —

הנוסח א) שדוגמתו נמצא במספר 8 הוא כעין קבוצת־תנועות באפי של הטעמה ולו שלש תנועות, התחלה וחצי סוף־אתנח וסוף פסוק. אין הנוסח הזה מקֻשר אל הטעמים, כפי שראינו גם בנגינת התימנים כמה נוסחאות בלתי תלויות מהטעמים. — כל הנוסח מתנועע ברֶוַח של קוַרטה עפ״י הסלם הרך המזרחי:

תנועה א׳ היא העליה בפתיחה, קופצת קורטה, תנועה ב׳ היא חצי סוף, נחה על הטרצה ותנועה ג׳ יורדת מן הטרצה אל היסודי, ויש בצורתה הכפלה, סי־סול פעמים ונראה שבפעם א׳ מכינה היא את הסוף, כי יש שבהִשָנות התנועה ב״פ יחזק הסוף. — המספר 8 הוא משיראז, בתהרן משתמשים בנוסח זה לקריאת „התוכחה“ והדברים שיש בהם כעין תוכחת מוסר, כגון „האזינו“ שאומרים אותו בט׳ באב במקום „אז ישיר“. באפן האחרון ישנם בו שנוים בפרט בסוף וקלטתי אותו אל תוך הפונוגרם הווינאי בלוח 1724 ומדדתי את הטונים והרוחים ויצא סלם זה:

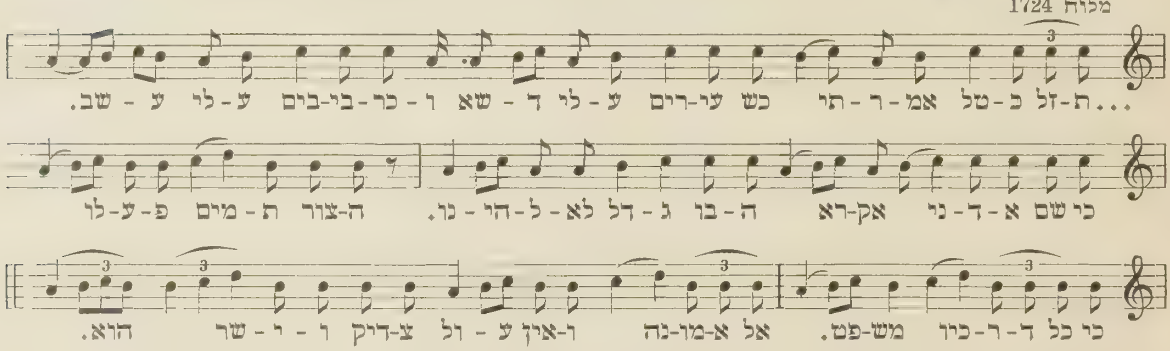

ויהיה בין לַ—סִי 45,5 גלים ובקוליות הארופית 53,
— סִי—דו 51,4 — — — 39,
— דו—די 29 — — — 31.

באפן זה טעם הסקונדה ל—סי נוטה למדרגה שלמה, סי—דו, דו—רי למדרגות חצאיות. ובו שתי תנועות

מלוח 1724

נוסח ב׳ של התורה הוא הנוסח של בבל, סוריא, אפריקה הצפונית, אטליה, הספרדים בארופה ובעקרו גם של הספרדים המזרחיים ושל האשכנזים. דוגמתו במספר 116 ונקלט בלוח 1942. — להנוסח הזה ישנן תנועות לטעמים אעפ״י שאין דיוק, כי מתחלפות התנועות לאותם הטעמים. כגון תביר של „משה“ תביר של „צאן“ ותביר של „תצאו“, וכן רביע של „משכו“, רביע של „אזוב“ ורביע של „ואתם“; אתנח של „אליהם“ ואתנח של „המזוזת“. אולם בעצם הדבר התנועות משתפות לנוסח התורה הכללי, וכן בנוגע לסדרים שהמפסיקים הגדולים גומרים על היסודי בעליה מהסקונדה שלמטה אל היסודי או בירידה מהטרצה שעליו, כנוסח המערבי. וכן תנועת הגרשים „ולקחתם“ ותנועת הפזר „אדני“ היורדת לטרצה התחתונה, אע״פי שתנועת הזרקא של „וטבלתם“ היא תנועת התביר הסורי והספרדי. — הסלם של הנוסח הזה הוא:

שוא נע בראש המלה או בדגש חזק כפתח, כגון נְתַּקָה = נַתַּקָה, מְסַפְּרִים = מַסַפּרִים. אחר תנועה גדולה השוא נע כמו נח: מוֹשְׁ־לִים. לנגינת המלים אין הכרע, אין מדקדקים בין מלעיל למלרע ומלות מלעיל נוטות למלרע: כֶּרֶם = כְּרִים, אֹהֶל = אֹהֹל וכי״וב.

הנגינה של יהודי פרס.

נגינת יהודי פרס מתחלקת ג״כ לנגינת בית־הכנסת ולנגינת־חוץ.

א. נגינת בית־הכנסת

דומה באפיה ובצורתה לזו של התימנים. כי כמוה מיוסדת היא על „נוסחאות", ר״ל קבוצות של תנועות שהן „הטעמה" של המלים, בלי משקל. וכן היא פשוטה ויש בה תכונת „הרך", כי הסלם הרך שורר בה ביותר. רוחה מְדֻכָּא, עצוב, רוח של כאב, יגון וצער, בעקר בנוסחאות הסליחות והקינות. אמנם גם בנגינה הפרסית הקינות לוקחות חלק בראש, אך נראה שנעימות הקינות של היהודים אינן לקוחות משל הישמעאלים, אם כי השפעה ידועה מרגשת בהן.

את נגינת בית־הכנסת אפשר לחלק לעשרה נוסחאות, אעפ״י שאין ליהודי פרס בנדון הנוסחאות הכרה ברורה כמו ליהודי תימן. —

את קבץ הנגינות סדרתי לפי סדור התפלות ומחזור השנה ואספתי אותם מפי חזנים ובעלי־תפלה פרסיים ממקומות שונים, מתהרן, חמדן, קשאן, אספהן ושיראז. וקלטתי מהן קליטות רבות בעד הארכיבים בווינָא וברלין ובקבץ מסֻמנים המספרים שהם קלוטים. — את הנגינות שבקבץ יש לסדר לפי מספריהם בנוסחאות הללו:

1. א) נוסח התורה: 8. 10.
1. ב) – – 116.
2. – השירה שבתורה: 3. 4. 17. 20. 77. 117. 119.
3. – הנביאים: 69. 70. 72. 73. 81.
4. – שיר השירים: 1. 2.
5. – אסתר: 113.
6. א) – איכה וקינות: 97. 98.
6. ב) – – – 99. 120.
6. ג) – – – 100.
6. ד) – – – 101. 102? 105. 109. 114. 115. 121.
6. ה) – – – 104. 106.
6. י) – – – 107. 108. 110. 111.
7. א) תהלים: 44. 49.
7. ב) – – 51. 112. 118.
8. א) – תפלה: 6. 7. 16. 66. 90?
8. ב) – 45.
9. – סליחות: 11. 12. 13? 14. 15. 18. 19. 21. 22. 23? 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 37. 39. 40.
10. א) – ימים נוראים: 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60? 61. 62. 68. 71. 80. 82. 83. 84 85. 86. 89. 94. 95. 96.
10. ב) – – – 53. 63. 64. 65. 67. 75. 76. 78. 79. 87. 88. 92. 93.
10. ג) – – – 5. 17. 50. 74.

כאחיהם התימנים גם הם אינם מתירים להכניס נגינת חול אל הקדש ושומרים על המסורה בנגינה. אולם מתירים להכניס נגינות „קדושות" של השעתיים ולהרכיבן על קינות ועל פזמונים. ואע״פי שמוזר הדבר, הנה נתקים גם בהם הכלל „שהרבה לומדים אנו מידידינו ויותר מהם מאויבינו". —

התנועות.

אין הבדל בין ההברות הארוכות והקצרות, בנגוד ללשון הפרסית שבה ישנן ארוכות וקצרות.

ִ, ִי, ִיא	i	גרמנית כליטאים
ֵ, ֵי	ej	— — אצל הבוכרים יותר פתוח e גרמנית בלי j.
ֶ, ֶי	ä	— — אצל הבוכרים פחות פתוח ẹ.
ַ	a	— —
ָ גדול וקטן	ǫ	פתוחה גרמנית כליטאים.
וֹ, ֹ	ů	גרמנית. בצפון פרס ובמרכזה עד תהרן כמו וּ ואין הבדל בין חולם למלאפום ובדרום קצת בהיר u + o גרמנית.
וּ, ֻ	u	גרמנית
ֲ	ă	כליטאים
ֱ	ă̈	כליטאים
ֳ	ǫ̆	כליטאים
ְ	ĕ	השוא נע ואין לו שעור ומבטאים אותו כמו הליטאים, כגון:

שופטים = sůftim. — הנגינה אינה מדויקת ועפ״ר מלעיל כמו התימנים והאשכנזים וכן דגש חזק אינו נבטא כלל. אעפ״י שבפרסית ישנה נגינה קבועה.

מבטאם של הדגיסתנים בעקרו כמבטא הפרסים והבוכרים, מלבד שנוים אחדים שאולי באו בהשפעת הלשון הטטרית, כגון ק׳ כמו ק׳ בבלי וכמו גם הפרסים במקומות שונים, לעומת זה ישנן אותיות שהברתן כמו בערבית, כגון ח׳ ט׳ ע׳, וכן אין הדגיסתנים מבדילים בין ת׳ לת׳, חירק צרי וסגול אצלם כמו חירק.

אותיות	העתק		אותיות	העתק	
א	ʾ	כרגיל	ל	l	רכה
בּ	b	גרמנית	מ, ם	m	
ב, ו	w	—	נ, ן	n	
ג, ג	g	— קשה	ס, שׂ	s	חדה
ד, ד	d	— —	ע	ʿ	ערבית
ה	h	—	פּ	p	
ז	z	צרפתית	פ, ף	f	
ח	ḥ	ערבית	צ, ץ	t + s	
ט	ṭ	—	ק	q	חכוכית כהבבלים, אך יותר נשימית.
י	j	גרמנית	ר	ṛ	חדה
כּ	k	—	שׁ	š	
כ, ך	ḫ	שויצרי	ת, ת	t	קשה, רוסית.

תנועות.

אינם מדקדקים בין ארוכות וקצרות.

ִ, ִי, ִיא, ֵ, ֵי, ֶ מבטאים i כמו חירק, מלבד אם תבאנה עם האותיות ח, ט, ע, ק מתרחבות הצרי והסגול ל e, כגון שֶׁקֶר = שִׁקֶר, חֶרֶב = חֶרִב, אבל שֶׁמֶשׁ = שִׁמִשׁ, סֵפֶר = סִפִר, אֵשׁ = אִשׁ.

ָ גדול וקטן ǫ פתוחה.

וּ, ֻ u גרמנית.

וֹ, ֹ iö היינו לפני ה ö המצלצל כמו o אנגלי נשמעת i קצרא. מכַוְּצים את השפתים ומשמיעים חירק קצר ואח״כ ö.

ַ a גרמנית.

ֲ, ֱ, ֳ כתנועות ממש.

הלשון הפרסית. ובזה שמבטאם דומה למבטא התימנים, לא יפליא, כי כמזכר לעיל, עמדו יהודים פרס במגע ומשא עם יהודי ערב ותימן, כי רבים מפרס נדדו לערב ור"ב מטודילא אומר שרבים „מעדן באים לפרס ולהיפך". הצד השוה שבין מבטא תימן למבטא פרס הוא בטוי הקמץ־גדול כמו 0, כמבטא האשכנזים והנטיה למעיל. — את האותיות הגרוניות ח, ע והאֶמפַטִיות ק, ט, מבטאים כהאשכנזים אעפ"י שהפרסים מבטאים את האותיות הללו כמבטא הערבי, אולם התרכים אינם יכלים לבטאם, וגם הפרסים קשה עליהם בטוי זה וכן מרַכְּבִים ח' לה'. ואע"פי שפרס גובלת אל בבל והיה תמיד מגע ומשא ביניהן, בכל זאת לא השפעו יהודי פרס במבטאם מיהודי בבל. כי גם הבבלים שִׁפרוּ את מבטאם השֵמִי ע"י ההשפעה הערבית, כי בזמן שלטון הלשון הארמית, שמבטאה השֵמִי נלקה כידוע, היה גם מבטא הבבלי לקוי[1]. — וכן נתבטל מבטא הדגש בהברת הפרסים, מאותו טעם, יען שבפרסית אין דגש.

את כל הטֶקסטים שבקבץ הנגינות העתקתי עפ"י מבטאם וקלטתי אותו בגרמופון[2] כמו שעשיתי למבטא התימני.

האותיות:

האותיות	העתקתן	אפן בטוין.
א	ʾ	כרגיל
בּ	b	
ב	w	גרמני, בהדוק השִנַים העליונות על השפה התחתונה.
גּ, ג	g	— קשה, כהאשכנזים, ואין הבדל בין דגושה לרפויה.
דּ, ד	d	— — — — — —
ה	h	—
ו	w	— כמבטא ב.
ז	z צרפני	וכמבטא האשכנזים.
ח	h גרמני	כמו ה' בפרט לפני כּ, כ, ק. בשיראז מבטאים ח' כמו כ'. שוחט = שוּהֵט, בשיראז שוּכֵט.
ט	t	כמבטא האשכנזי הליטאי.
י	j גרמני	— — —
כּ	k	— — —
כ, ך	ḫ שויצרי	— — —
ל	l	רכה
מ, ם	m	כרגיל.
נ, ן	n	—
ס, שׂ	s חדה	בשיראז לפעמים כמו th אנגלי בהמלה this.
ע	ʾ	כמו א'. כהאשכנזים.
פּ	p	כרגיל.
פ, ף	f	
צ, ץ	t + s	
ק	ḳ	כּ קשה. ויש מקומות שמבטאים כהק' הבבלי, בהדוק גב הלשון אל הבשר אשר בקצה החיך היורד אל הלוע ויוצאת הברה צרודה ומחֻכֶּכֶת.
ר	r חדה	
שׁ	š	כרגיל, ליטאי ולא שמן כהש' הערבי.
תּ	t	וכמו ט'.
ת	ṯ	th אנגלי בהמלה thank וכהתימני.

[1] ע"ד המבטא הבבלי בחלק ב'.

[2] בארכיבון של האקדמיה בווינא מספר 1608, 1609, 1939, 1943, 1673—75, 2126. ע"ד המבטא באריכות במאמרי בהשלח כרך כ"ח; ב„המונטס שריפ"ט" לחכמת ישראל בגרמנית 1913; בספרי Phonographierte Gesänge und Aus-sprachsproben des Hebräischen. Sitzungsberichte d. kais. Akademie d. Wiss. Wien. Bd. 171. 1917.

מאד) רפואה, רחמן; שר שלום; בכורה נמצא גם אצל הספרדים; זלפה; מזל נמצא אצל הספרדים. שמות משפחה: גבאי, נשיא גם אצל הספרדים; שמש, מלמד. —

אצל הבוכרים מלבד המזכרים אצל הפרסיים, גם: אַברְך, אלחנן, אַבנֵר, אסף, אהליאב, אביתר; בועז, בבא, בנָיָה, בבלי, ברכיה (גם אצל הספרדים); גאולה, גדול; דתן; זרובבל, זרחי, זרחיה גם אצל הספרדים ומעט אצל האשכנזים; חייא, חגי, חסיד, חסדאי; ידיד, יוחאי, יפת, יפתח, יותם; כלב, כלאב; מישאל, מרד, מלך, מַתיָא, מתנה; נוריאל, נוריה, נחמני; פרחיה, פתחיה (מעט גם אצל האשכנזים). צדוק, צפניה; קטן; ששון, שלומיאל; אביגיל, אהבה, אהלה, אִמָשָׁלום; הושענה, חפצי בה; יעל, יפה; נחלה; שונמית; תַּמָה, ברוריה, יַלתָּא, לביאה; זָהרָה; זליכא; סגולה, סרח לפעמים אצל הבבלים; פְּרִי, פרִיחה; צביה, צדק, צהלה; קציעה; רְחמה.

אולם אוצר השמות העשיר ביותר הוא ליהודי דגיסתן. כי מלבד כל השמות המזכרים לעיל נמצאים אצלם השמות: אביי, אברם, אבשלם, אביה, אבטליון, אדם, אדוניה, אוהל, אבישי, אדוני, אחיטוב, אחימעץ, בלדד, אליסף, אֵלָה, אלקנה, אלהדד; ביסרא, בורר, בניאל ,בודד, ברזילי; גלעד, גבאיהו; המיאל, הונה; חלקיה, חזקיה, חנון, חסדיאל, חשים; טֵבֵת; יחיא (הנמצא הרבה בין התימנים והמשפע מהשם הערבי), יַקדן, יוסי, ינאי, יהוא, יקטן, יָשוב; מהיר, מחלון, מוקדָשִי, מנוח, מעשיה, מתניהו; נעריה, נחוניה; סבא, סדיאל; עזריה, גם אצל הספרדים, עבדיאל, עשהאל, עלי, עמיאל, עקביא, עקשיה, עתניאל; פדואל, פנואל, פֶּשֶר; צדקיאל, צהלון, צדקיה; קלי, קולי, קמואל, חדוש; רבא, רֵיחָנא, רם, רעבי (?), רש"י (ע"ש הפרשן הגדול ורגילים הם לקרא בשמות גדולי ישראל), שאלתיאל, שכניה, שבניא, שארית, שבַט, שליח, שַמעַי, שלמי, תנחומא. —

אבישג, אלישבע, אחינועם, אַמתַלַאי, אפרת; בתואל; דינר; חגלה, חסידה; טובא; ימימה, יסכה, ירושה, יֶתֶר; מחלת, מורָתִי, מֵירַב, מעכה, מָשָל; נביות, נועה; סליחה; עכסה; פורים; צלפחד, צפנת, צעדת, צרויה, צרפית; קמחית, קרן־הַפּוּך; שָׂרַי.

שמות לועזים לפרסיים; אָקָא (אדון), אקא גֹאן (אדון אהוב), אַרזוני (הנולד בזמן הזול), בַּרפִי (שלג), באשי (חיים), בָגוֹם (?), בֶּמוּן (הַשאֵר), בָאנוּ (?), בַּר־כודאר (?), גֹאני (אוב'), גֵרוּנִי (נולד בזמן היקר), זָאקִי (מלח רפואה לעין הרע), חוסני (יפי), טוּטִי (תֻכִּי), כודאדאד (נתנאל), מְכְתָּר, מַהטאב (ירח), מונדי (חיים), משאללה (רצון ה'), סתָארָה (כוכב), עבדאללא (עובדיה), עזיז (יקר), פָּתוּללה, רָחִים, רָפִיע (רם), שארי (?). לנשים: בִּיוִימא (זקֶנתֵנו), בִּיוִיגֹאן (זקנה אהובה), גֹאנו (אהובה), גֹאנגֹאן (אהובה), גֹולִי (שושנה), גֶוָאהֶר (אבנים טובות), גֹוהר (?), דולת (עֹשר), טָאוס (עוף יפה), חורשיד (חרסה), חָתוּן (גברת), כָנוּם (גברת), מנזל (מזל), מונדָנִי (חיה), מורוָרִי (פנינה), מורַסָה (שם אבן טובה), נָנָאגֹאן (אמא אהובה), נִימָטאג (שם אבן טוב נוצרת (נצחון), קָמַר (לבנה), שַמבִּיוִי (מלכה). —

שמות משפחה: אקאי (אדון), בַכּגִי (מתנה), כָאטִי (?), מוּנֶס (?), ווּרִי (אור), נוריאל, נחשיר כאן (צַיָד), נוקֶרֶה סָאז (צורף כסף), עיוָאז (?), סַלִים, קולפִי (מנעול), שַנגוּ (?). — שמות לועזים לבוכרים: אמין, אַגִילדִי, אסלאם, בבאגֹאן, בבאכאן (אהוב), בַלכִי, בקא, גוֹרָה, דאניאר, דאדאש, דַברָא, דַמַאת (חתן), חַאגִי, חַיַאת, יאדגאר (בַּלָן), יַזנָא (גיס), מכסום, מַלַה, מַנִי (ע"ש משפחת חכם גדול מבבל), מַמַן (ע"ש החכם ממרוקו), סולימן (בבלי), עייני, פייזי, פולאד, פִּיסַר (בן), קָרִי, ריחאן, רוטשילד, שֶכַּר. — לנשים: אונָה, בִּיבִי (זקנה), בַּנַא, בַּנוּ, גולבאהאר, דוכתַאר (בת), כוּהַר (אחות), מַגִית, נַסבּוּ (חבצלת נותנת ריח), נַרונג' (פרח הבצלים), קוּז, קַלמַר (קנה ארוך), שִׁרִין (יפה ומתוקה), תָפלָה (פרח).

שמות משפחה: אשכנזי, אשר, גבאי, דגים, זכאי, זכִרִי, חכם, כהן, לוי, מלך, מרים, צדיק, צופי, תמה. — כודידת, קמר, ששך, קצב, בוסתאני.

המבטא.

הברתם העברית של יהודי פרס ובוכרא דומה מצד אחד למבטא התימנים ומצד השני דומה הוא למבטא האשכנזים. וכבר הרגיש בקרבה זו בנימין השני באמרו על יהודי שיראז[1] ש„מבטא היהודים שם בשפת עברית דומה למבטא יהודי אשכנז". והנה כפי שראינו למעלה יושבים היהודים בפרס מזמן קדום ומעולם לא עזבו את המדינה ולא השפעו מעמים או מיהודים אחרים. הם עמדו תמיד תחת השפעת

[1] מסעי ישראל כ"ט.

וכיו״ב. מובן שגם הרבה ממדות התתרים הפראים דבקו בהם. התלמוד נשכח מהם או לא היה ידוע להם עד התחלת המאה החולפת. אבי ר׳ יעקב הנ״ל, ר׳ יצחק הלך לליטא ללמד תורה ואחריו עוד אחדים, אשכנזים מרוסיא התישבו שם ועל ידם התעוררה היהדות בקרבם. ובכל זאת הבורות גדולה בהם. רבם אינם יודעים אפילו לקרא ומי שיודע לקרא בתורה ולהבין קצת פרוש המלים „חכם“ יתקרי[1]. בשנים האחרונות יסדו בתי ספר עברים ברוח לאומי. — בירושלם הגיע מספרם לפני המלחמה למאה ושלשים נפש ובנו שכונה ובית כנסת. האפי המציין אותם ביותר הוא „חמתם“. הם נוחים לכעס וכשתבער בהם חמתם יבואו לידי שפיכת דמים. — טפוסם הוא דומה מעט לטפוס הקוקזי־המזרחי. נוסח התפלות כמנהג ספרד ואינם יודעים אם היה להם מנהג אחר. ארון הקדש לצד מערב (כלפי ירושלם)[2].

השמות:

לתשומת־לב מיוחדת ראוים הם שמותיהם של הקבוץ הפרסי־הבוכרי־הדגיסתני. אוצר שמותיהם העברים הוא העשיר ביותר מהשמות העברים אשר לכל קבוצי היהודים והמרכזים הגדולים. אצלם נשתמרו שמות עתיקים שזכרונם בא בתנ״ך רק פעם אחת וכן שמות מתקופת בית שני, מתקופת התלמוד והגאונים. ושמות אבן־בחן הם לדעת תולדות עם ועם ומצב תרבותו, וכבר אמרו חז״ל על בני ישראל שנגאלו ממצרים בזכות שלא שנו את שמם ולא שנו את לשונם (מדרש שוחר טוב, מזמור קי״ד). כי סימן ההתבוללות הוא החלפת השמות העברים בשמות לועזים ושכחת הלשון העברית. אם נתבונן אל אוצר השמות העברים של הספרדים והאשכנזים נתפלא על עניותו.

רגילים אצלם השמות חוה חנוך, נח, האבות והאמהות, שפרה, יוכבד, אסנת, יהודית, השבטים; פרץ, משה, זרח, צפורה, עמרם, אהרן ומרים, גרשון; בצלאל, אליעזר, אביעזר, יהושע, תרצה, פלטיאל, נתנאל, אלעזר, פנחס, שאול, נעמי, אלימלך, תמר, רות, חנה, פנינה, דוד, יונתן, שלמה, צדוק, יהוידע, עמנואל, בת־שבע, אלחנן, אוריה, זאב, יאשיהו; שמות הנביאים הגדולים: שמואל, אליהו, אלישע, מיכה, יואל, נתן, ישעיה, אליקים, ידידיה, ירמיה, ברוך, גדליה, יחזקאל, זכריה, נחום, עובדיה, יונה, דניאל. משמות השופטים: שמשון, דבורה. מתקופת בית־שני וסוף הבית הראשון, עוזר, עוריאל, יחיאל: עזרא, נחמיה, מרדכי, אסתר, צמח, יותנן, יקותיאל, טוביה, משלם, מתתיהו, שמריה, שושנה, ירחמיאל, חנניה. שמות מלאכים: מיכאל, רפאל, גבריאל ,אוריאל, רזיאל. — מהתקופה המאוחרת מהתנאים: הלל, שמעיה, עקיבא. גמליאל, מאיר, שלום, שבתי, נחמן, תנחום, אבא. מתקופה שלאחרי התלמוד: אביגדור, חיים, יום־טוב, בן־ציון, אריה, כתריאל, יקר, ירוחם, מנחם, נסים, ניסן, חי, סעדיה, צבי, שם־טוב, דוב, שמחה, שכנא, פסח, מלכה[3].

מהשמות הלועזיים של תקופת היונים והרומאים: אלכסנדר, טודרוס, פייביש; בְּלָה, יענטל, איטל, שפרינצה. —

השמות הללו בעקרם הם מתקופת התנ״ך. מבית שני נתוספו רק מעטים ומתקופת התלמוד רק שמות אחדים וכן מימי הבינים, אין יצירות חדשות של שמות, כי ניזון העם מעברו ומאורעות חדשים לא התחוללו שיהיה בכחם ליצור שמות חדשים, ובפרט עבריים.

אצל הפרסיים מוצאים אנו גם את השמות: איוב, אבשלום; חנינא שהוא נפוץ מאד, חֻנְּכָה, יאיר, ישי, יואב, ישמעאל; משיח; נהוראי, נחמו; סימן־טוב; ציון שנמצא גם אצל הספרדים; רַבִּי, רחמים (נפוץ

[1] אמנם במאה הט״ו היה ר׳ משה שירואני מדאגיסתן הדרומית שחבר „ספר שרשים“ ונשאר ממנו קטע והחכם ב. בכר באר אותו. שמו במלואו הוא משה בן אהרון בן שארית משירואן, חבר כפר שרשים בשם „אגרון“ על התנ״ך וגם החלקים הארמיים שבדניאל ועזרא וגמר את חבורו בשנת 1459. — מזה נראה שבתקופה ההיא היה מצבם הרוחני גבוה יותר.

[2] בהרי קוקז המערבים יושבים יהודים בארץ גיאורגיה ונקראים גורג׳ים ומהם קהלה בירושלם בשכונות מיוחדות, אך אינם שייכים ליהודי דגיסתן. לשונם גורג׳ית, מנהגיהם ואפים אחר, מבטאם העברי כספרדים־יונים וכנראה הם מצאצאי יהודי יון „מגלותא דיון“ הנ״ל והתישבו בהמושבות שהיונים יסדו סביב הים השחור. וכן מעיר גם ר״י טשרני, שבקר גם אותם, שאינם מתיחסים על הדגיסתנים ושונים מהם בכל.

[3] הפרסים מרבים בשמות: מרדכי, אסתר, עזרא, רחמים, חנינא. אצל התימנים אין השמות הללו שכיחים אלא מעט.

מזה רואים שיהודי מדי וחברותיה שהיא מושכי־שומכי היו נאמנים ליהדות, אע"פ שהיתה ביניהם פסולת של נשואי תערבת. —

והנה כל יהודי דגיסתן מעידים שקבלה בידם שבאו מפרס ומדי. ומדי התפשטה בזמן הקדמון גם על דגיסתן ושומכי היתה עיר הבירה של מדי. וכן קבלה בידם שהם מגולי עשרת השבטים שהנחם מלך אשור לערי מדי. ואין ספק ששתי הקבלות נכונות הן. כי גולי ישראל ושמרון התישבו בערי מדי ורק מעטים מאד שנשמעו לקריאת ירמיה הנביא[1] ולקריאת עזרא הסופר לשוב לארץ ישראל ונשארו במקומותיהם במשך כל ימי הבית השני ועמדו בקשר ובמגע עם ירושלם. כי מצינו שרבן גמליאל כתב „לאחנא בני גלותא דבבל, לאחנא בני גלותא דמדי ולאחנא בני גלותא דיון" (סנהדרין י"אב'). כשמלכי פרס התחילו להכביד את ידם על היהודים יצאו רבים לדגיסתן שנפרדה מעל פרס. לשונם הפרסית של הבאים נתערבבה עם הלשון התתרית ונוספו אי אלה יסודות מערבית ע"י נצחון האסלאם. באפן זה נוצר בפיהם זרגון מיוחד שקראוהו בשם טַט ומשונה מלשון הארץ שהיא בצפון קומיקית ובדרום תתרית. ונוהגים לכתב אותה באותיות עבריות. —

בשנות תרכ"ז־תר"ל תר הנוסע ר' יוסף טשרני את דגיסתן ויכתב בפרוטרוט על חייהם ומנהגיהם של היהודים שם. אולם מתולדותיהם לא מצא חמר רב, כי אין להם שרידי קדמוניות ולא כ"י וזכרונות. כי זה מאות בשנים שהיו נתונים כעבדים ממש בידי המושלים התתרים העריצים. אמנם ר' יעקב בהר"ריץ, הרב מדרבנד[2] מעיד[3], שבכפר סבא קרוב לדרבנד, במקום שהיה ישוב יהודי עתיק, היה מרכז לתורה. ומקדם להישוב הזה היו שלשה מרכזים, א' קולקאת כמיל וחצי מערבית לקובא וישבו בה כאלף שנים, עד עבור עליה נאצור־שח מלך פרס בשנת תצ"א ויחריבה עד היסוד והנמלטים ברחו לקובא. ב' אבא סבא, ז' מלין דרומית־מערבית מדרבנד ונחרבה בשנת תק"נז ע"י סורחאב קומוק. ג' קתדא ובה שלש ערים, חבראי ובה היה מרכז לתורה ונקרא כך ע"ש חברים ר"ל תלמידי־חכמים; חקלאי ובה עסקו בעבודת האדמה ודיה זברי ונחרבו סביב לשנת ת"ק. — והרב הנ"ל מעיד, „בקושטא קאמינא על יתר הפליטה מכ"י חכמיהם אשר הבערו באחרונה . . . חבל על דאבדין! כי עיני ראו כד הוינא טליא גליונים מאירים מעשה ידי סופרים מהירים, מהם ע"ד הקבלה (קבלת רשב"י) ומהם על סוד העבור ומהם על הדינים. ובידי „מזרחי" על התורה וגליונותיו מלאים הגהות וחדושים כ"י שני חכמיהם ר' גרשון בן יאדאגאר ור' מרדכי". —

מנהגיהם דומים הרבה למנהגי היהודים בפרס ובוכרא, כגון מנהגי שדוכין, ארוסין ונשואין, החגים, האמונות הטפלות וחיי הבית, וכנראה שהיה להם תמיד חבור עם בוכרא, כי מצינו בבוכרא יהודים הנקראים ע"ש העיר קובא. לדגיסתן באים עד היום יהודים מפרס. — הם דומים להפרסים בהרבה. —

לפי דברי אחד מיהודי דאגיסתן[4]. מספרם כעשרים אלף נפש. והם עוסקים בעבודת האדמה, במסחר

---

[1] ר"י בהרריץ בספר המסעות הנ"ל ע' 280 אומר „ויש עוד קבלה בידינו שלא חזרו אבותינו לארץ הקדושה לא עם ירמיה כיתר אחיהם שירמיה החזירן ויאשיה בן אמון מלך עליהם (מגילה י"ד א') ולא עם גולי בבל. ויעוין כל ענין החזרת השבטים ע"י ירמיה במגלה שם. — ובסנהדרין ק"י אומר ר' עקיבא שעשרת השבטים אינן עתידין לחזור ופר"שי „והא דאמרינן דירמיה החזירן? לא שהחזירן כלן אלא מקצתן החזיר". אולם ר' אלעזר אומר „אף עשרת השבטים שאפלה להן כך עתידה להאיר להן. ורשב"י איש כפר עכו משום ר"ש אימר, אם מעשיהם כיום הזה אינן חוזרין ואם לאו חוזרין". — והנה מתוך דברי ירמיהו הנביא אפשר לראות שאמנם השתדל להחזיר את גולי ישראל לא"י, כי מלבד פרק ל"א, גם בפרק ב' וג' וי"ג שמדבר תמיד מן הצפון, כגון „הלך וקראת את הדברים צפונה ואמרת שובה משובה ישראל"; „בימים ההם ילכו בית יהודה על בית ישראל ויבואו יחדיו מארץ צפון; „שאו עיניכם וראו הבאים מצפון" וכו"וב.

[2] נולד בדרבנד סביב שנת ת"ר לאביו ר' יצחק דין שם וילמד מאביו ובהיותו כבן כ"ד היה מלא בש"ס ובכל הספרות הרבנית ואביו מנהו לממלא מקומו ור"י טשרני שהיה בביתו בשנת תרכ"ז העיד על רב חכמתו. בבחרותו כתב ב„המגיד". הוא היה גם חוקר קדמוניות ובתולדות התפלות והפיוטים וחבר פרוש מחקרי על המחזור. ארבעים שנה שמש במשרת הרבנות הראשית בדגיסתן מטעם הממשלה הרוסית. הוא היה גם חובב ציון נלהב ובהשתדלותו יסדו בני קהלתו המושבה „באר יעקב" על שמו ובסוף ימיו, בשנת תר"סז עלה ירושלימה וידפיס את שני החלקים ממחזורו בשם „אהלי יעקב" וב' חלקים נשארו לו עוד בכ"י. פרושו הוא בחוש מדעי ובידיעה וטעם והבנה בתולדות הפיוט ועמד בחלוף מכתבים עם ש"דל, הרכבי ור"א ברלינר. בפרושו מבאר הוא מקור כל פיוט ומי מחברו וכוונות התפלות לפי פשוטן ובזה טהר את האויר מהמון פרושי הבל של תקופת הקבלה שנאחזו דוקא במחזור הספרדי כגון „הבתים" הידועים ומחזור המכֻוָנים. — הוא נפטר בשנת תרע"ת מרב התלאות שעברו עליו בזמן המלחמה.

[3] בספר המסעות שם.

[4] זכריה אניס־מוב, יהודי ההרים, השלח כרך י"ח.

בלילה, בקיץ ובחרף, יש ערפל כבד ואד חזק עד שאי אפשר להכיר אדם במרחק ד׳ אמות. האד נמשך כשש שעות. — המים קרובים מאד, מאמה עד שתי אמות עמק, ומשום זה אי אפשר להעמיק שוחות בתי הכסאות וע״י זה הריח הרע חזק מאד בפרט בבתים הישנים. הם סובלים הרבה מזה שגורם להם מחלת הראתן.

כאמור לעיל אדוקים הם הבוכרים ומאמינים בי״ג עקרים, בפרט בביאת הגואל, בנין ביה״מק, תחית המתים, שכר ועֹנש והשארת־הנפש, ומי שיכחש בהם נחשב למין ושונאים אותו ורודפים אותו. בכל ר״ח קורא החכם לפני הקהל את י״ג העקרים בקול רם.

קדושת ירושלם גדולה בעיניהם, והם מעריצים כל שד״ר שבא מעיר הקדש, וחכמי א״י משתמשים ברגשות אלה . . . הם מרבים בהקדשות ובפרט שיעשה להם פרסום (ג׳אהן־נפש בלשונם).

לפני כחמשים שנה התחילו לבוא לירושלם המשפחות הראשונות (דוד חפץ, אברהם אשר, ברוך גאהן, אברהם אמינוף־תלמודי, יוחנן הכהן המקֻבל שיסד את ביה״כנ למכֻוָנים, וכן שלמה מסיוף ואהרן קנדינוף[1]). הם יסדו את השכונה הבוכרית בשנת תרנ״ב וקראוה „רחבות“. בנו בתים גדולים ומרווחים, כי הרחבות היא קו עקרי בטבעם. והיה מנהגם שכל משפחה עשירה היתה בונה בית גדול בירושלם ובכל רגל היה אחד מבני המשפחה עולה ירושלימה ויושב עד אחר החג ושב לבוכרא. ויש שאחד מבני המשפחה התישב בירושלם. הבוכרים המתישבים בעי״הק חיו מכספם שהביאו אתם או ממה שבני משפחתם העשירים היו שולחים להם ורק מעטים היו עוסקים במסחר. בשנת תרע״ד עלה מספרם בירושלם לאלף וחמש מאות נפש. בימי המלחמה ירדו פלאים. נפסקה הדרך לבוכרא, את כספם שהביאו אתם הפסידו. הממשלה התרכית נתנה את עיניה בהם ותגזל מהם כל מה שהיה להם ותקח את בתיהם לצבא ולאורוות. במשך המלחמה היו מוכרחים למכר את תכשיטיהם, שטיחיהם וכליהם היקרים למען החיות נפשם, ובכל זאת מתו כשמנה מאות נפש מהם ברעב ובמגפות שפרצו בירושלם בימי הרעה.

הם יסדו בשכונתם הרבה בתי כנסיות ותלמודי תורה, הדפיסו הרבה ספרים, בפרט הספרות של יהודי פרס והספרות הקבלתית.

מהיי יהודי דגיסתן.

בחלק הדרומי־מזרחי של קוקז, על השפה המערבית של הים הכספי, יושבים יהודים. הארץ נקראת דגיסתן שפרושו בתרכית טאג = הר והט׳ מבטאים בתרכית רך כמו ד׳, ובכן „ארץ־הרים“ ומשום זה נקראים היהודים בשם „הרריים“. הארץ נחלקת לטַבַסרַאן ועיר הראש שלה היא דֶרבֶּנד ושם זה הוא בפרסית, דר = שער בֶּנד = קשר, ר״ל שער־נסגר וקשור ולפי המקֻבל בנה אלכסנדר מקדן חומת ברזל באותו מקום לסגר את הדרך בפני גוג ומגוג (שבטי ההונים) שלא יוכלו להתנפל על ארצות ארם נהרים ופרס. הערבים קוראים לדרבנד באב־אלאבואב = שערהשערים[2] לפי קבלת היהודים שם דרבנד הוא טרבנת המזכר בירושלמי מגילה פ״ד: „ר׳ שמעון ספרא דטרבנת“, שדרשו מידו לחתוך קטעים מספר התורה על מנת ללמד את הילדים מתוך החתיכות ולא נענה להם ע״כ העבירוהו ממשרתו בתור מלמד דרדקי[3]. — מדינת דגיסתן נחלקת לשני מחוזות, להצפוני הנקרא טברסאן ולהדרומי הנקרא שירוואן או שומכי ואומרים שהשם הזה היה בזמן התלמוד מושכי בחלוף האותיות ועליה אמר שמואל (קדושין ע״ב א׳) שהיא במדרגת נהוונד ליוחסין, ר״ל שהיא נכללת במדי שהיא חולה בטהרת הגזע שלה, אך במדרגה טובה מעילם שהיא גוססת כמאמרם „מה בין חולין לגוססין? — רוב חולין לחיים ורוב גוססין למיתה“. —

[1] האיש הזה היה קרוב למלכות בבוכרא וחביב על האמיר ושר הכספים שלו. אומרים שהוא מסר את בוכרא להרוסים וקבל מהם סך עצום. האמיר רצה להמיתו, אולם בכדי להנצל מהענש הקשה, התאסלם ויהי במשך חמש ועשרים שנה מושלמי. לסוף עלה בידו לברח מידי האמיר לרוסיה בקחתו אתו חלק הגון מאוצר האמיר, אבנים יקרות שמכרן בפריז ויבוא לירושלם בהון של חמשה מליונים פרנק. בירושלם שב ליהדות, לקח אשה חדשה ויבנה בתים רבים. לפני י״ב שנה מת בן תשעים. אולם בני משפחתו מכחישים את כל הדבר ואומרים שזוהי דבה שהוציאו על אביהם, וכי בכל הענין היה חף מפשע והיה בבחינת „אנוס“ וסבל הרבה.

[2] יוסף שוארץ בתבואות הארץ, ירושלם תר״ה ע׳ קמ״ה, וכן ר׳ יעקב בהרריץ בספר המסעות ליוסף גשרני עמוד 281.

[3] שם.

מגרשים את הרוחות הרעות שגרמו את המחלה. למחלות חיצוניות יש להם מיני משחה ועפי"ר מצליחים ברפואות אלו. — מצות בקור־חולים נהוגה מאד ובפרט אצל הנשים. כי רודפות הן אחרי מצוות יותר מהגברים ולהן לב אמיץ יותר מאשר להגברים. כי בהגיע החולה לגסיסה יתרחקו ויעלמו הגברים ורק הנשים תשארנה עד יציאת הנשמה. קשה מאד למצוא גבר שיעמד על יד החולה בשעת מותו. — כשבנים זכרים מתים לאדם, אז לא יתן האב לבנו הנולד לו מחדש שֵם כלל, אלא קוראהו „בן" וכשיגדל הבן יקרא לעצמו שם כרצונו. —

האבלים בכל שבעת ימי המת מקבלים סעודות מקרוביהם. ובכל יום אחר הצהרים מחלקים קרובי המת מטפחות לבנות לכל הבאים לנחמם, כי מלבושי אבל ל ב נ י ם הם. הנשים לובשות כל שנת האבלות שמלות לבנות ובהן קוים שחורים ומעילים ירוקים. גם נשים זרות לובשות כך בלכתן לנחם אבלים. —

מספרים על מכשפה שהיתה בבוכרא. והיתה יושבת בחדר גדול לבדה ובקרן זוית היה מסך תלוי. בבוא אדם לשאל מאתה דבר מה על העבר או העתד, היתה המכשפה פונה אל המסך בלחש. והיה אם מצא השואל חן בעיני הכשוף שמאחורי המסך, היה עונה בקול דק כקול התרנגל. הכשוף הזה היה יכול להגיד על כל שאלה: על גנבה, על זווג או מסחר אם יצליח או לא וכמו שיגיד כן יהיה. — מעשה באשה יהודית שהלכה עם חברתה לשאל מאת הכשוף על אחיה, אם ישיג את מאויי לבו לקחת בת פלוני. ומשום שכבר נגמר השדוך והאשה הזאת, שהיתה קצת משכלת, באה רק לנסות את הכשוף, כעס עליה וטפח על פניה מאחורי המסך ויאמר: האם באת ללעג לי? האם אינני יודע שהשדוך הזה כבר נעשה? — האשה נתעלפה מרב פחד והמכשפה התחננה לפני הכשוף שיסלח לה. אחרי תחנונים ובכיות נעתר הכשוף, בהתרותו בשואלת שתשאל רק שאלות אמת. ואז שאלה על עֻברה, כמה בנים יש לה ואם הזווג הנ"ל יתקים. הכשוף ענה על הכל אל נכון ויאמר שהזווג הזה לא יתקים וגם באר לה את הסבות. — הכשוף הזה היה מדבר בכל לשון שבה היו פונים אליו והאשה הנז' ידעה לדבר עברית ופנתה אליו בלשון זו והוא ענה לה ג"כ בעברית על שאלותיה. — מעשה ורצו אנשים להרים את המסך וקבלו מכה חזקה ומתו במקומם. אומרים שעוף היה נמצא מאחורי המסך כדמות יונה גדולה. ויש אומרים שהמכשפה היתה עושה הכל בלהטיה . . .

כמו כל נשי המזרח כן גם נשי הבוכרים להוטות אחרי תכשיטים והם: סהרונים, טבעות, נזמים לאזנים, מחרוזות של זהב ואבני מְרגה (ברנשטין). הנזמים ארוכות מאד ומגיעות עד ללחים ומשבצות באבנים טובות הנקראות אזמורד, כי אבן זו נמצאת שם הרבה; טבעות של זהב משבצות באבנים, רבן ספיר בצבע תכלת ורֻבן בצבע אדום וכמעט כל עשר האצבעות מכוסות טבעות באבני ספיר שנחשבת לסגולה. יש מין תכשיט שלובשות אותו בפדחת מאזן לאזן על פני המצח וצורתו כסהר, רחבו חמש או שש אצבעות ומשבץ באבנים יקרות. התכשיט הזה מצוי אצל כל הנשים ובלעדו לא תנשא לאיש. — הנשים מכסות את שערותיהן מבלי לגלות אף שערה. בנשפי הנשים אסור לגבר להסתכל ברקודיהן, ורק לחתן אחר החפה ישנה הזכות להכנס אל בית הנשים ולהתבונן ברקודי כלתו. הן מרקדות יפה מאד. —

הבתולות לובשות כבע של רקמה ועל הראש הכבע מקֻמט והקמט סגור (סימן לגן נעול), ואחרי הנשואין פותחים את הקמט. את שערותיהן עושות הן תלתלים ארוכים, ארבעים או חמשים פאות, משע־רותיהן שלהן או מפאות נכריות. בקצה התלתלים מהדקות הן פעמונים קטנים של זהב וכסף. —

הגברים לובשים את המלבושים הידועים המזרחים של משי צבעונין. את כל מלבושיהם מכינים בבית החרשת ואינם שמים לב למדת גופם, אלא כל מלבוש שהוא יותר רחב וגדול הרי הוא משבח. —

הם מתעסקים עכשו רק במסחר ואין ביניהם בעלי מלאכה ואומנים. מסחרם לפני המלחמה פרץ מאד ויהיו לעשירים מופלגים, בפרט במשי, בצמר־גפן, בתבואה, בבתי חרשת לשכר וכיו"ב, באפן שכל המסחר היה בידי היהודים. היו יהודים שהיו להם הרבה בתי חרשת של צמר גפן והעסיקו אלפי פועלים, כי הצמר־גפן צומח הרבה בבוכרא. מגרעיני הצמר־גפן עושים שמן, בורית ולבנים. —

האויר בבוכרא משתנה באפנים בולטים. בניסן האויר ממֻזג ונעים. בסיון ותמוז עולה החם עד ארבעים מעלות. בתשרי לפרקים מתחיל החרף והשלג. יש שבהחדשים חשון־שבט השמים מכוסים עננים כבדים ולא תראה השמש, ואז יגדל הקר והשלג ירבה. הגשם יתחיל מניסן ואילך בכל ימות הקיץ. רוחות חזקות מצויות כמעט בכל ראש חדש. לפעמים ימשך הרוח כ"ד שעה ויש שיסער גם ג' ימים עד שבוע. אז יעשה הרוח שַמות, עוקר עצים והורס בתים. הכל נסגרים אז בבית, כי קשה לצאת החוצה. —

נוהגים להפסיק אחר קריאת התורה ואז כל מי שיש לו שאלה או תביעה יגש אל הגבאים והם דנים בשאלותיו. וכן אם נמצא שליח דרבנן מא"י יעלה אז ויברך „מי שברך" לשם קבוץ כספים, ואם הוא סתם קבצן, עפי"ר מפרס, יקבל מקפת הקהל. —

עזרת נשים נמצאת בכל בית כנסת. צניעות גדולה נהוגה בביהכ"נ שאין הנשים נכנסות בדרך אחת עם הגברים. — בשבת אחה"צ מתאספים כל בני הקהלה, אנשים ונשים וטף אל ביהכ"נ והחכם ידרש לפניהם עפי"ר אגדות וספורים ע"ד משיח, גן־עדן וכ"ו. המה להוטים אחרי ההפטרה ואחרי „המַשְׁלִים", משום שבעליות אלו מזכירים את נשמות הנפטרים. הם משתדלים לרצות את הנפטרים בכל מיני אמצעים, מפחד שמא יגרמו להם נזק. לפיכך מרבים הם בהזכרת נשמות לא רק של אבותיהם, אלא גם של אבות אבותיהם עד כמה דורות, וכן מזכירים את נשמות קרוביהם אפילו הרחוקים, ומשום זה יש להם כחמשים, ששים הזכרות בשנה. ובהיות שלכל הזכרה צריך לעלות לתורה, להפטרה או למשלים דוקא, על כן ירבו הקופצים על עליות אלו ותפרץ מחלקת ביניהם. לפיכך מיסדים הם בתי כנסיות הרבה, כדי שתהיה האפשרות לכל אדם להשיג את העליות הללו. וכן יתפללו בכל מוצ"ש ומוצאי יו"ט לפני התבה לעלוי נשמת הנפטרים. — לעומת זאת ממעטים הם להשתטח על הקברים. — יום ההזכרה נקרה בפיהם יאהַר־צַייַאט, המלה האשכנזית שהיא שגורה גם בפי הספרדים והאטלקים. הם מתחילים לומר קדיש שבוע לפני היאהר־ציאט וממשיכים שבוע אחריו. על כן כמעט כל הקהל אומר תמיד קדיש. —

בלילי ראש השנה היה כל אחד מדליק נר מיוחד בביהכ"נ ובערב יו"כ היה כל אדם תולה עששית שתספיק לכל היום. וסימן היה בידם, מי שיזכה שתשאר עששיתו דולקת עד מוצאי יוה"כ עוונותיו נתכפרו ושנתו תהיה בהצלחה, ואם חלילה העששית נכבית, סימן רע לו ודאגתו גדולה. כשראו כי הדבר הזה גורם למכשול לרבים, לעצבות יתרה, תקנו שכל או"א יתן בידי הגבאי דמי העששית ומדליקים במחירן עששית כללית. — בערב יו"כ מנהגם לאכל שבע סעודות. — אחר ערבית במוצאי יו"כ זקן הקהל מברך את כל הקהל בברכת „ויתן לך" ואח"כ מבקרים זא"ז בביתם ומתברכים „לשנה טובה", כי הברכות באותו לילה עושות פעולות גדולות לפי דעתם. —

מהדרים בבנין סכה נאה ובאחת מִפִּנות הסכה מעמידים כסא מיוחד לשבעת האושפיזין ונקרא „כסא אליהו". על כסא זה מניחים ספרים. בכל לילה לפני כניסתו של בעה"ב אל הסכה אומר את סדר האושפיזין ומראה בגמטריות השואת השם סכה לשם אחד האושפיזין של אותו היום ועל כל בני הבית לדעת בדיוק את החשבון הזה, ואוי לו למלמד שלא למדהו את תלמידיו. — נשמרים מלצאת החוצה בליל הושענה רבה עפ"י הזוהר, שכל מי שנגזרה עליו מיתה לא יראה באותו לילה את צל ראשו לאור הלבנה. הזוהר קדוש הוא כהתנ"ך. — ביום שמיני עצרת קוראים מגלת אנטיוכוס ומתרגמים אותה פרסית. — בשמחת תורה מעטפים את כל כתלי ביהכ"נ בפרוכיות וסדינים, מוציאים את הספרים ומכסים אותם בשבע פרוכיות וימכרו גלוי הפרוכת בתור כִּבּוד. גלוי הפרוכת האחרונה נמכר ביוקר מאד. „החתנים" עורכים משתה גדול כדרכם שסופו ג"כ „הלבשה". — בפורים חובה לשחק בקלפים, כדי לקים „והפיל פור". — את המצות אפות בעלות הבית בעצמן בעזרת קרובותיהן. העובדות באפיה קושרות מטפחת על פיהן, למען לא יתז מפיהם רוק על הבצק, ואסור להן לדבר ואף להוציא הגה, ומי שהוציאה דבור מפיה הבצק שבידה חמץ! — בגמור האפיה בשלום בלי פגע עושה בעלת הבית סעודה. — גם את ימי הפסח מבלים הם במשחק הקלפים. במוצאי הפסח מתאספים בני המשפחה וראש המשפחה יקח אגדת שבלים ירקות וכל אחד יגש וינשק את ידו ומקבל חביטות בשבלים, וכמו כן תעשה בעלת הבית לנשים. אח"כ יערכו סעודה מחמץ ויבלו את כל הלילה בשירים ורקודים. כי אמונתם חזקה שרקודי הלילה הזה מועילים הרבה, וכל מי ששמח באותו לילה ישמח כל השנה. — בלילה הראשון של ספירת העומר לוקח בעה"ב חתיכות מלח כמספר בני ביתו וקורא „ה' רועי לא אחסר" ובכל לילה בשעת הספירה לוקחים את המלח בידם.

הם שקועים באמונות הבל ובכשוף ובמעשה לחשים ובפרט אם הלוחש מומחא לעשות שלום בין איש לאשתו. משתמשים גם בלחשנים גוים, ומשום זה משתמשים למחלות רק בלחשנים ומכשפים, ולפני חמשים שנה לא נמצא רופא ולא רוקח בכל בוכרא. רב המחלות המצויות אצלם הן מחלת הקיבה, מחלת המעים והטחורים, והסבה היא כי רב מאכליהם גסים ושמנים הם. — רפואותיהם ראשית עשבים שונים, ואם תכבד המחלה, אז יקרא להלחשנים. אחר הלחש נובחים הלחשנים בפני החולים פעמים רבות ובזה

מושיבים את החתן בחדר מיוחד בין הגברים ואת הכלה בין הנשים, ומכל מנה צריך החתן לשלח חלק אל הכלה וכן הכלה לחתן. גם בדחן נמצא בחגיגת האירוסין[1]. — שבת שלפני החפה הוא „שבת הגדול" למשפחת הכלה. את מוצאי השבת קוראים כּוּדָה־בַּנִי ר"ל פגישת המחותנים. כי בכל הזמן נזהרים המחותנים לבלי הפגש יחד, באותו הערב עורכים עקר המשתה של החתונה, כי המשתה אחר החפה ל„שבע ברכות" נעשה בהֶחָבֵא מפחד הכשוף. כי ישנם מכשפים ובעקר מכשפות שבכחם לכשף את החתן שיפסיד את „כח־גברא" שלו. — בשעת החפה, כשהחתן מקדש, במטבעת טנגה, את הכלה, צריך כל הקהל להרים את ידיהם, כדי שלא יוכלו לעשות כשוף וקשור. והכשוף הוא באפן זה; חוט אדום כשעור ארך החתן ורחבו וקושרים בו שבעה קשרים, כמנין שבעת כורתי ברית, שהם אברהם יצחק, יעקב וכ"ו ואומרים: כשם שאני קושר את החוט כך יהיה החתן קשור ולא יוכל לגשת אל כלתו. — ביחוד מתעסקות הנשים בכשוף זה; כגון בנקמה שהחתן עזב נערה, מקשרת אותו אֵם אותה הנערה. —

בליל פגישת המחותנים במוצ"ש לפני החפה, עושים מדורת אש גדולה וכלם עומדים סביב המדורה והנשים מנגנות ומזמרות. וכן הוא גם מנהג הישמעאלים שם. —

שלשה ימים לפני החפה באים קרובי החתן ושמים את כלי הכלה שתכניס לבעלה ונקרא „יום השומה". אחי הכלה יושבים על מלבושי הכלה ואינם נותנים להוציאם עד שיפיסו אותם בפדיון וכפר. וכשמביאים את הכלה אחר החפה אל בית החתן מתיצבים אחיה ואינם נותנים אותה להכנס הביתה עד שיפיס אותם החתן בסכום כסף. —

הם אוהבים להרבות במשתאות ביד רחבה ובפאר. והנה דוגמא ממשתה של חתונה בבית אחד העשירים: נשחטו שבע מאות עופות, ק"ן אוזים, ע"ה תרנגלי־הודו, נ' כבשים ושבע פרות. היו מזמנים ק"פ איש ארופיים ולהם שלחן וסדר ארפי, ג' מאות בוכרים ולהם סדר כמנהג בוכרא. בסוף כל משתה חובתו של בעל המשתה להלביש את כל האורחים במעילי־משי. לעומת זאת החובה על כל אורח להביא לחתונה מתנה. לפני שבע־ברכות מעמיד בעל השמחה שני אנשים בחדר מיוחד כדי לקבל את המתנות והוא רושם מתנת כל אחד ואחד, משום שצריך הוא להשיב לכל או"א מתנה ביום שמחתם. על כן מעריך הוא את המתנות כדי לדעת כמה עליו להשיב לכל או"א. —

בהולד ילד אז מביאה המילדת קערת כסף ובה נר־שעוה עשוי ככף איש עם חמש אצבעות. המילדת סובבת בבית וכל אורח צריך להדליק אחת האצבעות ולתת מטבע בקערה. הדלקת הכף עצמה שייכת להיולדת. — אחר יום המילה הולכת היולדת אל בית הכנסת ומשם אל בית אביה ויושבת שם עד שתטהר. ביום בואה אל בית אביה עורכים לה משתה וכן בשובה אל בית בעלה. כי כאמור משתמשים הבוכרים בכל הזדמנות בכדי לערך משתאות.

את בר־מצוה חוגגים ברב פאר כמו חתונה. האב סוגר את מסחרו ימים אחדים קדם ובאים אורחים רבים מערים אחרות. הבן דורש דרשה שהיא קבועה וערוכה בלשונם המדברת. אח"כ יאמר אבי הבן קדיש ואז תתחיל „ההלבשה". ראשונה ילבישו את מורה הבן ואח"כ את כל האורחים ואז תתחיל הסעודה. ישנם עשירים המאריכים בחג בר־מצוה שלשה ימים. — דרך הגברים למהר בסעודתם. אוכלים ושותים במהירות, בלי קורת רוח ובלי שירים. אולם הסעודה בבית הנשים נמשכת בשירים ורקודים. שיריהם פרסיים ותרכיים הם. —

חנוך הבנים שם כמו החנוך בכל המזרח ע"י מורה „חכם" במקל וברצועה, בפַּלַּכּות בעזרת „והוא רחום". וזהו סדר הלמוד: בשנה הראשונה והשניה, לילדים מבני חמש ושש, מלמדים את ברכות השחר והנהניך בע"פ בלבד. בשנה השלישית מלמדים אותם תפלות קצרות ג"כ בע"פ. בשנה הרביעית מתחילים ללמד את התלמידים צורות האותיות והנקוד עפ"י לוח מצויר. בשנה החמשית יתחילו לחבר את המלים ולקרא. בשנה הששית והשביעית ילמדו טעמי תורה ופרוש התורה בפרסית, מזמורי תהלים, ברכות ההפטרה בנגונים המקֻבלים. וכן ילמדום קצת פרקי שבת, מסכת שבת, ילדים חריפים ילמדו קצת עין־יעקב והק־לישראל, עדי יגיעו לבר מצוה, שאז יוצאים הם אל החיים־לשדוך[2]. —

[1] אצל הישמעאלים נוהגים להביא אל החתונה קדֵשים והם רקדנים ומזמרים, מגדלים שערות ומבדחים את המסבים. אחר המשתה שולח בעל השמחה לכל אורח קדש אל ביתו. — יש שם בית ספר מיוחד לקדשים.

[2] משכרת המלמד טַנְגָה עד רובל רוסי בשבוע לכל ילד. בערב שבת צריך כל תלמיד להביא להמלמד עגת לחם באפן שהתלמידים מספיקים לו לחם. בחנכה מביאים לו נרות שעוה. בפורים — משלח מנות, מלבד „ההלבשות" שהוא מקבל בפעם בפעם.

קלל ישמעאל היה חייב שמונים מלקות, ואם קלל את הדת היה חייב מיתה, ולא היתה לו כפרה כי אם להתאסלם. אסור היה ליהודים לפתח חלונות בתוך ביתם לצד הרחוב. לפיכך בתיהם בלי חלונות, רק דלתות הפונות לחצר והן משמשות גם לחלונות. — כל מי שהיה עובר על החקים בפעם א׳ וב׳ היו מענישים אותו ענש כסף ובפעם ג׳ היה חייב מיתה. — מעשה וחמשה רבנים נתפסו על עון ונאסרו וגזרו עליהם לעלות על מגדל גבוה ולהפיל את עצמם. שנים מהם הפילו א״ע ומתו, ושלשה נפלו ולא קרה להם מאומה. כששמע המלך את הדבר השתומם ויבוא אל מקום המעשה וישאלם מה מעשיהם. „תורתנו אומנתנו“ השיבו. „ואיך נצלתם“? ויאמרו לו „גם אנו לא ידענו; כשהשלכנו הרגשנו כאילו נפלנו על צמר רך“. — הם מצאו חן בעיני המלך ויכבדם במעילים יפים כמנהג בוכרא וישיבם לבתיהם בשלום, ואת הגדול שבהם, מולא פנחס כהן, מנה המלך לרב העדה, ומצאצאיו מכהנים ברבנות שם עד היום. המאֹרע הזה היה בערך לפני מאה שנים. —

במשך הדורות ירדו מאד בידיעת היהדות, משום שקשה היה להם לבוא בחבור עם מרכזים אחרים, מלבד המרכז הפרסי, ולקבל מהם השפעה. — לפני שלשה דורות, בסוף המאה החולפת (החמשית לאלף הששי) בא לבוכרא חכם מבבל ושמו ר׳ יוסף. בראותו שהם בורים ביהדות השתקע שם וילמדם תורה ומנהגי ישראל. הוא מצא חן בעיניהם ויקראוהו „חכם“ והוא אבי משפחת חכם. בן בנו, שמעון חכם, הוא שעלה ירושלימה והדפיס בה את השאהין, כמובא לעיל. —

עת החפש והעשר התחילה ליהודי בוכרא מזמן שרוסיא כבשה את תרכיסתן. הרוסים נתנו ליהודים חפש גמור בעניני דת ומסחר. בכל זאת שומרים הם עוד קצת חקים, כגון התגורה של שק, הכבע הגבוה ואינם רוכבים על סוס, משום שחקים אלה נתקדשו עליהם וגם כדי להראות רגשות הכנעה להאֲמִיר. — במלחמה העולמית ואחריה ע״י שלטון הבולשבים הרוסים סבלו היהודים בבוכרא מאד מאד. כי החרימו את רכושם והתתרים ערכו בהם פרעות ובזמן הזה נמצאים הם במצור ומצוק. —

ברשומי פניהם וגופם וכן בתכונתם יש מהאופי האלטאי והתתרי ויש לחשש שבעורקיהם נוזלות הרבה טפות דם בלתי יהודי ואפילו בלתי שמי. —

מספרם היה לפני המלחמה לפי האומדנא בבוכרא ובארצות הסמוכות לה:

בעיר בוכרא 15000 נפש, קוקנד 5000 נ׳ סמרכנת 7500, טשכנד 3000, חוגֿנד 1000, תֻּרכִּיסתן 500, אנדיגֿאן 1000, מַרגֿילאנד 1000, נַמֶנגַאן 1000, קטיגורגאן 1000, פַּנשַׁאמה 300, חִסאַר 100 משפחות, אורגאנגֿ 50 משפחות, גוּרג 50, הֶירַאת (אפגניסתן) 200, מֵימַנַא 20, בַּלְק 20, מַבְר 50 וגרשו רבם, כַּרְכִּי 60, גֿימכַנד 100, קַזִילִי 30, כַּרְמִינַה 150, שהר־שאז 200, יווילאן 50, תַכתַה באזאר 100. וכן נמצאים קבוצים קטנים בעוד אילה מקומות. —

הבוכרים הם סבלנים ואדישים, יש בהם מדת הגאוה והענוה גם יחד. תמימות מצד זה וערמומיות מצד זה, נוחים לכעס ונוחים לרצות ואינם מצטינים במדת הרגש והרחמנות. — בבית מושלים הגברים ממשלה בלי מצרים, יחסם אל נשותיהם הוא כיחס האדון לשפחתו[1].

כל הגה היוצא מפי האיש קדוש הוא בעיני הנשים, ואוי לאשה שתסרב לבעלה, בוגדת היא וצריך לגרשה. כי הגירושין נעשים באפן קל מאד, בפרט שאין לאשה כתובה גדולה, כדי שתהיה אימת הגרושין מרחפת תמיד על האשה. אחת הסבות למצבה השפל של האשה היא רבוי הנקבות על הזכרים, כמזכר לעיל, והחשש, שמא תשב עד שתלבין ראשה, גדול מאד. הנשים מרבות ללדת ומשום זה נובלות מהר ובהגיען לשנת הארבעים כבר הזדקנו, ואז, אם ילדה רק נקבות, ישא הבעל אשה חדשה. —

משעברו על הבן י״ג שנה משדכים אותו. החתן קונה את הכלה. לפעמים מתקשרים ההורים ביום לידת ילדיהם, בת פלוני לפלוני. דרכם לעשות את האירוסין בחגיגיות גדולה. הפחד מעין רעה גדול מאד, וישנה אשה מיוחדת לכך לגרש את עינא בישא; היא מנגנת בתף, מביאה מחתה מלאה גחלים ומפזרת עליה אבקת בשמים, מסובבת בבית ונותנת לכל אשה להריח ובזה מגרשת את השדים. אין מנהגם לכתב תנאים באירוסין, אלא הכל בע״פ. במשך ימי השדוך עד החפה, בכל ליל רביעי ובמוצ״ש מזמין בית הכלה את החתן עם רעיו ומכינים להם סעודה, אבל אסור לחתן לראות את הכלה עד החתונה. בעת האירוסין

---

[1] האמור כאן מוסב על חייהם בבוכרא, כי בירושלם למדו הבוכרים את מנהגי הספרדים ושנו את מנהגי חייהם לטובה.

4. לכבוד שבת ... אשר נהגו אנשי בוכרא ואגפיה לאומרם בהשכמה בב"כנ. ע"י ידידיה הַרָאתִי. תר"סו.
5. חיאת אל־איאם (שיריקדש) מאת חיים אלעזר מזרחי מתהראן. ירושלם תרס"ז.
6. שירי נעים (פ"ה שירים) ע"י אהרן ורחמים בני משיח. ירושלם תרע"ג. בו הכנס גם ,,התקוה".
7. ספר בקשות מר"י נגארה ... ונוסף עוד פתיחות ופיוטים (קע"א שיר). ירושלם תרע"ג.

מהיי יהודי בוכרא.[1]

ידיעות ברורות מזמן התישבות היהודים במדינות הסמוכות לפרס, באפגניסתן ותרכיסתן, אין לנו. כנראה שבימי השמד אשר היו בפרס ובבבל במאה השלישית והרביעית הגרו יהודים למדינות הללו, כמזכר לעיל. בכל אפן ברור הדבר שמוצאם מפרס, ועל זה תעיד גם לשונם הפרסית הנקראת בפיהם תַּגִ'כִּי. והם בעצמם קבלה בידם שרבם מפרס באו, אלא שאגדה שגורה אצלם ע"ד התישבותם בבוכרא: לפני חמש או שש מאות שנה הזמין מלך אפגניסתן את מלך בוכרא למשתה. ומנהג היה באפגניסתן, שבבוא אחד המלכים לבקר את מַלכם, היו מציעים לכבודו שטיחים בכל הדרך. הכבוד הזה נעשה גם למלך בוכרא. האחרון לא ראה מעולם שטיחים ולא ידע ממלאכתם, לפיכך השתומם על יפים וישאל את מלך אפגניסתן מאין לו התכשיטים הללו. המלך האפגני ספר לו, שלפני כמה שנים נלחם באחד ממלכי הודו וישב ממנו שבי. בין השבוים נמצאו יהודים הודיים. כשבאו לפניו נסה אותם לדעת באיזו מלאכה עסוקים הם ויאמרו שבקיאים המה במלאכת השטיחים. אז נתן להם המלך חומר לנסיון והם הכינו לו שטיחים יפים שמצאו חן בעיני המלך ויצו לפתח להם בתי מלאכה לשטיחים. — כשמע מלך בוברא את הדברים האלה הפציר במלך אפגניסתן שיתן לו יהודים אחדים, למען יַסֵד גם במדינתו את האמנות הזאת, והוא נעתר לבקשתו ויתן לו אומנים אחדים. הללו קראו גם לאחיהם מהודו ויבואו ויתישבו בבוכרא. ע"כ האגדה. — אולם ר' בנימין מטודילא מספר שבעיר כיבא היו בזמנו ח' אלפים, ובסַמַרכַּנְת נ' אלף מישראל, כמזכר לעיל. — בכבוש סמרכנת ע"י בבי מחמד כאן בשנת 1598 החריב את המדינה והיהודים הגרו לבוכרא ולסין[2]. —

בית הכנסת הישן בעיר בוכרא הוא כשש מאות שנה. בשנת 1490 בערך היה בבוכרה המשורר עוזיאל משה בן דוד וחבר שירים בעברית ופרסית. — בשנות 1688—1755 היה שם המשורר יוסף בן יצחק היהודי שחבר את ,,שבעת האחים" עפ"י הספור חנה ושבעת בניה, כמזכר לעיל. — בסוף המאה הי"ח היה שם המשורר אברהם אבן אבו אל־דאוד וכתב צרות כודידאד (יהונתן) בימי ממשלת האמיר מסעוד (מת 1802)[3]. אולם הישוב העקרי היה במשך המאות האחרונות בבוכרא העיר ומשם נפוצו על פני יתר ערי תרכיסתן. — הם מבארים את השם בוכרא עפ"י הלשון הבוכרית ,,קבלה", ר"ל הישמעאלים המאמינים בתורה שבע"פ, כי שיכים הם לכת שַׁפְעִי[4]. —

גם יהודי בוכרא היו משעבדים בחקים והגבלות: אסור היה להם ללכת לצד ימינו של ישמעאלי, אסור היה להם לרכב על סוס או על עגלה באמצע הרחוב; לאות קלון היו מכרחים ללבש שק על בגדיהם. אח"כ הוקלה הגזרה רק בחגורת שק. צריכים היו ללבש בגד שחור ואסור היה שתראנה הידים והרגלים. וכן היו צריכים ללבש כובעים שחורים שגבהם חצי מתר ויורדים עד העינים. והיו מכרחים לגדל פאות ארוכות עד הזקן. הם שלמו מס־גלגלת מבן שנה ומעלה משנים עשר עד ל' טַנְגָה. פקיד המס היה נקרא קלנטאר, פרושו ,,נשיא" והיה יהודי, ובכל שנה כשהיה מביא את המס לאוצר המלך היה גזבר המלך מכהו על לחיו, גוער בו וקורא אותו כַּפִיר ג' פעמים, ואח"כ היה מקבל ממנו את הכסף. — אם יהודי

---

[1] יעוין באריכות במאמרי ,,יהודי בוכרא" במזרח ומערב כרך א' ח' ה־ו, ירושלם תרפ"א.

[2] גנזי פרס ומדי לא' אדלר הנ"ל, וכן מרכוס אדלר ,,יהודי סינים". פרלמן בספרו ,,הסינים" לונדון תרע"א ע' 224 חולק על דעה זו ומשער שאמנם קבלו יהודי סין השפעה מיהודי פרס, אך היו שם קדם לכן.

[3] המשוררים הנז' וכן כל הפיטנים והחזנים שהיו בבוכרא במאה האחרונה מקורם מפרס ומבבל, כי כנראה לא היו לבוכרים משוררים משלהם. באשר בכלל עד המאה החולפת היתה פרס מספיקה לבוכרא חכמים וכלי־קדש, ורק בדורות האחרונים התחילו חכמי בבל וא"י לבוא לבוכרא.

[4] לעומת זה באר הרב מבוכרא בשנת תקצ"ב להמסיונר ולף את השם בוכרא שהוא מ,,חבור" אשר לשם הגלו י' השבטים. Narrative of Mission in Bochara, 1845.

אורמיא 2000. ובסביבה: סלמס 700, סנלדוס 130 משפחות, אִשְנֵי 50 משפחות, סַבְלַק 100 משפחה. במקומות הללו מדברים ארמית חדשה. — וַנֵה 400 נפש, סַפִיז 1000 נ', בוכאן 400, מיאנדוּב 900, סַוּגְבּוּלק 1000, נַקֵדֶה 800, שוּני 300, סַיאגְקַלֶה 250, ביגאר 900 ונהרגו בזמן המלחמה ונשארו מהם רק שש משפחות. — כל אלה מדברים ארמית חדשה וכרדית ונקראת גֶבְלִית. — סמנאן בין משד ותהראן 20 משפחות, טוסורקאן י"ב פרסאות מחמדן 500 נפש, יֶזד 1000 נפש, דָרַב ששה ימים משיראז 60 משפחות מהן הכרחו י"ז להמיר דתם. בנהוונד נתרבו היהודים בזמן המלחמה עד 2000 נפש. —

והנה תוצאות השעבוד בפרס היו שהכרחו היהודים לנדוד משם ונתפזרו למזרח עד סין וכן להודו עד קוגין. אולם לארצות הקרובות כגון בוכרא ואפגניסתן, בבל ודגיסתן נוהרים יהודי פרס בלי הרף. וזה כארבעים שנה מאז התחילו לעלות לירושלם. תשוקתם וגעגועיהם לירושלם גברו מאד. והנה דוגמא: חכם אחד בתהראן שהיה גם פיטן וחזן החליט לעזב את הארץ ולצאת לירושלם ושמו חיים אלעזר בן חנינא. אך מכיון שאשתו ובני משפחתו התנגדו לשאיפתו, ברח בלילה בשַיָרה שיצאה לעיר החוף בנדר אבושיר על שפת הים הפרסי. עד מהרה נודע הדבר וירדפו אחריו וישיגוהו. אז הודיע לאשתו שאם אינה מסכימה ללכת אתו ירושלימה יגרש אותה. האמצעי הזה פעל ויקח את ב"ב ויבוא ירושלימה. — בעי"הק יסדו עולי פרס שכונות מיוחדות. עניות מנוולת שוררת בהן, הבתים בנוים עפי"ר מפח ומתיבות עץ, לפיכך נקראות „שכונות־פח". הם מתפרנסים מכל מיני מלאכות פשוטות והרבה מהם פושטים יד לנדבות. לפני המלחמה הגיע מספרם בירושלם עד ארבעת אלפים נפש, אך בימי המלחמה מתו רבים במחלות וברעב. —

בעשרים שנים האחרונות התחיל רוח החפש לחדר לפרס ע"י השפעת ארפה. חברת כי"ח פתחה בכל הקהלות הגדולות בתי ספר. בפרט בתהראן נתנה חפשה ליהודים ורבים מן הצעירים התפתחו וישכילו, מהם למדו בבתי ספר ויקבלו משרות בממשלה ובבתי מסחר ארפיים. גם נתנה להם הרשות לצאת מתוך רבע היהודים ולגור בכל העיר ואף לקנות בתים באשר יבחרו. — גם תנועת הציונות חדרה אליהם וייסדו שם אגדות לאומיות ויש מהם שהחליטו להתישב בארץ ישראל, בפרט בחמדן ובתהרן גברה ההשכלה והלאומיות.

נוסח התפלה של יהודי פרס עכשיו הוא הנוסח הספרדי. אולם עד לפני מאה וששים שנה היה להם נוסח מיוחד, נוסח פרס. בראשית המאה החמשית לאלף הששי בא לפרס החכם יוסף בן משה ממן מטי־טואן שבמרוקו. בראותו שיש להם נוסח מיוחד פתה את יהודי פרס שהם גם כן מצאצאי הגולים מספרד, לפיכך עליהם להתפלל בנוסח אבותיהם, ויביא סדורי תפלה ומחזורים דפוסי ויניציא ולִיוֹרנוֹ ויפיצם בפרס עד שנשכח הנוסח הקדמון. וכן עשה גם בבוכרא, שגם להם היה נוסח פרס. ומכיון שנוסחם היה רק בכתב־יד ומעולם לא נדפס, על כן נאבד במשך הזמן, והודות להחכם א. אדלר שתר את פרס בשנת תרנ"ז ומצא שלשה כ"י מנוסח זה ויפרסם את מקצת שנויו מנוסח ספרד ואשכנז, נודע מהותו[1]. לעומת חדושו של ממן נלחם יהודי תימני ר' זכריה בן מצליח שנמצא בזמן ההוא בפרס, אך לא הצליח[2]. — נוסח זה היה מיוסד על סדורו של רס"ג והיה דומה לנוסח א"י וסוריא העתיק אשר גם נוסח ארם צובה מיוסד עליו[3].

בפרס כמו בכל המזרח תופסים שירי ר' ישראל נג'ארה מקום בראש ומרבים לזמרם[4]. הם תרגמו אותם לפרסית במשקל וחרוז. — את שיריהם הדפיסו בירושלם בקבצים שונים:

1. ר' שמעון חכם מבוכרא, אשר זקנו התישב שם מבבל, הדפיס את „השאהין על התורה" בהוספת פרוש בלשון בוכרית־יהודית הנקראת תַגְ'כִּי.

2. ישמח ישראל. „ספר נחמד ונעים בשירות ותשבחות, רבם עם תפסיר בלשון פרסי אשר לא עלו בדפוס מעולם, שנהגו קהל עדתנו המתגוררים בערי פרס ואגפיה לשורר בימי שבתות ומועדי ה' ובליל מוצ"ש". ע"י ישראל בן אברהם יֶזְדִי. ירושלם תרס"א.

3. כבוד שבת . . . כמנהג יראי ה' לשוררם בבתי כנסיות בעיר בוכרא ע"י דוד חפץ. ירושלם תרס"ד.

---

[1] גנזי פרס ומדי Jewish Quarterly Review X 4. E. Adler ועיין בהוספה בסוף המבוא.

[2] ע"ד מלחמת הנוסחות בתימן יעוין בחלק א'.

[3] מחזור ארם צובה ב"ח, ויניציא רפ"ז, ויעוין עליו בחלק ד'.

[4] על ר' ישראל נג'ארה ושירתו והשפעתו יעוין במאמרי עליו בהשלח כרך ל"ז. ובמבוא לכרך ד'.

יודעים מלבד השבעות וקמיעות, על כן ישנן כל כך הרבה קמיעות בקרב היהודים ועסק הקמיעות גדול וגם הראו בהן אומנות בפטורי צצים ובמעשי חרט.

„מלבושי הגברים: מעיל בבתי זרוע ארוכים וצרים מאד, מכנסים רחבים, מלבוש ארוך תחת המעיל, הנקרא בלשונם אַנטֶרָא המגיע עד הרגלים ועל ראשם מצנפת גבוהה מעור כבשים. מגדלים זקן ארוך וצובעים אותו בצבע אדום. את שער הראש מגלחים ומשאירים פאות ארוכות משני צדי הפדחת. — הנשים נושאות מלבוש מֶמֶשי או מֶשֶׁש הפתוח נגד הלב ומגיע עד הירך ואליו רכוסים מכנסים רחבים מאד. את הצואר, הידים והרגלים תקשטנה בכל מיני קשוטים. כצאתן החוצה מתכסות בצעיף לבן, אולם הנשים העבריות מכרחות להתכסות בצעיף שחור לאות דראון ובוז. — נשי פרס מכשרות לכל עבודת הנשים ואוהבות המלאכה וכל האדרות היקרות (השטיחים) הנודעות בתבל מעשי ידיהן הן.

„היום אשר בו ימיר איש יהודי את דתו הוא יום משתה ושמחה להם, להמושלמים. אחרי אשר יכין היהודי את עצמו לקבלת דתם ע״י נקיות וטהרה הנדרשת לזה, ילבישוהו מחלצות ויובל בשמחות וגיל אל בית תפלתם ושם יקדם הכהן הגדול פניו ויקרא לו שם חדש. אחרי כן ירכיבוהו על סוס הקשוט בעדי עדיים ויוליכוהו בקול המון חוגג בתפים ובמחולות בחוצות העיר, וכל אחד יברכהו ונותנים לו מתנות. —

„בירח נובִימבר או דצימבר בכל שנה יתאספו בני הכת „עלי“ במקום מיוחד, שתים, שלש שעות בכל יום במשך ירח ימים לעבד עבודתם לזכרון יום מות עלי, אשר הומת לפי דבריהם ע״י איש יהודי. בשלשת הימים האחרונים מזמרים שירי עצב, ואם ירהב איש יהודי בימים ההם להתראות החוצה אז דמו בראשו, כי ירצחוהו נפש באין מציל“. (מסעי ישראל).

מספר הנשים ימעט בארץ פרס מערך מספרן בשאר ארצות אסיה. בבגדד תולדנה נקבות על אחד שלש יותר ממספר הזכרים, וכן גם בבוכרא. אי לזאת מכבדות הנשים ומספר הגברים הנשארים רַוָקים רב מאד (בבגדד ובוכרא ההיפך). אם רוצה צעיר בנערה מוכרח הוא לקנותה מידי אביה, על כן על הגברים לעבד מקדם כדי להרויח את הסכום למוהר, מה שגורם שרב הגברים נושאים נשים לא בימי בחרותם. הגברים הם עפ״יר כ״ה עד ל״ה שנים והנשים בנות כ׳ עד כ״ב שנה. בבוכרא נושאים הגברים כשהם ט״ז או י״ז שנה נשים בנות י״א י״ב. בבגדד נערה שהגיעה לכ׳ שנה נחשבת לזקנה ואינה נשאת יותר. —

שני טפוסים ליהודי פרס, הטפוס הדרומי והצפוני. הטפוס הדרומי בשיראז וסביבתה, היהודים שם קטנים ומראה עורם שחור־צהבהב. שערותיהם שחורות ומתלתלות, זקן קטן, עינים שחורות, שִׁנַּיִם לבנות וחזקות, גֵּום שחוח קצת ואפם קטום. הם דומים במקצת ליהודי תימן לא רק בחצוניותם, אלא גם במהלך רוחם, במבטאם בעברית וגם בנגינתם הקדושה.

הטפוס הצפוני, בעקר בתהראן דומה יותר לטפוס הבגדדי. אך החכם אלחנן אדלר סובר שכל יהודי תהראן מבבל באו[1]. גופם ישר וקומתם זקופה, שערות הראש והזקן מרבות וארוכות, מפרס צר. — השפה המדברת ביניהם היא פרסית מערבת קצת בעברית. יש דבוב מיוחד לבני שיראז, וכן זרגון מיוחד לבני קשאן. בני כרדיסתן כגון בקרמנשאה, צנה ובמחוז אורמיא מדברים כרדית מערבת בארמית, פרסית וקצת ערבית, הנקראת „ארמית חדשה“ כנ״ל. —

הנגינה הפרסית מפרסמת גם בין היהודים וישנם אמנים מנגנים ביניהם, ביחוד בשיראז וקשאן, אך מעמד המנגנים הוא השפל שבמעמדות. וכן נמצאים מרקדים בין היהודים המרקדים את הרקודים המז־רחיים באמנות ומתחפשים בתלבשת של עמים שונים כמו משחקים על הבמה. וכן יש ביניהם בדחנים בעלי מימיקא המבדחים את דעתם של המסֻבים בשמחה ומשתה. בשיראז נמצאו בשנת תרס״ח ששים מנגנים יהודים שאומנתם בכך. בקשאן היו שני מנגנים, האחד נגן על התַּר והוא דומה למדולינה ומְצפה עור והשני על הקֶרמנזשה והוא דומה לכנור וצוארו ארוך ויש לו ג׳ מיתרים. —

מספר היהודים בפרס הוא לפי האומדנא:

בּורוּגֶרד 800 נפש, שיראז 8000 נפש, חמדן 7000 נ׳, אספהאן 7000 נ׳ ובזמן המלחמה מתו כאל־פים, קרינד 1400, קרמנשאה 5000, צֶנֶה 3000, תהראן 10000. — בסביבות שיראז: גׄיאם 500, נייבדנגן 300, גׄרב 200, לוירסתן 250, גַזֶרן 180, פירוזאבד 100 בְּרַזְוַאן 50. — אצל אספהאן: גולפייגאן 1000,

[1] בספרו Jews in many lands

לפעמים בקעו איזה קוי־אור בתוך חשכת הגלות של יהודי פרס. כגון בימי נאצר־חן 1688—1747 היתה קשאן למרכז יהודי, משום שהעיר הזאת היתה למרכז תעשית המשי, הנקרא קשימיר והיהודים הצליחו במסחר זה והיו המתַוְכים בין הודו, בוכרא ופרס. בזמן ההוא התעוררו חיים רוחנים בקהלת קשאן על ידי חכמים שבאו מבבל וא"י ונודעו מהפרק החוא מולא משה הלוי, מולא רפואה כהן, שמואל בר נסים, אלישע בן שמואל ועוד. — אולם מזמן מות נאצר־שח תקפו עליהם צרות עד מותו של פֶתעלי־שח בשנת 1834. מחמד־שח 1824—1848 הטה להם חסד והשתדל שוב לפתח את תעשית הקשמיר והיהודים היו הסוחרים והאומנים העקריים בזה. בימי השח נצר־אל־דין 1848—1896 וְמֻצַפַר־אל־דין 1896—1906 היה מצבם טוב ביחס ליתר היהודים בפרס. בקשאן ישנך בערך נ' אלף נפש ומהן אלפַים יהודים. ש"ך משפחות הן מתושבי קשאן העתיקים וכמאה משפחות באו מיֶזד ומשיראז במאה החולפת. הנהגת הקהלה היא ע"י הרב וראשי הקהלה הנקראים „ביטיש־ספיד" = זקן לבן. —

אף על פי שהיהודים נבזים בעיני הפרסים, בכל זאת הרופאים היהודים מכֻבדים מאד בעיניהם ומשכימים לפתחם לדרש בעצתם ועל כן יש להם גם השפעה ידועה שמשתמשים לטובת בני עמם, והרוצה לנסע בפרס בבטחון מפני התנפלות יאמר שהוא רופא[1]. —

אין פלא איפוא שהשתדלו יהודי פרס להמלט מארצם למדינות אחרות[2]. ככה היתה בבגדד תמיד קהלה פרסית גדולה ועד היום היא מונה ליותר משלשת אלפים נפש. כשנכבשה בגדד שוב מידי הפרסים בשנת רצ"ה ע"י התרכים מצא רופא השלטן, ר' משה המון, בקהלה הפרסית בבגדד את החכם הפרסי ר' יעקב בן יוסף טאווס שתרגם את התורה לפרסית לתועלת נערי בני ישראל. הוא לקחו אתו לקושט־אנדינא ושם הדפיס בשנת ש"ו בדפוס אליעזר בן גרשום שונצינו ובהוצאת ר' שלמה בן מזל־טוב והוסיף פרוש רש"י, תרגום אונקלוס והתפסיר הערבי לר' סעדיה גאון[3]. —

הקהלה בתהראן היא הצעירה שבקהלות פרס. כי תהראן נוסדה במאה השתים עשרה ובה מצא הנוסע בנימין השני „חמש מאות משפחות מאחב"י ולהם שמונה בתי כנסיות וכמה רבנים ומצבם המדיני טוב הוא לערך ממצב אחיהם ביתר ערי המחוזות, בהיותם תחת השגחת הממשלה העליונה ואינם נתנים למשיסה בידי פחות המחוזות, העושים ביהודים כרצונם. וסבה אחרת למצבם הטוב בעיר הממלכה תוכל להיות באשר אבי המלך אשר ימלך עתה בארץ היתה לו אשה עבריה בין יתר נשיו. רבם עוסקים במסחר וביחוד בפנינים ואבני נזר, כמה מהם עושים במלאכת אבנים יקרות, חורשי אבן ורופאים. אבי המלך (הוא מחמד־שח, ובנימין השני היה בתהראן בזמן בנו נצר־אל־דין) היה מנהגו בעת חייו לבא כפעם בפעם אל חלק העיר, מקום מושב היהודים ובכל פעם בואו יצאו כל היהודים לקדם פניו וישתחו לכבודו כבשות לבנות ויחלקו את בשרן לעניי העדה"[4]. —

בעיר שהיה מלפנים מושב־קיץ למלכי פרס, חמדן, מצא הנוסע הנז' חמש מאות משפחות מבנ"י ושלשה בתי כנסיות. ואומרים כי קרוב לעיר נמצאים קברי מרדכי ואסתר וזה מאות אחדות שבנו עליהם בתים והולכים שמה להתפלל[5].

בהיותם לחוצים ומעונים בסביבה של עם פרא ושקוע באמונות הבל, אין פלא שגם הם נשקעו בבערות. המה מאמינים ברוחות רעות ובשדים. „כי יחלה איש יאמינו כי רוח רעה דבקה בו ואינם

---

[1] מסעי ישראל שם.

[2] אבן־ספיר ח"ב עמוד מ"א מספר כי מצא בבומבי „גביר יקר מולא אברהם גבאי הועד וביהכ"נ והוא מילידי מֶשד בפרס גדול אשר יכבד מאד על היהודים עול גלות ישמעאלי פרס מאד, עד אשר הכריתו משם שֵם יהודי".

[3] החכם אלכסנדר קאהוט בעל „ערוך השלם" כתב מחקר בגרמנית על התרגום הזה בשם: Kritische Beleuchtung der persischen Pentateuch-Übersetzung des Jacob ben Joseph Tavus, Leipzig und Heidelberg 1871. תרגומו זה נדפס שנית בלונדון בשנת תר"ז בהפוליגלוטה באותיות פרסיות ובתרגום לטיני. ויעוין גם ראזניס, תולדות ישראל בתור־גרמא, ח"ב עמוד 48.

[4] בנימין השני מספר על דבר יהודי אסמעאיל־יקותיאל שהיה מרקד נפלא ורקד פעם לפני המלך ומצא חן בעיניו ויקחהו אל חצרו ויגדלהו. אח"כ פרצה מרידה ויברח המלך ויקותיאל זה לִוָה אותו והצילהו ממות והראה את גבורתו במלחמות להשיב את המלך על כסאו. בעבור זה גדלהו המלך וישימהו לראש השרים כל ימיו וגם בימי בנו המולך תחתיו נשאר במשרתו, עד שעלה בידי מתנגדיו להבאיש ריחו בעיני המלך ויורידהו ויסירהו ממשרתו.

[5] הה' אלחנן אדלר בהרבעון היהודי האנגלי כרך י' ע' 618 בקר את הקברים ומספר שהקברים נחרבו ע"י טמרלאן בשנת 1400 ונבנו מחדש בהמאה הט"ו. בש' 1554 בנו אליהו ושמואל בני ישראל את הציון. בשנת 1668 תקן הרופא גדול את הקברים „ותפלת אסתר" = ט"ז מזמורים מתהלים ופסוק ט"ו מפ' ח' אסתר היו חרותים על הקבר והוסרו משם זה מאה שנים.

הזמן היה במזרח „בכיבא העיר הגדולה" הבלשן שלמה בן שמואל הנ"ל ומאה שנים אח"כ הבלשן משה שירואני. — שלש מאות שנה אחרי שאהין היה מולא אלישע בן שמואל המכונה ראגיש ובשנת תמ"ד חבר בפרסית את „בן המלך והנזיר" (נדפס בירושלם תר"סב). בשנת תמ"ח חבר הרב ר' יוסף בן יצחק בן מולא מוסא רבי את מגלת אנטיוכוס בפרסית עפ"י תרגום שני וספרי חשמונאים. (נדפס בירושלם תרס"ג). מולאנא עמראני חבר בפרסית „שבעה אחים" עפ"י הספור המובא במדרש איכה. — מולא כואגא הכהן חבר ספר דניאל. כל החבורים הללו הם בצורה שירית במשקל וחרוז. — לפני מאתים שנה היה בבי בן לוטף הנזכר לעיל שחבר שירי עלילה על המאורעות בימי עבאס א' וב'. באותו זמן היה המשורר סימן־טוב מלמד וחבר ספר שירים „חיאת־אל־רוח = רוח חיים" (נדפס בירושלם תרס"ד) וגם אי אלה שירים בעברית באותו ספר. — גם אלישע בן שמואל הנ"ל חבר שיר עברי על מעשה בראשית ונוהגים לשוררו במוצ"ש. וכן היה חזקיה עני, שמואל בר נסים מקאשאן ועוד אחדים שחברו שירים בעברית. אולם לא הראו הצטינות מרבה בה; עקר כחם בשירה פרסית. —

הגזרות התכופות באופן שטתי התרגשו ובאו על יהודי פרס עם יסוד הממשלה הפרסית החדשה (1501 אספ"הנ). הקנאות הלאומית בעזרת הכהונה השעתית יצרה את הממשלה הזאת, לפיכך נתנה לכמרים הרשות לשלט בארץ. כבר עבאס א' „הגדול" הוציא חקים וגזרות על היהודים, אולם רק בימי עבאס ב' 1641—1666 נוצרו חקי הממשלה ע"י הכמרים השעתים ונקרא בשם גָמֶע עבאסי שהיה לספר החקים הרשמי של הממלכה. בספר זה ישנם חקים מיוחדים המגבילים את זכויות היהודים כגון:

אסור ליהודי לעזר ליהודי חברו בהלחמו עם משלמי.

אסור ליהודי להתלבש כפרסי, אלא מלבושו צריך שיהיה משונה ונכר בסימן ירוק או אדום.

חמוריהם צריכים להיות ממין ומצבע אחר משל הפרסים ובשעת רכיבתם צריכים היהודים לשום את רגליהם בצד אחד, בישיבה ולא ברכיבה.

אסור להם לרכב על סוס, כי הוא חיה חשובה. — אסור להם להשתמש בכלי זין. — אסור להם ללכת באמצע הרחוב אלא דוקא בצדי דרכים. — אסור להם להרים קול גדול בשעת התפלה ואסור לנגן הרבה בתפלות. — אסור להגביה את בנין בית הכנסת שיהיה בולט. — ישנם חקים על דבר תספרת השערות. כי הפרסים מגדלים את שערותיהם וליהודים אסור, כי אם מכרחים הם לגלח את שערות הראש ומכרחים לגדל פאות[1]. —

הכמרים השעתים השתדלו בכל כחם לפתות את היהודים להמיר את דתם ולקבל את האסלאם, ולפיכך זִכו את המומרים בזכויות מיוחדות, כדי לעורר בקרב היהודים את התשוקה להמרה. לתכלית זו גזרו שכל מומר הוא יורשם החקי של בני משפחתו אפילו אם יש להנפטרים יורשים טבעיים. והטעם הוא, משום שרכוש היהודים לקוח הוא לכתחילה מהמושלמים והם בחסדם השאירו את הרכוש הזה בידי היהודים, אולם אם יהודי יהיה למושלמי מאמין, הרי הדין נותן שיִמָסר רכוש זה לבעל תשובה מאשר ישאר בידי הכופרים. — החק הזה עורר באמת בלב כמה יהודים את יצרם הרע להתאסלם, בראותם שבבני משפחתם נמצאים בעלי נכסים. —

היהודי טמא הוא ומטמא במגע, על כן אסור לו להכנס אל תוך ביתו של מושלמי ואסור לו לנגע בכליו וחפציו. — בגשם אסור ליהודי לצאת אל רחוב המושלמים משום שהאדמה הרטובה סופגת טֻמאה בפסיעותיו של היהודי ומעבירה את הטֻמאה על המושלמי. — אסור ליהודי להכנס אל תוך חנותו של המושלמי ולא לנגע בסחורה, אלא בחוץ יעמד ויקנה את מה שהוא רואה מרחוק, כי מכיון שנגע בסחורה הרי נטמאה ואז מכרח היהודי לקנותה בכל מחיר שיושת עליו. — היהודי פסול לעדות אפילו לחברו היהודי, ורק פרסיים מושלמים כשרים לעדות בדין שיש בין שני יהודים. — רכוש היהודים הוא באמת רכושם של הפרסיים, לפיכך בכל הזדמנות, כשנמצא חטא ועון ביהודים, הרשות בידי המושלמים לקחת את רכושם הם. — אם מושלמי מעיד על יהודי שחרף את שם הנביא, אז אין לו תקנה כי אם המות או קבלת האסלאם. וכן אם מושלמי מעיד שיהודי הִלֵל את הנביא או אחד מקדושיהם, מכרח הוא להתאסלם או מות יומת. —

[1] החקים הללו דומים לחקי הערבים בתימן. יעוין בחלק א'.

ויחד עם שאיפותיהם של ה„משיחים“ הללו להחיש גאולה לעמם, התנגדו לתורת היהדות־הבבלית. מפלתו של אבו־עיסי היתה במלחמתו עם מלך פרס בין נהונד ובין קום ומשרידי צבאותיו נמלטו אל המדבר מזרחית צפונית ושם היו שבטים מישראל החיים על חרבם, כעדות ר"ב מטודילה[1]. —

וכה דברי ר' בנימין מטודילה: כוזסתאן והיא עילם המדינה הגדולה[2]. אבל אינה מיושבת כלה, כי היא חרבה מקצתה ובתוך חורבותיה שושן הבירה והוא ארמון המלך אחשורוש ויש בו בנין גדול ויפה מימים קדמונים, ובה שבעת אלפים יהודים ובה י"ד בתי כנסיות . . . ומשם ימים שלשה ל„רובד בר“ (?) ושם כמו עשרים אלף מישראל וביניהם תלמידי חכמים ועשירים, אבל בגלות הם יושבים שם. ומשם שני ימים לנהר ואנת (אולי וַאן בכורדיסתן אולם רחוקה העיר הזאת קצת) ושם כמו ד' אלפים יהודים. ומשם ד' ימים לארץ מולחאת, הם אומות אשר אינן מאמינים בדת ישמעאל[3] ויושבים בהרים גדולים והם עונים לזקן שבארץ „אל־כשישין“ וביניהם ארבע קהלות מישראל ויושבין ויוצאים עמהם למלחמה ואין עליהם עול מלכות פרס, כי בהרים הגבוהים הם דרים ויורדים מן ההרים לשלול שלל ולבוז בז ועולים להרים ואין אדם יכול להלחם עמם והיהודים שבארץ ביניהם תלמידי חכמים והם תחת רשות ראש הגולה שבבבל. ומשם חמשה ימים לעאריה (צ"ל עמאדיה) ושם כמו חמשה ועשרים אלף מישראל והיא תחילת הקהלות הדרים בהרי חפתון, כי שם יותר ממאה קהלות ישראל והיא תחילת ארץ מדי והם מן הגלות הראשון שהגלה שלמנאסר המלך, והם מדברים בלשון תרגום . . . והיום עשר שנים קם שם איש אחד ושמו דוד אל־רואי מעיר עמאריה . . . ומאותו ההר עד חמדן מהלך עשרה ימים, היא מדי העיר הגדולה ושם כמו חמשים אלף מישראל ושם לפני כנסת אחת קבורים מרדכי ואסתר . . . ומשם שבעה ימים למדינת אספהאן היא העיר הגדולה והיא עיר המלוכה והיא מהלך שנים עשר מיל ובה כמו חמשה עשר אלף מישראל ושם שר שלום הרב שהיה ממונה על יד ראש הגולה ועל כל הכרכים אשר בכל מלכות פרס. ומשם ארבעה ימים לשיפאז (צ"ל שיראז) היא פרס המדינה ובה כמו עשרת אלפים יהודים. ומשם שבעה ימים לגיבה[4] העיר הגדולה שעל שפת נהר גוזן ובה כמו שמונת אלפים מישראל. ואותה העיר ארץ סחורה באים אליה בסחורות מכל לשונות הגוים והיא ארץ רחבת ידים. ומשם חמשה ימים לסַמַרקַנת העיר הגדולה אשרבקצה המלכות ושם כמו חמשים אלף מישראל ורבי עובדיה הנשיא ממונה עליהם וביניהם חכמים ועשירים גדולים“. —

אולם ר' פתחיה מרגנשבורג שתר את המדינות הללו כעשר שנים אחרי ר"ב מטודילא מצא את יהודי פרס במצב רע וכה"א: . . . וערים גדולים הם בארץ אררט ומעט יהודים שם, כי מתחילה היו שם יהודים הרבה בימי קדם והרגו זה את זה ונפרדו והלכו לערי בבל, מדי ופרס ובארץ כוש (?), ובארץ בבל יותר מששים רבוא יהודים וכן בארץ כוש ובארץ פרס. ובפרס שעבוד ליהודים וצער גדול, לכן לא בא ר' פתחיה אלא בעיר אחת של פרס . . . ובשושן מצא שני יהודים“. —

אך הגזרות לא היו בכל התקופות. כי יש שקם מלך חסד ויהי נח ליהודים, ואז התחילו להתפתח. אך עקר התפתחותם היה על שדה המקרא והפיוט, בהיות אשר בהלכה ותלמוד לא הצטינו, כי כאמור לא הכה התלמוד שרשים בקרב יהודי פרס. וכשמוצאים באחת הקהלות חיים רוחניים ואנשי שם אות הוא כי מצבם החמרי והמדיני הוטב. ככה מוצאים אנו בהמאה הי"ד אספ"הנ בשיראז משורר יהודי גדול, מולא שאהין, שיסד פיוט, בצורת שיר־עלילה, מכל התורה בצרוף ההפטרות ובהוספת מדרשי אגדה. הוא השפע בלא ספק מהמשורר הפרסי הגדול פירדוסי ע"י חבורו „השאהנאמה“ הידוע. באותו

---

[1] בין המתנגדים לתורת התלמוד והנלחמים בעד החפש יש להזכיר את יהודה הפרסי מחמדן בסוף המאה השמינית, ותלמידו מושכא שעשה מלחמה עם המושלמים ונהרג בקרבת קום (גרץ ח"ג ע' 218). — אבו־עמראן משה הפרסי מספראן בקרבת העיר קרמנשאה ומשם יצא לתפליס וייסד חברה או כתה ותקן להם חקים דתיים מיוחדים. גרץ ח"ג ע' 230. — חוי הכלבי מעיר בלבי במדינת חֳרַסְתן יצא כנגד התורה שבכתב ושבע"פ בזמנו של ר' סעדיה גאון (גרץ שם עמוד 297).

[2] ר' סעדיה גאון מתרגם עילם = כוזסתן. שושן היא פרסיפוליס.

[3] אולי הם היֶסִירִים, הנקראים עובדי־השטן הנמצאים עד היום במקומות הללו והסרים למשמעת „הזקן“ = השֵיך.

[4] והיא כִיבָא, ר"ל המדינה, ועיר המסחר היא גורגאנג' ונקראת עכשו אורגאנג', ותיה בה בלשן חשוב ר' שלמה בן שמואל שחבר ספר שרשים בשם „ספר המליצה“ לתנ"ך, תלמודים ומדרשים בלשונות פרסית ותרכית וגמר את הספר בשנת ה"א צ"ט = 1339 ומטרתו היתה לתת לבני עמו דוברי פרסית ספר שבו יהיו מבוארים כל השרשים העברים הבאים בתנ"ך ובספרות התלמודית. בו נמצאים כששים שנויים ממסרת התנ"ך וכן שנוי נוסחאות בתרגומים ופרושים למקראות השונים מן המקובל ומאות שרשים וניבים עברים אי בלתי עברים שמקורם לא ידוע. החכם בנימין בכר פרסם את הספר הזה עם מחקר גדול בגרמנית בשנת 1900 Ein hebräisch-persisches Wörterbuch usw. Budapest

הודה שהאשים את בני עמו בכחש וכי חפים הם מפשע. אז התירו המושלמים ליהודים לשוב לאמונתם. רבם חזרו ליהדות ויקבעו את היום הזה למועד קטן. וצאצאי אלה שנשארו בדת האסלאם נקראים גְדִידֶאת = חדשים והם רבים מאד והולכים ומתרבים בשיראז. כי אין משפחה שאין לה מומר. והם עומדים ביחסים עם בני משפחתם היהודים ומבקרים אותם בכדי להִוָדע אם מת אחד מהמשפחה אשר אז יורש אותו המומר, כדת פרס[1]. —

בשנת תר״י תר הנוסע ישראל בן יוסף בנימין את פרס ומצא את היהודים בשיראז במצב רע. „לפני עשרים שנה חיו בעיר הזאת, אשר היתה לפנים לגאון ולתפארת, שלשת אלפים יהודים, אך מפני התלאות הרבות והצרות אשר עברו עליהם לפני ימים לא כבירים, נאלצו שני אלפים וה׳ מאות מהם לקבל עליהם דת מחמדית. רבים ממשפחות ההנה עודם שומרים דת אבותיהם בלבם ובסתר ימלו בניהם. ט׳ בתי הכנסיות ליהודים הנמצאים עוד בעיר הזאת יעידו על רב העם וגדולתו בימים שכבר עברו, ולעת הזאת כלם נעזבים ושוממים מאין איש“[2].

במזרח, באִירָאן היתה קהלה חשובה במַשהַד העיר הקדושה ששם קבורת אימם רוזא מבית עלי ולפני שמונים שנה ,בשנת תר״א, הכרחו היהודים להתאסלם ונקראים הקהלה החדשה = אל־ג׳דידיה. הם מושלמים רק למראית עין ובסתר שומרים הם את היהדות לכל פרטיה ודקדוקיה. להם ד׳ בתי כנסיות נסתרים. בשבת אינם עוסקים בעבודה ומסחר, אמנם חנויותיהם פתוחות. ומכיון שכל החנויות סמוכות זו לזו בשוק, הֻסכם ביניהם שבכל שבת ישגיחו אחדים מהם על החנויות ויתרם שובתים בביתם. הם לומדים עברית וכותבים את מכתביהם באותיות עבריות. יש להם שוחט מיוחד שהולך מבית לבית לשחט עופות ובהמות. פעם תפסו המושלמים אחד השוחטים ויהרגוהו. — היהודים האנוסים הללו מוכרחים לנסע לַמַכָּה ולמדינה, אך הם בוחרים ללכת לירושלם במקום ללכת להערים הנזכרות. מכיון שבאים לירושלם נשארים בה עפי״ר ושולחים מכאן יהודים פרסיים הבקיאים בכל הנמוסים של המושלמים, והשליחים הללו הולכים למקומות הקדושים שבמכא ומדינה ועורכים שם את כל התפלות והמנהגים ומקבלים תעודה מאת הכמר הגדול המושלמי על שֵם שולחם, אז חוזר השולח למשהד ומראה את תעודת ההכשר לכמר השעיתי שם. — אך ישנם כאלו שאינם שבים אלא מתישבים בירושלם והם עפ״ר עשירים ובונים בירושלם בתי כנסיות ונותנים לבתי־חסד ולתלמוד תורה ולהוצאת ספרים. —

בצפונית מערבית, בכרדיסתן הפרסית על חפי אגם אורמיא הנִקרא „פרס קטן“ יושבים יהודים רבים כעשרת אלפים נפש ומדברים ארמית בלולה בפרסית, כרדית ותרכית ונעשה בפיהם לזרגון מיוחד[3]. הכרדים הם מושלמים מכת הסוּנים ומתיחסים לצאצאי מדי. הנוצרים הנסטוריים מעידים על עצמם שהמה מעשרת השבטים, מגלות שלמנאסר[4]. — הקהלות החשובות ביותר במחוז הזה הן קֶרמנשָאה צֶנֶה ואורמיא. —

בימי ממשלת ההפַרתִּיִים היה מצב היהודים בפרס טוב וידוע יחסם של מושלים רבים פרתיים ליהודים ובפרט המושל האחרון ארתבן ויחסו לרב. גם תחת ממשלת הססנידים היה לפעמים היחס טוב, כגון שבור מלכא עם שמואל. אך היו מושלים עריצים כגון פירוז הקנאי וכן ארמוזד הרביעי (578 אספ״הנ) ואשר אז התחילו היהודים לנדד למזרח ולצפון, לדרום ולערב. כי אז היתה דרך כבושה מחבש דרך מדבר ערב לפרס ולהודו שנמשכה בכל ימי הבינים[5]. וכן מספר בנימין מטודילה „שיהודים מעדן באים לפרס ולהיפך“. — בסוף ימי ממשלת הססנידים גברו הצרות והגזרות על היהודים בפרס ובבל וכבוש הערבים היתה גאולה להם אעפ״י שגם הכליפים הערבים גזרו גזרות על היהודים.

בצפון פרס, מדי, מרכז צאצאי עשרת השבטים החפשים בחייהם, היו היהודים תקיפים ועומדים ברשות עצמם וילחמו על חפשתם. וידוע ספור דוד אל־ראי, וכן שריני (סביב לשנת 720) שהבטיח להשיב את הארץ הקדושה אל היהודים אחרי אשר יגרש מתכה את כל המחמדים[6]. ואחריו אבו־עיסי יצחק בן יעקב אספהאני, אשר אסף אליו כעשרת אלפים אנשי חיל וילחם בפרסיים ויאמר להביא הגאולה לישראל.

1 דו״ח של כי״ח לשנת 1903.
2 מסעי ישראל, כ״ט.
3 על לשון זו כתבתי באריכות בהשלח כרך כ״ט במאמרי „ספורים בלשון הארמית החדשה“. — וכן בכרך ב׳ יעו״ש.
4 מסעי ישראל, פרק ר״ג.
5 נילסון, אמונת הירח אצל הערבים הקדמונים בהקדמתו, שטרסבורג 1904 (בגרמנית).
6 גרץ־שפ״ר, ח״ג עמוד 170.

ויגזל מהם את ילדיהם ויתנם לגדלם בדת האמגושים. בזמן ההוא יצאו יהודים רבים מפרס לערב[1] וישפיעו על היהודים שם[2]. וכן יצאו לבוכרא, אפגניסתן, הודו וסין ולהרי קוקז המזרחיים — דגיסתן. במאה העשירית אחד רִכֵּן אל־דולא את יאוּי עם יהודיה ויקרא להם אספהאן.

חַמַדָן בירת מדי ונקראת אֶקְבָּטַנָא ואומרים שזו אחמתא הנזכרת בעזרא ו׳ ב׳ „והשתכח באחמתא בבירתא די במדי מגלה חדה“, והיתה מעון הקיץ של מלכי פרס, וכמובן שישבו שם יהודים מזמן קדמון. כי בקידושין ע״ב א׳ גרסינן „מאי דכתיב וינחם וכ״ו ערי מדי (מ״ב י״ח) אמר ר׳ אבא בר כהנא, ערי מדי זו חמדן וחברו־תיה“. — קַשָׁאן נוסדה בשנת 607 בערך ע״י אחד ממשפחות מלֶךְ אֵידר וצפה את הבתים קש, על כן נקראה קא־שואן. באפן זה קדם ישוב יהודי בקשאן להאסלאם. — יהודי קשאן גדולים וחזקים ומפתחים, עליזים וליצנים, ומדברים זרגון פרסי מיוחד. בימי נאציר שח 1688—1747 היתה קשאן למרכז רוחני. התורה התפתחה בה ע״י חכמים שבאו מבבל ומארץ־ישראל. — בצפון פרס היו קהלות רבות שנכחדו ע״י גזרות השמד. קהלת קום נשמדה מסבה זו: השח עבאס א׳ הגדול 1557—1628 היה בא לסביבות קום לצוד ציד ולו היתה חרב משבצת באבנים יקרות. פעם אחת שכב לנוח מעמל הציד וירדם ובקומו משנתו ראה שהחרב איננה. חפשוה ולא מצאוה. לבסוף נמצאו אבנים אחדות מתוך משבצות החרב בידי יהודי, אך היהודי הכחיש שגנב. אז חרה אף השח ויצו להרג את כל היהודים אשר בסביבות קום או שימירו את דתם ויקבלו את האסלאם. ועד היום יש שם רבע הנקרא „מחלה יהודיה“[3]. — בטַבְרִז היתה קהלה גדולה כאלפים נפש וכן בערים מסביב: קַרוִין, זַנגַאן, סֶמנִים, כולת וכ״ו. כל הקהלות הללו נחרבו בעלילת דם שהעלילו הארמנים. בטבריז היה יהודי עשיר וסוחר גדול והיה בוחר בפקידים ארמנים במסחרו „וכל ביתו מלא ערלים“ עד שעין הארמנים משרתיו התחילה להיות צרה בעשרו. המיתו ילד נוצרי לפני הפסח וטמנוהו בביתו של הסוחר היהודי. אז התנפלו כל הארמנים, שהיו רב תושבי המקום, ועשו הרג רב ביהודים ושללו ובזו את רכושם.[4] —

בנַהַוַנד היתה קהלה עתיקה, כי בקידושין ע״ב א׳ אומר על ערי מדי „ואמרי לה זו נהונד וחברו־תיה“. וידוע בנימין נהונדי שיצא לחלק על התלמוד במאה התשיעית. —

בדרום פרס הקהלה החשובה היא בשיראז. העיר הזאת נבנתה בשנת 674 ע״י מחמד בן יוסף זַכִּי חַן. והיהודים יושבים בתוכה מראשית התיסדותה. ואומרים שישנן מצבות בבית הקברות מי״א מאות שנה. בה עשרה בתי כנסיות ושלשה בתי מרחצאות, משום שאסור ליהודים להתרחץ עם מושלמים. אחד מבתי הכנסיות קדוש בעיני היהודים וגם בעיני המושלמים וישנה אגדה עליו. יהודי עשיר, שוקרי שמו, הקדיש לעת זקנתו את כל רכושו לבנין בית הכנסת הזה למען יקרא שמו עליו. הושתו היסודות, נבנו הקירות והובאו קורות גדולות שישאו את הגג. והנה נמצאו שהקורות קצרות הן ואינן מספיקות לארך הבית. האיש הצטער מאד, משום שלא היה לו עוד כסף לקנות קורות אחרות. והנה בלילה נגלה לו אליהו בחלום ואמר לו שלא יצטער, אלהים רחם עליו ועשה לו נס ומופת. למחרתו ראה שוקרי לשמחתו כי הקורות גדלו והנן מתאימות. —

ב׳ למרחשון נקרא בפי היהודים בשיראז „מועד קטן“. בו ביום עושים משתה ושמחה וכל אדם מברך את חברו בדברים אלה; מועד קטן, אבול־חסן! ומעשה שהיה כך היה: לפני זמן רב מאד, יש אומרים חמש מאות וי״א שבע מאות שנה, נחלקה העדה לשתים וכל אחת לקחה לה דַיָן או מולא והיתה מחלקת ביניהן. הדין האחד היה גם שוחט וקצב ושמו אבול־חסן. בערב ראש השנה נתפשטה השמועה שמכר בשר טרפה. בדקו ומצאו שאמת הדבר ויגרשוהו ועוד רצו לרדת לחייו. הוא ברח והסתתר באחד מבתי המסגד ושם התאסלם. כדי להנקם ביהודים הוציא דבה שהם מקללים את „הנביא“ מחמד בתפלותיהם. ביום הכפורים, בהיות כל היהודים בבתי הכנסיות, סבבו אותם המושלמים וידרשו מאתם להתאסלם או להרג לפי חרב. כלם התאסלמו. בשני למרחשון מת אבול־חסן בעיר בושיר וימצאו תחתיו כתב ושם

---

[1] בדבר קרבת יהודי פרס ליהודי ערב ותימן עיין בפתיחת חלק א׳.

[2] גרץ שם ע׳ 452.

[3] מספר ע״י המשורר בַּבַּי בן־לוטף הפרסי בשלשה שירי עלילה והדפיסם החכם בכר בהרבעון: Revue des Etudes Juives B. 47 אך לא עבאס א׳ כי אם על עבאס ב׳ ולא על קהלת קום, כי אם על קהלת אספהאן. אך אפשר שמהמאורע הזה סבלו גם היהודים בקום וסביבותיה.

[4] ד״וח של כ״יח לשנת 1902.

מחיי יהודי פרס.

גלות ישראל ויהודה לאשור, בבל, פרס ומדי נמשכה לפי עדות הת"נך יותר ממאתים שנה ובשש גלויות הגלו. הגלות הראשונה עלה פול מלך אשור, בשנת מ' בערך לעוזיהו מלך יהודה, על ישראל. שתים עשרה שנה אחריו בא תגלת פלאסר „ויקח וכ"ו כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה" (מלכים ב' ט"ו 29). ל"ח שנה אח"כ עלה שלמנאסר על ישראל ויגלה את העם הנשאר בשמרון ובישראל אשורה „וישב אותם בחלח ובחבור, נהר גוזן[1] וערי מדי"[1]. שמונה שנים אחריו „עלה סנחריב על כל ערי יהודה הבצרות ויתפשם". חלק חשוב מהארץ נחרב ותושביו הגלו אשורה או בארצות הסמוכות לה. ותשאר ירושלם ויהודה וחזקיה בקש מאת ישעיה הנביא שיתפלל „בעד השארית הנמצאה". — כל הגלויות הללו היו לצפון ארם נהרים — מדינת אשור ולערי מדי שהן החלק הצפוני של מדינת פרס בזמן הזה. — אחר מאה שנים עלה נבוכדנאצר מלך בבל על יהודה „והגלה את כל ירושלם ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל וכ"ו הוליך בבלה". אחרי י"א שנים עלה נבוכדנאצר שוב על ירושלם „וישרף את בית ה' וכ"ו ואת יתר ההמון הגלה נבוזראדן". גלויותיו של נבוכדנאצר היו בבלה. בין שני מיני הגלויות יש רֶוַח של מאה שנים. בתקופה זו באה התמורה הגדולה בחיי העם הנשאר על אדמתו על ידי הכהנים והנביאים, כי בה השליטו בעם את תורת משה — תורת הנביאים ויפיצו את הרעיונות הנעלים בקרב כל שדרות העם. בזה נבדלו גולי בבל מגולי אשור ומדי, כי האחרונים יצאו בגולה כשהם שקועים עוד בפולחן הכנעני, בצרוף שברי רעיונות של הנביאים, תרבות נמוכה זו שדמתה בעקרה לתרבות האשורים גרמה שנטמעו רב בני ישראל בין שכניהם ורק מעטים שהשפעו ע"י גולי יהודה וקבלו עליהם את תורת יהודה, תורת משה והנביאים. הרבה שנאת אחים, שנאת אפרים ליהודה גרמה, הרבה מאה שנות רחוקם מעל ארצם ואחיהם והשפעת העמים הזרים, פראי כורדיסתן ואררט גרמו והרבה רחוק המרכז היהודי בבבל, מקום תחנתם של גולי יהודה ממקום תחנותם של גולי ישראל גרם שהשפעת תורת הנביאים לא חדרה כל כך בקרב בני ישראל ורק מעט מזעיר נמשכו ויקבלו עליהם את היהדות. ואף יהדות זו שקבלו עליהם בני ישראל, רק ראשי פרקיה חדרו בלבם, אולם לידי התפתחות לא הגיעה לא בימי הבית השני ואף לא בכל תקופת התלמוד, למרות השתדלותם של מרכזי היהדות בבבל. תורה זו נשארה להם מן השפה ולחוץ והחיים החפשיים שלהם בהרי אררט וכרדיסתן ובמדי והקוקז לא יכלו להסתגל אל התורה שבעל פה ולסיָגֶיהָ ופרצה בהם מעת לעת התנגדות חזקה להתלמוד. —

כל היהודים אשר בכרדיסתן, פרס, בוכרא ודגיסתן קבלה בידם שהם מצאצאי עשרת השבטים[2]. בבירת פרס, בשושן, מעון החרף של מלכי פרס, ישבו יהודים במספר לא מעט כבר בראשית הבית השני (מגלת אסתר). — במרכז פרס ידוע לנו מושב יהודים מהמאה השלישית. שבור מלכא הוציא ע"א אלף יהודים מארמניא (כלומר כרדיסתן) ויושיבם בסוסניא ויתן להם מקום מיוחד קרוב לַאַוִי ויקראו למקום „יהודיה"[3] ואומרים היהודים שמושבם זה הוא „אספהאן" אשר לפי קבלתם שם עברי הוא מ„ספן" — מחסה ומסתר. — פירוז רשיעא הרג מחצית היהודים ביהודיה־אספהאן משום שהמיתו שני אמגושים[4]

[1] גנזק, נהר ממזרח לאורמיא. עיין Funk, Geschichte der Juden in Babylonien II, S. 149; I, S. 12 Anm. 1.

[2] מספרי ישראל, ליק תרי"ט עמוד 39 וכ"ו.

[3] גרץ־שפ"ר ד"רי ת"ב עמוד 420.

[4] גרץ שם עמוד 451.

תקון טעות·

עמוד 7. בד"ה „הטפוס הצפוני" וכ"ו, במקום „שכל יהודי תהראן מבבל באו . . . . מפרסצר" צ"ל „מפרס באו . . . . מצחם צר".

No. 129.	ejl rom wĕojûm	אל רם ואיום	page 58 עמוד
- 130.	mĕûd loejl ašabêjaḫ	מאד לאל אשבח	- 58 -
- 131.	dararibi		- 58 -
- 132.	nabi golam šo		- 58 -
- 133.	jašlim hoejl	ישלים האל	- 58 -
- 134.	jûm lĕjûm ûdä lĕšimḫa	יום ליום אודה לשמך	- 58 -

Songs of the Bukharan Jews. .נגינות יהודי בוכרא Gesänge der bucharischen Juden.

No. 135.	wajišma jiṯrû	וישמע יתרו	page 59 עמוד
- 136.	baḫûdeš hašĕliši	בחדש השלישי	- 59 -
- 137.	šmû wĕziḫrû mĕwûraḫ	ברכות הפטרה	- 60 -
- 138.	wajikats šlûmû	ויקץ שלמה	- 60 -
- 139.	wajhi bimej ahašwerûš	ויהי בימי אחשורוש	- 60 -
- 140.	wĕhanaro	והנערה	- 61 -
- 141.	purim purim lonu	פורים פורים לנו	- 61 -
- 142.	kûre mĕgilo	קוראי מגלה	- 61 -
- 143.	ejḫo jošwo wodod	איכה ישבה בדד	- 61 -
- 144.	ăni hagẹwẹr	אני הגבר	- 62 -
- 145.	mizmûr šir ḫănukaṯ	מזמור שיר חנכת	- 62 -
- 146.	hanerût halolu	הנרות הללו	- 62 -
- 147.	boruḫ ato	ברכות נר חנכה	- 63 -
- 148.	ranĕnu tsadikim	רננו צדיקים	- 63 -
- 149.	nišmaṯ kol ḫaj	נשמת כל חי	- 63 -
- 150.	jitgadal wĕjiṯkadaš	חצי קדיש	- 63 -
- 151.	boruḫ adûnoj	ברכת יוצר	- 64 -
- 152.	bamẹ madlikin	במה מדליקין	- 64 -
- 153.	lĕdowid boruḫ	לדוד ברוך	- 64 -
- 154.	adûn ûlam	אדון עולם	- 65 -
- 155.	halalujo	הללויה	- 65 -
- 156.	jiṯgadal	חצי קדיש	- 66 -
- 157.	oḫûṯ kĕtano	אחות קטנה	- 66 -
- 158.	ḫûn toḫûn	חון תחון	- 67 -
- 159.	ădûnoj šĕfoṯaj tiftoḫ	אדני שפתי תפתח	- 67 -
- 160.	uwḫejn tejn paḫdĕḫo	ובכן תן פחדך	- 68 -
- 161.	ădonoj šomati šimăḫo	א׳ שמעתי שמעך	- 68 -
- 162.	ato kûnanto	אתה כוננך	- 69 -
- 163.	šûfet kol hoorẹts	שופט כל הארץ	- 69 -
- 164.	ĕlohim ejli ato	אלהים אלי אתה	- 69 -
- 165.	šinanim šananim	שנאנים שאננים	- 69 -
- 166.	ĕluhenu šẹbašomajim	אלהינו שבשמים	- 69 -
- 167.	bĕruḫim atẹm	ברוכים אתם	- 70 -
- 168.	jĕrušat naḫălo	ירושת נחלה	- 70 -
- 169.	jowû dûdi	יבוא דודי	- 70 -

Songs of the Daghestan Jews. .יהודי דגיסתן Gesänge der daghestanischen Juden.

No. 170.	wadûnọj pọqad ẹt sọrọ	וה׳ פקד את שרה	page 71 עמוד
- 171.	lamnatseaḥ ʿal hagitit	למנצח על הגתית	- 71 -
- 172.	iḫọ jošwọ wọdọd	איכה ישבה בדד	- 71 -
- 173.	ăni hagiwir	אני הגבר	- 71 -
- 174.	uwḫin tin paḫdiḫọ	ובכן תן פחדך	- 72 -
- 175.	oḫût qĕṭanọ	אחות קטנה	- 72 -
- 176.	midi šọnọ qinọ	מדי שנה קינה	- 72 -

No. 83. ono bĕkorêjnu . . . . .אנא בקראינו. page 39 עמוד

- 84. litfilotij jiskon gowär . . . . לתפלתי יסכן גבר. - 39 -
- 85. šinanim . . . . שנאנים - 40 -
- 86. - . . . . - - 40 -
- 87. ubĕhêjn nakdišoh . . . . ובכן נקדישך. - 40 -
- 88. uwĕhêjn ulĕho . . . . ובכן ולך - 41 -
- 89. ribbůnů šäl ůlom . . . . רבונו של עולם. - 41 -
- 90. adir wĕnoůr . . . . אדיר ונאור - 42 -
- 91. lĕmaanho . . . . למענך - 42 -
- 92. ărůmimĕho . . . . ארוממך. - 42 -
- 93. ato kůnanto . . . . אתה כוננת - 43 -
- 94. wĕhakůhanim. והכהנים - 43 -
- 95. uwhêjn ma nähdar . . . . ובכן מה נהדר - 43 -
- 96. ašrêj ʿajin . . . . אשרי עין - 43 -

IV. Qinůt. .ד׳ קינות

- 97. êjho jošwo . . . . איכה ישבה - 44 -
- 98. zĕhůr ădůnoj . . . . זכר ה׳ - 45 -
- 99. êjho jošwo . . . . איכה ישבה - 45 -
- 100. ăni hagäwär . . . . אני הגבר - 46 -
- 101. zĕhůr ădůnoj . . . . זכר ה׳ - 46 -
- 102. bĕlêjl zä . . . . בליל זה. - 47 -
- 103. - - . . . . - - - 47 -
- 104. ălêjhäm . . . . אליכם - 47 -
- 105. šĕhino tsůäkät . . . . שכינה צועקת - 47 -
- 106. bat tsijůn . . . . בת ציון. - 48 -
- 107. sĕi kino . . . . שאי קנה - 48 -
- 108. êš tukad . . . . אש תקד - 48 -
- 109. kumi wĕsifdi . . . . קומי וספדי - 48 -
- 110. haăzinu . . . . האזינו - 49 -
- 111. osůf ăsifêjm . . . . אסף אסיפם - 49 -

Appendix. .נוספות Nachtrag.

- 112. ašrêj hoiš . . . . אשרי האיש - 50 -
- 113. wajhi himêj ăhašwêjrůs . . . . ויהי בימי אחשורוש. - 50 -
- 114. bĕlejl zä jiwkojun . . . . בליל זה יבכיון. - 51 -
- 115. bĕlejl zä tĕjelil . . . . בליל זה תיליל. - 51 -
- 116. wajikro můšä . . . . ויקרא משה - 52 -
- 117. wajuša ădůnoj . . . . ויושע ה׳ - 52 -
- 118. lamnatsejah mizmor lĕdůwid . . . . תהלים י״ט - 53 -
- 119. kij hol pä lĕho jůdä . . . . כי כל פה לך יודה - 54 -
- 120. ejho jošwo wodod . . . . איכה ישבה בדד - 55 -
- 121. zĕhůr adůnoj . . . . זכר ה׳ - 55 -

II. Songs. .ב׳ זמירות II. Volkslieder.

- 122. adůnejnu moginejnu . . . . אדונינו מגיננו - 56 -
- 123. adůnoj mäläh . . . . ה׳ מלך. - 56 -
- 124. rom bĕrum ůlom . . . . רם ברום עולם - 56 -
- 125. johid rom . . . . יחיד רם - 56 -
- 126. jĕdid näfäš . . . . ידיד נפש - 57 -
- 127. bar jůhaj . . . . בר יוחאי - 57 -
- 128. - - . . . . - - - 57 -

No. 33.	ălûhêjnu säbašomajim	אלהינו שבשמים	page 16 עמוד
- 34.	ălûhim ato jûdêjʿa	אלהים אתה יודע	- 16 -
- 35.	ʿănêjnu owinu	ענגו אבינו	- 16 -
- 36.	ănêjnu ălûhêj	ענגו אלהי	- 17 -
- 37.	raḥum wĕḥanun	רחום וחנון	- 17 -
- 38.	ădûnoj ʿăsêj	ה׳ עשה	- 17 -
- 39.	im ofêjs rûwʿa	אם אפס רבע	- 18 -
- 40.	otonu lĕḥalût	אתאנו לחלות	- 18 -
- 41.	êjläḥo ădûnoj	אליך ה׳	- 18 -
- 42.	šûmêjr jisroêjl	שומר ישראל	- 19 -

III. High Feasts. ג׳ ימים נוראים. III. Hohe Feiertage.

- 43.	oḥût qĕtano	אחות קטנה	- 19 -
- 44.	lamnatsêjaḥ ʿal hagitit	למנצח על הגתית	- 19 -
- 45.	boruḥ	ברוך (מעריב)	- 20 -
- 46.	oḥût kĕtano	אחות קטנה (מעריב)	- 20 -
- 47.	jigdal	יגדל (מעריב)	- 20 -
- 48.	-	- -	- 20 -
- 49.	ădûn ûlom	אדון עולם (מעריב)	- 21 -
- 50.	watitpalêjl ḥanno	ותתפלל חנה (שחרית)	- 21 -
- 51.	lamnatsêjaḥ . . . hašomajim	למנצח . . . השמים (שחרית)	- 21 -
- 52.	hoădärät	האדרת	- 23 -
- 53.	boruḥ šäomar	ברוך שאמר	- 23 -
- 54.	ălûhaj al tĕdinenij	אלהי אל תדיננו	- 24 -
- 55.	rĕêj bĕšiḇtĕho	רעה בשבטך	- 25 -
- 56.	šûfêt kol hooräts	שופט כל הארץ	- 25 -
- 57.	šĕfal ruaḥ	שפל רוח	- 25 -
- 58.	ădûnoj jûm	ה׳ יום	- 26 -
- 59.	nišmat	נשמת	- 26 -
- 60.	jĕdêj rošim	ידי רשים	- 28 -
- 61.	ădûnoj šomaʿti	ה׳ שמעתי	- 28 -
- 62.	- -	- -	- 29 -
- 63.	boruḥ	ברוך (עמידה)	- 29 -
- 64.	uwḥêjn têjn paḥdĕḥo	ובכן תן פחדך	- 30 -
- 65.	ălûhêjnu . . . mĕlûḥ	אלהינו . . . מלך	- 30 -
- 66.	jeworäḥäho	יברכך (ברכת כהנים)	- 32 -
- 67.	hajûm tĕamtsêjnu	היום תאמצנו	- 32 -
- 68.	owinu malkêjnu	אבינו מלכנו	- 32 -
- 69.	wajhi iš äḥod	ויהי איש אחד	- 33 -
- 70.	êjt šaʿărêj	עת שערי	- 33 -
- 71.	- -	- -	- 34 -
- 72.	hamäläḥ ădûnoj	המלך ה׳	- 34 -
- 73.	ădûnoj bĕkûl	ה׳ בקול	- 34 -
- 74.	ʿolêjnu lĕšabêjaḥ	עלינו לשבח	- 34 -
- 75.	hajûm hărat	היום הרת	- 35 -
- 76.	lĕḥo êjli	לך אלי	- 36 -
- 77.	šĕma kûli	שמע קולי	- 36 -
- 78.	bijĕšiwoh šäl maʿălo	בישיבה של מעלה	- 37 -
- 79.	kol nidrêj	כל נדרי	- 37 -
- 80.	wĕhu raḥum	והוא רחום	- 37 -
- 81.	tĕfillo lĕdowid	תפלה לדוד	- 38 -
- 82.	ono ădûnoj	אנא אדני	- 39 -

Contents. תכן. Inhalt.

עמוד 1—42. מחיי יהודי פרס. — מחיי יהודי בוכרא. — מחיי יהודי דגיסתן. — השמות. — המבטא. — הנגינה של יהודי פרס. — הנגינה של יהודי בוכרא. — הנגינה של יהודי דגיסתן. — לקוטים מנוסח פרס.

Songs of the persian Jews. נגינות יהודי פרס· Gesänge der persischen Juden.

I. Prayers. א׳ נגינות בית הכנסת. I. Gebete.

I. Sabbath and Feasts. א׳ לשבת ומועדים. I. Sabbat und Festtage.

No. 1.	šir haširim	שיר השירים	page	1	עמוד
- 2.	lĕḫu nĕranĕno	לכו נרננה	-	1	-
- 3.	mizmůr lĕdowid	מזמור לדוד.	-	2	-
- 4.	lĕḫo důdi	לכה דודי.	-	3	-
- 5.	borĕḫu	ברכו	-	3	-
- 6.	boruḫ ato	ברוך אתה (עמידה).	-	4	-
- 7.	kätär	כתר.	-	4	-
- 8.	haăzinu	האזינו.	-	5	-
- 9.	kol jisroêjl	כל ישראל	-	5	-
- 10.	halĕlujo	הללויה (הלל)	-	6	-
- 11.	šĕzufaṯ šämäš	שזופת שמש.	-	6	-
- 12.	bĕtalĕlêj ůro	בטללי אורה	-	7	-
- 13.	hůšaʿăno	הושענא	-	7	-
- 14.	ho laḫmo	הא לחמא	-	7	-
- 15.	ma nistanno	מה נשתנה	-	7	-
- 16.	kamo maʿălůṯ	כמה מעלות.	-	8	-
- 17.	boruḫ . . . ăšer gĕolonu	ברוך . . . אשר גאלנו.	-	8	-
- 18.	jům zä godůl	יום זה גדול	-	9	-
- 19.	omůn jům zä	אמון יום זה	-	9	-
- 20.	oz jošir můšä	אז ישיר משה.	-	9	-

II. Seliḫůṯ. ב׳ סליחות.

- 21.	jošêjn al têjrodam	ישן אל תרדם.	-	11	-
- 22.	bän odom	בן אדם	-	11	-
- 23.	lĕḫo adůnoj	לך ה׳.	-	12	-
- 24.	šêjwät jĕhudo	שבט יהודה.	-	12	-
- 25.	êjl mäläḫ	אל מלך.	-	12	-
- 26.	raḫmono idkar	רחמנא אדכר.	-	13	-
- 27.	anšêj ămuno	אנשי אמונה	-	14	-
- 28.	ribbůnů šäl ʿůlom	רבונו של עולם	-	14	-
- 29.	ošamnu mikol	אשמנו מכל.	-	14	-
- 30.	ošamnu	אשמנו.	-	15	-
- 31.	ladůnoj ălůhêjnu	לה׳ אלהינו.	-	15	-
- 32.	šĕmʿa jisroêjl	שמע ישראל.	-	16	-

נגינות יהודי פרס,
בוכרא ודגיסתן

אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

אברהם צבי אידלזון
ירושלם

התחיל בעבודת החלק הזה בשנת
תרס"ח וגמר אותו בשנת תר"פ.

הוצאת בנימן הַרץ
ירושלם – ברלין – וינה
תרפ"ב

אוצר נגינות ישראל

אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

אברהם צבי אידלזון
ירושלם

כרך ג׳

נגינות יהודי פרס, בוכרא ודגיסתן

הוצאת בנימן הַרץ
ירושלם – ברלין – וינה
תרפ״ב

אוצר נגינות ישראל

אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

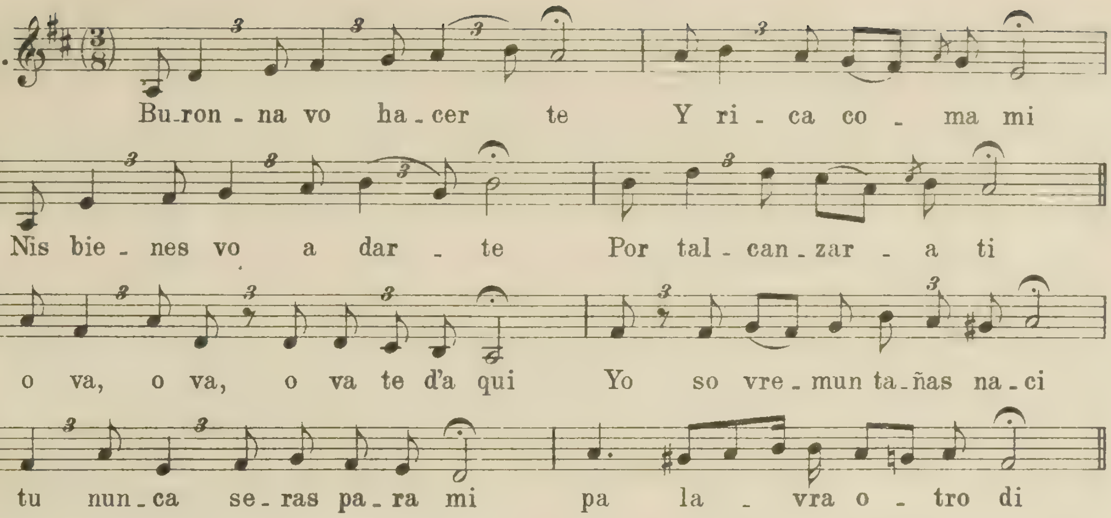
אברהם צבי אידלזון
ירושלם

כרך ג׳

נגינות יהודי פרס, בוכרא ודגיסתן

הוצאת בנימן הרץ
ירושלם — ברלין — וינה
תרפ"ב

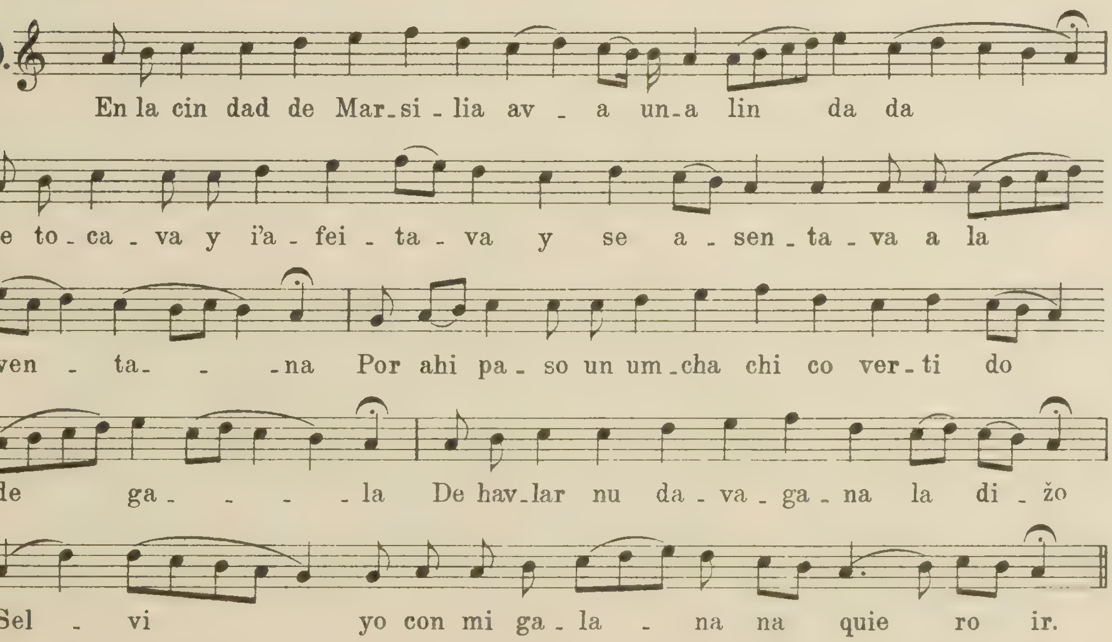
498.

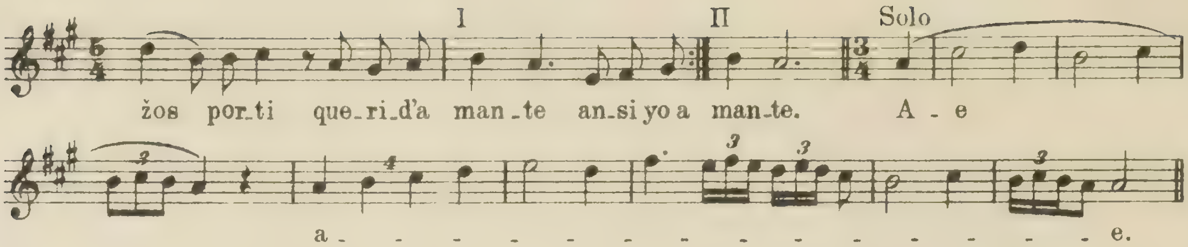
499.

500.

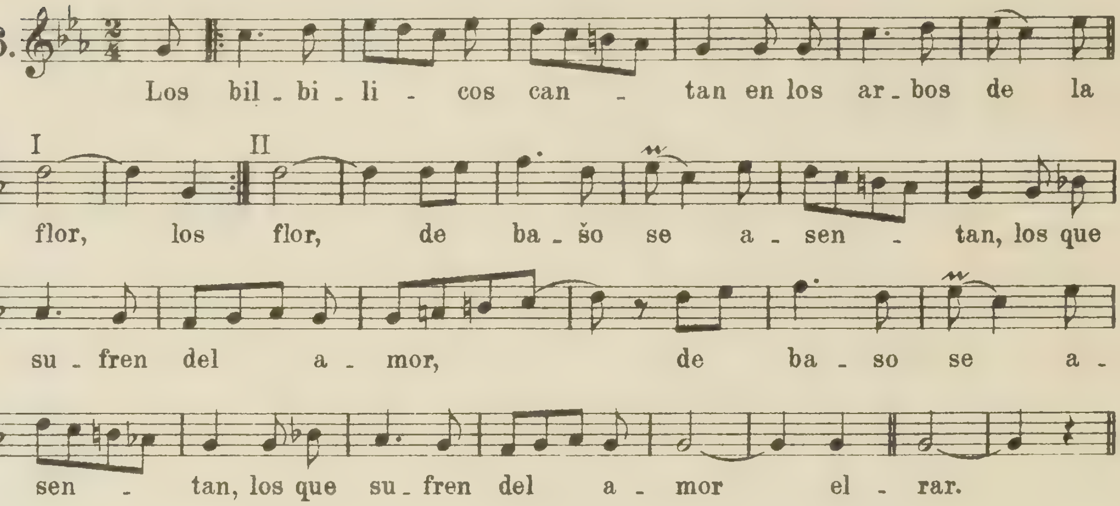

בדפוס ברייטקופף והרטל, ליפציג.

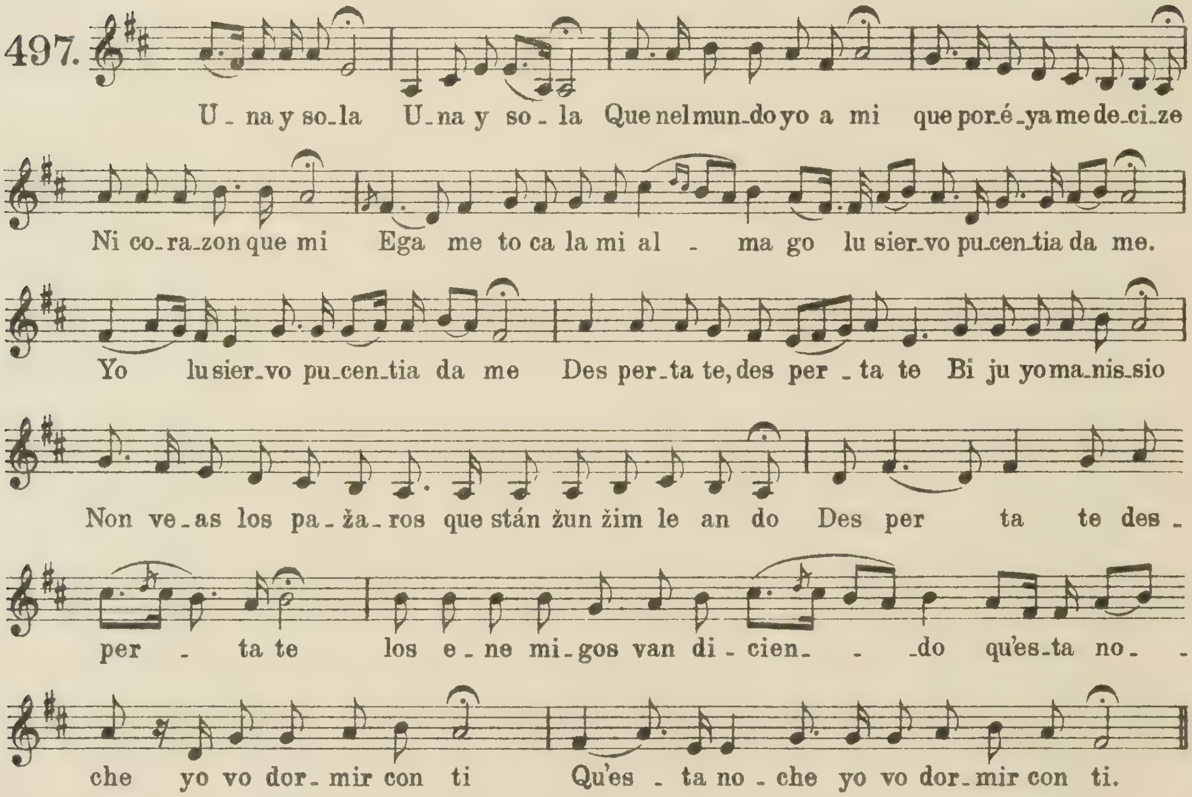

Los bilbilicos

496.

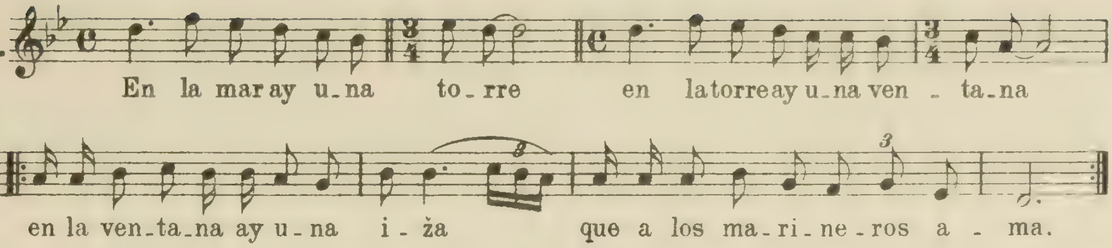

497.

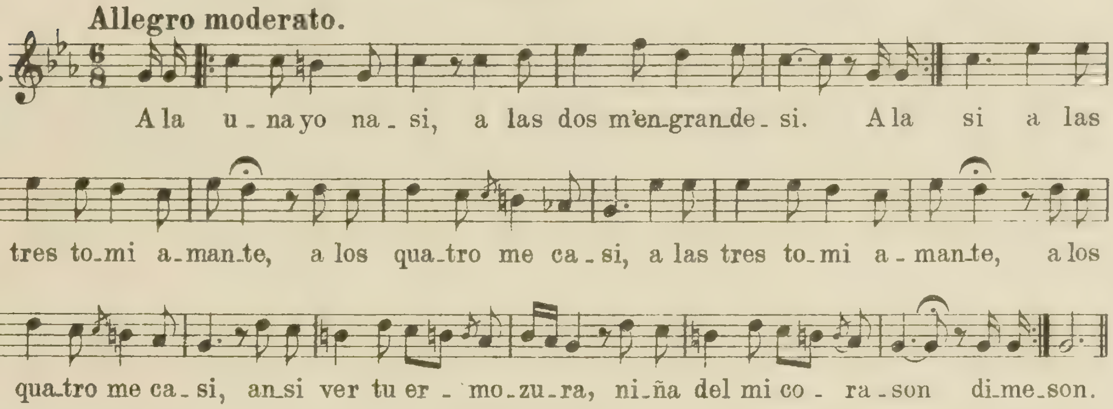
En la mar.

492.

A la una

493.

Las estreas.

494.

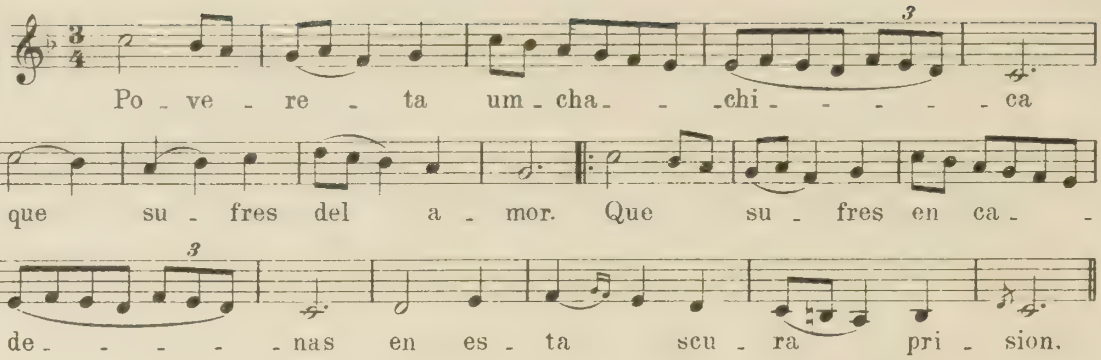

Arboles yoran.

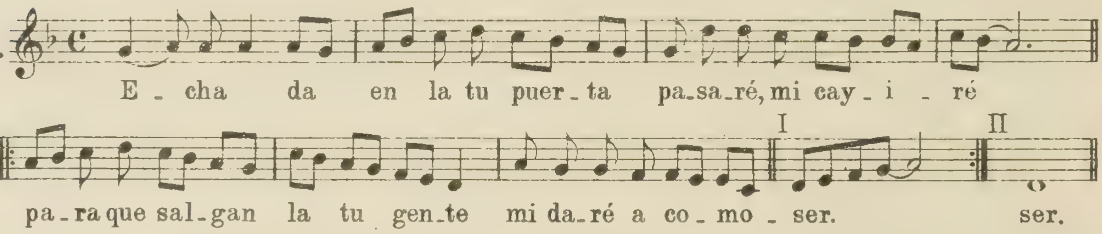
495.

487.

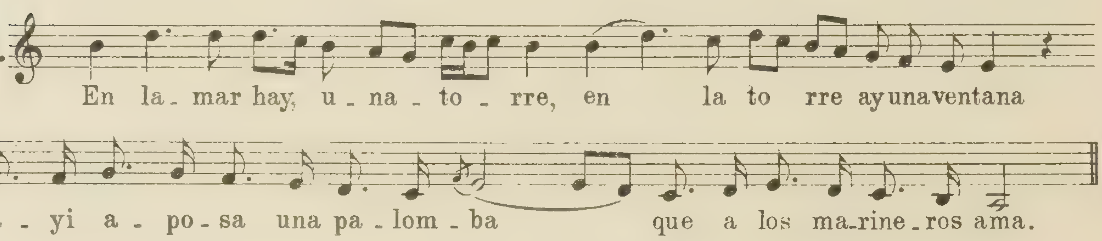
488.

489.

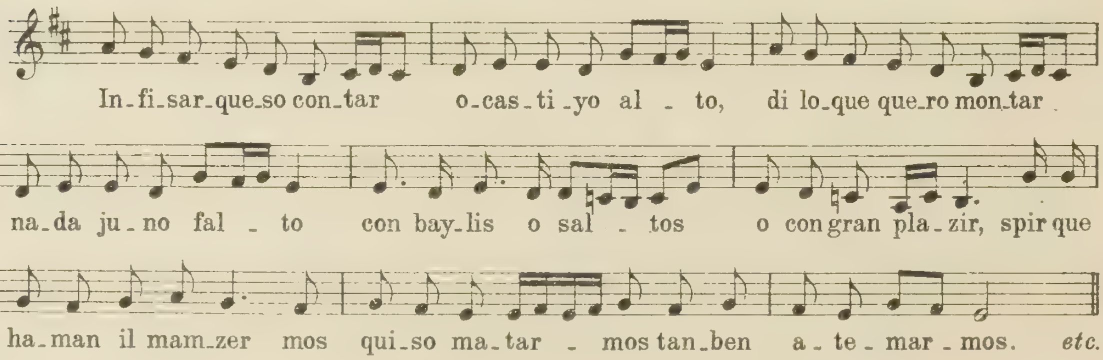

490.

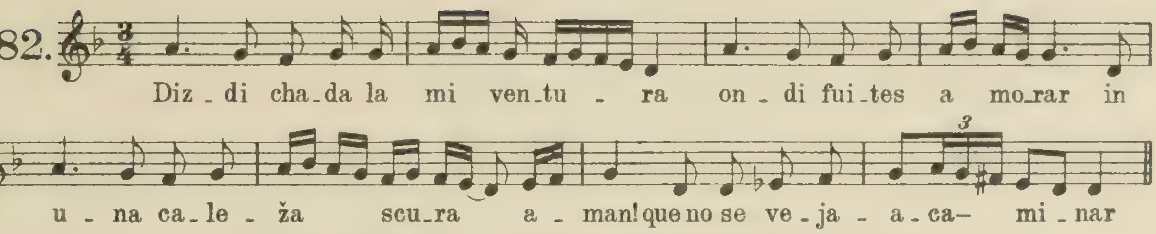

Conplas di Purim.

491.

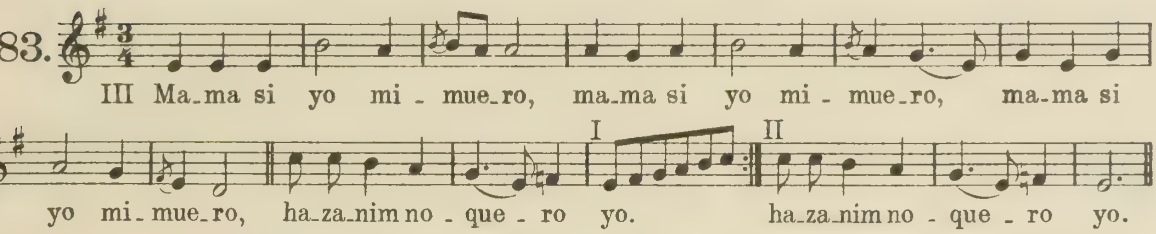

482.

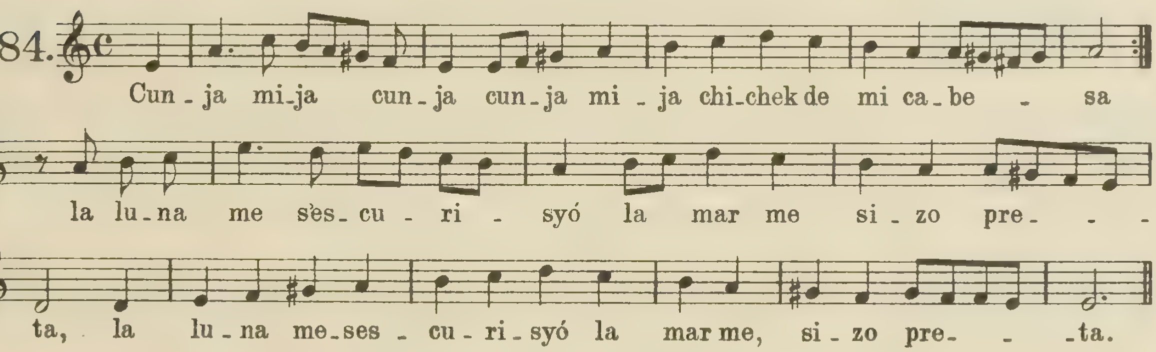

II Caminando i a polpando la tu puerta yo tupi, te vidi ablar
Con otra con cutehižo yo medi.

483.

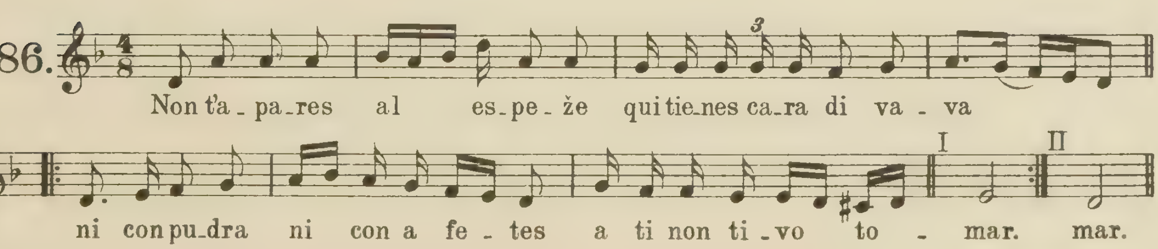
484.

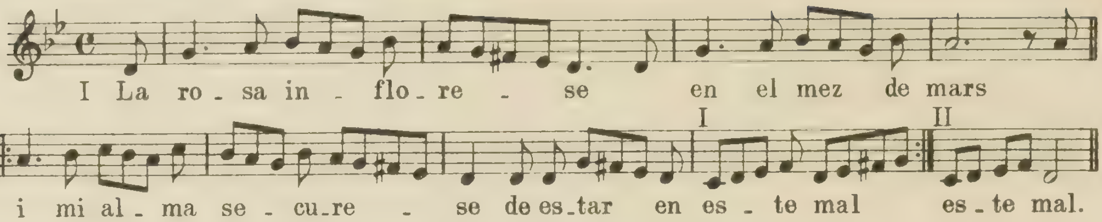

485.

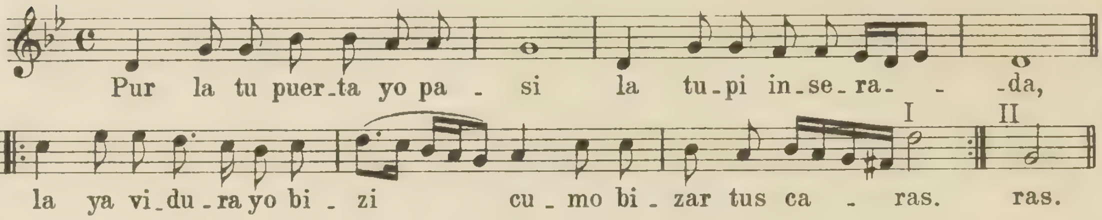

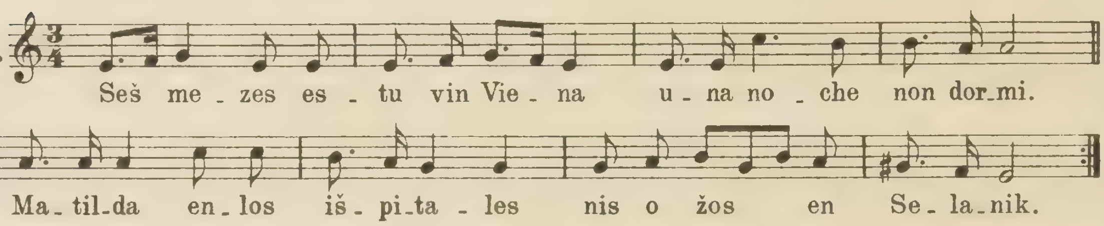
486.

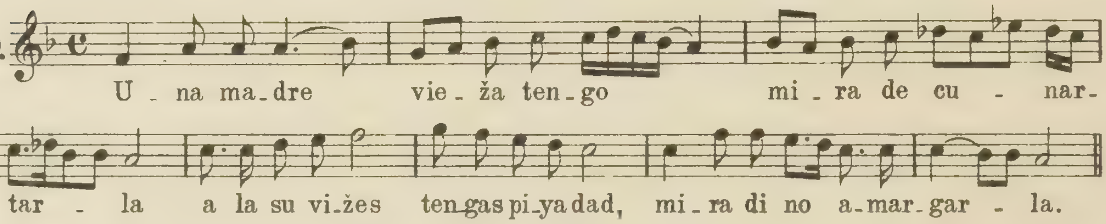
476.

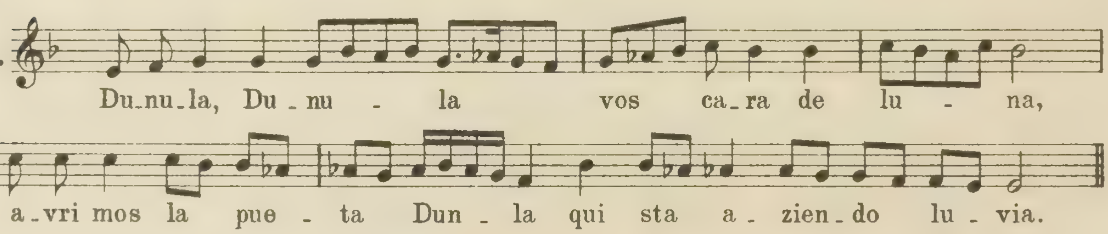
II Los bilbilicos cantan i sufren del amor.
I la pasion los mata non miran mi dulor.

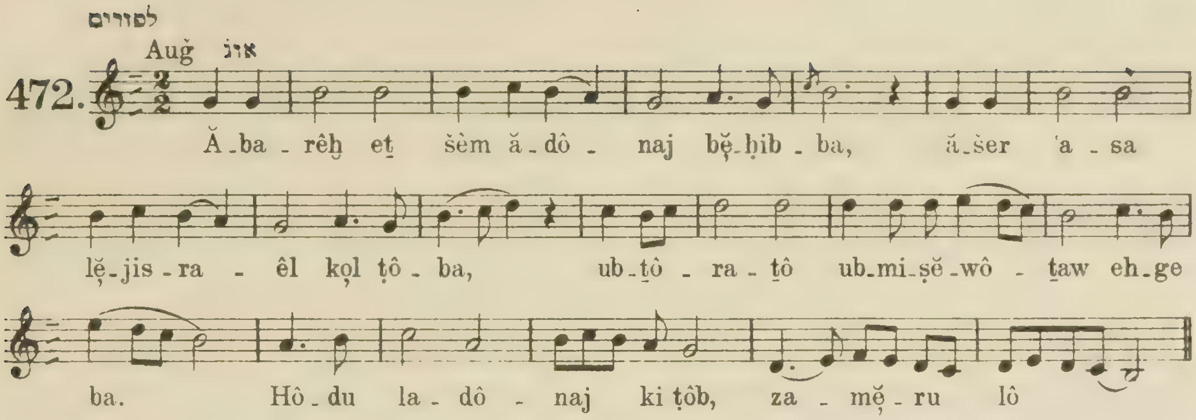
477.

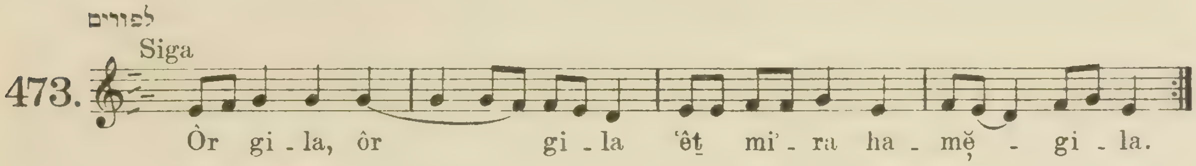
478.

479.

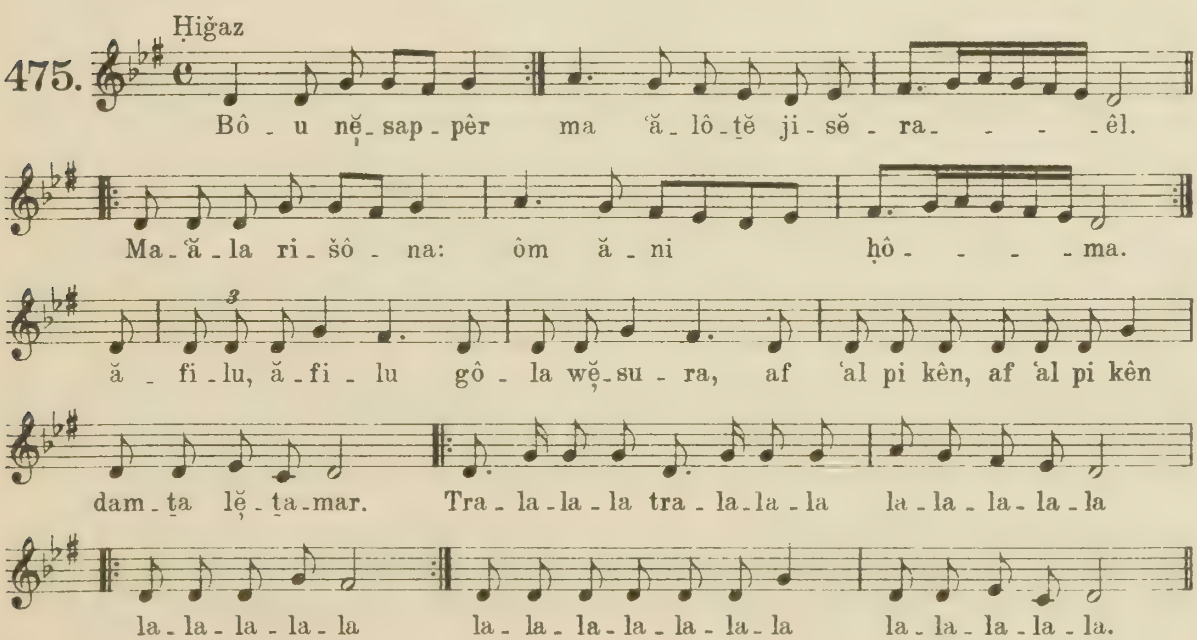

480.

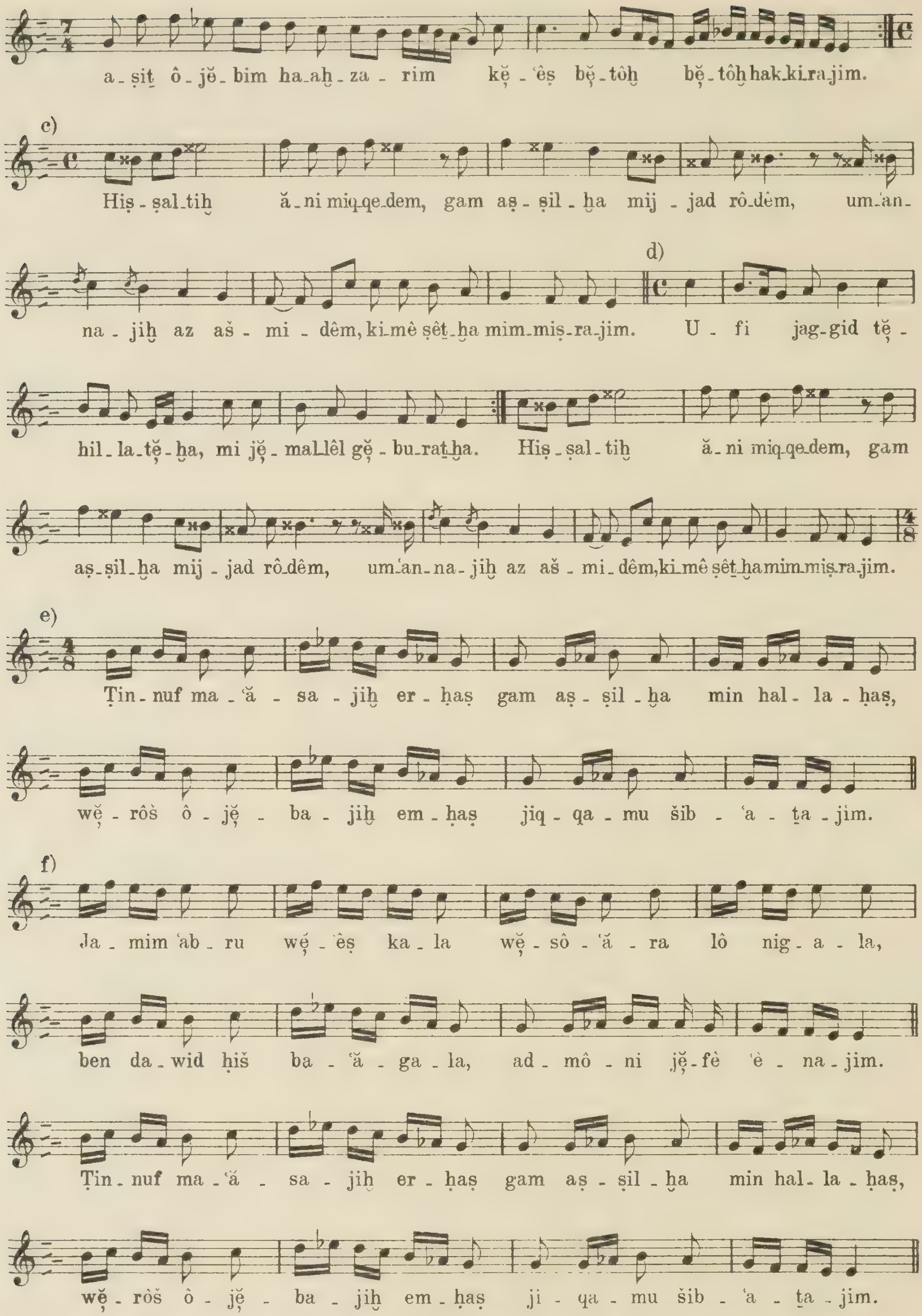
481.

לפורים
Auğ אוג
472.
Ă-ba-rêḫ et̲ šèm ă-dô-naj bĕ-ḥib-ba, ă-šer ʿa-sa
lĕ-jis-ra-êl kọl ṭô-ba, ub-tô-ra-t̲ô ub-mi-ṣĕ-wô-t̲aw eh-ge
ba. Hò-du la-dô-naj ki ṭôb, za-mĕ-ru lô

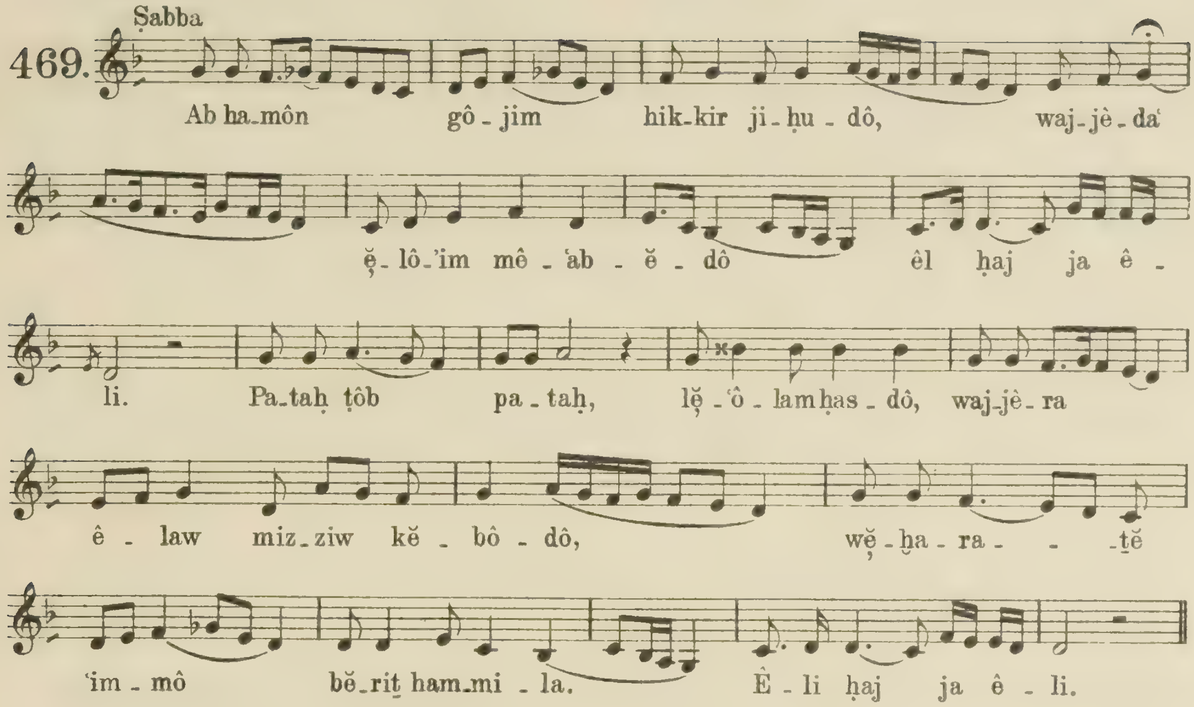

לפורים
Siga
473.
Òr gi-la, ôr gi-la ʿêt̲ miʾ-ra ha-mĕ-gi-la.

Ḥiğaz חגאז
474.
Ram bĕ-nê miʾ-da-šaḫ waă-ran-nên laḫ šam
pĕ-dê ʿam-maḫ wĕ-lô zar ji-ra-šêm, ô-jêb kal-lê wĕ-ʿèṣ gal-lè
lĕ-ʿam nis-sa wa-ram, lĕ-ôr pa-naḫ ă-ḥal-le rĕ-fa êl ṣi-ram.

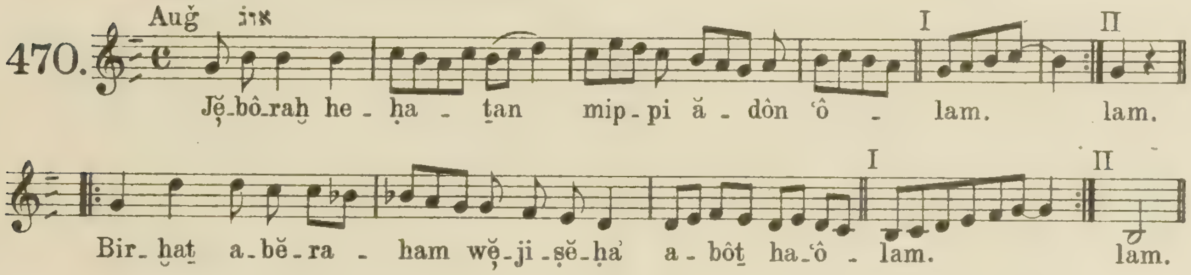

Ḥiğaz
475.
Bô-u nĕ-sap-pèr ma ʿă-lô-t̲ĕ ji-sĕ-ra-êl.
Ma-ʿă-la ri-šô-na: ôm ă-ni ḥô-ma.
ă-fi-lu, ă-fi-lu gô-la wĕ-su-ra, af ʿal pi kên, af ʿal pi kên
dam-t̲a lĕ-t̲a-mar. Tra-la-la-la tra-la-la-la la-la-la-la-la
la-la-la-la-la la-la-la-la-la-la-la la-la-la-la-la.

a - ṣiṯ ô - jĕ - bim ha-aḫ̮ - za - rim kę̆ - ʿêṣ bę̆ - tôḫ̮ bę̆ - tôḫ̮ hak-ki-ra-jim.
c)
Hiṣ - ṣal - tiḫ̮ ă - ni miq-qe-dem, gam aṣ - ṣil - ḫ̮a mij - jad rô-dêm, um-ʿan-
na - jiḫ̮ az aš - mi - dêm, ki-mê ṣêṯ-ḫ̮a mim-miṣ-ra-jim.
d)
U - fi jag-gid tę̆ -
hil - la - tę̆ - ḫ̮a, mi ję̆ - mal-lêl gę̆ - bu-raṯ-ḫ̮a. Hiṣ - ṣal - tiḫ̮ ă - ni miq-qe-dem, gam
aṣ - ṣil - ḫ̮a mij - jad rô-dêm, um-ʿan-na - jiḫ̮ az aš - mi - dêm, ki-mê ṣêṯ-ḫ̮a mim-miṣ-ra-jim.
e)
Ṭin - nuf ma - ʿă - sa - jiḫ̮ er - ḥaṣ gam aṣ - ṣil - ḫ̮a min hal - la - ḥaṣ,
wę̆ - rôš ô - ję̆ - ba - jiḫ̮ em - ḥaṣ jiq - qa - mu šib - ʿa - ṯa - jim.
f)
Ja - mim ʿab - ru wę̆ - ʿêṣ ka - la wę̆ - sô - ʿă - ra lô nig - a - la,
ben da - wid ḥiš ba - ʿă - ga - la, ad - mô - ni ję̆ - fê ʿê - na - jim.
Ṭin - nuf ma - ʿă - sa - jiḫ̮ er - ḥaṣ gam aṣ - ṣil - ḫ̮a min hal - la - ḥaṣ,
wę̆ - rôš ô - ję̆ - ba - jiḫ̮ em - ḥaṣ ji - qa - mu šib - ʿa - ṯa - jim.

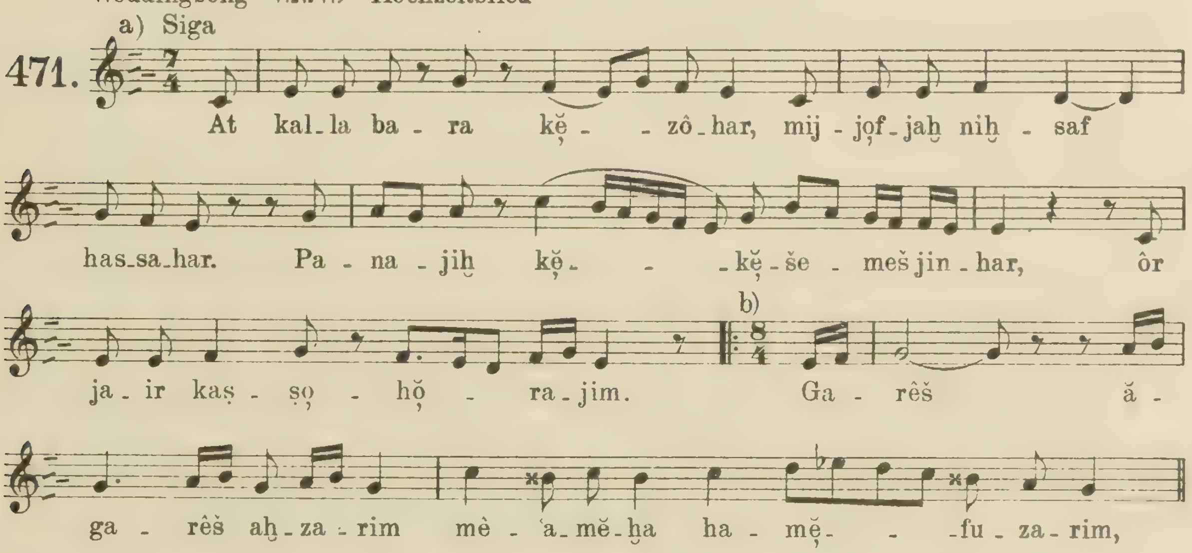
לברית מילה

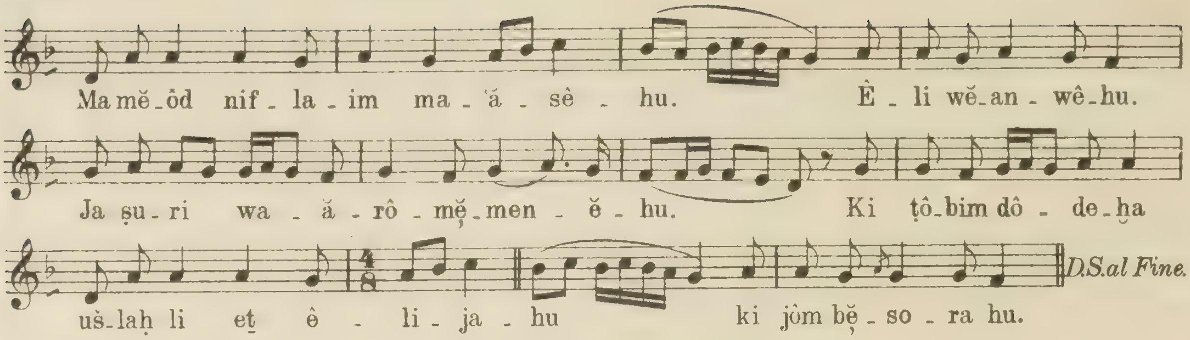

Weddingsong לחתונה Hochzeitslied

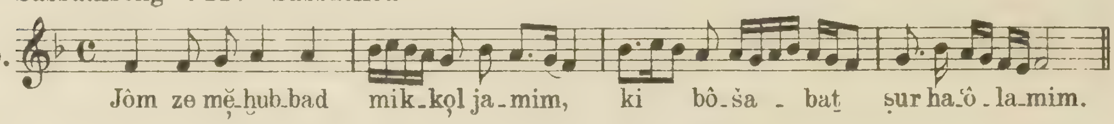

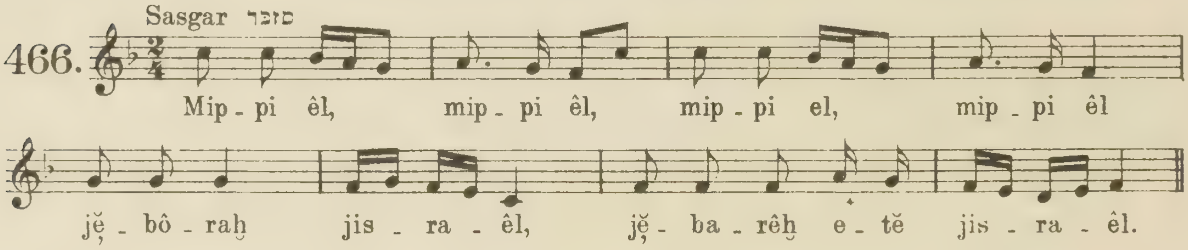
Weddingsong לחתונה Hochzeitslied

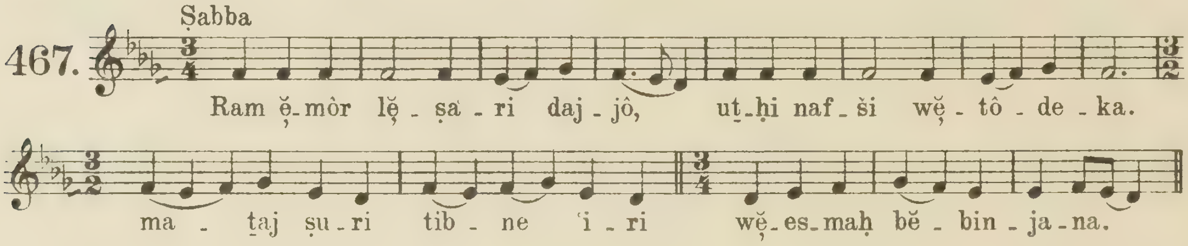

Sabbathsong לשבת Sabbatlied.

465.

466. Sasgar סזגר

Ṣabba

467.

לברית מילה

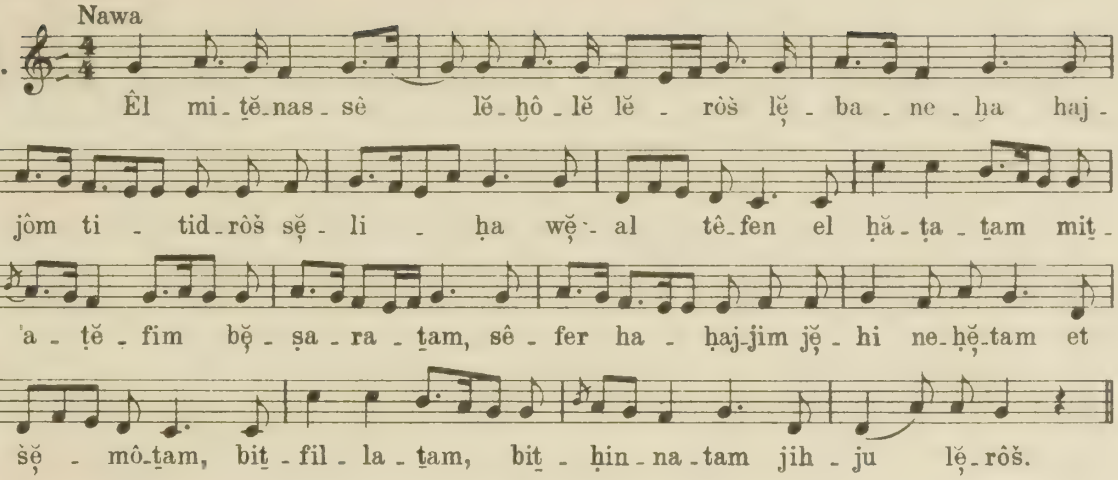
Ṣabba

468.

להושענא רבא

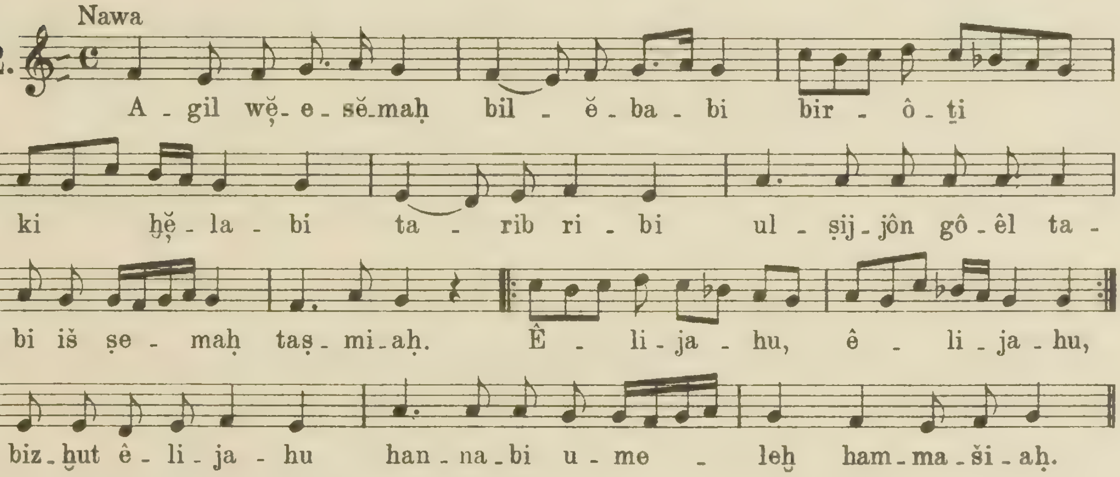
Nawa

461.

Nawa

462.

Passoversong לפסח Passahlied.

Rehaw רהאו

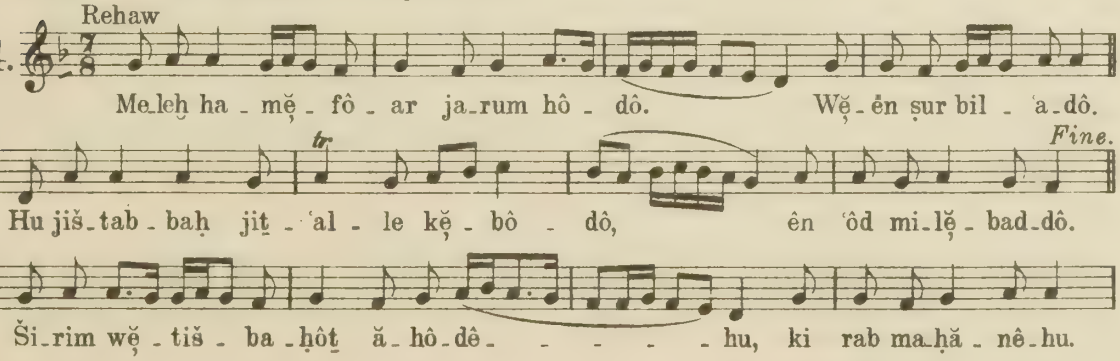
463.

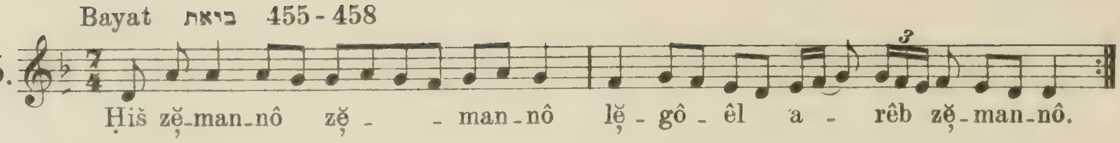
Newyearsong. לראש השנה. Neujahrslied.

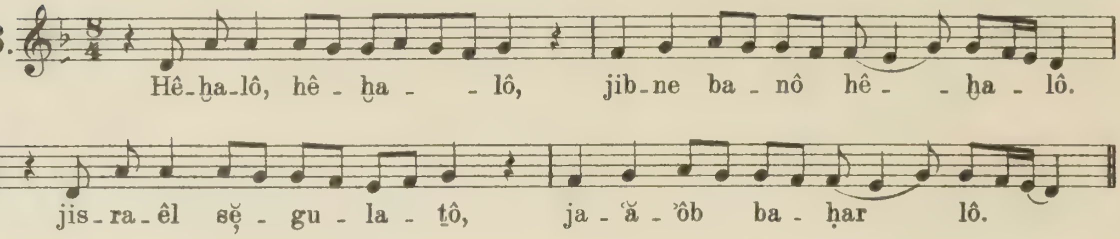
Rehaw

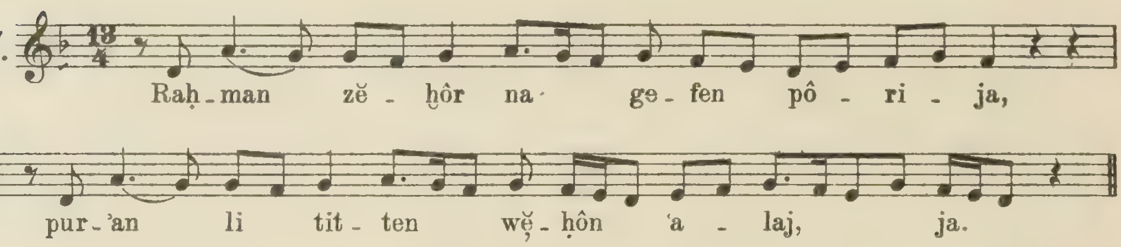
464.

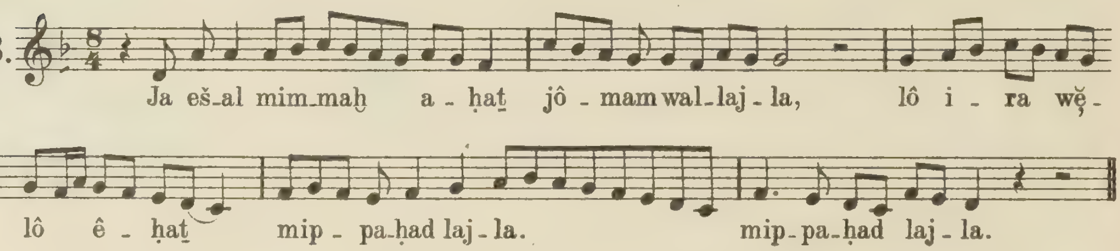

Bayat ביאת 455-458

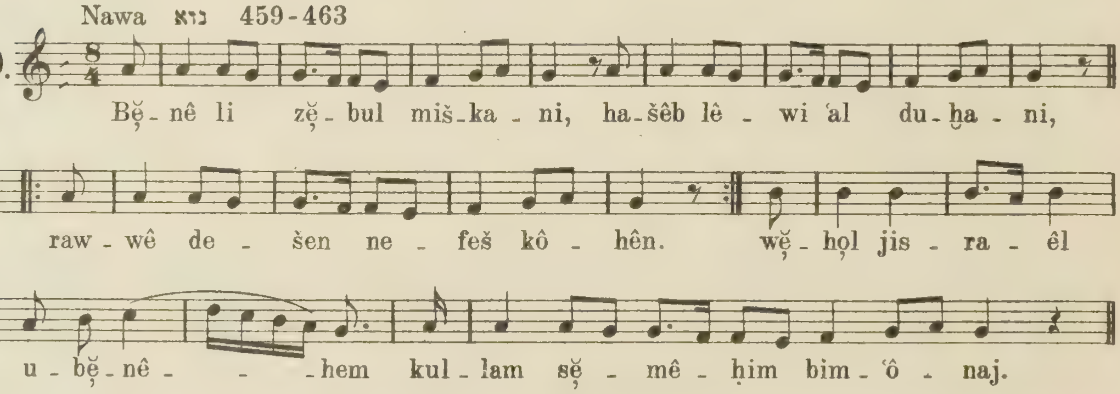
455.

456.

457.

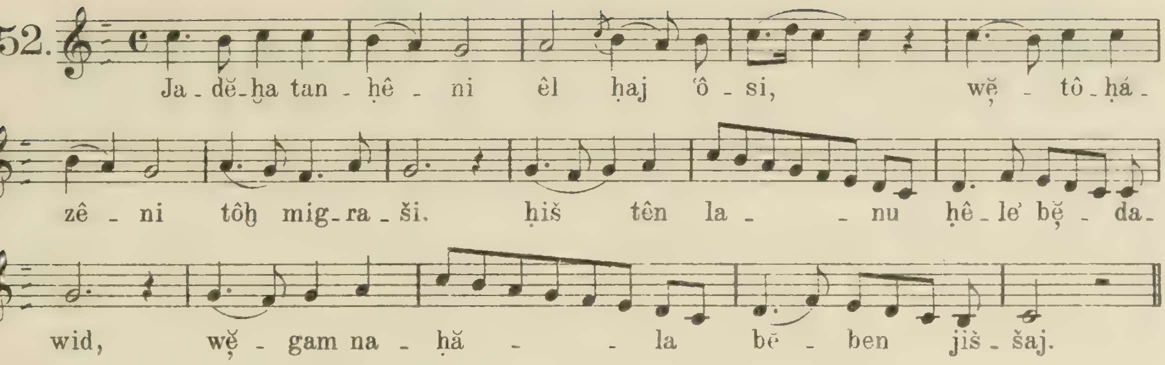
458.

Nawa נוא 459-463

459.

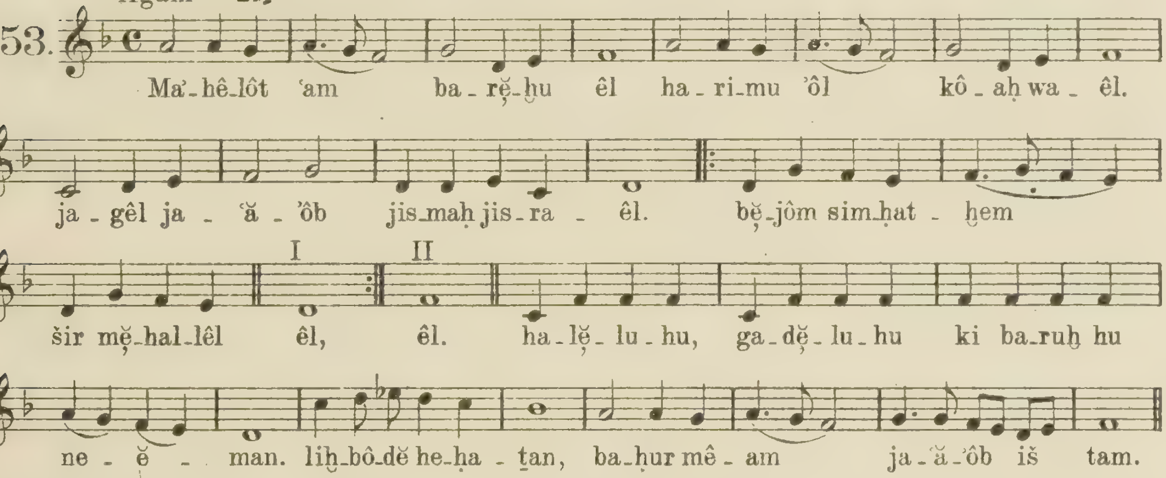
460.

452.

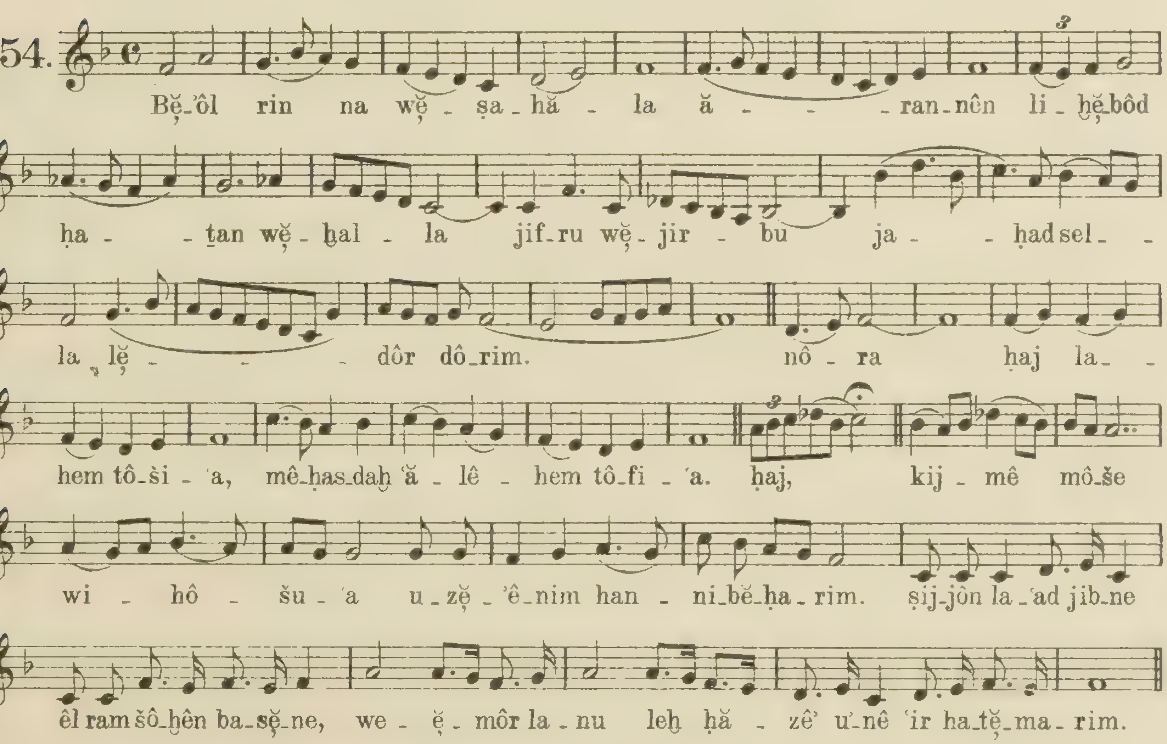

'Ağam עגם

453.

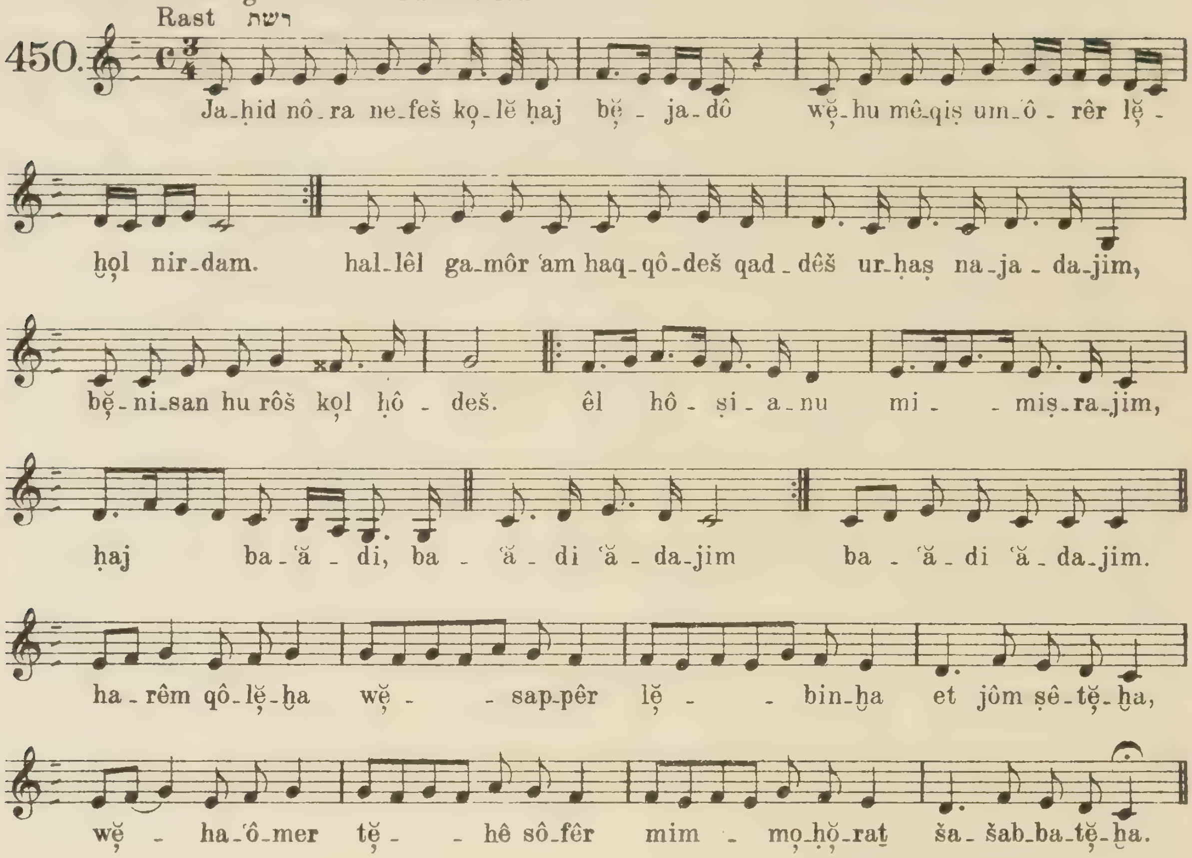

454.

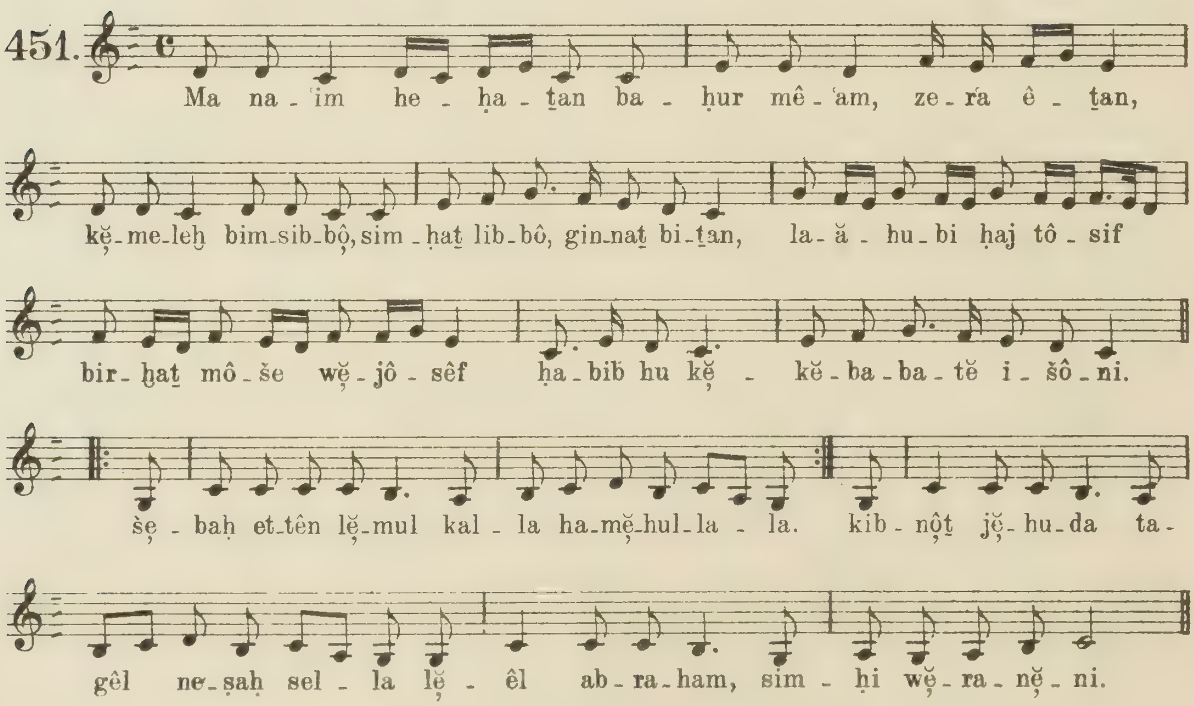

II Pizmonim פזמונים

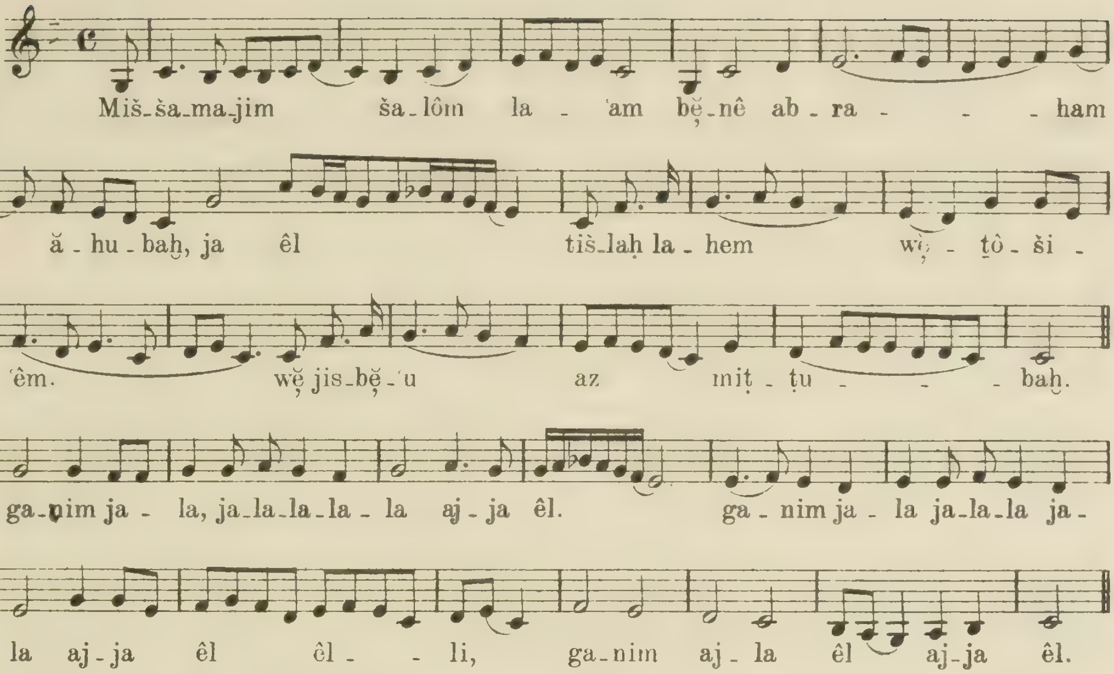
Passoversong לפסח Passahlied

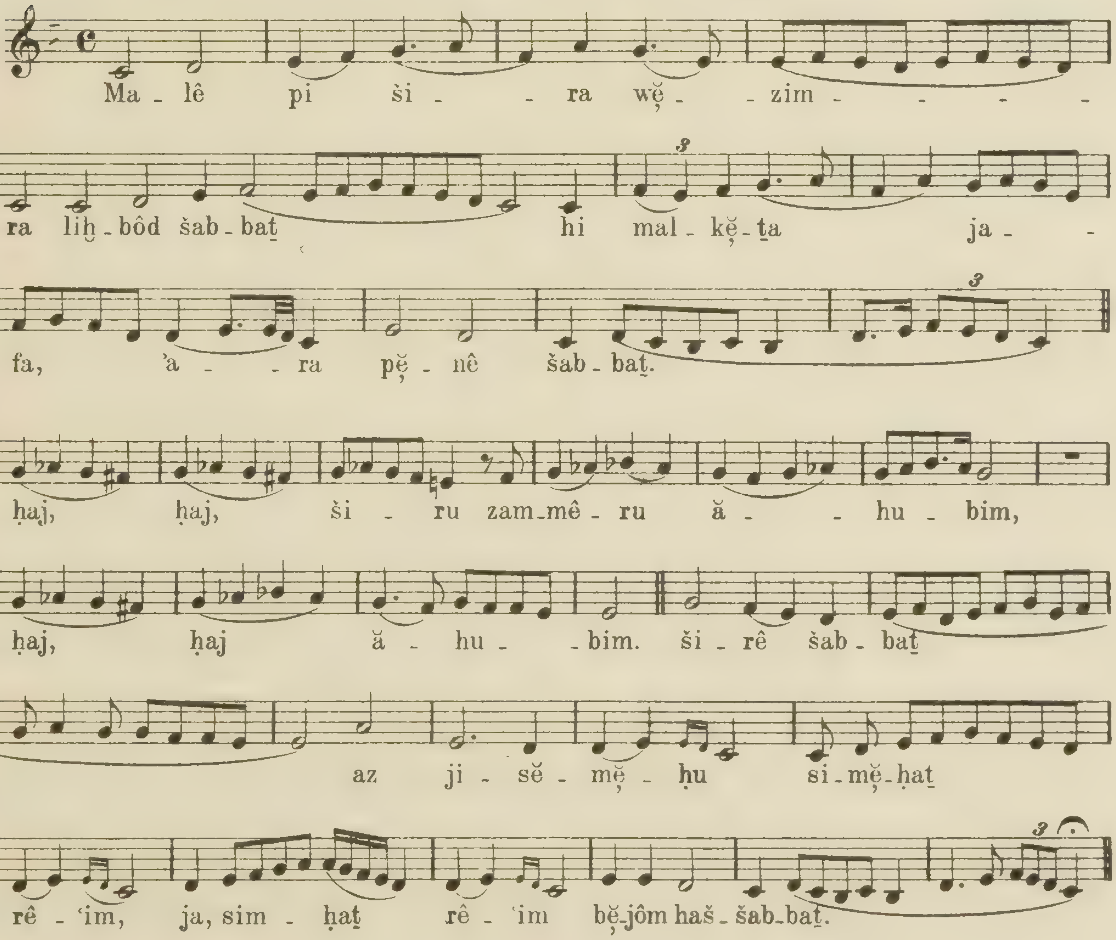
Weddingsong לחתונה Hochzeitslied

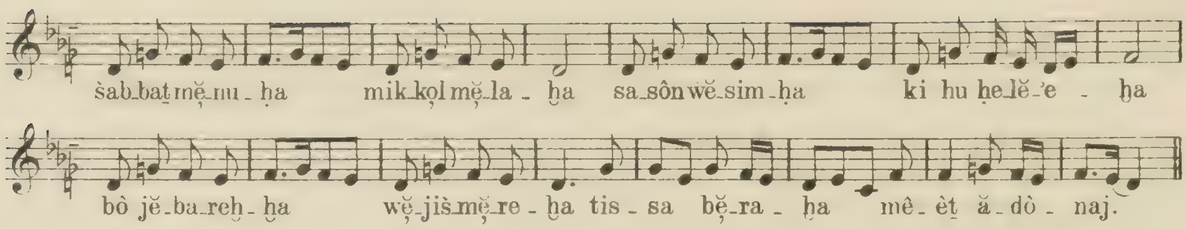

448.

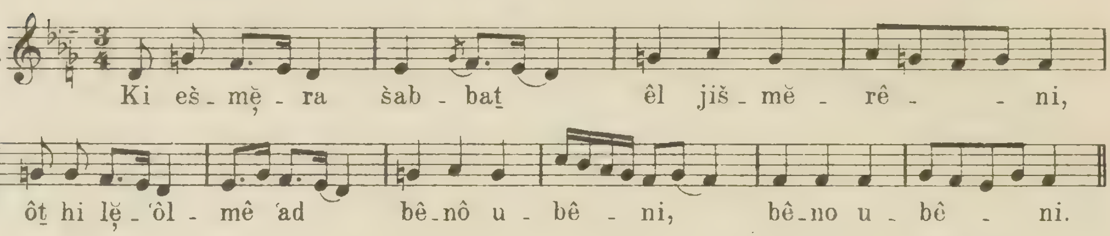

Miš-ša-ma-jim ša-lôm la - 'am bẹ̆-nê ab-ra - - - ham
ă - hu - baḫ, ja êl tiš-laḥ la - hem wẹ̆ - ṯô - ši -
'êm. wẹ̆ jis-bẹ̆-'u az miṭ - ṭu - - - baḫ.
ga-nim ja - la, ja-la-la-la - la aj-ja êl. ga - nim ja - la ja-la-la ja -
la aj-ja êl êl - - li, ga-nim aj-la êl aj-ja êl.

449.

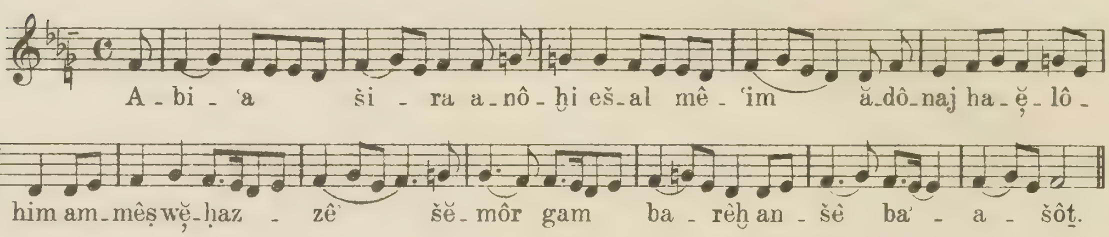

Ma - lê pi ši - - ra wẹ̆ - - zim - - - - -
ra liḫ-bôd šab-baṯ hi mal-kẹ̆-ṯa ja -
fa, 'a - - ra pẹ̆ - nê šab - baṯ.
ḥaj, ḥaj, ši - ru zam-mê - ru ă - - hu - bim,
ḥaj, ḥaj ă - hu - - bim. ši - rê šab - baṯ
az ji - sĕ - mẹ̆ - ḥu si-mẹ̆-ḥaṯ
rê - 'im, ja, sim - ḥaṯ rê - 'im bẹ̆-jôm haš-šab-baṯ.

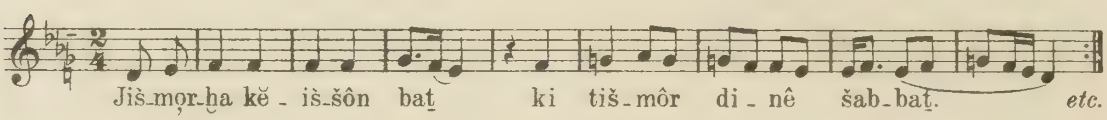
443.

444.

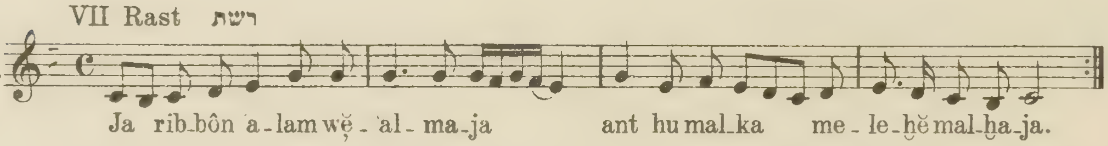

445.

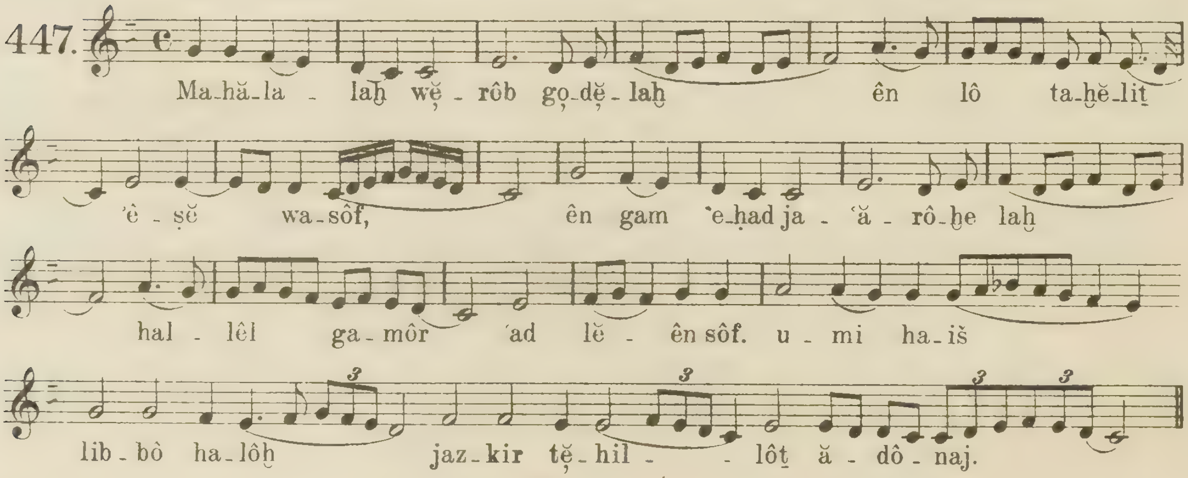

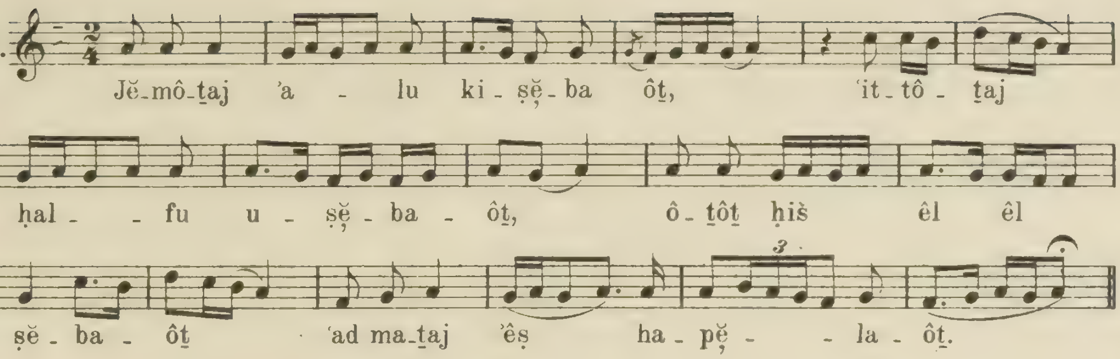
VII Rast רשת

446.

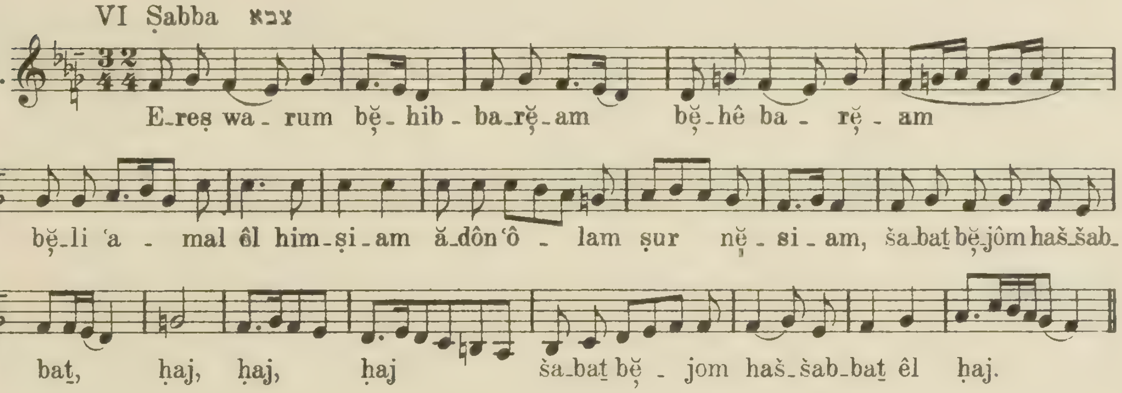

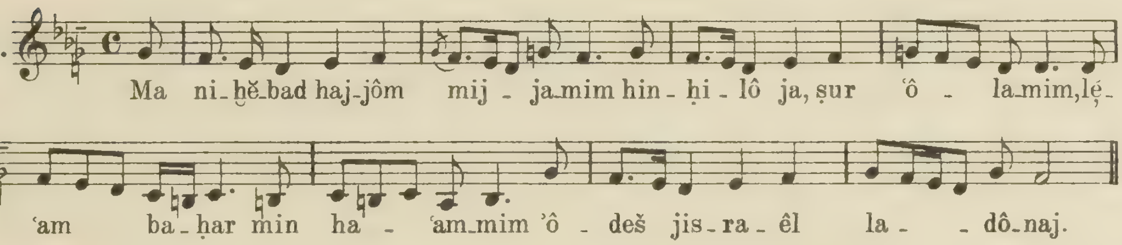
447.

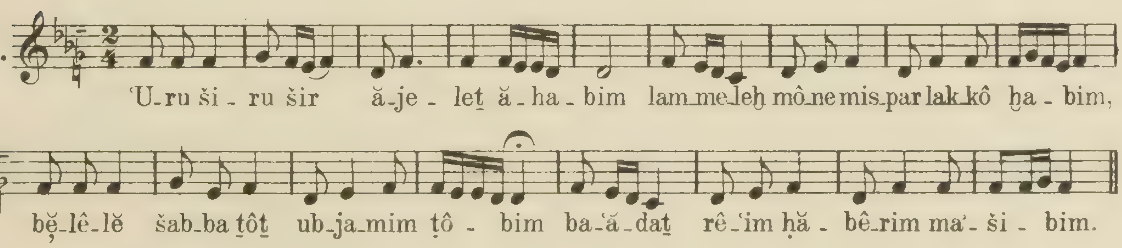

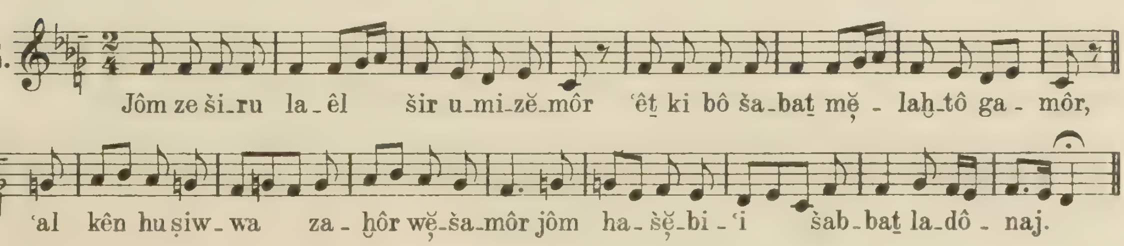
438.

VI Ṣabba צבא

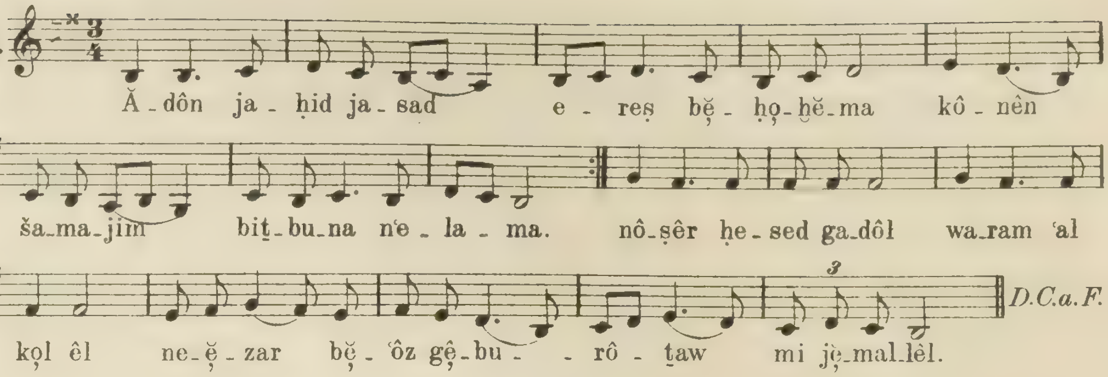
439.

440.

441.

442.

433.

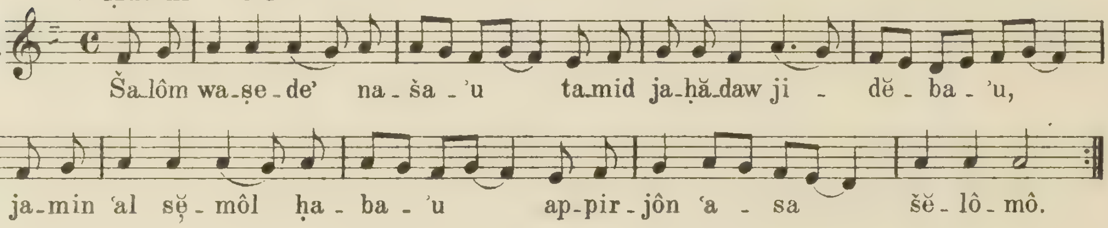

434.

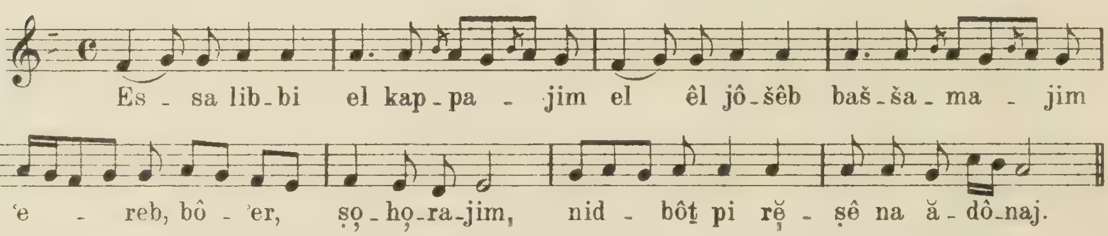

V Ḥusêni חוסיני

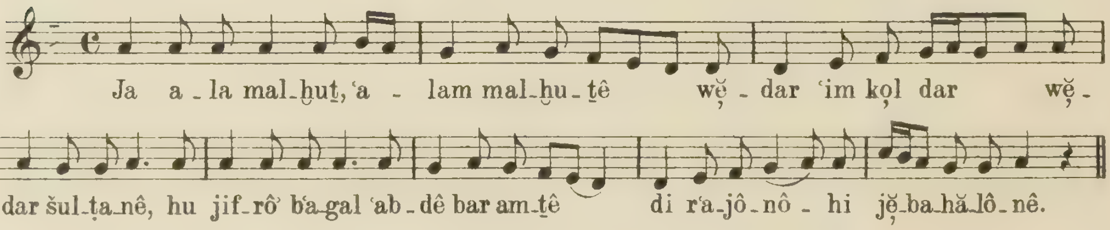
435.

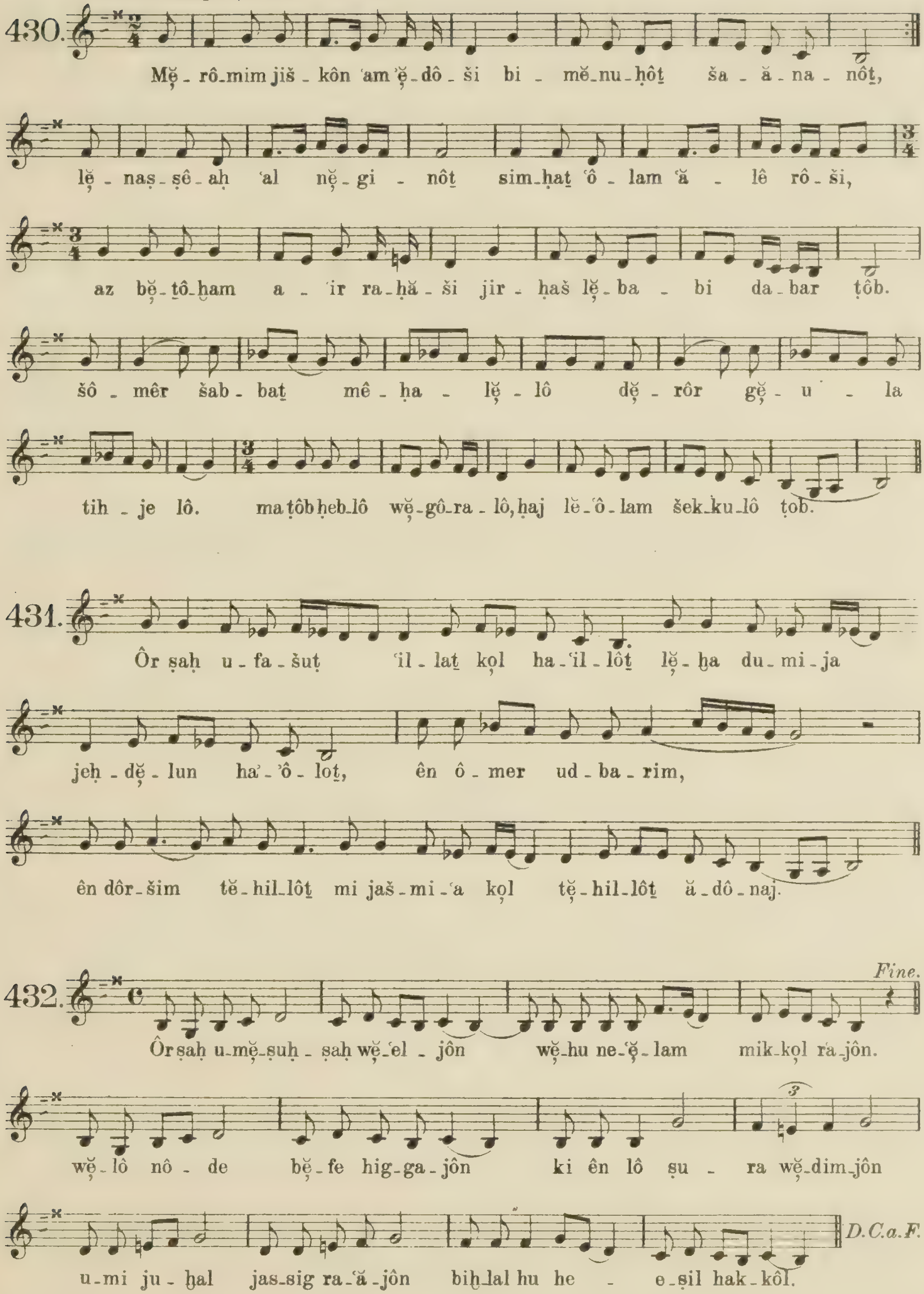
436.

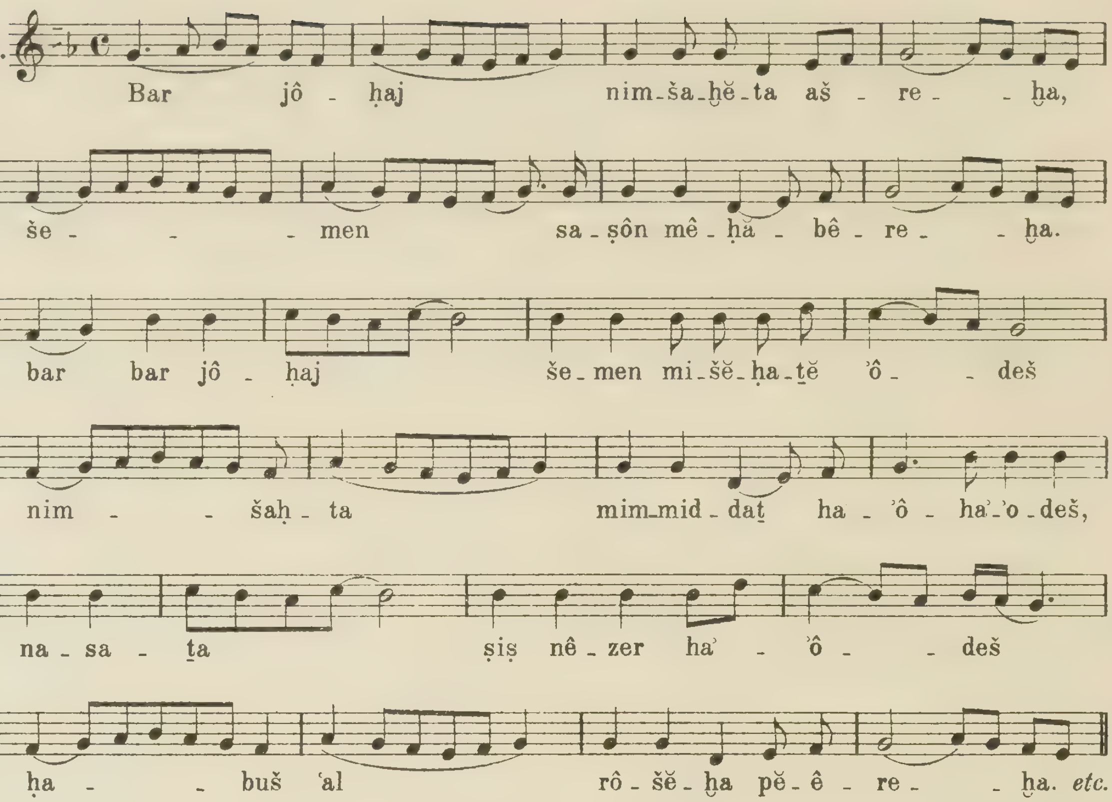
437.

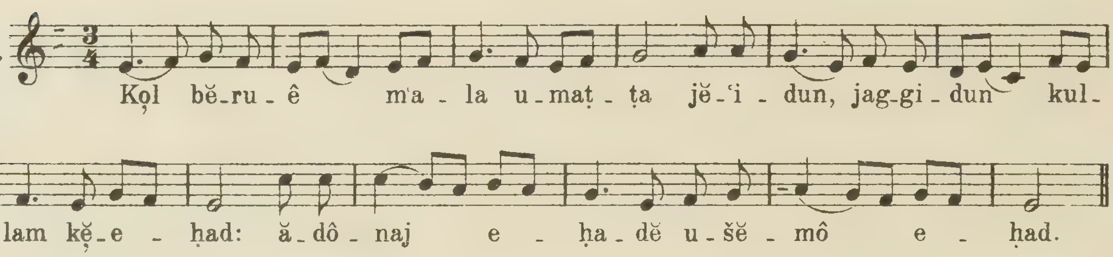
IV 'Jraq עירק

430.
Mẹ̆_rô_mim jiš_kôn 'am 'ẹ̆_dô_ši bi_mĕ_nu_ḥôṯ ša_ă_na_nôṯ,
lẹ̆_nas_ṣê_aḥ 'al nẹ̆_gi_nôṯ sim_ḥaṯ 'ô_lam 'ă_lê rô_ši,
az bẹ̆_ṯô_ḥam a_'ir ra_ḥă_ši jir_ḥaš lẹ̆_ba_bi da_bar ṭôb.
šô_mêr šab_baṯ mê_ḥa_lẹ̆_lô dẹ̆_rôr gẹ̆_u_la
tih_je lô. ma ṭôb ḥeb_lô wẹ̆_gô_ra_lô, ḥaj lĕ_'ô_lam šek_ku_lô ṭob.
431.
Ôr ṣaḥ u_fa_šuṭ 'il_laṯ kọl ha_'il_lôṯ lẹ̆_ḥa du_mi_ja
jeḥ_dẹ̆_lun ha_'ô_loṯ, ên ô_mer ud_ba_rim,
ên dôr_šim tẹ̆_hil_lôṯ mi jaš_mi_'a kọl tẹ̆_hil_lôṯ ă_dô_naj.
432.
Fine.
Ôr saḥ u_mẹ̆_ṣuḥ_ṣaḥ wẹ̆_'el_jôn wẹ̆_hu ne_'ẹ̆_lam mik_kọl ra_jôn.
wẹ̆_lô nô_de bẹ̆_fe hig_ga_jôn ki ên lô ṣu_ra wẹ̆_dim_jôn
u_mi ju_ḥal jas_sig ra_'ă_jôn biḥ_lal hu he_e_ṣil hak_kôl.
D.C. a F.

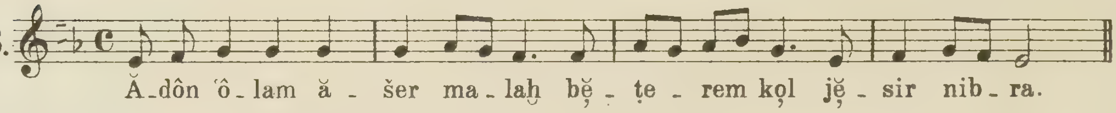
426.

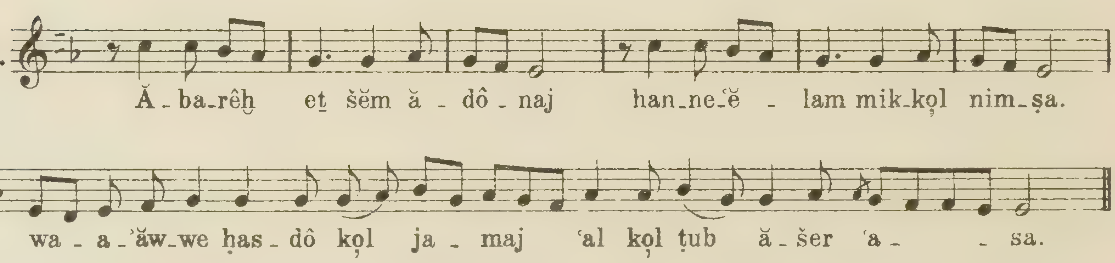
427.

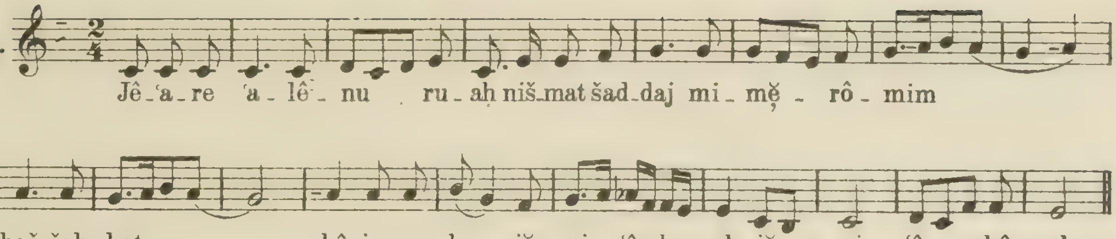
428.

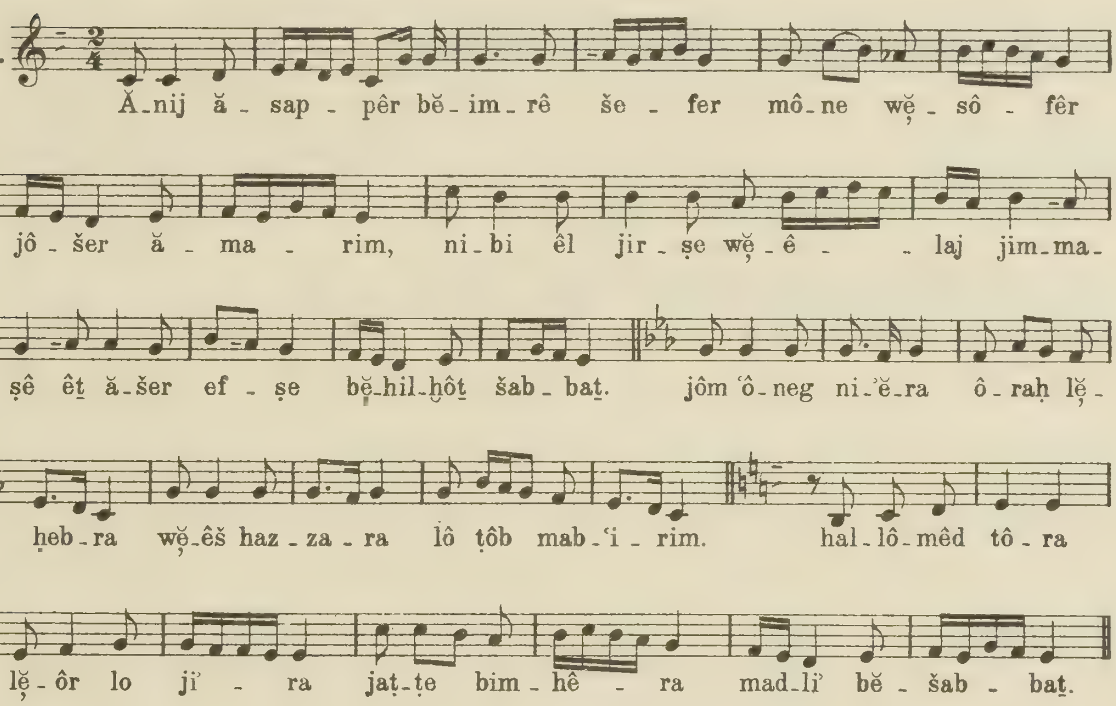
429.

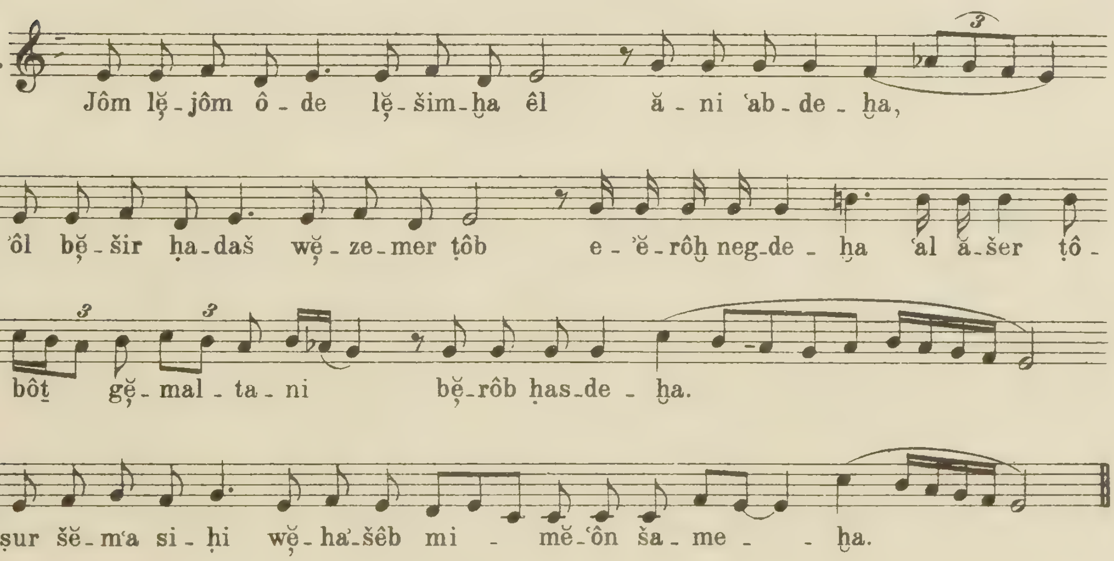
423.

Jê-ʿa-re ʿa-lê-nu ru-aḥ niš-mat šad-daj mi-mĕ̦-rô-mim
baš-šab-bat̠ bô ja-nu-ḥu jĕ̦-gi-ʿê ko-aḥ jĕ̦-gi-ʿê kô-aḥ.

424.

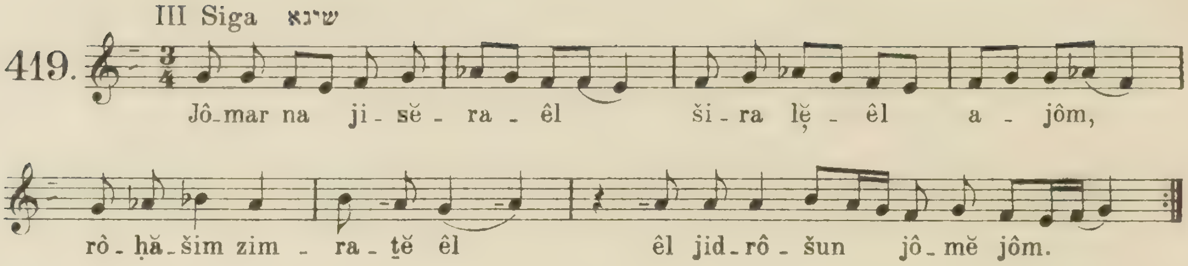

Ă-nij ă-sap-pêr bĕ-im-rê še-fer mô-ne wĕ̦-sô-fêr
jô-šer ă-ma-rim, ni-bi êl jir-ṣe wĕ̦-ê-laj jim-ma-
ṣê êt̠ ă-šer ef-ṣe bĕ̦-hil-ḫôt̠ šab-bat̠. jôm ʿô-neg ni-ʾĕ-ra ô-raḥ lĕ̦-
ḥeb-ra wĕ̦-êš haz-za-ra lô ṭôb mab-ʿi-rim. hal-lô-mêd tô-ra
lĕ̦-ôr lo jiʾ-ra jat̠-te bim-hê-ra mad-liʾ bĕ-šab-bat̠.

425.

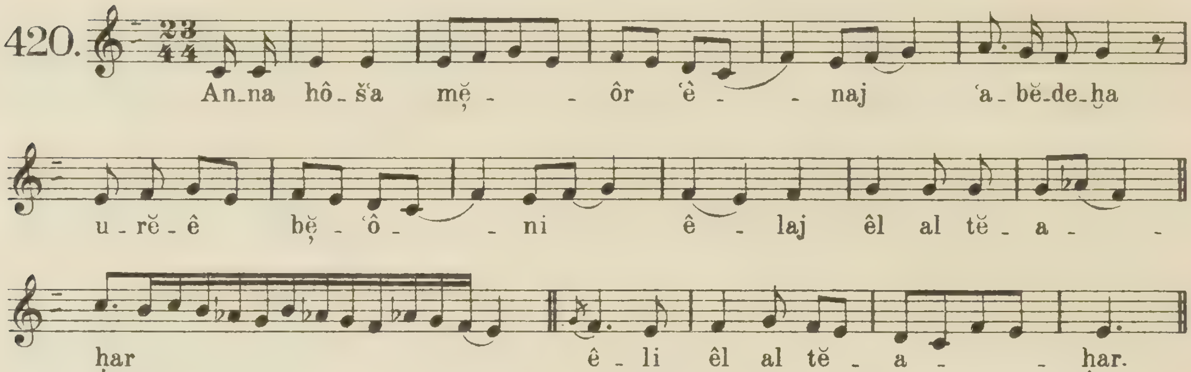

Jôm lĕ̦-jôm ô-de lĕ̦-šim-ḫa êl ă-ni ʿab-de-ḫa,
ʿôl bĕ̦-šir ḥa-daš wĕ̦-ze-mer ṭôb e-ʾĕ-rôḫ neg-de-ḫa ʿal ă-šer ṭô-
bôt̠ gĕ̦-mal-ta-ni bĕ̦-rôb ḥas-de-ḫa.
ṣur šĕ-mʿa si-ḥi wĕ̦-haʾ-šêb mi-mĕ-ʿôn ša-me-ḫa.

III Siga שיגא

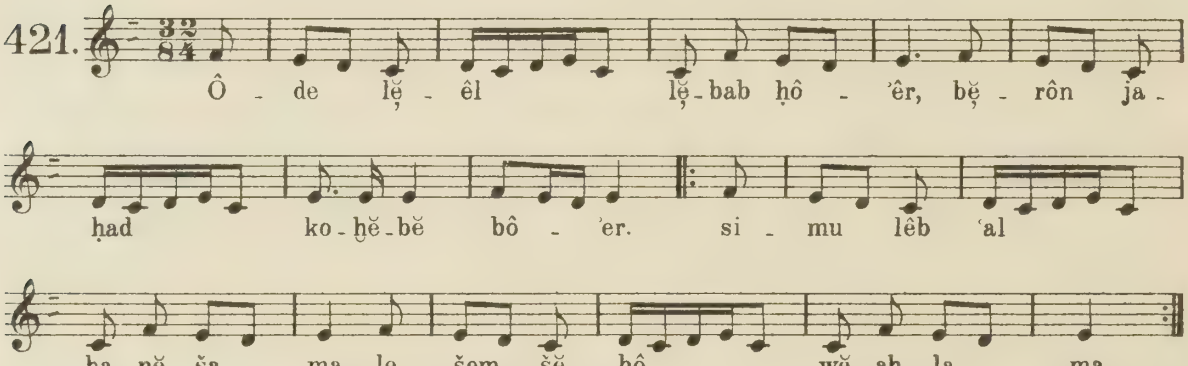
419.

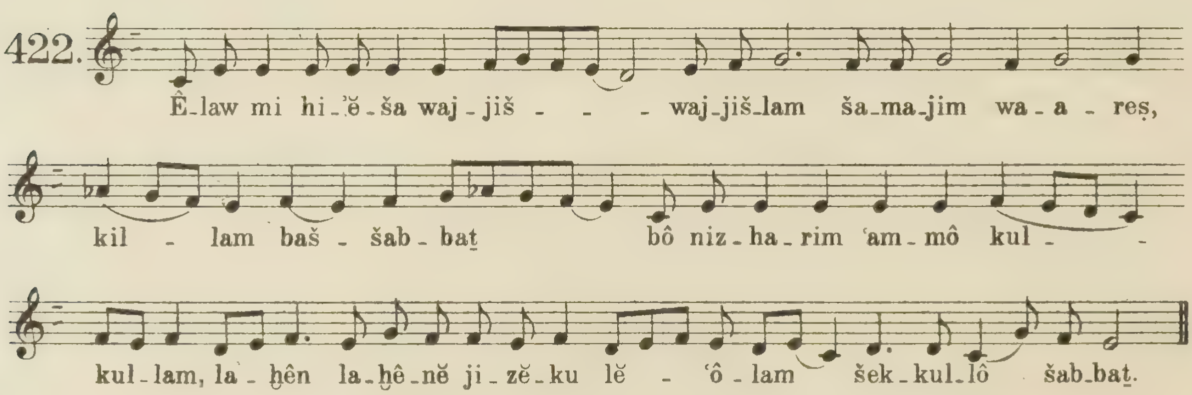
420.

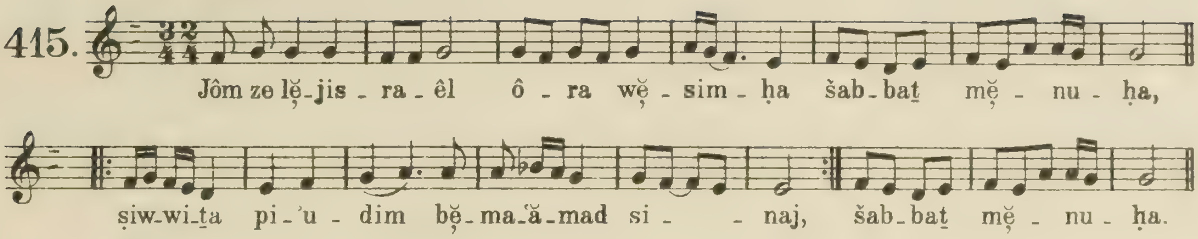
421.

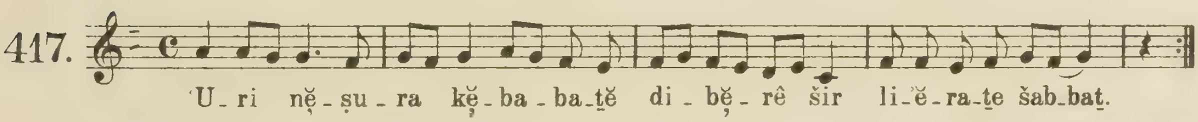
422.

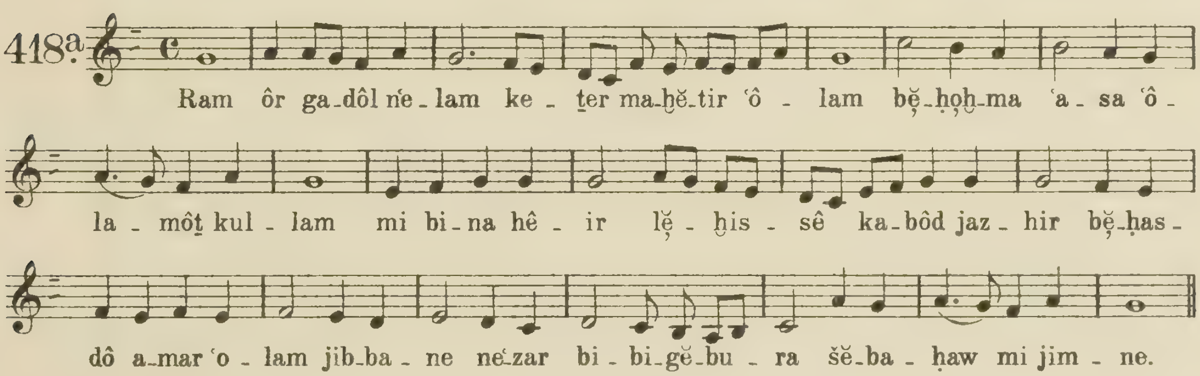

II Nawa נוא

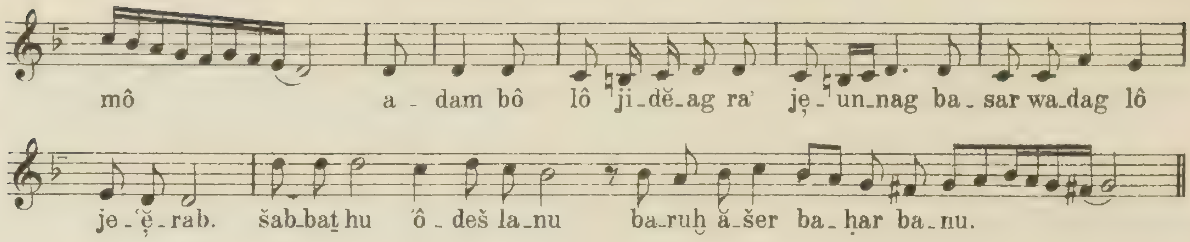
415.

416.

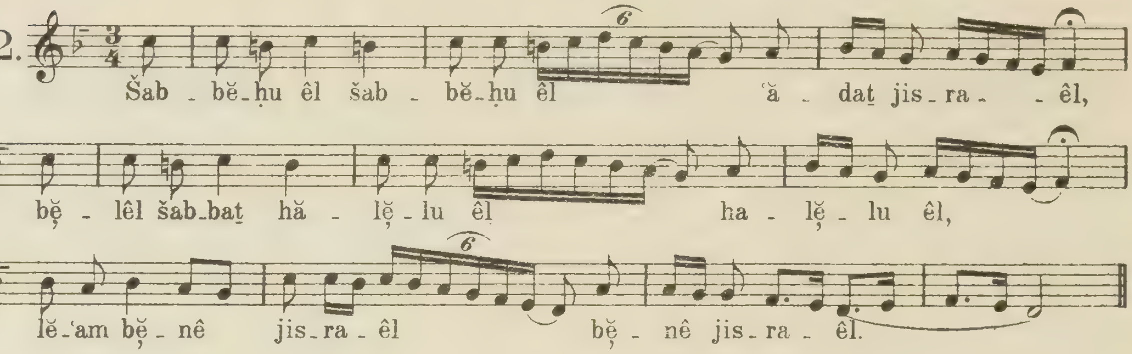

417.

418a.

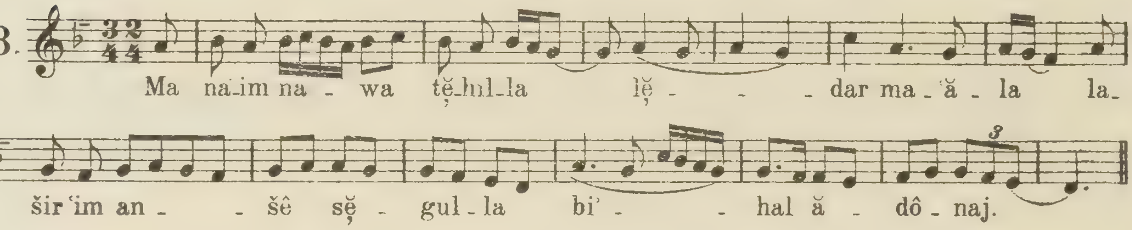
b.

mô a - dam bô lô ji_dĕ_ag ra' jẹ_un_nag ba_sar wa_dag lô
je_'ẹ̆_rab. šab_bat hu 'ô - deš la_nu ba_ruḥ ă_šer ba_ḥar ba_nu.

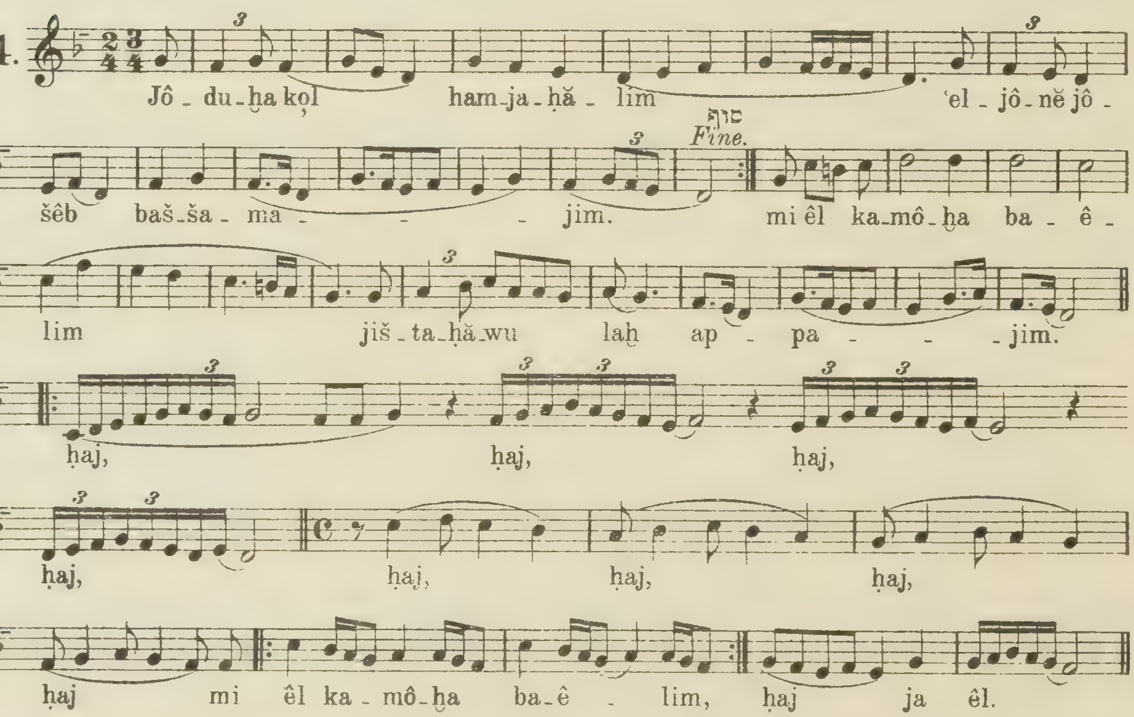
412.

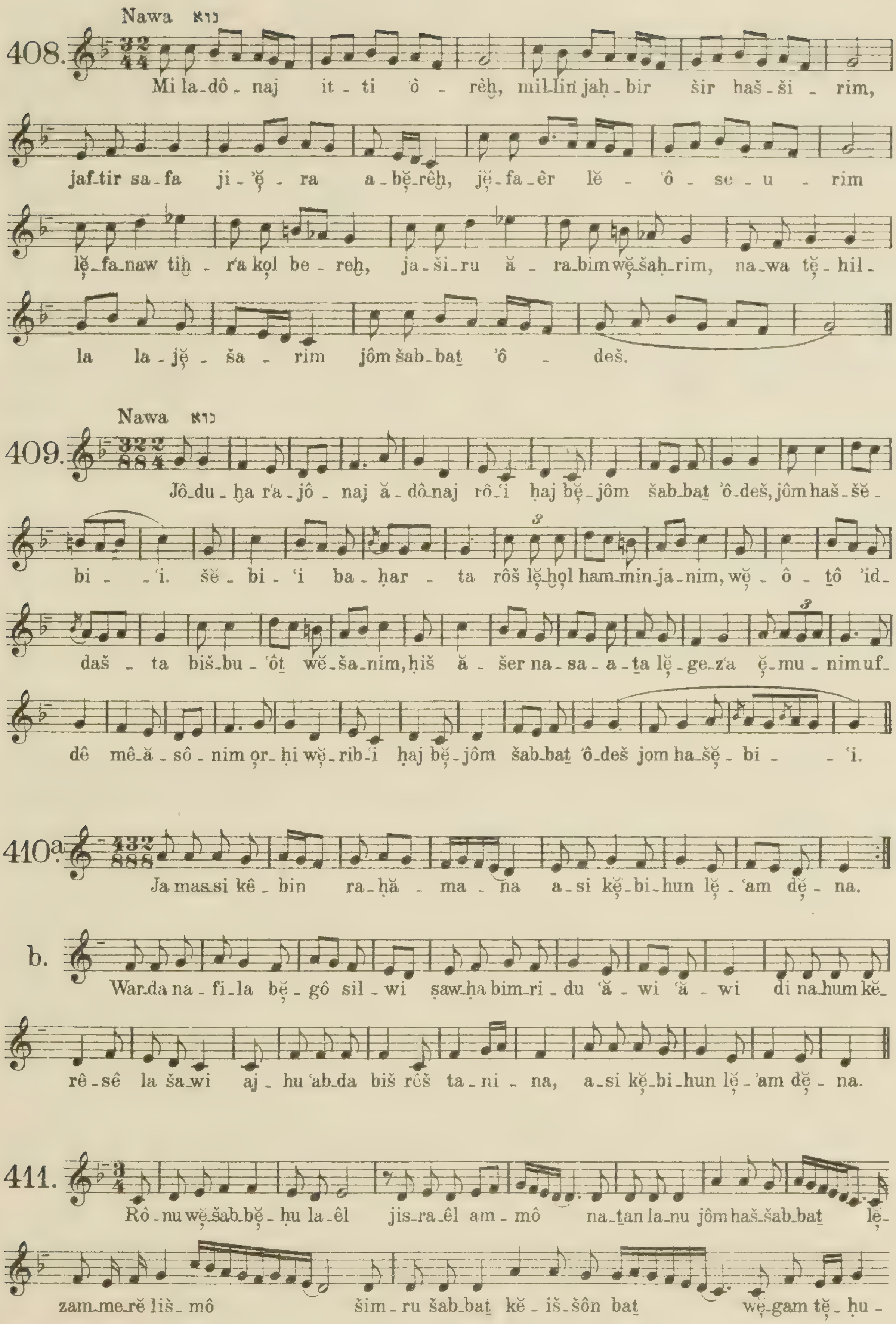

Šab - bĕ_ḥu êl šab - bĕ_ḥu êl 'ă - dat jis_ra - êl,
bẹ̆ - lêl šab_bat hă - lẹ̆ - lu êl ha - lẹ̆ - lu êl,
lĕ_'am bẹ̆ - nê jis_ra - êl bẹ̆ - nê jis_ra - êl.

413.

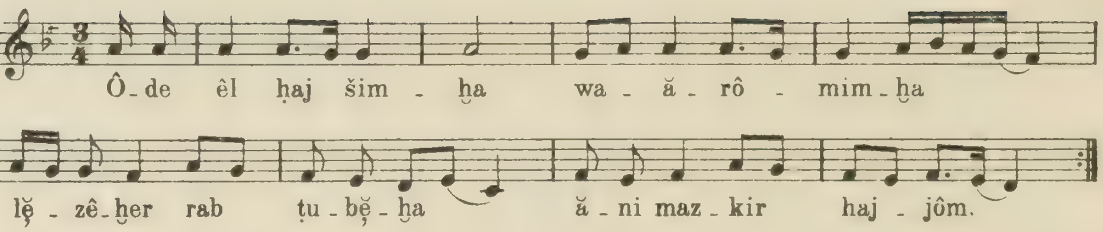

Ma na_im na - wa tẹ̆_hul_la lẹ̆ - - dar ma - 'ă - la la-
šir'im an - - šê sẹ̆ - gul - la bi' - - hal ă - dô - naj.

414.

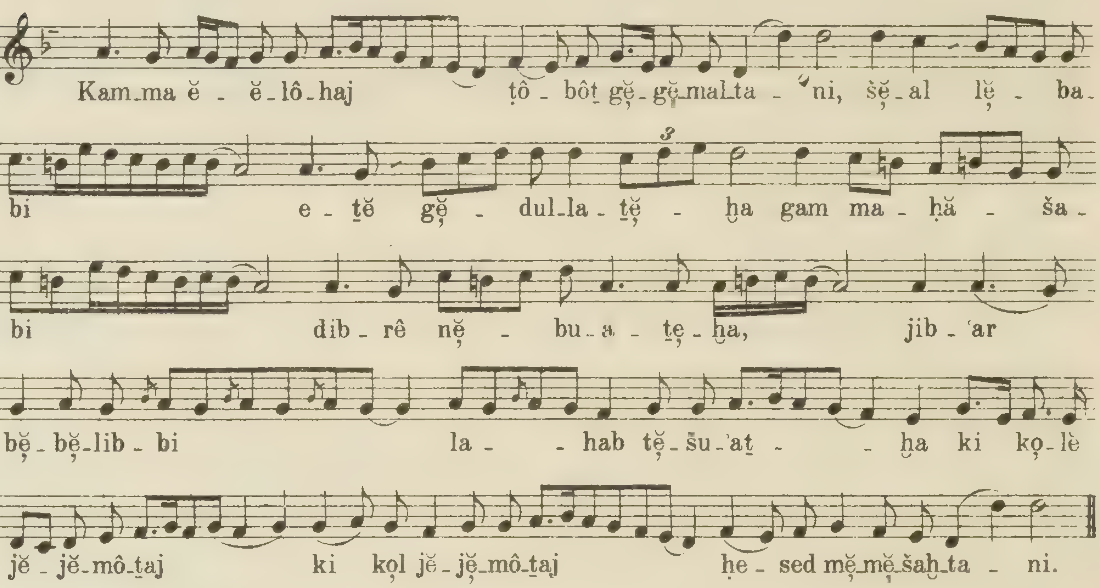

Jô - du_ḥa kọl ham_ja_ḥă - lim 'el - jô_nĕ jô -
Fine.
šêb baš_ša - ma - - - jim. mi êl ka_mô_ḥa ba - ê -
lim jiš - ta_ḥă_wu laḥ ap - pa - - - jim.
ḥaj, ḥaj, ḥaj,
ḥaj, ḥaj, ḥaj, ḥaj,
ḥaj mi êl ka - mô_ḥa ba_ê - lim, ḥaj ja êl.

Nawa נוא
408.
Mi la-dô-naj it-ti 'ô-rêḥ, mil-lin jaḥ-bir šir haš-ši-rim,
jaf-tir sa-fa ji-'ĕ-ra a-bĕ-rêḥ, jĕ-fa-êr lĕ-'ô-se-u-rim
lĕ-fa-naw tiḥ-ra kol be-reḥ, ja-ši-ru ă-ra-bim wĕ-šaḥ-rim, na-wa tĕ-hil-
la la-jĕ-ša-rim jôm šab-bat 'ô-deš.
Nawa נוא
409.
Jô-du-ḥa ra-jô-naj ă-dô-naj rô-'i ḥaj bĕ-jôm šab-bat 'ô-deš, jôm haš-šĕ-
bi-'i. šĕ-bi-'i ba-ḥar-ta rôš lĕ-ḥol ham-min-ja-nim, wĕ-ô-tô 'id-
daš-ta biš-bu-'ôt wĕ-ša-nim, ḥiš ă-šer na-sa-a-ta lĕ-ge-za ĕ-mu-nim uf-
dê mê-ă-sô-nim or-ḥi wĕ-rib-'i ḥaj bĕ-jôm šab-bat 'ô-deš jom ha-šĕ-bi-'i.
410a.
Ja mas-si kê-bin ra-ḥă-ma-na a-si kĕ-bi-hun lĕ-'am dĕ-na.
b.
War-da na-fi-la bĕ-gô sil-wi saw-ḥa bim-ri-du 'ă-wi 'ă-wi di na-hum kĕ-
rê-sê la ša-wi aj-hu 'ab-da biš rêš ta-ni-na, a-si kĕ-bi-hun lĕ-'am dĕ-na.
411.
Rô-nu wĕ-šab-bĕ-ḥu la-êl jis-ra-êl am-mô na-tan la-nu jôm haš-šab-bat lĕ-
zam-me-rĕ liš-mô šim-ru šab-bat kĕ-iš-šôn bat wĕ-gam tĕ-ḥu-

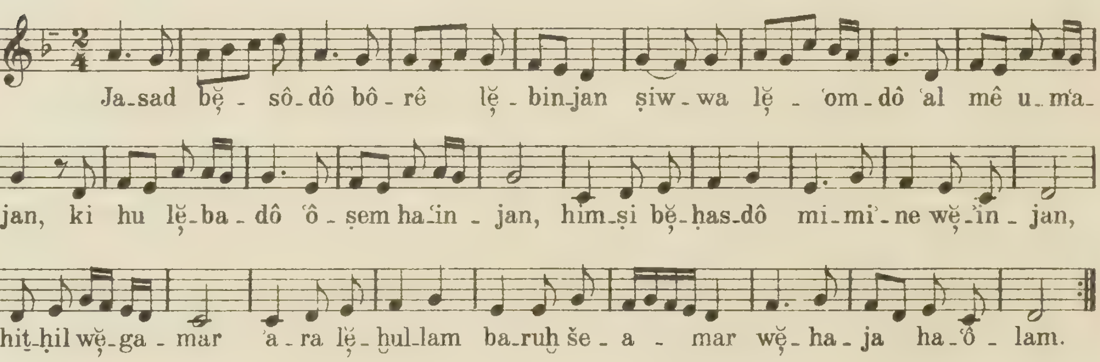
404.

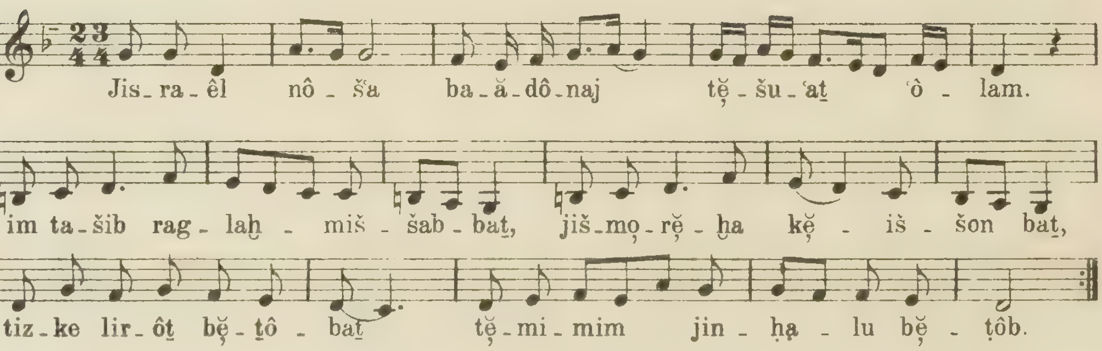
405.

406.

407.

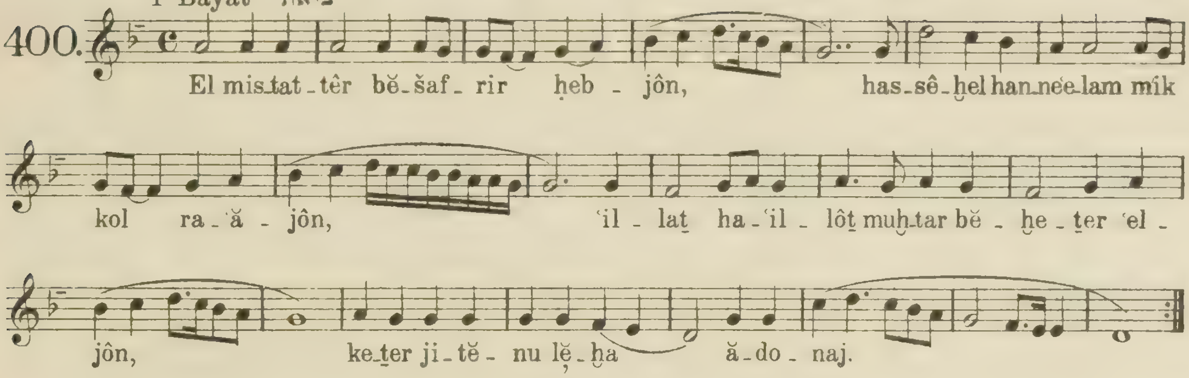

I Baqqašot בקשות

Aleppo-tunes נעימות חלב Aleppo-Weisen

I Bayat ביאת

400.

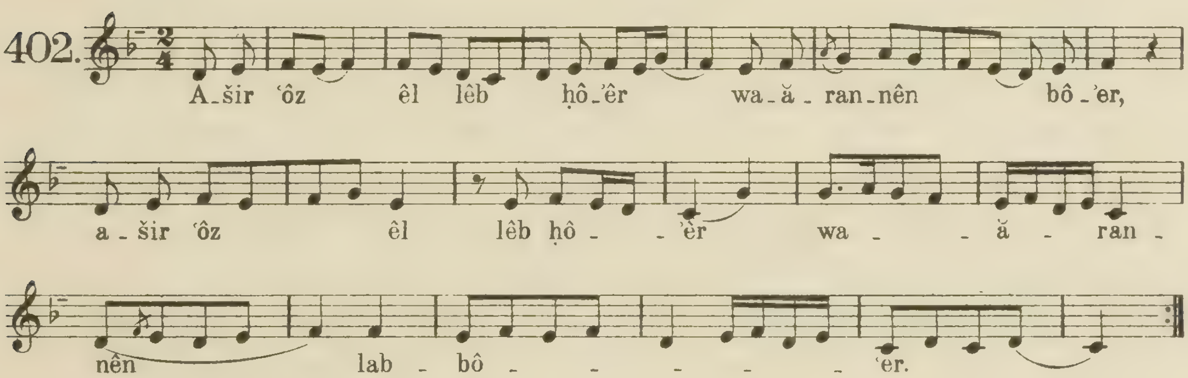

Bayat-Nawa ביאת נוא

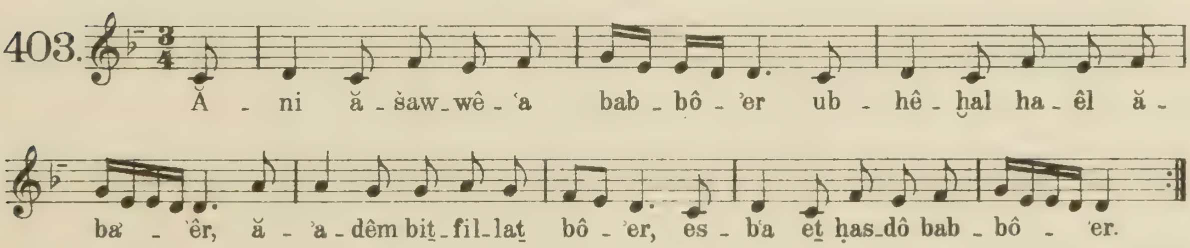
401.

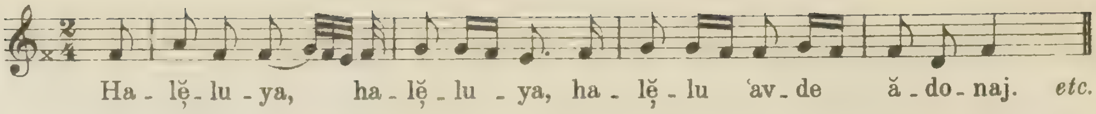

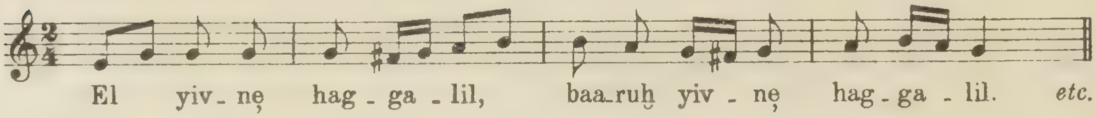
402.

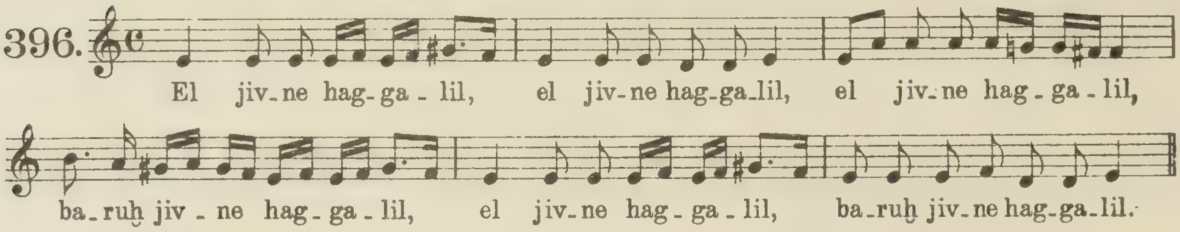

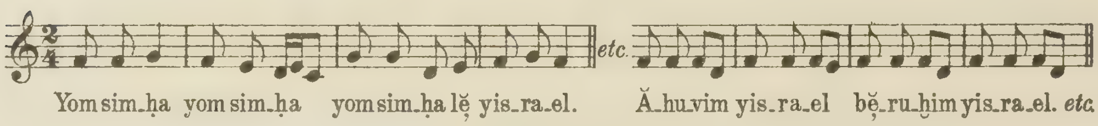
403.

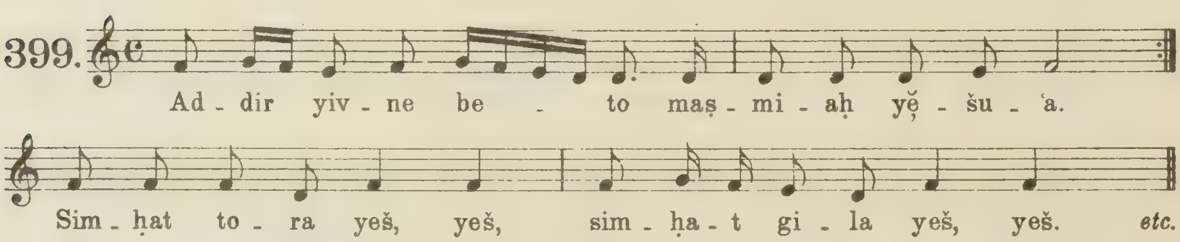
394.

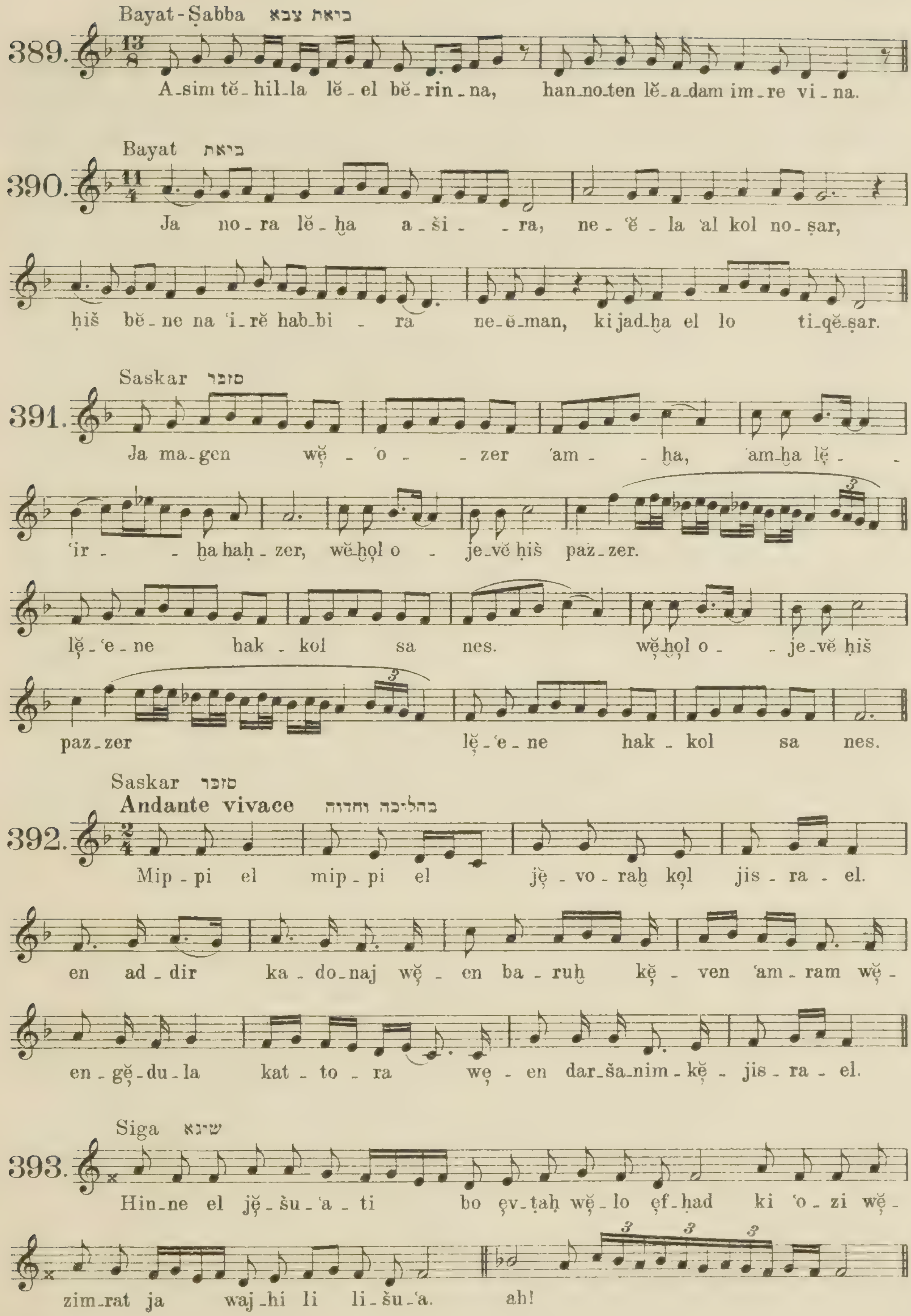
395.

396.

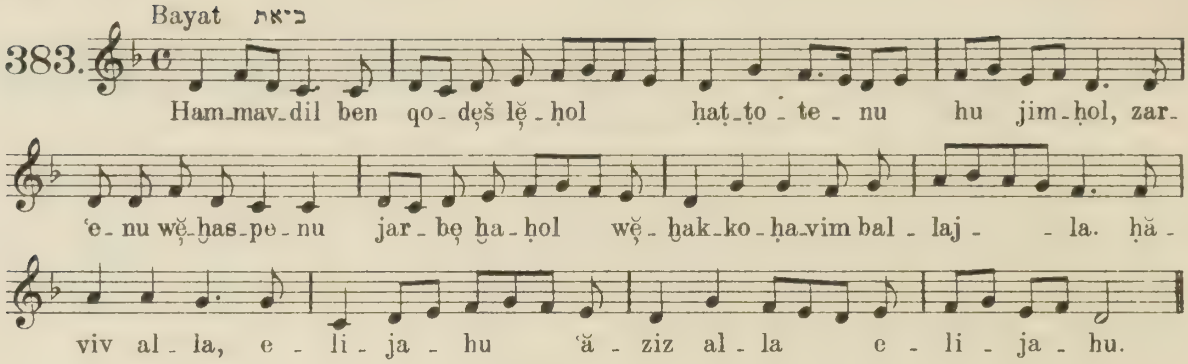
397.

398.

399.

Bayat-Ṣabba ביאת צבא
389.
A-sim tĕ-hil-la lĕ-el bĕ-rin-na, han-no-ten lĕ-a-dam im-re vi-na.
Bayat ביאת
390.
Ja no-ra lĕ-ẖa a-ši-ra, ne-'ĕ-la 'al kol no-ṣar,
ḥiš bĕ-ne na 'i-rĕ hab-bi-ra ne-ĕ-man, ki jad-ẖa el lo ti-qĕ-ṣar.
Saskar סזכר
391.
Ja ma-gen wĕ-'o-zer 'am-ẖa, 'am-ẖa lĕ-
'ir-ẖa hah-zer, wĕ-ẖol o-je-vĕ ḥiš paz-zer.
lĕ-'e-ne hak-kol sa nes. wĕ-ẖol o-je-vĕ ḥiš
paz-zer lĕ-'e-ne hak-kol sa nes.
Saskar סזכר
Andante vivace בהליכה וחדוה
392.
Mip-pi el mip-pi el jĕ-vo-raẖ kol jis-ra-el.
en ad-dir ka-do-naj wĕ-en ba-ruẖ kĕ-ven 'am-ram wĕ-
en-gĕ-du-la kat-to-ra wĕ-en dar-ša-nim-kĕ-jis-ra-el.
Siga שיגא
393.
Hin-ne el jĕ-šu-'a-ti bo ev-taḥ wĕ-lo ef-had ki 'o-zi wĕ-
zim-rat ja waj-hi li li-šu-'a. ah!

Bayat ביאת

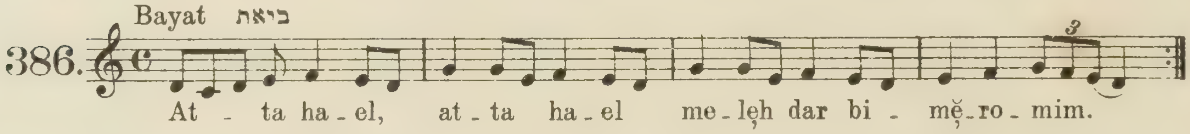
Nawa נוא

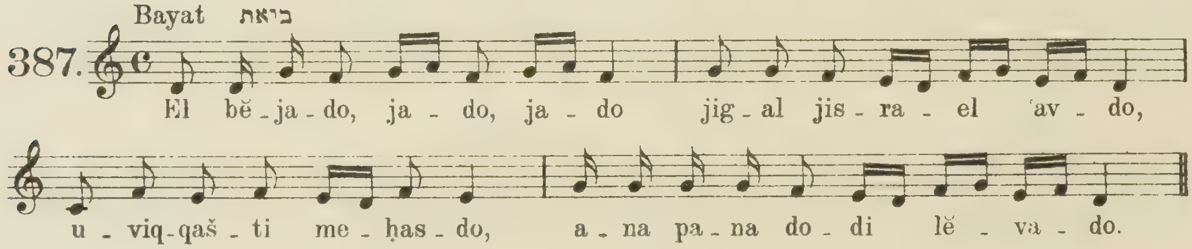
Bayat-Ḥuseni ביאת-חוסיני

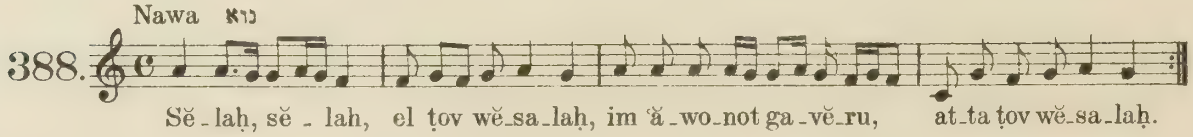
Bayat ביאת

Bayat ביאת

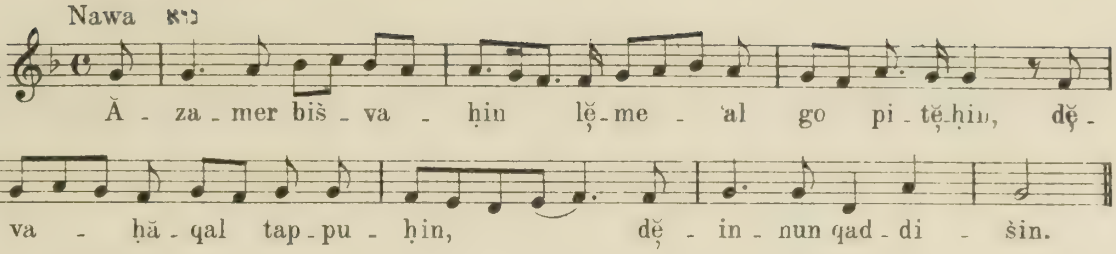

Nawa נוא

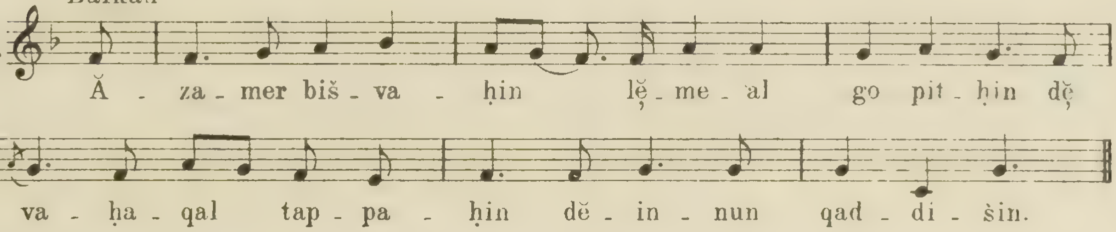
Nawa נוא

377.

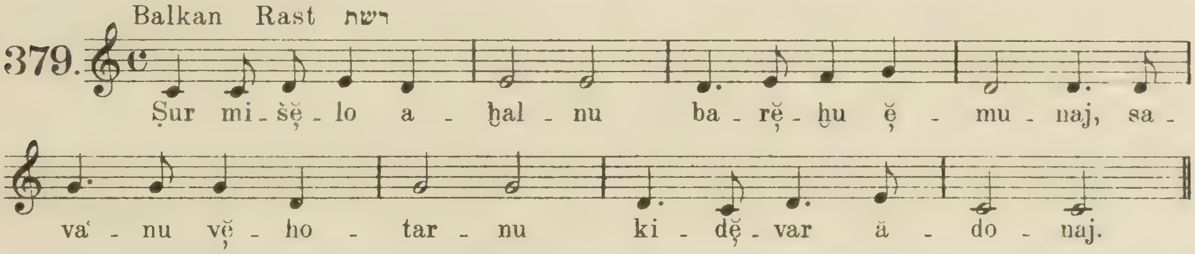
Balkan

378.

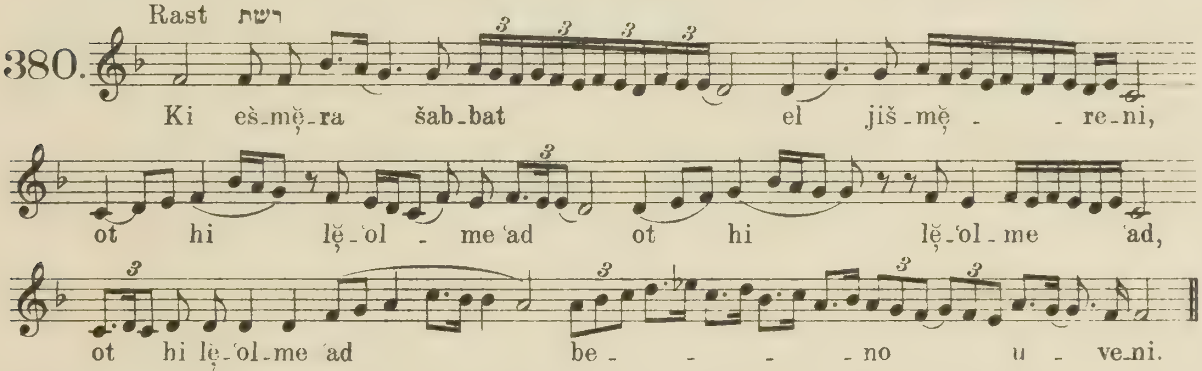
Balkan Rast רשת

379.

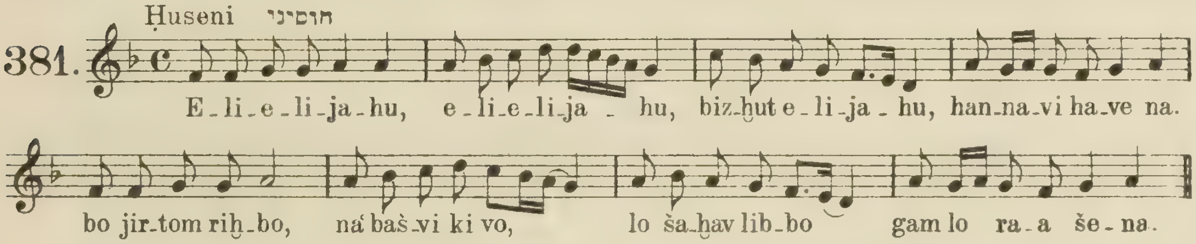
Rast רשת

380.

Ḥuseni חוסיני

381.

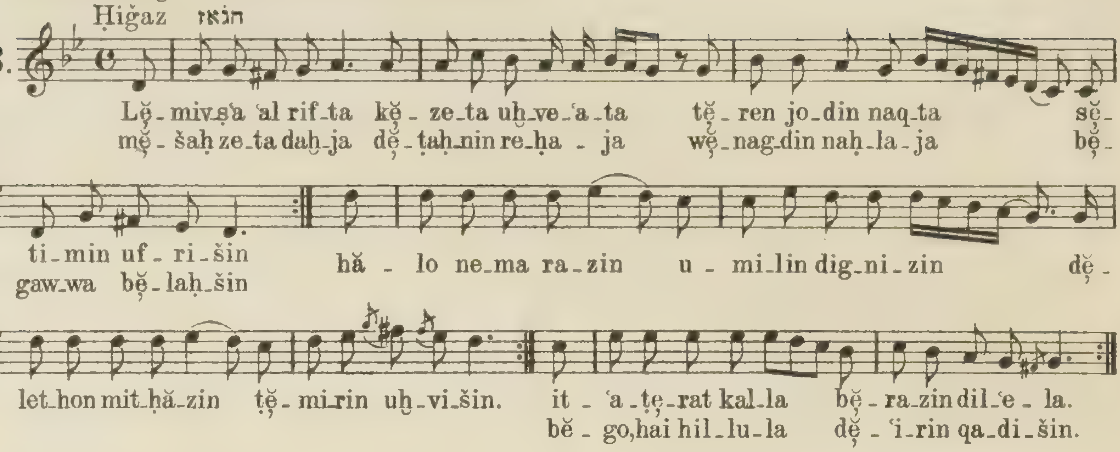
Bayat ביאת

382.

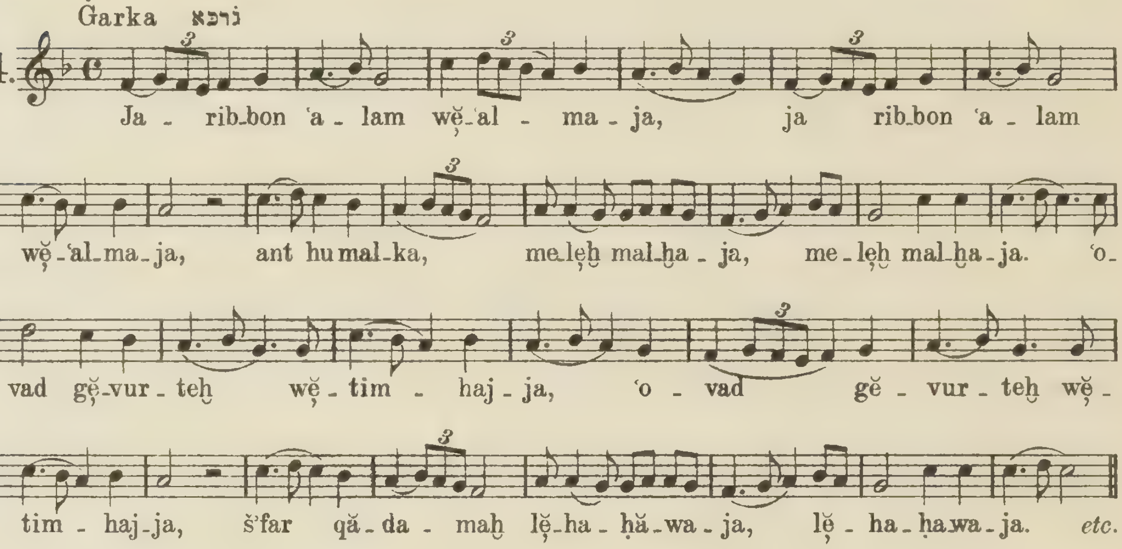

Sabbathsongs זמירות לשבת Sabbatlieder

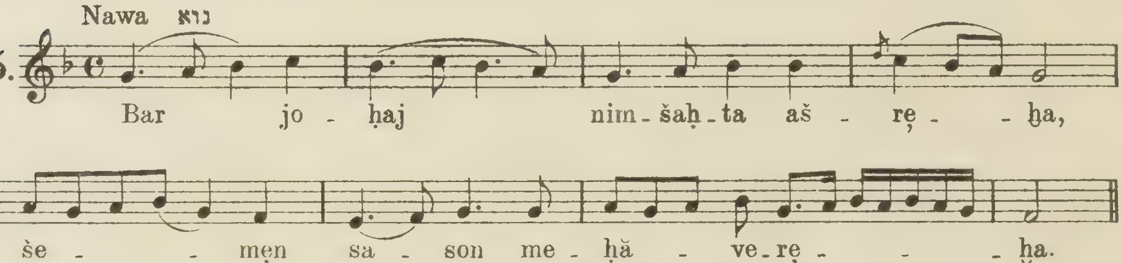
Ḥiǧaz חגאז

373.

Ġarka גרכא

374.

Nawa נוא

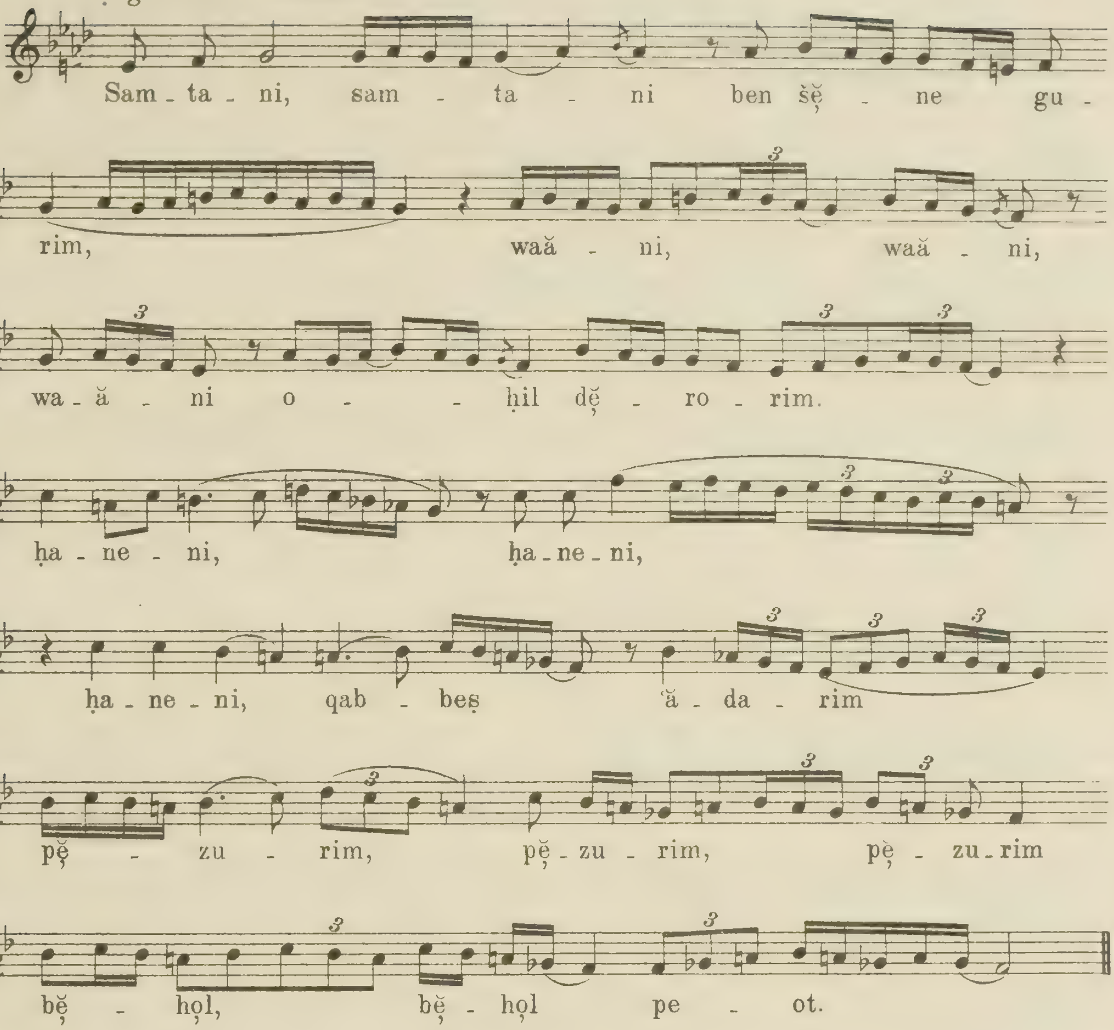
375.

Bayat-Nawa ביאת-נוא

376.

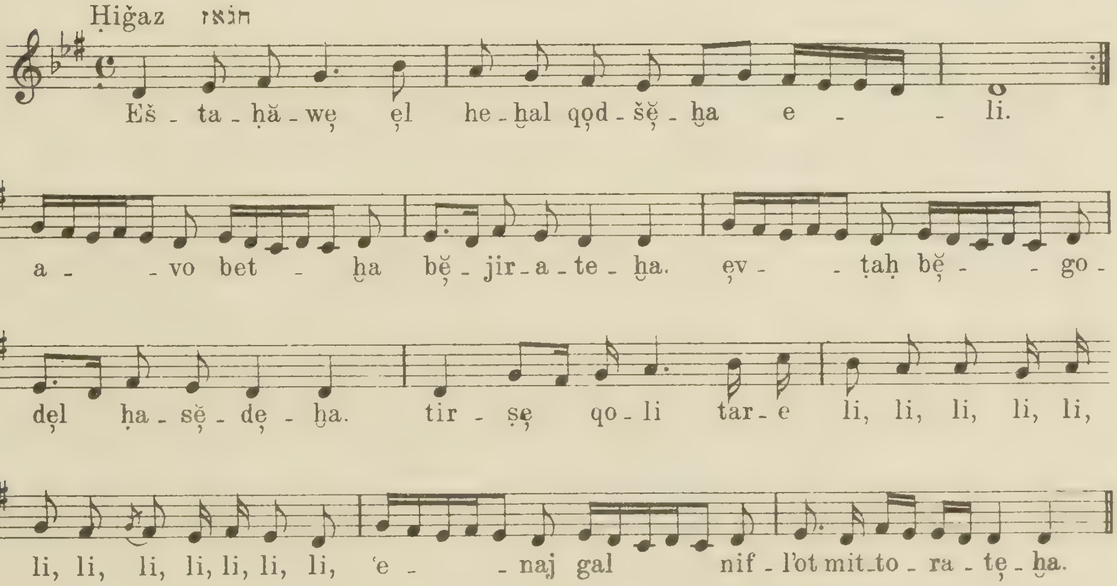

Ḥiğaz-kar חג׳אז-כר

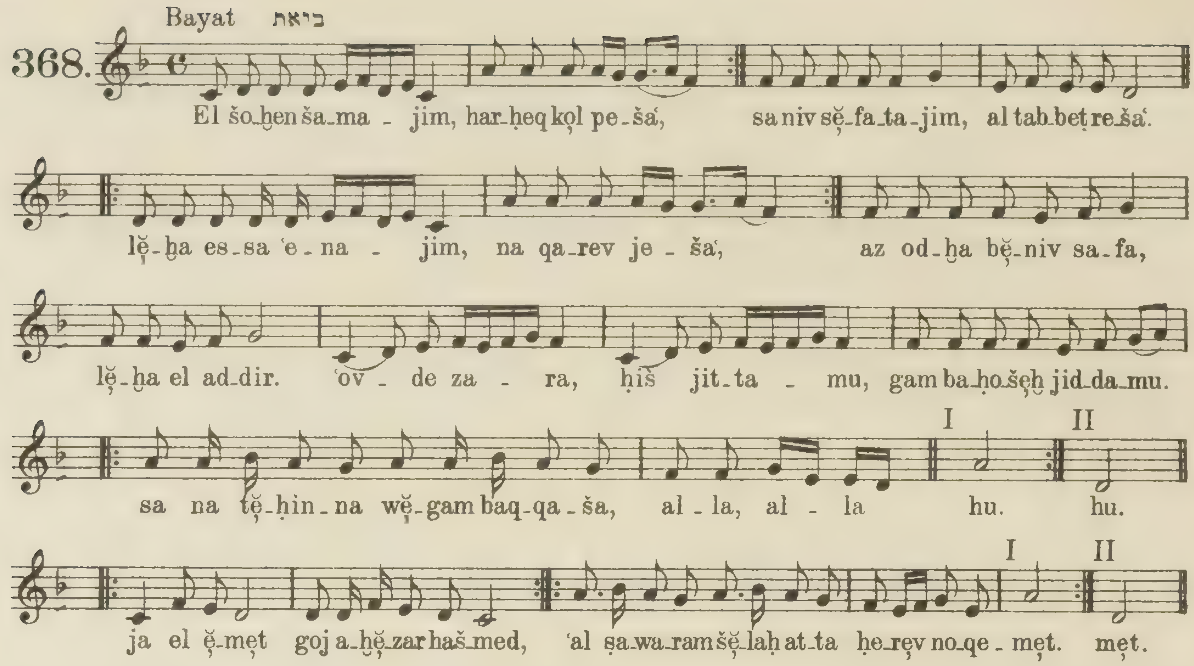
371.

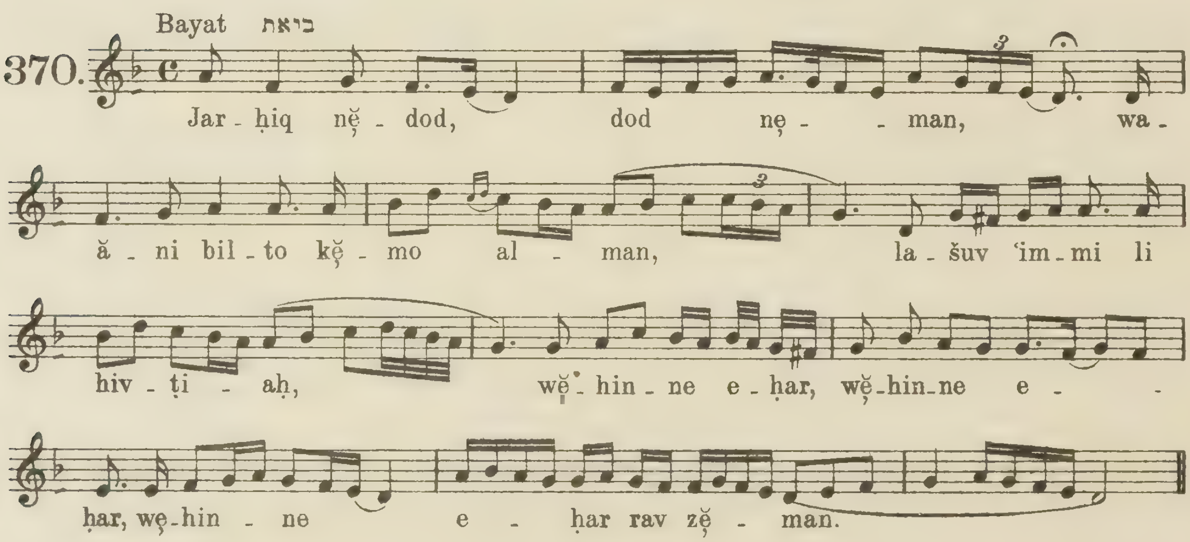
Ḥiğaz חג׳אז

372.

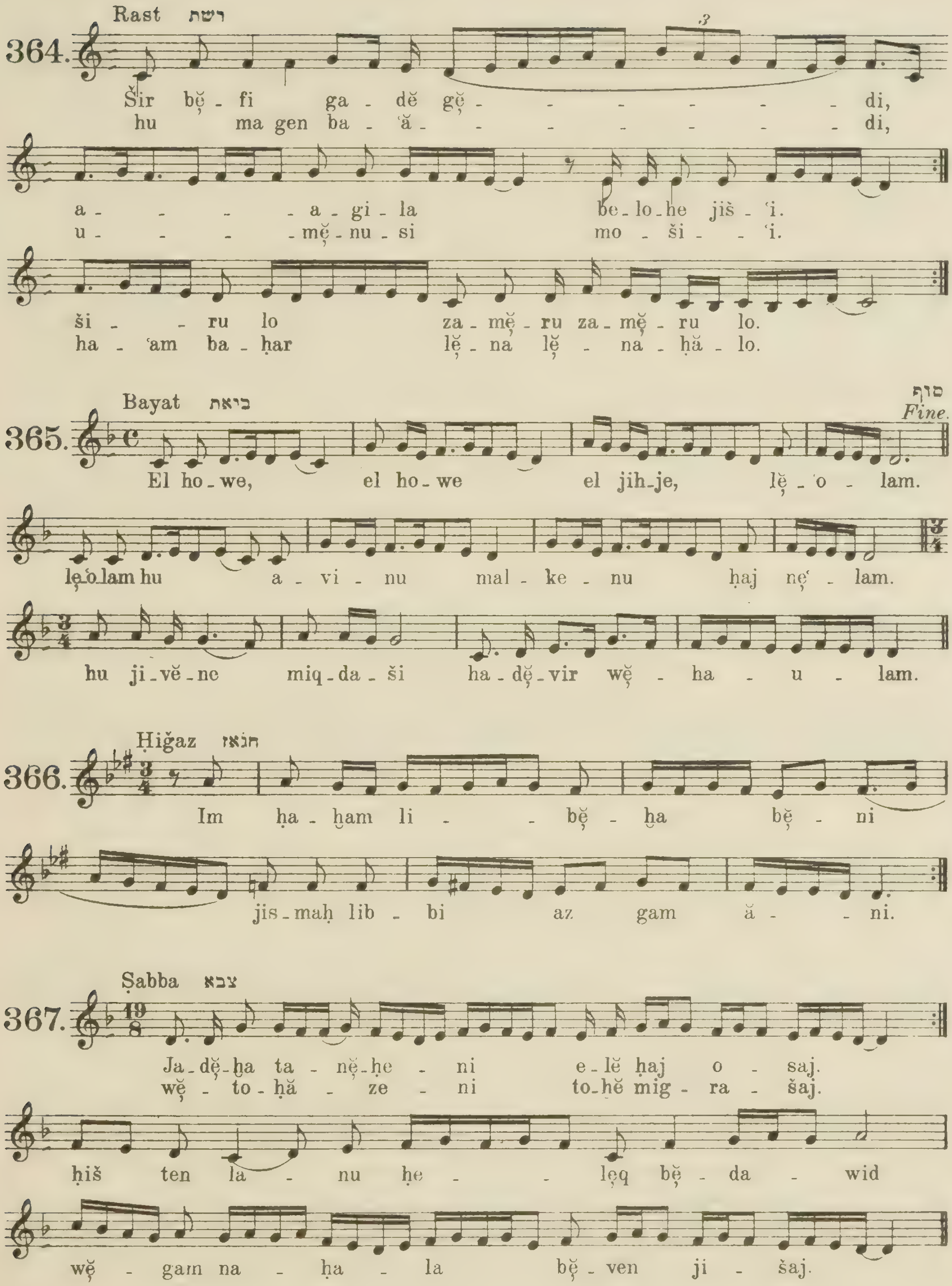

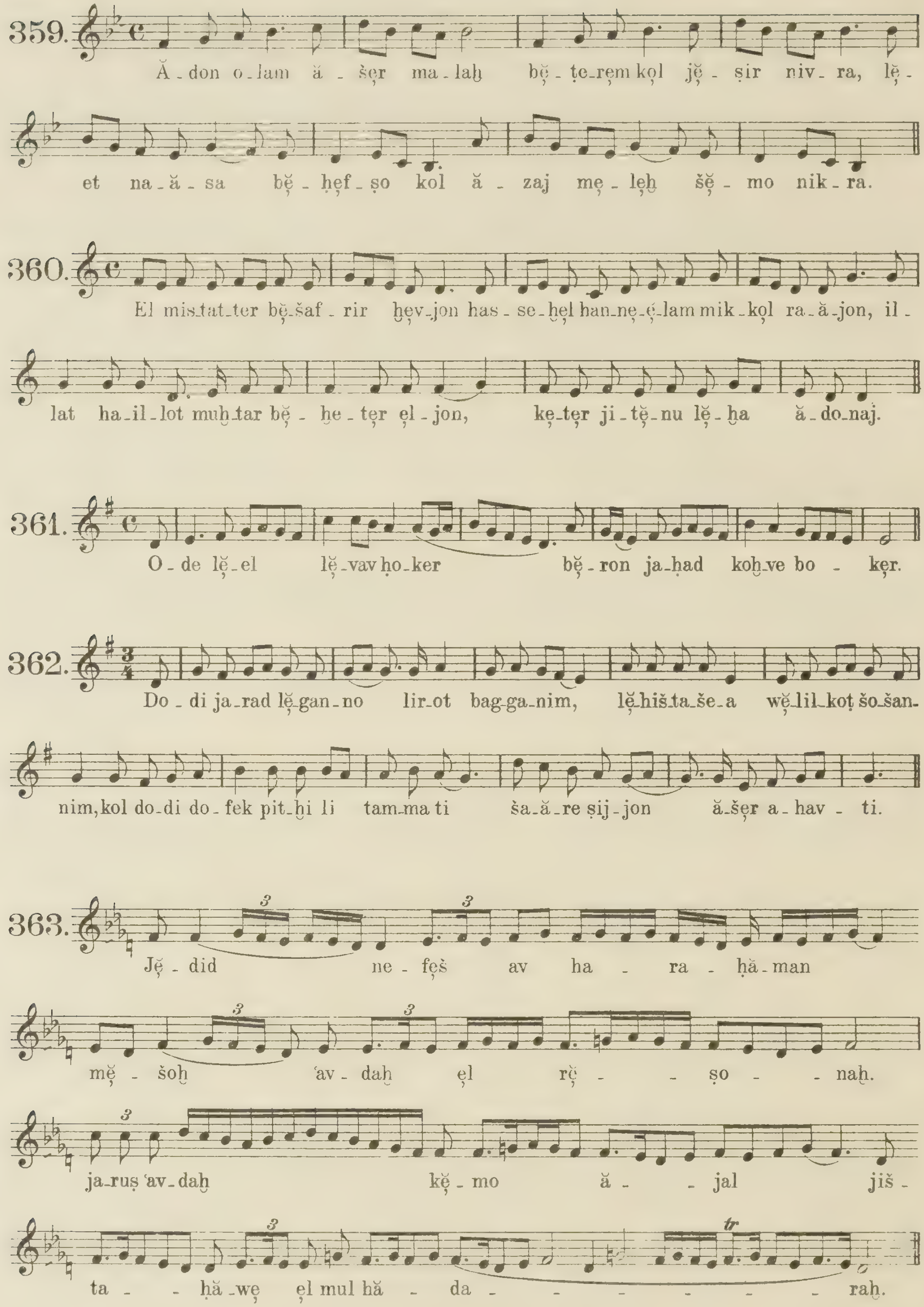

Bayat ביאת
368.
El šo_ḫen ša_ma - jim, har_ḥeq kọl pe_šaʻ, sa niv sę̆_fa_ta_jim, al tab_bet̞ re_šaʻ.
lę̆_ḫa es_sa ʻe - na - jim, na qa_rev je - šaʻ, az od_ḫa bę̆_niv sa_fa,
lę̆_ḫa el ad_dir. ʻov - de za - ra, ḥiš jit_ta - mu, gam ba_ḥo_šęḫ jid_da_mu.
I II
sa na tę̆_ḥin_na wę̆_gam baq_qa_ša, al - la, al - la hu. hu.
I II
ja el ę̆_mẹt goj a_ḫę̆_zar haš_med, ʻal ṣa_wa_ram šę̆_laḥ at_ta ḥe_rẹv no_qe - mẹt. mẹt.

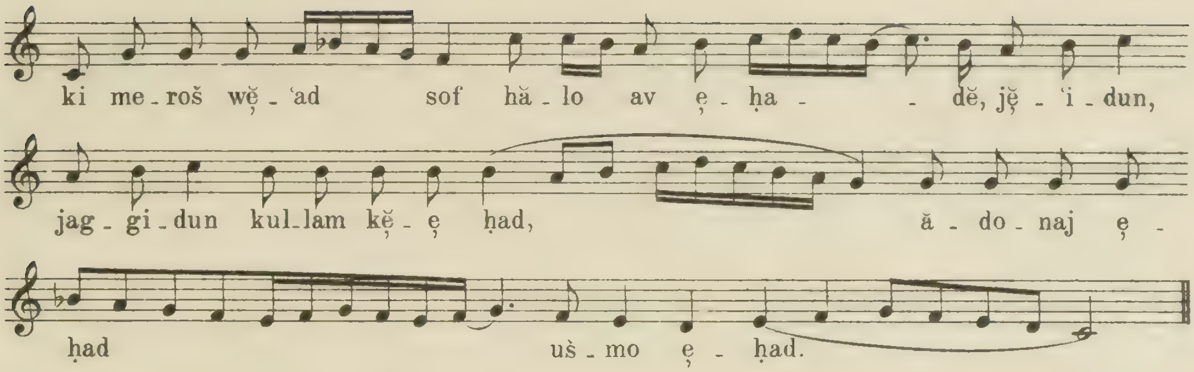

Bayat - Huseni ביאת - חוסיני
369.
Ę - ę̆ - roḫ ma_hă - lal ni - vi li_fę̆_ne ę̆ - lo - he a - vi,
liḫ - vo - dĕ ḥẹm_dat lę̆ - va - vi, e - li - ja - hu han_na - vi.
qahal
liḫ - vod ḥẹm_dat lę̆ - va - vi, e - li - ja - hu han - na - vi.

Bayat ביאת
370.
Jar - ḥiq nę̆ - dod, dod nẹ - - man, wa -
ă - ni bil_to kę̆ - mo al - man, la - šuv ʻim_mi li
hiv - ṭi - aḥ, wę̆ - hin - ne e - ḥar, wę̆_hin_ne e -
ḥar, wẹ_hin - ne e - ḥar rav zę̆ - man.

II Pizmonim פזמונים

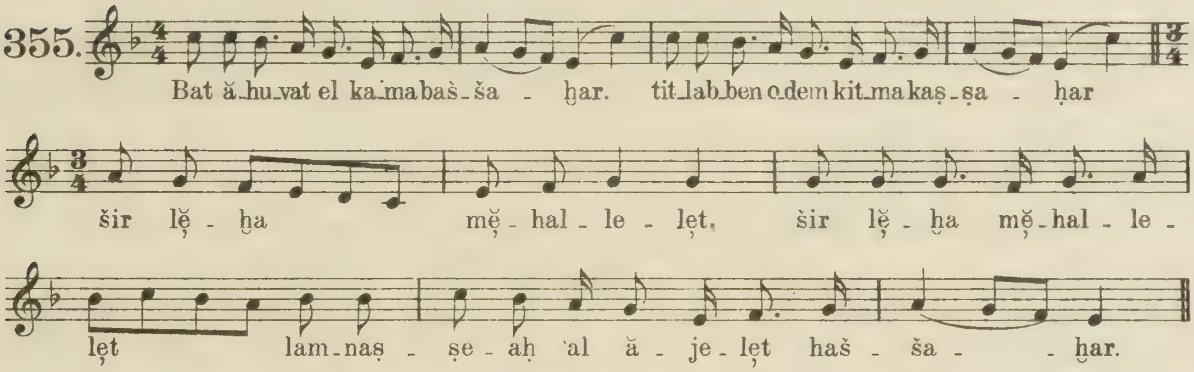

359.
Ă - don o - lam ă - šẹr ma - laḫ bẹ̆ - ṭe - rẹm kọl jẹ̆ - ṣir niv - ra, lẹ̆ -
et na - ă - sa bẹ̆ - ḥẹf - ṣo kol ă - zaj mẹ - lẹḫ šẹ̆ - mo nik - ra.
360.
El mis - tat - ter bẹ̆ - šaf - rir ḫẹv - jon has - se - ḫẹl han - nẹ - ẹ́ - lam mik - kọl ra - ă - jon, il -
lat ha - il - lot muḫ - tar bẹ̆ - ḫe - tẹr ẹl - jon, kẹ - tẹr ji - tẹ̆ - nu lẹ̆ - ḫa ă - do - naj.
361.
O - de lẹ̆ - el lẹ̆ - vav ḥo - ker bẹ̆ - ron ja - ḥad koḫ - ve bo - kẹr.
362.
Do - di ja - rad lẹ̆ - gan - no lir - ot bag - ga - nim, lẹ̆ - hiš - ta - še - a wẹ̆ - lil - koṭ šo - šan -
nim, kol do - di do - fek pit - ḫi li tam - ma ti ša - ă - re ṣij - jon ă - šẹr a - hav - ti.
363.
Jẹ̆ - did ne - fẹš av ha - ra - ḥă - man
mẹ̆ - šoḫ 'av - daḫ ẹl rẹ̆ - - ṣo - - naḥ.
ja - ruṣ 'av - daḫ kẹ̆ - mo ă - - jal jiš -
ta - - ḥă - wẹ ẹl mul hă - da - - - - - - - raḥ.

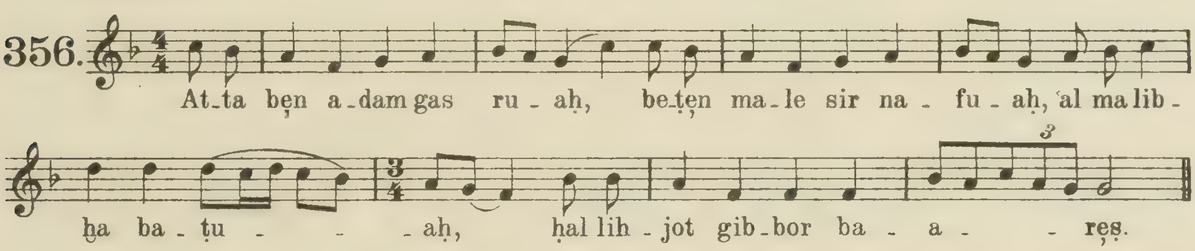
Balkan

355.

Balkan

356.

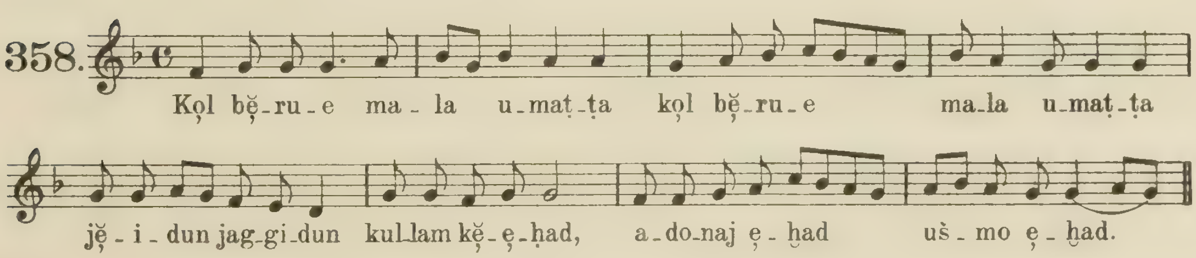

Balkan №. 358 - 362

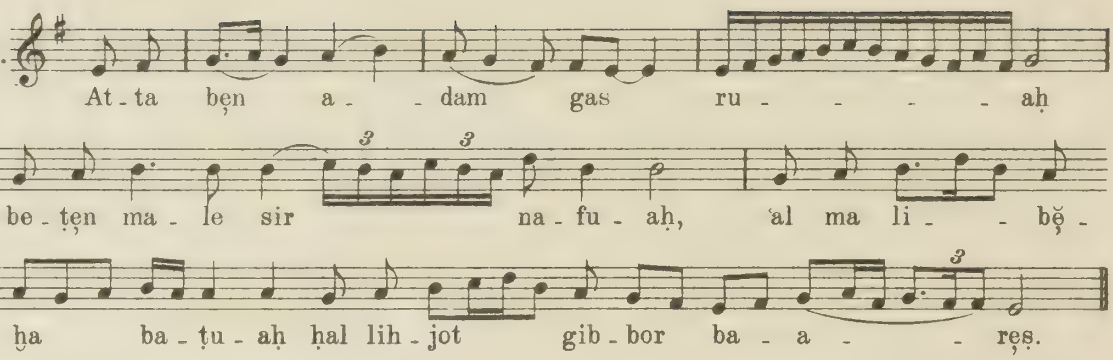
357.

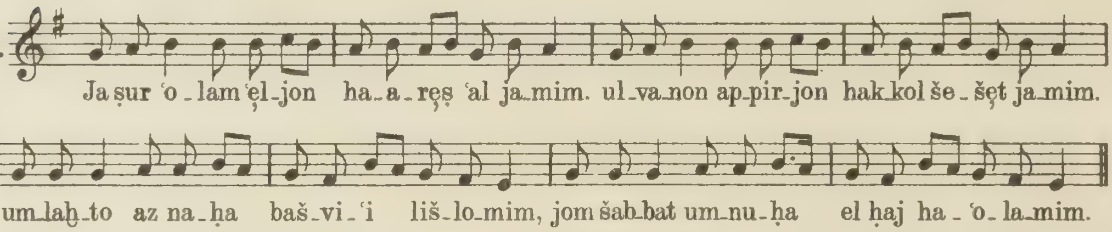
358.

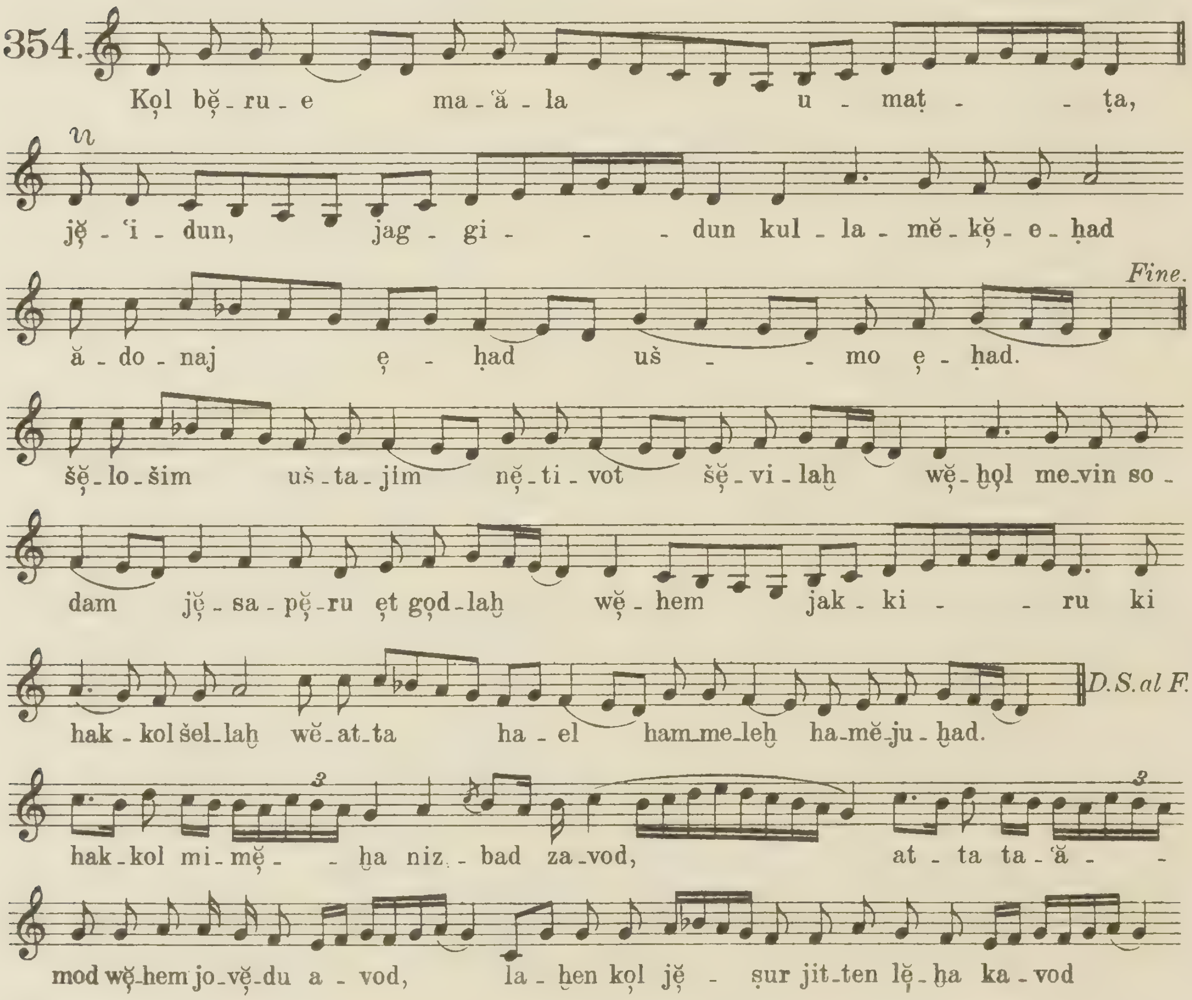
352.

At - ta bẹn a - - dam gas ru - - - - - aḥ
be - ṭẹn ma - le sir na - fu - aḥ, ʿal ma li - - bĕ -
ḥa ba - ṭu - aḥ ḥal lih - jot gib - bor ba - a - - rẹṣ.

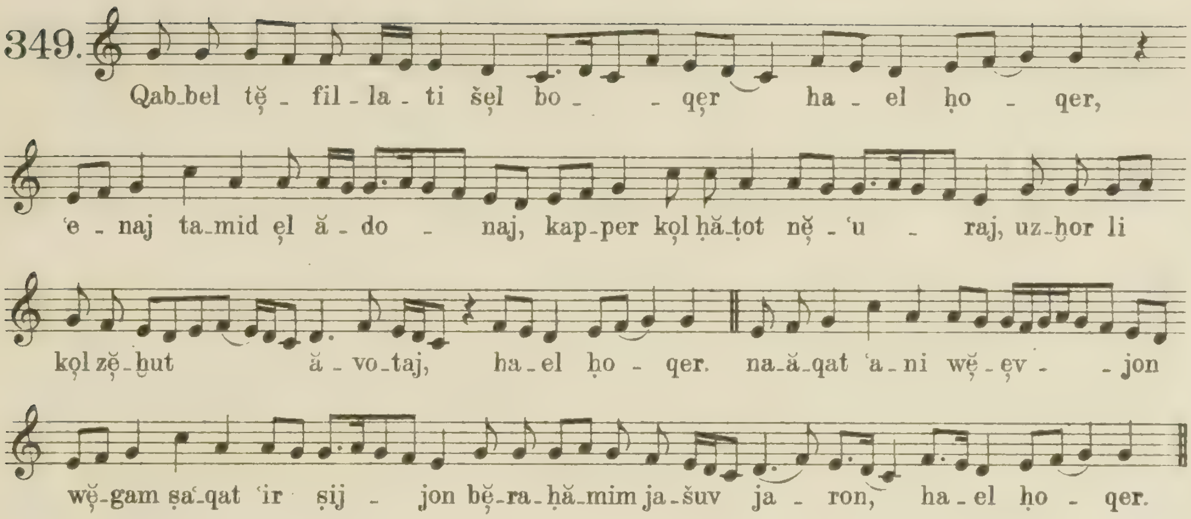
353.

Ja ṣur ʿo - lam ʿẹl - jon ha - a - rẹṣ ʿal ja - mim. ul - va - non ap - pir - jon hak - kol še - šẹt ja - mim.
um - laḫ - to az na - ḥa baš - vi - ʿi liš - lo - mim, jom šab - bat um - nu - ḥa el ḥaj ha - ʿo - la - mim.

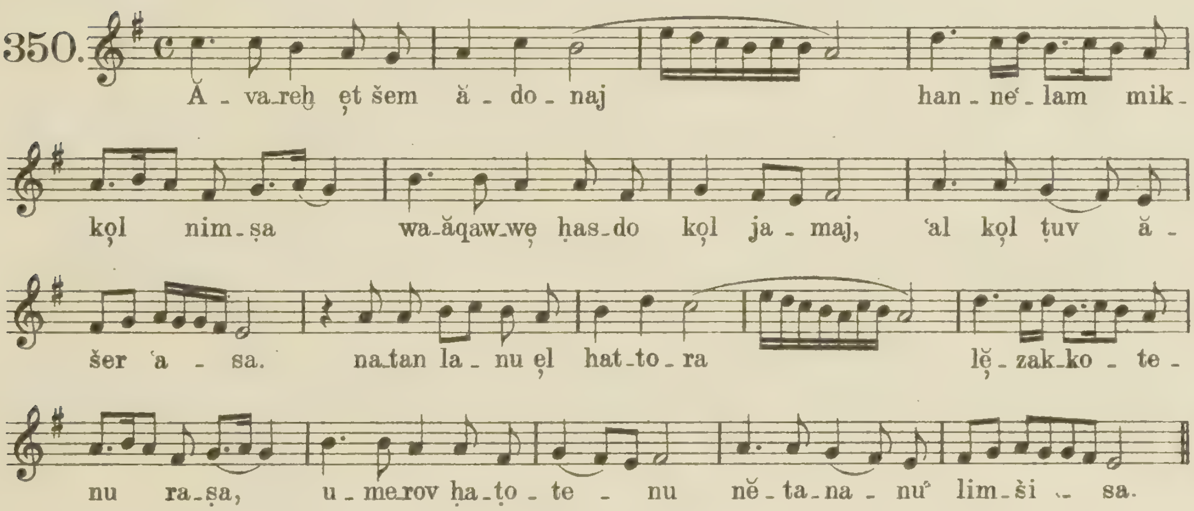
354.

Kọl bĕ - ru - e ma - ʿă - la u - maṭ - - ṭa,
jĕ - ʿi - dun, jag - gi - - dun kul - la - mĕ - kẹ - e - ḥad
Fine.
ă - do - naj ẹ - ḥad uš - - mo ẹ - ḥad.
šẹ - lo - šim uš - ta - jim nẹ - ti - vot šẹ - vi - laḫ wẹ - ḫọl me - vin so -
dam jẹ - sa - pẹ - ru ẹt gọd - laḫ wẹ - hem jak - ki - - ru ki
hak - kol šel - laḫ wĕ - at - ta ha - el ham - me - leḫ ha - mĕ - ju - ḥad.
D.S. al F.
hak - kol mi - mẹ - - ḥa niz - bad za - vod, at - ta ta - ʿă - -
mod wẹ - hem jo - vẹ - du a - vod, la - ḫen kọl jẹ - ṣur jit - ten lẹ - ḥa ka - vod

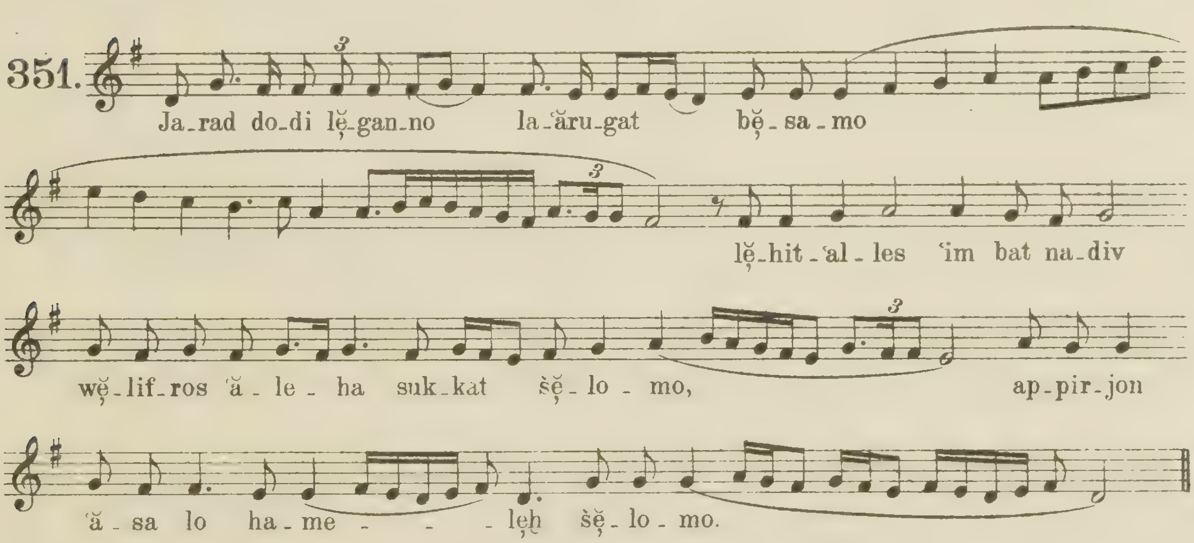
349.

Qab_bel tẹ̆ - fil - la - ti šẹl bo - - qẹr ha - el ḥo - qer,
'e - naj ta_mid ẹl ă - do - naj, kap_per kọl ḥă_ṭot nẹ̆ - 'u - raj, uz_ḥor li
kọl zẹ̆_ḥut ă - vo_taj, ha_el ḥo - qer. na_ă_qat 'a_ni wẹ̆ - ẹv - - jon
wẹ̆_gam ṣa'_qat 'ir ṣij - jon bẹ̆_ra_ḥă_mim ja_šuv ja - ron, ha_el ḥo - qer.

350.

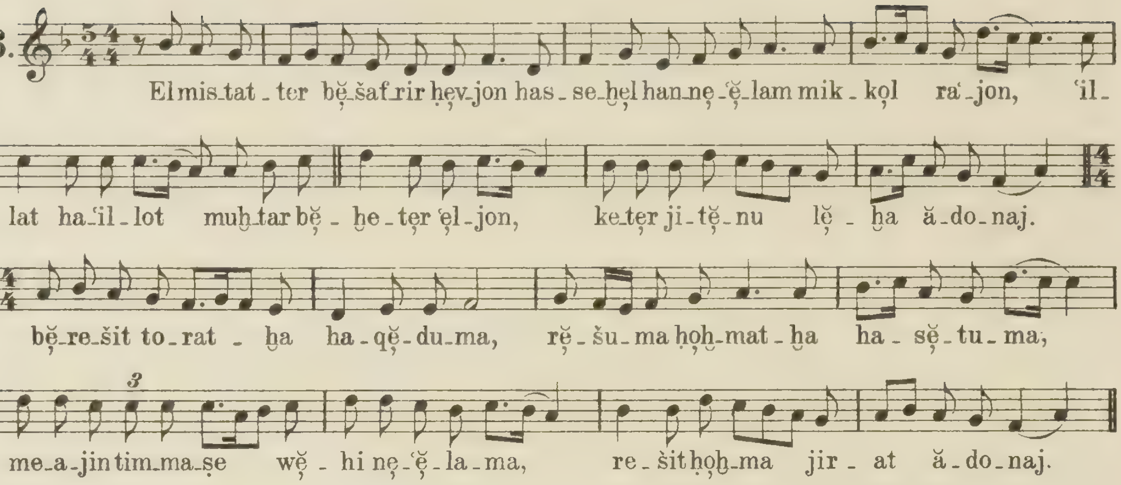

Ă - va_reḫ ẹt šem ă - do - naj han - ne'_lam mik -
kọl nim_ṣa wa_ăqaw_wẹ ḥas_do kọl ja - maj, 'al kọl ṭuv ă -
šer 'a - sa. na_tan la - nu ẹl hat_to - ra lẹ̆ - zak_ko - te -
nu ra_ṣa, u - me_rov ḥa_ṭo - te - nu nẹ̆_ta_na - nu' lim_ši - sa.

351.

Ja_rad do_di lẹ̆_gan_no la_'ăru_gat bẹ̆_sa_mo
lẹ̆_hit_'al_les 'im bat na_div
wẹ̆_lif_ros 'ă - le - ha suk_kat šẹ̆ - lo - mo, ap_pir_jon
'ă - sa lo ha_me - - - lẹḥ šẹ̆ - lo - mo.

I Baqqašot בקשות

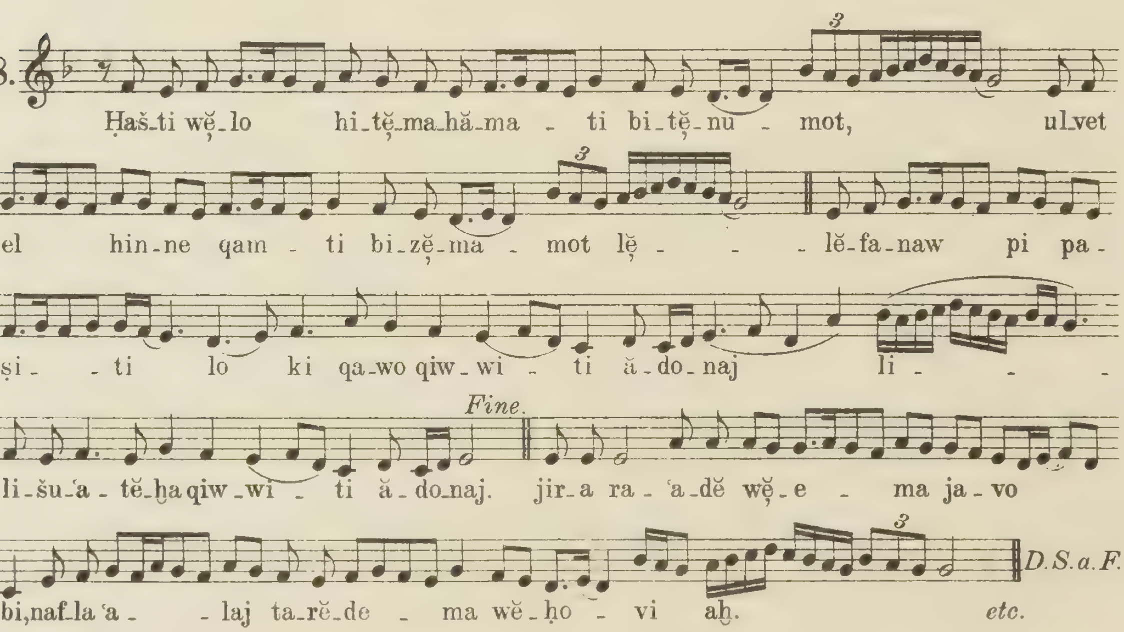
346.

347.

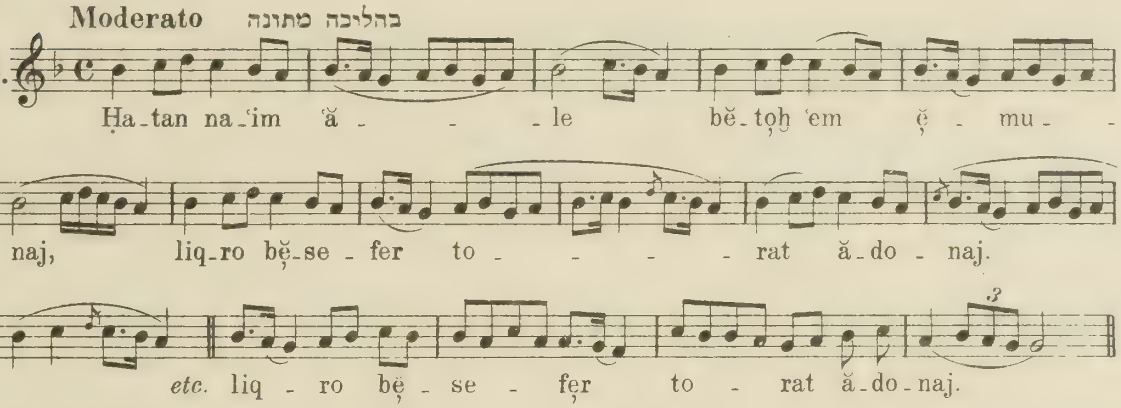
348.

Moderato בהליכה מתונה

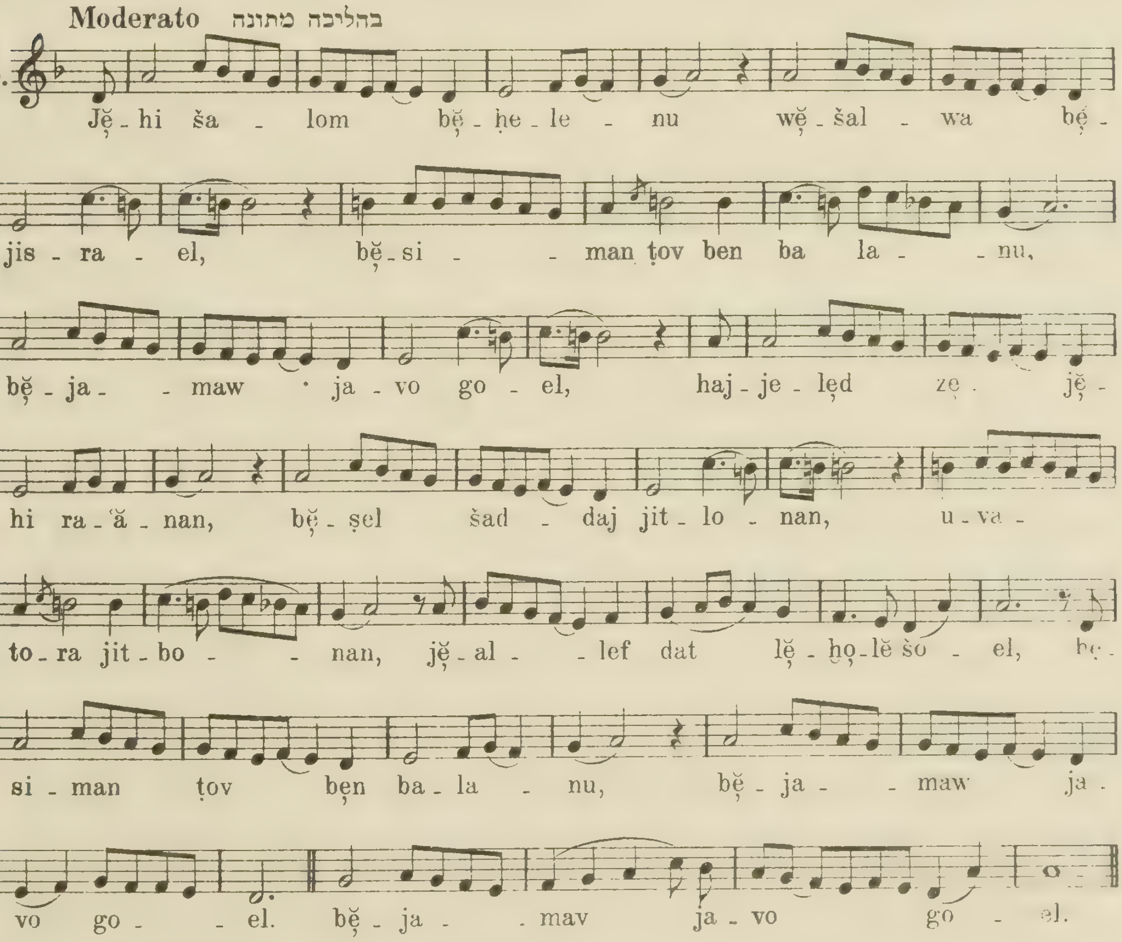
344.

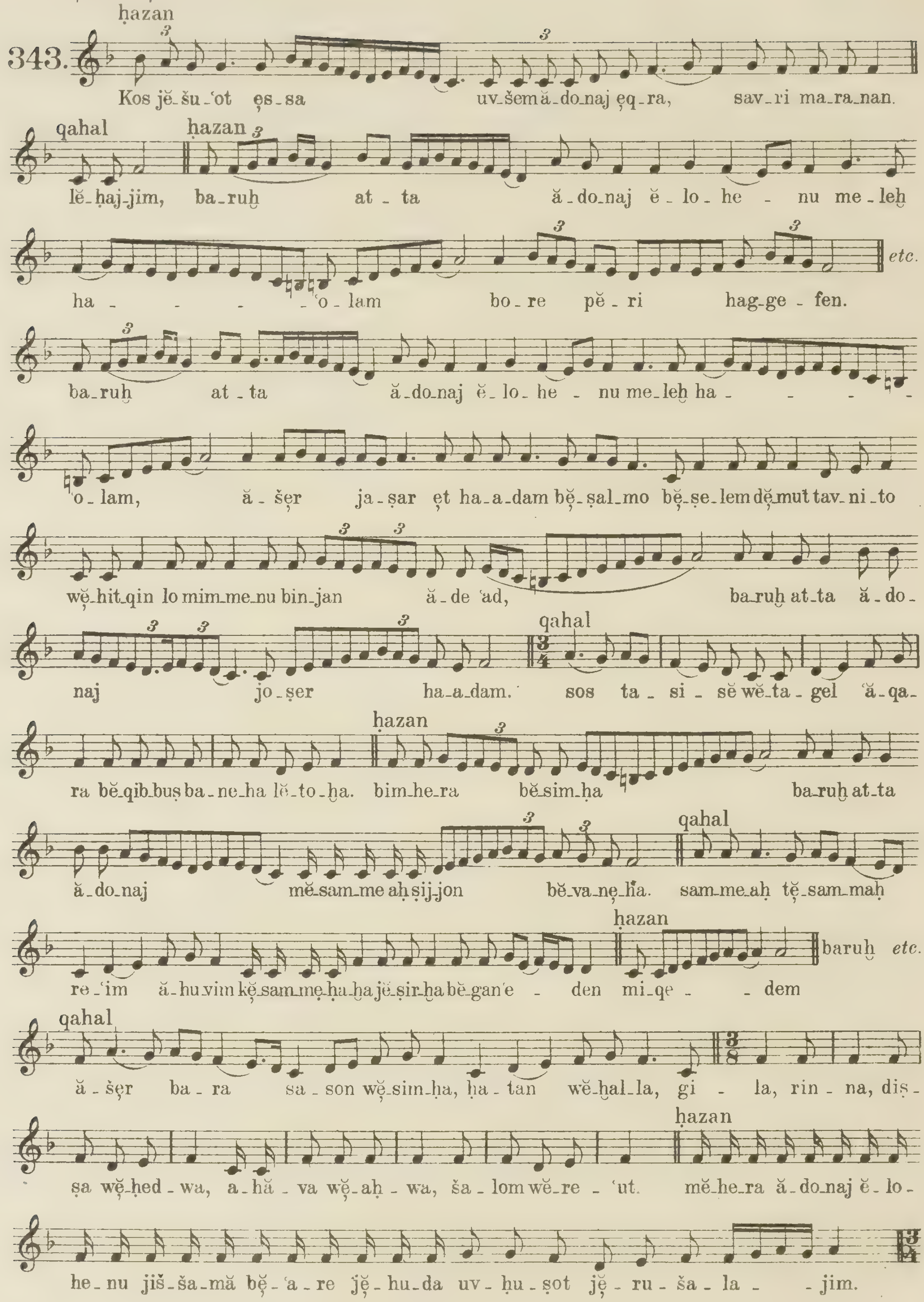
לברית מילה

Moderato בהליכה מתונה

345.

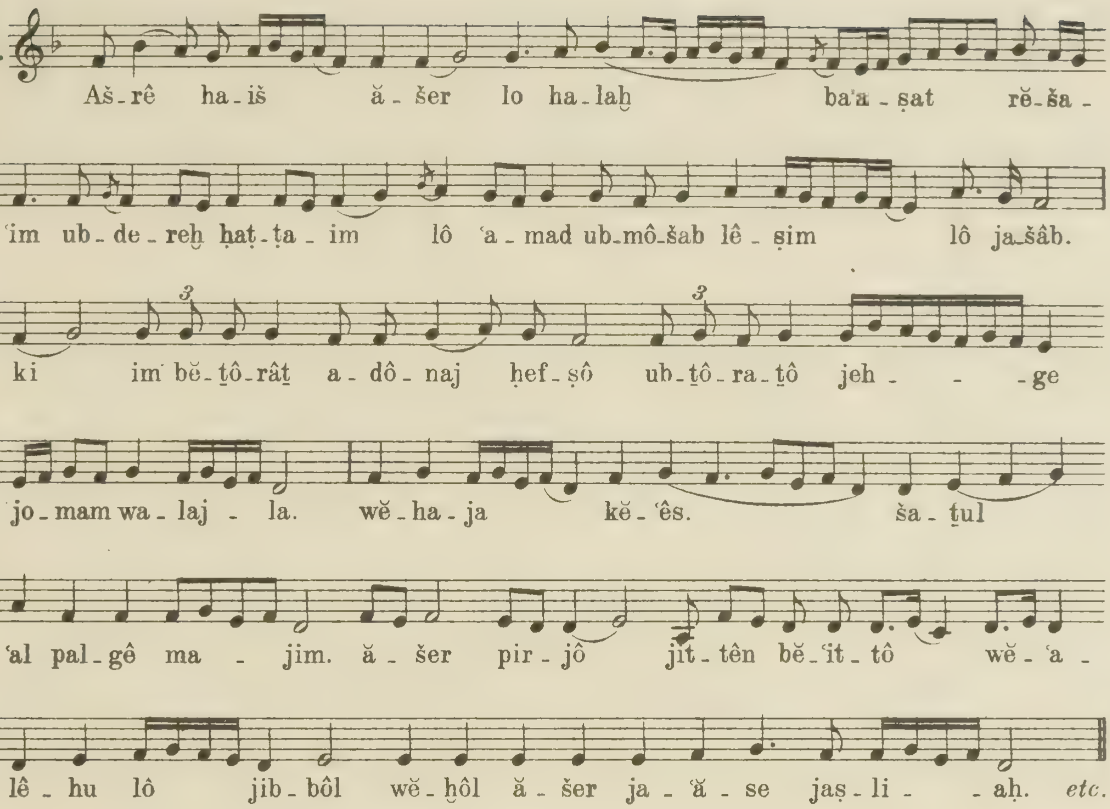

ברכת אירוסין ונשואין

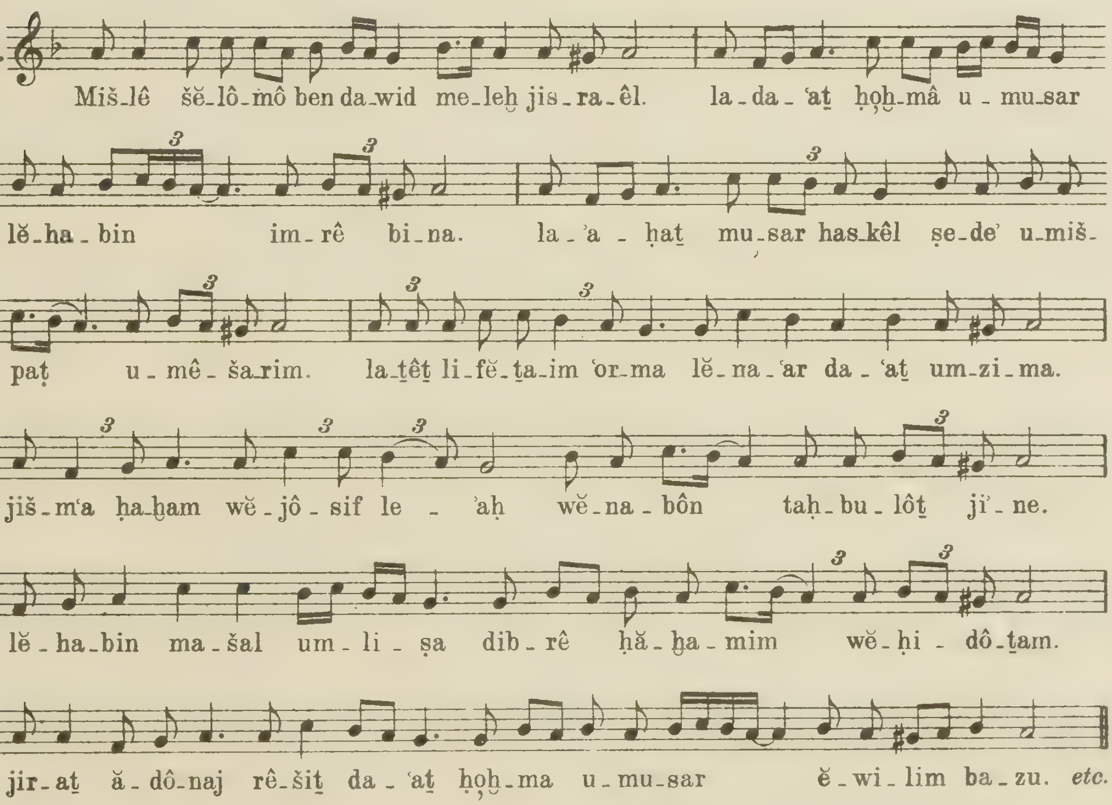
Psalm I. 1-3 תהלים

341.

Sprüche I. 1-7 משלי Proverbs

342.

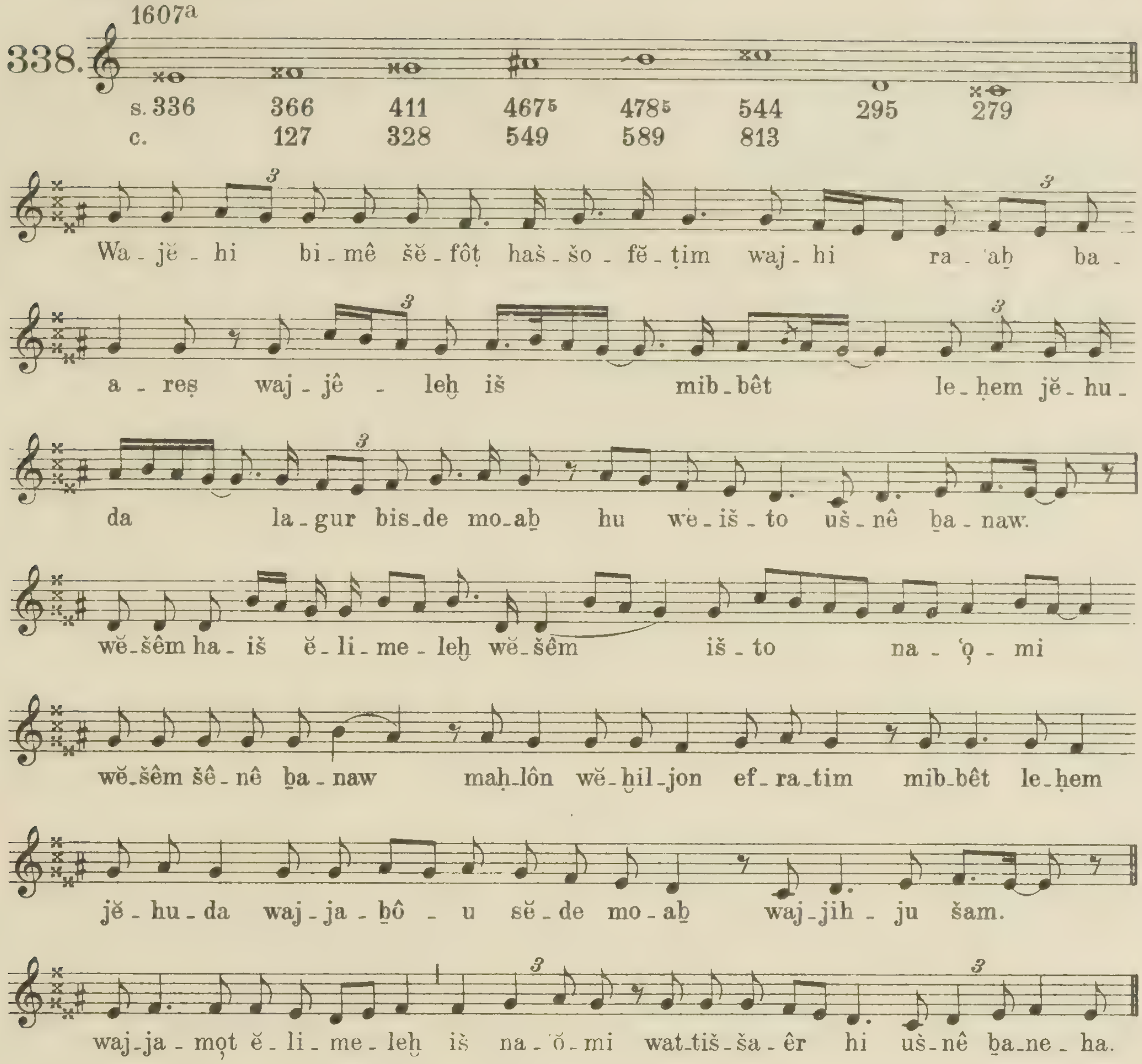

wĕ - za - raḥ haš - še - meš a - ba haš - ša - meš
wĕ - el mĕ - qô - mô šô - êf zô - rê - aḥ hu šam.
340.
160b
s. 359 388⁵ 424⁵ 488⁴ 535⁴ 557 323⁵
c. 94 228 382 625 784 854
A - do - naj sĕ - fa - taj tif - taḥ u - fi jag - gid tĕ - hil - la - te - ḫa
ba - ruḫ at - ta ă - do - naj ĕ - lo - hê - nu we - lo - hê ă - bo - tê - nu
ĕ - lo - hê ab - ra - ham ĕ - lo - hê jiṣ - ḥa' we - lo - hê ja - 'ă - qob
ha - êl hag - ga - dôl, hag - gib - bôr wĕ - han - nô - ra êl 'el - jôn gô -
mel ḥă - sa - dim ṭô - ḇim qô - ne hak - kôl wĕ - zô - ḫer ḥas - de a - bôt u - mê - bi go - êl
lib - nê bĕ - nê - hem lĕ - ma - 'an šĕ - mo bĕ - a - hă - ba. zoḫ - re - nu lĕ - ḥaj -
c. 765
s. 529
jim me - leḫ ḥa - feṣ bă - ḥaj - jim kot - be - nu bĕ - se - fer ḥaj - jim lĕ - ma - 'a - naḫ
c. 765
s. 529
ĕ - lo - him ḥaj - jim me - leḫ 'o - zer u - mô - ši - a u - ma -
gen. ba - ruḫ at - ta ă - dô - naj ma - gên ab - ra - ham.

Ruth I. 1-3 רות

1607[a]

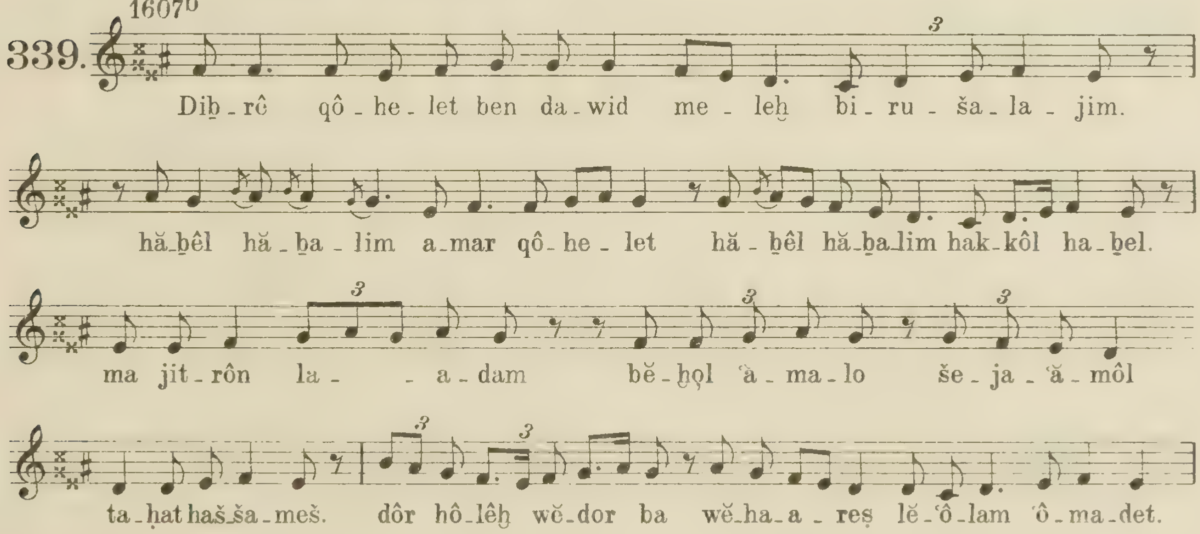
338.

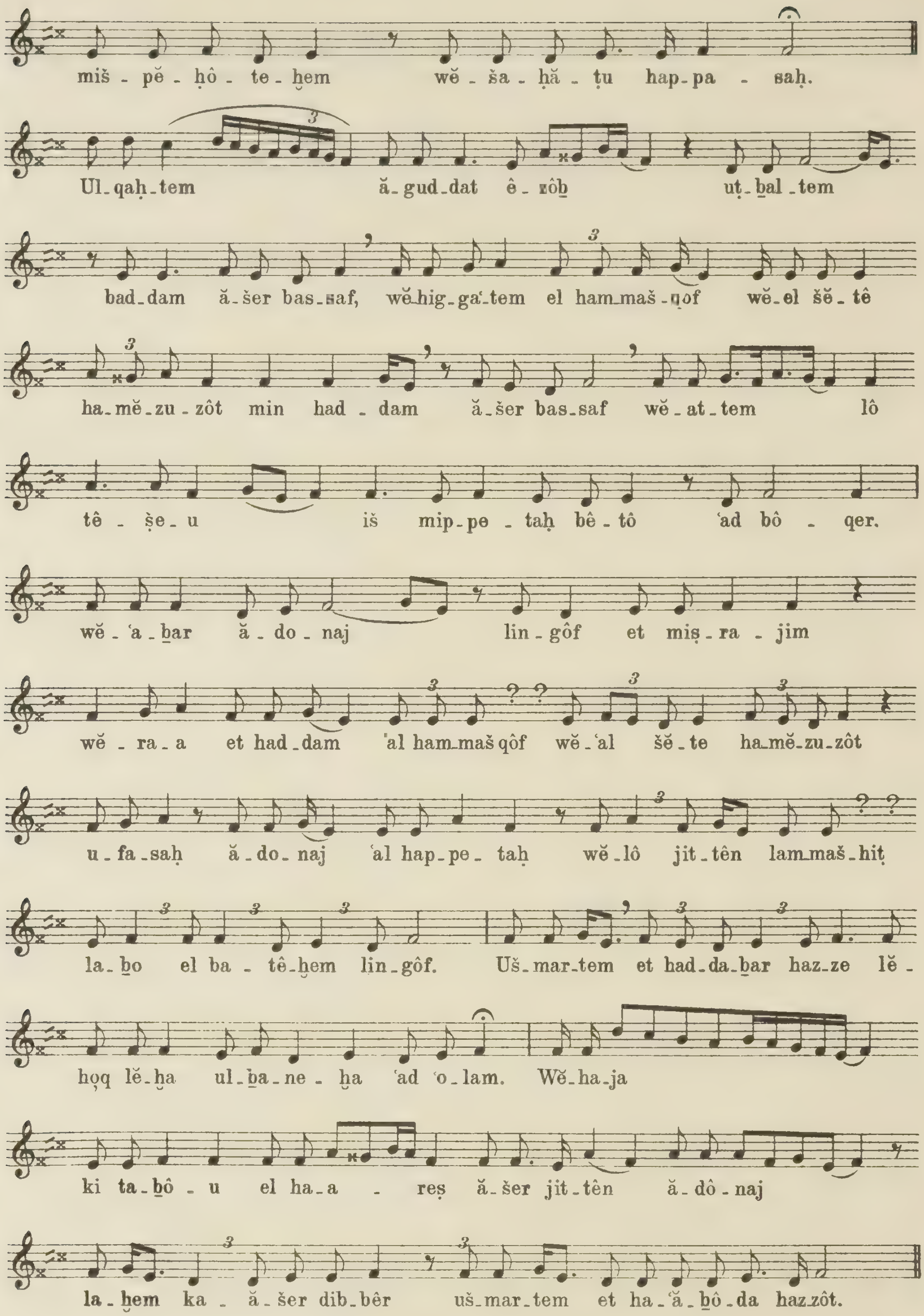

Pred. I. 1-5 קהלת Ecclesiastes

1607[b]

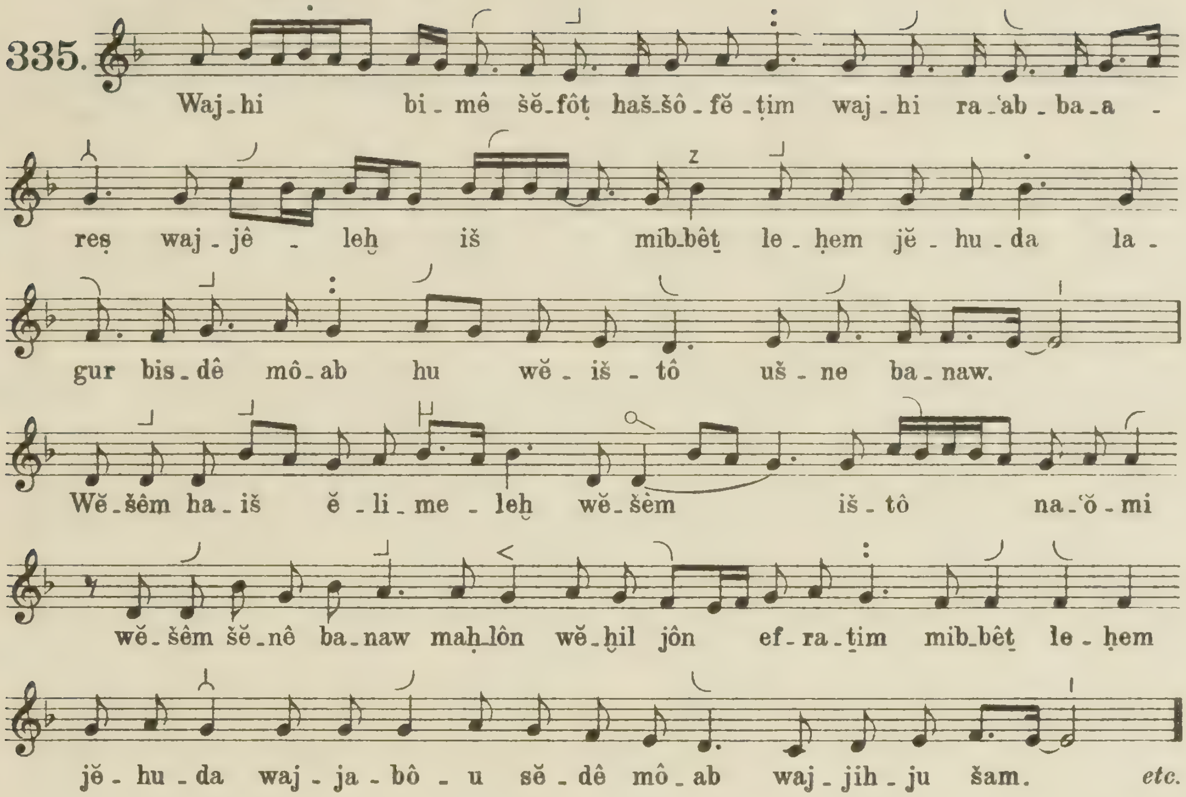
339.

miš - pĕ - ḥô - te - ḇem wĕ - ša - ḥă - ṭu hap-pa - saḥ.
Ul-qaḥ-tem ă-gud-dat ê - zôḇ uṭ-ḇal-tem
bad-dam ă-šer bas-saf, wĕ-hig-gaʿ-tem el ham-maš-qof wĕ-el šĕ-tê
ha-mĕ-zu-zôt min had - dam ă-šer bas-saf wĕ-at-tem lô
tê - ṣe-u iš mip-pe - taḥ bê-tô ʿad bô - qer.
wĕ - ʿa - ḇar ă - do - naj lin-gôf et miṣ-ra - jim
wĕ - ra - a et had-dam ʿal ham-maš qôf wĕ-ʿal šĕ-te ha-mĕ-zu-zôt
u-fa-saḥ ă-do-naj ʿal hap-pe-taḥ wĕ-lô jit-tên lam-maš-hiṭ
la-ḇo el ba - tê-ḇem lin-gôf. Uš-mar-tem et had-da-ḇar haz-ze lĕ -
ḥoq lĕ-ḇa ul-ḇa-ne - ḇa ʿad ʿo-lam. Wĕ-ha-ja
ki ta-ḇô - u el ha-a - reṣ ă-šer jit-tên ă-dô-naj
la-ḇem ka - ă-šer dib-bêr uš-mar-tem et ha-ʿă-ḇô-da haz-zôt.

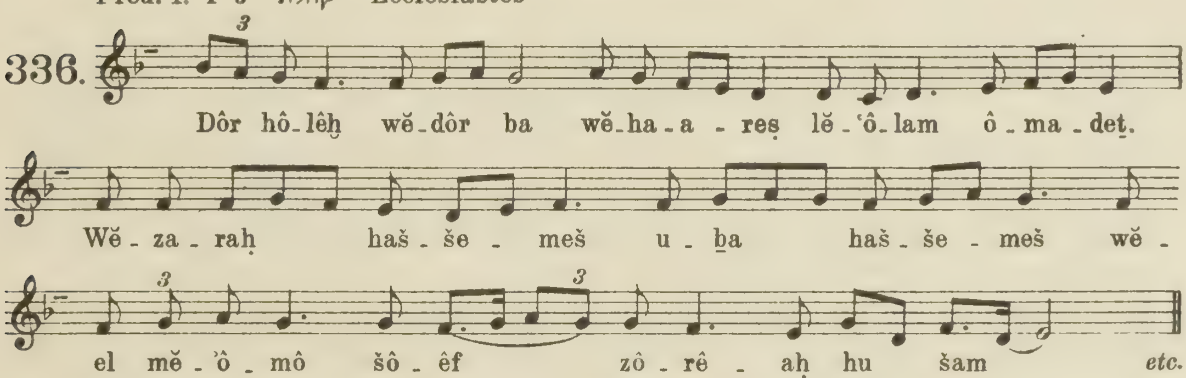
Ruth I. 1-2 רות

335.

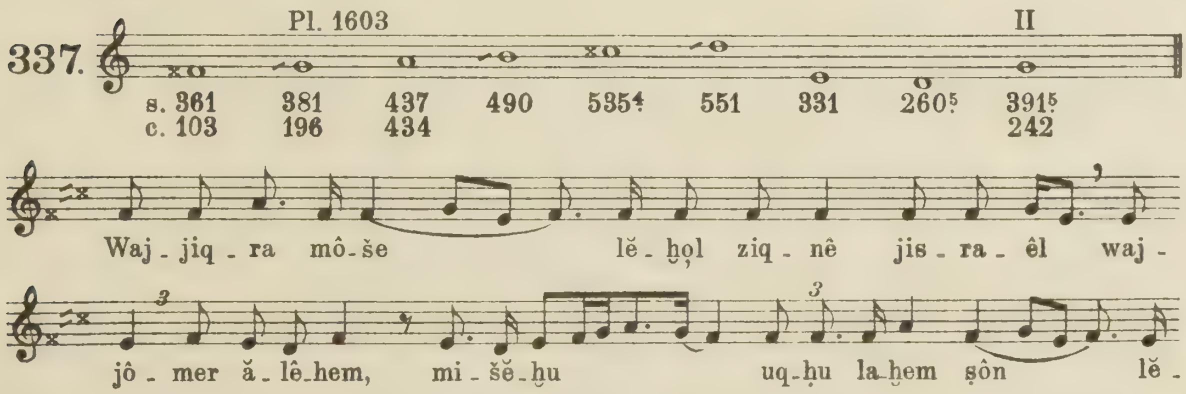
Pred. I. 4-5 קהלת Ecclesiastes

336.

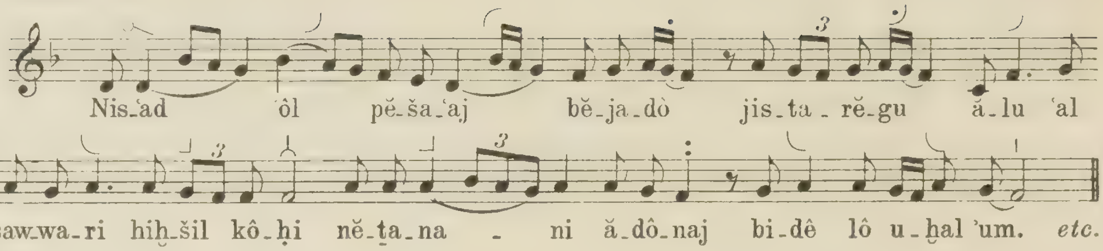
Exod. XII. 21-25 שמות

337.

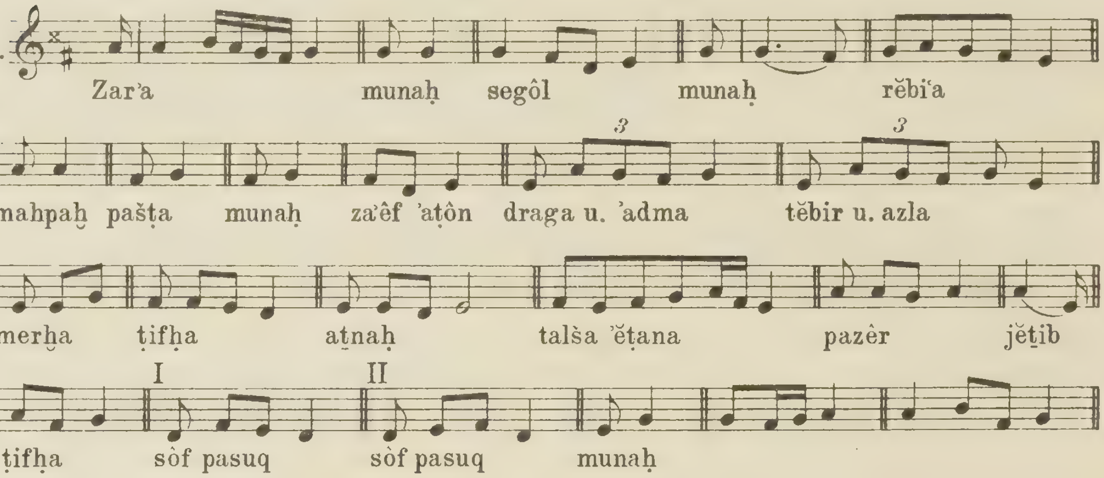
Lament. I. 14 איכה

331.

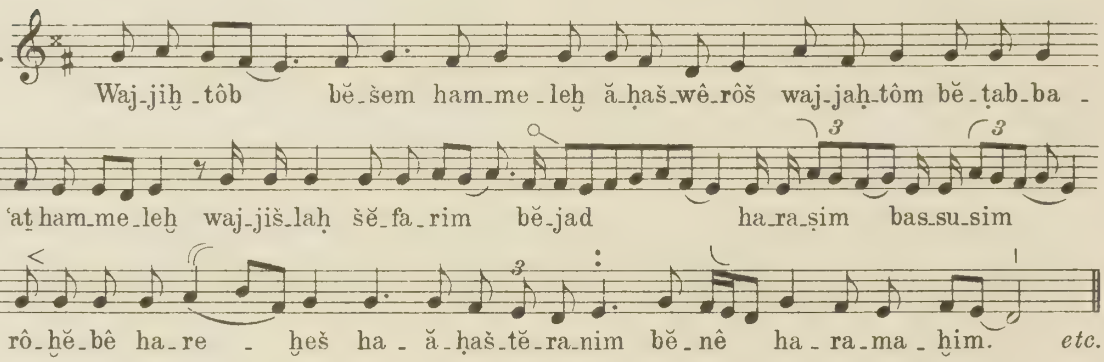
Esther טעמי אסתר

332.

Esther VIII. 10 אסתר

333.

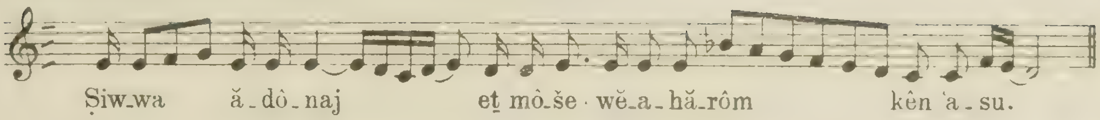

Ruth טעמי רות

334.

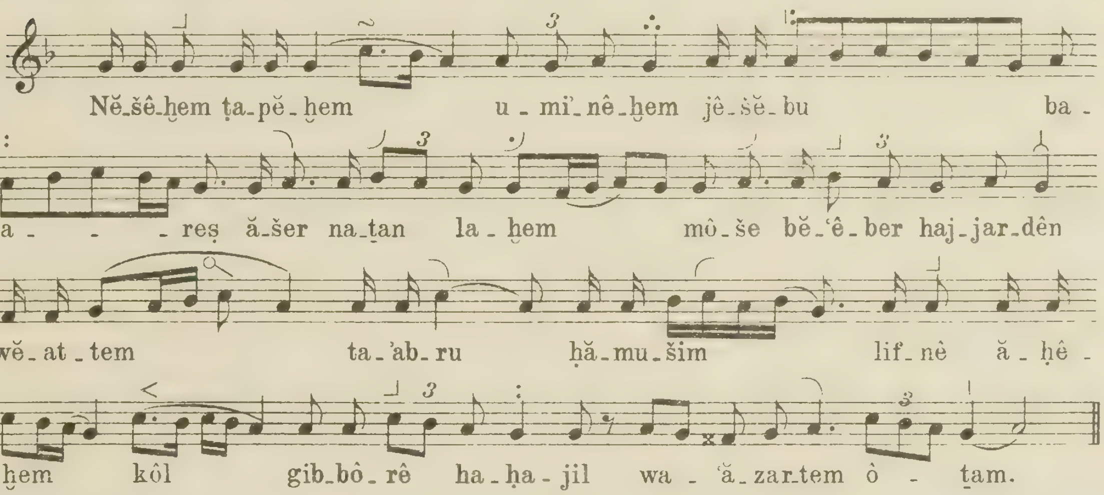
Perikopenschluss סוף פרשה Damaskus דמשק

327.

Proph. טעמי נביאים Aleppo חלב

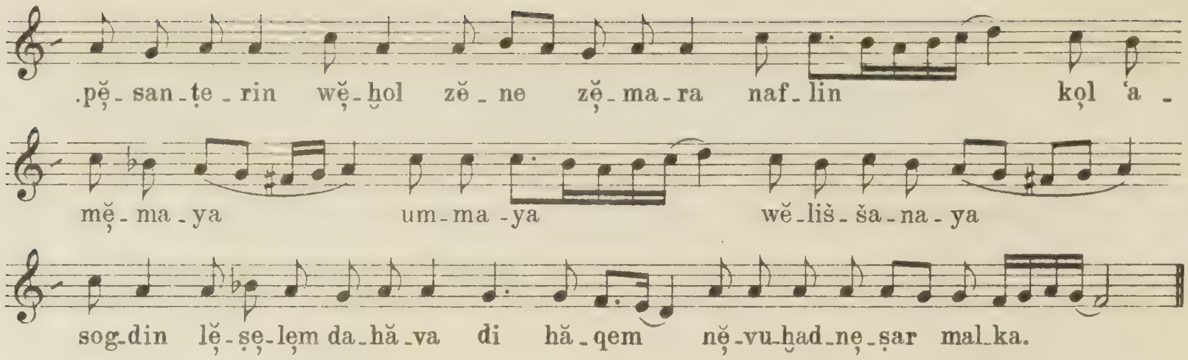
328.

Josua I. 14 יהושע

329.

Lament. טעמי איכה Klagelieder

330.

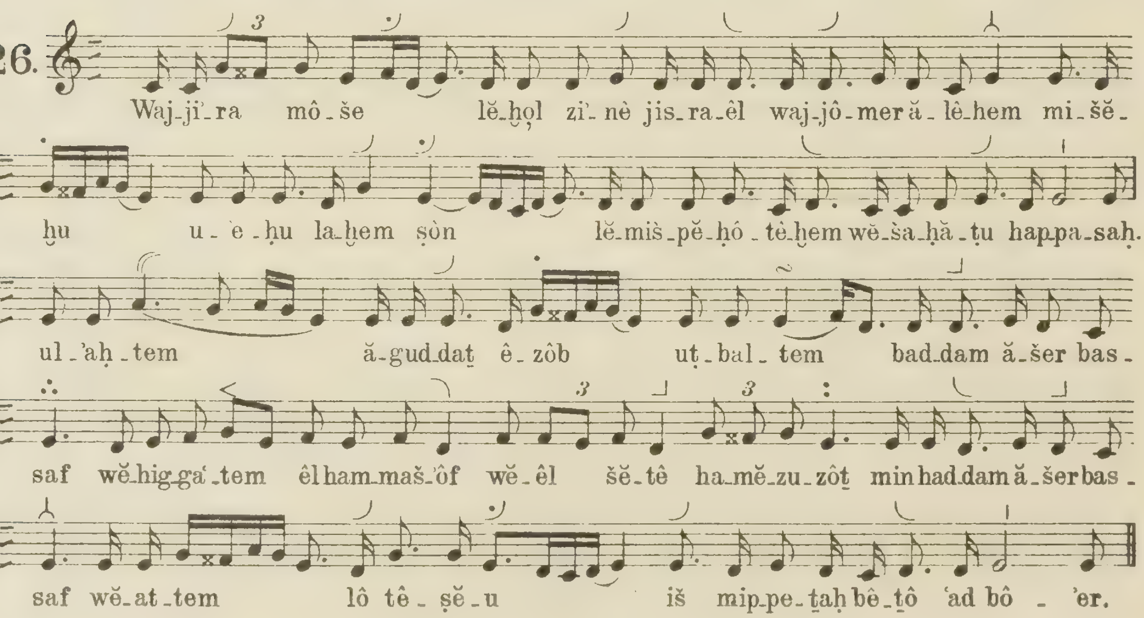
Pentateuch טעמי תורה Aleppo חלב

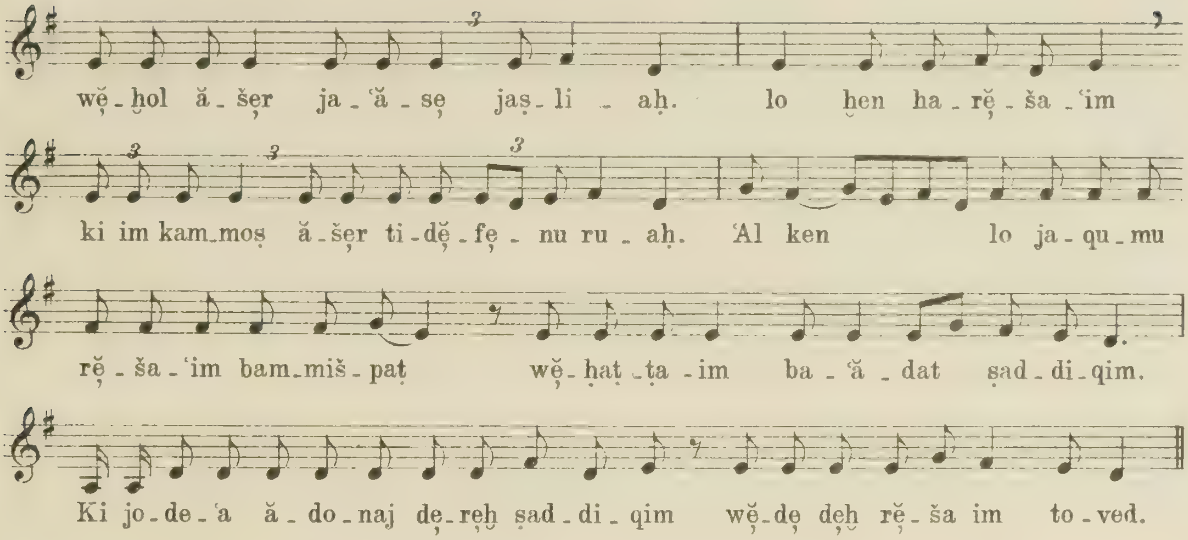
325.

Exod XII. 21-22 שמות

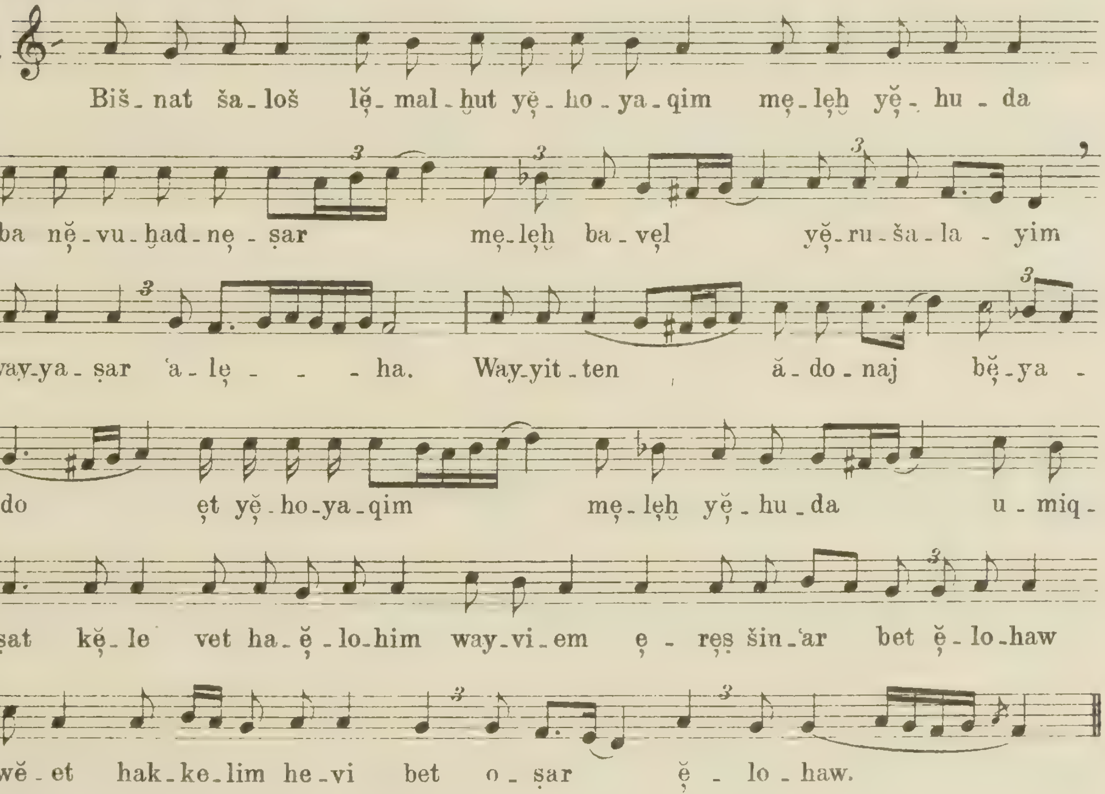
326.

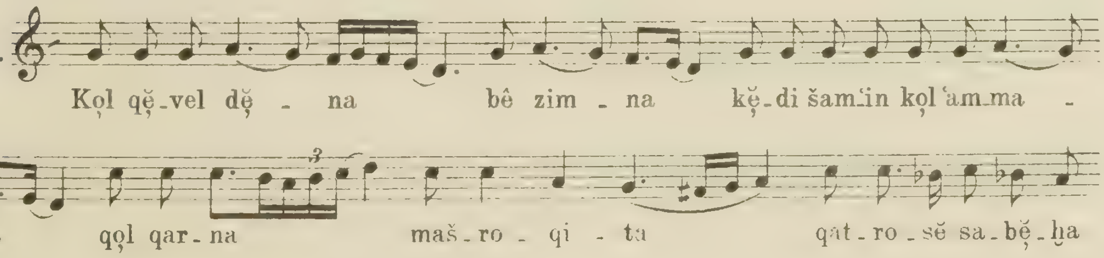
Daniel I 1-2 דניאל

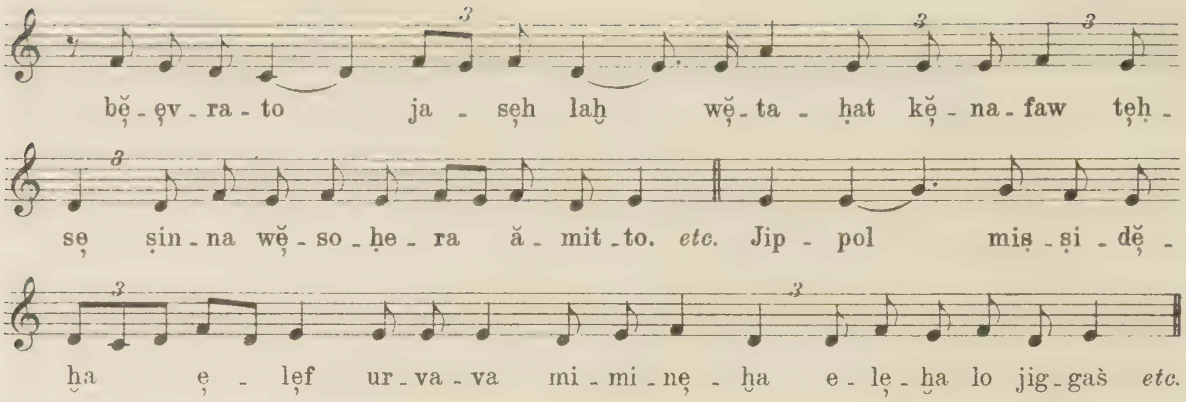
323.

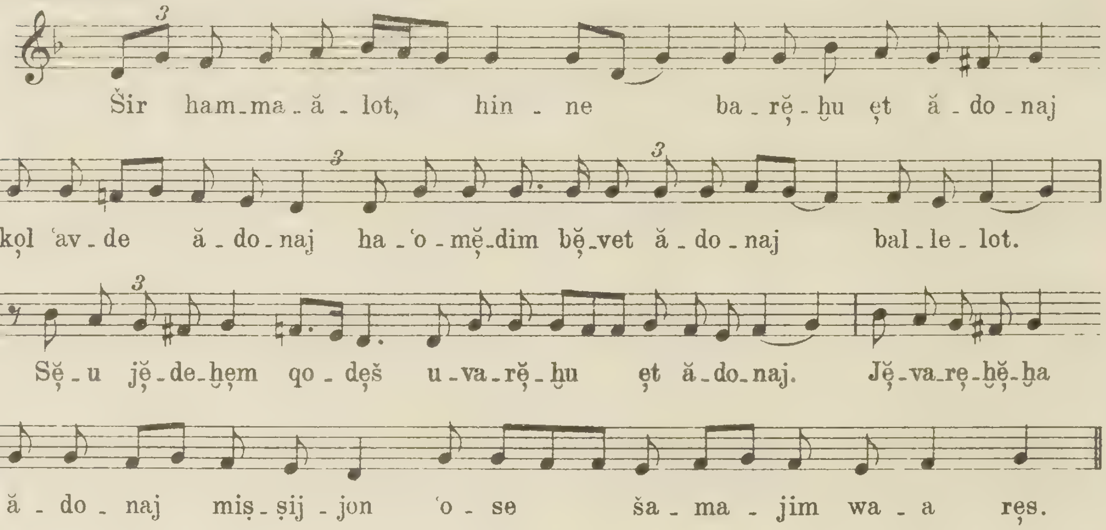
Daniel III 7 דניאל

324.

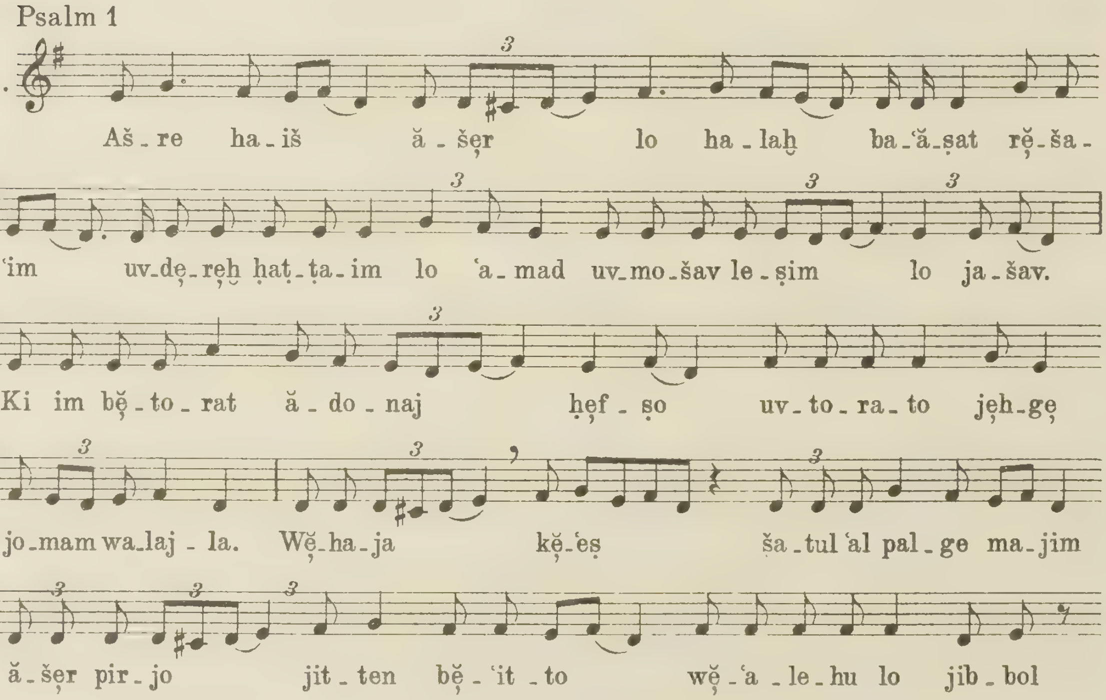

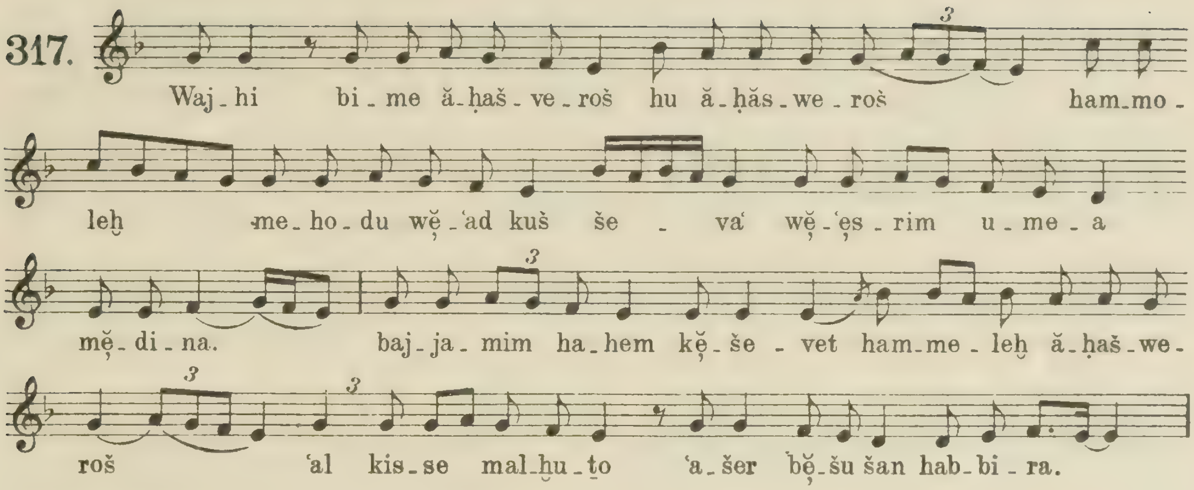
Psalm 134

321.

Psalm 1

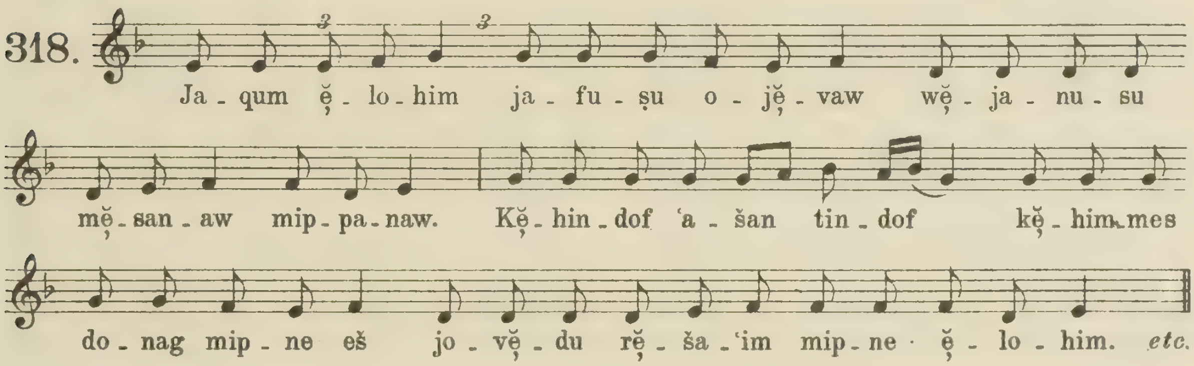
322.

317.

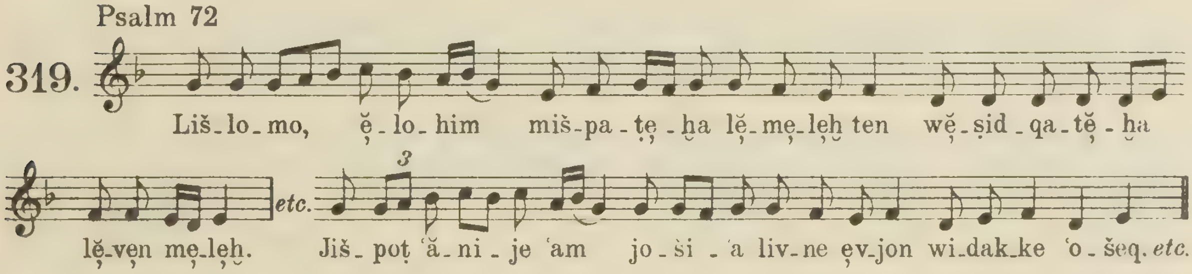
Psalmodien תהלים Psalm 68

318.

Psalm 72

319.

Psalm 91

320.

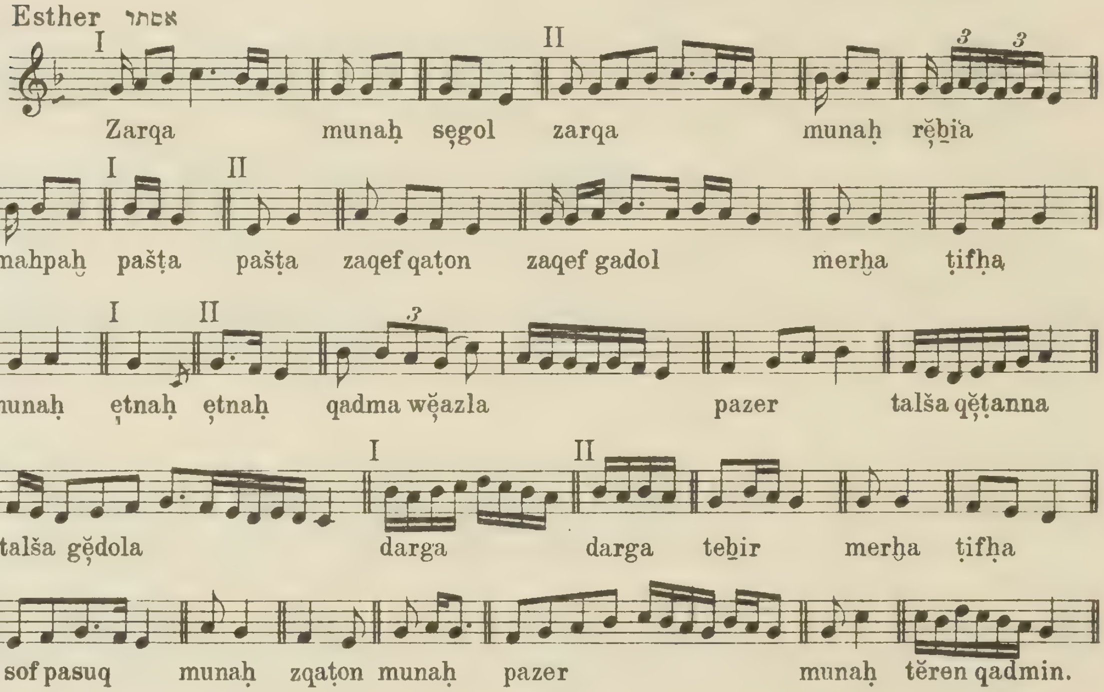
Lamentations איכה Klagelieder

314.

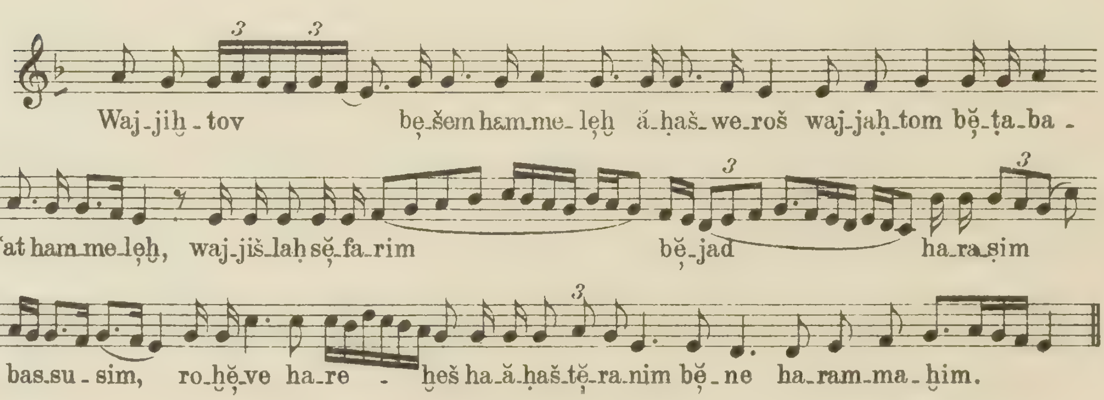

Esther אסתר

315.

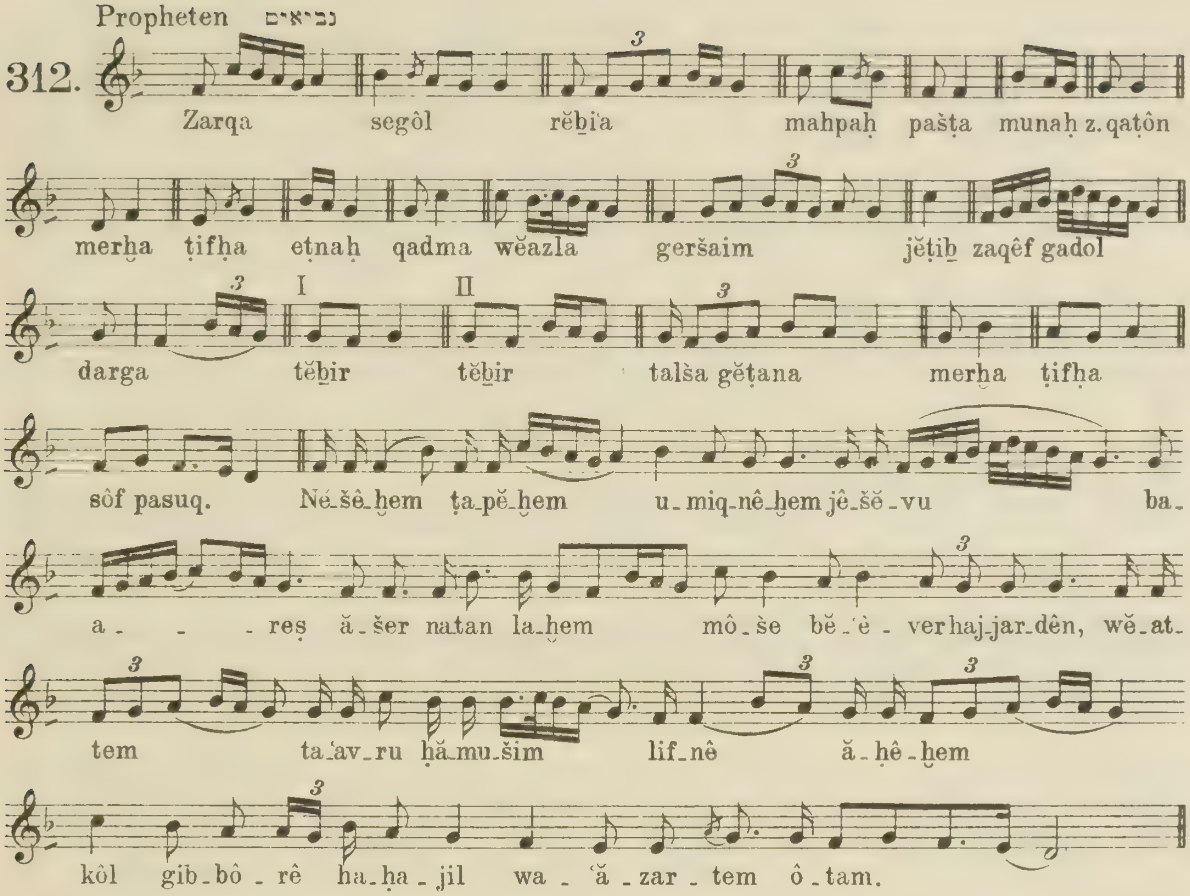

316.

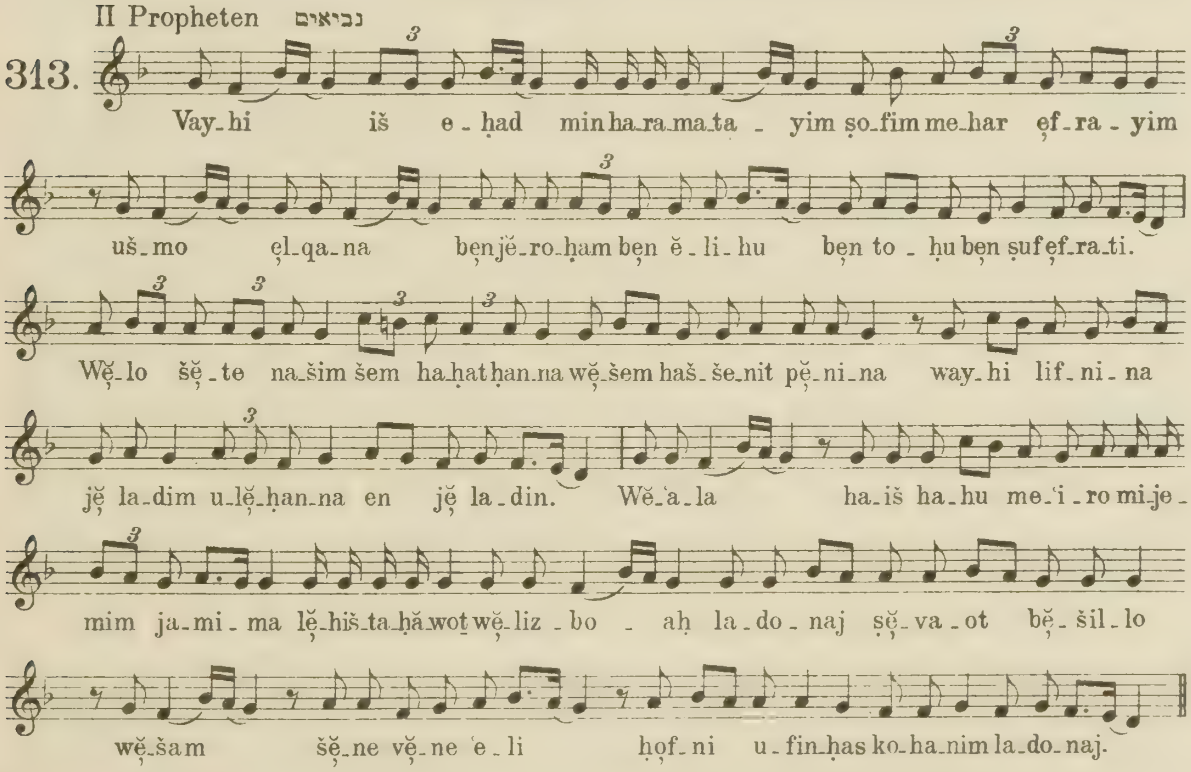
Propheten נביאים

312.

II Propheten נביאים

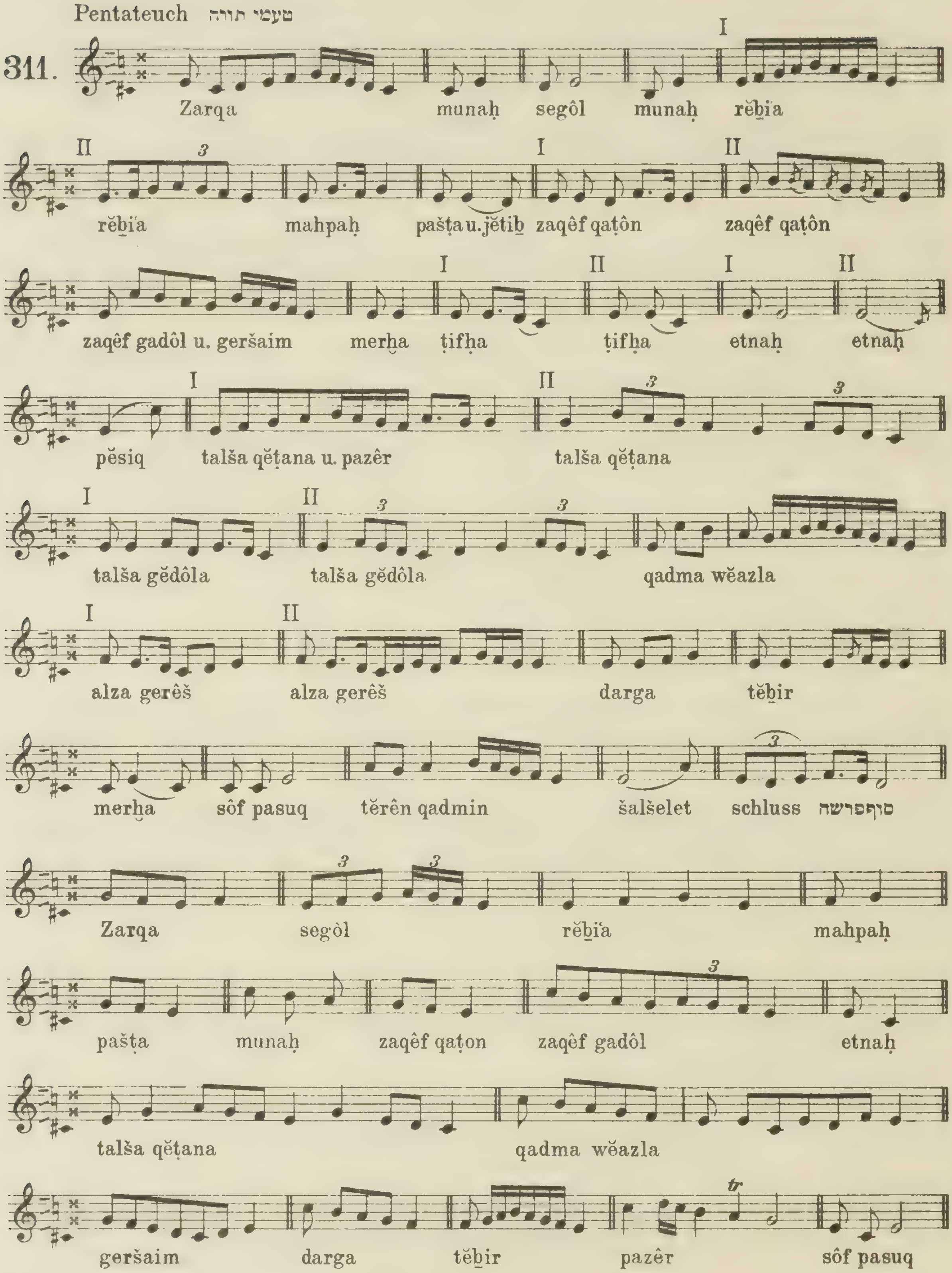
313.

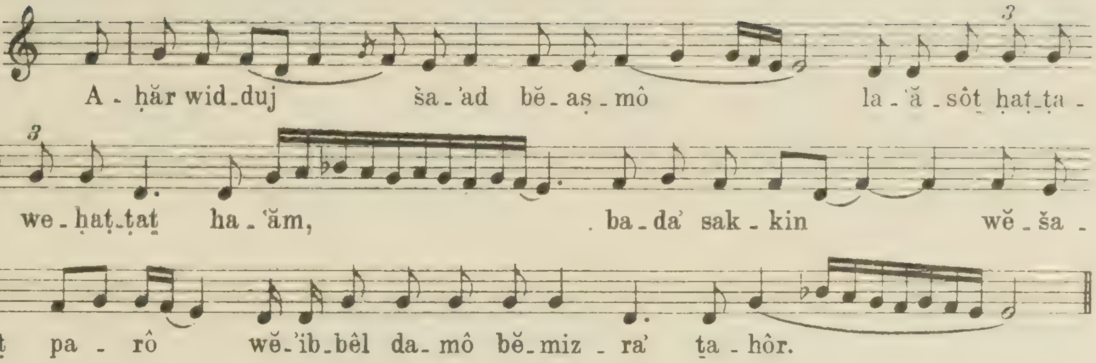

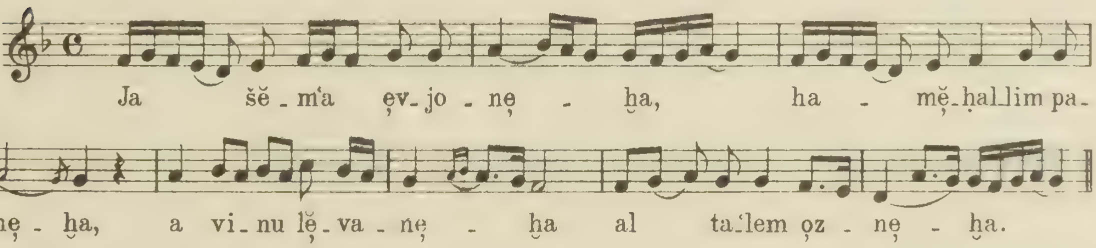
VI Various שׁוּנוֹת Verschiedenes

Pentateuch טעמי תורה

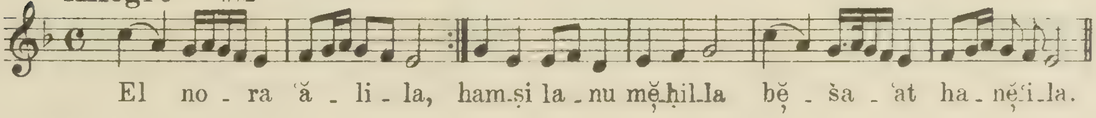
311.

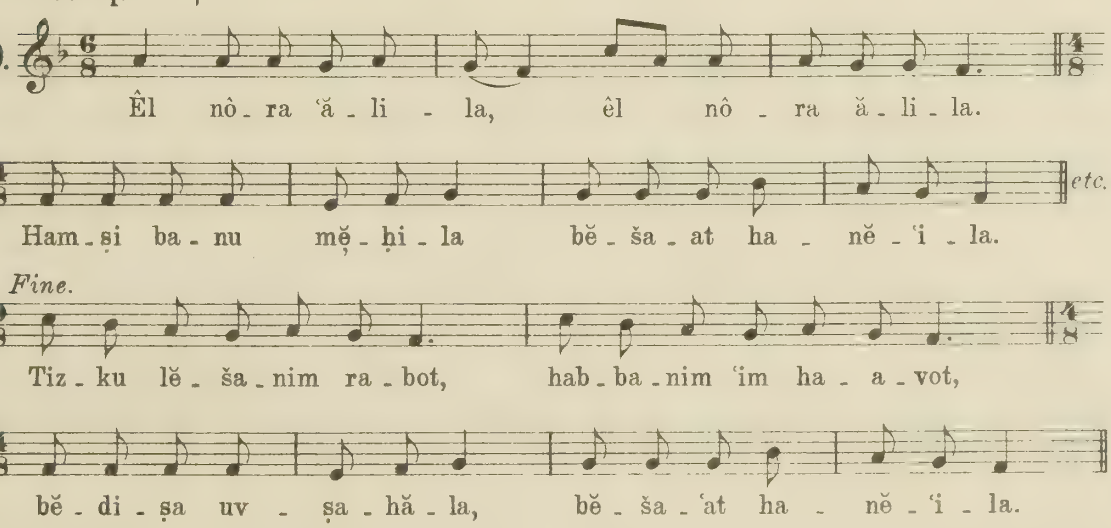
306.

307.

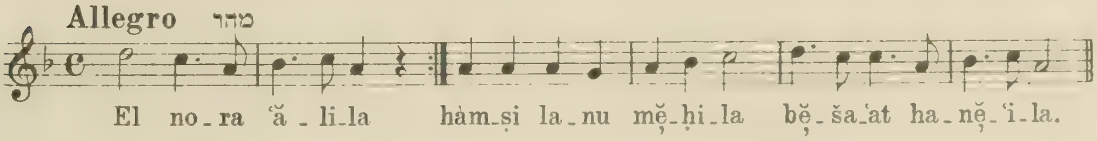
Allegro מהר

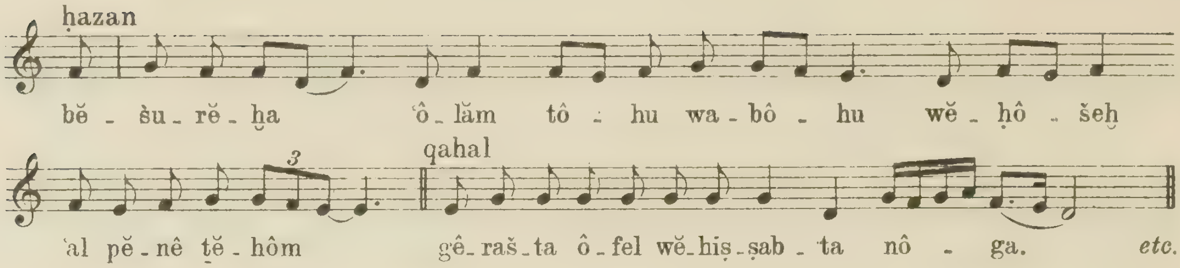
308.

Saloniqui סלוניקי

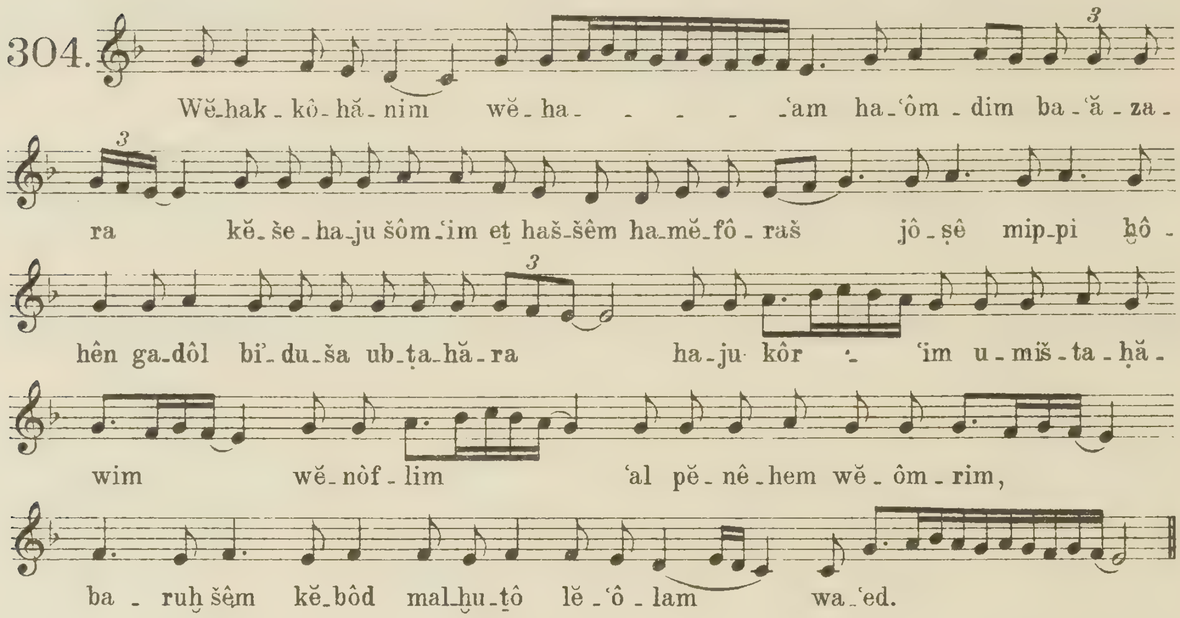
309.

Allegro מהר

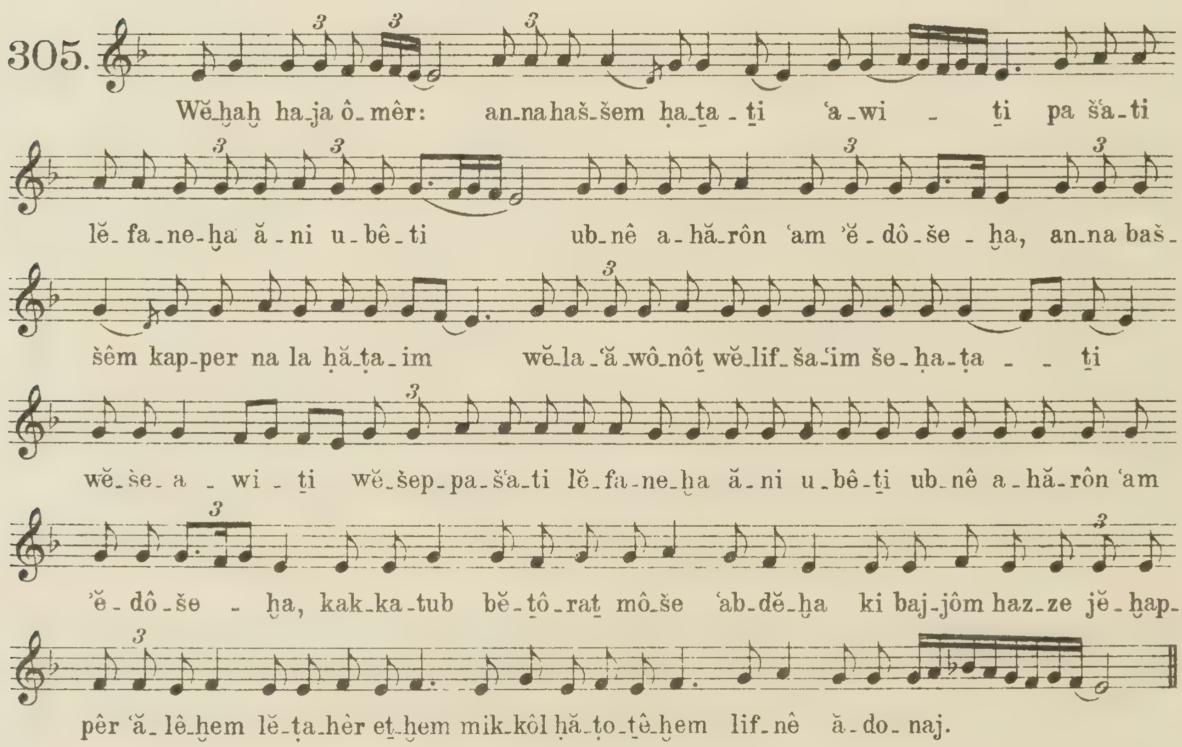
310.

ḥazan
bĕ - šu - rĕ - ḫa ʿô - lăm tô - hu wa - bô - hu wĕ - ḥô - šeḫ
qahal
ʿal pĕ - nê tĕ - hôm gê - raš - ta ô - fel wĕ - his - ṣab - ta nô - ga.
etc.

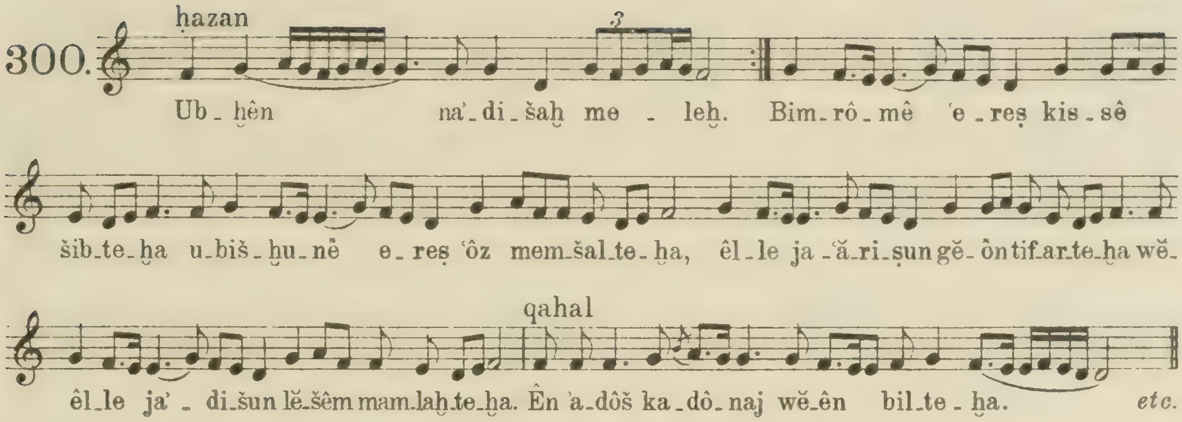
304.

Wĕ - hak - kô - hă - nim wĕ - ha - - - - ʿam ha - ʿôm - dim ba - ʿă - za -
ra kĕ - še - ha - ju šôm - ʿim et haš - šêm ha - mĕ - fô - raš jô - ṣê mip - pi ḫô -
hên ga - dôl bi' - du - ša ub - ṭa - hă - ra ha - ju kôr - ʿim u - miš - ta - ḥă -
wim wĕ - nôf - lim ʿal pĕ - nê - hem wĕ - ôm - rim,
ba - ruḫ šêm kĕ - bôd mal - ḫu - tô lĕ - ʿô - lam wa - ʿed.

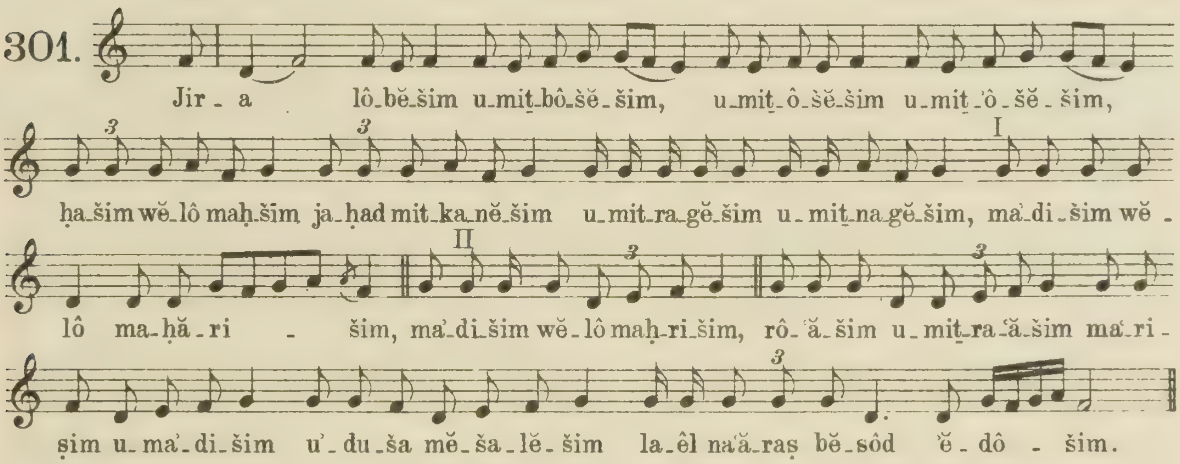
305.

Wĕ - ḫaḫ ha - ja ô - mêr: an - na haš - šem ḥa - ṭa - ti ʿa - wi - ti pa - šʿa - ti
lĕ - fa - ne - ḫa ă - ni u - bê - ti ub - nê a - hă - rôn ʿam ʾĕ - dô - še - ḫa, an - na baš -
šêm kap - per na la ḥă - ṭa - im wĕ - la - ʿă - wô - nôt wĕ - lif - ša - ʿim še - ḥa - ṭa - - ti
wĕ - še - a - wi - ti wĕ - šep - pa - šʿa - ti lĕ - fa - ne - ḫa ă - ni u - bê - ti ub - nê a - hă - rôn ʿam
ʾĕ - dô - še - ḫa, kak - ka - tub bĕ - tô - rat mô - še ʿab - dĕ - ḫa ki baj - jôm haz - ze jĕ - ḫap -
pêr ʿă - lê - ḫem lĕ - ṭa - hèr et - ḫem mik - kôl ḥă - ṭo - tê - ḫem lif - nê ă - do - naj.

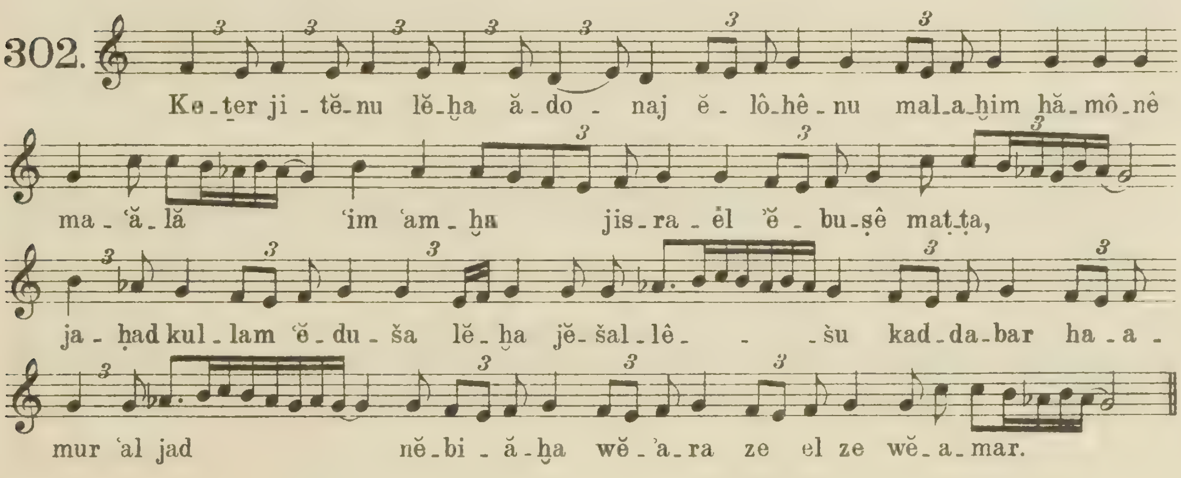
300.

301.

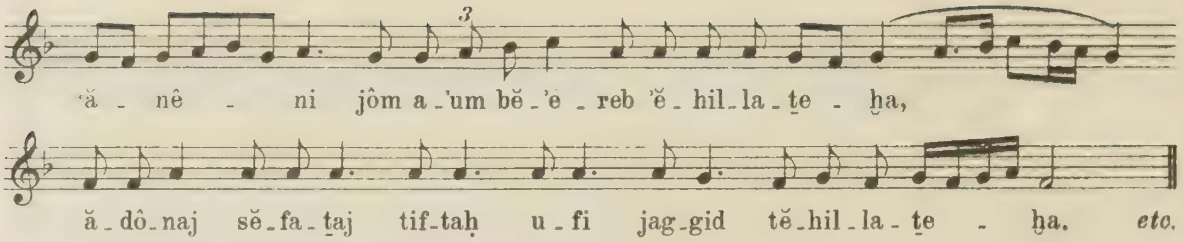

302.

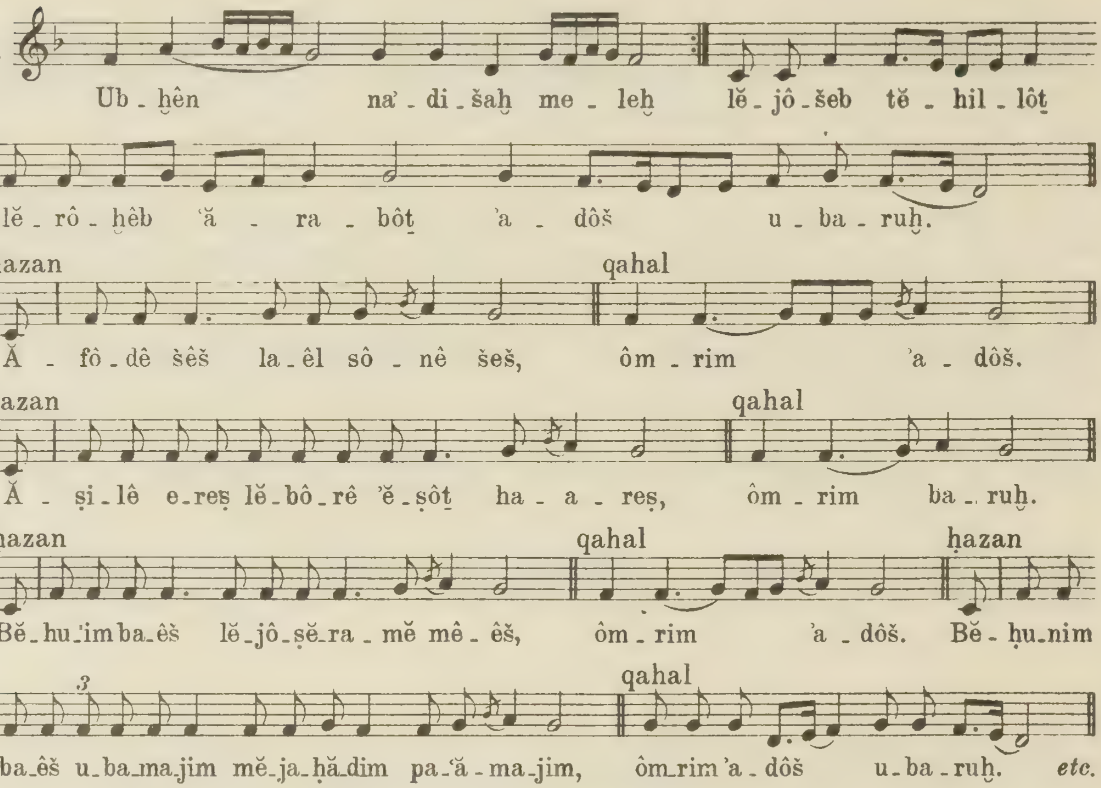

303.

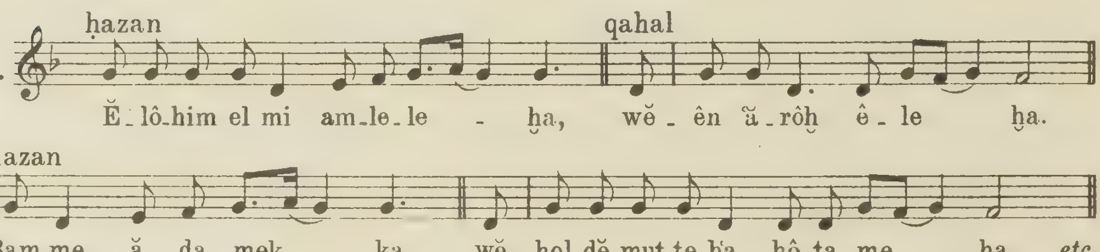

ʿă - nê - ni jôm a - ʿum bĕ - ʾe - reb ʾĕ - hil - la - te - ha,
ă - dô - naj sĕ - fa - taj tif - taḥ u - fi jag - gid tĕ - hil - la - te - ha. etc.

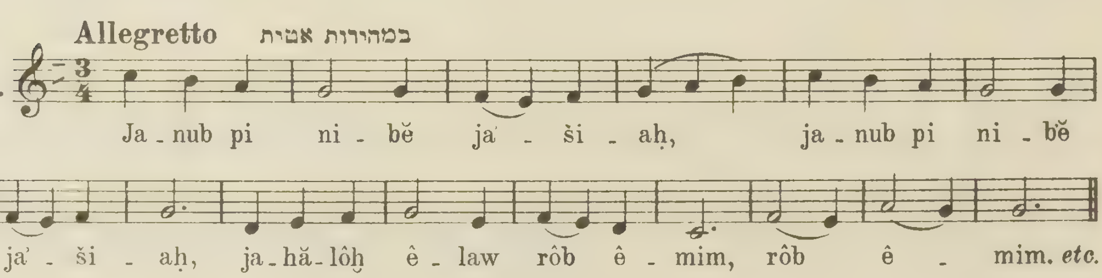
297.

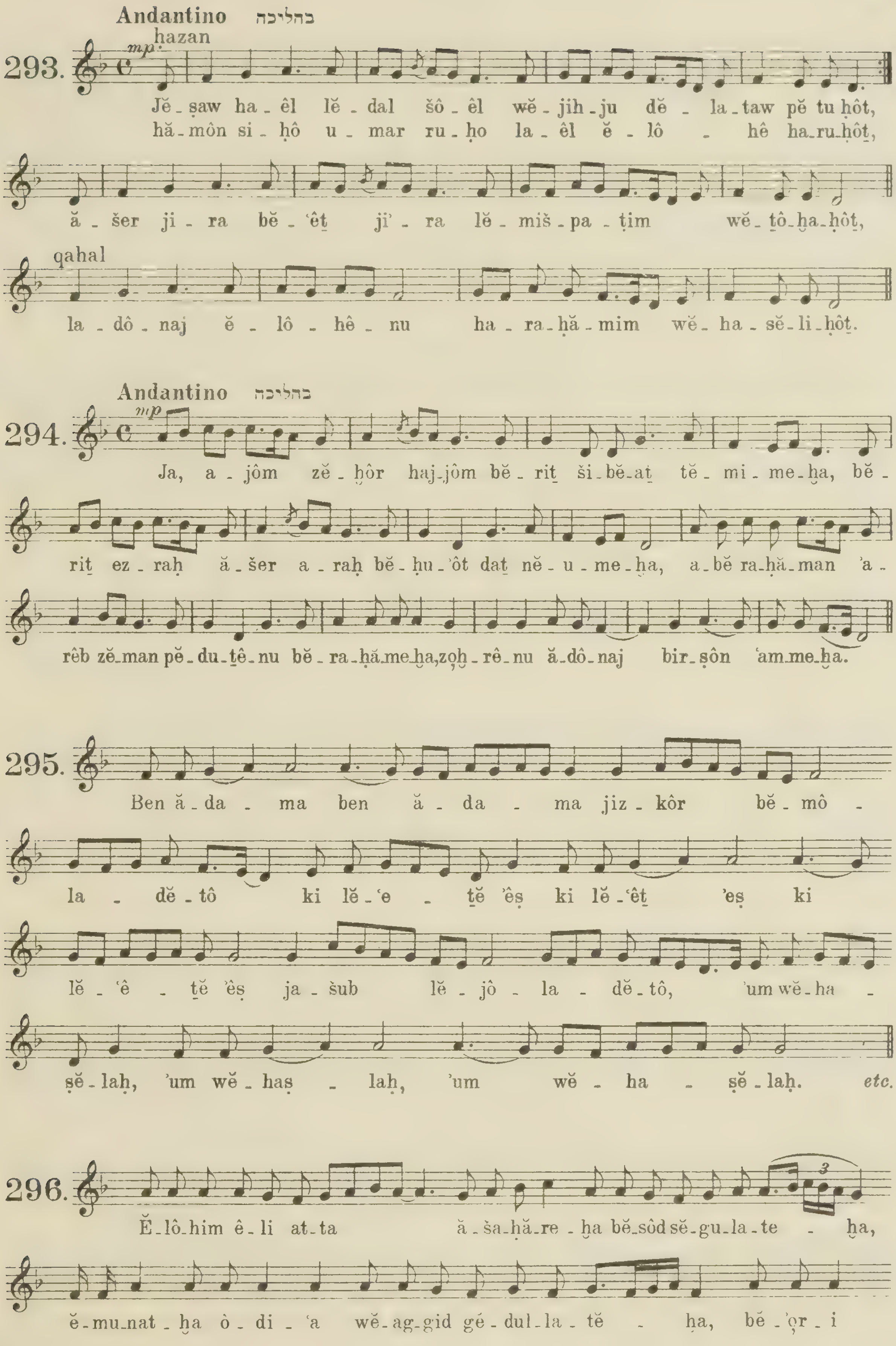

Ub - hên naʾ - di - šah me - leh lĕ - jô - šeb tĕ - hil - lôt
lĕ - rô - hêb ʿă - ra - bôt ʾa - dôš u - ba - ruh.
ḥazan
qahal
Ă - fô - dê šêš la - êl sô - nê šeš, ôm - rim ʾa - dôš.
ḥazan
qahal
Ă - ṣi - lê e - reṣ lĕ - bô - rê ʾĕ - ṣôt ha - a - reṣ, ôm - rim ba - ruh.
ḥazan
qahal
ḥazan
Bĕ - hu - ʾim ba - êš lĕ - jô - ṣĕ - ra - mĕ mê - êš, ôm - rim ʾa - dôš. Bĕ - ḥu - nim
qahal
ba - êš u - ba - ma - jim mĕ - ja - ḥă - dim pa - ʿă - ma - jim, ôm - rim ʾa - dôš u - ba - ruh. etc.

298.

ḥazan
qahal
Ĕ - lô - him el mi am - le - le - ha, wĕ - ên ʿă - rôh ê - le ha.
ḥazan
Bam - me ă - da - mek - ka, wĕ - ḥol dĕ - mut ṭe - bʿa ḥô - ta - me - ha. etc.

299.

Allegretto במהירות אמית
Ja - nub pi ni - bĕ jaʾ - ši - aḥ, ja - nub pi ni - bĕ
jaʾ - ši - aḥ, ja - hă - lôh ê - law rôb ê - mim, rôb ê - mim. etc.

Andantino בהליכה
hazan
mp
293.
Jĕ-ṣaw ha-êl lĕ-dal šô-êl wĕ-jih-ju dĕ-la-taw pĕ tu ḥôt,
hă-môn si-ḥô u-mar ru-ḥo la-êl ĕ-lô-hê ha-ru-ḥôt,
ă-šer ji-ra bĕ-'êt ji'-ra lĕ-miš-pa-ṭim wĕ-tô-ha-ḥôt,
qahal
la-dô-naj ĕ-lô-hê-nu ha-ra-ḥă-mim wĕ-ha-sĕ-li-ḥôt.
Andantino בהליכה
mp
294.
Ja, a-jôm zĕ-ḥôr haj-jôm bĕ-rit ši-bĕ-at tĕ-mi-me-ha, bĕ-
rit ez-raḥ ă-šer a-raḥ bĕ-ḥu-'ôt dat nĕ-u-me-ha, a-bĕ ra-ḥă-man 'a-
rêb zĕ-man pĕ-du-tê-nu bĕ-ra-ḥă-me-ha, zoḥ-rê-nu ă-dô-naj bir-ṣôn 'am-me-ha.
295.
Ben ă-da-ma ben ă-da-ma jiz-kôr bĕ-mô-
la-dĕ-tô ki lĕ-'e-tĕ 'ĕṣ ki lĕ-'êt 'eṣ ki
lĕ-'ê-tĕ 'ĕṣ ja-šub lĕ-jô-la-dĕ-tô, 'um wĕ-ha-
sĕ-laḥ, 'um wĕ-has-laḥ, 'um wĕ-ha-sĕ-laḥ. etc.
296.
Ĕ-lô-him ê-li at-ta ă-ša-hă-re-ha bĕ-sôd sĕ-gu-la-te-ḥa,
ĕ-mu-nat-ha ô-di-'a wĕ-ag-gid gé-dul-la-tĕ-ḥa, bĕ-'or-i

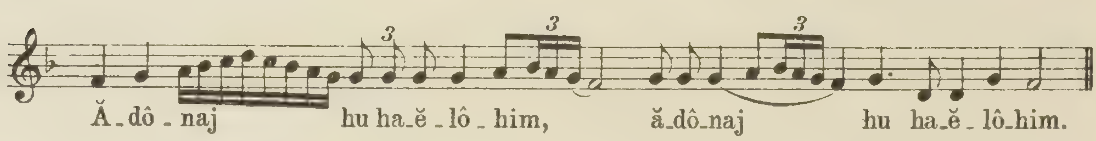
288.

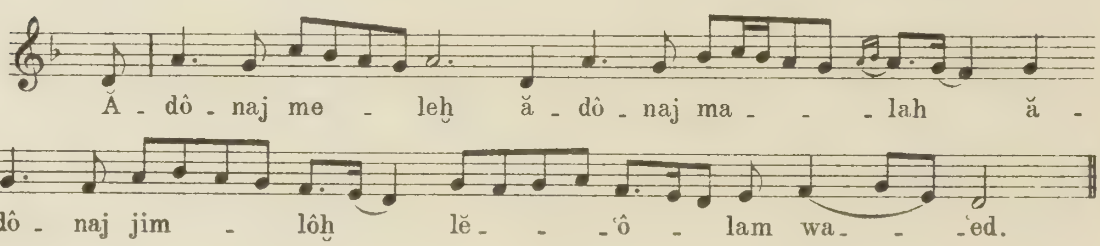
289.

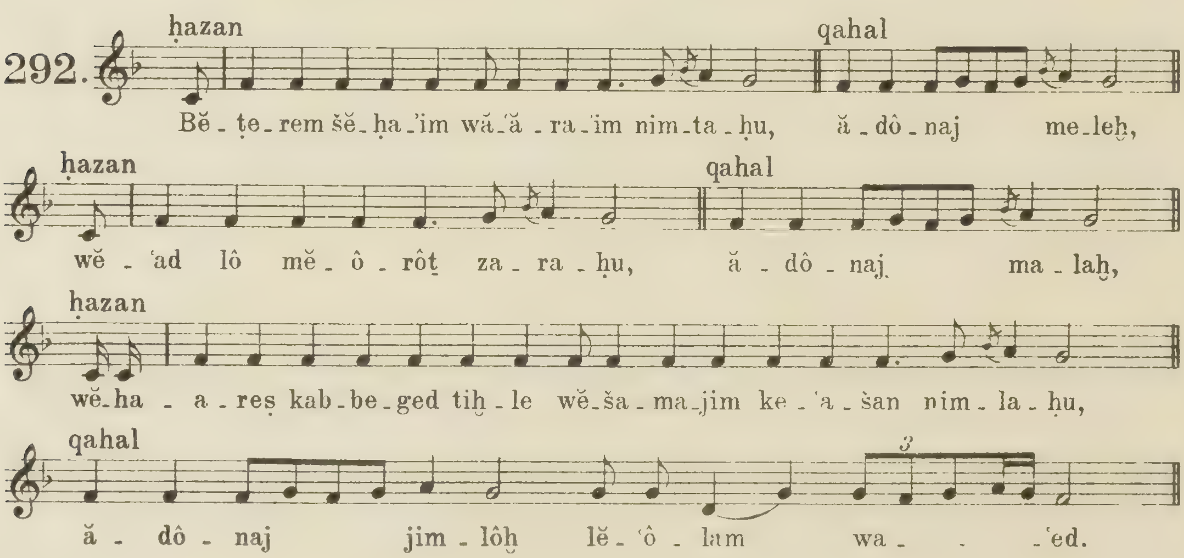
290.

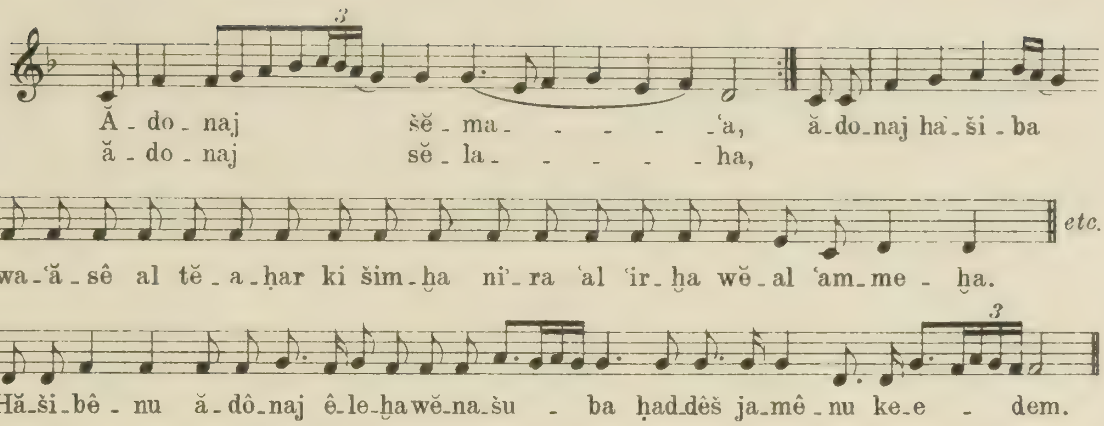
291.

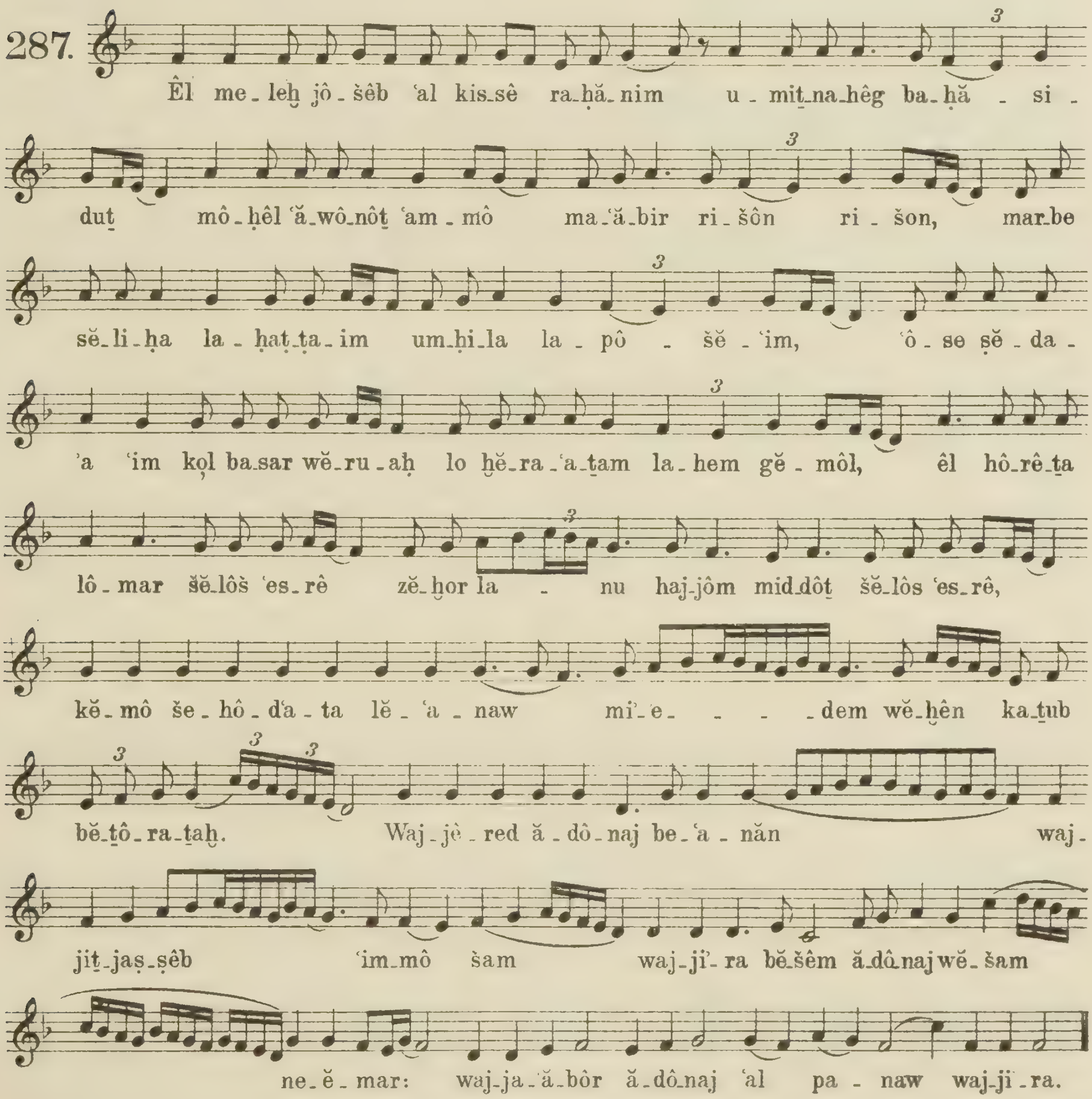
292.

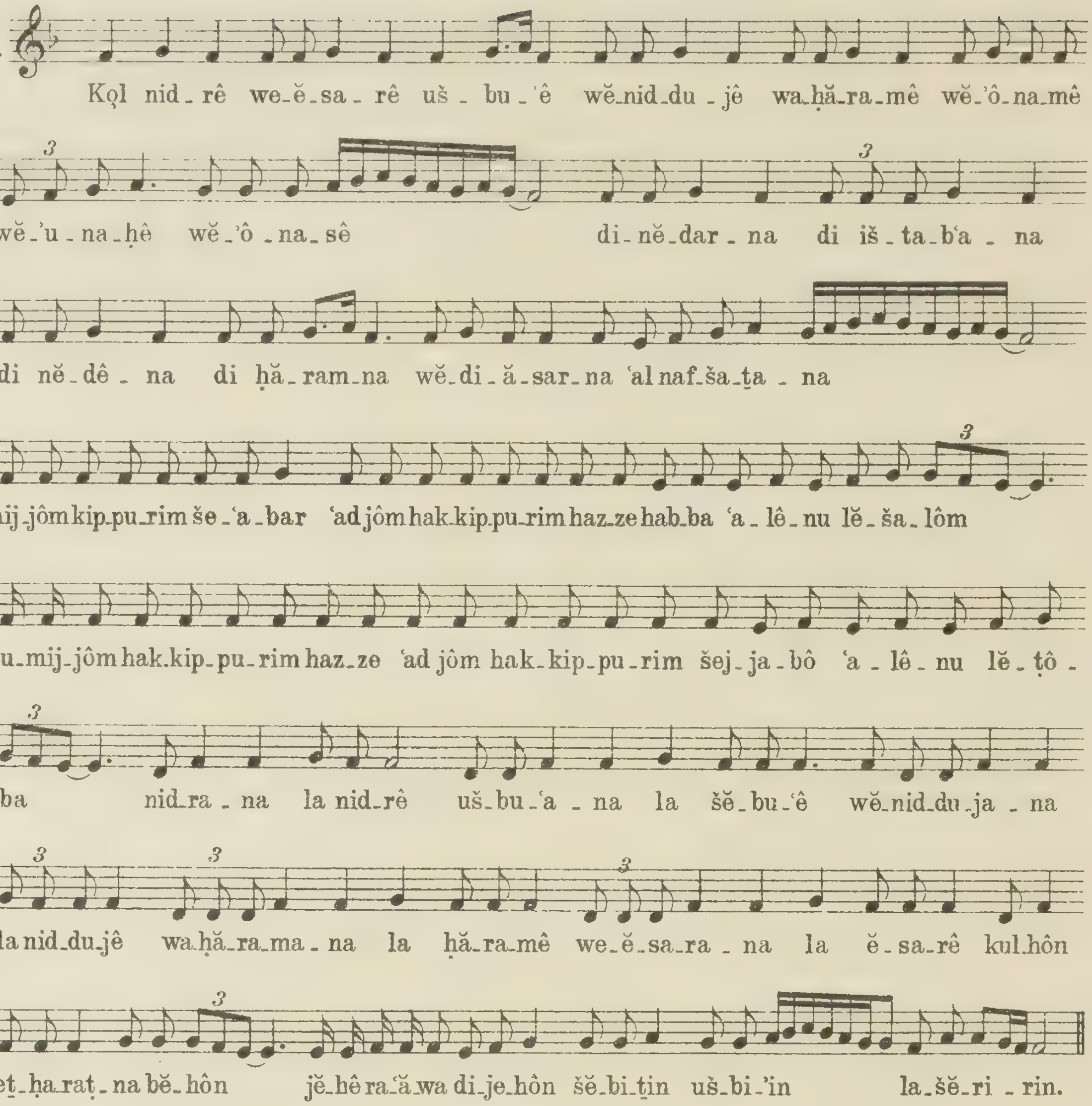
286.

Ă - do - naj šĕ - ma - - - - -ʿa, ă-do-naj ha-ši - ba
ă - do - naj sĕ - la - - - - - ha,
etc.
wa-ʿă - sê al tĕ - a-ḥar ki šim-ẖa niʾ-ra ʿal ʿir-ẖa wĕ-al ʿam-me - ẖa.
Hă-ši-bê - nu ă-dô-naj ê-le-ẖawĕ-na-šu - ba ḥad-dêš ja-mê-nu ke-e - dem.

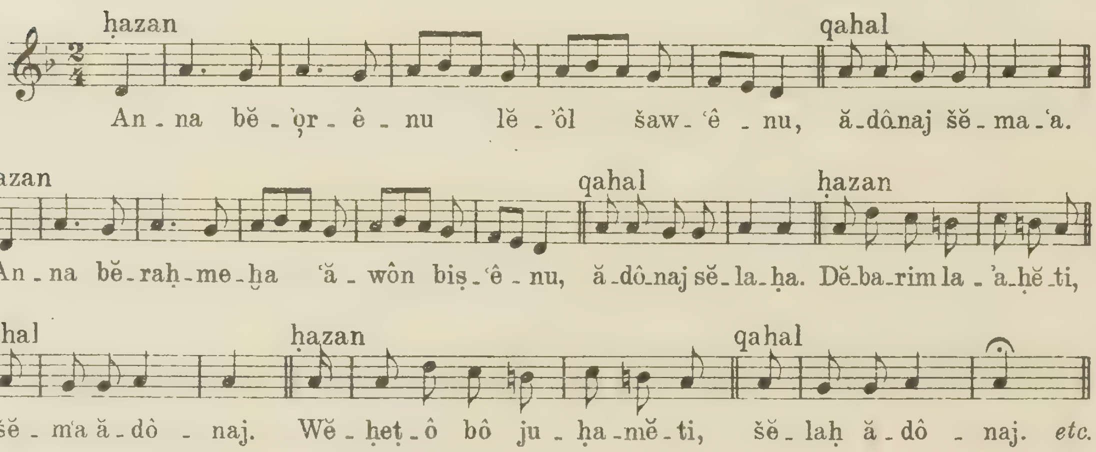
287.

Êl me-leẖ jô-šêb ʿal kis-sê ra-ḥă-nim u-mit-na-hêg ba-ḥă - si -
duṯ mô-ḥêl ʿă-wô-nôṯ ʿam-mô ma-ʿă-bir ri-šôn ri-šon, mar-be
sĕ-li-ḥa la-ḥaṭ-ṭa-im um-ḥi-la la-pô - šĕ-ʿim, ʿô-se ṣĕ-da -
ʿa ʿim kol ba-sar wĕ-ru-aḥ lo ẖĕ-ra-ʿa-ṯam la-hem gĕ-môl, êl hô-rê-ṯa
lô-mar šĕ-lôs ʿes-rê zĕ-ẖor la - nu haj-jôm mid-dôṯ šĕ-lôs ʿes-rê,
kĕ-mô še-hô-dʿa-ta lĕ-ʿa-naw miʾ-e- - - -dem wĕ-ẖên ka-ṯub
bĕ-ṯô-ra-ṯaẖ. Waj-jè-red ă-dô-naj be-ʿa-năn waj-
jiṯ-jaṣ-ṣêb ʿim-mô šam waj-jiʾ-ra bĕ-šêm ă-dô-naj wĕ-šam
ne-ĕ-mar: waj-ja-ʿă-bôr ă-dô-naj ʿal pa - naw waj-jiʾ-ra.

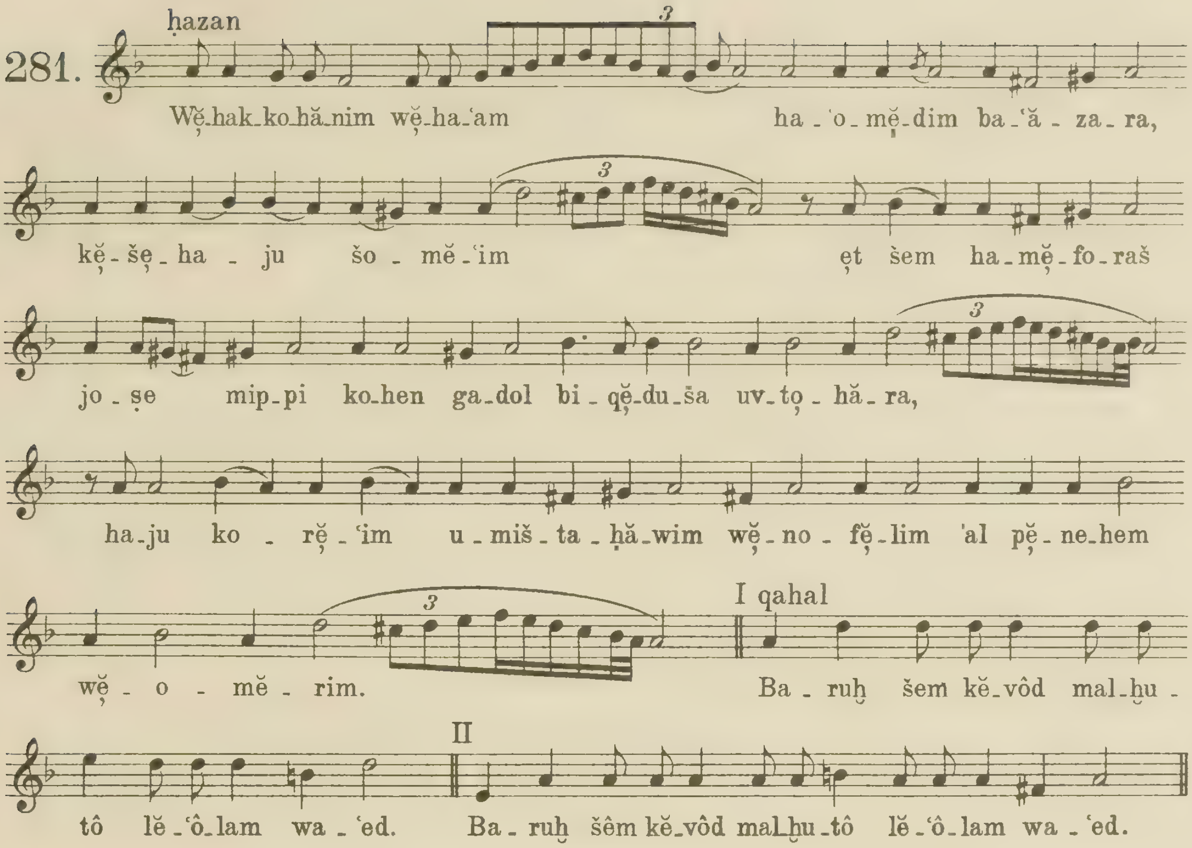
284.

Kọl nid-rê we-ĕ-sa-rê uš-bu-ʿê wĕ-nid-du-jê wa-ḥă-ra-mê wĕ-ʾô-na-mê
wĕ-ʾu-na-ḥê wĕ-ʾô-na-sê di-nĕ-dar-na di iš-ta-bʿa-na
di nĕ-dê-na di ḥă-ram-na wĕ-di-ă-sar-na ʿal naf-ša-ta-na
mij-jôm kip-pu-rim še-ʿa-bar ʿad jôm hak-kip-pu-rim haz-ze hab-ba ʿa-lê-nu lĕ-ša-lôm
u-mij-jôm hak-kip-pu-rim haz-ze ʿad jôm hak-kip-pu-rim šej-ja-bô ʿa-lê-nu lĕ-ṭô-
ba nid-ra-na la nid-rê uš-bu-ʿa-na la šĕ-bu-ʿê wĕ-nid-du-ja-na
la nid-du-jê wa-ḥă-ra-ma-na la ḥă-ra-mê we-ĕ-sa-ra-na la ĕ-sa-rê kul-hôn
et-ḥa-rat-na bĕ-hôn jĕ-hê ra-ʿă-wa di-je-hôn šĕ-bi-tin uš-bi-ʾin la-šĕ-ri-rin.

285.

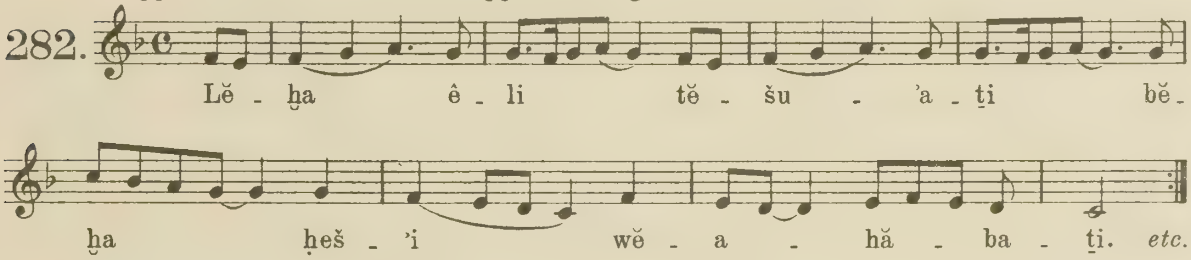

ḥazan
An-na bĕ-ʾọr-ê-nu lĕ-ʿôl šaw-ʿê-nu,
qahal
ă-dô-naj šĕ-ma-ʿa.
ḥazan
An-na bĕ-raḥ-me-ḥa ʿă-wôn biṣ-ʿê-nu,
qahal
ă-dô-naj sĕ-la-ḥa.
ḥazan
Dĕ-ba-rim la-ʿa-ḥĕ-ti,
qahal
šĕ-mʿa ă-dô-naj.
ḥazan
Wĕ-ḥeṭ-ô bô ju-ḥa-mĕ-ti,
qahal
šĕ-laḥ ă-dô-naj. etc.

281.

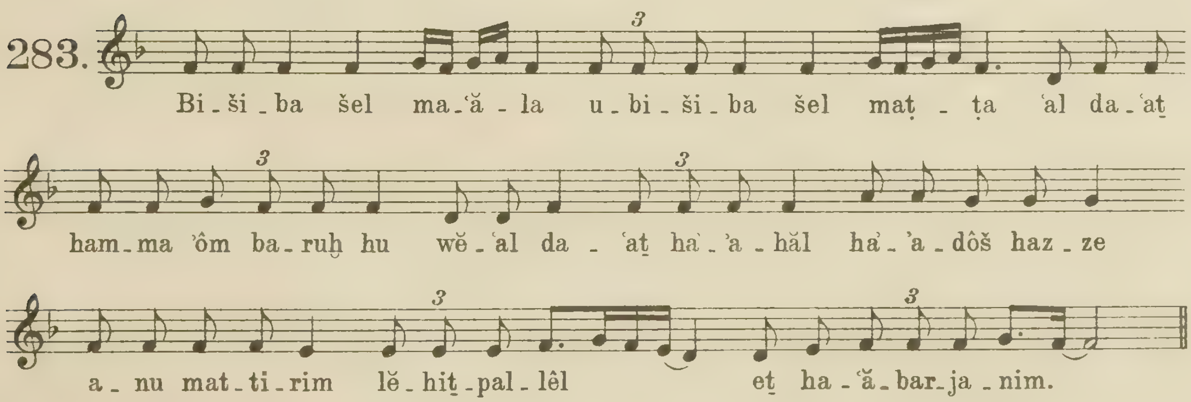

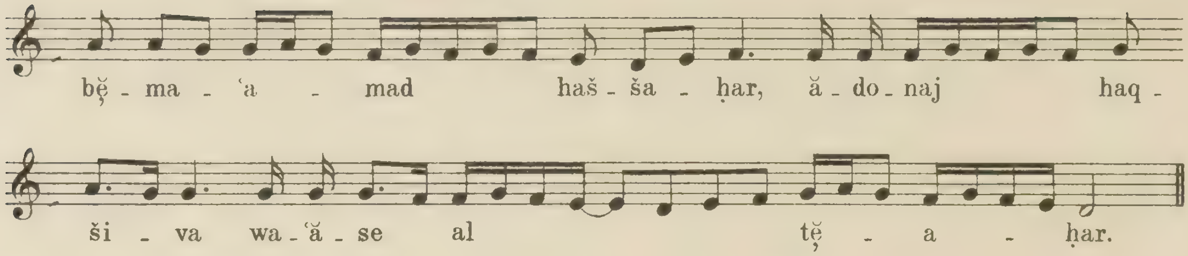
Aleppo-tunes נעימות חלב Aleppo-Gesänge Nº 282-306

282.

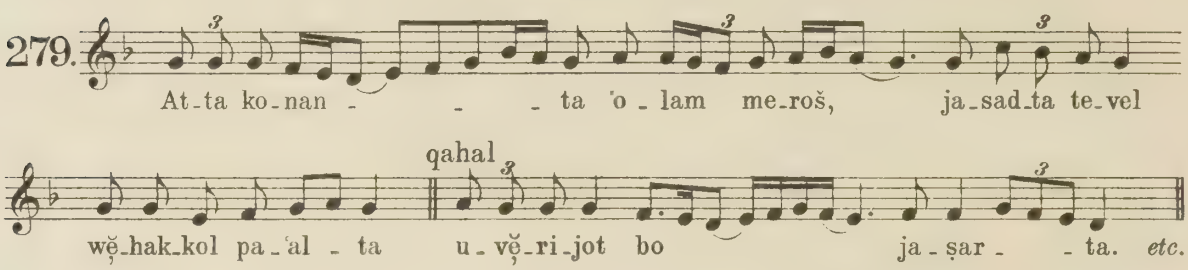

283.

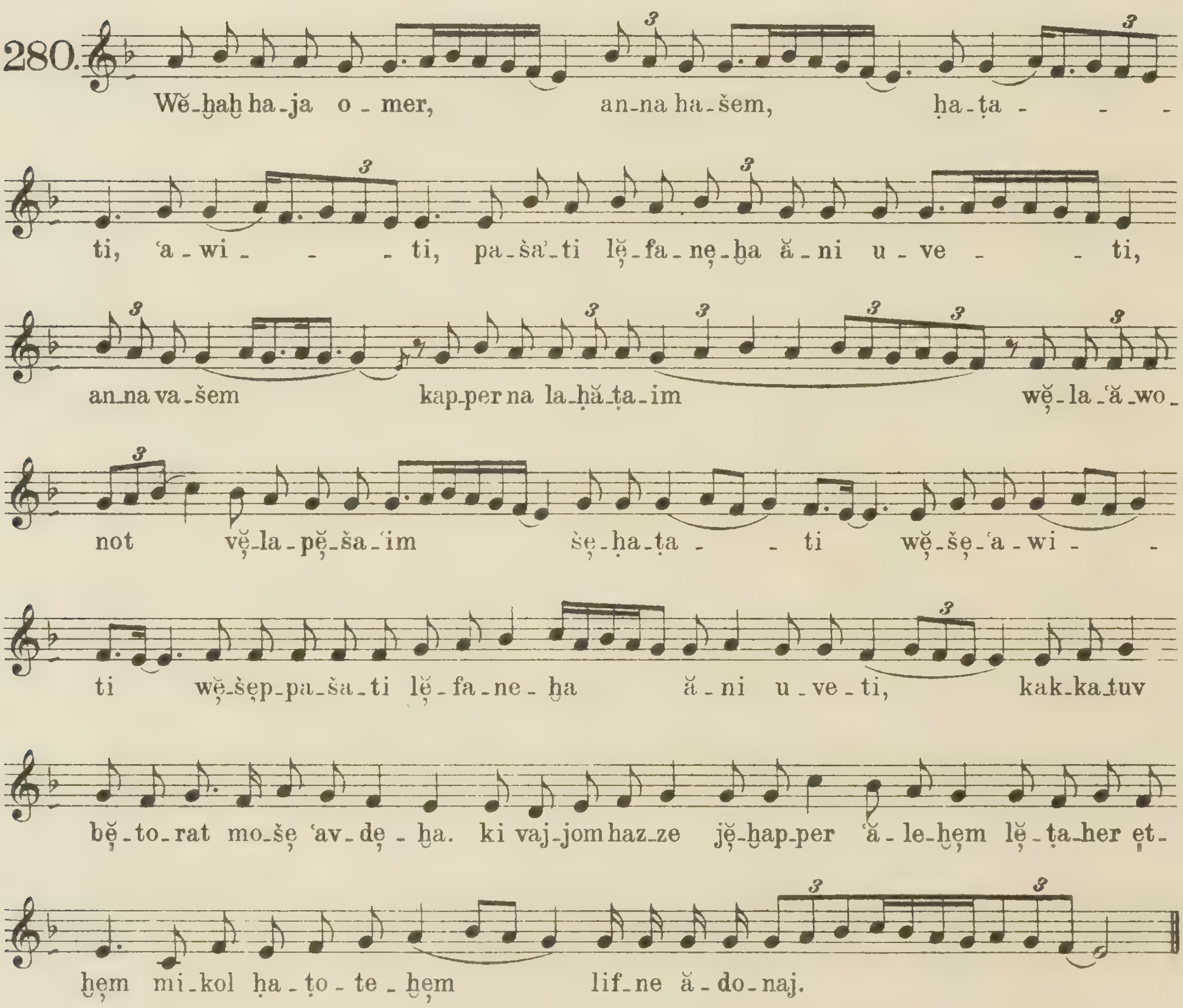

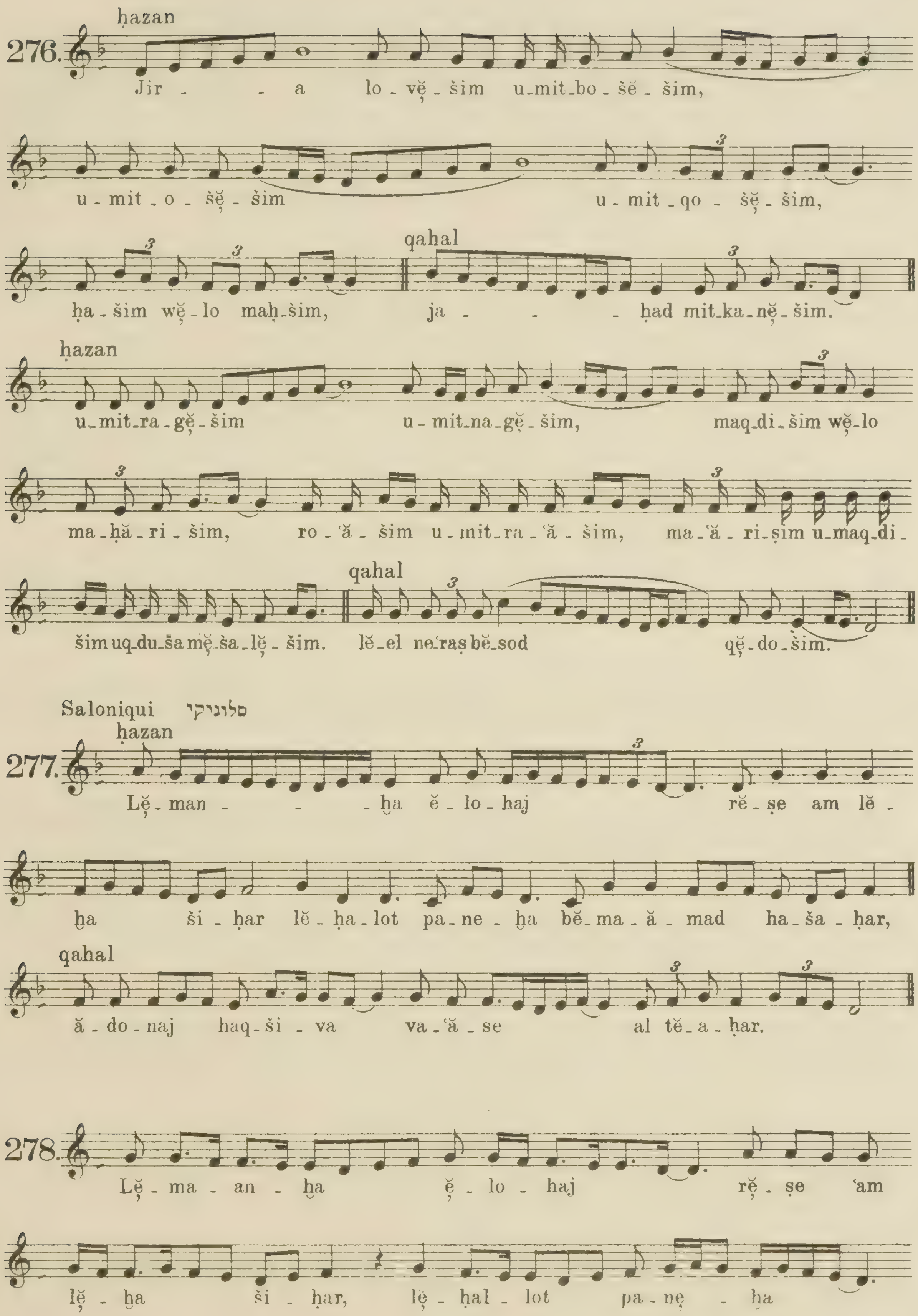

bę̆ - ma - ʿa - mad haš - ša - ḥar, ă - do - naj haq -
ši - va wa - ʿă - se al tę̆ - a - ḥar.

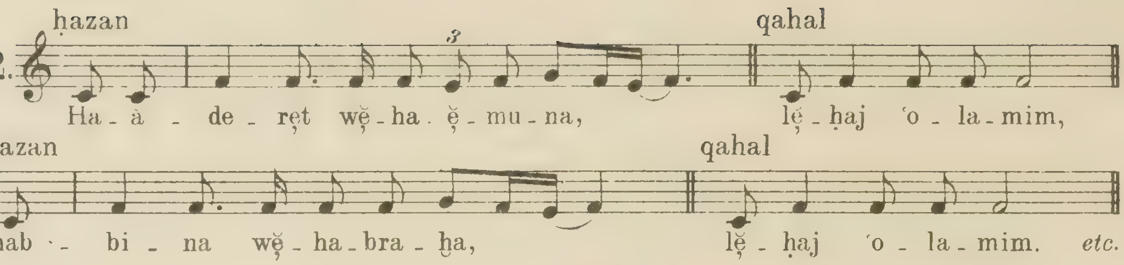
279.

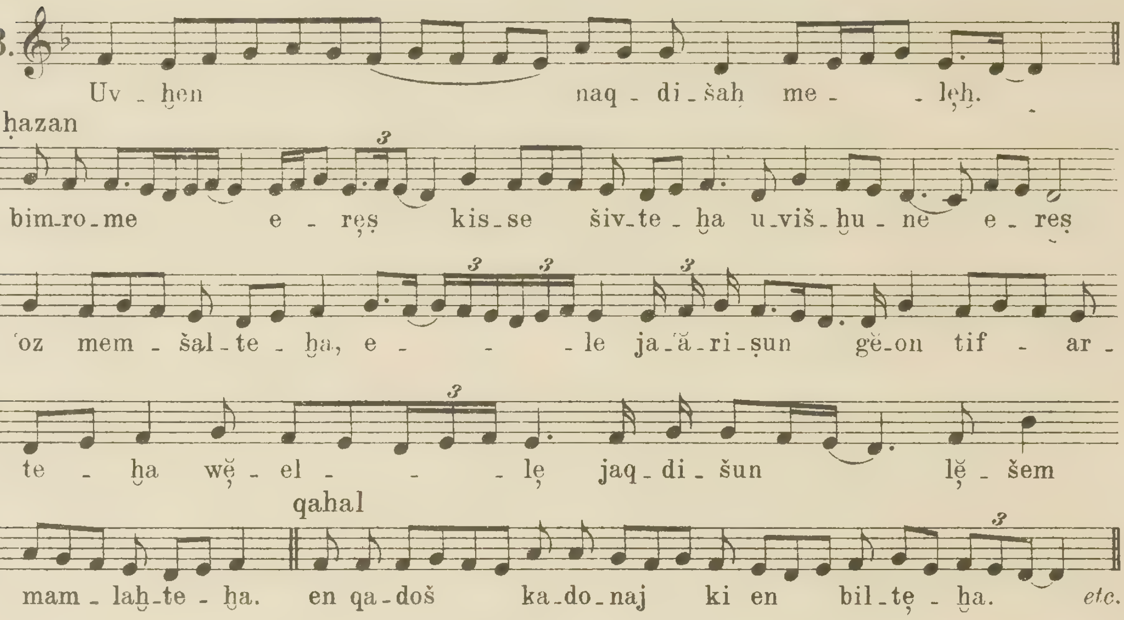

At_ta ko_nan - - ta ʿo - lam me_roš, ja_sad_ta te_vel
qahal
wę̆_hak_kol pa_ʿal - ta u - vę̆_ri_jot bo ja - ṣar - - ta. etc.

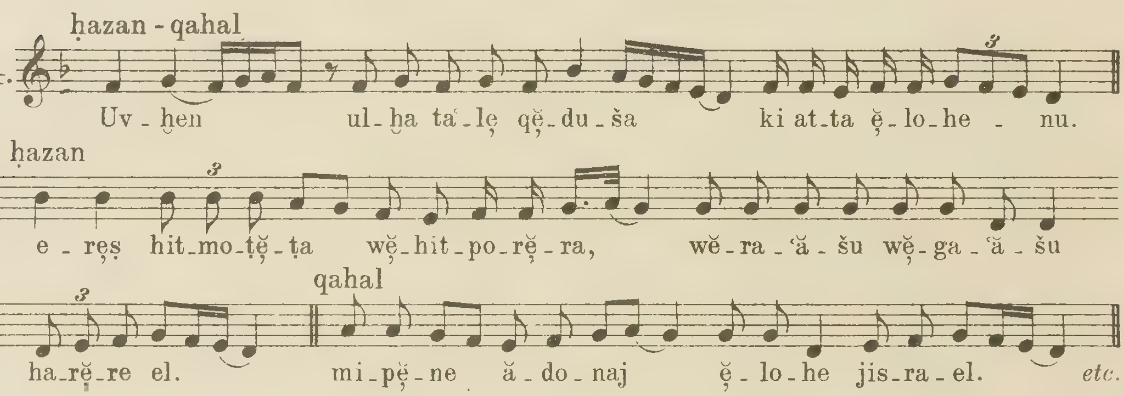
280.

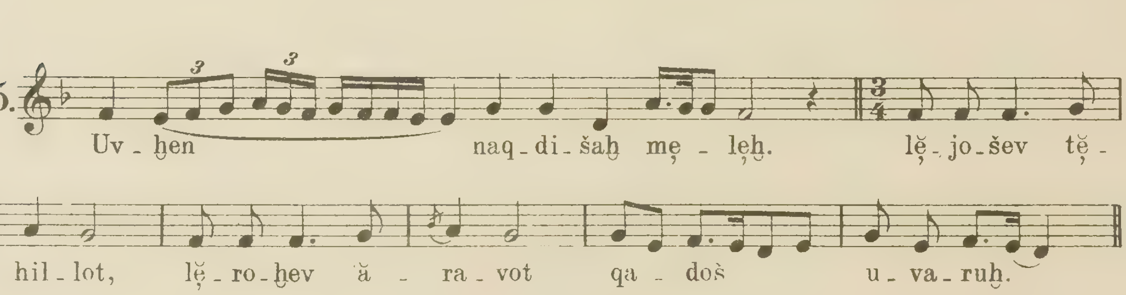

Wĕ_ḫaḫ ha_ja o - mer, an_na ha_šem, ḥa_ṭa - - -
ti, ʿa - wi - - - ti, pa_šaʿ_ti lę̆_fa_nę_ḫa ă_ni u - ve - - ti,
an_na va_šem kap_per na la_ḥă_ṭa_im wę̆_la_ʿă_wo_
not vę̆_la_pę̆_ša_ʿim šę_ḥa_ṭa - - ti wę̆_šę_ʿa_wi - -
ti wę̆_šęp_pa_ša_ti lę̆_fa_ne_ḫa ă_ni u_ve_ti, kak_ka_tuv
bę̆_to_rat mo_šę ʿav_dę - ḫa. ki vaj_jom haz_ze ję̆_ḫap_per ʿă - le_ḫęm lę̆_ṭa_her ęt_
ḫęm mi_kol ḥa_ṭo - te - ḫęm lif_ne ă - do_naj.

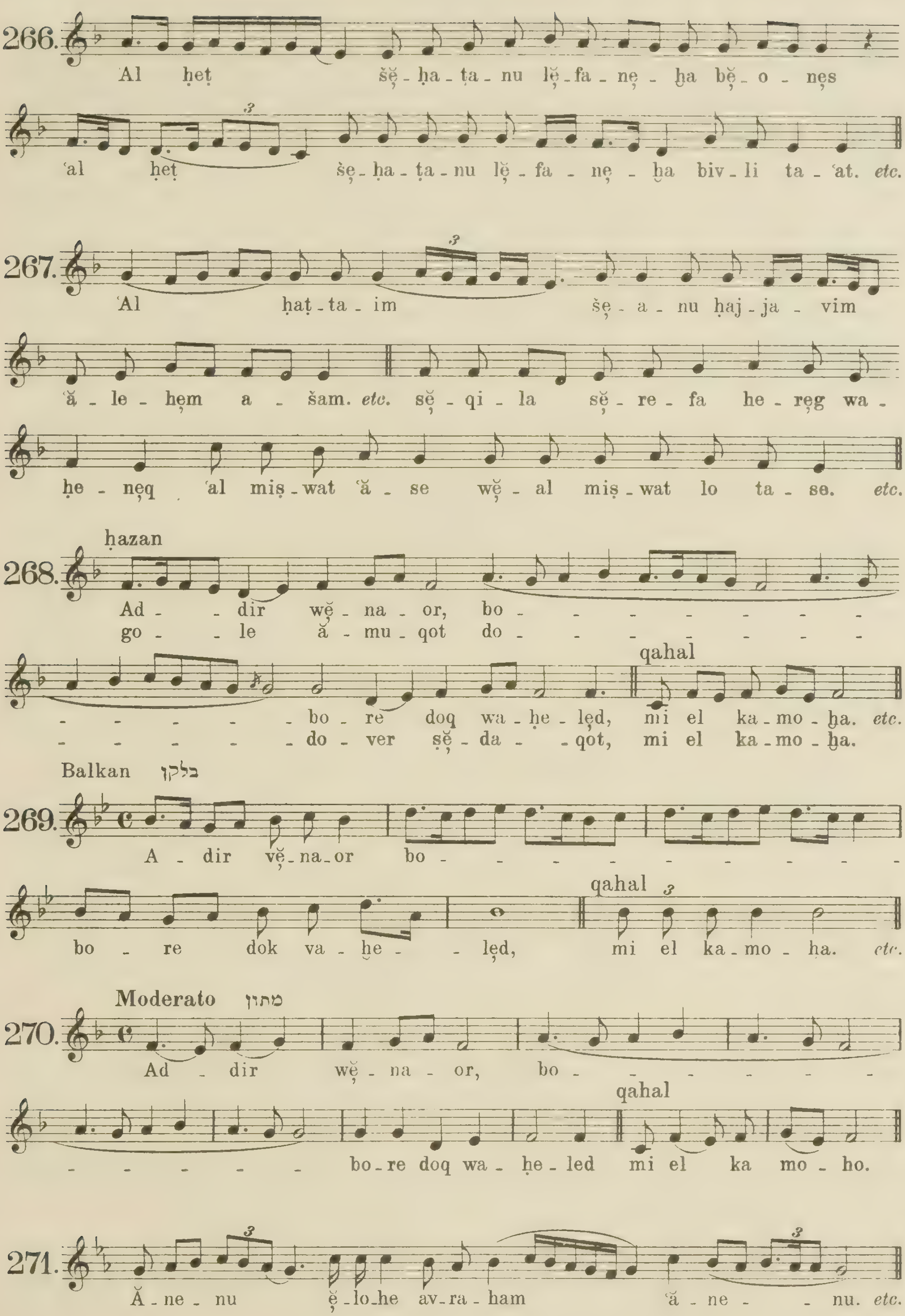

ḥazan
276.
Jir - - a lo - vę̆ - šim u - mit - bo - šĕ - šim,
u - mit - o - šę̆ - šim u - mit - qo - šę̆ - šim,
ḥa - šim wę̆ - lo maḥ - šim,
qahal
ja - - - ḥad mit - ka - nę̆ - šim.
ḥazan
u - mit - ra - gę̆ - šim u - mit - na - gę̆ - šim, maq - di - šim wę̆ - lo
ma - ḥă - ri - šim, ro - ʿă - šim u - mit - ra - ʿă - šim, ma - ʿă - ri - ṣim u - maq - di -
šim uq - du - ša mę̆ - ša - lę̆ - šim.
qahal
lĕ - el ne - ʿraṣ bĕ - sod qę̆ - do - šim.
Saloniqui סלוניקי
ḥazan
277.
Lę̆ - man - - - ḫa ĕ - lo - haj rĕ - ṣe am lĕ -
ḫa ši - ḥar lĕ - ḥa - lot pa - ne - ḫa bĕ - ma - ă - mad ha - ša - ḥar,
qahal
ă - do - naj haq - ši - va va - ʿă - se al tĕ - a - ḥar.
278.
Lę̆ - ma - an - ḫa ę̆ - lo - haj rę̆ - ṣe ʿam
lę̆ - ḫa ši - ḥar, lę̆ - ḥal - lot pa - nę - ḫa

272.

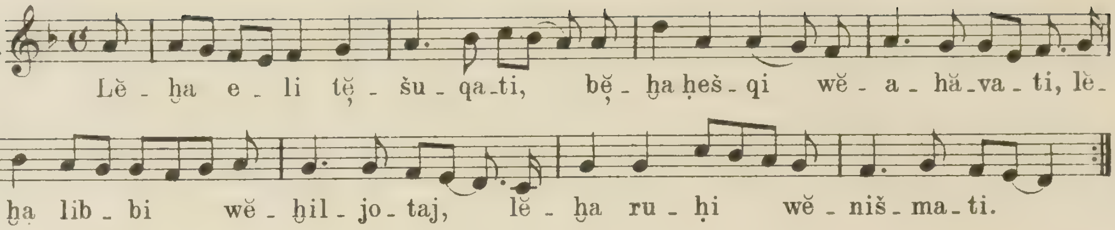
273.

274.

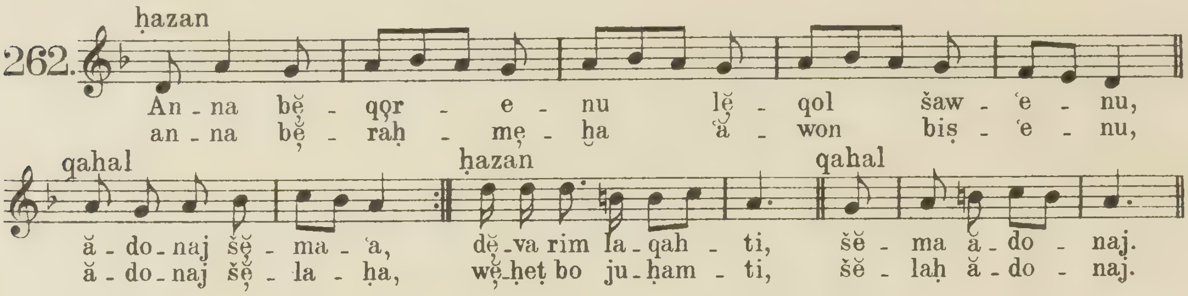
275.

266.
'Al ḥeṭ šĕ̦-ḥa-ṭa-nu lĕ̦-fa-nẹ-ḫa bĕ̦-o-nẹs
'al ḥeṭ šẹ-ḥa-ṭa-nu lĕ̦-fa-nẹ-ḫa biv-li ta-'at. etc.
267.
'Al ḥaṭ-ta-im šẹ-a-nu ḥaj-ja-vim
'ă-le-hẹm a-šam. etc. sĕ̦-qi-la sĕ̦-re-fa he-rẹg wa-
ḥe-nẹq 'al miṣ-wat 'ă-se wĕ̦-al miṣ-wat lo ta-se. etc.
ḥazan
268.
Ad-dir wĕ̦-na-or, bo-
go-le ă-mu-qot do-
qahal
bo-re doq wa-ḥe-lẹd, mi el ka-mo-ḫa. etc.
do-ver ṣĕ̦-da-qot, mi el ka-mo-ḫa.
Balkan בלקן
269.
A-dir vĕ̦-na-or bo-
qahal
bo-re dok va-he-lẹd, mi el ka-mo-ha. etc.
Moderato מתון
270.
Ad-dir wĕ̦-na-or, bo-
qahal
bo-re doq wa-ḥe-led mi el ka mo-ho.
271.
Ă-ne-nu ĕ̦-lo-he av-ra-ham 'ă-ne-nu. etc.

261.

262.

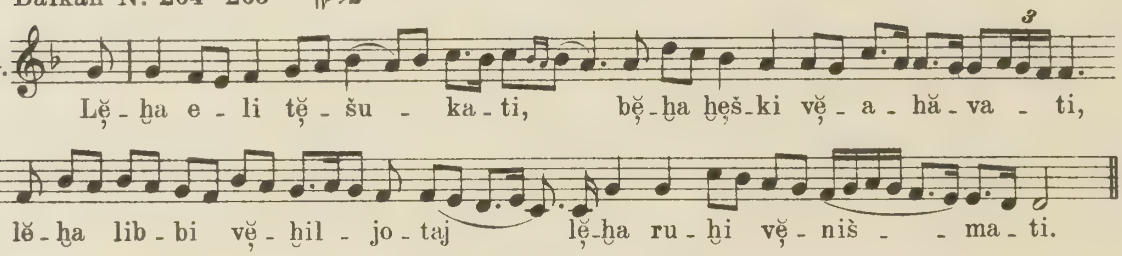

263.

Balkan Nº 264 - 265 בלקן

264.

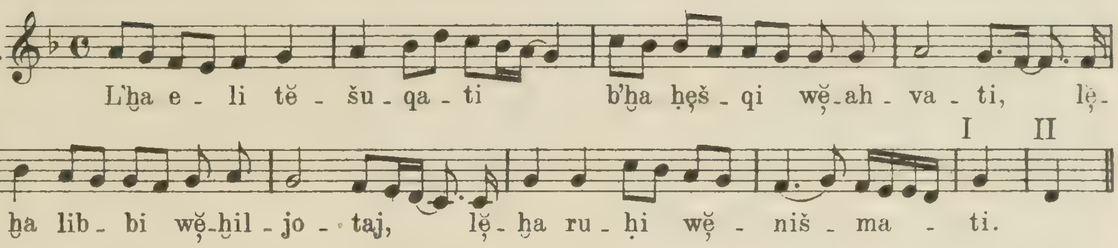

265.

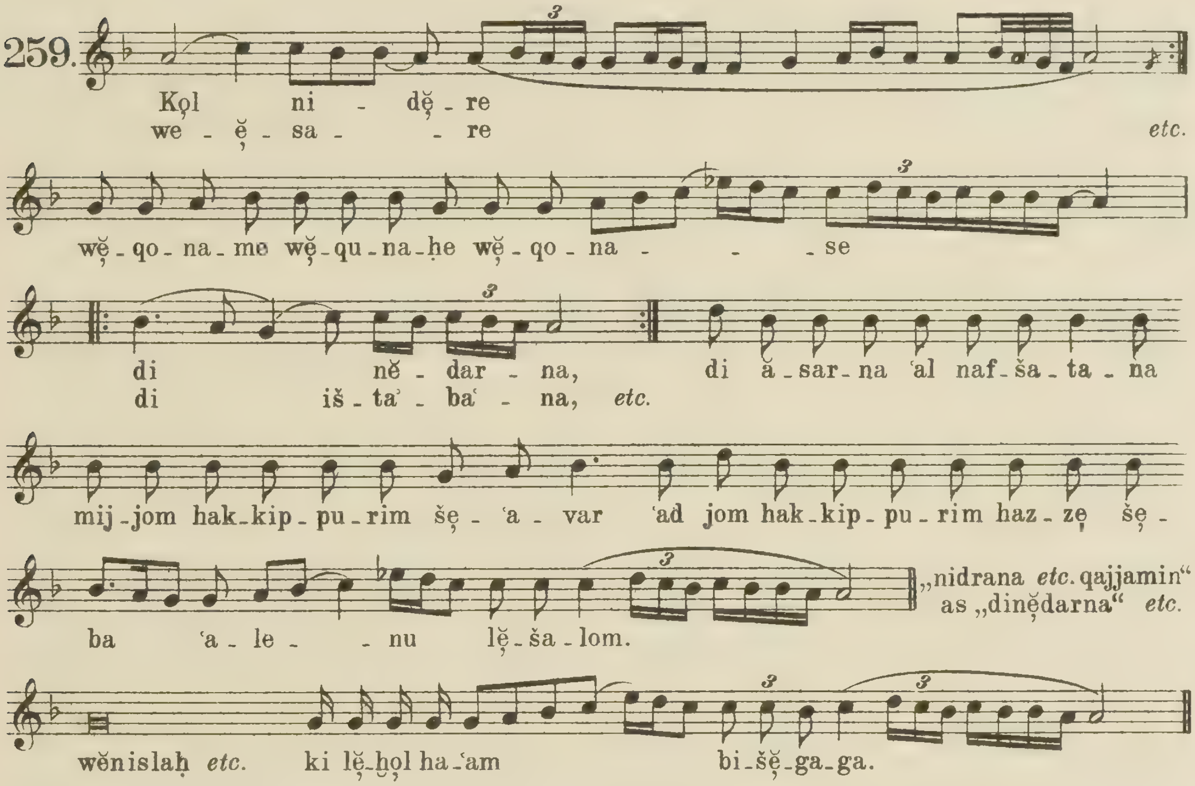

For the day of Atonement ליום כפור Für den Versöhnungstag

258.

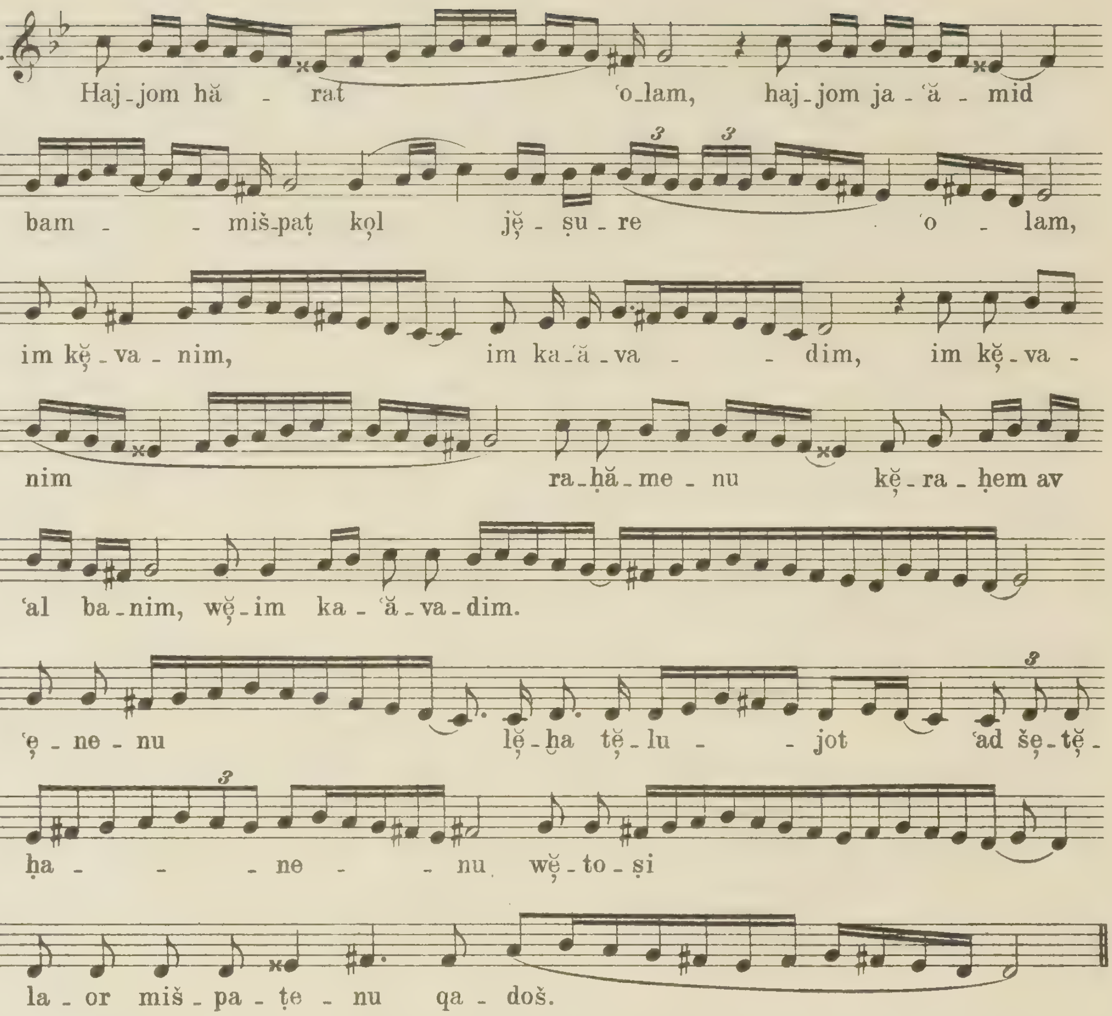
259.

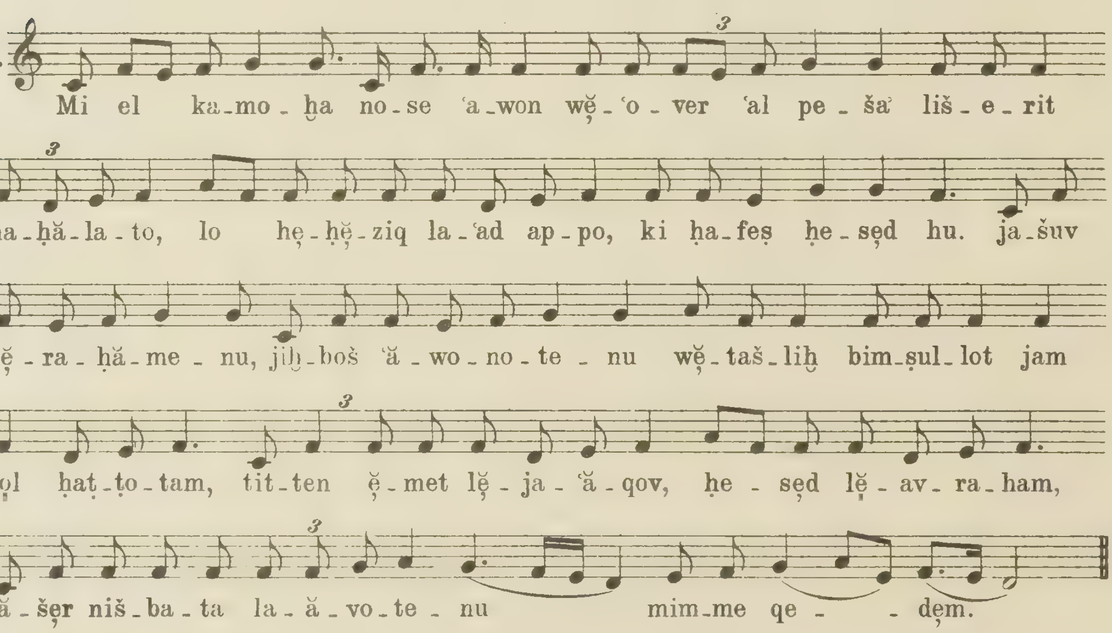
260.

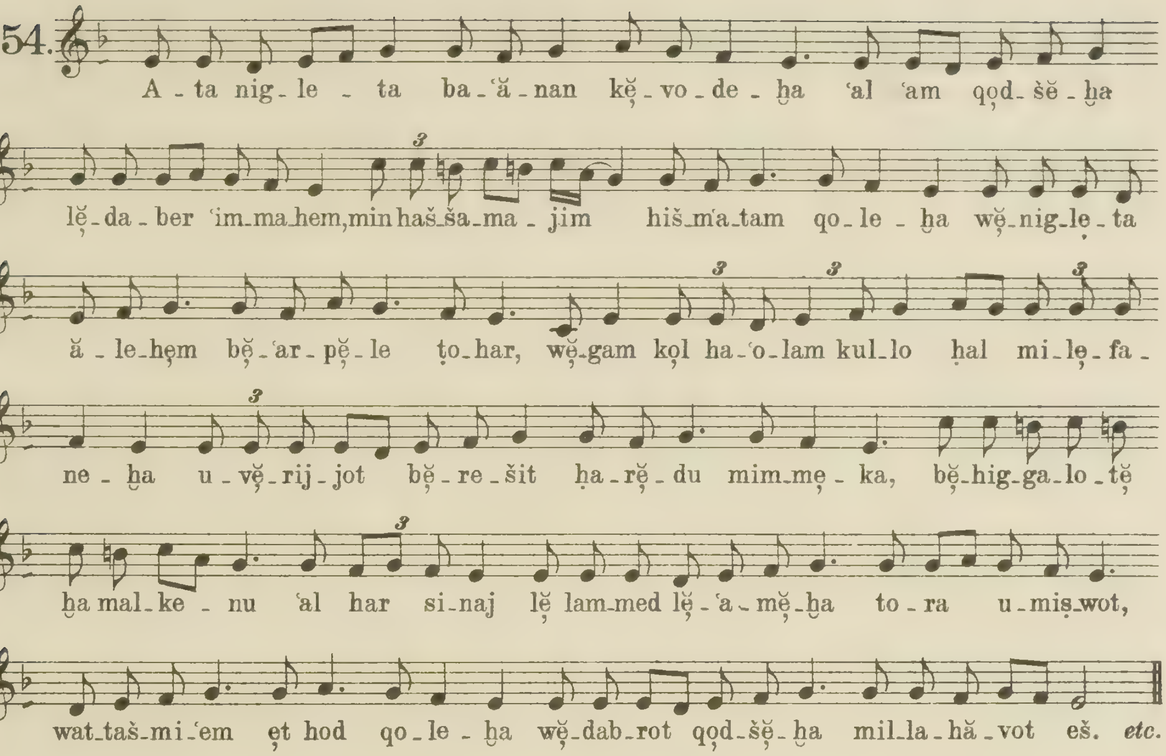
256.

Haj-jom hă - rat 'o-lam, haj-jom ja-'ă-mid
bam - - miš-paṭ kọl jẹ̆-ṣu-re 'o - lam,
im kẹ̆-va-nim, im ka-'ă-va - - dim, im kẹ̆-va -
nim ra-ḥă-me-nu kẹ̆-ra-ḥem av
'al ba-nim, wẹ̆-im ka-'ă-va-dim.
'ẹ-ne-nu lẹ̆-ḫa tẹ̆-lu - - jot 'ad šẹ-tẹ̆-
ḥa - - ne - - nu wẹ̆-to-ṣi
la-or miš-pa-ṭe-nu qa-doš.

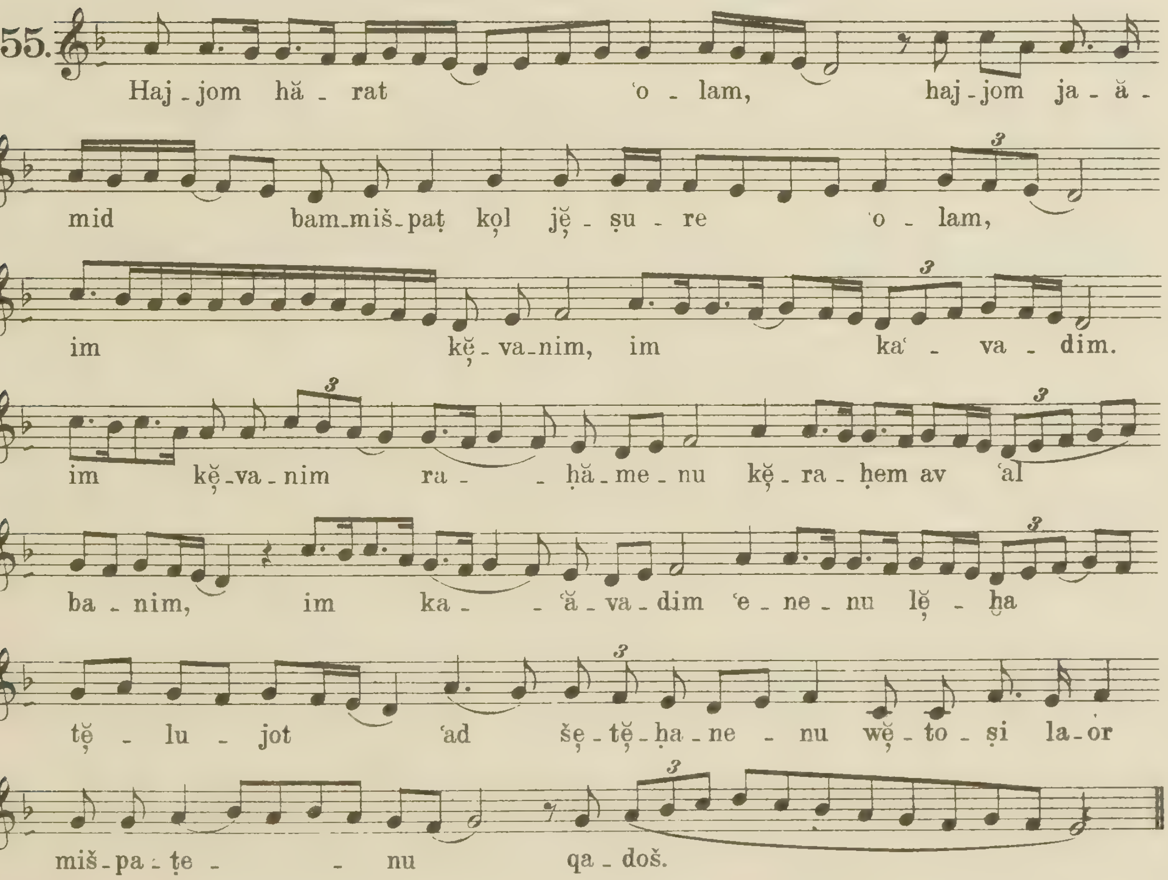
257.

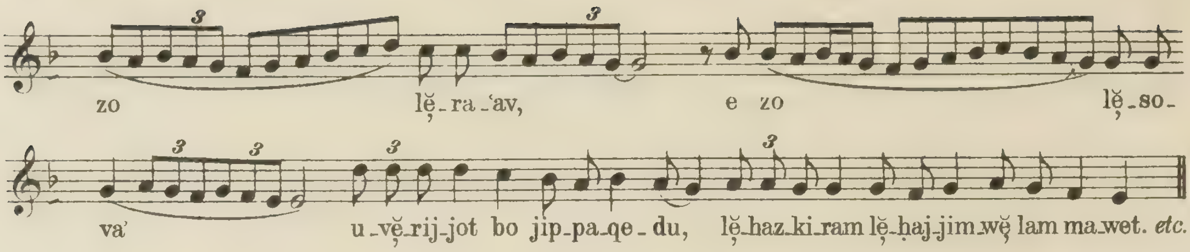

Mi el ka-mo-ḫa no-se 'a-won wẹ̆-'o-ver 'al pe-ša' liš-e-rit
na-ḥă-la-to, lo hẹ-ḥẹ̆-ziq la-'ad ap-po, ki ḥa-feṣ ḥe-sẹd hu. ja-šuv
jẹ̆-ra-ḥă-me-nu, jiḇ-boš 'ă-wo-no-te-nu wẹ̆-taš-liḫ bim-ṣul-lot jam
kọl ḥaṭ-ṭo-tam, tit-ten ẹ̆-met lẹ̆-ja-'ă-qov, ḥe-sẹd lẹ̆-av-ra-ham,
ă-šẹr niš-ba-ta la-ă-vo-te-nu mim-me qe - - dẹm.

254.

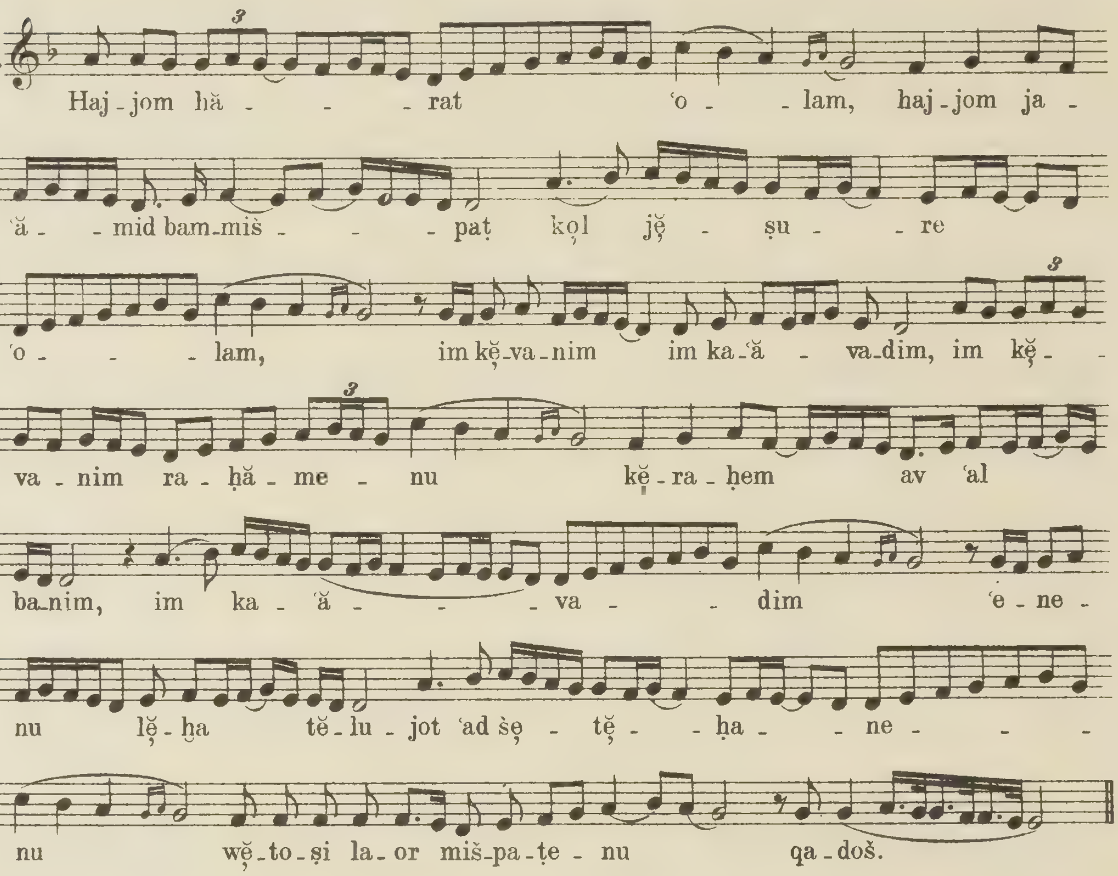

A - ta nig - le - ta ba - ʿă - nan kĕ - vo - de - ẖa ʿal ʿam qọd - šĕ - ẖa
lĕ - da - ber ʿim - ma - hem, min haš - ša - ma - jim hiš - mʿa - tam qo - le - ẖa wĕ - nig - lẹ - ta
ă - le - hẹm bĕ - ʿar - pĕ - le ṭo - har, wĕ - gam kọl ha - ʿo - lam kul - lo ḥal mi - lẹ - fa -
ne - ẖa u - vĕ - rij - jot bĕ - re - šit ḥa - rĕ - du mim - mẹ - ka, bĕ - hig - ga - lo - tĕ
ẖa mal - ke - nu ʿal har si - naj lĕ lam - med lĕ - ʿa - mĕ - ẖa to - ra u - mis - wot,
wat - taš - mi - ʿem ẹt hod qo - le - ẖa wĕ - dab - rot qọd - šĕ - ẖa mil - la - hă - vot eš. etc.

255.

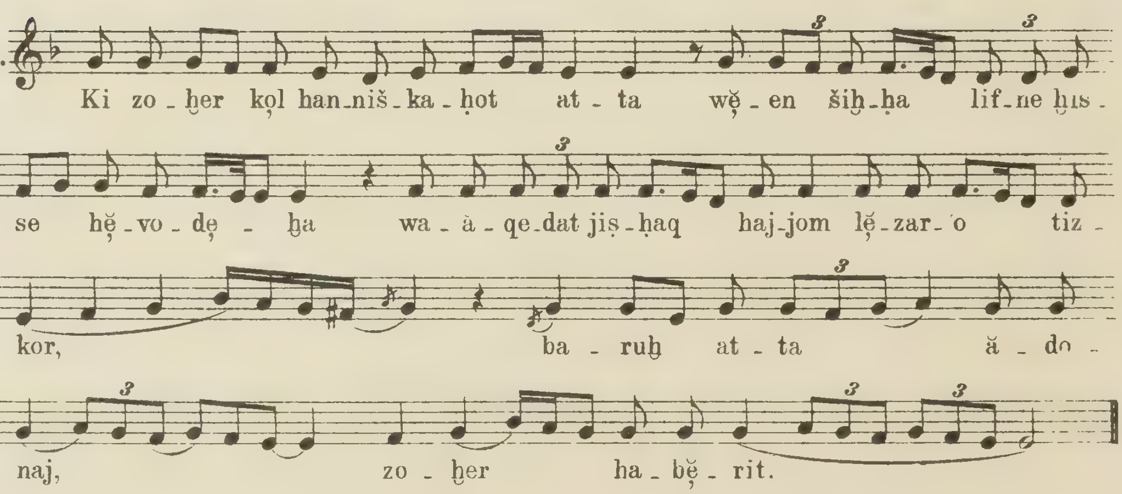

Haj - jom hă - rat ʿo - lam, haj - jom ja - ă -
mid bam - miš - paṭ kọl jĕ - ṣu - re ʿo - lam,
im kĕ - va - nim, im ka - va - dim.
im kĕ - va - nim ra - ḥă - me - nu kĕ - ra - ḥem av ʿal
ba - nim, im ka - ʿă - va - dim ʿe - ne - nu lĕ - ẖa
tĕ - lu - jot ʿad šẹ - tĕ - ẖa - ne - nu wĕ - to - ṣi la - or
miš - pa - ṭe - nu qa - doš.

zo lẹ̆_ra_ʿav, e zo lẹ̆_so_
vaʾ u_vẹ̆_rij_jot bo jip_pa_qe_du, lẹ̆_haz_ki_ram lẹ̆_ḥaj_jim_wẹ̆ lam ma_wet. etc.

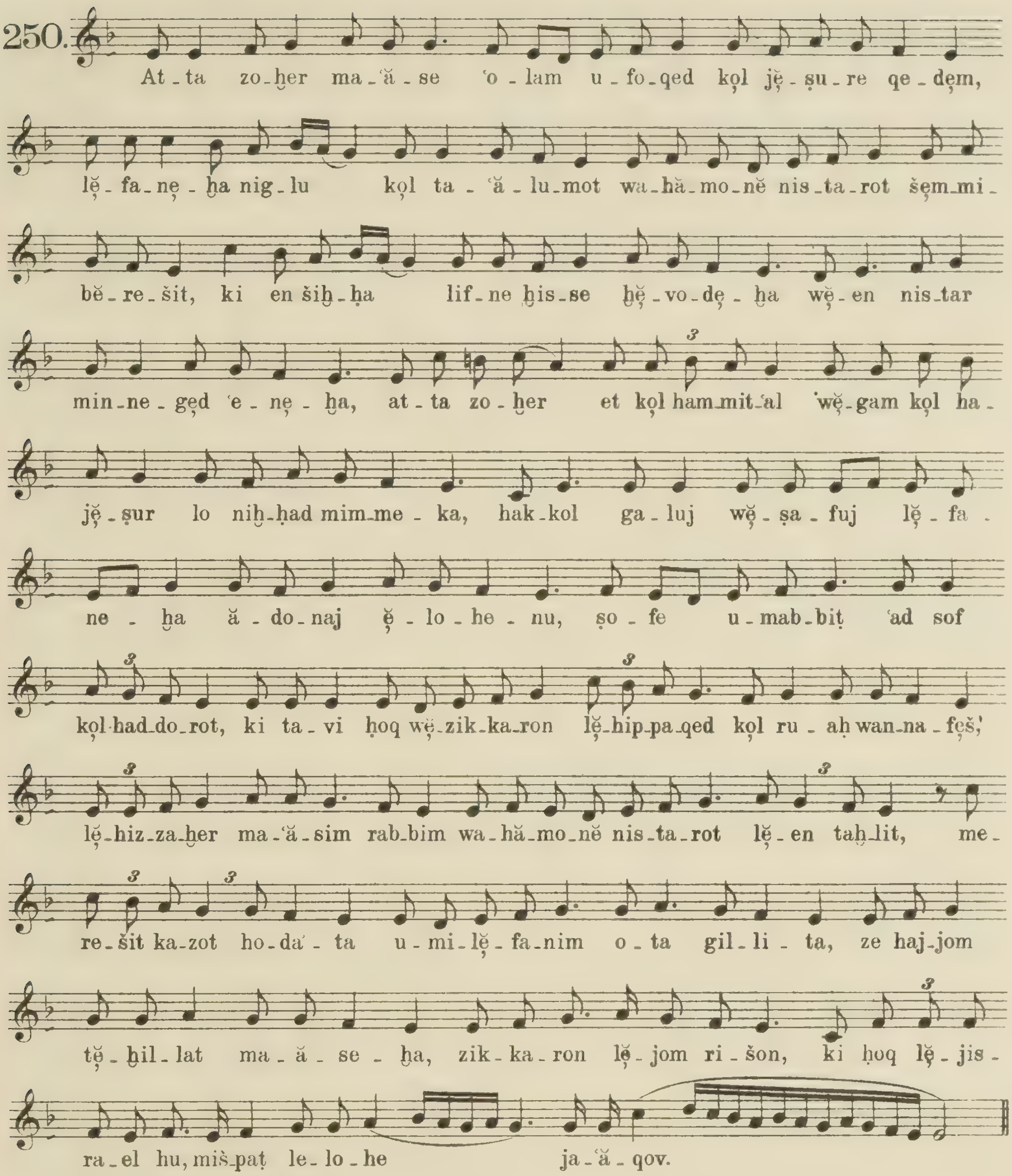
252.

Haj_jom hă - - - rat ʿo - - lam, haj_jom ja -
ʿă - - mid bam_miš - - - paṭ kọl jẹ̆ - ṣu - - re
ʿo - - - lam, im kẹ̆_va_nim im ka_ʿă - va_dim, im kẹ̆ -
va_nim ra_ḥă_me - nu kẹ̆_ra_ḥem av ʿal
ba_nim, im ka_ʿă - - - va - - dim ʿe_ne -
nu lẹ̆_ḥa tĕ_lu_jot ʿad šẹ - tẹ̆ - - ḥa - - ne - - -
nu wẹ̆_to_ṣi la_or miš_pa_ṭe_nu qa_doš.

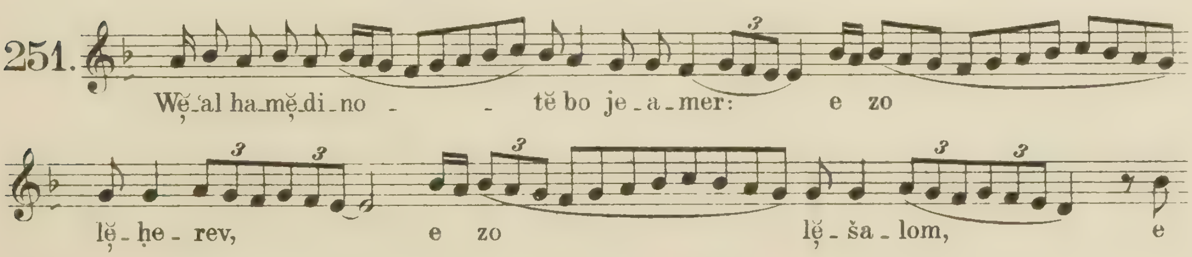
253.

Ki zo_ḥer kọl han_niš_ka_ḥot at_ta wẹ̆_en šiḥ_ḥa lif_ne ḥis -
se ḥẹ̆_vo_dẹ - ḥa wa_ä_qe_dat jiṣ_ḥaq haj_jom lẹ̆_zar_ʿo tiz -
kor, ba_ruḥ at_ta ă_do -
naj, zo_ḥer ha_bẹ̆_rit.

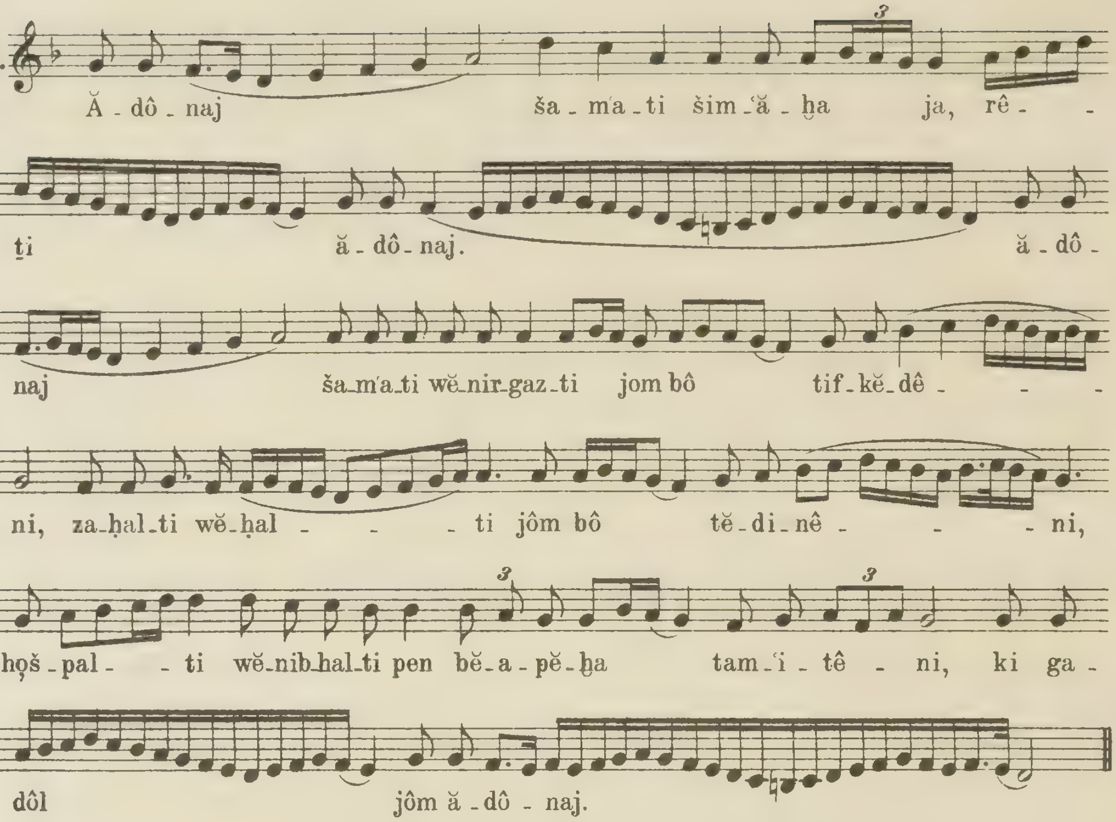
250.

At_ta zo_ḫer ma_ʿă_se ʿo_lam u_fo_qed kọl jẹ̆_ṣu_re qe_dẹm,
lẹ̆_fa_nẹ_ḫa nig_lu kọl ta_ʿă_lu_mot wa_hă_mo_nĕ nis_ta_rot šẹm_mi_
bĕ_re_šit, ki en šiḫ_ḫa lif_ne ḫis_se ḫẹ̆_vo_dẹ_ḫa wẹ̆_en nis_tar
min_ne_gẹd ʿe_nẹ_ḫa, at_ta zo_ḫer et kọl ham_mit_ʿal ʿwẹ̆_gam kọl ha_
jẹ̆_ṣur lo niḫ_ḫad mim_me_ka, hak_kol ga_luj wẹ̆_ṣa_fuj lẹ̆_fa_
ne_ḫa ă_do_naj ẹ̆_lo_he_nu, ṣo_fe u_mab_biṭ ʿad sof
kọl_had_do_rot, ki ta_vi ḥoq wẹ̆_zik_ka_ron lẹ̆_hip_pa_qed kọl ru_aḥ wan_na_fẹš,
lẹ̆_hiz_za_ḫer ma_ʿă_sim rab_bim wa_hă_mo_nĕ nis_ta_rot lẹ̆_en taḫ_lit, me_
re_šit ka_zot ho_daʿ_ta u_mi_lẹ̆_fa_nim o_ta gil_li_ta, ze haj_jom
tẹ̆_ḫil_lat ma_ă_se_ḫa, zik_ka_ron lẹ̆_jom ri_šon, ki ḥoq lẹ̆_jis_
ra_el hu, miš_paṭ le_lo_he ja_ʿă_qov.

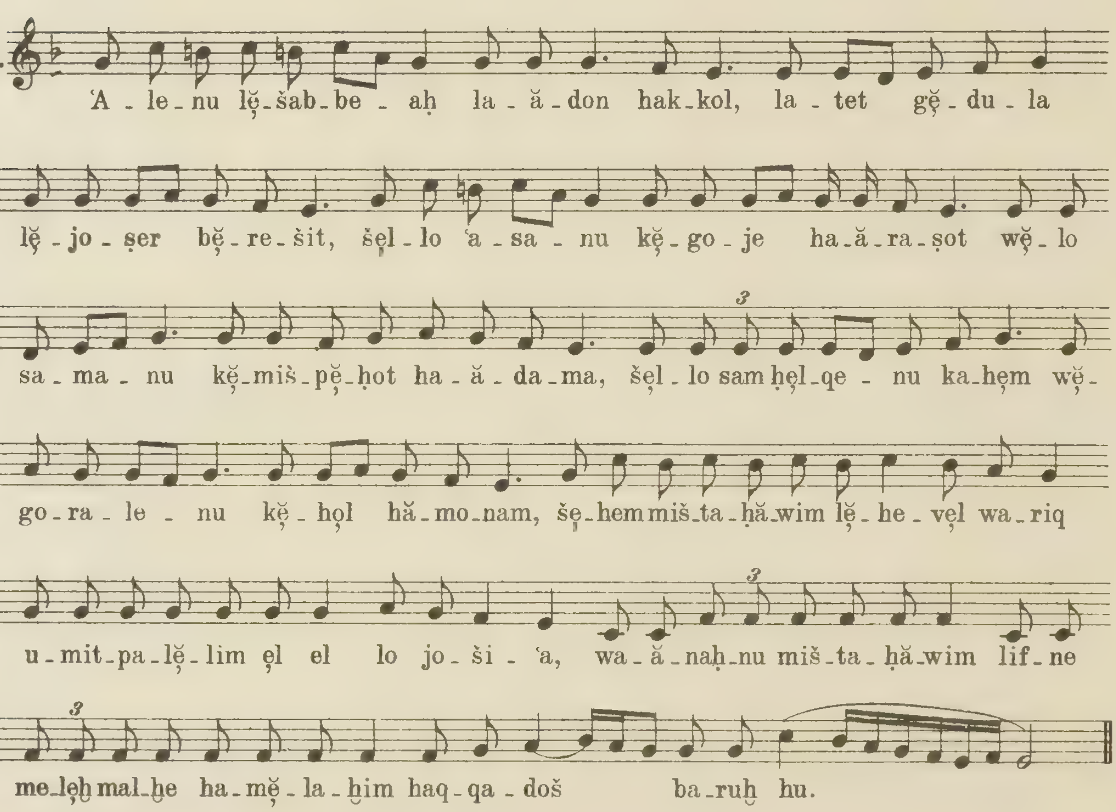
251.

Wẹ̆_ʿal ha_mẹ̆_di_no_ _ tĕ bo je_a_mer: e zo
lẹ̆_ḫe_rev, e zo lẹ̆_ša_lom, e

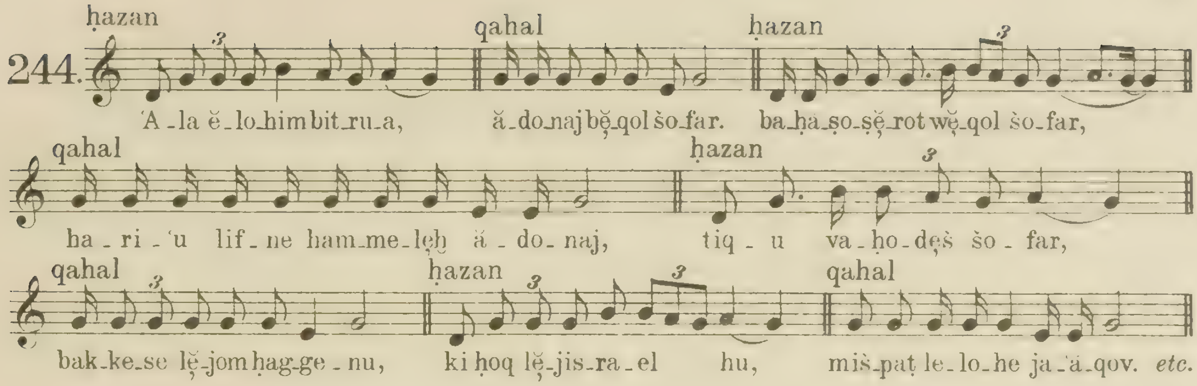
248.

Ă - dô - naj ša - ma - ti šim - ʿă - ḫa ja, rê -
ṯi ă - dô - naj. ă - dô -
naj ša-ma-ti wĕ-nir-gaz-ti jom bô tif-kĕ-dê -
ni, za-ḥal-ti wĕ-ḥal - ti jôm bô tĕ-di-nê - ni,
ḥọš - pal - ti wĕ-nib-hal-ti pen bĕ-a-pĕ-ḫa tam-ʿi - tê - ni, ki ga -
dôl jôm ă - dô - naj.

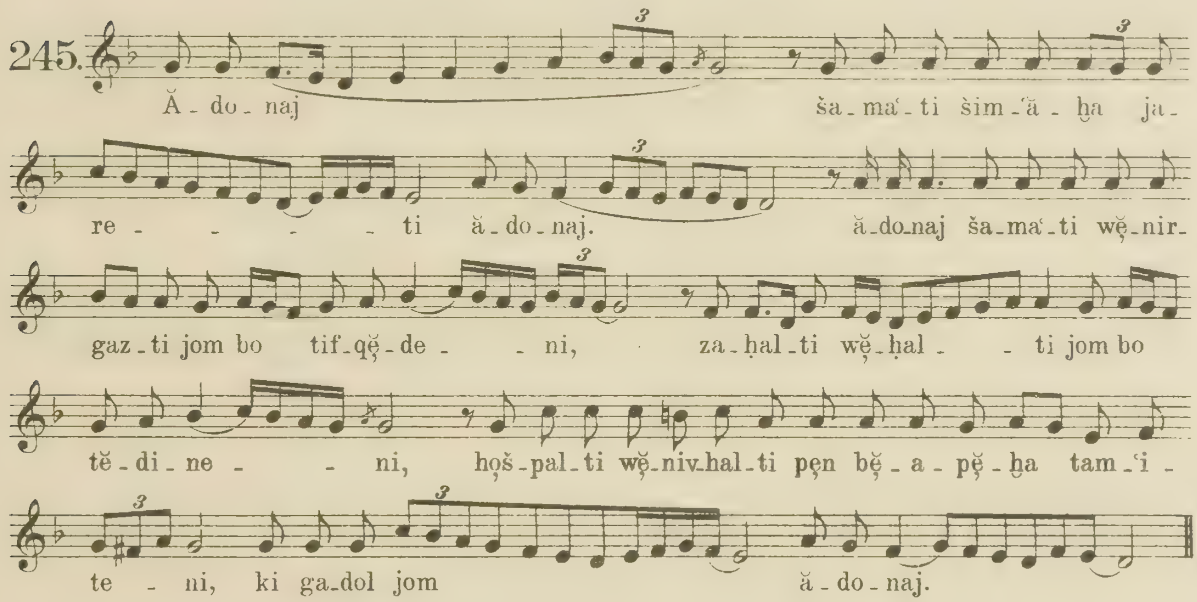
249.

ʿA - le - nu lẹ̆-šab-be - aḥ la - ă - don hak-kol, la - tet gẹ̆ - du - la
lẹ̆ - jo - ṣer bẹ̆ - re - šit, šẹl - lo ʿa - sa - nu kẹ̆ - go - je ha-ă-ra-ṣot wẹ̆ - lo
sa - ma - nu kẹ̆-miš-pẹ̆-ḥot ha - ă - da-ma, šẹl - lo sam ḥẹl-qe - nu ka-hẹm wẹ̆ -
go - ra - le - nu kẹ̆ - họl hă - mo-nam, šẹ-hem miš-ta-ḥă-wim lẹ̆-he-vẹl wa-riq
u-mit-pa-lẹ̆-lim ẹl el lo jo-ši - ʿa, wa-ă-naḥ-nu miš-ta-ḥă-wim lif-ne
me-lẹḫ mal-ḫe ha-mẹ̆-la-ḫim haq-qa-doš ba-ruḫ hu.

244.

245.

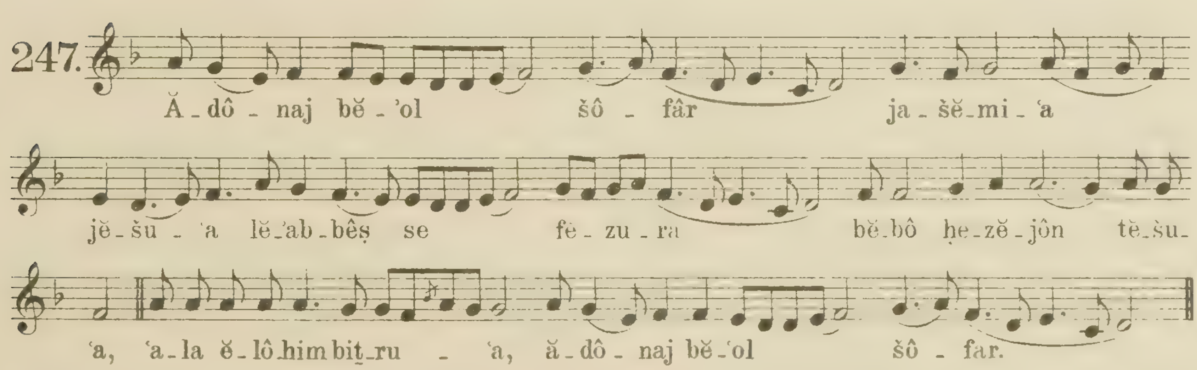

Aleppo № 246-248 חלב

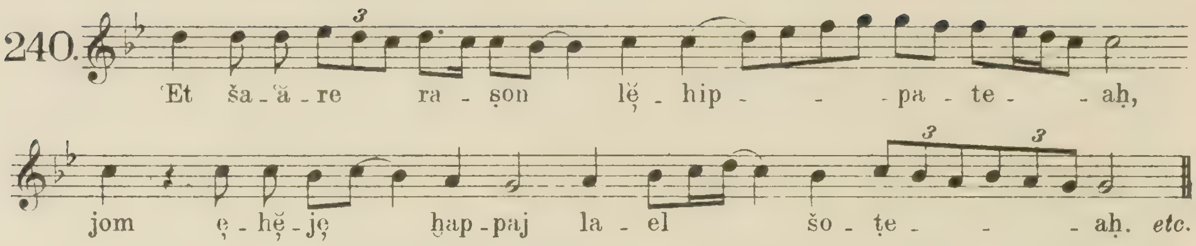
246.

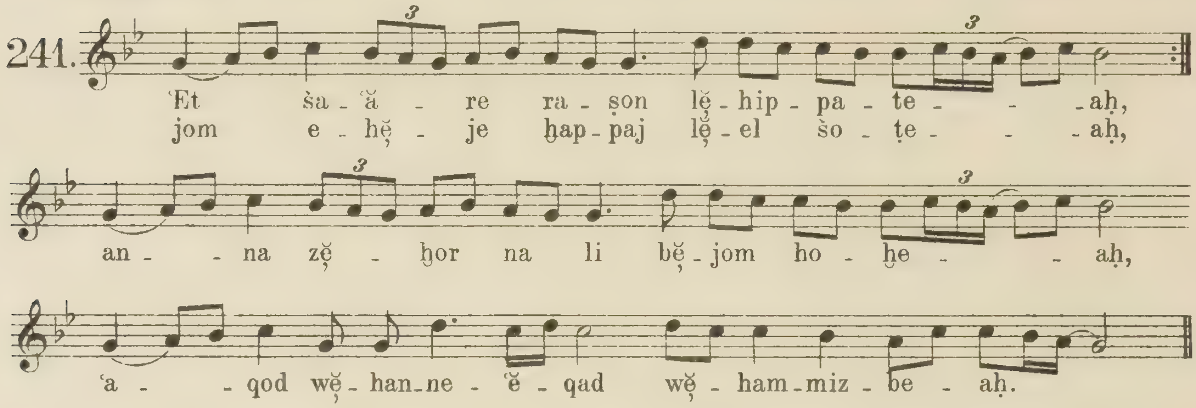
247.

Musaf מוסף

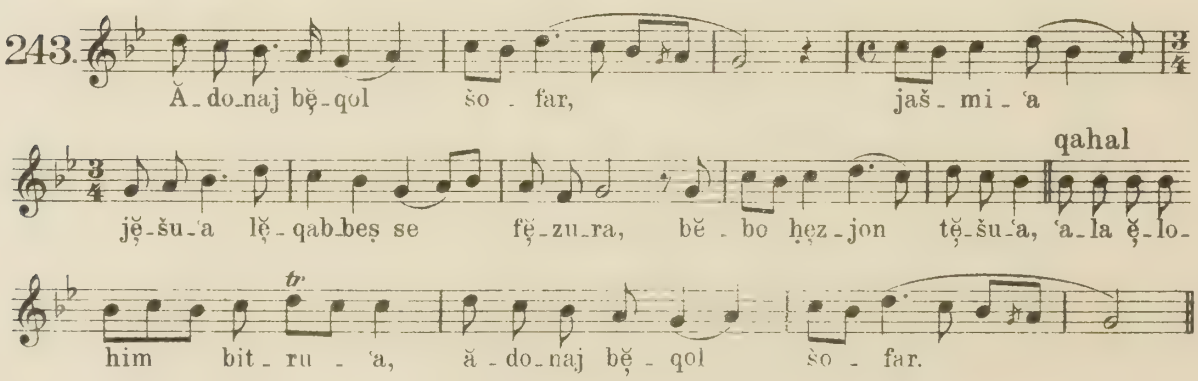

Safed צפת

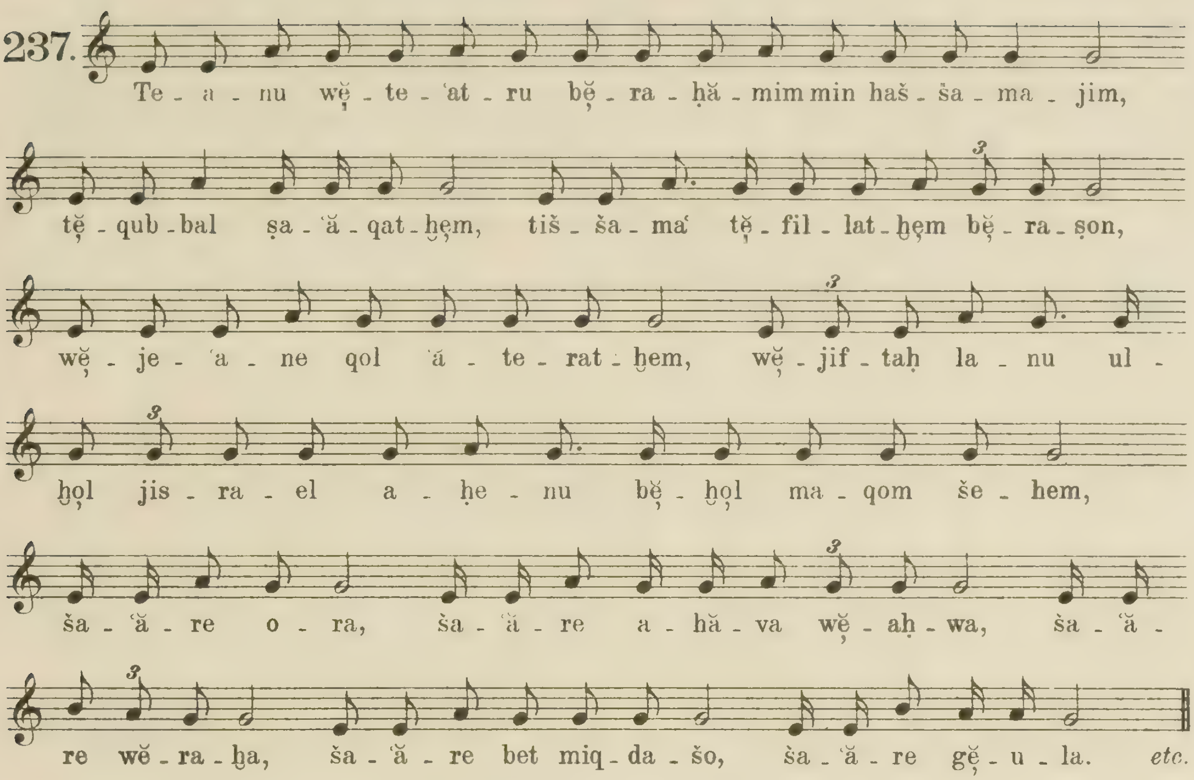

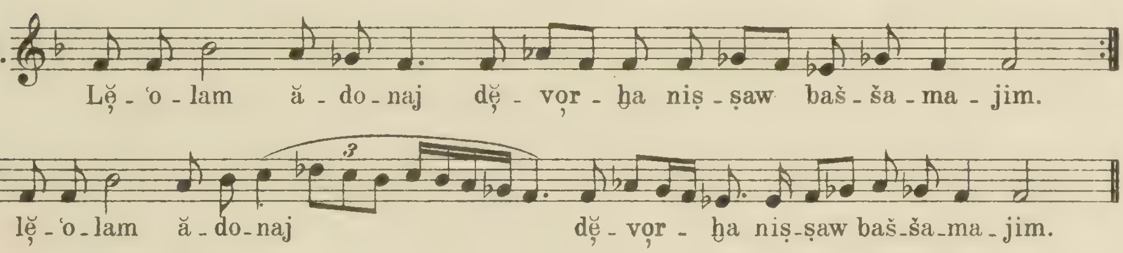
Safed צפת

237.

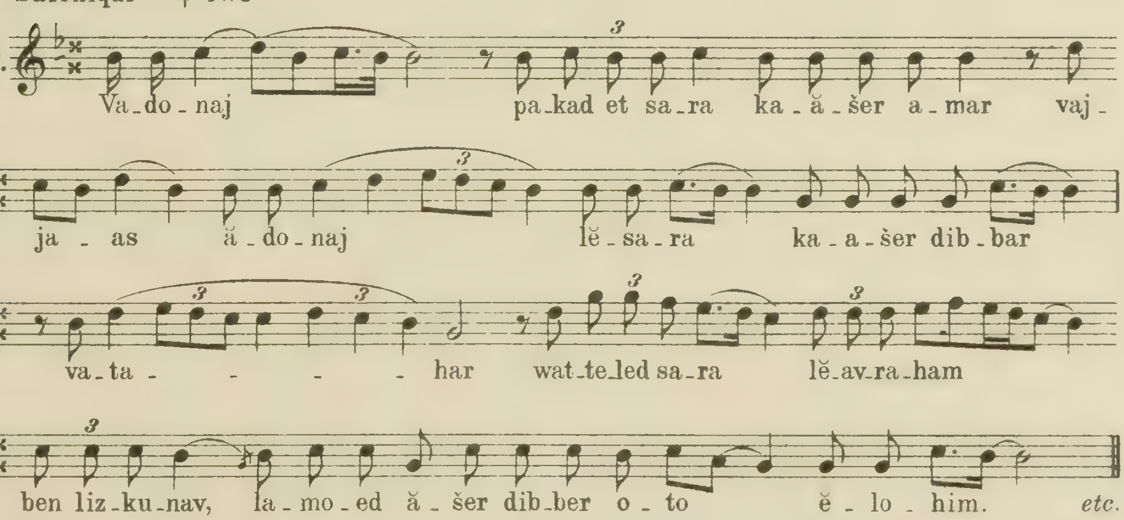

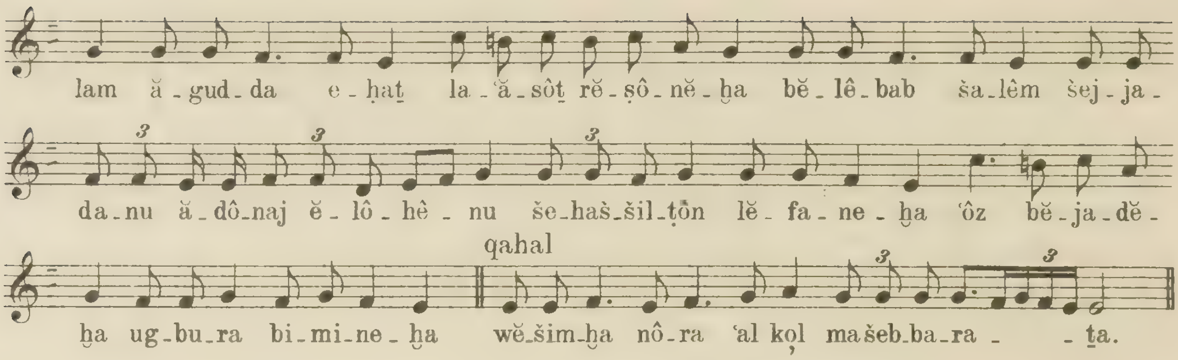
238.

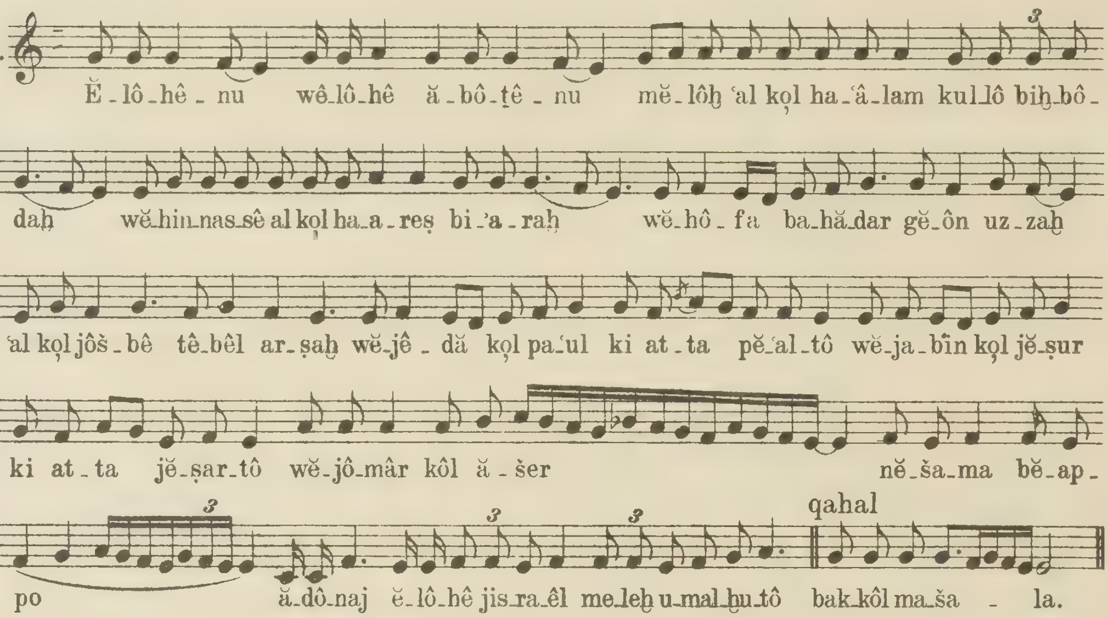

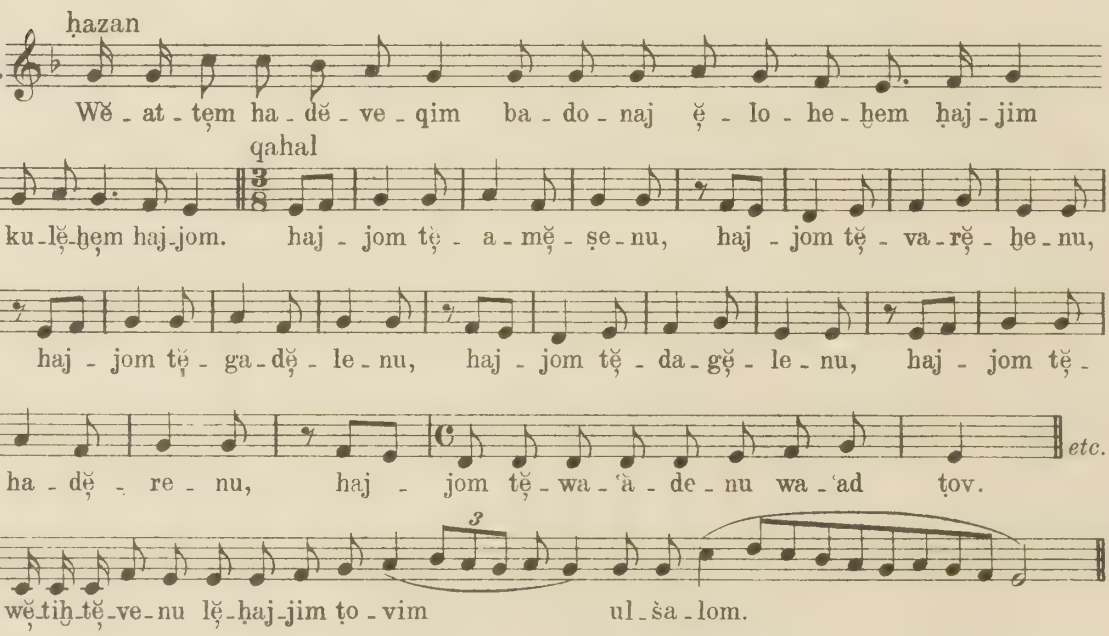
Saloniqui סלוניקי

239.

lam ă _ gud _ da e _ ḥat la _ 'ă _ sôt rĕ _ ṣô _ nĕ _ ẖa bĕ _ lê _ bab ša _ lêm šej _ ja _
da _ nu ă _ dô _ naj ĕ _ lô _ hê _ nu še _ haš _ šil _ ṭôn lĕ _ fa _ ne _ ẖa 'ôz bĕ _ ja _ dĕ _
qahal
ẖa ug _ bu _ ra bi _ mi _ ne _ ẖa wĕ _ šim _ ẖa nô _ ra 'al kọl ma šeb _ ba _ ra _ _ ṯa.

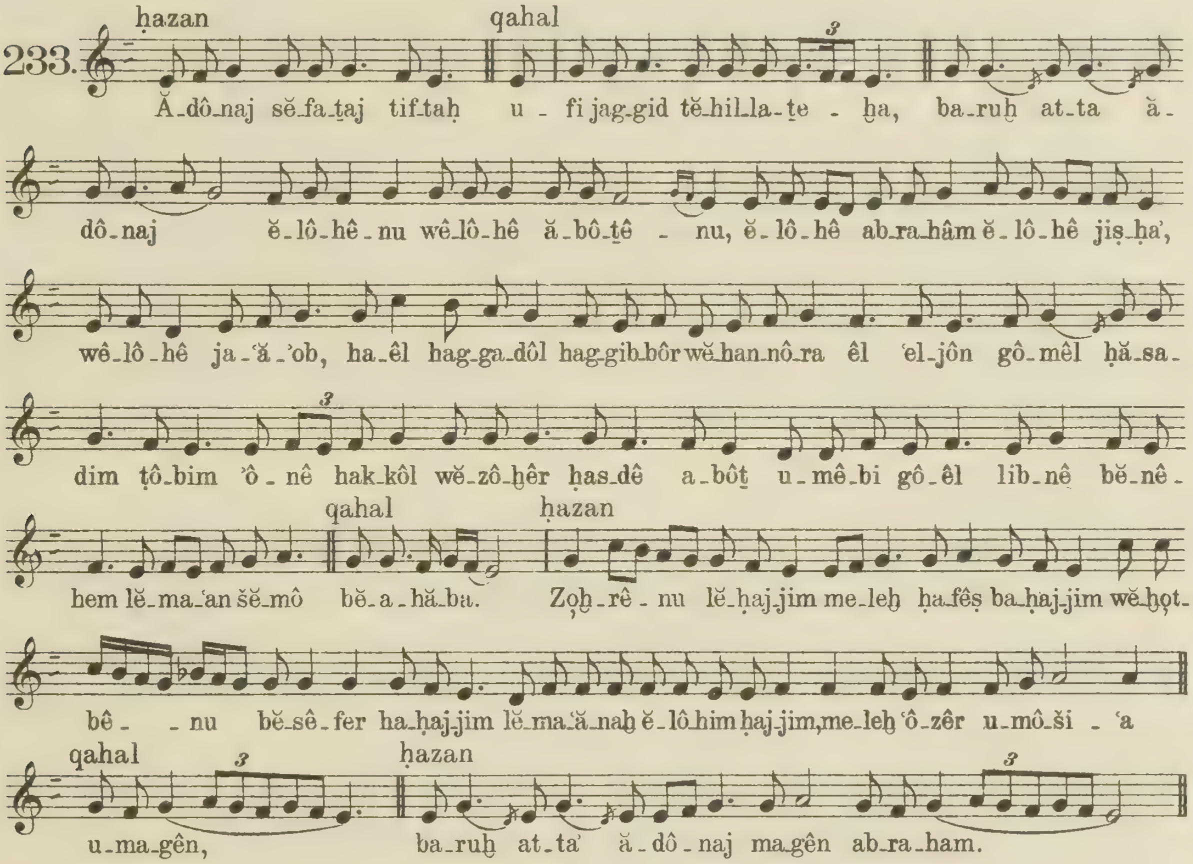
235.

Ĕ _ lô _ hê _ nu wê _ lô _ hê ă _ bô _ ṯê _ nu mĕ _ lôẖ 'al kọl ha _ 'â _ lam kul _ lô biẖ _ bô _
daẖ wĕ _ hin _ nas _ sê al kọl ha _ a _ reṣ bi _ 'a _ raḥ wĕ _ hô _ fa ba _ hă _ dar gĕ _ ôn uz _ zaẖ
'al kọl jôš _ bê tê _ bêl ar _ ṣaẖ wĕ _ jê _ dă kọl pa _ 'ul ki at _ ta pĕ _ 'al _ tô wĕ _ ja _ bîn kọl jĕ _ ṣur
ki at _ ta jĕ _ ṣar _ tô wĕ _ jô _ mâr kôl ă _ šer nĕ _ ša _ ma bĕ _ ap _
qahal
po ă _ dô _ naj ĕ _ lô _ hê jis _ ra _ êl me _ leẖ u _ mal _ ẖu _ tô bak _ kôl ma _ ša _ la.

236.

ḥazan
Wĕ _ at _ tẹm ha _ dĕ _ ve _ qim ba _ do _ naj ẹ̆ _ lo _ he _ ẖem ḥaj _ jim
qahal
ku _ lẹ̆ _ ẖẹm haj _ jom. haj _ jom tẹ̆ _ a _ mẹ̆ _ ṣe _ nu, haj _ jom tẹ̆ _ va _ rẹ̆ _ ẖe _ nu,
haj _ jom tẹ̆ _ ga _ dẹ̆ _ le _ nu, haj _ jom tẹ̆ _ da _ gẹ̆ _ le _ nu, haj _ jom tẹ̆ _
ha _ dẹ̆ _ re _ nu, haj _ jom tẹ̆ _ wa _ 'ă _ de _ nu wa _ 'ad ṭov.
etc.
wẹ̆ _ tiẖ _ tẹ̆ _ ve _ nu lẹ̆ _ ḥaj _ jim ṭo _ vim ul _ ša _ lom.

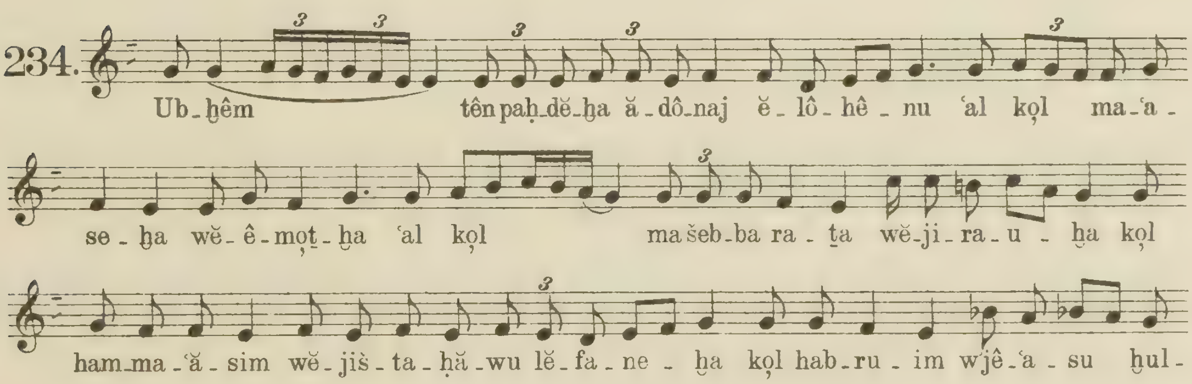
232.

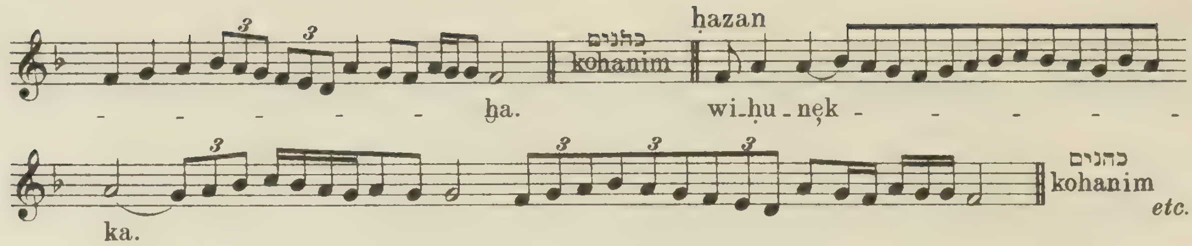

ḥazan
Ha_mĕ_bô_ _raḫ bĕ_ḫọl ma'a_raḫ bên bĕ_mat_ta bên bĕ_ma'a_la
êš u_ma_ _jim wĕ_ša_ma_jim wĕ_ha_a_reṣ ă_šer ta_la.
etc.
qahal
lĕ_ha'_dis et 'ĕ_dôš ja'a_ _'ôb wĕ_et ĕ_lô_hê jis_ra_ _êl.

233.

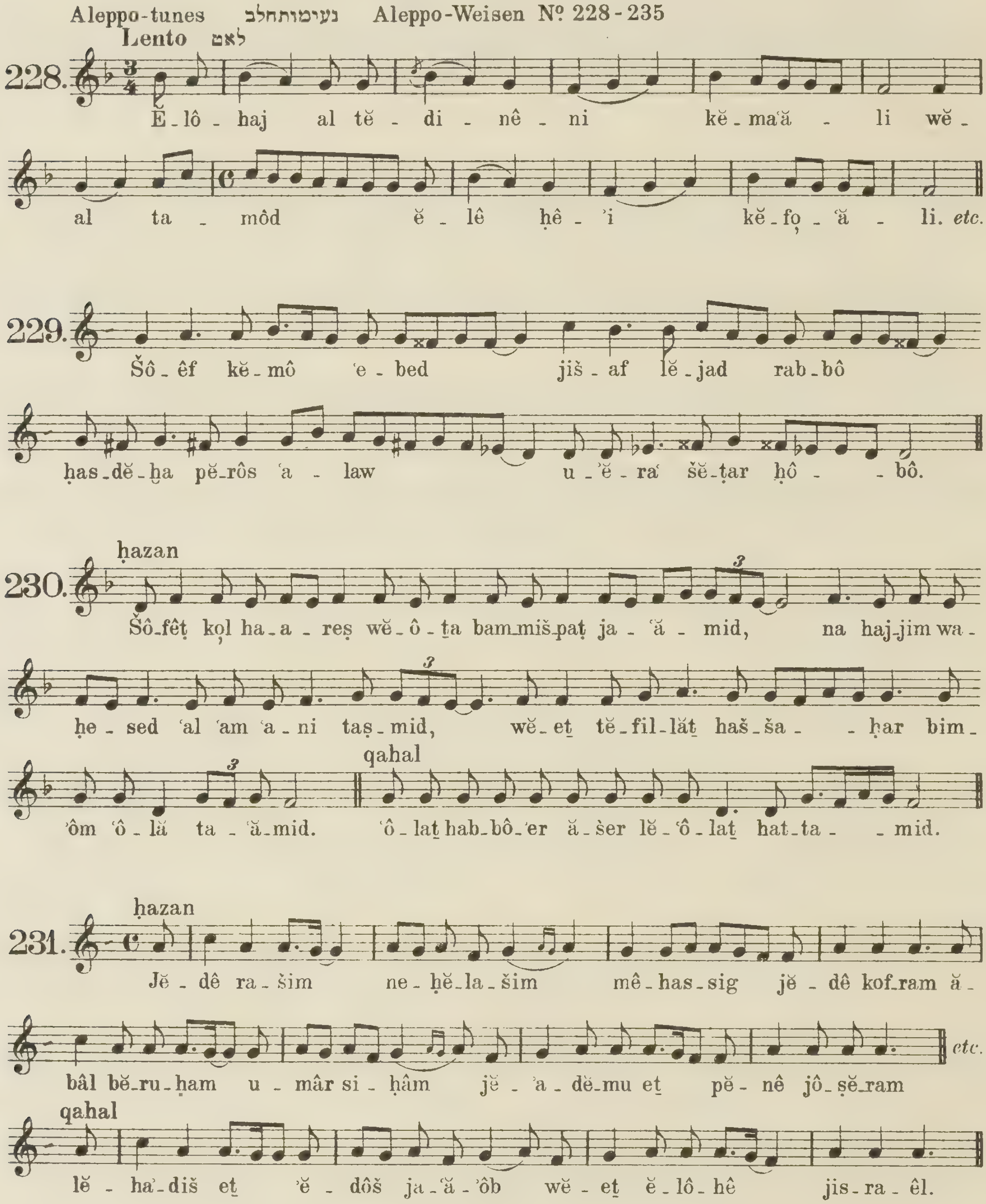

ḥazan
qahal
Ă_dô_naj sĕ_fa_taj tif_taḥ u_fi jag_gid tĕ_hil_la_te_ḫa, ba_ruḫ at_ta ă_
dô_naj ĕ_lô_hê_nu wê_lô_hê ă_bô_tê_nu, ĕ_lô_hê ab_ra_hâm ĕ_lô_hê jis_ḥa',
wê_lô_hê ja_'ă_'ob, ha_êl hag_ga_dôl hag_gib_bôr wĕ_han_nô_ra êl 'el_jôn gô_mêl ḥă_sa_
dim ṭô_bim 'ô_nê hak_kôl wĕ_zô_ḫêr ḥas_dê a_bôt u_mê_bi gô_êl lib_nê bĕ_nê_
qahal
ḥazan
hem lĕ_ma_'an šĕ_mô bĕ_a_hă_ba. Zọḫ_rê_nu lĕ_ḥaj_jim me_leḫ ḥa_fêṣ ba_ḥaj_jim wĕ_ḫot_
bê_nu bĕ_sê_fer ha_ḥaj_jim lĕ_ma_'ă_nah ĕ_lô_him ḥaj_jim, me_leḫ 'ô_zêr u_mô_ši_'a
qahal
ḥazan
u_ma_gên, ba_ruḫ at_ta' ă_dô_naj ma_gên ab_ra_ham.

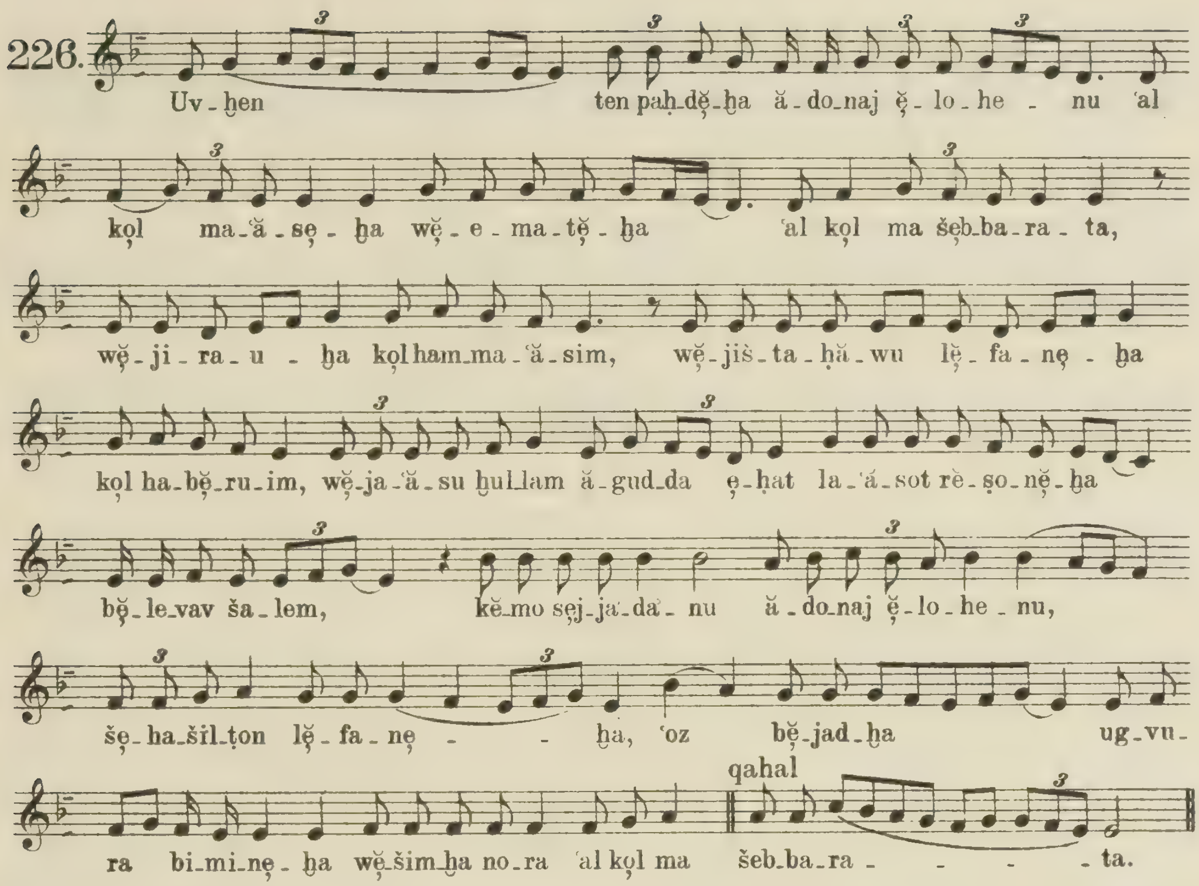
234.

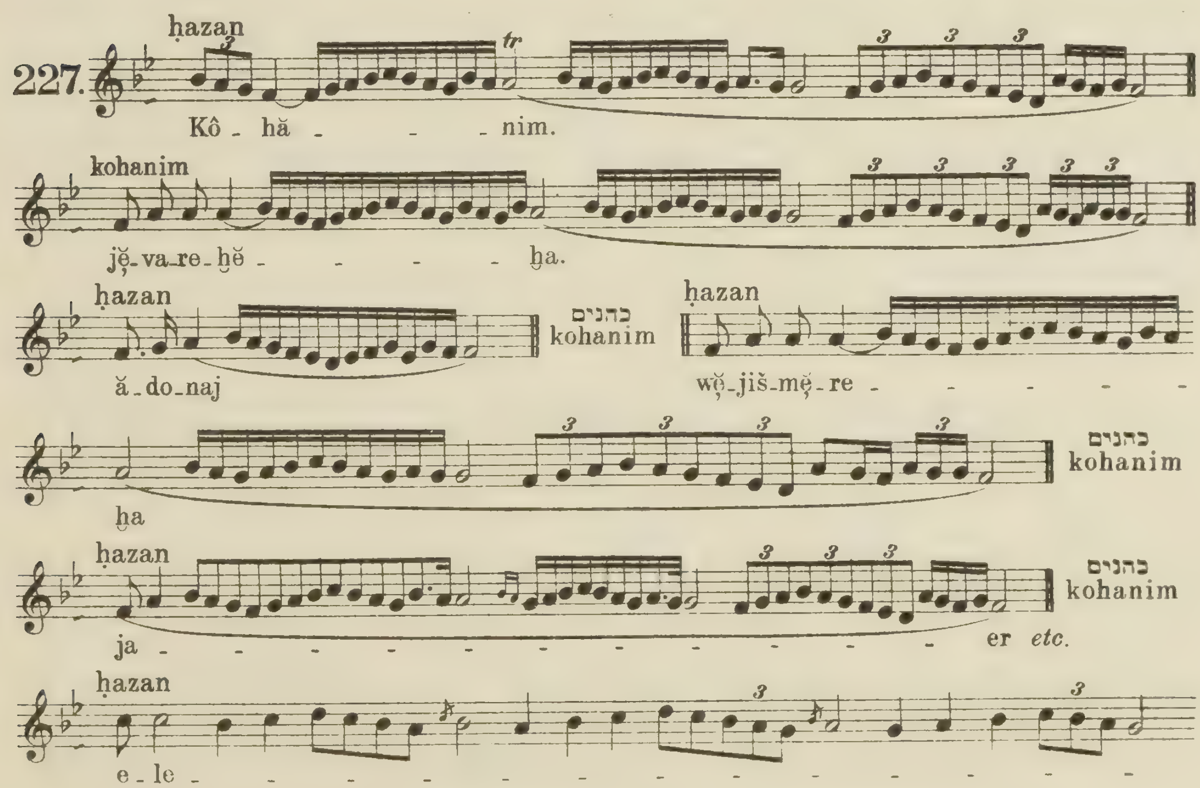

Ub_ḫêm tên_paḥ_dĕ_ḫa ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu 'al kọl ma_'a_
se_ḫa wĕ_ê_mọṭ_ḫa 'al kọl ma šeb_ba ra_ṯa wĕ_ji_ra_u_ḫa kọl
ham_ma_'ă_sim wĕ_jiš_ta_ḥă_wu lĕ_fa_ne_ḫa kọl hab_ru_im wjê_'a_su ḫul_

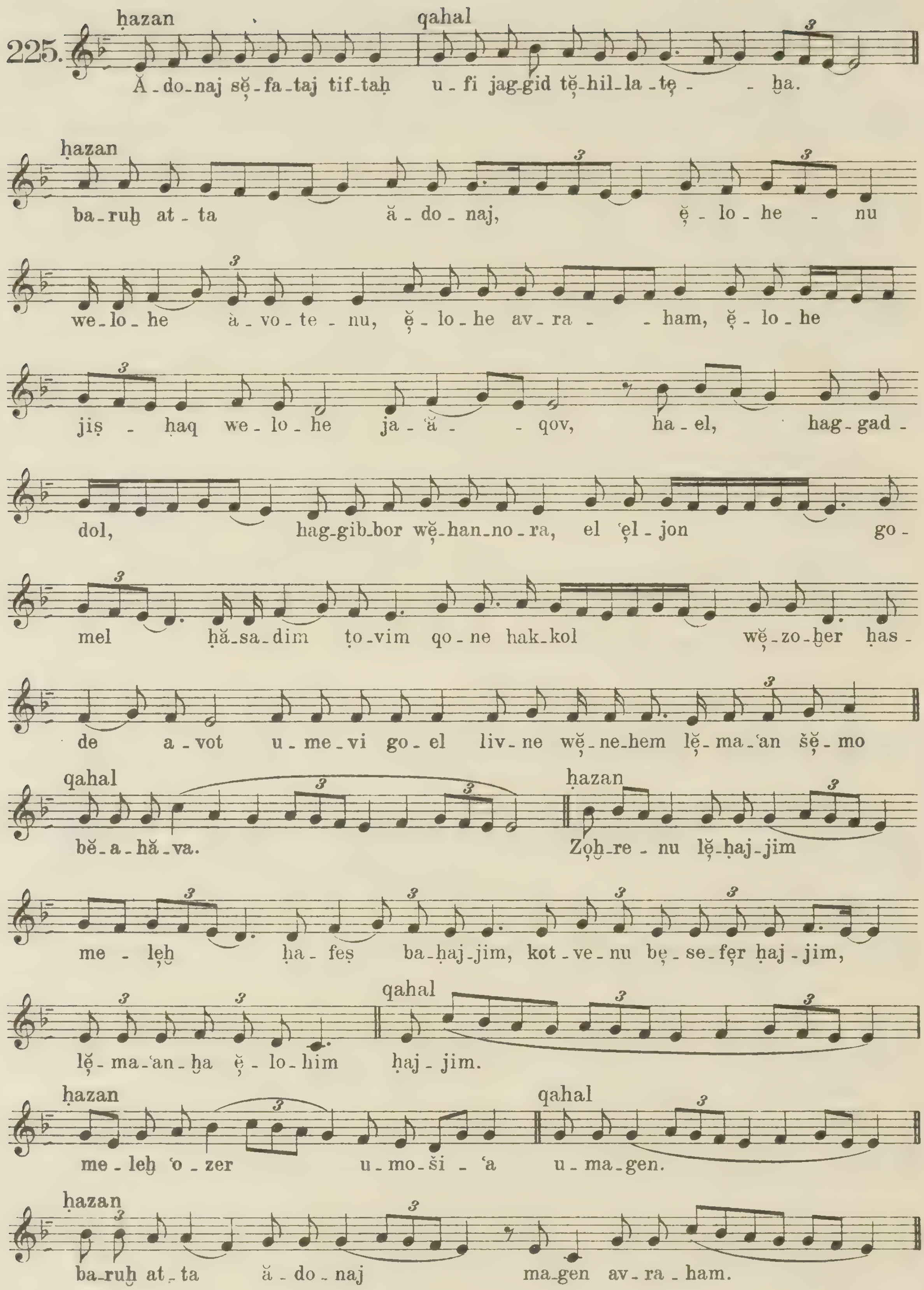

Aleppo-tunes נעימותחלב Aleppo-Weisen Nº 228-235

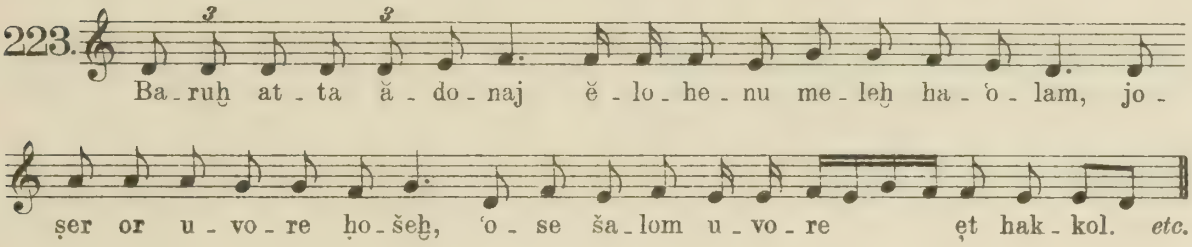

226.
Uv-ḫen ten paḥ-dě-ḫa ă-do-naj ę̆-lo-he - nu ʿal
kọl ma-ʿă-sę-ḫa wę̆-e-ma-tę̆-ḫa ʿal kọl ma šęb-ba-ra-ta,
wę̆-ji-ra-u-ḫa kọl ham-ma-ʿă-sim, wę̆-jiš-ta-ḥă-wu lę̆-fa-nę-ḫa
kọl ha-bę̆-ru-im, wę̆-ja-ʿă-su ḫul-lam ă-gud-da ę-ḥat la-ʿă-sot rè-ṣo-nę̆-ḫa
bę̆-le-vav ša-lem, kĕ-mo sęj-ja-da-nu ă-do-naj ę̆-lo-he-nu,
šę-ha-šil-ton lę̆-fa-nę - - ḫa, ʿoz bę̆-jad-ḫa ug-vu-
ra bi-mi-nę-ḫa wę̆-šim-ḫa no-ra ʿal kọl ma
qahal
šeb-ba-ra - - - - ta.

227.
ḥazan
Kô-hă - - - nim.
kohanim
jĕ-va-re-ḫĕ - - - - ḫa.
ḥazan
ă-do-naj
כהנים
kohanim
ḥazan
wę̆-jiš-mě-re - - - - -
ḫa
כהנים
kohanim
ḥazan
ja - - - - - - - - - - - - er etc.
כהנים
kohanim
ḥazan
e-le - - - - - - - - - - - - - -

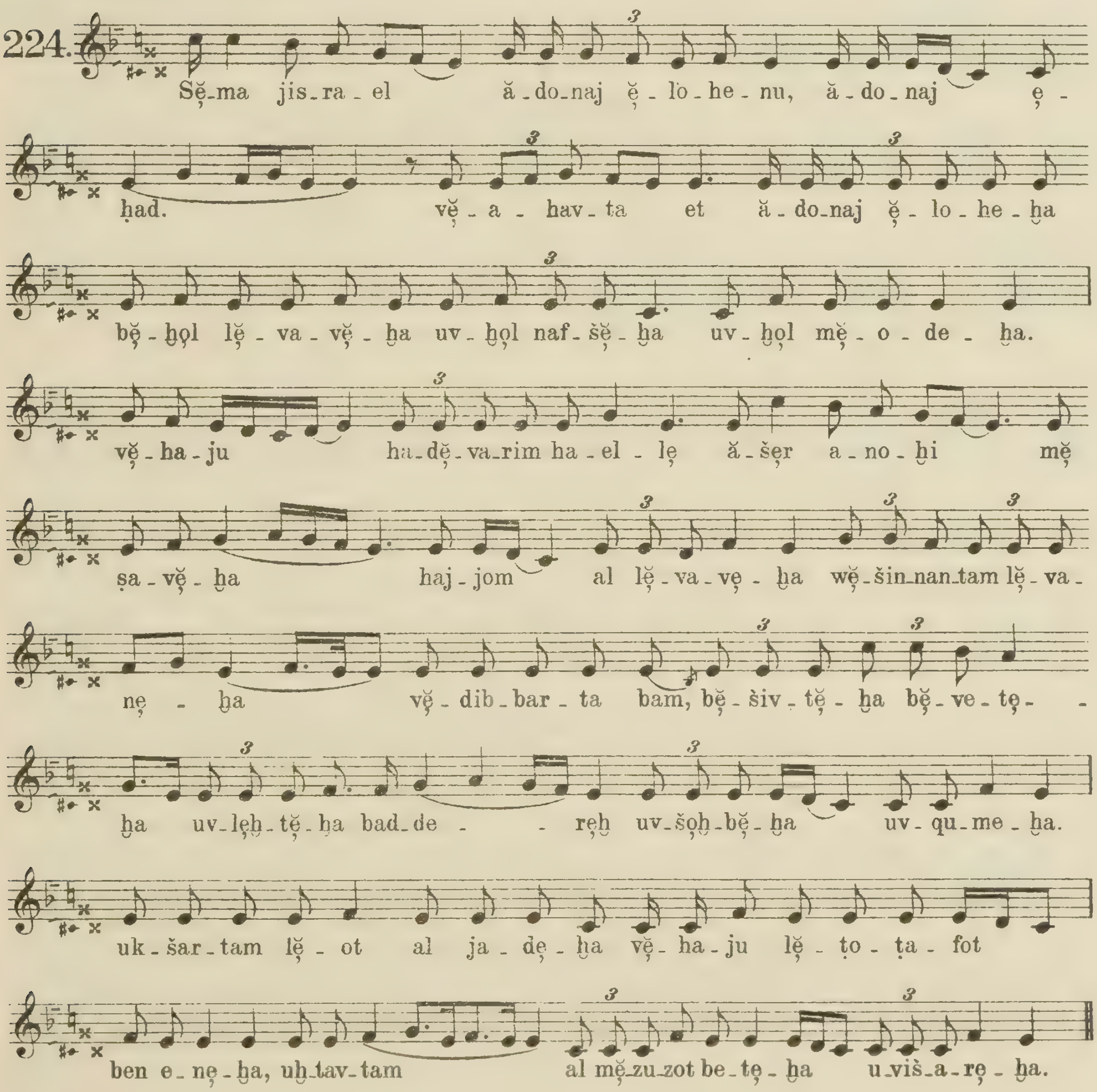

225.
ḥazan
qahal
Ă-do-naj sę̆-fa-taj tif-taḥ u-fi jag-gid tę̆-hil-la-tę̣--ḫa.
ḥazan
ba-ruḫ at-ta ă-do-naj, ę̆-lo-he-nu
we-lo-he à-vo-te-nu, ę̆-lo-he av-ra--ham, ę̆-lo-he
jiṣ-ḥaq we-lo-he ja-ʿă--qov, ha-el, hag-gad-
dol, hag-gib-bor wę̆-han-no-ra, el ʿęl-jon go-
mel ḥă-sa-dim ṭo-vim qo-ne hak-kol wę̆-zo-ḫer ḥas-
de a-vot u-me-vi go-el liv-ne wę̆-ne-hem lę̆-ma-ʿan šę̆-mo
qahal
bĕ-a-hă-va.
ḥazan
Zoḫ-re-nu lę̆-ḥaj-jim
me-leḫ ḥa-feṣ ba-ḥaj-jim, kot-ve-nu bę-se-fęr ḥaj-jim,
lę̆-ma-ʿan-ḫa ę̆-lo-him ḥaj-jim.
qahal
ḥazan
me-leḫ ʿo-zer u-mo-ši-ʿa u-ma-gen.
qahal
ḥazan
ba-ruḫ at-ta ă-do-naj ma-gen av-ra-ham.

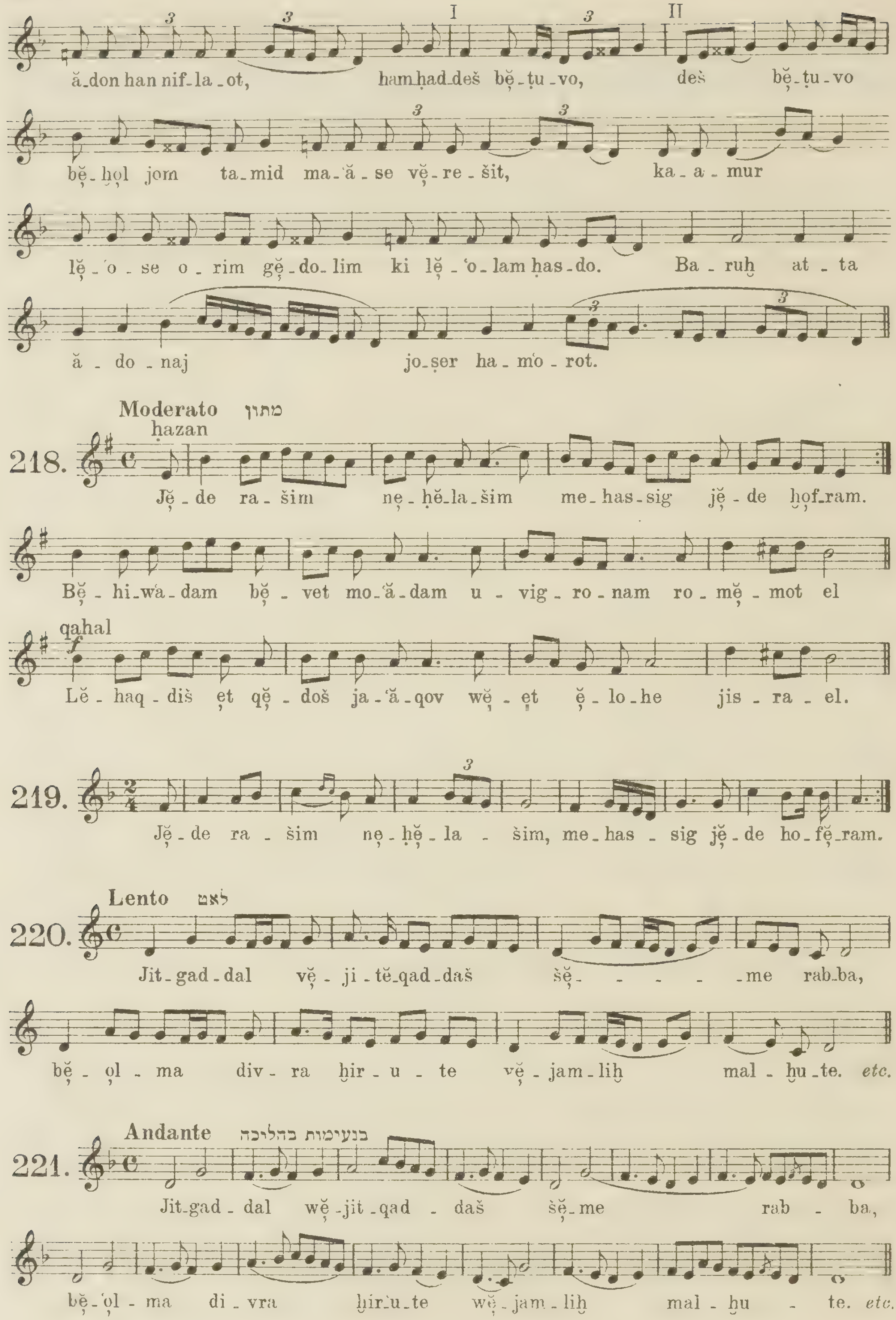
ḥazan

222.

223.

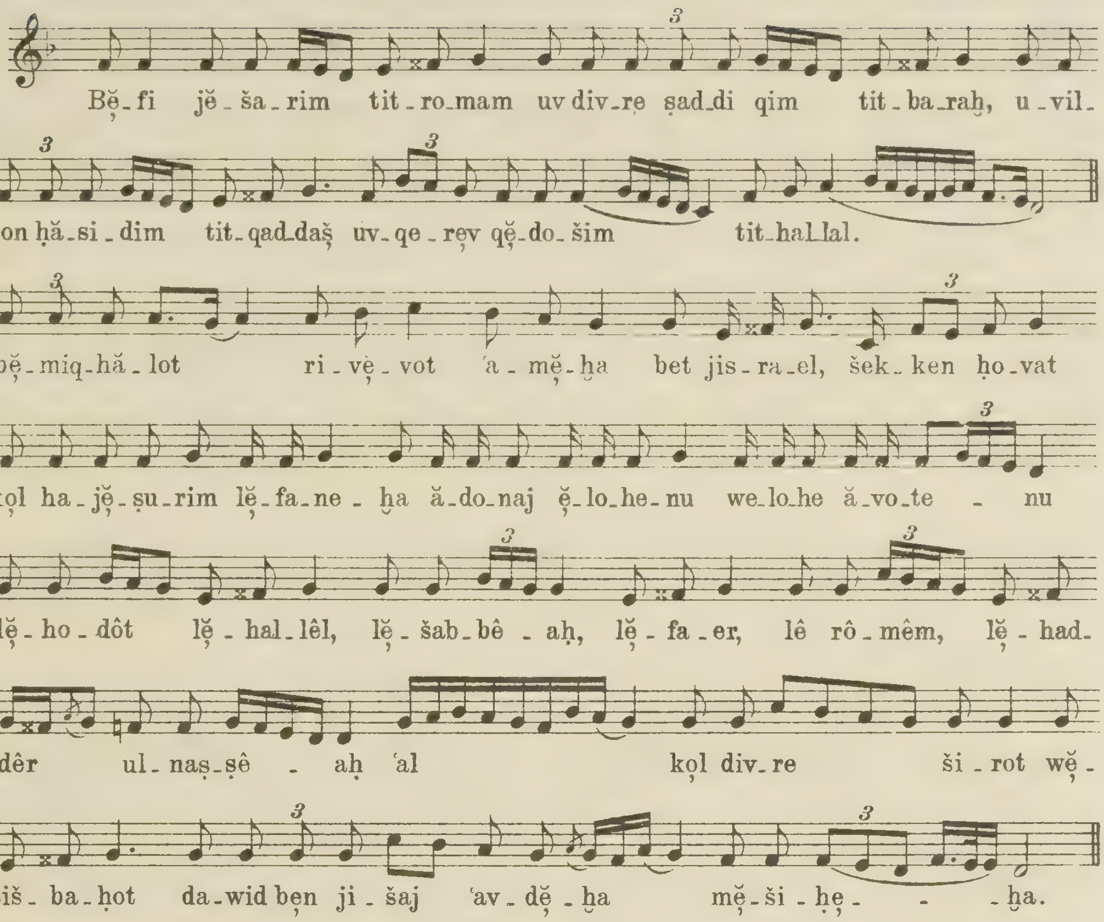
Saloniqui סלוניקי

224.

I II
ă-don han nif-la-ot, ham-ḥad-deš bĕ-ṭu-vo, deš bĕ-ṭu-vo
bĕ-ḥọl jom ta-mid ma-'ă-se vĕ-re-šit, ka-a-mur
lĕ-'o-se o-rim gĕ-do-lim ki lĕ-'o-lam ḥas-do. Ba-ruḫ at-ta
ă-do-naj jo-ṣer ha-m'o-rot.
Moderato מתון
ḥazan
218.
Jĕ-de ra-šim nẹ-ḥĕ-la-šim me-has-sig jĕ-de ḥof-ram.
Bĕ-hi-wa-dam bĕ-vet mo-'ă-dam u-vig-ro-nam ro-mĕ-mot el
qahal
Lĕ-haq-diš ẹt qĕ-doš ja-'ă-qov wĕ-ẹt ĕ-lo-he jis-ra-el.
219.
Jĕ-de ra-šim nẹ-ḥĕ-la-šim, me-has-sig jĕ-de ho-fĕ-ram.
Lento לאט
220.
Jit-gad-dal vĕ-ji-tĕ-qad-daš šĕ- -me rab-ba,
bĕ-ọl-ma div-ra ḫir-u-te vĕ-jam-liḫ mal-ḫu-te. etc.
Andante בנעימות בהליכה
221.
Jit-gad-dal wĕ-jit-qad-daš šĕ-me rab-ba,
bĕ-'ọl-ma di-vra ḫir'u-te wĕ-jam-liḫ mal-ḫu-te. etc.

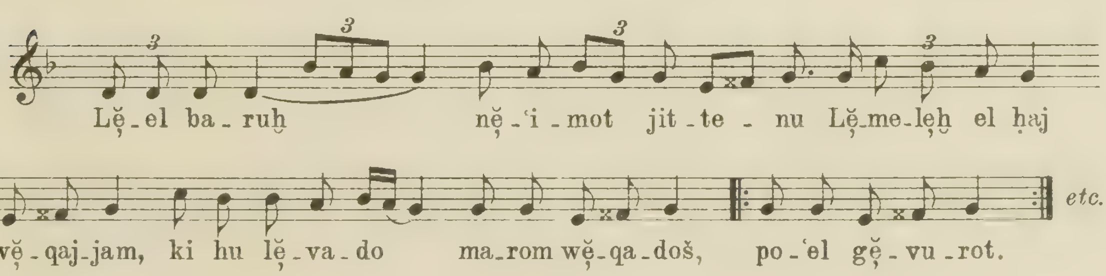
215.

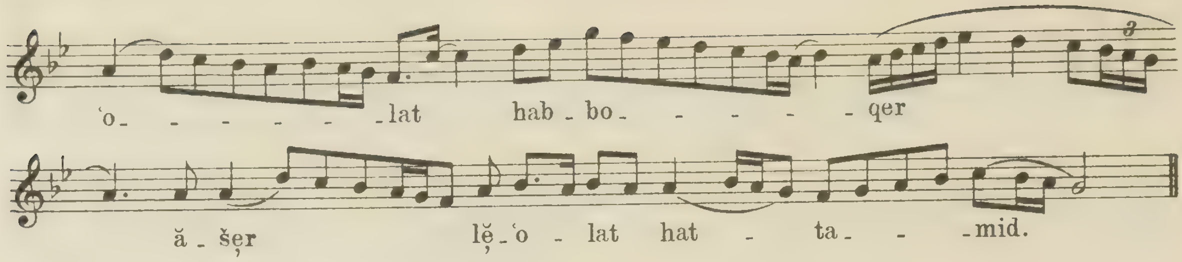

Bẹ̆_fi jĕ_ša_rim tit_ro_mam uv div_rẹ ṣad_di qim tit_ba_raẖ, u_vil_
šon ḥă_si_dim tit_qad_daš uv_qe_rẹv qẹ̆_do_šim tit_hal_lal.
bẹ̆_miq_hă_lot ri_vẹ_vot ʿa_mẹ̆_ẖa bet jis_ra_el, šek_ken ḥo_vat
kọl ha_jẹ̆_ṣu_rim lẹ̆_fa_ne_ẖa ă_do_naj ẹ̆_lo_he_nu we_lo_he ă_vo_te _ nu
lẹ̆_ho_dôt lẹ̆_hal_lêl, lẹ̆_šab_bê_aḥ, lẹ̆_fa_er, lê rô_mêm, lẹ̆_had_
dêr ul_nas_ṣê _ aḥ ʿal kọl div_re ši_rot wẹ̆_
tiš_ba_ḥot da_wid bẹn ji_šaj ʿav_dẹ̆_ẖa mẹ̆_ši_ḥẹ_ _ _ẖa.

216.

Wẹ̆_ha_o_fa_nim wẹ̆_ḥaj_jot haq_qo_dẹš bẹ̆_ra_ʿaš ga_dol mit_
na_sẹ̆_im lẹ̆_ʿu_mat ha_sẹ̆_ra_fim lẹ̆_ʿum_ma_tam mẹ̆_ša_bẹ̆_ḥim wẹ̆_o_mẹ̆_
rim. Ba_ruẖ kẹ̆_vod ă_do_naj mi_mẹ̆_ko_mo.

217.

Lẹ̆_el ba_ruẖ nẹ̆_ʿi_mot jit_te_nu Lẹ̆_me_lẹẖ el ḥaj
wẹ̆_qaj_jam, ki hu lẹ̆_va_do ma_rom wẹ̆_qa_doš, po_ʿel gẹ̆_vu_rot.
etc.

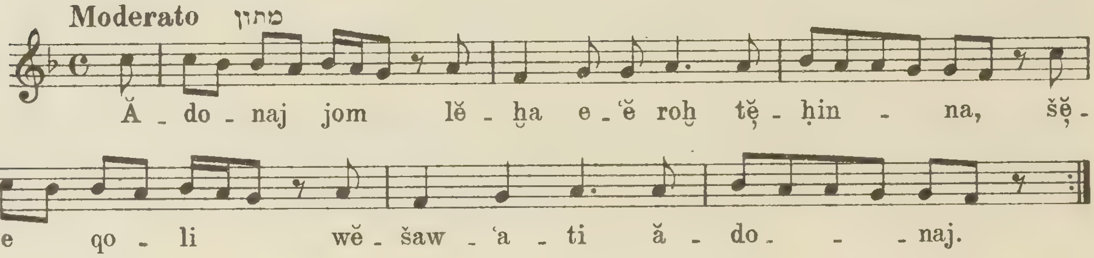
Balkan בלקן

212.

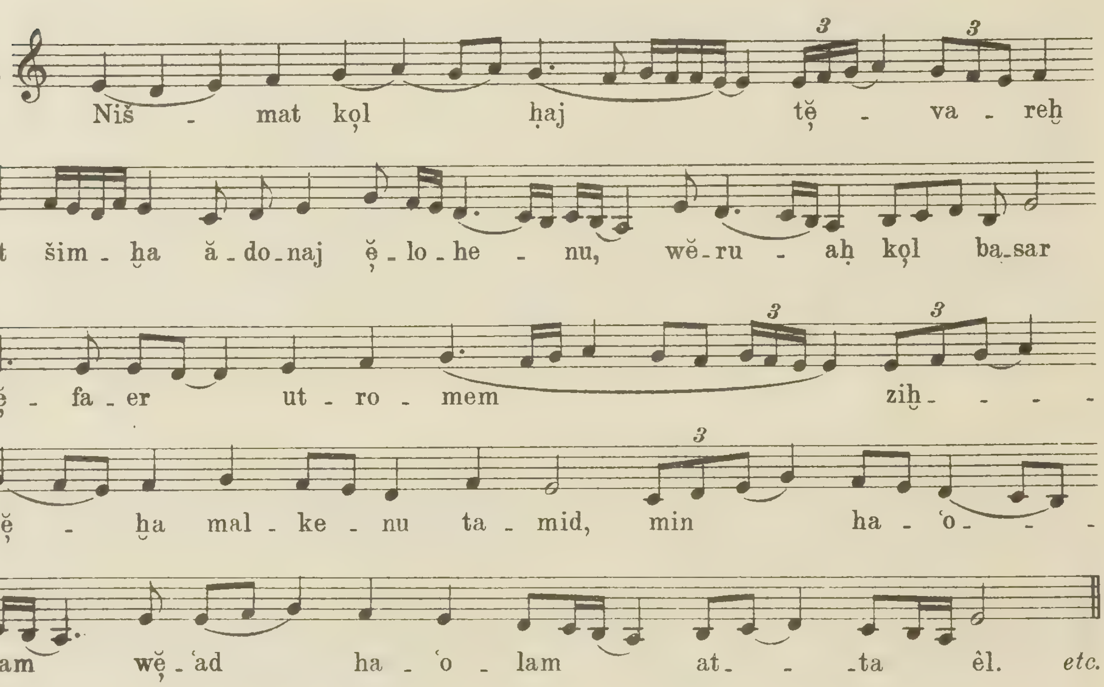

Moderato מתון

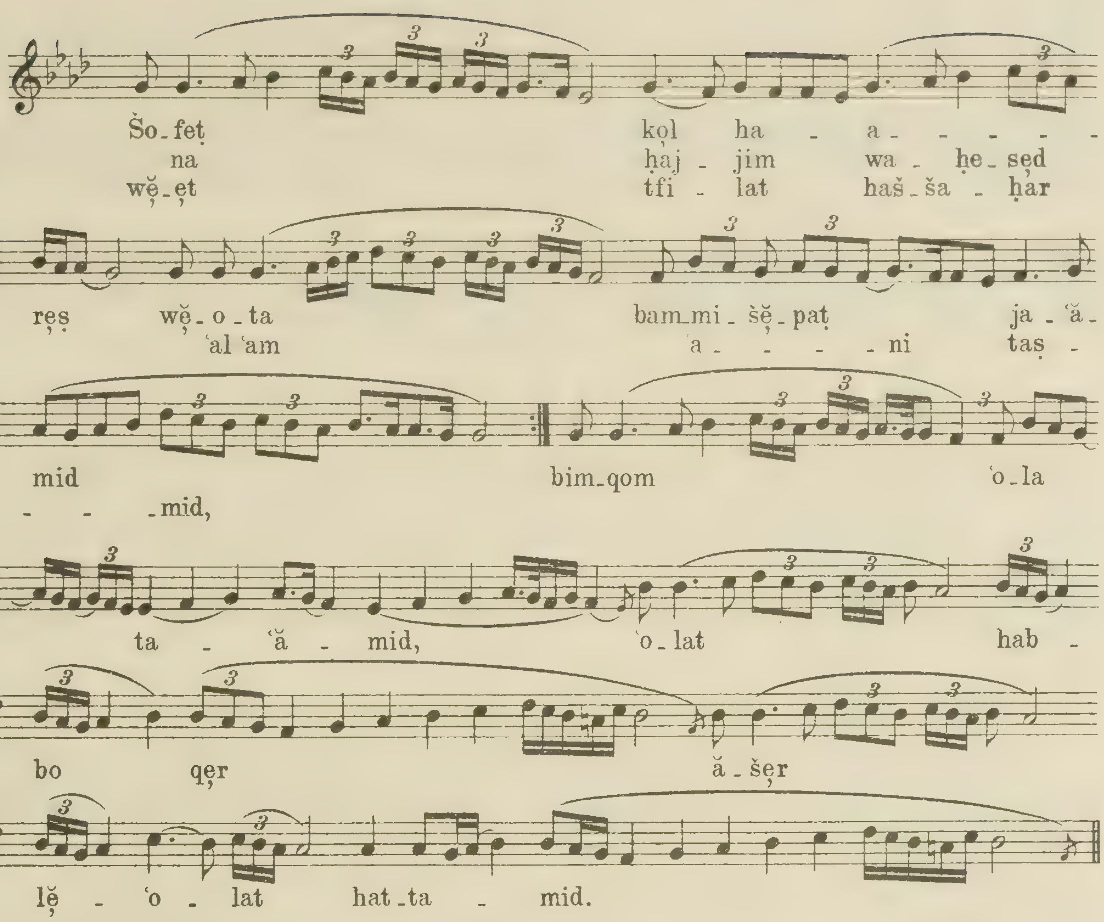
213.

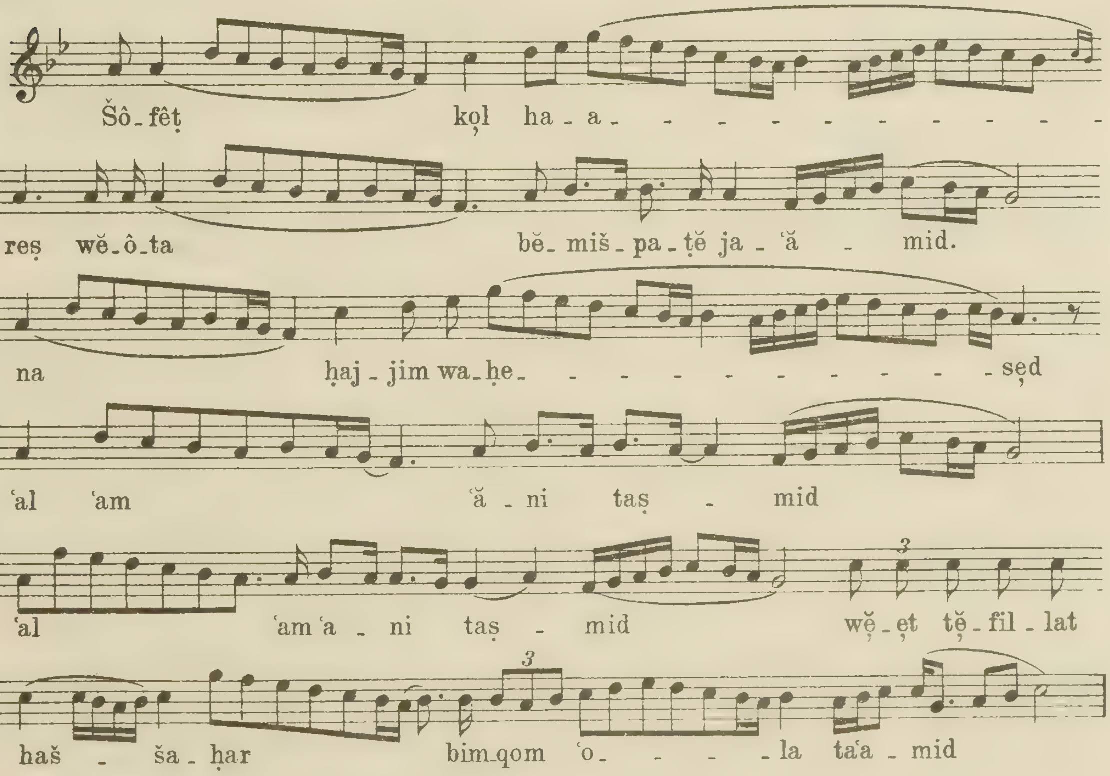
214.

210.

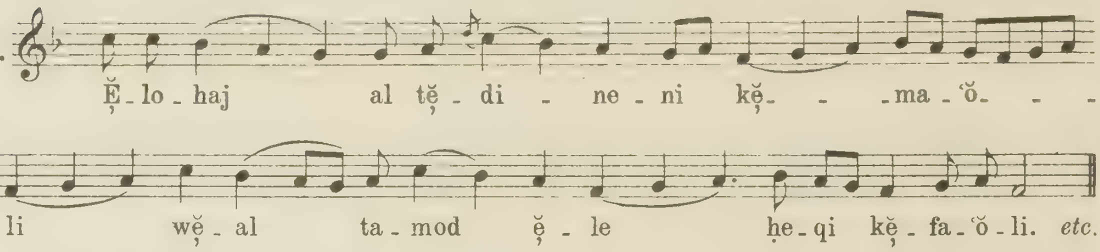

Šo_fet kol ha - a - - - - -
na ḥaj - jim wa - ḥe_sed
wĕ_et tfi - lat haš_ša - ḥar
reṣ wĕ_o_ta bam_mi - šĕ_pat ja - ʿă -
ʿal ʿam a - - - - ni taṣ -
mid bim_qom ʿo_la
- - - mid,
ta - ʿă - mid, ʿo_lat hab -
bo qer ă_šer
lĕ - ʿo - lat hat_ta - mid.

211.

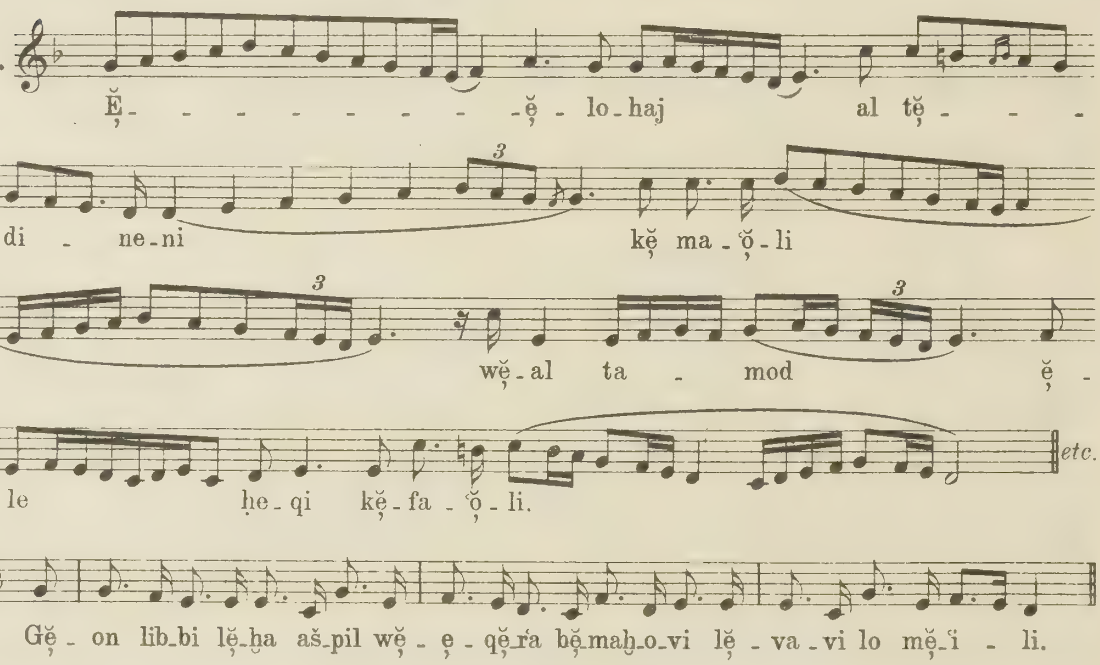

Šô_fêṭ kol ha_a_ - - - - - - - - - - -
reṣ wĕ_ô_ta bĕ_miš_pa_ṭĕ ja_ʿă - mid.
na ḥaj_jim wa_ḥe_ - - - - - - - - - - - sed
ʿal ʿam ʿă - ni taṣ - mid
ʿal ʿam ʿa - ni taṣ - mid wĕ_eṭ tĕ_fil_lat
haš - ša_ḥar bim_qom ʿo_ - - - la taʿa - mid

207.

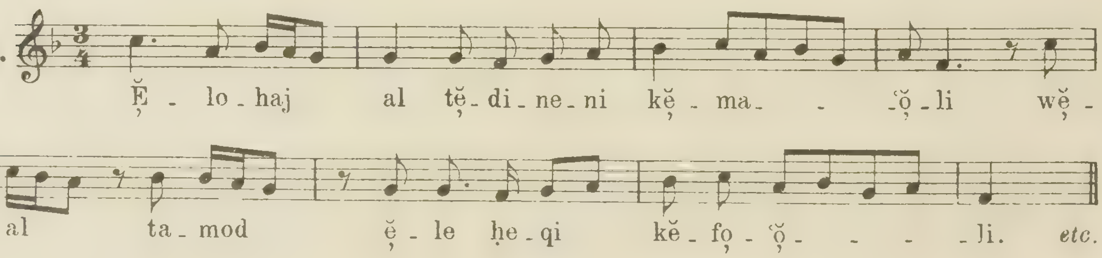

208.

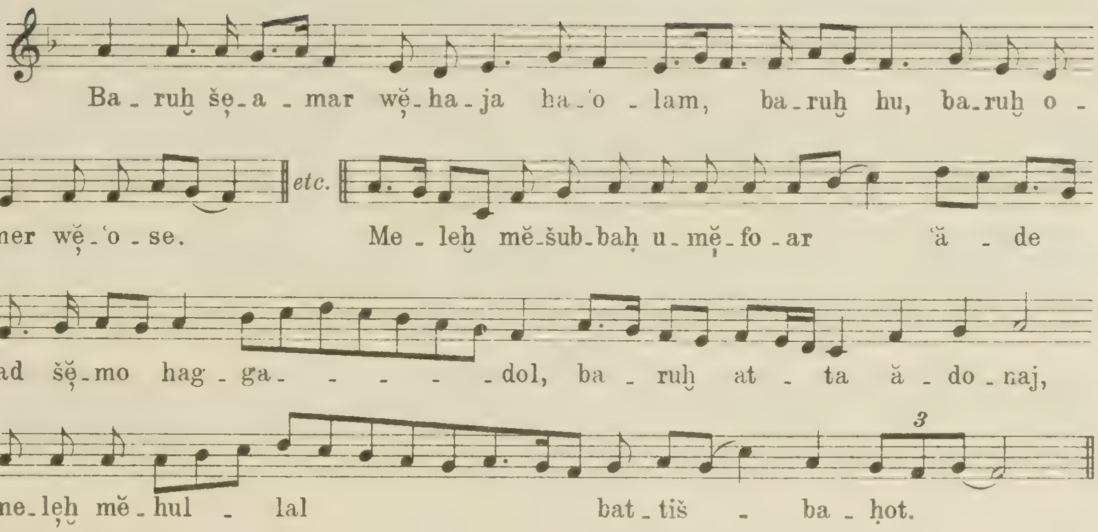

Balkan בלקן

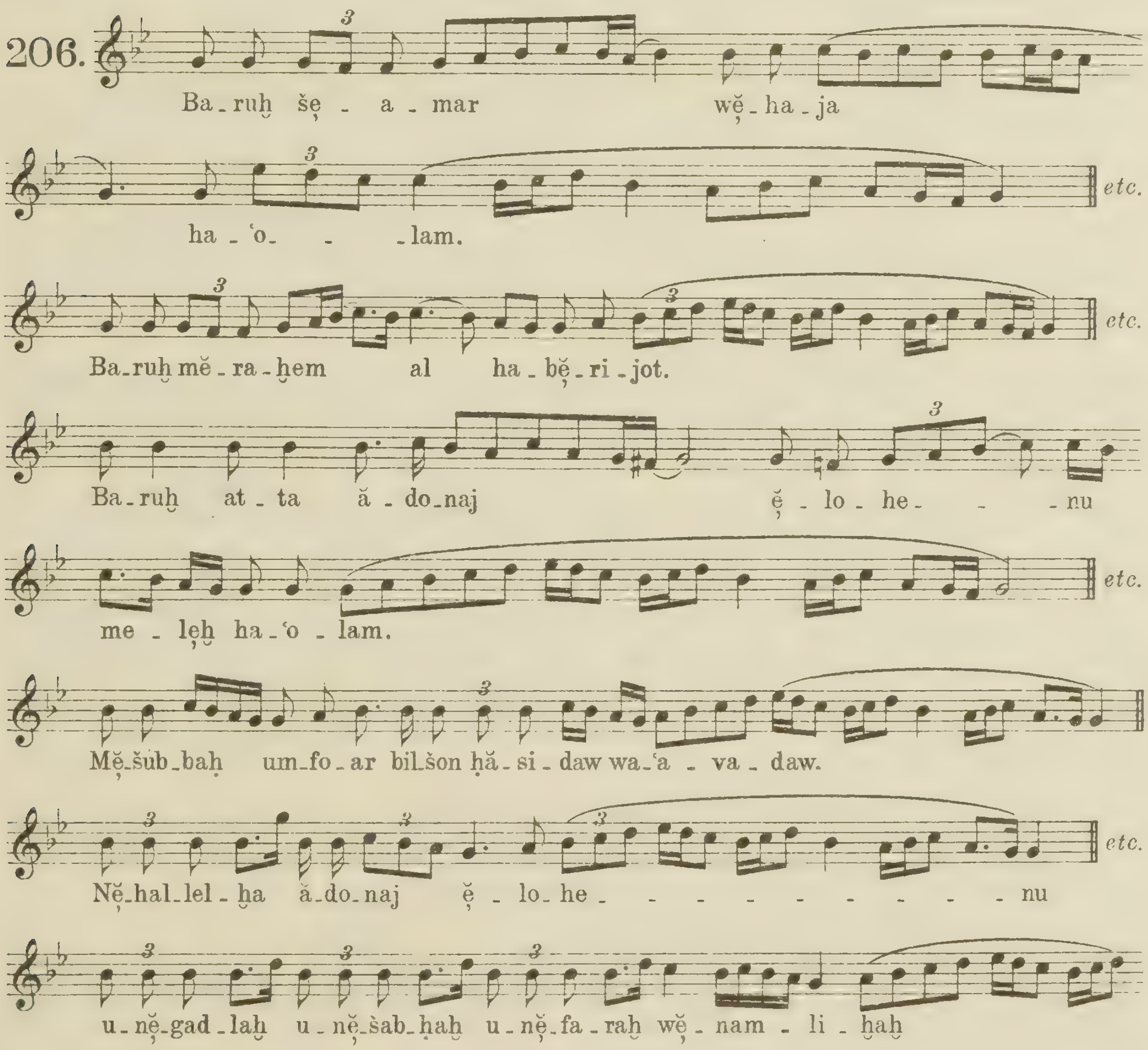
209.

205.

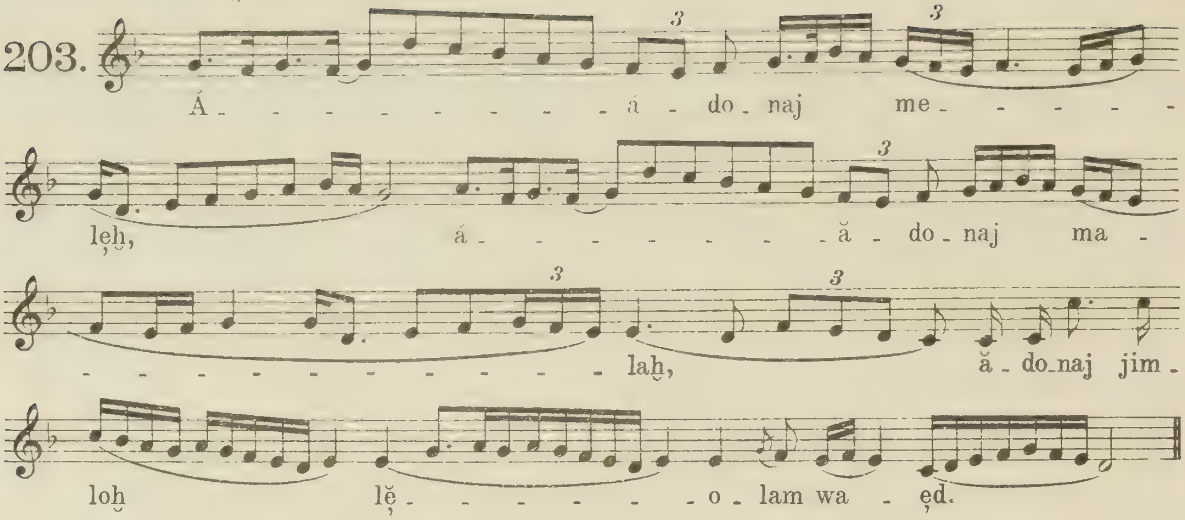

Ba - ruḫ šẹ-a - mar wẹ̆-ha-ja ha-'o - lam, ba-ruḫ hu, ba-ruḫ o -
mer wẹ̆-'o - se.
etc.
Me - leḫ mĕ-šub-baḥ u-mẹ̆-fo-ar 'ă - de
'ad šẹ̆-mo hag - ga- - - - - dol, ba - ruḫ at - ta ă - do-naj,
me-lẹḫ mĕ-hul - lal bat-tiš - ba - ḥot.

206.

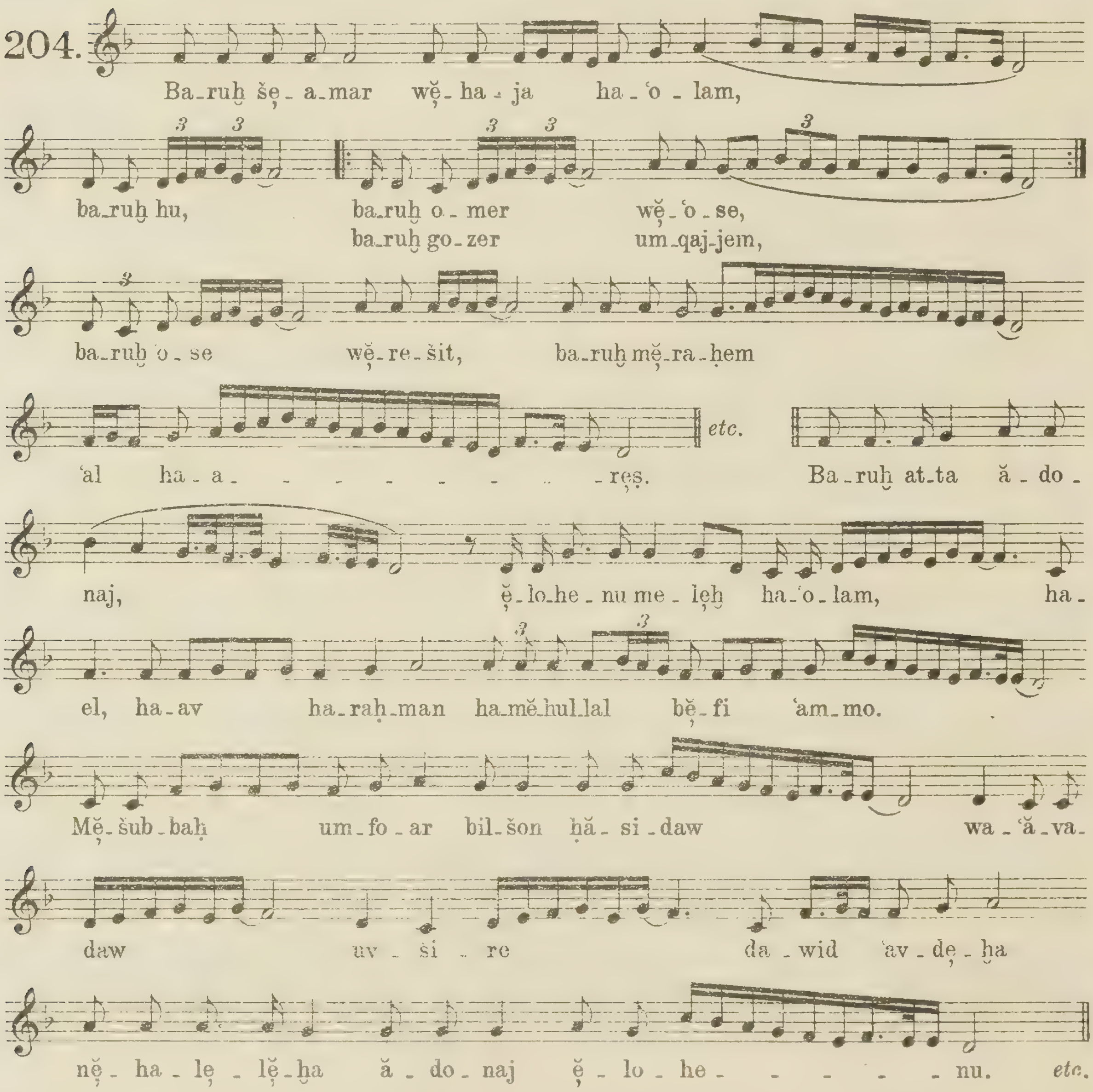

Ba-ruḫ šẹ - a - mar wẹ̆-ha-ja
ha - 'o- - lam.
etc.
Ba-ruḫ mĕ - ra - ḫem al ha - bẹ̆ - ri - jot.
etc.
Ba-ruḫ at - ta ă - do-naj ẹ̆ - lo - he- - - nu
me - lẹḫ ha-'o - lam.
etc.
Mẹ̆-šub-baḥ um-fo-ar bil-šon ḥă-si - daw wa-'a - va - daw.
Nẹ̆-hal-lel-ḫa ă-do-naj ẹ̆ - lo-he- - - - - - - - - - nu
etc.
u-nẹ̆-gad-laḫ u-nẹ̆-šab-ḥaḫ u-nẹ̆-fa-raḫ wẹ̆-nam - li - ḫaḫ

Balkan בלקן

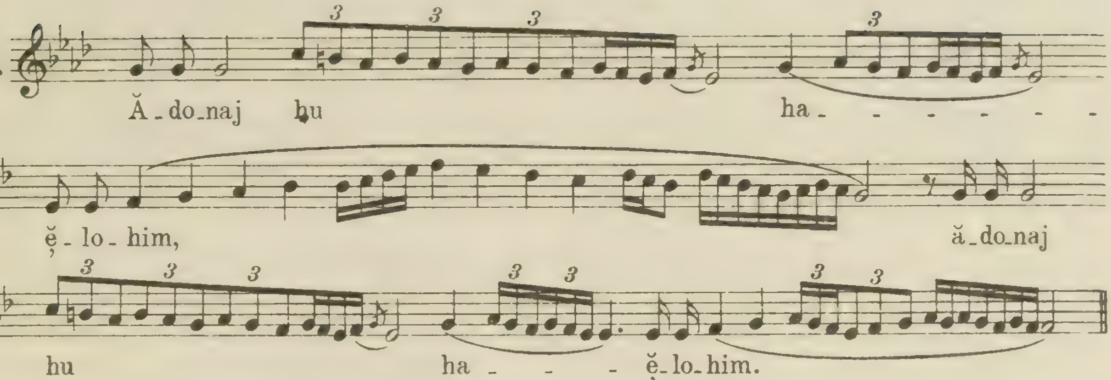
203.

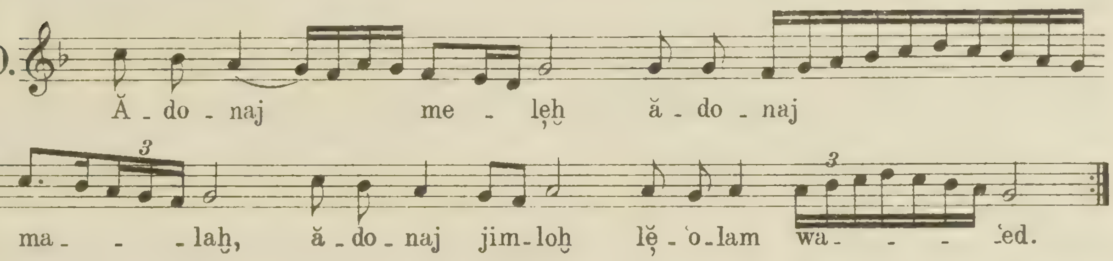

204.

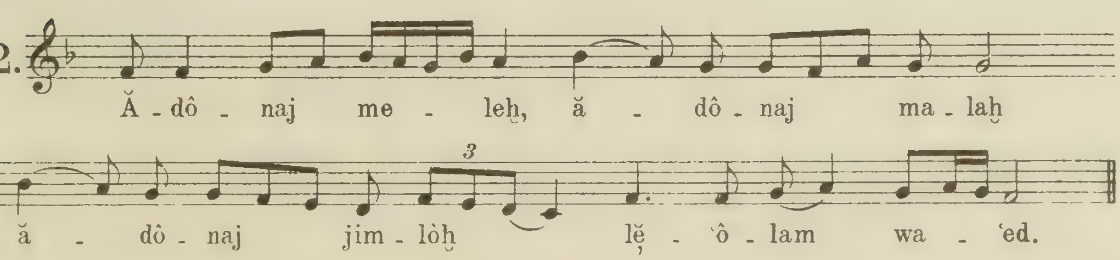

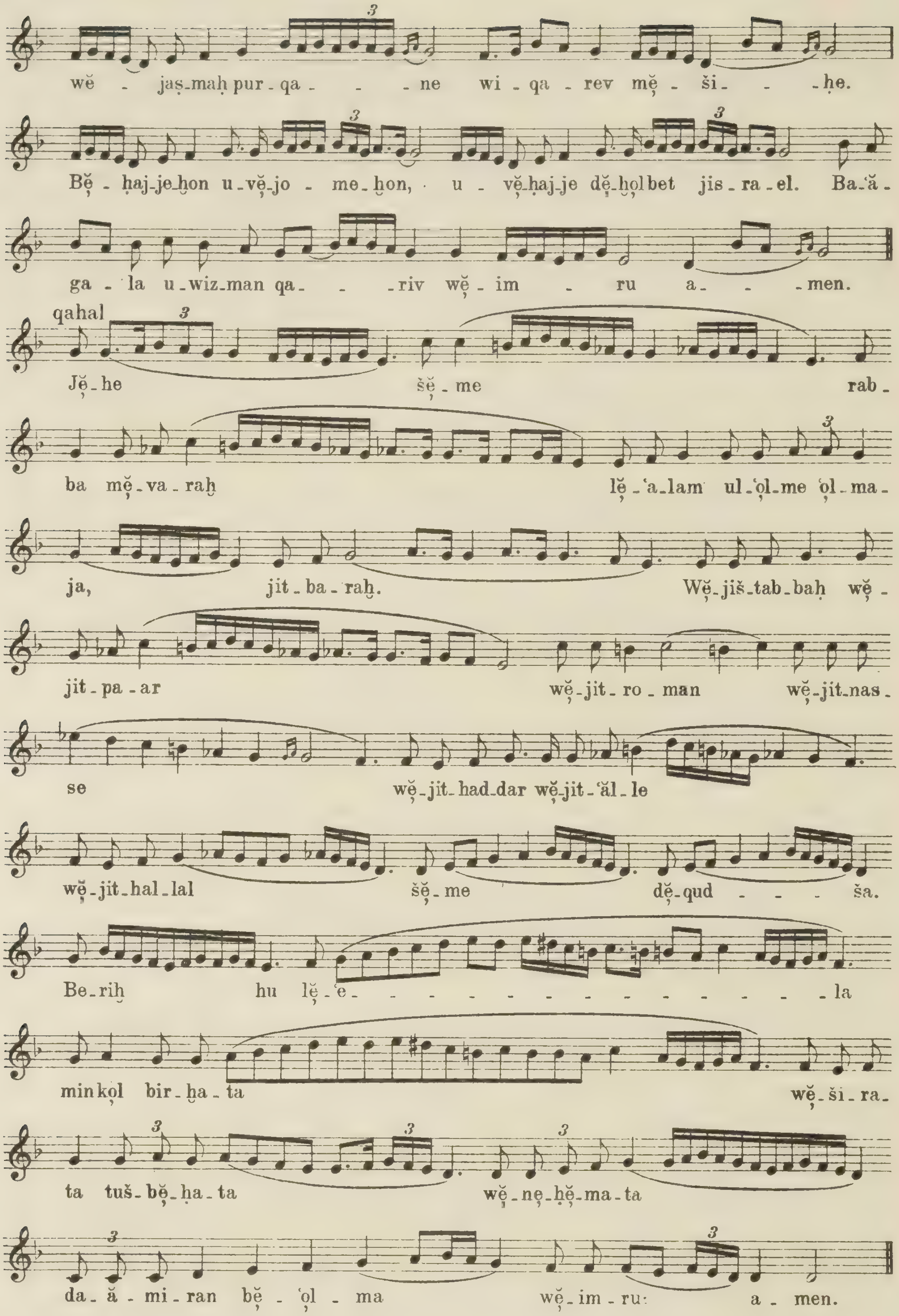
Morning Service שחרית Morgengebet.

199.

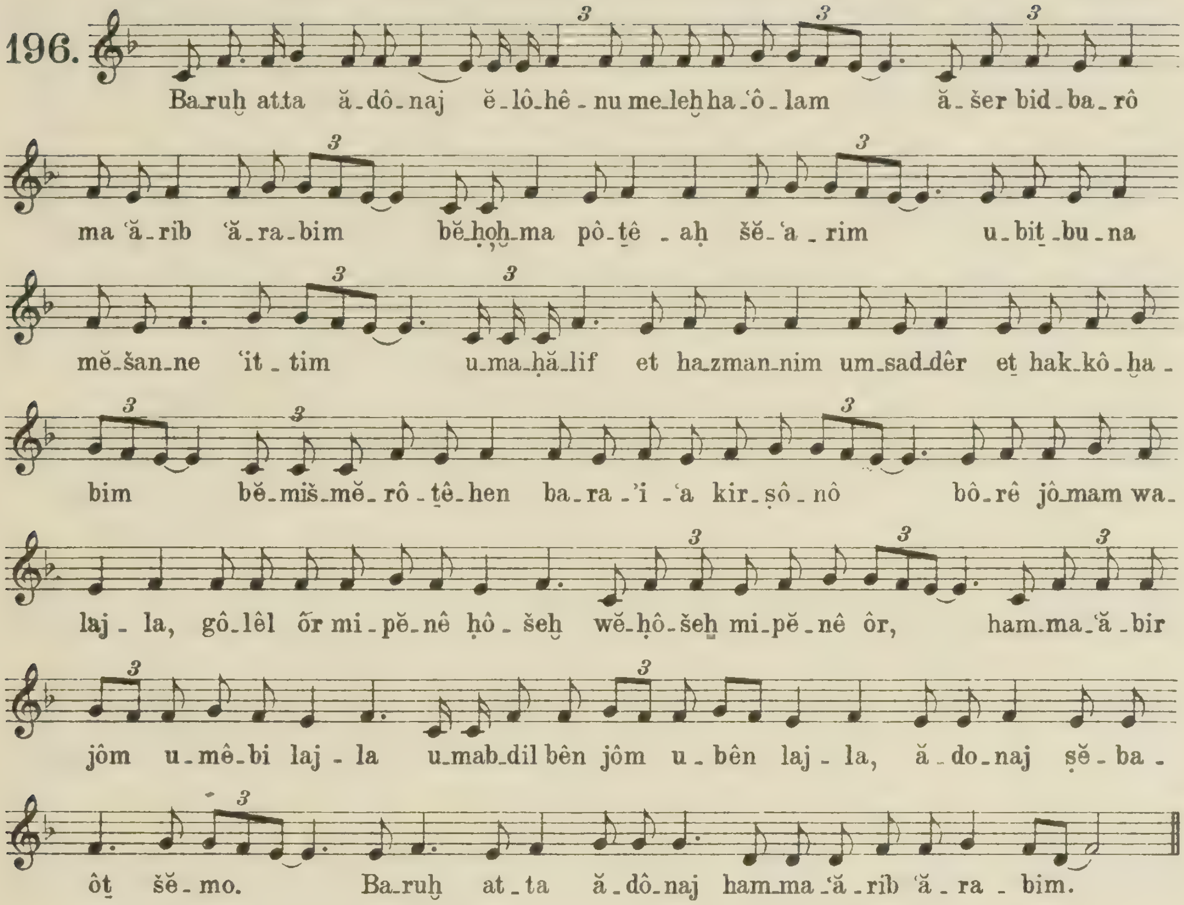
200.

201.

202.

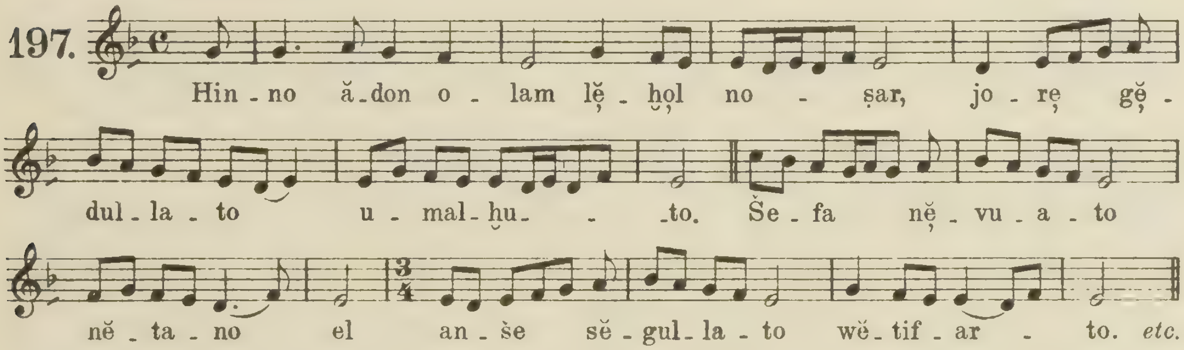

wĕ - jaṣ_maḥ pur_qa - - - ne wi_qa_rev mĕ - ši - - ḥe.
Bĕ̦ - ḥaj_je_hon u_vĕ_jo - me_hon, u - vĕ̦_ḥaj_je dĕ̦_hol bet jis_ra_el. Ba_ʿă -
ga - la u_wiz_man qa - - riv wĕ̦_im - ru a - - men.
qahal
Jĕ̦_he šĕ̦_me rab -
ba mĕ̦_va_raḥ lĕ̦_ʿa_lam ul_ʿo̦l_me ʿo̦l_ma -
ja, jit_ba_raḥ. Wĕ̦_jiš_tab_baḥ wĕ̦ -
jit_pa_ar wĕ̦_jit_ro_man wĕ̦_jit_nas -
se wĕ̦_jit_had_dar wĕ̦_jit_ʿăl_le
wĕ̦_jit_hal_lal šĕ̦_me dĕ̦_qud - - - ša.
Be_riḥ hu lĕ̦_ʿe - - - - - - - - - - - - - la
min ko̦l bir_ha_ta wĕ̦_ši_ra -
ta tuš_bĕ̦_ḥa_ta wĕ̦_nẹ_ḥĕ̦_ma_ta
da_ă_mi_ran bĕ̦ - ʿo̦l - ma wĕ̦_im_ru: a - men.

196.

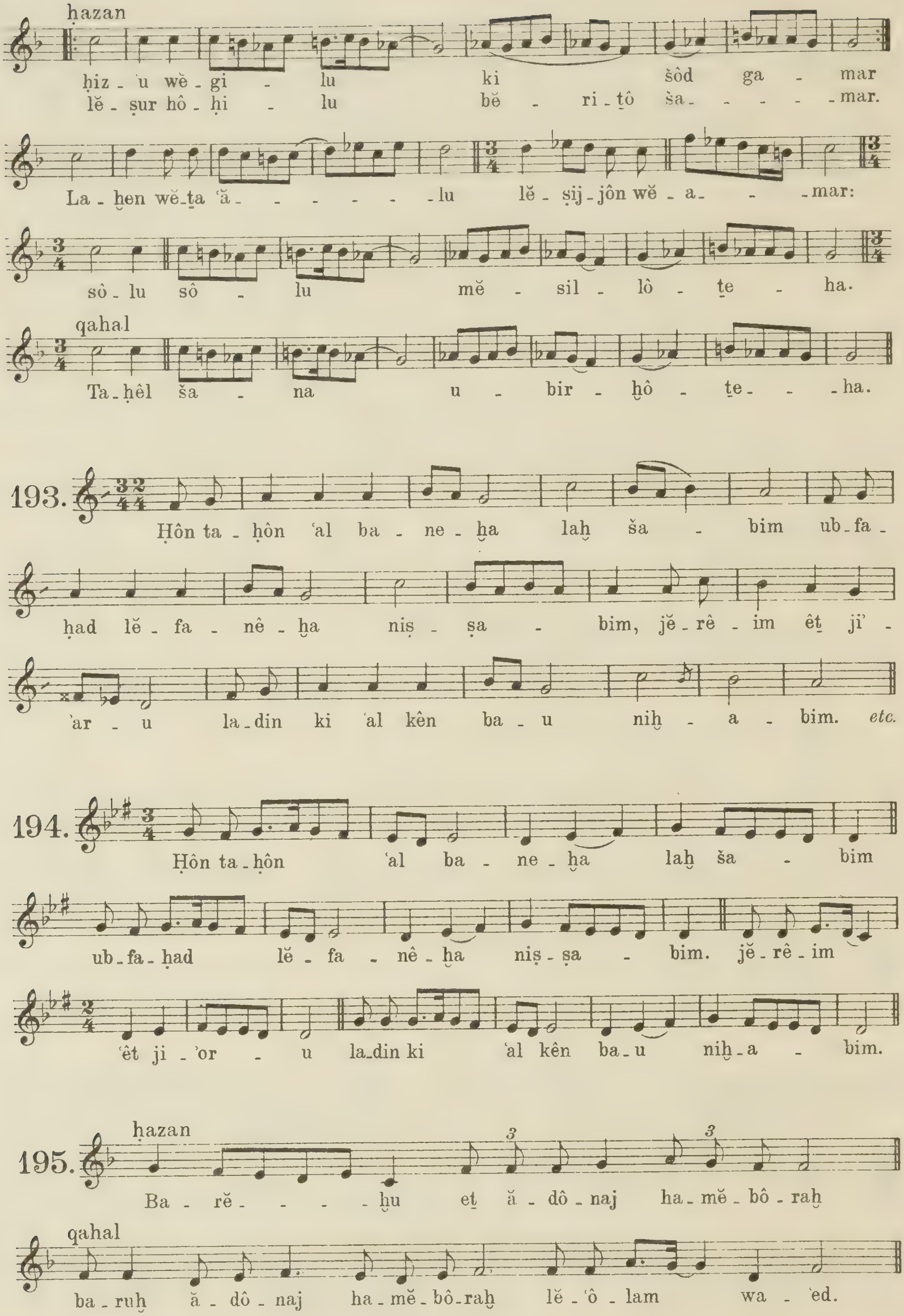
Saloniqui סלוניקי

197.

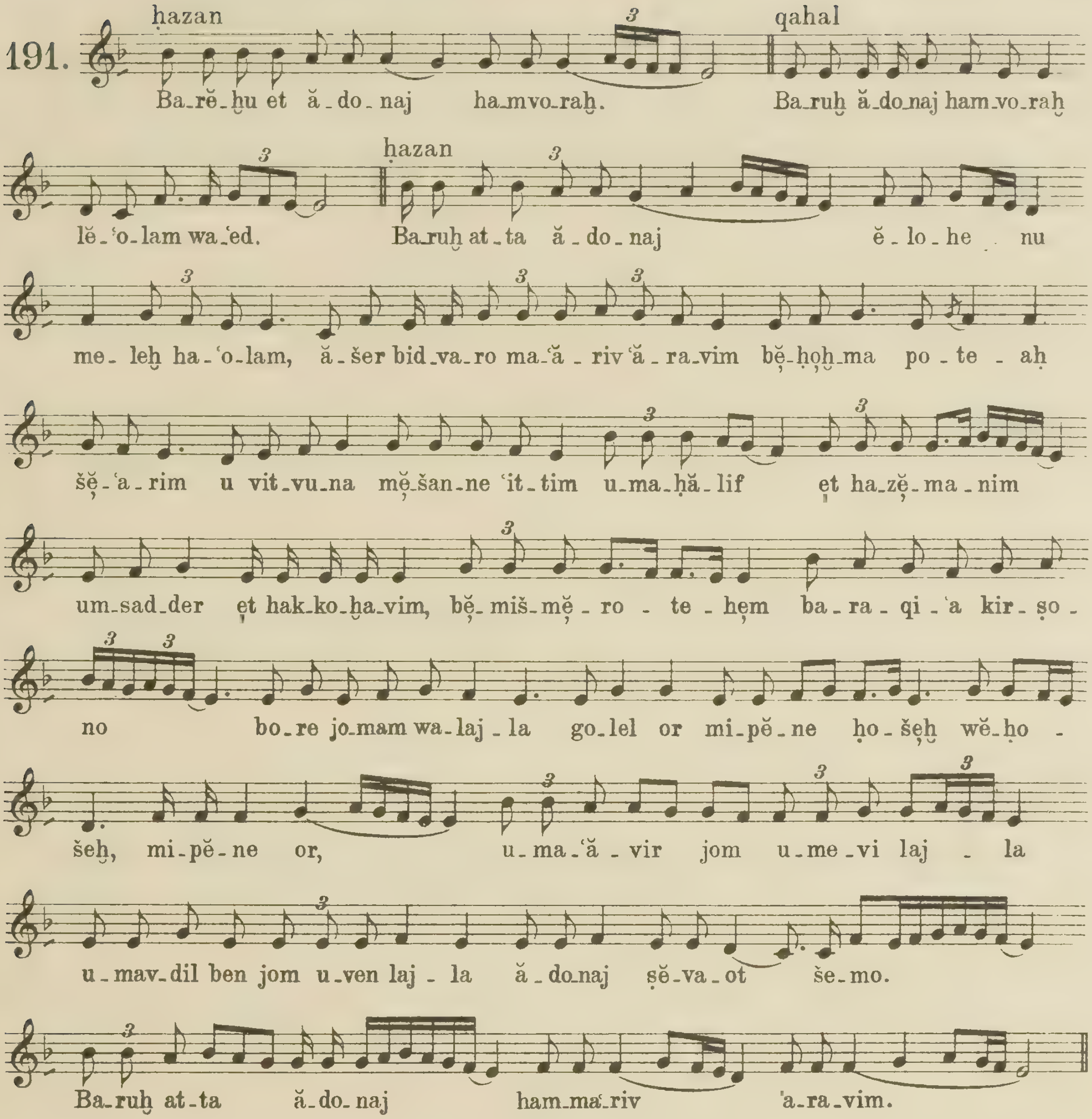

198.

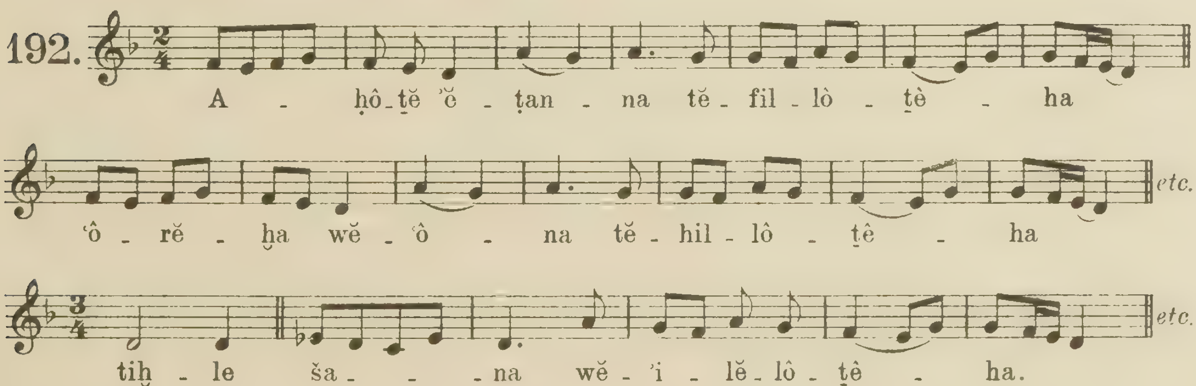

ḥazan
ḥiz - 'u wè - gi - lu ki šòd ga - mar
lĕ - ṣur hô - ḥi - lu bĕ - ri - ṯô ša - - - - - mar.
La - ḫen wĕ-ṯa 'ă - - - - - - lu lĕ - ṣij - jôn wĕ - a - - - mar:
sò - lu sô - lu mĕ - sil - lô - ṯe - ha.
qahal
Ta - ḥêl ša - na u - bir - ḫô - ṯe - - ha.
193.
Ḥôn ta - ḥôn 'al ba - ne - ḫa laḫ ša - bim ub - fa -
ḥad lĕ - fa - nê - ḫa niṣ - ṣa - bim, jĕ - rê - im êṯ ji' -
'ar - u la - din ki 'al kên ba - u niḫ - a - bim. etc.
194.
Ḥôn ta - ḥôn 'al ba - ne - ḫa laḫ ša - bim
ub - fa - ḥad lĕ - fa - nê - ḫa niṣ - ṣa - bim. jĕ - rê - im
'êt ji - 'or - u la-din ki 'al kên ba - u niḫ - a - bim.
195.
ḥazan
Ba - rĕ - - - - ḫu eṯ ă - dô - naj ha - mĕ - bô - raḫ
qahal
ba - ruḫ ă - dô - naj ha - mĕ - bô - raḫ lĕ - 'ô - lam wa - 'ed.

191.

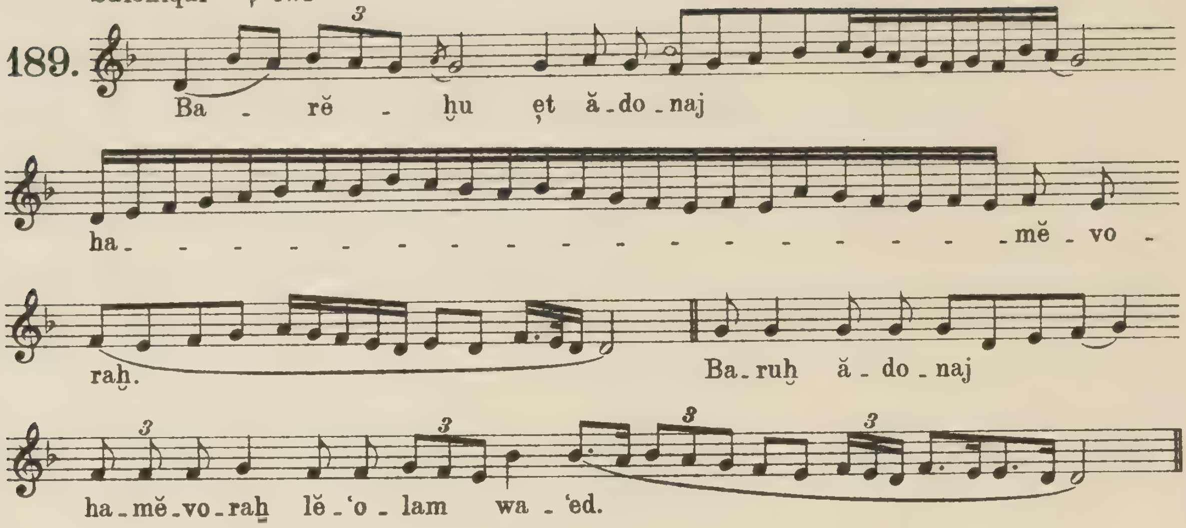

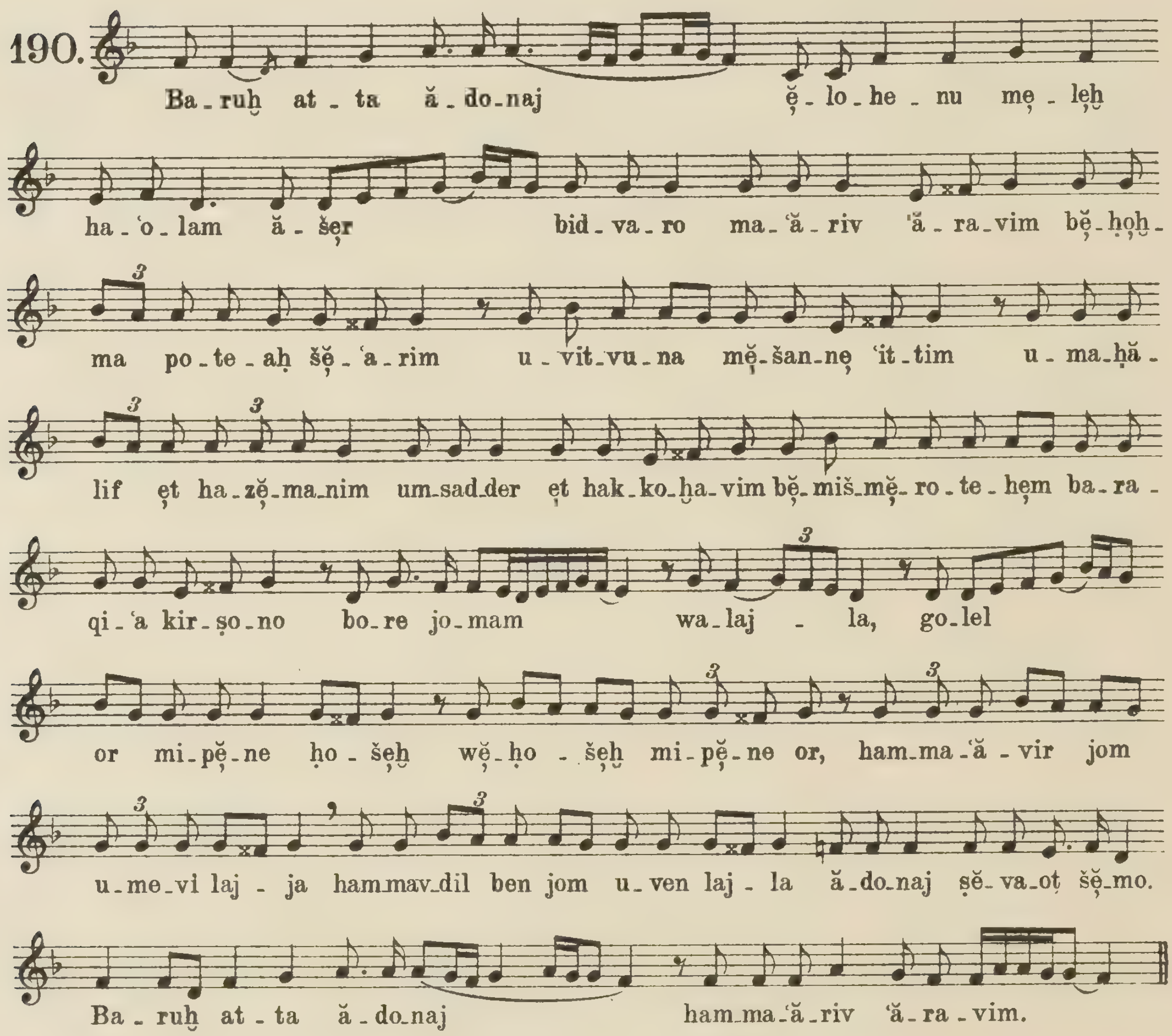
Aleppo-tunes נעימות חלב Aleppo-Weisen No. 192-196

192.

Saloniqui סלוניקי

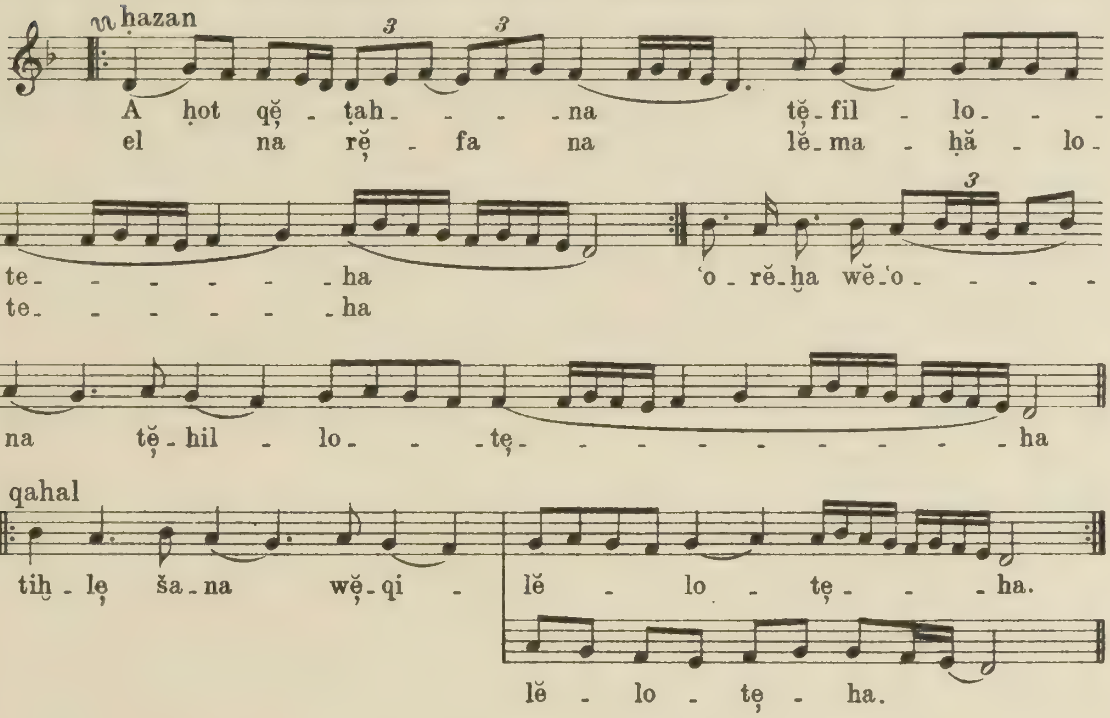

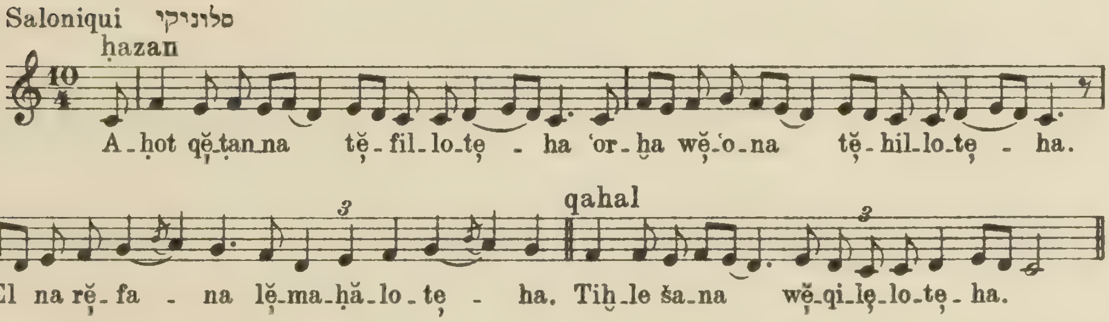
V Songs for the High Feast נגינות לימים נוראים

Gesänge für die hohen Feiertage.

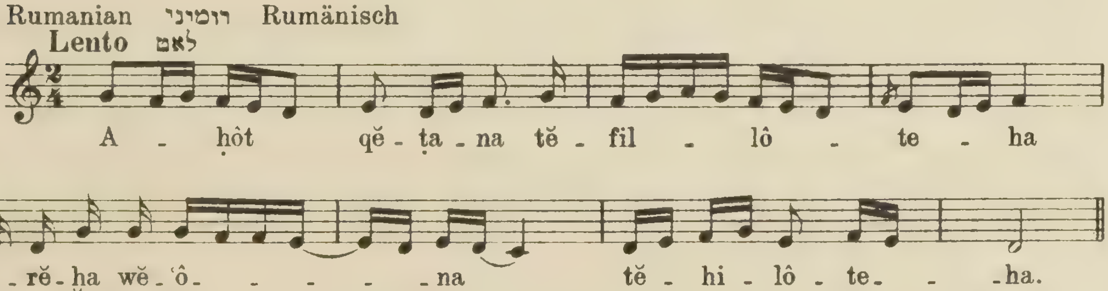
Eveningservice ערבית Abendgebet.

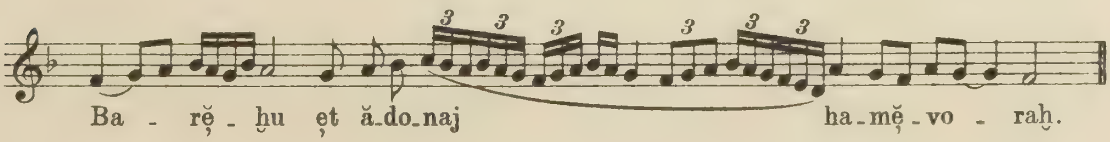
185.

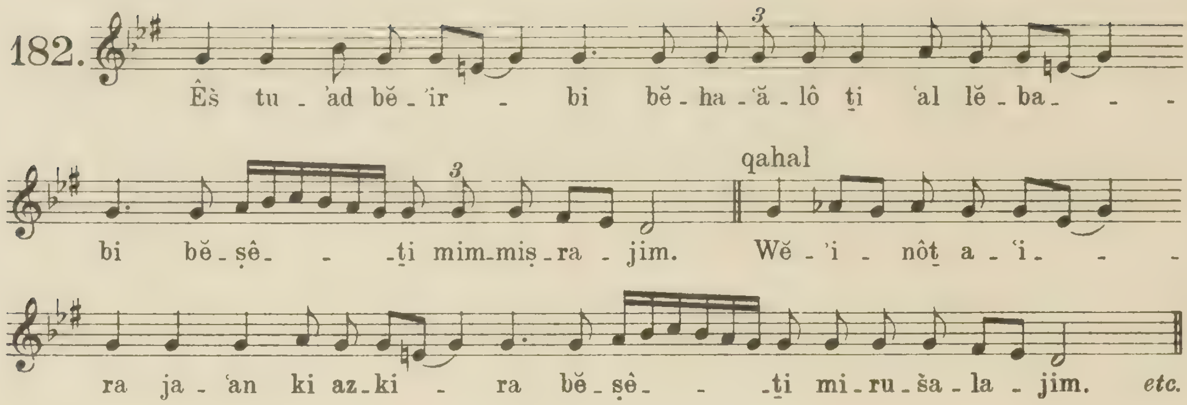
Saloniqui סלוניקי

186.

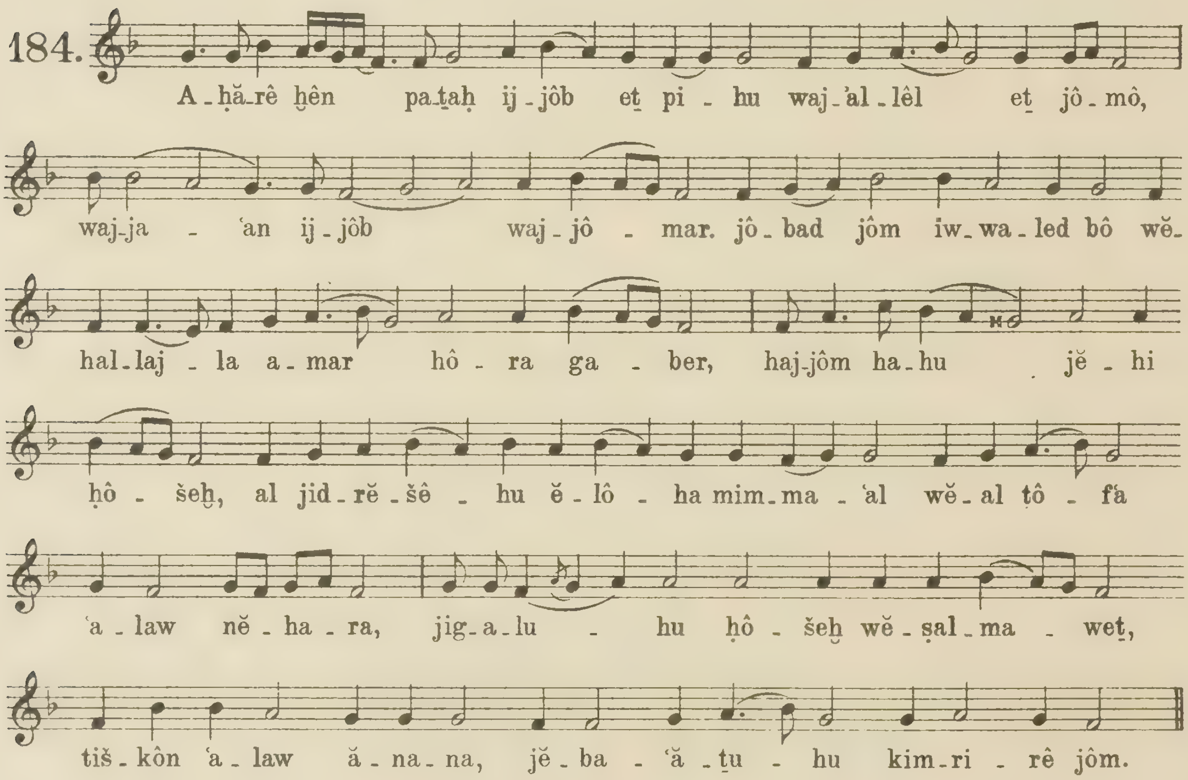
Rumanian רומיני Rumänisch

187.

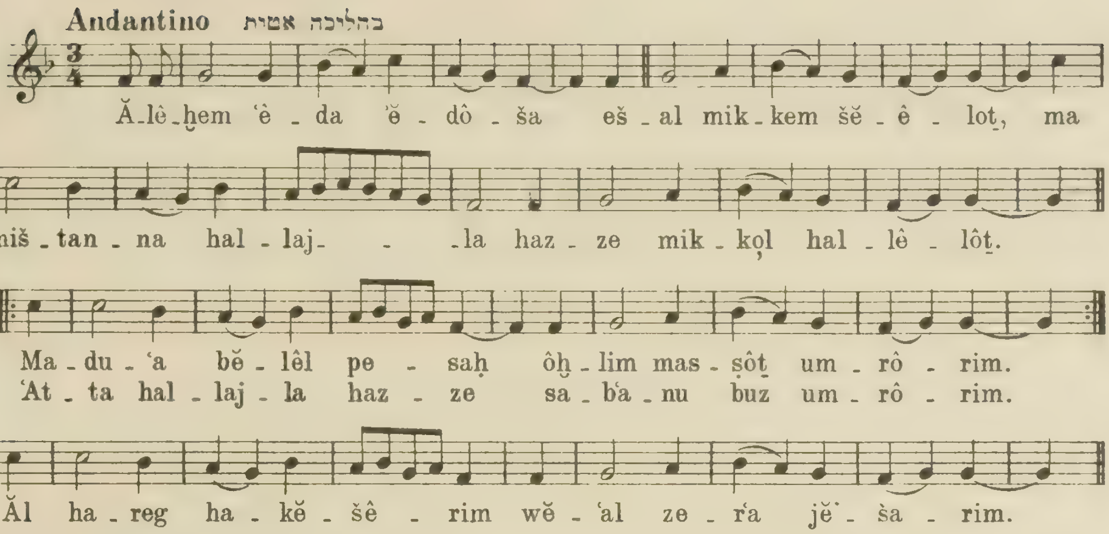
188.

182.
Êš tu - 'ad bĕ - 'ir - bi bĕ - ha - 'ă - lô ṯi 'al lĕ - ba - - -
qahal
bi bĕ - ṣê - - - ṯi mim - miṣ - ra - jim. Wĕ - 'i - nôṯ a - 'i - - -
ra ja - 'an ki az - ki - ra bĕ - ṣê - - - ṯi mi - ru - ša - la - jim. etc.

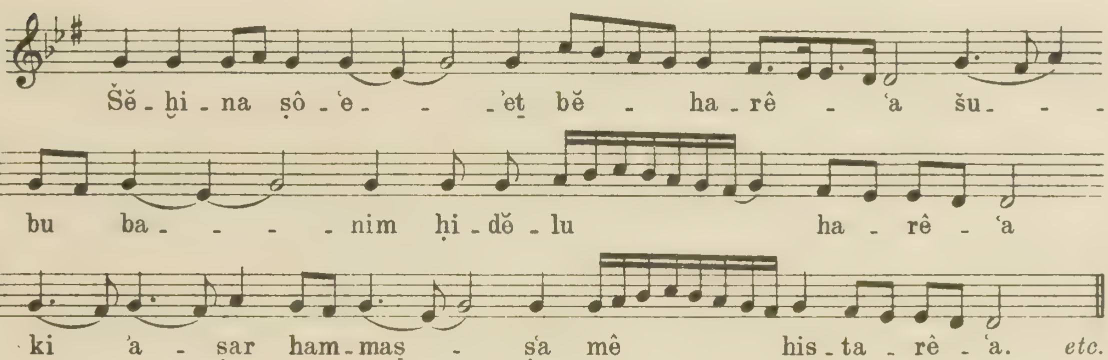

Moderato מתון
183.
Am - ra ṣij - jôn mĕ - ṣa - u - ni 'ă - wô - naj, lĕ - e - reṣ ă - ḥe - reṯ jĕ - ša -
u - ni ba - naj, wĕ - im gab - ru pĕ - ša - 'aj wĕ - hir - bê - ṯi zĕ - dô -
naj aj - jê ḫă - sa - de - ḫa ha - ri - šô - nim ă - dô - naj. etc.

184.
A - ḫă - rê ḫên pa - ṯaḥ ij - jôb eṯ pi - hu waj - 'al - lêl eṯ jô - mô,
waj - ja - 'an ij - jôb waj - jô - mar. jô - bad jôm iw - wa - led bô wĕ -
hal - laj - la a - mar hô - ra ga - ber, haj - jôm ha - hu jĕ - hi
ḥô - šeḫ, al jid - rĕ - šê - hu ĕ - lô - ha mim - ma - 'al wĕ - al ṭô - fa
'a - law nĕ - ha - ra, jig - a - lu - hu ḥô - šeḫ wĕ - ṣal - ma - weṯ,
tiš - kôn 'a - law ă - na - na, jĕ - ba - 'ă - ṯu - hu kim - ri - rê jôm.

178.

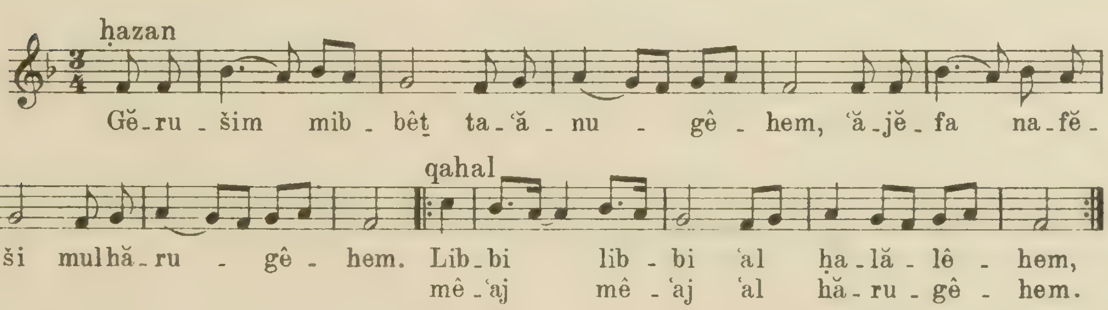
179.

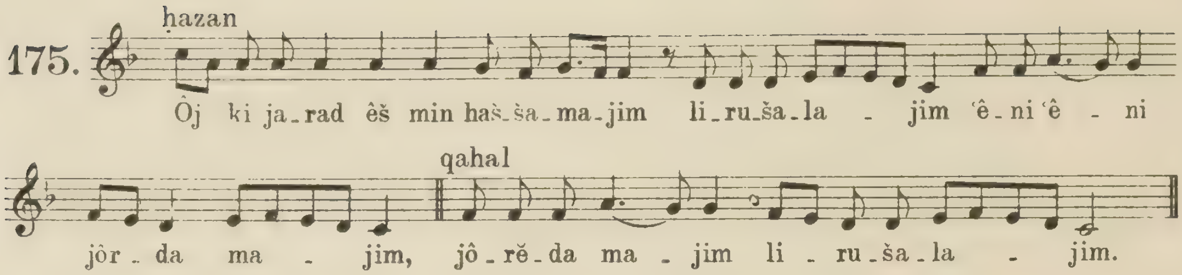
180.

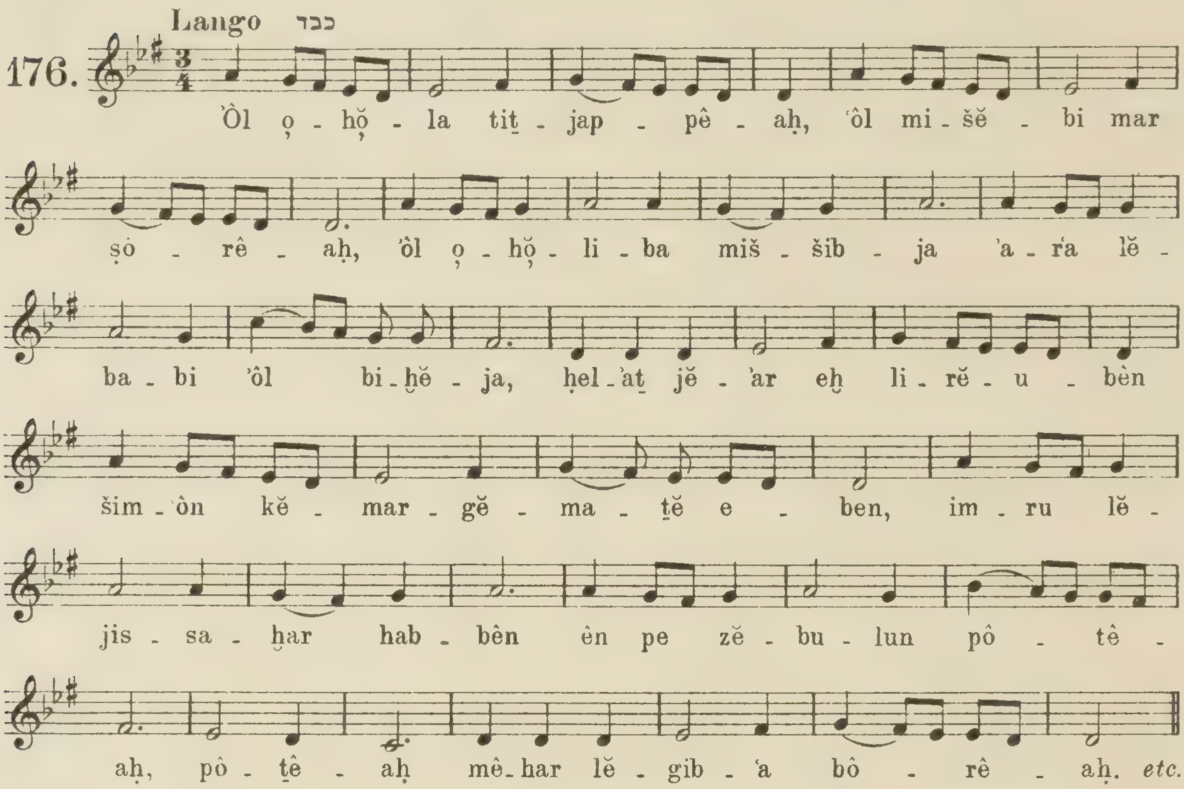
181.

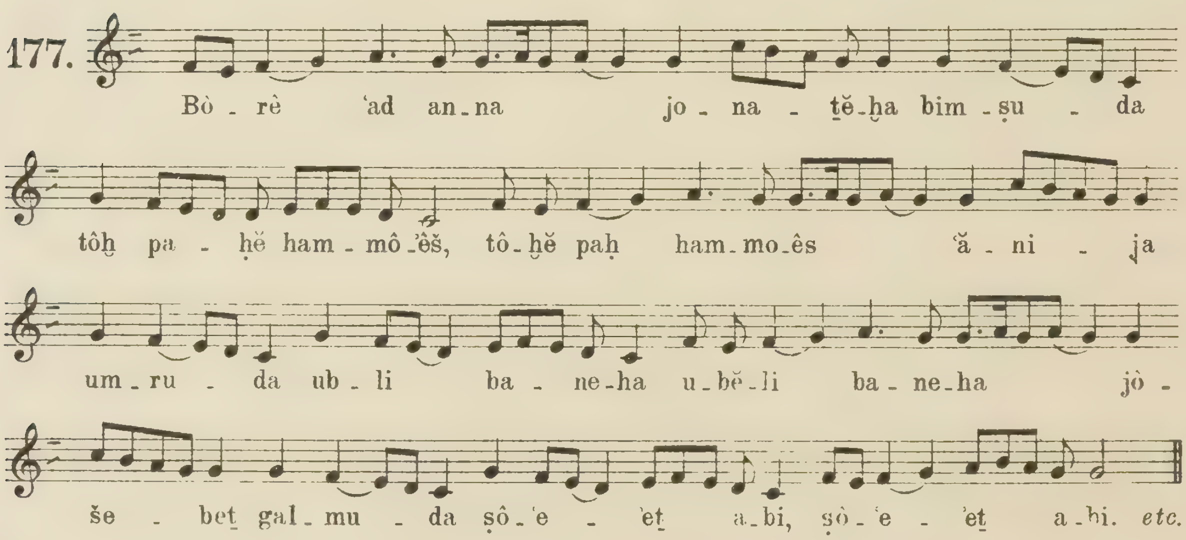
175.

ḥazan
Òj ki ja-rad êš min haš-ša-ma-jim li-ru-ša-la - jim ʿê-ni ʿê - ni
qahal
jòr - da ma - jim, jô-rĕ-da ma - jim li - ru-ša-la - jim.

176.

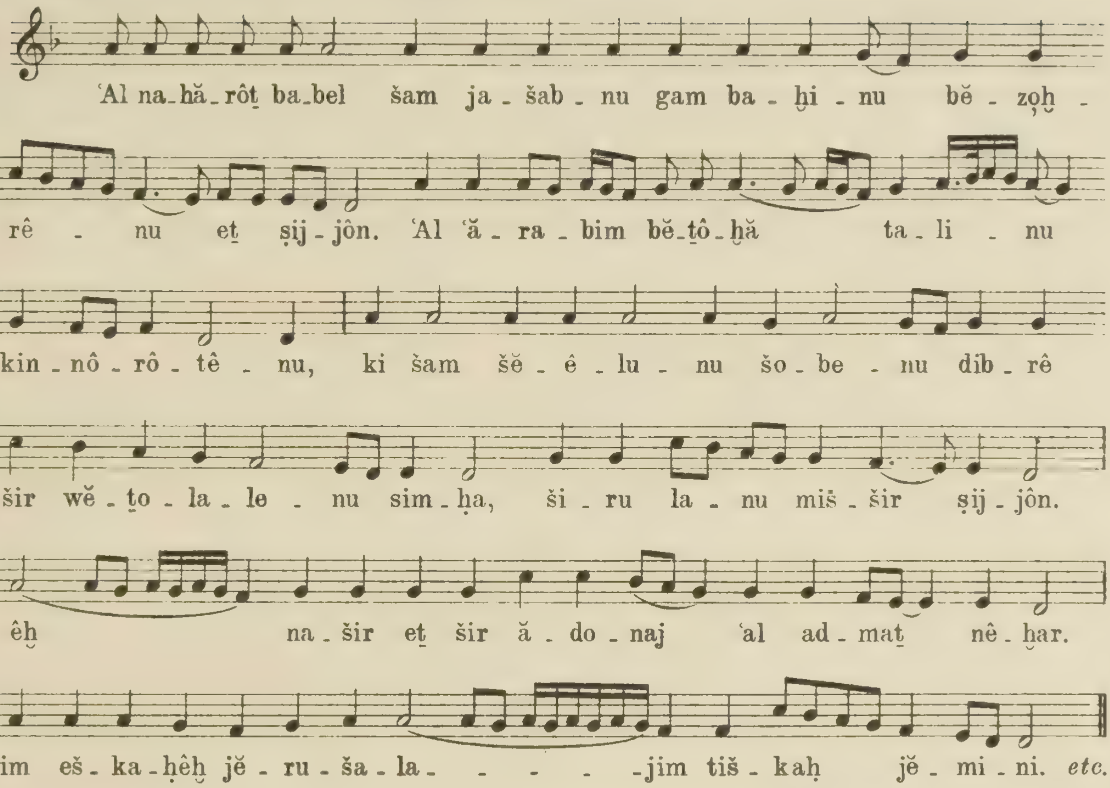

Lango כבר
ʿÒl ọ - họ̆ - la tit̲ - jap - pê - aḥ, ʿôl mi-šĕ - bi mar
ṣò - rê - aḥ, ʿòl ọ - họ̆ - li - ba miš - šib - ja ʾa - ŕa lĕ -
ba - bi ʿôl bi-ẖĕ - ja, ḥel-ʾat̲ jĕ - ʾar eẖ li-rĕ - u - bèn
šim - òn kĕ - mar - gĕ - ma - t̲ĕ e - ben, im - ru lĕ -
jis - sa - ẖar hab - bên ên pe zĕ - bu - lun pô - tê -
aḥ, pô - t̲ê - aḥ mê-har lĕ - gib - ʿa bô - rê - aḥ. etc.

177.

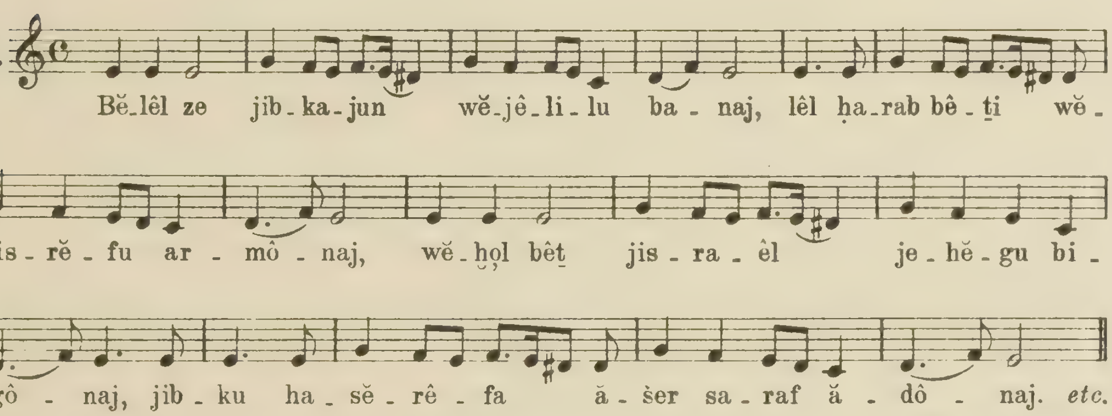

Bò - rè ʿad an-na jo - na - t̲ĕ-ẖa bim - ṣu - da
tôẖ pa - ḥĕ ham - mô-ʿĕš, tô-ẖĕ paḥ ham-mo-ês ʿă - ni - ja
um - ru - da ub - li ba - ne-ha u-bĕ-li ba-ne-ha jò -
še - bet̲ gal - mu - da ṣô-ʿe - ʾet̲ a-bi, ṣò-ʿe - ʾet̲ a-bi. etc.

Aleppo-tunes נעימות חלב Aleppo-Weisen

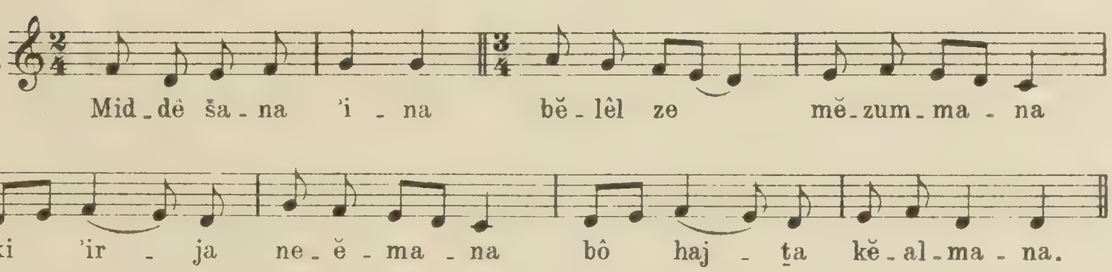
172.

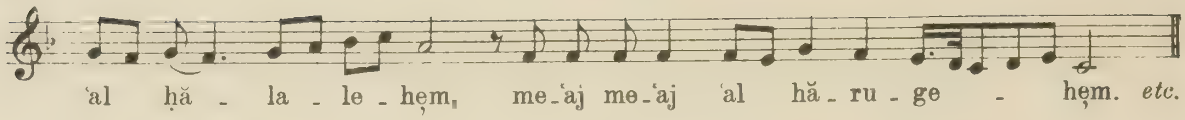

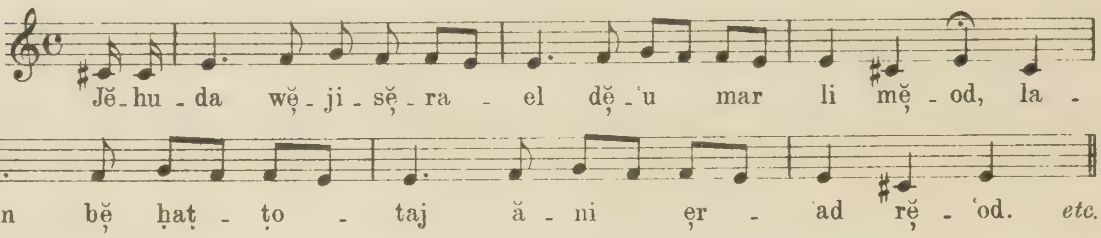
173.

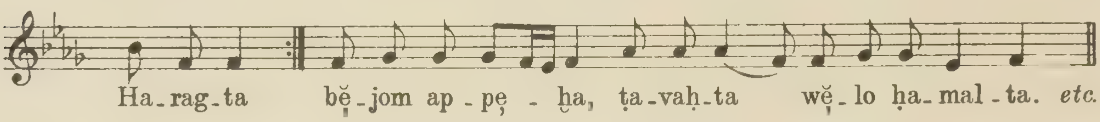

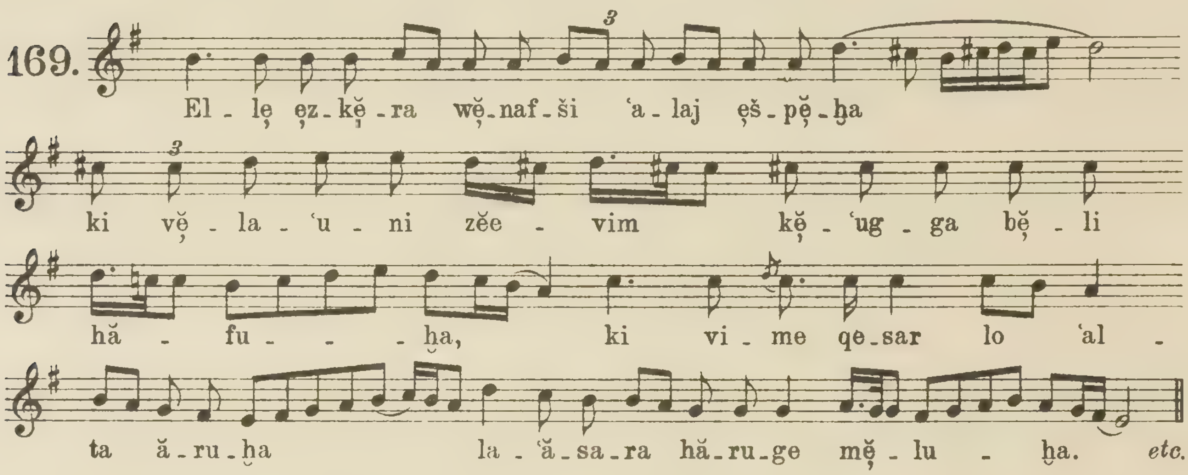
174.

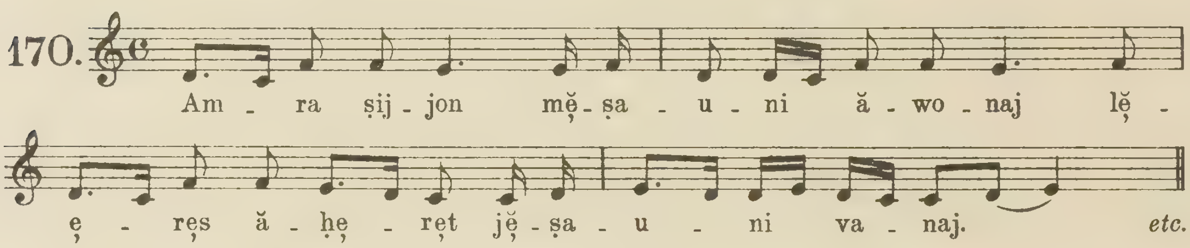

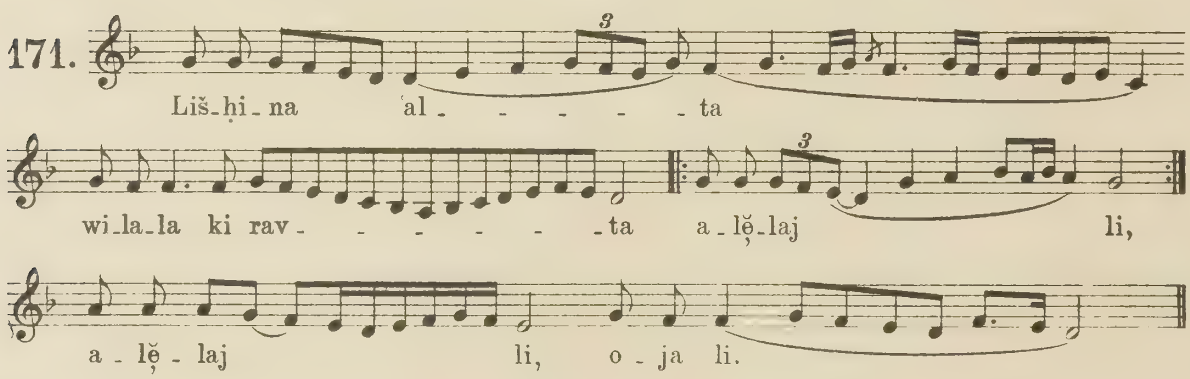

167.

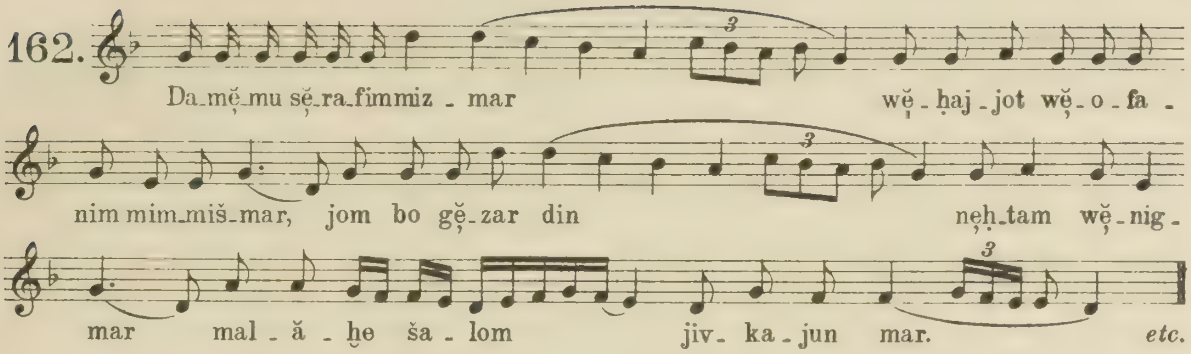
168.

169.

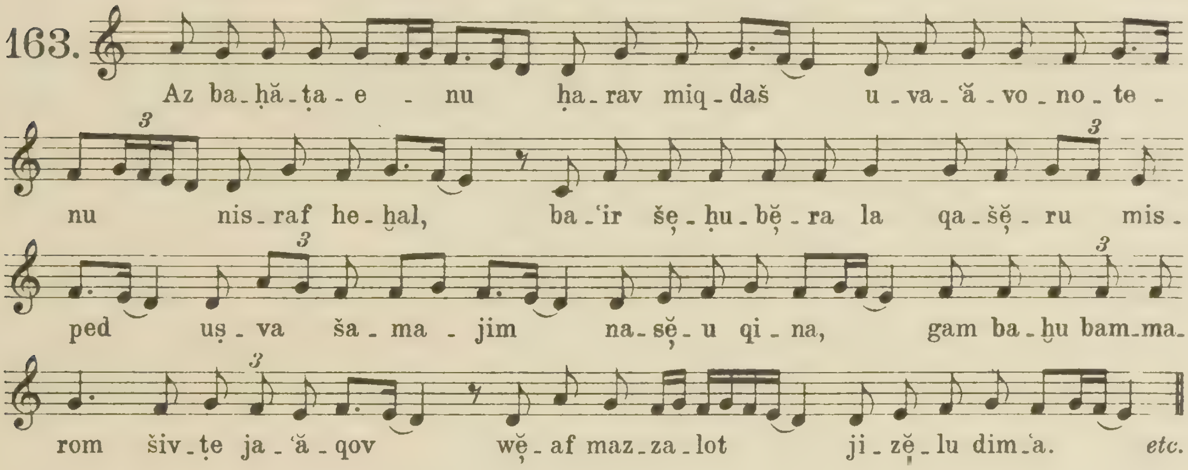
170.

171.

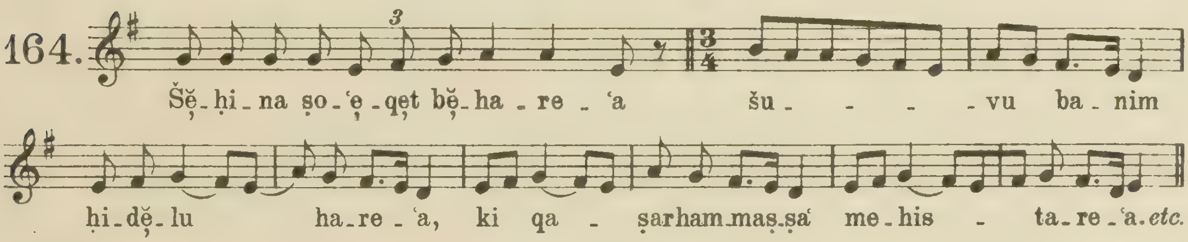
162.

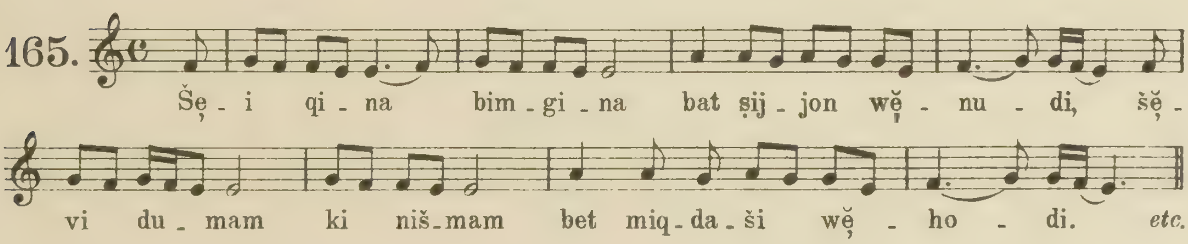
163.

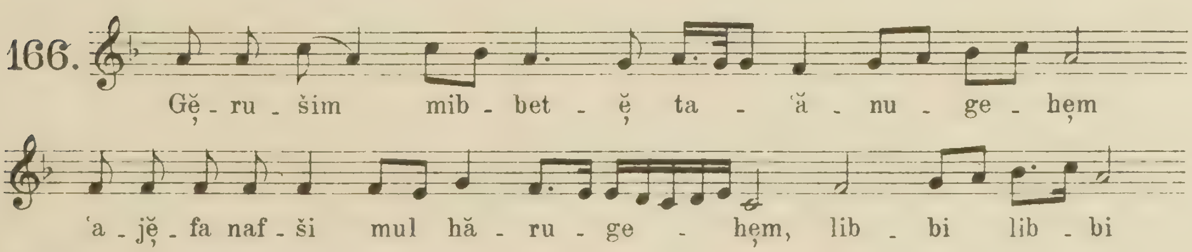
164.

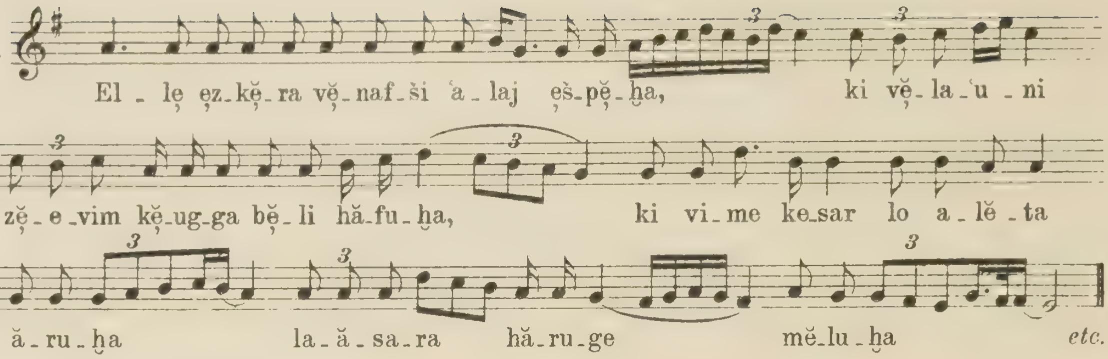
165.

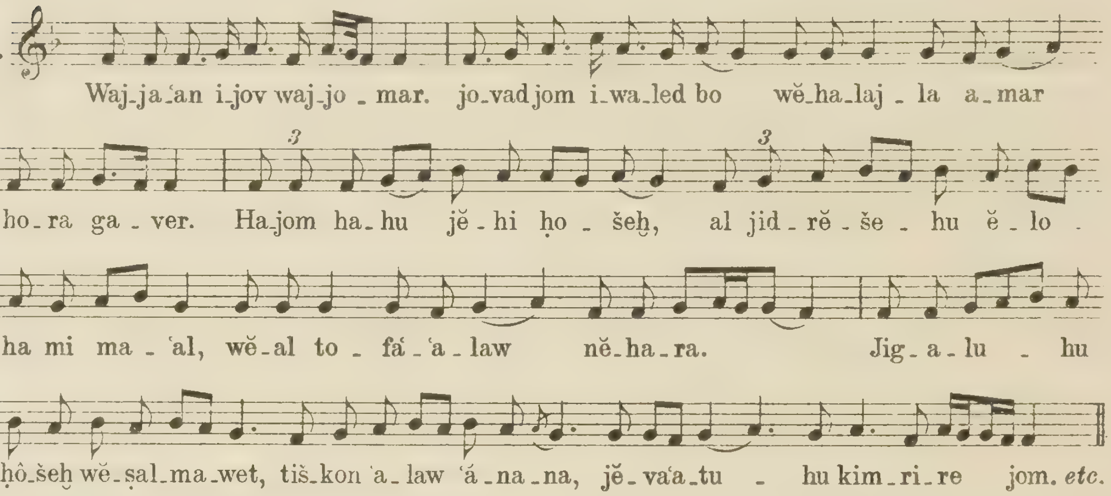
166.

159.

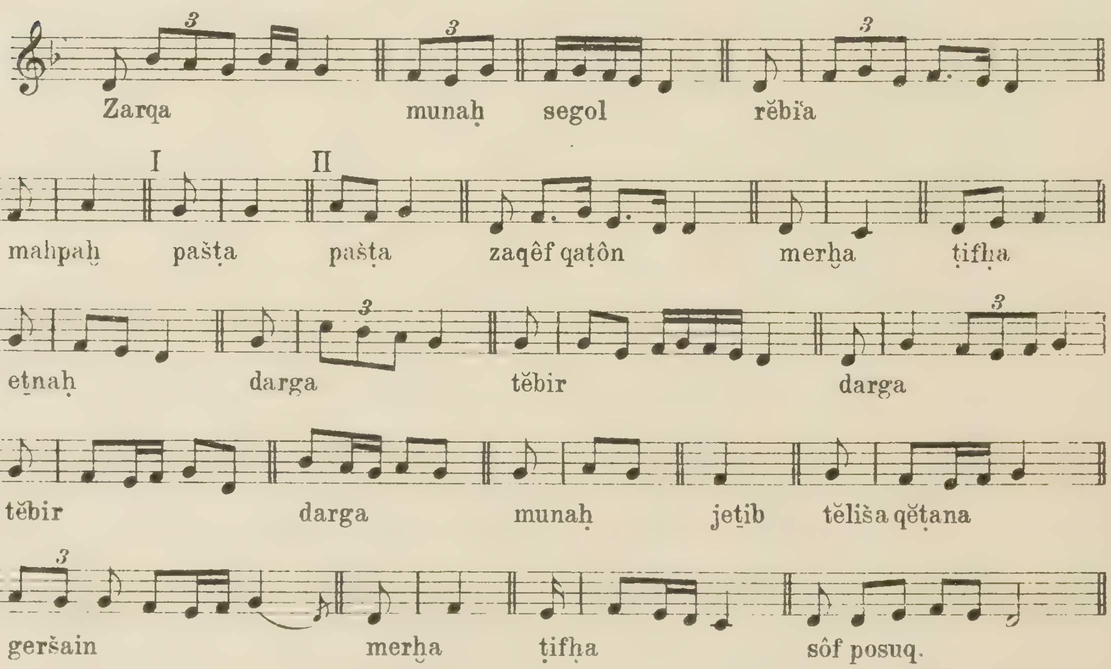

160.

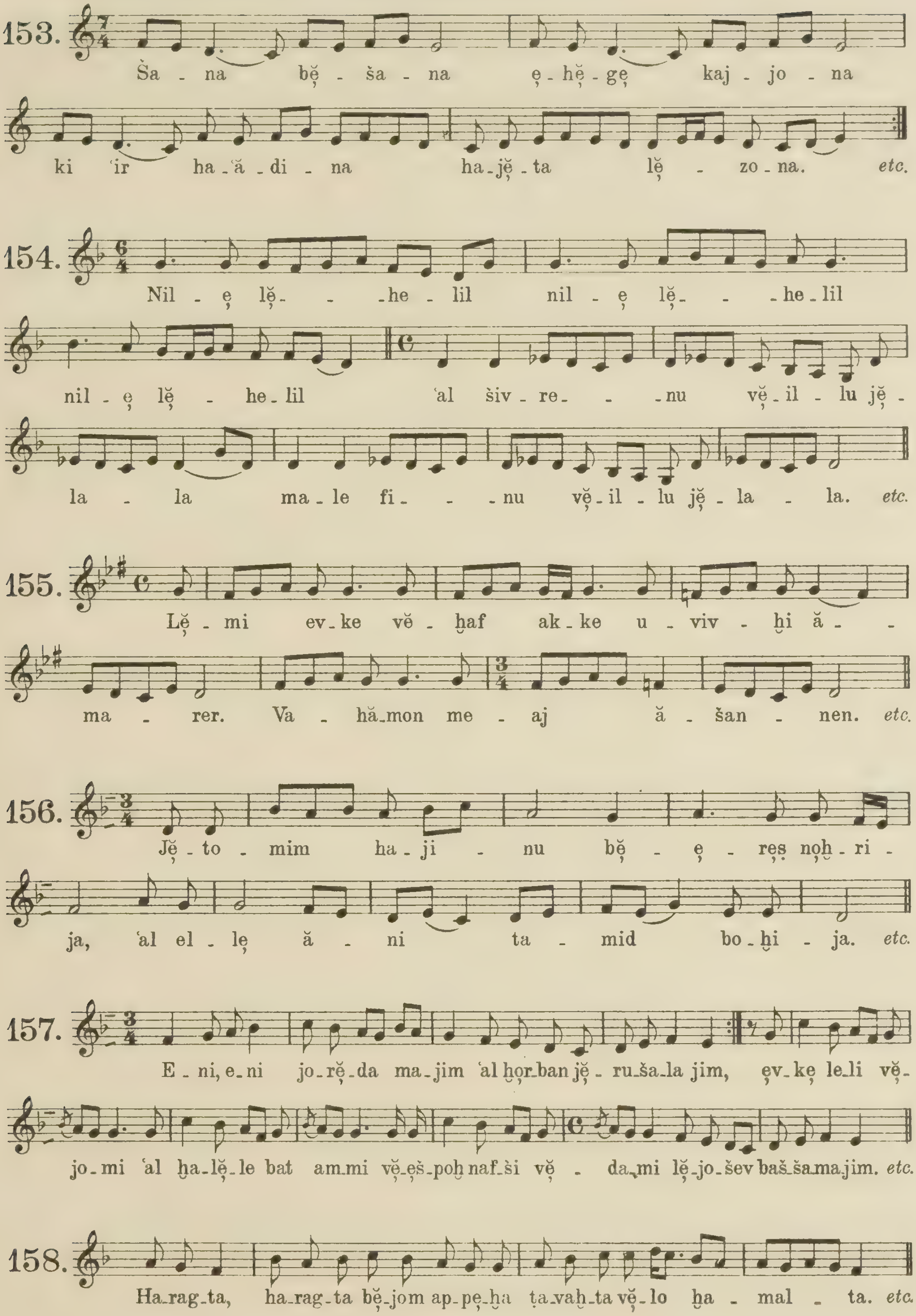

Intonations of the Lamentations טעמי איכה Intonationen der Klagelieder.

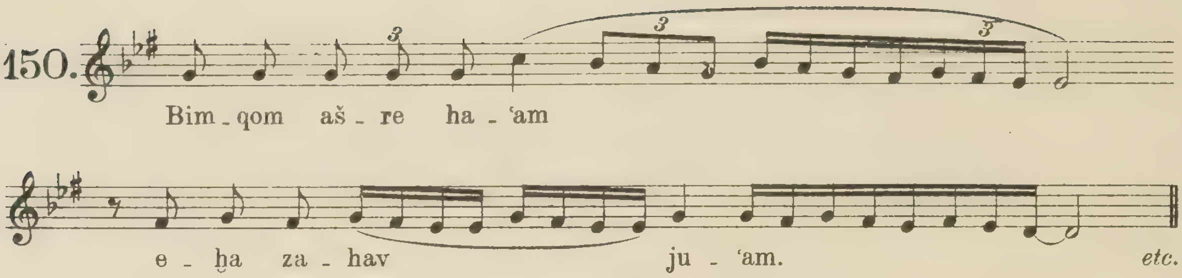
161.

Balkan-tunes נעימות בלקן Balkan Weisen № 153 - 159

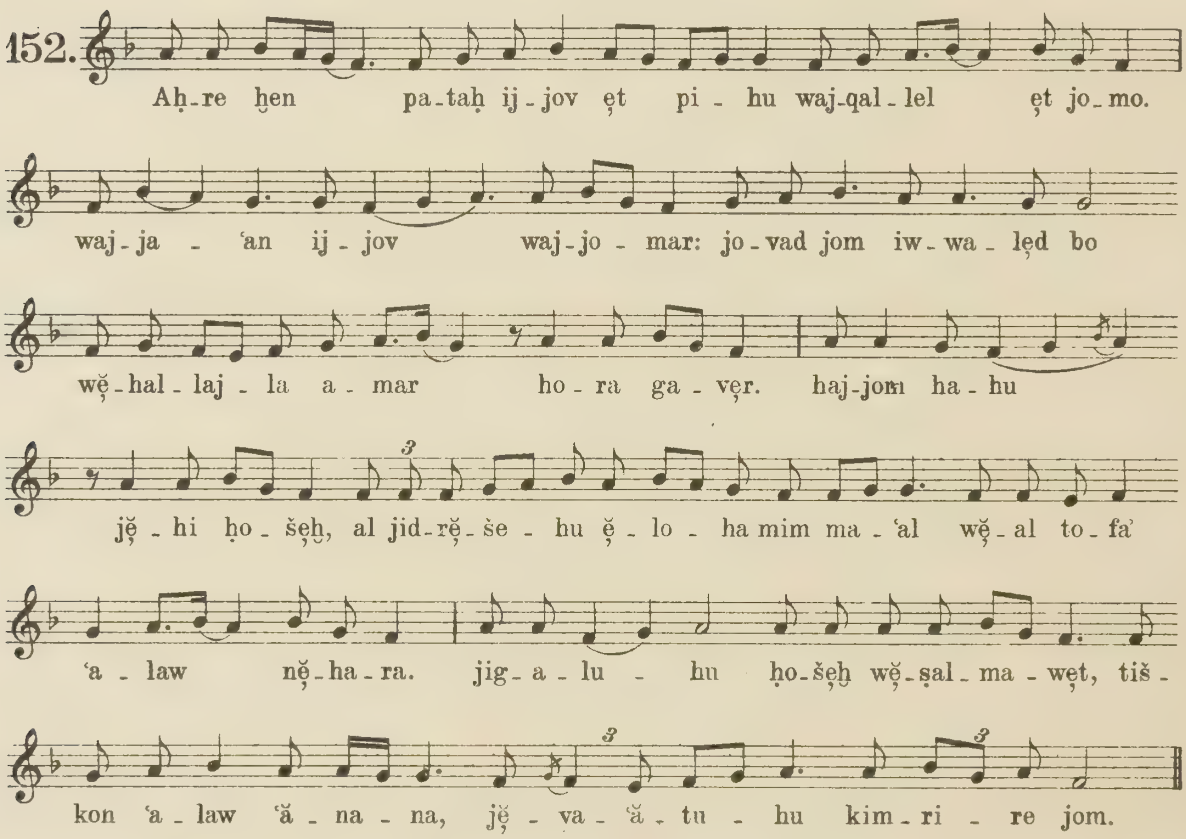
150.

Bim-qom aš-re ha-ʿam
e-ḫa za-hav ju-ʿam.
etc.

151.

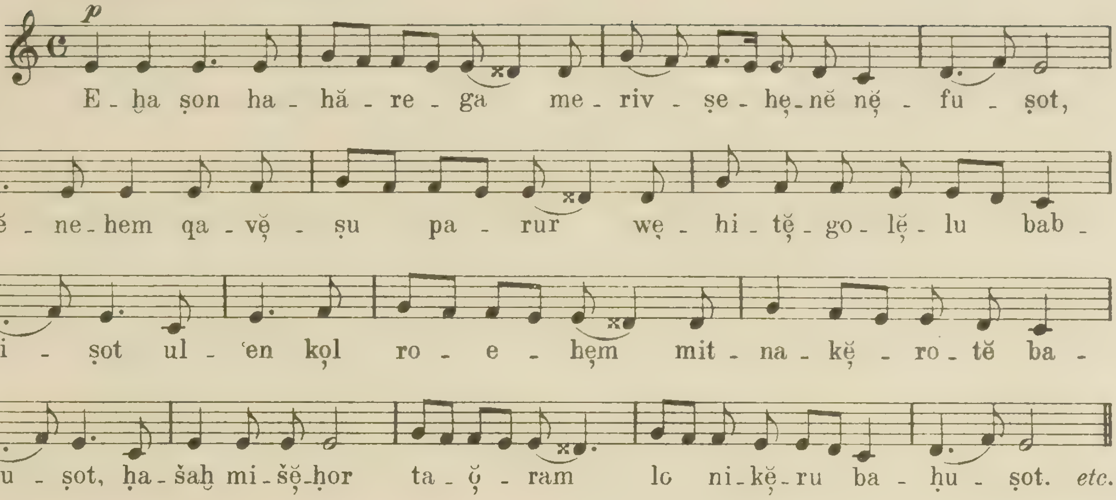

Ki to-lid ba-nim uv-ne va-nim wĕ-no-šan-tem ba-a-rẹṣ,
wĕ-hiš-ḥat-tẹm wa-ʿä-si-tẹm pe- -sẹl tĕ-mu-nat kol, wa-ʿă-si-
tẹm ha-raʿ bĕ-ʿe-ne ă-do-naj ẹ̆-lo-he-ḫa lĕ-haḫ-ʿi-so.
etc.

152.

Aḥ-re ḫen pa-taḥ ij-jov ẹt pi-hu waj-qal-lel ẹt jo-mo.
waj-ja-ʿan ij-jov waj-jo-mar: jo-vad jom iw-wa-lẹd bo
wĕ-hal-laj-la a-mar ho-ra ga-vẹr. haj-jom ha-hu
jĕ-hi ḥo-šẹḫ, al jid-rĕ-še-hu ĕ-lo-ha mim ma-ʿal wĕ-al to-faʿ
ʿa-law nĕ-ha-ra. jig-a-lu-hu ḥo-šẹḫ wĕ-ṣal-ma-wẹt, tiš-
kon ʿa-law ʿă-na-na, jĕ-va-ʿă-tu-hu kim-ri-re jom.

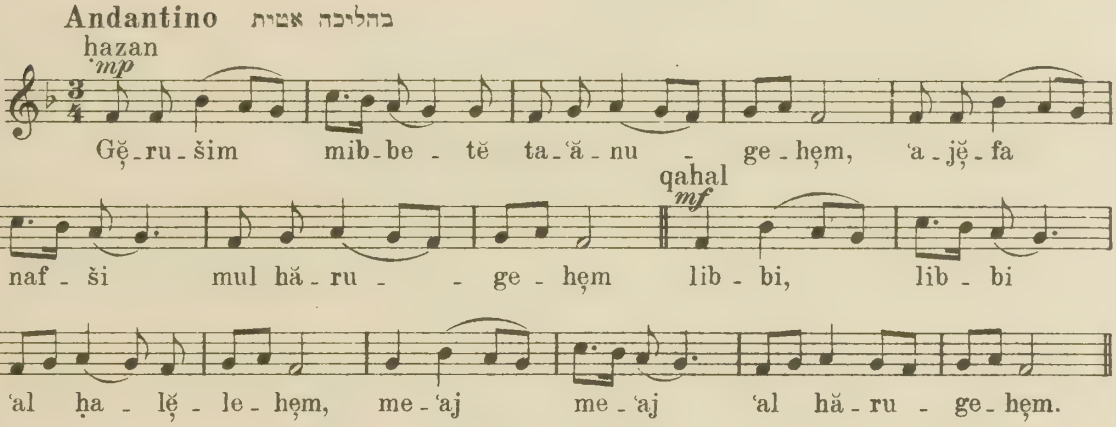
Andantino בהליכה אטית

146.

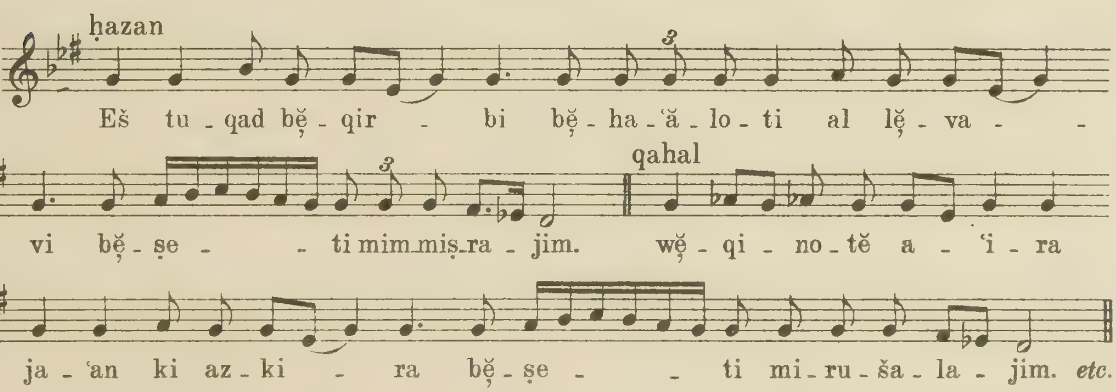

Andantino בהליכה אטית

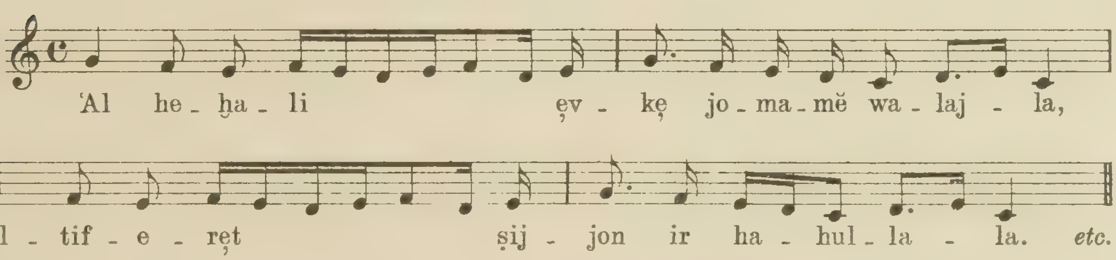
147.

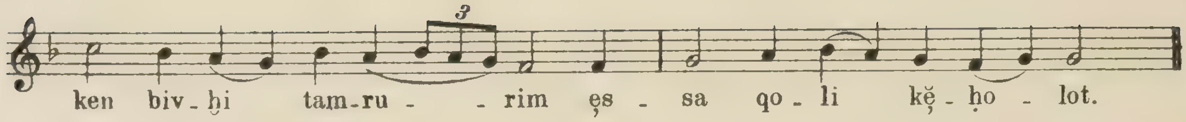

148.

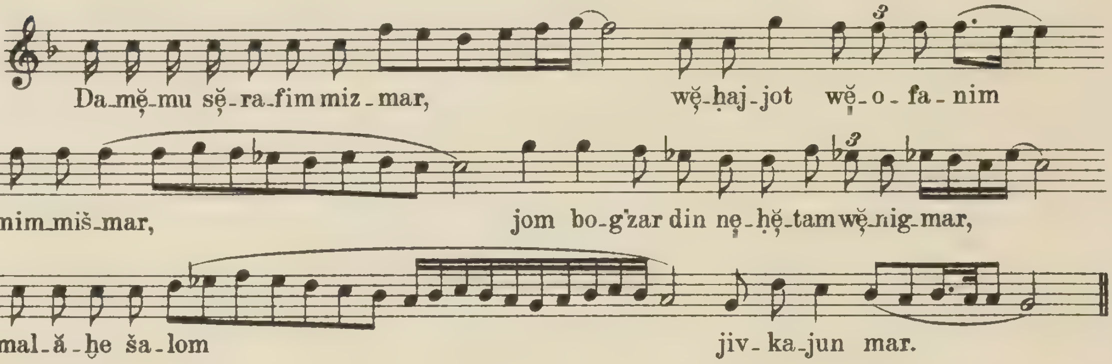

149.

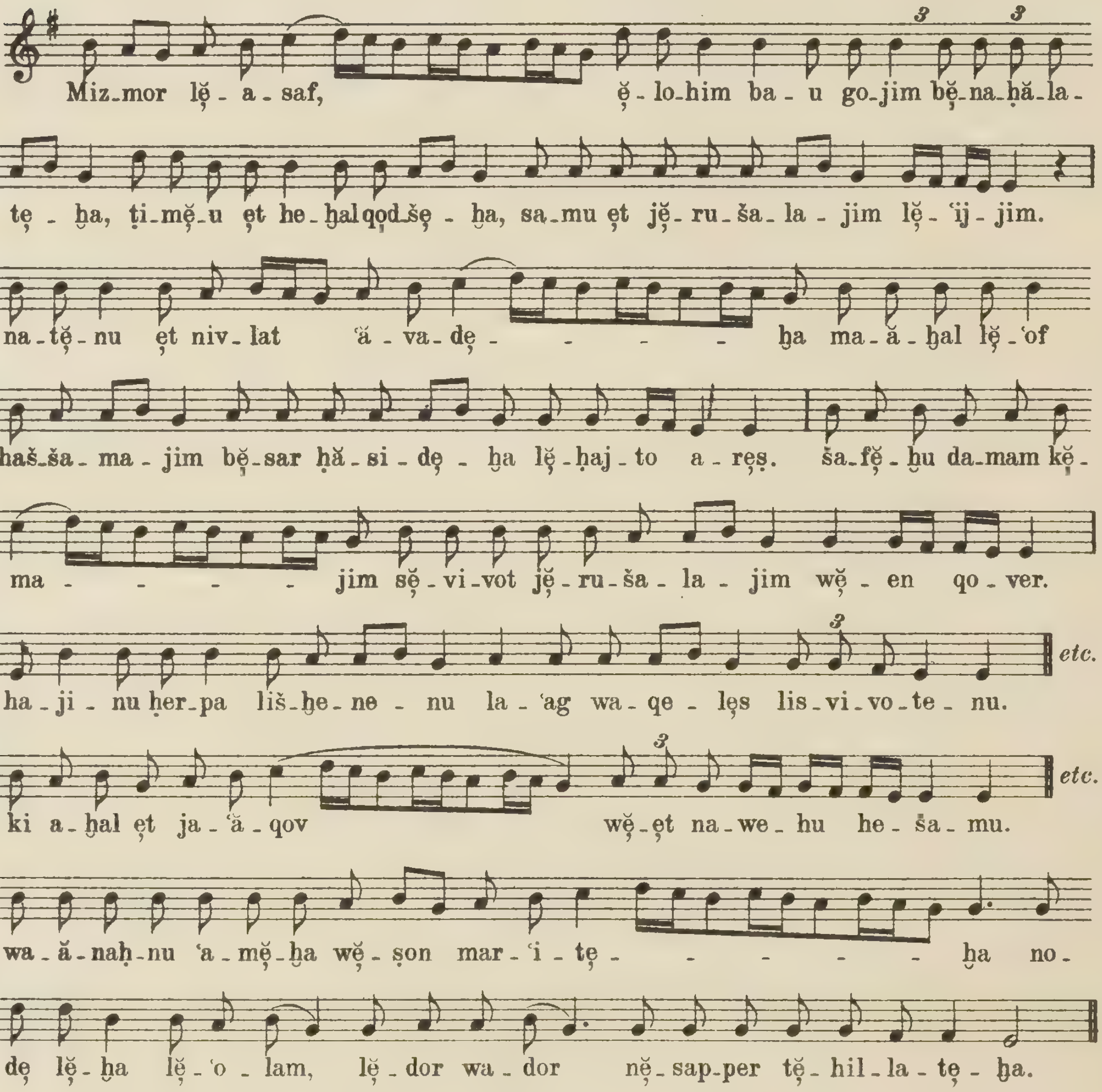

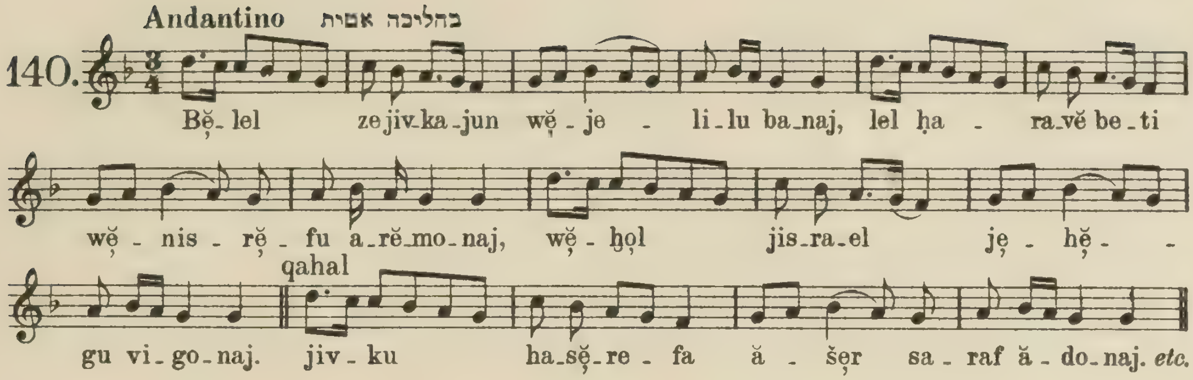

ken biv-ḫi tam-ru - - rim ẹs - sa qo - li kẹ̆ - ḥo - lot.

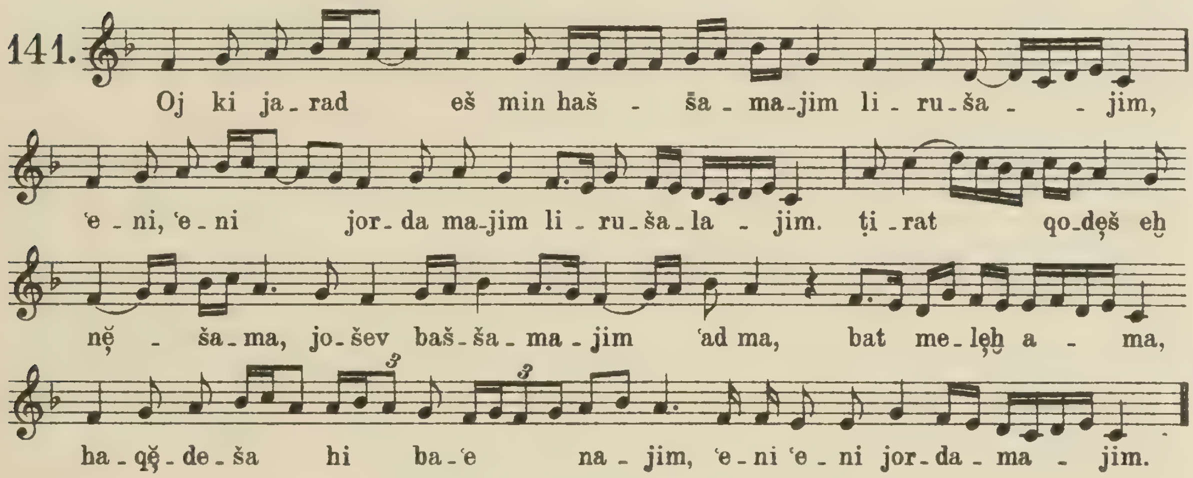
144.

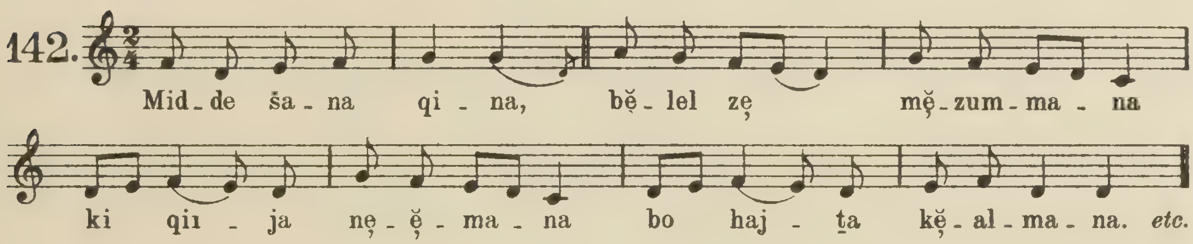

Da-mẹ̆-mu sẹ̆-ra-fim miz-mar, wẹ̆-ḥaj-jot wẹ̆-o-fa-nim
mim-miš-mar, jom bo-g'zar din nẹ-ḥẹ̆-tam wẹ̆-nig-mar,
mal-ă-ḫe ša-lom jiv-ka-jun mar.

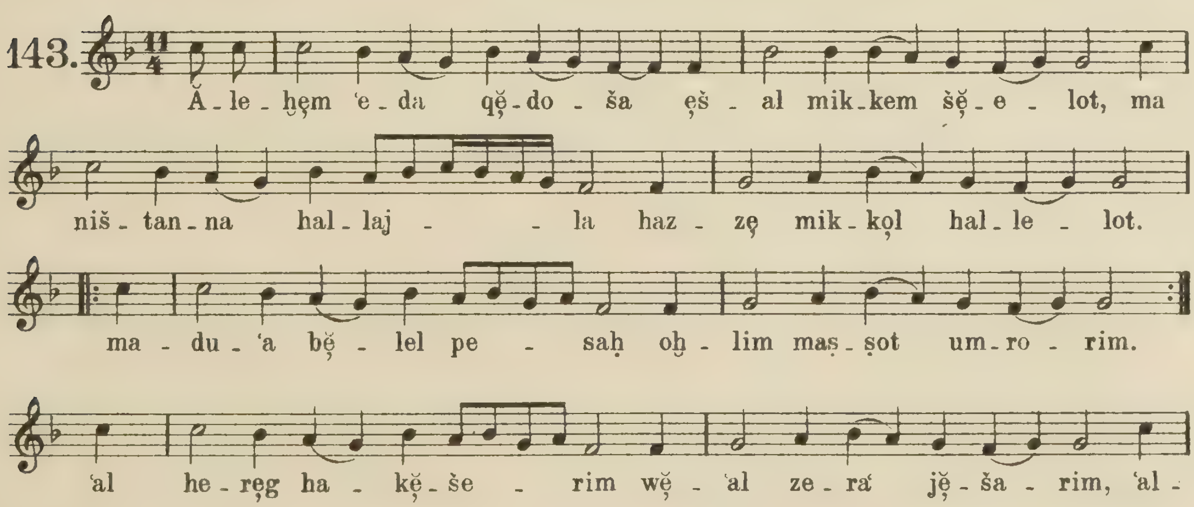
145.

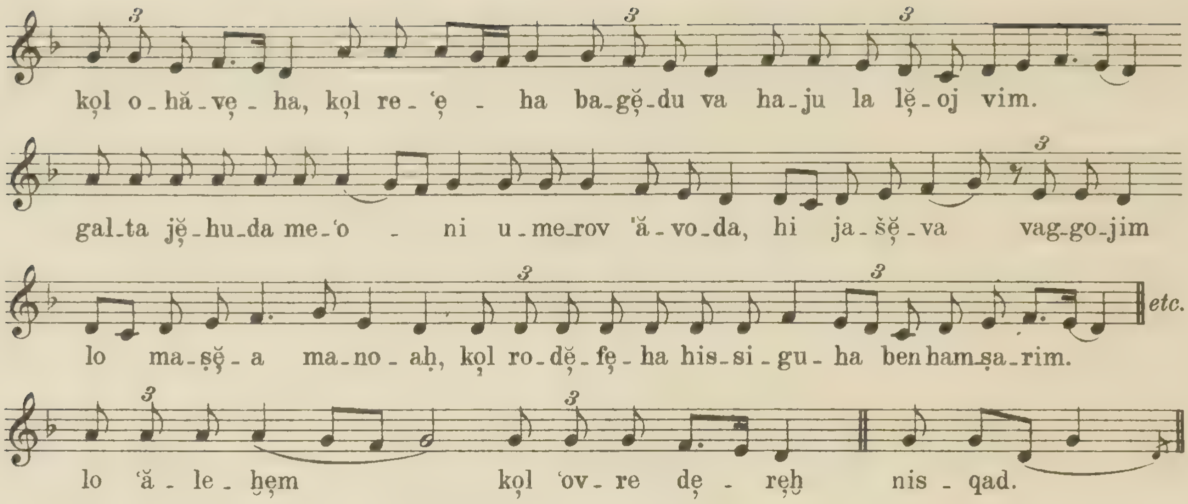

Miz-mor lẹ̆ - a - saf, ẹ̆ - lo-him ba - u go-jim bẹ̆-na-ḥă-la -
tẹ - ḫa, ṭi-mẹ̆-u ẹt he-ḫal qọd-šẹ - ḫa, sa-mu ẹt jẹ̆-ru-ša-la - jim lẹ̆ - ʿij - jim.
na-tẹ̆-nu ẹt niv-lat ʿă - va-dẹ - - - - ḫa ma-ă-ḫal lẹ̆-ʿof
haš-ša - ma - jim bẹ̆-sar ḥă - si - dẹ - ḫa lẹ̆-ḥaj - to a - rẹṣ. ša-fẹ̆ - ḫu da-mam kẹ̆ -
ma - - - - - jim sẹ̆-vi-vot jẹ̆-ru-ša-la - jim wẹ̆ - en qo - ver.
ha - ji - nu ḥer-pa liš-ḫe-ne - nu la - ʿag wa-qe - lẹs lis-vi-vo-te - nu. etc.
ki a-ḫal ẹt ja-ʿă-qov wẹ̆-ẹt na-we-hu he-ša-mu. etc.
wa-ă-naḥ-nu ʿa-mẹ̆-ḫa wẹ̆-ṣon mar-ʿi-tẹ - - - - - - ḫa no -
dẹ lẹ̆-ḫa lẹ̆-ʿo-lam, lẹ̆-dor wa-dor nẹ̆-sap-per tẹ̆-hil-la-tẹ-ḫa.

Andantino בהליכה אטית
140.
Bẹ̆_lel ze jiv_ka_jun wẹ̆_je - li_lu ba_naj, lel ḥa - ra_vĕ be_ti
wẹ̆ - nis - rẹ̆ - fu a_rĕ_mo_naj, wẹ̆ - ḥo̱l jis_ra_el jẹ - hẹ̆ -
qahal
gu vi_go_naj. jiv - ku ha_sẹ̆_re - fa ă - šẹr sa - raf ă - do_naj. etc.

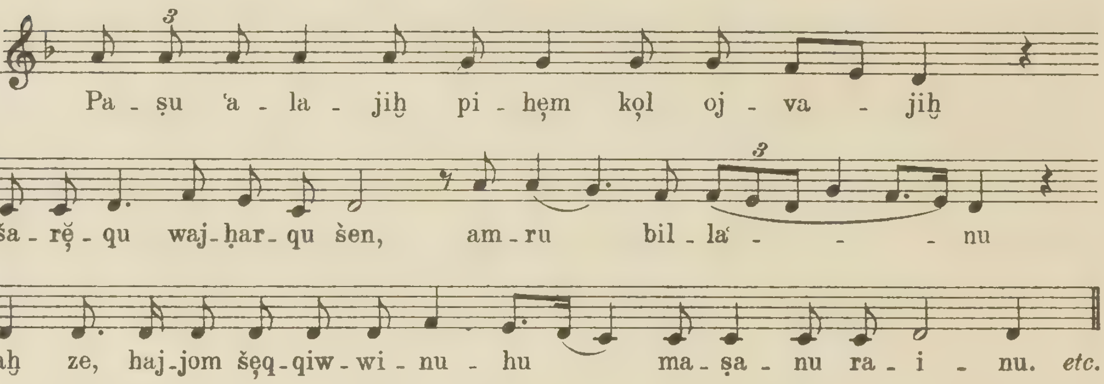

141.
Oj ki ja_rad eš min haš - ša - ma_jim li - ru_ša - - jim,
'e - ni, 'e - ni jor - da ma_jim li - ru_ša_la - jim. ṭi - rat qo_dẹš eẖ
nẹ̆ - ša_ma, jo_šev baš_ša - ma - jim 'ad ma, bat me_lẹẖ a - ma,
3 3
ha - qẹ̆ - de_ša hi ba_'e na - jim, 'e_ni 'e - ni jor_da - ma - jim.

142.
Mid_de ša - na qi - na, bẹ̆ - lel zẹ mẹ̆_zum_ma - na
ki qiı - ja nẹ - ẹ̆ - ma - na bo haj - ṯa kẹ̆ - al - ma - na. etc.

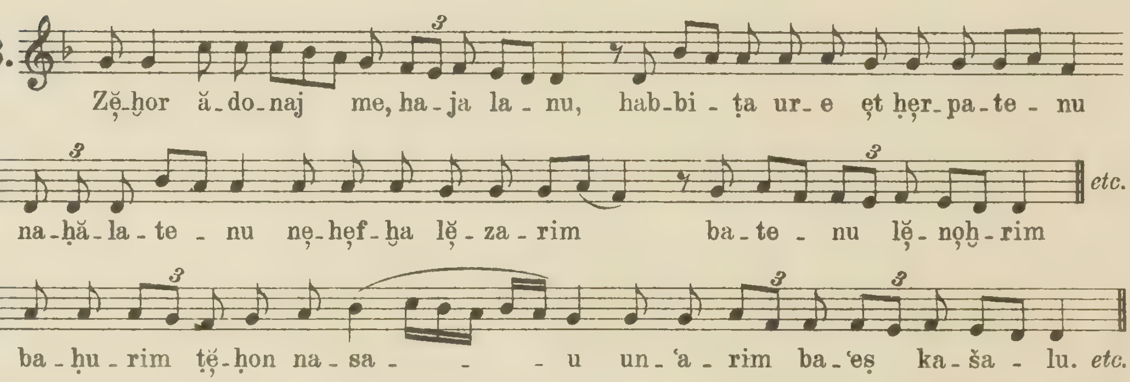

143.
Ă - le - ẖẹm 'e_da qẹ̆_do - ša ẹš - al mik_kem šẹ̆_e - lot, ma
niš - tan_na hal - laj - - la haz - zẹ mik - ko̱l hal - le - lot.
ma - du - 'a bẹ̆ - lel pe - saḥ o̱ẖ - lim mas̱ - s̱ot um_ro - rim.
'al he - rẹg ha - kẹ̆ - še - rim wẹ̆ - 'al ze - ra' jẹ̆ - ša - rim, 'al -

kọl o-hă-vẹ-ha, kọl re-ʿẹ-ha ba-gę̆-du va ha-ju la lę̆-oj vim.
gal-ta ję̆-hu-da me-ʿo-ni u-me-rov ʿă-vo-da, hi ja-šę̆-va vag-go-jim
lo ma-sę̆-a ma-no-aḥ, kọl ro-dę̆-fẹ-ha his-si-gu-ha ben ham-ṣa-rim. etc.
lo ʿă-le-ḫẹm kọl ʿov-re dẹ-rẹḫ nis-qad.

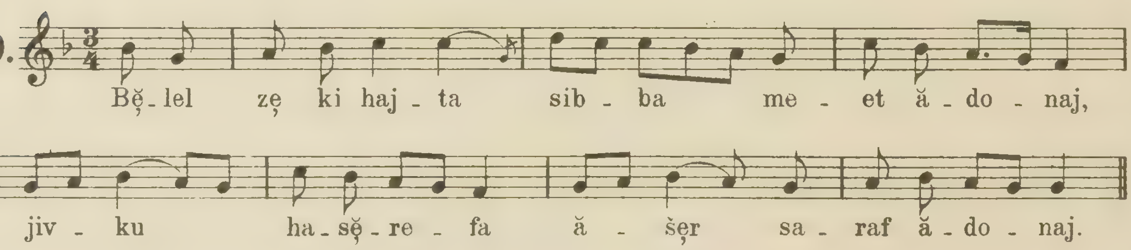
137a.

Pa-ṣu ʿa-la-jiḫ pi-hẹm kọl oj-va-jiḫ
ša-rę̆-qu waj-ḥar-qu šen, am-ru bil-laʿ-nu
aḫ ze, haj-jom šẹq-qiw-wi-nu-hu ma-ṣa-nu ra-i-nu. etc.

138.

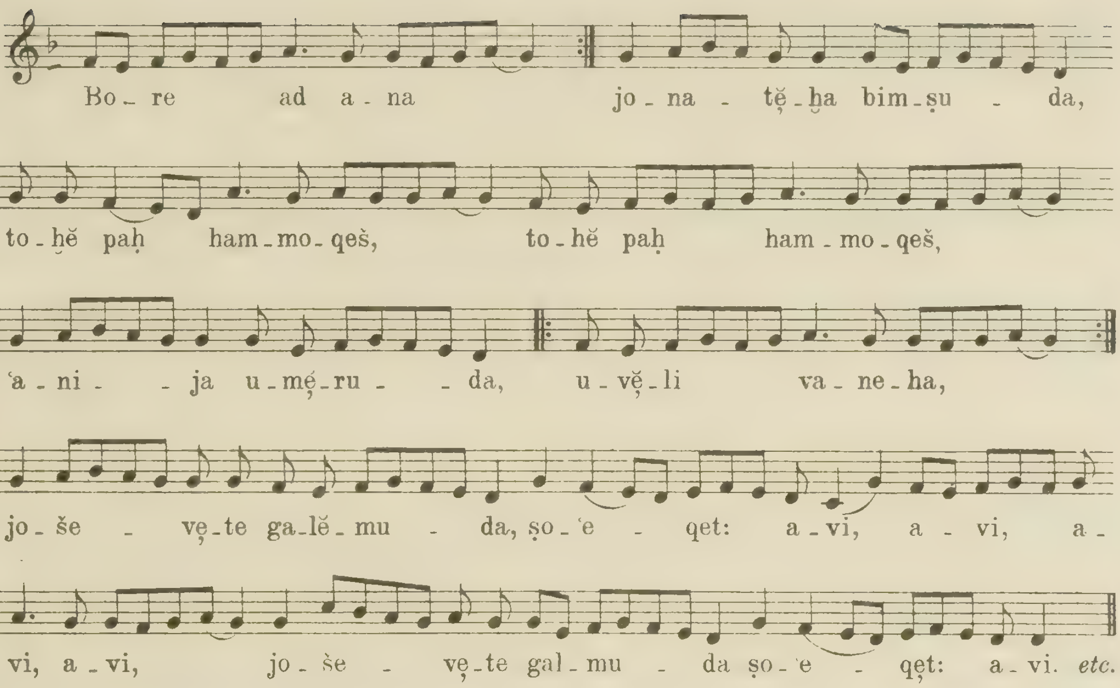

Zę̆-ḫor ă-do-naj me, ha-ja la-nu, hab-bi-ṭa ur-e ẹt ḥẹr-pa-te-nu
na-ḥă-la-te-nu nẹ-hẹf-ḫa lę̆-za-rim ba-te-nu lę̆-noḫ-rim etc.
ba-ḥu-rim ṭę̆-ḥon na-sa-u un-ʿa-rim ba-ʿeṣ ka-ša-lu. etc.

139.

Bę̆-lel zẹ ki haj-ta sib-ba me-et ă-do-naj,
jiv-ku ha-sę̆-re-fa ă-šẹr sa-raf ă-do-naj.

IV Qinot קינות

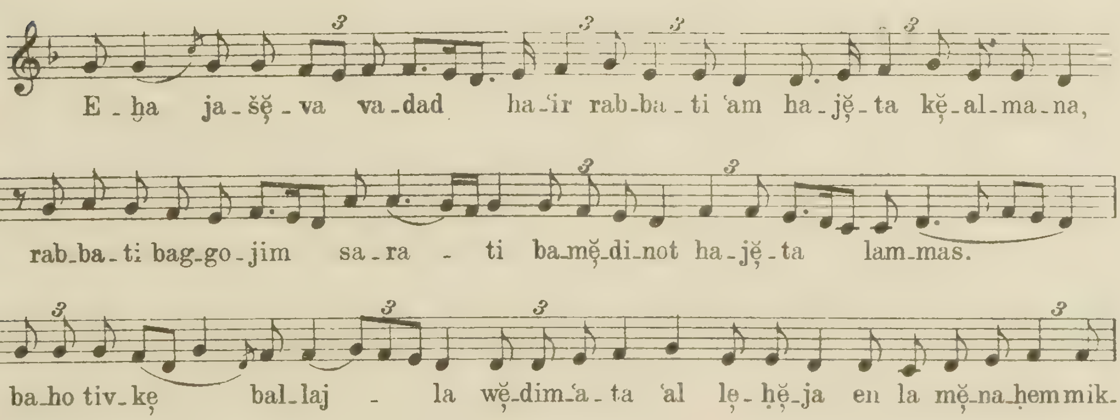
135.

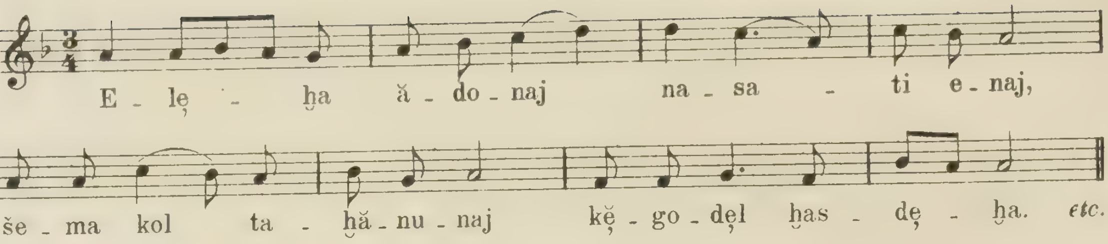
136.

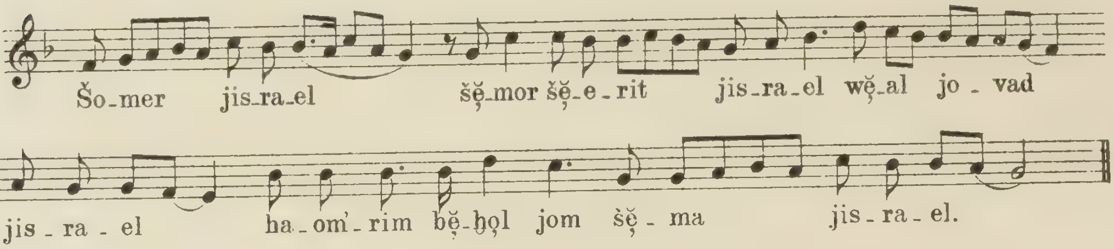
137.

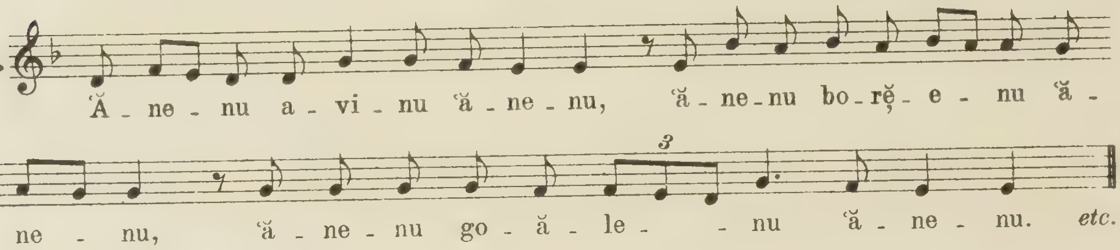
130.

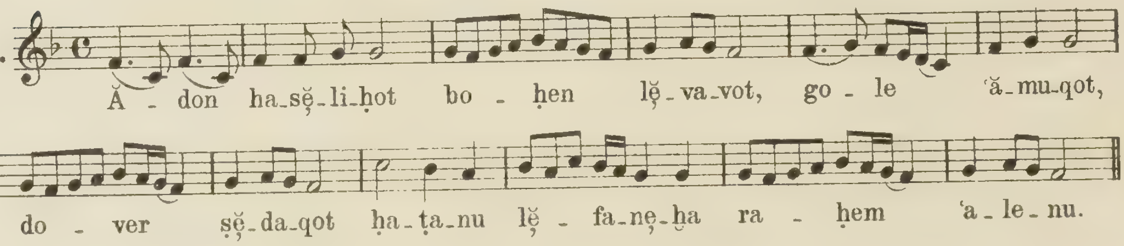
131.

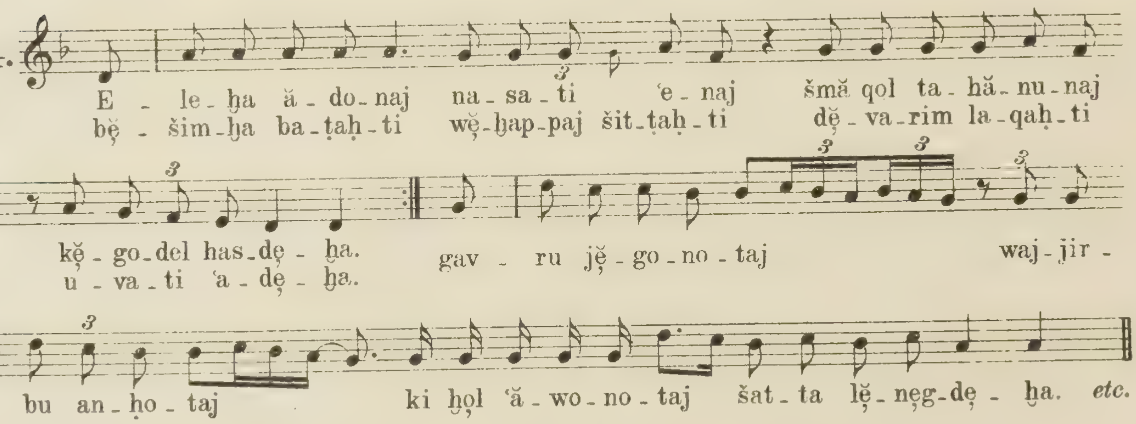
132.

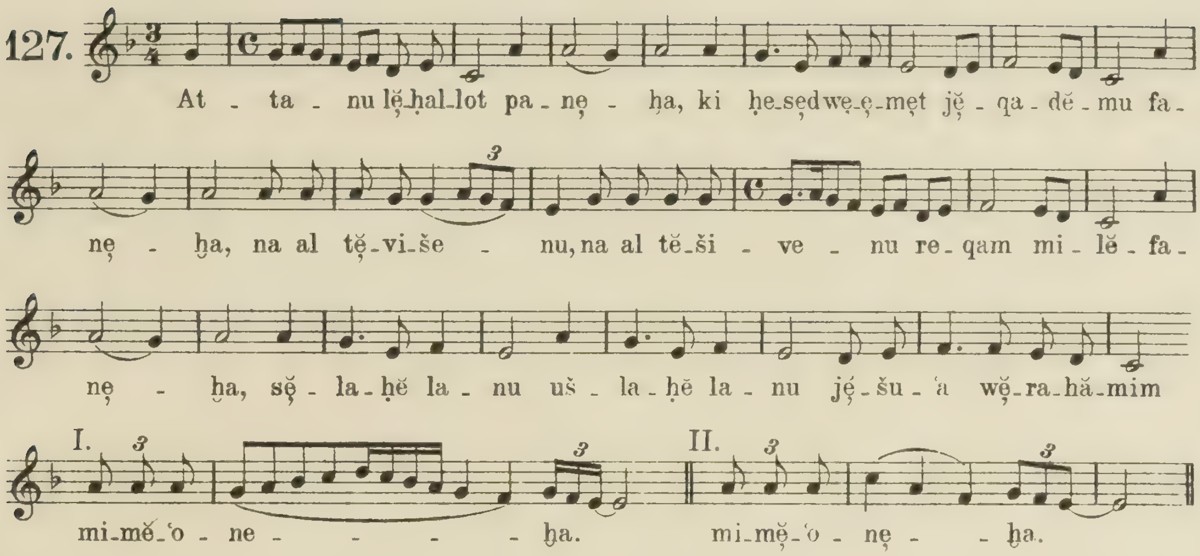
133.

134.

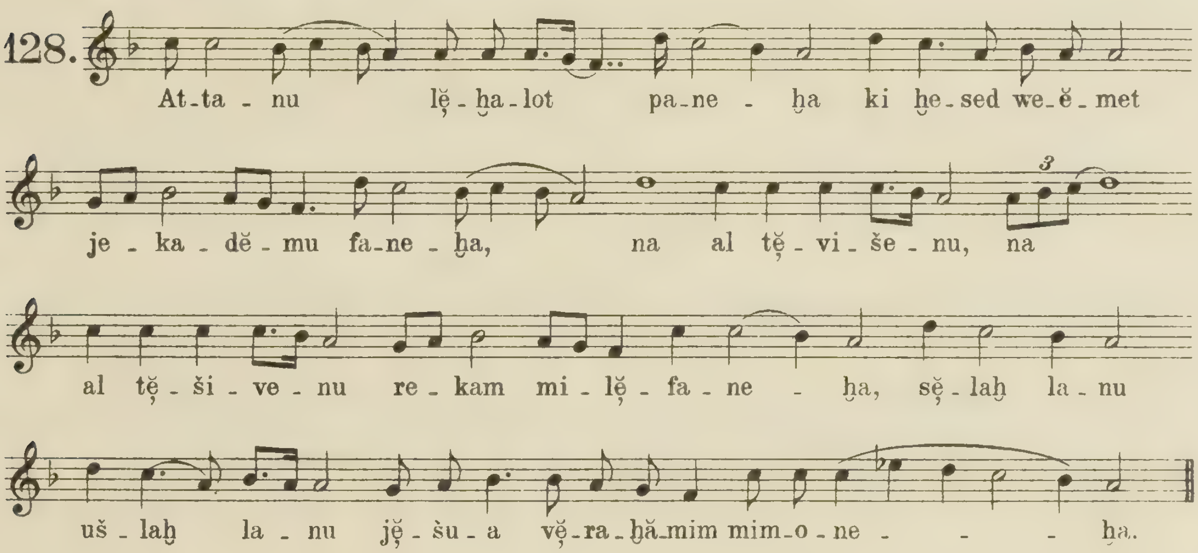

127.

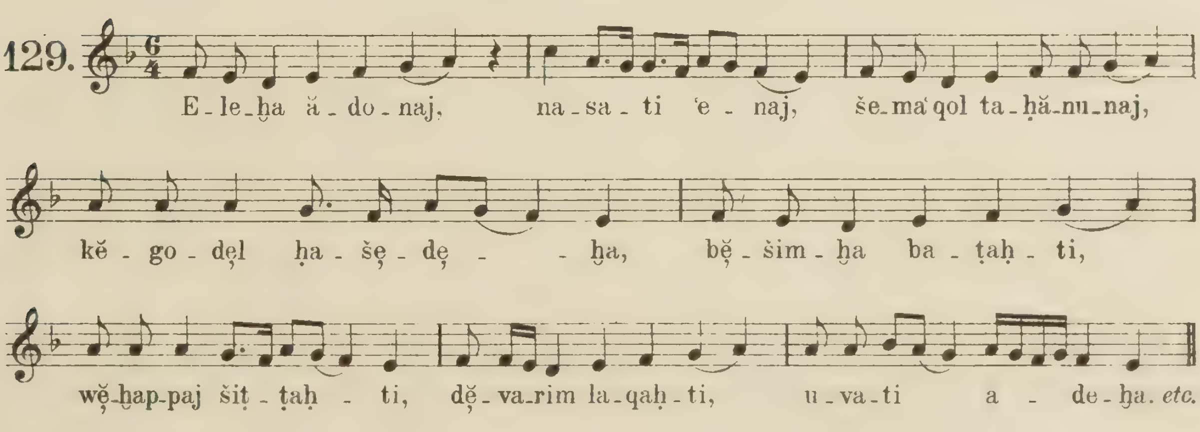

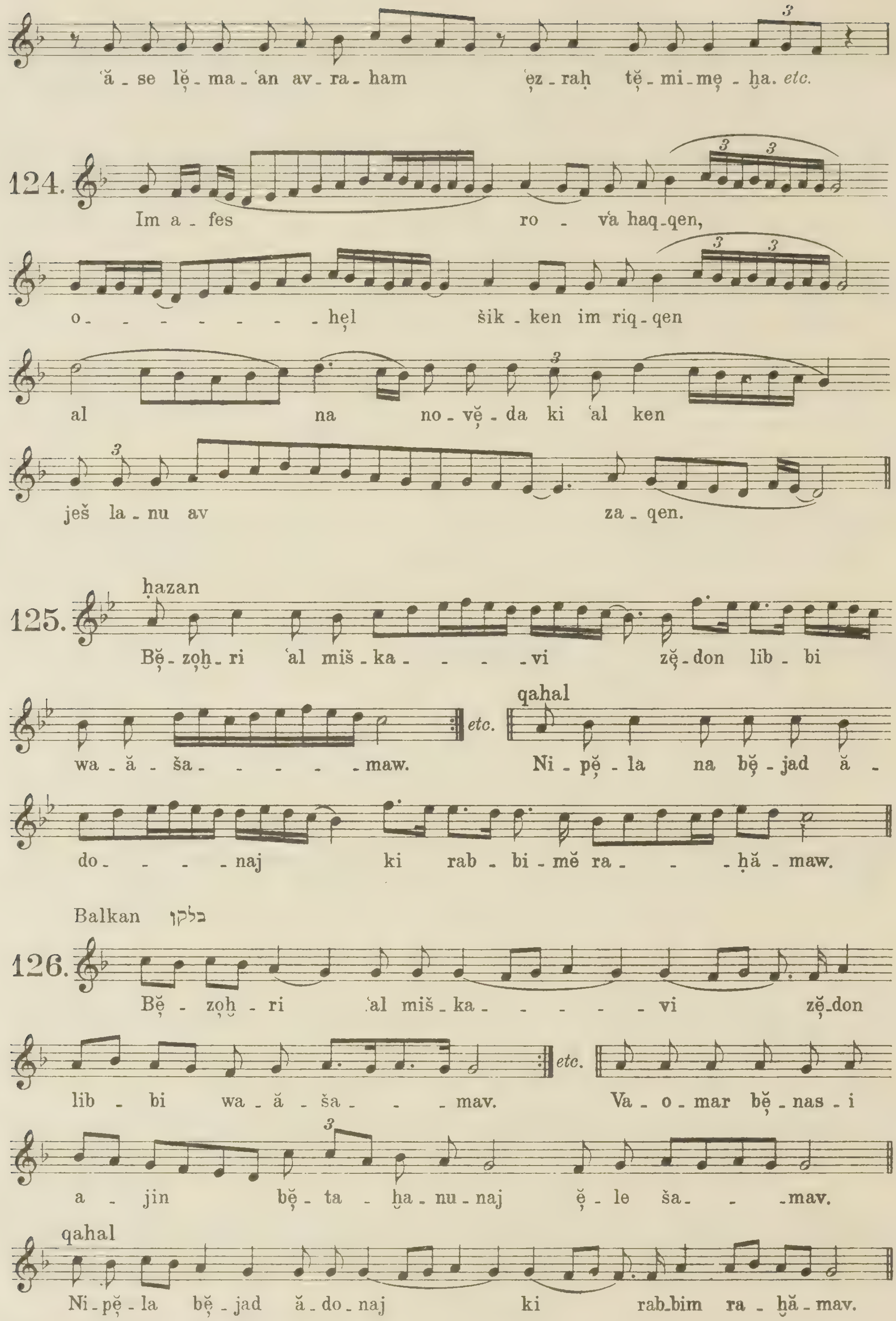
Balkan Nº 128 - 131 בלקן

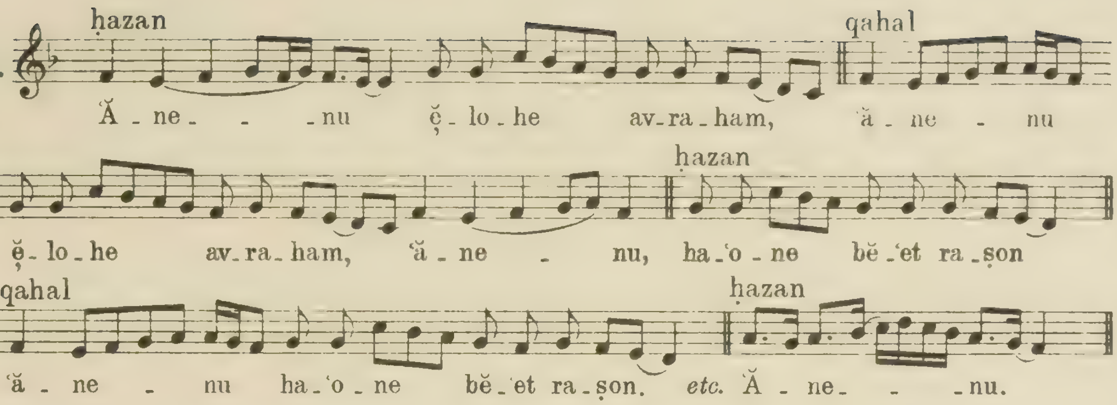
128.

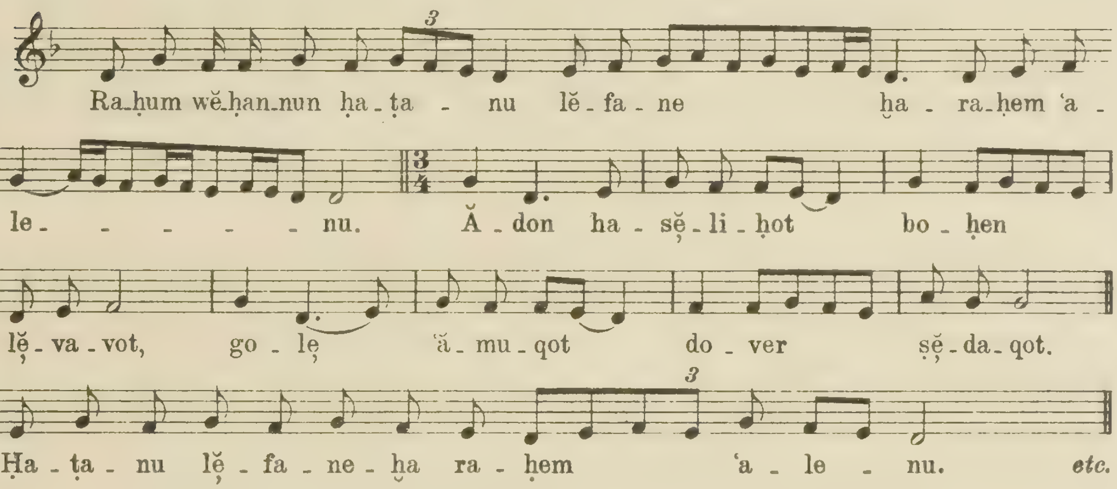

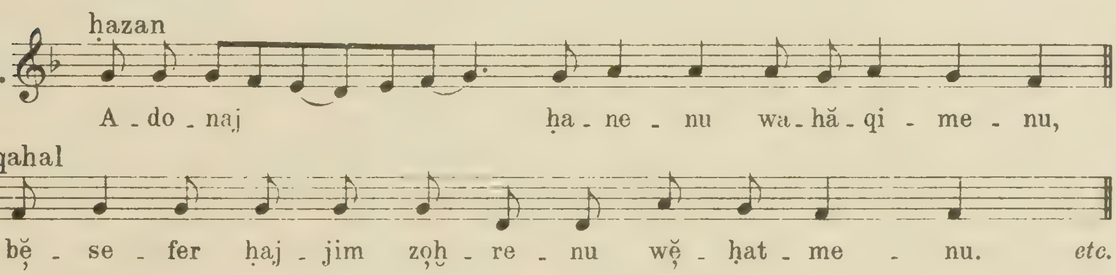
129.

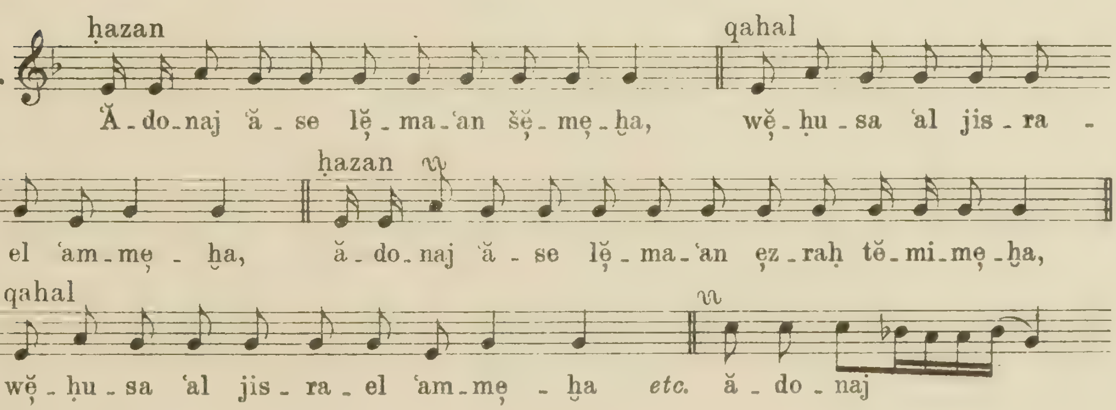

ʿă - se lẹ - ma - ʿan av - ra - ham ẹz - raḥ tẹ - mi - mẹ - ḫa. etc.
124.
Im a - fes ro - vʿa haq - qen,
o- - - - - - - hẹl šik - ken im riq - qen
al na no - vẹ - da ki ʿal ken
ješ la - nu av za - qen.
125.
ḥazan
Bẹ - zọḫ - ri ʿal miš - ka - - - - vi zẹ - don lib - bi
wa - ă - ša - - - - - maw.
etc.
qahal
Ni - pẹ - la na bẹ - jad ă - do - - - - naj ki rab - bi - mĕ ra - - - ḥă - maw.
Balkan בלקן
126.
Bẹ - zọḫ - ri ʿal miš - ka - - - - - vi zẹ - don lib - bi wa - ă - ša - - - mav.
etc.
Va - o - mar bẹ - nas - i a - jin bẹ - ta - ḫa - nu - naj ẹ - le ša - - - mav.
qahal
Ni - pẹ - la bẹ - jad ă - do - naj ki rab - bim ra - ḫă - mav.

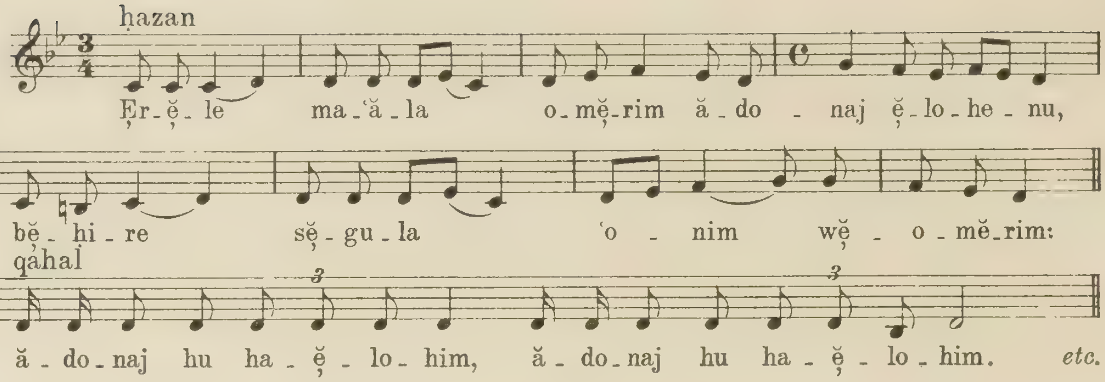
120.

121.

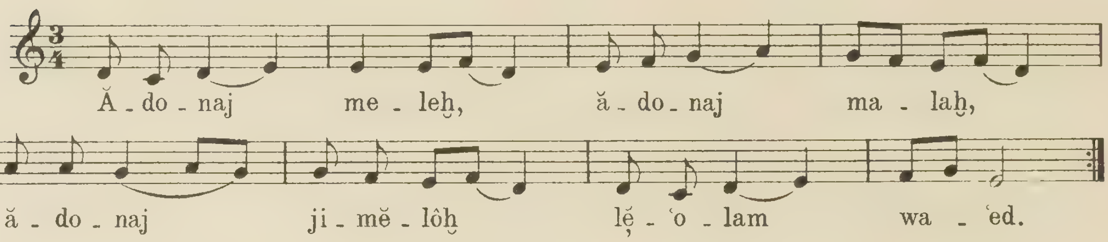
122.

123.

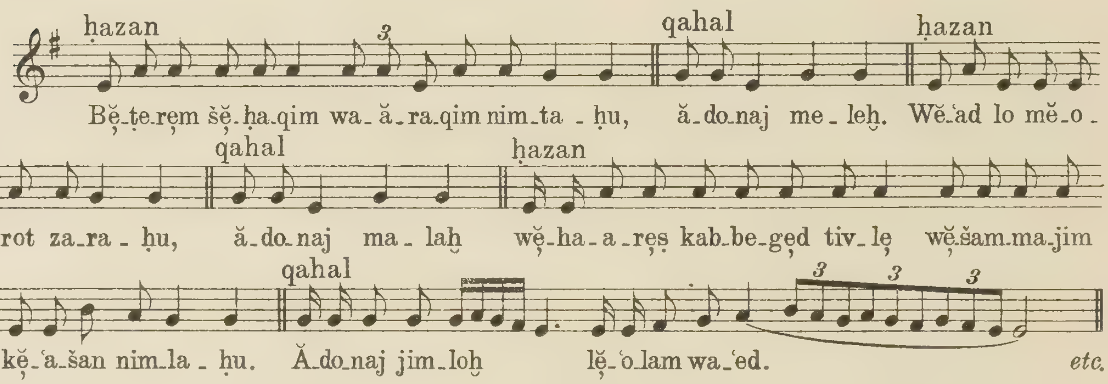
115.

116.

117.

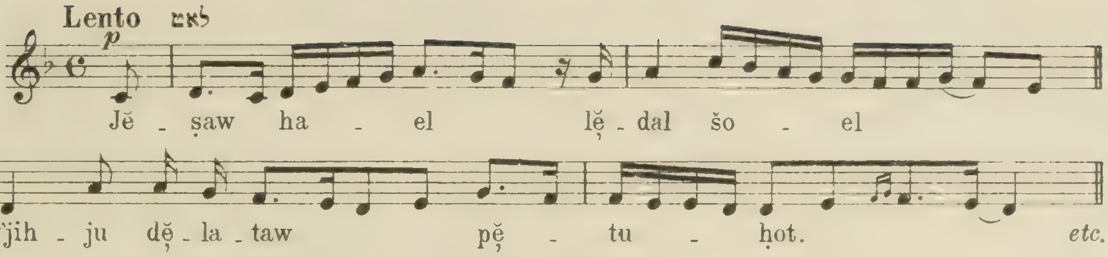
118.

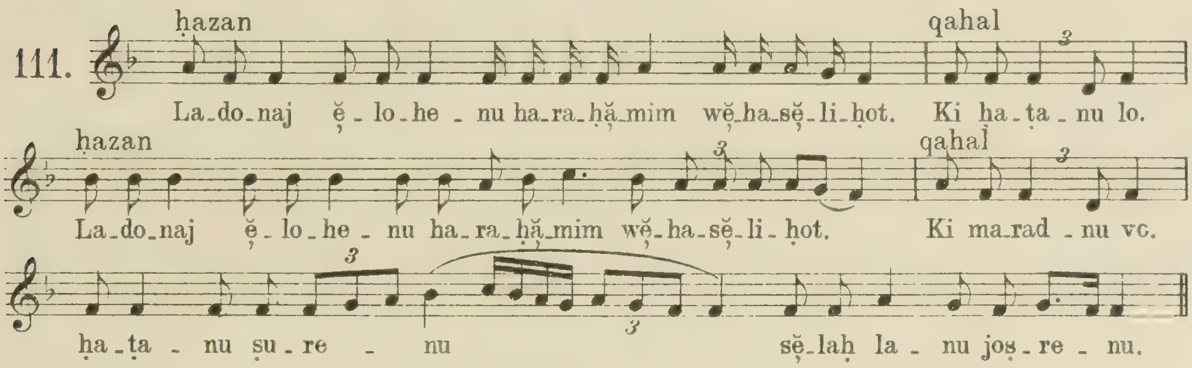
119.

110.

111.

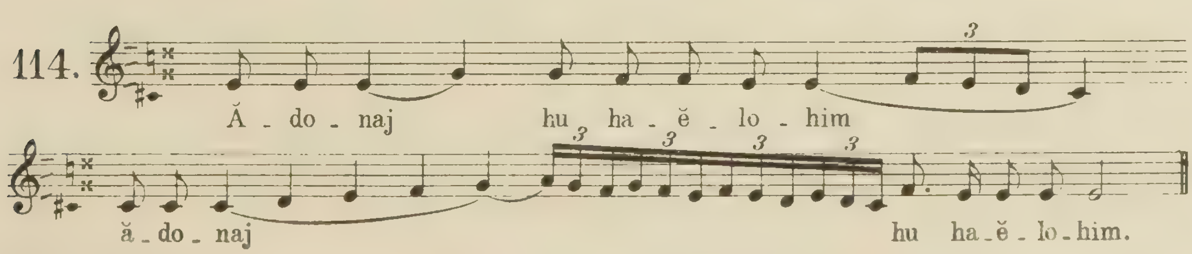
112.

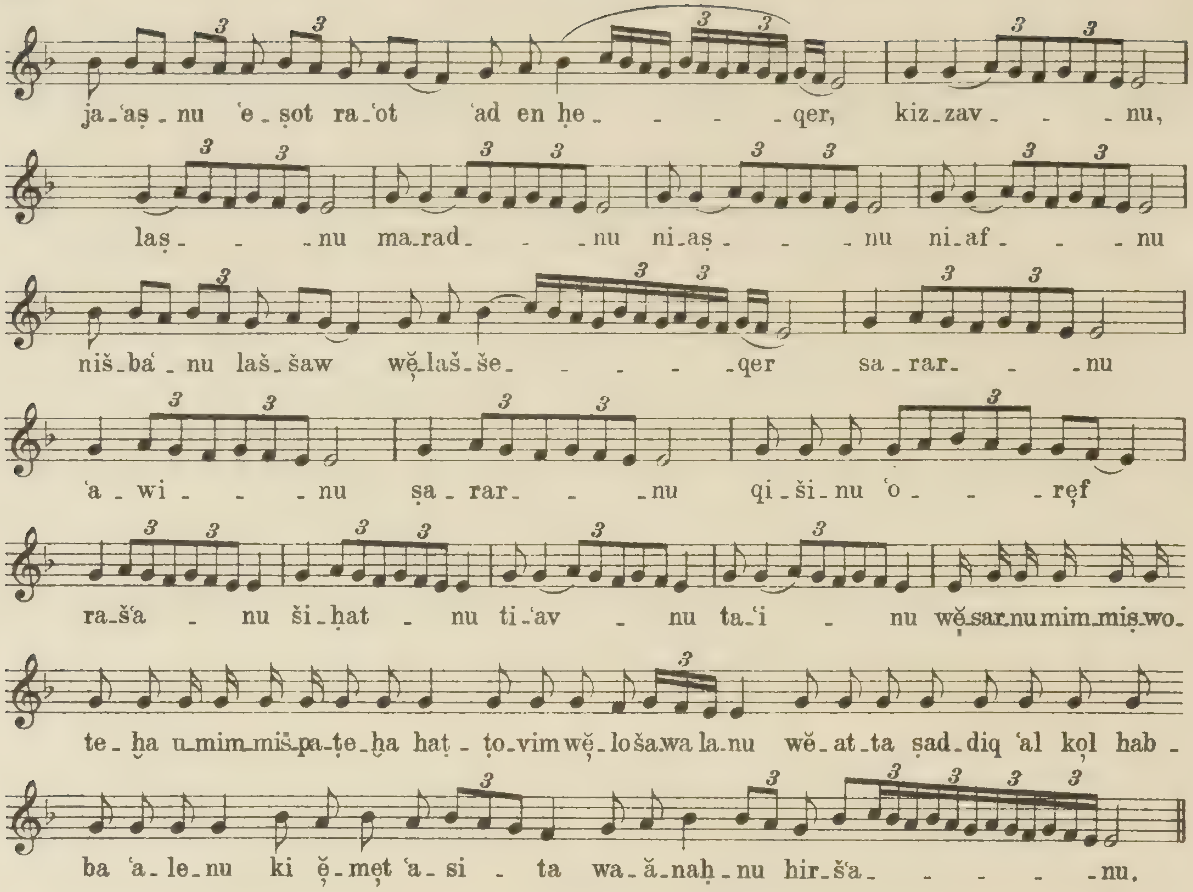

113.

114.

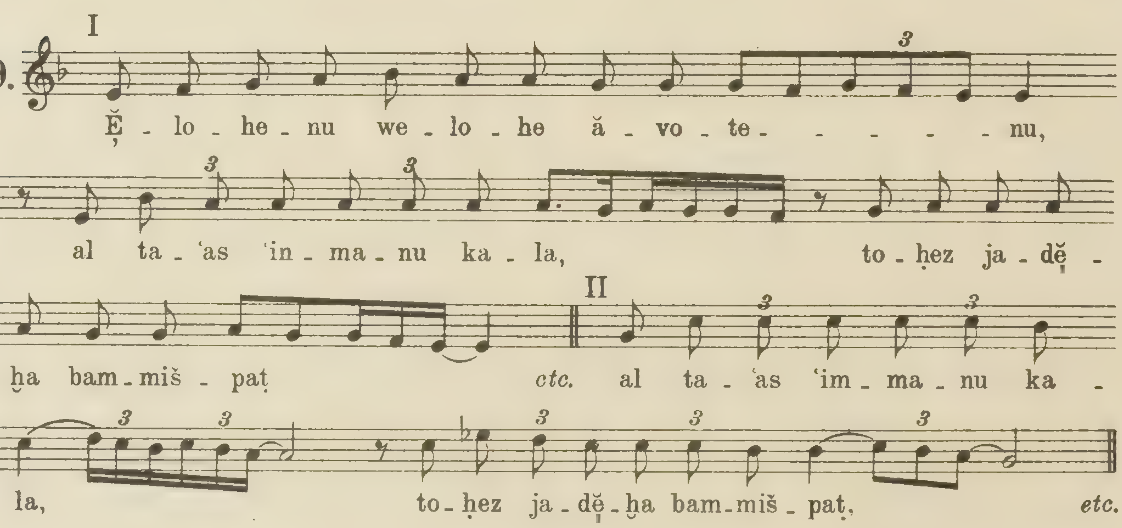

ja-ʻaṣ-nu ʻe-ṣot ra-ʻot ʻad en ḥe- - - - qer, kiz-zav- - - nu,
laṣ- - - nu ma-rad- - - nu ni-aṣ- - - nu ni-af- - - nu
niš-baʻ-nu laš-šaw wĕ-laš-še- - - - - qer sa-rar- - - nu
ʻa-wi- - - nu ṣa-rar- - - nu qi-ši-nu ʻo- - - rẹf
ra-šʻa - nu ši-ḥat - nu ti-ʻav - nu ta-ʻi - nu wẹ̆-sar-nu mim-miṣ-wo-
te-ḫa u-mim-miš-pa-ṭe-ḫa hat - ṭo-vim wẹ̆-lo ša-wa la-nu wĕ-at-ta ṣad-diq ʻal kọl hab-
ba ʻa-le-nu ki ẹ̆-mẹt ʻa-si - ta wa-ă-naḥ-nu hir-šʻa- - - - - nu.

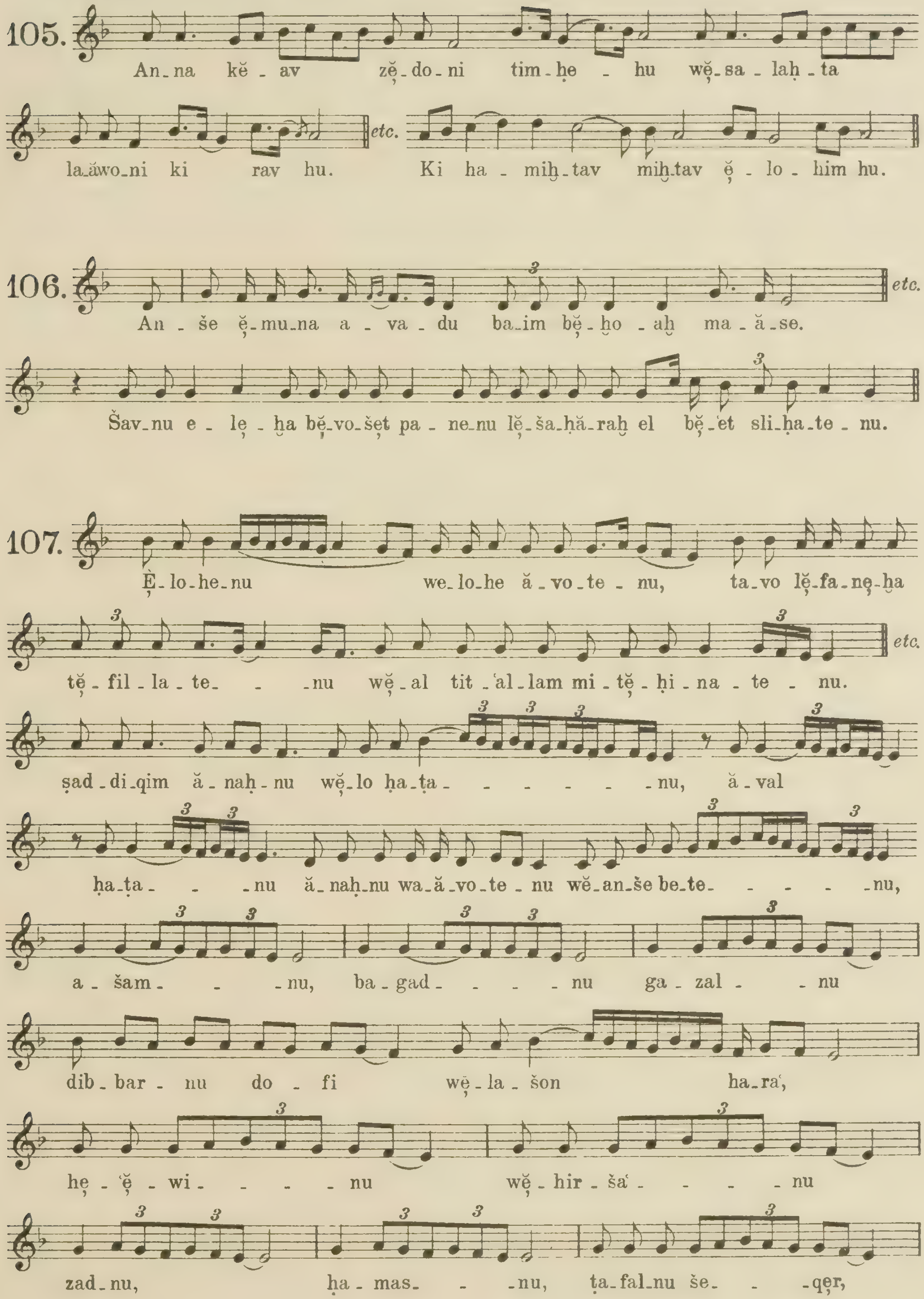
108.

hazan
Ra - ḥă - ma - na id - kar lan qẹ̆ - ja - me dẹ̆ - av - ra -
ham rẹ̆ - ḥi - ma,
qahal
bẹ̆ - dil waj - ja - ʻă - vor. etc.

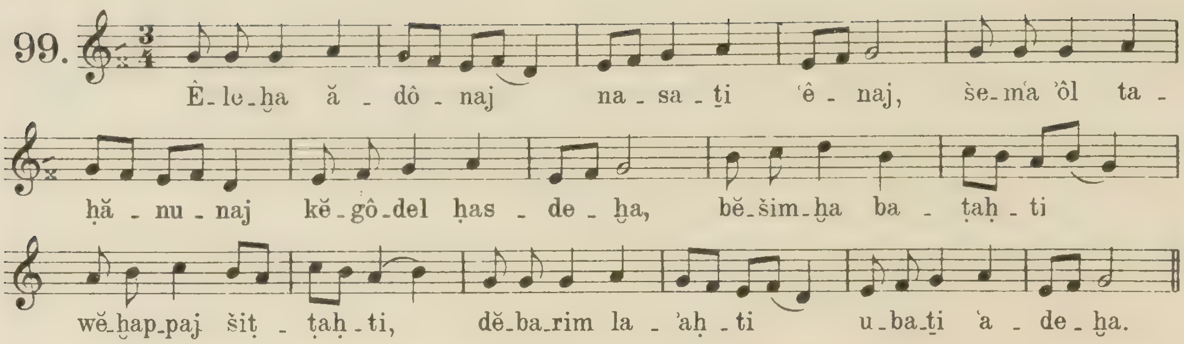
109.

I
Ẹ̆ - lo - he - nu we - lo - he ă - vo - te - - - - - nu,
al ta - ʻas ʻin - ma - nu ka - la, to - ḥez ja - dẹ̆ -
ḫa bam - miš - pat etc.
II
al ta - ʻas ʻim - ma - nu ka -
la, to - ḥez ja - dẹ̆ - ḫa bam - miš - pat, etc.

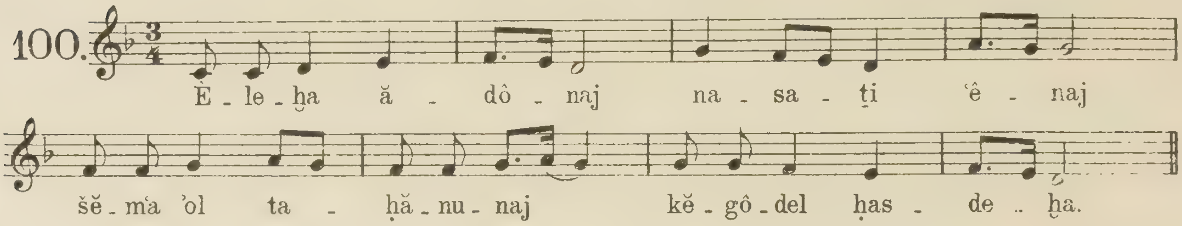
Balkan No. 105-106 בלקן

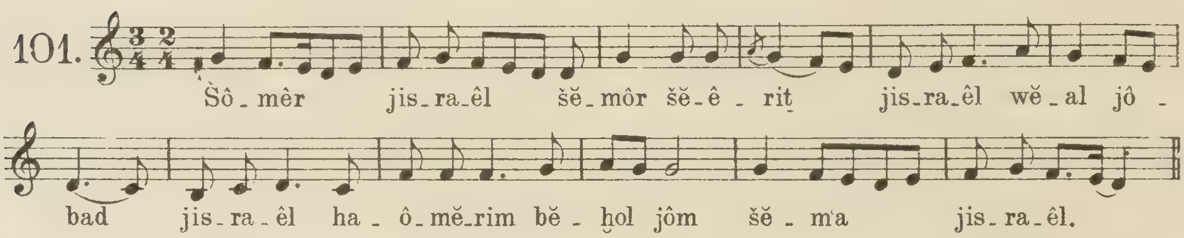
99.

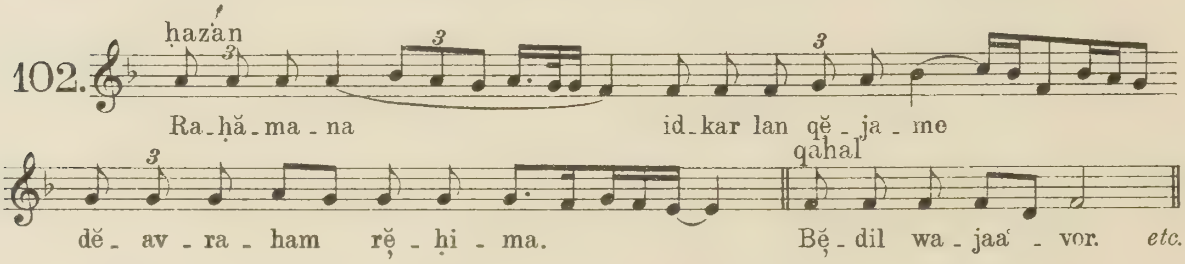
100.

101.

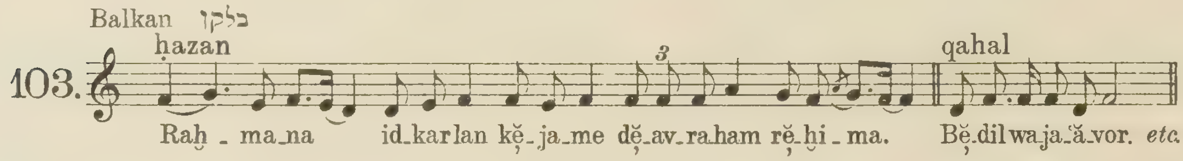

102.

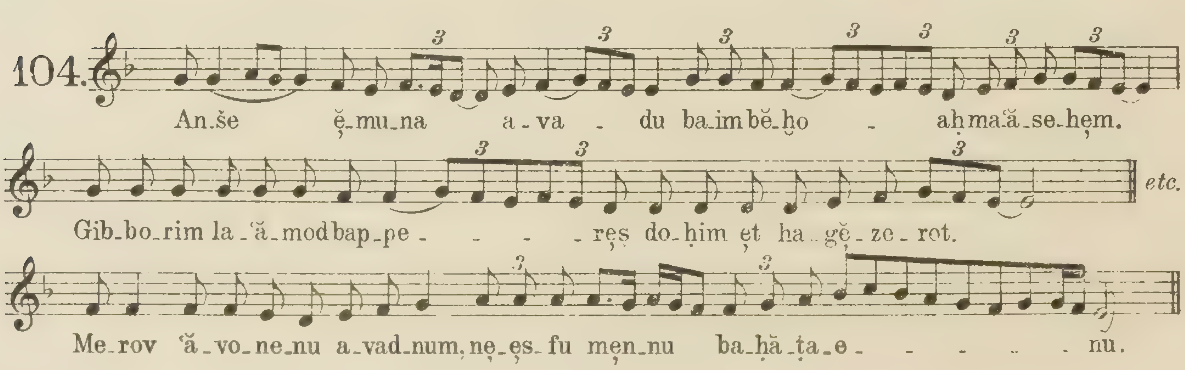

Balkan בלקן

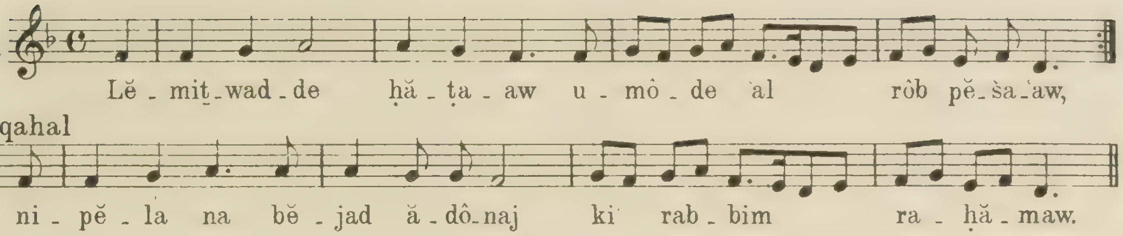
103.

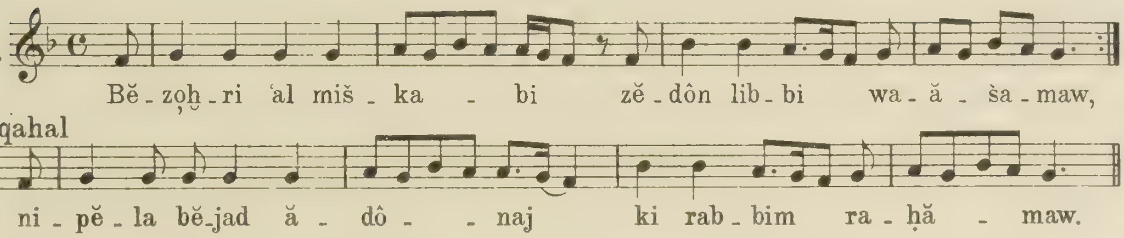
104.

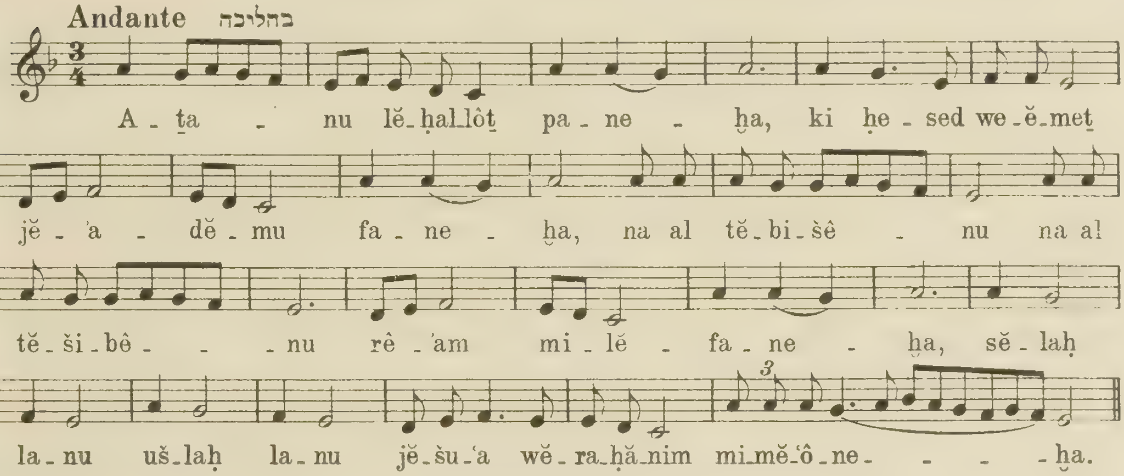
93.

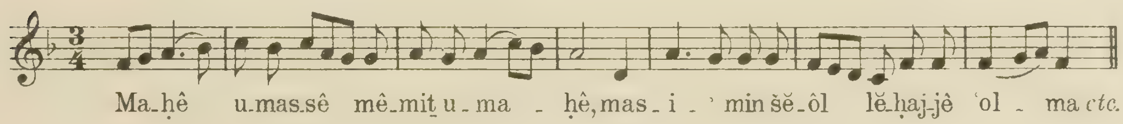
94.

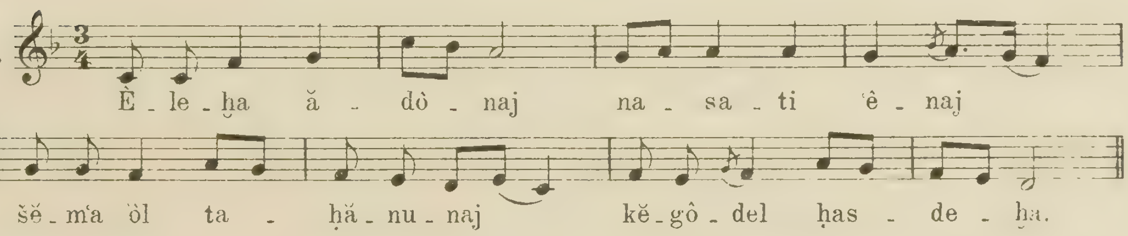
95.

96.

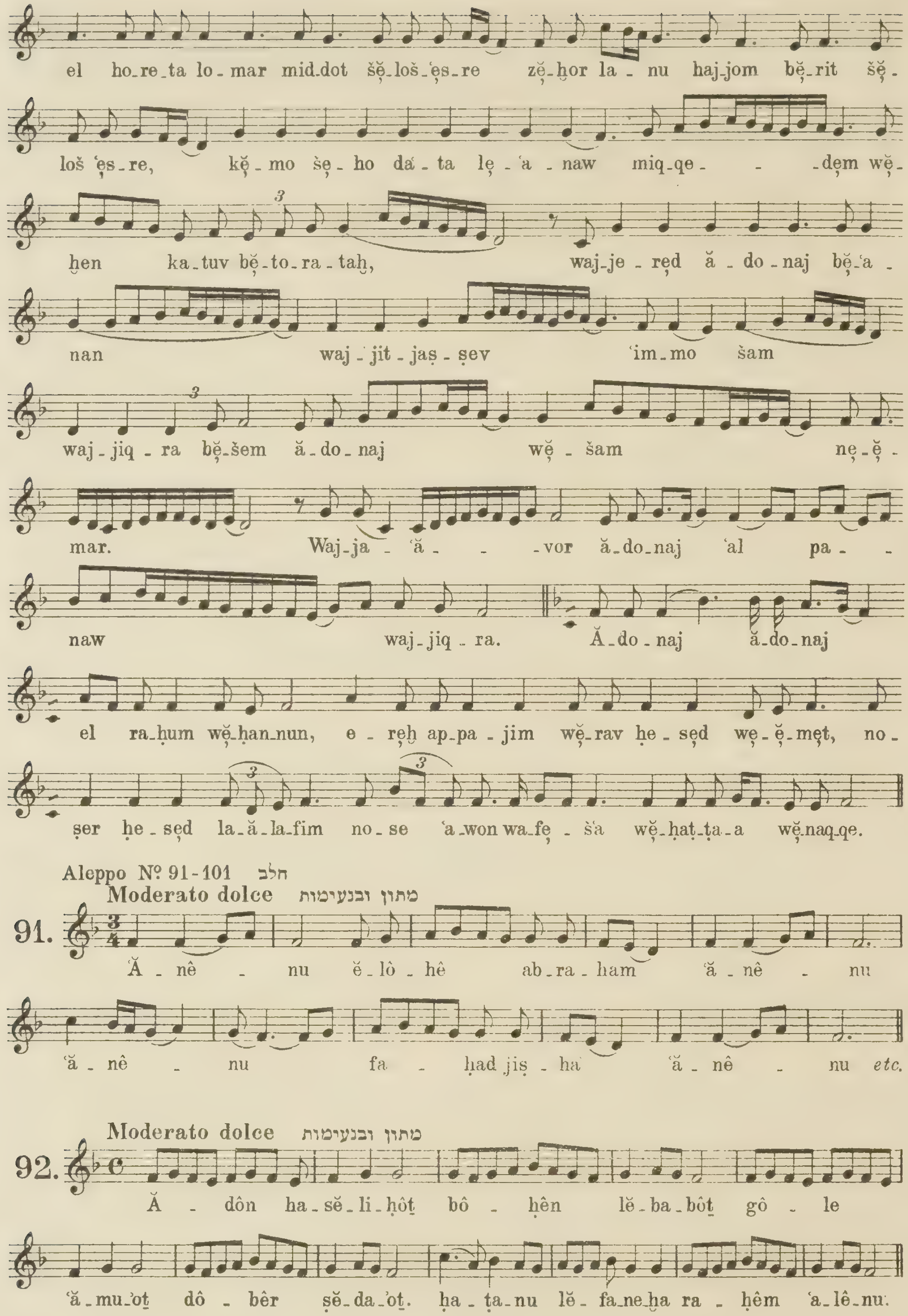

97.

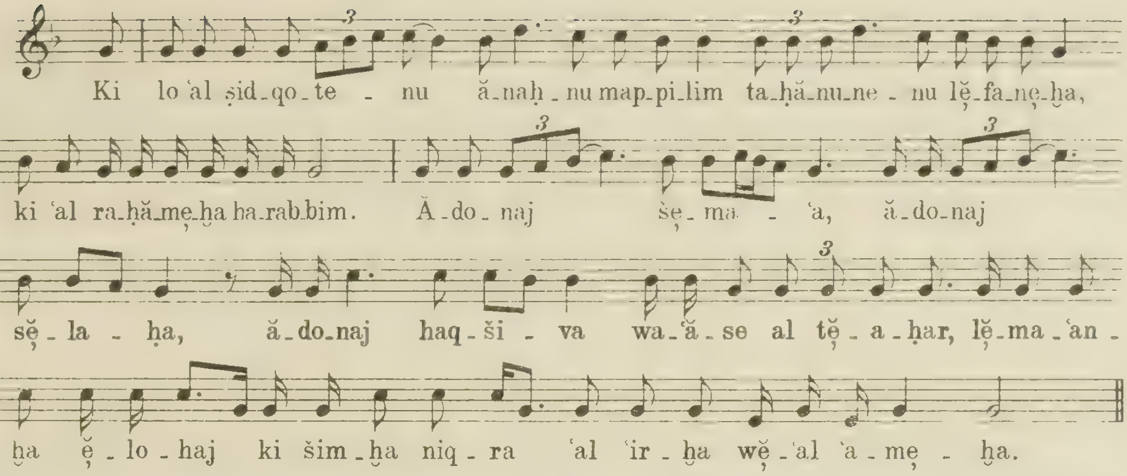
98.

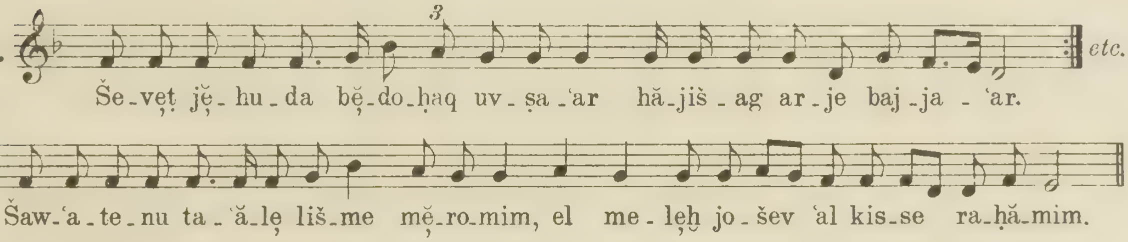

el ho-re-ta lo-mar mid-dot šĕ-loš-ʿeṣ-re zĕ-hor la-nu haj-jom bĕ-rit šĕ-
loš ʿeṣ-re, kĕ-mo šẹ-ho da-ta lẹ-ʿa-naw miq-qe- -dẹm wĕ-
hen ka-tuv bĕ-to-ra-tah, waj-je-rẹd ă-do-naj bĕ-ʿa-
nan waj-jit-jaṣ-ṣev ʿim-mo šam
waj-jiq-ra bĕ-šem ă-do-naj wĕ-šam nẹ-ĕ-
mar. Waj-ja-ʿă- -vor ă-do-naj ʿal pa-
naw waj-jiq-ra. Ă-do-naj ă-do-naj
el ra-hum wĕ-han-nun, e-rẹh ap-pa-jim wĕ-rav he-sẹd wẹ-ĕ-mẹt, no-
ṣer he-sẹd la-ă-la-fim no-se ʿa-won wa-fẹ-šʿa wĕ-hat-ṭa-a wĕ-naq-qe.
Aleppo Nº 91-101 חלב
Moderato dolce מתון ובנעימות
91.
Ă-nê-nu ĕ-lò-hê ab-ra-ham ʿă-nê-nu
ʿă-nê-nu fa-had jiṣ-ha ʿă-nê-nu etc.
Moderato dolce מתון ובנעימות
92.
Ă-dôn ha-sĕ-li-hôt bô-hên lĕ-ba-bôt gô-le
ʿă-mu-ʾot dô-bêr ṣĕ-da-ʾot. ha-ṭa-nu lĕ-fa-ne-ha ra-hêm ʿa-lê-nu.

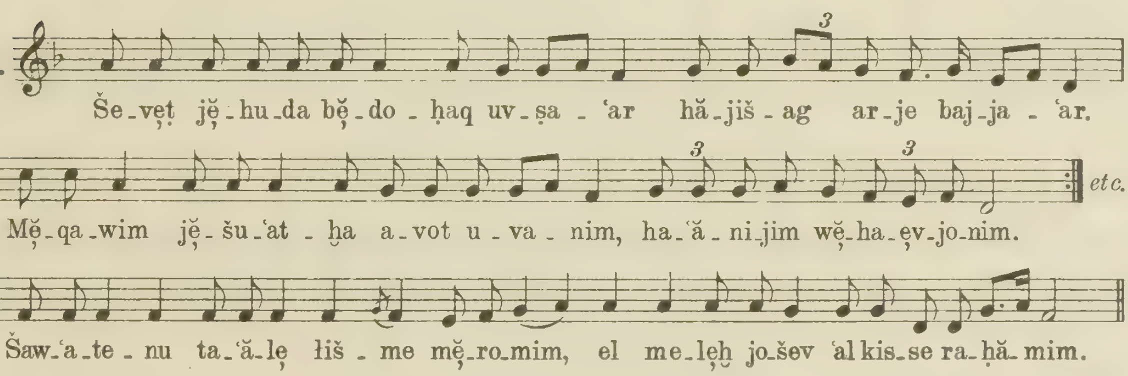
87.

Ki lo ʿal ṣid_qo_te _ nu ă_naḥ _ nu map_pi_lim ta_ḥă_nu_ne _ nu lẹ̆_fa_nẹ_ẖa,
ki ʿal ra_ḥă_mẹ_ẖa ha_rab_bim. Ă_do_naj šẹ_ma _ ʿa, ă_do_naj
sẹ̆ _ la _ ḥa, ă_do_naj haq_ši _ va wa_ʿă _ se al tẹ̆ _ a _ ḥar, lẹ̆_ma_ʿan _
ẖa ẹ̆ _ lo _ haj ki šim _ ẖa niq _ ra ʿal ʿir _ ẖa wẹ̆_ʿal ʿa _ mẹ _ ẖa.

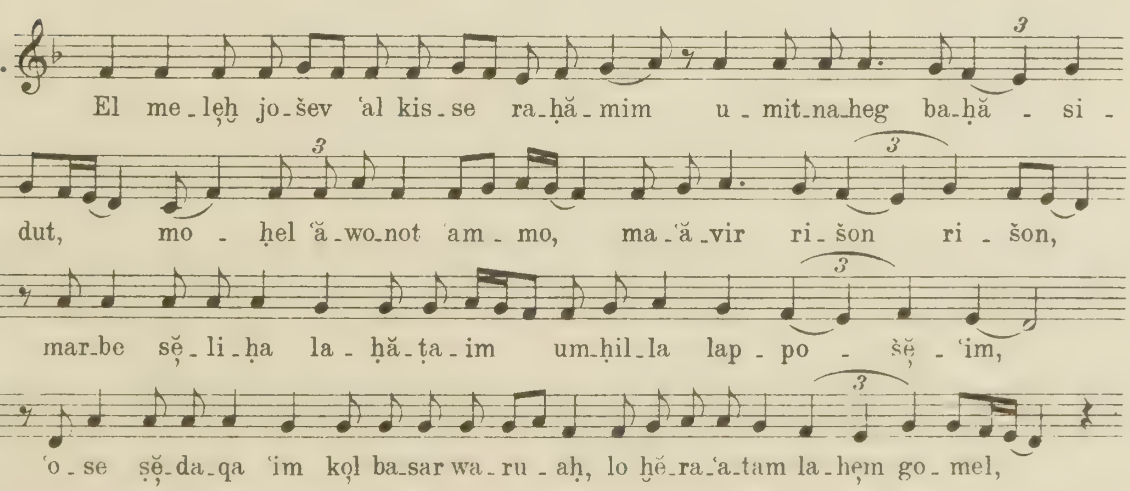
88.

Še_vẹṭ jẹ̆_hu_da bẹ̆_do_ḥaq uv_ṣa_ʿar hă_jiš _ ag ar_je baj_ja _ ʿar.
etc.
Šaw_ʿa_te_nu ta _ ʿă_lẹ liš_me mẹ̆_ro_mim, el me _ lẹẖ jo _ šev ʿal kis_se ra_ḥă_mim.

89.

Še_vẹṭ jẹ̆_hu_da bẹ̆_do _ ḥaq uv_ṣa _ ʿar hă_jiš _ ag ar_je baj_ja _ ʿar.
Mẹ̆_qa_wim jẹ̆_šu_ʿat _ ẖa a_vot u _ va _ nim, ha_ʿă _ ni_jim wẹ̆_ha_ẹv_jo_nim.
etc.
Šaw_ʿa_te _ nu ta_ʿă_lẹ liš _ me mẹ̆_ro_mim, el me_lẹẖ jo_šev ʿal kis_se ra_ḥă_mim.

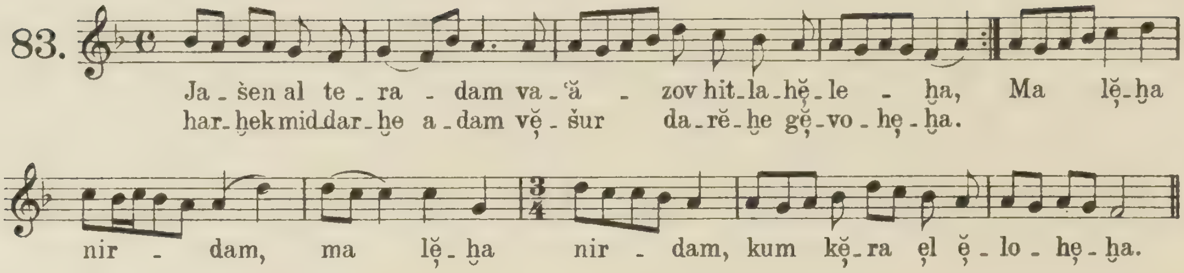
90.

El me _ lẹẖ jo _ šev ʿal kis_se ra_ḥă_mim u _ mit_na_heg ba_ḥă _ si _
dut, mo _ ḥel ʿă _wo_not ʿam _ mo, ma_ʿă_vir ri_šon ri _ šon,
mar_be sẹ̆ _ li _ ḥa la _ ḥă_ṭa _ im um_ḥil_la lap _ po _ šẹ̆ _ ʿim,
ʿo _ se ṣẹ̆_da_qa ʿim kọl ba_sar wa _ ru _ aḥ, lo ẖẹ̆_ra_ʿa_tam la_hẹm go_mel,

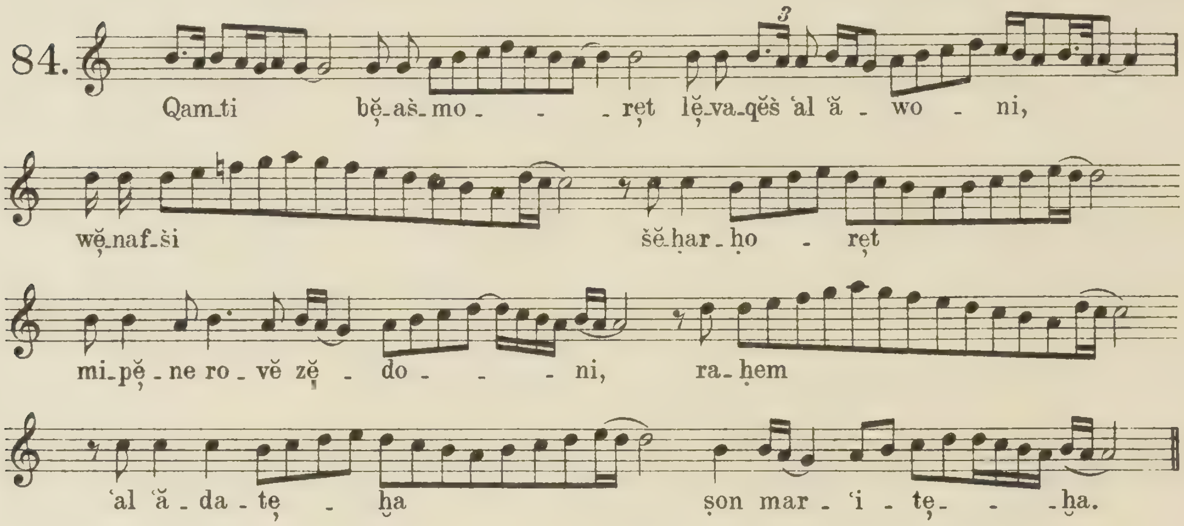
III Selihot סליחות

Balkan בלקן

83.

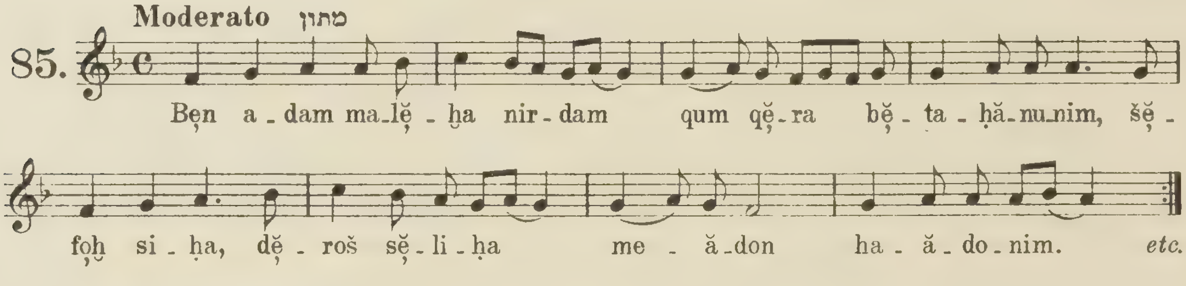

84.

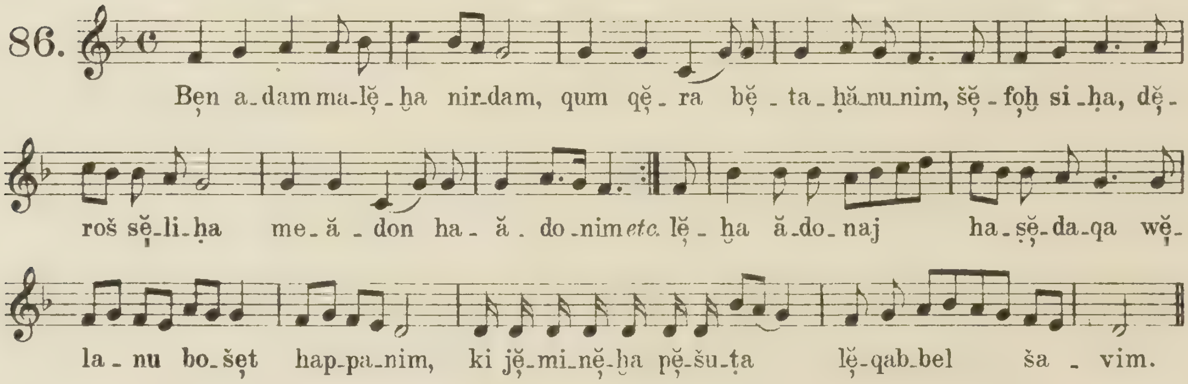
Moderato מתון

85.

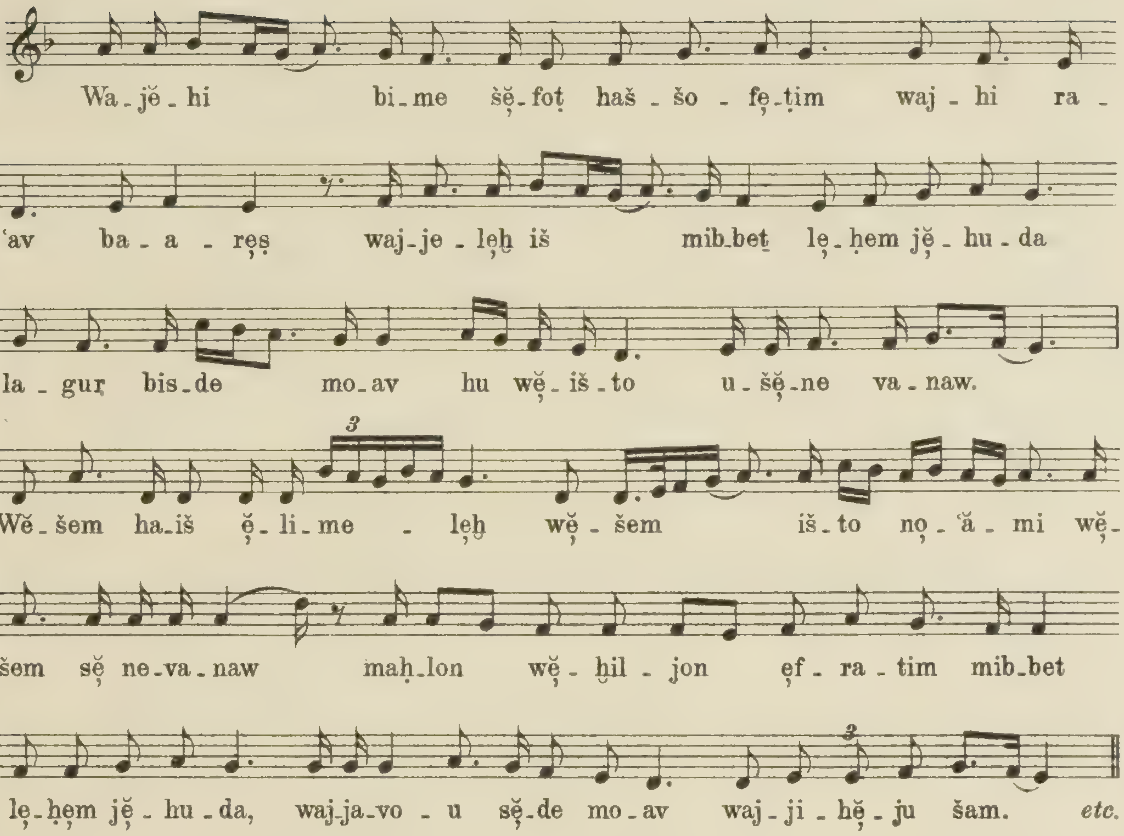

Balkan Nº 86-88 בלקן

86.

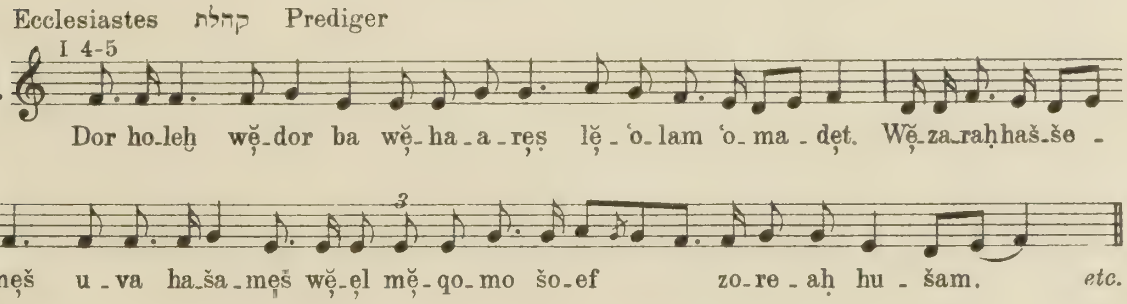

For Pentecost לשבועות Für Wochenfest.

80.

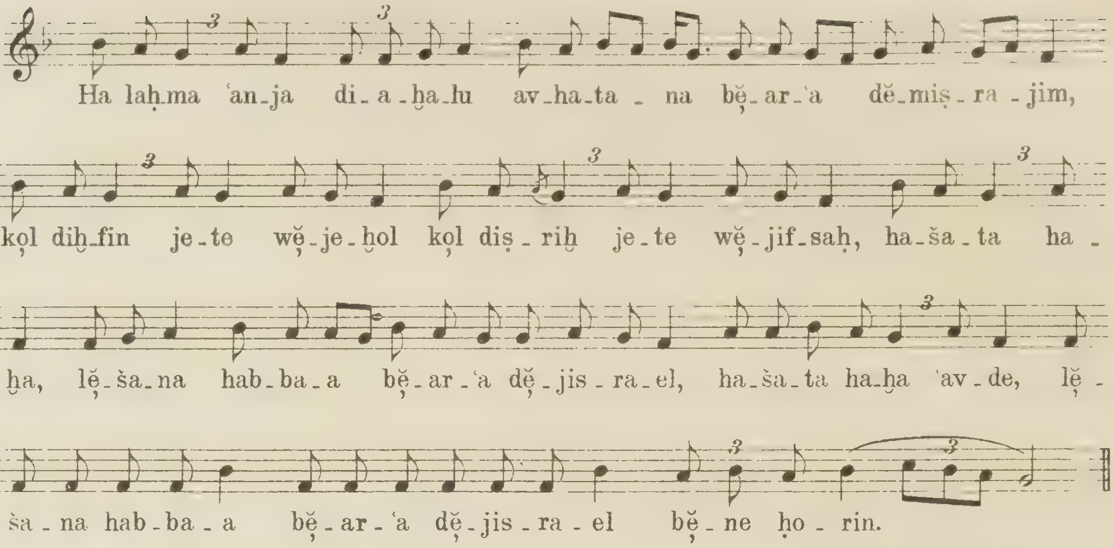
81.

Ecclesiastes קהלת Prediger

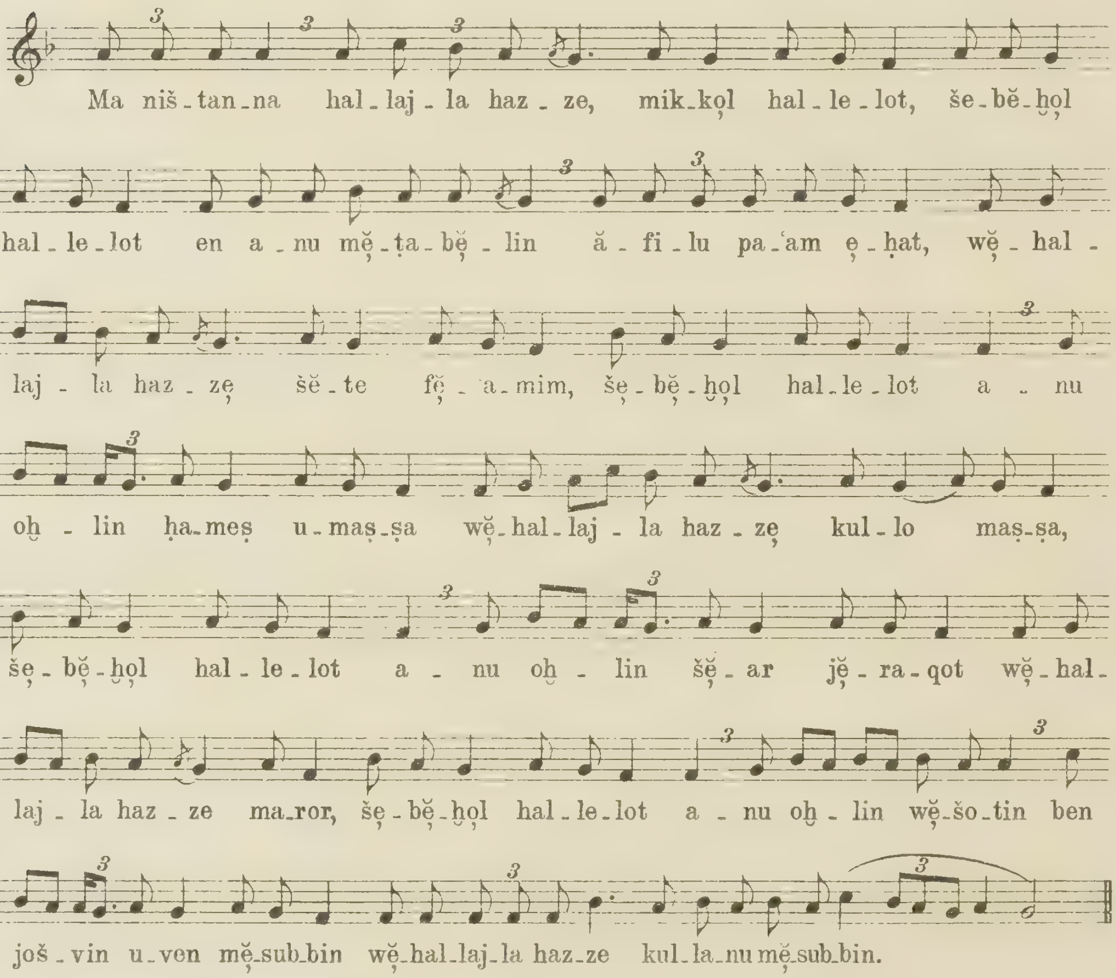
82.

Hagada for Passover הגדה לפסח Hagada für Osterabend.

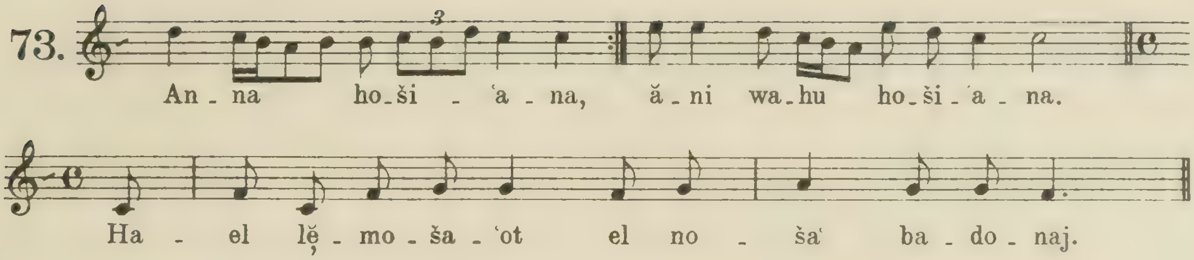
78.

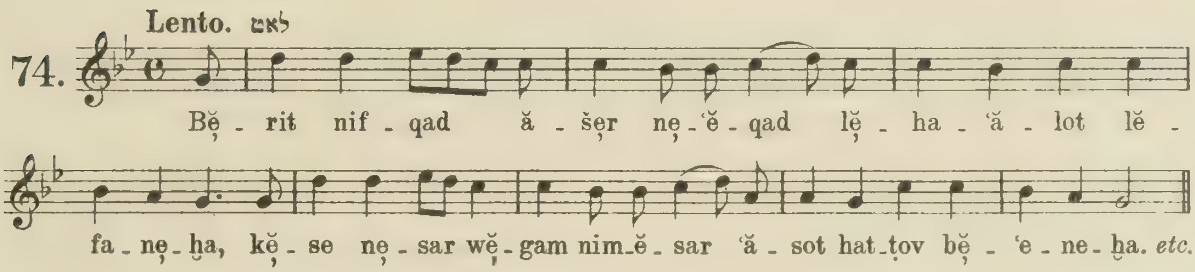
79.

73.

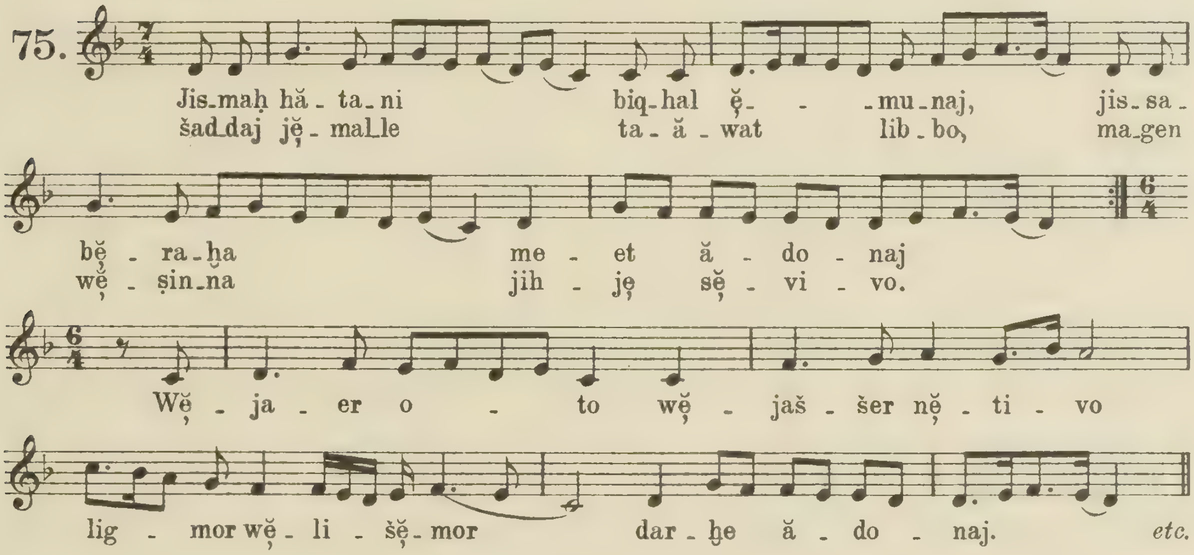

74.

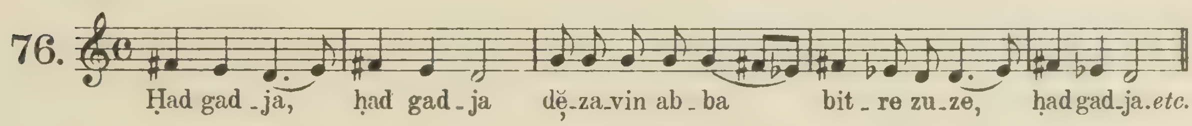
לשמחת תורה

75.

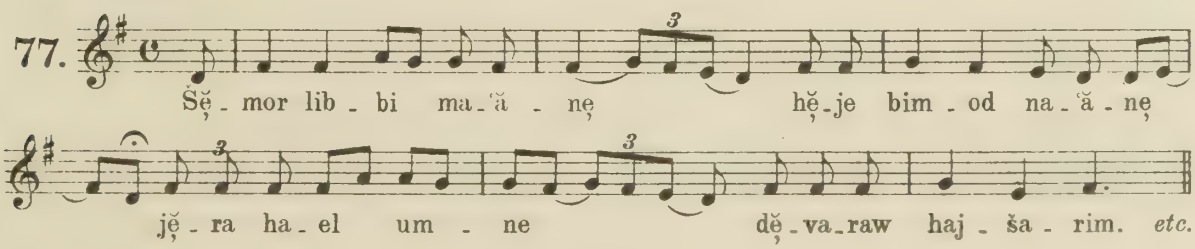
לפסח

76.

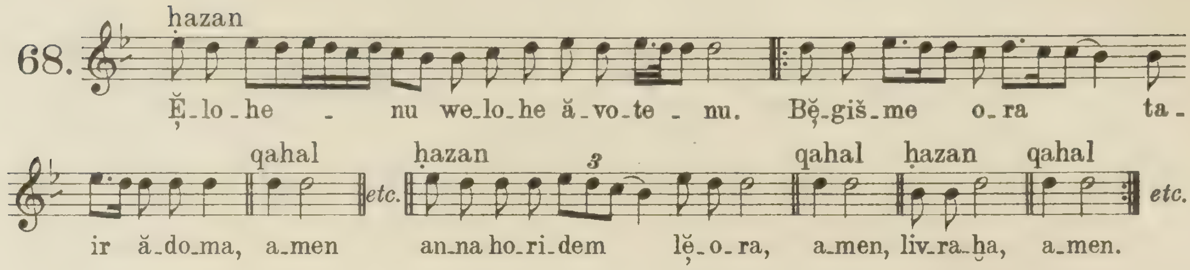

לשבועות

77.

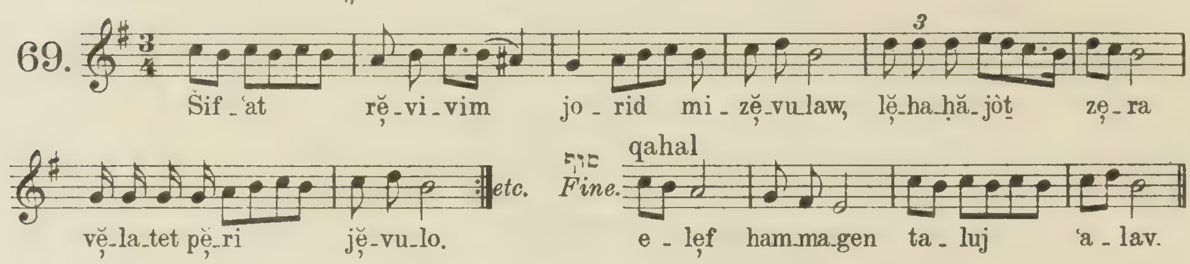

68.

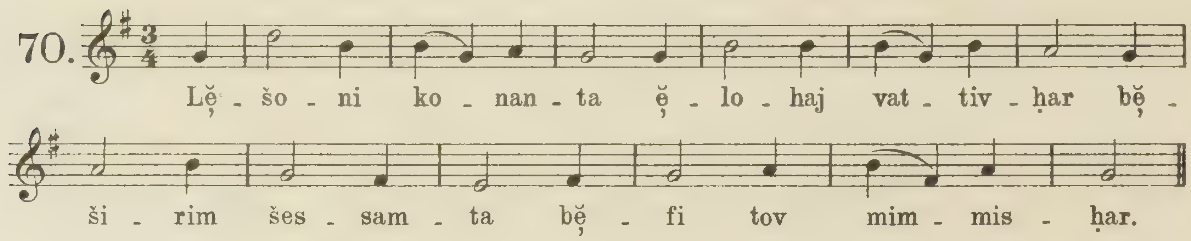

Balkan № 69-71 בלקן

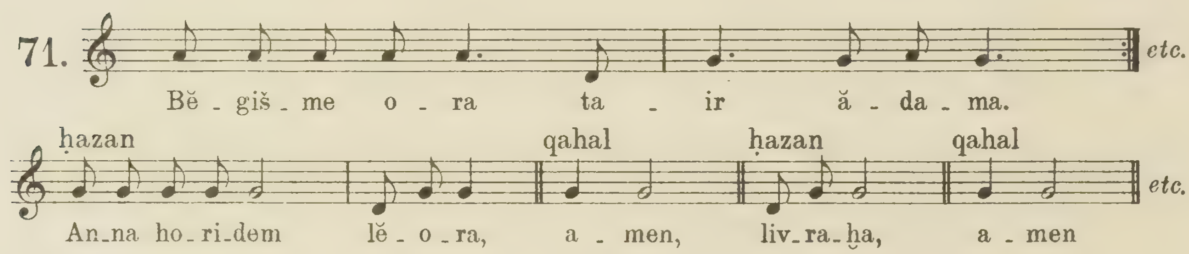
69.

70.

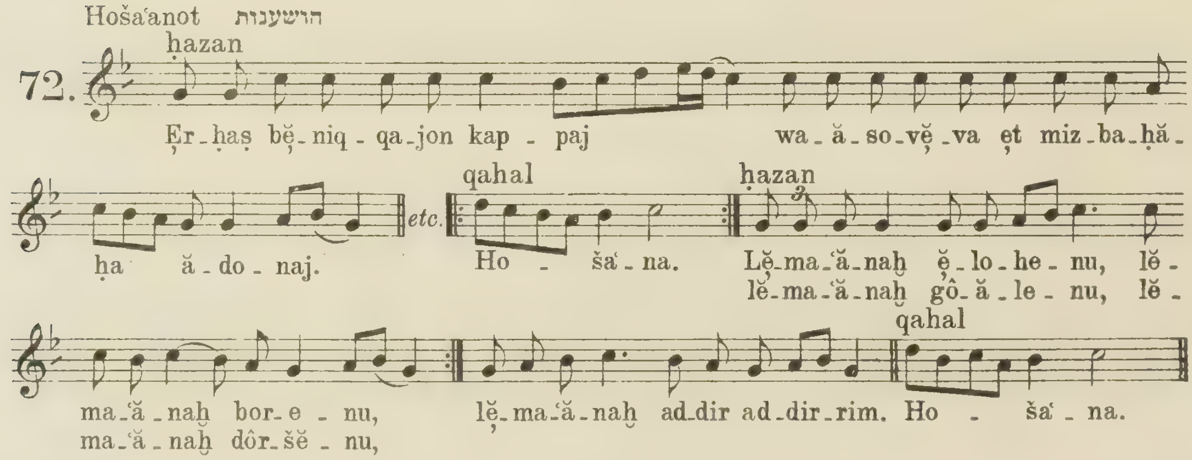

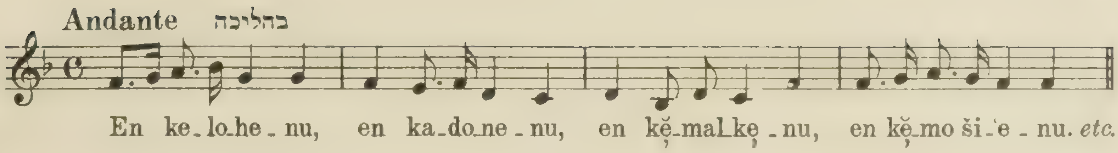
71.

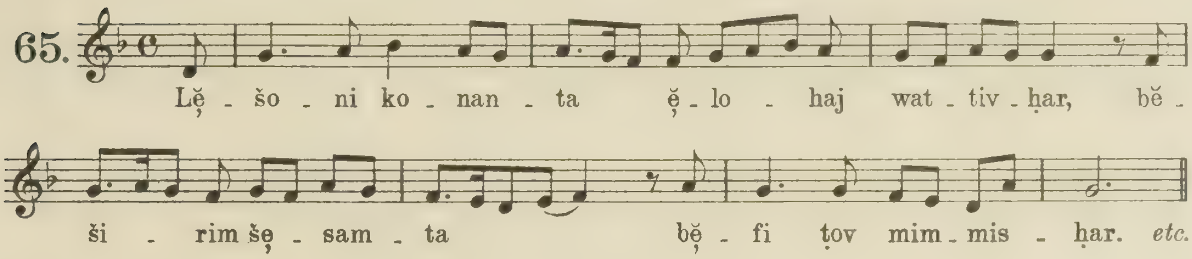

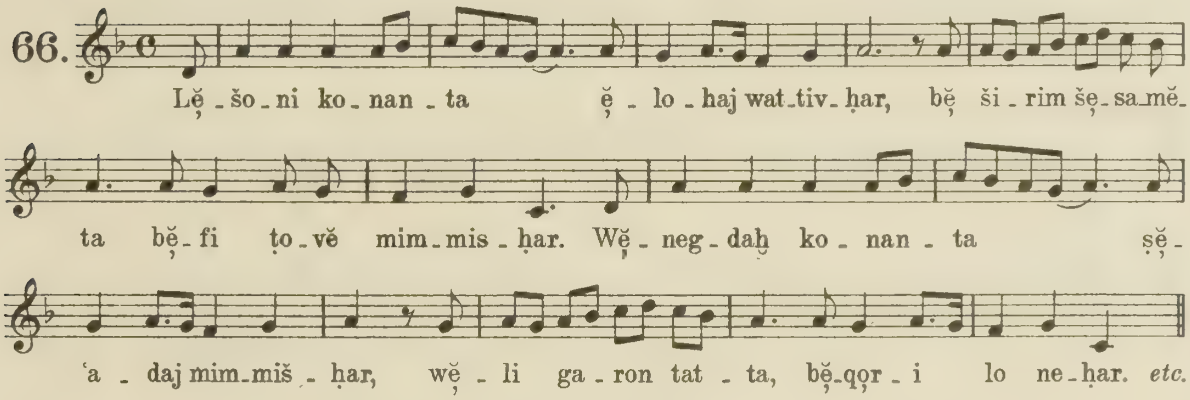
Hošaʿanot הושענות

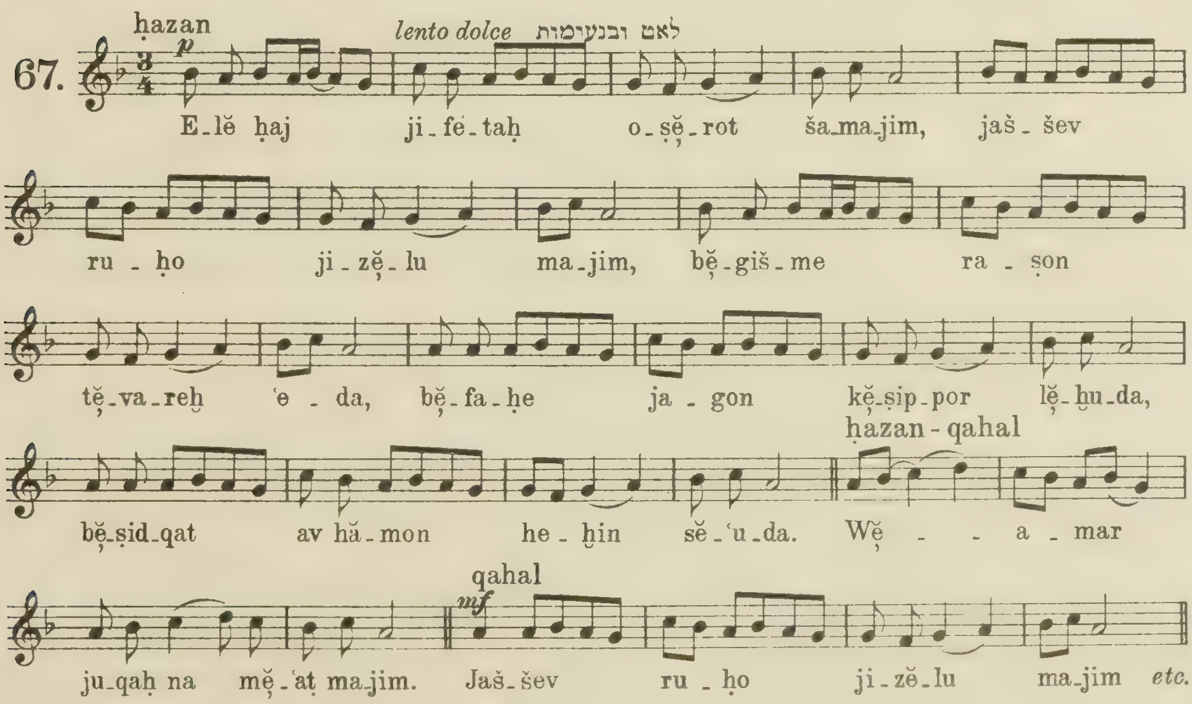
72.

64.

Andante בהליכה
En ke_lo_he_nu, en ka_do_ne_nu, en kẹ̆_mal_kẹ_nu, en kẹ̆_mo ši_ʿe_nu. etc.

65.

Lẹ̆_šo_ni ko_nan_ta ẹ̆_lo_haj wat_tiv_ḥar, bĕ_
ši_rim šẹ_sam_ta bẹ̆_fi ṭov mim_mis_ḥar. etc.

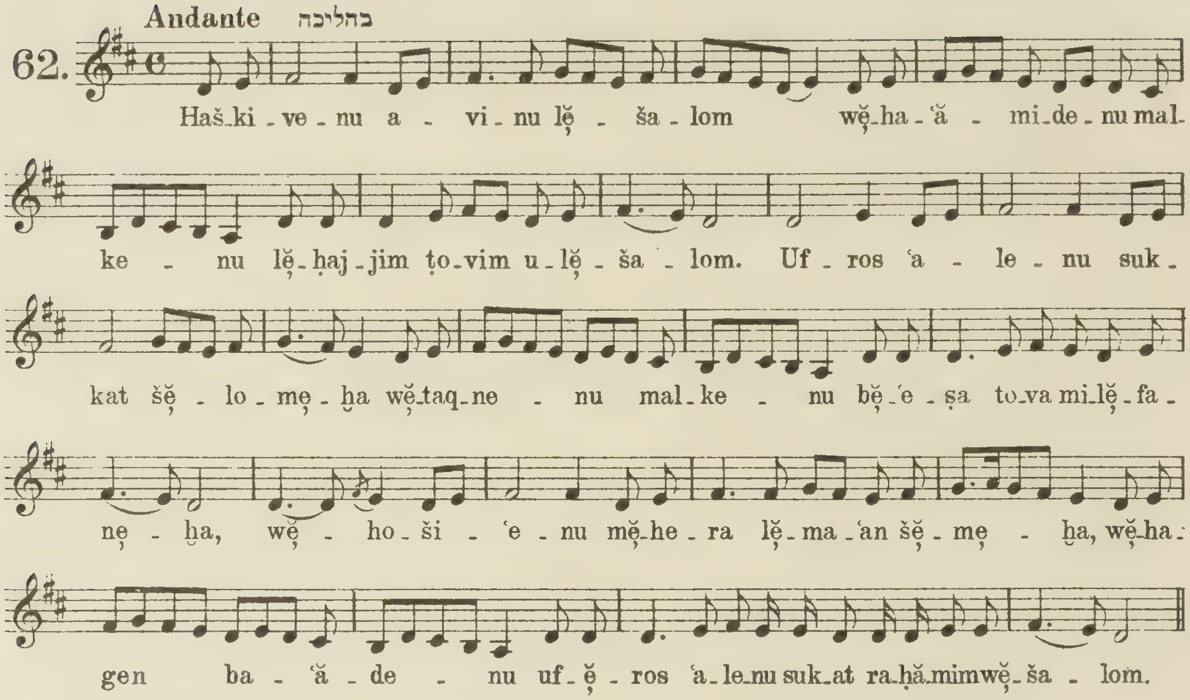
66.

Lẹ̆_šo_ni ko_nan_ta ẹ̆_lo_haj wat_tiv_ḥar, bẹ̆ ši_rim šẹ_sa_mĕ_
ta bẹ̆_fi ṭo_vĕ mim_mis_ḥar. Wẹ̆_neg_daḫ ko_nan_ta sẹ̆_
ʿa_daj mim_miš_ḥar, wẹ̆_li ga_ron tat_ta, bẹ̆_qọr_i lo ne_ḥar. etc.

67.

ḥazan
p
lento dolce לאט ובנעימות
E_lĕ ḥaj ji_fé_taḥ o_sẹ̆_rot ša_ma_jim, jaš_šev
ru_ḥo ji_zẹ̆_lu ma_jim, bẹ̆_giš_me ra_ṣon
tẹ̆_va_reḫ ʿe_da, bẹ̆_fa_ḥe ja_gon kẹ̆_ṣip_por lẹ̆_ḫu_da,
ḥazan-qahal
bẹ̆_ṣid_qat av hă_mon he_ḫin sẹ̆_ʿu_da. Wẹ̆_a_mar
qahal
mf
ju_qaḥ na mẹ̆_ʿaṭ ma_jim. Jaš_šev ru_ḥo ji_zĕ_lu ma_jim etc.

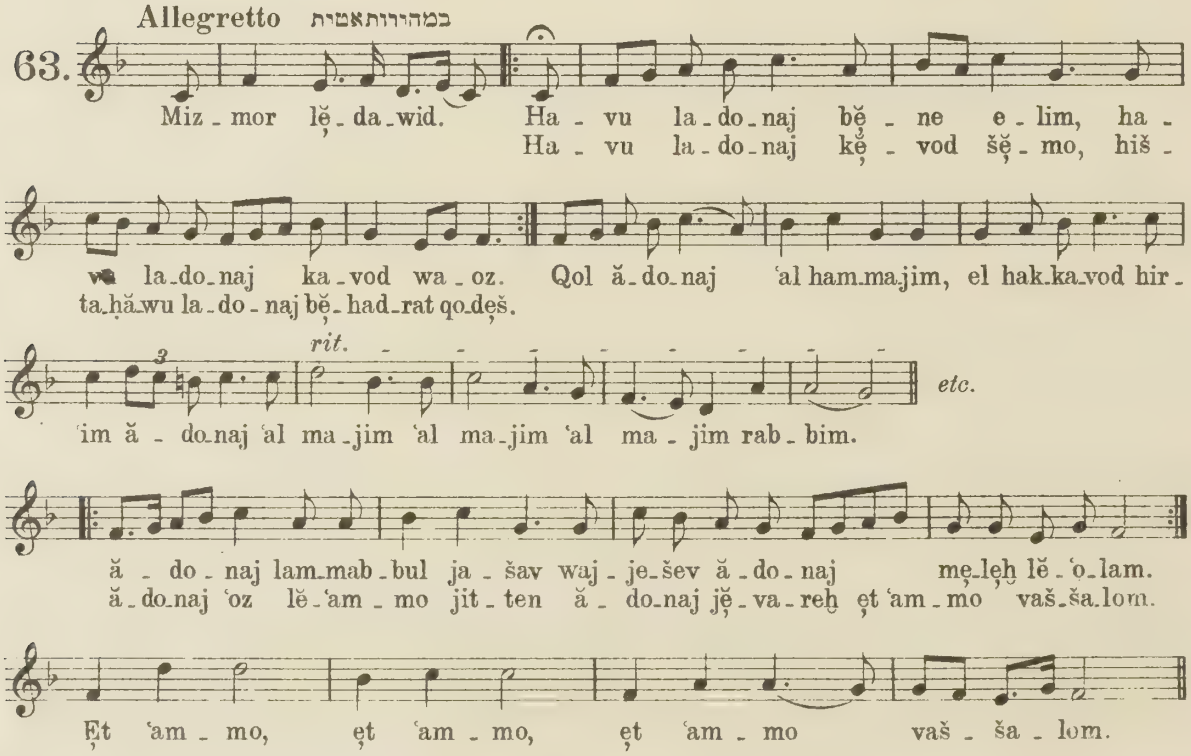
II Songs for the Feasts למועדים

Gesänge für die Feiertage.

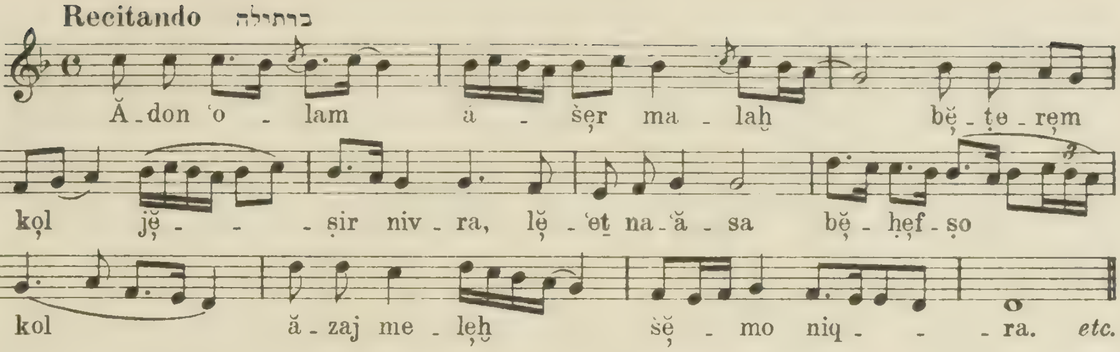
Andante בהליכה

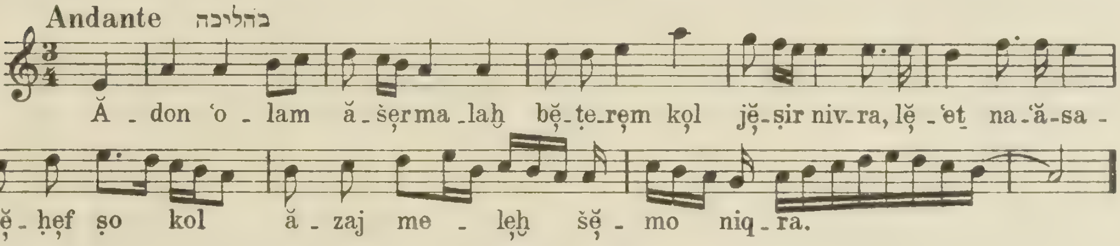
Allegretto במהירותאטית

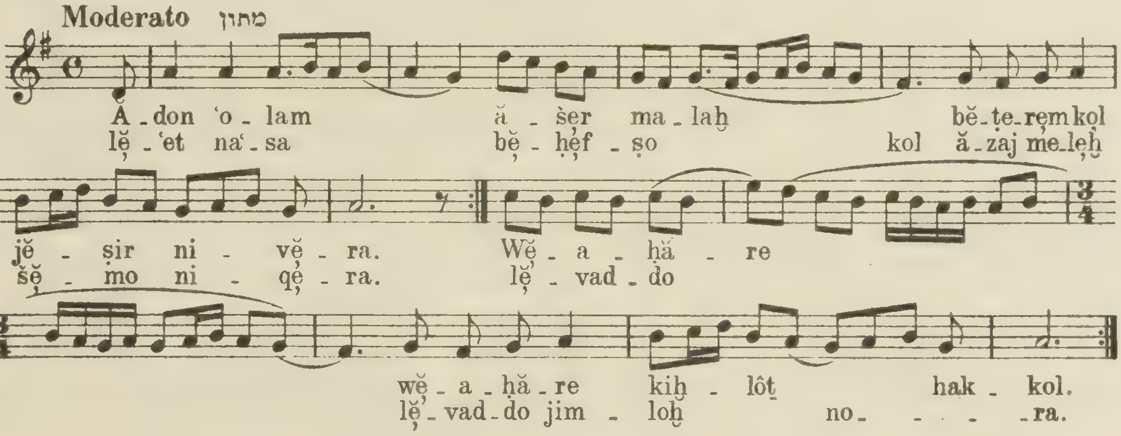
56. Recitando ברתילה

57. Andante בהליכה

58. Moderato מתון

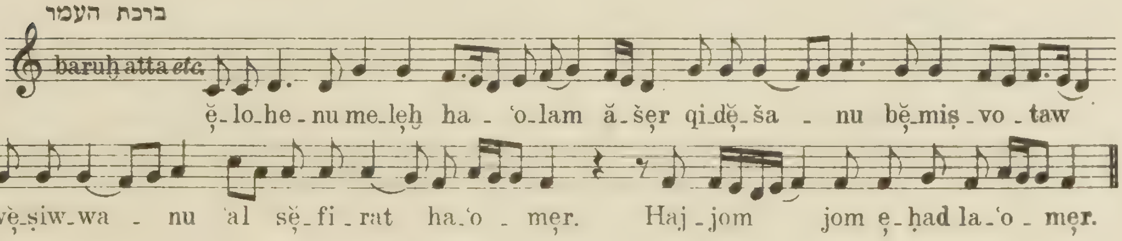
59.

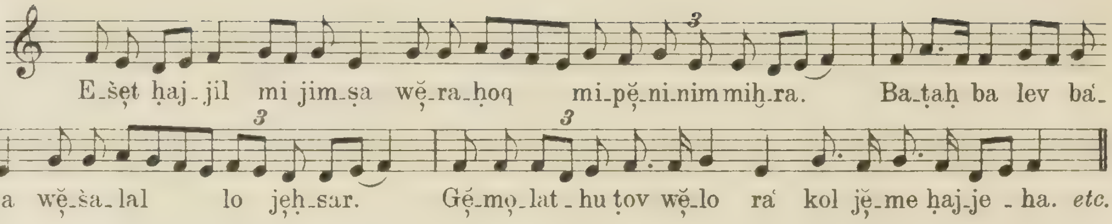
60.

61. ברכת העמר

49.

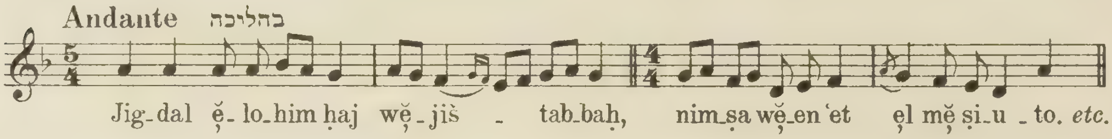
Andante בהליכה

50.

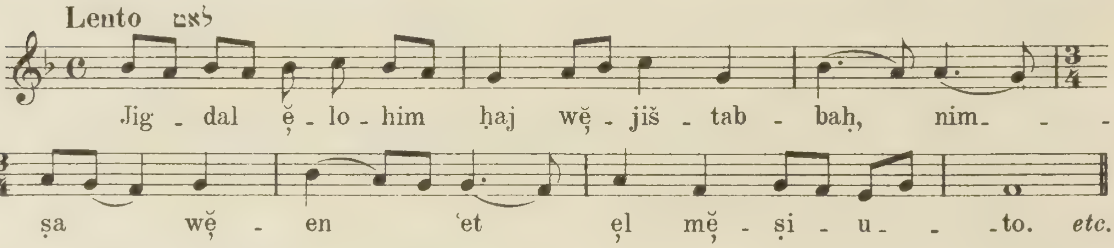
Andante בהליכה

51.

Lento לאט

52.

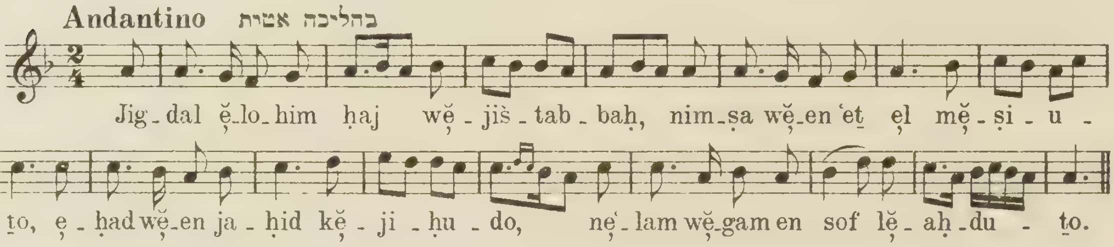
Tempo di Marcia בקצב מהלכה

53.

Andantino בהליכה אטית

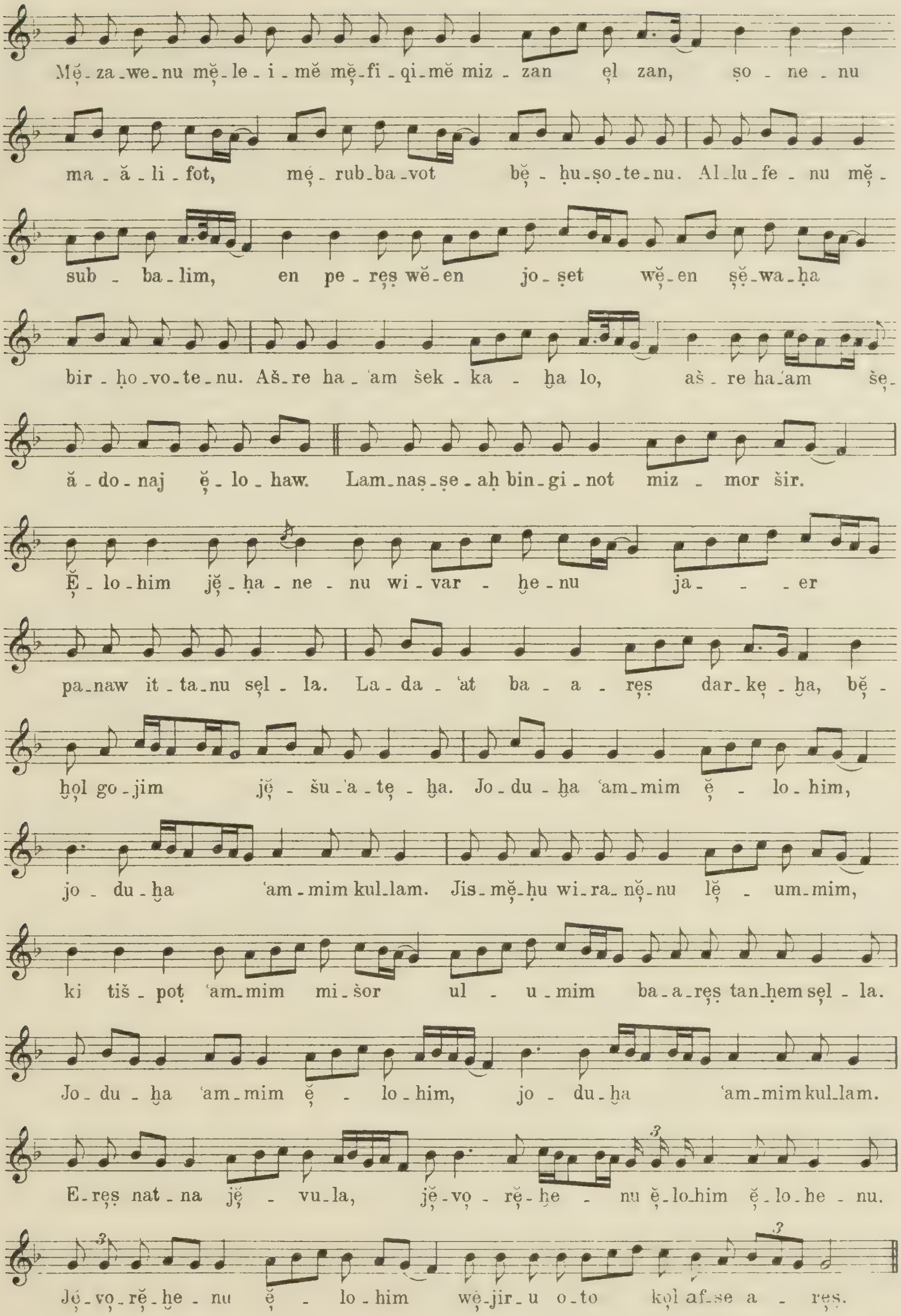
54.

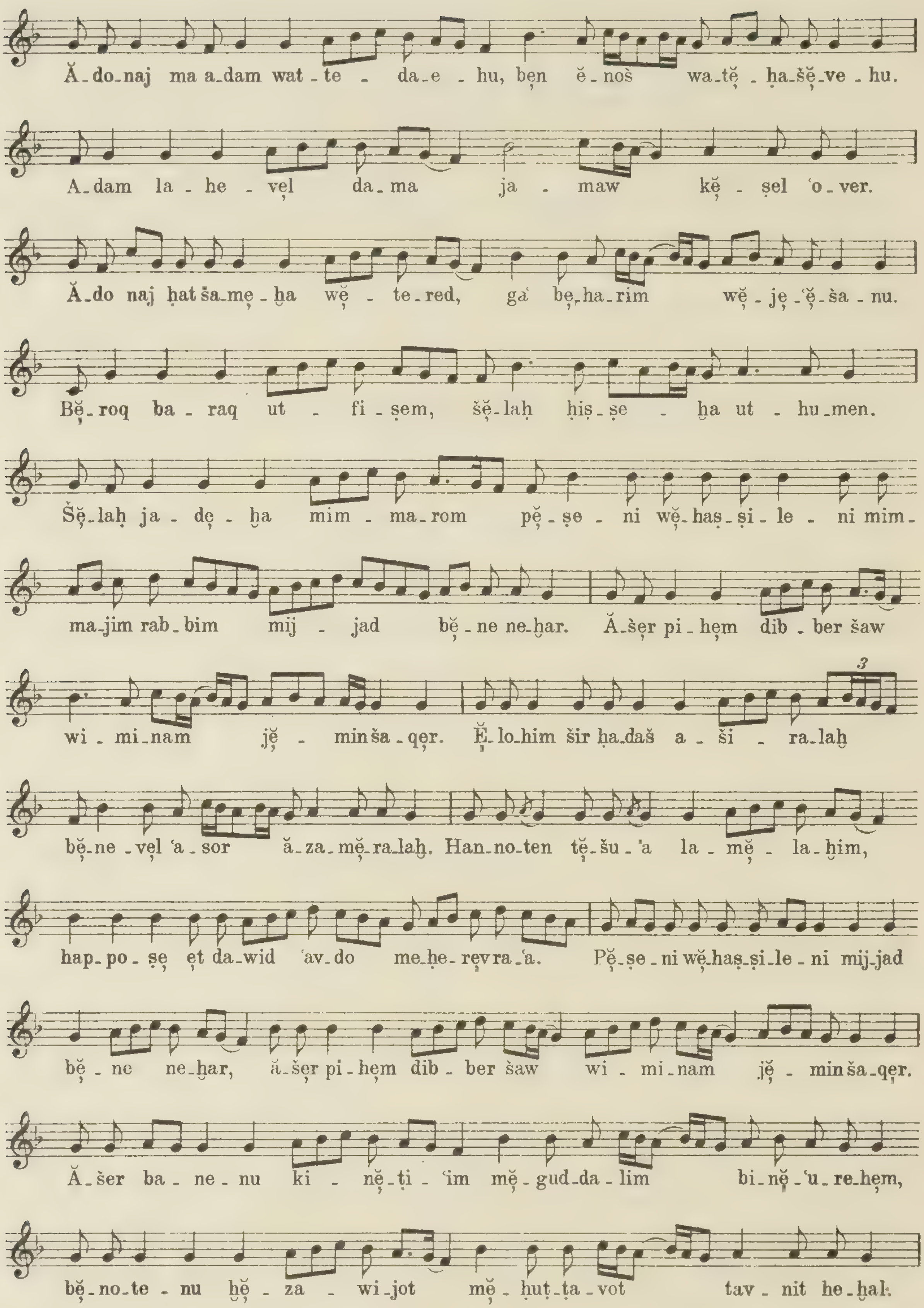

Andante בהליכה

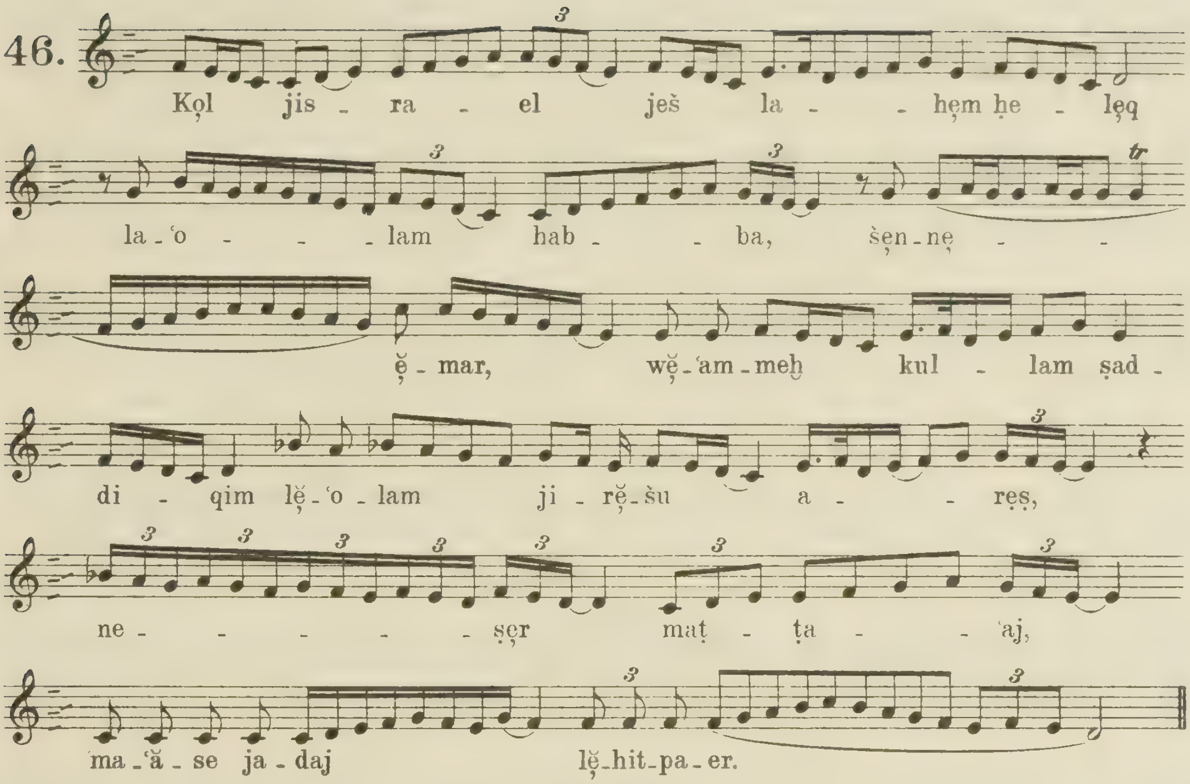
55.

Mĕ̦-za-we-nu mĕ̦-le-i-mĕ mĕ̦-fi-qi-mĕ miz-zan e̦l zan, șo-ne-nu
ma-ă-li-fot, mẹ-rub-ba-vot bĕ̦-ḥu-șo-te-nu. Al-lu-fe-nu mĕ̦-
sub-ba-lim, en pe-rẹṣ wĕ-en jo-ṣet wĕ̦-en ṣĕ̦-wa-ḥa
bir-ḫo-vo-te-nu. Aš-re ha-ʿam šek-ka-ḫa lo, aš-re ha-ʿam šẹ-
ă-do-naj ĕ̦-lo-haw. Lam-naș-ṣe-aḥ bin-gi-not miz-mor šir.
Ĕ̦-lo-him jĕ̦-ḥa-ne-nu wi-var-ḫe-nu ja-er
pa-naw it-ta-nu sẹl-la. La-da-ʿat ba-a-reṣ dar-kẹ-ḫa, bĕ̦-
ḫo̦l go-jim jĕ̦-šu-ʿa-tẹ-ḫa. Jo-du-ḫa ʿam-mim ĕ̦-lo-him,
jo-du-ḫa ʿam-mim kul-lam. Jis-mĕ̦-ḥu wi-ra-nĕ̦-nu lĕ̦-um-mim,
ki tiš-poṭ ʿam-mim mi-šor ul-u-mim ba-a-rẹṣ tan-ḥem sẹl-la.
Jo-du-ḫa ʿam-mim ĕ̦-lo-him, jo-du-ḫa ʿam-mim kul-lam.
E-reṣ nat-na jĕ̦-vu-la, jĕ̦-vo̦-rĕ̦-ḫe-nu ĕ̦-lo-him ĕ̦-lo-he-nu.
Jẹ̆-vo̦-rĕ̦-ḫe-nu ĕ̦-lo-him wẹ-jir-u o-to kọl af-se a-rẹṣ.

Ă_do_naj ma a_dam wat_te _ da_e _ hu, bẹn ĕ_noš wa_tẹ̆ _ ḥa_šẹ̆_ve _ hu.
A_dam la _ he _ vẹl da_ma ja _ maw kẹ̆ _ ṣel 'o_ver.
Ă_do naj ḥat ša_mẹ_ḫa wẹ̆ _ te_red, ga' bẹ_ha_rim wẹ̆ _ jẹ_'ẹ̆_ša _ nu.
Bẹ̆_roq ba _ raq ut _ fi _ ṣem, šẹ̆_laḥ ḥis_ṣe _ ḫa ut _ hu_men.
Šẹ̆_laḥ ja _ dẹ _ ḫa mim _ ma_rom pẹ̆ _ ṣe _ ni wẹ̆_has_ṣi_le _ ni mim_
ma_jim rab_bim mij _ jad bẹ̆ _ ne ne_ḫar. Ă_šẹr pi_hẹm dib _ ber šaw
wi _ mi_nam jẹ̆ _ min ša _ qẹr. Ẹ̆_lo_him šir ḥa_daš a _ ši _ ra_laḫ
bẹ̆_ne _ vẹl 'a _ sor ă_za_mẹ̆_ra_laḫ. Han_no_ten tẹ̆_šu _ 'a la _ mẹ̆ _ la_ḫim,
hap_po _ ṣẹ ẹt da_wid 'av_do me_ḥe_rẹv ra_'a. Pẹ̆_ṣe _ ni wẹ̆_has_ṣi_le _ ni mij_jad
bẹ̆ _ ne ne_ḫar, ă_šẹr pi _ hẹm dib _ ber šaw wi _ mi_nam jẹ̆ _ min ša_qẹr.
Ă_šer ba _ ne _ nu ki _ nẹ̆_ṭi _ 'im mẹ̆ _ gud_da_lim bi_nẹ̆ _'u_re_hẹm,
bẹ̆_no_te _ nu ḫẹ̆ _ za _ wi_jot mẹ̆ _ ḥuṭ_ṭa_vot tav _ nit he_ḫal.

46.

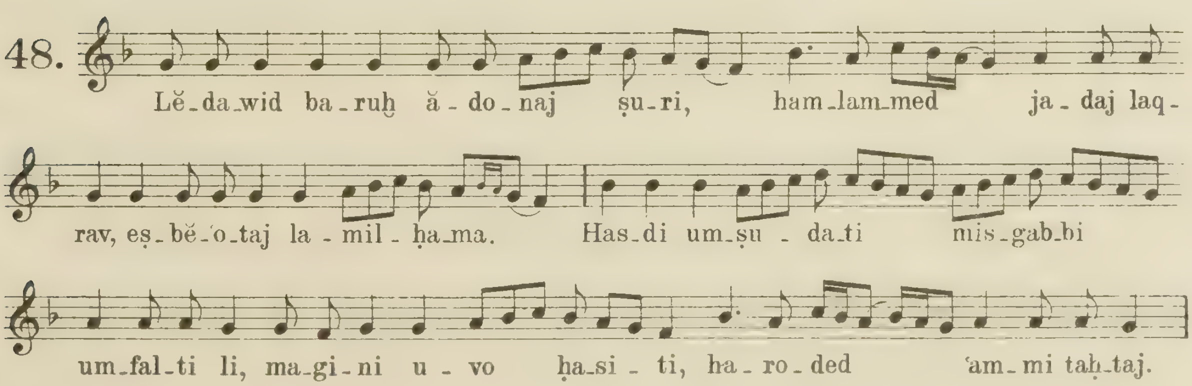

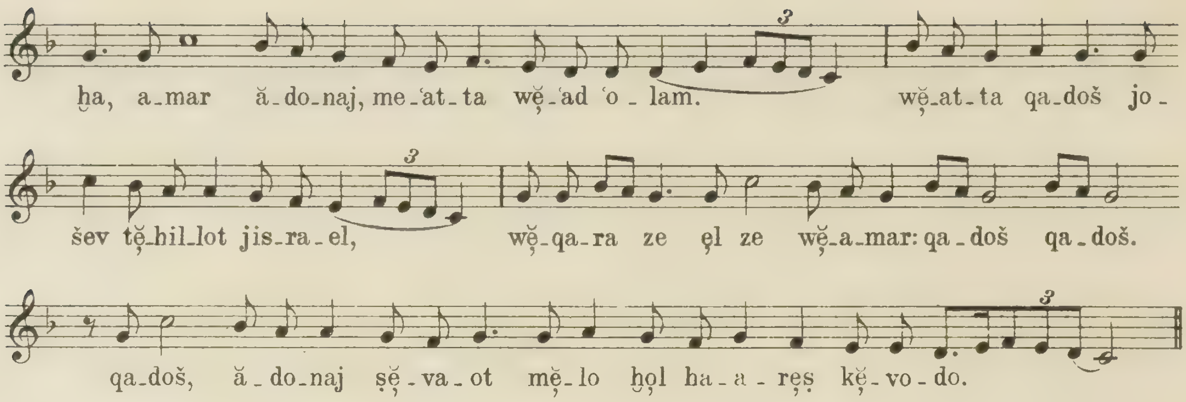
Saloniqui סלוניקי

47.

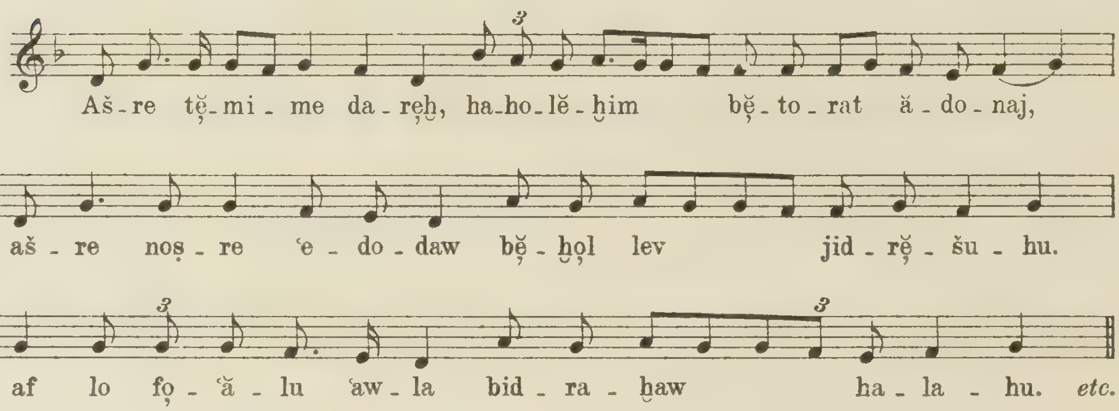

48.

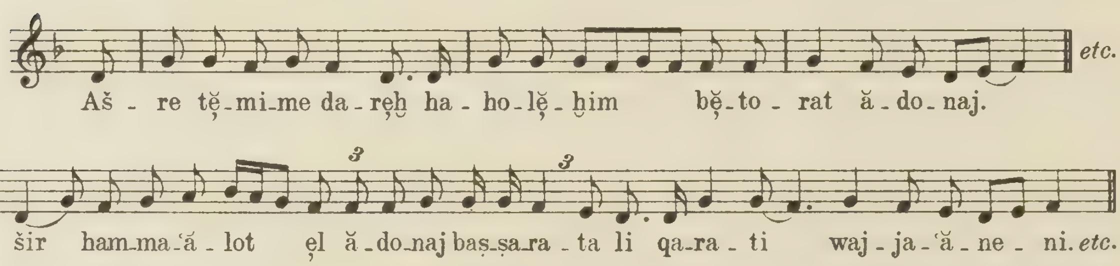

ḫa, a-mar ă-do-naj, me-ʿat-ta wę̆-ʿad ʿo-lam. wę̆-at-ta qa-doš jo-
šev tę̆-hil-lot jis-ra-el, wę̆-qa-ra ze ęl ze wę̆-a-mar: qa-doš qa-doš.
qa-doš, ă-do-naj ṣę̆-va-ot mę̆-lo ḫǫl ha-a-ręṣ kę̆-vo-do.

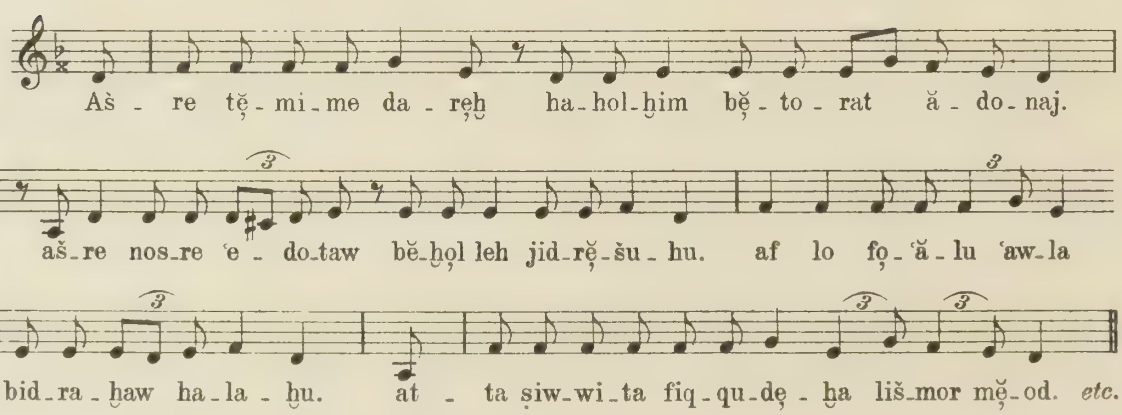
43.

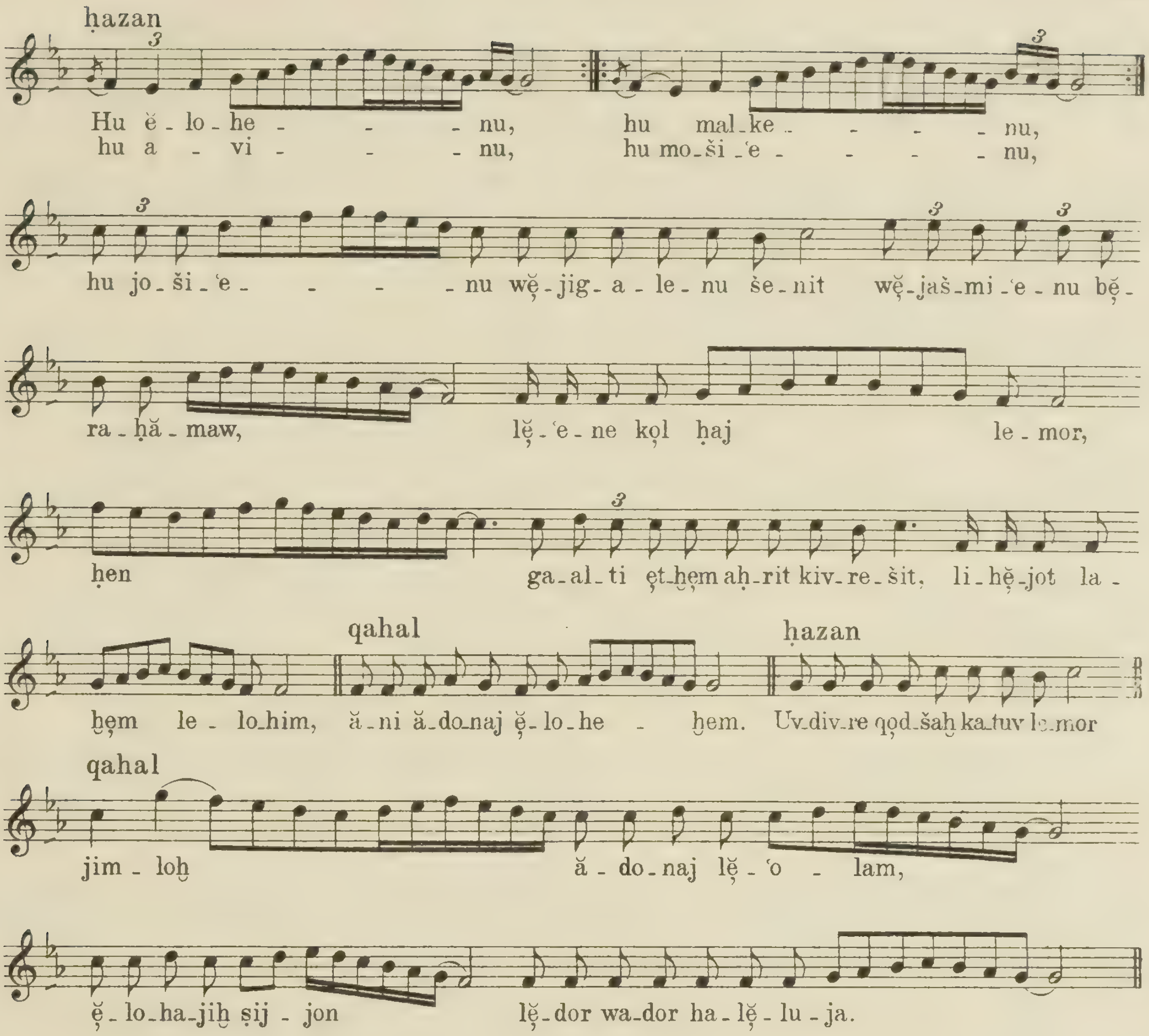

Aš-re tę̆-mi-me da-ręḫ, ha-ho-lĕ-ḫim bę̆-to-rat ă-do-naj,
aš-re noṣ-re ʿe-do-daw bę̆-ḫǫl lev jid-rę̆-šu-hu.
af lo fǫ-ʿă-lu ʿaw-la bid-ra-ḫaw ha-la-hu. etc.

44.

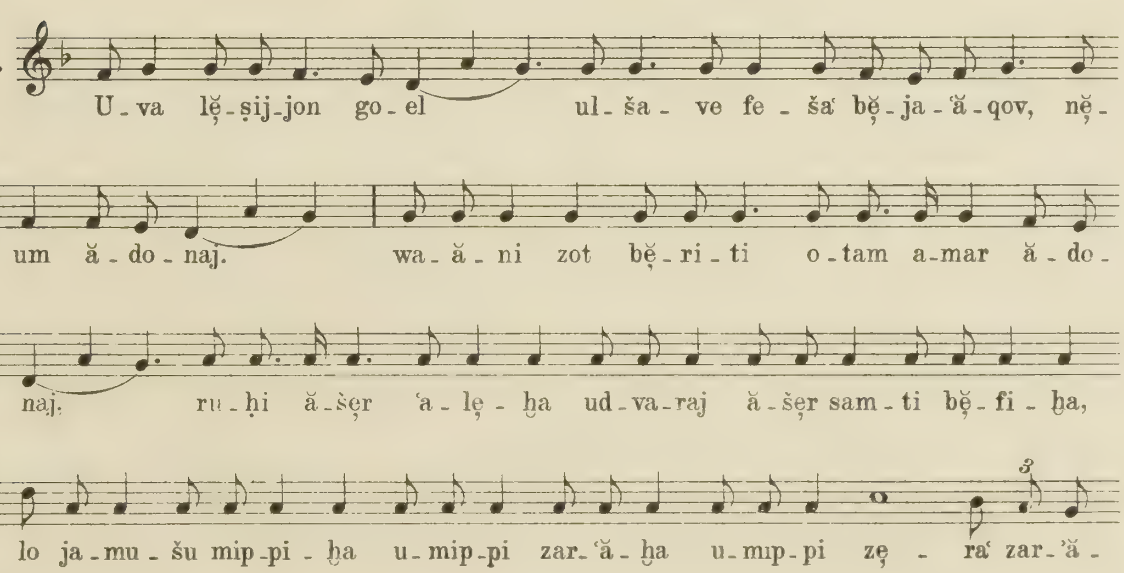

Aš-re tę̆-mi-me da-ręḫ ha-ho-lę̆-ḫim bę̆-to-rat ă-do-naj. etc.
šir ham-ma-ʿă-lot ęl ă-do-naj baṣ-ṣa-ra-ta li qa-ra-ti waj-ja-ʿă-ne-ni. etc.

45.

Aš-re tę̆-mi-me da-ręḫ ha-hol-ḫim bę̆-to-rat ă-do-naj.
aš-re nos-re ʿe-do-taw bĕ-ḫǫl leh jid-rę̆-šu-hu. af lo fǫ-ʿă-lu ʿaw-la
bid-ra-ḫaw ha-la-ḫu. at-ta ṣiw-wi-ta fiq-qu-dę-ḫa liš-mor mę̆-od. etc.

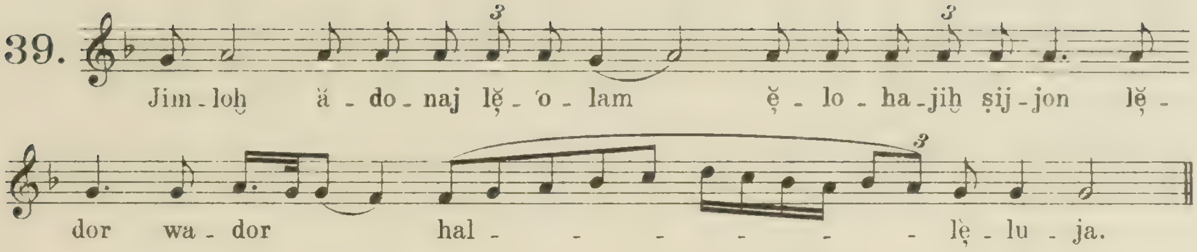

ḥazan
Hu ĕ - lo - he - - - nu, hu mal - ke - - - - nu,
hu a - vi - - - nu, hu mo - ši - 'e - - - - nu,
hu jo - ši - 'e - - - - nu wĕ - jig - a - le - nu še - nit wĕ - jaš - mi - 'e - nu bĕ -
ra - ḥă - maw, lĕ - 'e - ne kọl ḥaj le - mor,
ḥen ga - al - ti ẹt - ḫẹm aḥ - rit kiv - re - šit, li - hĕ - jot la -
ḫẹm le - lo - him, ă - ni ă - do - naj ẹ - lo - he - ḫem.
qahal
ḥazan
Uv - div - re qọd - šaḫ ka - tuv le - mor
qahal
jim - loḫ ă - do - naj lĕ - 'o - lam,
ẹ - lo - ha - jiḫ ṣij - jon lĕ - dor wa - dor ha - lĕ - lu - ja.

42.

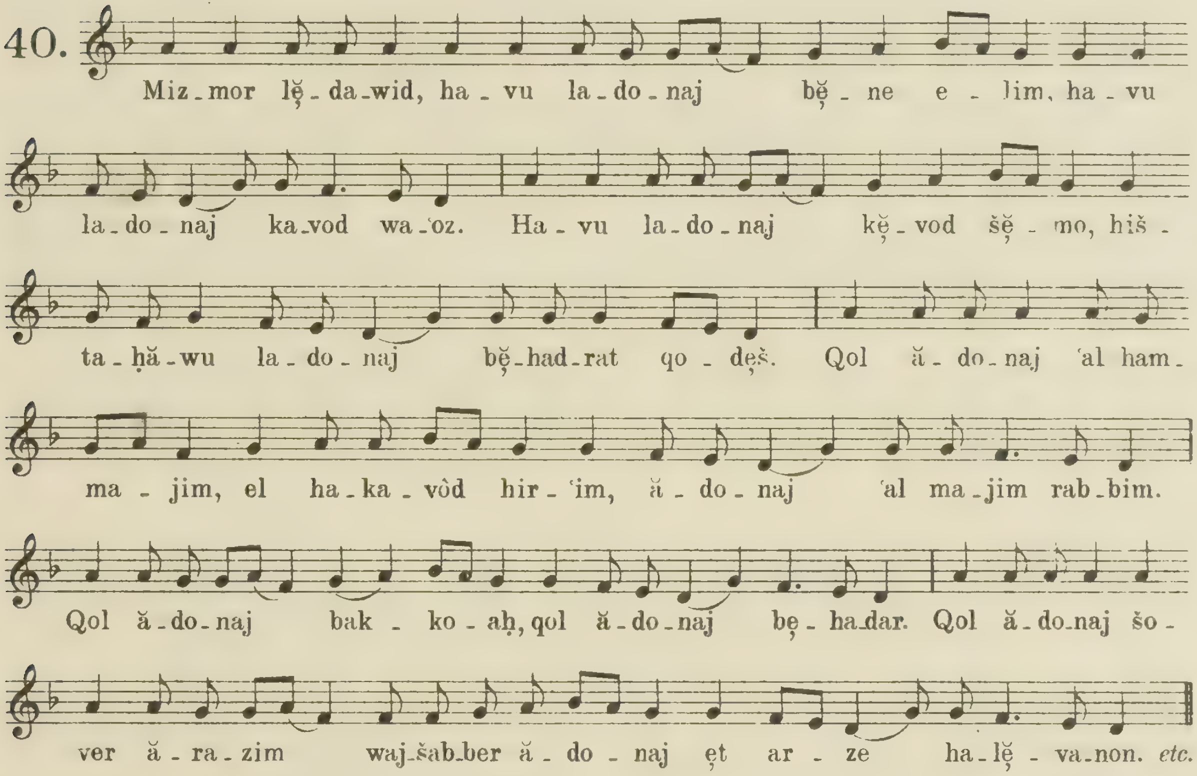

U - va lĕ - ṣij - jon go - el ul - ša - ve fe - ša' bĕ - ja - 'ă - qov, nĕ -
um ă - do - naj. wa - ă - ni zot bĕ - ri - ti o - tam a - mar ă - do -
naj. ru - ḥi ă - šẹr 'a - lẹ - ḫa ud - va - raj ă - šẹr sam - ti bĕ - fi - ḫa,
lo ja - mu - šu mip - pi - ḫa u - mip - pi zar - 'ă - ḫa u - mip - pi zẹ - ra' zar - 'ă -

le - - - - - šu, kad - da var ha - a - mur
'al jad nĕ - vi - e - ḫa, wĕ - qa - ra ze ẹl ze wĕ a -
mar:
qahal
qa - doš, qa - doš, qa - doš ă - do -
naj ṣĕ - va - ot mĕ - lo ḫọl ha - a - rẹs kĕ - vo - do.
ḥazan
Kĕ - vo - do ma - le 'o - lam, mĕ - šọ - ră - taw šo - ă - lim,
qahal
aj - je - mĕ - qom kĕ - vo - do lĕ - ha'- ri - ṣo,
ḥazan
lĕ - um - ma - tam mĕ - ša - bĕ - ḥim vĕ - o - mĕ - rim.
qahal
ba - ruḫ kĕ - vod ă - do - naj mi - mĕ - qo - mo.
ḥazan
Mim - qo - mo hu ji - fẹn bĕ - ra - hă - maw lĕ - 'am - mo, ha - m'ja - ḥă -
dim šĕ - mo 'e - rẹ - vĕ wa - vo - qẹr bĕ - ḫọl jom ta - mid,
om - rim pa - 'ă - ma - jim bĕ - a - hă - va.
qahal
š'ma' jis - ra - el ă - do -
naj ĕ - lo - he - - - nu, ă - do - naj ẹ - had.

39.

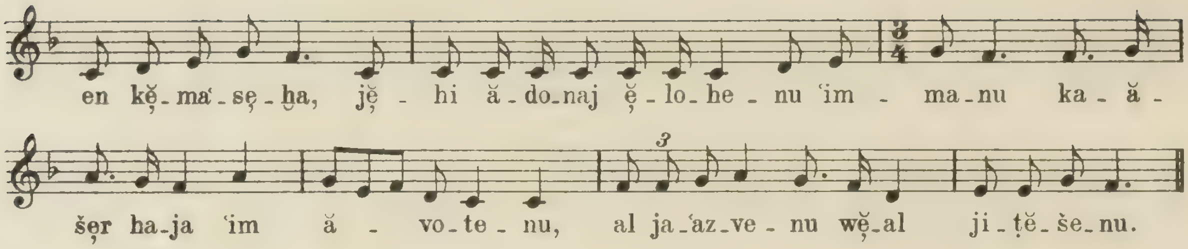

3
Jim-loh ă-do-naj lẹ̆-'o-lam ẹ̆-lo-ha-jih ṣij-jon lẹ̆-
dor wa-dor hal- - - - - - lẹ̆-lu-ja.

40.

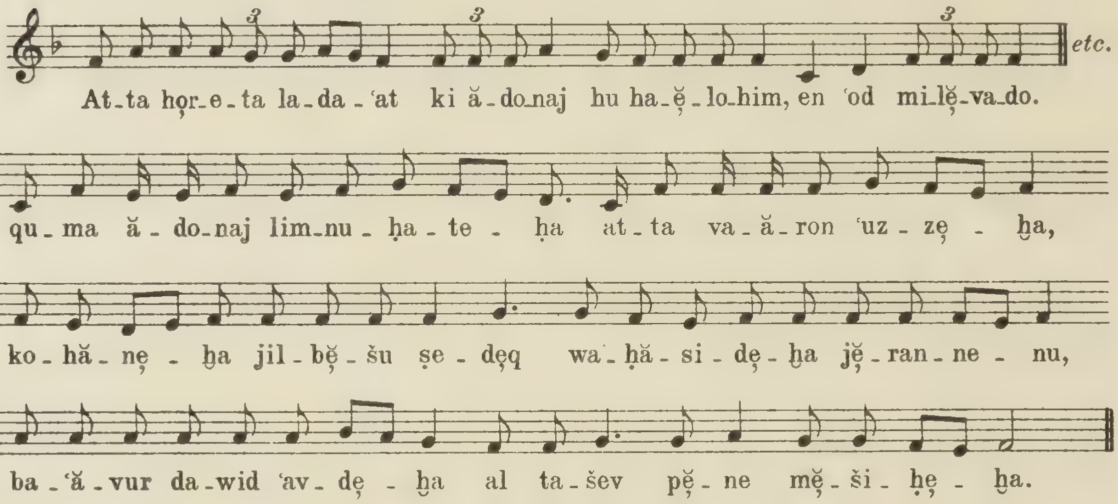

Miz-mor lẹ̆-da-wid, ha-vu la-do-naj bẹ̆-ne e-lim, ha-vu
la-do-naj ka-vod wa-'oz. Ha-vu la-do-naj kẹ̆-vod šẹ̆-mo, hiš-
ta-ḥă-wu la-do-naj bẹ̆-had-rat qo-dẹš. Qol ă-do-naj 'al ham-
ma-jim, el ha-ka-vôd hir-'im, ă-do-naj 'al ma-jim rab-bim.
Qol ă-do-naj bak-ko-aḥ, qol ă-do-naj bẹ-ha-dar. Qol ă-do-naj šo-
ver ă-ra-zim waj-šab-ber ă-do-naj ẹt ar-ze ha-lẹ̆-va-non. etc.

41.

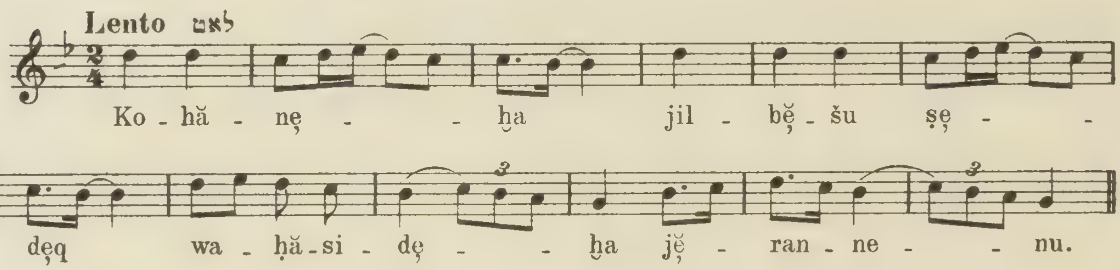

Ke-tẹr ji-tẹ̆-nu lẹ̆-ha ă-do-naj ẹ̆-lo-he- - - - nu
mal-a-him hă-mo-ne mă- - - - - - - - la, 'im 'a-mĕ-
ha jis-ra-el qẹ̆-vu-ṣe maṭ- - -ṭa. ja-ḥad kul-lam-
- - - - - - - qĕ-du-ša lẹ̆-ha jẹ-šal-

en kĕ-ma'-sẹ-ḫa, jẹ̆-hi ă-do-naj ẹ̆-lo-he-nu 'im-ma-nu ka-ă-
šẹr ha-ja 'im ă-vo-te-nu, al ja-'az-ve-nu wẹ̆-al ji-ṭĕ-še-nu.

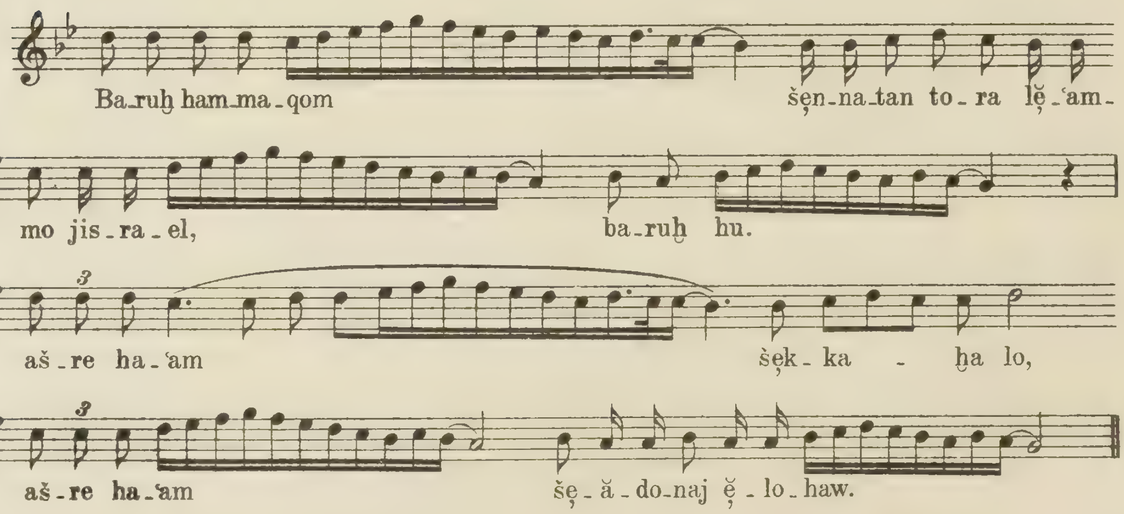
36.

At-ta họr-e-ta la-da-'at ki ă-do-naj hu ha-ẹ̆-lo-him, en 'od mi-lẹ̆-va-do.
etc.
qu-ma ă-do-naj lim-nu-ḥa-te-ḥa at-ta va-ă-ron 'uz-zẹ-ḫa,
ko-hă-nẹ-ḫa jil-bẹ̆-šu ṣẹ-dẹq wa-ḥă-si-dẹ-ḫa jẹ̆-ran-ne-nu,
ba-'ă-vur da-wid 'av-dẹ-ḫa al ta-šev pẹ̆-ne mẹ̆-ši-ḥẹ-ḫa.

37.

Lento לאט
Ko-hă-nẹ-ḫa jil-bẹ̆-šu ṣẹ-
dẹq wa-ḥă-si-dẹ-ḫa jẹ̆-ran-ne-nu.

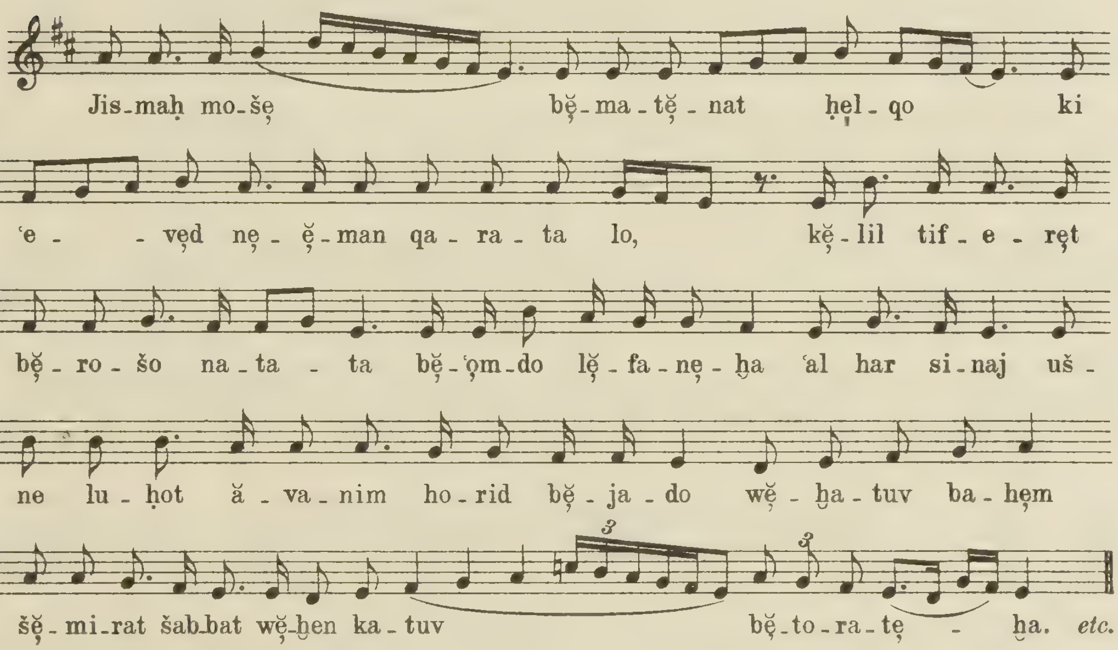
38.

Ba-ruḫ ham-ma-qom šẹn-na-tan to-ra lẹ̆-'am-
mo jis-ra-el, ba-ruḫ hu.
aš-re ha-'am šẹk-ka-ḫa lo,
aš-re ha-'am šẹ-ă-do-naj ẹ̆-lo-haw.

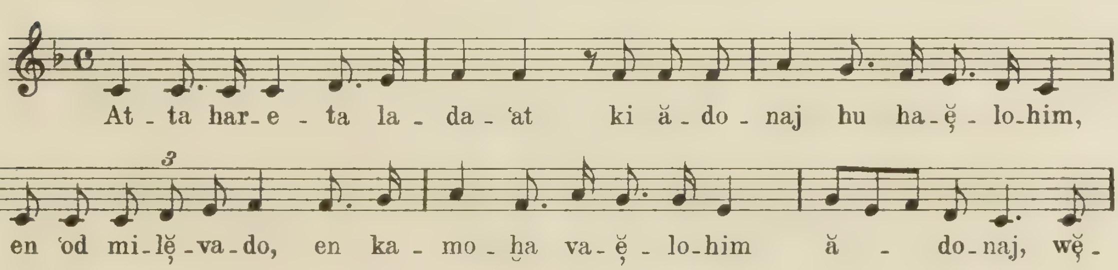
33.

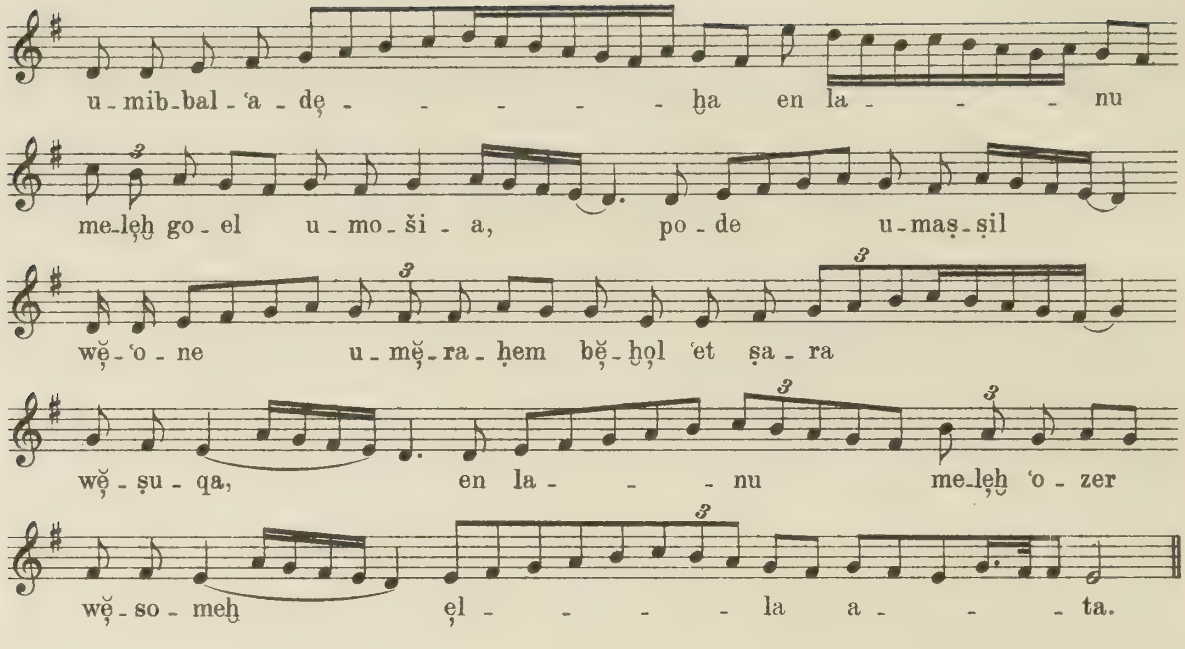

Naq - - - - di-šaḥ wĕ̦ - - na - - - ri-ṣaḥ
kĕ̦ - - no - ʿam si-aḥ sod sar-fe qo - - dẹš ha-mšaʿ-lĕ̦ -
šim lĕ̦ - ḫa qĕ̦ - du - ša,
kak - - - - ka-tuv ʿal jad nĕ̦ - vi-ẹ-ḫa
wĕ̦ - - qa-ra zẹ ẹl zẹ wĕ̦ - a - mar.

34.

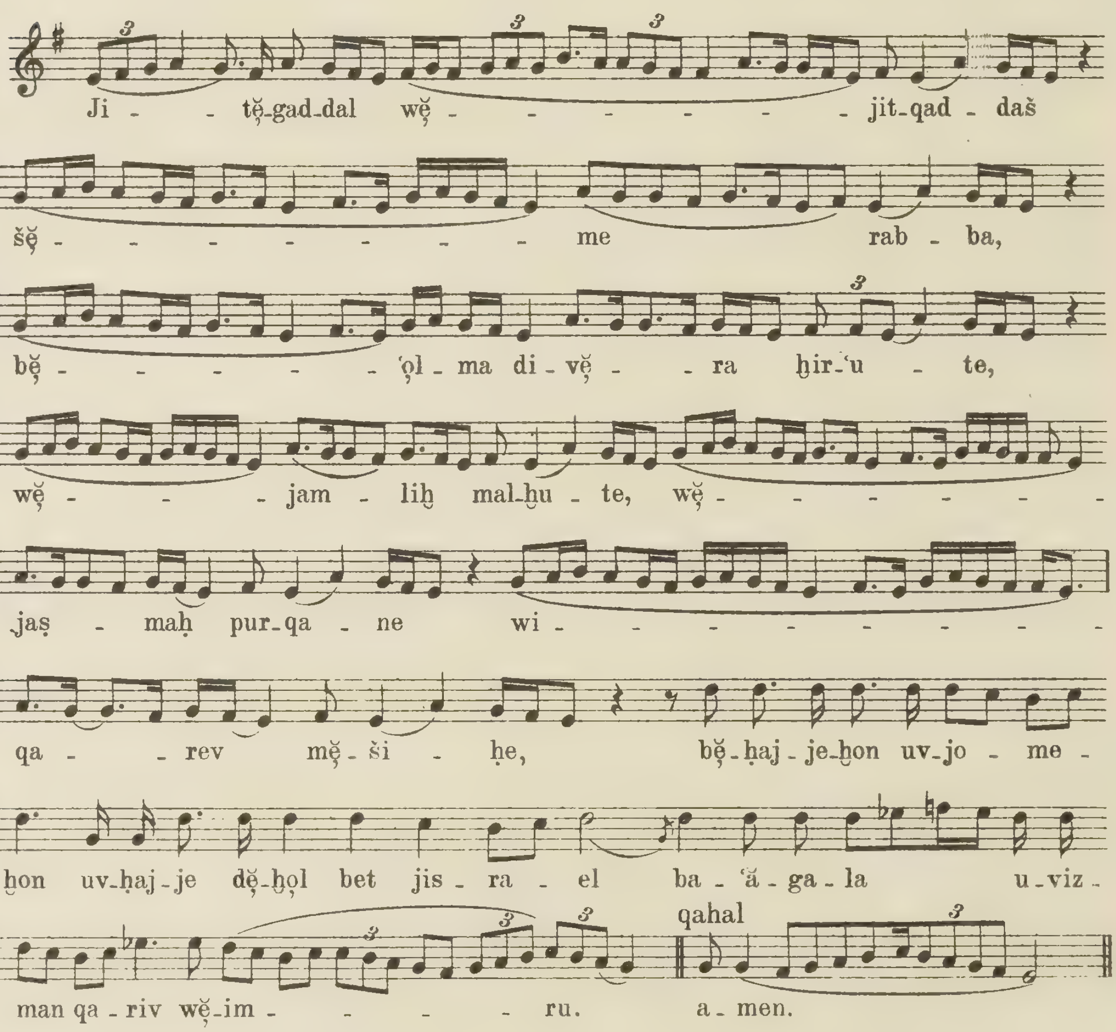

Jis-maḥ mo-šẹ bĕ̦-ma-tĕ̦-nat ḥẹl-qo ki
ʿe - - vẹd nẹ - ĕ̦-man qa - ra - ta lo, kĕ̦-lil tif - e - rẹt
bĕ̦ - ro - šo na - ta - ta bĕ̦-ʿọm-do lĕ̦-fa-nẹ-ḫa ʿal har si-naj uš -
ne lu - ḥot ă - va-nim ho-rid bĕ̦ - ja - do wĕ̦ - ḫa-tuv ba-hẹm
šĕ̦-mi-rat šab-bat wĕ̦-ḫen ka-tuv bĕ̦-to-ra-tẹ - ḫa. etc.

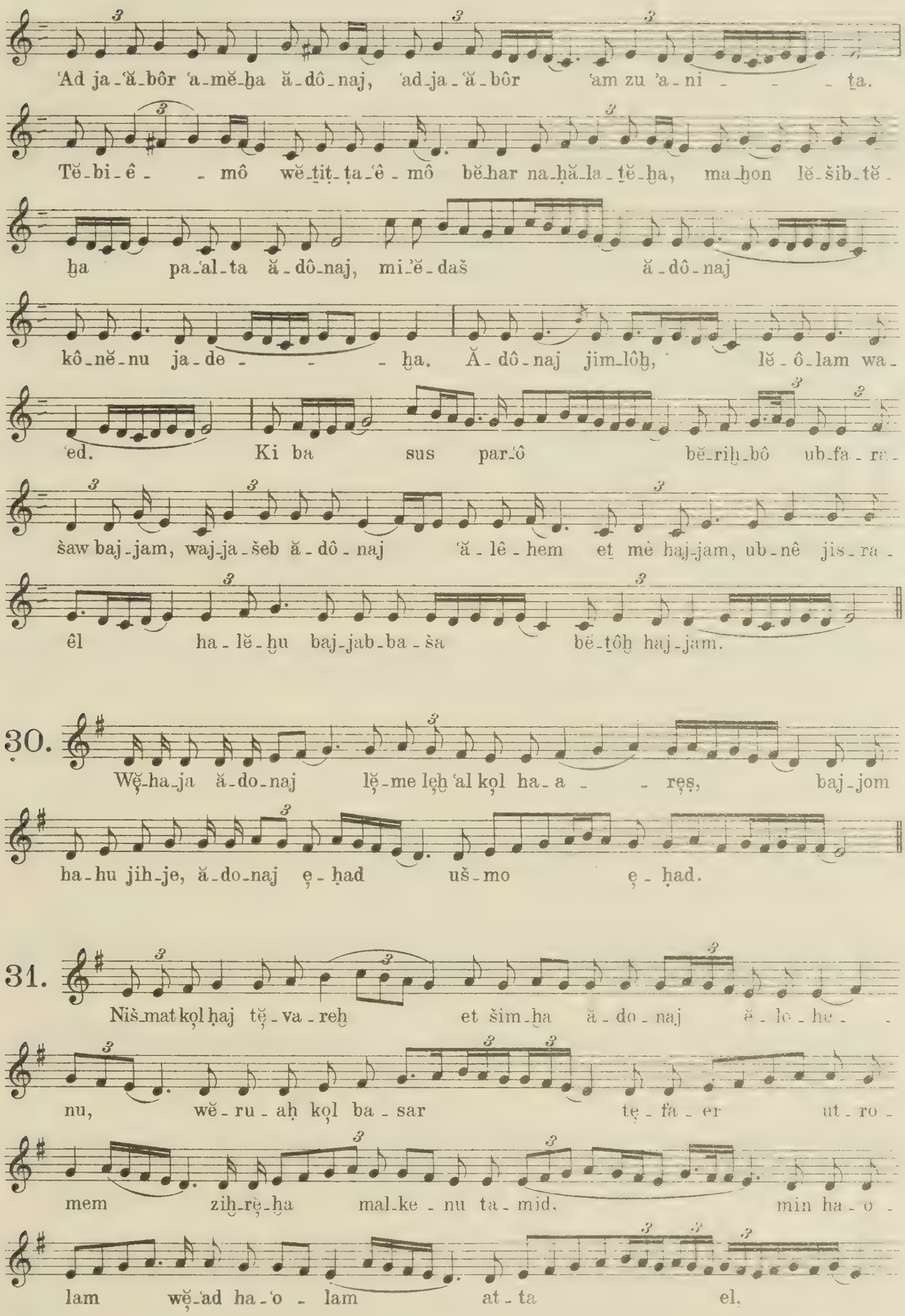
35.

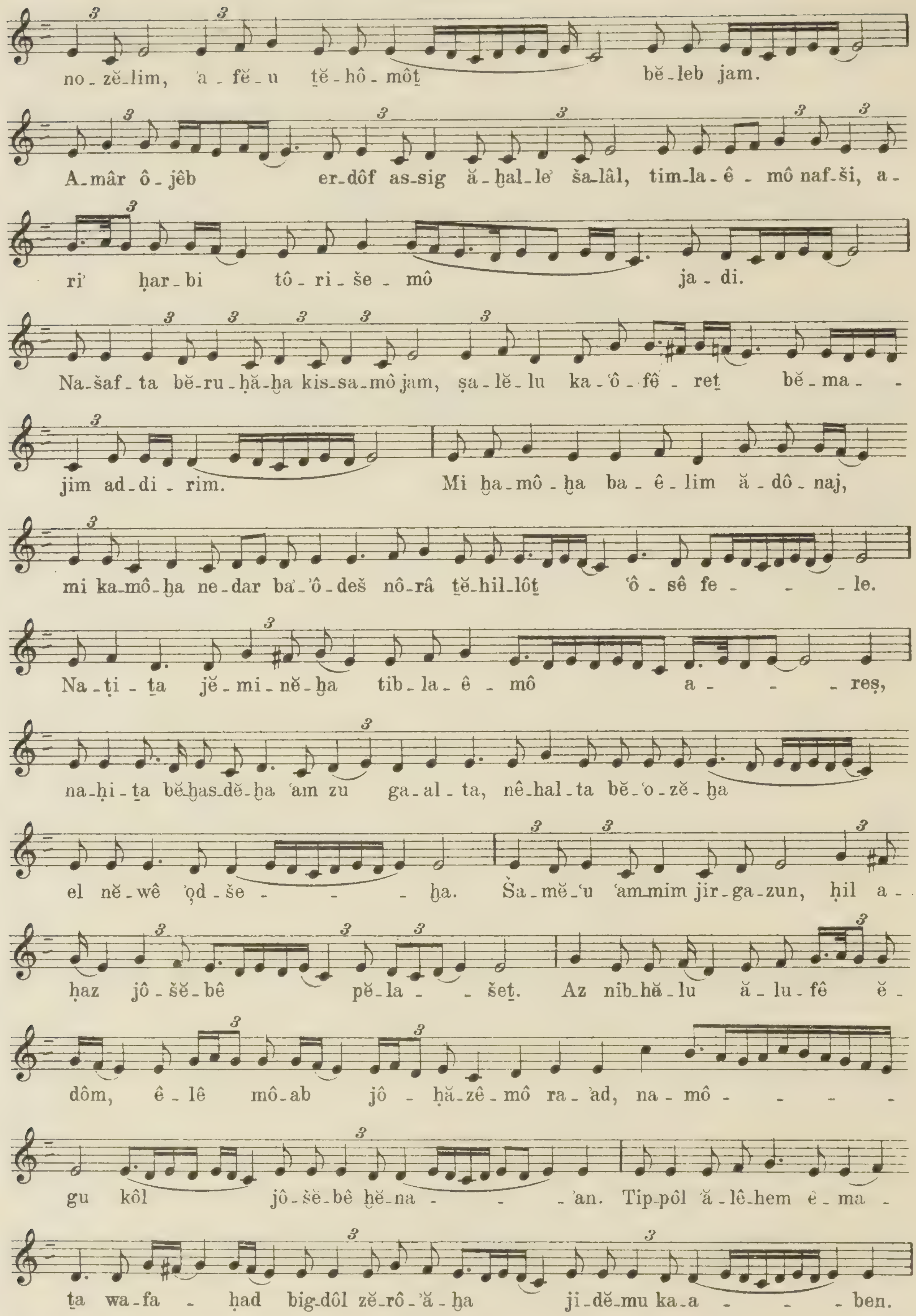

At-ta har-e - ta la - da - ʿat ki ă - do - naj hu ha-ĕ̦-lo-him,
en ʿod mi-lĕ̦-va-do, en ka - mo - ḫa va-ĕ̦ - lo-him ă - do-naj, wĕ̦ -

u-mib-bal-'a-dẹ - - - - - - ẖa en la - - - nu
me-lẹẖ go-el u-mo-ši-a, po-de u-maṣ-ṣil
wĕ-'o-ne u-mĕ-ra-ḥem bĕ-ẖọl 'et ṣa-ra
wĕ-ṣu-qa, en la - - - nu me-lẹẖ 'o-zer
wĕ-so-meẖ ẹl - - - - la a - - - ta.

32.

Ji - tẹ-gad-dal wĕ - - - - - - - - jit-qad-daš
šĕ - - - - - - - - me rab-ba,
bĕ - - - - - 'ọl-ma di-vĕ - - ra ẖir-'u - te,
wĕ - - - jam - liẖ mal-ẖu - te, wĕ - - - - - - -
jaṣ - maḥ pur-qa - ne wi - - - - - - - -
qa - rev mĕ-ši - ḥe, bĕ-ḥaj-je-ẖon uv-jo - me -
ẖon uv-ḥaj-je dĕ-ẖọl bet jis-ra - el ba - 'ă-ga-la u-viz -
man qa-riv wĕ-im - - - - ru. a-men.
qahal

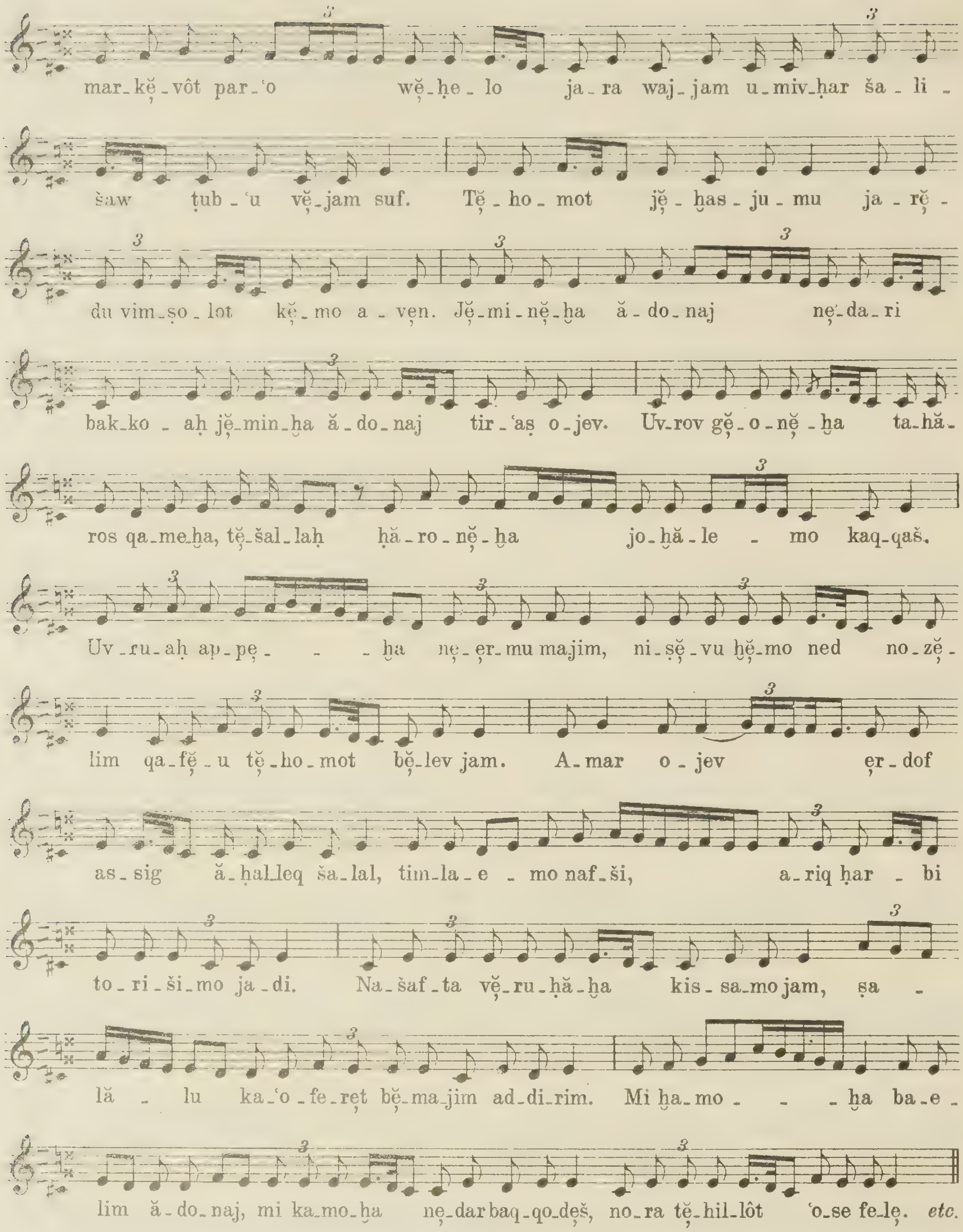

'Ad ja-'ă-bôr 'a-mĕ-ḫa ă-dô-naj, 'ad-ja-'ă-bôr 'am zu 'a-ni - - - ṯa.
Tĕ-bi-ê- -mô wĕ-ṯit-ṭa-'ê-mô bĕ-har na-ḥă-la-ṯĕ-ḫa, ma-ḫon lĕ-šib-tĕ-
ḫa pa-'al-ta ă-dô-naj, mi-'ĕ-daš ă-dô-naj
kô-nĕ-nu ja-de- - -ḫa. Ă-dô-naj jim-lôḫ, lĕ-ô-lam wa-
'ed. Ki ba sus par-'ô bĕ-riḫ-bô ub-fa-ra-
šaw baj-jam, waj-ja-šeb ă-dô-naj 'ă-lê-hem eṯ mê haj-jam, ub-nê jis-ra-
êl ha-lĕ-ḫu baj-jab-ba-ša bĕ-ṯôḫ haj-jam.
30. Wĕ-ha-ja ă-do-naj lĕ-me leḫ 'al kol ha-a- -reṣ, baj-jom
ha-hu jih-je, ă-do-naj e-ḥad uš-mo e-ḥad.
31. Niš-mat kol ḥaj tĕ-va-reḫ et šim-ḫa ă-do-naj ĕ-lo-he-
nu, wĕ-ru-aḥ kol ba-sar tĕ-fa-er ut-ro-
mem ziḫ-rĕ-ḫa mal-ke-nu ta-mid, min ha-o-
lam wĕ-'ad ha-'o-lam at-ta el.

no_zĕ_lim, 'a_fĕ_u t̲ĕ_hô_môt̲ bĕ_leb jam.
A_mâr ô_jêb er_dôf as_sig ă_ẖal_le' ša_lâl, tim_la_ê_mô naf_ši, a_
ri' ḥar_bi tô_ri_še_mô ja_di.
Na_šaf_ta bĕ_ru_ḥă_ẖa kis_sa_mô jam, ṣa_lĕ_lu ka_'ô_fê_ret̲ bĕ_ma_
jim ad_di_rim. Mi ẖa_mô_ẖa ba_ê_lim ă_dô_naj,
mi ka_mô_ẖa ne_dar ba'_'ô_deš nô_râ t̲ĕ_hil_lôt̲ 'ô_sê fe_ _ _le.
Na_ṭi_t̲a jĕ_mi_nĕ_ẖa tib_la_ê_mô a_ _ _reṣ,
na_ḥi_t̲a bĕ_ẖas_dĕ_ẖa 'am zu ga_al_ta, nê_hal_ta bĕ_'o_zĕ_ẖa
el nĕ_wê 'ọd_še_ _ _ẖa. Ša_mĕ_'u 'am_mim jir_ga_zun, ḥil a_
ḥaz jô_šĕ_bê pĕ_la_ _šet̲. Az nib_hă_lu ă_lu_fê ĕ_
dôm, ê_lê mô_ab jô_ḥă_zê_mô ra_'ad, na_mô_ _ _ _
gu kôl jô_šĕ_bê ẖĕ_na_ _ _'an. Tip_pôl 'ă_lê_hem ê_ma_
t̲a wa_fa_ḥad big_dôl zĕ_rô_'ă_ẖa ji_dĕ_mu ka_a_ _ _ben.

Aleppo חלב

29.

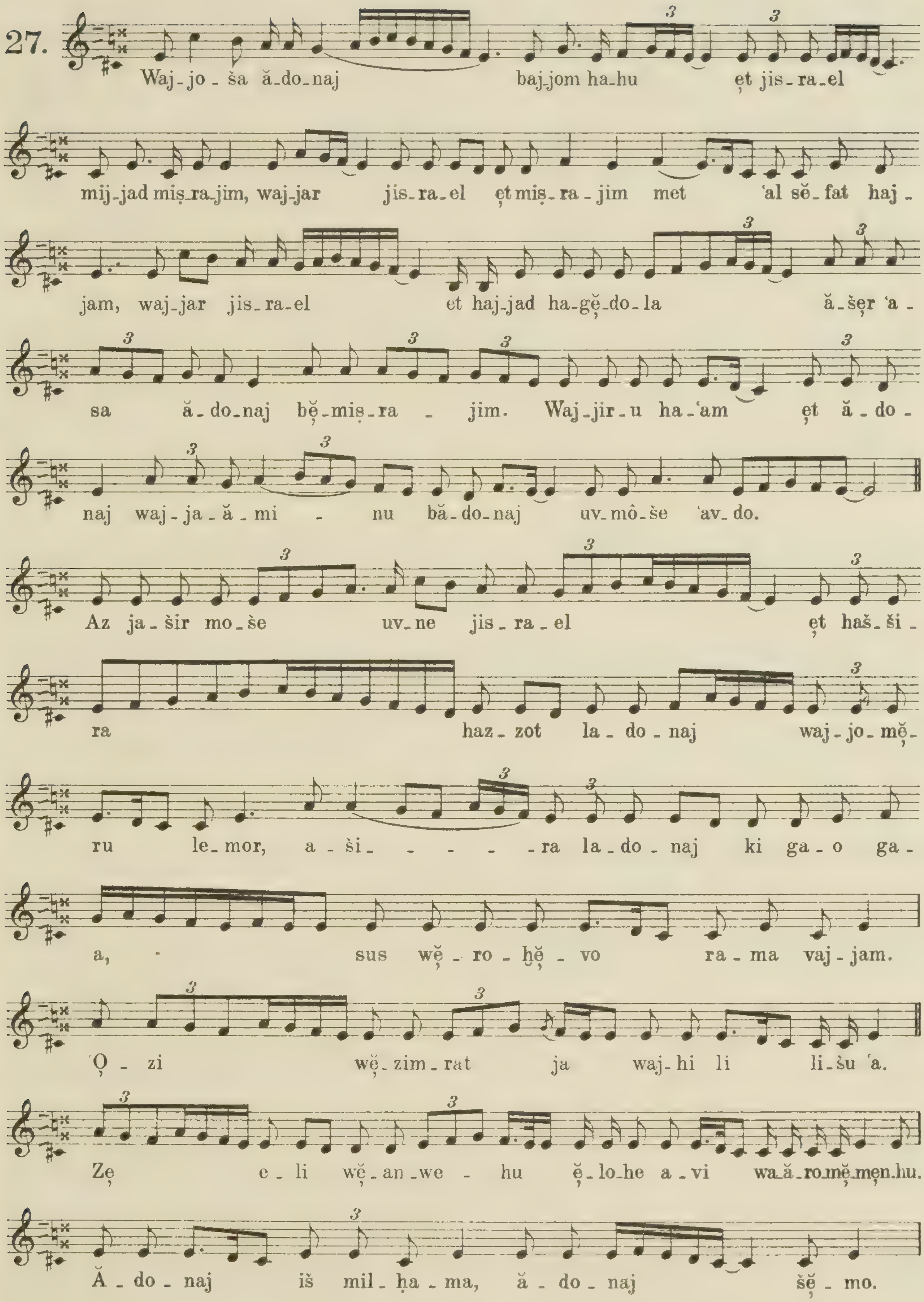

mar_kĕ_vôt par_'o wĕ_ḥe_lo ja_ra waj_jam u_miv_ḥar ša_li_
šaw ṭub_'u vĕ_jam suf. Tĕ_ho_mot jĕ_ḫas_ju_mu ja_rĕ_
du vim_ṣo_lot kĕ_mo a_vẹn. Jĕ_mi_nĕ_ḫa ă_do_naj nẹ_da_ri
bak_ko_aḥ jĕ_min_ḫa ă_do_naj tir_'aṣ o_jev. Uv_rov gĕ_o_nĕ_ḫa ta_hă_
ros qa_me_ḫa, tĕ_šal_laḥ ḥă_ro_nĕ_ḫa jo_ḫă_le_mo kaq_qaš.
Uv_ru_aḥ ap_pẹ_ _ _ḫa nẹ_ẹr_mu majim, ni_ṣĕ_vu ḫĕ_mo ned no_zĕ_
lim qa_fĕ_u tĕ_ho_mot bĕ_lev jam. A_mar o_jev ẹr_dof
as_sig ă_ḥal_leq ša_lal, tim_la_e_mo naf_ši, a_riq ḥar_bi
to_ri_ši_mo ja_di. Na_šaf_ta vĕ_ru_ḥă_ḫa kis_sa_mo jam, ṣa_
lă_lu ka_'o_fe_reṭ bĕ_ma_jim ad_di_rim. Mi ḫa_mo_ _ _ḫa ba_e_
lim ă_do_naj, mi ka_mo_ḫa nẹ_dar baq_qo_dẹš, no_ra tĕ_hil_lôt 'o_se fe_lẹ. etc.

שבת שירה

28.

Sus wĕ_ro_hĕ_vo . ra_ma vaj_jam. etc.

27.

Waj_jo - ša ă_do_naj baj_jom ha_hu ẹt jis - ra_el
mij_jad mis̱_ra_jim, waj_jar jis_ra_el ẹt mis̱_ra - jim met ʿal sĕ_fat haj -
jam, waj_jar jis_ra_el et haj_jad ha_gĕ̦_do_la ă_šẹr ʿa -
sa ă - do_naj bĕ̦_mis̱_ra - jim. Waj_jir_u ha_ʿam ẹt ă - do -
naj waj - ja - ă - mi - nu bă_do_naj uv_mô_še ʿav_do.
Az ja - šir mo_še uv_ne jis - ra - el ẹt haš - ši -
ra haz - zot la - do - naj waj - jo - mĕ̦ -
ru le_mor, a - ši - - - - ra la - do - naj ki ga - o ga -
a, - sus wĕ̦ - ro - ḫĕ̦ - vo ra - ma vaj - jam.
Ọ - zi wĕ̦ - zim - rat ja waj - hi li li_šu ʿa.
Zẹ e - li wĕ̦ - an - we - hu ĕ̦_lo_he a - vi wa_ă_ro_mĕ̦_mẹn_hu.
Ă - do - naj iš mil - ḥa - ma, ă - do - naj šĕ̦ - mo.

לימ"ן

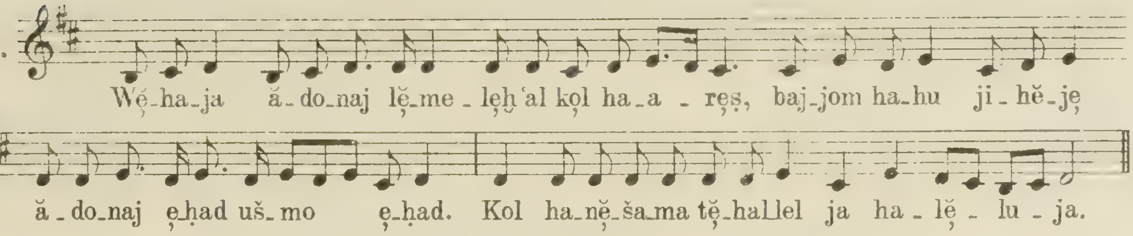
26.

Ba_ruh̯ šẹ_a_mar wẹ̆_ha_ja ha_ʿo_lam, ba_ruh̯ hu, ba_ruh̯ o_mer wẹ̆_ʿo_
se, ba_ruh̯ go_zer um_qaj_jem, ba_ruh̯ ʿo_se vẽ_re_šit,
ba_ruh̯ mẽ_ra_ḥem ʿal ha_a _ reṣ, ba_ruh̯ mẹ̆_ra_ḥem ʿal ha_bẹ̆_rij_jôt,
ba_ruh̯ mẹ̆_šal_lem sa_h̯ar ṭov li_re_aw, ba_ruh̯_ĕ ḥaj la_ʿad wẹ̆_qaj_
jam la_nẹ_ṣah̯, ba_ruh̯ po_de, u_mas_ṣil, ba_ruh̯ šẹ̆_mo. Ba_
ruh̯ at_ta ă_do_naj, ẹ̆_lo_he_nu me_lẹh̯ ha_ʿo_lam, ha_el ha_av
ha _ rah̯_man, ha_mẹ̆_hul_lal bẹ̆_fi ʿam_mo, mẹ̆_šub_bah̯ um_fo_ar bil_šon ḥă_si_
daw wa_ʿă_va_daw uv_ši_re da_wid ʿav_dẹ_h̯a nẹ̆_ha_lẹ̆_lah̯ ă_do_naj
ẹ̆_lo_he _ _ nu biš_va_ḥot̠ u_viz_mi_rôt̠ un_ga_dẹ̆_lah̯ un_šab_be_ḥah̯ un_
fo_ă_rah̯ wẹ̆_nam_li_h̯ah̯ wẹ̆_naz_kir šim_h̯a mal_ke_nu ẹ̆_lo_he_
nu, ja_ḥid ḥaj ha_ʿo_la_mim, me_lẹh̯ mẹ̆_šub_bah̯ um_fo_
ar ʿă_de ʿad šẽ_mo hag_ga_dol. Ba_ruh̯ at_ta ă_do_naj me_
lẹh̯ mẹ̆_hul_lal bat_tiš_ba_ḥot̠.
qahal
A _ men.

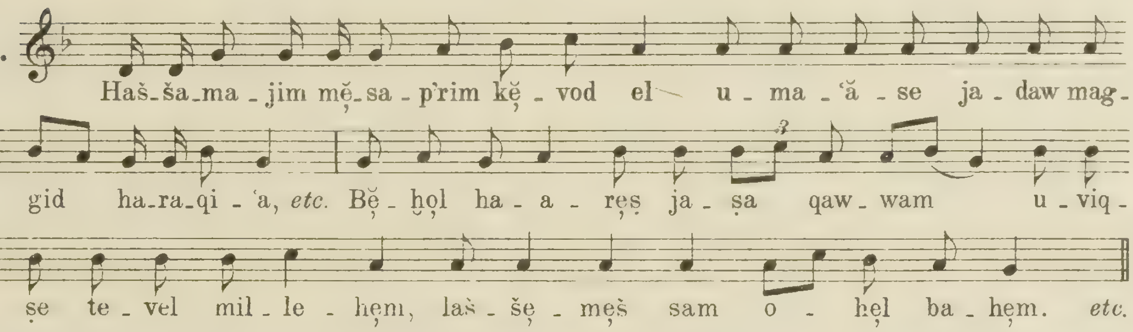
21.

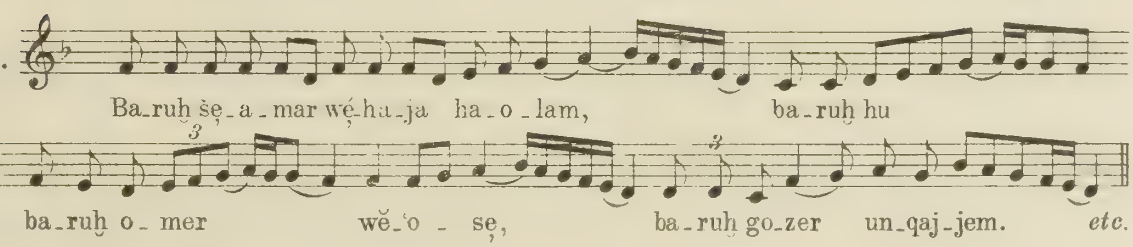
22.

23.

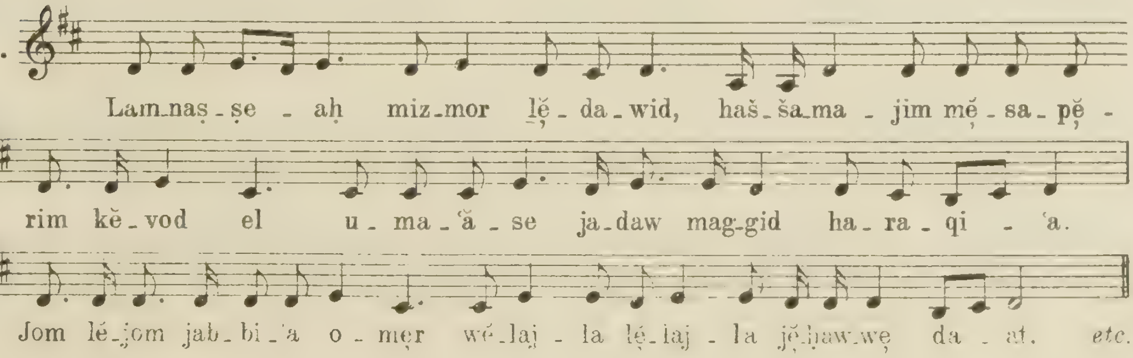

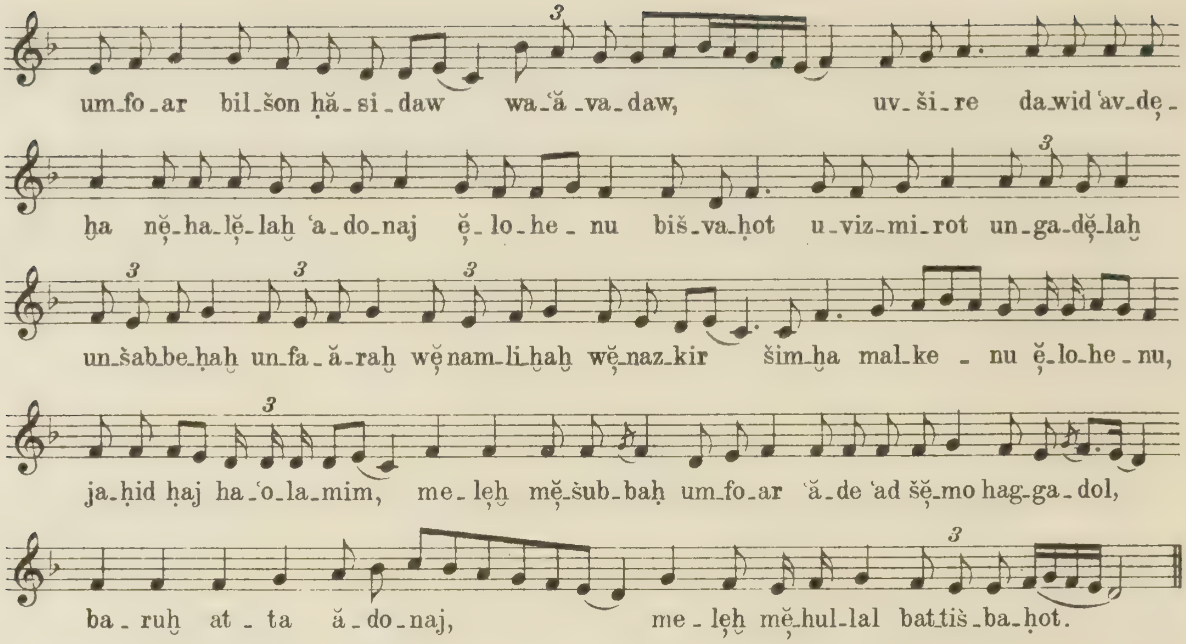
24.

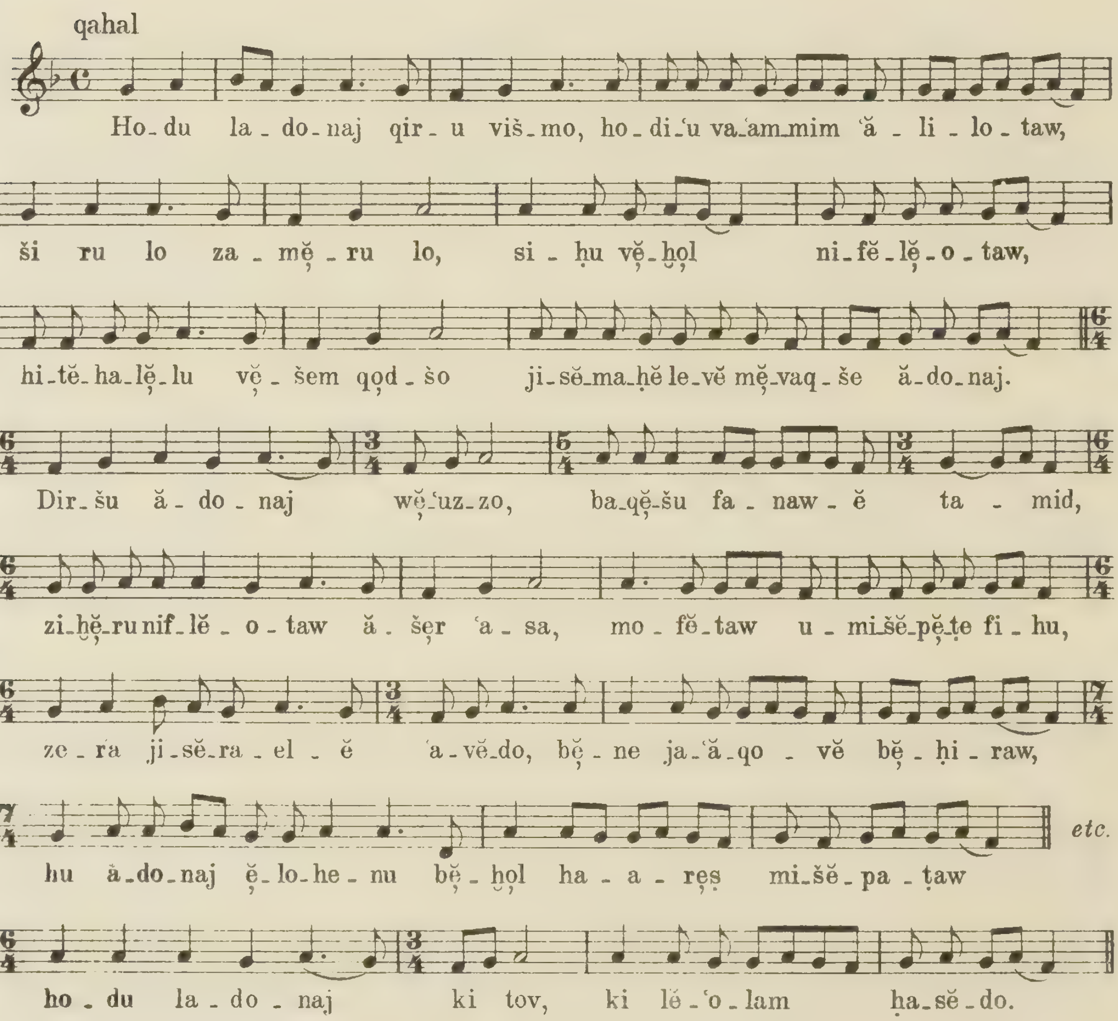
לימ"ן

25.

um-fo-ar bil-šon ḥă-si-daw wa-ʿă-va-daw, uv-ši-re da-wid ʿav-dę-
ḥa nę-ha-lę-laḫ ʿa-do-naj ę-lo-he-nu biš-va-ḥot u-viz-mi-rot un-ga-dę-laḫ
un-šab-be-ḥaḫ un-fa-ă-raḫ wę-nam-li-ḫaḫ wę-naz-kir šim-ḫa mal-ke-nu ę-lo-he-nu,
ja-ḥid ḥaj ha-ʿo-la-mim, me-lęḫ mę-šub-baḥ um-fo-ar ʿă-de ʿad šę-mo hag-ga-dol,
ba-ruḫ at-ta ă-do-naj, me-lęḫ mę-hul-lal bat-tiš-ba-ḥot.

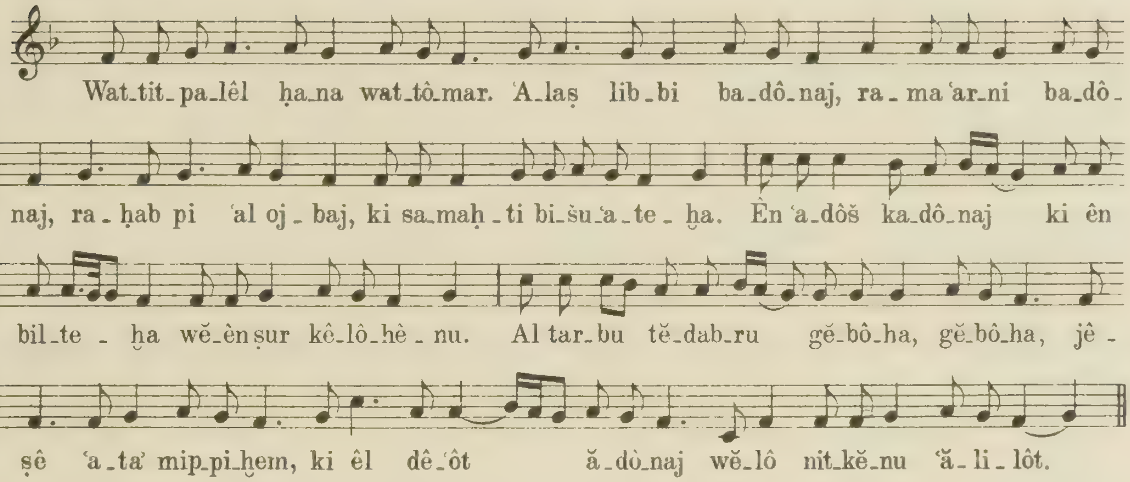
20.

qahal
Ho-du la-do-naj qir-u viš-mo, ho-di-ʿu va-ʿam-mim ʿă-li-lo-taw,
ši ru lo za-mę-ru lo, si-ḥu vę-ḫol ni-fĕ-lę-o-taw,
hi-tĕ-ha-lę-lu vę-šem qọd-šo ji-sĕ-ma-ḥĕ le-vĕ mę-vaq-še ă-do-naj.
Dir-šu ă-do-naj wę-ʿuz-zo, ba-qę-šu fa-naw-ĕ ta-mid,
zi-ḫę-ru nif-lĕ-o-taw ă-šęr ʿa-sa, mo-fĕ-taw u-mi-šĕ-pę-ṭe fi-hu,
ze-ra ji-sĕ-ra-el-ĕ ʿa-vĕ-do, bę-ne ja-ʿă-qo-vĕ bę-ḥi-raw,
hu ă-do-naj ę-lo-he-nu bĕ-ḫol ha-a-ręṣ mi-šĕ-pa-ṭaw
etc.
ho-du la-do-naj ki tov, ki lĕ-ʿo-lam ḥa-sĕ-do.

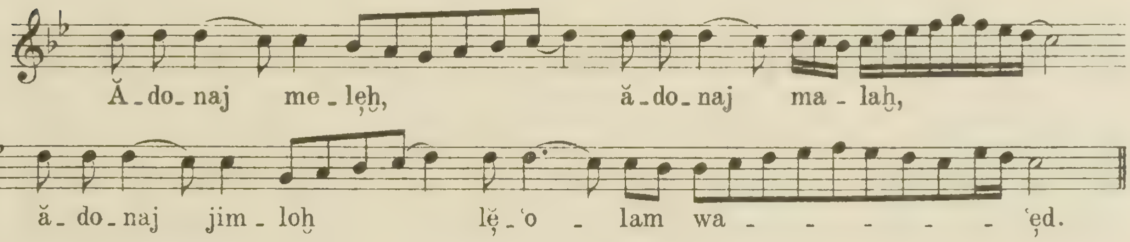
Morningservice שחרית Morgengebet

Aleppo חלב

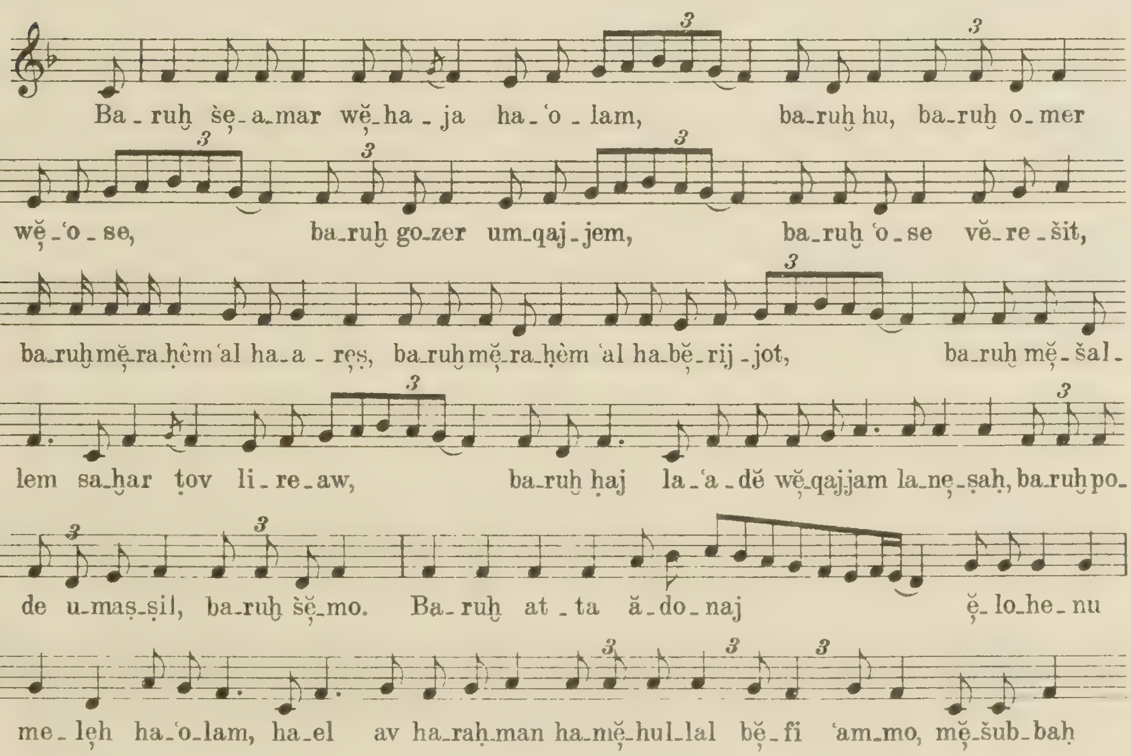
17.

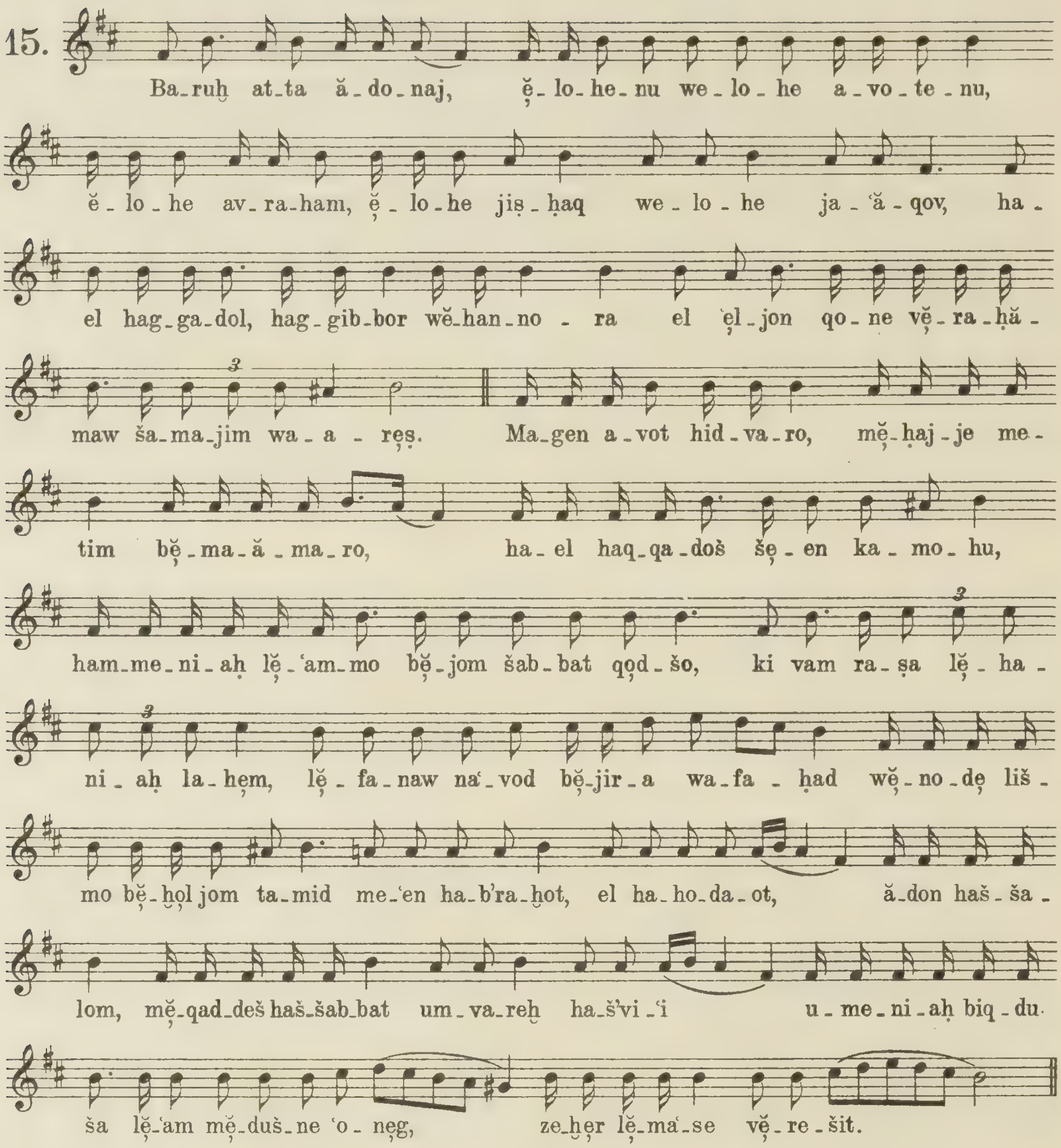
18.

19.

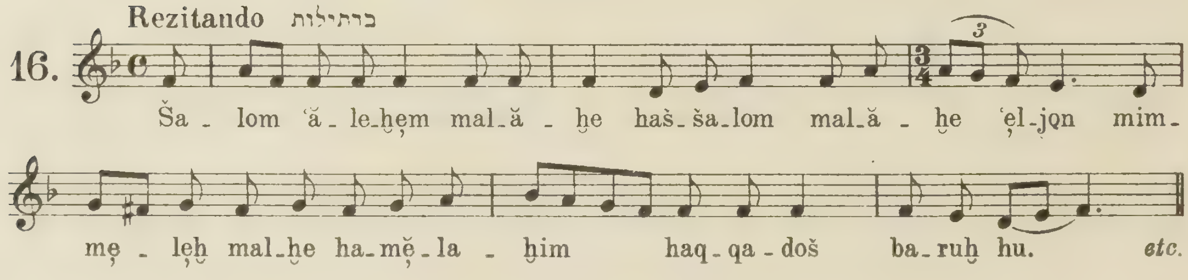

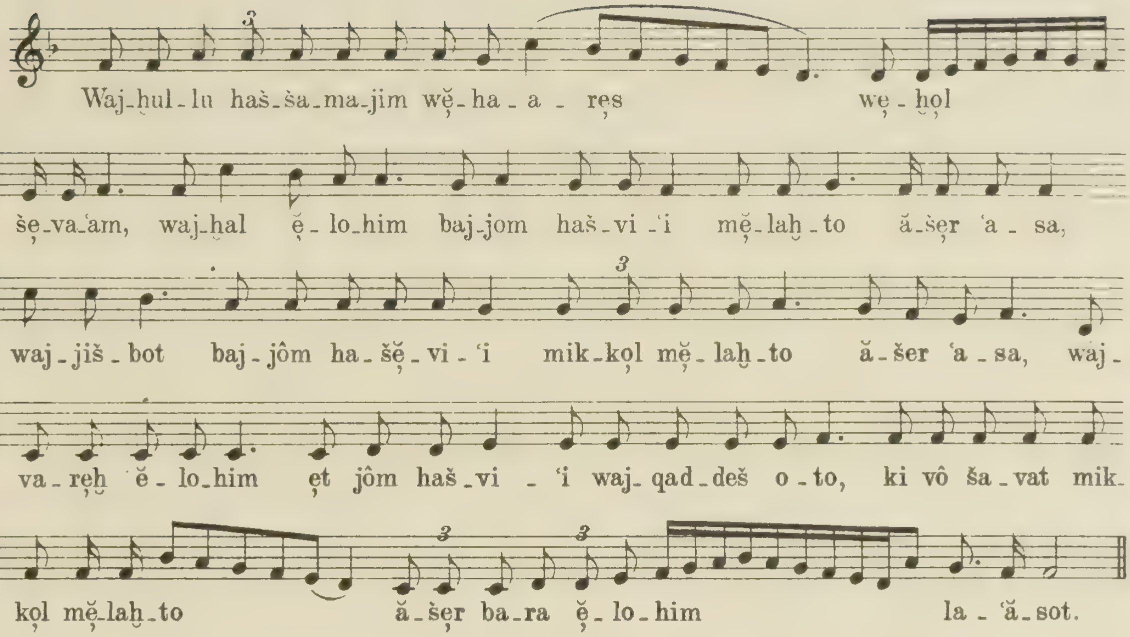
15.

Rezitando ברתילות

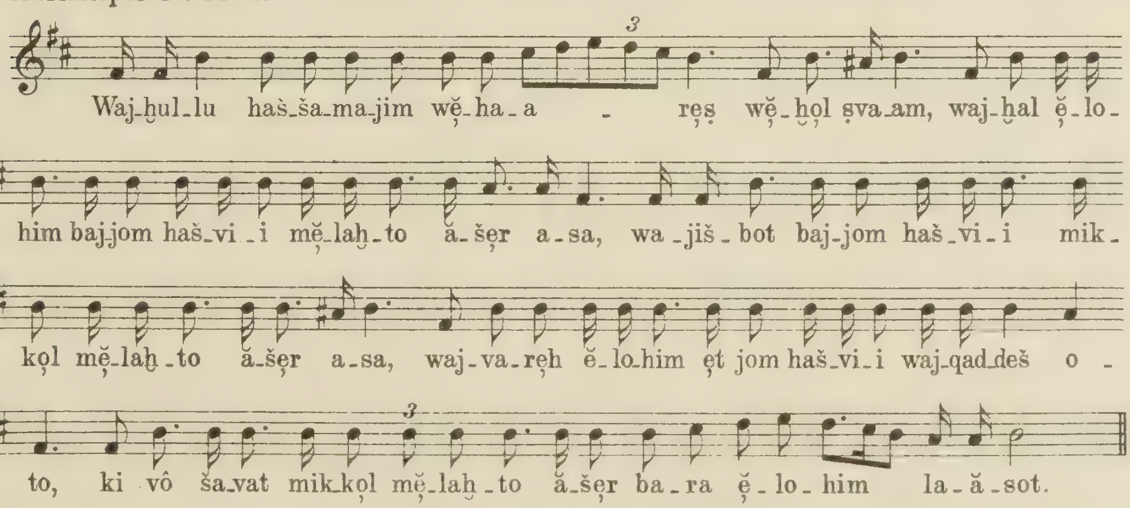
16.

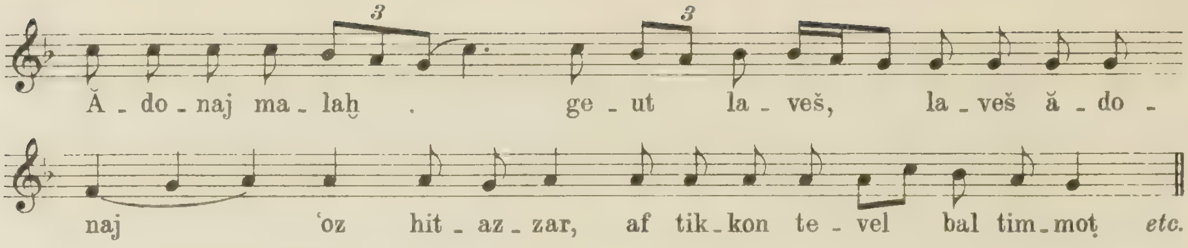

12.

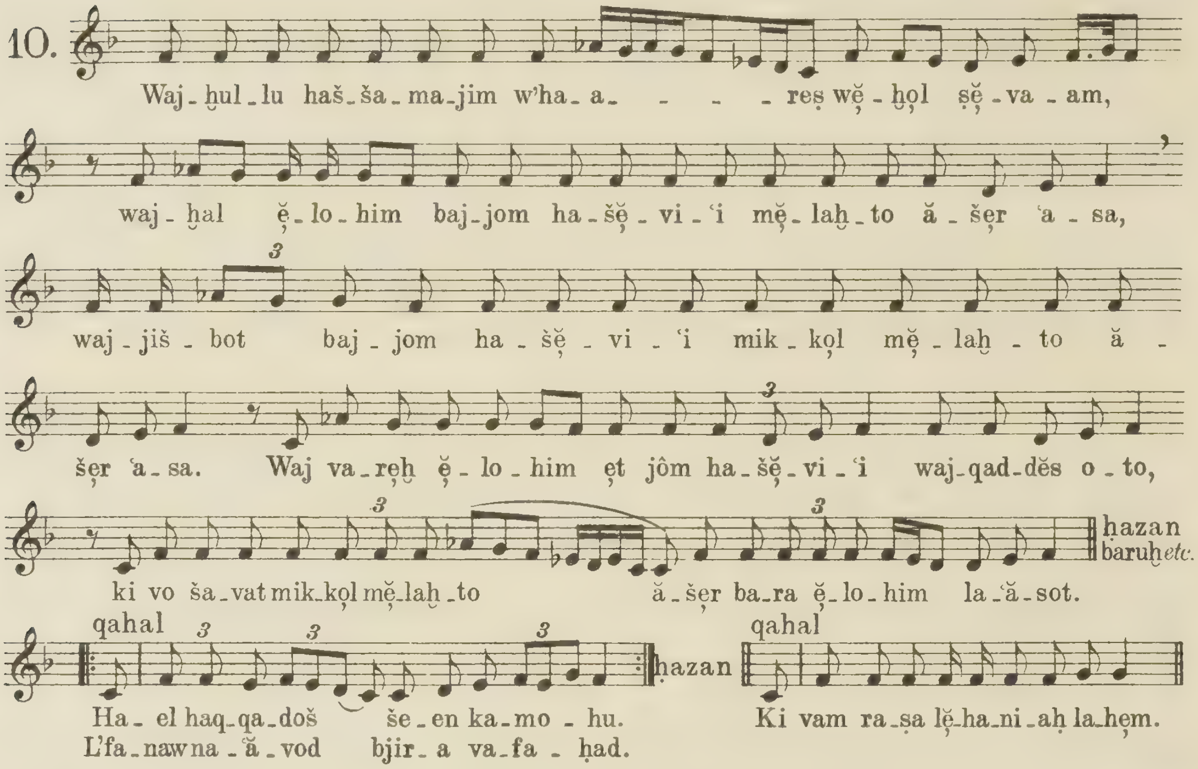
13.

Adrianopel Nº 14-15 אוריאנופלי

14.

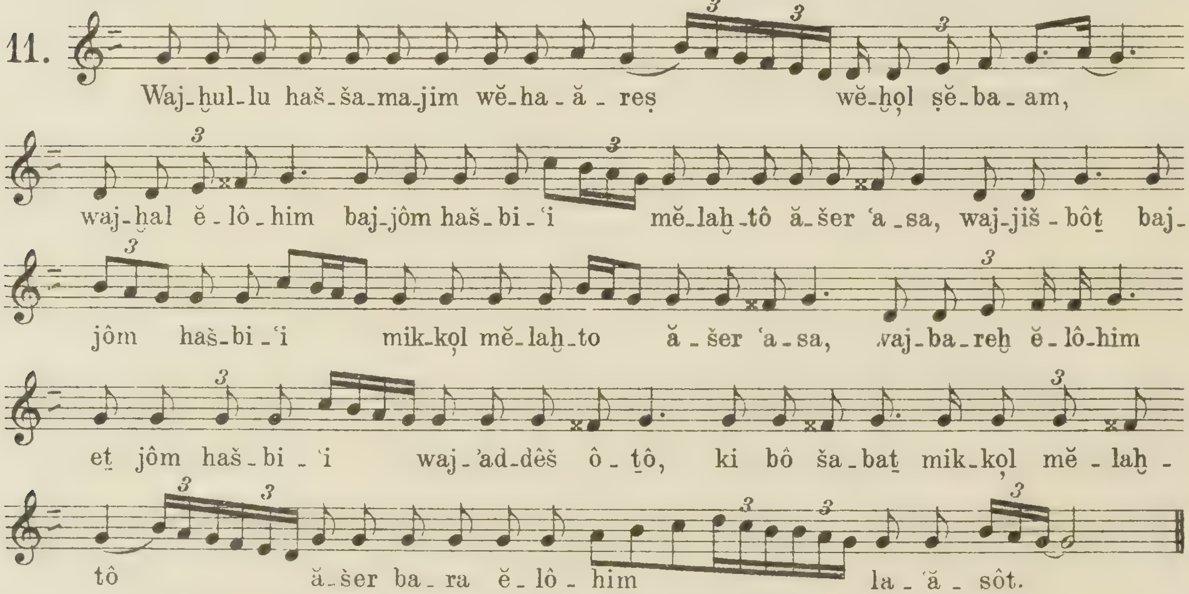

10.

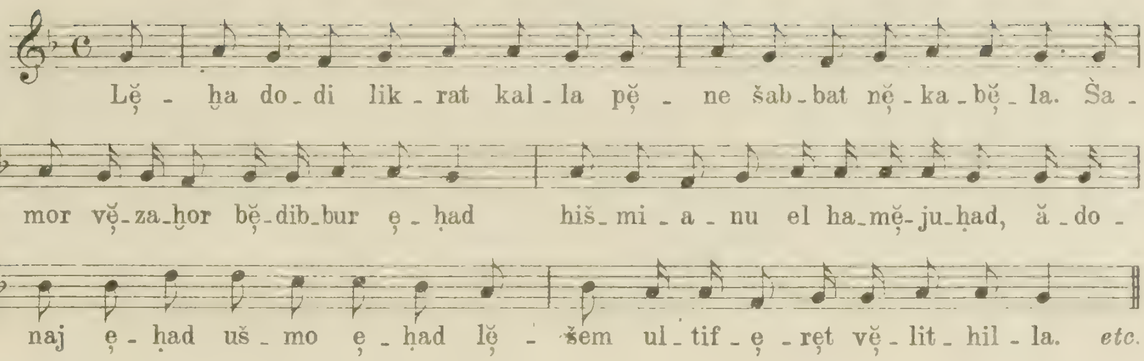

Aleppo חלב

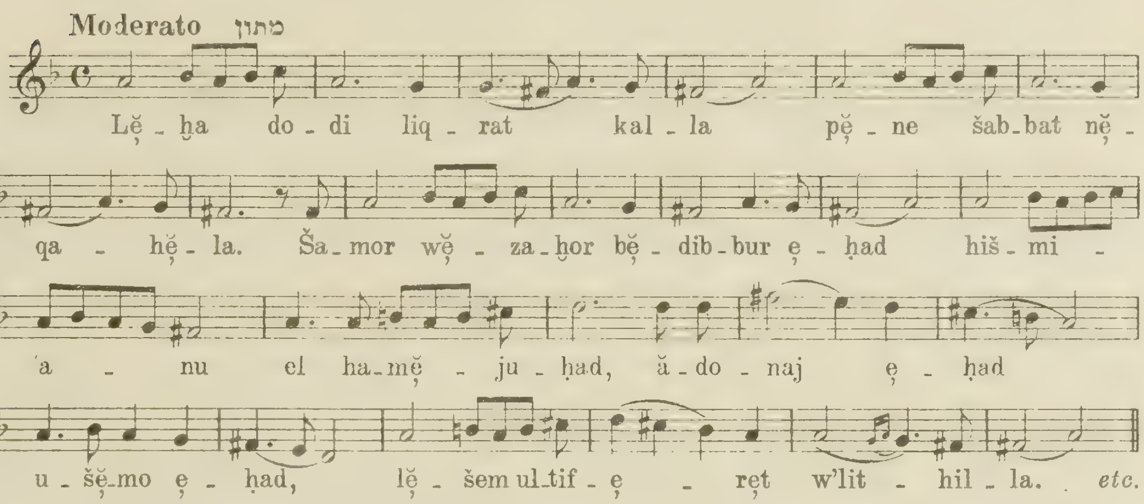
11.

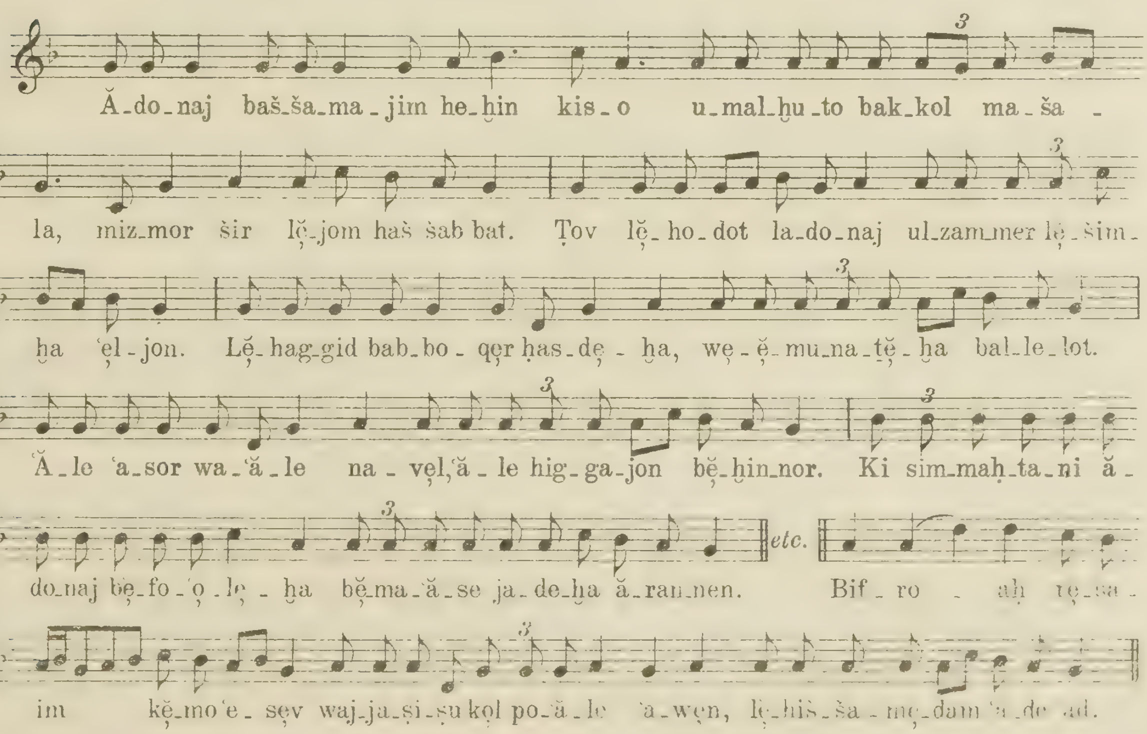
7.

Lẹ̆ - ẖa do - di lik - rat kal - la pẹ̆ - ne šab - bat nẹ̆ - ka - bẹ̆ - la. Ša -
mor vẹ̆ - za - ẖor bẹ̆ - dib - bur ẹ - ḥad hiš - mi - a - nu el ha - mẹ̆ - ju - ḥad, ă - do -
naj ẹ - ḥad uš - mo ẹ - ḥad lẹ̆ - šem ul - tif - ẹ - rẹt vẹ̆ - lit - hil - la. etc.

8.

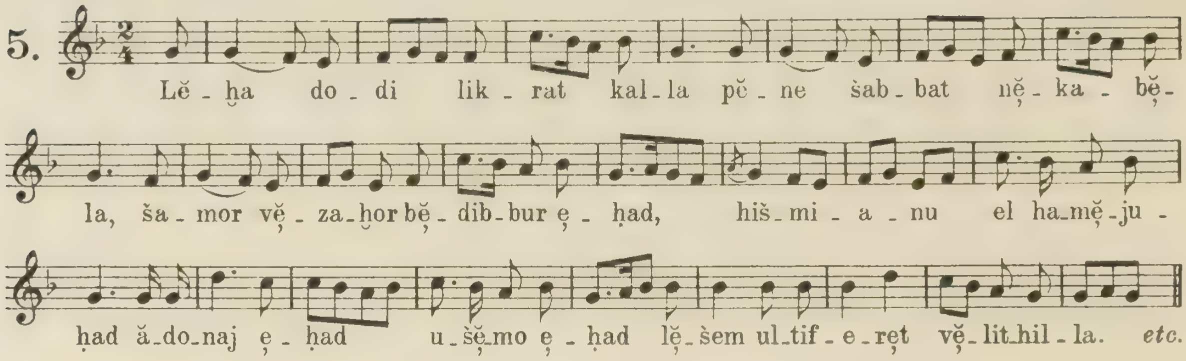

Moderato מתון
Lẹ̆ - ẖa do - di liq - rat kal - la pẹ̆ - ne šab - bat nẹ̆ -
qa - hẹ̆ - la. Ša - mor wẹ̆ - za - ẖor bẹ̆ - dib - bur ẹ - ḥad hiš - mi -
'a - nu el ha - mẹ̆ - ju - ḥad, ă - do - naj ẹ - ḥad
u - šẹ̆ - mo ẹ - ḥad, lẹ̆ - šem ul - tif - ẹ - rẹt w'lit - hil - la. etc.

9.

Ă - do - naj baš - ša - ma - jim he - ẖin kis - o u - mal - ẖu - to bak - kol ma - ša -
la, miz - mor šir lẹ̆ - jom haš šab bat. Ṭov lẹ̆ - ho - dot la - do - naj ul - zam - mer lẹ̆ - šim -
ẖa 'ẹl - jon. Lẹ̆ - hag - gid bab - bo - qẹr ḥas - dẹ - ẖa, wẹ - ẹ̆ - mu - na - tẹ̆ - ẖa bal - le - lot.
Ă - le 'a - sor wa - 'ă - le na - vẹl, 'ă - le hig - ga - jon bẹ̆ - ẖin - nor. Ki sim - maḥ - ta - ni ă -
do - naj bẹ - fo - 'ọ - lẹ - ẖa bẹ̆ - ma - 'ă - se ja - de - ẖa ă - ran - nen. etc. Bif - ro - aḥ rẹ - ša -
im kẹ̆ - mo 'e - sẹv waj - ja - ṣi - ṣu kọl po - 'ă - le 'a - wẹn, lẹ - hiš - ša - mẹ - dam 'a - de 'ad.

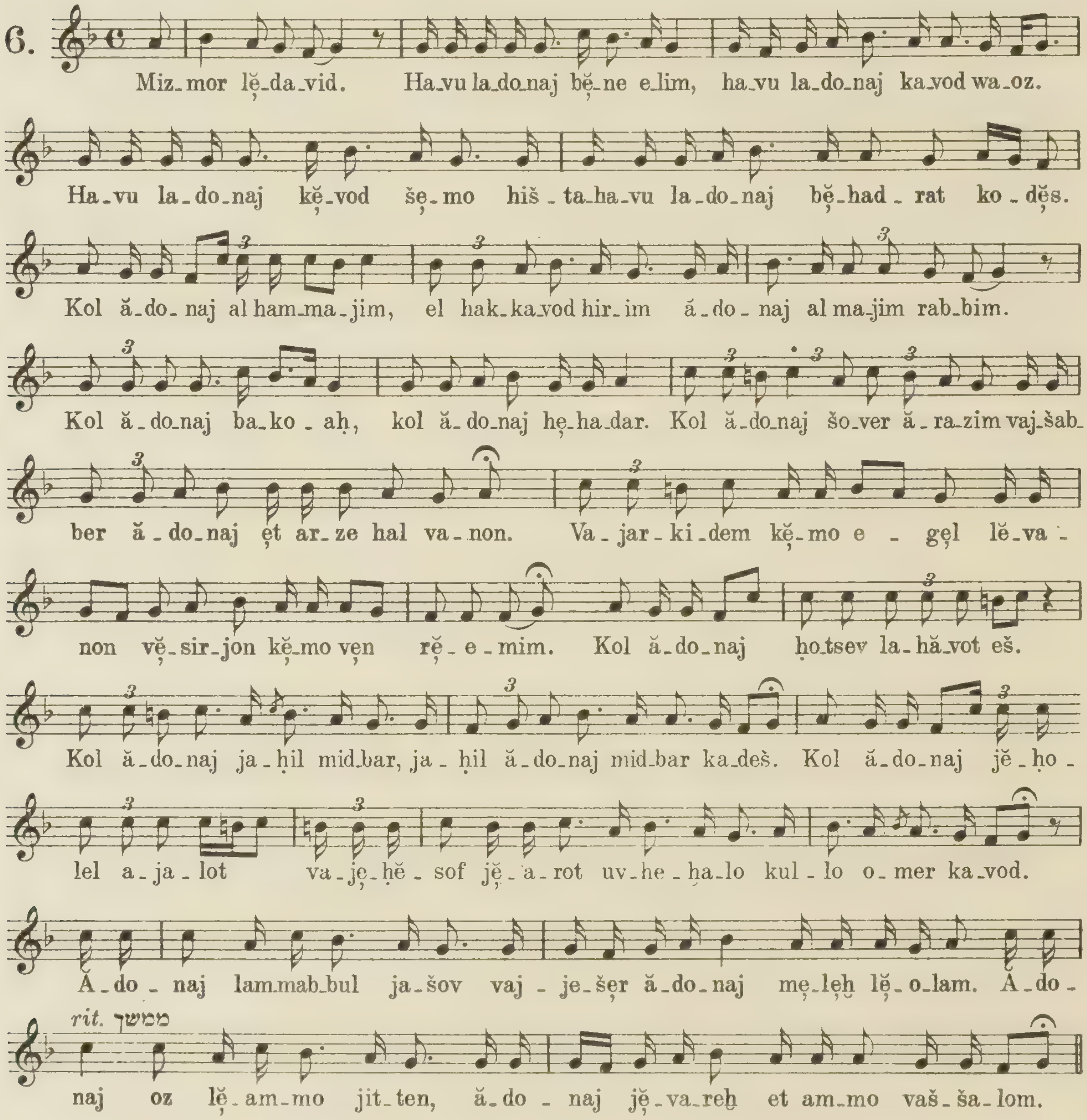
Serbian-Bulgarian סרבי-בולגרי Serbisch-Bulgarisch

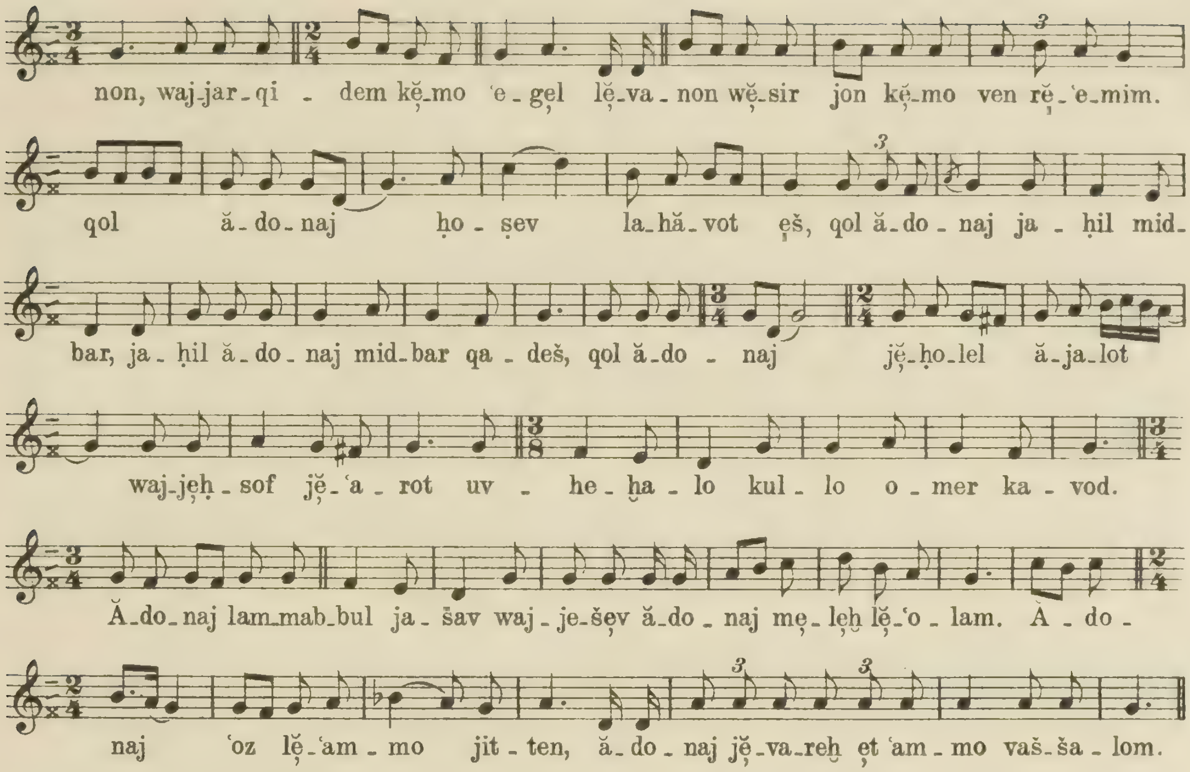
5.

Saloniqui № 6-7 סלוניקי

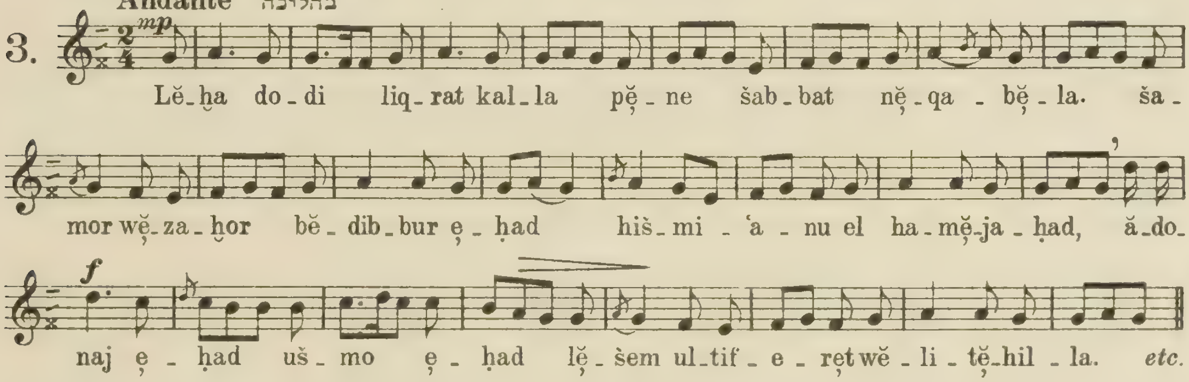
6.

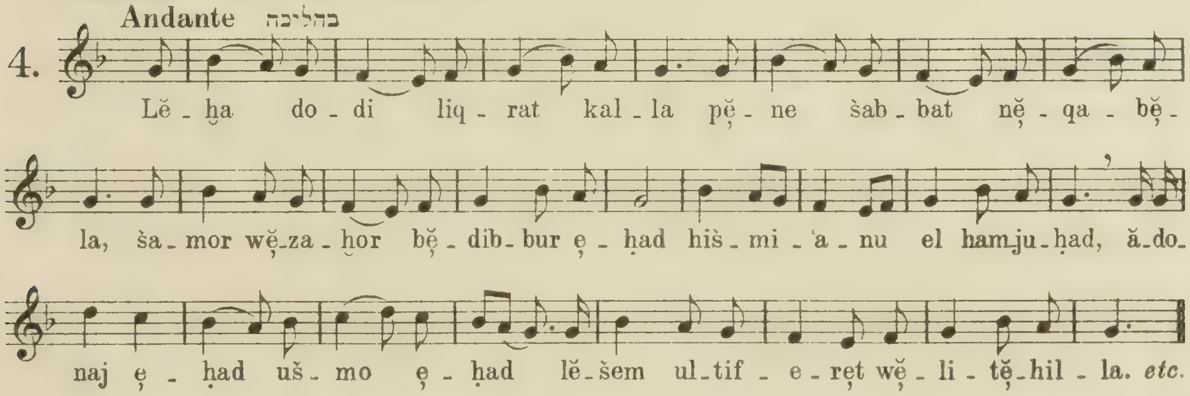
Syrian-tune נוסח סורי Syrische-Weise

Andante בהליכה

Rumanian נוסח רומיני Rumänisch

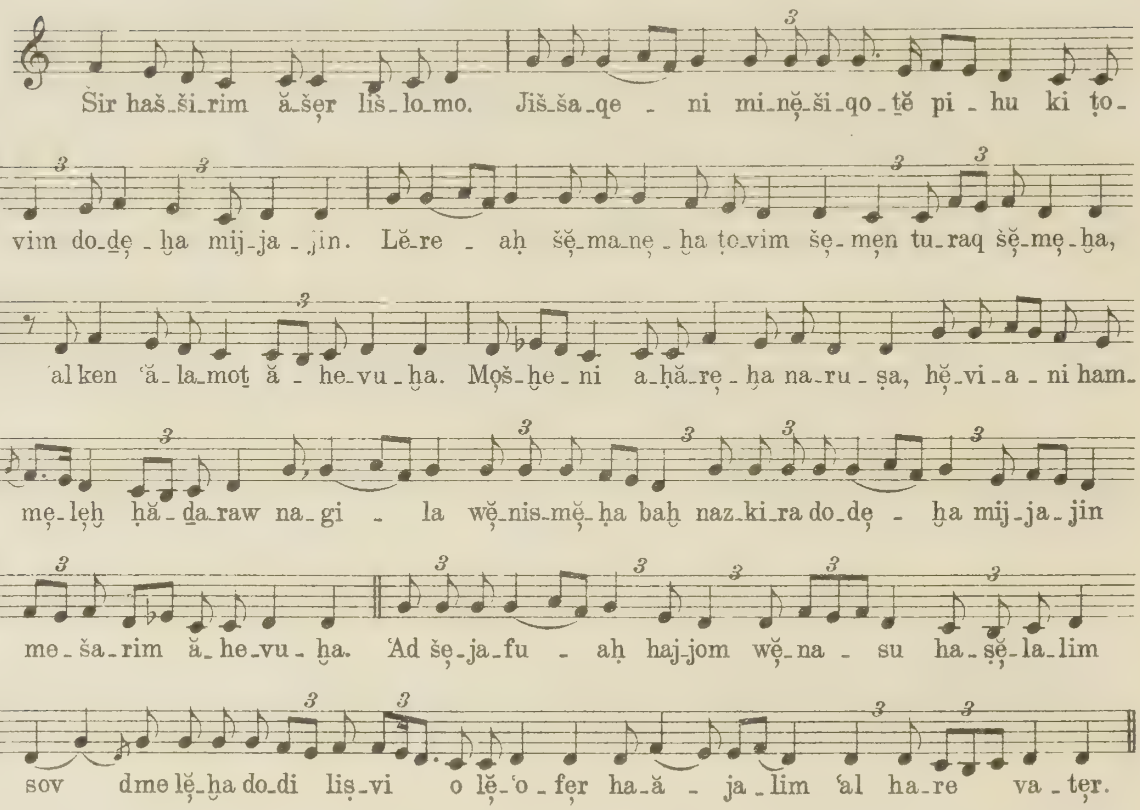
Andante בהליכה

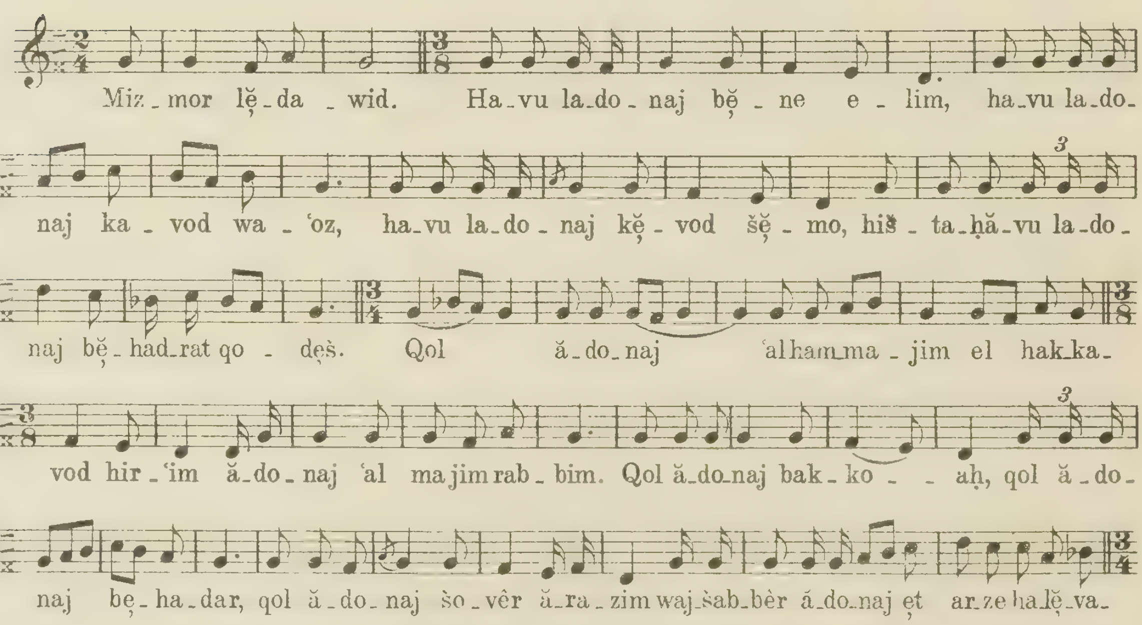
I Sabbat לשבת

Songs for Friday evening קבלת שבת Gesänge für Freitagabend

1.

2.

Prayers. 1. נגינות התפלה. Gebete.

I. Sabbat . . . . No. 1—61 . . . . . לשבת
II. Feasts (Feiertage) . . . . . - 62—82 . . . . . למועדים
III. Sĕliḥot . . . . - 83—134 . . . . . סליחות
IV. Qinot . . . . - 135—185 . . . . . קינות
V. High Feasts (Hohe Feiertage) . - 185—310 . . . לימים נוראים
VI. Various (Verschiedenes) . . . - 311—345 . . . . . שונות

Religious Songs. 2. בקשות ופזמונים Religiöse Lieder.

I. Baqqašot . . . . No. 346—363 . . . . . בקשות
II. Pizmonim . . . . - 364—399 . . . . . פזמונים

Aleppo-tunes. נעימות חלב. Aleppo-Weisen.

I. Baqqašot . . . . No. 400—449 . . . . . בקשות
II. Pizmonim . . . . - 550—475 . . . . . פזמונים

Spanish Songs. 3. שירים הספניוליים. Spanische Lieder.
No. 476—500

כל הבקשות המובאות עד כאן הן לשבת וקבועות במקמים ביאת, נוא, שיגא, ערק, צבא, חוסיני, ראשת, אך אין בהן לא חג׳אז ולא עג׳אם ולא עושק ויתר המקמים המעוררים את החושניות, מה שאין כן בנעימות הפזמונים, כי בהם משתמשים בכל מיני זמירות חילוניות, כפי שנראה למטה.

450 „יחיד נורא" לפסח. — 451 „מה נעים החתן" למשה, לחתונה. — 452 „ידך תנחני" לר"י נג׳ארה, במבוא מספר 9 והוא במהור. — 453 „מקהלות עם" למרדכי עבאדי ג"כ לחתונה, בעג׳אם, שכן כל ענין שמחה בעג׳אם. — 454 לבן־ציון ג"כ בעג׳אם. — הנעימות האחרונות לקוחות מנגינת התזמורת התרכית. — הפזמונים המובאים מכאן ואילך נעימותיהם ערביות עממיות הן ונמצאות ברבן בדוגמאות שהבאנו בפרק הנגינה הערבית וק"ל. — 455 „חיש זמנו" לרפאל ענתבי והוא חקוי לשיר ערבי המתחיל „האי זיינו", בביאת ומשקלו ז׳ מדות בינוניות שהוא מחג׳ר, או מדות קטנות ונקרא נוחת. — 456 „היכלו היכלו" להקודם חקוי עפ"י השיר הערבי „האי נאלו" ומשקלו שמנה מדות בינוניות ונקרא מְחמש. — 457 „רחמן זכור" להקודם ומשקלו י"ג מדות קטנות ונקרא זרפת. — 458 „יה אשאל ממך אחת" ומשקלו מְחמש. — 459 „בנה לי זבול" להקודם ובמשקל הקודם. השיר הוא חקוי להשיר הערבי „יא צאחי אל צברי". הנעימה דומה לנעימת „לכה דודי" (ועין לעיל). — 460 „רם לי יה" להקודם, והוא חקוי ל„רמלי יא רמלי". — 461 „אל מתנשא" להושענא רבא להקודם. — 462 „אגיל ואשמח בלבבי" והוא פזמון מפרסם למוצ"ש לאלעזר. — 463 „אמונים ערכו שבח" לאהרן כהן ונמצא כבר במחזור ארם צובא, לפסח, ברהאו. — 464 „מלך המפואר" למשה לראש השנה, ברהאו ובמשקל נוחת. — 465 „יום זה מכובד" הידוע לישראל ונעימתו ידועה גם בפרס קטן. 566 „מפי אל" הנ"ל ססכר. — 467 „רם אמור לצערי דיוי" לרפאל ענתבי ונמצאת הנעימה אצל התימנים (כרך א׳ במבוא ע׳ 41) וגם אצל הבבלים. 468 „מה טוב מה נעים" למרדכי עבאדי הנ"ל לברית מילה שצריך לשיר בצבא. — 469 „אב המון גוים" ג"כ לב"מ. — 570 „יברך החתן" לישעיה, באוג׳. — 471 „את כלה ברה" לרפאל ענתבי, בשיגא והוא בשראו המבואר בפרק הנגינה הערבית ומובאה שם במספר 48. — „אברך את שם ה׳" לאלעזר והוא באוג׳ לפורים, שצריך לזמר בו בשיגא או באוג׳. עין לעיל. — 473 „אור גילה" חקוי להשיר הערבי „הרגילה". — 474 „רם בנה מקדש" לרפאל ענתבי בחג׳אז וכן 475 „בואו נספר", שניהם לקוחים מהתזמרת התרכית. — המשוררים המובאים הם רבם ככלם חלביים או סוריים. —

שירים בהספניולית.

כמו בכל ארץ שנאחזו בה היהודים במשך זמן רב כך גם בספרד סגלו להם עם הלשון המדברת, לשון עם הארץ, גם שירים עממיים. יש שלקחו היהודים את השיר עם נעימתו ויש שחברו בעצמם את הטֶקסטים והתאימו להם נעימות נכר או יש שיצרו גם את הנעימות. בנעימות הנוצרות על ידם הרכיבו יסודות נגיניים של נגינת העם אשר מרוחו השפעו. הספרדים, אשר בתקופה הערבית בספרד, דברו ערבית וזמרו זמרה ערבית, כמוכח מנעימות הפיוטים, החליפו את לשונם בספרדית קשטילית כבר מהמאה הי"ג בערך, כמובא לעיל בפרק א׳, ומאז לשון זו לא פסקה מפיהם לכל הפחות במזרח עד היום. קיזרלינג בספרו „הספרדים" הולך ומונה את המשוררים היהודים הספרדים שקמו בישראל מאז ועד המאה האחרונה באירפה ובמזרח. בעקר יצרו שירה עממית גדולה ורחבה וממשיכים ביצירה זו במרכזים הגדולים, כגון בסלוניקי, באזמיר וקושטא. — בנעימות יש שחותם הנגינה הספרדית טבוע עליהן, ודומות ברוחן ובצורתן לנעימות הספרדיות שהבאנו לדוגמא לעיל מהמאות י"ד—ט"ז כגון 476, 477, הנעימה 496 היא כמו 476 רק במלים אחרות. — לעתיקה אפשר לחשב גם 491 והוא ספור „מעשה המן" בשיר עלילה ונדפס בהקבץ „יגל יעקב„ ירושלם תרמ"ב. — 477—482 הם מסלוניקי והם חדשים ונעימותיהם יוניות או גם תרכיות. — 483, 485 צורה ספרדית לנעימתם. — לעומת זאת 484 תרכית, 486 ערבית וכן 488. — גם נעימת 489 בביאת. 496—500 מסלוניקי, 499 בחג׳אז. — 492 נעימה יונית ידועה. — בירושלים הולכת השירה הספרדית ומתה, ורק 476, 477, 483, 484 עוד ידועים שם בפי הנשים. הדור הצעיר התחיל לזמר בא"י שירים עברים, לאומיים, שנוצרו בזמן האחרון שם והם תערבת הסוגים השונים, ובחיק העתיד יצירת נגינה עברית מזרחית על יסודות הנגינה העברית העתיקה, המסורתית. ויצירה זו תהיה בארץ ישראל. בודאי יתאזרחו בה יסודות רומניות־ספרדיות, ערביות, סלביות ותתריות, משום שנתעכלו כבר בנפש היהודית. —

הידוע לצברי, ברשת. — 380 „כי אשמרה שבת“ לראב״ע, ברשת. — 381 „אלי אליהו“ לאברהם ונמצא גם בנגינות הבבלים (כרך ב׳ 130), וז״ל: אלי, אליהו הנביא הבא נא:

בו ירתום רכבו, נע בשבי כי בו לא שכב לבו, גם לא ראה שינה.
רב מחלי בראות כחשי ומשנאות יפות ובריאות בשר ותרענה.
השקה צר מי ראש, צר עיניו ילטוש, יום עיני לקדוש ישראל תשעינה.
מתי תראה אות ישע אל קוראות לך ולך נושאות קולן ותרונה.
המלאך הגואל לפני דל שואל, אנא האל אל אברהם הקרה נא.

382, 383 „המבדיל בין קדש לחול“ הידוע ליצחק הקטן, שניהם בביאת. נעימת 383 בבלית. — 384 „משביח שאון ימים“ ליואב הקטן חצא, כנראה סוריי, בנוא. — 385 „ארוממך“ א״ב עממי ומזמרים אותו יחיד וקהל ברקודים למתן תורה, לחנכת ביה״כ וכ״ר. בביאת־חוסיני. — 386 „אתה האל“, 387 „אל בידו“ שניהם עממיים בביאת. — 388—391 פזמונים חלבים. — 392 „מפי אל“ הידוע ומזמרים אותו ברקודים בשמחת תורה, בסזכר. — 393 „הנה אל ישועתי“ לר״י נגארה, בשיגא. — 394 „הללויה“ שנמצא בשנוי גם בנגינות הבוכרים (כרך ג׳ בסוף). — 395, 396 „אל יבנה הגליל“ א״ב עממי ומרבים לזמר בו בא״י. — 398 „מי ומי בלתך יוצר“ ונמצא בשנוי בנגינות התימנים (כרך א׳ 137). — 397 „יום שמחה“ א״ב עממי ומזמרים אותו ברקודים בשמחת תורה. — וכן גם 399 „אדיר יבנה ביתו“. —

400—475 הם פזמוני חלב. 400 „אל מסתתר“ בשנוי קצת מהנעימה 346. — 401 „בנה נא זבול“ בביאת־נוא הקטן. — 402 „אשיר עוז“ לר״י נגארה והוא חקוי ל„אודה לאל לבב חוקר“ לר׳ שמעיה הנ״ל, בביאת־רהאוי. — 403 „אני אשוע“ ליוסף סתהון, בביאת. — 404 „אודה אל חי שמך“ א״ב, ביאת. — 405 „כמה אלהי טובות גמלתני“ לשבתי, בביאת ומחליף לנוא וחותם על רי למעלה שהוא מוחיאר, תולדת הביאת. — 406 „יסד בסודו בורא לבנין“ ליוסף בן הרב, ביאת. — 407 „ישראל נושע בה׳“ ליעקב עבאדי אבי ר׳ מרדכי עבאדי הנ״ל, והוא חקוי להפזמון הידוע „ישראל נושע בה׳“, ביאת. — 408 „מי לאדני אתי עורך“ למאיר, בנוא. — 409 „יודוך רעיוני“ לר״י נגארה, בנוא, משקלו יתכן שהוא הזרפכנד (לעיל במבוא ע׳ 91) שהוא אחת עשרה מדות קטנות, ר״ל $11/4$ או גם $11/8$ וחלקתי אותו להקלה בשלשה חלקים $2/4$ $2/8$ $3/8$. — 410 „יה מסי כיבין“ לדוד בר יעקב פארדו וביאת וגם משקלו כהקודם. — 411 „רנו ושבחו“ לרפאל ענתבי, ביאת־נוא. — 412 „שבחו אל“ לשלום. — 413 „מה נעים“ לר׳ מרדכי עבאדי, ביאת. — 414 „יודוך כל המיחלים“ ליוסף, ביאת ובו „החלקה“ על המלה „חי“ ברהאו. — 415 „יום זה לישראל“ המיוחס להאר״י לוריא (עיין במבוא לכרך ב׳), בנוא. — 416 „יודוך מלך“ ליוסף בנימין בן מרדכי, בנוא. — 417 „עורי נצורה כבבת“ לעזרא, בנוא. — 418 „רם אור גדול נעלם“ לרפאל ענתבי, בנוא. — 419 „יאמר נא ישראל“ לר״י נגארה, בשיגא. — 420 „אנא הושע מאור עיני“ לר״י נגארה, בשיגא. — 421 „אודה לאל“ לשמעיה הנ״ל 361, בשיגא. — 422 „אליו מי הקשה וישלם“ לראב״ע, בשיגא. — 423 „יערה עלינו רוח נשמת שדי“ ליעקב עבאדי הנ״ל, בשיגא. — 424 „אני אספר באמרי שפר“ למרדכי עבאדי הנ״ל, בשיגא חלק ב׳ „יום עונג“ בנהונד וחלק ג׳ שוב בשיגא. — 425 „יום ליום אודה“ לר״י נגארה, בשיגא. — 426 „בר יוחאי“ בנוא הקטן ויורד לשיגא. — 427 „כל ברואי מעלה“ הנ״ל, בשיגא. — 428 „אדון עולם“, בשיגא. — 429 „אברך את שם ה׳“ והוא סוף הבקשה „קבל תפלתי“ הנ״ל, תחלתו במהור וסופו בשיגא. — 430 „מרומים ישכון“ למרדכי עבאדי, בערק וכן הנעימות 431—434 בערק. — 431 „אור צח ופשוט“ לאברהם ענתבי. — 432 „אור צח ומצוחצח“ להקודם. — 433 „אדון יחיד יסד ארץ“ ליצחק. — 434 „ידיד נפש“ לר״א אזכרי הנ״ל. — 435 „שלום וצדק“ לשלמה, בחוסיני וכן 436—438 בחוסיני. — 436 „אשא לבי אל כפים“ לאליהו. — 437 „יה אלה מלכות“ לר״י נגארה ונעימתו נמצאת גם אצל הבבלים (כרך ב׳ 130) ל„אלי אליהו“. — 438 „ימותי קלו כצבאות“ לר״י נגארה. — 439 „ארץ ורום בהבראם“ לראב״ע בצבא וכן הנעימות 440—445 בצבא. — 440 „מה נכבד היום“ למרדכי עבאדי הנ״ל. — 441 „עורו שירו“ לעזרא הנ״ל. — 442 „יום זה שירו“ ליוסף בנימין הנ״ל. — 443 „כי אשמרה שבת“ לראב״ע כנ״ל. — 444 „אביע שירה אנכי אשאל“, א״ב. — 445 „ישמרך כאישון בת“ ליהודה. — 446—452 ברשת, 446 „יה רבון עלם“ לר״י נגארה. — 447 „מהללך ורב גדלך“ למרדכי עבאדי הנ״ל, רב נעימות רשת במשקל שלם הן. — 448 „משמים שלום“ להקודם ונמצאת נעימה זו לעיל בפרק הנגינה הערבית מספר 3. — וכן 446 במספר 2, וכן 449 „מלא פי שירה“ למאיר במספר 4.

אזכרה", „ה' בקול שופר", „עת שערי רצון", „אנא בקראנו", „אל נורא" ואחרים לקחו אתם הספרדים בצאתם לגולה מספרד ושמרו עליהן, אך בהשפעות ובשנוים קצת. — השכבה הרביעית נתחדשה במזרח בהשפעת הנגינה המזרחית, הערבית, התרכית, היונית וכיו"ב והיא מיוחדת רק לספרדי המזרח ואין לספרדי אירפה חלק בה. ובמקומה חדרה בנגינת ספרדי אירפה נגינה אירפית, וזוהי סבת השנוי בין ספרדי המזרח והמערב. — הצורה הדבורית, התרתילית, הרציטטיבית, שהיא יסוד הנגינה העברית בפרט והמזרחית בכלל נשתמרה בנגינת ספרדי המזרח והחזנים שופכים את שיחם בנוסחאות המקבלות באפן חפשי, ולפי הרגשותיהם, כמו החזנים האשכנזים במזרח אירפה, בשעה שבנגינה הספרדית במערב אירפה ניטל מהחזנים הכשרון והרגש הזה עפ"י השפעת הנגינה האירפית; שם הנגינה הרתולה, הרציטטיבית היתה להנוטה, בלי רוח חיום, בלי חדוש, כמו בנגינת האשכנזים במערב אירפה. — אולם הצד השוה שבין נגינת הספרדים במזרח ובמערב הוא שאין בה יצירה מקורית כלל, אלא במזרח השאלה וחקוי מתוך הנגינה המזרחית בכמות מרבה, ובאירפה, אם אף במדה מצומצמת, מתוך הנגינה האירפית.

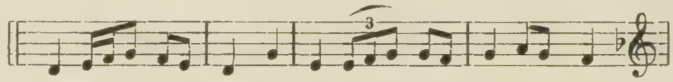
הצורה לפי תאורו של שמואל בן יהודה אבן אבון מהמאה הי"ב בספרו „אפחם אל יהוד" (מובא ע"י אלבוגן שם, ע' 283), שהחזאנה כלומר פיוטים, קדישים וכ"ו היתה בנגון והתפלה בלי נגון, כלומר ברתול, רציטטיב שהש"צ מקריא והקהל שותק, נשתמרה עד היום. — ולמדנו מן האמור שהנגינה הספרדית גברה במזרח וגם באטליה על הנגינות שהיו שגורות שם קדם גרוש ספרד עד שאבד זכרם.

ב) הנגינה מחוץ לבית הכנסת.

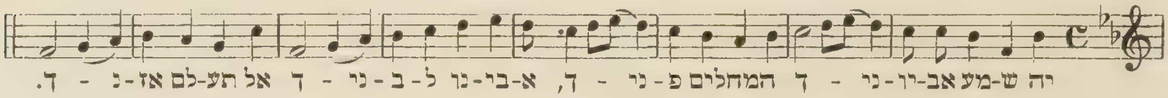
הנגינה לשירים והפזמונים, שנוצרו במשך אלף שנים, מזמן דונש ועד הזמן האחרון ואשר נוהגים לזמרם בשבתות ומועדים בביהכ"נ קדם התפלה או בבית בשעת הסעודה ובמשתאות של חתונה וברית־מילה וכיו"ב, לקוחה כלה מנגינת נכר, מנגינת העמים אשר בתוכם ישבו היהודים. ספרדי המזרח לקחו מתוך הנגינה המזרחית לכל מיניה, כמזכר לעיל בתולדותיהם, ואם רוצים אנו לדעת את הנגונים הללו עלינו להשוותם אל נגינת הערבים והתרכים המבוררה בפרק ד' — יש מהנגונים שהם מלפני איזו מאות ונתחבבו על היהודים ועל כן נשתמרו, אע"פ שיוצריהם הערבים, התרכים וכ"ו כבר שכחום. כגון 344 „חתן נעים" שמזמרים בשבת שבה חתן עולה לתורה, או „יהי שלום" 345 לברית מילה והוא במקם חוסיני. — וכן נגונים רבים „מהבקשות" והן פזמונים שנוהגים לזמר בשבתות לפני צאת השחר, במקהלה בביה"כנ, כמובא לעיל בפ"א. בקבץ 346—363 שייכות לבקשות. 346 „אל מסתתר" הידוע באוג, 347 „למענך ולא לנו" ולא ידוע מחברו, במקם אוג, 348 „חשתי" ל„חיים" בשיגא, 349 "קבל תפלתי של בקר" מחברו לא ידוע, במקם נוא. — 350 „אברך את שם ה'" במקם ביאת. — 351 „ירד דודי לגנו" לר"י נגארה והיא ה„כתובה לשבועות" ומזמרים אותה בסלסול במקם ראשת ונמצאת במחזור ספרד. — 352, 356 „אתה בן אדם גס רוח" ומזמרים אותו גם בתרגום הספניולי, במקם ביאת. — 353 „יה צור עולם" במקם ביאת — 354, 358 כל ברואי מעלה ומטה" לשלמה במקם ביאת־נוא. — 355 „בת אהובת אל קמה" לבנימין במקם שיגא־מהור. — 357 „ידידי רועי" לר"י נגארה ואינו בקבציו, אלא בקבץ השבחות, בגדד, במקם רהאו. — 359 „אדון עולם" הידוע במקם ראשת. — 360 אל מסתתר הנז' במקם ביאת־צבא. — 361, אודה לאל לבב חוקר" לשמעיה בביאת. — 362 „דודי ירד לגנו" ברהאוי. — 363 „ידיד נפש" לר"א אזכרי בצבא. — הבקשות הללו שכיחות בכל הקהלות בנעימות שונות ונמצאות בכל קבצי הפיוטים הנזכרים בכרכים הקודמים. — קדם מזמרים בקשות ואח"כ פזמונים. על כל פזמון שבקבץ רשום המקם של הנעימה.

364 „שיר בפי גד גדי" לשלמה חזן במקם רשת. — 365 „אל הומה" לאליהו ביאת. — 366 „אם חכם לבך" לאברהם, חגאז. — 367 „ידך תנחני" לישראל נגארה, צבא. — 368 „אל שוכן שמים" לאברהם, ביאת. — 369 „אערך מהלל ניבי" לדוד בן אהרן בן חסין המערבי, ומזמרים את הפזמון במוצאי שבת קדם ערבית והוא מפרסם, חוסיני־ביאת. — 370 „ירחיק נדוד" לישראל נגארה, ביאת. — 371 „שמתני בין שני גורים" הבית האחרון של הפזמון הקדם לר"י נגארה, בחגאז־כר. — 372 „אשתחוה אל היכל קדשך אלי" לאהרן עזריאל, חגאז. — 373 „למבצע על ריפתא" והוא החלק האחרון (בית י"ז—כ') של „אזמר בשבחין" להאר"י לוריא ונוהגין לזמרו בליל שבת קדם הסעודה, בחגאז בצורת אספהאן. — 374 „יה רבון עלם" הידוע לר"י נגארה, בגרכא. — 375, 376 „בר יוחאי" הידוע לר' שמעון לביא, בנוא. — 377 „אזמר בשבחין" הנ"ל, בנוא, ובקצת שנוי בבלקן 378. — 379 „צור משלו אכלנו"

אמנם גם הספרדים וכל יהודי המזרח מזמרים כל נדרי בכונה גדולה, בבכיות וברגש קדש, אם בנעימה אחרת. הבבלים אומרים כל נדרי בנוסח סליחות ברך (כרך ב׳ 74), התימנים ג"כ בנוסח סליחות מערבת בנוסח ימ"נ (כרך א׳ 116), הפרסים ג"כ בנוסח סליחות (כרך ג׳ 79), המרוקנים בנוסח תפלה וכן האטלקים (קונסולו 345), החלבים אומרים בנוסח התפלה ב׳ בחזק, 284. — נמצא שאין נגון משתף לכל נדרי, אלא כל מרכז ומרכז יסד לו נגון לפי טעמו. — 262 „אנא בקראנו" כבר בארנו במבוא לכרך ב׳ והבאנו השואות מרכזים שונים להראות שנעימה זו נמצאת בכל מרכזי הספרדים. 265 השנה בלקנית, 285 חלב. — 268 „אדיר ונאור" (ירושלם), 269 (בלקן), 270 (ירושלם בהשנה), אפשר שנעימה זו נתפתחה מנוסח התפלה ב׳ הנ"ל. 272 „האדרת והאמונה" שייך לסוג "הענירות" יחיד וקהל הנ"ל. — 281 „והכהנים" מסלסלים באפנים שונים וכמובן שאין לנעימת האשכנזים שייכות לה. בחלב מסלסלים „והכהנים" בנוסח התפלה 304, וכן במרוקו. — 287 „אל מלך" בנוסח סליחות ב׳ הנ"ל ואומרו כל הקהל פה אחד. וגומרים ויעבר בנוסח התורה, באותו הנוסח גם האטלקים אומרים „אל מלך" (קונסולו 364). — להעבודה יש נוסח קבוע (279, 292, 300, 301, 303) שהוא גם להפיוט של יו"כ וסימניו:

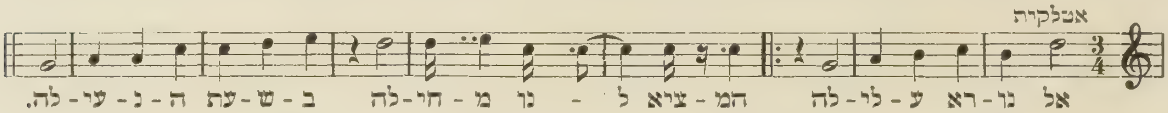

293 „יצו האל" לר"י הלוי במשקל הזג׳ ולכן צורת הנעימה במשקל שלם ועודה כנ"ל. — 294 „יה איום" שנעימתו דומה לנעימת „יה איום" נוסח לונדון המובאה לעיל. — 295 „בן אדמה" במקם רהאו. — אלה הן נעימות חלב. וכן 299 „ינוב פי ניב" לר"י נגארה שהוא במקם מהור. — 302 „כתר" בחגאז והוא ידוע לכל ספרדי המזרח. — 307 „יה שמע אביוניך" בנוא, וידוע ג"כ. לונדון (ש"ר ס"ג ע׳ 279) וגומר על הקורטה למטה, ר"ל במקום דו גומר בפֿ.

309, 310 „אל נורא" הדומה לנעימות 3,2 מהדוגמאות הנגינה הספרדית הנוצרית המובאות לעיל וכן האטלקים (קונסולו 441), לונדון וקרפנטרץ (שם ע׳ 118) בהשנות בטעם אירפה.

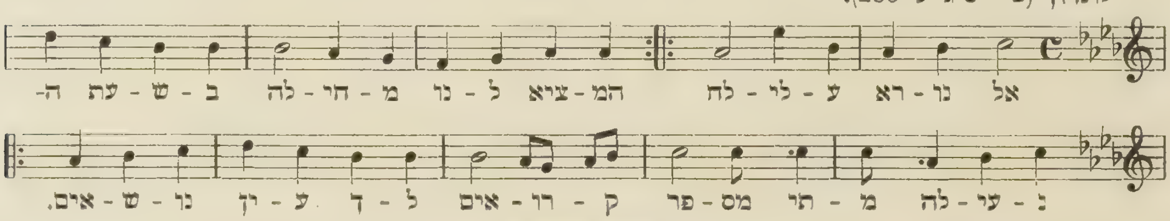
אטלקית

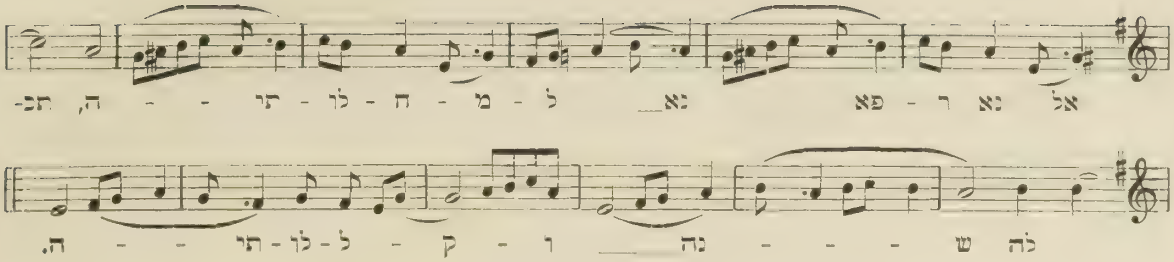
קרפנטרץ

לונדון (ש"ר ס"ג ע׳ 280).

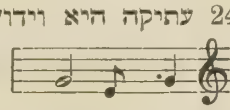

בהעיפנו עין על הנגינה הספרדית המסורתית נמצא שהשכבה העתיקה שבה, תנ"ך ותפלה משתפת היא לכל העם היהודי; השכבה השניה, בתפלה מאוחרת וסליחה, הולכת הנגינה הספרדית בדרך מיוחדת. היסוד הקוליי, הסלמות והאפי אמנם משתף הוא לנגינה העברית הכללית, אך צורות מיוחדות נוצרו ע"י הספרדים. השכבה השלישית, נעימות הפיוט, מיוחדת היא לספרדים לבד, נעימות שצורתן מעידות עליהן שמהמאות י"א—ט"ו הן והן משתפות לכל הספרדים במזרח ובמערב, בתרכיה, הבלקן, א"י, אטליה ואירפה (אמשטרדם, קרפנטרץ ולונדון), והן עוד מתקופת ספרד הערבית, כגון להפיוטים של רי"ה, אבן־עזרא ואחרים, נעימות, „לשוני כוננת", „יה איום", „ידי רשים", „אליך ה׳", „אליכם עדה קדושה", „אלה

בליל ב׳ דר״ה מזמרים בפרט בסוריה ובבלקן את „חוך תחון“ 193 בחוסיני, 194 בחגאז. 197 „חנר אדון עולם“ בהבית הזה מתחילים בר״ה בסלוניקי בשיגא, חצי קדיש לפני ברכו בנוא 198 ודומה קצת באטליה (קונסולו 266), ואחרי שעושה תחליפים חותם הוא על ביאת. — 199—203 נעימות שונות להפסוק „ה׳ מלך“ וכ״ו או „ה׳ הוא האלהים“ שנוהגים בו סלסול מיוחד ואומרים אותו בבקר קדם תפלת שחרית, ובפרט נוספה לפסוק זה חשיבות ע״י הקבלה. — ברוך שאמר 204—206 וכן נשמת מזמרים בכונה ובהדור רב וכבר ראינו שגם הבוכרים נוהגים כך (כרך ג׳).

וזה המנהג נזכר כבר ע״י הנוסע ר״פ מרגנשבורג שנהגו כך בבבל. ומעניין שגם בקהלת רגנשבורג היו מזמרים ברוך שאמר שעה שלמה, והמהרש״א הנהיג בווינא להאריך בברכה זו מר״ח אלול עד אחרי יו״כ (אלבוגן, שם ע׳ 506). אלהי אל תדינני 207. 209. 228 נוסח חלב והבלקן במקם רהאו, 208 נוסח ירושלם בביאת־נוא. — שופט כל הארץ 210 בשיגא, 211 ברך, סליחות ב׳. 212 שפל רוח בנוסח סליחות־תפלה הנ״ל, מזמרים רק בהבלקן. 213 ה׳ יום כנגון 207 — ידי רשים 218 ובהשנה קצת 219. 231 בארנו את נעימתו לעיל במספר 74, „ברית נפקד“. — 220—221 נעימת חצי קדיש לפני ברכו בצבא. וכן מזמרים בצבא „זכרנו לחיים“ ו„מי כמוך“ ובהם החזן מראה את כחו ואמנותו, כל אחד לפי טעמו מתאים מנגינת הערבים והתרכים. „המברך“ שהוא הבית האחרון של ידי רשים מזמרים בנגון אחר, 232 היא נעימת חלב. 237 „תענו“ נוסח תרתילי עתיק ומפרסם בנגינה העברית והמזרחית. — 239 מסלוניקי. —

עת שערי רצון 240 ובהשנה 241 ועליה נוספת מהבית “שיחו לאמי“ נעימה אחרת 242. — נוסח אטליה (קונסולו, 325—327) דומה קצת בכללותו לנעימת ספרדי המזרח. בו נעימה אחרת להבית האחרון “לבריתך שוכן“. נוסח לונדון כמו נוסח אטליה. — ה׳ בקול שופר 243, 247 ונעימתו דומה בכל מרכזי הספרדים, כמבואר בכרך ב׳. — צורת הנגינה הקצובה שבמספר 244 עתיקה היא וידועה ועתיקותה מוכחה מהקפיצה של הטרצה הקטנה מי־סול בלי חצי המדרגה פ ובמקום אחר בארתי את הדבר בפרטות[1]. — בהלב הכניסו ל„עת שערי רצון“ נעימה חדשה באספהאן 246. — 245, 248 „ה׳ שמעתי שמעך יראתי“ נמצא גם בנגינת הבבלים (יעוין במבוא לכרך ב׳ ע׳ 25). דוגמאות ל„היום הרת עולם“ 252 בביאת וחתום על שיגא־נוסח התפלה, וכן 255, 256 בחגאז. ונוהגים לזמר כל פעם בנגון אחר למלכויות, זכרונות ושופרות ובו החזן או הסומך מראה את אמנותו וקולו. 257, „מי אל כמוך“ מזמר כל הקהל לתשליך והוא בנוסח תפלה ב׳ הנ״ל. 258 נעימת „לך אלי“ לר׳ אברהם אבן עזרא שנוהגים במזרח לומר לפני כל נדרי. והיא נוסח ירושלם בצבא, 261 נוסח הבלקן, 264 נוסח ירושלם ישן, 282 נוסח חלב במקם נוא וגומר בראשת, בצורת חלק מהקינות (יעוין לעיל). בכל הדוגמאות הנעימה היא במשקל שלם וגדלה מאמר פשוט בן שמנה משקלים, כדרך המשקל הזג׳ שהשיר “לך אלי“ שקול עליו, כפי שבררנו לעיל. לפי המשקל הזג׳ היתה הנעימה צריכה להתחיל במשקל עודף, כמו 282. — 259 (ירושלם) נוסח כל נדרי ששרשו נוסח התפלה לסליחות. ואין לו שום שיכות אל נעימת כל נדרי של האשכנזים, וכל אותה הקבלה שנעימה זו האנוסים יסדוה וכי תארו בקולות את מצב רוחם הנרעד והמבוהל בהתאספם לבית הכנסת במעמקים ובמסתרים מפחד האנקוויזיציה, בהזיה יסודה, הזיה יפה שהלהיבה אחד החזנים האשכנזים במזרח אירפה וששמשה לו יסוד לחבר מנגינה נהדרה זו. כי אפיה של נגינת כל נדרי האשכנזית וצורתה אירפית היא מהמאה הי״ז בערך. —

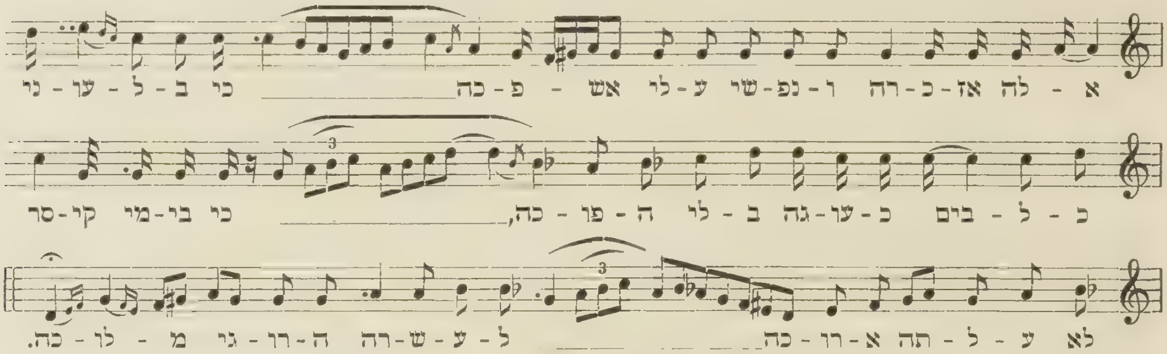
[1] תולדות הנגינה העברית חלק א׳ פרק מהותה של נגינה לאומית.

שהיא בקורטה גֹבוה מנוסח הבלקן (167), וכן „יונה נכאבה“ (שם, 256). וכן בלונדון „דוק וחוג“ (שירי ישורון ס"א ע' 61), וכן הבבלים „על יום חרבן“ (כרך ב' 101).

לנוסח זה או לכל הפחות למקם זה אפשר לחשב גם את הנעימה של „עיני, עיני“ (157) נוסח הבלקן ו„שאי קינה“ (165) וכן „הרגת“ (168). —

במקם חגאז או הנכון יותר באספהאן מיוסדות הנעימות של „אש תוקד בקרבי“ (148, 182), „במקום אשרי העם“ (150), „למי אבכה“ נוסח בלקן (155) „שכינה צועקת“ (179) נוסח חלב שהיא נעימת „אש תוקד“, „קול אהלה“ (176) ג"כ בחלב. —

„נלאה להיליל“ (154) בחלקה הראשון של הנעימה יסודה ביאת־נוא ומשקלה 6/4 ובחלקה השני נוא באוקטבה נמוך ובמשקל שלם. ונמצאת בנגינות האטלקים בצורה משונה ומסֻלסלת (קונסולו, 258). — „אלה אזכרה“ (159, 169) בצורה רתולה בסלם רך דומה מאד לנעימת „דממו שרפים“ (144), וכנראה מקורם אחד, וכן בנוסח אטליה שבו נשתבשה הנעימה, כי התחלתה בלַ ולפתאום עוברת ומחליפה לסול (קונסולו 260):

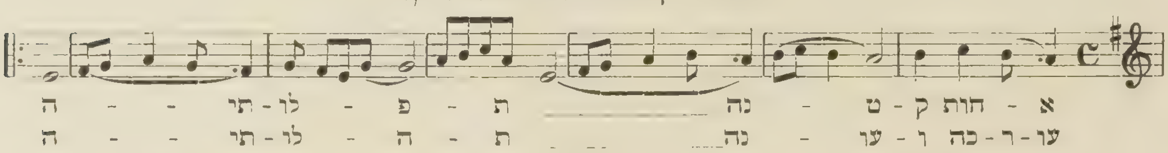
ובצורה זו גם נעימת „לשכינה“ “אללי„ (קונסולו 261). המענין הוא הסיום בחזק ברֵי ע"י ♯פָּ, ביחס לנעימת הקינה הזאת במזרח (171). — יותר נכון היא בנוסח לונדון (ש"י ס"א ע' 66), אלא הסוף הוא כמו נוסח אטליה, ר"ל בחזק:

אופי הנעימה הרתולה הזאת מזכיר את נוסח הסליחות של האשכנזים בכלל ושל „עשרה הרוגי מלכות“ (אלה אזכרה) בפרט. נעימות הקינות מושרות לאט וברגש, בעצב והשתפכות הנפש, אבל במנוחה ובהתאפקות ולא כהתימנים, הפרסים והאשכנזים המזרחיים שדרכם בסערת הרוח ובהתפרצות הרגשות.

אחות קטנה 185, ובקצור 187 הוא בצבא ובקורטה זכה וגם האטלקים מזמרים פיוט זה במקם זה (קונסולו 294) וכן בחלב 192, ושם מוסיפים נעימה מיוחדת להבית האחרון „חזקו וגילו“ בחגאז בסול. יותר דומה לנעימת 185 היא הלונדונית (ש"י ס"ב ע' 147):

אחות קטנה נוסח לונדון.

וגומר בנוסח התפלה א׳. — „אדון הסליחות" נוסח חלב (92) ונוסח ירושלם (133) נעימה זו ג״כ במקם רהאו ונמצאת בצורה רתולה בנגינות הפרסים (כרך ג׳ 37 ובמבוא ע׳ 30). — בנגינת האטלקים אומרים פזמון זה בנוסח התפלה א׳. —

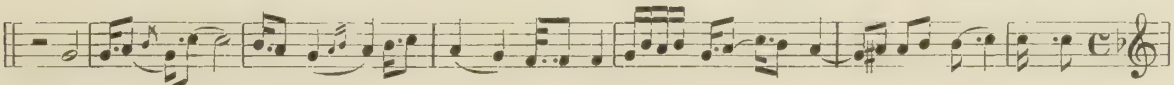
„שומר ישראל" נוסח חלב (101) ונוסח ירושלם (131) הראשון שקול והשני רתול. הנעימה היא בנוסח הסליחות. התנועה

מזכירה את התנועה „ישמיע ישועה" שבנעימה „ה׳ בקול שופר" (243, 247). — „יצו האל" (110) נעימתו כנעימת חצי קדיש לימ״ן לפני ברכו (220, 221) במקם ביאת־צבא.

הקינה „בורא עד אנה" במקם ביאת־נוא (135) ובנוסח חלב (177) מזכירה קצת את נוסח לונדון (שירי ישורון ס״א ע׳ 65). — להקינות „למי אבכה" (136), „אוי כי ירד אש" (141) ובנוסח חלב (175) וכן „על היכלי" (149), „גרושים מבית תענוגיהם" (166) ישנו נוסח מיוסד על ראשת־נוא, חצי הסוף הוא על סול והסוף על דו׳ למטה, בהאחרון (166) חצי הסוף הוא על לַ. — בלונדון מזמרים בנוסח זה „אמרה ציון" ו„אלה אזכרה" (שם ע׳ 66). —

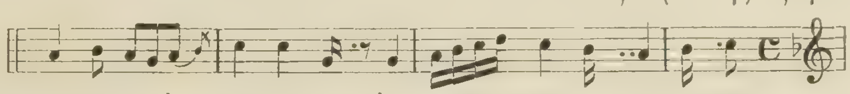
סוג אחר של נוסח קינות הוא בנוסח איוב או דומה לו, כגון „גרושים מבית תענוגיהם" (147, 181), "הרגת" (158), ונמצא נוסח זה בקרוב גם בקינות האטלקים (קונסולו, 238, 239) ובקינות לונדון (שם ס״א ע׳ 62, 67). — הנעימה „בליל זה יבכיון" (139—140) משמשת גם לקינות אחרות, בבלקן „שכינה צועקת„ (164) בחלב ל„בת ציון שמעתי" (180), „מדי שנה קינה„ (142, 174). נעימה זו בצורה רתולה נמצאת בנגינות הבבלים (כרך ב׳, 100)[1]. והיא במקם ביאת. — קרובה מאד לנעימה המדוברת היא נעימת „אליכם עדה קדושה" (143) ובנוסח חלב (178) שקולה היא בשלשה רבעים, בשעה שבנוסח ירושלם היא באחד עשר רבעים, וזהו משקל זַרַפְכַּנד המובא בפרק הנגינה הערבית. ונמצאת באטליה בצורה קצת שונה (קונסולו, 231)[2]:

צורה עוד יותר משונה לנעימה בנוסח קרפנטרץ (שם ע׳ 177). וכן בנוסח לונדון (שם, ס״א ע׳ 60):

נעימה זו וכן כל הנעימות לקינות שהן בסלם הרך המזרחי, היינו הביאתי, הותאמו לנוסח איכה, או אפשר שאחדות מהן הונעמו מתוך תנועותיו של נוסח איכה, כגון הנעימה האחרונה של „אליכם עדה קדושה". — „דממו שרפים" (144) ובנוסח בלקן בקצת שנוים (162). צורתו מפֻתחת ברֵוח של אוקטבה, חצי הסוף בקורטה, נמצא שהנעימה היא בביאת־נוא ונמצאת בנוסח אטליה בשנוים (קונסולו, 240) וכן בלונדון (שירי ישורון שם ע׳ 61). — „איכה צאן ההריגה" (146) ובנוסח חלב משמשת נעימה זו להקינה „בליל זה יבכיון" (173) היא בשיגא ואופיי בה הגבהת הסקונדה רֵי שמתחת ליסודי מי בחצי המשפט א׳, בירושלם רק ברבע המדרגה ובחלב במחצית. — במקם שיגא זה ישנן עוד נעימות לקינות, כגון „שנה בשנה" (153), „אמרה ציון" (170, 183), „אז בחטאינו" (163), ובקינות האטלקים מקוננים בנוסח זה „אני הגבר אקונן" (ק׳ 232) וכן:

[1] וכן בנגינת המרוקנים (כרך ו׳ 165).
[2] ונמצאת ג״כ אצל המרוקנים (כרך ו׳ 164).

ועיין נעימת „ידי רשים“ בקבץ (218, 219, 231) וכן באטליה (קונסולו ע׳ 137):

נעימה זו של ידי רשים טעם הנגינה הספרדית־הערבית בה ודומה באפיה אל הנעימות 1. 3. שהבאנו לעיל. — 75 "ישמח חתני" במקם ביאת־צבא, בחלקו הא׳ במשקל של ארבעה רבעים ובחלקו הב׳ בששה רבעים. —

76. חד גדיא לפסח במקם חגאז. — 77. אזהרות לשבועות בנוסח התפלה ונעימה זו היא מהנוסחאות שנשתקלו. —

לסליחה „ישן אל תרדם“ (83) ישנה נעימה להבלקניים במקם רהאו; „קמתי באשמורת“ (84) במקם ביאת על יסוד חוסיני, היינו בקוינטה גבוה, במקום רֵי—לַ. —

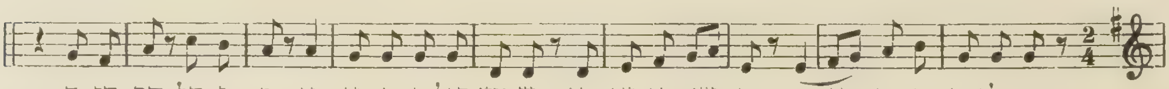
נעימת „בן אדם“ (85) ובקצת שנוים בבלקן (86) ונמצאת בצורה רתולה בנגינות הבבלים (כרך ב׳ (28). — „למתודה חטאיו“ (93) במקם ביאת, ונמצאת בנגינות המרוקנים בשנוי צורה:

„בזכרי על משכבי“ (94) ושנויי הנעימה בצורה רתולה (125, 126) במקם נוא, 125 מגבה בקורטה במקום סול—דו. — „אתאנו לחלות פניך“ 95 נוסח חלב, 127 הוא נוסח ירושלם שניהם שקולים ונוסח בלקן 128 תרתיל קצוב. שלשתם גומרים ברתילות במקם שיגא, ר״ל בנוסח התפלה א׳ ונמצאת בנוסח לונדון (שם ס״ג ע׳ 277) במשקל שלם שעל ידו הנעימה נתמתחה:

ונמצאת בצורה רתולה בנגינות הפרסים (יעוין כרך ג׳ 40, ובמבוא ע׳ 30) ובנגינות הבבלים 45, 66. — 96 מחי ומסי במאמר של שבעה משקלים בצורה אירפית. ל„אליך ה׳“ ישנן נעימות שונות במקומות שונים (97, 98, 99, 100, 129, 130, 134). בנגינות האטלקים ישנה נעימה הדומה למספר 99 (קונסולו 287):

והיא שקולה בשני רבעים במקום שלשה רבעים. — נוסח הבבלים (כרך ב׳, 46) דומה למספר 98. — נוסח הפרסים (כרך ג׳, 41) דומה למספר 134. — „עננו אלהי אברהם, עננו“ לסליחה זו יש נוסח חלב (91) ונוסח ירושלם (120), האחרון בצורה הקדומה הקצובה שהיחיד פותח והקהל עונה, והראשון בצורה שקולה, והוא במקם רהאו. ונמצאת גם בנגינות האטלקים (קונסולו 377):

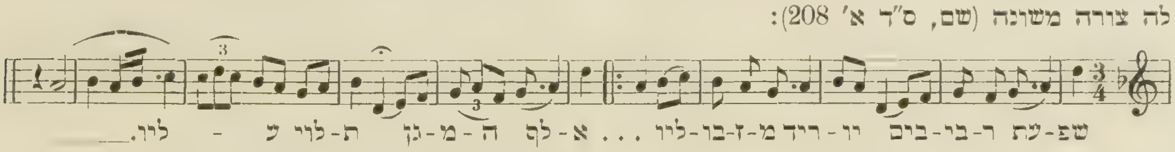
המשקל נשתנה מזוגי לבלתי זוגי, וגם התחלת החלק השני של הנעימה (אין כמלכנו). — בקרפנטרץ אינם מזמרים יגדל ולא אדון עולם וגם לא אין כאלהינו. — באטליה נמצאת נעימה זו ג"כ בצורה שונה (קונסולר, 153):

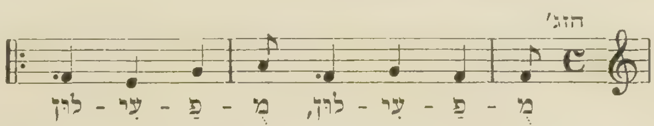
לתפלת טל וגשם ישנן נעימות קבועות. — „לשוני כוננת"[1] (65), בנעימה זו מזמרים „אזמר בשבחין" להאר"י והיא ג"כ בנוא ואפשר שהיא עוד מזמן האר"י. ונהוגה גם בוינה (ליוט ובואר שם מספר 20):

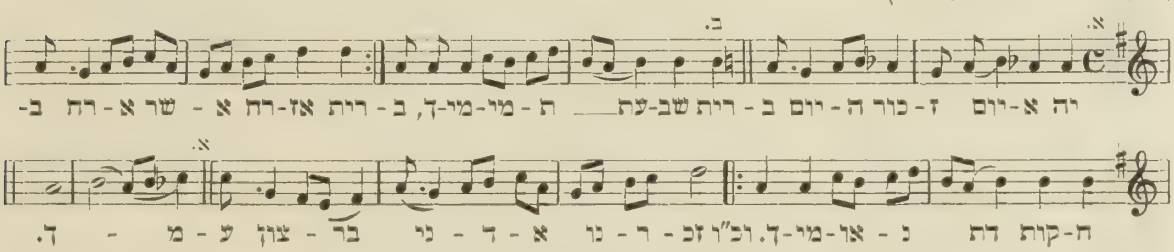
צורה משונה ואירפית נתנו לנעימה זו בבלקן, בסרביה (70). — נעימה אחרת (66) נהוגה בחלב והיא במקם חוסיני, אלא סיומה, באפן משונה, על דו למטה בקפיצה של קוינטה, סול-דו. — 67 וכן 68 בנוסח התפלה א) נתנה לנעימות אלו צורה שקולה עפ"ר הטֶקסט השקול, כנ"ל. — בנגינות לונדון יש לה צורה משונה (שם, ס"ד א' 208):

גם להבבלים ישנה נעימה הדומה לה (כרך ב' 10 ובמבוא ע' 25). — נוסח הושענות (72—73) הוא כנוסח התפלה ג'; הושענות התימנים והבבלים כנוסח התפלה א', הושענות האטלקים (קונסולר ע' 84) כמו לונדון (שירי ישורון ס"ד ע' 202) 74. „ברית נפקד" ובנוסח חלב „יה איום" (294) במקם ביאת. בלונדון (ש"ר ס"ד ע' 204) מזמרים נעימה אחת לפזמונים שונים, כגון „יה איום", „ידי רשים" „יה שמך" ואחרים שהיא כנראה מרכבת משתי נעימות. ונמצא בנגינות הספרדים לפיוט הרבה מאד שנעימה אחת תשמש לפזמונים רבים שהם שקולים על משקל אחד, כגון הפזמונים הנזכרים שמשקלם הזג' (ד"פ מפועלים). המשקל הנגינרי של הזג' לפי קבלת הערבים צריך שיהיה במשקל של ארבעה רבעים וכן זמר לפני החכם הערבי עבדול מוהי (גודל בפרס ומצאתיו באוקספורד).

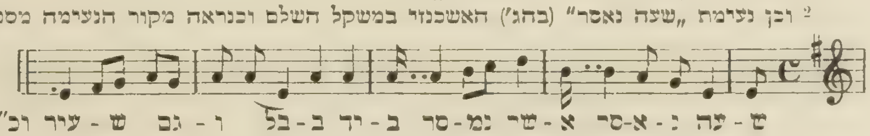

וכן גם המשקל הנגינרי של נעימות הפזמונים בהזג' במשקל שלם. — ובכן הנעימה של יה איום הלונדוני יש לחלקו לשנים, א' היא התחלת הנעימה של „ברית נפקד" וב' היא נעימת „ידי רשים" ובסופה חזרה לנעימה א'):

[1] בנוסח בבל, אטליה וספרד האירפי „בוננת".

[2] וכן נעימת „שעה נאסר" (בהג') האשכנזי במשקל השלם וכנראה מקור הנעימה מספרד:

ועיין ביר, בעלתפלה, 225

התפלה א) וכן באטליה (קונסולו, 40—48). אולם למועדים גם האטלקים מסלסלים בקדושה (קונסולו 148, 149) וכן לימ"ן (קונסולו 338). גם במנהג קרפנטרץ מזמרים את הקדושה בסלסול (זמירות ישראל 94, עמ' 164). —

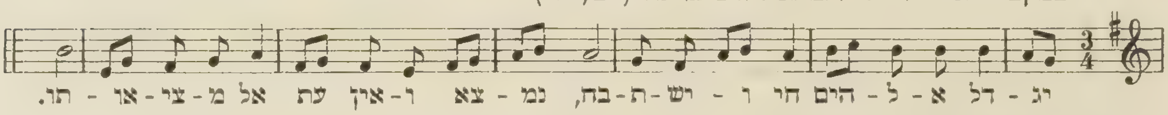
הספרדים עשירים בנעימות ליגדל ואדון עולם שמזמרים אחר התפלה. — מספר 50 במקם נוא והיא נהוגה בפרט בירושלם. היא נמצאת גם בצפון תרכיה וגם בוינה (בקבץ של לוויט ובואר הנ"ל מספר 10.):

באטליה נשתנתה צורתה (קונסולו, 304):

51 במקם ביאת־חוסיני ונמצאת ג"כ בוינה (שם, 12)

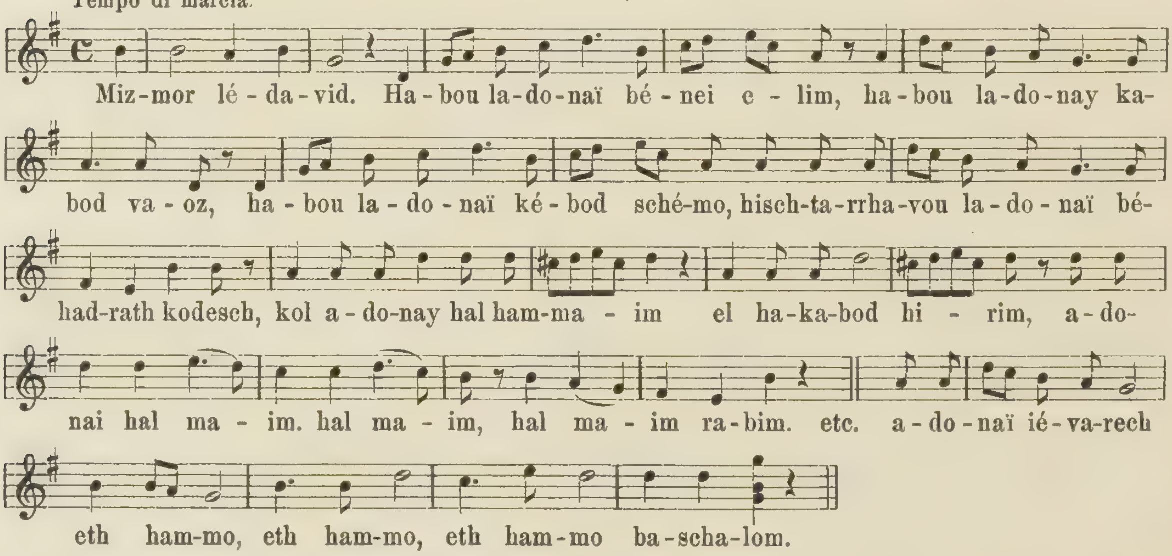
52 הוא מרומיניה, במקם רהאו, ומזמרים על פיה גם אחות קטנה.

53 בחזק בסול בצורה אירפית, 55 במקם שיגא. — 55 אדון עולם במקם ביאת צבא, 56 במקם ביאת־נוא, 57 בטעם הנעימות הספרדיות וגם מזכירה הנעימה את נעימת אדון עולם האשכנזי לימ"ן (עיין ביר, בעל־תפלה 995). — 58 במקום נוא. — נעימת 59 טעם ואופי מקורי לה ובמקם ביאת־נוא. —

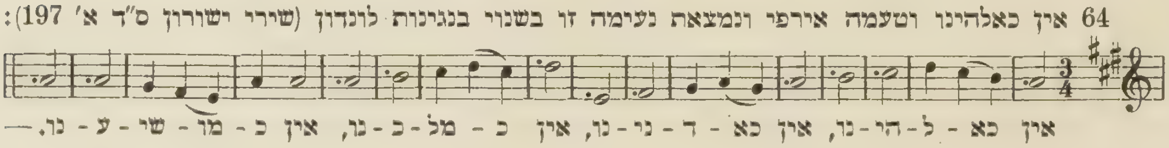
במועדים מזמרים „השכיבנו“ בקול רם כל הקהל (62). צורת הנעימה המובאה אירפית היא, בחזק ברִי ודומה לה נעימת השכיבנו לאטלקים (קונסולו, 300). — להכנסת התורה מזמרים הבו לה' בנגון מיוחד (63) ונמצאת נעימה זו בנגינות קרפנטרץ (זמירות ישראל הנ"ל, א' 169) ג"כ להכנסת התורה במועדים:

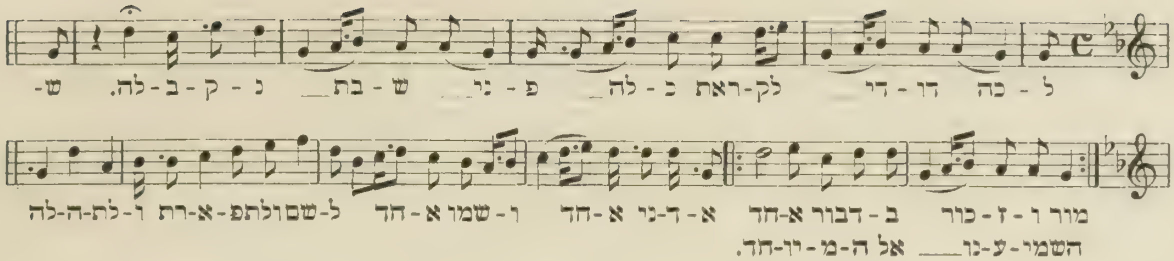
קרנטיצ.

Tempo di marcia.

64 אין כאלהינו וטעמה אירפי ונמצאת נעימה זו בשנוי בנגינות לונדון (שירי ישורון ס"ד א' 197):

מחוץ לגבולות תרכיה וסוריה, א״י ומצרים לא התפשטה הנעימה הזאת; איננה בבבל, תימן, פרס, מרוקו, אטליה. —

בנעימת לכה דודי ובמקם נוא בכל מתבטא אופי של מסתורין ושל אהבה עלאה, אצילית ולכן קבעו בסוריה את תפלת קבלת־שבת במקם נוא, כפי שנראה עוד להלן.

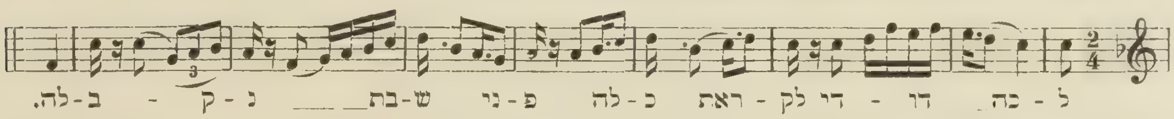
נעימה אחרת ללכה דודי היא מספר 8. והיא במקם שיגא שהקורטה בו משפלת ובנעימה זו היסודי הוא ♯פ ויהיה סלמו ♯פ – סול – ל – ♭סי – דו – רי – מי – ♯פ. בעליה מתרוממת הקורטה לסי פשוט. במלים „אדני אחד ושמו אחד" מקבלת הנעימה צורה אירפית. — נעימה זו נמצאת ב„בעל תפלה" של ביר מספר 329 בתור „נעימה פורטוגיזית"

בלונדון מזמרים אותה בצורה זו (שירי ישורון ח״א, א׳ 7)

ונעימה זו, בצורה שונה נמצאת באטליה (קונסולו, 5).

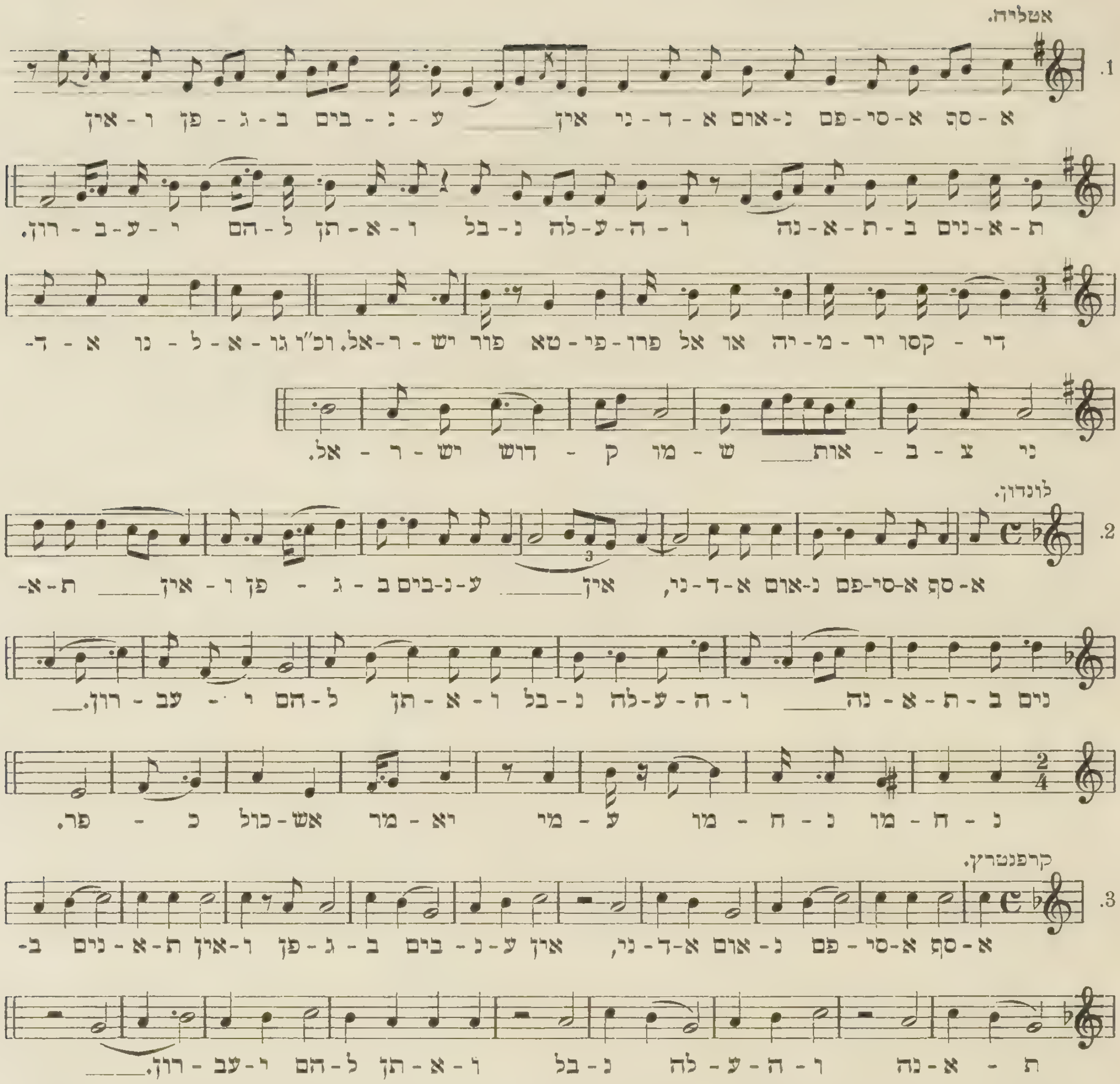

בה נשתנה הסלם משיגא לחזק האירפי. —

37 — כהניך ילבשו צדק. כנראה ג״כ במקם נוא ולא מצאתי כדוגמתה במקום אחר, כי אם בירושלם ואיני יודע את מקורה.

נוסחאות שחרית לשבת ומועדים כך הם: זמירות בנוסח תהלים, נשמת בנוסח תפלה ב), שמע בנוסח התורה, עמידה בנוסח התפלה וכן מוסף ג׳ ברכות הראשונות עד הקדושה. בה מחליפים בתרכיה במקם חגאז (בקבץ 41) וכן בחלב (302) וכבר הבאנו לעיל דעת הרבנים שהסכימו להכניס נגונים חדשים לקדישים ולקדושות וכ״ו.

כבר אמרנו בכרכים הקודמים שמקם חגאז אינו נמצא בנגינה העברית העתיקה, אלא בתרכיה הכניסוהו במוסף מקדושה ואילך. הספרדים האירפים מתפללים עמידה של מוסף בשבת ומועדים בנוסח

הדוגמא לאטליה מתוך קונסולו, שם 266, ללונדון מתוך „שער השמים" ח"א בסוף; לקרפנטרץ, זמירות ישראל, שם א' 178.

בדוגמת לונדון ל„נחמו, נחמו עמי יאמר אשכל כפר" יש צליל מנעימה התימנית לפיוט זה (כרך א'מספר 67).

הנעימות שאינן נכללות בנוסחאות.

מספר 2 שייך לנוסחאות התהלים (א), מזמור לדוד הבו ואחריו לכה דודי. והנה פזמון זה נתחבר, כאמור לעיל בפרק א', בצפת בשנת ש"ל בערך ונראה שהאר"י בעצמו התאים לו נעימה כנ"ל. ונעימה זו של לכה דודי התאים בטוב טעם לפי נוסח מזמור לדוד שמקדים לו והדומה לנוא הערבי, כדי שלא תהיה העברה קשה וזרה בין נעימה, לכן התאים ללכה דודי נעימה מתוך המקם נוא. והיא מפרסמת בכל המזרח התרכי, ממצרים ועד בוקרשט ועד הקהלה התרכית בוינה. — בקבץ הבאנו נוסח סורי (3), הנהוג בארץ ישראל וסוריה ואשר יש לחשב שכך היתה צורת הנעימה בעקרה, נוסח רומיני (4) שסלמה נשתנה לרך, כי ־סי וכן ־מי, ×פ הושפלו ברבע המדרגה, בכדי להשוותם אל המדרגות האירפיות, כפי שכבר בארנו כמה פעמים, ועיין גם בפרק הנגינה הערבית במקם נוא. וכן גם הנוסח הסרבי־הבולגרי (5). צורתו הסלוניקאית (7) מטֻשטשת מאד ובוינה הפכוה לזמר אירפי[1]:

---

[1] מתוך שיר הכבוד של לוויט ובואר, וינה 1889.

תזריע — ביאת,
טהור[1] — עירק,
אחרי־מות — חג׳אז (עניך מיתה),
קדושים — צבא (עניך מילה, אזהרה על עריות וזמה שסיָגן המילה),
אמור — עשיראן,
בהר סיני — נוא,
בחוקותי — נוא או ביאת,
במדבר — מוחיאר,
נשא — צבא (אזהרה על הסוטה שהוא עניך זמה שסיָגו המילה),
בהעלותך — שיגה (עניך משכן),
שלח לך — עירק,
קרח — חוסיני,
חקת — ראשת,
בלק — ביאת,
פינחס — צבא (עניך מילה, אזהרה על הזמה),
מטות — נוא,
מסעי — צבא?
דברים — חג׳אז (עניך מיתה),
ואתחנן — חוסיני,
עקב — שיגא (עניך תורה, מעשה הלוחות,
ראה — עירק,
שופטים — שיגא (עניך תורה),
תצא — צבא (עניך מילה, אזהרה על עריות),
תבא — עירק,
נצבים — נוא,
האזינו — חוסיני,
וזאת הברכה — עג׳ם (עניך שירה),

א׳ ראש השנה — צבא (עניך מילה),
ב׳ ראש השנה — ביאת,
יום כפור — חג׳אז (עניך מיתה),
פסח יום א׳ — ביאת,
– – ב׳ — ססגאר,
– – ג׳ — עירק,
– – ד׳ — רהאוי,
– – ה׳ — ראשת,
– – ו׳ — צבא,
– – ז׳ — עג׳ם (עניך שירה),
– – ח׳ — מוחיאר,
שבועות — שיגא (עניך תורה),
סוכות — שיגא (עניך תורה),
שמחת תורה — עג׳ם (עניך שירה),
פורים א׳ — אוג׳,
– ב׳ — שיגא. —

את הרשימה הזאת מצאתי בכ״י דיוך חלבי וגם בדמשקי, ונצאים עתה באוצ״ה של העדה היהודית בברלין. —

אמנם אינם שומרים בדיוק את לוח הזמרה הזה, אך עניני שירה, תורה, מילה, מיתה, חתונה מזמרים באמת בהמקמים הקבועים.

בכל בית כנסת ישנו חזן קבוע לכל ימות השנה בפרט לשבתות ויו״ט. החזן קורא גם בתורה. עקר תפלתו בשחרית, למוסף מכבדים למטיב נגן מבני הקהל. בדמשק וחלב נוהגים לקבל שבת בחצר בית הכנסת, ואינו ידוע אם מנהג זה עתיק הוא או מזמן המקובלים בצפת. בקהלות גדולות ישנם לחזן שני „סומכים“ שעוזרים לו בזמרת הנגונים הגדולים המקובלים מן החוץ, המזכרים, או שהם בעצמם ביחד או כל אחד לבדו בסירוגין מזמר קדושה, קדיש, והכהנים, היום הרת עולם וכיו״ב והחזן שותק. ויש שהסומך חוזר על חלקים גדולים מהתפלה ומעמידה והחזן רק גומר את הברכה. את זמרת הפיוטים מכבדים לבעלי בתים חשובים והחזן רק מתחיל בבית הראשון או גומר את הבית האחרון. המנהג שהעולה אחרי הברכה השניה ממתין להעולה אחריו וכאשר האחרון גומר את הברכה הראשונה פונה אל הקודם לו ומרכין לו בראשו. — כשאב, חותן או אח גדול עולה לתורה, בני משפחתו קמים ונשארים עומדים עד שירד מעל הבימה ואז נגש הוא אל בניו או אחיו הקטנים ומברך אותם, בכח ברכת התורה, ואם בן או צעיר נקרא לתורה, אז נגש הוא אחרי העליה אל אביו, דודיו, חותנו או קרוביו הגדולים ומנשק את ידם והם מברכים אותו. —

הקבלה השאירה רשם בתפלה של ספרדי המזרח, כגון לפני הוצאת התורה בימ״ן אומרים ז׳ פעמים „לעולם ה׳ דברך נצב בשמים“ מספר 238 בחג׳אז או בשיגא.

ונתנה תקף אומר הש״ץ אחר הכנסת התורה לפני מוסף לפני ארון פתוח. בהבלקן אומרו הש״ץ בתרגום הספניולי. בתרגום הספניולי קוראים ג״כ ההפטרה של ט׳ באב שהיא בנוסח התורה.

[1] מצורע.

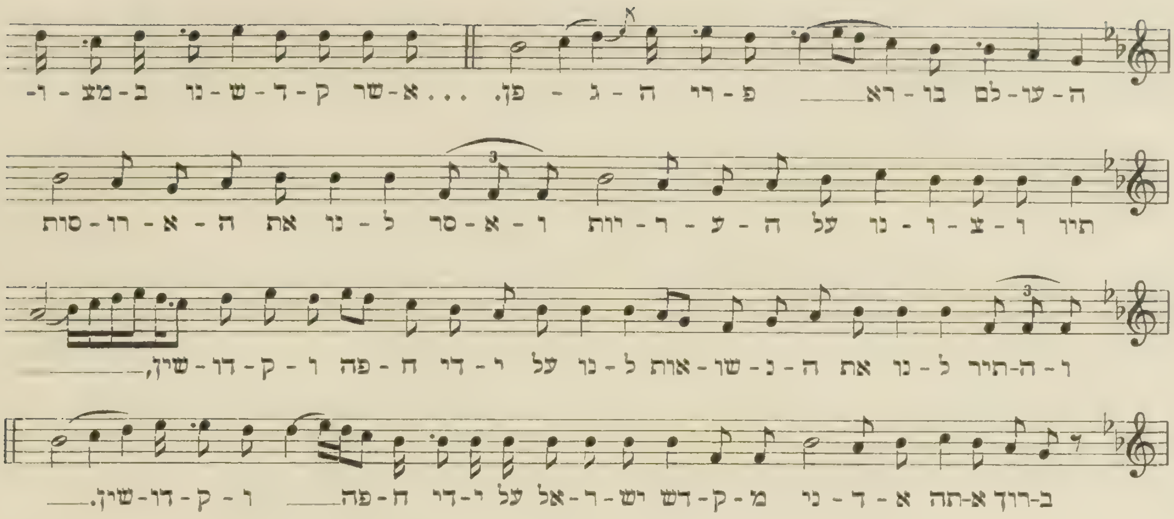
עפ"י נעימות ערביות או תרכיות, כמובא לעיל בפרק א' מדברי ר' מרדכי עבאדי ורבני סלוניקי, וכן נהגו באטליה לסלסל בנגונים משאלים, אבל לא בחגאז שאינו ידוע לספרדי אירפה כלל. —

מלבד הנוסח בסלם החזק־הרהאוי הנ"ל ישנם לסליחות נוסחאות אחדים בסלם רד. יש נוסח הקבוע ברך בסול: 78, 79, 87, 126, 131, 206, 211, 240, 241, 243, 288, 289, 295. בסלם הרד ברֵי: 86, 88, 117, 129, 185, 187, 189, 192, 203, 208, 245—248, 256—258, 275—279, 291, 293—295, 297, 300 303. ר"ל שהנעימה מתנועעת ברֶוַח של קורטה או שתי קורטות וגומרת על הקורטה שהיא המֻזֶה, או שהיא גומרת למטה, על הטון הראשון. באפן השני גם הקינות, שהן המשך נוסח איכה, מלבד הנעימות שהוכנסו מן החוץ ואשר נדבר בהן להלן. —

נמצא שנוסחאות הספרדים קבועים ג"כ בשלשת הסלמות העתיקים, הדורי, הפריגי והלידי. ומה שיש בסלמות אחרים או בצורות אחרות מחדש באו ונכנסו אל תוך הנגינה המסורתית. — אולם למרות החדושים הללו, הנגינה הספרדית הקבועה על שלשת הסלמות הנ"ל עתיקה היא; התפתחות מנגינת התנ"ך או הותאמה לרוח הנגינה התנכי"ת. נגינה זו בעקרה משתפת היא, כפי שראינו כבר בכרך ב' וכפי שהבאנו דוגמאות כאן, לספרדי המזרח ואירפה, וצורתה מעידה עליה שהיא עוד מלפני הגרוש הספרדי, זוהי השכבה השניה, אולם השכבה הקדומה, תנ"ך, ותפלה, עתיקה היא מאד כי משתפת היא לכל מרכזי היהדות, כמוכח בכרך ב'.

אולם במשך הזמן, בפרט ע"י הגברת הנגינה התרכית־הערבית־הפרסית במזרח במאות ט"ז—י"ז, התחילה התבוללות ידועה, השאלה וחקוי לחדר גם אל בית הכנסת והרבנים הסכימו לכך, לפי המקורות שהבאנו לעיל ולפי דברי רי"מ חזן המובאים בסוף המבוא לכרך ב'. התחילו לזמר את „הקדישים והקדושות, ברכו, פתיחות ורשויות" בנגינה מזרחית אמנותית בכדי לפאר את התפלות. ואין צריך לומר שהתאימו את הפיוטים ללחנים ערביים ותרכיים. ואפשר שהדבר הזה היה נהוג במזרח עוד מקדם, כעדות ר"י חריזי על החזן באשור־מוצול. הגיע הדבר לידי כך שסדרו את כל שבתות השנה וכל המועדים לפי המקמים. בפרט בסוריה, בחלב ובדמשק, וגם בתרכיה קבעו מקם מיוחד לכל שבת וחג, מעניניא דיומא, לפי ענין פרשת התורה שקוראים באותו יום. כגון, ל„שבת שירה" שהוא שמחה קבעו את כל תפלות היום במקם עג'ם, שהוא בטוי של שמחה ובו במקם מזמרים ברכות ארוסין ונשואין כנ"ל; וכן לשבת שבה חתן עולה לתורה, או שמחת תורה. — לשבת שבפרשת היום יש ענין מיתה קבעו מקם חגאז, שהוא עצוב ונגינת אבל, וגם הערבים מזמרים במקם זה שירי אבל והלוית המת (וכן גם הנוצרים המזרחים) כגון אחרי־מות, ויחי, חיי שרה, תשא או יום כפור (מיתת שני בני אהרן). — ואם בפרשת היום נזכר ענין מילה צריך לזמר את התפלות במקם צבא, שהוא ענין אהבה טהורה, כי ע"י ברית מילה נזכר הקב"ה בבריתו עם אברהם (יעוין במבוא לכרך ב' ע' 26). ואם בפרשה מדבר על מתן תורה או בנין המשכן, כגון מקץ, חנכה, שופטים, שבועות וכ"ו, צריך להתפלל בשיגא, שבו נוסח התורה. — ובאפן זה סדרו את תפלות השבתות המועדים:

בראשית — ראשת,
נח — עירק,
לך לך — צבא (ענין מילה),
וירא — נוא,
חיי שרה — חג'אז (ענין מיתה),
תולדות — מהור,
ויצא — ג'רכא,
וישלח — עירק,
וישב — רהאוי (התאוננות על מכירת יוסף)
מקץ — (לחנכה, חנכת המזבח) שיגא,
ויגש — ביאת,
ויחי — חג'אז (מיתת יעקב),
שמות — ראשת,
וארא — חוסיני או נוא,
בא — עירק,
בשלח — עג'ם (שירה),
יתרו — שיגא (מתן תורה),
משפטים — צבא (זכר לדם הברית),
תרומה — שיגא (ענין תורה ובדק ביה"מ: שקלים),
תצוה — שיגא (ענין משכן),
תשא — חג'אז (ענין מיתה),
ויקהל — חוסיני,
פקודי — נוא,
ויקרא — ראשת,
צו — עירק,
שמיני — חוסיני,

ברכת כהנים.

ונמצא מנוסח זה קצת גם בנגינת הבבלים, עיין במבוא לכרך ב׳ ע׳ 25 וכ"ו. וגם האשכנזים מזמרים את הברכות הללו (ארוסין) בזה הנוסח, וכן גם את ברכות המילה. —

לשחרית ימ"ן, בפרט ליוצר ולפעמים גם לערבית ישנו נוסח הדומה קצת לנוסח האשכנזי לאותן התפלות, והוא בדוגמאות 190, 215, 216, 217.

בערבית לשבת מזמרים בסוריה במקם נוא כמו נעימת לכה דודי ומזמור שיר ליום השבת (10, 11), בהבלקן ברך (14, 15). — ברך מזמרים גם שחרית לשבת (עמידה) החל מנשמת (30, 31, 32, 33, 34) אגלם ספרדי אירפה מזמרים שחרית ומוסף של שבת ומועדים בכל ימות השנה בנוסח התפלה (קונסולו, שם; לונדון ואמשטרדם בע"פ). — במזרח כשמגיעים לקדושה של מוסף מחליפים למקם חגאז ומסלסלים

255 (היום הרת) הוא במקם ביאת, אלא בסופו עובר אל נוסח התפלה. — נוסח התפלה עבר אל הסליחות, הבקשות והודוים וקבל טעם אחר, של תחנה, כנראה מתוך המספרים: 95, נשקל בסבת המלים (אתאנו לחלות פניך). 104, 105, 107 (ודוי), 112, 116 (משקל), 117, 118, 127, 128, כמו 95, 129, 130, 131 לערבית (בלקן). בצורה זו הרך על הטרצה (סול)ועל הסקונדה (סי) בולט ביותר ונותן טעם של בקשה וחנון

וכן נמצא בנוסח אטליה בזו הצורה לסליחות, יעוין קונסולו שם.

בנגינת הספרדים נמצאים כמה נוסחאות, שאין למצוא אותם בנגינתם של יתר יהודי המזרח וכן אין בנגינה הספרדית הצורה המוצקה שראינו בנגינת התימנים, הפרסים ואפילו בנגינת הבבלים. בנגינת המרכזים העתיקים הללו הנוסחאות קבועים ואין לשנותם ואין מוסיפים עליהם נגינות מן החוץ, מה שאין כן בנגינת ספרדי המזרח. בנגינת התימנים והפרסים נוסחאות הסליחה והתפלה קיימים ובולטים בלי שום שנוי, לא במהלכם ולא בצורתם, אבל בנגינת הספרדים נוסחאות שונים משמשים לתפלות ולסליחות, ואין אנו יודעים אם מקורם בתערבת היסודות השונים שחלה בקהלות, כפי שהוכחנו בפרק א', או סבות אחרות לדבר. כי מלבד נוסח התפלה הכללי המבואר, נמצא בנגינת הספרדים נוסח אחר לעניני תפלה והוא בסלם הלידי בקורטה זכה, כמו סלם הרהאוי או סלמו של נוסח איוב וגם תהלים וקוראים לו עתה מקם עגם, (יעוין לעיל בפרק ד'). בקבץ נוסח זה נמצא במספרים 12, 13, 19, אעפ"י שגומר על הטרצה רֵי למטה, כדרך הרהאוי. 20 שקול וקוראים אותו הקהל פה אחד. 26 כמו 19 (ברוך שאמר) בקצת השנות. 35, 36, 61, 73, 90, „אל מלך" ובסופו י"ג מדות הדומה לי"ג מדות של האשכנזים לקריאת „ויחל" בתעניות (יעוין במבוא לכרך ב'). 91, 92, 96, 111, בצורת הנגינה הקצובה וצורת „העניות" של יחיד וקהל, והיא עתיקה מאד ונמצאת בתנ"ך כמה פעמים. וכן 122, 195, 196, 202, 205, 207, 209, 213 שהוא ברהאו גמור. 227 ברכת כהנים. 237, 260, 270, 271, 283, 284, 286, 287, 292, 296, 298, 343 ברכת ארוסין ונשואין וכן גם נוסח האטלקים וגם באמשטרדם.

ברכת ארוסין ונשואין.

אטלקית (קונסולו 169)

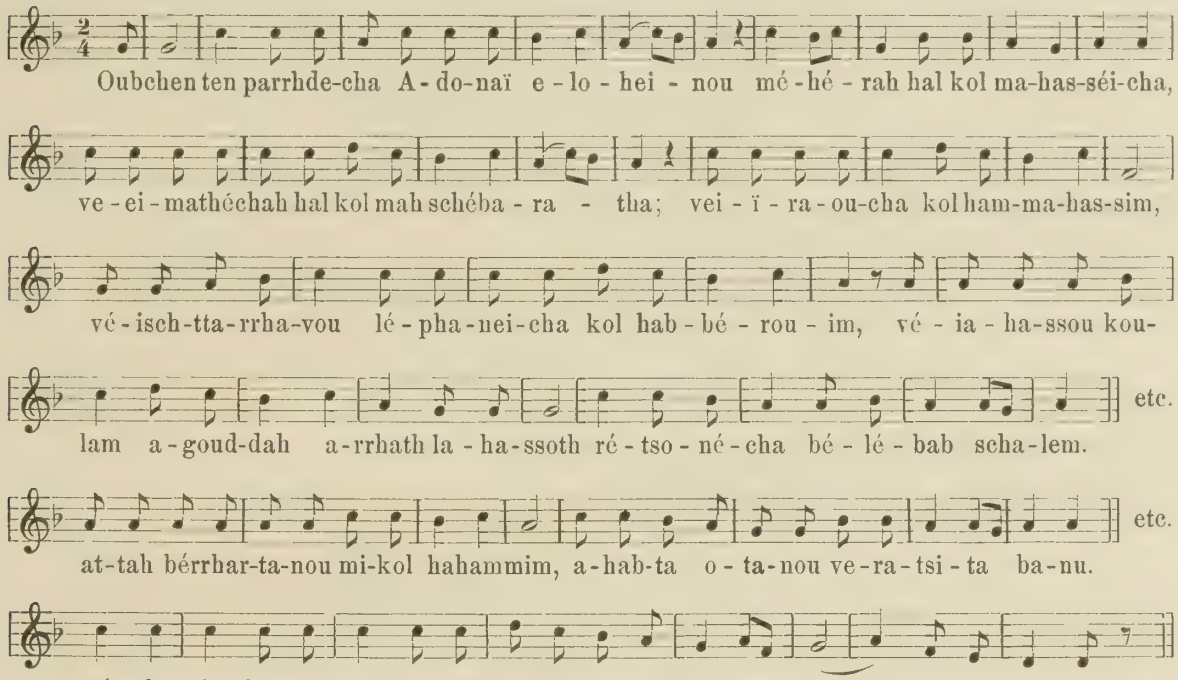
* אמשטרדם.

* העתקתי מפי החזן בלנס באמשטרדם.

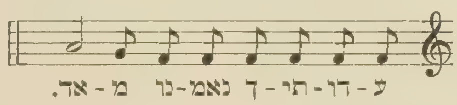
280, 305, 305, 306, 390. ונוסח זה נמצא גם בקרפנטרץ לימ"ן, במקום שרב הנגינה העברית נטשטשה. והננו מביאים כאן דוגמאות מתוך קבץ הנגינות „זמירות ישראל כמנהג ק"ק קרפנטראץ" עמוד 67 בצורה המקורית ובהעתקתם לפי מבטאם:

Carpentras.

את הנוסח נוהגים לזמר כך: הש"ץ מרַתֵּל והקהל גומר סוף כל פסוק או משפט. ומקור הדבר הוא, שמקדם לא היה הצבור מתפלל עמידה בלחש, אלא הש"ץ מתפלל ומוציא את הצבור וכדי שהצבור יקשיב לתפלת הש"ץ נהגו שהצבור יגמר כל פסוק. תנועה שמכינה את הסוף היא העליה מהסקונדה עד הקורטה:

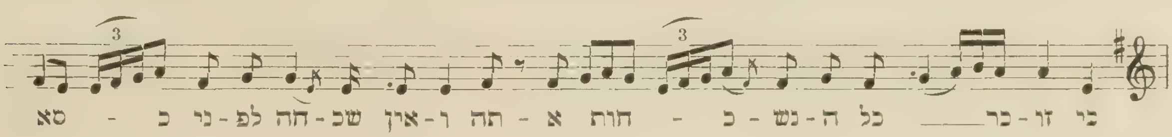
אך אינה בכל המרכזים ואולם נמצאת בנוסח התפלה של האשכנזים, הנקרא אצלם נוסח ה' מלך:

מהלך הנוסח הזה הוא עד הסקסטה דו ויורד אל הסקונדה שלמטה מהיסודי, רי, ועולה אל הטרצה שהיא ממלאה תפקיד מושל, וחותם ביסודי מי.

הסי בחבור אל הדו היא פשוטה ובחבור לְמטה היא משפלת. לפני ברכה תבא תנועה שמכינה את הסוף וחותמת על הטרצה ומגביהים את הסקונדה, כגון במלה „ומושיע" (225) ובפרט 253 במלה „תזכר". וכן בנוסח אטליה, קונסולו שם, מספר 342:

בנגינה זו מרגשת הבלטת הקורטה סול והמנוחה עליה ורק התנועה הסופית, הדומה לתנועת הסוף של איכה, גומרת על היסודי רי. —

5. נוסח רות: 80. 334. 335. 338.

גם נוסח זה ברנו במבוא לכרך ב׳ בהשוואות. 80 הוא ספרדי מא״י, 334 (תנועות הטעמים), 335 חלבי, ואותו מנהג חלב הוא גם 338 שהעתקתי מהקליטה ומדדתיו, יעו״ש.

6. נוסח אסתר: 315. 316. 317. 333. — וגם הוא מבואר במבוא לכרך ב׳. המספרים 315—317 משתמשים דוגמא לנוסח ספרד שהוא בסלם התורה והמספר 333 נוסח סוריה.

7. נוסח קהלת: 82. 336. 339.

נוסח קהלת כנוסח רות בקצור וכן הוא גם במנהג אשכנז־ליטא. 82 אינו מדויק, אלא בנוסח משלי ב׳. לעומת זה 336 והדוגמא 339 הנקלטת (חלבית) הנכון. במרכזים אחרים אנו נהוג, כי אם בספרדי המזרחי ובאשכנזי הליטאי. —

8. נוסחאות תהלים נתבארו כל צרכם במבוא לכרך ב׳ יעו״ש. לספרדי המזרח ישנם ארבעה נוסחאות: א׳ ברך יורד בחצי הסוף להקוינטה וחותם על היסודי והוא שקול ויש בו חגיגיות והדרת קדש והוא לקבלת שבת וכנראה התפתחות מאוחרת. נוסח ב׳ 318—320 בדורי העתיק, ג׳ ברך וחצי הסוף על הסקונדה (9. 23. 25. 45. 49. 322. 341), ד׳ במקם הרהאוי, בו חצי הסוף יורד לטרצה שמתחת ליסודי או הנכון יותר, להיסודי רֵי והסוף על הטרצה (44.) או על הטרצה המגבהה ברבע (45) או שעולה להקורטה סול (43). להכנסת התורה מזמרים מזמור לדוד (40) בנגינה, הדומה לנגינת זכור ה׳ של איכה. והדבר מוזר. — מלבד זה נוהגים לזמר מזמורי תהלים של חגים או צומות בנוסח היום, כגון מזמור לאסף אלהים באו וכ״ן לט׳ באב בנוסח איכה, זכור ה׳, כנ״ל. בכלל תופסים מזמורי התהלים מקום חשוב בתפלת הספרדים וגם בתפלת יהודי המזרח, ומזמרים אותם כל הקהל פה אחד בכונה. המנהג בלי ספק קדמון הוא ועוד מזמן הבית, שאז היו מזמורי התהלים יסוד ועקר התפלה בצבור והנוצרים הראשונים למדו מהיהודים ונשאר להם ספר התהלים ליסוד ושרש עבודתם. קצת ממנהג זה נשאר עוד בתפלות האשכנזים בדרום גרמניה, ואולם במזרח אירפה, בליטא ופולין נשתכח המנהג הזה.

9. נוסח משלי: 16. 49. 342.

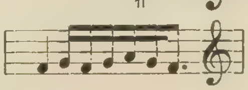
למשלי יש נוסח מיוחד ל„אשת חיל“ (49) ומזמרים על פיו גם „שלום עליכם“ (16) בליל שבת. ויש שמזמרים בו גם קהלת (82). — נוסח משלי העקרי הוא 342 ונתבאר במבוא לכרך ב׳, יעו״ש.

10. נוסח איוב: 152. 160. 184.

152 הוא ספרדי, 160 ג״כ ספרדי, 184 סורי חלבי. ונתבאר ג״כ במבוא לכרך ב׳.

וכן הַשְׁוֵהו אל נוסח קה״ת של האשכנזים לימ״ן וקינות הקטולים, יעו״ש.

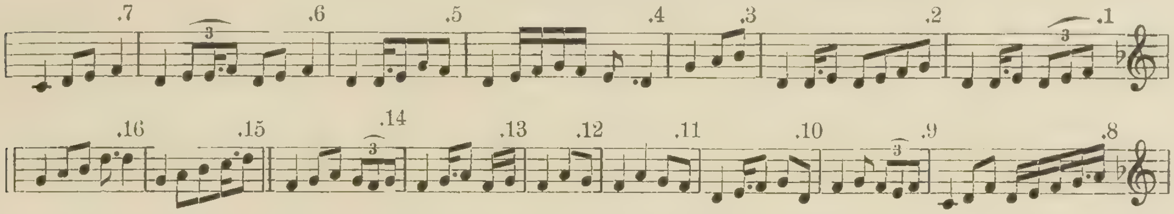
11. נוסח דניאל: 323. 324.

מכל המרכזים רק לספרדי המזרח יש נוסח לדניאל, שהוא יחיד במינו. ונראה בו הרכבה מנוסחאות שונים. לכאורה סלמו הוא הלידי, או הנכון יותר הרהאוי האמתי, ר״ל שהקורטה סי פשוטה ורק בירידה משפלת היא לסי ♭. היסודי יהיה פָּ, אלא שתנועות שונות דומות לתנועות מנוסחאות אחרים, כגון שהיא תנועת הזרקא או התלשא או הפזר (עיין בלוח המשוה לתורה במבוא לכרך ב׳) וכן דומה לתנועת התביר (שם). תנועות קבועות בנוסח איכה, ס״פ באיוב. מזמרים את הנוסח הזה בנעימות מיוחדת וברֹך ועושה רֹשם כצלילים מעולם עתיק שכבר חלף עם חייו, אפף רגשותיהם של דורותיו ואמצעי בטוייהם הנפשיים. —

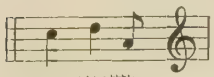
12. נוסח התפלה. — העברנו את נוסחאות התנ״ך של ספרדי המזרח וראינו שקבועים הם בנגינתם המסורתית, כמו בנגינת כל המרכזים. וכן הדבר בנוסח התפלה, כמבואר במבוא לכרך ב׳. אולם בנוסח התפלה נראה שנוי. כי בנוסח זה בולטים סוגים שונים, מה שאין כן בנוסח התפלה של שאר המרכזים. — הנוסח הפשוט המשמש לחזרת הש״ץ של עמידה לימ״ן אחד הוא, כנראה מתוך המספרים: 225, 226, 233, 234, 235, 236 שנתפתח בצורה משקלית ע״י המלים הקצובות (היום תאמצנו). 249—255,

בנוסח פרס דומה נוסח א׳ באפיו לנוסח ספרד (עיין כרך ג׳ מבוא ע׳ 26—27) וכן נוסח ד׳ בו (שם ע׳ 28). גם נוסח בבל (כרך ב׳ מספר 97 ,181) דומה לו, מלבד הסוף שהוא גומר על הסקונדה שלמטה מהיסודי, ועיין שם במבוא ע׳ 14. גם בנוסח תימן יש למצוא סמוכים בנוסח איכה (עיין כרך א׳ במבוא ע׳ 30).

כשנעיין בנוסח איכה של המרכזים השונים, נמצא ששני נוסחאות משתמשים בערבוביא, א׳ שהקורטה המושלת והחתום על היסודי, בו קבועים נוסח ספרד, אטליה, מרוקו, פרס א, וב׳ שהטרצה המושלת ולפעמים גם החתום עליה, בו קבועים נוסח חלב, פרס ב, ואשכנז. ואולם בשני הנוסחאות יש למצוא את התנועות הללו:

מהן שנמצאות בספרדי ובאשכנזי והן: תנועה 2. 3. 4. 7. 10. 11. 12. — בפרסי ובאשכנזי: 14. — בחלבי ובאשכנזי: 13. — בנוסח אשכנז נתערבבו שני הנוסחאות יחד, ומלבד זה ההשפעה האירופית עשתה את שלה להעביר מהרך לחזק והעליה עד האוקטבה והשהיה על הספטימה

פשטא.

וכן אפשר לראות כיצד התנועות נשתנו בפי בני המרכז, כגון תנועה 4. 5. לס״פ ספרדי ותנועה סו לס״פ אשכנזי; 12. 14. חלבי־פרסי, 11. אשכנזי; 15. תנועת המכינה את הסוף ותנועה 16. מרוקני; 5. ס״פ ספרדית ואותה תנועה 6. תימנית וכ״ו. — דמיון נוסח ספרד אל נוסח אשכנז יתברר בהשואה לדוגמא.

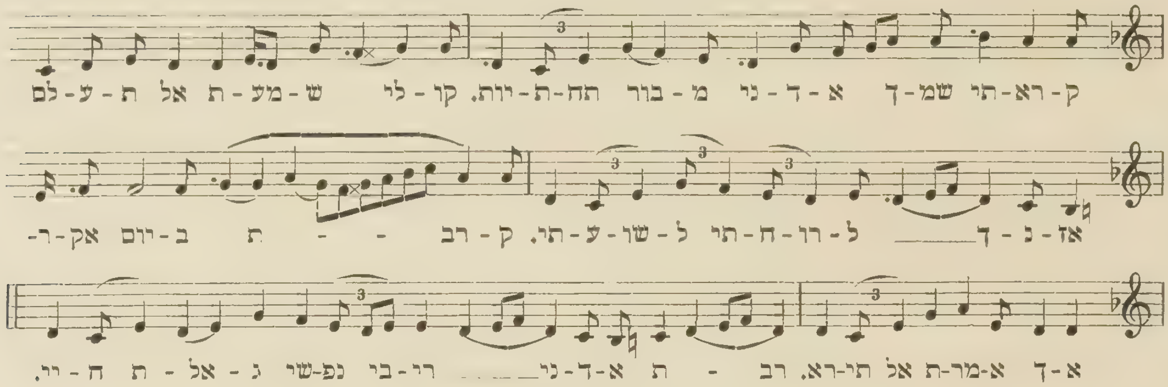
בהפסוק הראשון של נוסח ספרד נחלפו התנועות של חצי הסוף והסוף, כי חצי הסוף גומר על הטרצה והסוף ביסודי. — ואין צריך לומר שאין תנועות לכל הטעמים, כנראה מתוך תנועות הטעמים (161, 314) ובמרכזים שונים העתיקו את התנועות לטעמים שונים, כי גם נגינת איכה קדמה לטעמים. על דבר יחס נוסח איכה לנוסח איכה של הנגינה הגריגורית דברתי באריכות במאמרי „הקבלה בין הנגינה העברית לנגינה הגריגורית“[1]. ונביא כאן דוגמא שאפשר להכיר שמקור אחד להן:

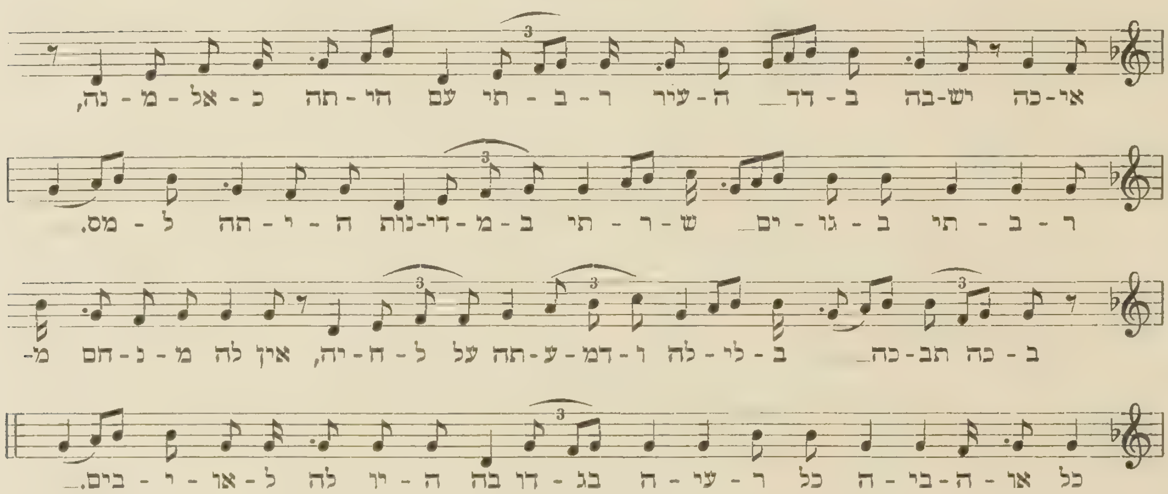
[1] בהירחון Zeitschrift für Musikwissenschaft 1922, 9/10, Leipzig

לונדון־אמשטרדם.

מרוקו.

הדומה ביותר הוא לונדדון־אמשטרדם, חצי הסוף גומר על הקורטה והסוף על היסודי. בו למעלה סי משפל ולמטה סי פשוט, ז"א בירידה משפל ובעליה מגבה הסי, כמו במקם ביאת וכפי שמזמרים היונים את הדורי שלהם, שהוא הפריגי העתיק, עפ"י עדותו של רוביר[1], וכן בקבץ מספר 151 הסי למטה פשוט. — נוסח מרוקו שונה בזה שתנועת האתנח באה על היסודי במקום הקורטה והסוף על הקורטה. אולם נוסח אטליה דומה ממש לנוסח הספרדי המזרחי, רק בקוינטה גבוה ובו גם כן הסקסטה (כאן פ במקום סי) מגבהה.

[1] בפרק קול (הדורי) הראשון, בספרו Traité de Psaltique,

2. נוסח הנביאים: 17. 312. 313. 328. 329.

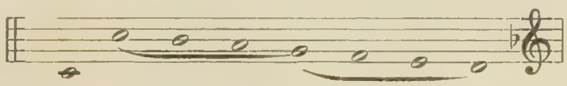
גם נוסח זה מבואר כל צרכו בכרך ב׳ שם. מהדוגמאות המובאות, 17 (ותתפלל חנה לשחרית) 312. 313 לקריאת הנביאים שבו סוף פסוק עולה בכדי לחבר הפסוקים, כי נוסח זה מכוון ללמוד ולקריאה רהוטה. אך יש מקומות שקוראים עפ״י נוסח זה גם את ההפטרה, כגון בבלקן ולפעמים גם בחלב. ואין בין נוסח הנביאים (במספרים 328, 329) ובין נוסח ההפטרה (312, 313) אלא תנועת סוף פסוק, בראשון הוא ולפניה תנועת ההכנה (יעויין סוף 9) ובשני הוא עם תנועת ההשנה (יעויין סוף 312, 313). הסוף שבנוסח הנביאים המובא כאן הוא לפי מנהג חלב, יתר הספרדים חותמים על הקורטה כמו במספר 17 והוא הנכון יותר. כי הקורטה כידוע תופסת את מקום הממשלה בכל נוסחאות הנגינה המזרחית והיא דומה להמֶזֶה שבנגינת היונים. —

3. נוסח שיר השירים: 1. כבר בארנו בכרך ב׳ שם, ובהתחלת הפרק הזה.

4. נוסח איכה: 137. 137a. 138. 145. 151. 161. 172. 314. 330. 331.

כשם שכל נוסחאות התנ״ך (מלבד שיה״ש) משתפים וידועים לכל המרכזים, כך גם נוסח איכה. הצד השוה שבנוסחאות הוא רוח הקינה והבכיה, בו העם מביע את יגונו העמוק ואבלו הכבד, וגם נגינת הנוסח יגון כבד היא מביעה, עצב שאין בו צליל של נחמה. —

יסוד הנוסח הזה בסלם הרך שהוא גם הביאתי או הפריגי והמרכב, ככל הנוסחאות, משתי קורטות,

על הקורטה סול גומרות רב התנועות של המפסיקים, על היסודי רי חותמת תנועת סוף פסוק, ולפניה תבוא תנועה המכינה את הסוף והיורדת אל הסקונדה שמתחת ליסודי, דו, כדרך המקם ביאת. —

ונבאר מקדם את נוסח הספרדים המזרחיים ויחסו לנוסח ספרדי אירופה ואח״כ נשוהו אל נוסח שאר המרכזים.

להספרדים במזרח ישנם שני נוסחאות לאיכה, א׳ לארבעת הפרקים וב׳ לפרק ה׳ (זכר ה׳). הדוגמאות 137. 137a. 151 (כי תוליד בנים). 161. 314 (הטעמים). כל אלה בנוסח א׳, בסלם הרך המובא ומשתף לכל הספרדים במזרח, מלבד בחלב שנוסחם הוא במספרים 330. 331 שגם בהם הסלם הוא הרך, אלא החתום הוא על הטרצה (פ) כמו במקם רהאו. ב׳ הוא במספר 138, עקרו ג״כ כמו א׳, אלא הנעימה בא׳ מתנועעת על הטטרכורד הראשון (רי־סול) וב׳ מתנועעת גם על הטטרכורד השני (סול־דו), נמצא, שהוא מפֻתח יותר והתפתחות מא׳. מלבד זה חצי הסוף של הנעימה גומרת על הטרצה ולא על הקורטה ובזה דומה הוא לנוסח אשכנז שגם בו חצי הסוף על הטרצה. ב׳ בכלל אינו קשור אל הטעמים כלל, כי „מה היה לנו" בז״ק גומרת על היסודי, אולם „חרפתנו" שהיא בס״פ גומרת על הטרצה וכן „לזרים" שהיא בז״ק, בהיות „לנכרים" גומרת על היסודי. לאיזה פסוקים ישנה הדגשה מיוחדת ע״י התנועה הבאה בדוגמא למלים „בחורים טחון נשאו". — בנוסח ב׳ מזמרים גם את המזמור (145) לאסף, אלהים באו גוים וכ״ו (תהלים ע״ט) ובחלב „על נהרות בבל" (172). בנוסח א׳ נוהגים לקרא בתורה (151) (כי תוליד בנים). וכן המנהג גם בדרום גרמניה לקרא בתורה בט׳ באב בנגון נמוך דומה לנוסח איכה.

מהמרכזים שנוסח איכה שלהם דומה מעט לנוסח הספרדים המזרחיים הם האטלקי, המרוקני והלונדוני־האמשטרדמי[1].

אטלקי

[1] הדוגמא האטלקית מתוך קונסולו, מספר 228; המרוקני מתוך כ״י, הלונדוני־האמשטרדמי העתקתי מפי החזנים בלונדון ואמשטרדם.

5. נוסח רות: 80. 334. 335. 338.
6. – אסתר: 315. 316. 317. 333.
7. – קהלת: 82. 336. 339.
8א. – תהלים: 2. 6.
8ב. – – 318. 319. 320.
8ד. – – 9. 23. 25. 45. 49. 322. 341.
8ג. – – 43. 44. 321.
9. – משלי: 16. 49. 342.
10. – איוב: 152. 160. 184.
11. – דניאל: 323. 324.
12. – התפלה: 67—69. 104. 105. 107. 109. 112. 115—117. 127—129. 132. 163. 191. 214. 225. 226. 233—236. 249—255. 280. 281. 304—306. 340.

1. נוסח התורה: 27. 28. 29. 81. 113. 114. 224. 239. 311. 325. 326. 327. 337.

כבר בארנו את הנוסח הזה במבוא לכרך ב׳ והשוינו את טעמי התורה והקריאה של כל המרכזים והראינו על היסוד המשֻתף וגם אמרנו שלהספרדים קריאת התורה בשני סלמות והסלם שיגא או דורי והסלם כרדי שהוא בן השיגא ומשתנה ברוָחי המדרגות (יעו״ש ע׳ 10). בקבץ ישנם דוגמאות משני הסוגים, מספר 27 (שירת הים) הוא בכרדי והוא הנפוץ בא״י ומצרים וכן 113, 114 (שמע, ה׳ הוא האלהים לסליחות) וכן 224 שמע לערבית 239 (קה״ת לר״ה) שניהם מסלוניקי ששם שני הסוגים קימים. — וכן מספר 311 הנותן את תנועות הטעמים.

הסוג השני בסוריה ותרכיה וגם בקרב ספרדי אירפה ובלי ספק סוג זה של קה״ת הוא הוא העתיק והנהוג בקרב הספרדים מזמן קדמון, כי על כן נמצא גם בקרב הבבלים, המרוקנים ובמדה ידועה גם בקרב האשכנזים, כמוכח בכרך ב׳. בקבץ ישנו במספרים 28, 29 (שירת הים נוסח חלב) וכן 81 קריאת י׳ הדברות. 325 תנועות הטעמים, 326 העתקת הקליטה והמספר 327 תנועת סוף הפרשה עפ״י מנהג דמשק — כל אלה בסוג השני. וכן 337 שהוא העתקה מלוח 1603 לפי מנהג חלב.

נוהגים גם הספרדים לקרא „שמע“ שבתפלה עפ״י נוסח התורה וכן בכל פעם שתבוא בתפלה פרשה מהתורה. — על י״ג מדות לתעניות כבר דברנו בכרך ב׳, נשאר רק להזכיר את הנעימות המיוחדות לאי אלה פרשיות של התורה שמושרות בקהלות שונות, בפרט ל„שירת הים“. כל הנעימות הללו אינן נמצאות בקרב ספרדי המזרח ולפי צורתן יש לחשבן לנעימות מחֻדשות, ובכרך ו׳ נשוב לברר אותן בפרטות. —

נוהגים באיזה מרכזים לגמר פרשה בתנועה מיוחדת, תנועה גומרת לסוף פרשה. ואין התנועות הללו דומות, אלא שונות הן במרכזים ולפעמים גם בקהלות שונות של אותו המרכז. בקבץ מובאות איזו תנועות־סוף, כגון במספר 311, 326. ומשום שתנועת הסוף של האשכנזים הביאה רבים לידי טעות לחשב את הטון שעליו חותמת התנועה לטון היסודי של נוסח התורה, לכן נביא כאן את תנועות הסוף השונות של כמה מרכזים.

בדמשק, בבלקן ובלונדון יורדת התנועה להסקונדה שלמטה מהיסודי, באמשטרדם ובאשכנז יורדים להטרצה שלמטה מהיסודי, אלא כשם שבנוסחם של הראשונים הטון היסודי הוא פ, או ♯פ, כך גם באחרונים. — להמרכזים, תימן, פרס, בבל, א״י, מרוקו ואטליה אין תנועת הסוף כלל.

אולם קדמתה הנגינה הקצובה, ר"ל קצובה בתנועות וחוזרת ונשנית ע"י חזן והקהל עונה „חוזר" (רפריין) משתף, כגון „עננו", „אמן", „הושענא" וכיו"ב או „עניה" לכל חרוז, כגון בתהלים, או „אנא בקראנו" (262) וכיו"ב, ר"ל היחיד פותח בדלת והקהל עונה את הסוגר. וצורות אלו עתיקות הן וידועות כבר בתפלות האשורים והבבלים. והנוצרים הראשונים העבירוה מבית הכנסת אל תפלתם[1].

בקבץ הזה, שהוא כרך ד' מאוצר נגינות ישראל, נקבצו נגינות ספרדי המזרח, והם צאצאי גולי ספרד שהתישבו במדינות תרכיה הגדולה אז, שהשתרעה ממצרים ועד בוקרשט ומבגדד ועד בילוגרדו. בפרק א' העברנו בקצור את השתלשלות הקהלות שבתחומים הללו ואת ההתנגשויות בין היהודים התושבים ובין הספרדים שבאו לגור בתוכם עדי התמזגם יחד. הקבץ הזה מכיל את נגינתם של היהודים, צאצאי התערבת של ספרדים ברומניוטים ומסתערבים. מנגינתם אפשר להוכיח שהיסוד הספרדי בה נצחה ותשאר קימת, כי נמצאות בה הנעימות השגורות גם בקהלות הספרדים באירפה ואשר קביעותן היתה בספרד במאות י'—י"א—י"ב, וכן מתהלכות עוד ביניהם וחיות בפיהם הנגינות ההיספניוליות מהמאות י"ד—ט"ו—ט"ז. הבאנו דוגמאות לאותן הנעימות מקהלות שונות שבא"י: ירושלם, צפת; בסוריה: דמשק, חלב; הבלקן: שלוניקי, סופיא, אדריאנופלי; בולגריה; רומניה; סרביה — כלומר, מהדרום, מהצפון ומהמערב של תרכיה הישנה, בכדי להוכיח שהנעימות הללו שגורות בפי כל היהודים, הנקראים היום ספרדים ואשר הנני קורא להם: ספרדי המזרח. את הנעימות הללו השויתי עם הנעימות השגורות בקהלות ספרדי אירפה: ליוורנו, אמשטרדם, לונדון, עפ"י הקבץ של קונסולו, ומחזור „שער השמים", הנזכרים כמה פעמים בכרך ב', וכן השויתי אותן עם הנעימות של ק"ק קרפנטרץ, שאף אם אין בני דרום צרפת ספרדים, הנה היו תמיד יושבים על הספר בין צרפת וספרד וקבלו מכאן ומכאן, ואמנם ישנן נעימות שהן משתפות לבני קרפנטרץ ולספרדים.

מובן שאי אפשר לתת כל השנוים ובַרִיַאציות של כל נוסח ונעימה שבכל קהלה ועיר, ויותר נכון נתתי עפי"ר את השנוים לשֵם דוגמאות, בכדי ללמד מהן דבר מה, כגון מחלב, שהרביתי בדוגמאות, בכדי להראות שקהלה עתיקה זו, אחרי היותה מסֻדרת ומוצקה בזמן הדירת היסוד הספרדי, בכל זאת נצחה בה הנגינה הספרדית. והוא הדין גם בדוגמאות מצפון הבלקן, ששם היה מרכז הרמניוטים. — בתור יסוד לנגינה הספרדית לקחתי את זמרת החזנים = החכמים הספרדים בירושלם, כי הם מכל קצוי תרכיה נקבצו ירושלימה והשויתי את זמירותיהם ומה שמצאתי הסכמה בהן, בה בחרתי. וכן נתתי את הנעימות המקומיות, בפרט של סוריה וא"י, משום שאלו מתוך הנגינה הערבית לוקחו, נגינה הקרובה לנגינה העברית, להיותה שֵמִית. ונגינה זו שמשה לבעלי הקבלה בזמן הפרִיחה בצפת ונעימת „לכה דודי", הנפוצה בכל הקהלות של ספרדי המזרח עד וינה (עיין להלן), וכן נעימות כמה פזמונים מהזמן ההוא של האר"י וגוריו ערביות הן, כפי שנבארן במקומן. גם מנגינות הספרדים הקלטתי הרבה אל תוך הגרמופון של הארכיבונים הנ"ל. — את הקבץ חלקתי לשלשה: לנגינות בית הכנסת, לנגינות בקשות ופזמונים שאינם נאמרים בשעת התפלה ואשר מזמרים אותם בביהכ"נ ובבית, ולנגינות עם בהספניולית המושרות בפרט ע"י הנשים.

1. נגינות בית הכנסת

מתחלקות א) לנגינות עפ"י נוסחאות העתיקות כמו נגינת התימנים, הפרסים והבבלים, ב) לנגינות עפ"י הצורה הערבית־הספרדית ועפ"י הצורה הערבית־התרכית.

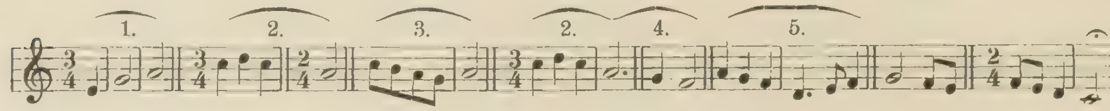
א) נגינת הנוסחאות.

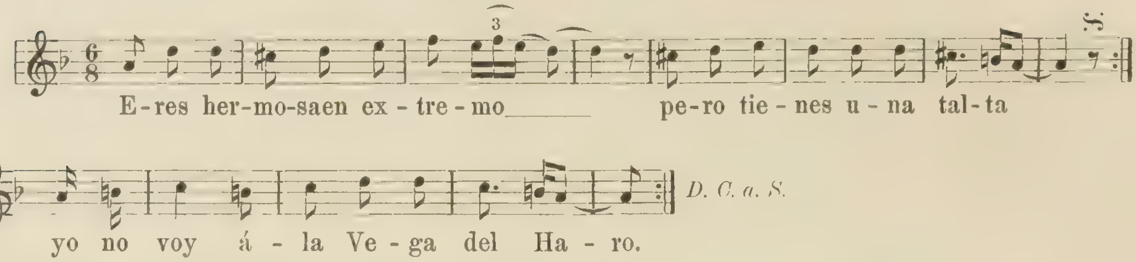
בקבץ נסדרו הנגינות לפי מחזור התפלות של השנה, כמו בכרכים הקודמים, ואלה מהן ששייכות לנוסחאות:

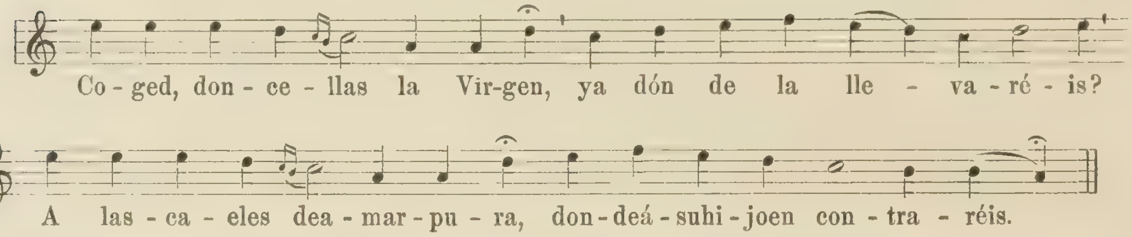
1. נוסח התורה: 27, 28, 29, 81, 113, 114, 224, 239, 311, 325, 326, 327, 337.
2. – הנביאים: 17, 312, 313, 328, 329.
3. – שיר השירים: 1.
4. – איכה: 127, 137a, 138, 145, 151, 161, 172, 314, 330, 331, ?40

[1] פ. וגנר Greg. Mel. I ע' 16—17 וכו'.

29.

20.

31.

32.

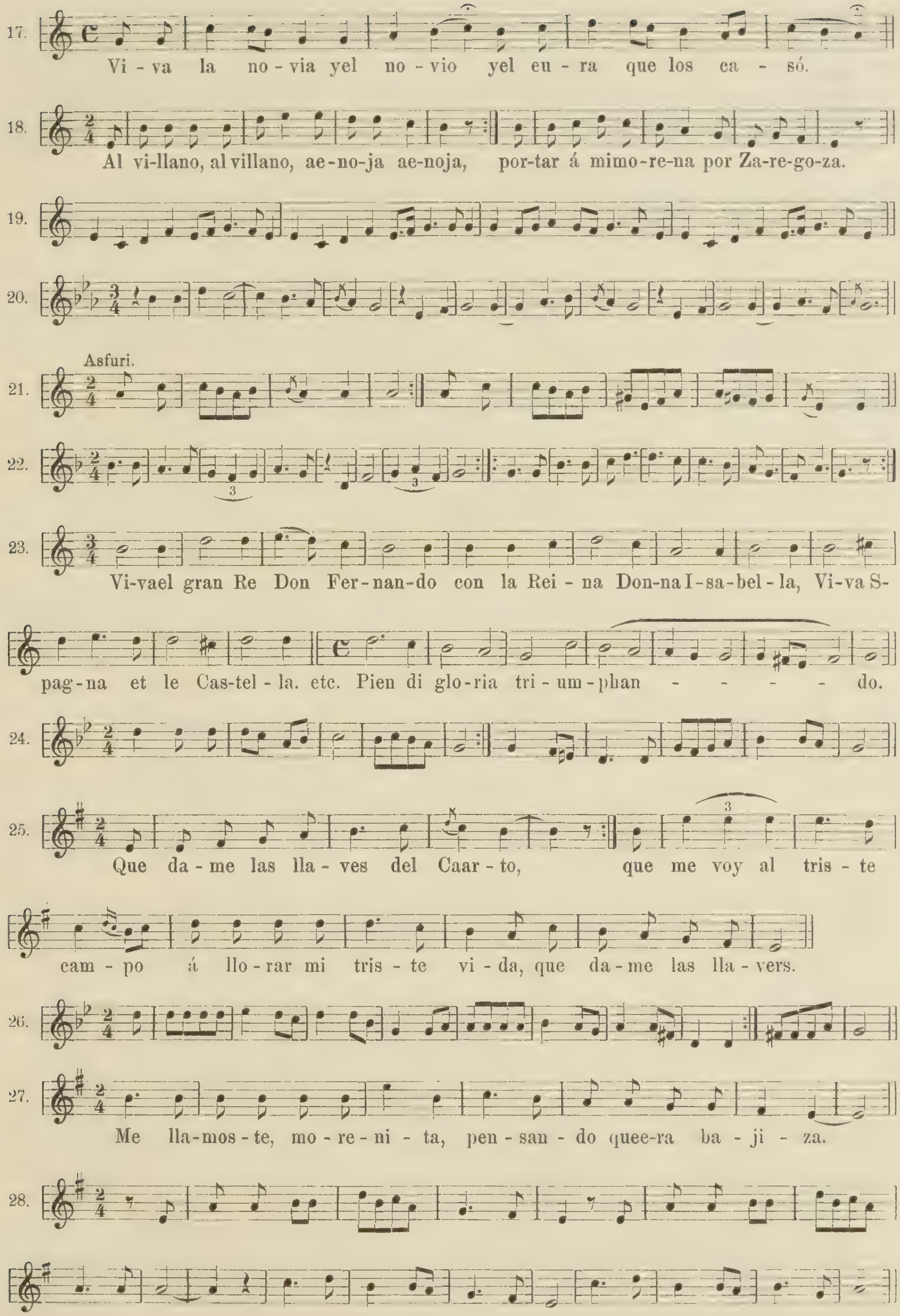
33.

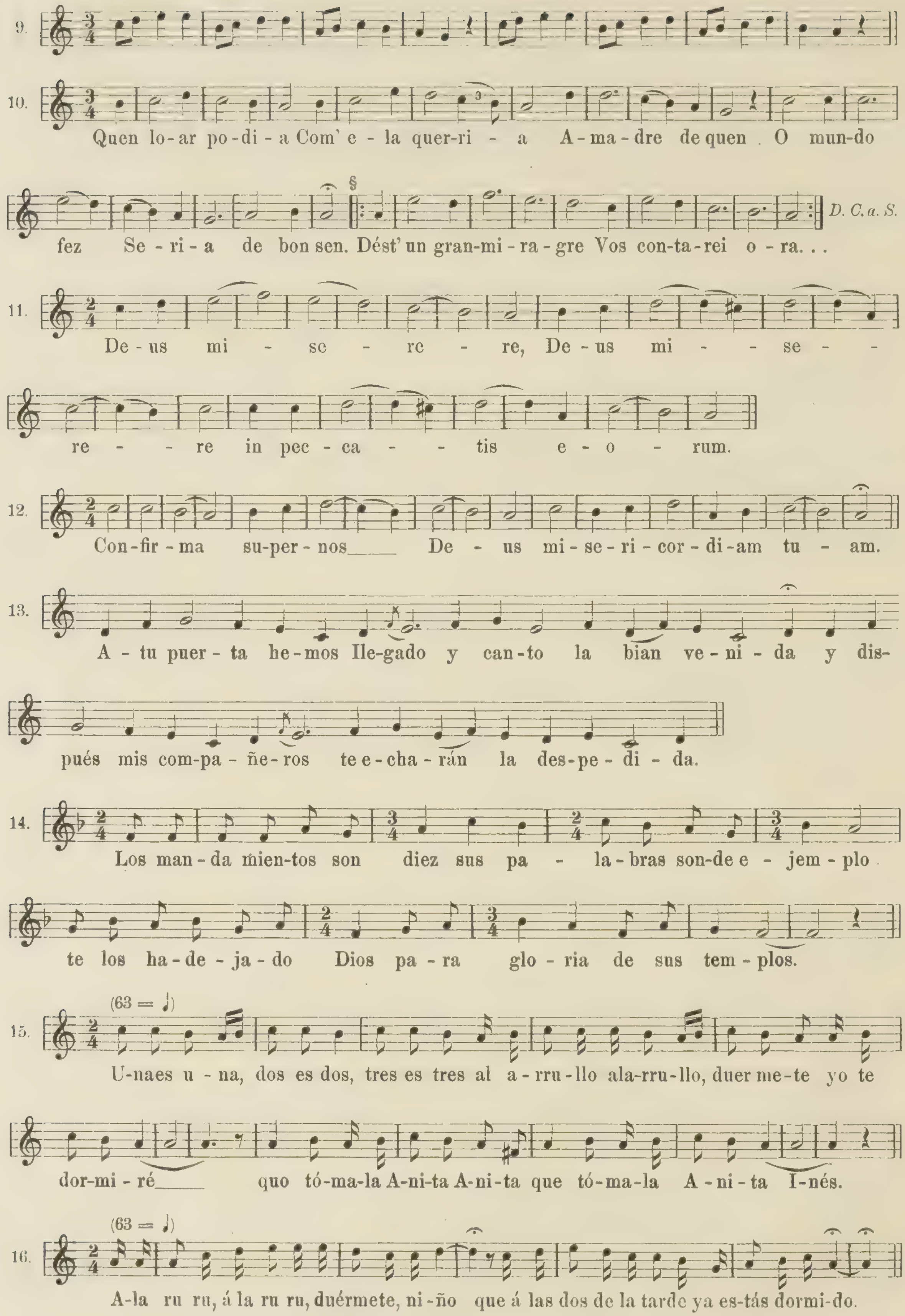
34.

35.

יש מהנעימות שבסלם הרך שסימניהן מעידים על מקורן שהן מהמקם ביאת; בהן חצי הסוף על הסקונדה שלמטה מהיסודי (9, 10, 17), על הקורטה, שזהו ביאת־צבא (11, 16, 21, 29) או הסקונדה (2, 15). וכן נעימות המקם שיגא, בחצי סוף על הסקונדה שלמטה מהיסודי (1, 3, 7); בנעימה 5 עדיין נשתמרה הקורטה הנגרעת שבאה תמיד בערק; הירידה לטרצה שלמטה מהיסודי (3, 19, 20). וכן הצורה הטֶטְרַכורדית והתנועה בגבולותיו של רוח קורטה ושלטון הטון הרביעי, כי הבלטת הקוינטה נמצאת רק מעט, בנעימה 18 בשיגא או בדורי העתיק, 10, 27, 32. —

לפי האמור שיכת נגינת הפיוט הספרדי לתקופת הזהב של ספרד הערבית, וכנראה נקבעו הנגינות עם יצירתם של הפיוטים או סמוך לזמן היצירה. והנה אעפ״י שמוצאים אנו איזו נגינות לתפלות או אפילו לפרקי תהלים שהן שקולות במשקל מדויק, כגון מנגינות שבקבץ מזמור לדוד (2), הודו לה׳ (20), עננו (91), אדון הסליחות (92), אתאנו לחלות (95) ושצורתן מעידות על עתיקותן, בכל זאת גרם רק הפיוט להכנסת נגינה שקולה אל בית הכנסת. והדבר הזה נמצא לא רק בנגינת הספרדים, אלא גם בנגינתם של כל המרכזים אשר בהם הפיוט בא לידי שלטון גמור בבית הכנסת, כגון אצל האשכנזים, הסורים והמרוקנים. ואפילו בנגינת התימנים והפרסים, שעמדה בעקרה בצורתה הרתולה (רציטטיבית), חדרה הצורה השקולה, כפי שראינו בכרך א׳ וג׳. וזהו מן ההכרח שטֶקסט שקול דורש נגינה שקולה.

17.
Vi - va la no - via yel no - vio yel cu - ra que los ca - só.
18.
Al vi-llano, al villano, ae-no-ja ae-noja, por-tar á mimo-re-na por Za-re-go-za.
19.
20.
Asfuri.
21.
22.
23.
Vi-vael gran Re Don Fer-nan-do con la Rei - na Don-na I-sa-bel-la, Vi-va S-
pag-na et le Cas-tel-la. etc. Pien di glo-ria tri-um-phan - - - - do.
24.
25.
Que da-me las lla-ves del Caar-to, que me voy al tris-te
cam-po á llo-rar mi tris-te vi-da, que da-me las lla-vers.
26.
27.
Me lla-mos-te, mo-re-ni-ta, pen-san-do queе-ra ba-ji-za.
28.

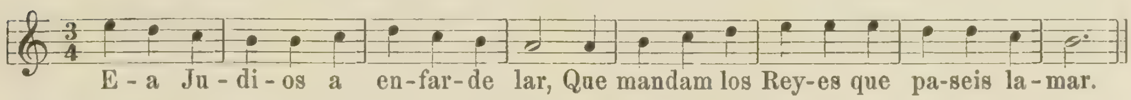

9.
10.
Quen lo-ar po-di-a Com' e-la quer-ri-a A-ma-dre de quen . O mun-do
fez Se-ri-a de bon sen. Dést' un gran-mi-ra-gre Vos con-ta-rei o-ra. . .
D. C. a. S.
11.
De-us mi-se-re-re, De-us mi-se-
re-re in pec-ca-tis e-o-rum.
12.
Con-fir-ma su-per-nos De-us mi-se-ri-cor-di-am tu-am.
13.
A-tu puer-ta he-mos Ilegado y can-to la bian ve-ni-da y dis-
pués mis com-pa-ñe-ros te e-cha-rán la des-pe-di-da.
14.
Los man-da mien-tos son diez sus pa-la-bras son-de e-jem-plo.
te los ha-de-ja-do Dios pa-ra glo-ria de sus tem-plos.
15.
(63 = ♪)
U-naes u-na, dos es dos, tres es tres al a-rru-llo ala-rru-llo, duer me-te yo te
dor-mi-ré quo tó-ma-la A-ni-ta A-ni-ta que tó-ma-la A-ni-ta I-nés.
16.
(63 = ♪)
A-la ru ru, á la ru ru, duérmete, ni-ño que á las dos de la tarde ya es-tás dormi-do.

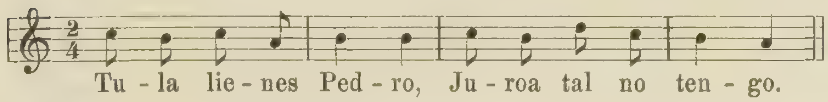
18 שהן במקם ביאת; 1. 3. 5. 6. 7. 8 שהן במקם שיגא. הנעימה 1. הותאמה לשם לעג על היהודים המגרשים במצות המלך להפליג בים בזמן הגרוש. — 4. 14 במקם רהאו. — הנעימות 10—12 הן מהמאה הי"ג מימי אלפונזו מלך קשטיליה 1252—1284 והעתיקן פייֶר אוברי[1]. — הנעימות 13—16 הן מתוך הקנציונירו של פידיריקו אולמידו[2]. — מנגינת הערבים שבספרד נשארו איזה שרידים והובאו באנציקלופדיה של הנגינה[3], בתור נגינות של ערבי אנדלוסיה וקשטיליה (19—21), והן במקם שיגא, 21 ספק שיגא, ספק חגֹאז. —

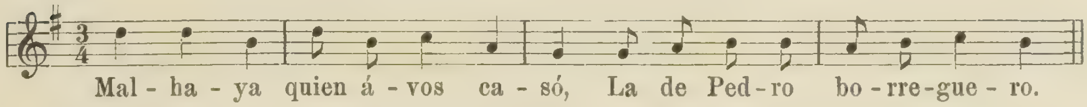
בקנציונירו של פידריל[4] מובא נעימה (22) בהמקם נוא מהמאה הי"ד וכן 28 במקם נוא. — ומה רב ההבדל בטעמן של נעימות ספרדיות אלו מנעימה (23) שחבר הכומר שר הפנים של האפיפיור ברומא להימנון בתוך החזיון שחבר לכבוד נצחון פרדיננדו ליום כבושו את גרנדה ביום כ"א אפריל 1492. החזיון וההימנון נתחברו באיטלקית[5]; נעימה זו אירפית גמורה היא.

הנעימות 24—29; 31, 33, 35 דומות בצורתן ובאפין לנעימות השירים בהספניולית שהספרדים, או יותר נכון הספרדיות נוהגות לזמר במזרח עד היום ואשר דוגמאות מהן הבאנו בסוף הקבץ, ובסוף הפרק הזה נדבר עליהן. — 30 מהמאה הי"ג (פידריל שם מספר 2) מתוך נגינות „סנטה מריה"[6]. מזכירה את קריאת התורה בתנועות 1. זרקא 2. רביע 3. 4 תלשא. —

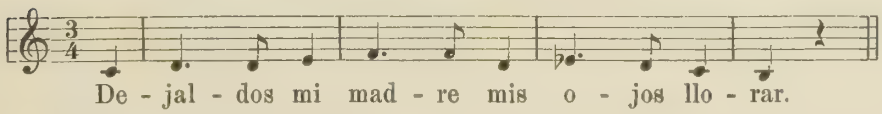
דוגמאות מתוך הנגינה הספרדית־הנוצרית העממית.

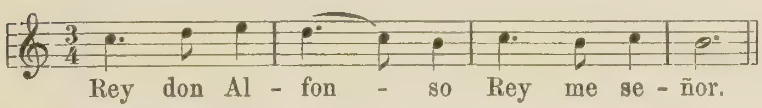
1.

2.

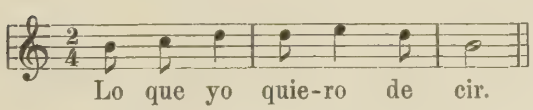
3.

4.

5.

6.

7.

8.

[1] שם בהערה 2.
[2] לעיל ע' 92 הערה 2.
[3] Encycl. de la musique etc. Paris 1911, 1920 'ע
[4] לעיל ע' 92 הערה 2.
[5] מובא ע"ר פידריל שם מספר 20.
[6] סנטה מריה בעיר בורגוס בית כנסת של הנוצרים העתיק שנתקים במשך שלטון הערבים, ואשר בה כהן המומר שלמה הלוי = פולוס די כנטה מריה בתור כהן גדול במשך עשרים שנה 1414—1435 ואחריו בנו אלונזו. עיין קיזרלינג, ספרדים ע' 60 וכ"ו.

ב) במשך ארבע מאות שבתם של הספרדים במזרח אחזו הרבה בנמוסים של עמי המזרח וגם בנגינתם. כבר ראינו לעיל השתדלות המשוררים היהודים ר"ש בן מזל טוב, ר"י נגארה וזולתם להכניס את הנגינה הנכריה של התרכים, היונים והערבים. ולא רק בזמרה העממית ובשירה שמחוץ לבית הכנסת, כי אם גם בנגינת התפלות. בכרך ב׳, נגינות הבבלים ע׳ 27, הבאנו ראיה לזה מדברי רי"מ חזן, וכן מביא ר׳ מרדכי עבאדי הרב של חלב[1]. מתך שו"ת „מכתם לדוד" פארדו סימן י׳ „שהרב ר"י הלוי אב"ד בשלוניקי ואחריו גאוני עיה"ק התירו לנגן אפילו ק"ש עפ"י המוזיקא"; וכן מביא הוא מתוך שו"ת צרור המור „שרבני שלוניקי התירו לנגן בקדיש וקדושה עפ"י המוזיקא". ושוב מתוך שו"ת „מכתם לדוד" פארדו בא"ח תשובה י׳ „לקדיש וקדושה וברכו שמנגן הש"ץ דההוא ודאי נאה ויאה וע"ז נאמר: רננו צדיקים". ומביא דברי ר׳ ברוך ב"ר שמואל ש„מי שמוחה ביד מי שמשורר ומנגן בביה"כ בשבתות ויו"ט לא ראה מאורות מעולם". — ובאמת נגינות חצי הקדיש, הקדושה, והכהנים, היום הרת עולם, זכרנו לחיים, מי כמוך וכן לכמה סליחות — לקוחות מהנגינה של העמים הנזכרים ולאותן התפלות כמעט כל קהלה וקהלה ועיר ועיר מתאימה נגינות לפי טעמה וכמספר הקהלות כן רבו הנעימות, ובקבץ נתנו דוגמאות למינים אלה. והתאמה זו כנראה תמיד היתה, כי כן ראינו שהרבנים הראשונים כגון ר"י אלפאסי[2]. ואחרים התרעמו על הניגון הישמעאלי ואחרים על הארכת הזמרה של החזנים; כי כל חזן הטעים את התפלות בנגונים שאולים, חדשים לבקרים. ככה מוצאים אנו גם נגונים אחרים לתפלות אלו גם באטליה, שבליוורנו נשמרה המסרה הנגינתית של הספרדים כפי עדות מאסף הנגינה המסרתית באיטליה, יחיאל נחמני הספרדי, המכונה פידיריקו קונסולו. —

ג) התרחקו ספרדי אירופה מספרדי המזרח בנגינתם ע"י השפעת הנגינה האירופית. וזה מתבטא באפן ההרצאה, כי המזרחים מרצים את נגינותיהם בצורה המזרחית והאירפים — בצורה אירופית וכבר דברנו על ענין זה בכרך ב׳ בפרט בההוצאה הלועזית יעו"ש[3]. — הספרדים באירפה הכניסו נעימות אירפיות או בצורה אירפית וגם את היסודות העבריים מרצים הם בטעם אירפי ושיור הרצאה ספרדית־גריגורית, כנ"ל. סבות אלו מביאות אותנו לידי מסקנות אלו: א) שבכלל נשתמרה הנגינה הספרדית בטהרתה במזרח יותר מאשר במערב; ב) ששכבות שונות בנגינה הספרדית, 1. היסודות העברים העתיקים נגינות התנ"ך והתפלה והסליחה, כמבואר בכרך ב׳; 2. יסוד ספרדי, ר"ל שחדשוהו בספרד והן נגינות לפיוטים וסליחות ונמצאות ברבן במזרח ובמערב וכן אפן ההרצאה של היסוד העברי; 3. השכבה שאחרי הגרוש והן נגינות שהכנסו לפיוטים, לתפלות הנ"ל ולפזמונים, כל קהלה לפי טעמה והשפעת המקום שבה היא יושבת. —

את היסוד העתיק כבר בארנו בכרך ב׳ בהשואות והראנו שמתְּך הוא לכל המרכזים אשר בכל העולם; היסוד השני, הנגינות הקצובות לתחינות ולתהלות העתיקות והמחֻדשות בשנים שלפני הכבוש הערבי או גם במאה הראשונה לכבוש עדיין מוצאים אנו השואה נגינית בכל המרכזים, או לכל הפחות במרכזים המזרחיים והים־תיכונים, אולם בנגינות הפיוט מתחיל הפרוד בין הספרדים ובין האשכנזים, התימנים והפרסים, אך בקהלות הספרדים עצמן בין במזרח ובין במערב נשתמרו הנגינות הללו בעקרן, אם גם אי אלו שנויים חלו בהן, כפי שנוכח להלן. היסוד הזה לא בלבד שהוא עוד מלפני גרוש ספרד, אלא סימניו הנגיניים מעידים עליו שהוא מהמאות הראשונות של יצירת הפיוט, כי סימניו ערבים הם, ר"ל התאימו להפיוטים נעימות ערביות־מוּרִיוֹת וזה היה אפשר רק בתקופת השלטון של התרבות הערבית בספרד, היינו לא יאוחר מהמאה הי"א, כי הלא כבר בסוף המאה הי"א (1085) נכבשה טולידו ע"י הספרדים והתחילה דחיקת רגלי הערבים מחצי האי, עדי גורשו לגמרי בשנת 1492 בכבוש גרנדה. ואם נעין בנעימות שנשארו לספרדים מהמאה הי"ג (מקדם לכן אין להם נעימות) אז נכיר שאפין וטעמן אחר הוא מאפין וטעמן של נגינות הפיוט, ורק באיזו מהן ישנו דמיון מה לנגינות הספרדים מהזמן ההוא, וזהו היסוד הערבי שבולט עוד בנגינות הספרדיות העתיקות. החוקר פליפ פידריל העתיק נעימות קשטיליות עתיקות מתוך ספריו של המנגן פרנציסקו די סַלִינַס מבורגוס שחי בשנות 1514—1590 וספריו נדפסו בקַזבלַנקה בשנת 1575, והנעימות הללו הן מהמאות י"ג—י"ד[4]. האופי הערבי בולט בפרט בנעימות 2. 9. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 17.

---

1 כמבוא לקבץ פזמוניו מקרא קדש, ארם צובא תרל"ג.
2 יעוין כרך ב׳ שם.
3 בתוצאה העברית ע׳ 23; בלועזית ע׳ 18, 28—29.
4 עיין לעיל ע׳ 92 בהערה 2.

פרק ה׳ הנגינה.

נגינת הספרדים נשתמרה, כמזכר לעיל, בכל המקומות שמספרדים שמרו על אָפיָם ולא התבוללו או נשמעו בקרב יהודי המקום. בקהלות הגדולות שבתרכיה, הבלקן, סוריה וארץ ישראל שומעים אנו בבתי הכנסת את הנגינה הספרדית. אולם כיצד נדע שזוהי הנגינה הספרדית שהיתה מזמרת בספרד וכפי שהביאוה אתם גולי ספרד? התשובה היא, שמכיון שבכל המקומות השונים הנזכרים מזמרים אותם הנוסחאות והנעימות שנשמעות ברבן גם בבתי הכנסת של הספרדים אשר באירפה, אות הוא שמסורה עתיקה כאן. — אמרנו ברבן נשמעות נוסחאות ונעימות משתפות בקרב ספרדי המזרח וספרדי אירופה, אך לא בכלן. וסבות שונות לדבר: א) ראינולעיל שספרדי המזרח הם הגולים שבאו בשנות רנ״ב — רנ״ח מספרד ביהדותם, באפן שהמשיכו את מסרתם בקביעות והאנוסים שבאו אח״כ נבלעו בהם, אולם ספרדי אירופה הם צאצאי האנוסים. — באמשטרדם יסדו אנוסים את הקהלה הספרדית, כמזכר לעיל בשנת שנ״ד, ר״ל מאה שנה אחר הגרוש ולכל הפחות הדור הרביעי לאחר שהיו בגויות ובסביבה נוצרית, והוא הדין ביתר הקהלות שבאירופה, באפן שבודאי חדר אליהם, בלי יודעים, נגינה ספרדית־נוצרית ותתאזרח בטעמם. ואַף על פי שגם הנגינה הספרדית הנוצרית מהמאה הי״ד־הט״ז השפעה ערבית מרגשת בה, ומשום כך היא נקראת „נגינה מסתערבית“ Mozarab[1], לפי השרידים שנמצאו בזמן האחרון[2]. אולם עם גרוש הערבים מן הארץ והתגברות הקנאות הדתית והלאומית, התחילו אבות הכנסיה בספרד לטהר את הנגינה הנוצרית מזמרת זר זו ויכניסו במקומה את הנגינה הקדושה הגריגורית ובפרט הצרפתית[3]. אך לא עלה בידם לעקר מן השרש את כל הנגינה הערבית, כי כבר נאחזה יותר מדי בלב העם, ראשית מפני התערבת הגזעית שחלה בספרד במשך של שש מאות שנות הממשלה הערבית בארץ, ושנית משום הכמות הגדולה של הערבים שנאנסו ג״כ, כיהודים, להתנצר ונשארו עפ״ר בנצרותם, כיהודים, בדת זו, אך גזעם וטבעם נשאר להם וכמו כן ההבעה הנפשית העקרית — הנגינה, ועליהם נוספו היהודים האנוסים, שטבעם בנגינה, כמו בגזע, שמית־מזרחית היא. היסודות הללו השפיעו במדה לא מועטה לחזוק היסוד השֵמי בנגינה הספרדית ובפרט שתיכף במאה הי״ד, הט״ו והט״ז מוצאים אנו יהודים ומומרים שנתפרסמו בספרד בתור משוררים ומנגנים, כגון רבי דון סנטוב, שם טוב די קריון, שאול הלוי־־פאול די סנטה מריה ובנו אלונזו, וכן אלפונסו די באינה, שחבר קבץ שירים „קנציונירו“, וכן יוהן די איספניא, אנטוניו די מונטורו אל רופירו, פירו פירוז — פרוש, רודריגו קטו, יוצר החזיון הראשון בספרד ואחרים[4], והבאנו להלן דוגמאות של הנגינה הספרדית מהמאות הללו בכדי להוכח עד כמה טעם ערבי בולט בה, טעם שֵמי־מזרחי. —

אולם היסוד המזרחי בנגינה הספרדית הלך ורפה ולעומתו התגבר היסוד הספרדי, ורואים אנו כיצד מקוריות הנגינה הספרדית מתפתחת, ע״י התמזגות היסוד המזרחי והרומני, אם מעיינים אנו בקבץ הנגינות העממיות, כגון בקנציונירות השונות[5]. ובכן מצד אחד שכחו האנוסים הרבה מנגינתם היהודית המסורתית ומהצד השני נגינה ספרדית דבקה בהם. אעפ״י שלקחו להם בזמן הראשון חכמים יהודים, לא יכלו אלה וגם לא דאגו כל כך להשריש בהם את הנגינה היהודית הספרדית. —

---

[1] אלה הם הנוצרים שנשארו בנצרות בכל ימי ממשלת הערבים וקבלו מהם כמה מנהגים וגם הרבה מהלשון הערבית, ונקראו כך ע״י הנוצרים, כשם שהיהודים הערבים נקראו כך בלעג ע״י אחיהם תושבי ארצות אחרות. ועיין לעיל.

[2] Felipe Pedrell, Folk-lore musical castillan du XVI siecle, J. M. G. B. I 372—400. אותו החוקר מצא גם את הנגינה הקדושה של המוצערבים מתוך כ״י באחד המנזרים שבטולידו והדפיס באותו קבץ. — וכן Iter Hispanicum Pierre Aubry, בהקבץ הנ״ל כרך ח׳—ט׳ ר״ג והם נגינות קדושות מימי אלפונזו העשירי בקשטיליה 1252—1284.

[3] פיר אוברי הנ״ל שם.

[4] קאיזרלינג, ספרדים, ברלין 1859.

[5] כגון Folk-lore de Castilla, Cancionero popular de Burgos, Sevilla 1903. — Felipe Pedrell, Cancionero musical popular español, Catalunna 1921.

20. הסמאעי המעופף והמפזר السماعى الربند الطائر.

מדתו שלש ממחצית היחידה הקטנה: . — אלה הם המשקלים השקולים על מחצית היחידה הקטנה, הזרפת ובנגינה האירפית כותבים אותו $^{13}/_{4}$ או $^{13}/_{8}$; הסמאעי הכבד $^{10}/_{8}$; הסמאעי המדרג $^{6}/_{8}$ והסמאעי המפזר $^{3}/_{8}$.

ויש מין משקל במצרים אל־אקצאק = (הקצוץ?) ולו תשע ממחצית היחידה הקטנה היינו $^{9}/_{8}$, אולם ההדגשה היא אחרת מאשר המשקל האירפי:

והמשקלים התרכים הם: א) הזנג׳יר = الزنجير = השלשלת (בפרסית). ומשקלו ששים יחידות בינוניות, ר״ל ששים חצאים שהם שלשים משקלים שלמים. ועל המדה הזאת שוקלים חמשה משקלים: גַּפְּתֶּה־דֻּוְיךְ פַּאכְתַּה (ראה פאחת), גַּנְבָּר (ראה למעלה) דַּוּר הגדול. בּרְפְשַׁאן (ראה וְרשאן). —

ב) הכבד ומדתו ארבעים ושמנה מהיחידה הבינונית, שהן עשרים וארבע משקלים שלמים.

ג) הדור הגדול שוקלים גם עשרים ושמנה יחידות בינוניות.

ג׳) הרמל ג״כ על כ״ח יחידות בינוניות.

ד) המחמש התרכי. מדתו שש עשרה מדות בינוניות, היינו שמנה משקלים שלמים:

ה) הורשאן התרכי מדתו ג״כ שש עשרה מדות בינוניות.

ו) הדור רואן = הנוזל והזורם. ומדתו ארבע עשרה מדות בינוניות שהן שבעה משקלים שלמים, ויש ששוקלים אותו על שתים עשרה מדות בינוניות.

ז) הזרפכנד. ומדתו אחת עשרה מדות קטנות ר״ל $^{11}/_{4}$.

ח) הסמאעי אקצאק. ומדתו עשר מדות קטנות $^{10}/_{4}$.

ט) הדור ההודי ומדתו שבע מדות קטנות $^{7}/_{4}$.

צורות הנגינה המזרחית.

א) הבשרו, והוא צורת הרונדו ובארנוהו לעיל. ואומרים המנגנים הערבים שכל מנגינה(־קונצרט) מתחילים בבשרו והוא הפתיחה למנגינה. ממציא הבשרו הוא, לפי אל־כולאי (בספרי עמוד 90) מֻקַדַּם בן מעאפר אל קרורי ממדינת אנדלוסיה.

ב) המֻוַשַּׁח. ובארנו את הצורה הזאת בחלק התימנים. ושרים את הצורה הזאת אחרי הבשרו.

ד) המואל.

וכל הצורות ביחד מצטרפים למנגינה שלמה ונקראת „תַּקְסִים“ التقسيم.

במצרים אוהבים בפרט את השירים הפשוטים בצורת הקצידה והמואל. וכל שיר מאלה המינים מתחיל „במַדְהַ“ היינו מקהלה, אחריו דור, קול יחיד. ואם אין קול יפה שיוכל לזמר ביחידות, אזי מזמרים שנים ביחד ואחריו יבוא שוב המדהב = המקהלה.

---

11. הַמְּדוֹר.

ומדתו שש מדות בינוניות:

12. המצמודי.

מדתו ארבע מדות בינוניות:

אלה המשקלים השקולים על מדת היחידה הבינונית, היינו החצאים. אנו רואים איפוא שבמשקל נכלל גם הצורה, ר"ל גֹּדֶל הנעימה לפי גֹּדֶל המשקל, כי במשקל נתונה מדת ארכה של הנעימה.
ואלה הם המשקלים לפי היחידה הקטנה, היינו עפ"י רבעים.

13. הָאוּפַר.

מדתו תשע עשרה יחידות קטנות, היינו רבעים. אולם יש ששוקלים אותו על היחידה הבינונית. ואומרים שיש לו תשע יחידות בינוניות, וזה לא נכון, כי צריך להיות תשע ומחצית. (כך דעת אל־כולאי בספרו עמ' 71):

14. הַמְּרֻבָּע.

מדתו שלש עשרה יחידות קטנות (רבעים):

15. הַנּוֹחַת ההודי.

יש ששוקלים אותו על ארבע יחידות גדולות, היינו ארבע שלמות, אולם הנכון לשקלו בשש עשרה יחידות קטנות:

 מאשר לכתוב אותו בנגינה אירפית $^4/_4$ או C.

16. הַנּוֹחַת.

מדתו שבע יחידות קטנות: . אלה הם המשקלים השקולים על היחידה הקטנה.
וצריך לכתב אותם בתוים אירפיים, המרֻבע = $^{13}/_4$, הנוחת $^7/_4$. ואלה המשקלים השקולים על מחצית היחידה הקטנה.

17. הַזְּרַפַת.

אפשר להשתמש בו על משקל היחידה קטנה, שלש עשרה יחידות קטנות, $^{13}/_4$, כמדת הנוחת ההודי רק בשנוי הדגשות:

ואפשר לשקל על מחצית היחידה הקטנה ג"כ במספר י"ג:

18. הַסַּמָאעִי הַכָּבֵד.

(סמאעי = מחול ונגינת הדרווישים) מדתו עשר ממחצית היחידה הקטנה:

19. הַסַּמָאעִי הַמְּדֻרָּג.

מדתו שש ממחצית היחידה הקטנה: ויש משתמשים בו על משקל היחידה הקטנה,

שש יחידות ג"כ

3. השַׁנְבַּר.

ארכו עשרים וארבע מדות בינוניות. במצרים מתחילים בו ב„תק" בנעימות של המקם ביאת, אולם בדמשק מתחילים ב„תם" במקם נהונד הגדול:

ויהיה איפוא מאמר וחצי.

4. הארבע ועשרים.

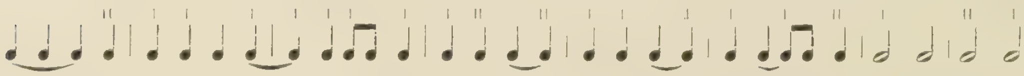
ארכו כ"ד מדות בינוניות כהנ"ל, רק בשנוים:

וכך גֹּדֶל הנעימה.

5. הוֹרְשָׁאן.

מדתו שש עשרה מדות בינוניות:

בשלשת האחרונים נחלקת לפעמים המדה הבינונית למדות קטנות ולחצאי קטנות וככה הן חוזרות בנעימה. וכך גֹדל הנעימה.

6. המַחֲגֹר הידוע העקרי.

מדתו ארבע עשרה מדות בינוניות:

 וכך גֹּדֶל הנעימה.

7. הרַהַג.

ומדתו שתים עשרה מדות בינוניות:

 וכך גֹדל הנעימה.

8. הפאחת.

מדתו עשר מדות בינוניות:

וכך גֹדל הנעימה. ראה לעיל הנעימה 95. אלא במקום המשקל $3/4$ צריך להיות $3/2$.

9. המְחַמֵּשׁ.

מדתו שמונה מדות בינוניות: וכך גֹּדֶל הנעימה.

10. המְחַגֹּר.

מדתו שבע מדות בינוניות:

משקל זה אינו מתאים למשקלי הנגינה האירפית, מפאת מספר שבע שבו.

והנה המדות של הטונים דומות למדות האירפיות ואלו הן:
היחידה הגדולה הדימה לשלם אירפי בצורתו 𝅝 והערבים כותבים אותו בצורה זו:

ר"ל מדה שנחלקת לארבע.

היחידה הבינונית הדומה למחצה 𝅗𝅥 ויכתבוה: ר"ל הנחלקת לשתים.

היחידה הקטנה הדומה לרבע ♩ ויכתבוה: .

המחצה הקטנה הדומה להשמינית ♪ ויכתבוה: ר"ל חצי מרבע.

כותבים את המדות הללו ומסמנים את המדגש ואת הרפה באפן זה:

+	+	+	תק	+	+	+	תם	+	+	+	תק	+	+	+	תם

ובמחצית הקטנה

–	תם	–	תק	–	תם

וכיו"ב[1].

ואלה שמות המשקלים המפרסמים: הַכַּפִּיף = الخفيف הקל, התַקִיל = الثقيل = הכבד, השַּׁנְבַּר = الشنبر או הנכון המשנבר جنبر = השביס, העגול; וְרְשָׁאן = اورشان = התֹּר (עוף); הפַּאחת = الفاخت = מין יונה הנקראת Ringeltaube; הרַהַג' = الرهج = המתנועע; המַצמוּדִי المصمودى = המוּצק; המוּחַגַּר בְּקִסְמַיאוּ = المحاجر بقسميه = המְסֻיָּג ביפיו (המסבב יופי); המדוָר = المدور = המְעֻגָּל; המְחַמַּש = המְחֻמָּש; הארבע ועשרים; השש עשרה, הנוֹחַת בקסמיה = النوحت بقسميه = המרגיע בקסמיו; הסַמַאעִי באקסמה אל־תַלָּתָה? — הזַרְפַּת = الظرفات הנחמד והמלא חן; אלאוֹפַר = الاوفر המְרֻוָּח והמלא; המרְבָּע. בס"ה שבעה עשר מיני משקל.

אל־כולאי אומר שכל הסלסולים והשנוים שהכניסו אי אלה מנגנים במשקל אינם נכונים, וכי התחלת כל משקל צריך להיות „תם", ז"א בחלק מדגש (כמו הנגינה האירפית), אולם אפשר להתחיל גם מ„תק" ז"א מחלק רפה, אך עקר הנעימה יתחיל „מתם" היינו החלק המדגש (שם ע' 64). — וזה מתאים לחקי הנגינה האירפית ביחס ל מ ש ק ל ע ו ד ף.

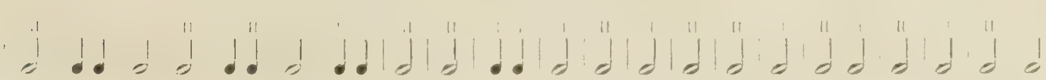
1. כַּפִּיף

המשקל הזה חסר במצרים ויש ששרים אותו במקם עַגַם. ארכו שתים ושלשים מדות בינוניות. ר"ל ל"ב מדות חצאיות שהן שש עשרה שלמות. בזה מובן שמשקל זה לפי המושג של הנגינה האירפית הוא במשקל של שני חצאים $^2/_2$ שנמשך ששה עשר משקלים, היינו שני מאמרים פשוטים. הוא מתחיל „תם" בחלק מדגש. בהמשקל 1 רק תַּם אחד, במשקל ב' פעמים תק. וצורתו היא: תם + | תק, תק, תם + | תק, תק | תם + | תק, תק | תם + | תק, תק | תם + | תק, תק | תם, תם־תם | תק, תק | תם + תק, תם | תק, תם | תק, תק || ובתוים:

2. תַקִיל.

ארכו שתים ועשרים מדות בינוניות או חצאיות ומתחיל בתק:

וחושבים את המשקל ללקוי (אל־כולאי עמ' 67).

[1] לפי אל־כולאי תעלינה חמש ועשרים מהיחידה הגדולה בדק אחד, וכן חמשים מהיחידה הבינונית, מאה מהיחידה הקטנה ומאתים מהמחצית הקטנה.

ג) טָאִיר = طاير = הפורח והשט באויר, והוא שֵם משקל כפי שיתבאר למטה. ר"ל סלמו וטעמו ביאת אלא שמשקלו טאיר.

ד) עֻזָאל (וכותבים גם אוזאל בדיואן לר"י נג'ארה). ואומר אלכולאי, שאם מנגנים צבא (אשר לפי דעתו הוא הטון(־סול) סול ♭ כמו חג'אז, אזי נקרא המקם (חג'אז) עֻזאל. וכנראה היה שמו של חג'אז לפנים עֻזָאל. ועכשו אומרים המנגנים שהמקם עֻזאל הוא כמו חג'אז, אלא שמתחילים בקורטה נמוך הימנו, היינו מהטון לַה־עשיראן. ונג'ארה משתמש רק בו, ובדיון ישן חלבי הנ"ל נמצאים שניהם.

ה) נַהָפְת = نهافت היה דומה לנוא. —

וכן יתר המקמים המובאים לעיל ברשימת המקמים ואשר אין משתמשים בהם בסוריה.

בזה גמרנו רשימת המקמים הידועים ושאינם ידועים, האבות והבנים, הערביים המקוריים והמשאלים מהפרסיים והתרכים והכֻרדים. אולם ישנם לאלה האחרונים עוד מקמים, נוסחאות וסגנונים שלא בארנום כאן, משום שלא חדרו אל מדינות ערב כלל, ועל כן אין לנו שום ענין לדעתם, כי לרגלי עבודתנו צריך לנו לדעת את המקמים ונוסחי הנגינות השֵמִיים או המשאלים להם מגזעים אחרים. — מחקירותינו יוצא כי רק לשמנה מקמים יש סלם אשר מדרגותיו בנות שלש רביעיות או מדרגות שלמות, ואלו הן: עשיראן, ערק, רַשת, סִכּא, נוא, חוסיני, אוג, מהור. ב) וכי לתשעה מקמים ישנן גם מדרגות בנות רביעית אחת, שתים, חמש ושש. ואלו הן: ביאת, צבא, ערק, בוסליק, חג'אז, חג'אז־כר, רמל, סזכר, עג'ם.

מכל האמור למדנו שהנגינה הערבית, ר"ל המקמים הערבים המקוריים הם: ערק וסכא, ביאת ורהאו, ערק, צבא העקרי, היינו שלש המדרגות ר־מי־פה־סול ♭, נוא, סזכר (חג'אז מוטל בספק). ועליהם הנגינה הערבית העממית בנויה.

וכן ראינו שהמקמים ערק וסִכּא, ביאת, נוא, רהאו נמצאים גם בנגינה העברית. ואפשר ללמד מזה ששתי הנגינות, העברית והערבית, מיוסדות על יסודות משֻתפים ביחס לסלמות והנוסחאות, מה שמביא לידי החלטה שיסוד קדמון הונח לשתיהן, יסוד שֵמִי! ועצם השנוים שביניהן הוא במהלך הנגינה, בתנועות ואפי הנעימות לפי הרוח העברי לחוד והרוח הערבי לחוד. מלבד מה שבמשך הזמן קלטה הנגינה העברית יסודות בלתי שמיים, מונגוליים־תתריים, סלָביים, רומניים וגרמניים. — וגם הנגינה הערבית קלטה יסודות מונגוליים־תתריים, ופרסיים.

ג. הַמִשְקָל.

כשם שרשומי המקמים לקוחים מתוך רשם של מנגן־עפ"י השֵמע, כך גם רשומי המשקל. במושג „משקל" נכלל „שעור הזמן" Tempo, המדה Rhythmus, המשקל Takt, וכן הצורה = Form. ולא רק זה בלבד, אלא גם על המקמים משפיע המשקל כמֻזכר לעיל, וכפי שנראה להלן. הנגינה הערבית נחלקת ג"כ לשני סוגים: תַּרְתִיל ترتيل = Rezitativ ואַנשָדָה انشاد נגינה משקלית.

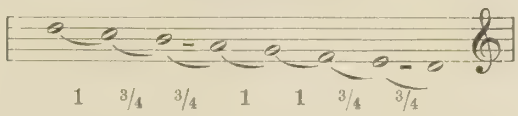
התרתיל הוא לקריאת הקוראן, לתפלה, להשתפכות הנפש של בדואי במדבר בלילות ירח, והאנשדה היא עפ"יר נגינה במקהלה והילונית.

כדי להדגיש את המשקל משתמשים המזרחים בכלי הכאה, בעקר בתֹּף הקטן, שהוא עור מתוח על מסגרת עץ או פח־נחשת וסביבו תלוים פעמונים קטנים. ואם אין זה, אז מכים בידים. גם הם מדגישים את החלק החזק והרפה שבמדות באפן זה: את החזק מכים על העור ואת הרפה על המסגרת בצד, ואם ביד יכו, אז החזק יכו ביד הפשוטה וקוראים להכאה זו „תַּם" והרפה ביד קמוצה, באגרוף על הברך וקוראים להכאה זו „תק". ויש שיכו התַּם ביד הימנית והתק ביד השמאלית, או ברגל. אולם נבדלת הנגינה המזרחית מהאירפית, שבה אין הרפה באה אחרי החזק בהדרגה כגון חלק א' מדגש וחלק ב' רפה, אלא יש שיבואו שני חזקים רצופים או שני רפים רצופים.

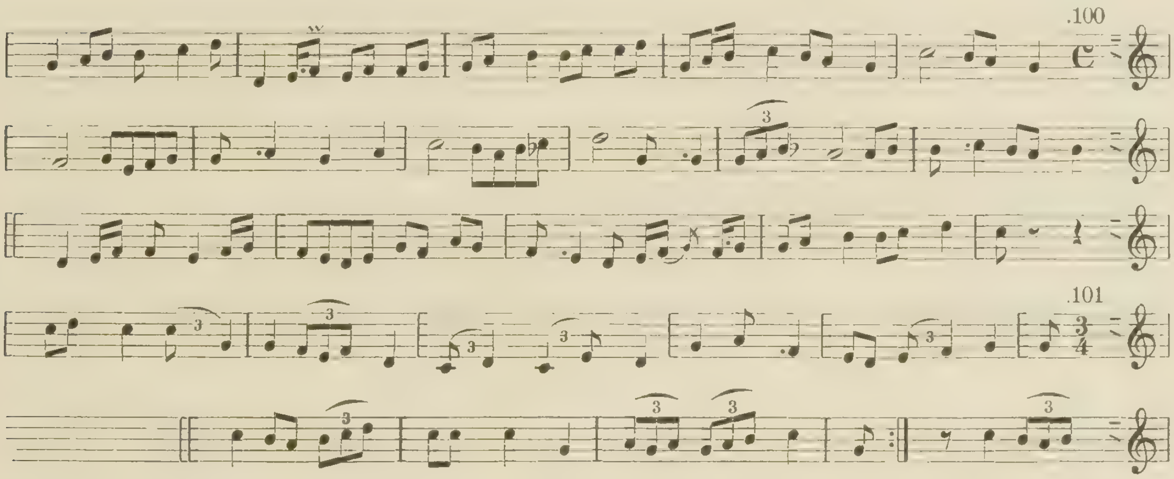

24. בַיַּאת־שׁוּרִי.

סלמו

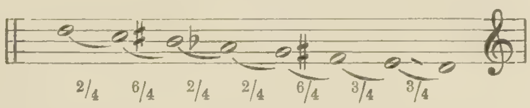

ודומה כמעט לסלם ביַאת, רק שבו סִי הוא משפל ברביעית בהיות שהסי בביאת הוא משפל בחצאית. למעלה בארנו השם שורי בפרסית עצוב, עגום, אולם יש לפרשו גם מערבית, עצה מחָכמה, או חזיון. במצרים חביב הוא מאד ודרויש מחמד מונה אותו בין המקמים העקריים.

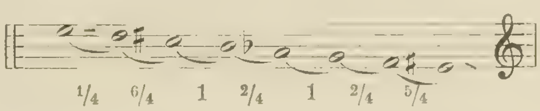

במצרים ידועים עוד המקמים הללו:

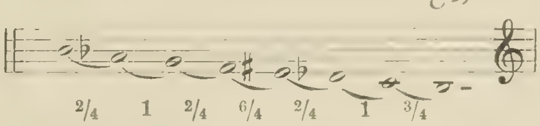
א) חִצָאר (פרושו של שם זה מבאר למעלה) וסלמו

ב) מִסְתְעאר = مستعار בערבית פרושו המָשְאָל, הלקוח ממקור אחר. ולא מובן טעמו של שם זה. סלמו

ג) רָחָא־אַל־אַרְוָח = راحة الأرواح, פרושו מרגיע את הרוח. סלמו

והוא לפי סלמו בן החגאז, כי יש בסלמו מדרגות הסלם של חגאז אלא שהוא מתחיל מסִי. בסוריה נקרא מקם זה בשם „בגדדי“. —

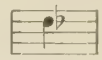
לשלשת המקמים האחרונים לא השגתי דוגמאות, משום שאין המקמים הללו ידועים בסוריה כלל. ואלה המקמים שנשתכחו לגמרי בזמן הזה:

א) עֶרְזְבָאר. והיה מקם מערב מרשת וחגאז ונמצא בדיונים ישנים. מקורו ופרושו לא נתפרש לי.

ב) מִחַיִר. מבאר לעיל. והוא מקם ביאת באוקטבה גבוהה.

20. שָׁאהְנָז. נֹעַם השה, יקר השה, עיין לעיל.

דומה לחגֹאזכּר, כמובא לעיל בחגֹאזכּר, אלא שמזמרים אותו באוקטבה גבוהה, ר"ל במקום שהטון „שהנז" נמצא היינו

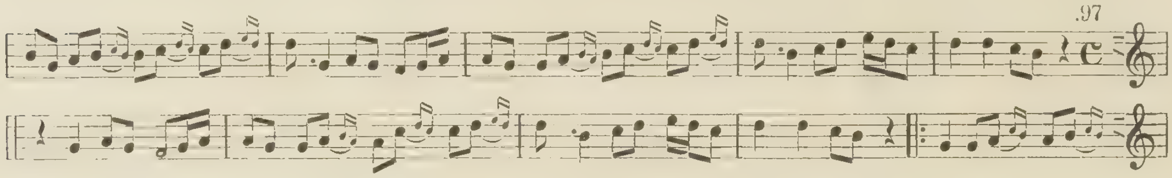
96.

21. מַהוּרַנִי.

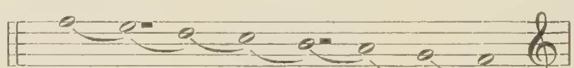
כלומר מהור קטן, כעין מהור, וסלמו כסלם האחרון אלא שמיוסד על קוינטה גבוה הימנו, היינו על סול. וכפי הנראה יסדוהו בשביל הקולות הגבוהים כגון טינור וספרן.

97.

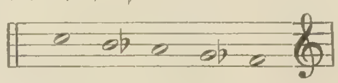

22. גַהַרְכָּא. (וכותבים גירכא, גרגא.)

המקם הזה דומה למקם סזכר, כפי שבארנו בנ"ל. בדיונים הישנים נמצא רק גרכא ולא סזכר. ואל כולאי אומר: אם מנגנים במקום עגם־סִי ♭, אוג־סִי, אז נקרא המקם „מהור קטן". לפי דבריו יהיה הסלם אז דומה להסלם הלִידִי בנגינה הקטולית, היינו:

1   ³/₄   1   ³/₄   ³/₄   1   1

אולם סלם זה איננו בנמצא במנגינות המזרחיות כלל. וכן מזכיר אל־כולאי מקם בשם „גרכא תרפי" ואומר: שמתחיל מעגם־סי ♭ עד דו ובירידה יקח צבא־סול ♭ וגומר גהרכא־פָה. ויש לו טעם של חגאז־כּר, ר"ל אך גם סלם זה איננו ידוע בסוריה כלל. וגם המקם גרכא חלף ואין המנגנים יודעים ההפרש בינו ובין סזכּר, כמזכר לעיל.

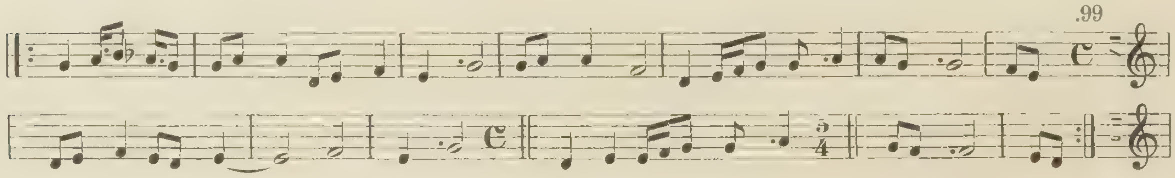
98.

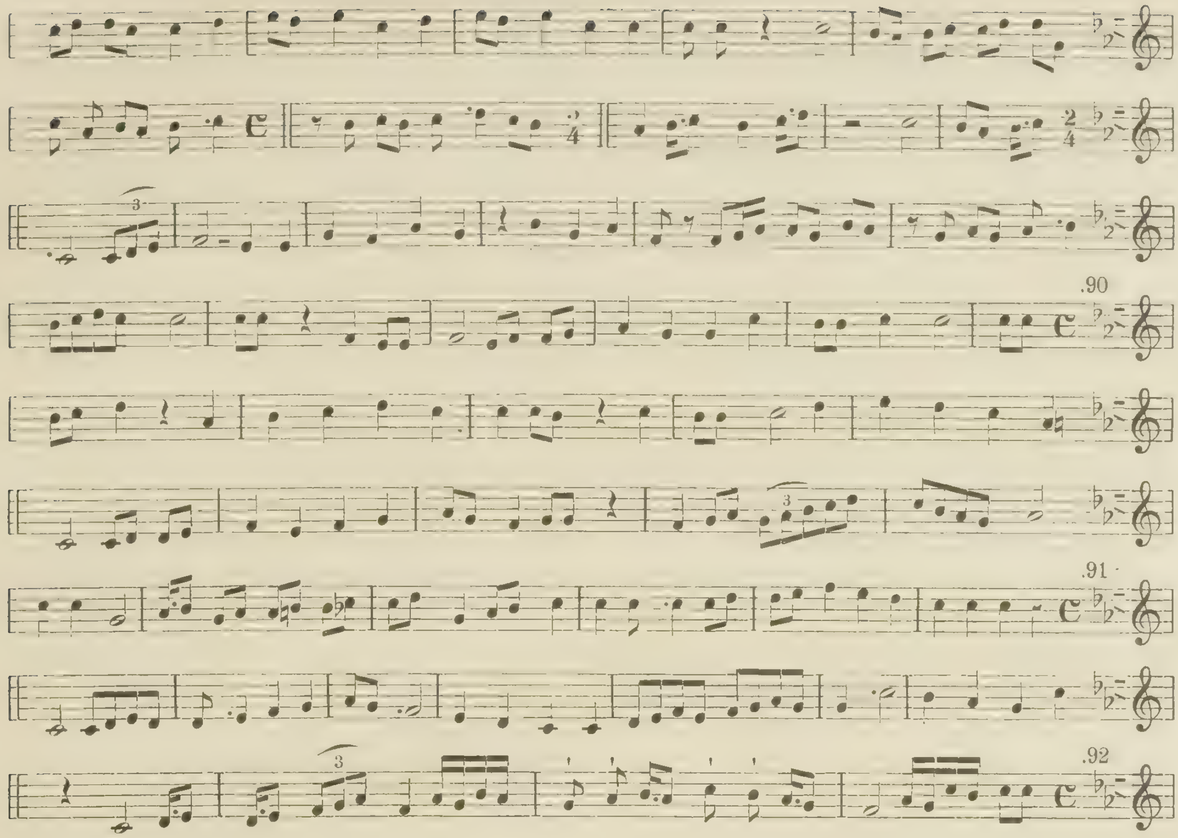

23. רַשְׁתְ־שַׁנְבַּר.

סלמו כסלם הרַשְׁתְ ודומה לו ממש, אלא ששעור זמנו נקרא שַׁנְבַּר והיא מלה פרסית, והנכון טשַׁנְבַּר = چنبر = שָׁבִיס והוא עִגוּל של זהב שהנשים שמות על ראשן, ובזמן הקדום היו השרים מתקשטים בו, והוא הנֵזר או הציץ. ובנגינה מראה הוא על אפן משקלי מיוחד, ולהלן בפרק המשקל נדבר בו.

99.

18. אִסְפַהָאן. (וכותבים אצפהאן, אצבהאן.)

גם המקם הזה לבן החגאז יֵחָשב, אלא שגומר בהטון סוֹל, ובו מתחלפים־מִי פשוט ומִי משפל (♭ מִי). מלבד זה סלמו כסלם החגאז והוא מפרסם בפרס ששם מקורו ונקרא על שם המטרופולין הפרסית העתיקה, אספהאן. ויש שעושה תחליף לצַבָּא.

.93

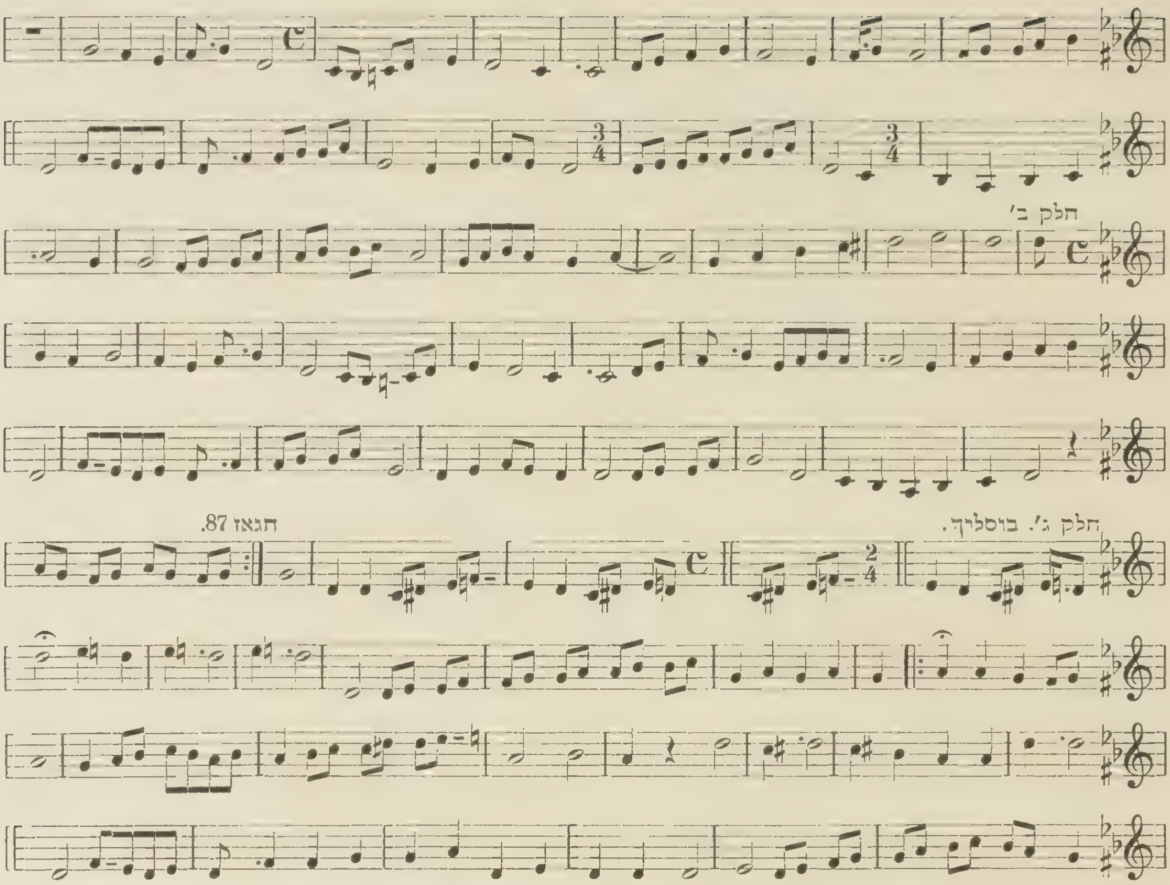

19. שוּרַק או שָׁאהוּרַק شاهورق = כתב (ניר) השח, או מכתב השח(?).

גם הוא לבן החגאז יחשב ונבדל ממנו בשעור זמנו שצריך להיות לאט ואִטִי, ותנועותיו מתנועעות רק ברֶוַח של קוינטה. ומשתמשים במקם זה רק לעניני קינה ויהודי סוריה שרים אילה קינות בו.

.95 לאט ועציב

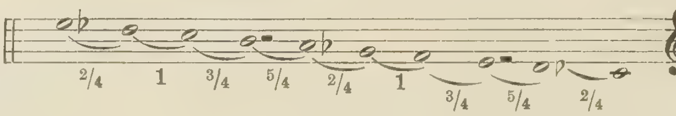

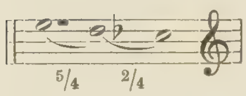
נעימה זו היא בַשרַו בשלשה חלקים, התחלת חלק ג' עושה תחליף לבוסליק. גם היא תרכית.

17. חגַאז־כַּר.

א) הסלם :

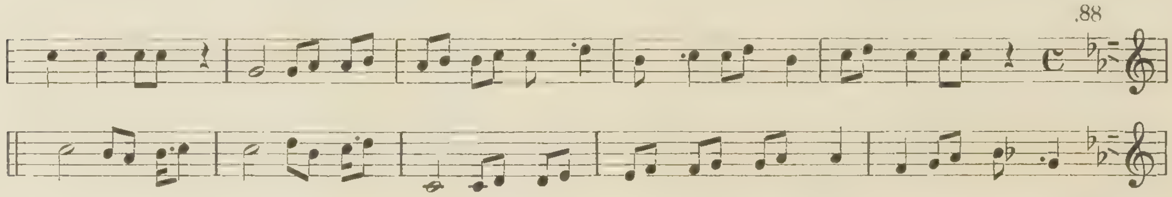
או גם

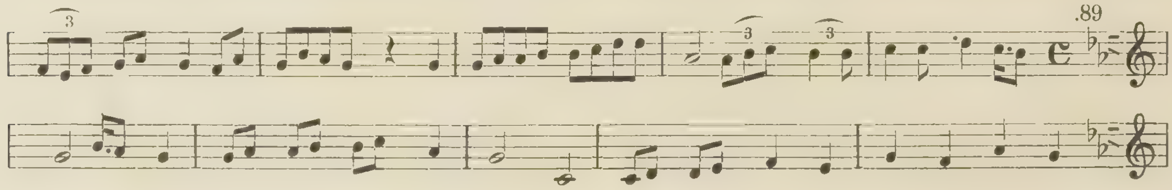

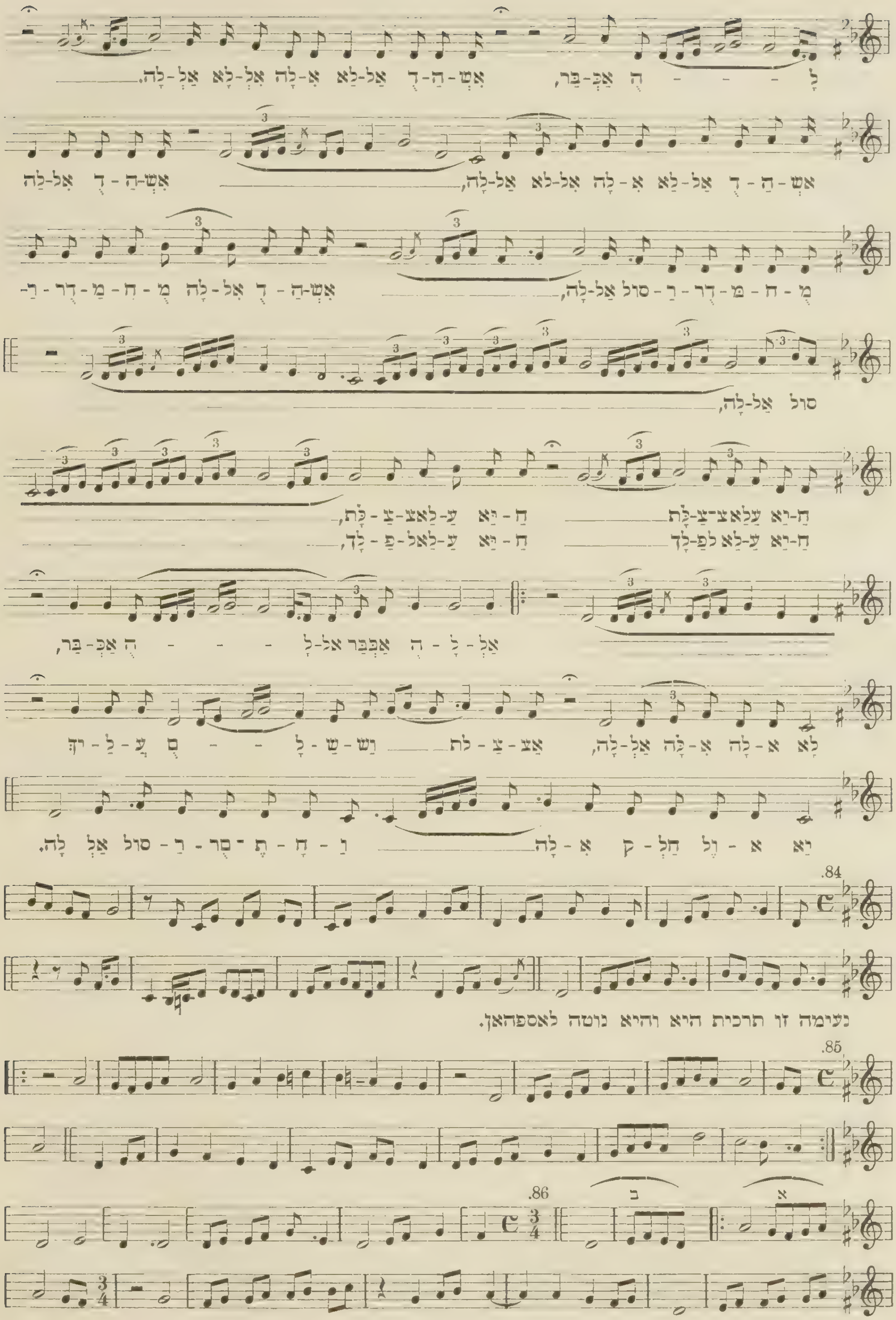
ואז הוא נקרא לפי אל־כולאי שַׁהְנָז.

ב) המקור. שמו הגאז־כר פרושו מיוסד על חגאז, ר"ל סלמו דומה לזה של חגאז, ונקרא בנו. מקורו כנראה תרכי. אין בו נעימות עממיות וכל הנעימות הן ממקור תרכי.

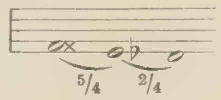
ג) איכות. שתי המדרגות בנות ה' רביעיות שבסלמו, השניה והששית, נותנות להמקם צביון מיוחד. מתחילים בהאוקטבה ואפילו בהספטימה סִי שמתחת ליסודי. ומכיון שהיסודי שלו, דוֹ, הוא גם היסודי של רַשת, לכן מסדרים אותו בדיוק אצל האחרון, או אצל נהונד ומהור.

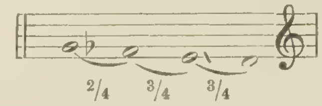

לָ - - - הֶ אַכְּ-בַּר, אִשְׁ-הַ-דְ אַל-לַא אִ-לָה אִל-לָא אַלְ-לָה.
אִשְׁ-הַ-דְ אִל-לַה אִשְׁ-הַ-דְ אַל-לַא אִ-לָה אִל-לַא אַל-לָה,
מְ-ח-מְ-דֶר-רַ- אִשְׁ-הַ-דְ אִל-לַה מְ-ח-מַ-דֶר-רַ-סול אַל-לָה,
סול אַל-לָה,
חַ-יַא עַלַאצ-צַ-לָּת חַ-יַא עַ-לַאצ-צַ-לָּת,
חַ-יַא עַ-לַא לִפַ-לָּד חַ-יַא עַ-לַאל-פַ-לָּד,
הֶ אַכְּ-בַּר, - - - אַל-לָ אַכְּבַּר אַלְ-לַ - הְ
לָא אִ-לָה אִ-לָה אַלְ-לָה, אַצ-צַ-לַת וַשׁ-שַׁ-לָ - - סֶ עֲ-לַ-יךָ
יַא אֶ-וֶל חַלְ-ק אִ-לָה וַ-חָ-תֶ-סֶר-רַ-סול אַלְ לָה.
84.
נעימה זו תרכית היא והיא נוטה לאספהאן.
85.
86.

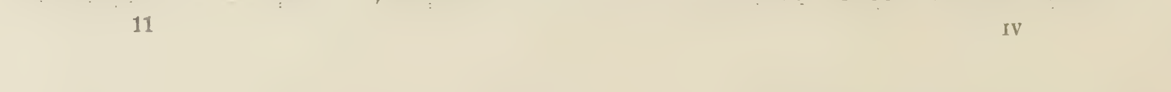
בשנות המלחמה. — ולפי הנראה אין המקאם הזה עֲרָבִי וגם לא שֵמִי מקורי. ראשית שמו חגאז, הנותן מקום לטעות שהוא ערבי, לא היה ידוע מקדם, כפי שנראה מתוך הדיונים הישנים, כגון של נגארה שלא נזכר בהם שם המקום הזה, ורק בזמן האחרון נתפרסם שמו. ושנית בחגאז נוהגים לזמרו רק בחמש רביעיות במדרגה השניה:

ולא בשש, שזה הנותן הטעם האמתי שלו. וגם אין אנו מוצאים שהעם הערבי יזמר בו שירים עממיים, מלבד תפלות וקינות על מתים. ואם נוסיף עוד את המסורה המובאה לעיל, שבחגאז למדו את דרכי הנגינה של השבוים הפרסיים וקבלו מהם, הרי ידים להשערה, שאת המקם הזה קבלו הערבים מן החוץ ואינו מקורי. ובאמת אין אנו מוצאים במקמים הערבים המקוריים מדרגות גדולות מארבע רביעיות שהן מדרגה שלמה של הנגינה האירפית. ואם תאמר המדרגה הרביעית של צַבָּא שהיא בת ו׳ רביעיות? — סוברני שהמקם הזה מֻרְכָּב הוא ואינו בצורתו המקורית. כי הסלמות הפרימיטיביים אינם אלא בני שלש וארבע מדרגות. ומשער אני שהמקם צבא הרכב ע״י המנגנים הערבים, בזמן שלטון התרבות הפרסית, משני יסודות, האחד מהצַבָּא העתיק שהיו בו רק שלש מדרגות

והיה ערבי עתיק, ובאמת הנעימות העממיות שבמקם זה אינן עולות על ג׳ המדרגות אלו, והיסוד השני הוא הסלם של מקם חגאז, ר״ל חברו את סלמו של חגאז עם מדרגות הצַבָּא, החל מהטון פַּה וגמור על פַּה למעלה. וזוהי גם הסבה שיש להצבא תשע מדרגות בסלמו. לפי כך הנכון לומר שהחגאז אינו ערבי ואף לא שֵמִי, אלא מונגולי־טַטַרי, והגזע הזה חביבות עליו מדרגות של שש רביעיות, ובא לפרס ולערב. וכן הביאוהו התרכים והצוענים למזרח אירפה, במקום מושב הגולה, ומשום שיש בו הרבה רגשנות ובַכְיָנוּת ויגון עמוק, על כן נתחבב גם על היהודים המעונים עד שנעשה ליסוד בנגינתם בארצות הללו, בהיות אשר להיהודים יושבי צפון ומערב אירפה לא חדר. וכן אינו ידוע ליהודי מרוקו, פרס ובבל בתפלותיהם ולא להספרדים האירפיים ואף לא ליהודי תימן, ואין תימה שרק הספרדים יושבי תרכיה הצפונית ויהודי אשכנז הנ״ל יודעים אותו, כי כאמור השפעו מהגזע המונגולי־הטטרי. ואִילו היה מקם ערבי מקורי, הרי היה ידוע לערבים בתימן! כשם שמקם נוא וביאת ידועים להם. על כן יש להחליט שמקם זה אינו שֵמִי עתיק ולא היה ידוע בארץ ישראל בסוף ימי הבית השני, משום שאין אנו מוֹצאים אותו בין הנגינות לתנ״ך כלל בשום קבוץ יהודי. וכן אין זכרו בנגינות הנוצרים הקטולים. והנוצרים הסוריים היעקביים והנסטוריים משתמשים בו רק לעניני קינות על מתים, כהמשלמים. אולם אצל יהודי המזרח גם ל„איכה" אין משתמשים בו, רק הסוריים והספרדים הכניסו נעימות אחדות לקינות במקם זה, ע״י השפעת המשלמים והנוצרים. וכן מתפללים מוסף לשבת ולשלש רגלים במקם זה, מסוף הקדושה „הוא אלהינו" עד גמירא. וממש כך נוהגים גם האשכנזים. והנראה שידוע הדבר שתפלת מוסף נהגו רשות להתפלל עד ו׳ שעות ביום ולא נכללה בתפלת־חובה של שחרית. ונוהגים יהודי סוריה שהחזן הקבוע מתפלל שחרית דוקא וקורא בתורה, ולמוסף מכבדים את כל הרוצה מתוך הקהל להתפלל ובאיזו נגון שהוא רוצה, ויהודי סוריה מחליפים בכל שבת ומועד נגון אחר לתפלת מוסף והספרדים בסוריה ובא״י אחזו בנגון שבמקם חגאז ומהם עבר כנראה בתקופת הקבלה מנהג ונגון זה ליהודי אשכנז ופולין. — ויש עוד להוסיף שלהיונים הקדמונים ג״כ לא היה סלם כזה של חגאז ידוע כלל, ובכלל לא תִמָצא בנגינתם מדרגה בת אחת ומחצה. ואילו היה מקם זה שֵמִי מקורי ודאי שהיו היונים לומדים אותו ומכניסים אותו ברשימת הסלמות. ויש להזכיר עוד שאל־כולאי קורא לחגאז בשם „נהונד הקטן", כנראה היתה לו קבלה שהוא ממקור פרסי. ויש להוסיף עוד כי אין יהודי המזרח מזמרים את „הבקשות" בחגאז רק ה„פזמונים".

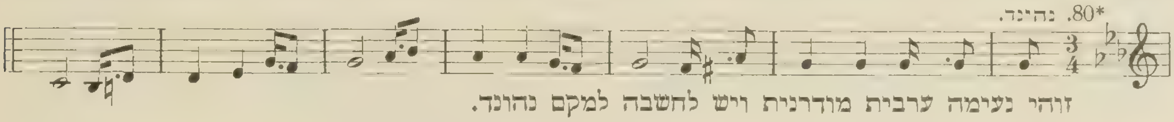
ג) איכות. מתחיל מהיסודי רֵי, מהטרצה והקורטה וחותם על היסודי. המקם הזה נבדל מיתר המקמים במדרגות הסלם שלו ובולט למדי.

.83 קריאת המאזן לתפלה.

*80. נהונד.

זוהי נעימה ערבית מודרנית ויש לחשבה למקם נהונד.

81. ביאת. *

גם זוהי נעימה ערבית מודרנית ויש לחשבה למקם ביאת.

15. עשיראן.

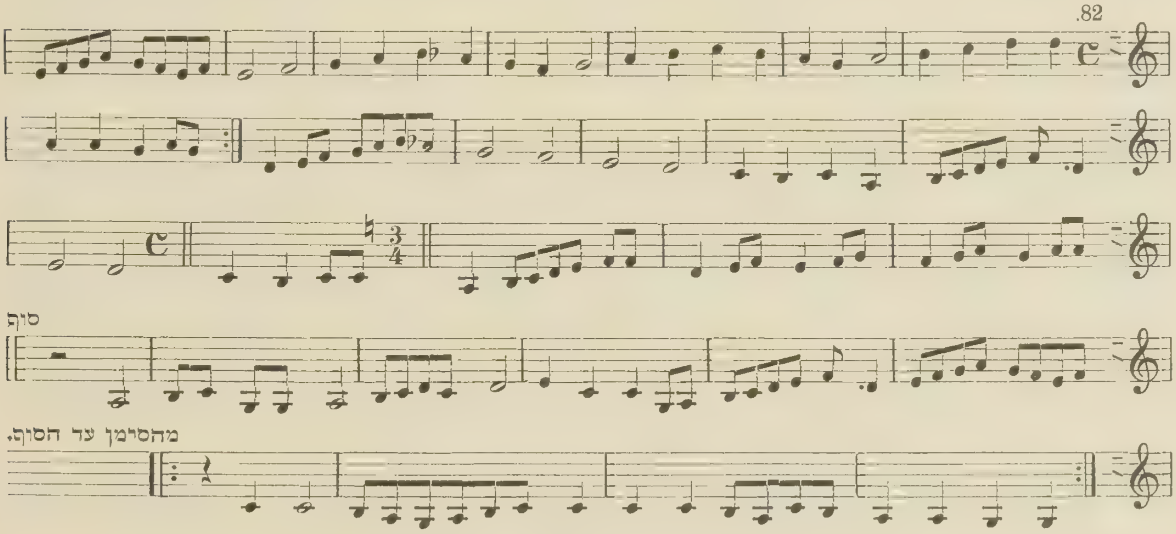
א) הסלם. סלמו דומה לסולם חוסיני, רק באוקטבה נמוך ממנו, ועולה אוקטבה וקורטה. היינו מהטון לַה הנמוך עד לַה הגבוה באוקטבה ועליו עוד עד רֵי.

ב) המקור. עשיראן אינו ידוע במצרים וגם בסוריה אינו מפרסם ועפ"י רב כוללים אותו בחוסיני ופרוש שמו הוא אולי כמו שבארנוהו לעיל. בדיונים הישנים אינו נזכר ואין בו נעימות עממיות.

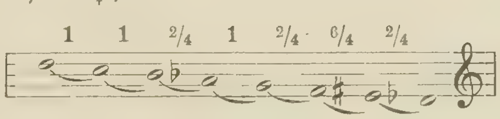
ג) מתחילים מהיסודי עשיראן = לה, מהקורטה רֵי, מהאוקטבה ומהקורטה רֵי למעלה.

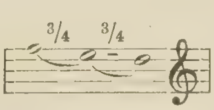
התנועה הסופית היא עשיראן קרוב לביאת־חוסיני ולכן נכלל הוא עפ"י רב באחד משניהם.

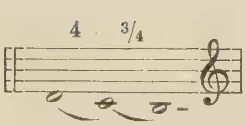
82.

16. חִגָאז. (וכותבים חיגאס.)

א) הסלם

גם

למטה

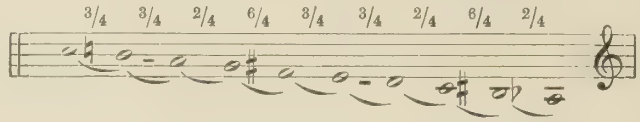
לפעמים מגביהם את הסִי♭ לסִי פשוט.

ב) המקור. חגאז נקרא על שם המדינה חגאז בערב, אשר בה שתי הערים הקדושות, מכה ומדינה. ויש להמקם הזה קדושה ידועה בסוריה ומצרים, כי בו המְאַזֵן = المؤذن קורא לתפלה מעל המגדל. אולם באנטוליה המְאַזנים התרכים מזמרים את קריאת התפלה במקם ביאת, כך שמעתי כמה תרכים בהיותם כאן

ג) איכות. מתחילים מהטון היסודי לַה, בהסקונדה סִי, מהקורטה רֶי ומהספטימה סוֹל, ומסימים על היסודי לַה או גם על רֶי ואז נקרא הוא חוסיני־כַּר־דוכא, ר"ל חוסיני המיֻסד על דוכא — רֶי. ואם יש במנגינה סִי משפל בחצאית במקום ריבעית, אז נקרא הוא חוסיני־ביאת.

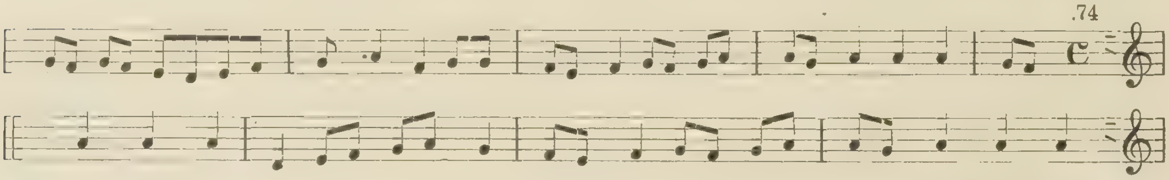
כמל אל־כולאי מחליט שכל המנגינות המצריות העתיקות והחדשות מיוסדות על חוסיני־כר־דוכא. הוא מביא גם חוסיני בסלם אחר ונקרא סוז־דל = לב יוקד.

סלמו:

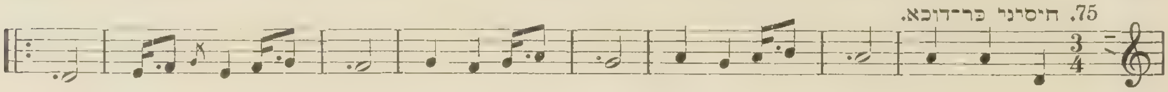

סלם החוסיני יבא הרבה בתפלות יהודי־המזרח, אך לא בנוסח הערבי המבאר לעיל, אלא קרוב להנוסח הנוצרי הרומי. ועוד נשוב לדבר בו.

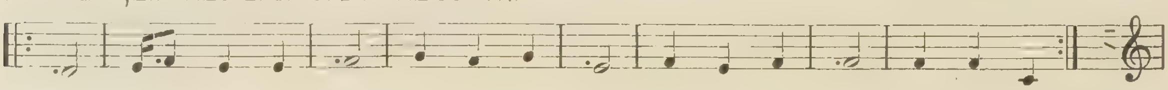
74.

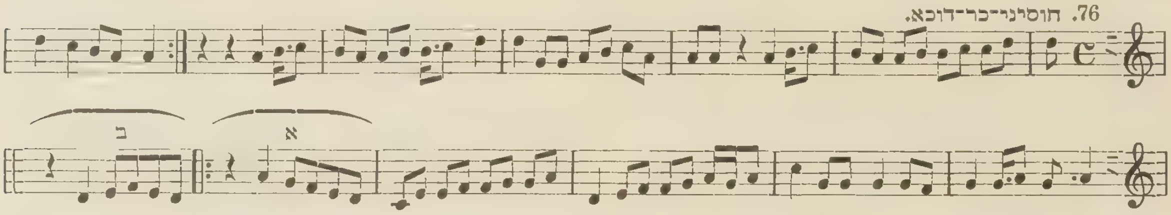
75. חוסיני כר־דוכא.

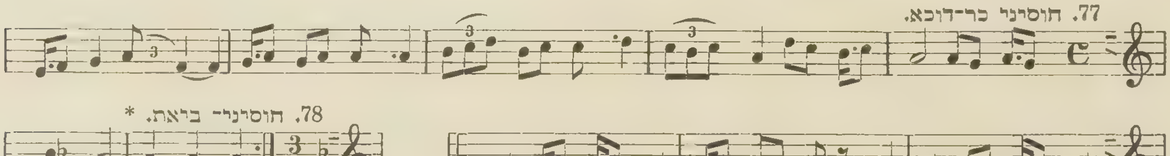
זוהי נעימה תרכית שנתפרסמה בזמן המלחמה.

76. חוסיני־כר־דוכא.

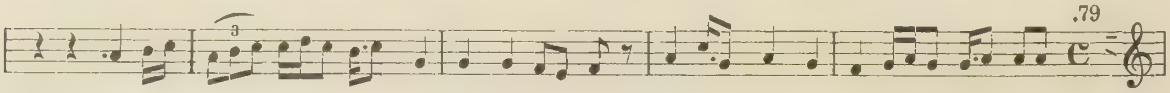
77. חוסיני כר־דוכא.

78. חוסיני־ ביאת. *

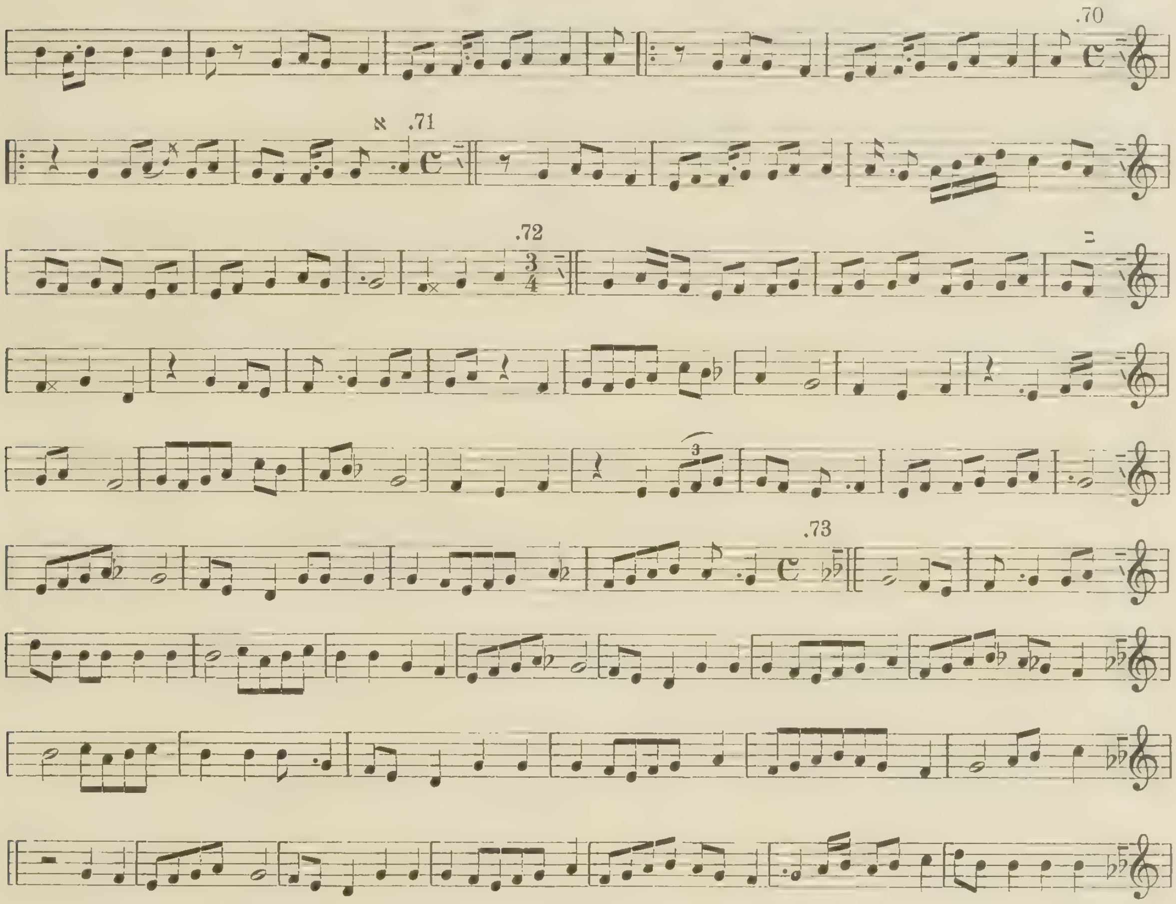

79.

* זוהי נעימה תרכית מודרנית בשם „אִנְתִקָם" = הנקמה. והיתה מפרסמת מאד בזמן המלחמה.

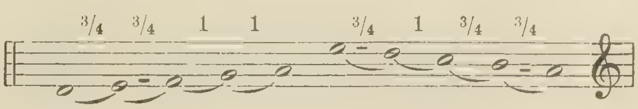
ומשום זה נעימת „לכה דודי“ תשתנה בפי יהודי בלקן לסלם הרך, בהשפילם הסי בחצי מדרגה, היינו לְסִי. כי יהודי בלקן עומדים ברב תחת השפעת הסלבים, היונים והרומנים שאין בנגינתם מדרגות רביעיות, על כן התמזגו מדרגות הנוא אצלם למדרגות הרך, אך לא למדרגות החזק. וטבע המדרגות של הנגינה מזרחית כך היא: מדרגה רביעית תשתנה בפי האירפיים לחצאית; מדרגה בת ג׳ רביעיות לחצאית או לשלמה; מדרגה בת ה׳ רביעיות משתנות למדרגה וחצאית. ומטעם זה חלו בנגינה הערבית באירפה שנויים במדרגות הסלמות. ועוד נשוב לדבר בזה הענין בפרטרוט במקום אחר.

נעימה זו היא בנוא הקטן, בה המשפט הראשון חוזר, אחריהם יבוא משפט חדש ושוב חוזר משפט א׳, אחריו משפט ב׳ ושוב א׳.

14. חוסיני. (וכותבים חוסייני, אוציאני.)

א) הסלם:

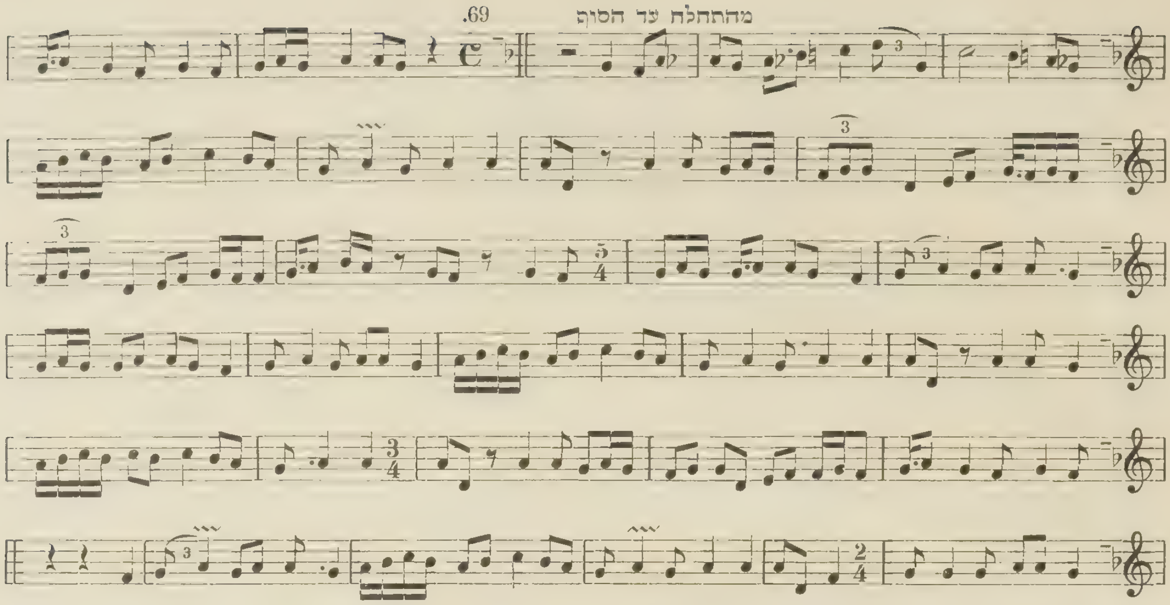

ז. א. סלמו כסלם נוא בקרוב, אלא שמתחיל מלַה. ומעולם אינו עולה אוקטבה, אלא רק הקוינטה ויורד קוינטה עד רֵי.

ב) המקור. שמו על שם חוסיני בן עלי הקדוש המומת (נכדו של מחמד; עלי היה חתנו של מחמד). ועד היום נוהגים השעתים בפרס לקונן בכל השבוע שבו הומת חוסיני, בשירי עצב ועגוים, ועוברים בכל השוקים בקבוצות בקינים והגה והי[1]. אולם כנראה ידוע מקם זה בפרס ובבל, במקומות השעתים, בהיות אשר בסוריה, ששם סוניתים, אין מקם זה ידוע כל כך ומכלילים אותו בביאת.

[1] יעוין במבוא לכרך ג׳.

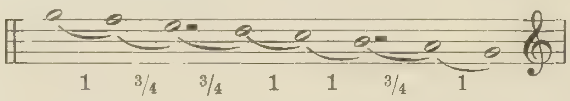
69. מהתחלה עד הסוף

שעור הזמן של רהאו הוא בנחת, כעין אַנדַנטינוֹ.

13. נַוָא. (וכותבים נאבה, נאוה, ניבה.)

א) הסלם:

ואין בו לא מטעמו של הרך ולא מטעמו של החזק. אמנם דומה הוא במקצת להמיקסולידי.

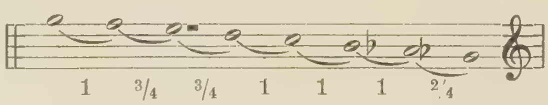
ב) המקור. פרושו בארנו למעלה. הוא מפרסם מאד בכל המזרח והרבה בתימן, כפי שראינו בחלק התימנים. המקם הזה עתיק הוא ובזמנים הקדומים היו משתמשים בו הרבה, אלא בזמן האחרון הזניחוהו קצת. בו הרבה נעימות עממיות ערביות, וכן אצל היהודים תופס מקום חשוב בתפלות, בבקשות ובפזמונים. כל קבלת שבת, נגון לכה דודי בכל סוריה, מצרים, תרכיה והבלקן וכן ערבית לשבת עד ויכלו, וכן הבקשות הידועות של נגארה.

ג) איכות. מעולם אינם עולים כל הסלם, אלא עולים מהיסודי עד הקוינטה ויורדים עד הקוינטה למטה וחותמים ביסודי ותנועותיו הסופיות הן

ותנועותיו האפיות

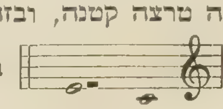
להפרסים שני מיני נוא הגדול והקטן. הגדול הוא המובא עד כאן, להקטן יש סלם אחר

והמנגינה 73 דוגמא לו.

בסוריה כוללים את מנגינות הנוא הקטן בתוך השיגה, כי להם ידוע רק נוא אחד. אולם גם בנוא הגדול יש שמשפילים את המִי והסִי במדרגות חצאיות. —

מתחילים מהיסודי, מהסקונדה או מהספטימה, ר"ל הסקונדה למטה מהיסודי.

והנה אעפ"י שהטרצה שלו היא משפלת רק ברביעית -סִי בכל זאת יש שנוטה יותר לטעם הסלם הרך, כאלו היתה טרצה קטנה, ובזה משתנה טעם המקם נוא מרֻשת, שאעפ"י שגם לו ישנה טרצה משפלת רק ברביעית בכל זאת טעמה נוטה לטעם החזק והטרצה עושה רשם יותר של טרצה גדולה

בחלק ב' עושה המנגינה האחרונה תחליף לחג'אז. — להמנגינה 64 יש טעם אירפי, להמנגינה 65 טעם תרכי.

12. רְהָאו. (וכותבים רהאווי.)

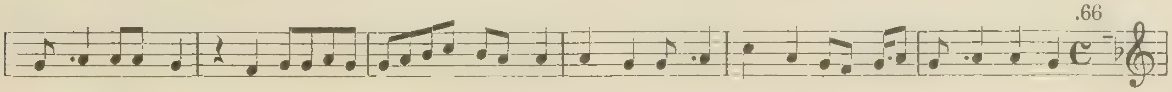
א) הסלם. אותו הסלם של המקם ביאת, ר"ל הדומה לסלם הרך המזרחי האֶאולי והמתחיל מרֵי-d.

ב) המקור. על שֵׁם העיר אֶר־רְהָאי = الرها, לפי קבלת היהודים אור־כשדים, והיום נקראת אֻרְפָא בארם נהרים הצפונית ובה קהלה יהודית עתיקה ונקראים אֻרְפָּלִים, ומהם קהלה בירושלים והם הסַבָּלִים שבעיר. והנה העיר הזאת עתיקה היא מאד ולפי החוקרים היתה נקראת בזמן הקדמון „אורהא" וכן נמצא שם זה בכתבי היתדות למלכי אשור הראשונים[1] ואומרים שהשם אורהאי יורה על שבט מערבי שהתישב בעיר הזאת, כי אורהא מערב בארמית העתיקה, ואני לא מצאתי מלה זו בארמית. והמלך סרגון מונה בין השבטים שכבש גם השבט האורהאי היושב במקום שעכשו נמצאת אורפא. ובאמת נשאר השם הזה בלשון הארמית־הנוצרית היעקבית, ועד היום זה קוראים הכמרים לה „אורהא". — כשכבשו היונים את העיר בהמאה השלישית לפסה"נ ע"י אלכסנדר קראו לה אֶדֶסָה, אולם השם ארהא נשאר בפי התושבים. וכבר בהמאה הששית לפני ספירת הנוצרים שָׁהָה פיטגורס בעיר זו וקרא לה ג"כ אֻרְהָא ושם שמע כנראה את הנוסח העממי שאנו קוראים לו עתה „רהאו", ולפי האגדה המציא באותו לילה שלן בעיר את סלם הנוסח או הנוסח בעצמו (עיין אמברוז ח"א ע' 436). כנראה נוסח זה היה עתיק מאד ומפרסם בכל המזרח הקרוב, מה שעורר את החכם היוָני הזה, ששאב את חכמתו כ"ב שנים במצרים וסבב בכל ארצות הקדם לאסֹף את חכמת בני־קדם, לסור גם לעיר העתיקה אֻרְהָא למען האזן לנוסח העתיק המקבל שם, כי כידוע היה פיטגורס מומחא בנגינה המצרית והעמיד את הפלוסופיא שלו על חכמת הנגינה. — והנוסח האֻרְהָאִי היה מפרסם, כדברי האגדה הערבית שמובא במלונו של „מוחיטה אל־מוחיט" „אשר לשמעו מתאספים המלאכים וגם השֵׁדים", ר"ל שיש בו הכח להשפיע גם על הטהרה וגם על הטומאה. — כשכבשו הערבים את העיר ושמעו את שמה, חשבו כי שמה הוא בעצם „רהא" והחברה „אר" הוא הידיעה, על פי הלשון הלשון הערבית שמבטאים בה „אל" הידיעה הבא לפני „ר" כמו „אר" ומבליעים את ה„ל", ובכן טעו לחשב כי שם העיר „אל־רהאו" וקריאתו „אֹר־רְהָאו", ומשום זה קראו להנוסח הנגיני שלה „רְהָאוִ" ר"ל נגון העיר „רהאו". בהמאה הט"ו כבשו התרכים את העיר והכניסו בשמה שבוש אחר, במקום „ה" פֿ, וקראוה אֻרְפָא במקום אֻרְהָא, מטעם לא ידוע. —

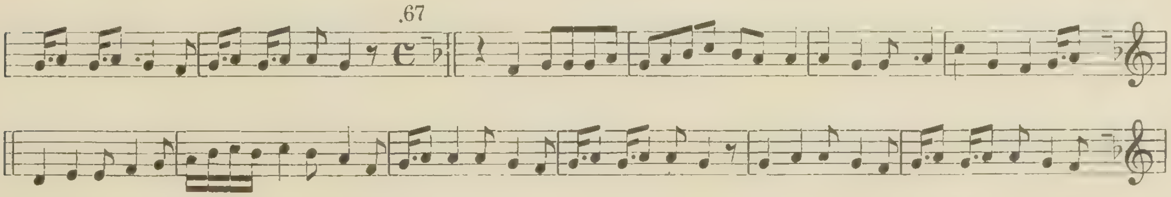
בהדיון של ר"י נגארהְ אין המקם הזה וגם במצרים אינו ידוע כל כך, אולם בסוריה הוא מפרסם. וכבר הבאנו לעיל במקם ביאת את המקומות שלדעתנו נמצא מקם זה בנגינה העברית[2].

ג) איכות. רהאו משתנה מביאת רק בנוסח נגינתו. בו מתחילים דוקא מהטון נוא — סול, נוטים לרֵי — דוכא ומסימים בפַּה, ר"ל בטרצה של הסלם. ומשום שהוא עולה עפ"י רב עד הטרצה שלו, היינו לה — חוסיני, לפיכך קוראים אותו מנגני חלב „בן החוסיני". אחרים אומרים שתולדתו מביאת.

.66

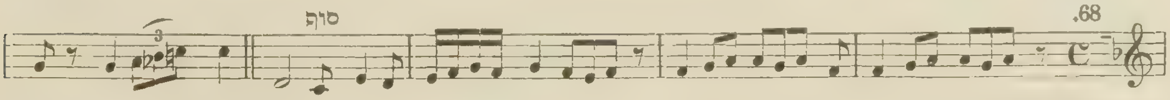

.67

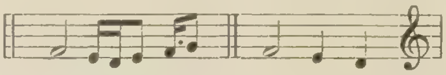
בנעימה זו החִתּום על היסודי רֵי.

.68

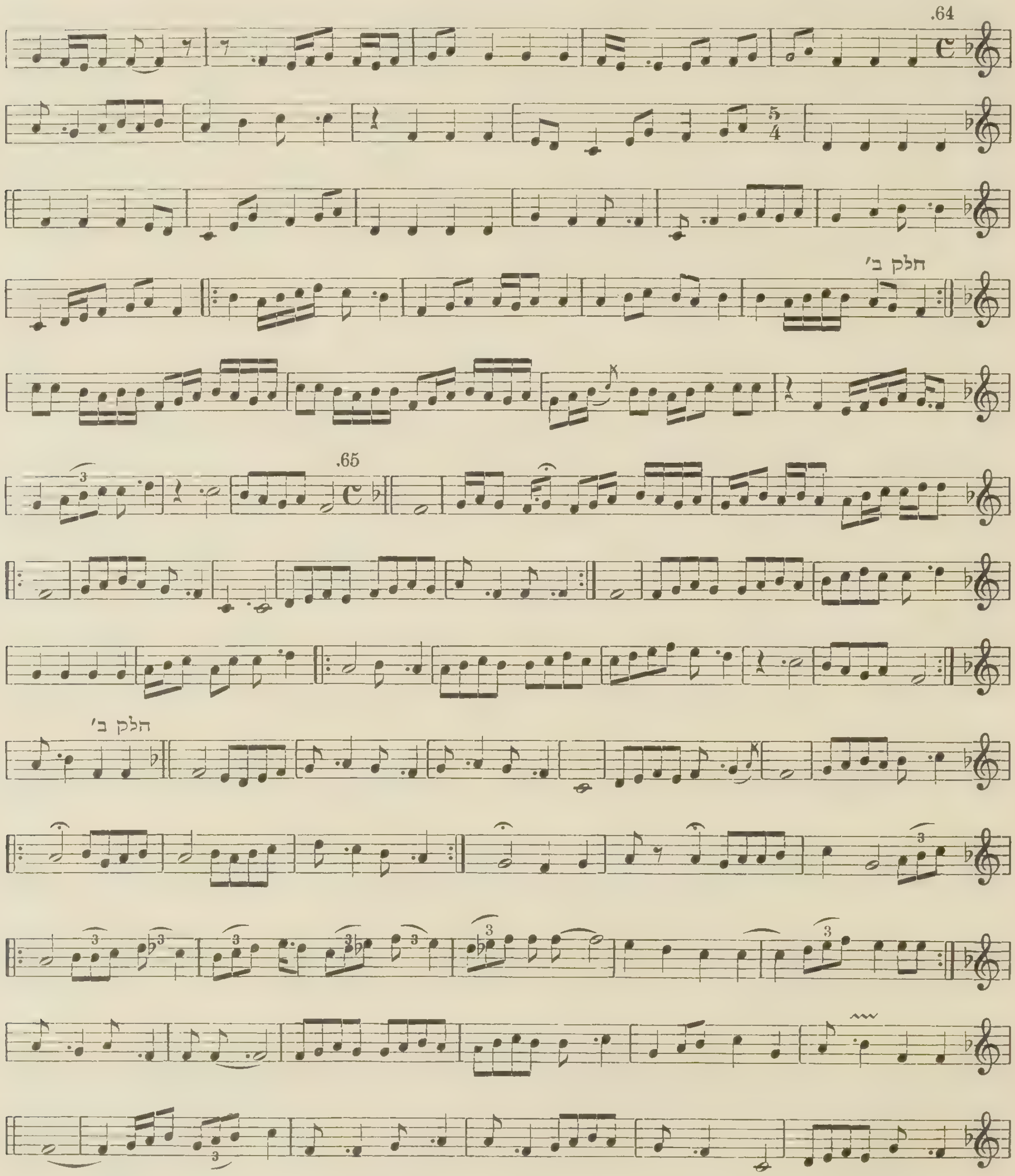

[1] יעוין באנציקלופדיה בריטניקה, ערך רהאו, אֶדֶסָה, אורפא.
[2] יעוין באריכות במבוא לכרך ב', בנוסח איוב.

של פסח, לשבת שירה וכיו״ב, משום שבכל הימים האלה ישנו זכרון מתן־תורה ויציאת מצרים, שהם עדות לכלולת כנסת־ישראל עם אביה שבשמים, כידוע ליודעי חן. וכן כל הברכות לקדושין והפזמונים לחתונה ולחתן ולשבת שבת החתן עולה לתורה, כלן בעגם. התנועות הסופיות של מקם עגם הן:

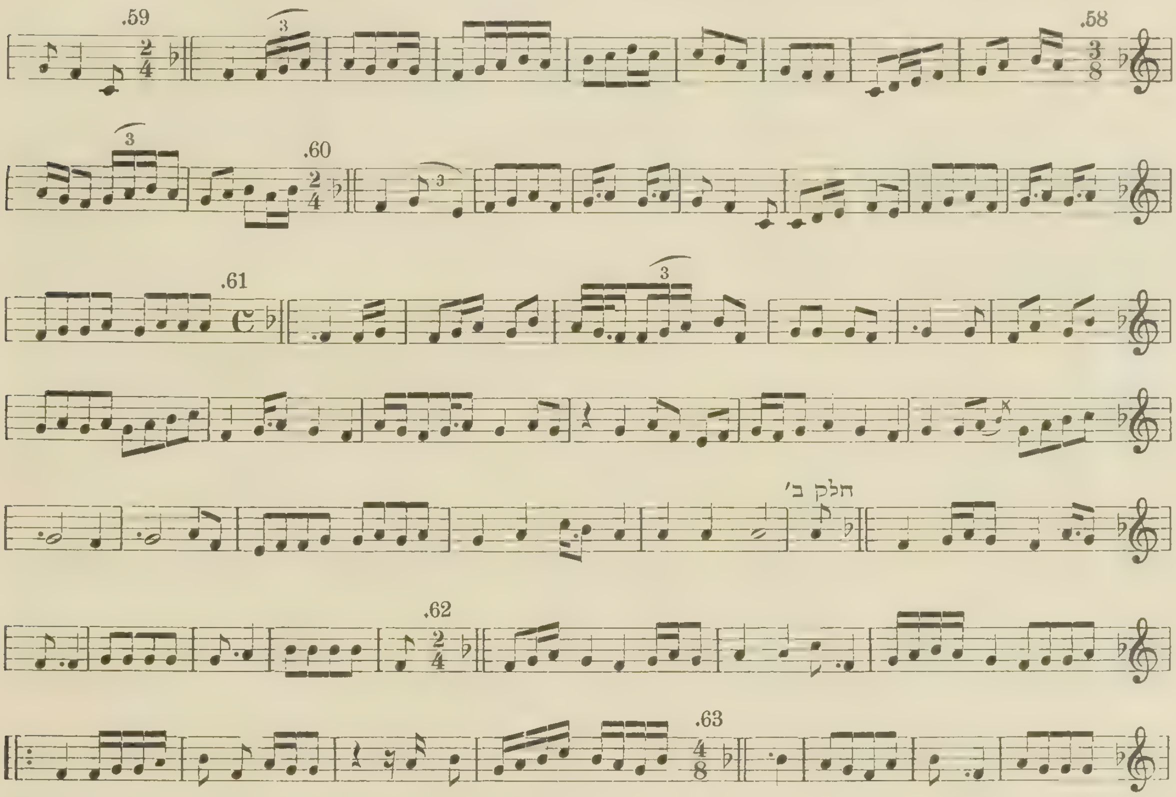

המנגינות של עגם הן לרב פרסיות או אירפיות ואין להערבים חלק במקם זה מיצירותיו הוא, ואין פלא שיש להפרסים אותו הסלם החזק של עמי אירפה, כי על כן הפרסים שייכים להגזע ההִנדו־גרמני, האריי, וכשם שיסודות לשונם אריים הם, כך גם יסודות נגינתם.

אינו ידוע בסוריה. במצרים אין המקם סזכאר ידוע ובמקומו משתמשים שם במקם גַרְכָּא, שגם לו יש אותו הסלם כמו לסזכאר, ובדיונים המצרים מביאים רק גרכא, רק בדיונים סורים מביאים סזכר ואין בהם גרכא. אולם בדיונים של חלב ודמשק מביאים את שניהם. ובדיון של ר"י נגארה אין סזכאר כי אם גרכא, מה שמראה שבזמנו לא היה סזכאר ידוע ורק אחריו נתחדש ונתפרסם, ומוכיח כי חִדְשוּ בו מה שלש היית בגרכא. אך בזמן הזה אין שום הפרש נִכָּר בין שני המקמים ואפן אחד להם.

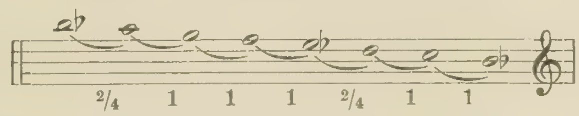
ג) איכות. סזכר הוא בן עגם אך נתעלה למדרגת „אב" מרב פרסומו. — אָפיו קל ועליז כראוי לילד, כי את המנגינות הרצינִיות והמתונות שייכות להאב, לעגם. ולכן משקלו של סזכאר בשמיניות. נעימותיו עולות עד הקוינטה למעלה ויורדות עד הקוינטה למטה. סזכאר עומד קורטה נמוך מעגם, בפָּה, ויש לו הסלם החזק האירפי לכל פרטיו. אך ע"פ רב יורד האב, עגם, לסלם הבן, משום שבסלמו ה יותר לזמר, כי הוא בתחום הבינוני של הקול. רב נעימותיו קלות וברות עממי.

הנעימה האחרונה היא לרקוד ומתלהבים בה. — מהנעימות המובאות ראינו שמקם סזכאר אוססגר הוא דוקא קל בטבעו, על כן אין בו אלא נעימות קטנות, קלות ופזיזות.

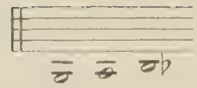
11. עגם. (וכותבים עגאם, עאגים, אגים.)

א) הסלם:

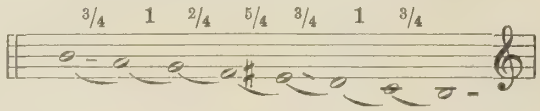

נמצא שיש לו אותן המדרגות כמו לסלם ססגר, רק בקורטה גבוה ממנו.

ב) המקור. פרושו של עגם בארנו לעיל (שכונתו פרס) ונקרא על שֵׁם פרס סתם, משום שהוא הסלם הפרסי. ר"ל שהפרסים משתמשים בו ביותר. אולם בפרס נקרא נֶוְ־רוּז = نوروز = היום החדש. וכן נמצא בדיון של ר"י נגארה (ניברוץ). — במקם זה מנגנים את כל המנגינות שבסלם החזק, בתחום הבינוני, היינו, מִי, פָּה, ♯פָּ, סול, ♯סול, לַה, ♭סִי ואשר להם משקל מתוך מאַדַגְיוֹ עד מוֹדֶירָטוֹ. והיהודים המזרחיים משתמשים בו לכל חגיגה של התרוממות ופאר, כגון לחפה, לשמחת תורה, לשבועות, לשביעי

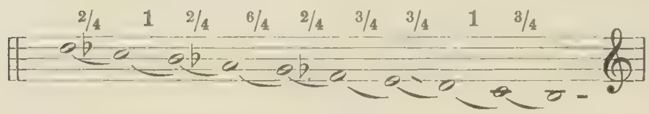
ובירידה ואין צריך לאמר שזוהי הרכבה מוזרה ולא כל אדם נזקק לה. ואל־כולאי מבאר פרושו: סלסול או יִפוּי גבוה. בזה הוא מבאר שפרושו של אוג = גבוה.

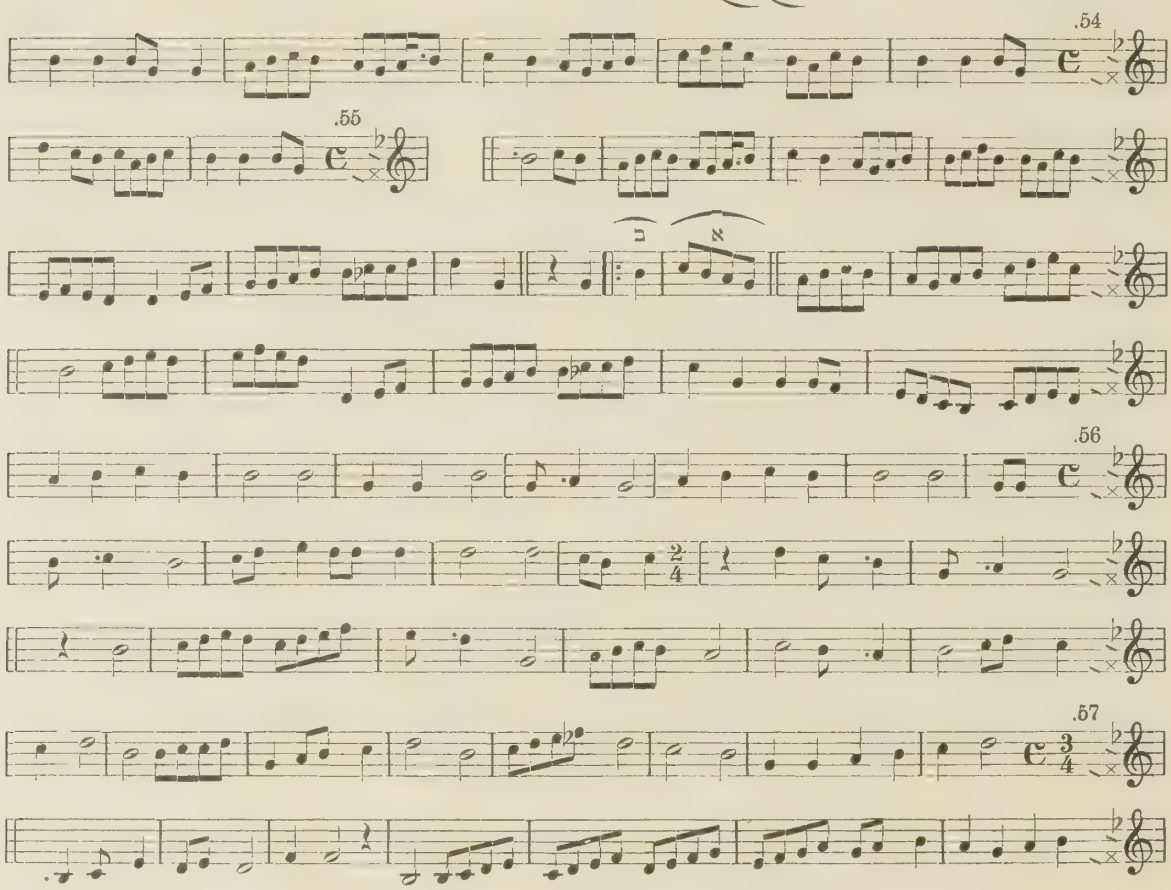
ב) פַּרְחָנָק = فرحناك מלה ערבית בנטיה תרכית או פרסית ופרושה: נחת רוח, הרחבת הנפש. שמחה. וסלמו

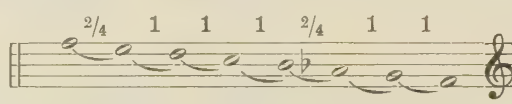
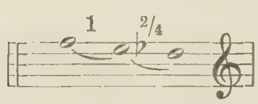
ולמטה בירידה כמו הסלם שלפניו.

ג) בַּסְתָּה־נִגָּר = بستة اُنكار = שירת היפיפיה (פרסית) וסלמו

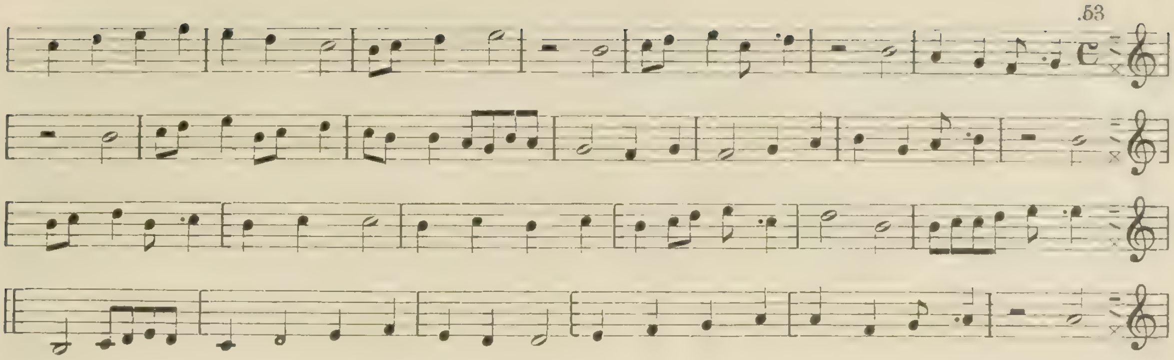
10. סזְכָּאר. (וכותבים ססגר.)

א) הסלם לפ׳ אלכולאר

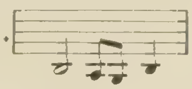
ב) המקור. סַזְ־כָּאר = سزكار פירושו „יסוד הסַז“ כי סַז הוא כלי נגון פרסי וגם תרכי ודומה לעוּד או להכלי Laute[1] בצורה קטנה וכנראה מתחיל כלי זה מפַּה על כן נקרא המקם על שמו. וכלי נגון זה

[1] אמברוז ח״א עמ׳ 458 מחליט שמקור השם הוא „אלעוּד“ הערבי־הפרסי ונוסעי הצלב הביאוהו לאירפה ונתפרסם רק בהמאה הי״ב, מקדם הביאוהו הספרדים והצרפתים וקראוהו בשמו הערבי Lauta.

.53

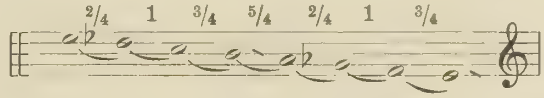

ב) המקור, כבר בארנוהו במקם שיגה.

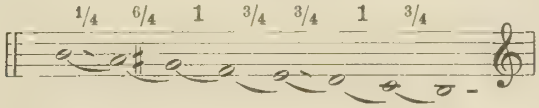
ג) איכות. בערק אין עכשו נעימות ערביות, כי את כלן שרים במקם שיגה, כמבואר לעיל, והסבה היא כנראה משום שגבולות שיגה הם בתחום האמצעי של קול האדם ועל כן נוח יותר לזמר בו. התנועה הסופית היא כמו זו של השיגה או . מתחילים עפ"י רב מהסקסטה סול ומסימים על היסודי, ולפעמים עולה הנעימה למעלה מהאוקטבה, כמו בנעימה 52 חלק ב׳ וכן 53. אולם בהרבה מקומות נוהגים לקרא את הקוראן במקם ערק, בעקר בבבל ובמערב, בהיות אשר בסוריה ומצרים קוראים את הקוראן עפ"י רב במקם חגאז.

9. אוג. (וכותבים אוגי.)

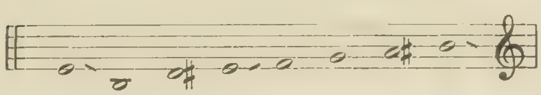
א) הסלם. אוג שפרושו „גבוה", כמבאר לעיל, הוא הוא מקם ערק באוקטבה גבוה. משום זה סלמו של אוג הוא כסלמו של ערק, רק -מי למעלה משתפל למי משפל, היינו בחצי מדרגה שהוא ב׳ רביעיות. דרויש מחמד אינו מביא את המקם הזה, ובמקומו מביא הוא סלם בשם חזאם־אש־שיגה, ר"ל דומה לשיגה (בעצם حزام = מקשר, הדק היטב, דבוק). סלמו

אל־כולאי מסדר את סלמו של חזאם־אש־שיגה באפן זה:

זהו בעליה, בירידה:

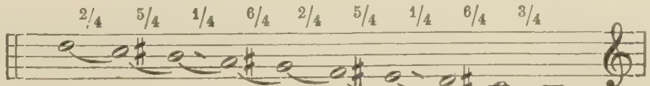
ומדגיש שהסוף צריך להיות על השיגה. בסוריה אין המקם הזה ידוע.

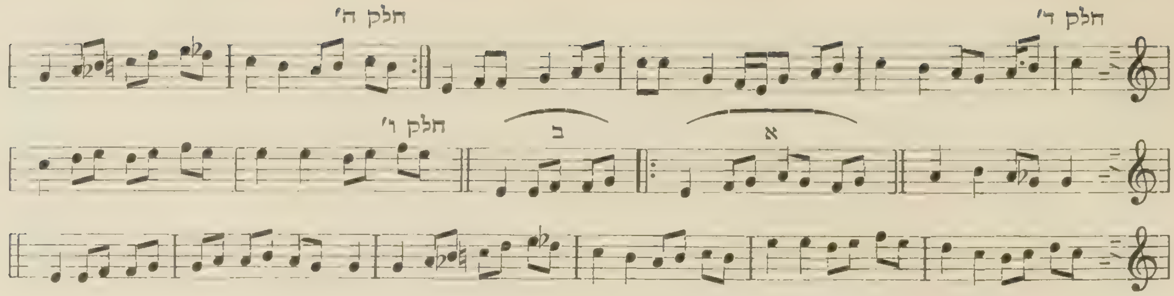
ב) המקור של מקם זה הוא פרסי. כי אינו ידוע בעם הערבי ואין בו נעימות עממיות.

ג) איכות המקם היא כמו ערק בכללותו, אולם היות והוא מתנועע מהטרצה סול = נוא שלמטה מהיסודי ועד הקורטה מי, על כן נוצרות בו תנועות מיוחדות בטעמן. היחס בין ערק לאוג הוא כמו יחס של רשת למהור. במקם זה (אוג) הטון נוא מושל בו. ועושים תחליפים למקם נוא, ביאת, שיגה ורמל.

לפי אל־כולאי ישנם לאוג הבנים הללו:

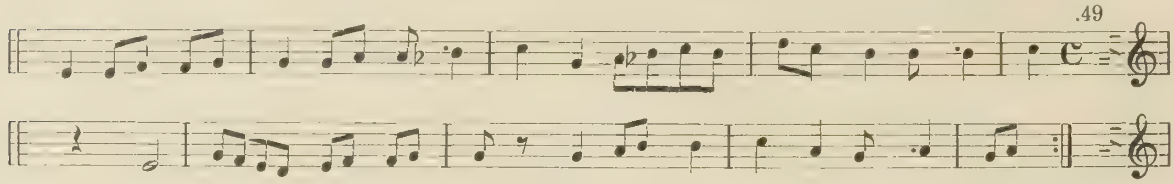
א) אוג־ארא = آرا פרסית, הדרת האוג, וסלמו:

לנעימה זו ששה חלקים ונקראת בשרו ג"כ. ויהודי חלב מזמרים אותה.

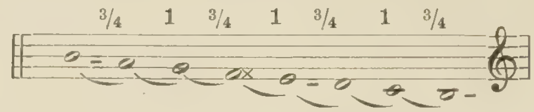
49.

הנעימה נקראת עִרַק־אַש־שיגא, כלומר ערק בטעם שיגא ולמטה נבאר את פרושו.

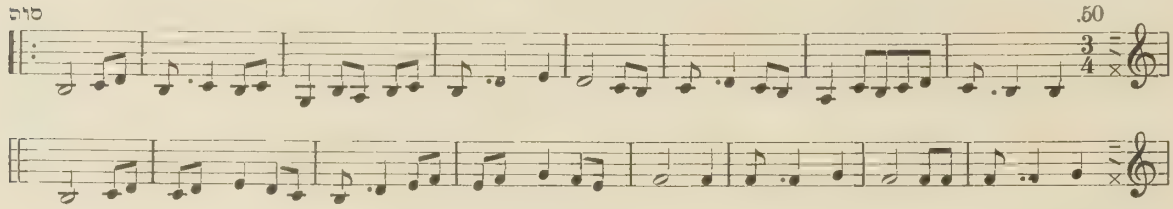
8. ערק. (וכותבים גם איראק.)

א) הסלם:

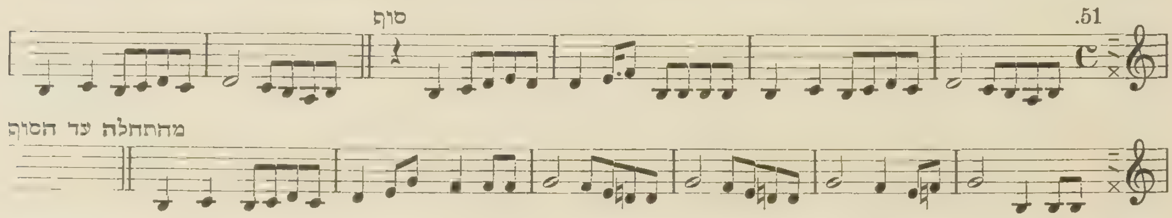

דרויש מחמד ואל־כולאי שמים ג׳רכא — פַּה במקום נים־חג׳אז × פַּה, אלא למעשה תמיד × פַּה ולפעמים אפילו 𝄪 פַּה. ויש מחלקים שני מיני עִרַק, א) ערק־שיגא והוא הערק הפשוט, ב) ערק־צבא ובו משפילים את הסול♭ היינו צבא.

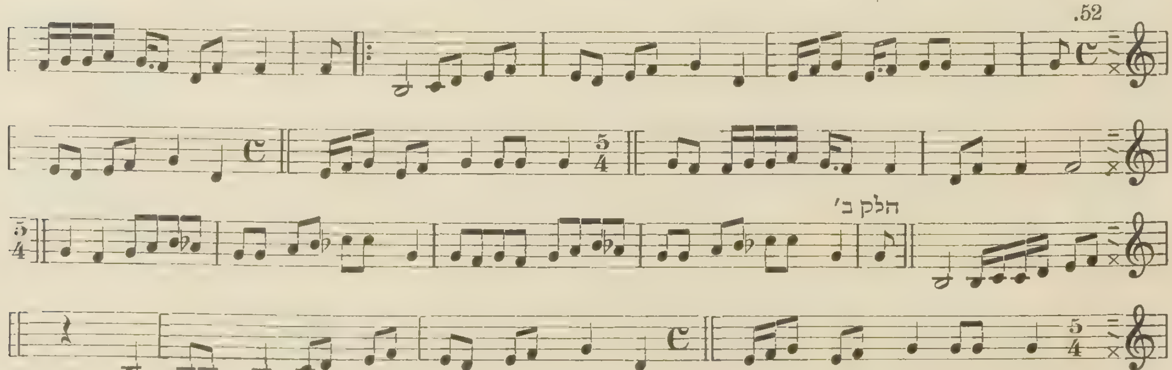
50.

51.

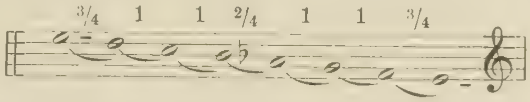

52.

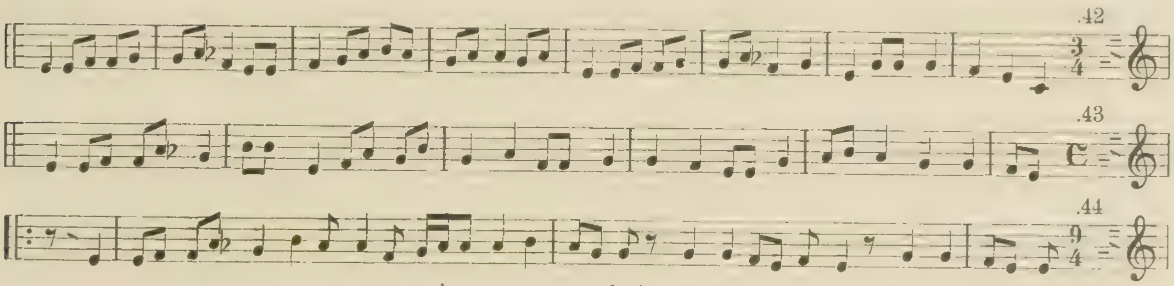

הזו מהיונים, שהרי אי אפשר הדבר שנוסחאות התנ"ך והתפלות של היהודים וכל הנגינה הערבית העממית תהא לקוחה מהיונים. ובמקום אחר נקדיש לזה הענין מחקר מיוחד[1].

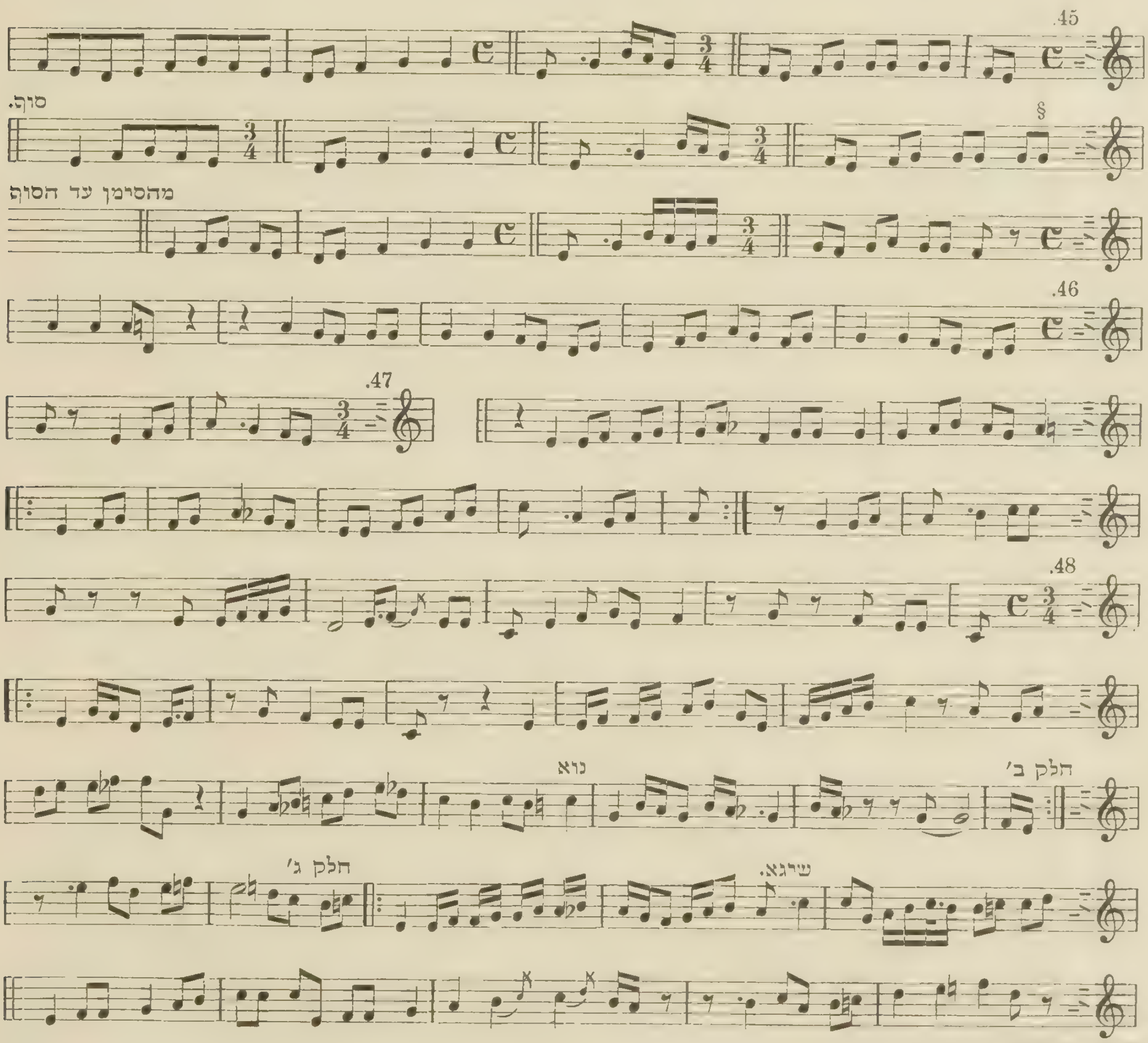
בן השיגה הוא שְׂעָאר شعار בערבית סימן, מנהג, ונמצאה מלה זו גם בתרכית ולפי אל־כולאי הוא מקם תרכי וסלמו:

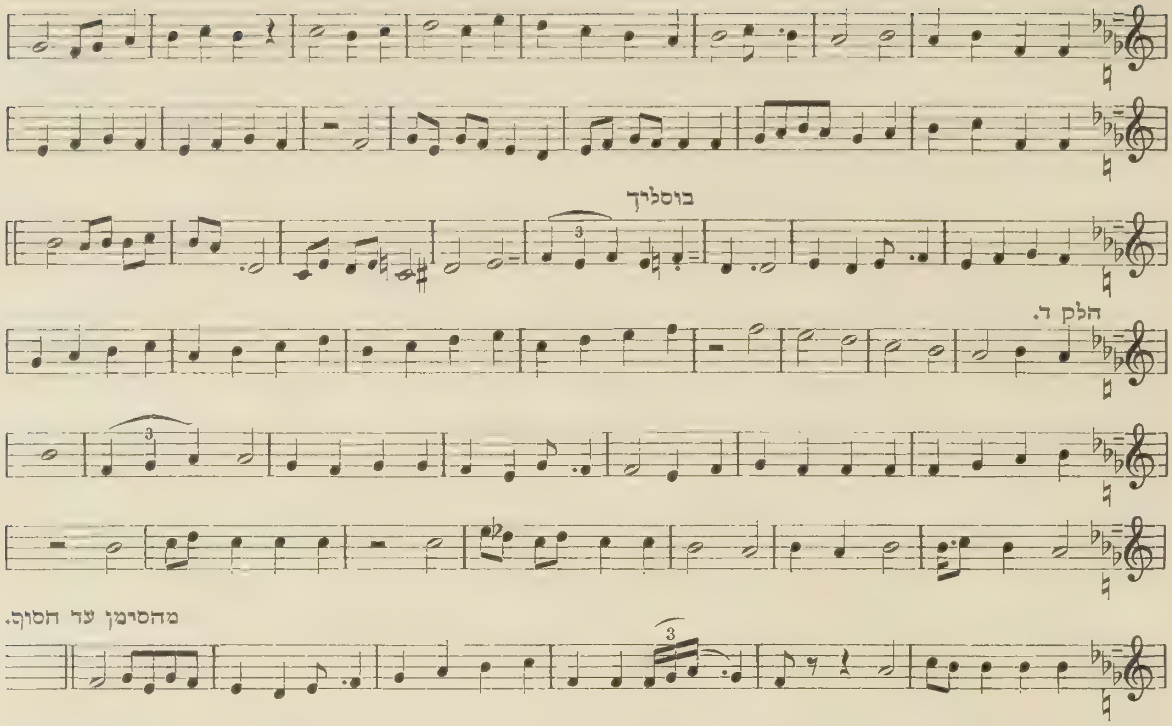
ובסוריה אין נעימות מיוחדות במקם זה אלא יבוא בתחלָה בתוך מנגינות השיגא.

לנעימה זו משקל של 9 רבעים וידֻבר בו להלן בפרק המשקל.

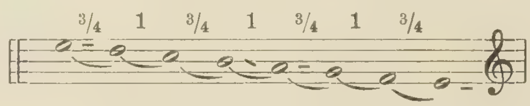
[1] עיין במבוא לפרק ב'.

מנגינה זו היא בַשְׂרַו מהמנגינות הכי חשובות שבנגינה הערבית. בסוף חלק א׳ וג׳ תחליף לבוסליך ומכיון שבסוף כל חלק חוזרים על סוף חלק א׳, נוכל לחשב את המנגינה הזאת לעִגּוּל בצורת א, ב, א, ג, א, ד, א, הנעימות 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40 הן עממיות והכי קטנה שבהן, 38, היא המפרסמה שבכלן, תנועת מחול בדמשק.

7. שִׁיגָה או סִכָּא, כי הכּף הפרסי הרך מבטאו כגימל. (וכותבים גם שיגא, סיגה, שיגייאה, סיגייא.)

א) הסלם:

ולפני סוף כל נעימה הלַה משתפל ללַה♭. ואל־כולאי אומר שבמצרים לַה של שיגה תמיד משפל הוא.

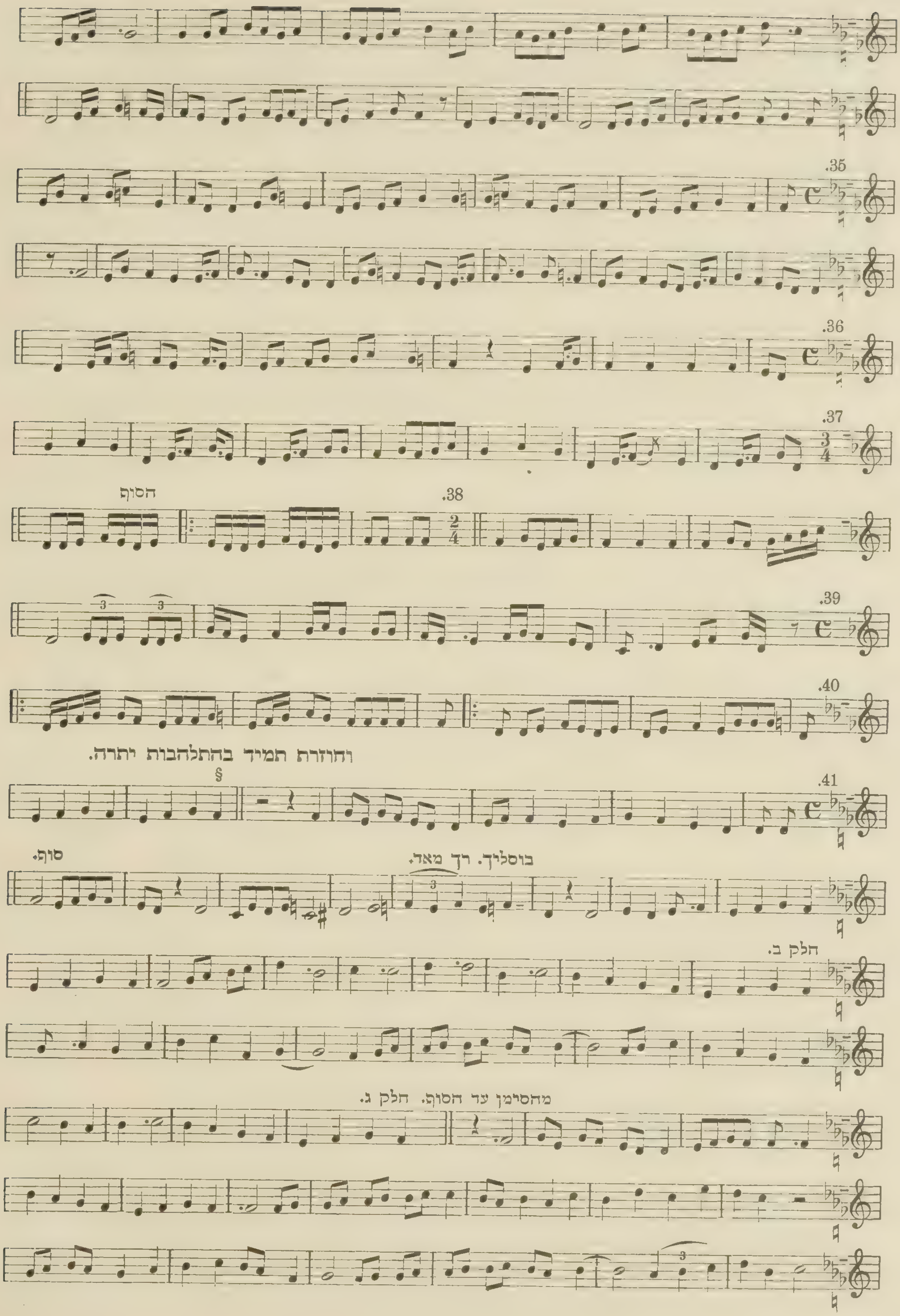
ב) המקור. למרות שמו הפרסי, מפֻרסם הוא בכל מדינות ערב, אם בצורתו או בקורטה נמוך, היינו עִרָק (עיין למטה). כי ערק הוא ערבי ועכשו אין מבדילים בין ערק לשיגא, אלא המנגנים המובהקים, ועל כן מונים בהרבה דיונים שיגה וערק במקם אחד.

ג) איכות. הנעימות מתנועעות למעלה עד הסקסטה, היינו דוֹ = $\bar{c}$ ולמטה עד הטרצה, שהוא שוב דוֹ = c. והתנועה הסופית הבאה תמיד באפן טפוסי היא

מתחילים מהיסודי, מהסקסטה למטה, דוֹ = c או למעלה דוֹ. באפן האחרון המקם נקרא: שיגא רַשת. סלמו דומה לסלם הפריגי של הכנסיה הרומית מבלי שנויי הרביעיות.

הוא נפוץ בין יהודי המזרח ואומרים שנוסח התורה, רות וקהלת ואסתר במקם זה, ובו מתפללים את תפלת עמידה לימים נוראים. ועיין מה שדברנו בזה בחלק הבבליים בסעיף התפלה. והנוצרים המזרחיים, היעקבים, מזמרים הרבה שירים מתפלותיהם בו, ונקרא בסורית „תליתאה" ר"ל הטון השלישי שהוא ממש פרושו גם בפרסית שִׁי = שלשה כּא = מקום. ואומר אמברוז ח"א שהפרסים והסוריים לקחו את סדר הסלמות מהיונים, ויהיה איפוא שיגא דומה לדורי. אלא כבר אמרתי במקומות שונים, שהנכון יותר כי היונים לקחו את עצם הסלמות מסוריה וסדרו אותם עפ"י כללים והפרסיים קבלו את „התורה"

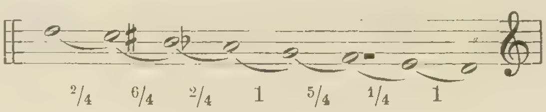

.35
.36
.37
הסוף
.38
.39
.40
וחוזרת תמיד בהתלהבות יתרה.
§
.41
סוף.
בוסליך. רך מאד.
חלק ב.
מהסימן עד הסוף. חלק ג.

בברית־מילה, בראש השנה בתפלות כגון „זכרנו לחיים“, „מי כמוך אב הרחמן“ ובשבתות אשר בפרשת היום נזכר ענין מילה, כגון לך לך, משפטים, קדושים, נשא, פינחס, תצא. וסבת המנהג הזה יתבאר להלן.

ג) איכות. כאמור יש להמקם שני אפנים א) שהקורטה תהיה נגרעת וב) זכה. ויש שהקורטה תבוא פעם נגרעת ופעם זכה באותה הנעימה (כגון במנגינות 31, 32, 33, 35, 36, 40).

הנעימות מתנועעות בשני תחומים א) רֶ־סול מְשפל, ב) פַּה־רֶ משפל ומעלה. באפן השני יש להמקם צביון חגאז.

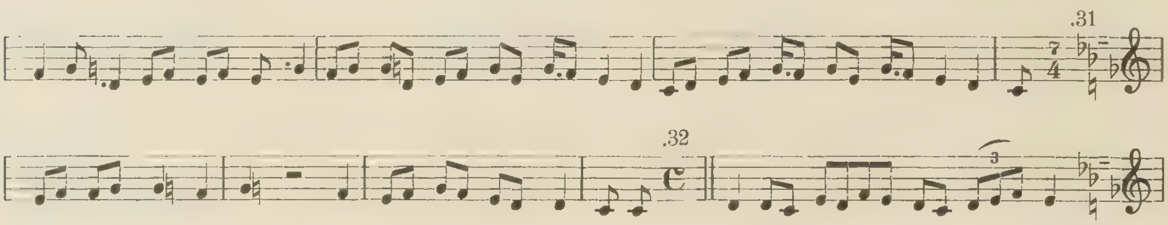
מתחילים מהטון היסודי, מהטרצה, מהספטימה ומהקורטה ומסימים ביסודי. ובצבא שבו קורטה נגרעת אפשר לסיים גם על הטרצה (עין המנגינות 35, 41). הנעימה 38 היא תנועה למחול מדמשק, ונפלא הדבר כיצד תנועה פשוטה כזאת יכולה להתפתח ולעורר לרקוד נלהב, למשעור־זמן מתון ועד חפזון והתלהבות גדולה. מצבא נוהגים המנגנים הערבים לעבֹר לשֵם „תחליף“ באחד מחלקי המנגינה, למקם ב ו ס ל י ך (וכותבים בושאליק, בוסליק).

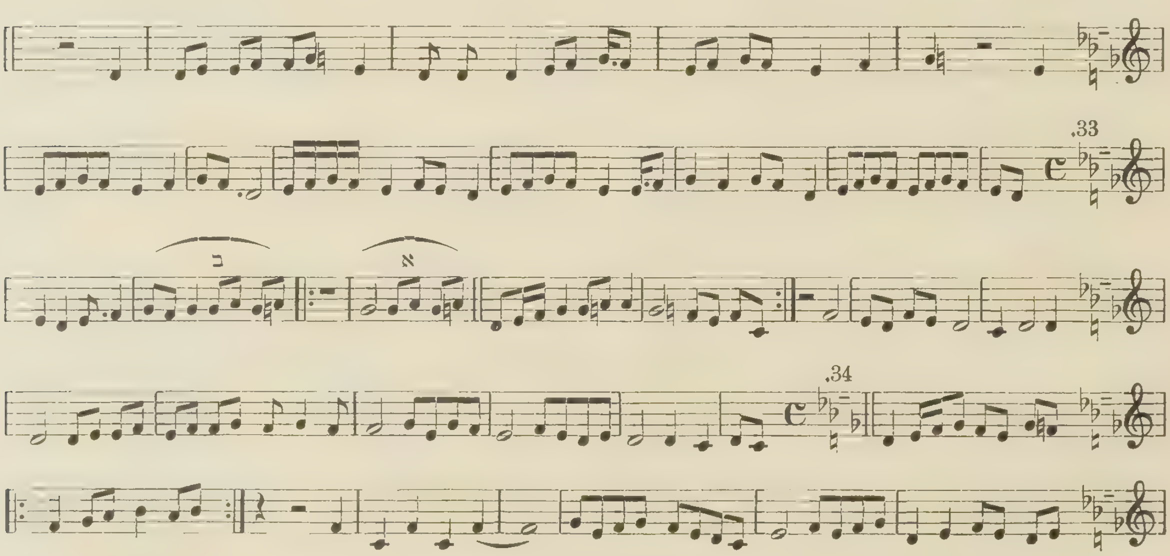
והוא דומה במקצת לעשק ולא מצאתי נעימות מיוחדות במקם זה מלבד בתחליף במנגינה 41.

ע"ד נעימה זו עין בחלק התימנים מספר 135 ומה שמדבר בה.

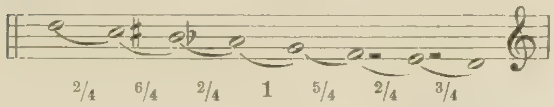

לנעימה זו ישנו משקל של ז' רבעים. ע"א זה המשקל להלן בפרק המשקל.

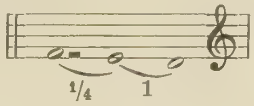
5. עֶשק عشاق (וכותבים גם אושאק, עושאק).

א) הסלם:

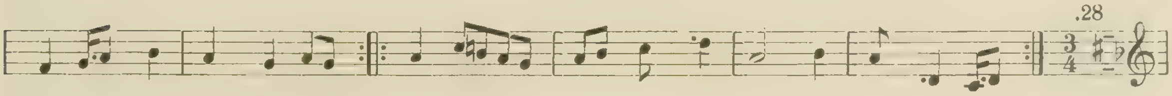

דרויש מחמד כותב כרדן = דו-c במקום שהנז = ♯דו.

ב) המקור. גם המקם הזה ערבי הוא; עשק פרושו חֵשֶק Leidenschaft בגרמנית. להפרסים יש מקם דומה לו בשם בוסליך (ראה למטה). והנה אעפ״י שמיקורו ערבי, בכל זאת אינו עממי. אמברוז (תולדות הנגינה ח״א, עמוד 435 מהדורה ב׳) משוה את עשק להסלם המקסולידי שהוא, כידוע, סלם חזק בספטימה קטנה, והוא נשען על דברי המחברים הפרסיים-הערביים של ימי הבינים, ואחריו נגררו כל החוקרים, אולם הננו רואים כי טעות גמורה בידו.

ג) איכות. הסלם נותן להמקם צביון מיוחד ואי אפשר לאירפי לנגן אותו כהוגן מסבת הקשי שבסדר מדרגותיו, וצריך לשמע מזרחי בנגנו אותו כדי להרגיש בטעמו המיוחד. — נעימותיו מתנועעות סביב הטרצה עד הקוינטה ויורד בסוף להספטימה בתור טון-מלַוה Leitton. והנה אעפ״י שאמרנו שבוסליך דומה לו, אולם לא ידוע בדיוק מדרגות הבוסליך ויש חלוקי דעות בין המנגנים; יש שמנגנים מ„דוכא“ עד שיגא טון שלם ומשיגא עד גרכא רק רבע טון: ועוד נשוב לדבר בו.

28.

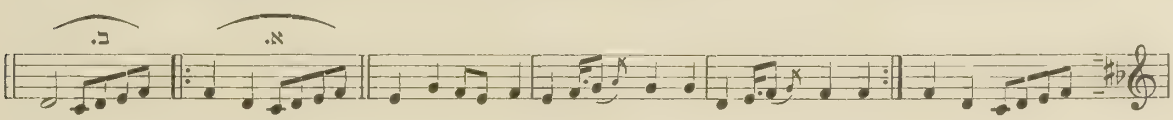

 הנעימה אינה ערבית לפי טעמה, בכל אפן.

אצל יהודי המזרח בסוריה חביבה היא והספרדים מזמרים אותה במלים הספניוליות.

29.

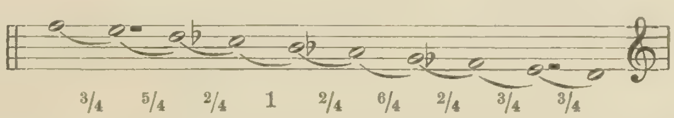

6. צבא. (וכותבים סבה, סאבה, סיבה.)

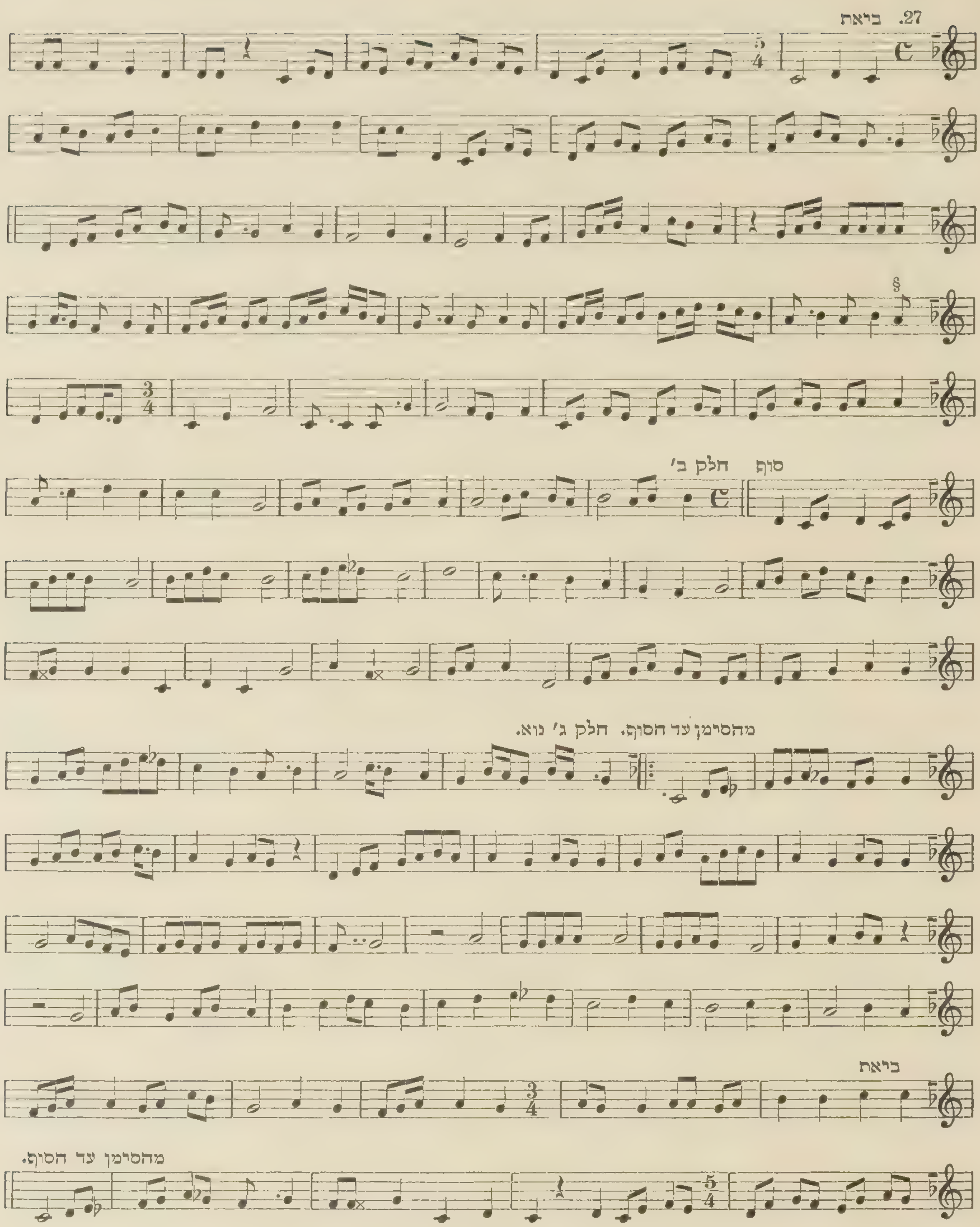
לחמשת המקמים המובאים עד כאן ישנם הרוָחים הזכים: קורטה, קוינטה ואוקטבה. וסלמם בן שבע מדרגות, ר״ל שמונה טונים, אולם במקם צבא חסרים הסימנים הללו לגמרי.

א) הסלם:

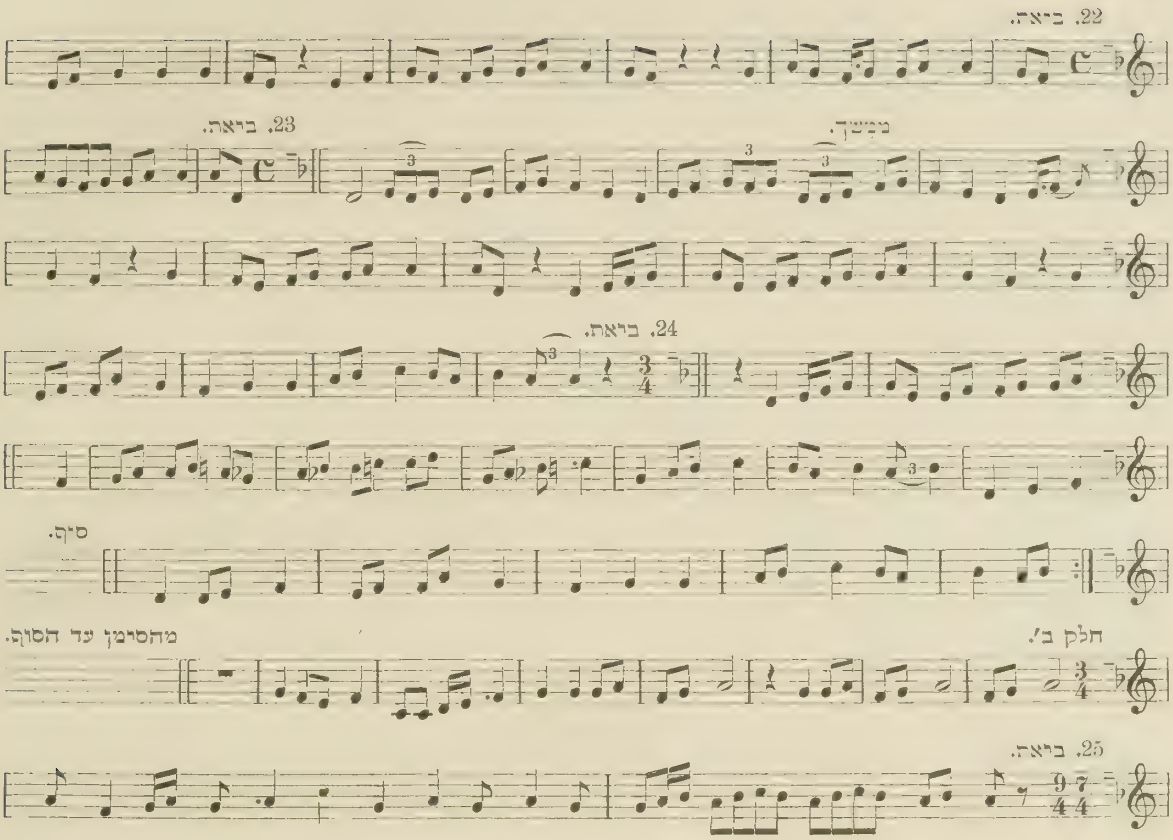

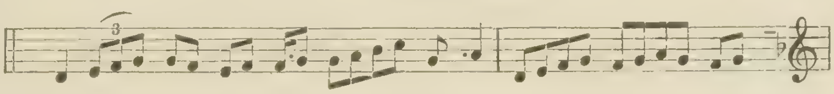
נמצא שהקורטה והאוקטבה הן נגרעות והקיפו תשע מדרגות. סלם זה ודאי שאינו ראוי להרמוניה. אולם יש שהקורטה תבוא בו זכה (עיין המנגינות 32, 33, 35, 39).

ב) המקור. צבא — אהבה טהורה, תמה וילדותית, בנגוד למקם עשק המלא חמדת בשרים. המקם צבא עממי ערבי הוא כמו ביאת וחביב על ההמון הערבי לא פחות מאשר על בני העליה. בו המנגנים החשובים מראים את כחם וכשרונם בנגינה ובחגיגות משתמשים בו הרבה. ויהודי סוריה מזמרים בו

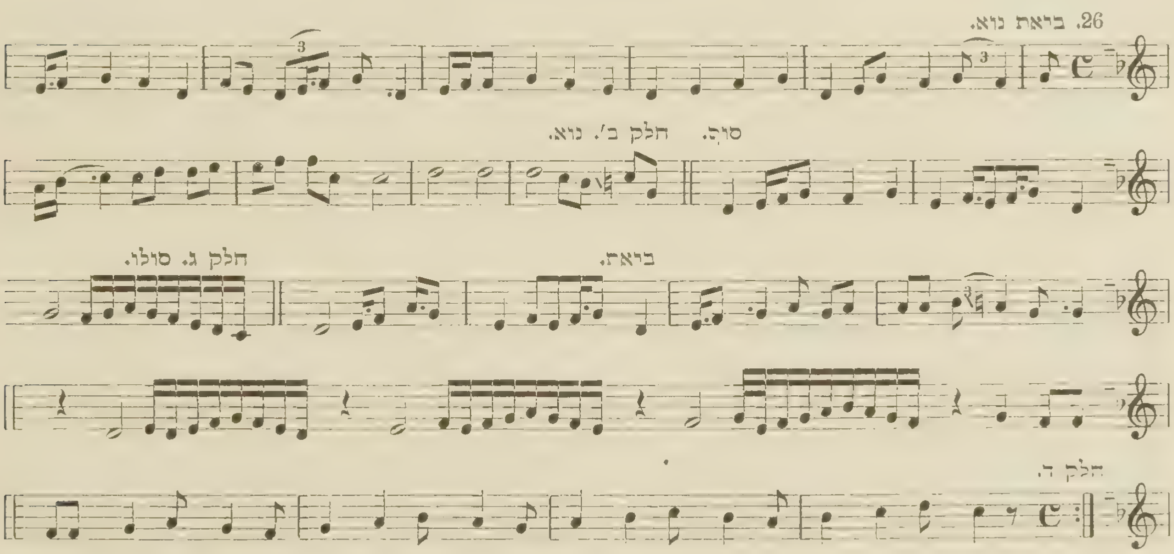

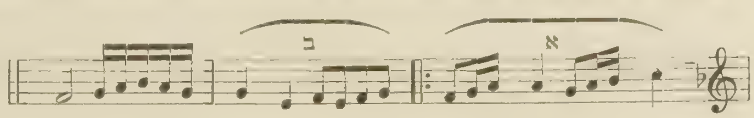
גם לנעימה זו ישנה צורת בשרו, אעפ״י שלה רק ג׳ חלקים, אלא בסוף כל חלק חוזרים על חלק א׳ בחלקו השני, על כן מקבלת הנעימה צורת ה„עגול“ = רונדו ותהיה איפוא צורתו: א, ב, א, ג, א. — בנגינה העברית העתיקה שכיחה מאד הנוסח הדומה למקם ביאת, כגון נוסח נביאים לבבליים־סוריים וספרדיים וגם נוסח איכה, שהם מתנועעים מהיסודי עד הקורטה ומהקורטה עד האוקטבה, כפי שראינו בחלק הבבלי, וידמו לביאת־נוא. ונוסח נביאים האשכנזי וכן איכה מתנועע מהיסודי עד הקוינטה וממנה עד האוקטבה וידמה איפוא לביאת־חוסיני. וכן נוסח „מגן אבות“ האשכנזי שדומה לביאת־חוסיני.

נעימה זו מוזרה במשקלה. כי לה שני משפטים אשר כל אחד מרכב משני פרקים, פרק א׳ בן שבעה רבעים והב׳ של תשעה רבעים. ולהלן נבאר את מהות המשקל הערבי.

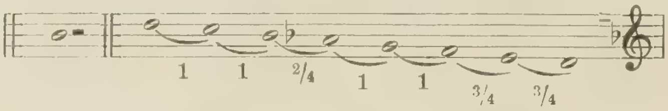

מהתחלה עד הסוף. לנעימה זו ישנם ד׳ חלקים ולה צורת הבשרו הנזכר. את החלקים א, ב. ד. שרים במקהלה וח׳ ג׳ יחיד מחליק. בחלק ב׳ תחליף לנוא ובסופו ישוב לביאת.

4. ביאת, ביאתי (וכותבים: בייאת, ביאטי) بيات.

ביאת הוא, בנגוד לשלשת המקמים הנ"ל, ערבי מקורי. בדואים ופלחים בכפר ובעיר שרים בו באהבה יתרה והוא היסוד לנגינה העממית בסוריה וארץ־ישראל.

א) הסלם דומה לסלם הרך המזרחי או האֶוֹלִי

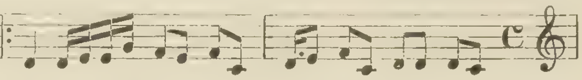

ומשתמשים את הסי בו פשוט ור"ל –סי ואז דומה הוא אל הפריגי העתיק, וכנראה היו משתמשים תמיד בערבוביה סי♭ או סי, ורוביר[1] מעיד ששמע את הכמרים היונים מזמרים בעליה סי פשוט ובירידה סי♭ ואמרו לו שכך קבלה בידם.

ב) המקור. ביאת = הבַּיְתִי בערבית, היינו העממי המקורי, בנגוד להמקמים הזרים.

ג) איכות. מתחיל סלמו בטון רֶי-d שהוא דוכא, ומשום זה נקרא בפרס מקם „דוכא". ויש שיתחיל בספטימה שמתחת ליסודי, ר"ל דוֹ-c. הנעימות העממיות שבו עולות עד הקוינטה או הקורטה, נעימות מפתחות שבו עולות עד לאוקטבה. הוא נקרא „ביאת נקי" אם תנועותיו תתנועענה מהיסודי להטרצה וממנה להקוינטה וכן בחזרה, ונקרא „ביאת־נוא" אם תנועותיו תתנועענה מהיסודי להקורטה וחזרה, ונקרא „ביאת־חוסיני" אם תנועותיו תתנועענה מהיסודי להקוינטה בשהִיָּה קצת על הקוינטה. לפני החִתּוּם תרד הנעימה תמיד להספטימה ותעלה להיסודי.

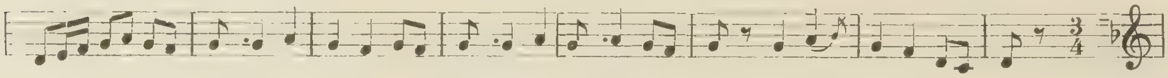
15. ביאת־נוא.

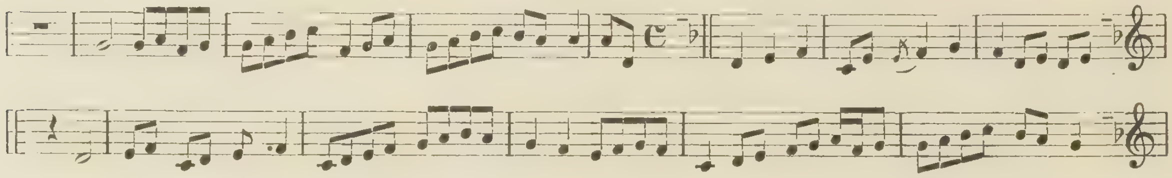
16. ביאת־חוסיני.

17. ביאת־נוא.

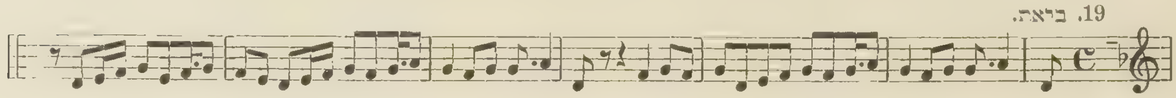

18. ביאת־נוא.

שתי הנעימות האחרונות, 17, 18 מראות צורה של מאמר ופרק כל אחת ושתיהן נחות בסוף המשפט הראשון על הקורטה נוא, משום זה נקרא המקם „ביאת־נוא".

19. ביאת.

לנעימה זו מאמר בן ששה משקלים, ב' משפטים, ג' משקלים לכל משפט.

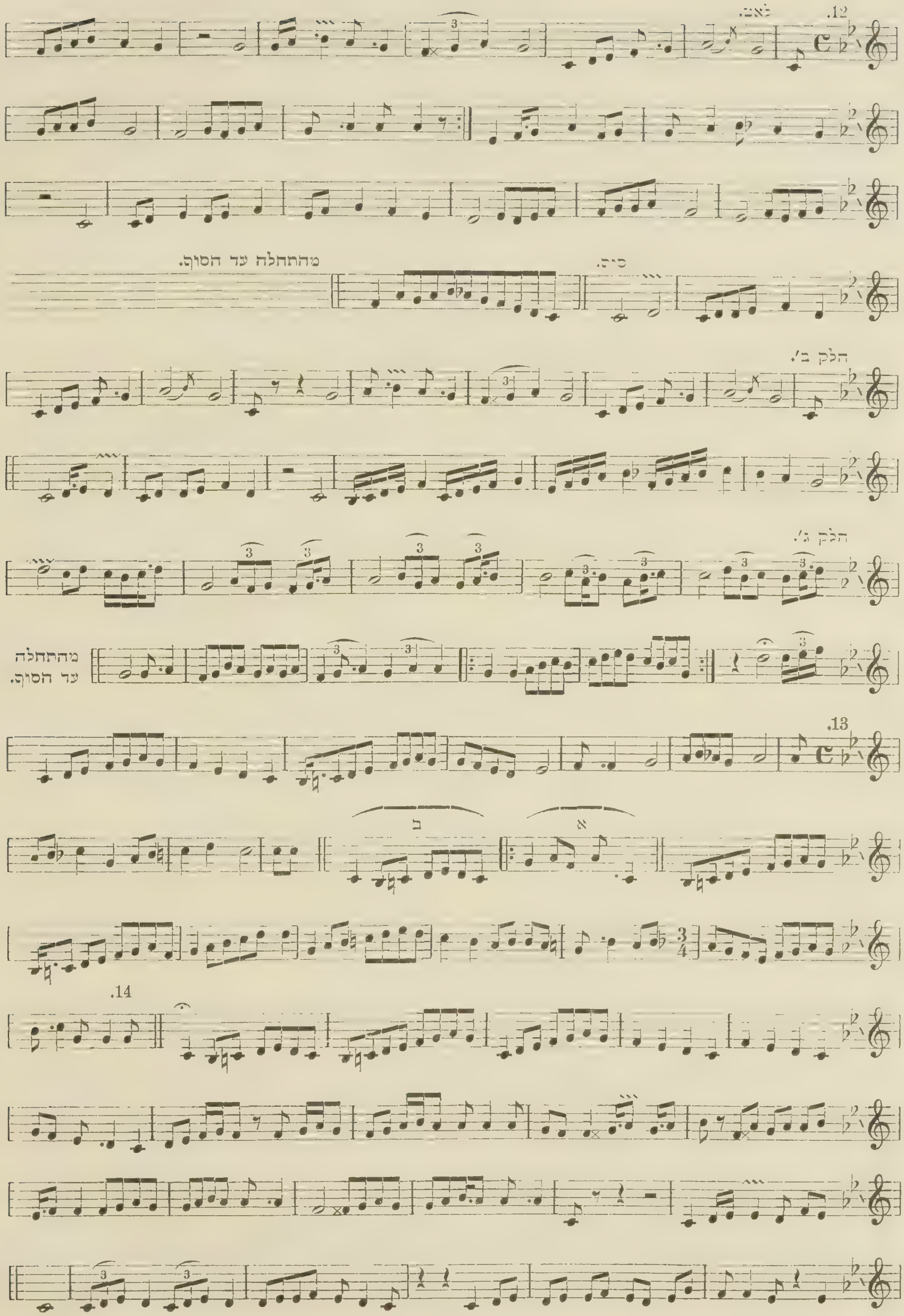
20. ביאת־נוא.

21. ביאת־נוא.

[1] עי' Rebours, Traité de Psaltique, 82.

.12
לאב.
כ״ה.
מהתחלה עד הסוף.
חלק ב׳.
חלק ג׳.
מהתחלה עד הסוף.
.13
א
ב
.14

10. לאט = סְפִּיאַן.

3. נַהֲוַנְד. (וכותבים: ניאבינד, נהוונד.)

א) הסלם:

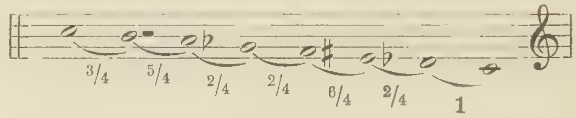
ודומה אפוא להסלם הרך ההרמוני או להסלָבִי.

ב) המקור: נהונד נקרא על שם העיר הפרסית נהונד אשר בצפון פרס, ע"כ פרסי הוא.

ג) איכות. המקם הזה מתחיל מהטון היסודי של סלמו, אך יש שיתחיל גם מהקוינטה, אולם תמיד מסיים הוא ביסודי. מנגינותיו הן פרסיות או תרכיות. — מכיון שהוא מתחיל ברַשת הרי הוא מקֹרב להמקמים רַשת ומהור ועומד תיכף אחריהם ומחליפים ממנו אליהם.

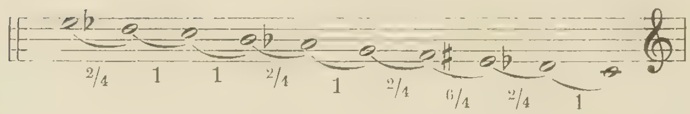
כַּמל אל־כולאי מבוא עוד בנים לנהונד:

א) נויאטְר النواثر או נהונד היוָני

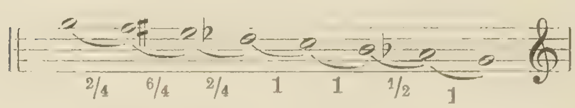

ואומר שסלם זה משמש גם למקם חצר, כשהוא מתחיל מרַשְׁתְּ.

ב) נִגְרִיז פרסית نيكروز = יום יפה ונקרא גם חג׳אז הקטן

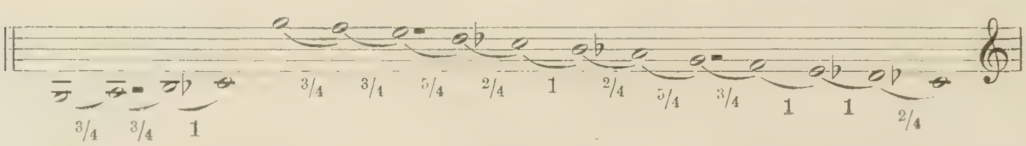

ג) נהונד הגדול:

והוא דומה לנהונד הקטן רק שהוא מתחיל בקוינטה.

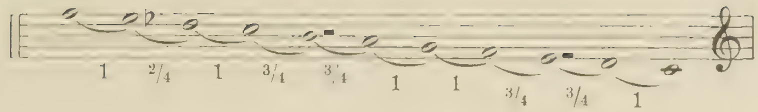
ד) טַרְזְ־נוֹין = طرزنوين — האפנה החדשה; הבטוי החדש.

11.

נעימה מפרסמת היא בסוריה ולה מלים ערביות (שיר אהבה).

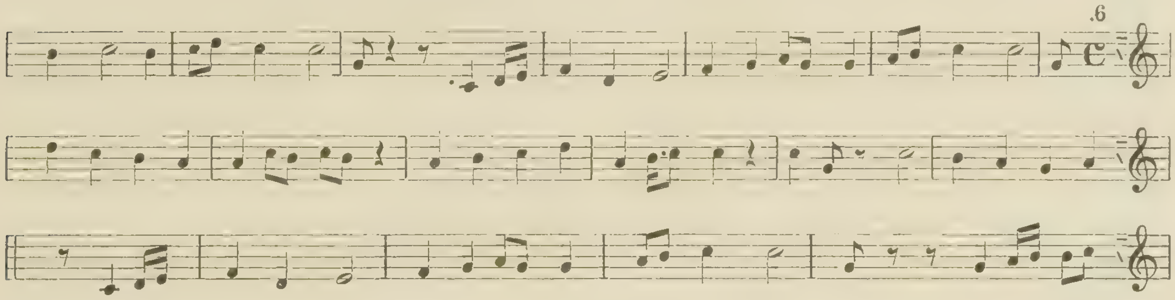
שנוי כזה, ר"ל השפלת אחד הטונים למעלה אך לא למטה, מוצאים אנו גם במקמים אחרים, כגון בחגאז פָּ♯ למטה ופָּ למעלה, סי ♭ למעלה וסִי למטה. ונמצא שנוי זה גם בנגינה העברית בהנוסח „ה' מלך" הנ"ל, אשר הטרצה בו משפלת למעלה אך לא למטה, כגון:

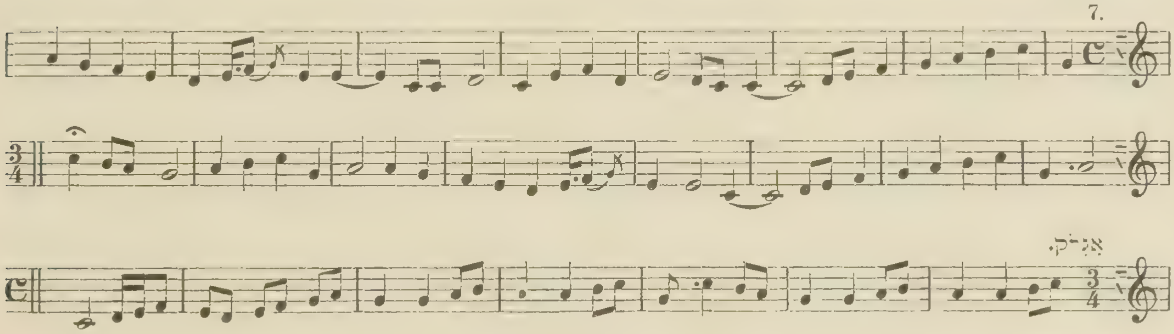
נמצא שנוסח זה דומה במדרגותיו למהור וטעות היא לחשב שסלם הנוסח הנ"ל הוא כסלם המיקסולידי[1]: אולם לפי מה שראינו במבוא לכרך ב' נוסח זה הוא הֲשָׁנְה מנוסח התפלה ויעו"ש.

מהור יבוא תיכף אחר רַשְׁתְּ בסדר הדיוָן.

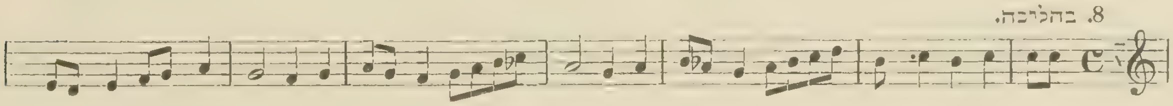
.6

7.

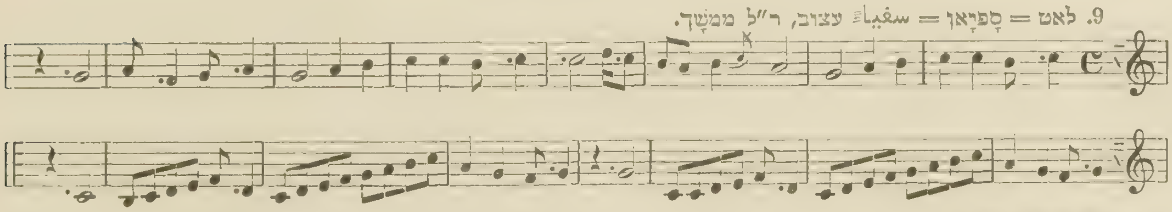
8. בהליכה.

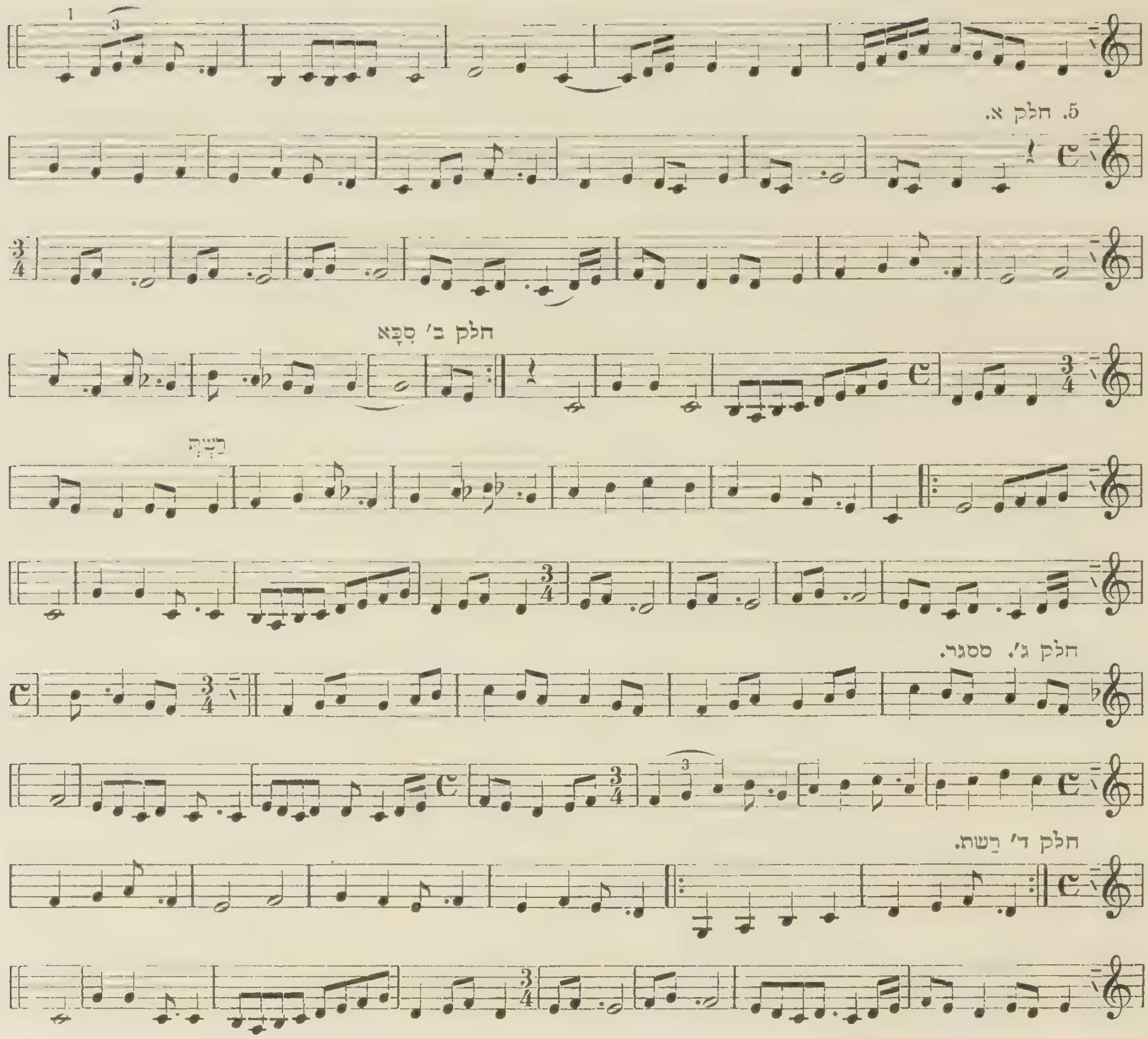

להנעימה הזאת ישנו טעם אירפי.

9. לאט = סְפִיאַן = סגִיַא עצוב, ר"ל ממֻשָׁך.

[1] כך דעת יוסף זינגר במחברתו „סלמות הנגינה המסורתית של בית הכנסת" וינא 1886. ומשום שהוא היה כמעט הראשון שהכניס שטה וסדר בנגינה העברית המסורתית, על כן נגררו אחריו רבים. אולם אחרון פרידמן „נגינת ביהכ"נ" ברלין 1908, הראה את הטעות הזו ותקנה.

להמנגינה 5 ישנם ארבעה חלקים. צורה זו נקראת „בַּשְׁרַו“, והיא מלה פרסית, פֶּשְׁרֶו, ומכיון שאין בערבית „פ“ הפכוה לב׳, כידוע. ופרושה בפרסית וגם (בתרכית השאולה מפרסית) נגינת פתיחה, Preludium, Ouverture, אך בצורה דומה היא לא לה „פּרֶלודיום“, כי אם לרונדו Rondo.

בחלק ב׳ עובר לסכא ושב לרשת ובסוף חלק ב׳ חוזר על סוף חלק א׳. חלק ג׳ עובר לססגר ובסופו שב לרשת, בחזרו על סוף החלק א׳. חלק ד׳ הוא כמעט כלו חזרת חלק א׳. לפי זה צורת המנגינה היא: א. ב—א, ג—א, ד—א. — לרוב הסי, ר״ל הספטימה משפלת לסי♭ ונותן טעם כמו בנוסח ה׳ מלך של האשכנזים הנ״ל. ויותר מזה נראה השואתם במקם מהור.

2. מָהוּר. (וכותבים המזרחיים גם מאהור מלא ככתוב הערבי וכן ראשת וכיו״ב).

א) הסלם. מהור נקרא בסוריה וכרדן במצרים, אעפ״י שראינו בסדר המדרגות שמהור עומד במדרגה חצאית מתחת לכרדן. — סלם המקם הזה הוא ממש כסלם רַשת, רק באוקטבה גבוהה.

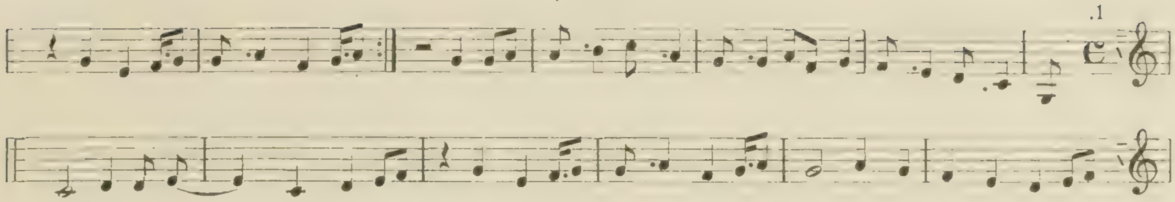
ב) המקור. מהור = הממהר, הדוהר. גם מקם זה מקורו כנראה פרסי ושם הוא מפרסם וההמון הערבי אינו מכירו.

ג) איכות. מתחיל מכרדן c = דוֹ ועולה קורטה עד פַּה = גואב־גרכא ויורד אוקטבה עד רַשת ועליו הוא חותם. שעור זמנו מהיר משל הרַשת, בערך בין אנדנטה לאַלֶגְרוֹ. ומשום כך נראה שמו המהיר. הטרצה למעלה מִי משפלת תמיד למי♭:

[1] חלק ב׳ הֻשְׁנָה במקם רמל וחוזר לרשת. באפן שישנה לנעימה זו צורת א. ב. א.

נעימות במקם רשת.

1.

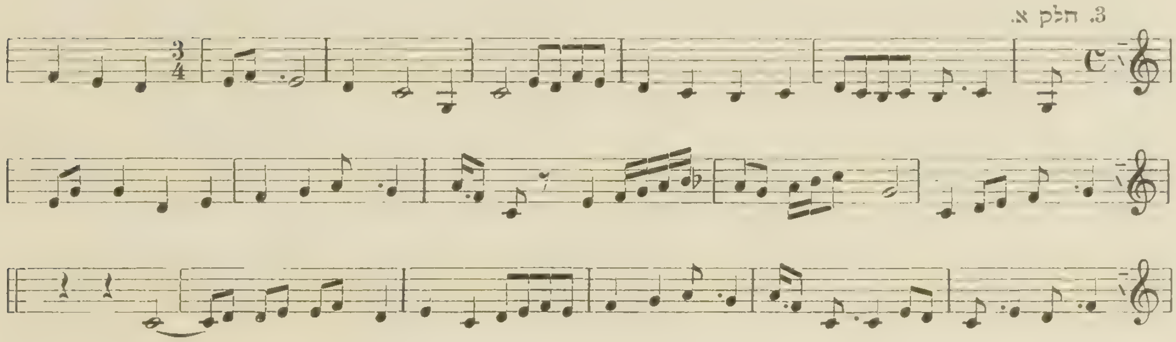
נעימה זו לפי טעמה אירפית היא. משקלה שלם וצורתה מאמר בן ח׳ משקלים.

2.

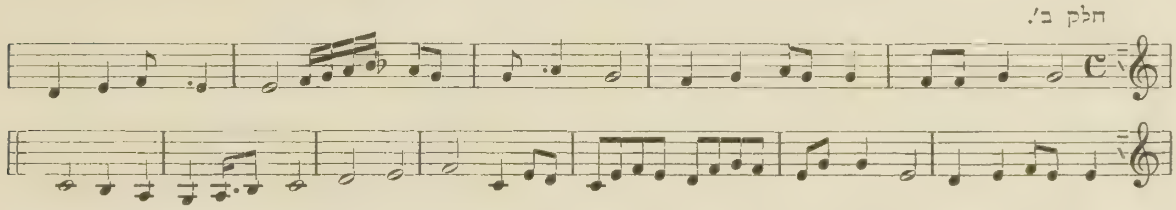

גם לנעימה זו טעם אירפי. משקלו וצורתו כהקודמת.

3. חלק א.

חלק ב׳.

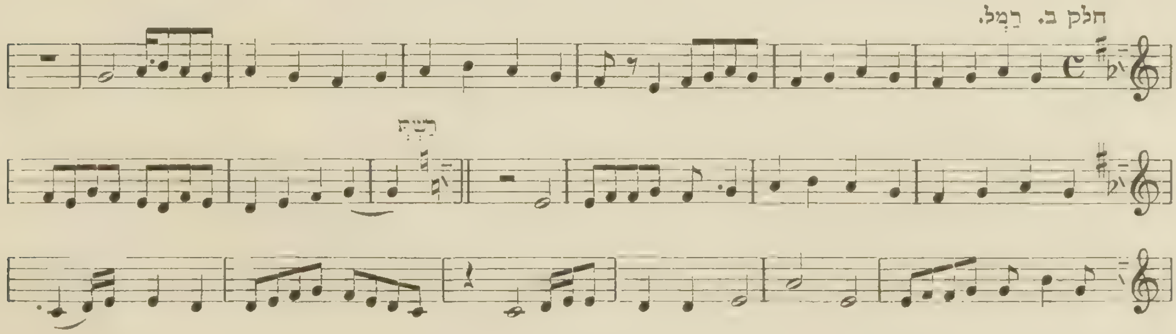

לחלק א׳ ישנם שני מאמרים, א) בן תשעה משקלים, כי למשפטו הראשון יש רק ג׳ משפטים, ולמשפט ב׳ ו׳ משקלים. למאמר ב׳ ח׳ משקלים ובו משפט א׳ נשנה בשנוים. — לחלק ב׳ מאמר שהוא הֶשְׁנָה variation של חלק א׳ ובסוף חלק ב׳ חִתּוּם של ד׳ משקלים.

4. חלק א.

חלק ב. רַמְל.

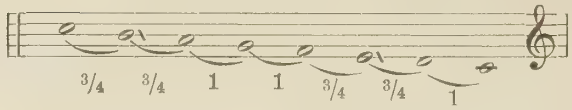
מלבד זה הסדר, נוהגים לסדר את המקמים עפ״י טונם היסודי לפי טוני העוד, החל מראשת עד כרדן למעלה.

1. רַשְׁתְּ (גם רַצְדְ, ראשט, ראסטי).

א) הסלם מתחיל בטון רשת = C = דוֹ ועולה עד כרדן, היינו אוקטבה.

המפתח ר״ל השפלת רביעית המדרגה על מִי ועל סִי.

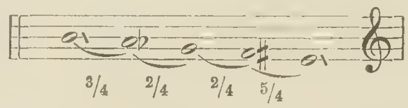
הסלם הזה דומה במקצת להסלם החזק Major, Dur

המתחיל בדוֹ או להסלם היוֹנִי.

ב) המקור. רשת נחשב להמקם הראשון. הוא פותח את הדיוָן, וכן נוהגים לפתח בו את הנגינה בנשף־נגינה ובחגיגות. שמו פרסי כמבֹאר לעיל. המנגנים מכירים אותו היטב, אולם ההמון בסוריה אינו שר בו.

ג) איכות. רשת מתחיל תמיד מהטון רשת, עולה עד לאוקטבה וגומר ברַשת. שעור זמנו = Tempo — הליכה ממֻצעת Moderato. תנועותיו מביעות מנוחה ומתינות. אין בו תנועה מהירה, סלסולים וקשוטי צלילים, כי על כן הוא ישר. ונוהגים המנגנים המזרחיים לכנות את המנגינות האירופיות בסלם החזק בדוֹ או רֵ׳ וששעורם הזמני הוא ממֻצע, בשם „רשת החדש״. — בתוך הרשת, כעין וריאציון לו, יבוא המקם־הבן רַמַל ולו סלם בן חמשה טונים:

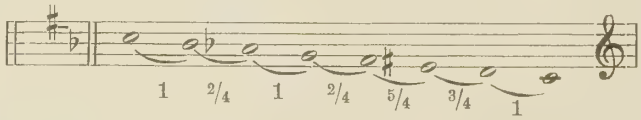

אמנם, מעולם אין למקם זה מנגינה שלמה, אלא משמש הוא רק „תחליף״ להרשת. כי אם המנגינה היא בת חלקים אחדים, יבוא אחד החלקים ברַמל.

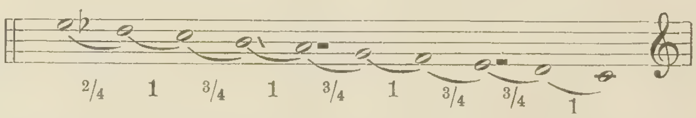
מקור השֵם רַמל בעברית „חול״ וישנו גם משקל שירי בשם זה ואיני יודע משום מה נקרא ככה. דרויש מחמד מוסיף לו עוד טונים עד כדי אוקטבה והם, מלבד המובאים לעיל, כרדן, מוחיאר, גואב־סכא. אולם במעשה אין משתמשים בהם. —

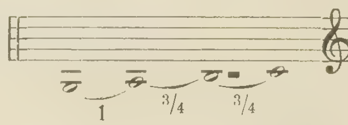
לפי אל־כולאי יש לרשת עוד בנים והם:

א) סוּז־די־לַרַא, בפרסית: אש־האהבה. סלמו הוא: רשת, דוכא, סכא, חגאז, נוא, חוסיני, עגם, כרדן.

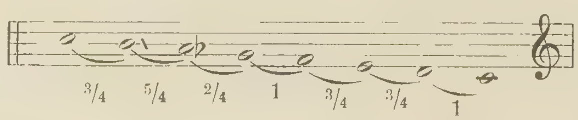
ב) סוּז־נַק בפרסית: הנשרף באהבה, וסלמו: רשת, דוכא, סכא, גרכא, נוא, שורי, אוג, כרדן, מוחיאר סנבלה.

ואם למטה הטונים הללו:

אז נקרא מקם זה בשם דֶלְכַּשֶׁה (פרסית).

אבל במצרים משתמשים בו באפן אחר:

1. ראשת
2. כרדן
3. חגאז־כאר
4. נהונד
5. ביאת
6. חוסיני
7. חצאר
8. שורי
9. עשק
10. חגאז
11. בסליך
12. צבא
13. סיגה
14. חזם־א־סיגה
15. מסתער
16. רמל
17. גרכא
18. נוא
19. עגם
20. ערק
21. רחא־אל אֲרָוָח

אך בדיואן שלו מביא דרויש מחמד סדר זה:

1. ראשת
2. כרדן
3. נהונד

(1–3: הטון היסודי שלהם משתף)

4. ביאת
5. רהאו
6. אספהאן
7. חגאז
8. עשק
9. מסתעאר
10. רמל
11. חגאז־כאר
12. צבא

(4–12: הטון היסודי שלהם משתף, מלבד חגאז־כאר שהיסודי שלו משתף להשלשה הראשונים)

13. סיגה
14. נוא
15. חוסיני
16. שורי
17. אוג׳
18. דוכא־ערק
19. רחא־אל־רוח
20. גרכא
21. עגם

לפי זה ישנם בדיואנו המקמים רהאו, אספהאן ואוג׳ שאין במבוא שלו, ולעומת זה חסרים דביואנו חצאר, חזאם־סיגה ובוסליק שמביאם במבוא.

ובדיואן של משורר מצרי אחר, מחמוד חמדי בקהיר, ישנו סדר זה:

1. ראשת, 2. כרדן, 3. ראשת־נוא, 4. חגאז־כאר, 5. נהונד, 6. ביאת, 7. ביאת־דוכא, 8. שורי, 9. חוסיני, 10. ביאת־נוא, 11. צבא, 12. חגאז־דוכא, 13. ערק, 14. סיגה, 15. רמל, 16. עגם, 17. עשק, 18. גרכא. —

כמל אל־כולאי מביא בספרו הנ״ל את המקמים האלה:

1. ראשת־ובניו הם: סוּז־די־לַרַא, ססגר, סוּז־נַק והם פרסיים.

2. כרדן, 3. חגאז־כאר.

4. נהונד־ובניו הם: נוֹי־טֶר, נורוז, נהונד הגדול, טורז־נוֹין והם פרסיים.

5. ביאתי, 6. בוסליק, 7. עשק, 8. חגאז, 9. צבא, 10. סִכָּא ובנו הוא: שוּעַר והוא פרסי.

11. גרכא ובנו הוא: מהור הקטן. 12. יכא או נוא, פַּרַח פַּזַא והוא פרסי. 13. חוסיני, 14. סוז־דל.

15. עגם או עגם־עשיראן, היינו אוקטבה נמוך מעגם, ועיין לעיל במדרגות. 16. שֻׁוק־אִפזא, 17. ערק, 18. אַוּג׳.

19. רַחַת־אל אַרְוַח ובניו: אוג׳־ארא, פרחנק, בַסתַא־נַכָּאר, פרסיים.

והנה אע״פ שמביא אל־כולאי במבוא של ספרו כל כך הרבה מקמים, בכל זאת מודה הוא כי רבים מהם אינם ידועים במדינות ערב וסוריה, ובדיואן שלו משתמש הוא רק במקמים הידועים במצרים ובצפון אפריקה, היינו מרוקו, כי הוא, המחבר עצמו, מערבי הוא. ואלה הם:

ראשת, כרדן, חגאז־כאר, נהונד, ביאתי, צבא, בוסליק־עשק, חגאז, סיכא־חזם־סכא, גרכא, נוא, חוסיני־עשיראן, עגם־עשיראן, ערק, אוג׳.

על המקמים הפרסיים והתרכיים המובאים לעיל יְדֻבר להלן.

כל הדיונים מתחילים איפוא מראשת וגומרים בחגאז, מלבד המצריים שגומרים בסדר אחר. המנגנים המצריים חושבים את המקמים שיש להם טון יסודי משתף למקרבים, ולכן מסדרים אותם יחד זא״ז.

וברכו וכן זכרונות לרה"ש, נקרא ע"ש „מגן אבות" מאותו הטעם הנז', כי זוהי התפלה הראשונה בתפלות שבת שמזמרים אותה בנוסח הזה.

ונוסח „אהבה רבה" דומה למקם חג'אז ובו מזמרים מאהבה רבה בשחרית של שבת ומועדים עד גאל ישראל ובקדושה מ„ממקומך" עד סוף עמידה בשחרית ומ„הוא אלהינו" עד סוף עמידה במוסף. ונקרא „ישתבח" מהטעם הנ"ל, שהוא התפלה הראשונה שמזמרים אותה בשבת בנוסח הזה. — וכן מסדרים יהודי המזרח את נגינתם המסורתית בנוסחאות, כפי שראינו בכרך ב'.

להמזרחיים יש חוש ל„קרבת הסלמות". על זה מעיד א) התַחְלִיף = Modulation, ב) סדרם את המקמים; מקמים שיש להם סלם מְשֻׁתָּף או טון יסודי משתף קרובים הם גם בַּתַּחליף ועומדים זה אצל זה בקבץ הדִיוָן. וכן נהגו הנוצרים היונים במאה הרביעית. עיין יוֹנֶר, הנגינה הגריגורית, רגנשבורג 1913. ח"ב ע' 31. והננו מביאים כאן סדרי מקמים של דִיוָנים שונים:

א) הדיואן של ר' ישראל נג'ארה בדמשק, בזמירות ישראל קבץ הראשון שנדפס בצפת שמ"ו ישנו הסדר הזה: חוסיאני, ראשט, דוגיא, שיגיא, נאבה, בושיליק, הוסיאני, ניברוש־עג'ם, אוזאל, איראק.

ובספרו „זמירות ישראל" דפוס ויניציא שנ"ה־ש"ס סדרו:

1. רשת, 2. מהור, 3. חוסיני, 4. סנבלו, 5. צבא, 6. סיכא, 7. ערק, 8. אוג', 9. נוא, 10. פֶּנְגְּכָא (החמשי), 11. בוסליך, 12. ג'רכא, 13. עְזל, 14. נֶוְרוּז עאג'ם (היום החדש, ר"ל ראש השנה).

ובקבץ שיריו שנדפס בוינא תרי"ח ע"י פרידלנדר נמצאים המקמים האלה:

1. ראשת, 2. מהור, 3. חוסיני, 4. סיגה, 5. ערק, 6. נוא, 7. נֶוְרוּז, 8. בוסליק, 9. ג' הרכא, 10. עְזל.

במקום חג'אז יש לו עְזל בנו ובתוך חוסיני נכלל כנראה ביאת, כפי שנהוג הדבר בפרס. בעד עג'ם שָׂם את שמו הפרסי נֶוְרוּז, במקום עשק הערבי — בוסליך הפרסי, והמקם פֶּנְגְּכָא, שעתה אינם מכירים אותו כלל, היה בזמן נג'ארה מפרסם בסוריה. מכל זה רואים שההשפעה הפרסית היתה בימי ר"י נג'ארה עדיין חזקה בסוריה. הוא היה הראשון שהכניס את המקמים אל תוך השירה העברית. ועוד נדבר למטה עליו באריכות. ועיין תולדותיו בפרק א'.

ובקבץ שירים עברים בכתב־יד מחלב, כפי הנראה מראשית המאה החולפת ישנו סדר זה:

1. ראשת	5. ערק	9. ביאת	13. בוסליך	17. חג'אז־כאר
2. מהור	6. נוא	10. חוסיני	14. ג'רכא	18. שהנז
3. ססגר	7. רהאו	11. צבא	15. ערזבאר	19. שֻׁורק
4. עג'ם	8. נהונד	12. מחיאר	16. סיגה	20. אספהאן

בהקבץ הזה נתמעט היסוד הפרסי הרבה.

בקבץ־שירים עברי כ"י מדמשק נמצאו מקמים אלה:

1. ראשת, 2. מהור, 3. ביאת, 4. סיגה, 5. צבא, 6. עג'ם, 7. נהונד, 8. נוא, 9. ערק, 10. אוג', 11. עשיראן, 12. חוסיני, 13. רהאו, 14. אספהאן, 15. חג'אז.

בדיואן עברי ספרדי שנדפס בירושלים תרמ"ב בשם „יגל יעקב":

1. ראשת, 2. ביאתי, 3. חוסיני, 4. עשיראן, 5. צבא, 6. נוא, 7. עג'ם, 8. סיגה, 9. אוג', 10. פרחנק, 11. חצאר, 12. נהונד, 13, חג'אז, 14. אספהאן. (חצאר ופרחנק הם מקמים תרכים).

בקבץ שירים חלבים „שיר ושבחה" נדפס בירושלים תרס"ה:

1. ראשת, 2. מהור, 3. נהונד, 4. עג'ם, 5. ביאת, 6. חוסיני, 7. עשיראן, 8. רהאו, 9. צבא, 10. סיגה, 11. חג'אז.

בקבץ זה מכיל סיגה גם את קרוביה ערק ואוג', בעג'ם נכלל ססגר, ברהאו נכלל נוא, בחג'אז־אספהאן. בכל הקבצים הנ"ל מתחיל הסדר מראשת וגומר בחג'אז או בבניו אספהאן ועוזל. אולם־בקבצים המצריים נמצא סדר אחר. דרויש מחמד בספרו הנ"ל מסדר:

ה) יש שמנגן בעל כשרון חִדֵש מתוך אחד המקמים מהלך־של־תנועות חדש מתוך תנועות המקם ההוא וזמר אותו לפני המלך או המושל. והיה אם מצא חדושו זה חן בעיני השרים אז מתקבל החדוש בתור „בן־המקם“ ההוא ונקראה יצירה זו על שמו או על שם המקום, ונכנס אל הדִיוָאן (קבץ הנגינות). ואפילו אם יִשָכַח חדושו ברבות הימים, הנה שמו יִשָאר לברכה בתוך קבץ השמות של המקמים, בתור „מורשת אבות“. ולפיכך ישנם „בנים“ כאלה בנגינה הערבית שכמעט שום מנגן אינו יודע את תנועותיו, כי לא חדרו אל שדרות העם, יען אינם יצירות העם, עממיות, אלא יחידים חברם, יצירה אמנותית, ונשתכחו. —

ויש שהמשקל טובע חותם מיוחד על מין זמר ונעשה למקם מיוחד על שם המשקל. ישנם מקמים שיש בהם כל הסימנים המנוים כאן, וישנם כאלה שיש להם רק סימנים אחדים או אפילו סימן אחד בלבד.

ישנם מקמים עקריים ונקראים „אבות“ וישנם מקמים, תולדות האבות, ונקראים „בנים“.

האבות.		הבנים.
1. רשת	— תולדתו	מהור, מהורני
2. ביאת	— –	רהאו, עשיראן
3. צבא	— —	—
4. חגאז	— –	אספהאן, חגאז־כר
5. עושק	— –	בוסליך
6. סִכָּא	— —	—
7. ערק	— —	—
8. אוּג׳	— —	—
9. נוא	— —	—
10. עגם	— –	ספפר, ג׳רכא
11. נהונד	— —	—

שנים עשר האבות ובניהם ידועים לכל המנגנים המזרחיים. אולם הבנים הללו אינם ידועים כל כך: שוּרִי, שֻוְרַק, שהנז, רמל, ועוד נדבר בהם. וכן ישנם בנים שידועים רק במקום פלוני או במדינה אלמונית, כגון חצר, מוסתער הידועים במצרים ולא בסוריה.

מלבד זה ישנו טפוס של מקמים ונקראים מקמים־מערבים ונתהוו על ידי התבוללות והתמזגות מקמים־אבות, ועליהם נדבר עוד להלן.

והנה שטה זו של „סוגים“ הנקראים מקמים, שראינו בנגינה המזרחית בכלל והערבית בפרט, נמצאת גם בנגינה העברית המסורתית, ר״ל בנגינת התפלה. כי למה שהערבים קוראים מקמאת קוראים החזנים האשכנזים „שטייגר“ והתימנים ג״כ מחלקים את נגינתם לפי סוגים, כפי שראינו בחלק א׳. והאשכנזים הפולנים מחלקים את הנגינה המסורתית לסוגים, כגון השטייגר של ה׳ מלך הדומה למקם „מהור“ בסלמו ובדרכיו ולמטה נבארהו. והוא אותו הנוסח אשר בו מזמרים מ„לכו נרננה“ עד אחרי ה׳ מלך, ולמה נקרא על שם ה׳ מלך? משום שמקֹדם לכן, ר״ל טרם שהנהיגו לומר ז׳ המזמורים מ„לכו נרננה“ ואילך ולפני חבור השיר לכה דודי ע״י ר׳ שלמה אלקבץ, היו מתחילים לקבל שבת ב„מזמור שיר ליום השבת“ כידוע, והיה החזן מרנן ה׳ מלך שהוא למזמור הזה, ולכן נקרא הנוסח על שמו. ואעפ״י שמלבד קבלת שבת מזמרים גם תפלות אחרות בנוסח זה, כגון שחרית של שבת „אל אדון“, וכן „אבות“, יקום פרקן וחלק ראשון של הקדושה לשחרית ולמוסף, וכן סדר מלכויות לרה״ש מ„על כן נקוה לך“ עד „מלוך“ ושופרות עד „תקע בשופר גדול“. אולם מכיון שהתפלה הראשונה בנוסח זה בשבת היא „ה׳ מלך“ נקרא על שמו[1]. — והשטייגר „מגן־אבות“ הדומה למקם ביאת־חוסיני ובו מזמרים: ויכולו ומגן אבות, ישתבח

הערה: חוש השמיעה של המנגנים המזרחיים מפֻתח ומוציאים את הקול ואת הטונים בזכות. וכמה פעמים נסיתי אותם בזה והייתי משנה את הטון, בהגביהי ובהשפילי אותו לחצי או למדרגה שלמה, ובכל פעם הכירו המזמרים את השנוי. אולם כמל אל־כולאי מחליט בספרו ע׳ 36 שאין להערבים שמיעה מדויקת בהחלט. והדבר תמוה בעיני. — וכן מעיד פ. וַן אוסט על השמיעה של הסינים שהיא מדויקת. P. van Ost, Chansons populaires chionoisiens etc. Antrophos, Wien 1912, Tome VII·

מיני זמרה, הנה במקם מצוין גם הסלם וגם מין זמר קבוע ובעקר מין וסוג של זמר. כי במקמים העקר רק קבוצות של תנועות קבועות, שצריכות להִמָצא בכל זמר של אותו המקם, והמנגן המזרחי שם את כל מעינו בטהרת התנועות והמדרגות, וכל מנגינה צריך שתהיה לה קבוצה של תנועות קבועות של אחד המקמים, ואם אין לה הסימנים הללו, היא נפסלת בחסרון ערך נגיני[1].

וסבת שטה זו טבעית ופשוטה היא: הנגינה המזרחית נִנגנת עפ״י השמיעה בלבד, בלי טעמים או תוים שבכתב, אלא לכל היותר כותבים את שמות הטונים, אך אין סימנים ושֵמות להמדות כלל, ומשום זה מכרח המנגן ליצור לו סימנים נגיניים עפ״י השמיעה, כדי שיוכל להכיר בעזרתם את המנגינות השונות ולזכרן. ועפ״י הטבע הוא שאדם זוכר יותר את התנועות והמדרגות של מנגינה מהבדלים דקים של רביעיות המדרגות אשר בטוני הסולם. נמצא שמקם נקרא: קבוצה של סימנים קבועים, הבולטים להמנגן עפ״י – השמיעה, בעקר על ידי אופי המנגינה המיוחד. סימנים כאלה, אשר להמנגן המלֻמד אין להם כל ערך, משום שהוא מזמר עפ״י טעמים, יש להם ערך וחשיבות להמנגן עפ״י־השמיעה, משום שהוא שומע נגינה באפן אחר ממה שמנגן מלֻמד שומע. —

והנה המחברים הערבים מדברים מעט מאד על דבר הסימנים שבהם אפשר להכיר את המקמים, כי יען שהם כותבים את תורתם רק למנגנים ערבים, סומכים על ידיעת המנגנים, כיצד משתמשים במקמים במעשה. לפיכך נִתֵן כאן תאור ע״ד מהות המקמים.

התהוות המקמים יש לבאר בדרך זו: בזמן שלפני האסלם היו קימות נעימות עממיות להשבטים הערבים השונים במחוזות שונים אשר במדבר ערב. האסלם רִכֵז את כל הכחות הרוחניים והתרבותיים של שבטי ערב בארם נהרים הדרומית, היינו בבצרה ובגדד. שם נפגשה התרבות הערבית הפרימיטיבית עם התרבות הפרסית ושתיהן נתערבבו זו בזו והשפעו זו מזו. בין הקנינים התרבותיים שנתערבבו והשפעו היתה כמובן גם הנגינה, מהתבוללות זו שבנגינה נתהוו תנועות ומדרגות חדשות.

אולם התנגשות זו היתה רק במרכזים גדולים ובערים, בשכבה הגבוהה, בחוגים המשכילים, אך על העם בכללותו, היושב על אדמתו והתועה מדבר, לא השפיעה התבוללות זו כלל וכלל; העם נשאר מזמר את שיריו העממיים המקוריים כמקדם. כי שבטי הערבים המשיכו את אפן חייהם גם אחרי האסלם בלי כל שנוי, ולפיכך לא חדרה כל התרבות הערבית־הפרסית אל תוך שדרות העם הערבי. ואעפ״י ששמות המקמים הם בחלק מסוים פרסיים, משתמשים בהם בכל זאת בערב, כי השמות הללו קֻבלו ע״י המנגנים, כנזכר לעיל, והפרוש שם אינו שהערבים לקחו את נ ע י מ ו ת הפרסיים, כי אם את ש מ ו ת המקמים בלבד.

בשביל הבנת המקמים צריכים לשים לב להסימנים האלה:

א) ט ו נ י הסלם ושעור מדרגותיו.

ב) ס ד ר המדרגות; כי ישנם מקמים שנבדלים זה מזה רק ב ס ד ר המדרגות ובאמת יש להם סלם־קולות משֻתף, כגון המקמים רשת ונוא, רהאו וביאת, חגאז ואספהאן וכיו״ב.

ג) אותו הסלם גאו סדר המדרגות כשמגביהים אותו בקורטה ובקוינטה או כשמשפילים אותו בשעור כזה, אז נקראים מקמים אחרים. כי להמזרחי „גובה" תחום הקול חשוב מאד וצלצול הקול בתחומו הגבוה נדמה לו להמזרחי לקול אחר מצלצול אותו הקול בתחומו הבינוני, וכן מתחום בינוני לתחום נמוך. ומשום זה מחלק הוא את הקול ל ש ל ש ה ק ו ל ו ת, לפי ג׳ מיני הצלצול שבקול: הנמוך, הבינוני והגבוה. וכל מקם אפשר לנגן בשלשה פנים, בתחום הגבוה, הבינוני והנמוך ובכל תחום מקבל הוא שם אחר, כגון רַשת ומהור שסלם אחד לשניהם, רק מהור גבוה מרשת באוקטבה; ערק־סכא־אוג, הסכא מערק גבוה בקורטה והאוג מהסכא בקוינטה וסלם אחד משֻתף לשלשתם; ססגר ועגם, השני גבוה מהראשון בקורטה; עשיראן־ביאת־חוסיני, ביאת גבוה מעשיראן בקורטה וחוסיני מביאת בקוינטה; עוזאל וחגאז, השני גבוה מהראשון בקוינטה. — ובאמת חלוקים כאלה הם בטבע של מנגנים עפ״י השמיעה לעשותם גם באירפה, כידוע.

ד) קבוצה קבועה של תנועות שבעקרן היו שייכות לאיזה שבט במדינה או מחוז מיוחד, מכיון שנעשו קנין הכלל נקראו „מקם", כגון מקם חגאז, ערק, רהאו, אספהאן, נהונד וכיו״ב.

[1] בזמן האחרון התחילו הערבים להכניס נעימות אירפיות וקבעו אותן אל תוך המקמים, והיו מכרחים להתחשב רק עם הסלם או לכל היותר בגבה הסלם ווִתרו על יסוד „התנועות", למשל: הנעימות בסלם החזק בדו, רֶ, קראו רַשְׂתְ, נעימות הרך בר׳ נקרא ביאת, הרך בסול נוא, בלַ־חוסיני. החזק בפ׳ או בסי נקרא עגם, הרך בדו נהונד וכיו״ב.

המדרגות החצאיות.

המדרגות הרביעיות.

ב. הַמַּקָמִים.

המושג מַקָם, בערבית מַקָמָה ביחיד, מַקָמָאת ברבים (בפרסית ותרכית מַכָּמָה), מציין בעקרו את המקום, הדוכן, הבמה שעליה היה המשורר־המזמר עומד בשעה שהיה שר לפני המלך. מן המקום עבר הַשֵׁם על השירה והנגינה ונקראה השירה בעצמה „מקם", היינו סוג של איזו שירה. ולפיכך קבל שֵׁם זה שתי הוראות, אחת מצמצמת להקול דוקא, לעצם הטון, והשניה לסוג הנגינה. — המשוררים היהודים במזרח מתרגמים מקם קול, הברה. וכן מבאר גם כמל אל־כולאי את השם הזה. אולם במצרים משתמשים להמושג „קול" בהשֵׁם נַעֲמָה. ואנו נשתמש כאן להוראת „סוג" במַקָם וכן להוראת קול בכלל, היינו במובן של Stimme, voice, אולם להמושג Ton נשתמש במלה זו עצמה „טון".

מקם במובן „סוג" של נגינה, פרושו של „סוג" כאן הוא מין זמר שיש בו תנועות ומדרגות קבועות, שהולכות ונשנות. ישנם מקמים שיש להם סלמות מיוחדים וישנם מקמים שאין להם סלמות מקוריים, אלא משתפים הם עם מקמים אחרים. ולכן אי אפשר להשוות את המושג מקם לסלם־הקולות או אפילו Modes של הכנסיה הנוצרית הקתולית. כי בהיות שהאחרונים מציינים סלם בלבד, שאפשר לזמר בו כל

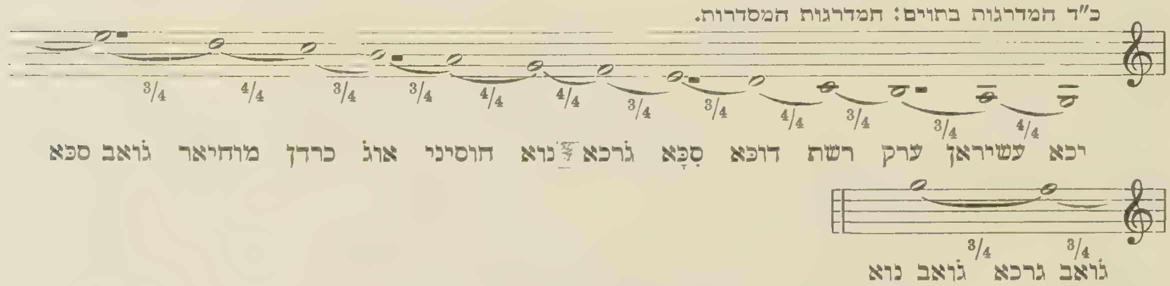
מדידת הטונים עפ"י המַד־קול והשואתם אל מדידת הטונים האירפיים:

טוני הסלם הראשון.	טוני הסלם השני.	מדידת המיתרים.	מספר הגלים.	השואה עם מדידה אירפית.
1. יכא	נוא	$00,^{0}$	775	g
2. נים חצר קבא	נים חצר	$1,^{02}$	$797,^{79}$	×g
3. חצר קבא	חצר	$2,^{01}$	$821,^{1}$	♯g; ♭a
4. תיק חצר קבא	תיק חצר	$2,^{98}$	$845,^{2}$	×♯g; -a
5. עשיראן	חוסיני	$3,^{92}$	$870,^{3}$	a
6. נים עגַם עשיראן	נים עגַם	$4,^{83}$	$895,^{4}$	×a
7. עגַם עשיראן	עגַם	$5,^{72}$	$921,^{7}$	♯a; ♭h
8. ערק	אוג׳	$6,^{58}$	$948,^{7}$	-h; ×♯a
9. כושת	מהור	$7,^{42}$	$986,^{5}$	h
10. תיק כושת	תיק מהור	$8,^{23}$	$1005,^{1}$	×h
11. רשת	כרדן	$9,^{03}$	$1034,^{6}$	c
12. נים זרכלה	נים שהנז	$9,^{80}$	$1064,^{8}$	×c
13. זרכלה	שהנז	$10,^{54}$	1096,	♯c; ♭d
14. תיק זרכלה	תיק שהנז	$11,^{27}$	$1128,^{2}$	×♯c; -d
15. דוכא	מוחיאר	$11,^{97}$	$1161,^{2}$	d
16. נים כְּרדי	נים סנבלה	$12,^{66}$	$1195,^{2}$	×d
17. כְּרדי	סנבלה, זואל	$13,^{32}$	$1230,^{4}$	♯d; ♭e
18. סִכָּא	בזרק	$13,^{97}$	$1266,^{4}$	×♯d; -e
19. בְּסליך	ג׳ואב בסליך	$14,^{20}$	$1303,^{4}$	e
20. תיק בסליך	ג׳ואב תיק בסליך	$15,^{21}$	$1341,^{2}$	×e
21. גַּרכא	מהורני	$15,^{80}$	1381	f
22. נים חגאז	ג׳ואב נים חגאב	$16,^{38}$	$1421,^{4}$	×f
23. חגאז	ג׳ואב חגאז	$16,^{93}$	1463	♯f; ♭g
24. תיק חגאז	ג׳ואב תיק חגאז	$17,^{48}$	1502	×♯f; -g
נוא	רמל תותי	$18,^{00}$	1550	¹g

הלוח הזה מתאים, ביחס לגלים, להמספרים המובאים במחקריו של צלנר[1], מלבד הבדלים קטנים כגון: (צלנר) g = $775,^{1}$; ♯g = $821,^{2}$; a = 870; h = $976,^{5}$; ♯c = $1096,^{1}$; d = $1161,^{3}$; e = $1303,^{5}$; ♯f = $1463,^{2}$ בהיות אשר לוחו של אל־כולאי מתאים בדיוק להלוח של פריזו[2].

במדידת הקול באפן עיוני עסקו החכמים קולינזית[3] והורנבוסטל[4] וחקירותיהם הביאו אותם למסקנה, כי המדרגות בנות ארבע או שתי רביעיות דומות להמדרגות השלמות והחצאיות של הנגינה האירפית, ולכן אפשר לכתבם בתוים האירפיים, למדרגות בנות שלש, אחת וחמש רביעיות מוסיפים הסימן × להגבהה של רביעית והסימן – להשפלת רביעית.

כ"ד המדרגות בתוים: המדרגות המסדרות.

[1] Zellner, Vorträge über Akustik, Wien 1892, Beilage II, S. 246.

[2] בהספר הנזכר עמ׳ 282 Rapport sur une Mission scientifique etc. Teil IX.

[3] במאמרו בהירחון האסיאתי הנ"ל.

[4] במאמרים שונים בהרבעון Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft Bd. I—XII.

נַהָוָאנד = نهاوند עיר בצפון פרס.
שַׁהְנָז = شاهناز (פרסית) רֹד־השה, ר"ל רגשות השה המלאים רֹך והמבעים ע"י הטון הזה.
סֻנבְּלָה = سنبله (ערבית) שִׁבֹּלת וגם כנוי לבתולה.
חִגָּז = حجاز מחוז בערב.
צַבָּא = صبا (ערבית) אהבה טהורה, ילדות, אביב.
שׁירי = شورى (פרסית) מר, עגום.
מַהוּרַנִי = ماهورانى כמו מהור, דומה לו.
בּזִרְךְ = بزرك (פרסית) חזק, גבוה.

ה מ ד ר ג ו ת.

המדרגות המסדרות הן אמנם בנות ד' או ג' רביעיות. אולם ישנם צרופים שונים של מדרגות במקמים השונים, שבהן רק רביעית אחת או שתים, שלש, ארבע, חמש או שש רביעיות ונבאר אותן במקומן בפרק המקמים להלן. כאן נזכירן בקצור:

א) בנות רביעית אחת:

המדרגה השניה במקם בוסליך.

ב) בנות שתי רבעיות אחרי מדרגה בת שלש רבעיות:

המדרגה השניה במקם עושק.
— השלישית — צבא.
— הראשונה — חגאז־כּאר.

אחרי מדרגה בת ד' רביעיות:

המדרגה השניה במקם נהונד.
— החמשית — —
— — — ביאת
— — — עושק
— השביעית — צבא
— החמשית — בוסליך
— השלישית — סַסְכָּאר
— — — עגם
— השביעית — —
— החמשית — חגאז־כּאר

אחרי מדרגה בת חמש רביעיות:

המדרגה השניה במקם רַמְל
— השלישית — חגאז
— — — רמל.

ג) מדרגות בנות שלש רביעיות:

במקם רשת: מדרגה ב' ג' ו' ז'
— נהונד: — ז'
— ביאת: — ב' ג'
— נוא: — ה' ו'
— סִכָּא: — א' ג'
במקם ערק ואוג: מדרגה א' ג'
— צבא: — א' ב'
— חגאז־כּאר: — ג' ז'

ד) בנות ארבע רביעיות:

במקם רשת: מדרגה א' ד' ה'
— עגם: — א' ב' ד' ה' ו'
— נהונד: — א' ג' ד'
— ביאת: — ג' ד' ו' ז'
— עושק: — ד'
— נוא: — א' ד' ז'
— סכּא: — ב' ד' ו'
— ערק ואוג: — ב' ו'
— צבא: — ו'
— חגאז: — ד' ז'
— חגאז־כּאר: — ד'

ה) בנות חמש מדרגות רביעיות:

במקם נהונד: המדרגה ו'
— עושק: — ג'
— צבא: — ח'
— חגאז־כּאר: — ב' ו'
— בוסליך: — ו'
— רמל: — א' ב'
— סכּא: — ד'
— ערק ואוג: — ד'.

ו) בנות שש מדרגות רביעיות:

מקם עושק: מדרגה ו'
— צבא: — ד'
— חגאז — ב'.

כל המדרגות המובאות כאן שייכות למקמים העקריים הידועים. במקמים הטפלים ישנם צרופים אחרים ונדבר עליהם במקומם.

המדרגות.	לוח אל־כולאי בתקונים שלי.	לוח משקא.
י״ד	21. א. גֹואב — גרכא, מַהורַנִי	21. א. מהורני
	22. ב. גואב — נים — חגאז	22. ב. גֹואב — נים חגאז
	23. ג. גואב חגאז, צבא	23. ג. גֹואב — חגאז
	24. ד. גואב תיק חגאז, צבא גֹואב נַוָא. רמל־תותִי.	24. ד. תיק חגאז, רמל תותִי.

שני לוחות־הקולות האלה מתאימים זה לזה בנוגע לסדר המדרגות. סבת השנוים באי אלה שמות של המדרגות היא מקומית (לוקלית), בסוריה ובמצרים. ואנו משתמשים עפי״ר בהמונחים המצרים, מלבד השם כרדן, שנקראהו מהור, וכן נהפת במקום מהור המצרי.

מהלוחות הנתונים כאן יוצא שהמדרגות יכא־עשיראן, רשת־דוכא, גֹרכא־נוא, וכן „תשובותיהם“ נוא־חוסיני, כרדן־מוחיאר, גואב־גֹרכא וגֹואב נוא, הן בנות ארבע מדרגות רביעיות, אבל עשיראן־ערק, ערק־רשת, דוכא־סכא, סכא־גֹרכא הן רק בנות שלש מדרגות רביעיות. המדרגות החצאיות מחלקות את המדרגות בנות ד׳ רביעיות לשתים ובבנות ג׳ רביעיות עומדות הן על המדרגה הרביעית השניה בלוח א) ועל השלישית בלוח ב). נמצא שהמדרגה החצאית מחלקת את המדרגה המסֻדרה פעם לשני חצאים שוים ופעם לחצי ורבע. — להמדרגות הרביעיות אין שמות מיוחדים אלא שמות המדרגות המסדרות והחצאיות עליהן בהוספת הכנוי „נים“ או „תיק“.

פ ר ו ש ה ש מ ו ת. א) המדרגות המסדרות.

יַכָּא = یکاه (פרסית)־הראשון; יַא־ראשון (אחד) כָּא־מקום. (מבטאים רך כ׳ פרסית רכה כמו גֿ או גי.)

עֲשִׁיראן = عشیران.

עִרָק = عراق מחוז בארם נהרים הדרומית, בבל העתיקה. ונקרא הטון על שם המקום ועוד נדבר על זה.

רַשְׁתְּ = راست הקול הישר (פרסית). ואולי ע״ש העיר רֶשְׁתְּ אשר בצפון פרס.

דוּכָּא = دوکاه (פרסית) הקול השני; דוּ־שני, שנים, כָּא־מקום.

סִכָּא = سکاه (פרסית) הקול השלישי; סִי־שלישי, שלשה, כָּא־מקום.

גַֹרְכָּא, גֶהַרְכָּא = جارکاه הקול הרביעי; גֹהר רביעי, ארבע, כָּא־מקום (פרסית).

נַוָא = نوا (ערבית) מקור החכמה. ובפרסית: טון, הברה סתם, נעימה.

חוּסֵינִי = حسینی (ערבית) שם עצם פרטי והוא שם חוסיני הקדוש, אחד משני בני עלי שנהרגו.

אוּגֹ = اوج (פרסית) הקול הגבוה. הנכון אַוּךְ = اوك בפרסית שפרושו הפנים, העליון. ובתרכית שנוהו בכ׳ רפה ומזה עשו הערבים גֹ ויצא להם אוּגֹ.

כֻּרְדָן = کردان (פרסית) סבוב, גבול והוא גבול הסלם בן שמונה קולות, היינו אוקטבה. ולפי אלכולאי ע׳ 36 היא מתרכית ופרושה: קשר, גמר ענין. ומזה Kordon בצרפתית.

מַהוּר = ماهور (ערבית) המהיר, החרוץ.

מוּחַיִר = محیر (ערבית המתמיה, המפתיע.

ב) המדרגות החצאיות:

עַגָֹם = عجم כנוי ערבי לחוץ לארץ בכלל ולפרס בפרט.

כּוּשת = کوشت (פרסית) אפשר „אזן“ היינו חריפות האזן.

זִרְכֻּלָה = زیرکوله (פרסית) הנבון, המחֻכם?

כֻּרְדִי = کردی על שם המחוז כֻּרְדִיסתָן, היינו קול השגור שם.

בּוּסֶלִיךְ = بوسلیك (פרסית עם נטיה תרכית) בפרסית נשיקה קלה ומובנו כאן נגיעה קלה, היינו העלאת הטון בקלות יתרה ובמעט.

חִצָר = حصار (ערבית) בעקרה פירושה מצודה, עצירה, החזקה בכח, אולם לפי אלכולאי מלה זו בפרסית היא מונח להחזקת הקול במובן המלה پرده = פֶּרְדֶה. (ומזה פֶּרְדֶבָּז־מנגן בכלל). נהפת?

עֶשֶׁק = عشق (ערבית) אהבה תאותנית.

המדרגות.	לוח אל־כולאי בתקונים שלי.	לוח משקא.
ב׳	5. א. עשיראן	5. א. עשיראן
	6. ב. נים עגם — עשיראן	6. ב. נים עגם
	7. ג. עגם — עשיראן	7. ג. עגם
ג׳	8. א. עִרָק	8. א. ערק
	9. ב. נים גוּשַׁת או כּוּשַׁת	9. ב. כּושת
	10. ג. כּושת	10. ג. תיק כּושת
ד׳	11. א. רַשְׁתְּ	11. א. רַשת
	12. ב. נים זִרְכְּלָה	12. ב. הנים זרכל
	13. ג. זרכלה	13. ג. זרכלה
	14. ד. תִּיק זרכלה	14. ד. תיק זרכלה.
ה׳	15. א. דוכּא	15. א. דוכּא
	16. ב. נִים כּורְדִי, נֶהֻוָאנד	16. ב. נים כורדי
	17. ג. כּורדי	17. ג. כורדי
ו׳	18. א. סִכָּא	18. א. סכּא
	19. ב. נים בוּסֶלִיק	19. ב. בוסליק
	20. ג. בוסליק, עוּשַׁק	20. ג. תיק בסליק
ז׳	21. א. גַּרְכָּא	21. א. גַּהַרְכָּא
	22. ב. נים חִגָאז	22. ב. עֲרַבָּה
	23. ג. חגאז או צבא	23. ג. חגאז
	24. ד. תיק חגאז או צבא[1]	24. ד. תיק חגאז
ח׳	1. א. נַוָא	1. א. נַוָא
	2. ב. נים חצר	2. ב. נים חצר
	3. ג. חצר, שורי	3. ג. חצר
	4. ד. תיך חצר	4. ד. תיק חצר
ט׳	5. א. חוסיני	5. א. חוסיני
	6. ב. נים עגם	6. ב. נים עגם
	7. ג. עגם, נֶרְוּז	7. ג. עגם
י׳	8. א. אוּג׳	8. א. אוּג׳
	9. ב. נים מַהוּר	9. ב. נַהֲפַת
	10. ג. מהור או נהפת	10. ג. תיק נהפת
י״א	11. א. כֻּרדָן	11. א. מהור
	12. ב. נים שַׁהְנָז	12. ב. נים שהנז
	13. ג. שהנז	13. ג. שהנז
	14. ד. תיק שהנז	14. ד. תיק שהנז
י״ב	15. א. מוּחַיאָר	15. א. מוחיאר
	16. ב. נים סֻנבלה	16. ב. סנבלה
	17. ג. סנבלה, זְוָאל	17. ג. זואל
י״ג	18. א. גוֹאב — סכא, בְּזְרַךְ	18. א. בִּסְרִךְ
	19. ב. גואב — נים — בְּסליק	19. ב. חוסיני — שאד
	20. ג. גואב בסליק	20. ג. תיק חוסיני — שאד

[1] לפי אל־כולאי צבא ברבע מדרגה גבוה מחגאז ובספרו ע׳ 33 מעיר, שאם משפילים צבא לחגאז, ר״ל ברבע מדרגה נמוך, אזי נקרא המקאם „עוּזָל" ועוד נשוב לדבר בענין זה.

ובכן גם החצאים הם ארבעה עשר ומוציאים אותם ע״י העוּד באפן זה:

מיתר.	טון.	בין המדרגות המסדרות.	אצבע.
יַכָּא	חצר — יכא	יכא — עשיראן	השניה
עשיראן	עגֹם — עשיראן	עשיראן — ערק	–
–	גֹושַׁאת	ערק — רשת	השלישית
–	זַרְקָלָה	רשת — דוכא	הרביעית
דוּכּא	כּוּרְדִי	דוכא — סִכָּא	השניה
–	בוסליק	סכא — גַרְכָּא	השלישית
–	חִגַאז / צבא	גֹרכא — נוא	הרביעית
נַוָא	חִצָר	נוא — חוסיני	השניה
–	עַגַם	חוסיני — אוּגֹ	השלישית
–	נַהַפְתְּ	אוגֹ — כרדן	הרביעית
כַּרְדָן	שַׁהַנָז	כרדן — מוחיאר	השניה
–	סֻנְבֻּלָה	מוחיאר — גֹואַב סכא	השלישית
–	גֹואב בוסליק	גֹוַאב סכא — גֹואב גֹרכא	הרביעית
–	גֹואב חגֹאז — צבא	גֹואב גֹרכא — גֹואב נוא	החמשית

בחִצָר־יכא משתמשים לעתים רחוקות. גֹושאת לא נמנה אצל דרויש מחמד בין חצאי המדרגות אבל משתמשים בו.

סלם בן שבעה מדרגות מסדרות ושמנה טונים, ר״ל סלם מפרימה לאוקטבה שלה, נקרא „דִיוָאן" וכל קול וקול נקרא מַקָם = مقام ובמצרים — נַעֲמָה = نغم. בתור הטון הראשון מצינים עתה את רַשת, ומענין הוא שסדר חצאי הטונים מתחיל מעשיראן, כי שֵׁם חצי הטון של יכא הוא כשמו של „תשובתו", חצי הטון של נוא. לפי זה נראה שמקדם היה עשיראן הטון הראשון. מלבד זה ראוי לשים לב שסדר השמות של חצאי הטונים מגיע עד מוחיאר. כי כשם שישנם לאחת עשרה המדרגות המסדרות שמות מיוחדים, ככה יש גם להמדרגות החצאיות שביניהן שמות מיוחדים, וכשם שליתר הטונים המסֻדרים ישנם שֵׁמות מֻשאָלים, ככה נחלקות למדרגות רביעיות באפן זה:

בין רַשת לדוכא ישנן ד׳ מדרגות רביעיות		בין רַשת לדוכא ישנן ד׳ מדרגות רביעיות	
– דוכא לסכא	– ג׳ – –	– נוא לחוסיני	– ד׳ – –
– סכא לגֹרכא	– ג׳ – –	– חוסיני לאוגֹ	– ג׳ – –
– גֹרכא לנוא	– ד׳ – –	– אוגֹ לכרדן	– ג׳ – –

לפי זה נחלק סלם בן שמונה טונים מסדרים ושבע מדרגות לעשרים וארבע מדרגות רביעיות או פשוטות. ואפשר להתחיל את הסלם מכל מדרגה רביעית ובלבד שיכיל הסלם כ״ד מדרגות רביעיות לפי הסדר הנזכר. והננו מביאים כאן סדר כ״ד המדרגות ע״פ לוח הקולות כמל אל־כולאי בספרו הנ״ל ונשוהו עם לוחו של מיכאל משקא ומה שמצאתי שנוים אצל מנגני סוריה:

המדרגות.	לוח אל־כולאי בתקונים שלי.	לוח משקא.
א׳	1. א. יַכָּא	1. א. יַכָּא
	2. ב. נִים — חִצָר; קבא — חִצָר[1]	2. ב. נִים — חִצָר
	3. ג. חִצָר[2]	3. ג. חִצָר
	4. ד. תִיק[3] — חִצָר; שוּרִי	4. ד. תִיק חצר

---

[1] נים = نيم בפרסית מחצית, מחצה. קבא = قبا בפרסית ובתרכית הפשוט והגס וכאן יהיה מובנו הטון הפשוט הגס, ר״ל הנמוך מהטון העקרי „חצר" ובערבית قب: הקטוע, הכרות, החלש ויהיה מובנו כאן המשפל, חצי החצר.

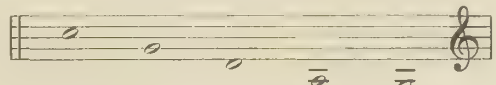
[2] אל־כולאי מוסיף כאן עוד „קבא־תיק" = הפשוט המגבה, כדי להבדילו מתשובתו — האוקטבה שלו ששמו יהיה תיק־חצר.

[3] תיק = تيك המתגעגע, וכונתו המגבה והשואף אל הטון שלמעלה הימנו, כי כן בטבע כל טון מגבה.

על כִּוּוּן מיתרי העוּד אומר הסופר המצרי: קדם כל הַכֵּה על הַיַּכָּא בלי לחיצת אצבע ועליו תכה הַנַּוָא „תשובת" הַיַּכָּא (היינו האוקטבה) ושניהם צריכים לצלצל כאלו היו טון אחד. אח"כ תכה על החוסיני באצבע השניה ואליו תכַוֵּן את העשיראן שהוא יסודו (ר"ל הטון היסודי — טוניקא ביחס אל הנוא), ואח"כ תלחץ על העשיראן באצבע הרביעית והטון רַשְׁתְּ, המתהוה ע"י זה, צריך להיות „תשובתו" של הכַּרְדָן. ועל הכרדן תלחץ באצבע השניה ואז יתהוה מוּחַיאר, שהוא תשובת הדוכּא". —

מכל האמור אנו למדים שהמנגן הערבי מנגן תחלה את הטונים המסֻדרים של הסלם כמו המנגן הארפי.

וכִוּוּן העוּד בכלל נשאר תמיד באפן אחד. המיתר הנמוך ביותר, יַכָּא, נותן את הטון סוֹל שבסלם הקטן בקֵרוּב, כי מכיון שהכִּוּוּן הוא עפ"י השמיעה, הוא לפעמים בחצי מדרגה נמוך או גבוה. — המיתר השני עֲשיראן עומד במדרגה שלמה למעלה מיַכָּא ומתאים להטון לַה. המיתר השלישי דוּכָּא הוא בקְוִינטה גבוה מיַכָּא וקוַרטָה גבוה מעשיראן. המיתר הרביעי נַוָא הוא אוקטבה מעל להיכָּא, היינו סוֹל שבסלם הראשון, ומיתר ה', כרדן הוא קוַרטה גבוה מנַוָא ואוקטבה גבוה ביחס לרשת.

הנגינה הערבית נחקרת על ידי העוּד וקולותיו מתאימים לגבולות קול-האדם[1].

התהוות ארבעה עשר הטונים המסֻדרים על העוּד נעשית בסדר זה:

מיתר.	טון.	אצבע.	
יַכָּא	יכא	—	על המיתר הריק
עשיראן	עשיראן	—	— — —
	ערק	השניה	
	רַשת	הרביעית	
דוּכָּא	דוכא	—	— — —
–	סִכָּא	השניה	
–	גַּרכָּא	הרביעית	
נַוָא	נוא	—	— — —
–	חוסיני	השניה	
–	אַוג'	הרביעית	
כַּרְדָן	כרדן	—	— — —
–	מוּחַיְאַר	השניה	
	גּוַאב־סִכָּא	הרביעית	
–	גּוּאַב־גַּרכָּא	החמשית	

בין המדרגות האמורות שאנו קוראים מסֻדָּרוֹת (Leitereigene) ישנן חצאי מדרגות הנקראות בערבית עֲרַבַּת והן: 1. עַגַּם עשיראן, 2. זַרְכַּלָה, 3. כּוּרְדִי, 4. בּוּסֶלִיק, 5. חִגֹאז או צַבָּא, 6. חִצָר, 7. עַגַּם, 8. נַהַפְט או מָהור, 9. שַׁהְנַז, 10. סֻנְבֻּלָה, 11. גְוַאב = בוסליק, 12. גוּאב חגֹאז = צבא, 13. חצר = יכא, 14. גוּשאת.

[1] הקול הנמוך ביותר בקולות בני הקדם הוא בריטון או בס גבוה ואינו יורד למטה מסול שבסלם הגדול אלא במקרים יוצאים מהכלל. אולם טינור נמצא בין הערבים שבדמשק שהוא גבוה מאד וה „דו" הגבוה, ר"ל בסלם השלישי, הוא בבחינת טון ממצע לו. ושמעתי פעם את המאזן מעל המסגד הגדול שבדמשק בחדש הרמדן בקראו לתפלה בחצות הלילה, היה מסלסל על הרֵי שבסלם השלישי בקלות ובעז. בכלל אוהבים בני הקדם לזמר דוקא בטונים הגבוהים, ואפילו קולות נמוכים כגון הבריטון ובס א' מתאמצים למעלה מכחם בטונים הגבוהים וכמובן מקלקלים עד מהרה את קולם, ומלבד זה מכרח המאזן על המגדל לזמר בְּקֹר וברוח הגורמים להצטננות. אך מי שמפסיד את קולו באפן זה תולה הדבר בענש הבא מאַלְלָה. ראוי גם לציין שאופי זה, היינו לזמר בטונים הגבוהים, הוא כללי לכל בני הקדם ונשאר ליהודים עד היום, ועל כן החזנים שאינם יכולים להרים את קולם אין להם „שום טעם", כי עקר המתיקות והטעם בטונים הגבוהים.

למרות השתדלות כמה חוקרים מזמן וילוטו[1] לברר את הנגינה הערבית ולהסבירה לבני אירפה, נשארה היא כחידה סתומה, אע"פ שהעבודות העיוניות של קולונזוט ומֶשַׁקָא חשובות הן למדי, אולם להבנתה הנגינית ולערכה הנגיני לא הוסיפו כמעט כלום, וביחוד אי אפשר היה להוציא מחקירתם הבנה ממשית לתהו ובהו של רבעי הקולות. ומאספי הנעימות הערביות שגו בזה בהשוותם את רְוָחֵי הנגינה הערבית, סֻלמותיה ומשקליה אל אלה של הנגינה האירפית ועל ידי זה נתבטלה המקוריות. וטעות זו באה לידם משום שהם רושמים רק את הנגינות מבלי להתעמק ברוחן, מבלי ללמדן תחלה ומבלי לדעת לנגן כלי־נגון ערבי, שבלעדם אי אפשר כלל ועקר לרכש ידיעה מספיקה בנגינה הערבית.

הכללים והדוגמאות המובאים להלן הם פרי עבודתי ומחקרי ולמודי את הנגינה הזאת במשך כמה שנים, מה שלמדתי מפי מנגנים מזרחים ומה שלמדתי מפי העם ומה שלמדתי מתוך ספרים ערבים במקצע הזה. —

א. הָרְוָחִים.

עברו מאות בשנים עד שקם מיכאל משקא[2] נזיר נוצרי בדמשק, ויבטל את שטת הקולות השְׁלֵשים (היינו שבכל ימי הבינים סברו שישנן שלש מדרגות קטנות בין מדרגה למדרגה) ועיין על זה בפרוטרוט אמברוז, תולדות הנגינה ח"א בפרק נגינת הפרסים. כי עד זמננו החזיקו כל חוקרי הנגינה באירפה בשטת הסופיסטים הפרסים. שטתו החדשה של משקא נתבקרה על ידי קולונזוט[3] בבירות וחזרה ונתבקרה ע"י פַּרִיזוֹ[4]. לפי שטה זו יש לכל סלם בן שמונה טונים כ"ד מדרגות פשוטות, רבעי מדרגות, הנחלקות לשבע מדרגות מסֻדרות.

אולם להמנגן האירפי תביא גם שטה זו תועלת מועטה ומוטב היה לו סלם בן שבע עשרה מדרגות של השטה הישנה מסלם בן כ"ד מדרגות של השטה החדשה. — כי האפן, כיצד בא המון מדרגות כזה בשמוש, אין החוקרים הנזכרים מבררים.

דרויש מחמד הנ"ל מבאר בספרו הנ"ל את הסיסמה הקולית בעזרת כלי — הנגון הערבי המפרסם ביותר — ע"י העוּד. להעוּד ישנם חמשה מיתרים. המיתר הראשון והנמוך הוא יחיד וארבעה המיתרים האחרים — כפולים. הראשון נקרא יַכָּא, השני עשיראן, השלישי דוּכָּא, הרביעי נַוָא והחמישי כַּרְדָן. וז"ל: הכה על היַכָּא בלי לחיצת אצבע ואח"כ הכה על העשיראן ג"כ בלי לחיצת אצבע. אחר זה הכה שוב על העשיראן כשאתה לוחץ באצבע השניה (סַבָּאבָּה בערבית) עליו ואז יצא לך הטון „עִרָק". אח"כ לחץ את העשיראן באצבע הרביעית (בִּנְצָר בערבית) והטון „רַשְׁתְּ" יתהוה. אחר זה הכה על המיתר דוּכּא בלי לחיצת אצבע והוא ישמיע את הטון דוּכּא, ואח"כ לחץ עליו את האצבע השניה והטון סִכָּא יתהוה. ואם תלחץ עליו את האצבע הרביעית, ישמיע את הטון גַּרְכָּא. אח"כ הכה על המיתר כַּרְדָן בלי לחיצת אצבע וישמיע את הטון כַּרְדָן, ואם באצבע השניה תלחצנו, ישמיע את הטון מוּחַיְאֶר ואם באצבע הרביעית תלחץ עליו, ישמיע גְוַאב־סִכָּא. ואם רוצים להשמיע את הטון הארבעה עשר שהוא תשובת הגַּרְכָּא, אז מכרחים ללחץ על המיתר כרדן באצבע החמישית, הזרת (חִנְצָר בערבית). — שים לב להכללים האלה ונגן את הטונים מלמטה למעלה, לאמר מהטון הראשון להארבע עשר, ולהיפך מלמעלה למטה". ע"כ דבריו. ובכן לפי דבריו המדרגות הן: 1. יַכָּא, 2. עשִׁיראן, 3. עִרָק, 4. רַשְׁת, 5. דוּכּא, 6. סִכָּא, 7. גַּרְכָּא, 8. נַוָא, 9. חוּסֵינִי, 10. אוּג׳, 11. כַּרְדָן, 12. מוּחַיאֶר, 13. גְוַאב = סִכָּא, 14. גְוַאב = גַּרְכָּא.

גְוַאב פרושו תשובה והוא הכנוי להאוקטבה ביחסה להטון הראשון, שצרוף שני הטונים מתמזג לאחד ונשמע השמיני כעין תשובה להראשון.

---

[1] וילוטו היה במשלחת המדעית ששלח נפוליון הראשון מצרימה לחקר את עתיקותיה. והוא חקר את הנגינה הערבית במצרים ויפרסם את מסקנות חקירותיו בקבצים שמשלחת זו פרסמה בזמנה, ונדפסו דבריו בספר מיוחד, שתרגם בלשונות שונות לפני מאה שנה.

[2] הדפיס מחברת בבירות בשנת 1846.

[3] עיין Journal Asiatique 1904, Musique arabe.

[4] פריזו היה במשלחת המדעית ששלחה האקדמיה למדעים הצרפתית לתרכיה בשנת 1897. הוא חקר ביחוד את תפלות הנוצרים המורונים, היעקובים והנסטוריים ונגינותיהם והדפיס את מחקריו בקבץ שהמשלחת הנ"ל הדפיסה: Rapport sur une Mission scientifique a Turquie d'Asie, Paris 1898.

פרק ג. הנגינה הערבית.

במזרח הקרוב ישנם שלשה מיני נגינה והם: א) הנגינה הערבית של שבטי הערבים היושבים בחצי האי ערב, בסוריה, ארם נהרים הדרומית, מצרים וצפון אפריקה המושלמית. ב) הנגינה הפרסית של שבטי פרס ושל השבטים הקרובים להם, היושבים בארם נהרים הצפונית והמזרחית. ג) הנגינה התרכית של שבטי התורכים באנטוליה, בקוקז ובתורכסתן. —

שלשת הסוגים הללו השפעו זה מזה בה במדה שבאו במגע ומשא זע"ז.

הנגינה הערבית, שהיא נגינה שֵמִית, השפעה מהנגינה הפרסית על ידי תורת הנגינה הפרסית מתקופת הפַּרְתִיים, שתרבותם היתה תערבת של תרבות יונית ופרסית — בבלית. החכמים הערבים מתקופת האסלם לקחו את תורת הנגינה הפרסית־יונית ועשו כמתכנתה גם לנגינה הערבית[1]. אולם במעשה, בנגינה המעשית לא היה לתורה זו שום ערך; תורה לחוד ומעשה לחוד. התורה הזאת היתה כעין מטרה לעצמה וכל כחה היה בפלפול וסברות חריפות שאין להם שום אחיזה בנגינה המעשית.

ההשפעה הפרסית העקרית על נגינת בני המדבר היתה רק בזה שהכניסה את נגינתם העממית בעֹל צורות אמנותיות וביחוד בזה שצרה עליה צורות נגינתה היא ודרכיה. ובספרות הערבית ישנה מסורה ידועה, שהחליף עומר הביא שבוים מפרס למדינה וביניהם מזמרים ומנגנים, ומהם למדו הערבים נגוניהם של הפרסים.

ההשפעה הזאת ארכה כאלף שנים עד כִּבּשׁ התורכים את העולם המושלימי. הנגינה הרגשנית של התורכים המנצחים פעלה על הערבים את פעולתה ויתחילו מעט מעט לקלטה. על ידי התנגשות שני מיני הנגינה האלה נתהוו שוב צורות נגיניות חדשות, וכבגדד בתור הזהב של הערבים ככה היו קושטא וסלוניקי מרכזים לנגינה.

עם פריחת מצרים בהמאה החולפת התחילה גם שמה תקופה חדשה לנגינה הערבית. ועכשיו מתפתחת בה נגינה המרכבת מיסודות פרסיים, תורכיים, ערביים-וגם, במדה ידועה, אירפיים (ביחוד אטלקיים). —

זהו בנגינה האמנותית. אולם הנגינה העממית של הערבים נשארה בטהרתה מהשפעות זרות. שבטי הבדואים וגם הפלחים בא"י, הרחוקים מהשפעת־עיר, שרים את נעימותיהם העממיות כמאז מעולם. בערים התחזקו בזמן האחרון השפעות זרות, ביחוד בערים הקרובות אל החוף. — בסוריה מפרסמת בעקר דמשק בנגינתה הערבית ומחוננת בשָׁרִים ושָׁרוֹת בעלי־קול עָרֵב, וכן במשוררים מחברי־שיר ונגינה. דיואנים — קבצי־שירים — רבים הופיעו בדמשק, בבירות וקהיר ולאחדים מהם יש גם מבוא על דבר הנגינה הערבית בפרט והמזרחית בכלל.

החשובים שבהם המה „צפא אל־אוקת פי עלם אל־נגֹמת" מאת דרויש מחמד. — הסופר הזה מצטמצם בבאור המקאמים בעד השמוש. להקֹבץ השֵני „מוסיקה אש־שרקיה" = הנגינה המזרחית, ישנו מבוא יותר מבֹאר, המכיל כחצי הספר. מחברו מחמד כָּמֶל אל־כוּלַאי למד את דרכי הנגינה הערבית על בוריה ומלבד זה יש לו גם ידיעות מספיקות בתורת הנגינה האירפית. יודע הוא את האמצעים החדשים אשר בהם משתמשים בזמן החדש לחקירת הנגינה, כגון מד־קול, מד־זמן, מונוכורד וכדומה ומשתמש הוא בהם לחקר את הקוֹלִיוּת Tonalität שבנגינה המזרחית. חקירות כאלו של ערבי בן המזרח חשובות מאד.

---

[1] עיין אמברוז, תולדות הנגינה חלק א' מהדורה ב' עמוד 425 וכ"ו.

בּ	p	
פ	f	
צ	ts	
ק	k	כמו כּ׳ ואין הבדל.
ר	r	חדה לשונית.
שׁ	š	= sch גרמנית[1].
תּ	t	t כמו ט.
ת	t̲	רכה th אנגלית במדינות יון.

מבטא ההברות והתנועות שלהם כמו מבטא יהודי סוריה וספרדי אירפה. נראה מזה שהספרדים היו מבטאים את התנועות באפן הנכחי גם בשבתם בספרד, כעדות ראב״ע המובא לעיל ביחס למבטא הקמץ גדול שהוא כמו הפתח.

ההברה הספרדית בארץ ישראל.

בא״י נתמזגה הברת הספרדים בהברת המסתערבים, ולמרות בלבול המבטאים השורר בא״י, מסבת קבוץ הגליות, שמרו הספרדים על הברתם הממֻזגה הנזכרת. עדיין ישנו ההפרש בין הגליל ויהודה בהברת ב רפה, בגליל כדגוש; אין מבדילים בין ד׳ ות׳ דגושה לרפויה, מלבד הקוראים בתורה. האותיות הגרוניות והאמפטיות כמו בערבית הא״י, ר״ל ק׳ נבטאת, וכן ההברות הארוכות והקצרות ומלעיל ומלרע ודגש חזק. בזמן האחרון, עם תחית הלשון בתור לשון מדֻברת, התחילה הברת הספרדים להתקלקל. כי רב המדברים עברית בני האשכנזים הם, שבחרו בההברה הספרדית לההברה הרשמית הנכונה, אבל מכיון שאינם יכולים לבטא אותה, משום שכלי המבטא של האשכנזים הושפע זה יותר מאלף שנה מהלשון הגרמנית, שעקר בטויה והֲדה בחלל הפה ובאף ואשר הכלים העקריים המבטאים הם הלשון, השנים והשפתים — לא יכלו להרגיל לשונם בבטוי השֵמִי־הערבי, שעקרו בגרון ובחיך, ולפיכך הזניחו את מבטא האותיות האמפטיות וכן הזניחו את הדגושות, עפ״י הזרגון האשכנזי, שאין בה הברות קצרות ודגושות. ומהם למדו הספרדים בני הדור הצעיר, שחונכו על ידי המורים האשכנזים. ובחיק העתיד הפתרון, מבטא מי יגבר, אם הסביבה השמית־הערבית תכריח את המתישבים האשכנזים אחרי איזה דורות לההברה השמית או הם יתגברו ואז תטושטש ההברה הספרדית להברה אשכנזית־ספרדית מערבת. —

---

[1] הרומניטים היו מבטאים שין ימנית כמו שמאלית ג״כ בהשפעת היונית. רוזאניס, שם.

הברות שואיות.

	a	קצרה גרמנית.
	ọ	פתוחה גרמנית וקצרה.
	ĕ	– – –
	ĕ	– – –
		בלי תנועה, כי אם בטוי אות.

הנגינה היא מדויקת מלעיל ומלרע.

הברת הספרדים בארצות הלשון התרכית והיונית ובבלקן.

החברה המבֹארה לעיל היא הברת הספרדים בסוריה, א״י ומצרים, כלומר תחת שלטון הלשון הערבית. וראינו שמבטאם העברי קבל צורה ואפי ערבי, בפרט במבטא האותיות הגרוניות והאמפטיות. אולם הספרדים היושבים תחת השפעת הלשון התרכית, היונית, הבולגרית והסרבית אין להם מבטא האותיות הגרוניות והאמפטיות כלל ודומים בזה לספרדי אירפה. הם מבטאים:

א	ʾ	במדינות הסלביות (בולגרים וסרבים) מחליפים א — ה ר״ל, א = h גרמנית וה׳ = a גרמנית.
בּ	b	גרמנית.
ב	w	או v צרפתות.
גּ	g	– קשה.
ג	g̱	רכה רק במדינות היונים תחת השפעת היונית.
דּ	d	גרמני קשה.
ד	ḏ	רכה – – – – – –
ה	—	כנ״ל.
ו	w	כמו ב ואין הבדל.
ז	z	צרפתית.
ח	ḫ	כמו כ׳ ואין הבדל. אולם יהודי יון (הרומניטים) היו מקדם מבטאים ח׳ כמו ה׳ (רוזאניס ח״א ע׳ 135).
ט	t	כמו ת ואין הבדל.
י	j	גרמנית.
כּ	k	–
ל	l	– רכה. במדינות הסלביות קשה.
מ	m	–
נ	n	–
שׂ, ס	s	– חדה[1].
ע	ʿ	כמו א׳ ואין הבדל.

---

[1] כנראה בטאו הספרדים והפורטוגיזים שין ימנית כמו שין שמאלית כמבטא s ספרדית, כי במחזור הספרדי שנדפס באמשטרדם בשנת שע״ת בהעתקת התפלות העבריות באותיות לאטיניות בעד האנוסים ששבו ליהדות ולא ידעו עדיין לקרא אותיות עבריות, (רב התפלות נתנו במחזור זה רק בתרגום ספרדי) העתקה כל שין ימנית כמו השמאלית באות s. וכן מעתיק קאיזרלינג שיר מערב ספרדית-עברית את השין הימנית ב s. כגון . . .

Mose ala lasamaim
sin achilla y sin maim,
Trujo las luchot snaim,
Que empiezan con Anochi . . .

יעוין בספרו הנ״ל ע׳ 142. אלא קאיזרלינג מעיר ששיר זה לקוח מקבץ שירים כ״ר בעברית בויניציא משנת 1640.

שׁ	š	כהברת ش ערבית ודומה לש׳ גרמנית, (בהברת השין יש הבדל בלשונות. כי הרוסים מבטאים אותה יותר אוירית, וזה בא ע״י פתיחה יתרה של החריץ שבין השנים והשפתים והגרמנים יבטאוה יותר שריקית, הבא ע״י הצרת החריץ ההוא וכלעומת שמצירים את החריץ כן יצא קול שריקה עד שהוא מתחדד לשין שמאלת או לס׳).
שׂ	s	עכשיו כמו ס׳. אולם בבוא הספרדים לסוריה מצאו כי „המסתערבים״ הבדילו בין שין ימנית לשמאלית ובין השמאלית לסמך, כעדות ר׳ חיד״א בספרו „ברכי יוסף״ על הטור ח״א ע׳ 450. וז״ל: המפורסם שהחלוק הוא בין בני ספרד אשר בטורקיא ובני מוסתערב הוא בשין ימנית . . . וכי זה לנו בני ספרד דאין אנו מחלקין בין שין ימנית לשמאלית ובין זו לסמך״. — וסמך לזה הם דברי עלי בן יהודה הנזיר הנ״ל שלא מביא באותיות שגורמות לרכוך הריש את השין השמאלית, שמע מיניה שהברתה היתה שונה מסמך וקרוב יותר להשין הימנית. — וכן לא היו בני רומניא יכולים לבטא שין ימנית אלא בקשי גדול[1], ועד היום אין בני אזמיר יכולים לבטא שין ימנית, וזהו מהשפעת הלשון היונית שאין בה שין ימנית.
תּ, ת	t	כמו הת׳ הערבית ت ואין הבדל בין דגושה לרפויה. בא״י מבדילים הקוראים בתורה בין ת׳ דגושה לת׳ רפויה.

ההברות הקצרות.

ִ	i	גרמנית קצרה.
ֶ	e, ę	כמו צרי קצרה, היינו e גרמנית סגורה ואין פתוחה. בא״י יותר פתוחה ę.
ַ	a	נוטה קצת לסגול פתוח ä סקסוני וכמו הפתחא הערבית הסורית. בא״י a גרמנית קצרה.
ָ	ǫ	קצרה ופתוחה גרמנית.
ֻ	u	קצרה גרמנית.

ההברות הארוכות.

ִי, ִיא	i	גרמנית ארוכה.
ֵ, ֵי	ê, e	— — וסגורה. בא״י יותר פתוחה e.
ֶי	ê, e	— — — ואין הפרש בין צרי וסגול. וכן הוא הנקוד הבבלי, אולם בטבריה היה כנראה הפרש ביניהן, וכן בא״י.
ָ	a	גרמנית ארוכה[2].
וֹ	ô	ארוכה ומערפלת. בא״י ארוכה אך לא מערפת, היינו שאינה נוטה ל u + o.
וּ	u	גרמנית ארוכה.

(הראב״ע) לא היה יכול לתקותם. אולם אין הראב״ע מזכיר חוק ידוע אחרי איזו אותיות הריש נבלע או מתרכך. כי מבחינה פוֹניטית ישנה סבה לרכוך הריש אחרי האותיות הנזכרות. כי בהיות האותיות זד״ט סצ״ת נעזרות בבטוין בלשון כשהיא נזקקת להחיך או להשנים, מביאה התחברות זו לידי כך שאי אפשר תיכף ומיד להרעיד את הלשון בבטוי ריש חריף, ולפיכך מכרחים לבטא את הריש הבאה אחרי האותיות הנ״ל בבטוי רך, היינו בלי הרעדת הלשון אלא מעט, והוא שרק גב הלשון מתחכך אל החיך בהיות שקצה הלשון אינו פועל כלל ונקרא אז „ריש חִכִּית״, ובהאותיות נ״ל הלשון עסוקה יותר מהאותיות, כי במבטאן מהדקים את הלשון למעלה ומְעַבִּים אותה וממלאים בה את חלל הפה באפן שזרם הנשימה נדחק אל הנחירים. — נמצא שמבחינת הפוניטיקה קשה באמת לבטא ריש שנון ברהיטות אחרי אלו האותיות או לפניהן. מזה אנו למדים שהיו להם לבני טבריה ניואנסים דקים בהברה העברית שבאה להם בקבלה מפה לאזן, ולא סמנום בנקודים, נקוד טבריה, מחסר אמצעים וסימנים. ועניין סימנים שבכתב לצלילי ההברה ענין קשה הוא לא רק בעברית, אלא גם בכל הלשונות, ולא רק בלשונות עתיקות אלא גם בלשונות החדשות הארפיות המפֻתחות, ובשאלה זו מתחבטים הבַלשנים ובפרט בעלי הפוניטיקה ולא מצאו פתרונים. כי באמת אין לשון בעולם שנכתבת כמו שהיא נבטאת בכל צליליה. אם נקח אפילו האות הפשוטה ביותר a ונשים לב בכמה מיני גונים אות זו נבטאת לא רק בלשונות השונות, אלא אפילו באותה לשון, אם עפ״י השפעת ההברות והאותיות המתחברות אליה, או באפן הבטוים השונים במחוזות שונים, אז נוכח שאין שום לשון נבטאת לפי הכתב כפשוטו אלא המבטא מסרת הוא מפה לאזן דוקא. ואם אנו מביאים סמוכים להברה העברית, לשבר את האזן, מתוך לשונות אחרות, כגון ערבית, גרמנית וכ״ו, פרושם הלשון הספרותית ולא הלשון העממית. כי בכל לשון מְפֻתחת התפתחה לשון כללית, ספרותית בשדרות העליונות של העמים שמדברים בלשונם ככתיבתה.

[1] רוזאניס דו״י ח״א ע׳ 135. — וזוהי הסבה שבתרגום השבעים אין שין ימנית בהעתקת השמות העבריים ליונית. — וה s היונית אינה חדה כמו ס׳ ולא רחבה כמו שין ימנית, כי אם עומדת בינתהן וכן היא גם הברתם של בני אזמיר.

[2] אולם ר׳ אברהם בן עזרא בספרו צחות, ברלין תקכ״ח דף ב׳ ע״ב, אומר: דע כי תנועת קמץ גדול מורכבת מחולם ומפתח גדול על כן צורתו היא כצורת שניהם, כי בקמץ גם הפה נקמץ בקריאתו ואינו פתוח כפתח גדול כאשר אנחנו קורין אותו במקומות האלה, רק אנשי טבריא גם חכמי מצרים ואפריקא יודעים לקרא הקמץ הגדול. עכ״ל.

ד, ד	d	מבטאים תמיד ד דגושה, ואין רפויה.
ה	h	אוירית h לטינית.
ו	w	כהברת הו׳ הערבית, אעפ״י שבזמן התלמוד החליפו ב׳ בו׳, כגון לבקן = לווקן.
ז	z	כהברת ز ערבי או z הצרפתי.
ח	ḥ	כהברת ح ערבי וכהברת הבבלים והתימנים.
ט	ṭ	כהברת ط ערבי וכהברת הבבלים והתומנים.
י	j	כהברת הליטאים.
		(בהברת היוד ישנם שנוים אצל העמים, יש שמבטאים אותו רך׳, ר״ל בהגבהת גב הלשון אל מרום החיך אבל לא בהדוק ואז נשמעת יותר i נקיה, כך מבטאים הערבים והאטלקים וכ״ו, ויש שמהדקים קצת את גב הלשון אל התחלת המורד של החיך הפונה אל הפה ונשמע חכוך מה מעין ch גרמני רך, כך מבטאים בסקסוניה ובמרכז גרמניה.)
כ, ך	ḫ	מתהווה ע״י הדוק הלשון אל החיך, בשעה שזרם האויר עובר ומרעיד את חלק הלשון המהודק אל החיך היורד אל הלוע, אבל יותר רך מה خ הערבי שהברתו בהדוק עקר הלשון אל בשר הלוע.
ל	l	גרמנית רכה.
מ, ם	m	גרמנית רכה.
נ, ן	n	גרמנית רכה.
ס	s	חדה, בהדוק קצה הלשון אל השנים הפתוחות בחריץ צר.
ע	ʿ	כהברת ع ערבי. אפ״י שבזמן התלמוד בטאוה כמו אלף.
פּ	p	בסגירת השפתים בהדוק, אעפ״י שאינו בערבית, ואעפ״י שאין השומרונים מבטאים אותה, אלא עפי״ר כמו פ רפויה או כמו ב׳ דגושה. אולם יש שההמון מבטאה כמו ב דגושה, כגון פְּנֵי — בְּנֵי, ועין לעיל במנהגי דמשק.
פ, ף	f	גרמנית. בזמן התלמוד היו מבטאים כנראה פ רפה כדגוש או דגוש כרפה ורמזו על זה במה שהזהירו לעשות רוח בין הדבקים „הכנף־פתיל“.
ק	ʾ	כהברת ق הערבי הסורי, היינו כמו א׳ בהִדוק קצת, כעין עצירת הנשימה, כגון: אָדוֹשׁ — קדוש, יִצְחָא — יצחק, יעאוב — יעקב, רַאִי — רקי. אולם יכולים לבטא ק׳ בהתאמצות והכנסתי בקבץ הנגינות מלים שבטאו בהן ק׳.
		(ואפן הבטוי א׳ במקום ק׳ בערבית מתחיל כבר מסביבות שכם וכן השומרונים אינם מבחינים בין ח׳, ה׳, ק׳ ומבטאים הכל א׳. אלא אצלם אפשר שזוהי שריד הברתם שלקחו מאשורית.)
ר	r	ערבית לשונית בהדוק קצה הלשון אל השנים העליונות[1]. —

[1] הברת הריש היתה מיוחדת במינה; כי לבני א״י וטבריה היו שני מיני מבטאים להריש, דגש ורפה וכן אומר ר׳ אהרן בן אשר, דקדוקי הטעמים (הוצאת בֶּר ושטרק ע׳ 7) „סימן הריש אשר יצא בדגש ואשר יצא ברפי והוא לבני ארץ ישראל לבדם (והוא לבני מעזיה־טבריה) והוא קשור בלשונם אם יקראו במקרא ואם ישיחו בשיחתם, והוא בפי האנשים והנשים ובפי הטַף, ולא יזוז ולא יתחלף, כאשר קוראים בו במקרא במקום דגש דגש ובמקום רפי רפי, וזה הוא סימנו: כאשר יסמך הריש לששה אותות סימנם זד״ט סצ״ת ויהיה תחת האות הסמוך לו שְׁוָא, יצא ריש ברפי, כמו יִשְׂרָאֵל, לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה, מִצְרַיִם, וּלְמַעְשְׂרוֹת, נַעֲצְרָה, עֲטְרוֹת, מִטְרוֹת, עִזְרְנִי, בְּעֶזְרִי, בְּדִרְכֵי, הַדְרִיכֵנִי, הסרנים, יִתְרָא, הִתְרְעָעָה. אלו ששה אותות מלפני ריש, ושנים מאחריו סימנם נ״ל, עַרְלֵי לֵב, גרני, קרני, ערלות. אלו שמנה אותות ששה מלפני ריש ושנים מאחריו, נ״ל זד״ט סצ״ת ובלבד שתהיה שוא תחת האות הסמוך לריש, ואם לא יהיה שוא יצא בדגש. וכן אם היה שוא תחת הריש הסמוך לששה אותות יצא בלשון רפי, כמו מִזְרְעוֹ, בְּדִרְכֵי, דַּרְכְּמוֹנִים, טַרְפִּי, סַרְעַפֹּתָיו, צִרְפַת, תִּרְקְעוּ, וכן בבוא אותית נ״ל לפני הריש ויבוא הריש בשוא, יהיה רפי, כמו לִרְצוֹנְכֶם, וַנֵּרָאֶה. ושאר הריש שבמקרא בדבור דגש כלו“. — כדברים הללו אומר גם הוריות הקורא (הוצאת דירנבורג ע׳ 81). ור׳ סעדיא גאון, בפרושו הערבי לספר יצירה, אומר ג״כ שיש הבדל במבטא הריש אצל בני טבריה, אלא מהפך ואומר שלפני האותיות הנז׳ הריש דגוש והשאר רך ומעיד שגם לבני ערק = בבל ישנו הבדל זה, ולא מובן מה הוא קורא רך ומה דגוש, כי כנראה הרך שלו הוא הדגוש של בן־אשר. — החכם פרנץ דליטש משער שהרך הוא ריש לשונית והחזק ריש תכית. אבן גנאח (הוצ, דב גולדברג, פרנקפורט תר״ו ע׳ 7) מעיר בדרך כלל וז״ל: ולריש גם כן ענינים מתיחדים בתקונם לאנשי טבריה, כי הם הצחים בלשון מכל העברים ויותר מכלם“. — והרד״ק מעיד בשם עלי בן יהודא הנזיר שהיתה קבלה וכלל לבני טבריה אימתי הריש רפה ודבריו מתאימים בכלל לדברי בן־אשר וז״ל „זה הכלל לבני טבריה: אותיות זד״ט סצ״ת הנקודים בשוא ואחריהם ריש אז היא רפויה, ואותיות נ״ל בין אם הריש אחריהם והם נקודים בשוא ובין אם הריש לפניהם והריש בשוא, אז היא רפוית. ושאר הרישין דגושים“. — ופרוש דגושים אין דגש חזק כגון שָׁרֵךְ וכ״ו, כי אם כן, למה נקדו דוקא מלים אחרות שבהן ריש? אלא ודאי שהיה ההפרש במבטא ושני רישין היו לבני טבריה במבטאם, כך מעיד עליהם גם ר׳ אברהם בן עזרא שהיו מבליעים את הריש בשוא נח בסוף המלה וכמעט שלא היה נשמע, והוא

פרק ג. המבטא.

יהודי סוריה היו קשורים תמיד אל צפון ארץ ישראל, אל המרכז הרוחני בגליל. וכן עמדו תחת השפעת הלשון הארמית המערבית באותה המדה כמו יהודי הגליל. דבר זה מכריחנו לקבל את ההנחה שהברתם בעברית של יהודי סוריה היתה דומה להברה שבגליל, בטבריה. בהברה הארמית רוצים למצוא את ההברה העברית האשכנזית, היינו ק"ג o, חולם הברה מרכבת מ u + e, או o + e וכיו"ב. וחושבים כי נקדני טבריה היו מבטאים בקרוב כמו התימנים והאשכנזים ומשום זה עשו תמונת הקמץ + היינו פַּה קמוצה והשוו את הק"ג לק"ק שהוא, האחרון, תולדת החולם ומבטאו לכל הדעות o. אולם מכבוש הערבים, שהיה במאה השביעית, ועד הנחת הנקוד, שהיה במאה השמינית, עברו מאה שנה, נמצא שהניחו את הנקוד תחת השפעת הערבית. אלא קשה להאמין ששנו היהודים בסוריה את מבטאם כל כך תחת השפעת הערבית. והרי התימנים שגם הם עמדו תחת ההשפעה הערבית ועוד יותר מהסורים וזמן ארוך יותר, שמרו בכל זאת על הקמץ המְערָפל — o, ועל החולם המָרכב. — אמנם ביחס לבטוי האותיות עוד יש מקום לשער שקבלו השפעה מהערבית, בפרט האותיות האמפַטיות והגרוניות, כי כידוע הפסידה הארמית־המערבית המאֻחרת את האֶמְפַטִיות שבאותיותיה ומצאנו מתלוננים בזמן התלמוד על קלקול המבטא והחלפת האותיות, כגון עינין באלפין ה' בח'. כתניא במגילה כ"ד ע"ב: אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה ולא אנשי טבעונין מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. וכן ברכות ל"ב ע"א: משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר „ויתפלל משה אל ה'", אל תקרי אל ה' אלא עַל ה', שכן דבי ר' אליעזר בן יעקב קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. וכן היו רב ושמואל מסְפקים בקבלה שקבלו מבית המדרש של הנשיא בגליל בקריאת מלים שהן באלף ונחלקו בזה וכה"א בירושלמי ברכות בשילהי פרק ח': כיצד מעברים את הערים, רב אמר מ א ב ר י ם ושמואל אומר מ ע ב ר י ם. — אין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו, רב אומר י א ו ת ו ושמואל אומר י ע ו ת ו. — לפי אידיהן של גוים, רב אמר ע י ד י ה ן ושמואל אמר א י ד י ה ן. — וכן היו מבליעים א' וה' כמו בארמית־המערבית, כגון: ר' לעזר = אלעזר, ר' בא = אבא, ר' מינא = אמינא, מר = אמר, ר' יודה = יהודה, בון = בהון, לון = להון, תילים = תהלים, ומבליעים ה'לא': איכן = היכן. ומשנים אֵ ל"יֵ שיילון = שאלון, וכיו"ב.

מזה רואים אנו שהנקדנים לא התחשבו בההברה ההמונית השגורה בארץ, בגליל, וכי קבעו את הנקוד עפ"י מסורה עתיקה שהיתה מלפני החרבן, בעקר ביהודה[1], זו ההברה שבאה עם עולי בבל. ואעפ"י שעקר הנקוד היה ל ה ה ב ר ו ת ולא ל א ו ת י ו ת, בכל זאת אפשר לקבל הנחה שבית הנשיא שהיה ביהודה שמר על טהרת ההברה כפי שהיתה מקֻבלת מירושלים. והנה גם השומרונים שהיו ג"כ תחת השפעת הארמית־הא"י, ר"ל המערבית, שמרו לעברית את ההברה המזרחית הבבלית, ורואים אנו שיהודי סוריה ובפרט יהודיה אורפא, שלא היו נתונים תחת השפעת הספרדים כלל, יש להם ג"כ ההברה המזרחית ביחס להק"ג a וכיו"ב.

וכך היא הברת הסורים שזמן הזה:

ה א ו ת י ו ת:

א	ʾ	הברה טונית בלי הוספה אוירית.
בּ, ב	b	מבטאים תמיד בּ דגושה. ואין רפויה. רמז לזה מה שאמרו בעלי התלמוד שיעשה רֶוח בין הדבקים, כגון עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ, הרי נראה שההמון היה מבטא רפה כדגוש.
גּ, ג	g	מבטאים תמיד גּ דגושה, ואין רפויה.

[1] בני יהודה דדייקי לישנא, ערובין נ"ג ע"ב. מזה נראה שביהודה היה המבטא מדויק.

זהו מה שנשאר מנוסח ארם צובה חלק שני. חלק ראשון איננו במציאות ועל כן אין אנחנו יודעים משנוי נוסחאות לימות החול, לפסח, לשבועות לט׳באב וליתר הצומות. —

ואעפ״י שהשתדלו קהלת חלב להחזיק בנוסח התפלה שלהם, בכל זאת התגבר עליו נוסח ספרד וישכיח אותו, כשם שנוסח רומניא נשתכח ונוסח פרס (כפי שראינו בכרך ג׳). וכן הולך גם נוסח תימן ונשכח בין התימנים, שמקבלים עליהם לאט לאט את נוסח ספרד. וכן הולך נוסח פאס ונשכח, כי נשאר עוד בפאס בית כנסת אחד שבו מתפללים לפי נוסח זה, אעפ״י שהדפיסו אותו בקצור בשם אהבת הקדמונים בירושלים תרמ״ב ע״י אהרון בן־שמעון החכם בקהירו. על חלק הפיוטים שבסדור ארם צובה ופיטניו נדבר במקום אחר[1]. —

[1] קצת פרטים ע״ד מנהג המסתערבים מספר הנוסע האטלקי משנת רפ״ב (שבחי ירושלם) וז״ל: מנהג התפלות קרוב לסדר הספרדים ואומרים קדוש אחר תפלה, ברכות קודם הזמירות אומרים קריאת שמע בקול וכן אשרי ובא לציון נשיאת כפים בכל יום ויעבר בקר ומנחה קודם תפילת אפים, וביום שני וחמישי שלשה פעמים ויעבר ובכל קדיש אחרון אומרים לחדתא עלמא על ישראל (עיין לעיל). אין אומרים בשבת „אשר כלה“ ולא „מאהבתך“ אלא אתה קדשת. אין אומרים יוצרות כלל וביום צום אין אומרים סליחות עד אחר י״ח. אין קורין בשבת אלא שבעה, בשבת חנוכה וראש חדש קורא ששה בכל שבת והשביעי בשל ראש חדש ואמרו קדיש ומפטיר בחנוכה“.

שנת גאולה ותשימנו לשם ולתהלה. ותשמיענו קול קורא במלה סולו סולו המסלה. שאתה הוא ה׳ אלהינו משיב הרוח ומוריד הגשם. יהירצון . . . שנת אורה, ברכה, גאולה, דשונה, הרורה, ועד, זכות, חיים, טובה, מבורכת, שלא תפל אשה . . . שנה שימתיקו תמרים את תנובתם, שנה שלא יצטרכו . . . אלו לאלו . . . ידיהם. אנא ה׳ לקול שוענו הקשב, ופנינו ריקם אל תשב, ושיחנו לפניך כקרבן יחשב, כי אתה קדוש יושב. מאן דשמע לקבל צלותיה דאליהו הנביא בהר הכרמל הוא ישמע ויקבל צלותכון ובעותכון עם צלותהון דכל עמו בית ישראל ואמרו אמן.

בשמחת תורה מוציאין ס״ת וקוראין זאת הברכה ומחזירין ס״ת למקומו ומוציאין ס״ת אחר וקוראין מבראשית ומחזירין ס״ת למקומו ומוציאין ס״ת וקורא בו המפטיר. — לש״ת ישנם פיוטים.

ברכת המסיים: ברוך . . . אשר בגלל אבות בנים גדל ובעבורם תורה נתן. ונמצא פיוט זה בנוסח תימן ואשכנז בשנוים אחדים. בנוסח אר״צ אין החרוז „משה עלא לתוך הענן וכ״ו“ וכן שני החרוזים בסוף. — רשות עלי תרגום מעונה. (היו קוראים את פרשת מעונה גם בתרגום) אסב רשות מאלהא עלאה ומרשות שמשוהי קדישי שמיא, ומרשות אהבתנא איתני עלמא ומרשות קהלא קדישא הדין רברביא עם זעיריא. — רשות לתרגום „ויעל“: אסב רשות מן קדם אלה עלמיא, מהשני עדניא וזמניא, יהב חכמתא לחכימיא ומודעא לידעי בינה, ומרשות רבוננא דסדר לישראל מועדיא ומרשות שבעין סנהדרין נטרי קימיא ודיניא, ומרשות קהלא קדישא הדין רברביא עם זעיריא וברשותהון וברעותהון אנא מסדר ענין תרגומיא, ומשבח ומהדר למלך מלכא ואומר על דאבהתוהי דמשה רבוננא נביא, רבותי בחסדכון תמחלו לעבדכון דמתרגם קדמכון שלם עליכון. — איצ״א (גם כן) רשות לויעל והוא „הרשות לחתן תורה“ לפי מנהג אשכנז. אלא הוא נקרא „המתנדבים תורה“. ובסוף: רבותי אציתו ושמעו אל השר המשלים בתורה. ואין הקפות בשמחת תורה. —

מכריזין על עשרה בטבת, ולכל תעניות צבור, בשבת שלפניה בבית הכנסת.

בברכות הנהנין נאמר: ואם הוא בארץ ישראל חותם „על הארץ ועל פירותיה“.

בברכות נשואין . . . קול מצהלות חופות חתנים ממשתה ונערים מנגינתם ברוך אתה ה׳ משמח חתן וכלה ומצליח. הודו לה׳ . . . ירבו שמחות בישראל וינוסו אנחות.

ונמצאות ברכות למילת עבדים: ברוך . . . אשר כרת בריתו לאב המון יצוהו למול את העבדים ולהטיף מהם דם ברית כדכתיב המול . . . ברוך אתה ה׳ כורת עם אברהם ועם זרעו אחריו.

והקונה עבד מברך: רחמנא לדכריה למארי עבדא די למחדי בעובדוהי ולאשתעבדוהי ביה ובבניה בתריה כענינא דאמר קרא והתנחלתם . . . תעבודו. ברוך אתה ה׳ הטוב והמטיב. —

מזה נראה שהיו יהודי סוריה רגילים לקנות עבדים, מה שמראה על מצבם החמרי והחברתי. וכן מובאה ברכה לפדיון הכרם . . . יכול לפדות את הכרם בשנה רביעית במה שהוא ומותר לאכול. כיצד יעשה. מביא ה׳ אשכולות, ד׳ מד׳ פנות הכרם ואחד מאמצעיתו ומביא חטים או שעורים ומניחם זה בצד לה ומברך: ברוך . . . על פדיון הכרם. — ומשליך מחטים בנהר או טומנן . . . ונוהגין בזמן הזה בארץ ובחוצה לארץ מדברי סופרים.

וכן פדיון הבן „מי שיש לו ארבעה או חמשה בנים מארבע או ה׳ נשים בתולות חייב לפדות את כלן“.

פיוט זה אומרים בכל יום טוב: שָׁרֵינו קהל הקדש, אמונים בני אמונים זרע הקדש, בנה יבנה בימיכם בית מקדש הקדש, תחיו ותזכו לשנים רבות ולשנים נעימות, לעלות ולראות לפני המלך ה׳ לשנה הבאה בירושלים עיר הקדש. כדבר שנאמר והביאותים . . . לכל העמים. ועוד יקיים על יקר מעלתכם שלש פעמים בשנה יראה . . . אשר נתן לך. —

לענין המתים. לשבעת הימים: לא יוסיף עוד יגון בנותכם ואל יהי עוד שוד ושבר בגבולכם ולא ישמע עוד קול בכי וקול צעקה בבתיכם. ואם הדאיג הזמן אליכם עוד ה׳ יחופף עליכם והיום בו יתמו אבליכם לא תמוש שמחה מבתיכם וחדוה מירכתי אהליכם והאל ברחמיו הרבים ובחסדיו הגדולים ינחם ציון בחייכם ויקיים עליכם מקרא שכתוב נחמו . . . להתפאר. כי נחם ה׳ ציון . . . נסו יגון ואנחה. לא יבוא עוד שמשך וירחך . . . ושלמו ימי אבלך. חברים כל ישראל בכלל הברכות ואמרו אמן. — תרחים על המתים: אכן מה לעשות וגזירת מלך היא. וכל דיירי ארעא בדרך זו נחויין ומצודה פרושה על כל החיים. את לא פדה יפדה וכ״ו (ועוד פסוקים בענין זה) (פסוקים מדניאל ומקהלת).

זה גם כן שבעה פעמים) — כי ביום הזה ... ואח"כ המזמורים אשא עיני ... לדוד ברכי נפשי את ה' וכל קרבי ...

בעמידה: אוא"א מחול לעונותינו ביום הזה מחה ... אחר קדיש תתקבל מברכים שהחיינו ואח"כ אומרים סליחות. — אין הזכרת נשמות. במוסף אין „עבודה" ובכלל אין אומרים עבודה ביום כפור. ואין סליחות למנחה. אך לנעילה ישנן סליחות. — „תפלת נעילה לחתפלל אותה בעלות השמש בראשי האילנות והיא כניסת ספרד ... ואנחנו הרשענו מה נאמר ... מה גבורתנו לפניך ה' אלהינו ויודעים כבלי בינה הלא כל מעשינו תוהו וימי חיינו הבל ... כי מי יאמר לך מה תפעל ומה יתאונן אדם היגבר על חטאיו. ותתן ... ולמה תמותו בית ישראל. השיבנו וקבלנו ומחול לנו כגודל חסדך. — מתחילין אורך ימים (בויהי נועם) ואין מברכין אלא על אור ששבת ממלאכה.

בסוכות לפני ערבית למנצח בנגינות ... נודע ביהודה ... ויהי בשלם סכו ...

קִדוּש. אלה מועדי ה' ... וידבר ... שלש פעמים בשנה ... ברוך ... אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון בחר בנו ויגדלנו רצה בנו ויפארנו תרומה הבדילנו מכל גוי ארץ חמדה הנחיל אותנו קדש את שמו בעולם בגלל אבות שעשו את רצונו גבורות רבות עשה למענהו ואין חקר לנפלאותיו עדת קדושים אותִנו קרא כרם חמדה נֶטע שעשועים ויקראם סגולה לשמו. ראשית לקחם מכל גויי הארצות שהם משולים כצבא מרום ומכוננים ככוכבי הרקיע ויהיו עליונים בקרב תבל ונכבדים על כל האומות זיו פניהם כזיו השמש ומראה דמותם כמלאכי השרת להם יראו מלכים וקמו שרים וישתחוו. — למען ה' אשר נאמן קדוש ישראל אשר בם בחר כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. ויקדשנו קדושת עולם ושמו הגדול עלינו קרא אותנו קרא עֵדה לשמי סגולה ונחלה מימות עולם ויקרבנו לפני הר סיני ויגישנו לפני הר חורב ויורישנו דברי חיים כתובים באצבע הדרו. — ויעש לנו ה' אלהינו נסים וגבורות ויפרקנו מצרינו ויגאלנו מכף אויב ויושיענו מיד שונא. ויתן לנו ה' אלהינו באהבה ... זמן שמחתנו בשמחה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. — ויבחר בו ביום הזה מכל הימים וירצה בו ויקדשהו מכל הזמנים להיות מהללים בו על פלאי מעשיו ולהיות מזכירים אותו בכל שנה ושנה. להודיע כי בו הוציא ה' את עבדיו ממצרים מכור הברזל ואותנו מִלַט. להודיע כי בו עשה ה' נקמות באויביהם ובו שקע צריהם בים. להודיע כי בו קבלו את מלכותו ברצון ולעבדו בלבב שלם. להודיע כי בו עשה ה' אלהינו נסים וגבורות לאוהביו ונפלאות רבות לבני ידידיו. להודיע כי בנו בחרת ואותנו קדשת ...

„בחול המועד בשחרית אומרים הזמירות כמו בחול אלא שמוסיפין בזמירות הודו לה' קראו בשמו" — מזה נראה שלא היו אומרים „הודו" בחול וכה"א „ואומרים קרית שמע וברכותיה כמו בחול" משמע שבשבת ומועדים היו הברכות בשנוי הנוסח. — במוסף של שבת הוה"מ „מתפללין כמו ביום טוב אלא שאין מזכירין יום טוב". — הושענא רבא נקרא „יום הערבה". —

תפלת גשם. „ואחר שקרא ההפטרה מברך והברכה היא בדף רכ"ז" (ר"ל לא הברכה המובאה בר"ה) ואח"כ עומד הש"ז ומכריז: משיב הרוח ומוריד הגשם. —

מַדכַר עבדכון קדמכון דעבר זמן מוריד הטל ובא זמן מוריד הגשם. לחיים ולא למות. לשלום ולא למלחמה. לשובע ולא לרעב. לברכה ולא לקללה. לרפואה ולא לחולי. לפדות ולא לעבדות. לרפואה ותרופה ולא לחולי ומגפה. לרחמים ולא לזעמים. לרצון ולא לחרון. בזכות אשר אמר יושב בסתר עליון הוריד גשמינו בעתם כַדכתיב יערף כטל לקחי ... עלי עשב. כי שם ... לאלהינו. אם בחקותי תלכו ... ולא תגעל נפשי אתכם. ונתתי מטר ארצכם בעתו ... ויצהרך. ונתן מטר זרעך ... כר נרחב. שאלו מה' מטר ... כי זרע השלום הגפן ... ובני ציון גילו ושמחו ... ויצהרך. ונתן מטר זרעך ... (ועוד פסוקים ע"א הגשם) אנא ה' חדש לנו מלוכה, והצילנו מיום מהומה ומבוסה ומבוכה ושימנו בקרב הגוים ברכה, ומלכות בית דוד תהיה משוכה, כי שם צוה ה' את הברכה. — אנא ה' חרונך ממנו הסר ובחמתך אותנו אל תייסר וממרום לנו תבשר מה נאוו ... אנא ה' רוכב ערבות הראנו בחסדך חסדים וטובות ויהיו תחנונינו לפניך ערבות בזכות שלשה אבות ותצילנו מאף וחרון בזכות משה ואהרן, ויהיה עמך נושע בזכות אליהו ואלישע, ותביא לציון גואל בזכות עלי ושמואל. ויבוא איש על מקומו בזכות דוד ושלמה. — יהי רצון ורחמים מלפניך ה' אוא"א שתהא שנה זו שנת שלום, שנת ברכה, ותעלה למכתנו ארוכה ותרחם אום לגאולתך מצפה ומחכה ולתת עליכם היום ברכה. יהי רצון ... שנה גשומה, ותצילנו ממחיתה וממהומה, ותהיה לנו למעוז ולמחסה ולחומה, ואתה תשמע השמימה. אנא ה' תהיה שנה זו שנת שובע שנת רצון

אשרי יושבי ביתך וכ״ו. ועומד התוקע ואומר בקול רם. להקדים הודו לה׳ כי טוב . . . מרשות רבותינו (ועונין) מרשות שמים. (ומברך) ברוך . . . לזמן הזה. ותוקע . . . (ואומרים) ובנחה יאמר שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל. ומחזירין ס״ת למקומו ועומד ש״ץ להתפלל מוסף. וקודם קדיש יאמר הפסוקים: לעולם ה׳ דברך נצב בשמים. לדור ודור אמונתך . . . למשפטיך עמדו היום . . . מלך יושב על כסא דין מזרה בעיניו כל רע. חזה הוית עד די כרסָוָן רמיו ועתיק יומין יתיב לבושיה כְּתלג חִוַר ושער ראשיה כעמר נקִא כרסֵיה שביבין די נור גלגלוהי נור דלק. נהר דינור נֵגֵד ונפק מן קדמהו אלף אֲלפים ישמשוניה ורבו רִבוַן קדמוהי יקומון דינא יתיב וספרין פתיחו. והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול . . . בירושלים. והיה ה׳ למלך . . . אחד. צהלי ורוני יושבת ציון . . . ישראל.

תפלת מוסף. והיא נקראת תפלת תשע.

. . . כתר ויקר יתנו לך ה׳ אלהינו . . . כולם קדושה לך ישלשו ושבחך בכל יום תמיד יחדשו וכן כתוב על יד ישעיהו נביאך וקרא . . . כבודו במרומים ועוזו בהדומים והוא רם על כל דמים וחיות ואופנים יחד מנעימים לעומת השרפים משבחים . . . ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו בחסד וברחמים כי מחכים אנו לישעך. מתי תמלוך ותבנה ציון בקרוב בחיינו במהרה בימינו למענך עשה לא למעננו ולמען בריתך עם ישיני חברון אבֹותינו תשכון תתגדל ותתקדש בתוך מקהלות ירושלם עירך לעדי עד ולדורי דורות ולנצח נצחים ועינינו תראנה במלכות עוזך בבנין עירך כדבר הֶאָמור־בשירי קדשך על יד דוד . . . ומפני חטאינו גלינו מארצנו . . . להשתחוות לפניך בבית בחירתך בנְוֵה הדרך . . . יהי רצון ורחמים מלפניך ה׳ אוא״א אב הרחמן מלך יעקב שתשוב ותרחם עליו ועלינו ברחמיך הרבים ותבנהו מהרה ותגדל כבודו בישועתך ועיננו . . . ישמחו במלכותך כל שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי השביעי כלם יתענגו וישבעו מברכת טובך זֶכֶר למעשי בראשית תחלה היא למקראי קדש זֵכֶר ליציאת מצרים. — אוחילה לאל . . . וכתוב טוב אתה ומטיב למדני חקיך וכתוב ברוך אתה ה׳ למדני חקיך. (תוקעים אחרי מלכיות זכרונות ושופרות) אתה זוכר . . . להזכירם מי לחיים ומי למות . . . לא יכשלו ולא תכלים לנצח כל החוסים בך . . . וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי . . . ועקדת יצחק אבינו היום לנו תזכר . . . היום הרת . . .

למנצח . . . כל העמים תקעו . . . אומרים בכל תפלה. היום השני נקרא „של גליות“.

„הליל שני של גליות מתפללין כמו בליל ראשון לא פחות ולא יותר. וכמו כן למחר שהוא יום ב׳ של גליות.“ התוקע אינו מברך שהחיינו.

בסל יחות: מחי ומסי ממית ומחיה מסיק מן שאול לחיי עלמא. באֵי דֵין פומא נַרְצֵך ובמה לית לן פומא ולא פתגמא ולא לארמא קלא רמא קלא דעמך. ישתמע קדמך קֲרָן בשמך ועיניהון למרומך רשען אעבר וחובן תַּבַּר. הב לך סַבַּר די לך נסַבַּר, שמעה לקָלָן אַצֵית למלולַן חַזֵי בטלטולן ורחם עלן. — ישנן סליחות לשבת שובה.

בערב יום כפור נוהגים רוב ישראל לטבל ואין מברכין על טבילה זו לפי שאינה אלא מנהג. ובאין להתפלל מנחה מבעוד יום כדי שיוכלו לסעוד סעודה המספקת.

בודוי: אנא אלהינו וא״א תבוא . . . ואל תעלים מלכנו משמוע תחנתינו . . . שנאמר לפניך כדבר הזה צדיקים אנחנו . . . יעצנו רע, כבדנו אזן . . . — אתה חופש כל חדרי בטן ואין דבר נעלם ממך . . . יהי רצון ורחמים . . . על חטא . . . בשגגה, בזדון, בסתר, בגלוי, באונס, ברצון. על חטאים . . . עשה. לא תעשה שנִתק לעשה. לא תעשה. קרבן. מלקות ארבעים. מיתה בידי שמים. כרת. ארבע מיתות . . . אלהי עד שלא נוצרתי, . . . לא על ידי יסורין.

סדר ערבית. למנצח . . . בבוא אליו נתן הנביא . . . חננו אלהים . . . ומוציאין ס״ת ועומד הממונה על חקהל ומתיר הנדרים ואומר: כל נדרי וכל אסרי וכל חרמי וכל שבועי דִנדרנא ודְאסרנא ודְחרמנא ודאשתבענא מיום כפורים שעבר עד יום כפורים הזה כולם חזרנו בהם ובאנו לפני אבינו שבשמים. כל נדרא דנדרנא לא יהא נֶדֶר, וכל אִסַר דאסרנא לא יהא אִסַר וכל חִרֶם דְחרַמנא לא יהא חרם. וכל שבועה דאשתבענא לא תהא שבועה. כדכתיב ונסלח . . . (וחוזרין ואומרין זה שבעה פעמים ואח״כ אומרים) כל נדרי וכל אסרי וכל שבעי וכל חרמי דִנְדוֹר וּדְנֶאסוֹר ודִנִשְׁתְּבַע ודִנַּחרִים מיום הכפורים הזה עד יום הכפורים הבא כולם יהיו בטלים ומבטלים לא שרירין ולא קיימין כדכתיב ונסלח . . . (ואומרים

שמחנו בו שמחה שלמה, רפאנו בו רפואה תמימה, פדנו בו מיגון ואנחה, הוציאנו בו מצרה לרוחה בדבר ישועה ורחמים שוב וחוס וחמול ורחם עלינו חננו והושיענו כי אליך מיחלות עינינו כי אל מלך רחום וחנון אתה. — א"וא"א מלוך . . . וידע כל פועל . . . ויאמרו כל . . . (בשבת אומרים רצה נא במנוחתנו) ברכנו טהרנו קדשנו במצותיך תן חלקנו בתורתך שמח נפשנו בישועתך, שבענו מטובך וטהר לבנו לעבדך באמת ודבריך אמת וקים לעד ומבלעדך אין לנו מלך אלא אתה. כי אתה מלך ואתה תמלוך ולך לבדך המלוכה יאתה. ברוך . . . רצה . . . ולתפלתם שעה . . . ותפלתם ועבודתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהיה לרצון תמיד עבודת ישראל עמך ותחפוץ בנו ותרצנו ותחזינה עינינו בשובך לנוך כמאז ברחמים . . . מודים אנחנו לך ה׳ אלהינו וא"א על טובותיך אשר מעולם ועל חסדיך ורחמיך אשר מימי קדם ועל חיינו המסורים בידיך ועל נשמותינו מלכנו הפקודות ועל נסיך נפלאותיך טובותיך ורחמיך שבכל עת ועת אתה עושה עמנו. הטוב כי לא כלו רחמיך המרחם אמת כי לא תמו חסדיך, מעולם קוינו לך. ועל כלם יתברך ויתרומם וישתבח שמך וזכרך מלכנו לעולם ועד כל החיים יודוך סלה באמת. חי העולמים בעל הרחמים זכור רחמיך וכבוש את כעסך וכתוב לחיים טובים את כל בני בריתך ויהללו לשמך כי טוב אל ההודאות ברוך . . .

ובכל ימות השנה אומרים: . . . סלה באמת ויהללו לשמך וכ"ו.

שים שלום . . . כי במאור פניך נתת לנו ה׳ אלהינו תורה וחיים אהבה חן וחסד צדקה ורחמים ברכה ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת בשלום. ובספר חיים ישועה ורחמים פרנסה וכלכלה מחילה וסליחה וכפרה נזכר ונפקד נכתב אנו וכל עמך בית ישראל לחיים למען שמך. — ובכל ימות השנה אומרים: . . . בכל עת בשלום ושים שלום רב בעולם ולעמך ישראל תשים שלום מעתה ועד עולם למען שמך ברוך . . .

נוסח קדיש. תתקבל: יתגדל ויתקדש שמיה רבא . . . ויצמח פורקניה יבע וייתי משיחיה וקרב קיציה ויפרוק עמיה ויכנש גלותיה ברחמתיה בחייכון וביומיכון ובחייהון דכל בית ישראל . . . לעילא . . . תתקבל צלותנא ותתעביד בעותנא עם צלותהון ובעותהון דעמו כל בית ישראל . . . לעילא . . . אלהא דעבד שמיא וארעא לחיים ואמרו אמן. עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו הרבים ובחסדיו הגדולים ובזכות אבותינו הקדושים והטהורים והנאמנים יעשה שלום עמנו ועמכם ועם כלל עמו בית ישראל לקיים דכתיב ה׳ עוז לעמו יתן . . .

תזכו ותחיו ותכתבו בספר צדיקים בספר ישועה ורחמים.

נוסח קדיש שלם[1]: יתגדל ויתקדש שמיה רבא דהוא עתיד לחדתא עלמה לאחאה מתינא ולמפרק חייא ולמבנה קרתא דירושלם ולשכלל היכלא קדישא ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה בדיל שמיה ובדיל קיימיה דגזר עם אבהתנא אדכר לנא טוביה עמנא כיומי קדמנא ויקרב קץ פדותנא וייתי מש יחנא ויפרק יתנא ויחיון מיתנא ויכנש גלותנא ברחמתיה בחייכון . . . יהא שלמא רבא, פורקנא ואסותא וסייעתא דשמיא על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון דעסקין באוריתא די באתרא קדישא הדין ודי בכל אתר ואתר בית מותבנהון יהון לנא ולכון ולהון ולכל קהלהון בישראל שלמא חינא חסדא ורחמי וחיי אריכי מן קדם אלהא דעבד שמיא וארעא ואמרו אמן. עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו הרבים ובחסדים הגדולים ובזכות אבותינו הקדושים והטהורים והנאמנים יעשה שלום עמנו ועמכם ועם כלל עמו . . . כנ"ל[2]. ואח"כ אומר החזן: רבנן, ברכו את ה׳ המבורך ועונין ברכו וכ"ו.

ס ד ר ש ח ר י ת. קודם ויושע אומרים למנצח לבני קרח מזמור כל העמים . . . ומוציאין ספר תורה וקורין ה׳ גברי או יותר ומחזירים ס"ת למקומו ואומרים קדיש לעילא ומוציאין ספר אחר וקורא בו המפטיר . . . המפטיר מברך: הנח לנו כי אתה אבינו ומלוך עלינו כי אתה מלכנו (לשבתות) ויום טוב מקרא קודש הזה ויום הזכרון הזה זכרון תרועה באהבה הנחלתנו כי אתה מלך ואתה תמלוך ולך לבדך המלוכה יאתה ברוך . . . ויום הזכרון. — ואומרים הפסוקים: חנני אלהים כחסדך כרב רחמיך מחה פשעי. הרב כבסני . . . אז יעלו על מזבחך פרים: למנצח לבני קרח וכ"ו. וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצצרות . . . אני ה׳ אלהיכם. ה׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה׳.

[1] התחלת הקדיש בשנוים אומרים הספרדים לצדוק הדין. עיין „בית עובד" דף רכ"ז.
[2] וכן במנהג תימן. תכלאל ת"א דף פ"א. לשחרית אחר ובא לציון.

פרק ב. לקוטים מנוסח התפלה של ארם צובא.

אחת מסבות המחלקת בין הספרדים ובין המסתערבים היה נוסח התפלה. יהודי הקדם מנהג אבותיהם היה בידיהם. היה נוסח קדמון במזרח בסוריה, אשר כפי הנראה היה זה בעקרו נוסח ארץ ישראל, אשר ממנו שאבו הקהלות ונקבע ע״י ר׳ סעדיה גאון וממנו קבלו יהודי פרס (עיין בחלק הפרסים פרק התפלה) ויהודי תימן (חלק התימנים, התפלה) וכן גם יהודי סוריה. אך הספרדים, אעפ״י שהיה גם להם סדור ר׳ סעדיה, אלא הסדירו את תפלותיהם גם עפ״י נוסח ר׳ עמרם גאון. ובבואם לסוריה דרשו להנהיג את סדורם, כמו שדרשו בקהלות קושטנדינא, אנדריאנופלי ושלוניקי להנהיג את סדורם. וכמו שגרמו בקהלות האחרונות שקם ר׳ אליהו מזרחי והדפיס את מחזור רומניא, כך גרמו בסוריה שקהלת חלב, הכי חשובה בסוריה בהתעוררה להדפיס ג״כ את סדור תפלתם וקראוהו בשם „סדור ארם צובא“, ונשאר לנו מזה הסדור לפליטה החלק השני ונמצאו עד היום רק שני אקסמפלרים מחלק השני, האחד בידי החכם פרופי סור אברהם ברלינר והחכם חיים ברודי רשם את שמות הפיטנים והפיוטים[1], אך לא שם לב לשנוי נוסחאות בתפלות, וגם אין האקסמפלר שלו שלם, כי חסר בו הרבה. ומצאתי אותו יותר בשלמות בבית הספרים הלאומי בירושלים. על כן אמרתי ארשם את שנוי הנוסחאות בכדי להשיב את הנוסח הא״י הקדמון על מכונו. וזהו שער הסדור: חלק שני. מסידור תפלות ר״ה ויו״כ וז׳ ימי החג ועצרת וענייניהם. כפי מנהג ק״ק של ארם צובא. נדפס בבית השר דניאל יצ״ו בן קרניאל בומבירגי בשנת רפ״ז לפ״ק, פה ויניציאה“. — לכן נכון שער החכם ברלינר את מקום הדפוס ובקרוב גם את זמן הדפסתו. — הוא מתחיל מדף תל״ד תפלת ראש השנה.

„... אחר התפלה מתחיל השליח צבור שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וכ״ו. הללויה הללו את שם ה׳ ... למנצח לבני קרח מזמור, כל העמים תקעו כף וכ״ו ... ומתחיל החזן ברכו וקורין קריאת שמע בברכותיה כמו במועדים ואומר קדיש לעילא ומתפללין.

השנוים בעמידה ... זכרנו לחיים אל מלך רחמן חפץ בחיים ... כתבנו בספר חיים טובים מלפניך למענך אלהים חיים אל חי מלך עוזר ... אתה גבור ... ומתיר אסורים ומשען לאביונים ומקיים אמונתו ... — במועדים אין אומרים „מכלכל חיים בחסד“, אלא מתחיל „מחיה מתים“ וכ״ו.

אתה קדוש ושמך קדוש ... סלה. ובכן יתקדש שמך ... עמך. ובכן תן פחדך ... כמו שידענו ... מי כמוך אב רחמן פוקד יצוריו ברחמים וחוקקם לחיים ונאזר בגבורה ואין דומה לך ונאמן אתה ... ואז צדיקים יראו וישמחו ... ועוסקי תורה ירונו ועולתה תקפוץ פיה ... מן הארץ ומלכות (פה הניח מקום ריק להזכיר כנראה שם המלכות) מהרה תעקר ותשמד בימינו ותמלוך ... ובהר ציון משכן כבודך ונגד זקניך כבוד וכתוב וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה׳ צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד וכתוב ימלוך ... ונאמר ויגבה ... ותתן לנו ר׳ ותנחילנו באהבה את יום המנוח הזה ואת יום טוב מקרא קדש הזה ... יעלה ויבוא יגיע ... ימנה יחשב יבוא לפניך זכרוננו פקדוננו ... זכרון ציון משכן כבודך זכרון נביאך וחסידיך ... וזכרון עמך כל בית ישראל ה׳ אלהינו יעלה לטובה לברכה לישועה לגאולה לחן לחסד לריוח ולרחמים לחיים ולשלום ביום המנוח הזה ... לרחם עלינו בו ולהושיענו זכרנו למען שמך ה׳ אלהינו בו לטובה פקדנו מלכנו בו לחיים טובים מלטנו בו מכל צרה וצוקה.

[1] בחלק העברי 1. הח׳ ברלינר אומר במאמרו A. Berliner, Aus meiner Bibliothek שמצאו ברומא.

השפעת הספרדים בירושלם ובכל ארץ ישראל הלכה הלך וחסר במדה שירדו במדרגתם התרבותית. — סוף סוף נצחה התרבות הנמוכה, האדישות המזרחית והבערות התרכית על התרבות הספרדית ועל מרץ הרוח של הספרדים ויהיו כבני הארץ. — לעומתם התחזקה השפעת האשכנזים במדה שרב מספרם בארץ, באפן שהם עתה הפועלים היחידים, דַּבָּרֵי הארץ.

עם החלשת הדתיות התחילו צורות הקהלות השונות להטשטש יותר, כי האפי נשמר בבתי הכנסת, במנהגים הדתיים וגם בלשון המדברת, ומכיון שאלה הפסידו את ערכם, נפל החַיִץ המבדיל בין הקהלות.

כמו בכל המזרח כן גם בירושלם עסקו בפזמונים, בחבורם ובזמרתם. עפי"ר היו הספרדים מתאספים באשמורת הבקר של שבת לזמר בקשות ופזמונים. בקהל ציון בירושלם היתה מקהלת „שומרים לבקר"[1] „לעמד בהיכל ה' באשמורות הבקר ולשיר לפני ה' בפיות טהורות הבל קדש וטהור לה' תינוקות של בית רבן . . . ובכל יום ויום קודם עלות השחר, השמש הולך סובב בחוצות ירושלם להעיר נערי בני ישראל הקטנים אל ביהכ"נ . . . ויעירו את השחר . . . ואומרים בקול נעים . . . ושירים נכבדים אשר המה אתי בכתובים והבאתים עמי מאר"צ (ארם צובה)". מדברי הקבץ הראשון שהדפיס רפאל יצחק אלטארס בשם „יצחק ירנן" ירושלם תרט"ו. —

יעקב חי בורלא „היה מאסף בחורי חמד לשיר שיר ה' בשבתות ובלילי מוצ"ש ומועדי ה' בק"ק איסטאמבוליס והדפיס קבץ בשם „יגל יעקב" ירושלם תרמ"ה. — וכן „ישמח ישראל" ירושלם תרמ"ח.

גם יהודי חלב הדפיסו קבץ „שיר ושבחה" מסדר עפ"י המקמים הערבים ובו יותר מארבע מאות פזמונים.

בכל הקבצים משמשים פזמונים של נגארה יסוד בסגנון, בתכן ובצורה. הפזמונים, מלבד אי אלה שירים ממשוררי ספרד, הם רק חרוזים, בלי ערך פיוטי. — בחלב (תרל"ג) הוציא הרב ר' מרדכי עבאדי קבץ בשם „מקרא קדש" ובו גם פזמוניו ופזמוני אביו ר' יעקב עבאדי. — בשלוניקי נדפסו קבצים רבים באותה הצורה שנגארה הוא היסוד לה. וכן נדפסו כמה פעמים קבצים כאלה בקושטא ובילוגרדו, ששם הדפיסו מחדש בשנת תקצ"ר את „זמירות ישראל" של נג'ארה.

עשית הפזמונים בקרב הספרדים נחשבה לחובה מוסרית על כל חכם ובעל חבית חשוב, עד הזמן האחרון. — בחלב היה בזמן האחרון הכם סגי־נהור, רפאל ענתבי, שחבר המון פזמונים עפ"י חקוי ההברות של שירים לועזיים ונעימות נכריות, ואשר את דבריו הבאנו במבוא לכרך ב' ע' 24 יעו"ש. — פזמוניו נתחבבו מאד על יהודי סוריה ומרבים לזמרם ובקבץ שיר ושבחה הנ"ל נמצאים כמאה פזמונים מחבוריו; אבל אין להם ערך פיוטי.

---

[1] מנהג זה הנהיגו המקובלים בצפת בזמן האר"י וכן מגיד ר' אלעזר אזכרי בספר חרדים.

הרבנים, אך במקום לְהִלָּחֵם בסם שכנגד, ר"ל בהשפעה שתבטל השפעה חצונית, ע"י יסוד בתי אולפנא ברוח היהדות טובים ומסודרים, הסתפקו בכלי נשק הידוע „החרם". והחנוך היהודי בירושלם נשאר פרוע כמו שהיה. — בשנת תרט"ו נוסד ע"י המשורר פרנקל מווינה בית הספר הראשון בירושלם מיסודי־ של למל ותיכף הותרם. — המלחמה העולמית הזיקה הרבה את הישוב הירושלמי ונחרב כמעט חציו, ע"י גרושים, מחלות ומגפות. — הקהלות הנזכרות שמרו על אפין המקורי, כפי שהביאון אתן מארצות מגורן. האפי המיוחד של כל קהלה וקהלה מתחזק ע"י עולים חדשים. ואפילו הספרדים מתחזקים ע"י עולים ספרדים מהבלקן ומתרכיה הצפונית. העובדה הזאת הקלה עלי עבודת אסיפת הנגונים, כי עליהם הם שומרים בקנאות מיוחדת. אפשר לשמוע לפעמים בבתי כנסת סמוכים זה לזה נגונים שונים ומשונים, ואין קהל זה משפע מחברו במאומה. היותר אפשר למצוא לפעמים השפעה ערבית מאשר השפעת היהודים זה על זה, ובפרק הנגינה נדבר על ענין זה בפרטות. —

בשתי המאות האחרונות התבלטו בירושלם בעלי רוח שפעולתם היתה נכרת ושהשאירו ערך רוחני. בהם יש להכיר שרטוטים מיוחדים, מקוריים, פרי הארץ. — האנשים האלה לא כלם נולדו בירושלם אך נתגדלו בה, וחותם הארץ טבוע עליהם ויש לחשבם כבני הארץ. — א) ר' שלום מזרחי שרעבי. יהודי תימני שעלה לירושלם בבחרותו[1] ויהיה רצען יושב בצדי דרכים ומתקן נעלים ובלילה הוגה בתורת הסוד עד אשר „נתגלה". הוא יסד את עדת המְכַוְּנים ובית כנסת „בית אל". הוא חדש את שטת האר"י ונתן לה צורה מסוימה ע"י יצירת מוסד מיוחד, בו הוכנסו מכל העדות השונות, מה שגרם הרבה לקרב את הלבבות. הכונה, הדבקות, הקדושה והטהרה העלו את הדבֵקים בו ובשטתו מעל למדרגה השפלה שנאחזו בה בני ירושלם במאות האחרונות, הודות למצבם החמרי הרע והבלתי בטוח, העֲקרוּת בחיי הכלכלה והחיים על הנדבות שהמיתו כל רגש ומרץ לעבודה עצמית, אם חמרית או רוחנית. — אמנם הכונות של המכונים לא הועילו לתקן את החיים האלה, אך בכל זאת יפה היתה כשהיא לעצמה. — והנה אעפ"י שיסוד הכונות הוא בהמשכת המלים של תפלות ידועות, כגון חצי קדיש, ברכו, אבות וגבורות וכיו"ב, בכל זאת לא הועילו ליצור נגונים מיוחדים לתפלות, או אפילו לא להתאים נגונים שאולים, כמו שגרמה קבלת האר"י בשעתה. — הם ממשיכים את המלים בקול בעלמא, בלי שום נעימה. והנעימות שמשתמשים בהן, ספרדיות או מערביות הן. — ר' שלום שרעבי נפטר בירושלם בשנת תקמ"ז. בן בתו היה החכם באשי הראשון בירושלם ר' אברהם גאגין ונפטר תר"ו. —

ב) ר' יעקב ספיר, אשכנזי ליטאי. נולד בצפת וברח עם אביו מרעידת האדמה בשנת תקצ"ב. בשנת תרט"ז יצא בשליחות למצרים ותימן וע"י זה „גלה" את התימנים. את פרשת תיורו כתב בשני חלקי ספרו אבן־ספיר וגם כ"י רבים וחשובים הביא מתימן.

ג) ר' יוסף שוארץ, אשכנזי מדרום גרמניה (בואריה). עלה ירושלימה בבחרותו ויהי הראשון שהתחיל לחקר את כתיבת א"י, תולדותיה, טבעה וצמחיה, אקלימה ושמיה. את תוצאות חקירותיו פרסם בספריו תבואות השמים, ותבואות הארץ. הוא נפטר בשנת תרכ"ה.

ד) ר' אברהם משה לונץ, אשכנזי ליטאי. עלה ירושלימה בילדותו, הוא המשיך את עבודת ר' יוסף שוארץ במחקרי כתיבת־הארץ ותולדותה וספרותה. לתכלית זו יסד קבץ מדעי בשם „ירושלים" שהוציא ממנו י"ג כרכים; אוצר ספרות א"י, בו הוציא את „כפתור ופרח" לר' אשתורי הפרחי שחי בא"י בהמאה הי"ג והיה יליד צרפת; תבואות הארץ לר"י שוארץ בהערות, וכן ג' כרכים של "המעמר" ובו מאמרים וכ"י ע"ד א"י. — וכן הוציא לוח א"י במשך עשרים שנה. והתחיל להוציא גם את „הירושלמי", אך לא הספיק אלא להוציא חלק מסדר זרעים ונפטר בשנת תרע"ט.

ה) ר' ישראל דוב פרומקין, אשכנזי ליטאי. גם הוא גדל בירושלם והיה הראשון שהוציא עתון („החבצלת") בירושלם. הוא היה עתונאי בעל כשרון וגם מתרגם מספרות יהודית־גרמנית. בתחלה נלחם בעד ההשכלה, אך בראותו את הפרות שגמלה ההשכלה בירושלם, פנה לה ערף ויתחיל להלחם בה עד מותו. את החבצלת המשיך ארבעים שנה. נפטר בשנת תרע"ד.

---

[1] ואבן ספיר ח"א פרק תדרי תימן מספר אגדה על סבת עליתו ירושלימה. הוא היה רוכל מחזיר על בתי הערבים, ויהי היום, בבואו אל אשה ערביה למכר לה סחורתו, החזיקה בו כאשת פוטיפרע את יוסף. — בדחקו בקש ממנה לתת לו רשות להסח רגליו, ויקפץ מבית הכסא דרך האשנב וימלט — ירושלימה. ועיין במבוא לכרך א'.

היתה העליה גדולה ואז נוסדו קהלות נפרדות של הספרדים, האשכנזים, המערבים והמסתערבים. — המסתערבים התבוללו בספרדים במשך הזמן, אולם יתר הקהלות נשארו קימות, כי נתחזקו ע"י עולים חדשים, והן שומרות על קיומן עד היום. בזמן הראשון התפללו כלם בבית כנסת אחד שיסד הרמב"ן וזה גרם שכמה מנהגים נתקבלו אצל כל הקהלות ונשתוו בהם, בפרט בנוסח התפלות ובמנהגיהן. היובל השני של המאה הג' הוא המאושר ביותר בתולדות הישוב הירושלמי. — בו חיו הרע"ב, הנגיד ר' יצחק שולאל, ר' לוי ו' חביב ור' משה אלשקר ובו נולד בירושלם בשנת רצ"ד האר"י. — למראה הצלחת היהודים בירושלם התעוררה קנאת הגוים ויתחילו להציק להם במסים, בשוד ובגזל. הר' דוד בן זמרא (רדב"ז) שהתישב בירושלם בשנת שי"ג נאלץ לברח עם חכמים רבים לצפת. — בהיות שלא היה לאֵל ידי הזקנים היהודים להמציא את הסכומים הנדרשים מטעם מושלי העיר, היו לווים כסף מהערבים ברבית גבוהה ובזה הושקעה הקהלה בחובות, שגרמו למכירת בתי הקדשות ואפילו ספרי תורה שבהיכל. ור' מנחם די לונזאנו שעלה אז ירושלימה מקונן על המצב וכה"א:

אני ציון ממשכנת ביד צר, אפרש כף לכל רוח ועברי
מצולת חוב בלעתני ומתי וטבעתי בים נשיי כצורי.
וכל יום אשלחה בים שלוחים ואין מי יעלה מן מהמורי.
ויגעתי בקראי חר גרוני ויגעתי באנחתי וצערי.
ולא יאמין שבעי אל רעבי, ולא יאמין לדל שָׁלֵם ובריא . . .
בני ציון! למחר לי יבואון ביד רמה, באמרם: הם בכרי
פרי בטני, ואיך לא החזקתים בידי? יום קטוב קטב מרירי,
ביום בו נערי גורי אריות יטרפו את שאר צאני ועדרי?
הבנים אין לישראל לשלם נשי ציון, ואם ציון ערירי?[1]

בשנת שמ"ו נסגר ביה"כ של הרמב"ן מטעם המופטי באמרו, כי ביהכ"נ נתקדש לשם מסגד מושלימי. אז בנו הספרדים ביכ"נ מיוחד, הוא „תלמוד תורה" המתקים עד היום, והאשכנזים בנו בית תפלה לחוד כנראה „מנחם ציון" בחצר ר"י החסיד. בשנת שנ"ד פרצה מגפה ורב הקהל עזב את העיר. — בשנת שנ"ט היה רעב כבד ואז נוסד בהשתדלות ר' משה אלשיך ה„קופה לתמיכת יושבי ארה"ק", מוסד שבצורות שונות מתקים ועומד עד היום[2]. — אולם מקור הגזרות והצרות התרגשו ובאו על ירושלם ע"י העריץ הערבי איבן־פרוך מושל העיר, באפן שכמעט נחרבה העדה במשך שנתים עד שפ"ז. אז ברחו שוב חכמים רבים לצפת וביניהם ר' ישעיה הורביץ בעל השל"ה.

כה היה גורל ירושלם חליפות ועפי"ר רע, עד הזמן האחרון. יש שהצלחה האירה פנים לה לזמן מה, אך שוב התרגשו ובאו עליה צרות. — ביובל האחרון היתה עת רצון לירושלם. הישוב התפתח וגדל מאד, באפן שלא היה כמהו, במספר ובמנין, בכמות ובאיכות מזמן החרבן. מספר הנפשות עלה לחמשים אלף, שהיה קבוץ גלויות בזעיר אנפין: ספרדים כשמנת אלפים, מערבים אלף וחמש מאות, תימנים כשלשת אלפים, פרסים כארבעת אלפים, חלבים וסורים כאלפַים, בבלים שלש מאות, גורג'ים כאלף, דגיסתנים כמאה ושלשים וקרוב לאלף וחמש מאות בוכרים וכעשרים וחמשת אלפים אשכנזים מגרמניה, גליציה, אונגריה, רומיניה, פולין, אוקראינה, דרום רוסיה, ליטא, זאמות. — הם נפרדו לפי ארצות גלותם וכמספר ארצות תבל היו קהלות בירושלם[3]. — ההשכלה התחילה להתפתח ע"י יסוד בתי ספר בצורה אירפית, מה שגרם לטשטוש הצורה היהודית והאופי העברי־המזרחי ואל תכונת התרבות האירפית לא הגיעו החניכים, ויהיו רק שטחיים מהטפוס הנקראים „לְבַנְטִנִים", היינו שקבלו טיח רופס, חיצוני של השכלה אירופית, שנצטמצמה בידיעת איזו לשון אירפית וקצת מדעים יסודיים. מלבד שהוכנס גם רוח של התבוללות לפי רוח המיסדים בתי ספר אלה. יהודי צרפת חנכו ע"י „כי"ח" צרפתיים, יהודי גרמניה ע"י „העזרה" גרמניים ויהודי אנגליה ע"י „אי"א" אנגליות. והצד השוה שבהם שכלם יחד הועילו להרס את הדת, המנהגים ורוח היהדות. דבר זה עורר התנגשות גדולה מצד

---

[1] יעוין, היהודים בארץ הצבי מאת רא"ם לונץ, ירושלם כרך ב' וג'. — השיר הזה מיוסד על המשקל ואפר מקטע הנ"ל, מפועלים, מפועלים, פעולים. [2] שם.

[3] אולם דבר זה נמצא כבר בזמן הבית השני שהיו בירושלם בתי כנסת של בני קורינו, בבל, יון, מצרים וכ"ו. ועיין ש' קרוס, עתיקות בתי הכנסת, ברלין 1922.

מלבד אלה חבר סליחות, בקשות, רשויות, רהוטות, מי כמוך, מאורה וכ״ו על דרך הפיטנים וכן „אלפי ישראל״ שכל מלה מתחילה בא׳ (אהיה אשר אהיה וכ״ו. ז״ר) וכן פזמון שכל מלה מתחילה במ׳ (מיוחד, מלך, מהולל וכ״ו. פזמונים[1]).

בטבריה חדש יוסף נשיא את הישוב. כי מזמן שהחריב צלח־אל־דין את העיר בשנת ד׳ תתקמ״ח וישמיד את ממשלת הנוצרים בה, היתה העיר שממה עד שנת ש״כ והנוסע האטלקי מצא בה בשנת רפ״ב „עשרה או שנים עשר בתי ישמעאלים״. בשנת ש״כ נתן השולטן שולימן לדון יוסף נשיא את טבריה ובנותיה לנחלה וכתב רשיון לבנות את העיר ולהושיב בה יהודים. אולם ערבי זקן קנאי עמד וידרש באזני הפועלים שלא יבנו את העיר הזאת, כי מרה תהיה באחרונה, כי מצא כ״י ישן שבהבנות העיר יתחיל אבדן דת האסלם. — והפועלים הקשיבו לדבריו ויחדלו. אז התאונן ר׳ יוסף בן אדריט, המפקח על העבודה מטעם יוסף נשיא, באזני הפחה מדמשק וזה העניש קשה את הפועלים עד ששבו לעבודתם. — חמש שנים עבדו לגלות את יסודות החומות של העיר וימצאו בית כנסת של נוצרים מתחת לאדמה ובו צלמי שיש ושלשה פעמונים אשר השאירו הנוצרים, וישלחום לעיר הבירה ושם התיחום לכלי תותח. — יוסף נשיא הוציא כרוז שהרשות לכל יהודי להתישב בטבריה ולבחר לו חורבה ולבנות לו בה בית. וכן צוה לנטוע סביב העיר עצי תות לרוב להאכיל את תולעת המשי למען יתעסקו במסחר זה, ומספרד הביא כבשים הנקראים „מירינוס״ בעלי צמר יפה מאד לעשות בגדים ואדרות ולהתחרות עם בגדי ויניציא. כנראה הגר צדק בן מסטרו פדרו, רופא מלכת פורטוגל, אשר התיהד בארץ ישראל ויקרא לו דוד אוליוירא והיא עשיר מופלג, היה פקיד דון יוסף נשיא בעבודה זו והוא היה מראה לתושבים אופן גדול הצאן, הגזיזה ועשיית הבגדים. אולם תכניתו של יוסף נשיא לא נתגשמה, כי דוד אוליוירה מת פתאם בטבריה, והיהודים לא יכלו להתחנך במלאכה שלא הורגלו בה[2]. אמנם הישוב בטבריה נמשך, אחרי התבטלות פעמים אחדות ע״י התנפלויות, מחלות ושמדות, כי כפעם בפעם באו יהודים מכל קצוי תבל ויתישבו בעיר זו, ספרדים ומערבים, מסתערבים ואשכנזים. אך שום עניך תרבותי לא נוצר בה, כשם שלא נוצר שום ערך רוחני בישוב חברון ואפילו בישוב ירושלם לא נראו סימני יצירה במשך כל ימי התחדשות הישוב ע״י הרמב״ן בשנת ה׳ כ״ח. הסבה או אחת הסבות היא חסר התאקלמות והשתרשות בקרקע של הישוב במשך איזו דורות, כי בכל המאות בשנים האלה לא הונח להמתישבים מצד הממשלה והתושבים, הרדיפות ותלאות הזמן, המחלות והמגפות ולא נִתנה להם השהות להתאזרח ולהכות שרשים בקרקע, בכדי שיוציאו ציץ ויגמלו פרות. — הישוב הירושלמי נדמה במשך של שש מאות שנה למלון אורחים, לאכסניה, שבאים ולנים במקום ושוהים קצת ועוד לא הספיקו לנער את אבק רגליהם או לנוח מעמל הדרך, והנה מוכרחים האורחים הללו לברח ולנוס מן המקום מסבת התנפלות שודדים ואויר מחניק. — וכשנפשפש בתולדות הישוב הירושלמי לא נמצא שעבר זמן של דור אחד בשלום. —

בשנת רמ״א היו בירושלם כמו ר״ן משפחות, ביניהן ספרדים, מערבים ומסתערבים וגם אשכנזים, כי הספרדים כהאשכנזים החלו לעלות ירושלימה זמן רב לפני הגרוש הספרדי. — בשנת קצ״ד עשתה המגפה שמות בירושלם[3].

בזמן ההוא עלו הזקנים או ה„שיכים״ היהודים לגדולה ויחלו למשול ולרדות בעם והודות להשערוריות שעשו, כי היו נוגשים בעם ופושטים את עורם מעל בשרם עד הפרוטה האחרונה, עזבו במשך שש שנים יותר ממאה משפחות את עיה״ק וביניהם גם החכם והעשיר ר׳ נתן שולאל. — נוסף לזה היה בשנת רמ״ז רעב כבד בארץ וכמעט נתבטל הישוב. אלא כפעם בפעם קם גואל ומושיע לישוב א״י, כי לא ינום ולא ישן שומר ישראל והנהו שומר על הגחלת האחרונה שלא תכבה, ולכן גם בשעת צרה זו הופיע כמושיע ר׳ עובדיה מברטנורא בשנת רמ״ח ויחזק את הישוב. בבואו מצא בירושלם רק שבעים משפחות וביניהם גם איזו אנוסים מספרד שברחו מפחד האינקויזיציה שנוסדה אז. — ע״י הגרוש הספרדי נוספו בירושלם עד שנת רנ״ה מאה ושלשים משפחות ובשנת רפ״ב עלה מספר הישוב לשלש מאות משפחות. בזמן ההוא

---

[1] יעוין מאמרי ישראל נגארה ושירתו, השלח כרך ל״ז, ירושלם תרע״ט.
[2] רוזאניס ח״ב פרק ה׳.
[3] ירושלם, כרך ב׳ ע׳ 17.

הזג' מקְטע ◡ – – –, – – –; ◡ – – –, – – (ז"ר) אקדם אל עליון. — אמלל בצוחין. — (מ"ר) יפה נֹה צחות שח. — יפיצון אור בהיר. — (פזמונים) יקר צדק נוגה.

הזג' מקטע ◡ – – –, ◡ – – –, ◡ – – –, ◡ – – (ז"ר) בשיר חדש אקדמך מנת חלקי, ידידי —. ידיד חשקי ואור חשכי. — ראו אישים מתי שכל. — יקר רוח ואיש חכמה ובינה. — יסוד היסוד ושרש התהלה. — ידיד רוחי סגור לבי בקרבי. — לקול שטף המון מי ים שאוני. — ברכה בו להנחיל אוהביו יש. — ידיד חשקי אשר יחתה בחיקי. — ידיד סורה[1].

2. וַאפַר השלם. ◡ – – –, ◡ – – –, ◡ – – –; ◡ – – –, ◡ – – –, ◡ – – – (ז"ר) ירִיבוני להיי דוד מאד אדמו.

ואפר מקטע ◡ – – –, ◡ – – –, ◡ – – (מ"ר) כאור שמש, — דברך לי צרי. — (ז"ר) אזמרך אלהי כל יצורים. — יפת תואר, יפת מראה עדינה. — יהלל פי לצד ארץ ורומה. — ירומם פי לצור שוכן מרומות. — (מ"ר) שפתי יפצחו. — יעירוני מזמותי ולבי.

3. רגז השלם – – ◡ –, – – ◡ –, – – ◡ – (ז"ר) אהיה אשר אהיה אלהים אמת. — אחי שעו מני אמרר בבכי. — (מ"ר) מי בזמן גבר. — גחלי חמתך. — רוח זמירות נוססה. — איך נעלה נוסר סגן הכהנים. — (ז"ר) ידך שנת עיני ואסער כאני. — (פזמונים) מה לך איומתי. — ילחמו כוכבי שמי יפעתך. — יפעת תמונתך הביאתני בבור. —

רגז בשנוי יתד המדה השלישית לתנועה – – ◡ –, – – ◡ –, – – – (ז"ר) נפשי לך תערג כמו אילת. — (מ"ר) יום נגלתה קשת. — דוד נעים זמר. — יסף זמיר שירך. — אם לבך עצב. — מה לך ידידי. —

רגז מקטע – – ◡ –, – – (ז"ר) יגדל בפי תמיד. — יושב בכסא הוד. — (מ"ר) ימשח זמן אותי. —

רגז מקטע – – ◡ –, – – ◡ –, – (ז"ר) יהמו לך מעי וקרבי. —

4. מְתַקַארִב ◡ – –, ◡ – –, ◡ – –, ◡ – – (מ"ר) יסוד המליצה. — (ז"ר) יה רבון עלם, והמשקל מתחיל מהבית: שבחין אסדר צפרא ורמשא. —

5. בסיט – – ◡ –, – ◡ – (ז"ר) יונה ואיך תרבצי. —

6. מְתַדָארֶך – ◡ – –, ◡ – –, ◡ – –, ◡ – –, ◡ – יאנח בשבי בן ידיד רב צבי. —

7. רַמַל – ◡ – –, – ◡ – –, – ◡ – –, – – יום ליום אודה לשמך אל אני עבדך.

8. רַקִיץ או משקל התנועות, ח' תנועות (ז"ר) ימשל בי בן דוד עד אן. — יכסוף לבי ירחי קדם. —

כאמור לעיל היה נגארה עושה כִּוּנים לשיריו עפ"י שירים לועזים והיה משתדל להתאים צלצול ההברות העבריות לצלצול ההברות הלועזיות, לכל הפחות בהתחלת השירים, כגון: (חקוים מערבית)

ז"ר ל"ב. שבח אקום לתת בנעימה — לחן: שוּבְח אקום אֲבַרֶךְ אל שוּביחי.

ז"ר נ"ב. אנא הושע מאור עיני — לחן: אַנַּא מוטבע אלַיֶ עיני.

ז"ר ע"ב. צורי גואלי יה — לחן: סַיִּדִי מוגואליא סיידי מואליא.

ז"ר צ"ה. איחל יום לי אל יאמיר — לחן: מה ייחיל מין אללה ייא אימיר.

ז"ר קכ"ה. רני יעלה בת איש חלק — לחן: גַאני עאלה שרח תאלק.

ז"ר קמ"ו. לבי ומעי יהמו — לחן: קַלבִּי עַלַיִק מוטאיימו.

ז"ר רי"ו. יה האזן רנני — לחן: ייא זיין אל חילאני.

(חקויים תרכיים.)

ז"ר מ'. ידיד מנחיל דודיו עדן — לחן: עושק לי ביר דיר דימדין.

ז"ר ס"ג. יה רב מושיע ועליון משפיל אף מרומם — לחן: יא דאב נידים אול שאהי סיטים.

ז"ר ע"ג. יונה תמה שררך אגן — לחן: שיהירדי שימסילי דוגאן.

ז"ר קכ"ו. ינעם שיר לחכי — לחן: אטיגין עאשיקי.

ז"ר ד"ר. יעור לב עגום — לחן: נוש אולידיגום. — וכי"ב כמעט כל פזמוניו.

---

[1] בשער של הקבץ הראשון המובא לעיל.

שנה אחר הדפסת הקבץ השני הוציא מ י מ י י ש ר א ל „והוא חבור צבור משירים והלצות ואגרות נמלצות ודברות נמרצות אשר הייתי כותב בימי חרפי בדעת ובמועצות ושולח מים על פני חוצות לרעים אהובים איש ממקומו בכל הארצות . . .“ וחלקם ל„מ י ה ש ל ו ח אשלחם אל כל חכם אל כל חוזה. מ י מ נ ו ח ו ת הן יקחם איש גילות ושמחות יחזה. מ י מ ר י ב ה בם ילחם איש חיל עם כל איש נבזה. מ י מ צ ו ר הנה ידלחם כל איש מצוק ואיש רזה. מ י ז ה ב הם לאכול לחם דל ורש מזה ומזה. מ י ה מ ר י ם בם יתנחם בשאון יגון שוכב הוזה“. — ובסופו נדפסה שוב „משחקת תבל“ ואומרים המדפיסים שם . . . „הסכמנו להדפיסה ג״כ למען יהיה הספר הזה שלם כפי היכלת ולהודיע לבני האדם גבורות המחבר הזה ולעשות לו שם תפארת להיותו ראש המשוררים והמדברים ומי כמוהו מורה“. —

שיריו מלאו את כל חייו ובהם היה כל חיי רוחו וכן יאמר „אלה הם מימי והמה לחמי, לחם ביתי לכלכל שיבתי“. —

מחייו הפרטים של המשורר ידוע שבצפת נשא אשה שילדה לו בת ושמה אוֹרוֹ = זהב ומתה בהיותה בת עשר ועליה נשא קינה:

אוריד כנחל דמעתי, כי הכרע הכרעתיני בתי,
יבער תוך לבי כאש להב על בת יחידה לבי יאהב,
אקונן, איכה יועם זהב = (אוֹרוֹ), זהב פרוים, חשקת חמדתי . . .
על בת תאות עשר שנים, ברגע קטון נחטפה מאתי . . .

וכנראה שגם אשתו מתה אז עליו בצפת. — בשנת של״ט עזב עם אביו את עיר מולדתו ללכת דמשקה ויהי שם קצת ש״ק וקצת סופר העיר והיה „יוצא ובא דדרתא וביתא כל שעתא ושעתא לכתוב כל הכתוב לחיים טסקא דהזמנא, כי ספרא דמתא אנא“. (שם בהקדמת ז״י.) אחר מות אביו בשנת שמ״א הורע מצבו והיה מוכרח לנדוד, כמזכר לעיל. לעת זקנתו התישב בעזה ויהי שם לחכם ובמשרה זו נשאר גם בנו משה, שמצאו שם ר׳ דוד קונפורטו בעל „קורא הדורות“ בשנת ת״ה ולמד אתו. כי ר׳ ישראל נג׳ארה נשא אשה בדמשק וילדה לו שלשה בנים ואחד מהם, יעקב חלה את חליו אשר מת בו ואביו נשא עליו קינה: אוי על חמה שוקעת, בין חורי עפר לרקוב, חמתי על תולעת כי אכל את י ע ק ב.

רואה בשר ילדיו בחייהם שרופה, איך ימצא לעדיו ולמכאוביו תרופה . . . בהיותו סופר הקהל הריץ מכתבים רבים לטובת הכלל, כגון לטובת ירושלם בשם ר׳ בצלאל אשכנזי, לטובת עיר מולדתו צפת, לקושטא להרב מאיר שנגי׳, וכן לידידים שונים וכל המכתבים קבץ ב„מימי ישראל“ הנ״ל. —

אחרי הדפסת החבור האחרון בשנת ש״ס נסתם כל חזון ממנו ואינו ידוע באיזו שנה נפטר. — מלבד שיריו המדפסים השאיר המון שירים בכ״י, עד אשר אי אפשר לדעת את מספרם, כי חדשים לבקרים מתגלים שירים ופזמונים בשם „ישראל“ ואין לדעת אם כל אלה מנג׳ארה הם או חקוים, כמנהג המזרח. קבץ אחד הדפיס פרידלנדר בוינה בשם „פזמונים“ בשנת תרי״ט ובו קכ״ג שירים, ונביא מתכם איזו בתים מובחרים:

פזמונים ק״ו: יפה קול ומטיב נגן, כבד האל מחניך,
אשר אין לו קול כהוגן, רון ממה שחננך;
כי אל לכל נוצר מגן והוא שם ניב בגרונך . . .
שור, כל העופות למיניהם ישירו בקר וערב,
ואין גם אחד נפטר מהם, באמור כי אין קולו ערב . . . —
— קי״ב: למה ברחוב תלן, בא אל גן שם אילן, ואילנות טוב צילן, ערוגות מטעי . . .

אעפ״י שהזניח נגארה את המשקל הערבי והחל להשתמש במשקל הפשי, בכל זאת שקל כששים שירים במשקלים ערבים. אך גם בזה הראה את כחו הגדול, כי אין המשקלים שמים מועקה על סגנונו ולשונו, אלא קל וטבעי נשאר בסוג זה עד שאין מרגישים ברסן המשקל ועוד מוסיף המשקל חן ותנועה להשיר. ואלה המשקלים שבהם השתמש:

1. הַזַּג השלם. ◡ – – –, ◡ – – –; ◡ – – –, ◡ – – – (ז״י) ידיד נפשי בד חשקי. — יהלל ניב שפתינו. — בשיר חדש אקדמך. — (מ״י) לקנאת אל בשוט לשון.

הזג׳ משונה. (ז״י) יעלת המור ומדברך נאוה.

שעה שועת דל לבו נמס, מעירו נבדל, היה למס,
אנחתו גדל, יזעק חמס, גם מדוע לא בא בן ישי?
רגלי מבשר חיש אל נערץ, הוא יגיד פשר חזון נמרץ,
הצמת עם אשר לשון יחרץ, אומר מי דוד, מי בן ישי?
אשר נדרת מהר שלם עיר בחרת, היא עיר שלם,
לשר קראת מלך שלם, כי בוחר אתה בבן ישי.
לדביר חמדתי קום התהלך, ואמור חפצתי לגאלך,
הנה מצאתי דוד מלך, הנה ראיתי בן לישי.
לך צור מושיעי אוחיל יום יום, כי לקול שועי תנה פדיום,
תציץ ציץ ישעי, סנסן איום, יצא חוטר מגזע ישי.

— אשיר עוז אל לב חוקר וארנן לבקר. — IV 378.
יום יום אדפוק דלתיו ואבוא למשכנותיו, ואחביר מנפלאותיו להגיד בבקר.
שטח כאהל מתח ואדמה תחתיה שטח ושערי מזרח יפתח בבקר בבקר.

— יניב פי ניב יקשיח, יהלוך עליו רוב אומים. — IV 299.
מי אני כי אערך שיח מול המשיח אלמים. (ונמצא במחזור ספרד לימ"נ לפני מוסף יו"כ).

— יודוך רעיוני, ה׳ רועי, ביום שבת קודש, יום השביעי. — IV 285.
יום אשר כלית בו כל מלאכתך, אומר כי שרית על כל זולתך,
ומעשים עשית אין לבלותך, לי בן אמתך חיש להרגיעי . . .

בסדר א"ב: יאמר נא ישראל שירה לאל איום, רוחשים זמרת אל, אל ידרושון יום יום. — IV 295.

— אנא הושע מאור עיני עבדך וראה בעוני, אלי אל תאחר, — IV 296.
באורח מישור נחני ובברכתך שלחני, כי עלה השחר . . .

— יה אלה מלכות עלם מלכותיה, ורב עם כל דר ודר שולטניה. IV 313.
הוא יפרוק בעגל עבדיה בר אמתיה די רעיונוהי יבהלוניה,
בעידן עקתיה יצית צלותיה, יפוש ליה בני חיי ומזוני,
ישלח משיחא די ביה רעותיה, ימליך מלכותיה, יצמח פורקניה . . .

— ימותי קלו כצבאות, עתותי חלפו וצבאות, אותותי חיש אל צבאות, עד מתי קץ פלאות?
יחלתי לעבר ניחומי, ראיתי רבים לוחמי, שברתי לדר במרומי, לב קמי יחיש להראות.
(ומובא גם בקבץ א׳ עיין לעיל.) IV 314.

מ"ד. יגזול שנתי, דוד חמדתי, מתוך עפעפי, אשב משתאה ומאד נכאה ברוב שרעפי.
חשבתי ימים ידיד תמים שכן תוך ספי, אעיר לו ניבי בתם לבי ובנקיון כפי . . .

נ׳. ידמה נוד דוד כגור יטרף טרף אדם אכל, אש חשקו בי סגור ולבבי איננו אֻכָּל . . .

ק"ז. יפת עינים ובבות בם תצודי כל לבבות, שפתיך דבש זבות ופניך לא עבות . . .
אל קולך אזני קשובות, צביה עפרת אהבות . . .

קמ"ד. יפוצץ פטיש נדודך דוד סלע לבבי, ציר נדודך בי לפיד יבער, יגה שביבי
בך שמתי שִׁברי ישכון סביבי . . .

קס"א. יחרד האיש וילפת, אשר עינו בך נשקפת . . .

קס"ט. יפת תואר, יפת מראה עדינה, עטי צבייך ואת עדייך עדי נא,
בעיר ציון, מכון עליון, חני נא, אני אפדך ואתן לך חנינה.
יקרה מפנינים את פנינה, ישועת דר מעונים חיש פני נא.
שאי יום אלי מלכך תחנה, שאי שיר בעבור נפשך תחי נא . . .

קפ"ז. . . . רחפי יונה בכנפי הוד ולקנך דאי, וראי נותן שבח, מעון אל תנים ואי.
חכי, כי חיש יבא מדלג על כל הר ואי, כי לא ישקט עד מיד אויבך יקח נקמתך.

ר"ה. ירהיבוני עיניך יפה בעת ירזמון, רבים חללים יפילון ובחצים ילחמון.
נלכדתי בתוך רשתך ופח חשקך לי טמון, פצחי שיר במליך אשר כושל יקימון . . .

עתה ברח וסר צילי וגלמודה עזבני . . .
רפדתי יצועי זהב, יבוא לדביר חמדתי,
את ים לבי ישקיט להב, אש יבער מתשוקתי . . .
צ״ג. אל מי אקרא לי לעזרה, אזעק כי יאזין קולי. — ב. איראק.
צ״ד. בשיר חדש אקדמך מנת חלקי, ידידי. — ב. איראק.
צ״ה. ימהר פדותי אל וחיילים יגבר. — ב. איראק.
צ״ו. יה אל צורי, רפא צירי. — ב. איראק.
צ״ח. יגלה כבוד מלכותך על עם דל עני וחלך. — ב. איראק.
צ״ט. יפת חן רני לאל מהולל, צור ברום שוכני ורב מעלל. — ב. ראשת.
ק. עורה כבודי, עורי אל תאחר. — ב. ראשת.
ק״א. ה׳ גדול אתה יחיד ומיוחד צור פודה. — ב. ראשת.
ק״ב. יושב על כסא דין, צור ישראל ותהלתם. — ב. ראשת.
ק״ג. יקר חסדך אלהים, מאזין משמי גבוהים. — ב. ראשת.
ק״ד. יושב בכסא הוד, ברום ממשלת. — ב. ראשת.
ק״ה. יגדל בפי תמיד שם זכרך אל חי. — ב. כאשת.
ק״ו. נשמת ישראל עמך הקוראים מן המצר. — ב. ראשת.
ק״ז. ידיד ממתקים חקו ישקני ביום רעה בסכה. — ב. בשוליק.
ק״ז. יחידתי בואי בית אל לבך חוקר. — ב. בושליק.
ק״ח. אהיה אשר אהיה. — ב. בושליק.

— לך צור גאוני כלתה רוחי וקרבי. — ב.
— ידיד הלך לו לרום זבולו, מתי ישב עמי. — ב.
— ישראל נושע באדני עלה תוך קהל המוני. — ב.
— לך תכלה עיני עופר אהבים, לתשוקתך אני תוך אש להבים — ב.
— ירחיק נדוד, דוד נעמן, ואני בלתו כמו אלמן. — ב. IV Nr. 370.
לשוב עמי לי הבטיח, והנה אחר רב זמן.
שאפתי נשיקות פיהו, כי טובים דודיו, קדוש הוא,
אהודני ואנוהו בשיר, ינעם כצוף ומן.
רבצתי אני יונתו בחיק אדונים זולתו,
אלופי עזב בית שבתו, ואני ביד אלוף תימן.
אל עוברי דרך שאלתי, הראיתם ידיד חמדתי,
זה ימים ברח מאתי, ופח חשקו אלי טמן.
למה לבא עמי יפציר, כלה קיץ, עבר קציר,
הן מאז אסלד בציר, עד ישלח לי ציר נאמן. —

מהקבץ השני נביא את החרוזים המובחרים ולשון השירים שיש להם נעימות:
מחלק א׳) נ״ב. ימותי קלו . . . שמתני בין שְׁנֵי גורים, ואני אוחיל דרורים. — IV 371.
חנני, קבץ עדרים, פזורים הם בכל פיות . . .
מחלק ג׳) (כתובה לשבועות ונמצא במחזור ספרד) ירד דודי לגנו לערוגות בשמו. — IV 351.
להתעלס עם בת נדיב ולפרוס עליה סוכת שלומו, אפריון עשה לו המלך שלמה.
מח״א) ידידי, רועי, מקימי ממרמס אנשי לצון, הגידה לי אתה על מי נטשת IV 357; II 169.
מעט הצאן.
ידך תנחני, אל חי עושי, ותאחזני תוך מגרשי. II 170; IV 367.
חיש תן לנו חלק בדוד וגם נחלה בבן ישי.

ס"ג. ישנה בחיק תאוה מתנומתך עורי. — ב. בושליק.
ס"ד. יפה את יעלה, עיניך יונים, שפתותיך כלה כמו חוט שנים — ב. בושליק.
. . . שער ראשך דמה תקות חוט זהב, לחיך כאור חמה, בקרבי להב,
קרבתך, איומה, לבי יאהב, דודיך נעימה מרוב פנינים.
רשפי אהבתך כלפיד יבער ובים תשוקתך לבבי יסער . . .
ס"ה. ירתח כסיר לבי מנוד אוהבי. — ב. בושליק.
ס"ו. אנא האל שמרה נפשי מלבאים. — ב. בושליק.
ס"ז. יערב לך קוני ניבי והגיוני. — ב. בושליק.
ס"ח. יה אלי שמחת גילי. — ב. בושליק.
ס"ט. יושב שמי שחק בנה חצרותי. — ב. בושליק.
ע. יה האל עושה פלא, בנה אולמי. — ב. בושליק.
ע"א. גואלי פדני יה אלי אלי. — ב. בושליק.
ע"ב. יחלתי לדבריך יום יום, דודי לך אזעק. — ב. בושליק.
ע"ג. יונתי זיו ישעתך דמה לכסיל וכימות. — ב. בושליק.
ע"ד. ידד שנת עיני ואסער כאני תוך ים תשוקתך ואלה אזכרה. — ב. חוסיאני.
לוּ אהיה[1] שורש ואתה בני, אינק שדי יפיך, צמאי אשברה.
לו אהיה שֶׁלֶך ואתה ואני נשב בצל גני ופריך אשמרה.
לו אהיה רומח ואתה נותני תוך ים משנאיך, בדמם אשכרה.
לו אהיה אוהל ואתה שוכני, נתעלסה אהב, בגיל נתאזרה.
לו אהיה לשון ואתה מעני, אשקיט יקוד חשקך בשיר ואזמרה.
לו אהיה עבד ואתה רוזני, אשאף עבודתך, דרור לא אבחרה. —
ע"ה. אראה אורך כי יהל ואברך רב עליליה. — ב. חוסיאני.
ע"ו. יהגה חכי מוסר השכל ותוכחת מגולה. — ב. חוסיאני.
ע"ז. יפו דודיך נעימה, איומה כנדגלות. — ב. חוסיאני.
ע"ח. יעלת חן קומי נס הרימי לעין כל היקום. — ב. חוסיאני.
ע"ט. יחרד האיש וילפת אשר עינו בך נשקפת. — ב. חוסיאני.
פ. ימינך תסעדני אדיר נאזר בגבורה. — ב. חוסיאני.
פ"א. ימשול בי בן דוד, עד אן יהי אדום מושלי! — ב. חוסיאני.
פ"ב. ימי חפש קרב לי ולאויבי חנית הרק. — ב. חוסיאני.
פ"ג. יגעתי בקראי מבור שביה וגרוני נחר. — ב. חוסיאני.
פ"ד. ימי צבאי איחל, אֱדום עד בוא חליפתי. — ב. אוזאל.
פ"ה. אודך אל יצרי, אל יוצרי. — ב. אוזאל.
פ"ו. יקוד אש להבים בתוך קרבי שם. — ב. אוזאל.
פ"ז. יה האזן רנתי, צור מראשית קנני. — ב. אוזאל.
פ"ח. יהמה לבבי בראותי צרי ילטוש עיניו נגדי. — ב. אוזאל.
שִׁנָּיו יחרוק גם יסער להפיץ המון גדודי . . .
רדיד תפארתו מעלי הפשיט גם כתונת בדי,
השריש שרשי ונצר מטעי אַף קטע בדי . . .
פ"ט. לדוד נדד שינה ידד מבת עיני. — ב. אוזאל.
צ. יוצר רוחי ומבטחי אהללך כפי כחי. — ב. אוזאל.
צ"א. יחידה בטוהר רעיון מאל איום דרשי פדיון. — ב. אוזאל.
צ"ב. ישנתי אז ינוח לי, בשבת דוד תוך אהלי. — איראק.
חנה סביב לאהלי ובצל ידו החביאני.

[1] בקבין השני תקן את המקום הזה: לוּ אהיה יונק ואתה אומני . . .

מ"א. יום כלו ארץ ושמים ובו שבת אל מכל מלאכתו. — ב. שיגיא.
מ"ב. שחר אעיר מתנומות, אקום להודות אל אל. — ב. שיגיא.
מ"ג. יזל מים ולא תדום בת עיני, אל נדוד דוד, חמק עבר. — ב. שיגיא.
שכח אהל שכן, נטש מעוני ובנחלתו התעבר . . .
מ"ד. ילחם לוחמי אל חי בגבורתו, שורש בית לחמי יצמח ומלכותו. — ב. שיגיא.
מ"ה. לילה לא אדמה, אדמה לקאת מדבר, כחלילים אהמה. — ב. שיגיא.
מ"ה. ימינך צדקך, דוד נעלם, תחבקני ושמאל בנה סף. — ב. שיגיא.
מ"ו. יונה ואיך תרבצי בין נכרים, קבצי צאנך ותשבי בציון עיר מגוריך. — ב. שיגיא.
מ"ז. יפה מה תהמי בבור, תקוה אסורה, שמך נעמי . . .
בואי רבת תפארת, מכל בנות חמודה,
בתוך מכמורת חשקך רגלי לכודה . . .
מ"ח. ידעתי גואלי חי, אליו אריך שיחי. — ב. שיגיא.
מ"ט. יה דלני מבור, למה עזבתני אלי. — ב. נאבה.
נ. אודך יה צור ישעי ומלכי ואזמר שמך. — ב. נאבה.
נ"א. תולה ארץ על בלי מה צור ישעי גואלי. — ב. נאבה.
נ"ב. יודעי אך פנה הידיד, ידידי ברח ויטוש משכנו. — ב. נאבה.
נ"ג. יכסוף לבי ירחי קדם, משלתי מים עד קדם. — ב. נאבה.
נ"ד. יה הפק מורשי לבי, עליון כליות חוקר. — ב. נאבה.
נ"ה. יחיד ואין בלתו אחר, אל בשירי זמרה בוחר, — ב. נאבה. II Nr. 145.
יושב ברום שמי זבול ומצמיח כל עץ יבול.
גדול בלי חקר וגבול, יום יום פניך אשחר . . .
רדוף אויבי והשיגם וכדונג תמוגגם,
בגיא צלמות נהגם, תארם משחור שחר . . .
נ"ו. לך אלי, צור מהללי, אערוך שירה חדשה. — ב. נאבה.
נ"ז. יחד כוכביבקר יפצחו רנה לך, כליות חוקר. — ב. נאבה.
נ"ח. יפיפית צבי עופר בשפת חן ואמרי שפר. — ב. נאבה.
נ"ט. יחיד על כל ברואים, נעלה על כל נוצר. — ב. נאבה.
ס. ימי חרפי אהבתני, עתה בבור נטשתני. — ב. נאבה.
ס"א. יעלה לקרוא חתני בתורת שוכן מעוני. — ב. נאבה.
ס"ב. יפתי, למה עיניך לעין כל דורכים קשת, — ב. בושליק.
יתנודדו כל רואה בם, יהיו כדגים תוך רשת.
קרבתך שואפים, אבל לאורך יראו מגשת,
הלל אשר כל מאורים לנגדך ילבשו בושת.
שם לחרדה נשף חושקים אור לחייך אשר זורחת,
ואור עיניך אשר תוך סגור לבם מתלקחת.
חוסי נופלים במכמורת חשקך לבלי ירדו שחת,
בוערים הם כאח אהבה, כמו גחלת לוחשת.
רעיה יפה מכל בנות, תבנית היכל מחוטבות,
שפתה צוף ושניה כמו עדר הקצובות,
הטוב לך כי תעשוקי בעיניך כל לבבות? —
רפאי נא מחץ מכתם ולנגעים תני תחבושת.
אל ירכתי בור חשקך כל איש ואיש ירד פלאים,
עת עמדם מול אור פניך יקרים המסולאים,
הן כל רואיך תמחצי ורפאים עשית רפאים,
ובאור יפעתך תשימי ענק כמו נפל אשת. —

בסופו נוסף בית: אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עילאה,
שפר קדמי להחוייא.
אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין,
מלכותיה מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר.
י״ז. יעלת צבי איומה יפה כלבנה. — ב. ראשת
י״ח. גורי, גורי יונה גורי גוזליך ועוז חגרי, משך טורק לא תגורי, עופפי אל קנך גורי. — ב.
י״ט. שירו יום יום לאל איום ניב שפתים בורא. — ב. ראשת
כ. יה שיר ושבחה אערוך לך לילה ויומם. — ב. ראשת
כ״א. יפצחו זמירות שפתי לך בוחן לבי וכליותי. — ב. ראשת
כ״ב. יראים מחטאם יהמו נקראים בשמך ינחמו. — ב. ראשת
כ״ג. יפעת תמונתך הביאתני בבור חשק וטבעתי בים ינון ואח, — ב. ראשת
עיני מאור הודך כספירים ודר, הנם בלב אישים כמו אִשִׁים, כאח.
שפרה מאד קומתך, דוד אהבים, אלון לרגלך ראש הלא יכוף ושח.
נחלי תשוקתך אכלוני אני, איש מנדודך מת בפיו דובר ושח.
רשת ללכדני הכינות ופח, כדג משכתני במתג חן וחח.
אכן רתוקות מאסר חשקך הלא אחשוב עדי, כבוד חלי כתם וחח.
אל מאורך כל מאורים קנאו, נגדך כמו חרס מאור חרס וצח.
כל רוצחים צרים בחרב הורגים, אך את בעיניך, ידיד אדום וצח . . .
כ״ד. ילחמו כוכבי שמי יפעתך בי ממסלותם וחצם כוננו. — ב.
כ״ה. ידעתי כי חפצת בי ודגלך עלי אהבה. — ב. דוגיא
כ״ו. יפית ונעמת צבית חן, עין לֶשֶׁם שבו. — ב. ראשת.
צאי משבי ושבי נא עם מלכך במסבו . . .
אל נהרי נחלי דבש וחמאה בואי,
וקחי מעדנים לנפשך, על כל התנשאי.
דאי כנשר על שונאך ועליו תצבאי . . .
כ״ז. שבח אקום לתת בנעימה אל רב מחוללי. — ב. ראשת.
כ״ח. יהמו לך מעי וקרבי, מלך לכל מלך ושר. — ב. רשאת.
כ״ט. לנדודך ידיד נעלה שינה מעיני נגזלה. — ב. ראשת.
ל. לבי ומעי יהמו לך דוד וַשועה ינאמו. — ב. ראשת.
ל״א. יפרח כתמר ציץ ישע, יציץ יפרח ישראל. — ב. ראשת.
ל״ב. ידיד נפשי, בך חשקי, צרי תשלח לציר לבי. — ב. ראשת.
שעה צורי יקוד רוחי, כאש תבער בתוך קרבי.
ראה להב תשוקתי, רפא צירי ומכאובי . . .
ל״ג. יעלת המור ומדברך נאוה, צהלי ורני כי בא גאלך. — ב. ראשת.
ל״ד. קומי רני בשיריך, יפה, אסירת שבי. — ב. ראשת.
ל״ה. יושבת שבי, קומי נא שבי בארץ צבי ובתוך היכלי שן. — ב. ראשת.
ל״ו. יריבוני לחיי דוד מאד אדמו. — ב. ראשת. (מובא לעיל.)
ל״ז. ידמה ידיד חשקי לצבי או לעפר האילים. — ב. שיגיא.
ל״ח. יום ליום אודה לשמך אל, אני עבדך. — ב. שיגיא. III Nr. 134
קול בשיר חדש וזמר אערוך נגדך,
על אשר טובות גמלתני כרב חסדך,
צור שמע שיחי והקשב ממעון שמיך . . .
ל״ט. הנה אל ישועתי. — ב. שיגיא.
ל״ט. יה הכל בחכמה יוצר, חסד לאלפים נוצר.
מ. יהלל ניב שפתינו לשם חיים באפינו. — ב. שיגיא.

הפזמונים הראשונים". נמצא שחברם בזמן הדפסת הקבץ. רב השירים שבקבץ הראשון הזה הם המפורסמים, מבחרי שיריו, ונראה מזה שחברם עוד בימי עלומיו. ממאה ושלשה עשר השירים שבקבץ נכנסו כמאה בקבץ שהוציא בשנת שנ"ט בעזרת הנדיב ר' חיים ן' חיים בדמשק, באמר לו „למה אבני מדעך וספירי שירי שעשועיך בין רגבים ידובקו ומימיך נאמנים על הארץ תשפכם, קום ספק חבל לחבל ומשיחה למשיחה ודלה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך יפוצו מעינותיך חוצה". — במשך י"ב שנים מזמן פרסום הקבץ הראשון חבר המון פזמונים, אולם לא בכלם בחר לפרסום, כי הרבה משיריו שחבר „בימי הילדות והשחרות דלא מקבלי מרות" (מי מנוחות קמ"ח) דן אותם לגניזה והיו „הלוחות הראשונים אשר שברתי" (הקדמה למימי ישראל) ובפרט הקפיד על לשון צחה ואומר „טרם תצמחנה מילי דבידותא (מיטב השיר כזבו) ומילי דבדיחותא בלב נער מדעת נבער, טוב כי יחקור מקור צחות הלשון . . . ויורגיל לשונו דבר נכונה" (שם), והסגנון צריך להיות „מנופה בנפה מכל שפה חצופה בזמה שטופה, ונפשי שאפה ונכספה גם כלתה מעודי אותיות נקיות, טוב לשמים ולבריות, והנה נרשם בלבי בשעור ואמוד, כי שיחת ת"ח צריכה תלמוד ובגמרא אות רשומה, ר' אבהו כי הוא משתעי בלשון חכמה היה אומר למשרתיו: זריזין מקדימין, אתריגו לי פחמין". — את הקבץ החדש, שקראהו ג"כ זמירות ישראל, חלק לג' חלקים, א') עולת התמיד רכ"ה שירים, ב') עולת שבת נ"ד שירים, וג') עולת חדש ס"ז שירים, בס"ה שמ"ו שירים.

כאן נביא רשימת השירים שבקבץ א' ונוסיף ב' אל השירים שנדפסו בקבץ החדש, ונביא את החרוזים המצטינים ביפים, ואם נמצאות נעימות בקבץ הנגינות על השירים, נתן את מיטב הבתים.

פתיחה: יחיד ונשגב בגבורה נאצר ולך לבד עצמה וגם יתר שאת.

א. אזמרך אלהי כל יצורים בזמרת חן ושירים נהדרים. — ב.

ב. יודו שמך גדול ונורא קדוש ונאדר. — ב. חוסיאני

. . . .ה. יושב תהלות צור מחסי גבוה על כל גבוהים. — ב. חוסיאני

ו. יגיה חשכך חושקך בת ציון לזבולך עלי. — ב. חוסיאני

ז. יפו פעמיך בת נדיב, עפרות אהבות,
אור לחייך יזהיר כאור בקר לא עבות.
אזכר אהבת כלולותיך, אזכר נתיבות
לכתך אחרי במדבר, בארץ תלאובות. — ב. חוסיאני

ח. יונה תמה, שררך אגן, הבה נרדה לרעות. — ב. חוסיאני

ט. קומי יונה יקושה, עורי אבן הראשה,
יונה צאי מכֶּבֶל והני שיר עלי נבל,
כי אשיב לבת בבל חיש עמלה בראשה.
שלחתי אסיריך מבור, גם עדריך,
ארעם בזכות הוריך וברית אבות שלשה.
רעיה כחמה ברה, אהבתי בך נקשרה,
כי לזיו אורך חפרה הלבנה ובושה.
אעל מזור לחבלך, הן טוב ונעים חבלך,
עלי ונחלי חבלך ארץ צבי קדושה.
למונך רעות אספה, אשא נס על הר נשפה,
ולשברך אתן מרפא, לשום חתול לחבשה. — ב. חוסיאני II Nr. 120

י. צירי גואלי יה. מהר והחש פדות, יעלה יפיפיה. — ב. חוסיאני

י"א. יונה יחידה, אם למלכך תכספי, בואי לחצרותיו ובם הסתופפי. חוסיאני

י"ב. יערב לך שיר הגיגי, יהי אזנך לרנתי. חוסיאני

י"ג. יעלה קומתך דמתה לתמר, זיו שפתותיך כמו חוט שני. — ב. ראשת

י"ד. יה חיש דרורי ושכון דבירי כאתמול וכאמש, צור מגן ושמש. — ב. ראשת

ט"ו. ימלא פי תהלתך, לילה אתן זמירות. — ב. ראשת

ט"ז. יה רבון עלם ועלמיא, אנתה מלכא מלך מלכיא. — ב. ראשת II 116; IV 374, 400

שירים לועזים ובפרט בכדי להוציא מפי העם את השירים הלועזים, כדבריו בהקדמתו לזמירות ישראל, ,,פי דוברי שקר ודובבים שירי עגבים יסכר ושירי אהבים לא יעלה על לבם . . . בראותם השירים כי חזקה על כל איש לא שביק היתרא ואכיל אסורא". וכבר בארנו את הענין הזה במבוא לכרך ב' יעו"ש ע' 128.[1]

השיר המובא הוא במשקל ערבי מדויק והוא ואפר השלם ג' פעמים מפועלים בדלת ובסוגר. באותו המשקל, שרק המדה השלישית מקטעת, שר על קורות הזמן ותמורותיו:

לקול שטף המון מי ים שאוני, אני אשיר להישיר את גאוני.
אני אשיר להסיר ציר לבבי, במתק פה ועם זמרת לשוני.
במתק פה וניב שפה ברורה, אחבר שיר להשקיט חיל יגוני.
ראות תמיד חלופיהן חליפות, לכל גבר ואיש מן מין כמיני.
לאיש רשע ימלא משאלותיו, ואם יהיה אפיקורוס ומיני.
ואיש צדק הלא ידק לעפר, יצודנו למדחפות ועוני . . .
לזאת בי יחרד לבי ויתר, לתבל לענה ימסוך ביינו.
אבל זאת נחמתי לי בחדלי, בקורותיו אשר אראה בעיני.
אשר לא בי לבד הניף ביד, כי ברבים הם שבעים הי וגם ני.
ואביט כל חליפותיו ואשקיט, לקול שטף המון מי ים שאוני.

בשנת שמ"ז הדפיס את קבץ שיריו בצפת בדפוס אברהם אשכנזי במספר ,,חוק" לישראל או ,,קהו" שרים נוגנים זמירות ורננים".[2]

ובהיות שההוצאה הזאת אינה בנמצא כלל ומצאתי ספר אחד בין גנזי הספרים של החכם א' אדלר בלונדון, אמרתי להעתיק כאן את שער הספר עם תכן שיריו:

זמירות ישראל.

והוא מחזור מפיוטים ושירים, כלם ברורים מיוסדים על אדני אופני ניגוני ערב ותוגרמה ורננים אחרים יקרים מפנינים מזוקקים ומתוקים מדבש ונפת צופים חברתים אני הדל באלפי העבד ישראל בן הרב השלם החסיד הענו כמהר"ר משה נאגרה תנצב"ה בן החכם הנעלה כמהר"ר לוי נאגרה תנצב"ה.

בבית הנעלה כה"ר אברהם אשכנזי זלה"ה פה צפת תוב"ב שבגליל העליון תחת ממשלת אדונינו המלך שולטן מראט יר"ה בשנת ואצר"נה עקב, על ידי אליעזר בכ"ר יצחק אשכנזי זלה"ה.

(ובעבר השני) זמירות ישראל.

ידיד סורה ושור שירות ישרות ופת בגם לך יהיה לברות, ומיין רקחם פיך תמלא, בקול טוב יערב ונעים זמירות. יד מחצב שירי תהי גברת על מחצב נוגנים בשיר חצבו, שירם למול שירי כזר נחשבו, התנצלו עדים וציץ ועטרת, רחשי להבין ישמרו משמרת, מר מדלי שירי הלא ישאבו. אל מעלת ניבם הכי נכתבו, הנם בעט ברזל לאות תפארת.

יהיו לרצון אמרות הבאתי שי לך ואומר יום ליום אביע, נשא אשר על כל יקום שרית, רחש לבבי שיר ורון הרבתי, אל כל יצור צדקתך אודיע וגם תודך נפשי אשר פדית . . . נפת תטפנה שפתותיהם בניגונים ערבים מינים ממינים שונים, ומהם אשר נמלצו לחכם ניגונים נכריים אשר לא מבני עמנו ואין לאל ידם לישבם על פיוטי לשוננו הקדושה לסבת היותם נפרדים ומחולקים כמספר התנועות ואם לא שיצטרך להעשות כדת תנועת שיר ניגונם במספרם כמשפטם . . . ונפשם בחלה לבטא בשפתם לשון נכריה . . .".

ובסוף הוסיף עוד חמשה פזמונים, כי כן אמר ,,תם ונשלם שבח לאל בורא עולם פזמונים כמנין ח"ק לישראל פה צפת תוב"ב בגליל העליון היום יום ד' אדר שני שמ"ז לפ"ק". — ואח"כ באים חמשה חדשים וביניהם הפזמון ,,ירחיק נדוד דוד נעמן" ומוסיף ,,תם החמשה פזמונים שעשה מחדש אחרי שסיים

---

[1] בתחילה התרעמו על זה הרבנים. ויעוין צונץ, פיוט בית הכנסת ע' 114.
[2] והוא משמונת הספרים יקרי המציאות שנדפסו אז בצפת. יעוין א' ברלינר, ירושלים כרך ב' ע' 68—76 Beiträge zur hebräischen Typographie.

מתאונן „נפשי בתוך לבאים אשכבה, לוהטים בוטים כמבקרות חרב לשונם וגרונם, אומרים אמור למנאני כי הפרתי ברית שארית ישראל . . . נפשי מתוגה מדאגה מדבר ישבה שוממה . . . נאלמה ונעלמה מעיני כל חי מרב כלימה, כי לא ידעתי מה להשיב אל ערי ושוטני“. (מי מנוחות) — אך רדיפתו של מהרח״ו לא מנע בעד המשורר להגן על רודפהו ולצאת ב„תוכחת מגולה לפה דובר נבלה, הרחיב דבור ומלה להתעיד עלילה ובמלאכים שם תהלה, על החכם השלם ה״ר חיים ויטאל, מעטה תהלה“, כשהתנפל עליו יהודי ממצרים על אשר עות את הדין בדיני ממונות. — ונג׳ארה אומר עם הספר „ואיך מלאו לבו ליתוש נטוש רטוש, קצוץ כנפים ולזבוב ולדבורה אשר בקצה יאורי מצרים להרחיב דבור ומענה לשון על אישון בת עין ולתת רוזנים לאין“. (מי מריבה) — אולם כמשורר אמתי היה מסיר מעליו כפעם בפעם את עול צרותיו והיה שר „אם לבך עצב ביגון נרדם, גם מתמול שלשום וגם מאמש,

קום דוד שְׁתֵה עסיס ויין אדום, תוך גן עדנים לח בבוא השמש.

על מניפה (Fecher) הוא כותב מעבר האחד: יד בי תתמוך יושב ציה, תום לבך ישקוט ינוח,
עת לי תניף אומר מארבע רוחות: באי הרוח.
ומעבר השני: אותי תגיד לך אפוח, מחומך אמציא לך פדיום,
כי תמצא איש קורת רוח, הן עד שיפוח היום.

מתנגדו הגדול ביותר היה ר׳ מנחם די לונזאנו מקושטא שהתישב בירושלם, והיה רב ובלשן ויודע הרבה לשונות ומתעסק בצרכי צבור וגם פיטן. הוא חבר את „שתי ידות“ (ויניצא שע״ז), אך שיריו לא נתקבלו. הוא אומר (שתי ידות קמ״ב) „מה שראוי למאוס הוא קצת שירים שמתחילים במלות דומות ללשון לעז . . . והוא לא ידע ששיר זה פגול הוא, כי האומרו זוכר דברי הנואף והנואפת . . . ואולם ראיתי לבעל זמירות ישראל שאינו חושש כלל . . . ואני בהיותי בדמשק הוכחתיו“. ועל השיר „יריבוני לחיי דוד“ של נג׳ארה אומר לונזאנו „כלו סג יחדיו נאלח ואין ראוי לבוא בקהל ולהאמר לש״י“. ואמנם אינו ראוי להאמר להש״י, אך ראוי הוא להאמר לאוהב ב״ו, וז״ל:

יריבוני לחיי דוד מאד אדמו, ועינים ללב קרעו ולא דמו.
לחשקם נד שנת עיני ולא דמו, בחובי אש יקוד שמו,
בכן אלך כמתהולל יום וָליל. —
שפתיו יטפו נפת וצוף ודבש, ובדבר פיו הלא יכאיב וגם יחבש,
ומדי חן וסות הדר והוד ילבש, מדינת היפי כבש,
ובזת היקר שולל יום וליל. —
רשתות שת ליד מעגל ללכדני, בחבלי אהבה יום יום משכני,
ואש הבעיר ולמות נתנני, כמו אכזר טבלני
בדם חשקו, ואתגולל יום וליל. —
אדמה זיו דמות פניו כמו גנה אשר בה יעלה פרח ושושנה,
ומעיני ישועה בה לראש פנה, ומי יערך ומי מנה
שבחיה, ומי מלל יום וליל. —
לאורו אלכה חשך ותוך עיפה, בעוד נגדי תמונתו ונשקפה.
יאמץ נשברי לבב בניב שפה, בבת עינו מאד יפה,
אשר תזהיר כמו הלל יום וליל. —
חמודות כל יקר נגדו כמו אין, הכי הוא תאות לב מחמד עין.
בעיניו יערוץ המון כמו זין, ישכר בם כמו יין
אנוש שיבה וגם עולל יום וליל. — . . .

בשני הבתים האחרונים אח״כ שב הוא אל הדתיות וגומר בתהלה, כדרך משוררי תימן. המשורר נמשך אחרי קסם הטבע והטבעיות המוחשית, אך לסוף נזכר למי הוא כותב וממהר להתעטף בטלית מצויצת ולהתקדש. — אולם פרצופו השירית תגלה רק ברגעים שבהם רוחו חפשית, אך מדי יתחיל להשתדל להכניס דתיות מיד שירתו נעשית פרזולוגיה, מליצה נפוחה של שברי פסוקים. — כמעט כל שיריו מתחילים בצלצול מלים של שיר לועזי. הסבה היא משום שנג׳ארה יסד את שיריו על הלחנים של

הקב"ה לכנסת ישראל ובזה פתחו פתח לדמיון ורגש, כדרך שעשו משוררי ערב ופרס המושלמים. — בזה הפרו את תלמי לב המשוררים בתימן והלהיבו את דמיון המשורר הגדול בזמנו, וגם אחריו לא קם כמהו במזרח, הלא הוא ר' ישראל בן משה בן לוי נג'ארה.

הוא נולד בצפת בשנת ש"ט או ש"י בערך, גם אביו, שהיה רב חשוב ומקֻבל, נולד בצפת בשנת רס"ה. אבי אביו ר' לוי היה מגולי ספרד מעיר Nejara והתישב בצפת. באפן זה נוכל לחשוב את המשורר לארץ־ישראלי, והוא הכשרון היחיד שצפת הוציאה מקרבה. בה גודל, מאביו למד תורה ומהסביבה הספוגה קבלה והזיה ינק את תורת הסוד, שהתמזגה בו עם החוש לטבע ולמנעמי החיים, אשר כל משורר מחונן בו, לרומנטיקה פיוטית. נוסף על זה פעל עליו קסם הטבע של הגליל, ונפתחו לפניו שערי היכל השירה שבתנ"ך, שרק בארץ ישראל היא מתגלה בכל יפיה והדרה, וגעגועי העם, כנסת ישראל לאביה שבשמים ולארץ הורתה, מלאו את נפשו וימשכו את לבו, בפרט אחרי שגעגועים אלה נסתמלו ע"י הקבלה לאהבה מוחשית. —

כבר בבחרותו החל רוח השירה לפעמו והאר"י שם עינו עליו וכנראה חבר תחת השפעתו את פזמונו „יה רבון עלם ועלמיא" שנתפרסם בכל תפוצות הגולה. — ישראל נג'ארה נתן להשירה העברית צורה חדשה ובזה כל כחו ומשום זה זכה לפרסום כל כך, ויותר מזה, ל ע מ מ י ו ת. שום משורר עברי אחר התהלים לא זכה להיות קנין העם ממש כמהו. והטעם לזה הוא א) שהסיר מעל שירתו את המועקה המשקלית שנתנה בה מזמן דונש ואשר ר' יהודה הלוי התאונן אמנם על עול זה[1], אך לא היה לו העוז להשתחרר ממנה; ב) שמאס בלשון הקשה, הברזלית שהפיטנים מהקליר ואילך בחרו בה ואשר מעולם לא הבינה העם אלא רק יחידי סגולה[2]; ג) שהזניח את התכן ההלכיי והאגדיי, הפלסופי והמחקרי, הנאצל, המוסרי והמחֻכם שהמשוררים לקחו בתור נושא לשירתם ובחר בנושאים המושכים את לב העם, נושאים לאומיים פשוטים ומובנים לכל אדם מישראל; ד) שבחר בסגנון התנ"ך הקל, הרענן, הזורם כפלג מים זכים והזניח את המלים הקשות והבלתי מובנות שבתנ"ך וגם הסתפק בבנינים והמשקלים הנמצאים ולא בנה ושקל פעלים חדשים לצרך חרוזיו ומשקלי שיריו. — משום זה נעשה ל ע מ מ י, ורכש את לב כל יהודי המזרח ממרוקו ועד הודו וקוג'ין, ומעדן ועד אטליה וקושטא. — בשנת של"ט עזב עם אביו את צפת לרגלי התנפלות הדרוזים ויתישב בדמשק, במקום שאביו נתקבל לרב ולדרשן והוא היה קצת ש"ץ וקצת סופר העיר. — בדמשק בא בחברת המשוררים הערבים בגנים הנחמדים שמה והשפעת השירה הערבית־הפרסית־התרכית גברה עליו מאד. זו השירה הלירית־הרומנטית, המלאה אהבה ורק אהבה וחמדה. —

ועוד מעלה יתרה נודעת לנג'ארה, שהיה מחונן בכשרון נגיני. קול ערב היה לו וידע את המקמים של הנגינה המזרחית היטב וגם היה מלחין נעימות בעצמו ולששה שירים שבקבץ „זמירות ישראל" נמצא רשום „לחן מחודש חדשתי אני": א) בראשת, ב) בחוסיני, א) בדוכא, א) בשיגא וא) באוזאל. — לכל שיריו היה מטעים ומתאים נעימה עפ"י שיר נכרי שמצא חן בעיניו, אחת היא אם מקורו היה עברי, ערבי, תרכי, ספרדי או יוני. כי בכל הלשונות הללו היה שולט. זהו סוד כחו בשירתו שנוצרה מתוך החיים בעד החיים. שיריו מלאי חיים הם בצלצולם ובניביהם וטרם הוציאם לאור היה בוחן אותם לבדו לזמרם והיה מוסרם לרעיו המנגנים למען יזמרום. — משורר סוביקטיבי הוא וכן הוא אומר „ביום צרתי מלתי ואחותי, ובאש עברתי גילי ושמחתי", או „ירעד לבי עת שיר אהגה, ידפק שן בשן, יבער בקרבי כמו גחלת". — הוא אהב מנעמי החיים וגם תענוגי בשרים וחברת משוררים, כעדות מתנגדו ורודפו המקובל ר' חיים ויטאל „ואוכל על שלחן מזבח ה' בראש מגולה בערקייא אדומה עליו לבד וזרועותיו מגולים ויושב עם ערטלאין (רמז להתחברותו עם המשוררים) ואוכל ושותה הוא והם" ובמקום אחר יאמר „אמת שהפזמונים שחבר הם בעצמם טובים, אבל הוא בעצמו אסור לדבר עמו ומי שמוציא הפזמונים שחבר רע לו, כי תמיד פיו דובר נבלה וכל ימיו שכור. והנה ביום פלוני בין המצרים קבע סעודתו בשעה פלונית . . . והניח כובעו בקרקע וזמר שירים בקול רם ואכל בשר ושתה יין גם נשתכר, ואיך מכריז בשירות בג'ובאר ודורש להם תשובה"! — ובאמת רדף אותו מהרח"ו ואחוזת המקבלים, אם מצד התנהגותו החפשית או מפני הקנאה, קנאת קטנים בגדולים, עד שלא היתה לו תקומה בדמשק והיה מכרח לנדד ממקום למקום והוא

[1] כוזרי מאמר ב' ס' ע"ת.
[2] אלבוגן, תולדות התפלה, ע' 304 וכ"ו.

ר׳ אלעזר אֶזְכַּרִי. היה ספרדי מאבותיו מיוצאי העיר Huescar אשר במדינת אנדלוסיא. נולד בהבלקן ועלה לצפת בראשית המאה הד׳ וילמד בישיבת ר׳ יוסף סאגיס. בבוא האר״י צפתה התחבר אליו והושפע ממנו. הוא חבר את הספר הידוע „ספר חרדים“ ובו שירים אחדים שיסד, משום „שאחד מן הענפים היקרים שבהתלהבות החשק ישיר האוהב שיר ידידות לפניו, לכן אשים לפניך קצת שירי אהבה אשר שרנו בשמחה בחברת חברים מקשיבים“ (ספר חרדים ויניציא שס״א פרק ז׳) ומביא שם בקשה על סדר א״ב „אומר שירה לפני יוצרי באימה“ וכן שיר אחר ובראשי החרוזים „אלעזר אזכרי“ וז״ל בקצור:

אורך מתוק ערב עלי, שמחת לבי וששוני,
אהוב נפשי, כל אחלי לבל אמוש מנגדך . . .
רצונך עבדך לעשות נחת רוח לך, יוצר הכל,
ולערוך שיח, מי יתן ותשמח בפועל כפיך . . .
זממתי יומי ולילי למצוא חן לפני כלילי,
אנא יוצרי מחוללי, האר פניך לעבדך . . .
כאור בקר יזרח שמש, לא יפס ולא ימש,
ולב עבדך תאמץ באש אהבתך. —
רחוק זיו שכינה עלי ובה יהיו כל הגיוני
ואמרי פי ומעייני על דבר כבוד שמך. —

סגנון השיר הזה מזכיר את השיר „ידיד נפש, אב הרחמן“ שנתפרסם בכל תפוצות הגולה, ורשום עליו „על היחוד וחשק האהבה“.

ידיד נפש, אב הרחמן, מְשׁוֹך עבדך אל רצונך,
ירוץ עבדך כמו איל, ישתחוה אל מול הדרך,
יערב לו ידידותך מנפת צוף וכל טעם.
הדור נאה זיו העולם, נפשי חולת אהבתך,
אנא אל נא רפא נא לה בהראות לה נֹעם זיוך,
אז תתחזק ותתרפא והיתה לה שמחת עולם.
ותיק יהמו נא רחמיך וחוסה נא על בן אהובך,
כי זה כמה נכסוף נכספתי לראות בתפארת עזך,
אלי חמדת לבי, חוסה נא ואל תתעלם.
הגלה נא ופרוש חביבי עלי את סכת שלומך,
תאיר ארץ מכבודך, נגילה ונשמחה בך,
מהר אהוב, כי בא מועד, וחננו כימי עולם[1]. — IV 363

שיריו אינם שקולים במשקל מדויק אבל מצטינים ברגש חזק ובאהבה עזה לאלהים. לא פחות מאהבתו לאלהיו היתה אהבתו לארץ ישראל וכן הוא אומר (שם, פרק ב׳ מן המצוות התלויות בארץ) „כל עת ורגע שהאדם בארץ ישראל הוא מְצֻוֶּה על השמחה . . . על כן צריך היושב בא״י להיות שמח תדיר באהבתו אותה“. — „והבאים לא״י ואין שמים על לב שהם בהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודה מרעות ומרזחים, עליהם הכתוב אומר: ותטמאו את ארצי“. —

האר״י ור״ש אלקבץ הכניסו או חדשו בשירה העברית את הרומנטיקה הסודית ותאורי הטבע והרגשים באפן מוחשי בתור סמלים לרעיונות הקבלה. — האהבה המוחשית בין איש לאשה משמשת סמל ליחס

לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה.
זכור ושמור בדבור אחד נתן לנו המלך המיוחד,
ה׳ אחד ושמו אחד, לשם ולתפארת ולתהלה.
קדוש שבת הנחלתנו ועל הר סיני קרבתנו,
בתורה ומצוה עטרתנו וקראתנו עם סגולה.
נודה לך ה׳ אלהינו כי ממצרים הוצאתנו
ומבית עבדים פדיתנו ובכח ידך הגדולה.

בתוך ים סוף הדרכתנו ובנפול אויב שמחתנו,
חיים וחסד עשית עמנו להעבירנו במצולה . . .
בואי בשלום עטרת בעלה וגם בשמחה ובצהלה
תוך אמוני עם סגלה.
אתה האל עושה פלא הוצאתנו מבית כלא,
הורשתנו בית מלא ארץ צבי מהוללה.

[1] בפרט החסידים נוהגים לזמרו בבקר קדם התפלה בדבקות, עפ״י תקונו של ר׳ אליעזר מליזנסק, ועיין נהורא השלם דפוס ווארשא. וגם שיר זה חבר ר׳ אלעזר אזכרי ונדפס בספר חרדים בדפוס ראשון הנ״ל.

בעצמו המציאו. בה נקבעו כל הכוונות להתהלות, ונראה לי ששם נקבעו גם הניגונים או לכל הפחות האפן להמשיך בנגון ב„קדיש“ שלפני ברכו ועמידה, באבות, בקדושה, ב„עלינו“ והכהנים, והנקראים „סקרבובה“ אפשר מהמלה הלאטינית sacra ואפשר מהמלה הפולנית שפרושה „חצרית“ Skarb כלומר, מחצר המלך או הרשמית. —

כי הכוונות עפ״ר לתפלות הללו הן וצריכים להמשיך בהברות התבות עד שיגמרו את הכוונות הכרוכות בהן, לפיכך התקינו להמשיכן בעזרת נגון כדי שלא יבואו לידי היסח הדעת, ועוד נשוב לדבר בענין זה בחלק האשכנזים. כל זה בנוגע להספרדים והאשכנזים, בשעה שלהבבלים והפרסים, וכן להתימנים והמערבים, שהיו רחוקים רחוק מקום מהשפעת המקבלים ולא נגה עליהם אור צפת, אין להם נגונים כאלה לתפלות הנ״ל.

הקבלה הלהיבה את הלבבות והרוחות ונולדה בסבתה שירה עברית הזָית — רומנטית מיוחדת במינה. שירה זו חותם מזרחי־שמי טבוע עליה, יש בה מזיו השירה של התנ״ך ומקסם חלומות מזרחיים, חלומות בהקיץ, כשערפלי תכלת מכסים את ההרים בא״י והאויר השקוף רועד מרב חום. — ר׳ יצחק לוריא, שהיה בן ארץ־ישראל, יליד ירושלם מאב אשכנזי[1] ואם ספרדית, נפש פיוטית היתה לו, מעין נפש הפיטנים המזרחים הרומנטים, וחובב נגינה היה וכנראה בעל קול נאה, כי בשבחי האר״י מובא „שנה אחת הלך הרב למירון עם בנו שם בשמחה ובשירים“, „פעם אחת בע״ש סמוך להכנסת כלה, יצא הרב ותלמידיו חוץ לעיר צפת . . . כדי לקבל שבת והתחיל מזמור לדוד הבו, ופזמון מיוסד לקבלת שבת (אולי לכה דודי) ומזמור שיר ליום השבת וה׳ מלך בניגון נאה“. — פזמוני האר״י הידועים לנו שחבוריו הם, בארמית נכתבו. הוא חדש את לשון ארמית, עפ״י השפעת הזהר והכניס מהזהר קטעים בהתפלה, כגון „כגונא“ „בריך שמיה“ ופזמוניו לסעודות שבת שהם:

א) אזמר בשבחין למיעל גו פתחין. במשקל הזג׳ מקטע, ר״ל מפועלים נפעל ב״פ[2]. IV 377

ב) אסדר לסעודתא בצפרא דשבתא. במשקל הזג׳ מקטע, ר״ל מפועלים נפעל ב״פ.

ג) בני היכלא דכסיפין למחזי זיו דזעיר אנפין. במשקל הקדם וזהו החוזר, עצם השיר מתחיל: יהון הכא בהאי תכא דביה מלכא בגילופין. במשקל הזג׳ השלם, ר״ל מפועלים ד׳ פעמים.

ר׳ שלמה בן משה אלקבץ הלוי. נולד בשלוניק בשנת רס״ה. אביו היה מגולי ספרד. בבחרותו עלה צפתה ולמד עם גיסו ר׳ משה קורדיבירו ועפ״י השפעת האר״י חבר אלקבץ את השיר „לכה דודי“ ובעל המדת ימים[3], חלק א׳ דף מ״א אומר: וכבר יסדו ע״ז מהר״ש גבירול והר״א והר״ב בן עזרא פיוטים להלל לשבח יקר תפארת הדרה של שבת והרב זלה״ה לא בחר בהם, כי לא נגה עליהם דרך הקבלה ובזוהר פרשת תרומה אמרו „בשירים ותשבחות דאית בהון קבלה אמתית“. והוא ז״ל היה אומר פיוט נאה ומשבח אשר חבר ויסד החכם החסיד שלמה הלוי ז״ל אלקבץ ושמו חתום בראשו ואמר הרב כי רוב דבריו מסכימים אל האמת, והוא לכה דודי. עכ״ל. — ור׳ משה זכות (אגרות רמ״ז סימן י׳) אומר שנהגו לאמרו גם בערבי מועדים שחלים להיות בשבת, כי מצא שבשבת אומרים „ובצהלה“ ובמועד אומרים „ובשמחה ובצהלה“. —

הפיוט הזה הוא האחרון שנתקבל בפיוט התפלה בתור חובה, ושום פיוט לא זכה להתקבל בכל המנהגים והנוסחאות מלבד הפיוט הזה. ואמנם רוח השירה הרעננה דוברת בו. סגנון תנכ״י ורגש העם ושאיפותיו מובעים בו וחוא בטוי נפש האומה בגולה. משקלו הוא הזג׳ המקֻטע, המקֻבל בשירה העברית מזמן דונש, אך אינו מדויק ביתדותיו. — מלבד שיר זה חבר ר״ש אלקבץ עוד שירים ופיוטים כגון לברכת המזון[4]. — הוא נפטר בצפת אחרי האר״י[5]. —

---

[1] ובספר חבת ירושלם מובא (פרק י׳) שהיה האר״י דירש בצפת בבית הכנסת של האשכנזים.

[2] ובר״ת אני יצחק בן שלמה והפזמון נחלק לשנים, כי מהבית „למבצע על ריפתא“ מתחילים בזמר חדש. IV 373

[3] ליוורנו תקכ״ג.

[4] עיין עמודי העבודה ע׳ 311.

[5] בימים ההם הרבו לחבר פזמונים לכבוד קבלת השבת, כנראה במאמר האר״י. נמצא עוד נסיון של חבור לכה דודי והוא חקוי מחבורו של אלקבץ. המחבר משתמש ג״כ במבטא המזכר בתלמוד (שבת קי״ט) „בואו ונצא לקראת שבת המלכה“ „בואי כלה בואי כלה“ ומובא בסדר היום לר׳ משה ן׳ מכיר שהיה בימי האר״י ור״ש אלקבץ ראש ישיבה בעין זיתון סמוך לצפת וז״ל:

בכל הקהלות היו יהודים שנקראו מסתערבים ועליהם באו ספרדים וייסדו קהלות מיוחדות ויעוררו מחלוקת במשך כמה דורות. סוף הדבר שהספרדים חלפו ועקבותיהם לא נודעו. ובזמן הזה נשארו שתי הקהלות חלב ודמשק שהן המרכזים העקריים בסוריה ובהן נמשכה הקבלה והמסורה מכמה עשרות דורות עד ימינו, ונראה שכל ההשפעות החצוניות שבאו עליהן הואילו רק מעט לטשטש את הצורה הרוחנית העתיקה שלהן, צורת היהדות הסורית שתחלתה עוד לפני החרבן השני. — בין ההשפעות הספרדיות אפשר לחשב גם את הנגינה המסרתית שקבלוה בני סוריה, כפי שנבאר למטה, בפרק הנגינה.

העיר הקרובה לסוריה שהיתה למרכז חשוב להיהדות, היא צ פ ת. עוד לפני הגירת גולי ספרד היה בצפת, שהערבים קראוהו „שיפאת“ וכנראה נשתבשה בפי היהודים ל„צפת“ הנזכרת בתנ"ך (דברי הימים ב' י"ד 9) שהיתה בדרום קרוב לגרר. המתישבים הראשונים היו מארצות שונות וגם מהמזרח. אולם עקר הישוב החל עם הגירת הספרדים. השאיפה לצפת גרם קרוב מקומה לקבר ר' שמעון בר יוחאי שנתקדש בהמאות האחרונות ע"י פרסום „הזהר“. למבסס הישוב שם נחשב ר' יוסף סרגוסי, באפן שבשנת רפ"ב מצא בה הנוסע האטלקי ג' מאות בעלי בתים וג' בתי כנסיות, של ספרדיים, של מוריסקי (מסתערבים) ושל מערבים, ומשום שהספרדים היו מרבים, יסדו ב' בתי כנסיות „קהל גדול“ „וקהל בית יעקב“ והיו מפתים את הבאים החדשים שילכו אל בית הכנסת הגדול, כי לגדולתו ולראשי העם אשר בו ראוי שכל העשירים הבאים מן החוץ ילכו אליו, וכוונתם אל נדבותיהם..“ בראשונה נגררו הספרדים אחרי מנהגי המסתערבים. בני אראגון שבאו משלוניק ואשר להם היה מנהג מיוחד, בנו בי"כ ק"ק אראגון, ובני איטליה יסדו ק"ק איטליה. אולם ברבות הימים נתקבל מנהג ספרד הכללי, ובפרט אחרי שהאר"י חלק מהודו עליו, אז חדר גם עד האשכנזים בליטא ופולין. —

לעיל הבאנו את תולדות התרבות הספרדית ונסיונותיה ש ל א הצליחו, בצפת יצרו הספרדים ע ר כ י ם שהצליחו בהם ואשר שלטו על היהדות ועל רוב העם במשך ארבע מאות שנה ואשר השפעתם לא חדלה בקצת מקומות עד היום. — בצפת נתכנסו בסוף המאה השלישית ובהתחלת המאה הרביעית גדולי ישראל, בעלי נפש ורוח, בעלי חזון והזיה. המציאות המרה שבזמנם — רדיפות איומות ותלאות אין קץ זעזעו את נפשם ויבקשו תקוּנה ותקון כלל ישראל. אז ברחו מהעולם השפל, עולם המציאות ויפנו אל עולם האצילות והחזון, אל ה ק ב ל ה. על הקבלה נוספה הזיה מזרחית מהסביבה וגעגועים לאומיים אל חיק האדמה, אדמת קדש, הרת העם, גבוריו וקדושיו. — כה נוצר ערך רוחני־לאומי מיוחד במינו, שבכחו היה לשַׁפֵּר את רוח העם ולהוליך אותו שולל, בסוף המאה הג', עם ר' משה קורדיבירו ומרום פסגתו בהאר"י וגוריו: ר' חיים ויטאל, ר' שלמה אלקבץ, ר' אלעזר אזכרי ואחרים וסופו בחסידות של הבעש"ט וחב"ד — מצדו העיוני, אולם מצדו המעשי התחיל עם ר' שלמה מולכו וגמר ברע עם שבתי צבי ויותר ממנו עם יעקב פרנק. — פריחתה של הקהלה הצפתית נמשכה כששים שנה, כי משנת של"ג התחילו מגפות (בזו של של"ג נספה גם האר"י) והתנפלויות הדרוזים עד אשר נדלדלה הקהלה ותלך הלך וירד, אולם לא נחרבה כליל, כי תמיד נמצאו בגולה בעלי דמיון נלהב שהתישבו בה למרות כל הסכנות והמחלות[1]. גם רעידות האדמה עשו שמות בה (הרעידה האחרונה היתה בשנת תקצ"ג).

בימי פריחתה היתה צפת למרכז היהדות ממש. בה ישבו גדולי התורה כגון מרן יוסף קרו בעל ה„שלחן ערוך“, ר' יעקב בי־רב ובר פלוגתיה ר' לוי ו' חביב, המב"יט (ר' משה מטראני) ואחרים. — מכל תפוצות ישראל היו נוהרים צפתה אם על מנת להשתקע בה או לשם עלית רגל. וגם מאשכנז ומפולין, מבבל ומפרס באו למרכז היהדות אז. — במשך ארבעים שנה גדלה הקהלה מאד והנוסע הפיטן התימני, ר' יחיא אלצאהרי, מצא בצפת בשנת שכ"ח חמשה עשר אלף יהודים ובבית מדרשו של ר' יוסף קרו מצא מאתים תלמידים[2].

למרום חשיבותה והשפעתה הגיעה צפת בימי האר"י והיתה אז לְלֵב האומה. כל חדוש שנתחדש בבתי המדרש שבה נתפרסם ונתקבל בכל תפוצות ישראל, ובפרט אם סמך האר"י את ידיו עליו או שהוא

---

[1] באחת המגפות מת בעכו בדרכו מצפת המשורר המקובל ר' משה חיים לוצטו בשנת תק"ו.
[2] בהקדמה למחברותיו שחבר בצורת התחכמוני של ר"י חריזי והוא בכ"י בירושלם.

בבית הכנסת העתיק בחלב ימצא „הכתר" העתיק המיוחס לבן אשר ואשר התורה נכתבה לפני שבע מאות שנה והנביאים והכתובים עוד קדם לכן ואשר הקדיש אותו השר וכ"ו בן מר שמחה מבצרה לעיה"ק ולא יֵצאו מרשות הנשיאים יאשיה ויחזקיהו בני הנשיא דוד (עיין אבן ספיר ח"א דף י"ב וכ"ו).

שמות משפחה בחלב.
אנכונא (אטלקי), אשכנזי, אַנְגֵ'יל.
בגדדי, בלִילוֹס, בקָאעִי, בּוּבּוֹ, בְּרִי, ברוק, בּגּוֹ.
גַּדָא (בבלי), גֵ'גָ'אתִי, גַ'מוּס, גַבַּאי (בבלי).
דָאיֵה, דְדיוֹ, דוּיֵיק, דִּשִׁי, דַבַּח = טַבָּח, דִיאֶרְבֶּקִירְלִי.
הֲרָרִי.
זָאגָ'ל (כנוי), אזְבֵּידֶה, זַעפרַעֲנִי, זוֹנָנָה.
חָארָה, חַמצָנִי, חַמוּי, מהמשפחה הזאת ר' אברהם חמוי (בעה"מח בית עובד ויתר הבתים, תפלות לכל השנה מנהג ספרדים).
טוֹטָח, טַוִיל.
ידיד, יאיר (לא חלבי).
כַּבְּרִית, כַּשְׁךְ, כַּבָּאז = אופה לחם, כְּפִיף, כהן. מזרחי, מַתְלוֹן, מִנצוּר, מְנַגֵּד = עושה מרבדים למטות, מִצְרִיֶה, מִנְפּח, מֶלְחֶם, מְנַשֶּׁה, לַאֲלה, לוי, לְנִיידוֹ.
מושׂוֹן, מַרְקוֹז.
נַגָ'אר, נְחמַד, נַקָאש, נַשִׂיא (היתה משפחה גדולה לפני כ' שנה).
סִלְוֵירָה (אטלקי), סלַאמֶה, סַנְבְּרִי = פחח, סַוֵיד (ר' משה סויד היה רב גדול בחלב לפני ל' שנה.) סַעַתִי = שַׁעָן, סְתהוֹן, סַפַּס (אשכנזי זקס שהיה למזרחי).
פִּנְטוֹ, פרחי (באה מדמשק), פִּיצוֹטוֹ (מאטליה).
צַפְרָא.
קצין, קָטָן = (עושה קותון).
רַפּוּל.
שַׁבּוּ, שם־טוב (בבלי), ששון, שַׁבַּתִי, שַׁרַבַּתִי = (עושה י"ש). שַׁמַּאע.

משפחת אנכונא באה לחלב מאטליה לפני ק"ן שנה בערך. ובאותו הזמן באה גם משפחת פִּצוֹטוֹ. שתי המשפחות הללו וכן משפחת גַּדָא שבאה מבבל, הן הכי מיוחסות.

היתה בחלב גם משפחת סֶגְרֵי ואליעזר סגרי בא לחלב מליורנו לפני שמונים שנה והפיץ בה את הלשון האטלקית. לפני המלחמה עזבה המשפחה הזאת את חלב וחזרה לאטליה.

בתי הכנסיות: א) בית הכנסת העתיק שיסודתו מיוחס ליואב בן צרויה הוא לפי דעת המומחים מהמאה החמשית אספה"נ. והוא גדול מכיל כאלפים נפש.
ב) בית הכנסת של נשיא כי ממשפחת נשיא יסדוהו ובו אוצר ספרים גדול.
ג) — המדרש סניור משה פִּיצוֹטו ובו ג"כ אוצר ספרים גדול.
ד) — — — דוד — — — — — — —
ה) — — עבוד = עובדיה הררי.
ו) — — מגן גבורים ויסדוהו בני משפחת סִלְוֵירָה.

בין דמשק וחלב היתה קהלה חשובה בחמת ור' בנימין ור' יהודה חריזי מזכירים אותה הרבה ונמשך קיומה כמה מאות בשנים עד הזמן האחרון. אולם עכשו נחרבה לגמרה. וכן הקהלה בתרבלוס־איל־שאם. בבעל־בך היתה קהלה קטנה בהמאה הג' והד' וכן היתה קהלה בדרעא־אדרעי, וכן בכפרים שונים ועירות קטנות שבסוריה. אך כלן נחרבו. —

עכשו נמצאת קהלה בעינתב מצפון לחלב. ובה כחמש מאות נפש, וכן בקִילִיס קרוב לעינתב ובה כשלש מאות נפש. אולם לא ידוע מהם ומחייהם הרוחניים, מלבד מהגרים של עינתב שנקראו „ענתבי" ומפזרים בכל סוריה. והרוצה לדעת מתולדות אלו הקהלות יהדר אחרי „דברי הימים לבנ"י בתוגרמא בג" החלקים לר"ש רוזאניס וימצא חֹמר רב.

הדרכים היו בחזקת סכנה ומקרי רצח היו תדירים. — באמצע המאה הרביעית היה רב הקהלה ר׳ שמואל בן ר׳ אברהם לניידו ונפטר שם בשנת ש״ע ובן אחיו ר׳ יצחק ובנו ר׳ אברהם לניידו והיה מגדולי רבני חלב. בזמן ההוא היו רבנים וחכמים רבים שם וביניהם ר׳ יוסף אלטרץ הפיטן, ר׳ מרדכי כהן בן ר׳ יצחק אשכנזי ממשפחה אשכנזית וכן ר׳ חיים הכהן חברו של ר׳ חיים ויטאל, וכן היה שם המקבל ר׳ יפת המצרי תלמידו של מהרח״ו[1].

מאז מעולם היו יהודי חלב מפרסמים בתור אנשי חסד ואצילי המדות ובעלי צדקה ובפרט תמכו בישוב הא״י והירושלמי. ומסֻפר כי כאשר יצא ר׳ בצלאל אשכנזי מירושלים דמשקה לדרוש תמיכה בעד עניי עיה״ק והיה זקן וכדי שלא להטריחו ללכת לצובא כתב ר׳ ישראל נג׳ארה לק״ק אשר בצובא „לשמואל (לניידו) בקוראי שמו“. והם מהרו וישלחו את נדבתם.

בנימין השני מצא בחלב שני אלפים משפחות מב״י „אשר יחסו תחת צירי מלכי אירפה, ואיזה מהצירים הם עברים ויגינו עליהם בכל מאודם: השר רפאל פצוֹטו ציר ממלכות רוסיה ופרוסיה, השר אליהו פצוֹטו יועץ הראשי לממלכת אוסטריה“. — משפחת פצוֹטו היא מאטליה הצפונית ועד היום הם קונסולי ממשלת אירפה ובעלי השפעה גדולה. — הוא מצא שהיהודים שם שומרים את דת אבותיהם בכל תקפה וטהרתה. גם מלמוד חכמות ומדעים, לא יניחו את ידם. לא פחות מששים זקני העדה מעוטרים בשם הכבוד „חכם“. רב הראשון הזקן הנכבד כה״ר אליהו ענתיבי, מחבר כמה ספרים, והרב השני מוה״ר מרדכי ליוונטין[3]. . . . ואין אחד מב״ני אשר לא יאציל לו זמן מה מטרדות עתותיו להקדישם לתורה ולתעודה . . . בחצי הליכה יתאספו אל ביהכ״נ זקנים ונערים יחדיו ויעמיקו בלמוד התלמוד עד אור הבקר ואחר יתפללו והולכים איש איש לפעלו. בליל שבת מזמרים כל העדה שירים נעימים מחברים מהחכמים. נפש העברי מאירפה תתפעל מאד לשמע נעימת הזמרה בלהקת כל העדה. רובי השירים והתפלות חוברו מהמשורר הגדול ישראל נג׳ארה מדמשק . . . ומלבד זאת תמצא שם חברה מיחדת מנעימי זמירות מתפלות דוד המלך אשר נתפעלתי מאד בשמעי ורוחי רחפה על כנפי החִזיון בימי עולם ושנים קדמוניות“. — הוא מהלל על מדת הכנסת אורחים שלהם והוא ישב בבית הגביר סלמאן לְניידו. — „הבתים יפים מאוד ונקיים עד להפליא: מדברים שפת ערבית, וכמה מהם מדברים שפת עברית בהברה ספרדית, גם ש פ ת א ט ל ק י ת במרוצה נפלאה“. „מסחרה (של חלב) יתפשט עד למצול ובגדד, דיארביקר ומצרים, הודו המזרחית, בריטאניה עד צרפת“. בשנות העשרים למאה הנוכחית הוקם בחלב דפוס ונדפסו ספרים שונים, ביניהם „הבקשות ופזמונים של ר׳ מרדכי עבאדי“ ונתפסמו בין יהודי סוריה. שם הקבץ „מקרא קדש“, ארם צובא תר״לג. לא פסקו בחלב פיטנים וחרזנים, וכל בעל בית בר אוריאן חושב לו לכבוד ולחובה לחבר פזמונים. בפרט נתפרסם פיטן וחרזן, ר׳ רפאל ענתבי, שחבר פזמונים למאות והוא סגי נהור. והיה בעל קול נעים ומתאים את הלחנים הערבים למלים עבריות והדפיס קבצים אחדים בירושלים. — יהודי חלב התחילו במאה האחרונה להתישב לרגלי מסחרם בארצות אחרות, כגון מצרים, ירושלים, באנגליה (במנשסטר) ובאמריקה הצפונית והדרומית. בירושלם יסדו קהלה מיחדת בשתי שכונות, אחת בשם „זכרון טוביה“ או חלביה ובה בית כנסת יפה, נדבת יהודי חלב שבמצרים, ממשפחת עדס, והשניה אצל שער שכם. בכל מקום התישבותם הצטינו בחריצותם ויגיעו לידי עשר והשפעה. — מספר היהודים בחלב מגיע עכשו לשנים עשר אלף.

בזמן האחרון ירדה התורה ביניהם, אך לא באותה מדה כמו בדמשק. כי עד היום נמצאים ביניהם יודעי תורה ודוברי עברית. הכי״ח הועילה, כדרכה בכל המזרח, לטשטש את הצורה היהודית ולהכניס את הרוח הצרפתית השטחית בקרב הדור הצעיר. התבוללות התחוללה בחלב זה כשלשים שנה, ורק בזמן האחרון, הודות להשפעה הציונית התעוררו לחיים לאומיים במקצת ורוצים ליסד בתי ספר לאומיים.

(שם ע׳ נט 2), ומספר שמצא בידי ר׳ דוד שם טוב חלגווי „ספר בדברי הימים של קוגין“ אשר אסף ולקט אחד מקד־מוניהם חכם גדול ר׳ דוד רחבי אשר חי בערך תת״ן לב״ע, היינו שהתישבו בהודו יהודי חלב כבר במאה החמישית. — וכן ידועה לנו משפחת „שלם“ מחלב שהתישבה בבוכרא, — והרבה רבנים חלבים ישבו על כסא הרבנות בבגדד. כי בגדד היתה נשמעת בעניני תורה למרכזים בחלב ודמשק וצפת ופנו בדין תורה, בין סוחרי בגדד ודמשק, אל המבי״ט בצפת. וכן היו פונים לחלב. שו״ת המבי״ט ח״א ס׳ מ״ג, ע״ח.

[1] רוזאניס ח״ג שם.

[2] ואולי הוא ע״ש הולאגי הכאן המונגולי שכבש את ארצות המזרח בשנות 1260 ובתוכן גם את חלב.

[3] חבר פזמונים ונדפסו בשפתי רננות, אלג׳יר תרכ״ז.

במרוקו. ומשום זה מצינו דמיון רב בנוסח התפלה של מנהג פיס וחלב. בחלב יצאו רבים ובראשם מר זכריה למלחמה על הרמב"ם ועל תלמידו ר' יוסף עקנין. והרמב"ם במכתבו לחכמי לוניל אומר „שבארם צובא נמצאים קצת תלמידי חכמים אך אינם מוסרים נפשם על התורה". ר' יהודה אלחריזי מהלל את חכמי חלב ובראשם את ר' יוסף הנ"ל שבא לשם מארץ המערב, וכן את ר' עזריהו השר הגדול מאחיו, ר' שמואל והראש ר' נסים. ומהלל את ר' שמואל שביתו מלון אורחים, שם יתקבצו התושבים והאזרחים, והמערבים והמזרחים. — ומחרף את הרופא אלעזר המחלל שבת והיה רופא למלך חמת. — לעומתו מהלל את רופא המלך ר' אלעזר, וכן שלשה חסידי צובא: דניאל, משה ויוסף. ושני עמודי המלוכה ר' ישעיה ור' יכין והשר ר' חנניה, היו אבותיו נגידים וחסידים. ובני השר ר' שמריה: מובחר ועובדיה. ור' יוסף בן החסיד ר' חסדאי „שהיה מאצילי דורו", והחכם ר' שמריה בן הרב ר' ברוך. והשר הגדול ר' שמואל סופר בבית המלך, והרופא ר' חנניה בן בצלאל והשר ר' מנחם בן צבי והשר הנכבד ר' נעים הוא מגדולי קהלתו והון ועושר בביתו, אבל קמצן. ור' יהודה הרופא, והחכם ר' יחזקאל השונא דרך תבונות, ור' אברהם ב"ר משה והדַיָן ר' חסדאי מגזע נכבדים. „החזן ר' דניאל הוא ערב בנגינתו ונחמד בתפלתו, יכבוש בנעם שירו לבות עם הקדש, ונשמע קולו בבואו אל הקודש". — והבחור הנעים עובדיה בן עלי מתוק מדבש, והשר ר' סעדאל בן השר ר' עזרא מגזע איתנים, והרופא הנכבד ר' פנחס ור' יאשיהו (תחכמוני מ"ו). מהרשימה הזאת נראה שהיו בזמן ר"י חריזי בקהלת חלב אנשים חשובים רבים. וכן מהלל ר"י חריזי את חלב במקומות שונים, כגון בשער מ"ז ואומר: „ומעלתה מדור לדור נמשכה".

ההגירה הספרדית זרמה כמובן גם למטרפולין של המסחר, לחלב, וייסדו קהלה מיוחדת, כדרכם בכל מקום, ועל ראשם עמדו הרבנים ר' מאיר אנאסיכון ר' יצחק דצדון ור' יוסף אלקשטיל וראשי העדה היו: יעקב אבוהב, יעקב רגבי, משה קאטלאן, יוסף משנה. ר' לוי בן חביב בנסיעתו מסלוניק לארץ-ישראל בשנת רפ"ב התגורר בחלב ימים רבים והוא יספר בזכרונותיו „ומצאתי בהאנשים חכמים ונבונים קובעים עתים לתורה ולמודים בכל יום הלכה . . . ולמדתי בחברתם באהבה וחבה"[1].

אולם עקר חשיבות העדה החל מכבוש התורכים את חלב בשנת רע"ו, אז נהרו אליה רבים מאטליה ומהבלקן לרגלי מסחרם.

בשנת רפ"ח מרדו התושבים הערבים בממשלה והרגו את הקאדי והמופתי ובהודע הדבר לשולטן צוה להרג את כל תושבי העיר, אך הוזיר הגדול אברהים הצילה בחכמתו[2].

החבה לירושלים היתה תמיד חזקה בלב יהודי חלב ודמשק, כעדות התיר משנת רפ"ב וז"ל: נהגו בירושלים עיה"ק שכל שבתות השנה נמכרים להדליק בביהכ"נ, היינו שאחד מירושלים, או מחלב או מדמשק או ממדינה אחרת קונה".

כמו בדמשק כן בחלב היתה המאה הרביעית תקופת הפריחה לעדת ישראל. בראש העדה עמד ר' אברהם בן אשר תלמיד ר' יוסף קארו ואחריו היה ר' שמואל בן ר' יוסף הכהן והיה פיטן ועמד במכתבים עם נג'ארה. — והנה רואים אנו כבר במאה הד' התאחדות הקהלות השונות והתגברות היסוד האטלקי הספרדי על המסתערבי. אעפ"י שהאחרונים, אשר עליהם נמנו גם המערבים ממרוקו שבאו לחלב מכמה זמן, השתדלו להתבצר בפני ההשפעה הספרדית ולשמור על מנהגי אבותיהם, ומשום זה הדפיסו את נוסח התפלה, שהיה נהוג אצלם מכמה מאות בשנים בשם „סדור ארם צובא" בשני חלקים, בצורה קטנה, בויניציא בשנת רפ"ז[3], בכל זאת יד הגרים היתה על העליונה ועקבות „סדור התפלה" נעלמו והוא יקר המציאות מאד. אמנם מהצד השני ותרו ג"כ הרבה. כי הספרדים למדו לשונם דבר ערבית ואף שנשארו נתיני סציליה, ואח"כ בזמן האחרון נתיני אטליה, לא יכלו לעמד ויקבלו גם הם מנהגי הארץ ויהיו לחלבים. — המסחר מאטליה היה גדול בידי היהודים ובחלב ובויניציא היו להם סוכנים „פַאטורים" Fattore והיו מרחיקים ללכת בסחורתם על נהר פרת עד לבגדד, לפרס ולהודו ויש שהתישבו שם[4] הם ומשפחתם. אולם

---

[1] שו"ת ר"ל ן' חביב ח"א ס' מ"ה.
[2] דו"ר לרוזאניס ח"ב ע' 129.
[3] יעוין להלן: לקוטים מסדור ארם צובא.
[4] אבן ספיר ח"ב עמ' נ"ח מספר כי בין היהודים הלבנים בקוֹגין נמצאות שתי משפחות עתיקות שבאו מחלב, משפחת רחבי ומשפחת האלגווי, ואולי הנכון לקרוא „חלבי"? כי אבן ספיר מעיד עליהם שהם מבטאים חו"ת כה"א

צִבְחִיָּה, צַבְרִיֶּה.

רָאשִׁיל, רבקה, רִבֶּקָה, רָחֵל, שמחה, שרה, רֵינָה, רֶגִינָה.

ג) שמות משפחה.

אבואלעפיה, אַכִּיל, אֵלְיָה, אַסְטַנְבּוּלִי, אִידִי אֲרָזִי, אשר. לרב המשפחות שני שמות, משום שבתחלה היו רק משפחות אחדות ובהסתעפם הוסיפו שמות לוי חדשים למען הכירן.

בַּגְדָדִי, בּוֹשִׁי, בַּלֹה, בְּלִילוֹס, בּצוֹ, בְּקָאעִי, בַּעבּוֹר.

גַבְרָה, גָלְאנְטֵי, גְרָאדִי, גִ׳יגָ׳אתִי.

דָאִיה, דָאנָה, יְדִדְיָה, דוּוֵר, דוּוִיךְ, דְרָה, דִשִׁי,

הֲרָרִי, הוּיֶדָאיֶה.

חָרָה, חַי, חָלָבִי, חַסּוֹן = חַסּוּנִי, חלַאק, זְגוּל = زغول, זָאגָא = زاغا — מאטליה.

טִבֵּירוֹ, טוֹטַח (משפחה מרוקנית), טָרָאב, טָוִיל = (ארוך בלשון סגי נהור, כי בני המשפחה קטנים הם).

יָאסִין, יָדִיד, יָאִר.

כּבָּאבִיֶה, כּבָּארִיתִי, כַּלתום, כְּשַׁד, כָּאבּוּלִי, כַּתְרָאִין, כְּרֵים, כְּבִּזוֹ, כַּבָּאז, כֹּהֵן, כַּמְכָ׳לִי.

לָאדְקָאנִי, לְאלוֹ, לָאזָאר, לֵוִי, לוֹזִיָה, לְזִבּוֹנָה, לַחָאם, לְנִיָאדוֹ.

מְבַזְבַּז, מֻגְרָבִי, מְהַדִּב[1], מזרחי, מכַּלָּאתִי, מַמְרוּד, מְעַלֵּם, מוּצִירִי, מִשְׁעָן, מָתָלוֹן, מִנִיָן, מַסְלְתוֹן, מְסַחִי.

נַגָּאר, נַחָאת, סַתָּת, אִנְדִבּוֹ.

סְוָיֶה, סָלָאמֶה, סַעְד, סַלָאנְכְלִי, סַנְכָּרִי, פחח, סַלְטוּן, סַעִיד, סוּוֵיד, סַלמון, סַקָּאל.

עַבָּאדִי, עַטְאר, עַגָּמִי, עָטִיֶּה, עַדֵס, עִדִי, עַנְתֵיבִּי, עְמָאשׁ, עִמְרַאן, עַזְוּן = גַוְיזוֹן.

פָאעוּר, פָארֵידֶס, פִּנְטוֹ, פַּנְחוֹס, פְּסֵיתִי, פֶּסַח, פַּרְחִי, פֶּרֶץ, פְּלָאח.

(א) קַטְרִי, (א) קַצִּיר = (קצר בל׳ ערבית בלשון סגי נהור, כי בני המשפחה ארוכים הם) (א) קָטָשׁ.

רוּמָאנוֹ, רַחְמָאנֶה.

שַׁבּ, שְׁוֵילָא, שִׁכְלִף, שֶׁמְטוֹב, שרור = שמחה, ששון.

תִּרְכִּיֶּה.

ב. חלַבּ, או אחלב.

הקהלה הגדולה השניה בסוריה העתיקה. לפי קבלת היהודים היא „ארם צובא“ ונקראת כך עד היום הזה. וכן קורא אותה ר׳ בנימין מטודילה, ר׳ פתחיה מרגנשבורג ור׳ יהודה אלחריזי. ור׳ פתחיה מבאר: „למה קורין אותה חלב? כי בה היה צאנו של אברהם אבינו ומעלות יורדות מן ההר שמשם היה מושיט לעניים חלב“. וכן קבלה בידי היהודים שהמבצר שנמצא על הגבעה בתוך העיר יואב שר צבא דוד בנאו וכן יסד את ביהכ״נ העתיק שם. —

אימתי התחיל שמה הישוב לא ידוע, באשר במקרה לא נשאר לנו לזכרון שום ידיעה מהמאות הראשונות. והנראה שע״י חרבן אנטיוכיה והרמת העיר „חלב“ לעיר הבירה של מושלי ערב בהמאה השמינית גדל הישוב העברי שם ויגיע לידי חשיבות בה במדה שמסחר העיר חלב פרץ, כי מני אז היתה חלב למרכז מסחרי הכי חשוב ונקודת הקשר בין המזרח והמערב. ואם בהמאות הראשונות לא נודעו לנו גדולים וחכמים בחלב, מלבד מה שמשערים שהנקדן משה בן נפתלי בר פלוגתיה של בן אשר היה בחלב, הנה בהמאות הראשונות לאלף השני למספרם רואים אנו מדברי ר׳ בנימין כי בחלב היתה קהלה חשובה וחשיבותה ברוח ובגשם נמשכה במשך שמנה מאות שנה, ונמשכת עוד עד היום. וז״ל ר׳ בנימין: . . . חלב היא ארם צובא והיא עיר מלוכה למלך נור אלדין . . . ובה כאלף וחמש מאות מישראל ובראשם ר׳ משה אל קושטנדינו ורבי ישראל ורבי ששת“. — מהשם קושטנדיני מוכח שבחלב התישבו יהודים ממקומות שונים. וכן ר׳ יוסף בן עקנין תלמידו של הרמב״ם, שהתישב בחלב והיה מערבי — מרוקני. וכן היה המשורר ר׳ יהודה בן עבאס רעו של ר׳ יהודה הלוי מערבי מפֵּיס והתישב בחלב ונפטר שם בשנת 1131 לספה״נ. ואתו בנו שמואל שגם הוא היה משורר והלך לעיר אדרביזאן ויהי לרופא המושלמים וימיר את דתו ויהי לצורר ישראל. — בכלל הרבו יהודי מערב להתישב במזרח, בסבת גזרות השמד שהיו

---

[1] שלום מהאדיב חבר שיר לכבוד הנס שהיה בדמשק בשנת ת״ר ונדפס בשפתי רננים, אלגיר תרכ״ז.

יקר. המכשפות שמחו ונתנו לו לר׳ שמואל שיוסיף לעשות מחצלאות. בין כך חפשו היהודים תחבולות והוציאוהו מהסכנה, וכנראה ברח ויסתתר בביהכ״נ בגובר. — ולפי עדותו של רחיד״א נראה שהיה זמן רב לפניו.

מהמנהגים יש להזכיר את אלו. שלשה ימים לפני החתונה שולח החתן להכלה בתור מתנה כבש צבוע בצבעים שונים ומְזהב בפסי זהב. הכבש מובא בשירים ובתף ובקול המון חוגג עד לבית שושביני הכלה. השושבינים מוסיפים כבש ג״כ צבוע ומזהב ואז הולכת כל הכבודה אל שושביני החתן שמוסיפים עז. בכל מקום שותים ומתהוללים. משם הולכים בקול תרועה לבית הכלה. הורי הכלה מוסיפים כבשה, ואז אֵם הכלה לוקחת צעיפים ומכסה את כבש החתן וכבשה של הכלה את ראשם ונותנת להחתן י״ש מלא לוגמו והוא מַזֶּה ויוצק את היין מפיו על הכבשים ואח״כ יוצקת ככה אם הכלה על הכבשים הנועדים לסעודת הכלה בחפה ואז שותים כל המסבים והצעירים יוצאים ומשחקים בחרבות ובמלחמת־שנים. התוף והחליל מכה לפניהם. — ביום השבת שאחר החתונה מזמין החתן את הנכבדים והמקרבים ללוותו לביהכנ״ס. אך הרוב אינו הולך, כי אם שולח לחתן „אהבה“ לאמר „מי שברך“ עם נדבה לביהכנ״ס. השמש מעביר את הנדבה מביהכנ״ס של המְזֻמָּן לביהכנ״ס של החתן. — בשמחה אומְרים החכמים בחרימם כוס ברכה „בשמחת פני מורי“ (ומבטאים „בני“ ב׳ במקום פ׳).

מספר היהודים בדמשק עתה עולה לחמשה עשר אלף נפש. בזמן המלחמה נתכנסו מכל הכפרים והעירות לדמשק ומשום זה עלה מספרם. הם כלם בריאים בגופם ואוהבים את החיים הגשמיים, והבנות יפות ויש ביניהן יפיפיות. פלא הוא כי אין ליהודים בדמשק טפוס מזרחי; אדרבה רבם, ובפרט הנשים, צהובים ולבנים, ממש כבני אירופה.

שמות. כשם שעקבות הספרדיות והאטלקות נעלמו כך גם שמותיהם ורבם הם עתה ערבים או עברים:

א) שמות עצם לזכרים ובזה משתפים בדמשק וחלב:

אברהם = אַלְבִיר, בֶּהוֹ, בְּרָאהִים, אהרון = הָרוּן, אליהו = לִיאַס, לֵיתוֹ.

בכור, בַּכְּרִי, בנימין = בֶּנוֹ.

גבריאל = גִּבְרָאן, גָּמִיל.

דוד = דָהוּד = דווידו, דניאל. דִּיבּ = זאב.

וִיקְטוֹר,

חיים, חֲמָמֶה = יונה.

יהודה = אַסְלָאן = גִּידָה, יעקב = גָּאק, יחזקאל, יצחק = זָאכִּי, ישראל, יְשוּעָה.

כַּאמֵל = מִיכאל = מַכּוּל, מרדכי = מְרָאד, מֻרְדּוּך, משה = מוּסָא.

נתן, נוּרִי.

סָלִים, סָלָמוֹן.

עָארֶק, עזרא.

פָּרַג׳ = ישועה = מצליח.

ציון, צַבְּרִי = תקותי, צִבְּחִי = שַׁחְרִי.

קְלֵימָן = קולונומוס.

רוּבֵין = ראובן, רַפּוּל, רפאל.

שְׁחָדֶה, מתניה, שלמה, שמואל, שמעון, שמשון, שַׁעְיָה.

ב) שמות עצם לנקבות:

אָדִיל, אָמֵילְיָה = לאה, אסתר = תֵּרָה.

בתיה, בַּדְרִיָּה = ירח, בָּהִיֶּה = (זהירה) יפה, בולִיסָא, בַּלוּס, בַּמְבָּא.

גָּמְלָה, גִּלְסוּם, גָּרַז = פרי עץ שם (תרכי), אביגיל?

ויקטוריה, זָהִיֶּה = מאירה = אורה ובאמת אוֹרוֹ = זהב = Oro.

חנה, חִסְנָה, טֵירָה = צפורה.

כָּחִילֶה, לולו, לָטִיפָה, לָבִיבֶה = מבינה, לֵילָא = לאה, כַּתּוּן.

מָארִי, מזל, מָרְיָם: נַגְלָה, נַחְלִיֶה, נַזְהָא; סַבּוּת, סֵיתִי, סולטנה.

עֲמָאם, עָפִיפָה; פָּרִידָה.

א) בית הכנסת של ר׳ אלעזר בן ערך[1] נחרב ע״י מארע זה: במחצית השניה להמאה הג׳ היה בדמשק ה„מועלם“, ר״ל ראש הקהל מדרכי חַמְרא[2] שהיה תקיף ועשה הקדשות רבות ומזכירהו רבי משה מטראני (בשו״ת ח״ג שאלה צ״ט ושאלה ק׳), והיה יהיר. ואז היה בית הכנסת המיוחס לר׳ אלעזר בן ערך להמסתערבים. פעם מצא מרדכי זה אדם אחר יושב על מקומו בביהכ״נ וזה היה עלבון כבודו של ראש הקהל, וידרש מאת הקהל שיענישו את המעליב, אך הקהל לא נשמע לו ותפרץ מחלקת וסופה היה שראש הקהל מרדכי חמרא המיר את דתו ויתאסלם. בהיותו ביהדותו הקדיש חלקת קרקע שלו, שהיתה סמוכה אל בית הכנסת לטובת ביהכנ״ס ואת שטר ההקדשה שמר בידו, אולם כשיצא מכלל ישראל מכרה לגוי וזה בנה עליה מסגד, ומשום שעל פי החוק אסור היה לביהכ״נ שיעמוד אצל מסגד על כן יצאה הגזרה שיחריבו את ביהכנ״ס, ויחריבו הערבים את הבית העתיק הזה. — שם המשפחה חַמרא ידוע בדמשק ועד היום ישנה חצר סמוכה להמסגד ההוא ששיכת למשפחה יהודית חמרא שמה משנים קדמוניות. — את המסגד קראו בשם גמע אל־אחמר עד היום. — אולם יהודי עשיר שיך כליפא (אולי זהו הנזכר למעלה) קנה מקום קרוב לאותו ביהכ״נ הנחרב ויבנה ביכנ״ס אחר ויקרא בשמו

ב) כניס כליפא עד היום, והוא כנראה שמש בתור בית תפלה למסתערבים במקום ההרוס.

ג) בית הכנסת סקלאין והנכון לקראו סיציליאין והוא ביהכ״נ של הסיצליאנים האטלקים הנ״ל, והוא סמוך לביהכנ״ס כליפא. והנראה שהוא מאמצע המאה הג׳, כי הנוסע משנת רפ״ב מזכירהו (עיין למעלה).

ד) בית הכנסת מהרח״ו שבו התפלל ר׳ חיים ויטאל והוא היה בית הכנסת שבנו הספרדים.

ה) ביהכ״נ פרַנג׳ והוא הגדול מכלם והיפה וכנראה בנאו עשיר ששמו היה פרַנז׳ ונזכר בתשובות ר׳ יעקב בי־רב ר׳ משה אל־פרַנז׳ בדמשק[3].

ו) ביהכנ״ס מנַשֶּׁה ג״כ על שם משפחה.

ז) — מְנַיַּן — — — — .

ח) — רַקִי — — — — . ולפי מבטא הדמשקים רַאִי, משום שאינם מבטאים הק׳. (לפי ר׳ בנימין מטודילא נקראת כלנה בארם „רקי״א, ובה מצא ז׳ מאות יהודים).

ט) — שַׁמַאע ג״כ על שם משפחה, חמשת הבתים האחרונים הם כנראה מהמאה הד׳.

י) — חוש־אל־באשא, היינו מקום העניים.

יא) — חוגה רפאל לוי שהיה חכם באשי ובו אוסף ספרים חשוב.

יב) — שמעיה אנג׳ל הנ״ל והוא חדש ובו אוצר ספרים יותר מחמשת אלפים ספר וביניהם יקרי המציאות.

יג) — אֶפֶנְדִי.

יד) — דוּאֶר? גם יש ביכנ״ס של דיר־מעלם, היינו בחצר פרחי הנ״ל.

טו) — אשר בכפר גוֹבֶר והוא קדוש ליהודים ולמושלמים ובו אבן שעליה ישב אלישע במשחו את חזאל למלך, כנ״ל, והיא סיוגה בסיג ברזל. — בביכ״נ זה כרוכות הרבה אגדות ידועות. אולם ענין אחד יש להזכיר, כי בשם הגדולים לר׳ חיד״א מובא „שר׳ שמואל אבו חצירי איש אלהים וקדוש היה מתבודד בכנישתא דבי גובר בעיר הנקראת עד היום ג׳ויבאר (קרוב לדמשק) והציל ישראל מכמה צרות“ עכ״ל. — ואגדה מתהלכת בדמשק, שפעם אחת נצרכו רופאי האליל הגוים בדמשק לדם התמצית של האדם לצרכי רפואה וישתמשו במכשפות שהיו באותו הזמן בעיר לצוד אנשים בכח הכשוף, והיו מוציאות את לב האיש. ויהי היום ותתפסנה המכשפות את ר׳ שמואל הנ״ל. אמר להן: למה לכן להמית אותי? אמרו פרנסתנו בכך. אמר להן: אלמד אתכן פרנסה יותר טובה, יודע אני עבודת אריגת מחצלאות (חצירי בערבית), אני אעשה מחצלת לדוגמא ואתן תמכרנה אותה במחיר יקר. הסכימו לכך, ויעשה מחצלת ויארג בתוכה את שמו והוסיף שנשבה ע״י המכשפות ושיצילו אותו. הלכו ומכרו אותו ליהודים, כי בערב חג הסכות היה, שנוהגים לקשט הסכות במחצלאות נאות. מכיון שראו הכתב שלמו מחיר

---

[1] הקבלה הזאת עתיקה היא ומביאה ר׳ משה מטראני בשו״ת שלו ח״ג שאלה צ״ט. והעירני על זה החוקר הצעיר אליעזר ריבלין.

[2] בשו״ת המבי״ט שם. והיו קוראים לראש הקהל מועלם ולרב „חבר“ והיה גם ועד של ז׳ טובי העיר. משפחה בכנוי „מועלים“ היתה נקראת גם משפחת „פרחי“ בדמשק, יען שהיו גבאי העיר.

[3] שמעתי מפי ר׳ אליעזר רבלין הנ״ל.

משורר! אם נולדת במצרים, לך לארם צובא ומשם לדמשק. אולם אם נולדת בדמשק אז אשריך וטוב לך, אל תצא משם כל ימי חייך." דמשק משבחת במשורריה ובמשוררותיה המחננים בקולות יפים ובסלסולים נפלאים. מי ששומע אותם מוכרח להודות כי אמנם יש להשירה והנגינה המזרחית כח גדול. בגנים שומעים לעת ערב שירה בלוית העוד והקנון עם מחולות ורקודים. —

היהודים עסקו תמיד בטוית שטיחים ובד דמשקי וכן בחרשת כסף, זהב ונחשת, כמו הערבים. במשך הזמן אצרו להם עשר רב וגם נחלאות ופרדסים היה להם. מסבת עלילת הדם בשנת ת"ר הידועה ירדו בחמר, כי הצרה הזאת עלתה להם בארבעה מליון גרש. במאה הקדמת קם בדמשק יהודי עשיר ושמו שמעיה אנג'ל. מוצאו היה מסטמבול ואחרי התגוררו בצפת זמן מה התישב בדמשק. ידיעתו את הלשון התרכית עמדה לו להתקרב אל הממשלה ובחריצותו עשה לו עשר רב ויהי נכבד ותקיף. הוא בנה לו היכל נפלא ומפואר מעשה אמן. ארמונו זה מפרסם עד היום בשם „בית שמעיה". — כשפרצה המלחמה בין תורכיה ורוסיה חבלה הממשלה תחבולה להשיג כסף ותעשה „מלוה למלחמה" בריבית של י"ב אחוזים. היהודים נתנו את כל כספם וגם מכרו את נחלותיהם ויתנו לממשלה הלואה של מליון לירה תורכית ומזה נתן שמעיה אנגיל לבדו שלש מאות אלף לירה, אך עד מהרה נוכחו כי כספם ירד לטמיון. — ע"י כך נשברו כל היהודים העשירים ושמעיה אנג'יל התרושש והיה מכרח למכר גם את ארמונו וימת בעניו. סבה זו וגם התגברות הערבים והנוצרים במסחר ותעשיה גרמו לכך שמצב היהודים הלך הלך ורע ולאלפים היו מכרחים לעזב את העיר ולנדד למדינות הים. עניות ובערות הביאתם להתעסק בעסקים בזוים... החנוך היה בשפל המצב. בתלמוד־תורה למדו בגלוי ראש ולא הגיעו אלא לידי קריאה, תפלה ופרשה. כי"ח יסדה בתי ספר שבו למדו צרפתית וזוהר, כדי להתרגל בקריאת לשון הקדש... כל היהודים ישבו ברבע היהודים ברחובות צרים ומעפשים; אמנם החצרות נקיות ועל הרב נמצאים בהן גם בתים וגנים יפים עד מאד. יש להם גם בתי כנסיות יפים ומקֻשטים. עם המלחמה העולמית נתעוררה הקהלה הדמשקית, שמספר נפשותיה עלה לחמשה עשר אלף נפש; כי רבים מיהודי ארץ־ישראל, שהגלו לשם בגזרת העריץ התרכי ג'מאל פחה, עוררו בקרב הדמשקים הרגש הלאומי וייסדו בתי ספר וגני־ילדים ויפיצו את הלשון העברית וידיעת הספרות העברית ובמשך שנים אחדות עלה בידם להרים את מצבם הרוחני והמוסרי.

עתיקות עבריות אין להם כי אם כתבי־יד של תנ"ך אחדים הנקראים תא"ג: כתר. כ"י כזה נמצא בבית הכנסת במגרש חוש אל-בשא ונקרא ביהכ"נ „ענביה". ואומרים ששמו היה „ענוים" ובני עם הארץ החליפו ב„ענבים". אחרים אומרים ששמו היה „נביאים" ע"ש כ"י הנ"ל נביאים שנמצא בתכו; בו המסורה וחלוקת פרשיות שונה מהחלוקה הרגילה, ובסופו: אני מנחם ב"ר אברהם ן' מאלך כתבתי אלו עשרים וארבעה אל היקר הנכבד, השם הטוב הנחמד ר' יצחק בן כבוד החכם הנבון המבין המשכיל ר' אברהם ש"צ הדאד וסיימתים היום שני י"ז לאדר, שנת ה' כ' לב"ע. הסגנון הזה מראה שהכ"י היה קראי, אולי נשאר מהקהלה הקראית שהיתה בדמשק. הכתב יד השני נמצא בביהכנ"ס „חוש־באשא" ונכתב סמוך לזמן הנ"ל והקדישתו „מרת תורכיה מב"ת הידועה בת החכם השלם כה"ר נח נ"ע על שם נשמת בעלה היקר משה שוקר וג"כ השתדל בו היקר כ"ר משה שחוח יצ"ו. — כתר אחר נמצא בביהכ"נ „רקי" וכנראה היה בידי הקראים או שנכתב ע"י, משום שעל הפסוק „שמעו דבר ה'" (ירמיהו פ"ב ד) רשום „תוכחה ראשונה לעשרה באב", כי הקראים צמים בז' ובי' באב. בסופו כתוב בכתב ספרדיי: „יום ו' לאב שנת הרנ"ח בפנינו אנחנו מוקמי מטה הודה ב"ר משה מעיר „אישביליא" איך מכר זה הספר שהוא עשרים וארבע לכלב אפונדופולו בכ"ר אליהו יצ"ו ב"ר יהודה הזקן יעמ"ש (יחיה עד מאה שנה)... שמואל בן יהודה אלבל עד, אברהם בן יעיש סהיד, יוסף ב"ר משה נישקי עד." — גם כ"י זה היה בידי קראי, כי הקונה, כלב אפנדופולו היה תושב אנדרינופולו וקראי — כ"י אחר נמצא בביהכ"נ סקלאין, בסופו חותם המגיה „צעיר הלומדים מן הגולה אשר הגלתה מספרד" ר' יוסף הלוי. — כתר אחר לתורה והוא העתיק מכלם כי נכתב בסופו ש„בשנת ד' תתקמ"ג לבריאת עולם בחודש התשיעי הוא חודש כסליו בי"ח ימים בו נפטרה אשתי מ' שולמית בת מ' כלב הרופא תוצרר נפשה בצרור החיים". ומזה נראה שהספר נכתב לזכרון פטירתה ע"י פקודת בעלה. (יעוין „הכתרים בדמשק" בקבץ „מזרח ומערב" ח"א וב' לא' ילין).

בתי הכנסת בדמשק הם עפי"ר מהמאה הרביעית מזמן הפריחה ורק אחדים יוכלו להחשב מסוף המאה השלישית.

השיגו היהודים זכויות רבות וביניהן גם לקנות עבדים ושפחות מהשבוים שהביאו הצבאות התרכיות מאי קפריסין ויקנו היהודים אנשים ונשים וטף״. ויקרה מקרה ששפחה אחת הגישה קובלנה שאדוניה היהודי שחק בה והשופט המושלמי חרץ משפטו שהיא וגופה קנין אדוניה ואין לו כל ענש, ובכל זאת הוציאה היהודי לשוק וימכרה משום לזות שפתים[1].

קרוב לזמן ההוא נתמנה בדמשק לרב ר׳ משה בן לוי נגארה. אביו ר׳ לוי נגארה היה מיוצאי ספרד כנראה מעיר Nejara והתישב בצפת ושם נולד לו בנו בשנת רס״ח בערך. לעת זקנתו העתיק מושבו לדמשק בשנת של״ט ויהי שם לראש הרבנים. בצפת השפיע עליו האר״י ויהי מגוריו, אעפ״י שהיה גדול ממנו בשנים.

מראשית המאה הרביעית אנו רואים התעוררות רוחנית בדמשק. חכמים גדולים התישבו בתוכה וחבור הדרכים ע״י התרכים מקושטא והבלקן היה בטוח ומהצד חשני קרבת צפת, שהיתה אז להמרכז הרוחני הכי חשוב במזרח, גרמה הרבה והשפיעה על דמשק. בכלל נוכל לסמן את המאה הרביעית לתקופת הפריחה של קהלת דמשק. רבי משה נגארה השתדל הרבה להרמת קרן התורה בדמשק והיה דורש בכל שבת ומועד בכל שלש הקהלות וכל בני הקהלה העריצוהו מאד. אולם לא האריך בה ימים, כי נפטר שם בשנת שמ״א (אשם) ובנו המשורר ר׳ ישראל נגארה הרבה להספיד עליו. — אחריו היה ר׳ יעקב אבולעפיא נכדו של ר׳ יעקב בירב רב בדמשק. — על ישראל נגארה המשורר, על ערכו וערך שירתו נדבר בפרק הפיוט. אחרי מות ר׳ משה נגארה פנתה הקהלה הספרדית אל ר׳ יהודה מסעוד בן ר׳ יצחק מסעוד שהיה רב בדמשק בשנת רפ״ב ואולם גם עדת הציצליאנים פנתה אליו קודם והוא נאות להצעת האחרונה. וכראות ק״ק הספרדים שלא עלה בידם להשיג את יהודה מסעוד הביאו מקושטא את ר׳ אפרים פנסירו שהיה רב אצלם עד שנת ש״פ. — בזמן ההוא קם פחה רשע בדמשק אוהב בצע וכדי להוציא מן היהודים כסף, צוה לעשות את עץ התליה לפושעים מול ביהכ״נ ויתלה שם נוצרי והשאירוהו שלשה ימים עד אשר עלתה צחנתו ולא יכלו לבוא אל בית הכנסת מהריח הרע. והיו מוכרחים לרצהו בכסף וזהב עד אשר הסיר את נבלת התלוי״. וכן אסר על היהודים למכר יין והיה עולל עלילות עליהם שמוכרים יין למושלמים. ישראל נגארה כתב מכתב בקשה להרב הכולל בקושטא ר׳ מאיר ן׳ שנג״י, שהיה עומד אתו בחליפת מכתבי מליצה ושיר, ואחר עמל רב במשך כמה שנים עלה בידו להטות את הוזיר הגדול להוציא משפט מות על הפחה ובערב יום כפור שנת שס״ד התיזו את ראשו.

בשנת שס״ה נחרבה צפת ע״י הדרוזים ורב היהודים נדדו לדמשק, ביניהם גם בני המדפיס ר׳ אברהם אשכנזי ובעזרת המדפיסים אברהם בן מתתיה לבית בת־שבוע מסלוניק (?) עלה בידם להביא האותיות מצפת ולהקים דפוס בדמשק ובשנת שס״ה נדפס הספר היחידי שהדפוס הזה הוציא „כסף נבחר״ לר׳ יאשיהו פינטו, שהיה רב העדה הספרדית אז ונפטר בדמשק בשנת ת״ח עפ״י מצבתו שם.

בימי ר׳ ישראל נגארה התישב בדמשק גם ר׳ חיים ויטאל הקלבריזי מאטליה, שנסמך ע״י ר׳ משה אל שיך ור״י קרו ויהי שם לרב העדה הציציליאנית והמתנגד הכי קצוני של המשורר. הוא נולד בראשית המאה הרביעית. דרכו בקבלה בתור תלמיד מובהק של האר״י וכל שגעונותיו והזיותיו בחכמת הקבלה המעשית והמון ספריו הלא ידועים וגלוים למדי, וכן האגדות עליו. ביתו של ר׳ חיים ויטאל היה מול בית ר׳ ישראל נגארה. על משקוף הפתח של האחרון חרותה התיבה שד״י ושלשה עצים ממעל לה, והציץ ר׳ חיים פעם בחלון ביתו של המשורר וראה „והנה ביום פלוני בין המצרים קבע ר׳ ישראל סעודתו בשעה פלונית והניח קובעו בקרקע וזמר שירים בקול רם ואכל בשר ושתה יין וגם נשתכר״. — ומלחמה החלה בין ר׳ חיים ועדת המקבלים ובין ר׳ ישראל ואחוזת מרעיו אוהבי שיר, עד שהראשונים נצחו ור׳ ישראל היה מכרח לעזב את דמשק. ר׳ חיים ויטאל נפטר בדמשק בשנת ש״פ. — מהמאה החמישית התחילה ירידה בכל היהדות המזרחית וגם בדמשק. מצבם החמרי של יהודי דמשק היה טוב ויניחו חיי עולם ויתעסקו בחיי שעה. הקבלה שנטעו גורי האר״י המקבלים חלפה ועברה ועקבותיה לא נודעו, מלבד האמונה ברוחות ודברים טפלים וההרגל לקרא בזהר ובספרי קבלה, מבלי להבין את תכנם. ובאמת טבע דמשק מחייבת את טבע האדם להפנות לבו מענינים רוחניים לחיים של הנאה. ולא לחנם יאמר משל הערבי:

---

[1] דברי ימי היהודים בתוגרמא ח״ב לר״ש רוזאניס, ע״מ 124 וכ״ו.
[2] רוזאניס שם בשם תשובות המבי״ט חלק ב׳ ס׳ קצ״ט.

ור׳ יהודה חריזי מספר מה שראה בדמשק (תחכמוני מ״ו) „אנשי חיל יראי אלהים, ועולים במעלות גבוהים, אעפ״י שיש שם קשים ורעים“ . . . ומצא בה את הרופא הגדול ר׳ משה בר צדקה, עמוד החסידים ומגדל העוז ליהודים, והעומד לפני עמו בפרץ. ושם הנשיא ר׳ יאשיה בן ישי נשיא גליות כל ישראל“. — ומזכיר לגנאי את ברוך הרופא ואת מדותיו הרעות. — בדמשק היתה נשיאות לישראל, בכח המושל הערבי כידוע, במשך זמן רב[1] ובשער נ׳ מזכיר חריזי את ר׳ צדקה הדיין שעשה לכבודו שיר בד״ה „אנוש נטע בכרמו עץ פרי“. גם ר׳ יהודה הלוי עבר בדמשק וכן ר׳ אברהם בן עזרא. —

בכלל לא העמידה היהדות הדמשקית, מלבד ר׳ יוסי הנ״ל, שום אדם גדול; כלם היו אנשי מעשה, עסקו בעבודת האדמה, בעבודת יד ובמסחר, כי הארץ עשירה ומברכה כדברי ר׳ פתחיה: „ודמשק ארץ טובה בתוך גנות ופרדסים וסילונות גבוהים שבהם מקלח מים ובריכות גדולות מאוד. והמים טובים מאוד וכל מיני פירות ומגדנים שם. ואומרים הישמעאלים: אם גן עדן בארץ אז דמשק גן עדן ואם בשמים הוא אז דמשק עומד כנגדו בארץ מלמטה“. —

כבר אמרנו שלרגלי מסחרם התישבו בדמשק יהודים שונים מבבל, סוריה, מערב, מצרים, אטליה וספרד עוד לפני גרוש ספרד. המשא־ומתן התדירי שהיה להיהודים עם שכניהם גרם שילמדו היהודים את מעשי הערבים, מנהגיהם ושפתם. ר׳ משולם מולטורה בקר את דמשק בשנת רמ״א ומספר כי „נמצאים בה ת״ן בעלי בתים יהודים וכולם עשירים ונכבדים וסוחרים ובראשם יהודי חכם ונכבד וחסיד ר׳ יוסף הרופא“.

בשנות רנ״ב־רנ״ח החלה ההגירה הספרדית, שגרמה להתנגשות בין יהודי דמשק ובין המתישבים החדשים, וגרם להתפלגות הקהלה; כי בשנת רפ״ב מצא הנוסע „חמש מאות בעלי בתים בדמשק וג׳ בתי כנסיות בנוים ביופי והדור, אחד של ספרדים וא׳ של מוריסקוס (מסתערבים) וא׳ של סצילאני (אטלקים). בכל אחד קורא חכם מיוחד מעט מימוני בכל יום, יש מקום נקרא גו׳בר שם קהל מסתערבים כששים בעלי בתים ושם בית כנסת נאה מאד, לא ראיתי כמוהו בכל העולם, נוסד ע״י אלישע הנביא ואח״כ ר׳ אלעזר בן ערך חדש אותה. ומה נורא המקום ההוא; לפי מה שהגידו לי האנשים לא שלטה בו יד האויבים מעולם, והרבה נסים נעשו בו, ובכל עת צרה נאספים היהודים בתוכו ואין מזיק“.

הקהלה השומרונית נתבטלה במשך הזמן וכן הקהלה הקראית, שאת בית הכנסת שלהם לקחו היהודים, ומראים עוד את הבית הזה שם.

הנוסע הנ״ל יאמר שראש הקהל הציצליאני „הוא ר׳ יצחק והוא רופא מובהק וחכם; ר׳ יצחק מסעוד לספרדים, ר׳ שם טוב אלפרכו למוריסקי, ואין שם ישיבת תלמידים מתלמוד, רק מקרי דרדקי כל אחד לוקח לו תלמידים“. — מזה למדים אנו שבזמן ההוא היה מצבם הרוחני ירוד למרות השכלת הספרדים. בשנת ש״ה קנה קהל הספרדים אחוזה לשדה קברות לבדם ואליהם התחברה קהל אסקיליאון (ציצליאני) ויאמרו הספרדים גם להמסתערבים להשתתף עמהם בקניה, כי בית הקברות הישן נמלא מאפס מקום, אך לא רצו. אמנם אחד מעשירי המסתערבים, שולימן בן כליפא, קנה בכסף מלא היושר להקבר הוא ובניו בבה״ק ההוא“ — מזה רואים איך התקרבו העדות בדמשק לאט לאט עד שהתערבו ביניהן. — בעת ההיא היה רב העדה האסקיליאנית[2] ר׳ משה ביסורו, רב המסתערבים ר׳ יוסף בן אברהם צייאח ורב הספרדים ר׳ משה ברוך.

ר׳ יוסף צייאח היה יליד ירושלים ובא לדמשק ובסוף ימיו שב לירושלים והיה למקֻבל. ורב הספרדים ר׳ משה ברוך היה באנדריאנופולי ואחד הדינים שם ויעקר את דירתו מאנדריאנופולי לצפת ומשם לדמשק ושם נפטר והיה מהפוסקים החשובים בדורו ובר פלוגתיה של המבי״ט ור׳ יוסף קרו. בזמן ההוא בא לדמשק מושל עריץ ויבנה אצל רחוב היהודים מסגד בקרוב מקום של בית הכנסת של המסתערבים ובתואנה גרש את היהודים מהקום ההוא ויהרס את ביהכ״נ הנ״ל, בהיות שלפי חוקי האיסלם אין רשות לבני דת אחרת לשבת בקרבת המסגד. אולם העשיר כלב פינטו שחד מכספו לשרים ויקבל רשות מאת הממשלה לשוב ולבנות את הבתים של היהודים וכן קנה מקום אחד לבנין בית כנסת. — בימי השולטן שלים השני

---

[1] עיין גרץ־שפ״ר ח״ה עמ׳ 154 וכ״ו. בפרט ראש הגולה ישי בן חזקיה שהיה בימי ר׳ דוד הנגיד נכד הרמב״ם, ונהג נשיאותו בדמשק ועד עכו היו סרים למשמעתו.

[2] נמצא עד היום בשם „סקלאין“ ובו היה ר׳ חיים ויטאל מתפלל.

א. דמשק.

קהלת ישראל בדמשק היא אחת הקהלות העתיקות ביותר, שהתמידה את קיומה מזמן קדום ועד היום מזה. כבר בימי דוד המלך עמדו בני ישראל בקשרי מלחמה עם ארם דמשק. דוד כבש אותה וישם בה נציבים (שמואל ב. ה׳ 5—7). כשנצח אחאב את בן־הדד ויקחהו שבי, הבטיחהו בן־הדד כי יתן לו לשים חוצות בדמשק כמו ששם אביו בשמרון (מלכים א. כ 34). אחז המלך שהה זמן מה בדמשק והמזבח הגדול שמה מצא חן בעיניו כל כך, עד שצוה לאוריה הכהן לבנות כתבניתו בירושלים (מלכים ב. ט״ז 10—15). אלישע הנביא הלך לדמשק וימשח את חזאל למלך (מלכים ב׳ שם) על ארם, ועפ״י המסורה היה זה בכפר הסמוך לדמשק, הנקרא גֹובר. המקום הזה היה כל הזמן עד היום למקום מושב ליהודים ומקום קדוש להם וגם לגוים. אלישע הנביא שהה בדמשק כמה פעמים וכפי הנראה היה בזמנו רגיל הדבר ללכת מא״י לדמשק. החשמונאים יונתן ושמעון נלחמו בדמשק (חשמונאים א. י״א). הורדוס בנה בדמשק תיאתרון ויפאר את העיר בבנינים.

מכל זה מוכח כי בני ישראל עמדו במגע ומשא עם דמשק מזמן קדום. אולם ע״י השליח פולוס נודע לנו בפעם הראשונה כי היתה שם בזמנו קהלה גדולה ומסודרת עם בתי כנסיות וכי היהודים ישבו ברחוב הנקרא „רחוב הישר“ (מפעלות השליחים ט. וכ״ו) ובו במקום יושבים היהודים עד היום. יוסף פלביוס מספר (מלחמות היהודים כ״ ב.) כי בימי החרבן השני התקוממו יושבי העיר על היהודים ויאספו אותם אל מקום אחד ויהרגו אותם. כפי הנראה נתמעט אז הישוב היהודי בדמשק, כי פליטי החרב נסו מחוץ לחומת העיר ויסתתרו בכפר גֹובר.

בדור שאחר החרבן ידוע לנו התנא ר׳ יוסי הדורמסקית[1] מדמשק, שבא לישיבת ר׳ יוחנן בן זכאי ואחריו אצל ר׳ גמליאל ביבנה והלך משם אל ר׳ אלעזר בן עזריה בלוד. שאל אותו ר׳ אלעזר מה חדוש היה בבית המדרש היום? אמר לו, נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. אמר לו (ר׳ אלעזר) יוסי פשוט ידיך וקבל עיניך — (היינו התעור) פשט ידיו וקבל עיניו. (משום שאין זה חדוש אלא עוד מימות אנשי כנסת הגדולה התקינו שלא קדשו עולי בבל את עמון ומואב כקדושת הארץ ומשום זה אין שביעית נוהגת בהם). אח״כ התחרט ר׳ אלעזר על קפדנותו ואמר: יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן, וחזרו. וטעמו היה שקדושה ראשונה של יהושע היתה רק לשעתה ולא לעתיד, ועל כן אין על עמון ומואב מן התורה שום חובת שביעית ולא מעשר, אלא בידי הכמים להטיל עליהם איזה מעשר שירצו, ולכן צדק ר׳ יוסי הדמשקי בחדושו. (חגיגה ג׳ עמוד ב׳)[2]. — ר׳ יוסי זה התנגד לעוות יתרה של הפסוקים ולדרשות ובאורים המתנגדים למציאות וכמה פעמים (ספרי, דברים בהתחלה) משיב בסגנונו הידוע „למה אתה מעַוֵת עלינו הפסוקים“ ופעם הוא דורש נאה ואומר „מעידני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש שם מקום ושמו חדרך“ (דרשו על הפסוק (זכריה ט׳) משא דבר ה׳ בארץ חדרך ודמשק מנוחתו, ודמשק מנוחתו? שעתידה מנוחתי עדי עד (תהלים קל״ב) ומה אני מקים רחבה ונסבה למעלה (יחזקאל מא)? שעתידה ארץ־ישראל להיות מתרחבת ועולה מכל צדדיה כתאנה זו שקצרה מלמטה (ומתרחבת ועולה) ושערי ירושלים עתידים להיות מגיעים עד דמשק . . . . וגליות באות וחנות בתוכה (טרם הגיעם ארצה ישראל) שנאמר ודמשק מנוחתו. — הוא מבאר את המלה „אברך“, תוארו של יוסף „לשום ברכים, שהיו הכל נכנסים ויוצאים תחת ידו“ (ספרי שם). — בימי התלמוד לא נזכרה דמשק אלא אפשר שמובא (ברכות נ׳ א) „שרפרם בר פפא איקלע לבי כנישתא „דאבי גובר“ ואמר, ברכו את ה׳ ואשתיק ולא אמר המבורך, אושע כלו עלמא ברכו את ה׳ המבורך“ שזהו „גֹובר“ והדבר מוטל בספק[3]. הנוסעים במאה הי״א והי״ב וי״ג, כגון ר׳ בנימין מטודילה אומר שמצא בדמשק כשלשת אלפים נפש, בהם חכמים וסופרים ובתי מדרש וישיבות וגם מאתים קראים ומן הכותיים (השומרונים) ארבע מאות. „וביניהם שלום ואין מתחתנים אלו עם אלו“. „ושם ראשי ישיבה של ארץ ישראל ושמו רבי עזרא ואחיו שר שלום אב בית דין ורבי יוסף החמשי בישיבה ורבי מצליח ראש הסדר הדרשן. ר׳ פתחיה מרגנשבורג מספר „שבדמשק כעשרת אלפים יהודים ונשיא להם וראש ישיבה ר׳ עזרא (כנראה אותו ר׳ עזרא שר׳ בנימין מזכירהו) מלא תורה כי סמכו ר׳ שמואל ראש ישיבה מבבל“ (ר׳ בנימין קורא לו ראש ישיבה של א״י). —

---

[1] דורמסקים = בארמית דרמשק דורמשק (דה ב׳) דומשק (מלכים ב׳ טז׳). [2] דפוס קרוטושין.
[3] כנראה היתה גובר זו בבבל, בסביבות מחוזא. עיין ש. קרוס, עתיקות בית-הכנסת, ע׳ 222, ברלין 1922.

לתולדות יהודי סוריה.

קבוץ היהודים בסוריה אינו חטיבה אחת כהקבוץ התימני, הפרסי ואפילו הבבלי. כי מצבה הגיאוגרפי של סוריה גרם לזה שתנועה בלתי פוסקת של העמים מזמן קדמון ועד הזמן האחרון היתה משנה את צורתה הישובית. כן בנוגע לכל תושבי סוריה וכן בנוגע ליהודים. כמה קהלות עתיקות גדולות נחרבו, כגון אנטיוכיה, תדמור וכיו״ב ואחרות נוסדו, ויש שנחרבו ונבנו ונחרבו שוב או נתדלדלו, ובבואנו לחקר אחרי התרבות העברית שלהם ומהמקוריוּת שבקנינים הרוחניים, על כרחנו עלינו להתחשב עם השפעות של קבוצים יהודיים אחרים שיד הזמן הניעתם וטלטלתם ממקום מושבם אל סוריה, כגון ארץ־ישראלים, מצרים, מערבים, ספרדים וכ״ו.

מהקהלות החשובות ביותר המתקימות כהיום הזה בסוריה ואשר המשיכו את קיומן במשך כל ימי הגלות, הן דמשק וחלב. ישנן עוד קהלות בחמת, בארות תרבלוס־אל־שאם הנקראת „סינים“, עינתב, אורפא, מַרַש, אך ידיעותינו על אדותן מעטות וקלושות הן, באשר לא נראתה פעולתן הרוחנית והתרבותית.

בימי הבית השני השפעו יהודי סוריה מהארמנים־הסוריים־היונים. השפעה זו נמשכה אח״כ בצורה נוצרית עד כבוש האִסלָם. מאז דחקה התרבות הערבית־המושלמית את רגלי היוניות־המזרחית. כל תושבי סוריה קבלו עליהם את לשון ערב ורבם — גם דת מחמד, והשפעה זו עוד הולכת ונמשכת בעקרה. בימי הבית השני וגם זמן רב אחר חרבנו, כל ימי קיום הנשיאות בגליל, היתה „השפעת היהדות המקורית שבא״י נכרת על יהודי סוריה. אולם מהמאה העשירית בערך, בהבטל המרכז הארץ־ישראלי, נשארה היהדות הסורית עומדת ברשות עצמה, וקבלה השפעה מבבל בתקופת הגאונים ואחר כך, מהמאה השתים עשרה רואים אנו שיהודי סוריה פונים אל הגולה שבמערב, שבספרד ואטליה. — המסחר פרץ בין המזרח והמערב, לרגלי נושאי־הצלב, ופתח דרכים ליהודי אירפה ויתחילו לסחר את המזרח הקרוֹב והרחוק, פרס והודו וסינים, והמעבר הטבעי אז היתה סוריה. יהודי חלב ודמשק וחמת שמשו סרסורים וסוכנים לאחיהם שבאטליה, ביון, בספרד ומערב, ובמשך הזמן, לרגלי מסחרם, התישבו גם רבים מהם בסוריה בקהלות העקריות. וכן מוצאים אנו בהמאה הי״ב והי״ג יהודים אטלקים, ספרדים ומערבים בקהלות סוריה. כאשר גדל מספר המתישבים החדשים יסדו להם קהלות מיוחדות ונבדלו מעל היהודים הסוריים, שעמדו במדרגת השכלה ותרבות יהודית וכללית נמוכה מיהודי אטליה, ובפרט נבדלו מהם בנוסח התפלות ובמנהגים דתיים. בשנת רפ״ב מצא הנוסע האלמוני בדמשק בית כנסת של סצִיליאנים, של ספרדים ושל המסתערבים. — עם הגירת הספרדים בהמון והתישבותם בקהלות סוריה, התחוללה תסיסה גדולה בקרב היהודים, שבאה לרגלי התנגשות שני כחות משתנים זה מזה. הספרדים שהרגישו את עצמם כאצילים לעומת „המסתערבים“, רצו לכבש את הקהלות העתיקות ולשנותן לפי טעמם הם ולפי מנהגיהם. אך המסתערבים לא הסכימו לזה ואז התחוללה מחלקת גדולה, שתוצאתה היתה יסוד קהלות ספרדיות מיוחדות בכל הקהלות שבסוריה. — אולם יד הזמן גברה על התרבות הספרדית וקהלותיהם לא האריכו ימים, כי אחרי שנתקימו בערך כמאתים שנה, נתבטלו, משום שצאצאי הספרדים למדו במשך הזמן למעשי אחיהם המסתערבים „ויתאקלמו“. את לשונם החליפו בערבית וכן את מנהגיהם ויתחברו אתם ויטמעו ביניהם, וזה כמאתים שנה שאבד זכר הספרדיות מקרב יהודי סוריה, מלבד שמות המשפחה המצלצלים שלהם.

בבלקן ובצפון תרכיה היו הספרדים רב מ נ י ן ורב ב נ י ן ועל כן נצחו הם על התושבים, מה שאין כן בסוריה, בפרט בחלב, שבה היתה קהלה עתיקה ומפתחת מזמן קדמון, וכן גם בדמשק, כפי שנראה להלן, התבוללו הספרדים בתושבים המסתערבים, והחליפו את לשונם הקשטילית בערבית. לעומת זאת נצחו הספרדים ברב מנהגיהם, בנוסח התפלה וברב נגינות בית הכנסת שנתקבלו ע״י התושבים.

גם בחבורי תפלות פיוטיות, פזמונים ושירים עסקו הסוריים הרבה מזמן הופעת השירה העברית החדשה (ישנה דעה שר׳ אלעזר הקליר בסוריה ישב) ועד ימינו, וכן הברתם בעברית שהיא בלי ספק השפעה מהערבית.

אולם טרם החילונו לדבר בפרקים האלה, נעבר בסקירה על תולדות הקהלות החשובות ביותר בסוריה, בשביל קוראים שאינם מצוים אצל מחקר דברי ימינו במזרח[1].

---

[1] ולא נחקרו כל צרכם עד עתה.

השונים, קבלו גם מנהגים וחקים דתיים של הרומניוטים ואפילו במקצת של האשכנזים, כלומר ותרו מעט לשם העקר. בנוגע לתפלה קבלו את „ונתנה תקף“ ועוד אי אלו סליחות אשכנזיות, וכן איזה בטוים אשכנזיים, כגון „יאהר־ציאט“ וכיו״ב.

בחַמָּה היתה קהלה מסתערבית והספרדים יסדו קהלה נפרדת. — הספרדים הביאו עמהם גם חרשת מעשה האריגה והיתה עבודה זו קנינם בכל תרכיה[1].

מגדולי הרומניוטים יש לציין את ר׳ משה קפסלי הרב הראשי הראשון בקושטא אחרי הכבוש (נפטר בשנת ר״ס) ור׳ אליהו מזרחי שהיה ממלא מקומו ברבנות הראשית (נפטר בערך רפ״ה), וכן ר׳ אליהו הלוי ב״ר בנימין תלמידם, שהיה גם פיטן וחבר קבץ פזמונים בשם „לויתן חן“ בעל ר״ם פרקים וגם סדר את החזניא לבני רומניא; המשורר והמדפיס ר׳ שלמה בן מזל טוב (נפטר בשנת ש״ה בערך). את שיריו אפשר למצוא בסוף הספרים שהדפיס או בהתחלתם, בד״ה „ויהי כראותי את יפי העבודה נחה עלי רוח השירה“ וכיו״ב. בפזמוניו חקה הוא את הסגנון והמשקל של השירים הספרדיים, אך לא הגיע אליהם. קבץ שיריו נדפס בג׳ חלקים אחרי מותו בשנת ש״ה בשם שירים וזמירות ושבחות ופיוטים ובקשות וכ״ו על פי מנהג ספרד ורומניא וזמירות ושירים . . . שחבר הה״ר שלמה בן כמה״ר מזל טוב זלה״ה לחן הספרדים והישמעאלים מיוסדים לאדני פז . . . נדפס בבית צעיר המחוקקים אליעזר שונצינו י״ז למנחם שנת ש״ה פזורה ישראל בקושטנטינה . . . רח״ץ סימנים. —

פזמונים אחדים ממנו נשתמרו במחזור הספרדי לשמחת תורה והם חקוי לפזמוני ר׳ שלמה בן גבירול[2] (יעוין מחזור ספרד, דפוס וינה). —

במשך מאה שנים מזמן הגירת הספרדים אל ארצות המזרח נמשכה תסיסה רוחנית ונוצרו כמה ערכים רוחניים, מהם אבדו וחלפו ומהם נתקימו והמשיכו פעולתם ולהשפעתם היו תוצאות חשובות. — בין הערכים שלא נתקימו יש לרשם את מדרש השיר שיסד גדליה בן משה אבן יחיא בשלוניקו בהמאה הרביעית. „הוא היה חכם ומשכיל, מדקדק ומשורר ונוסף על זה היה גם בעל הון ונדיב לב ומכספו שחד בעד בעלי השיר“ . . . „הוא קבע בביתו מדרש השיר ונאספו שמה ראשי המשוררים אשר בשלוניק“ לקרוא את חבוריהם בעניני המליצה „ואלה אשר הדרך רחוקה מהם לבוא אל בית הועד כפעם בפעם, שלחו אליו את פרי עטם אשר חדשו[3]. — זה היה כעין הדיואן של מלכי ערב או כעין מוסדות ההתחרות של משוררי צרפת ואשכנז בימי הבינים Meistersänger, Minnesänger, Troubadoures וכ״ו. ואלה המשוררים אשר השתתפו במוסד הזה: אברהם ראובן, אברהם ן׳ שלמה לבית חזן, אבשלום ן׳ אברהם אלמושנינו, אליהו עובדיה, בנימין קאראסו, גדליה ן׳ יחיא, דוד עונקינירה, חנניה ן׳ יקר, יהודא זארקי, יהודה ן׳ עזרא, יהוסף ן׳ יחיא, יוסף בן משה המון, יעקב טרפון, יצחק זאלמה, יצחק חזן, יצחק עוזיאל, ישראל בן משה נג׳ארא, מאיר ן׳ משה די בוטין, מאיר ן׳ שנגי, מרדכי חפץ, משה ן׳ יעקב עבאשי, נסים שנג׳י, סעדיה בן אברהם לונגו, רפאל כספי, שאלתיאל גאליפפה, שאלתיאל ן׳ שלמא קבליירו, שלמה ן׳ גבירול (?), שלמה כספי, שלמה לבית הלוי, שלמה פורית, שמואל כהן, פרחיה שמואל עונקירה. —

החשוב בהם היה ר׳ ישראל נגארה וגם לסעדיה לונגו יש איזה ערך פיוטי. המשורר סעדיה לונגו נולד בשלוניקי בשנת ר״ץ. קבץ שיריו בשם „שברי לוחות“ נדפס בשלוניקי בשנת שנ״ד. הוא היה כנראה ש״ץ באחת הקהלות ונפטר סביב שנת ש״ס.

יצירות כל המשוררים הנזכרים לא חיו זמן רב וכלם נשתכחו בפני יצירותיו של ישראל נג׳ארה, וראיה לזה, שכבר בימיהם נדפס קבץ השירים של נג׳ארה בשלוניק כמעט בעונה אחת כשנדפס בצפת, היינו בשנת שמ״ז.

אולם המוסד הזה לא נתקים זמן רב, כי מיסדו ר׳ גדליה אבן יחיא מת בחצי ימיו ואתו ירד גם מדרש השיר לקבר.

---

[1] רוזאניס, שם, ע׳ 40. — יעוין ע״ד קורות היהודים בבלקן ובתרכיה הצפונית בדברי ימי ישראל בתוגרמא של ר״ש רוזאניס בשלשה חלקים באריכות.

[2] ונמצא בידי כ״י דיון של שירים משנת שי״ה ורב הפזמונים בו הם מר״ש בן מזל טוב וקצתם משלמה מבורך.

[3] א. קרמולי, דברי הימים לבני יחיא, פפד״מ תר״ר פרק ז׳.

קושטנטינופלי ושלוניקי וכן התישבו בצפון תרכיה אונגרים שהביאום השולטן סולימן. — בסוריה היו בחלב ובדמשק קהלות אטלקיות, וכן בצפת, ירושלם ומצרים. בא"י היו גם קהלות של אשכנזים ומערבים. —

השכלתם והברק החיצוני של הספרדים עמדו להם שנתקבלו בכבוד ותרבותם רכשה כבוד והערצה· אולם ברצותם להכריח את התושבים שיקבלו את מנהגיהם בקדש, לא רצו לשמע להם ותפרץ מחלקת בכל הערים אשר תושבים וספרדים נחתים שם וגם בין הספרדים יוצאי המחוזות השונים בספרד פרצו מריבות. כי להספרדים לא היו מנהגים אחדים ושפה אחת, כי אם נבדלו לקשטילים והם רב בנין בתורה ובהשכלה, לקטלונים שהם עמדו במדרגה נמוכה בתרבותם היהודית, לאראגונים ולאנדלוסים, שאלה האחרונים עמדו כל הזמן תחת שלטון הערבים־המורים עד הגרוש, ולשונם נשארה ערבית ולא ידעו ספרדית. בקשטיליה וארגון החליפו לשון ערב בספרדית־קשטילית אחרי כבוש הארץ מידי הערבים וכבר בחצי המאה הי"ג דברו היהודים שם ספרדית. הפרודים האלה גרמו מצד אחד שנבדלו הספרדים מעל אחיהם התושבים וייסדו להם עדות מיוחדות ומהצד השני התפוררו הספרדים לעדות קטנות לפי המקומות אשר משם יצאו. כן יסדו הספרדים באדריאנופלי י"ב או י"ג קהלות[1]; בקושטא עשר קהלות; „בשאלוניקו כל איש ואיש מדבר כלשון עמו, וכשבאו מן הגרושין כל לשון ולשון קבעו קהל בפני עצמו ואין יוצא ואין בא מקהל לקהל וכל קהל וקהל מפרנסים עניי לשונם, וכל קהל וקהל נכתב בפנקסי המלך לבדו דהוא כל קהל וקהל כעיר בפני עצמו" ודברו בלשון אשכנזית, קשטילאית, קטלונית, אטלקית, פורטוגיזית, יונית וערבית. והיו להם שמונים בתי תפלה"[2]. —

מלחמת מנהגי־קדש וחקים דתיים נמשכה כמה דורות — אך לבסוף גברו הספרדים על היסודות האחרים והתושבים עם האשכנזים נטמעו בקרב הספרדים, למדו את לשונם הספרדית ויחזיקו במנהגיהם ובתפלתם. — בפליבנה היו ג' עדות קטנות, של ספרדים, אשכנזים ואונגרים ומפני רבוי הספרדים על האשכנזים והאונגרים היו האחרונים מכרחים לקבל עליהם מנהגי הספרדים. וכן בניקופול, וִידִין, ובילוגרד.— בארטא היו ד' קהלות, לבני קורפו, קלבריא, פאליא, צילצליא. בסופיה היו ד' עדות נפרדות, רומניוטית וספרדית, אשכנזית ואונגרית. — בליפנטו היו ג' קהלות, יונית, ציצילית וספרדית. — בפטרץ היו ד' קהלות, יונית, ציצילית, ספרדית ופוליאית. — בטריקאלא: יונית, ספרדית וציצילית. — בסופיה נשארו הקהלות הנ"ל קימות עד שנת ש"ע בערך, אח"כ נטמעו כלם בספרדים. — באנגורה היו ב' קהלות, ספרדית ופורטוגיזית. — במגנוסה (מדרום לאנגורה) ג' קהלות, לורקא, שלום, טולידו, וכ"ו.—

כל עדה שמרה בקנאות נפרזה על זכותה וקיומה. וכדי לחזק את מסורתם הדפיסה כל אחת את נוסח התפלות שלה. כן נדפס מחזור קטלוניה, קשטיליה, אראגון, אטליה, אשכנז ורומניא (נוסח יהודי יון). —

אך כל אלה נתבטלו; במנהג קטלוניה משתמשים עוד בק"ק קאטאלאן ישן וחדש בשלוניק ובאדריאנופלי בימ"ן; מנהג רומניא מתקים עוד באדריאנופלי בימ"ן בק"ק גרוש וקוראים בתורה בשושן פורים. — בשלוניק התבוללו הרומניוטים בספרדים סביב שנת ש"ל „וכמעט נתהפך כל העולם לסדר ספרד, יען כי הם הרבים במלכות הזה ותפלתם צחה ומתוקה וכלם או רבם הניחו מנהגם ונמשכו אחר מנהג ספרד, לא נשאר כמעט כי אם ק"ק אשכנז שלא שנו מנהגם"[3]. — ובאמת היתה העדה האשכנזית בשלוניק בסוף המאה הג' לאלף החמשי גדולה וחזקה ור' בנימין אשכנזי מנירנברג רב עליה. היא היתה קימת עוד בשנת שס"ז שאז מנו האשכנזים לרב את ר' אברהם אורי, אחי ר' אורי רב האשכנזים באמשטרדם' שהכניס בשנת שס"ה רמ"ח אנוסים בבריתו של א"א והם שיסדו את העדה הספרדית באמשטרדם[4]. — בגאליפולי היו עוד בשנת ש"ס איזו משפחות רומניוטיות. —

בקושטנטינופלי החזיקו הרומניוטים מעמד ר"ן שנה אחרי ביאת הספרדים, ר"ל עד שנת ת"ק בערך. — אולם עכשיו אין שום זכר מהם. —

החיים ההדדיים וגם מפני דרכי שלום גרם לכך שהספרדים, אחרי שעשו שלום ביניהם לבין עצמם והיסודות הקשטיליים, קטלוניים, אראגוניים, פורטוגיזיים ואנדלוסיים היו לגוף אחד — ספרדי, בחברם המנהגים

---

[1] בס"ה מהן ג' ספרדיות וא' קטלונית. רוזאניס ח"א ע' 35.

[2] שו"ת ר' יוסף ן' לב ח"ב שאלה מ"ב.

[3] שו"ת ר' שמואל די מדינא או"ח שאלה י"ד. מובא ע"י רוזאניס ח"א ע' 141.

[4] כך רוזאניס, ח"ג ע' 82, אולם לפי קיזרלינג, ספרדים, ע' 168 ברלין 1859, היה שמו אורי לוי והיה רב באֶמדן והביא משם לאמשטרדם שיַרה של אנוסים בשנת שנ"ד ונמנה עליהם לרב באמשטרדם והוא ובנו אהרן הכניסו 931 נפש מהאניסים בבריתו של א"א.

פרק א. לתולדות ספרדי המזרח.

גורל הקבוץ הנקרא „ספרדי“ שונה הוא מגורל הקבוצים שנתהוו במשך הגלות. כי זה ארבע מאות ושלשים שנה שנתרחק מעל אדמת מגורו ספרד ונתפזר בכל קצוי תבל ועוד נשאר נאמן למסורת אבות, המסורה שנוצרה בספרד במשך אלף שנות שבתם בארץ זו. בקשיות ערך שבני ישראל מצוינים בה, שומרים הספרדים על הקנינים הרוחניים שהביאו אתם מארץ מגורתם, ושהיתה להם, במשך איזו מאות שנים, למולדת שניה (מזמן הכבוש הערבי עד המאה הר"ג לספה"נ). משום כך נשארו שומרים על קניניהם אלה גם אחרי הִגָּרְשָׁם ממולדתם זו. ביחוד שומרים הספרדים שגלו למזרח על האפי הספרדי. הם המדברים עד היום ספרדית-קשטילית, האוחזים עוד בהרבה מנהגים ספרדיים והמזמרים זמירות ספרדיות, בשעה שהספרדים שגלו לאירפה לשון ספרד פסקה מפיהם וכן נשכחו רב המנהגים והזמירות עד לנגינות התפלות. — הגורם לכך הוא החוק הטבעי, שכל תרבות מִפֻּתחת וחזקה מתגברת על תרבות נמוכה הימנה וידה על העליונה, לפיכך נתקימה תרבות הספרדים במזרח, כי שם פגשה בתרבות נמוכה וחלשה ותהי ידה על העליונה בשעה שבאירפה נתבטלה בפני התרבות האירפית החזקה.

גולי ספרד בשנת רנ"ב ואח"כ גולי פורטוגל בשנת רנ"ז — רנ"ח נדדו למרוקו ולכל ארצות אפריקה הצפונית; וכן לאטליה הדרומית ולערי החפים של אטליה, כגון ליוורנו, ויניציא וכ"ו ומאסף הנגינות של תפלות האטלקים, פידיריקו קונסולו ובעברית יחיאל נחמני הספרדי, מעיד בהקדמתו שקהלת ליוורנו ספרדית היא ובה נשמרו הזמירות הספרדיות בטהרתן[1]. אולם חלק מסוים נדד לתרכיה האירפית והאסיית, שפתחה את שעריה לפני הגולים האומללים. —

לפי עדות ר' יצחק אברבנאל היו ג' מאות אלף יהודים בספרד בזמן[2] הגרוש ומהם הגיעו במדינות הללו, כלומר באטליה, עשרת אלפים נפש בזמנו, היינו בשנים הראשונות שאחרי הגרוש, ולפי מכסת המשפחות שהתישבו בערי תרכיה במשך עשרים שנה אח"כ, כי ההגירה נמשכה כמה שנים, יען כי הגולים נסו מקדם להתישב במדינות אחרות ואחרי שלא הצליחו נדדו לתרכיה, וכן הגירת האנוסים לתרכיה שנמשכה יותר ממאה שנים[3], — אפשר לחשב את מספר היהודים הבאים מספרד שהתישבו בתרכיה כחמשים, ששים אלף נפש. —

בתרכיה האירפית והצפונית, מלכות ביזנטיה הקודמת, ישבו יהודים מזמן קדמון, כנראה עוד מימי הבית השני; כי כן כתב רבן גמליאל „לאחנא בני גלותא דיון“ (סנהדרין י"א ע"ב). לשונם המְדֻברת היתה יונית ומנהגיהם ונוסח תפלותיהם קרובים היו לאלה של האשכנזים והאטלקים.

בסוריה, ארץ ישראל[4] ומצרים ישבו יהודים שנקראו „מסתערבים“, כלומר שהחזיקו בלשון ערב ומנהגי המקום וכבר התלוצץ ר"א אבן עזרא עליהם[5]. — מלבד היהודים התושבים מזמן קדום באו לצפון תרכיה אטלקים ובפרט סיציליאנים שגרשו משם או שנמלטו מידה הקשה של הנצרות וכן התישבו אשכנזים מדרום גרמניה כחמשים שנה לפני גרוש ספרד וייסדו קהלות בסופיה, אדריאנופלי פליבנה,

[1] בקבץ הנגינות שירי ישראל, פירנצי תרנ"א בהקדמה.

[2] ר"י אברבנאל בהקדמה למעיני הישועה ומובא ע"י רוזאניס בח"א ע' 60.

[3] עד שנת של"ד באו לקושטא לבד כעשרת אלפים אנוסים, רוזאניס שם ע' 224.

[4] הנוסע ר' מנחם בן פרץ החברוני מעיד בשנת התתק"ע „כי אותם הדרים היום בארץ ישראל לא גלו מעולם משם עד היום ... וקבלו איש איש מאביו מחרבן הבית“. — אמנם אין זה אלא קבלה וסוף סוף נטמעו השרידים האלה במהגרים הספרדים והמערבים במשך הזמן ולא נודעו עקבותיהם.

[5] גם אצל הנוצרים היו „מסתערבים“ Mozarabes משובש מהמלה Mustarabes הם הספרדים שנשארו בספרד בכל ימי ממשלת הערבים ובטולידה היו להם ה' בתי תפלה ונתקימו בהם כ"י מתפלות ונגינות נוסח מוצערבי. ועוד נשוב לדבר בזה.

No. 479.	Seš mezes	page 155	עמוד
- 480.	Una madre	- 155	-
- 481.	Dunula	- 155	-
- 482.	Dizdi chada la mi ventura	- 156	-
- 483.	Mama si yo mimuero	- 156	-
- 484.	Cunja mija	- 156	-
- 485.	Muchacha cruela	- 156	-
- 486.	Non t'apares al espeže	- 156	-
- 487.	Povereta umchachica	- 157	-
- 488.	Echa da en la tu puerta	- 157	-
- 489.	Tres años	- 157	-
- 490.	En lamar hoj	- 157	-
- 491.	Conplas di Purim (Infisar quero contar)	- 157	-
- 492.	En la mar	- 158	-
- 493.	A la una yo nasi	- 158	-
- 494.	Las estreas	- 158	-
- 495.	Arboles yoran	- 158	-
- 496.	Los bilbilicos	- 159	-
- 497.	Una y sola	- 159	-
- 498.	Buronna vo hacer te	- 160	-
- 499.	Hay el rey de Francia	- 160	-
- 500.	En la cin dad de Marsilia	- 160	-

No.	429.	ăvarêḫ eṯ šêm	אברך את שם.	page 141	עמוד
-	430.	mĕrômim jiškôn	מרומים ישכון.	- 142	-
-	431.	ôr ṣaḥ ufašuṭ	אור צח ופשוט	- 142	-
-	432.	ôr ṣaḥ umĕṣuḥṣaḥ	אור צח ומצוחצח	- 142	-
-	433.	ădôn jaḥid jasad	אדון יחיד יסד	- 143	-
-	434.	jĕdid nefeš	ידיד נפש	- 143	-
-	435.	šalôm waṣedeq	שלום וצדק.	- 143	-
-	436.	essa libbi el kappajim	אשא לבי אל כפים.	- 143	-
-	437.	ja ala malḫuṯ	יה אלה מלכות	- 143	-
-	438.	jĕmôṯaj qalu	ימותי קלו	- 144	-
-	439.	ereṣ warum	ארץ ורום	- 144	-
-	440.	ma niḫbad hajjôm	מה נכבד היום	- 144	-
-	441.	ʿuru širu	עורו שירו	- 144	-
-	442.	jôm ze širu	יום זה שירו	- 144	-
-	443.	ki ešmĕra šabbaṯ	כי אשמרה שבת.	- 145	-
-	444.	abiʿa šira	אביע שירה.	- 145	-
-	445.	jišmorḫa kĕišôn	ישמרך כאישון	- 145	-
-	446.	ja ribbôn ʿalam	יה רבון עלם	- 145	-
-	447.	mahălalaḫ	מהללך	- 145	-
-	448.	miššamajim šalôm	משמים שלום	- 146	-
-	449.	malê pi šira	מלא פי שירה.	- 146	-
-	450.	jaḥid nôra	יחיד נורא	- 147	-
-	451.	ma naʿim heḥatan	מה נעים החתן	- 147	-
-	452.	jadĕḫa tanḥêni	ידך תנחני	- 148	-
-	453.	maqhêlôṯ ʿam	מקהלות עם	- 148	-
-	454.	bĕqôl rinna	בקול רנה	- 148	-
-	455.	ḥiš zĕmanô	חיש זמנו	- 149	-
-	456.	hêḫalô	היכלו	- 149	-
-	457.	raḥman zĕḫôr	רחמן זכור	- 149	-
-	458.	ja ešal mimaḫ	יה אשאל ממך	- 149	-
-	459.	bĕnê li zĕbul	בנה לי זבול	- 149	-
-	460.	ram li ja	רם לי יה	- 149	-
-	461.	êl miṯnassê	אל מתנשא.	- 150	-
-	462.	agil wĕesmaḥ	אגיל ואשמח	- 150	-
-	463.	ĕmunim ʿarḫu šebaḥ	אמונים ערכו שבח.	- 150	-
-	464.	meleḫ hamĕfôar	מלך המפואר.	- 150	-
-	465.	jôm ze mĕḫubbad	יום זה מכובד	- 151	-
-	466.	mippi êl	מפי אל	- 151	-
-	467.	ram ĕmôr lĕṣaʿări	רם אמור לצערי.	- 151	-
-	468.	ma ṭôv ma naʿim	מה טוב מה נעים	- 151	-
-	469.	ab hămôn gôjim	אב המון גוים.	- 152	-
-	470.	jĕvôraḫ heḥatan	יברך החתן.	- 152	-
-	471.	at kalla bara	את כלה ברה.	- 152	-
-	472.	ăvarêḫ eṯ šêm	אברך את שם.	- 154	-
-	473.	ôr gila	אור גילה	- 154	-
-	474.	ram bĕnê miqdašaḫ	רם בנה מקדשך.	- 154	-
-	475.	bôu nĕsappêr	בואו נספר	- 154	-

Spanish Songs. שירים בהספניולית. Spanische Lieder.

-	476.	La rosa inflorese		- 155	-
-	477.	Pur la tu puerta yo pasi		- 155	-
-	478.	Seš mezes		- 155	-

No. 379.	sur mišẹ̆lo ahalnu	צור משלו אכלנו.	page	130	עמוד
- 380.	ki ešmẹ̆ra šabbat	כי אשמרה שבת.	-	130	-
- 381.	eli elijahu	אלי אליהו	-	130	-
- 382.	hammavdil	המבדיל	-	130	-
- 383.	-	-	-	131	-
- 384.	mašbiaḥ šẹ̆on	משביח שאון	-	131	-
- 385.	ăromimha	ארוממך	-	131	-
- 386.	atta hael	אתה האל	-	121	-
- 387.	el bĕjado	אל בידו	-	131	-
- 388.	sĕlaḥ	סלח.	-	131	-
- 389.	asim tĕhilla	אשים תהלה	-	132	-
- 390.	ja nora lĕha	יה נורא לך.	-	132	-
- 391.	ja magen wẹ̆'ozer	יה מגן ועוזר.	-	132	-
- 392.	mippi el	מפי אל	-	132	-
- 393.	hinne el jẹ̆šuʿati	הנה אל ישועתי.	-	132	-
- 394.	halẹ̆luja	הללויה	-	133	-
- 395.	el jivne haggalil	אל יבנה הגליל	-	133	-
- 396.	- - -	- - -	-	133	-
- 397.	jom simḥa	יום שמחה	-	133	-
- 398.	mi wami	מי ומי	-	133	-
- 399.	addir jivne beto	אדיר יבנה ביתו.	-	133	-

Aleppo-tunes. נעימות חלב. Aleppoweisen.

- 400.	êl mistatter	אל מסתתר	-	134	-
- 401.	bĕne na ṣĕvi	בנה נא צבי	-	134	-
- 402.	ašir ʿôz êl	אשיר עוז אל	-	134	-
- 403.	ăni ăšawwêʿa	אני אשוע	-	134	-
- 404.	ôde êl ḥaj	אודה אל חי	-	135	-
- 405.	kamma ĕlôhaj	כמה אלהי	-	135	-
- 406.	jasad bĕsôdô	יסד בסודו	-	135	-
- 407.	jisraêl nôšaʿ	ישראל נושע	-	135	-
- 408.	mi ladônaj itti	מי לאדני אתי	-	136	-
- 409.	jôduha raʿjônaj	יודוך רעיוני	-	136	-
- 410.	ja massi kêvin	יה מסי כיבין.	-	136	-
- 411.	rônu wĕšabĕḥu	רנו ושבחו	-	136	-
- 412.	šabĕḥu êl	שבחו אל.	-	137	-
- 413.	ma naʿim nawa	מה נעים נאוה	-	137	-
- 414.	jôduha kọl hamjaḥălim	יודוך כל המיחלים.	-	137	-
- 415.	jôm ze lĕjisraêl	יום זה לישראל	-	138	-
- 417.	jôduha meleh	יודוך מלך	-	138	-
- 417.	ʿuri nĕṣura	עורי נצורה.	-	138	-
- 418.	ram ôr gadôl	רם אור גדול	-	138	-
- 419.	jômar na jisraêl	יאמר נא ישראל.	-	139	-
- 420.	anna hôšaʿ	אנא הושע	-	139	-
- 421.	ôde lĕel lĕbab ḥôqêr	אודה לאל לבב חוקר.	-	139	-
- 422.	êlaw mi hiqša	אליו מי הקשה	-	139	-
- 423.	jĕʿare ʿalênu	יערה אלינו.	-	140	-
- 424.	ăni ăsappêr	אני אספר	-	140	-
- 425.	jôm lĕjôm ôde	יום ליום אודה	-	140	-
- 426.	bar jôḥaj	בר יוחאי	-	141	-
- 427.	kọl bĕruê maʿla	כל ברואי מעלה.	-	141	-
- 428.	ădôn ʿôlam	אדון עולם	-	141	-

No. 332.	Esther	טעמי אסתר	page	113	עמוד
- 333.	wajiḇtôv (8, 10)	ויכתב	-	113	-
- 334.	Ruth	טעמי רות	-	113	-
- 335.	wajhi bimê (Ruth I, 1)	ויהי בימי	-	114	-
- 336.	Prediger I, 4 (Eccl.)	קהלת	-	114	-
- 337.	wajjiqra môše	ויקרא משה	-	114	-
- 338.	Ruth	טעמי רות	-	116	-
- 339.	Prediger I, 1 (Eccl.)	קהלת	-	116	-
- 340.	adonaj sĕfatai tiftaḥ	ה׳ שפתי תפתח	-	117	-
- 341.	Psalm I, 1	תהלים א. א.	-	118	-
- 342.	Proverbs I, 1 (Sprüche)	משלי	-	118	-
- 343.	Benedictions for Wedding	ברכת ארוסין ונשואין.	-	119	-
- 344.	ḥatan naʿim	חתן נעים	-	120	-
- 345.	jĕhi šalom bĕḥelenu	יהי שלום בחילנו	-	120	-

I. Baqqašot. א׳. בקשות.

- 346.	el mistatter	אל מסתתר	-	121	-
- 347.	lĕmaʿanḫa	למענך.	-	121	-
- 348.	ḥašti wĕlo hitĕmahămati	חשתי ולא התמהמהתי	-	121	-
- 349.	qabbel tĕfilati	קבל תפלתי.	-	122	-
- 350.	ăvareḫ ęt šem ădonaj	אברך את שם אדוני	-	122	-
- 351.	jarad dodi lĕganno	ירד דודי לגנו.	-	122	-
- 352.	atta bęn adam	אתה בן אדם	-	123	-
- 353.	jaṣur ʿolam ʿęljon	יצור עולם עליון.	-	123	-
- 354.	kǫl bĕrue maʿăla	כל ברואי מעלה	-	123	-
- 355.	bat ăhuvat el	בת אהובת אל	-	124	-
- 356.	atta bęn adam	אתה בן אדם	-	124	-
- 357.	jĕdidi, roʿi	ידידי רועי	-	124	-
- 358.	kǫl bĕrue maʿla	כל ברואי מעלה	-	124	-
- 359.	ădon ʿolam	אדון עולם	-	125	-
- 360.	el mistater	אל מסתתר	-	125	-
- 361.	ode lĕel	אודה לאל	-	125	-
- 362.	jĕdid nefęš	ידיד נפש	-	125	-
- 363.	- -	- -	-	125	-

II. Pizmonim. ב׳. פזמונים.

- 364.	šir bĕfi gadĕ gĕdi	שיר בפי גד גדי.	-	125	-
- 365.	el home	אל הומה.	-	126	-
- 366.	im ḥaḫam libĕḫa	אם חכם לבך	-	126	-
- 367.	jadĕḫa tanĕḫeni	ידך תנחני	-	126	-
- 368.	el šoḫen šamajim	אל שוכן שמים	-	127	-
- 369.	ęĕroḫ mahălal nivi		-	127	-
- 370.	jarḥiq nĕdod	ירחיק נדוד.	-	127	-
- 371.	samtani	שמתני.	-	128	-
- 372.	eštaḥăwę	אשתחוה.	-	128	-
- 373.	lĕmivṣʿa ʿal rifta	למבצע על רפתא	-	129	-
- 374.	ja ribbon ʿalam	יה רבון עלם	-	129	-
- 375.	bar joḥaj	בר יוחאי	-	129	-
- 376.	- -	- -	-	129	-
- 377.	ăzammer bišvaḥin	אזמר בשבחין.	-	130	-
- 378.	- -	- -	-	130	-

No. 282.	lĕḇa êli	לך אלי	page 96 עמוד
- 283.	bišiva šel maʿăla	בישיבה של מעלה	- 96 -
- 284.	kǫl nidrê	כל נדרי	- 97 -
- 285.	anna bĕqorenu	אנא בקראנו	- 97 -
- 286.	adonaj šemaʿa	ה׳ שמעה	- 97 -
- 287.	êl meleḇ	אל מלך	- 98 -
- 288.	al na tašêt	אל נא תשת	- 99 -
- 289.	šĕma jisraêl	שמע ישראל	- 99 -
- 290.	ădonaj hu haĕlohim	ה׳ הוא האלהים	- 99 -
- 291.	ădônaj meleḇ	ה׳ מלך	- 99 -
- 292.	bĕṭerem šĕḥaqim	בטרם שחקים	- 99 -
- 293.	jĕṣaw haêl	יצו האל	- 100 -
- 294.	ja, ajôm	יה איום	- 100 -
- 295.	ben ădama	בן אדמה	- 100 -
- 296.	ĕlôhim êli	אלהים אלי	- 100 -
- 297.	uvḇen naʾdišaḇ meleḇ	ובכן נקדישך מלך	- 101 -
- 298.	ĕlôhim el mi	אלהים אל מי	- 101 -
- 299.	januv pi	ינוב פי	- 101 -
- 300.	uvḇen . . . bimrômê	ובכן . . . במרומי	- 102 -
- 301.	jira lôvĕšim	יראה לובשים	- 102 -
- 302.	keṭer jitĕnu	כתר יתנו	- 102 -
- 303.	atta kônannta	אתה כוננת	- 102 -
- 304.	wĕhakkôhănim	והכהנים	- 103 -
- 305.	wĕḵaḇ haja	וכך היה	- 103 -
- 306.	aḥăr widduj	אחר ודוי	- 104 -
- 307.	ja šĕmʿa	יה שמע	- 104 -
- 308.	el nora	אל נורא	- 104 -
- 309.	- -	- -	- 104 -
- 310.	- -	- -	- 104 -

VI. Various. ו׳. שונות. Verschiedenes.

- 311.	Pentateuch	טעמי תורה	- 105 -
- 312.	Propheten	נביאים -	- 106 -
- 313.	- II	- -	- 106 -
- 314.	Lamentations (Klagelieder)	איכה -	- 107 -
- 315.	Esther	אסתר -	- 107 -
- 316.	wajjiḇtov (Esther 8, 10)	ויכתוב	- 107 -
- 317.	wajhi bime (Esther I, 1)	ויהי בימי	- 108 -
- 318.	Psalm 68	תהלים 68	- 108 -
- 319.	- 72	72 -	- 108 -
- 320.	- 91	91 -	- 108 -
- 321.	- 134	134 -	- 109 -
- 322.	- 1	1 -	- 110 -
- 323.	Daniel I, 1—2	דניאל I, 1—2	- 110 -
- 324.	- III, 7	III, 7 -	- 110 -
- 325.	Pentateuch	טעמי תורה	- 111 -
- 326.	wajjiqra môše	ויקרא משה	- 111 -
- 327.	Perikopenschluß	סוף פרשה	- 112 -
- 328.	Propheten	טעמי נביאים	- 112 -
- 329.	nĕšêḥem (Josua I, 14)	נשיכם. יהושע	- 112 -
- 330.	Lamentations	טעמי איכה	- 113 -
- 331.	nisqad ʿôl (Lamentations I, 14)	נשקד עול איכה	- 113 -

No.	229.	šôêf kę̆mo ebed	שואף כמו עבד.	page 79	עמוד
-	239.	šôfêṭ kọl haareṣ	שופט כל הארץ	- 79	-
-	231.	jĕdê rašim	ידי רשים	- 79	-
-	232.	hamĕbôraḫ	המבורך.	- 80	-
-	233.	adônaj sĕfaṯaj tiftaḥ	אדוני שפתי תפתח	- 80	-
-	234.	uvḫên tên paḥdĕḫa	ובכן תן פחדך	- 80	-
-	235.	ĕlôhênu ... mĕlôḫ	אלהינו ... מלוך.	- 81	-
-	236.	wę̆attẹm hadę̆veqim	ואתם הדבקים	- 81	-
-	237.	teʿanu	תענו.	- 82	-
-	238.	lę̆ʿolam ădonaj dę̆vọrḫa	לעולם ה׳ דברך.	- 82	-
-	239.	wadonaj pakad et sara	וה׳ פקד את שרה.	- 82	-
-	240.	ʿeṯ šaʿăre	עת שערי	- 83	-
-	241.	- -	- -	- 83	-
-	242.	siḥu lĕimmi	שיחו לאמי	- 83	-
-	243.	adonaj bę̆qol	ה׳ בקול.	- 83	-
-	244.	ʿala ĕlohim	עלה אלהים	- 84	-
-	245.	ădonaj šamaʿti	ה׳ שמעתי.	- 84	-
-	246.	ʿêṯĕ šaʿărê	עת שערי	- 84	-
-	247.	ădônaj šamaʿti šimʿăḫa	ה׳ שמעתי שמעך	- 84	-
-	248.	-	-	- 84	-
-	249.	ʿalenu	עלינו.	- 85	-
-	250.	atta zoḫer	אתה זוכר	- 86	-
-	251.	wę̆ʿal hamę̆dinoṯ	ועל המדינות.	- 86	-
-	252.	hajjom hăraṯ	היום הרת	- 87	-
-	253.	ki zoḫer	כי זוכר.	- 87	-
-	254.	atta nigleta	אתה נגלית	- 88	-
-	255.	hajjom hăraṯ	היום הרת.	- 88	-
-	256.	-	-	- 89	-
-	257.	mi el kamoḫa	מי אל כמוך.	- 89	-
-	258.	lʿḫa eli	לך אלי.	- 90	-
-	259.	kọl nidę̆re	כל נדרי.	- 90	-
-	260.	ădonaj šĕmaʿa	ה׳ שמעה	- 90	-
-	261.	lĕḫa eli	לך אלי.	- 91	-
-	262.	anna bę̆qọrʿenu	אנא בקראנו.	- 91	-
-	263.	ădonaj šę̆maʿa	ה׳ שמעה	- 91	-
-	264.	lę̆ḫa eli	לך אלי.	- 91	-
-	265.	anna bę̆qọrenu	אנא בקראנו	- 91	-
-	266.	ʿal ḥeṭ	על חטא	- 92	-
-	267.	ʿal ḥăṭaim	על חטאים.	- 92	-
-	268.	addir wę̆naor	אדיר ונאור	- 92	-
-	269.	- -	- -	- 92	-
-	270.	- -	- -	- 92	-
-	271.	ʿănenu ę̆lohe	עננו אלהי.	- 92	-
-	272.	haăderẹt	האדרת	- 93	-
-	273.	uvḫen naqdišaḫ meleḫ	ובכן נקדישך מלך.	- 93	-
-	274.	- ulḫa taʿale qę̆duša	- ולך תעלה קדושה	- 93	-
-	275.	- naqdišaḫ meleḫ	- נקדישך מלך.	- 93	-
-	276.	jirʾa lovę̆šim	יראה לובשים	- 94	-
-	277.	lę̆maanḫa	למענך	- 94	-
-	278.	-	-	- 94	-
-	280.	wĕḫaḫ haja omer	וכך היה אומר.	- 95	-
-	281.	wę̆hakkohănim	והכהנים	- 96	-

No. 179. šĕẖina . . . . שכינה page 60 עמוד
- 180. bat̲ ṣijjôn . . . . בת ציון - 60 -
- 181. gĕrušim. . . . . גרושים - 60 -
- 182. eš tuqad . . . . אש תוקד - 61 -
- 183. amra ṣijjôn . . . . אמרה ציון - 61 -
- 184. aḥărê ẖên. . . . . אחרי כן - 61 -

V. Songs for the High Feast. ה׳. נגינות לימים נוראים. Gesänge für die hohen Feiertage.

No. 185. aḥot̲ . . . . אחות page 62 עמוד
- 186. - . . . . - - 62 -
- 187. - . . . . - - 62 -
- 188. barĕẖu . . . . ברכו - 62 -
- 189. - . . . . - - 63 -
- 190. baruẖ atta . . . . ברוך אתה - 63 -
- 191. barĕẖu . . . . ברכו - 63 -
- 192. aḥôt̲ĕ qĕt̲anna . . . . אחות קטנה - 63 -
- 193. ḥôn taḥôn. . . . . חון תחון - 65 -
- 194. - - . . . . - - - 65 -
- 195. barĕẖu . . . . ברכו - 65 -
- 196. baruẖ . . . . ברוך - 66 -
- 197. hinno. . . . . הננו - 66 -
- 198. jitgaddal . . . . יתגדל - 66 -
- 199. ădonaj hu haĕlohim . . . . ה׳ הוא האלהים - 68 -
- 200. - meleẖ . . . . - מלך - 68 -
- 201. - - . . . . - - - 68 -
- 202. - . . . . - - - 68 -
- 203. - . . . . - - - 69 -
- 204. baruẖ . . . . ברוך - 69 -
- 205. - . . . . - - 70 -
- 206. - . . . . - - 70 -
- 207. ĕlohaj . . . . אלהי - 71 -
- 208. - al tĕdineni . . . . - אל תדינני - 71 -
- 209. - . . . . - - 71 -
- 210. šofeṭ kol haareṣ . . . . שופט כל הארץ - 72 -
- 211. - . . . . - - 72 -
- 212. šefal ruaḥ. . . . . שפל רוח - 73 -
- 213. adonaj jom lĕẖa . . . . אדוני יום לך - 73 -
- 214. nišmat̲ . . . . נשמת - 73 -
- 215. bĕfi jĕšarim. . . . . בפי ישרים - 74 -
- 216. wĕhaofanim . . . . והאופנים - 74 -
- 217. lĕel baruẖ. . . . . לאל ברוך - 74 -
- 218. jĕde rašim . . . . ידי רשים - 75 -
- 219. - - . . . . - - - 75 -
- 220. jitgaddal . . . . יתגדל - 75 -
- 221. - . . . . - - 75 -
- 222. barẖu . . . . ברכו - 76 -
- 223. baruẖ atta . . . . ברוך אתה - 76 -
- 224. šĕma jisrael . . . . שמע ישראל - 76 -
- 225. adonaj sĕfataj tiftaḥ . . . . ה׳ שפתי תפתח - 77 -
- 226. uvẖen ten paḥdĕẖa. ובכן תן פחדך - 78 -
- 227. kôhănim . . . . כהנים - 78 -
- 228. êlôhaj . . . . אלהי - 79 -

No. 130.	eleha ădonaj	אליך ה׳.	page 47	עמוד
- 131.	šomer jisrael	שומר ישראל.	- 47	-
- 132.	ʿănenu avinu	עננו אבינו.	- 47	-
- 133.	ădon hasĕliḥot	אדון הסליחות	- 47	-
- 134.	eleha ădonaj	אליך ה׳.	- 47	-

IV. Qinot. ד׳. קינות.

- 135.	bore ʿad anna	בורא עד אנה	- 48	-
- 136.	lĕmi ęvkę	למי אבכה.	- 48	-
- 137.	eha jašĕva	איכה ישבה	- 48	-
- 137a.	paṣu ʿalajih	פצו עליך	- 49	-
- 138.	zĕhor ădonaj	זכור ה׳.	- 49	-
- 139.	bĕlel zę	בליל זה.	- 49	-
- 140.	- -	- -	- 50	
- 141.	oj ki jarad	אוי כי ירד	- 50	-
- 142.	midde šana	מדי שנה	- 50	-
- 143.	ʿălehem ʿeda	עליכם עדה	- 50	-
- 144.	damĕmu sĕrafim	דממו שרפים.	- 51	-
- 145.	mizmor lĕasaf	מזמור לאסף.	- 51	-
- 146.	eha ṣon	איכה צאן	- 52	-
- 147.	gĕrušim	גרושים	- 52	-
- 148.	eš tuqad	אש תוקד	- 52	-
- 149.	ʿal hehali	על היכלי	- 52	-
- 150.	bimqom	במקום	- 53	-
- 151.	ki tolid	כי תוליד	- 53	-
- 152.	ahre hen	אחרי כן	- 53	-
- 153.	šana bĕšana	שנה בשנה.	- 54	-
- 154.	nile lĕhelil	נלאה להיליל.	- 54	-
- 155.	lĕmi evke	למי אבכה.	- 54	-
- 156.	jĕtomim hajinu	יתומים היינו	- 54	-
- 157.	eni eni	עיני עיני	- 54	-
- 158.	haragta	הרגת.	- 54	-
- 159.	ellę ęzkĕra	אלה אזכרה	- 55	-
- 160.	wajjaʿan ijjov	ויען איוב.	- 55	-
- 161.	eha	טעמי איכה	- 55	-
- 162.	damĕmu sĕrafim	דממו שרפים.	- 56	-
- 163.	az bahăṭaenu	אז בחטאינו	- 56	-
- 164.	sĕhina ṣoʿeqęt	שכינה צועקת	- 56	-
- 165.	sĕi qina	שאי קינה.	- 56	-
- 166.	gĕrušim	גרושים	- 56	-
- 167.	jĕhuda wĕjisĕrael	יהודה וישראל.	- 57	-
- 168.	haragta	הרגת.	- 57	-
- 169.	ellę ęzkĕra	אלה אזכרה	- 57	-
- 170.	amra ṣijjon	אמרה ציון	- 57	-
- 171.	lišhina	לשכינה	- 57	-
- 172.	ʿal nahărôt	על נהרות	- 58	-
- 173.	bĕlêl ze	בליל זה.	- 58	-
- 174.	middê šana	מדי שנה	- 58	-
- 175.	ôj ki jarad	אוי כי ירד	- 59	-
- 176.	ʾôl qhŏla	קול אהלה.	- 59	-
- 177.	bôrê	בורא.	- 59	-
- 178.	ălêhem	עליכם	- 60	-

No. 80.	wajĕhi bime šĕfot	ויהי בימי שפט	page 34	עמוד
- 81.	lo tirṣaḥ	לא תרצח	- 34	-
- 82.	dor holeḇ	דור הולך	- 34	-

III. Sĕliḥot. ג׳. סליחות.

- 83.	jašen al teradam	ישן אל תרדם	- 85	-
- 84.	qamti bĕašmoręt	קמתי באשמורת	- 35	-
- 85.	bęn adam	בן אדם.	- 35	-
- 86.	- -	- -	- 35	-
- 87.	ki lo ʿal ṣidqotenu	כי לא על צדקותינו.	- 36	-
- 88.	ševęṭ jĕhuda	שבט יהודה	- 36	-
- 89.	- -	- -	- 36	-
- 90.	el melęḇ	אל מלך.	- 36	-
- 91.	ʿănênu	עננו	- 37	-
- 92.	ădôn hasĕliḥôt	אדון הסליחות	- 37	-
- 93.	lĕmitwade	למתודה.	- 38	-
- 94.	bĕzǫḇri ʿal	בזכרי על	- 38	-
- 95.	atanu lĕḥallôt	אתאנו לחלות	- 38	-
- 96.	maḥê umassê	מחי ומסי.	- 38	-
- 97.	êleḥa ădonaj	אליך ה׳	- 38	-
- 98.	- -	- -	- 38	-
- 99.	- -	- -	- 38	-
- 100.	- -	- -	- 39	-
- 101.	šômêr jisraêl	שומר ישראל.	- 39	-
- 102.	raḥămana	רחמנא	- 39	-
- 103.	-	-	- 39	-
- 104.	anše ęmuna	אנשי אמונה.	- 39	-
- 105.	anna kĕav	אנא כאב	- 40	-
- 106.	anše ęmuna	אנשי אמונה.	- 40	-
- 107.	ęlohenu welohe	אלהינו ואלהי	- 40	-
- 108.	raḥămana	רחמנא	- 41	-
- 109.	ęlohenu	אלהינו	- 41	-
- 110.	jĕšaw hael	יצו האל	- 42	-
- 111.	ladonaj ęlohenu	לה׳ אלהינו	- 42	-
- 112.	ribbono šęl ʿolam	רבונו של עולם.	- 42	-
- 113.	šĕmă jisrael	שמע ישראל	- 42	-
- 114.	ădonaj hu haĕlohim	ה׳ הוא האלהים	- 42	-
- 115.	ęrĕle maʿăla	אראלי מעלה.	- 43	-
- 116.	ădonaj meleḥ	ה׳ מלך.	- 43	-
- 117.	bĕṭeręm šĕḥaqim	בטרם שחקים	- 43	-
- 118.	ęlohenu šębbaššamajim	אלהינו שבשמים	- 43	-
- 119.	ʿănenu avinu	עננו אבינו.	- 43	-
- 120.	- ęlohe	- אלהי	- 44	-
- 121.	raḥum wĕḥannun	רחום וחנון	- 44	-
- 122.	adonaj ḥanenu	ה׳ חננו.	- 44	-
- 123.	- ʿăse	ה׳ עשה.	- 44	-
- 124.	im afes	אם אפס.	- 45	-
- 125.	bĕzǫḇri	בזכרי	- 45	-
- 126.	-	-	- 45	-
- 127.	atanu	אתאנו	- 46	-
- 128.	-	-	- 46	-
- 129.	eleḥa ădonaj	אליך ה׳.	- 46	-

No.				page	עמוד
No.	30.	wẹhaja ădonaj	והיה ה׳	page 16	עמוד
-	31.	nišmaṯ kọl ḥaj	נשמת כל חי.	- 16	-
-	32.	jiṯĕgaddal	יתגדל	- 17	-
-	33.	naqdišaḫ wĕnariṣaḫ	נקדישך ונעריצך	- 18	-
-	34.	jismaḥ mošẹ	ישמח משה	- 18	-
-	35.	atta horʾeta	אתה הראית	- 18	-
-	36.	- -	- -	- 19	-
-	37.	kohănẹḇa	כהניך	- 19	-
-	38.	baruḫ hammaqom	ברוך המקום.	- 19	-
-	39.	jimloḫ ădonaj	ימלוך ה׳	- 20	-
-	40.	mizmor lĕdawid	מזמור לדוד	- 20	-
-	41.	keṯẹr jitĕnu lĕḫa	כתר יתנו לך.	- 20	-
-	42.	uva lĕṣijjon goel	ובא לציון גואל	- 22	-
-	43.	ašre tĕmime dareḫ	אשרי תמימי דרך.	- 23	-
-	44.	- - -	- - -	- 23	-
-	45.	- - -	- - -	- 23	-
-	46.	kọl jisrael	כל ישראל	- 24	-
-	47.	- -	- -	- 24	-
-	48.	lĕdawid baruḫ	לדוד ברוך.	- 24	-
-	49.	ešẹṯ ḥajjil	אשת חיל	- 27	-
-	50.	jigdal ĕlohim	יגדל אלהים	- 27	-
-	51.	- -	- -	- 27	-
-	52.	- -	- -	- 27	-
-	53.	- -	- -	- 27	-
-	54.	- -	- -	- 27	-
-	55.	ădon ʿolam	אדון עולם.	- 27	-
-	56.	- -	- -	- 28	-
-	57.	- -	- -	- 28	-
-	58.	- -	- -	- 28	-
-	59.	- -	- -	- 28	-
-	60.	mi ḫamoḫa	מי כמוך	- 28	-
-	61.	ĕlohenu melẹḫ	אלהינו מלך	- 28	-

II. Songs for the Feasts. ב׳. מועדים. II. Gesänge für die Feiertage.

-	62.	haškivenu	השכיבנו	- 29	-
-	63.	mizmor lĕdawid	מזמור לדוד	- 29	-
-	64.	en kelohenu	אין כאלהינו	- 30	-
-	65.	lĕšoni konanta	לשוני כוננת	- 30	-
-	66.	- -	- -	- 30	-
-	67.	elĕ ḥaj	אל חי	- 30	-
-	68.	ĕlohenu	אלהינו	- 31	-
-	69.	šifʿat rĕvivim	שפעת רביבים	- 31	-
-	70.	lĕšoni konanta	לשוני כוננת	- 31	-
-	71.	bĕgišme ora	בגשמי אורה.	- 31	-
-	72.	erḥaṣ bĕniqqajon	ארחץ בנקיון.	- 31	-
-	73.	anna hošiâna	אנא הושיעה נא	- 32	-
-	74.	bĕriṯ nifqad	ברית נפקד	- 32	-
-	75.	jismaḥ ḥăṯani	ישמח חתני	- 32	-
-	76.	ḥad gadja	חד גדיא	- 32	-
-	77.	šĕmor libbi	שמור לבי.	- 32	-
-	78.	ha laḥma	הא לחמא.	- 33	-
-	79.	ma ništanna	מה נשתנה	- 33	-

Contents. תכן. Inhalt.

עמוד 1 —32 פרק א' לתולדות ספרדי המזרח.
- 33—38 - ב' לקוטים מנוסח התפלה של ארם צובא.
- 39—43 - ג' המבטא.
- 44—91 - ד' הנגינה הערבית.
- 92—120 - ה' הנגינה.

I. Prayers. א'. נגינות בית הכנסת. I. Gebete.

I. Sabbat. א'. לשבת.

Songs for Friday evening. קבלת שבת. Gesänge für Freitagabend.

No. 1.	šir hašširim	שיר השירים	page 1 עמוד
- 2.	mizmor lĕḏawid	מזמור לדוד	- 1 -
- 3.	lĕḇa dodi	לכה דודי	- 2 -
- 4.	- -	- -	- 2 -
- 5.	- -	- -	- 3 -
- 6.	mizmor lĕḏawid	מזמור לדוד	- 3 -
- 7.	lĕḇa dodi	לכה דודי	- 4 -
- 8.	- -	- -	- 4 -
- 9.	ădonaj baššamajim	ה' בשמים	- 4 -
- 10.	wajḫullu	ויכלו	- 5 -
- 11.	-	-	- 5 -
- 12.	-	-	- 6 -
- 13.	haêl haqqadoš	האל הקדוש	- 6 -
- 14.	wajḫullu	ויכלו	- 6 -
- 15.	baruḫ atta	ברוך אתה	- 7 -
- 16.	šalom ʿăleḫem	שלום עליכם	- 7 -
- 17.	wattitpalêl	ותתפלל	- 8 -
- 18.	ădonaj meleḫ	ה' מלך	- 8 -
- 19.	baruḫ šeamar	ברוך שאמר.	- 8 -
- 20.	hodu ladonaj	הודו לאדוני	- 9 -
- 21.	ădonaj meleḫ	ה' מלך	- 10 -
- 22.	wĕhaja ădonaj	והיה ה'.	- 10 -
- 23.	haššamajim	השמים	- 10 -
- 24.	baruḫ šeamar	ברוך שאמר	- 10 -
- 25.	lamnasseaḫ	למנצח.	- 10 -
- 26.	baruḫ šeamar	ברוך שאמר.	- 11 -
- 27.	wajjoša ădonaj	ויושע ה'.	- 12 -
- 28.	sus wĕroḫĕvo	סוס ורוכבו.	- 13 -
- 29.	az jašir môše	אז ישיר משה.	- 14 -

נגינות ספרדי המזרח

אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

אברהם צבי אידלזון

ירושלם

התחיל בעבודת החלק הזה בשנת
תרס"ח וגמר אותו בשנת תרפ"ב.

הוצאת בנימן הרץ

ירושלם – ברלין – וינה

תרפ"ג

אוצר נגינות ישראל

אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

אברהם צבי אידלזון
ירושלם

כרך ד׳

נגינות ספרדי המזרח

הוצאת בנימן הַרץ
ירושלם – ברלין – וינה
תרפ״ג

אוצר נגינות ישראל

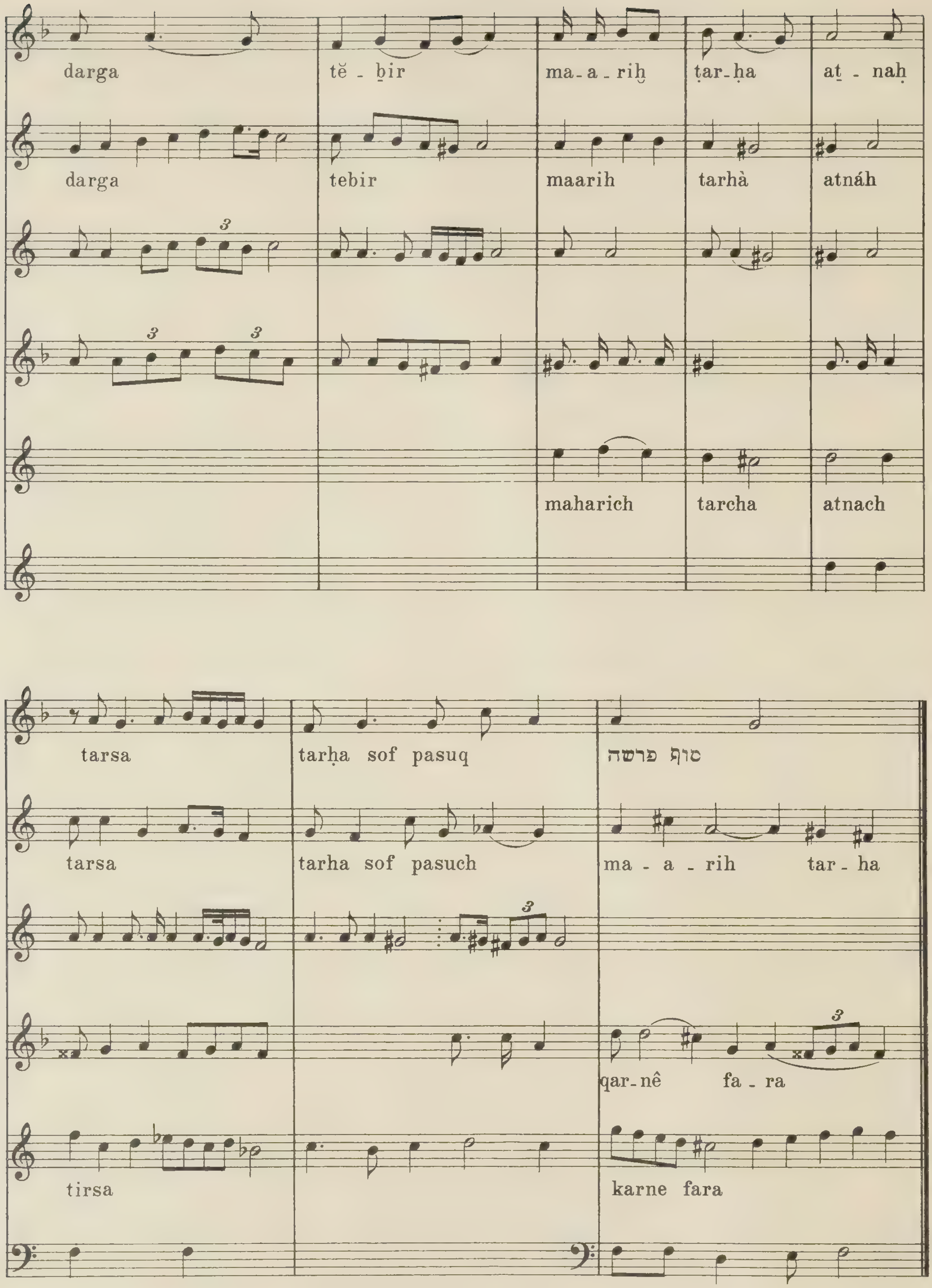
אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

אברהם צבי אידלזון
ירושלם

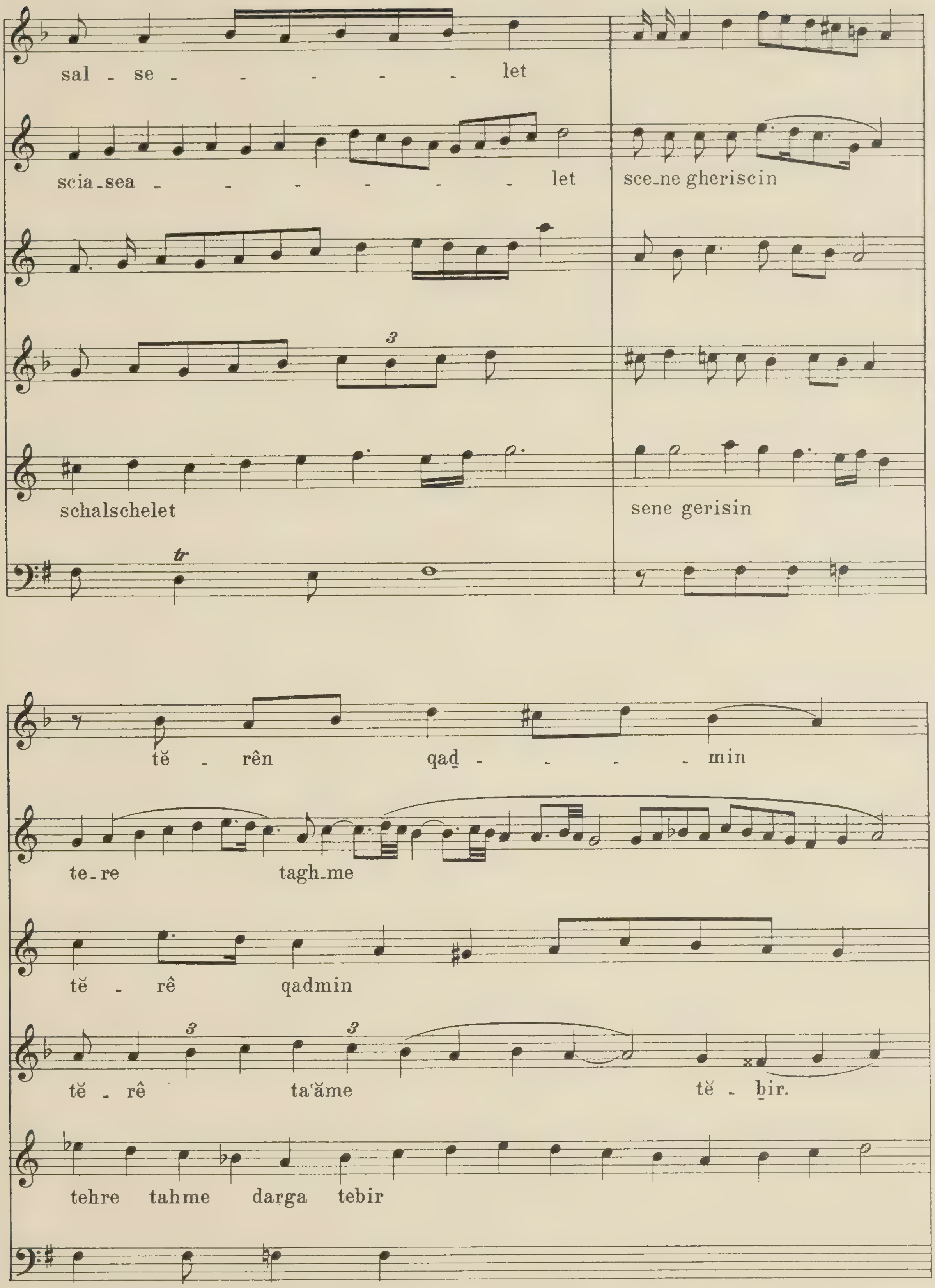
כרך ד׳

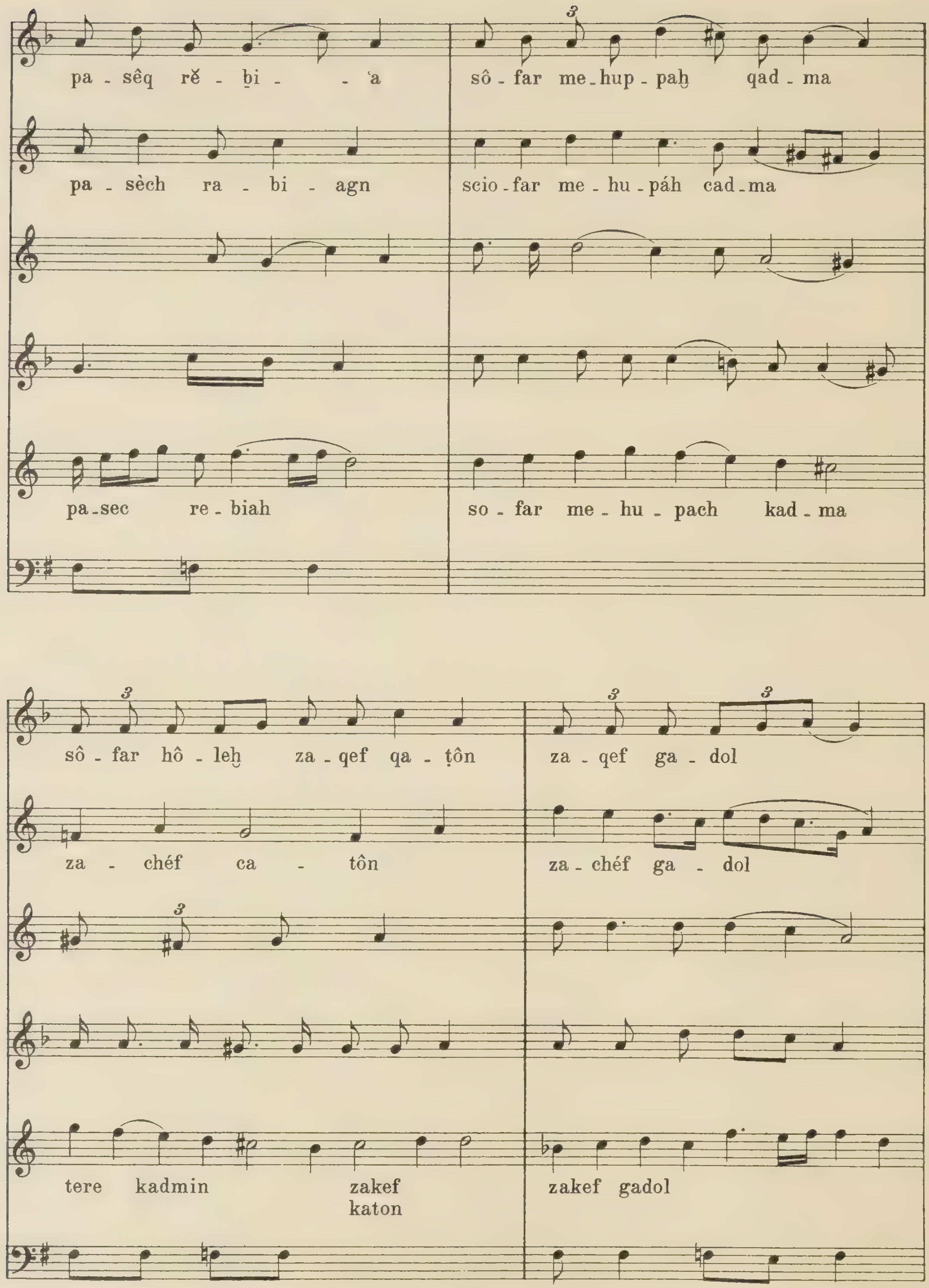
נגינות ספרדי המזרח

הוצאת בנימין הרץ
ירושלם — ברלין — וינה
תרפ״ג

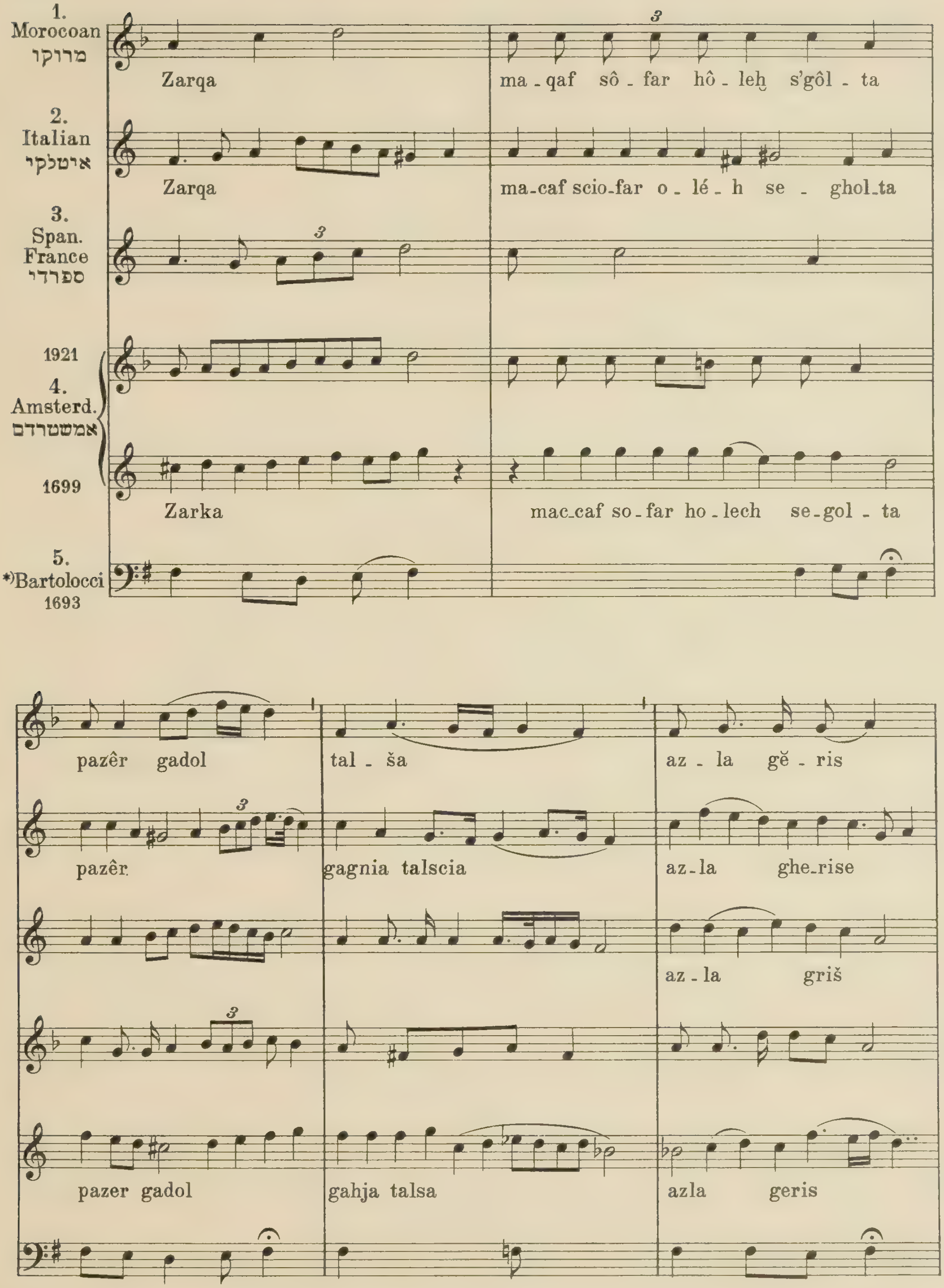

בספוד בריטקופף והרטל, ליפציג.

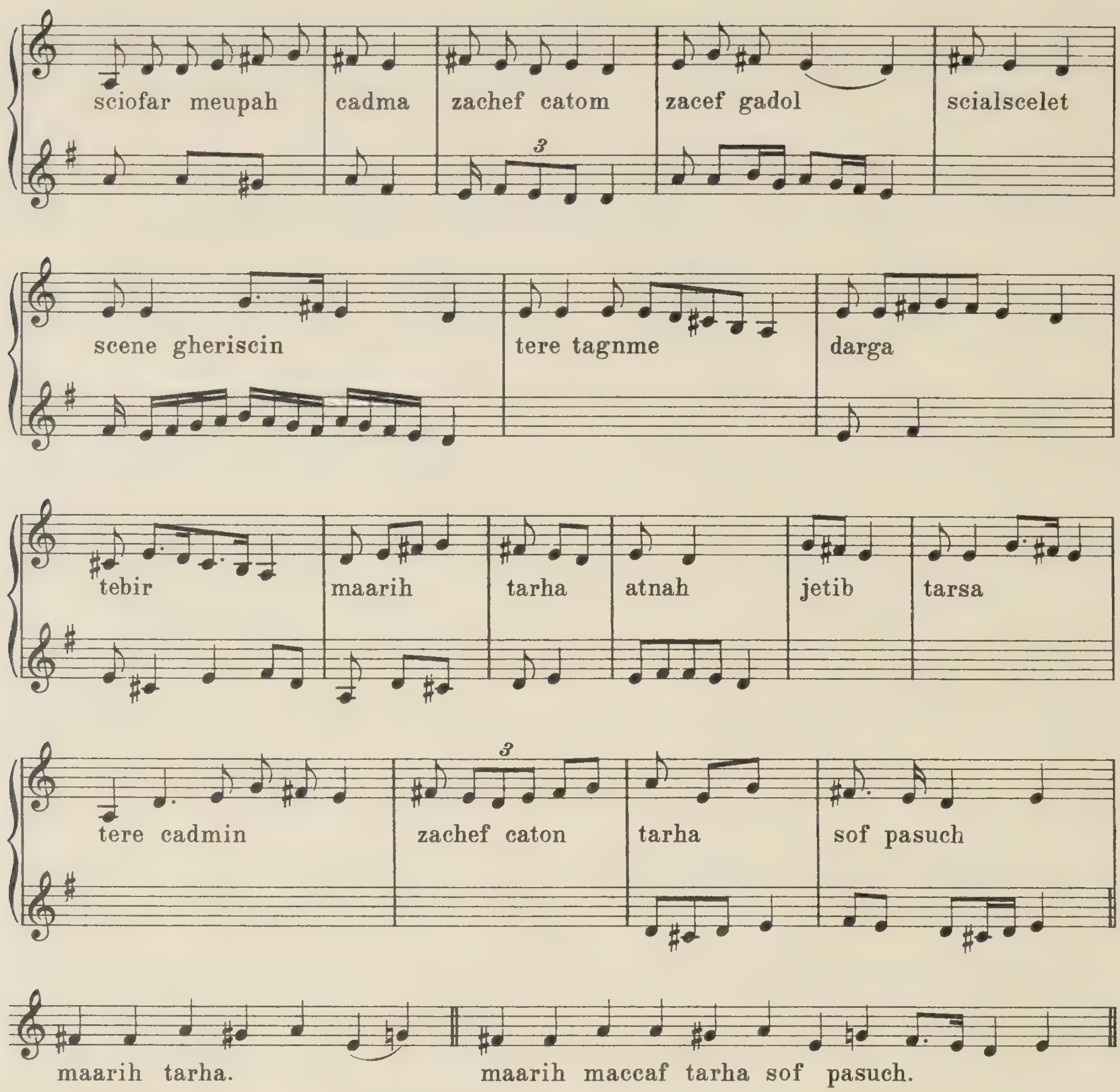

sal - se - - - - - let
scia - sea - - - - - - let
sce - ne gheriscin
schalschelet
sene gerisin
tĕ - rên qad - - - - min
te - re tagh - me
tĕ - rê qadmin
tĕ - rê ta'ăme tĕ - bir.
tehre tahme darga tebir

pa - sêq rě - ḇi - - ʿa
sô - far me_hup - paḫ qad - ma
pa - sèch ra - bi - agn
scio - far me - hu - páh cad_ma
pa_sec re - biah
so - far me - hu - pach kad - ma
sô - far hô - leḫ za - qef qa - ṭôn
za - qef ga - dol
za - chéf ca - tôn
za_chéf ga - dol
tere kadmin zakef katon
zakef gadol

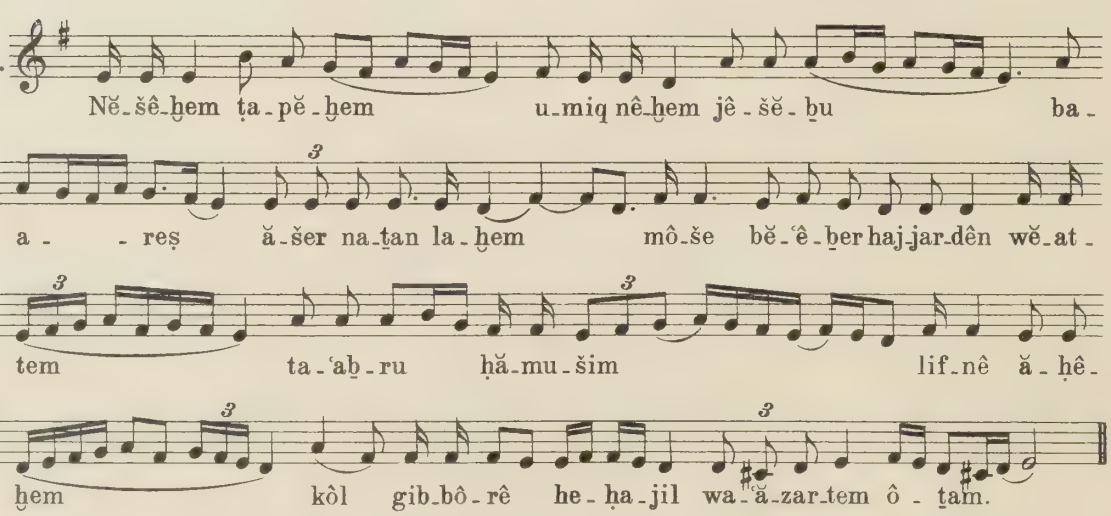
302.

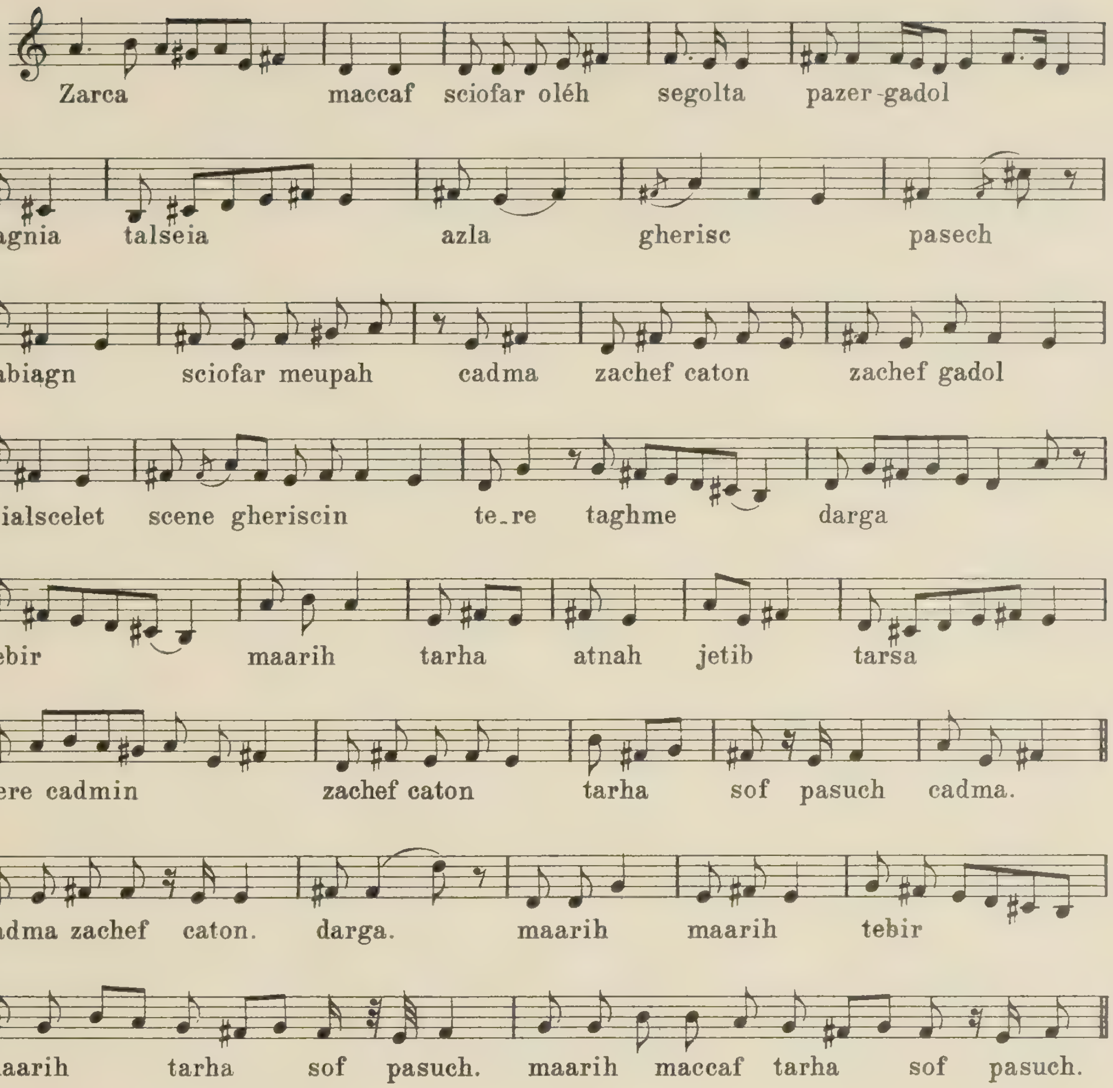
*) Julius Bartolocci, Bibliotheca Rabbinica, IV p. 439–40.

sciofar meupah
cadma
zachef catom
zacef gadol
scialscelet
scene gheriscin
tere tagnme
darga
tebir
maarih
tarha
atnah
jetib
tarsa
tere cadmin
zachef caton
tarha
sof pasuch
3
maarih tarha.
maarih maccaf tarha sof pasuch.

301.

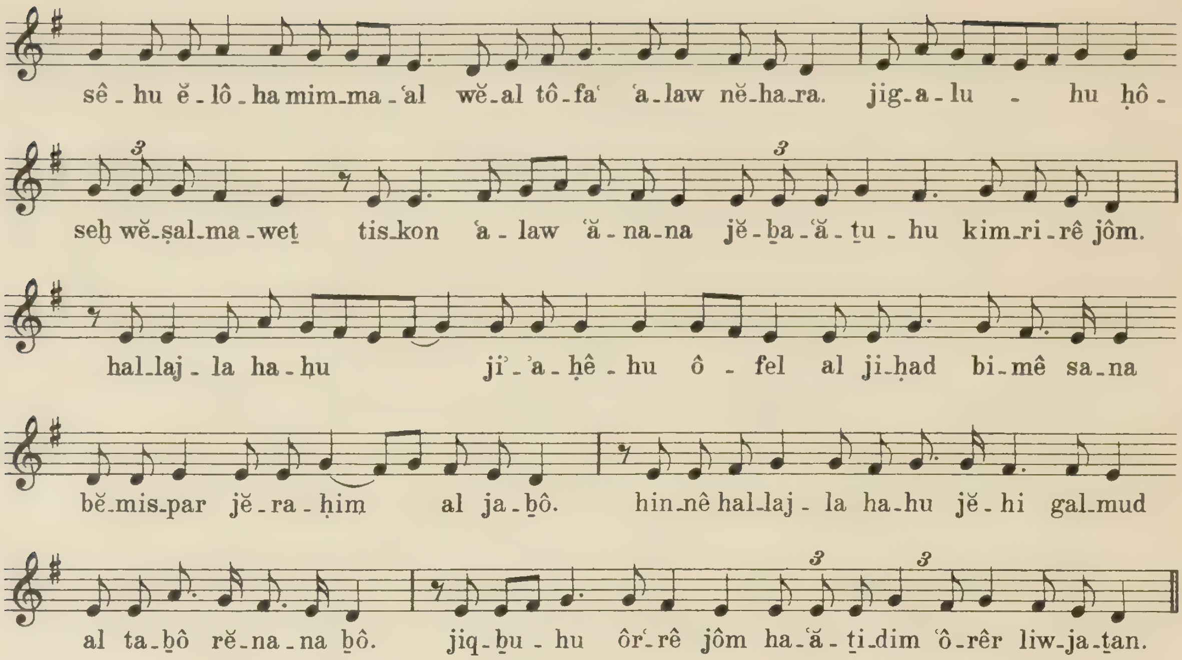

Nĕ-šê-ḫem ṭa-pĕ-ḫem u-miq nê-ḫem jê-šĕ-ḇu ba-
a - reṣ ă-šer na-ṯan la-ḫem mô-še bĕ-ʿê-ḇer haj-jar-dên wĕ-at-
tem ta-ʿaḇ-ru ḥă-mu-šim lif-nê ă-ḥê-
ḫem kôl gib-bô-rê he-ḥa-jil wa-ă-zar-tem ô-ṯam.
3

298.

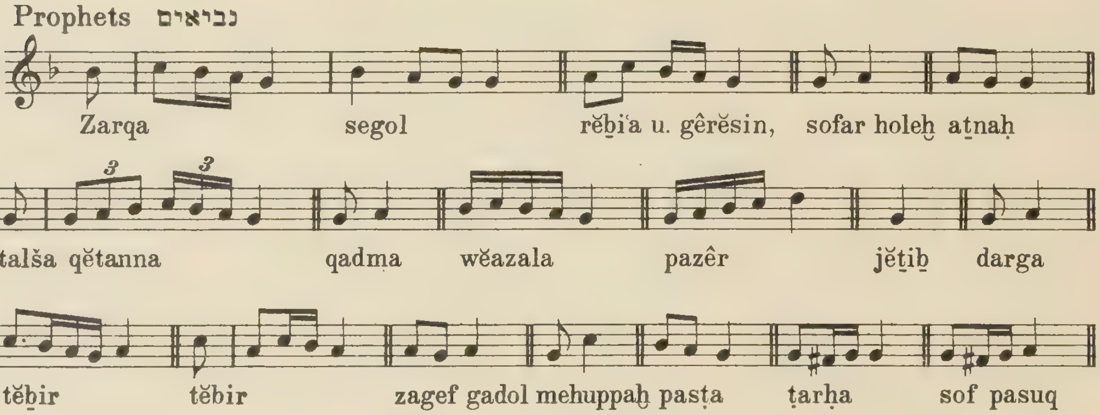
299.
Italian
איטלקי
300.

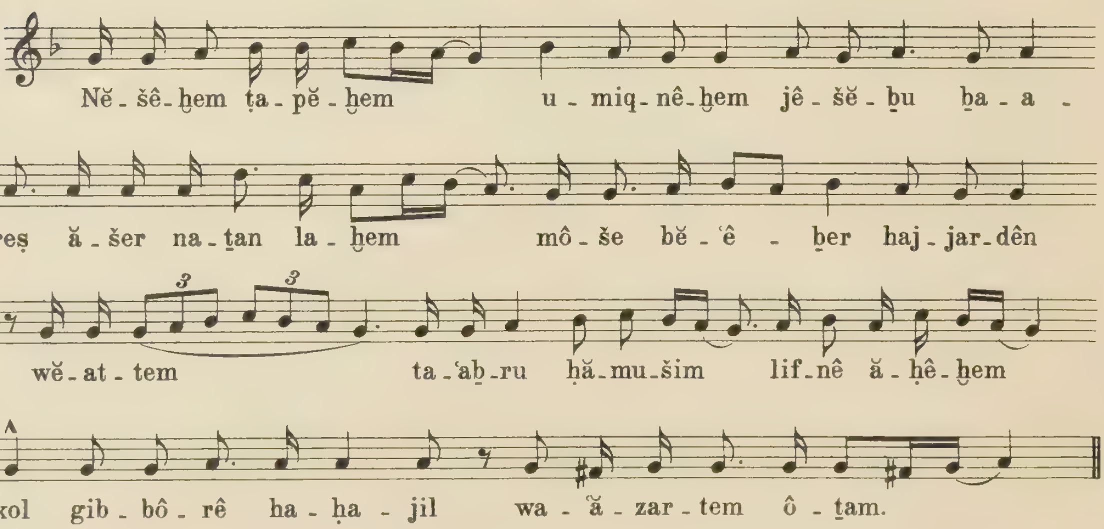

Prophets נביאים

296.

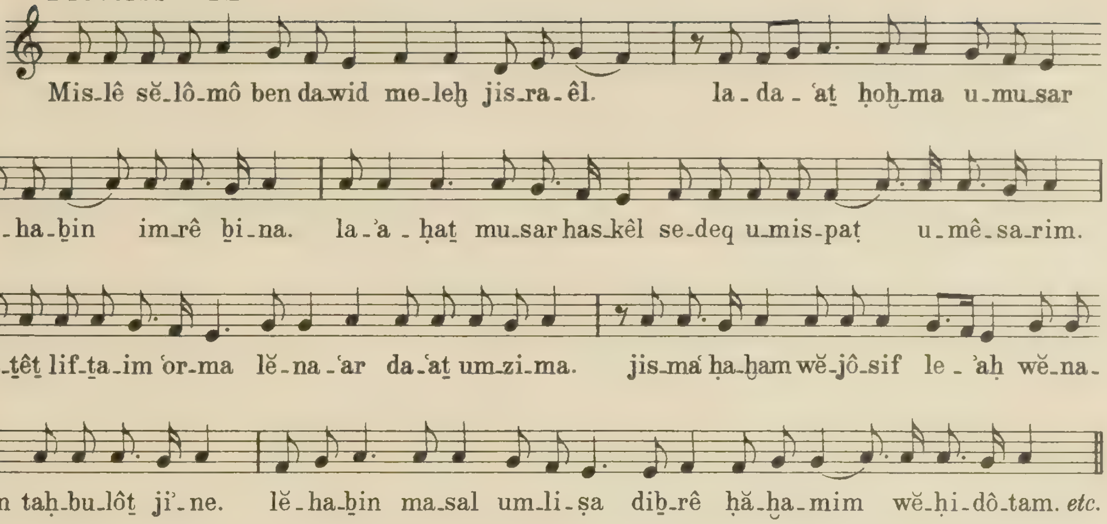

297.

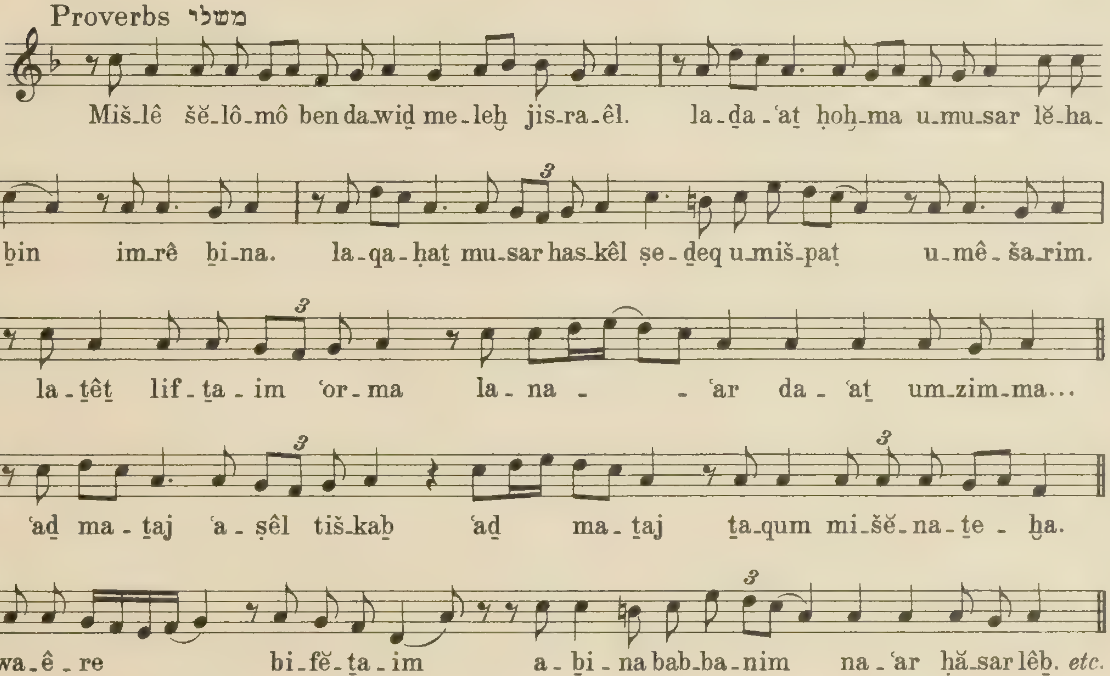
Proverbs משלי

293.

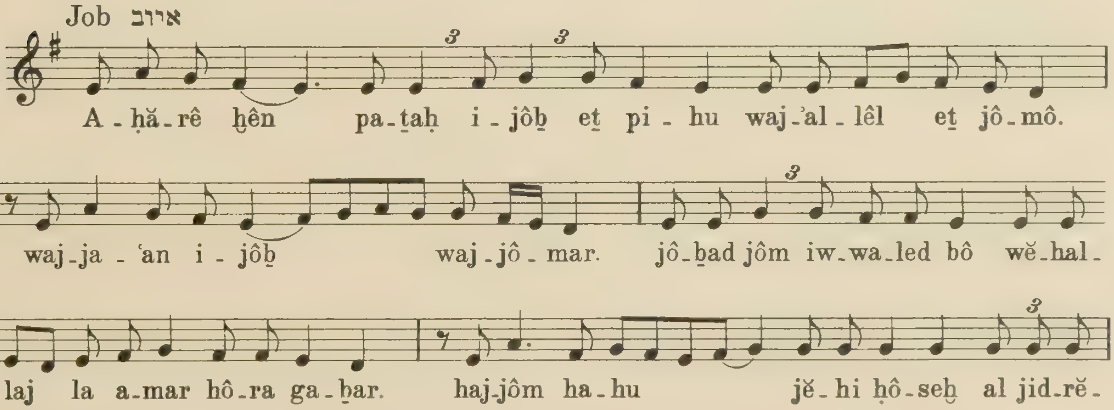
Proverbs משלי

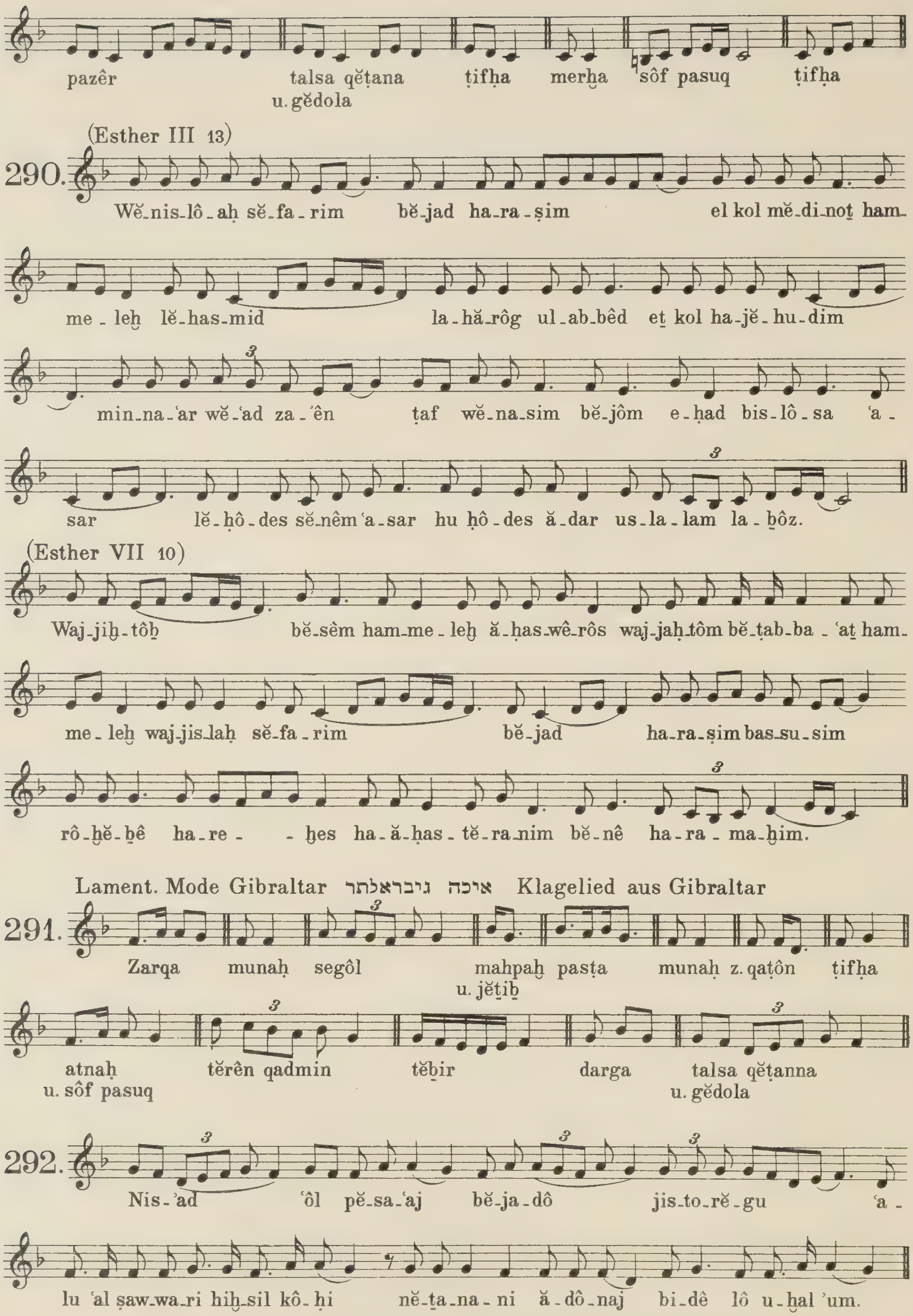
294.

Job איוב

295.

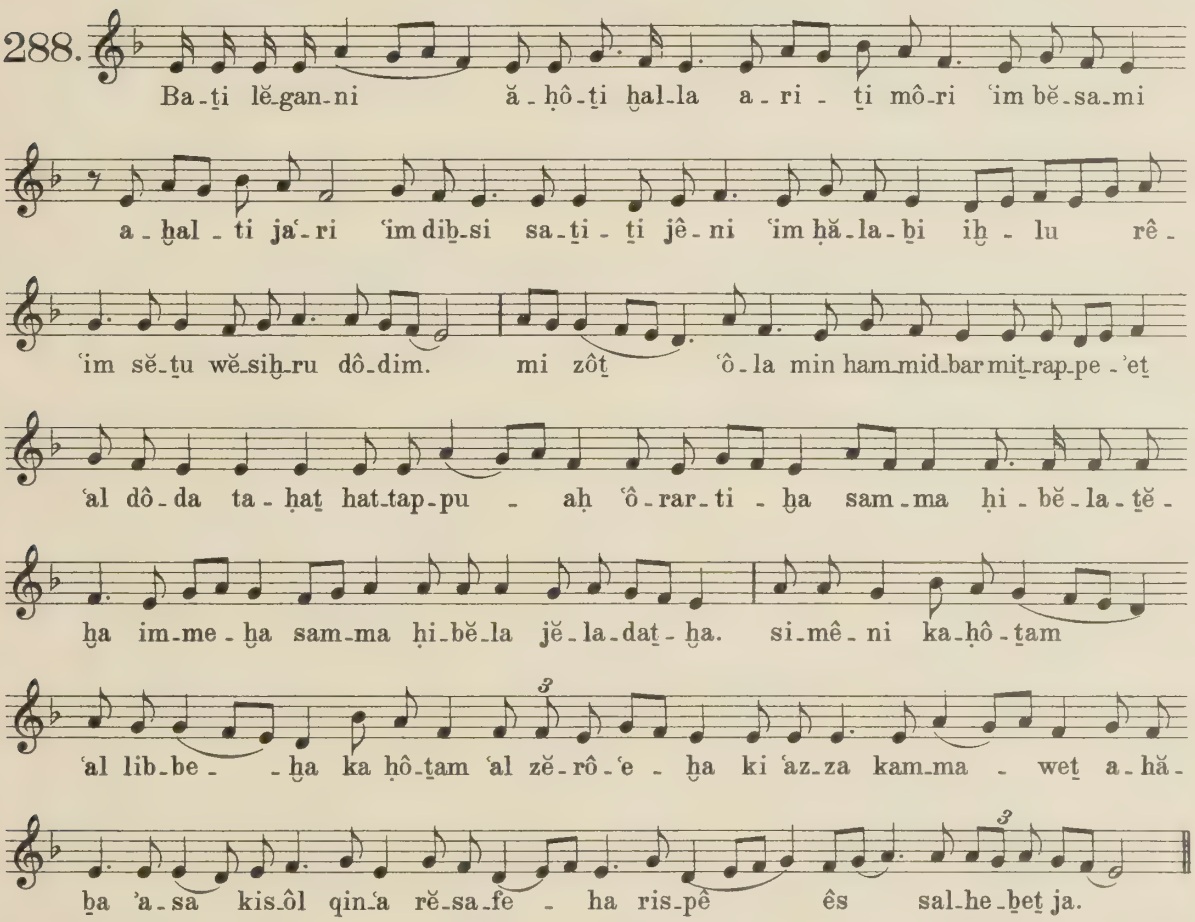

pazêr talsa qĕṭana u. gĕdola ṭifḥa merḥa sôf pasuq ṭifḥa
(Esther III 13)
290.
Wĕ-nis-lô-aḥ sĕ-fa-rim bĕ-jad ha-ra-ṣim el kol mĕ-di-not ham-
me-leḫ lĕ-has-mid la-hă-rôg ul-ab-bêd et kol ha-jĕ-hu-dim
min-na-ʿar wĕ-ʿad za-ʿên ṭaf wĕ-na-sim bĕ-jôm e-ḥad bis-lô-sa ʿa-
sar lĕ-ḥô-des sĕ-nêm ʿa-sar hu ḥô-des ă-dar us-la-lam la-bôz.
(Esther VII 10)
Waj-jiḇ-tôḇ bĕ-sêm ham-me-leḫ ă-ḥas-wê-rôs waj-jaḥ-tôm bĕ-ṭab-ba-ʿat ham-
me-leḫ waj-jis-laḥ sĕ-fa-rim bĕ-jad ha-ra-ṣim bas-su-sim
rô-ḇĕ-ḇê ha-re-ḫes ha-ă-ḥas-tĕ-ra-nim bĕ-nê ha-ra-ma-ḫim.
Lament. Mode Gibraltar איכה גיבראלתר Klagelied aus Gibraltar
291.
Zarqa munaḥ segôl mahpaḥ pasṭa u. jĕtiḇ munaḥ z. qaṭôn ṭifḥa
atnaḥ u. sôf pasuq tĕrên qadmin tĕḇir darga talsa qĕṭanna u. gĕdola
292.
Nis-ʾad ʿôl pĕ-sa-ʿaj bĕ-ja-dô jis-to-rĕ-gu ʿa-
lu ʿal ṣaw-wa-ri hiḫ-sil kô-ḥi nĕ-ta-na-ni ă-dô-naj bi-dê lô u-ḫal ʾum.

Mode of cant. Gibraltar שיה"ש גיברלאטר Hoheliedweise aus Gibraltar

287.

288.

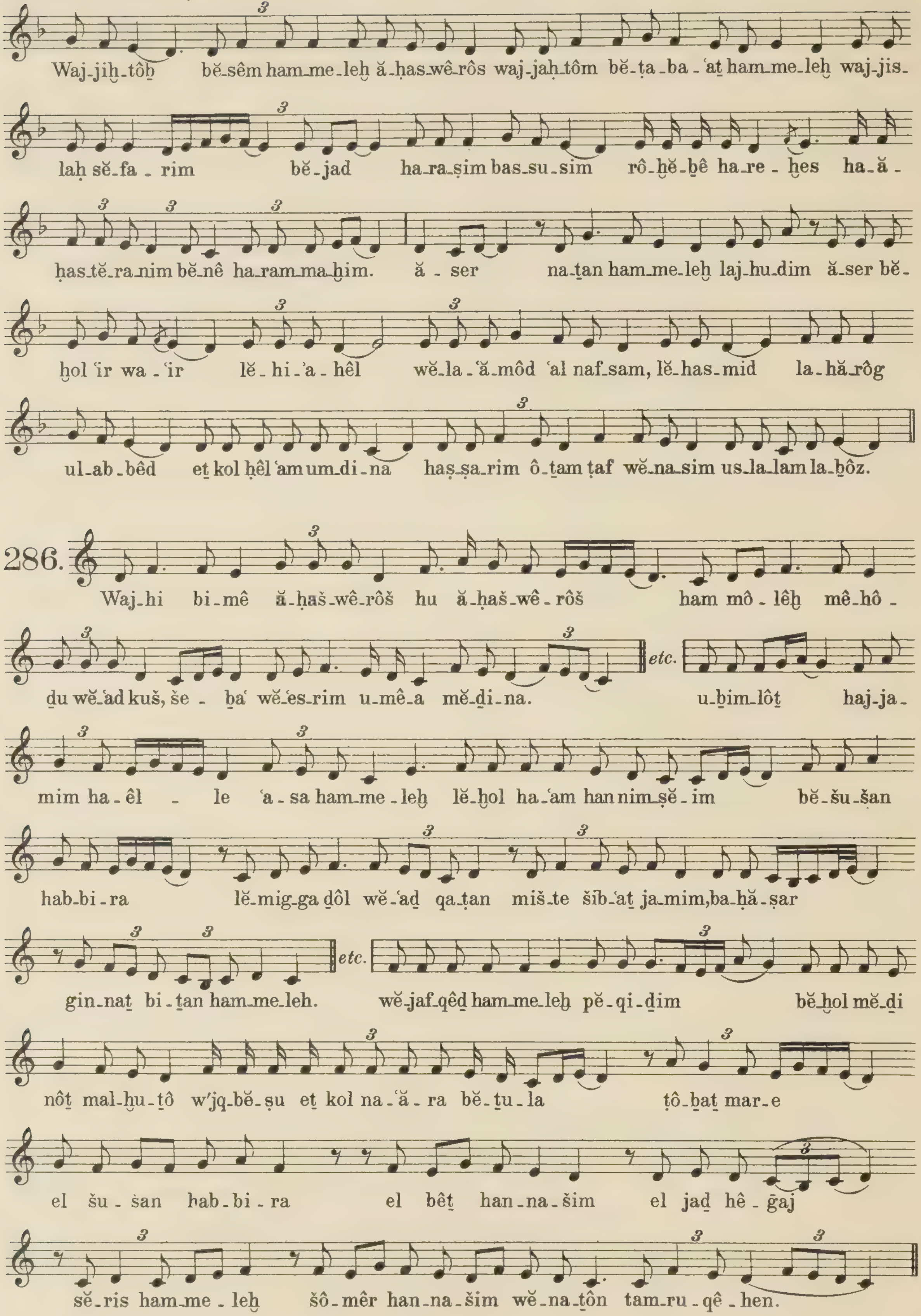

Esther mode Gibraltar אסתר גיברלאטר Esther aus Gibraltar

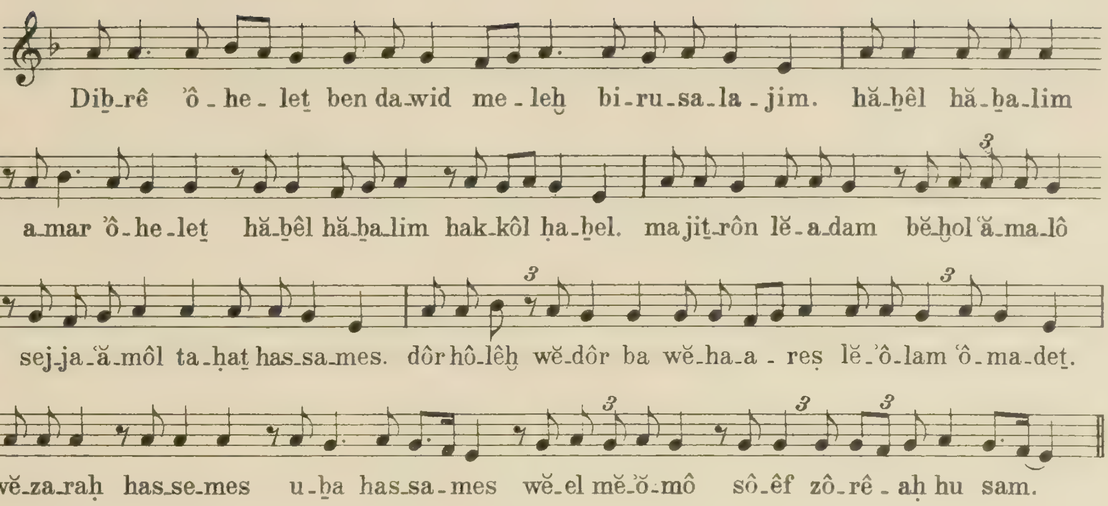
289.

(Esther VIII 10)

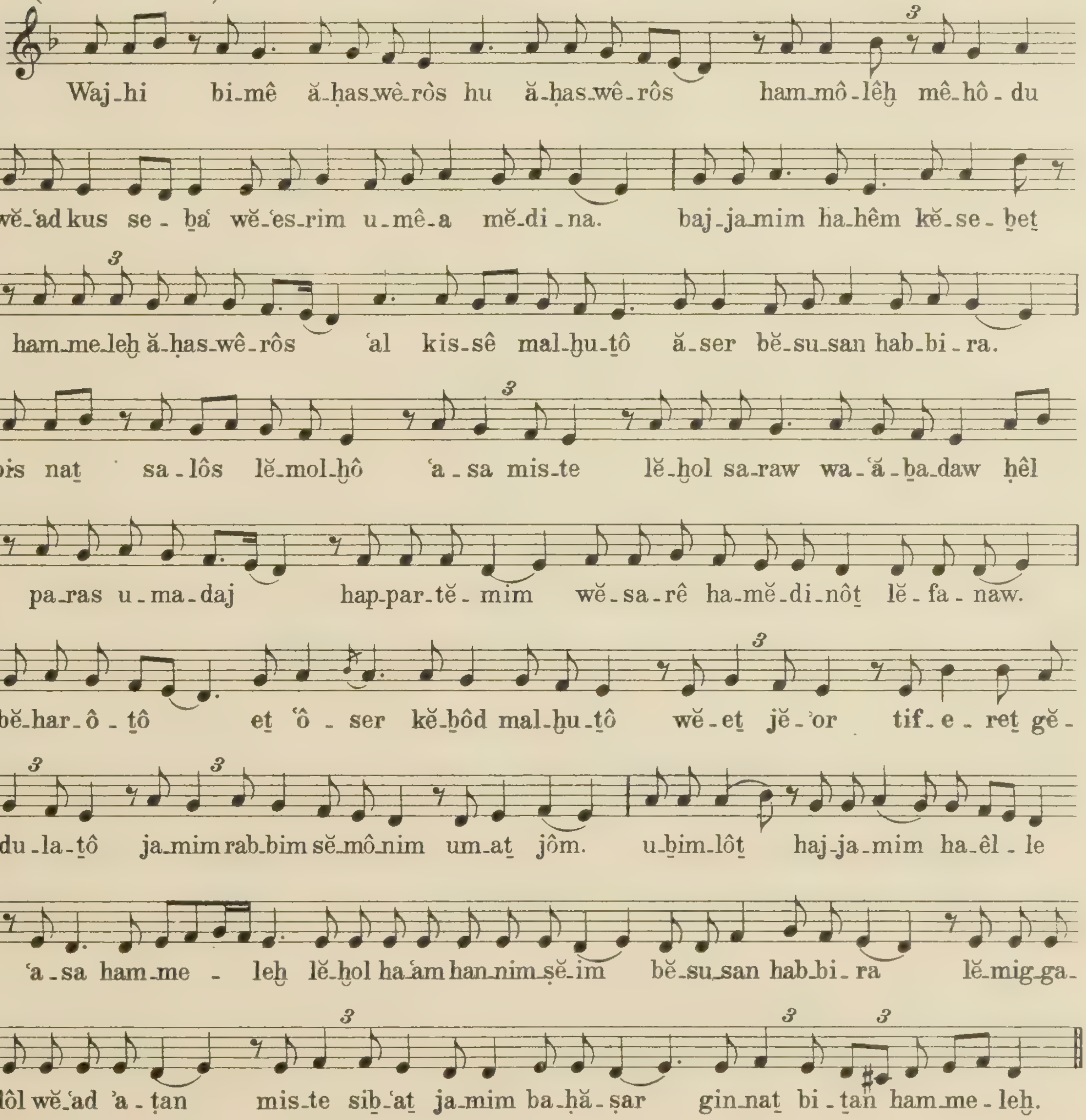

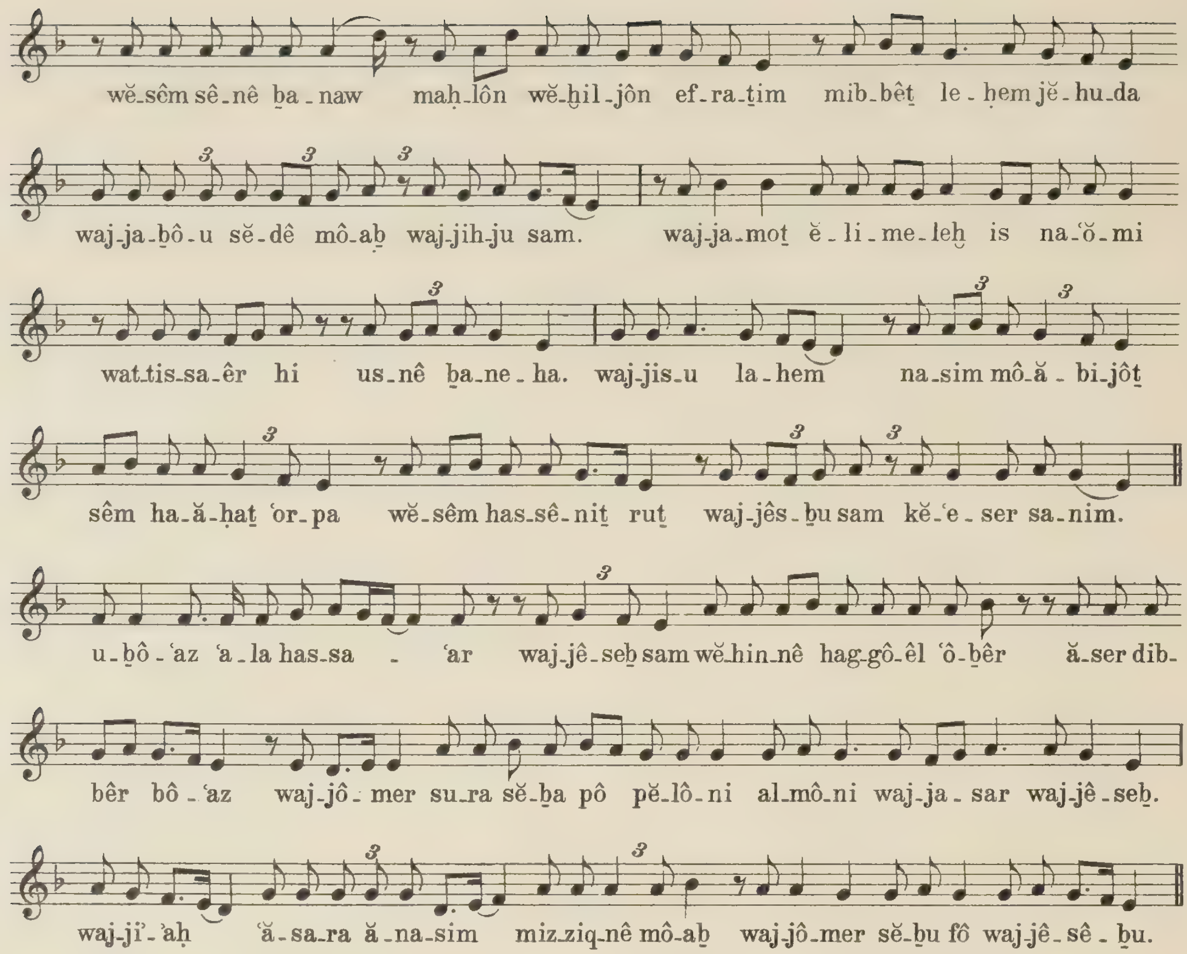
284.

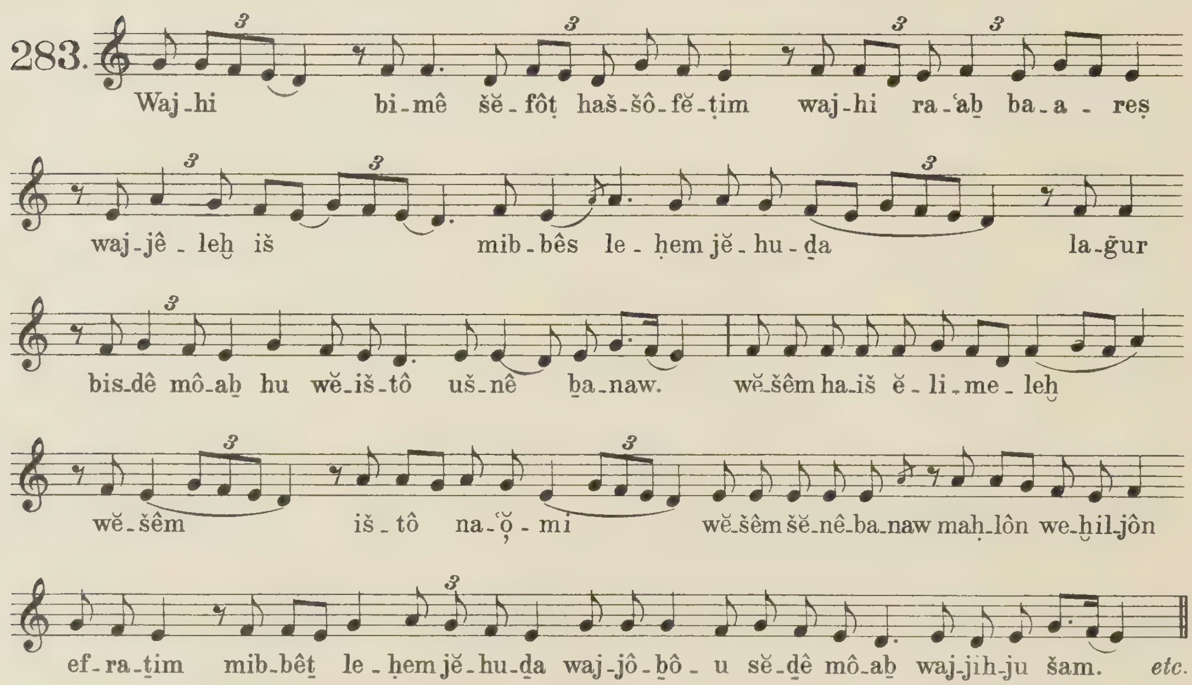

(Esther I 1-5)

285.

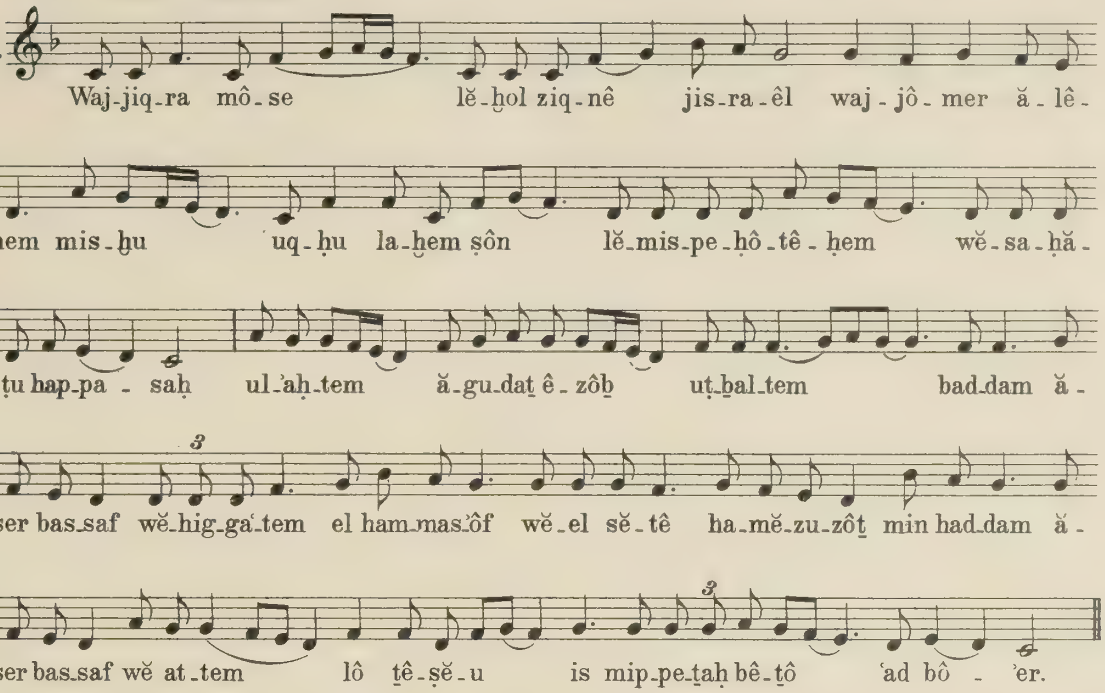

wĕ_sêm sê_nê ba_naw mah_lôn wĕ_hil_jôn ef_ra_tim mib_bêt le_hem jĕ_hu_da
waj_ja_bô_u sĕ_dê mô_ab waj_jih_ju sam. waj_ja_mot ĕ_li_me_leh is na_ʿŏ_mi
wat_tis_sa_êr hi us_nê ba_ne_ha. waj_jis_u la_hem na_sim mô_ă_bi_jôt
sêm ha_ă_hat ʿor_pa wĕ_sêm has_sê_nit rut waj_jês_bu sam kĕ_ʿe_ser sa_nim.
u_bô_ʿaz ʿa_la has_sa_ʿar waj_jê_seb sam wĕ_hin_nê hag_gô_êl ʿô_bêr ă_ser dib_
bêr bô_ʿaz waj_jô_mer su_ra sĕ_ba pô pĕ_lô_ni al_mô_ni waj_ja_sar waj_jê_seb.
waj_ji'_ah ʿă_sa_ra ă_na_sim miz_ziq_nê mô_ab waj_jô_mer sĕ_bu fô waj_jê_sê_bu.

283.
Waj_hi bi_mê šĕ_fôt haš_šô_fĕ_tim waj_hi ra_ʿab ba_a_reṣ
waj_jê_leh iš mib_bês le_hem jĕ_hu_da la_ğur
bis_dê mô_ab hu wĕ_iš_tô uš_nê ba_naw. wĕ_šêm ha_iš ĕ_li_me_leh
wĕ_šêm iš_tô na_ʿọ_mi wĕ_šêm šĕ_nê_ba_naw mah_lôn we_hil_jôn
ef_ra_tim mib_bêt le_hem jĕ_hu_da waj_jô_bô_u sĕ_dê mô_ab waj_jih_ju šam. etc.

Mode of Pent. Gibraltar for Passover קה"ת גיבראלתר לפסח Pentateuchweise für Ostern aus Gibraltar

280.

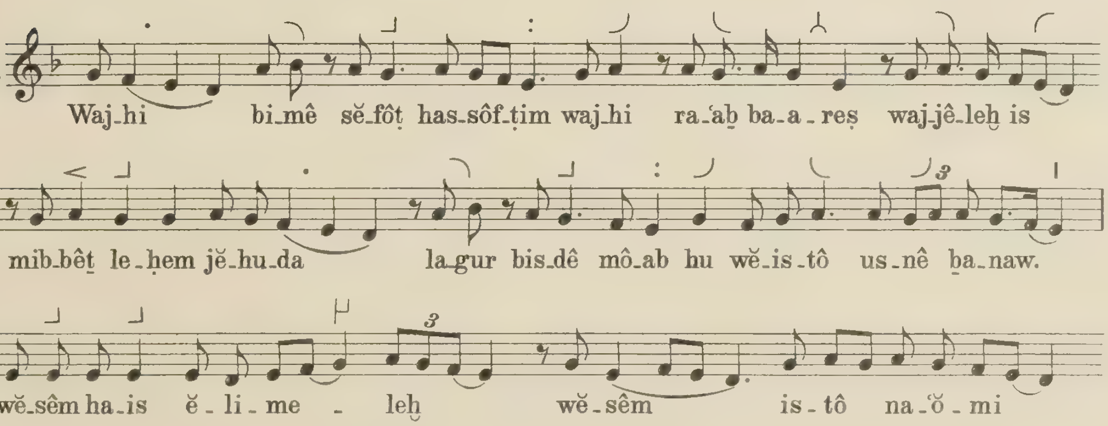

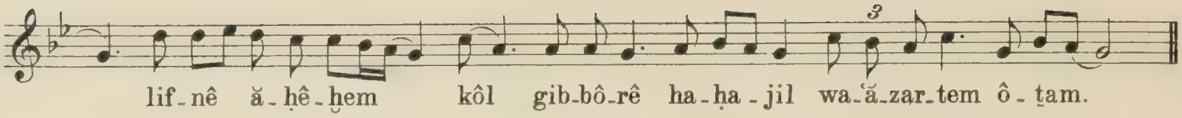
Ruth רות

281.

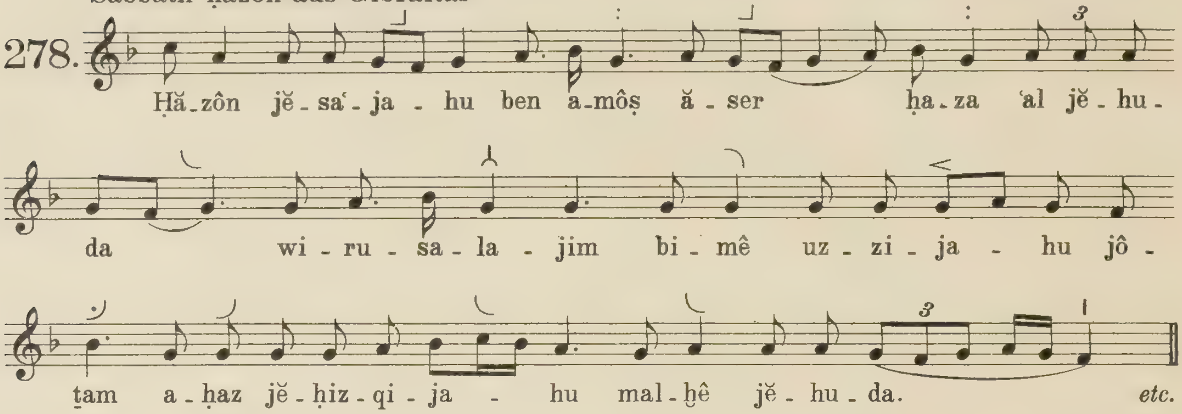
282.

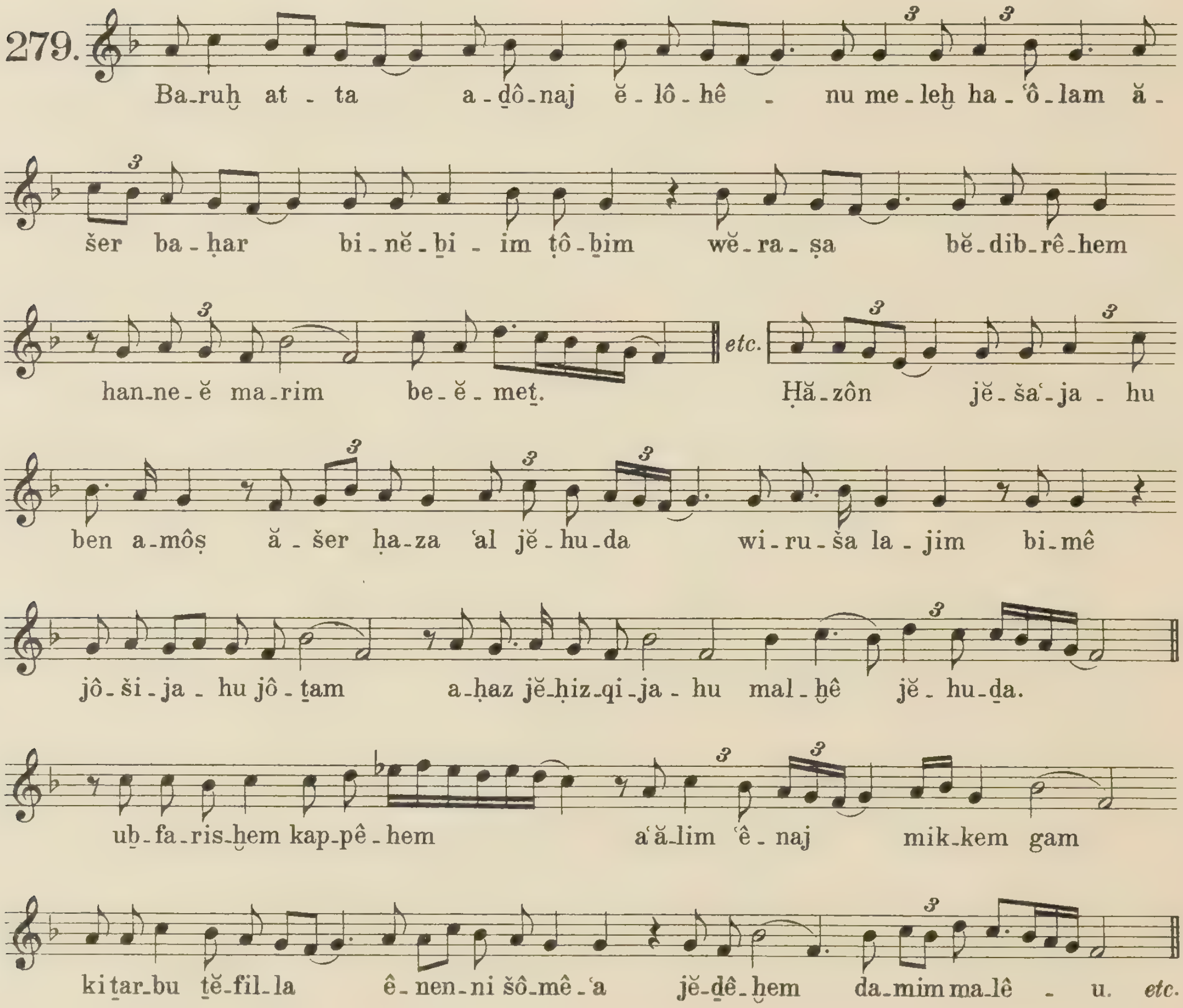

Haftara Gibraltar for Sabbath ḥazôn הפטרה גיבראלתר לשבת חזון Hafṭara für Sabbath ḥăzôn aus Gibraltar

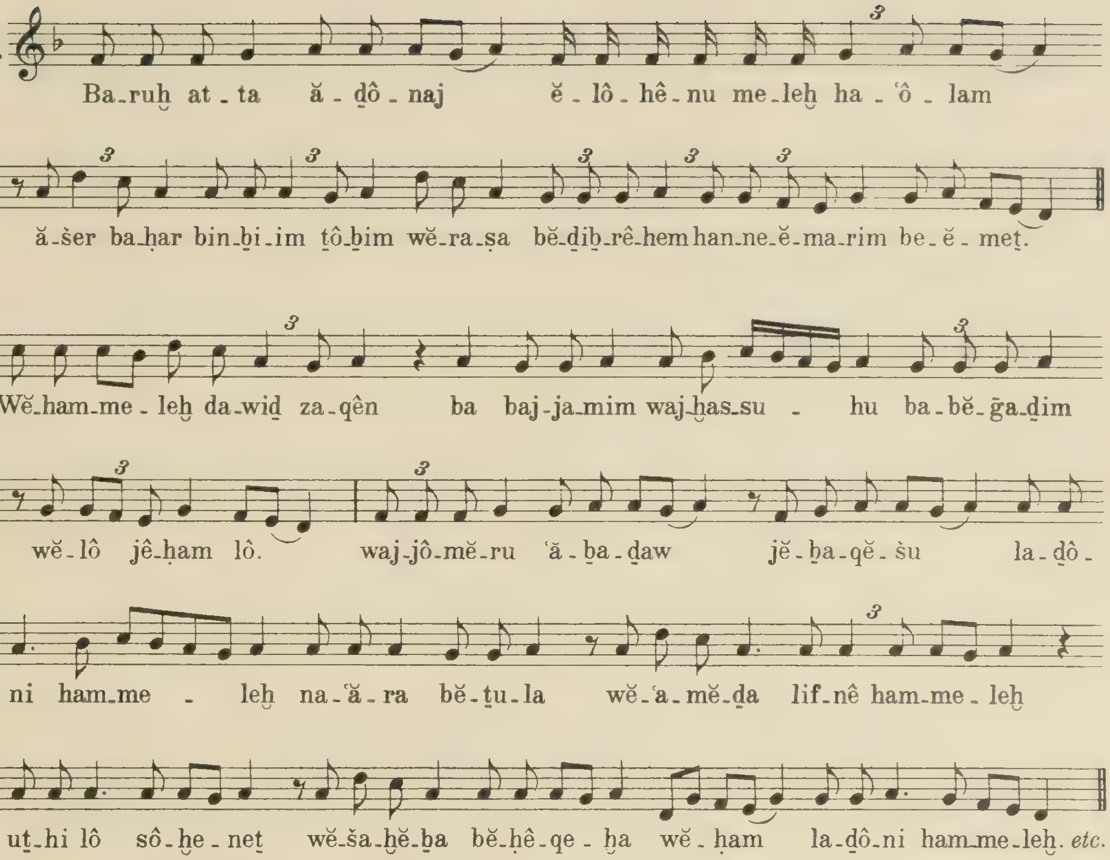
278.

279.

275.

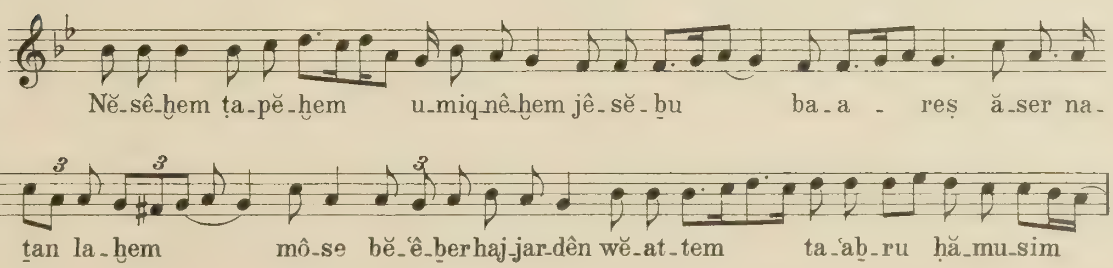

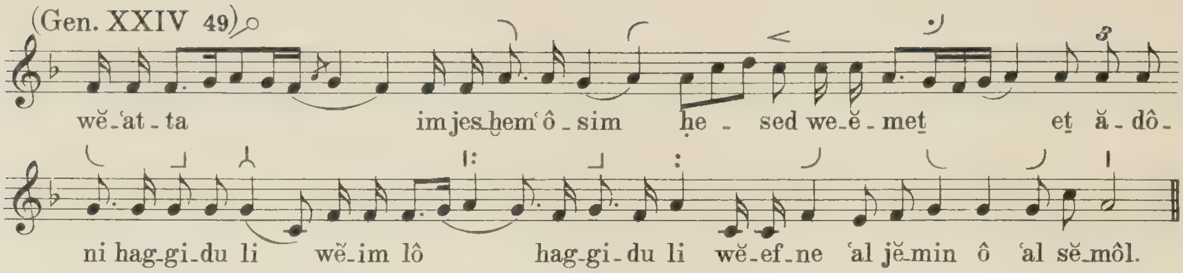
Mode of Prophets Gibraltar for the Feasts נביאים גיבראלתר ליו"ט Prophetenweise für Feiertage aus Gibraltar

276.

277.

Nĕbiim (Prophets) נביאים

271.

272.

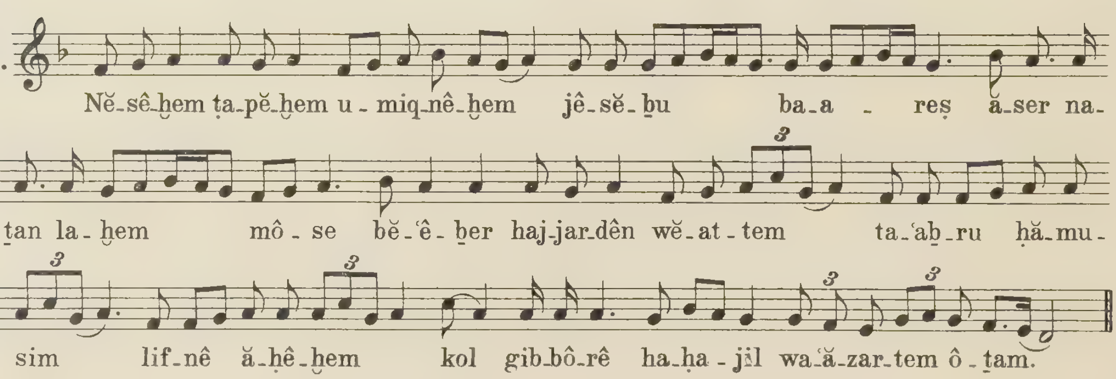

Mode of Prophets-Gibraltar נביאים גיבראלתר Prophetenweise Gibraltar

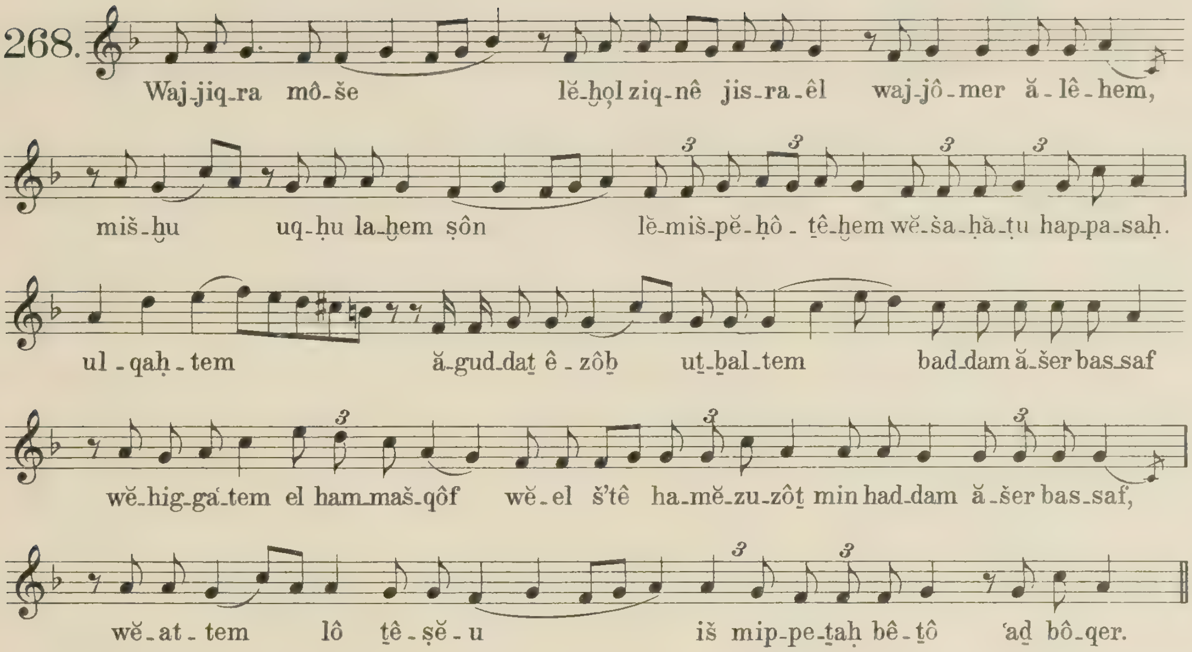
273.

274.

268.

גיבראלתר Gibraltar

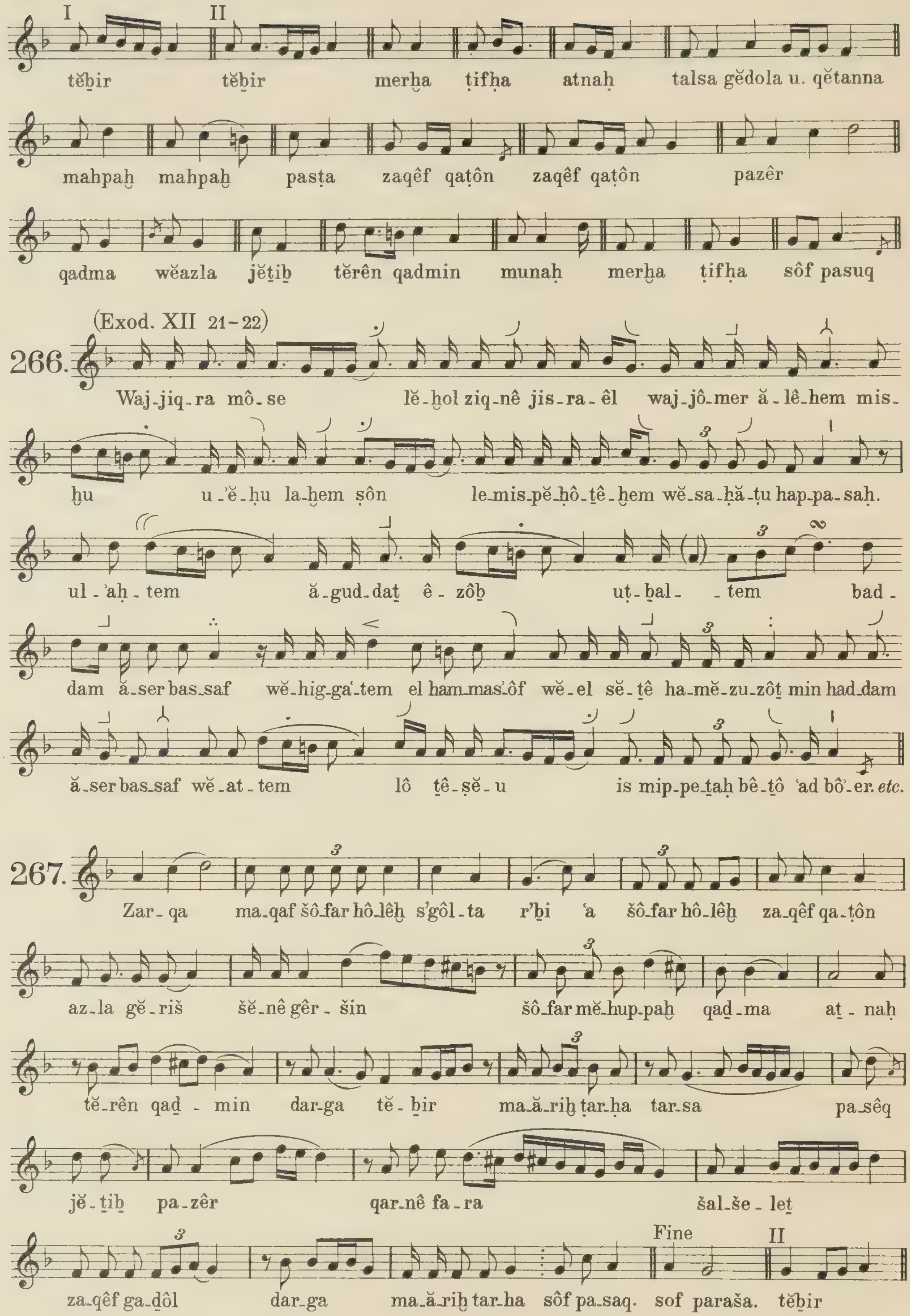
269.

(Gen. XXV 19–20)

270.

I
II
tĕbir
tĕbir
merha
ṭifha
atnaḥ
talsa gĕdola u. qĕtanna
mahpaḥ
mahpaḥ
pasṭa
zaqêf qaṭôn
zaqêf qaṭôn
pazêr
qadma
wĕazla
jĕṯib
tĕrên qadmin
munaḥ
merha
ṭifha
sôf pasuq
(Exod. XII 21-22)
266.
Waj-jiq-ra mô-se lĕ-hol ziq-nê jis-ra-êl waj-jô-mer ă-lê-hem mis-
hu u-ʼĕ-ḥu la-hem ṣôn le-mis-pĕ-ḥô-ṯê-hem wĕ-sa-ḥă-ṭu hap-pa-saḥ.
ul-ʼaḥ-tem ă-gud-daṯ ê-zôb uṭ-bal-tem bad-
dam ă-ser bas-saf wĕ-hig-gaʻ-tem el ham-masʻôf wĕ-el sĕ-ṯê ha-mĕ-zu-zôṯ min had-dam
ă-ser bas-saf wĕ-at-tem lô ṯê-ṣĕ-u is mip-pe-ṯaḥ bê-ṯô ʻad bô-er. etc.
267.
Zar-qa ma-qaf šô-far hô-lêḥ s'gôl-ta r'bi ʻa šô-far hô-lêḥ za-qêf qa-ṭôn
az-la gĕ-riš šĕ-nê gêr-šin šô-far mĕ-hup-paḥ qad-ma at-naḥ
tĕ-rên qad-min dar-ga tĕ-bir ma-ă-riḥ ṭar-ḥa tar-sa pa-sêq
jĕ-ṯib pa-zêr qar-nê fa-ra šal-še-leṯ
za-qêf ga-dôl dar-ga ma-ă-riḥ tar-ha sôf pa-saq. sof paraša. tĕbir
Fine
II

VII Intonations of the biblical accents טעמי תנ״ך

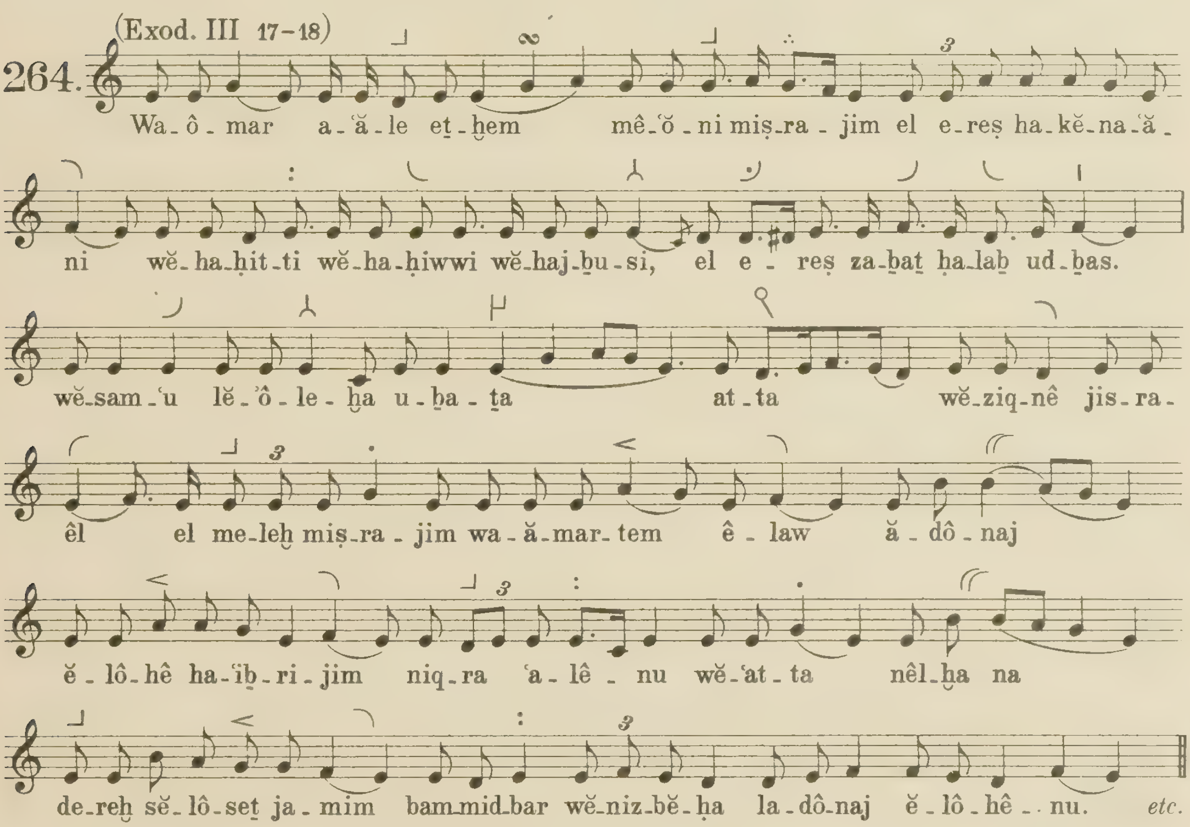
Bibelintonationen

263.

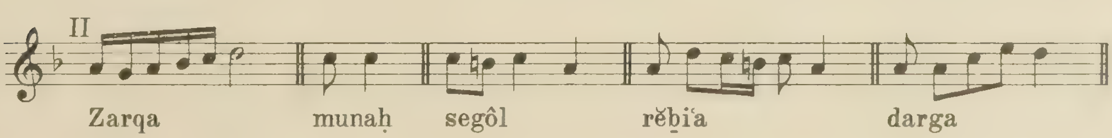

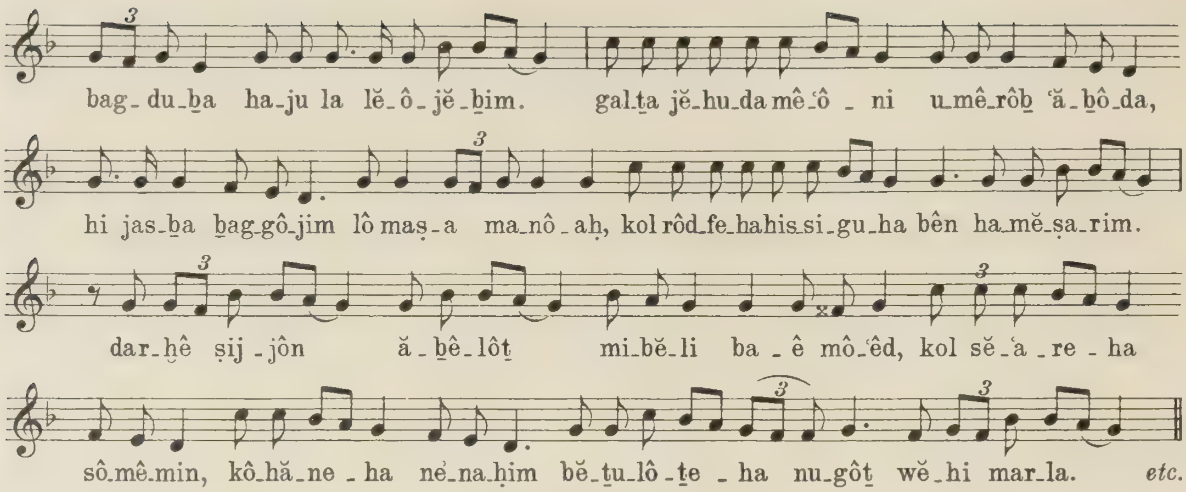
(Exod. III 17–18)

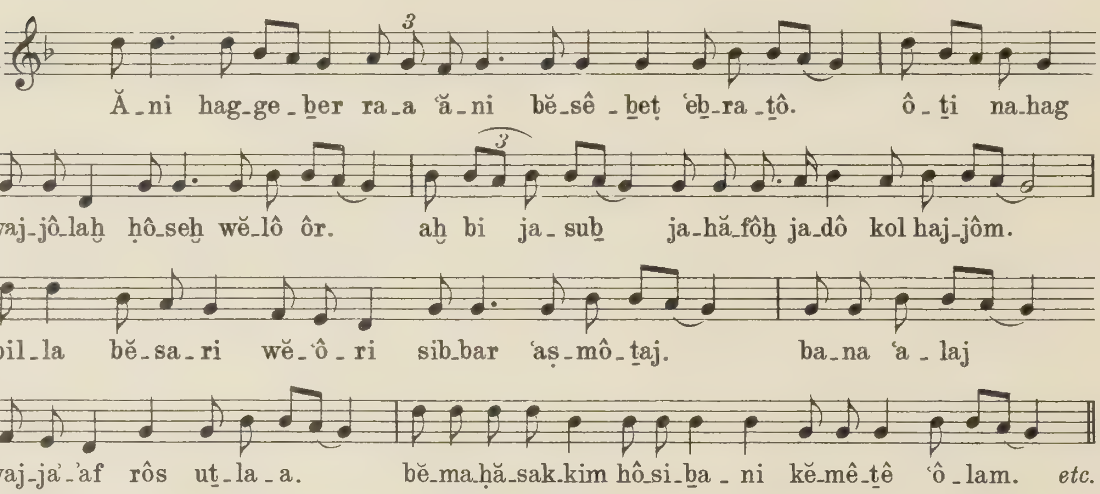
264.

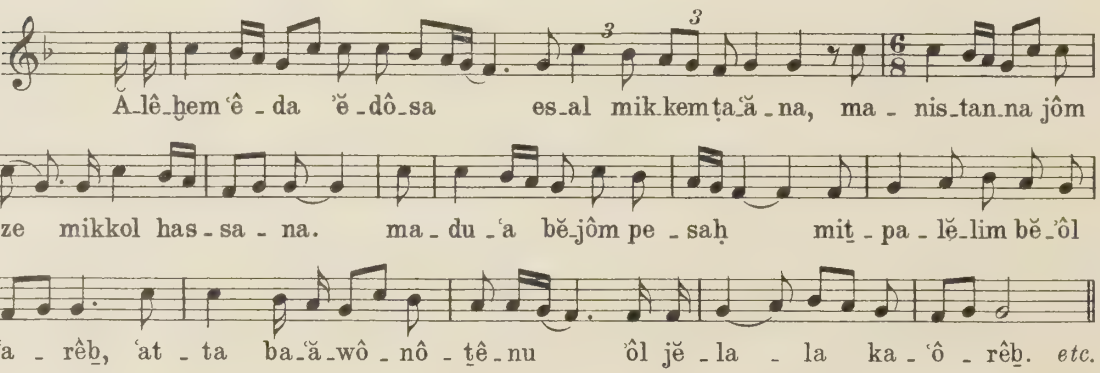

265.

bag_du_ba ha_ju la lĕ_ô_jĕ_bim. gal_ta jĕ_hu_da mê_ʿô _ ni u_mê_rôb ʿă_bô_da,
hi jas_ba bag_gô_jim lô maṣ_a ma_nô_aḥ, kol rôd_fe_ha his_si_gu_ha bên ha_mĕ_ṣa_rim.
dar_hê ṣij _ jôn ă _ bê_lôt mi_bĕ_li ba _ ê mô_ʿêd, kol sĕ_ʿa _ re _ ha
sô_mê_min, kô_hă_ne _ ha neʾ_na_ḥim bĕ_tu_lô _ te _ ha nu_gôt wĕ_hi mar_la. etc.

260.

Ă _ ni hag_ge _ ber ra_a ʿă_ni bĕ_sê _ beṭ ʿeb_ra _ tô. ô _ ti na_hag
waj_jô_laḥ ḥô_seḥ wĕ_lô ôr. aḥ bi ja _ sub ja_hă_fôḥ ja_dô kol haj_jôm.
bil _ la bĕ_sa_ri wĕ_ʿô _ ri sib_bar ʿaṣ_mô_taj. ba_na ʿa _ laj
waj_ja_ʿaf rôs ut_la _ a. bĕ_ma_ḥă_sak_kim hô_si_ba _ ni kĕ_mê_tê ʿô _ lam. etc.

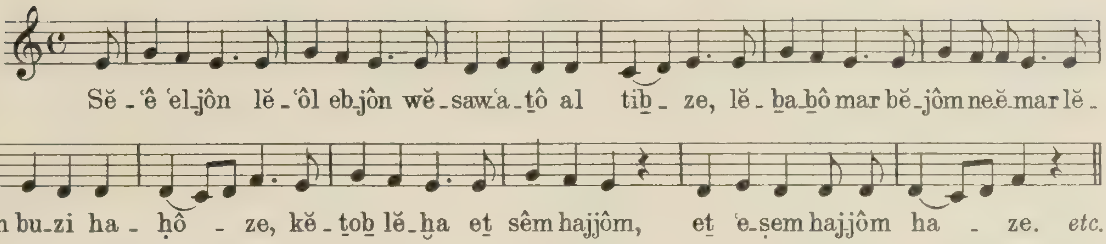
261.

Ă_lê_hem ʿê _ da ʾĕ _ dô_sa es_al mik_kem ṭa_ʿă _ na, ma _ nis_tan_na jôm
ze mikkol has _ sa _ na. ma _ du _ ʿa bĕ_jôm pe _ saḥ miṯ _ pa _ lĕ_lim bĕ_ʿôl
ʿa _ rêb, ʿat _ ta ba_ʿă_wô _ nô _ ṯê_nu ʿôl jĕ _ la _ la ka _ ʿô _ rêb. etc.

262.

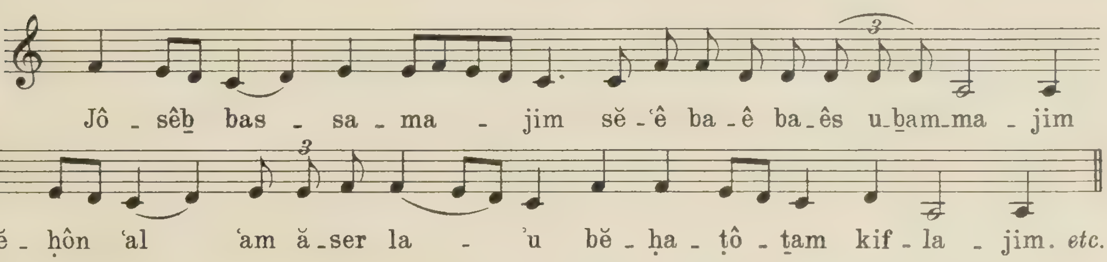
Sôm _ rôn ʿôl tit _ tên mĕ_ṣa _ u _ ni ʿa _ wô _ naj,
lĕ _ e _ _ _ reṣ ă _ ḥe _ ret jĕ _ ṣa_u _ _ _ _ ni ba _ naj. etc.

VI Qinôt קינות

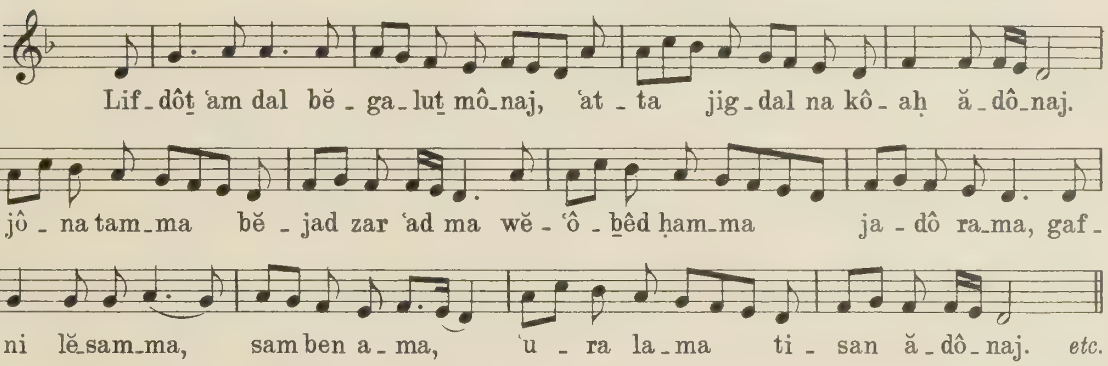
255.

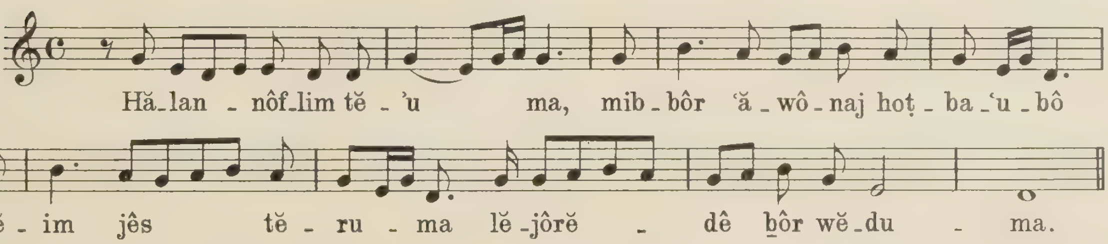
256.

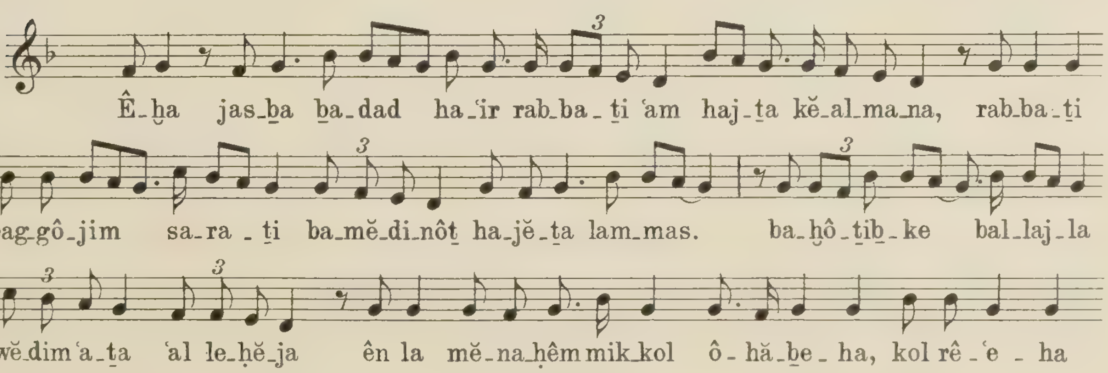
257.

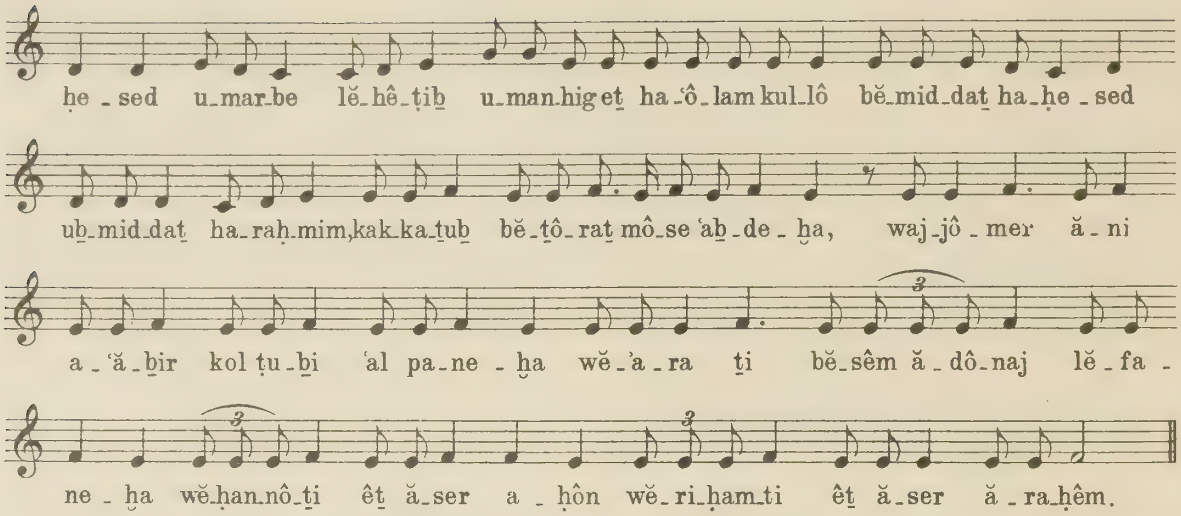

258.

259.

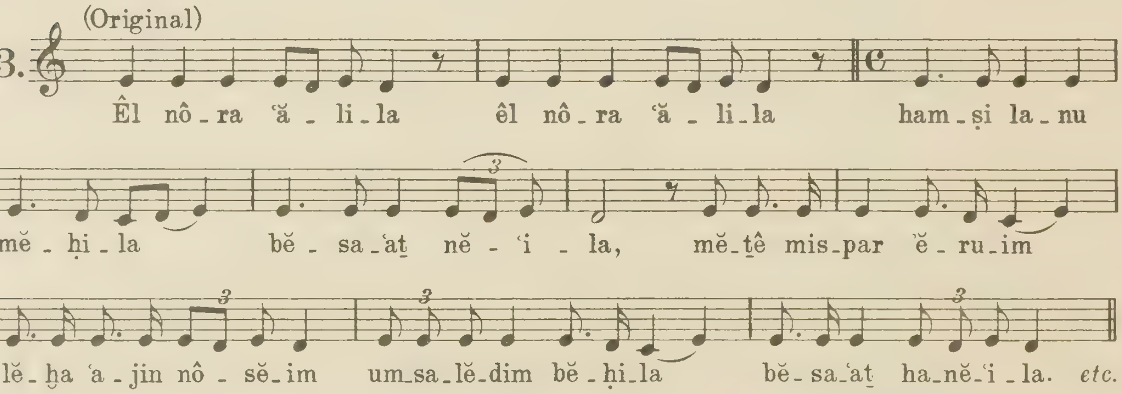

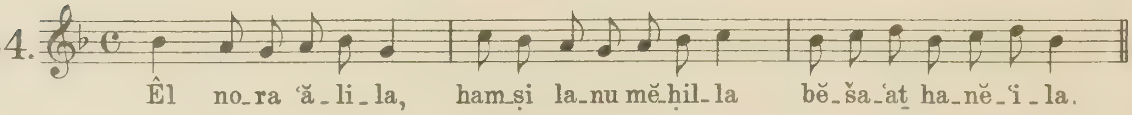
252.

253. (Original)

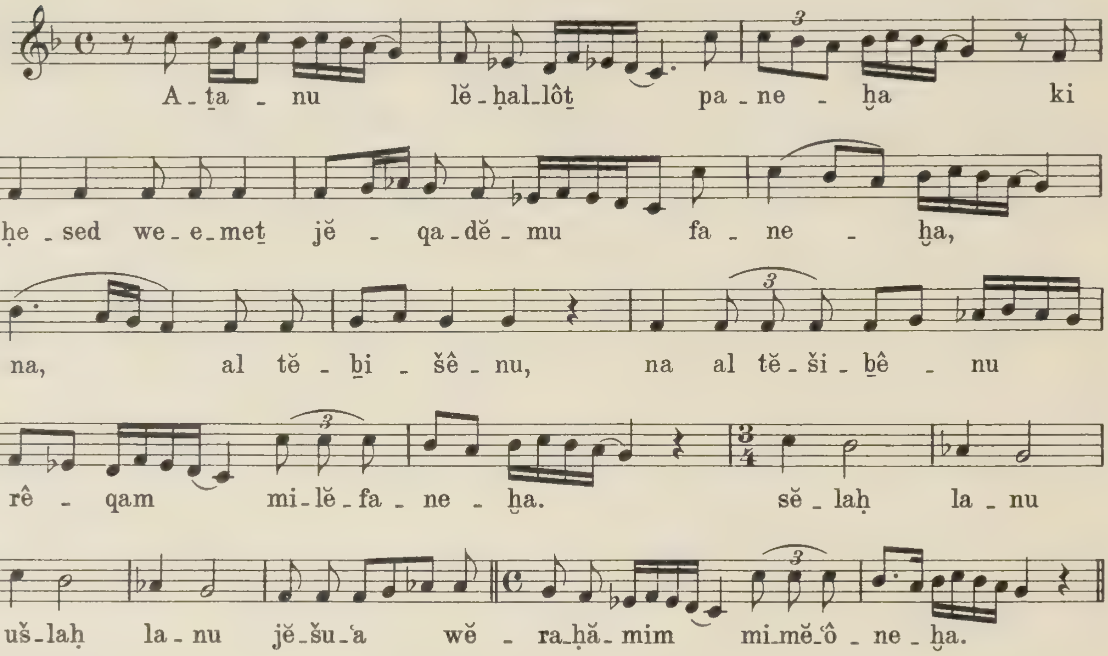
254.

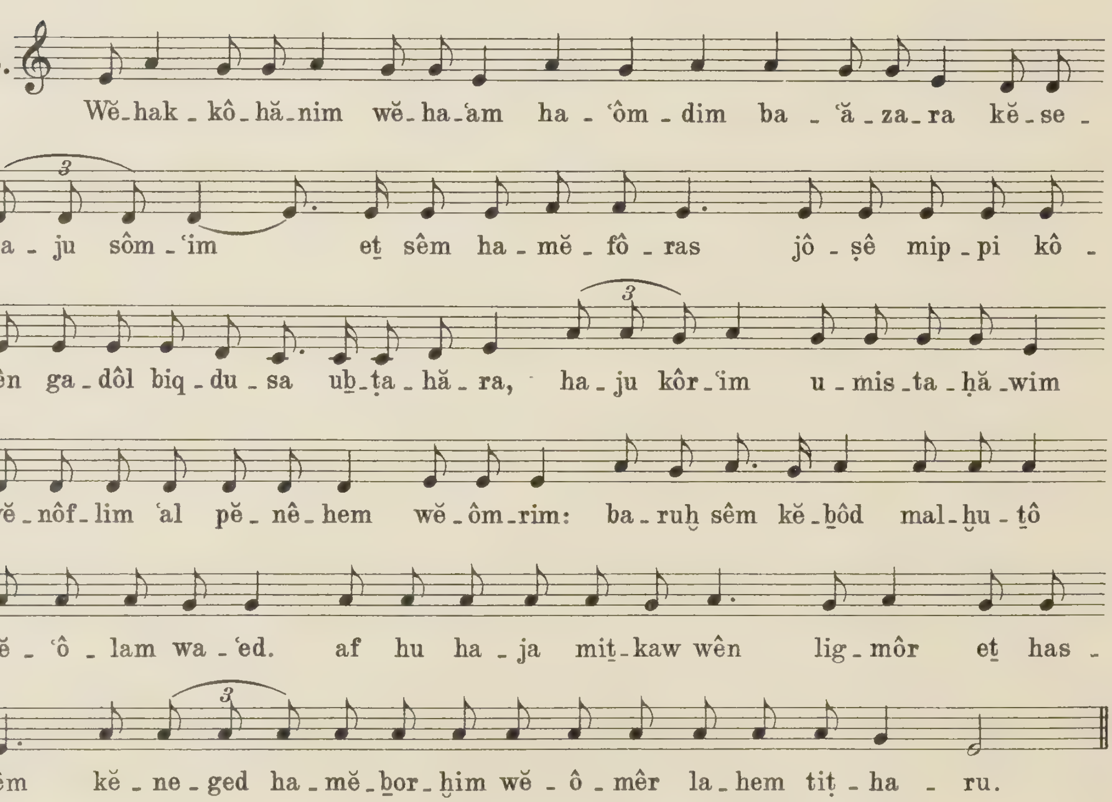

249.
Wĕ_ẖaẖ ha_ja mô_ne. a _ ḥat̲, a_ḥat̲ wĕ_a_ḥat̲, a_ḥat̲ us_ta_jim, a_ḥat̲
wĕ_sa_lôs, a_ḥat̲ wĕ_ar_baʿ, a _ḥat̲ wĕ_ḥa_mês, a_ḥat̲ wa_sês, a_ḥat̲ wa_se - b̲aʿ.
ja_ṣa mi_ʿô _ des ha_ʿŏ_da_sim wĕ_hin_ni_ḥô ʿal kênhazza _ hab̲ se_ha_ja ba_hê_ẖal. etc.
250.
As_rê ha _ʿam sek_ka _ẖa lô, as _rê ha_ʿam se_ ă_dô_naj ĕ - lô_haw.
ub̲ - ẖên kĕ - mô se - sa - maʿ - ta tĕ - fil - lat̲ kô - hên ga - dôl
bĕ - hê - ẖol kĕ - mô kên mip_pi - nu tis - maʿ wĕ - t̲ô - si - ʿa.
251.
Jĕ_hi ra_ṣôn mil_fa_ne - ẖa ă _dô_naj ĕ - lô_hê - nu wê_lô_hê ă _b̲ô_t̲ê - nu
se - tĕ - hê sa_ na zu hab _ba _ a ʿa - lê - nu wĕ_ʿal kol ʿa _mĕ_ẖa jis - ra -
êl bĕ_ẖol ma_ʿôm se_hêm, sĕ_nat̲ ô - ra, sĕ_nat̲ bĕ_ra_ẖa, sĕ_nat̲ gi - la, sĕ_nat̲ di - ṣa. etc.
wĕ_ʿat - ta ă - dô_naj ĕ - lô_hê - nu ʿal ra_ḥă_me_ẖa ha_rab_bim ă_naḥ - nu
bĕ_ṭu_ḥim wĕ _ʿal ḥă_sa_de_ẖa ă_nah_nu nis_ʿa_nim wĕ_lis_li_ḥat̲_ha ă_naḥ - nu
mĕ_ʿaw_wim, ki at_ta ă_dô_naj êl ra - ḥum wĕ_ḥan_nun, e_reẖ ap_pa - jim wĕ_rab̲

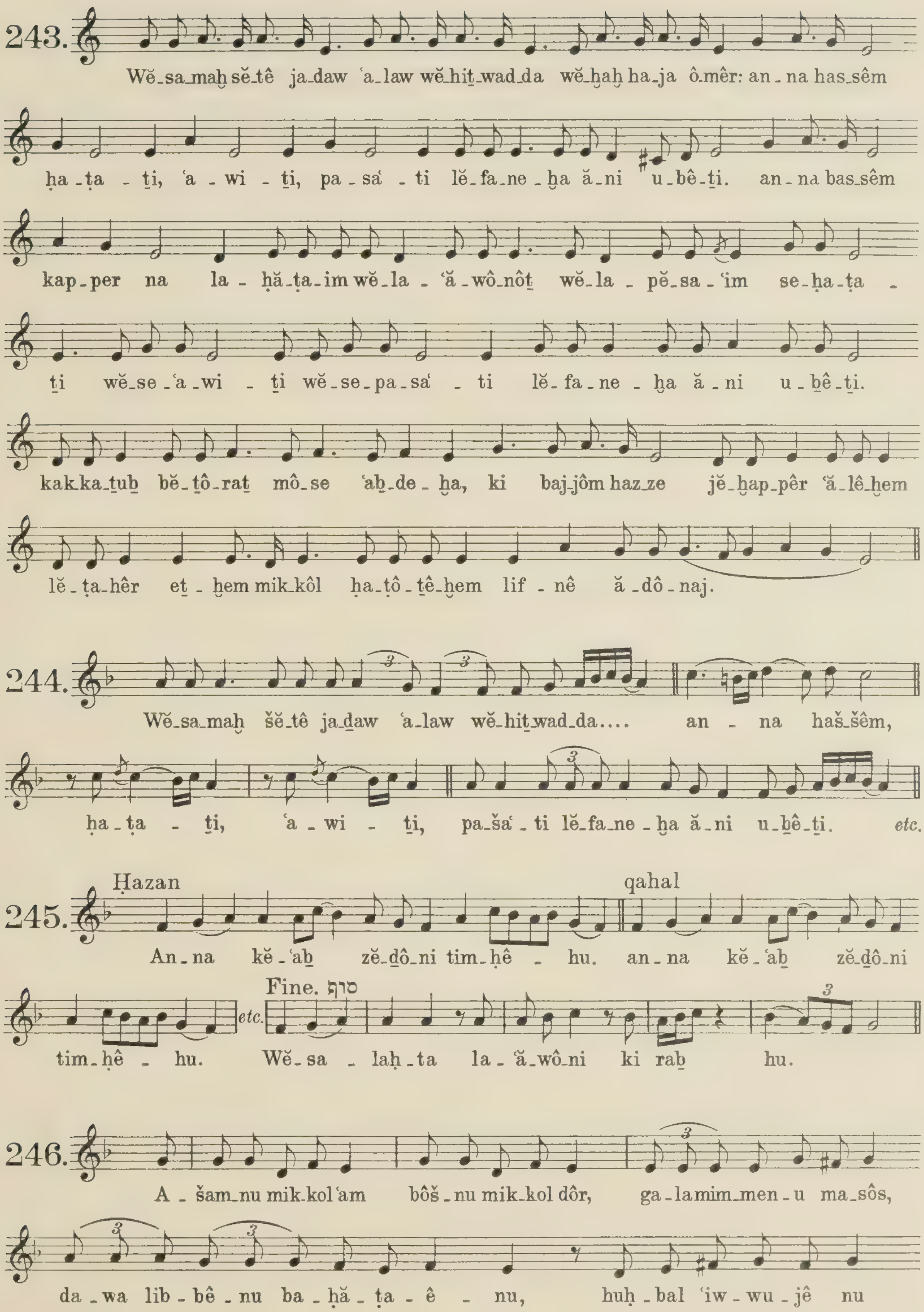

etc.
Fine. סוף
wĕ-nif-ra pĕ - ê-rê - nu...
kô-ḥê - nu lĕ-noḫ-rim.

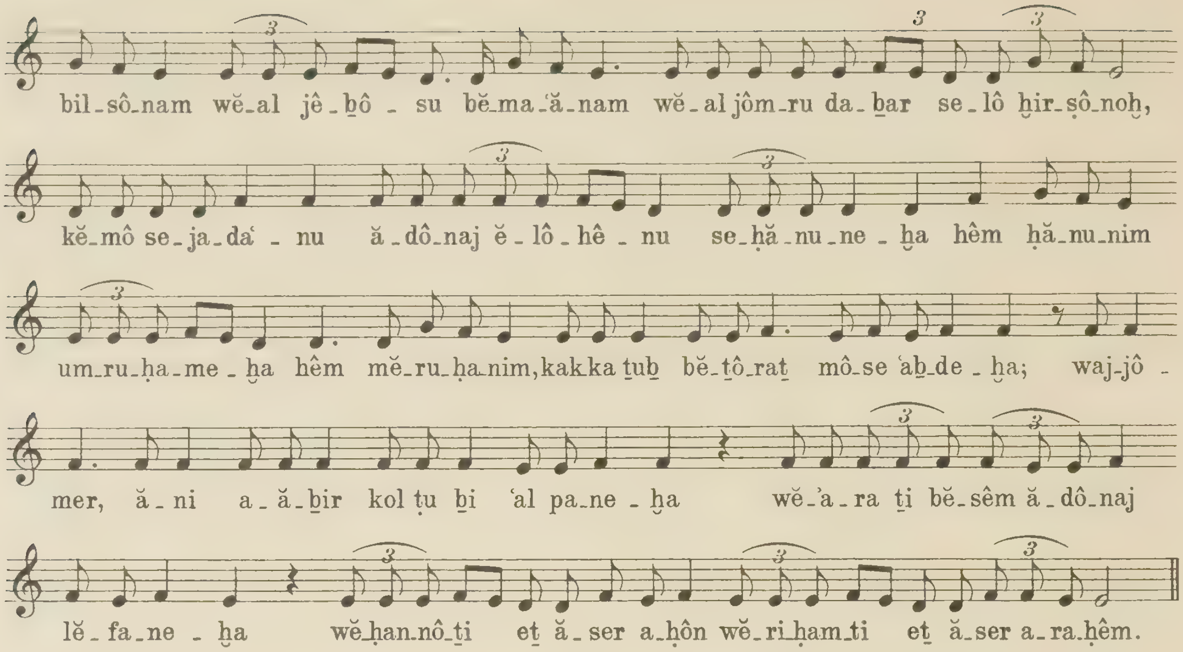
247.

A-ṯa - nu lĕ-ḥal-lôṯ pa-ne - ḫa ki
ḥe-sed we-e-meṯ jĕ - qa-dĕ-mu fa - ne - ḫa,
na, al tĕ - ḇi - šê-nu, na al tĕ-ši-ḇê - nu
rê - qam mi-lĕ-fa - ne - ḫa. sĕ-laḥ la-nu
uš-laḥ la-nu jĕ-šu-ʿa wĕ - ra-ḥă-mim mi-mĕ-ʿô - ne-ḫa.

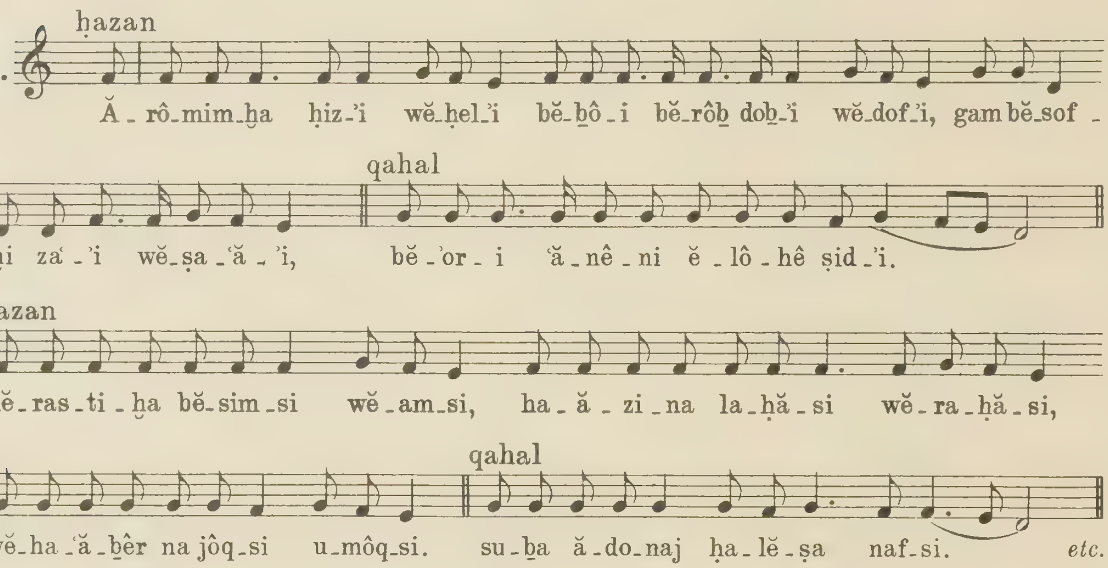
248.

Wĕ-hak-kô-hă-nim wĕ-ha-ʿam ha - ʿôm - dim ba - ʿă-za-ra kĕ-se -
ha - ju sôm - ʿim eṯ sêm ha-mĕ - fô - ras jô - ṣê mip-pi kô -
hên ga-dôl biq-du-sa uḇ-ṭa-hă-ra, ha-ju kôr-ʿim u-mis-ta-ḥă-wim
wĕ-nôf-lim ʿal pĕ-nê-hem wĕ-ôm-rim: ba-ruḫ sêm kĕ-ḇôd mal-ḫu-ṯô
lĕ - ʿô - lam wa - ʿed. af hu ha-ja miṯ-kaw wên lig-môr eṯ has -
sêm kĕ-ne-ged ha-mĕ-ḇor-ḫim wĕ - ô - mêr la-hem tiṭ-ha - ru.

243.
Wĕ_sa_maḫ sĕ_tê ja_daw ʿa_law wĕ_hit̲_wad_da wĕ_ḫaḫ ha_ja ô_mêr: an_na has_sêm
ḥa_ṭa_t̲i, ʿa_wi_t̲i, pa_saʿ_ti lĕ_fa_ne_ḫa ă_ni u_bê_t̲i. an_na bas_sêm
kap_per na la_ḥă_ṭa_im wĕ_la_ʿă_wô_nôt̲ wĕ_la_pĕ_sa_ʿim se_ḥa_ṭa_
t̲i wĕ_se_ʿa_wi_t̲i wĕ_se_pa_saʿ_ti lĕ_fa_ne_ḫa ă_ni u_b̲ê_t̲i.
kak_ka_t̲ub̲ bĕ_t̲ô_rat̲ mô_se ʿab̲_de_ḫa, ki baj_jôm haz_ze jĕ_ḫap_pêr ʿă_lê_ḫem
lĕ_ṭa_hêr et̲_ḫem mik_kôl ḥa_ṭô_t̲ê_ḫem lif_nê ă_dô_naj.
244.
Wĕ_sa_maḫ šĕ_tê ja_d̲aw ʿa_law wĕ_hit̲_wad_da.... an_na haš_šêm,
ḥa_ṭa_t̲i, ʿa_wi_t̲i, pa_šaʿ_ti lĕ_fa_ne_ḫa ă_ni u_b̲ê_t̲i. etc.
Ḥazan
qahal
245.
An_na kĕ_ʿab̲ zĕ_d̲ô_ni tim_ḥê_hu. an_na kĕ_ʿab̲ zĕ_d̲ô_ni
tim_ḥê_hu. etc.
Fine. סוף
Wĕ_sa_laḥ_ta la_ʿă_wô_ni ki rab̲ hu.
246.
A_šam_nu mik_kol ʿam bôš_nu mik_kol dôr, ga_la_mim_men_u ma_sôs,
da_wa lib_bê_nu ba_ḥă_ṭa_ê_nu, huḥ_bal ʿiw_wu_jê nu

bil-sô-nam wĕ-al jê-ḇô - su bĕ-ma-ʿă-nam wĕ-al jôm-ru da-ḇar se-lô ḫir-ṣô-noḫ,
kĕ-mô se-ja-daʿ - nu ă-dô-naj ĕ-lô-hê - nu se-ḥă-nu-ne - ḫa hêm ḥă-nu-nim
um-ru-ḥa-me - ḫa hêm mĕ-ru-ḥa-nim, kak-ka ṭuḇ bĕ-ṯô-raṯ mô-se ʿaḇ-de - ḫa; waj-jô -
mer, ă - ni a - ă - ḇir kol ṭu ḇi ʿal pa-ne - ḫa wĕ-ʾa - ra ṯi bĕ-sêm ă-dô-naj
lĕ - fa-ne - ḫa wĕ-ḥan-nô-ṯi eṯ ă - ser a-ḥôn wĕ-ri-ḥam-ti eṯ ă-ser a-ra-ḥêm.

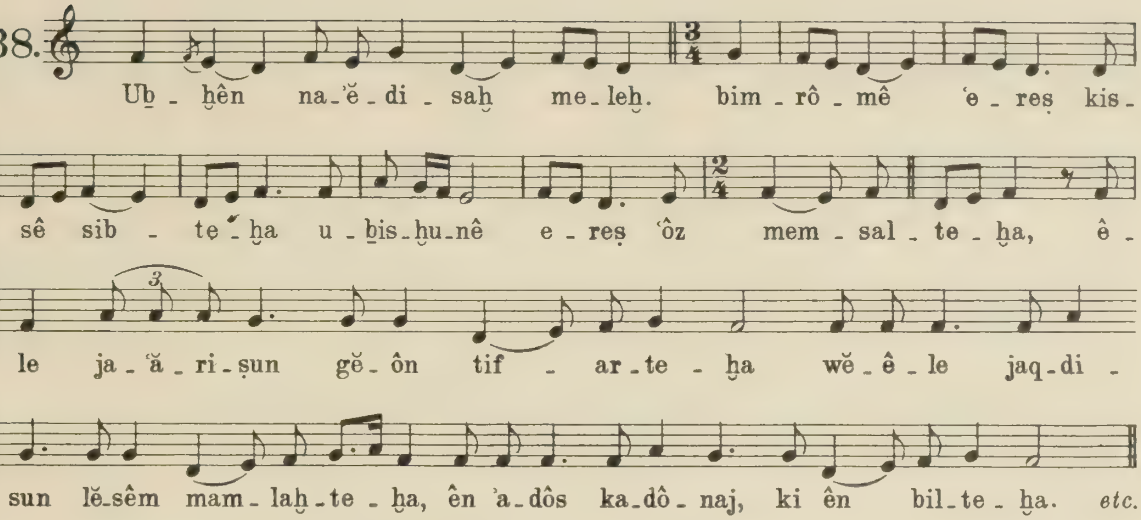
241.

ḥazan
Ă - rô-mim-ḫa ḥiz-ʾi wĕ-ḥel-ʾi bĕ-ḇô - i bĕ-rôḇ doḇ-ʾi wĕ-dof-ʾi, gam bĕ-sof -
ḫi zaʿ - ʾi wĕ-ṣa - ʿă - ʾi,
qahal
bĕ - ʿor - i ʿă - nê - ni ĕ - lô - hê ṣid - ʾi.
ḥazan
dĕ - ras - ti - ḫa bĕ-sim-si wĕ - am-si, ha - ă - zi - na la-ḥă - si wĕ - ra-ḥă - si,
wĕ-ha-ʿă-ḇêr na jôq-si u-môq-si.
qahal
su-ḇa ă-do-naj ḥa-lĕ-ṣa naf-si.
etc.

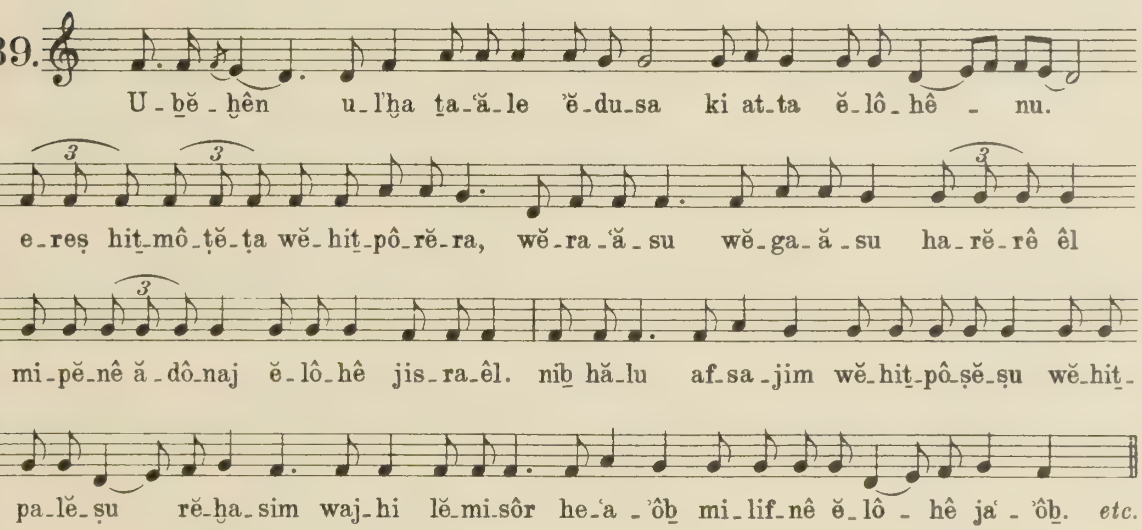
242.

At-ta kô-nan-ta ʿô-lam mê-rôs, ja-sad - ta tê-ḇêl wĕ-hak-kôl pa-ʿal - ta
uḇ - ri - jôṯ bô ja-ṣar - ta, bĕ - sur - ḫa ʿô - lam tô - hu wa - ḇô - hu wĕ -
ḥô - seḫ ʿal pĕ - nê ṯĕ-hôm gê-ras - ta ô - fel wĕ-hiṣ ṣaḇ - ta nô - ga.
etc.

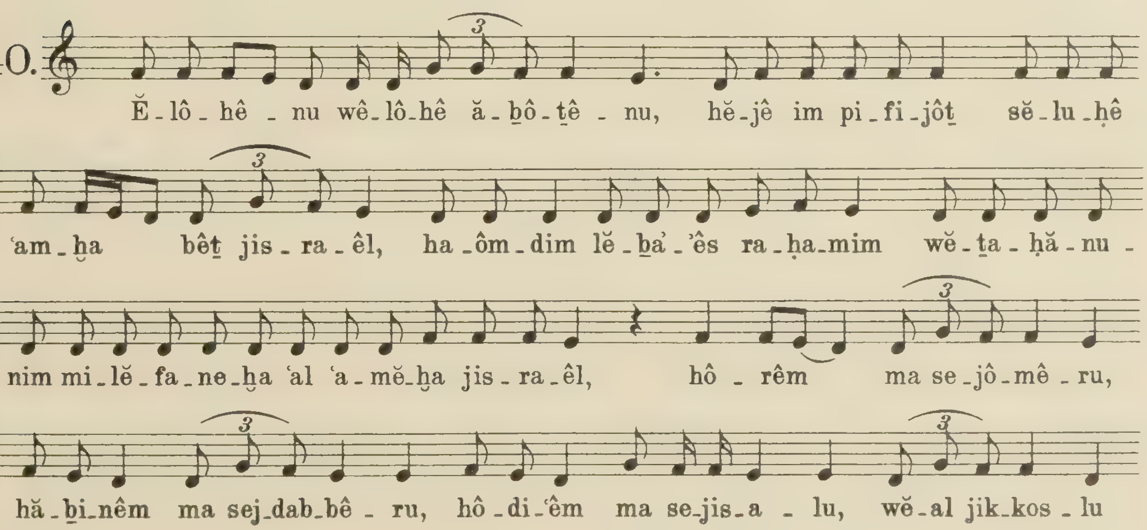
238.

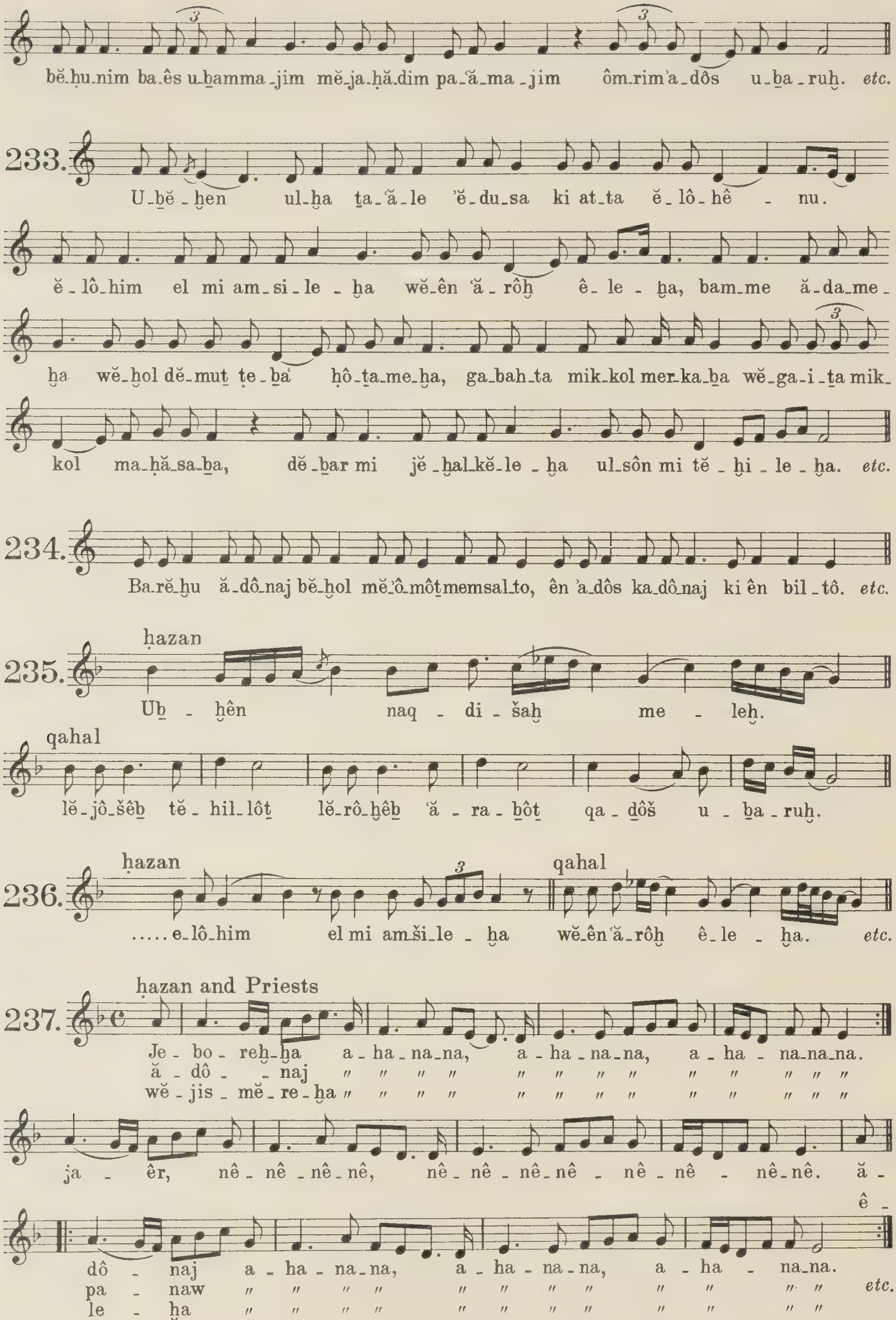

Ub̲ - ẖên na - ʼĕ - di - saẖ me - leẖ. bim - rô - mê ʻe - reṣ kis -
sê sib - teˊ - ẖa u - b̲is - ẖu - nê e - reṣ ʻôz mem - sal - te - ẖa, ê -
le ja - ʻă - ri - ṣun gĕ - ôn tif - ar - te - ẖa wĕ - ê - le jaq - di -
sun lĕ - sêm mam - laẖ - te - ẖa, ên ʼa - dôs ka - dô - naj, ki ên bil - te - ẖa. etc.

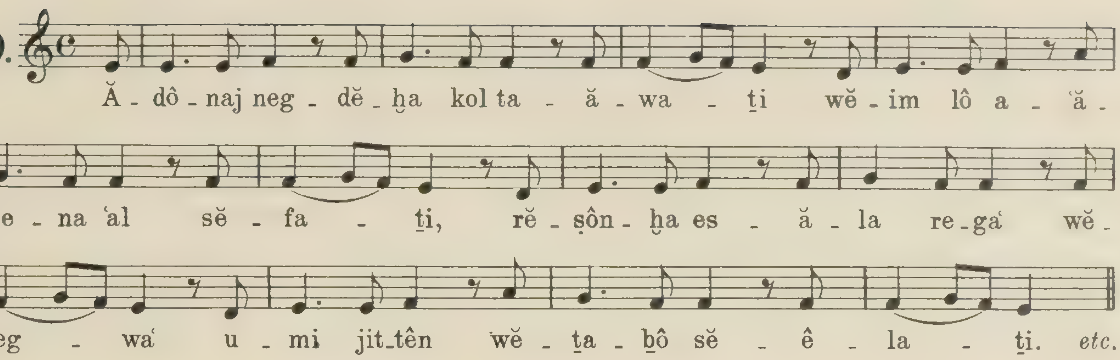
239.

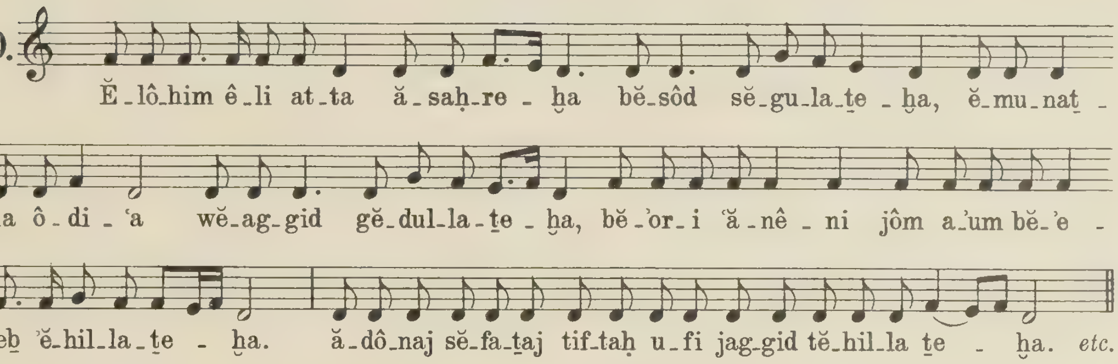

U - b̲ĕ - ẖên u - lʼẖa t̲a - ʻă - le ʼĕ - du - sa ki at - ta ĕ - lô - hê - nu.
e - reṣ hit̲ - mô - ṭĕ - ṭa wĕ - hit̲ - pô - rĕ - ra, wĕ - ra - ʻă - su wĕ - ga - ă - su ha - rĕ - rê êl
mi - pĕ - nê ă - dô - naj ĕ - lô - hê jis - ra - êl. nib̲ hă - lu af - sa - jim wĕ - hit̲ - pô - ṣĕ - ṣu wĕ - hit̲ -
pa - lĕ - ṣu rĕ - ẖa - sim waj - hi lĕ - mi - sôr he - ʻa - ʼôb̲ mi - lif - nê ĕ - lô - hê jaʻ - ʼôb̲. etc.

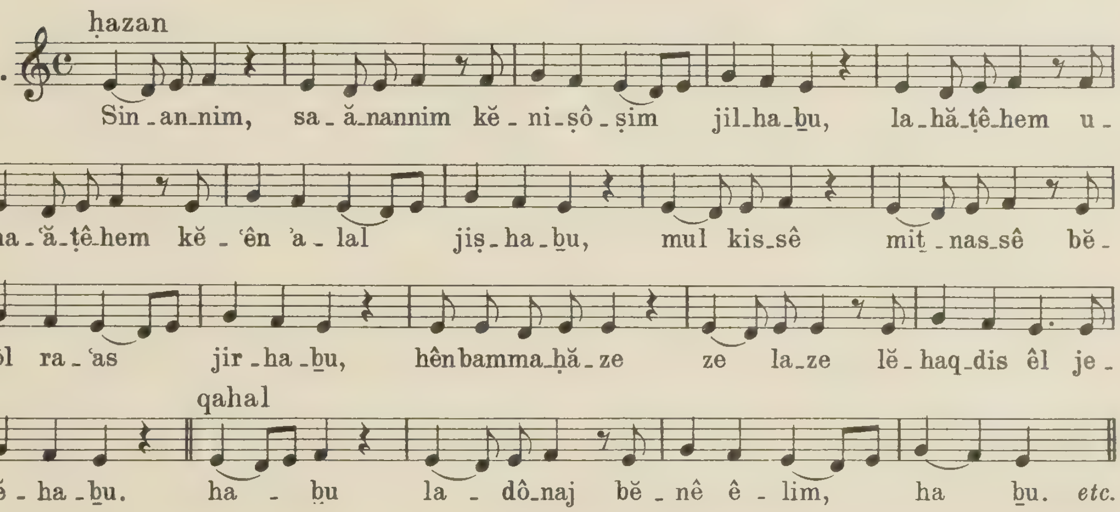
240.

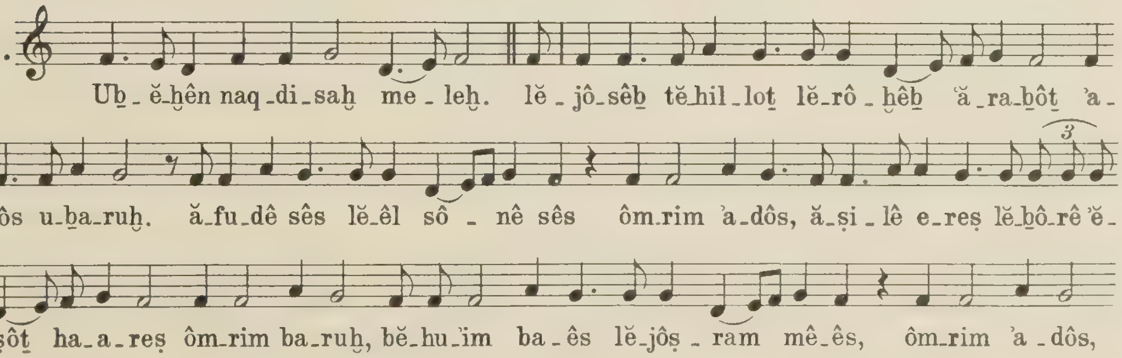

Ĕ - lô - hê - nu wê - lô - hê ă - b̲ô - t̲ê - nu, hĕ - jê im pi - fi - jôt̲ sĕ - lu - ḥê
ʻam - ẖa bêt̲ jis - ra - êl, ha - ôm - dim lĕ - b̲aʼ - ʼês ra - ḥa - mim wĕ - t̲a - ḥă - nu -
nim mi - lĕ - fa - ne - ẖa ʻal ʻa - mĕ - ẖa jis - ra - êl, hô - rêm ma se - jô - mê - ru,
hă - b̲i - nêm ma sej - dab - bê - ru, hô - di - ʻêm ma se - jis - a - lu, wĕ - al jik - kos - lu

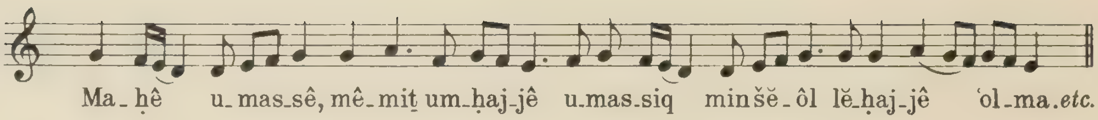

bĕ-ḥu-nim ba-ês u-ḇamma-jim mĕ-ja-ḥă-dim pa-ʿă-ma-jim ôm-rim ʾa-dôs u-ḇa-ruḫ. etc.
233.
U-ḇĕ-ḫen ul-ḫa ṭa-ʿă-le ʾĕ-du-sa ki at-ta ĕ-lô-hê-nu.
ĕ-lô-him el mi am-si-le-ḫa wĕ-ên ʿă-rôḫ ê-le-ḫa, bam-me ă-da-me-
ḫa wĕ-ḫol dĕ-mut ṭe-ḇaʿ ḥô-ta-me-ḫa, ga-bah-ta mik-kol mer-ka-ḇa wĕ-ga-i-ṯa mik-
kol ma-ḥă-sa-ḇa, dĕ-ḇar mi jĕ-ḫal-kĕ-le-ḫa ul-sôn mi tĕ-ḫi-le-ḫa. etc.
234.
Ba-rĕ-ḫu ă-dô-naj bĕ-ḫol mĕ-ʾô-môṯ memsal-to, ên ʾa-dôs ka-dô-naj ki ên bil-tô. etc.
235.
ḥazan
Uḇ-ḫên naq-di-šaḫ me-leḫ.
qahal
lĕ-jô-šêḇ tĕ-hil-lôṯ lĕ-rô-ḫêḇ ʿă-ra-ḇôṯ qa-dôš u-ḇa-ruḫ.
236.
ḥazan
..... e-lô-him el mi am-ši-le-ḫa
qahal
wĕ-ên ʿă-rôḫ ê-le-ḫa. etc.
237.
ḥazan and Priests
Je-bo-reḫ-ḫa a-ha-na-na, a-ha-na-na, a-ha-na-na-na.
ă-dô-naj
wĕ-jis-mĕ-re-ḫa
ja-êr, nê-nê-nê-nê, nê-nê-nê-nê-nê-nê-nê-nê. ă-ê-
dô-naj a-ha-na-na, a-ha-na-na, a-ha-na-na.
pa-naw
le-ḫa
etc.

229.

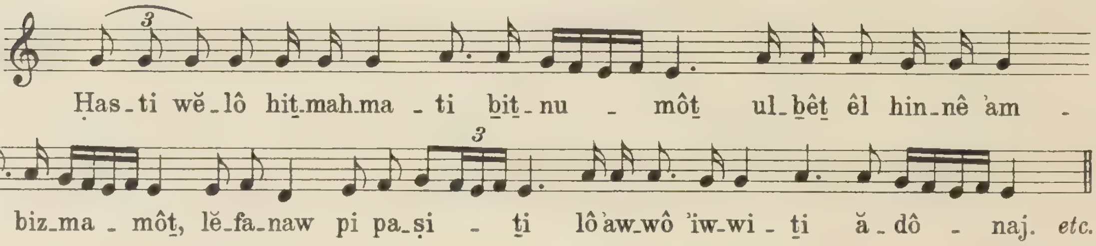
230.

231.

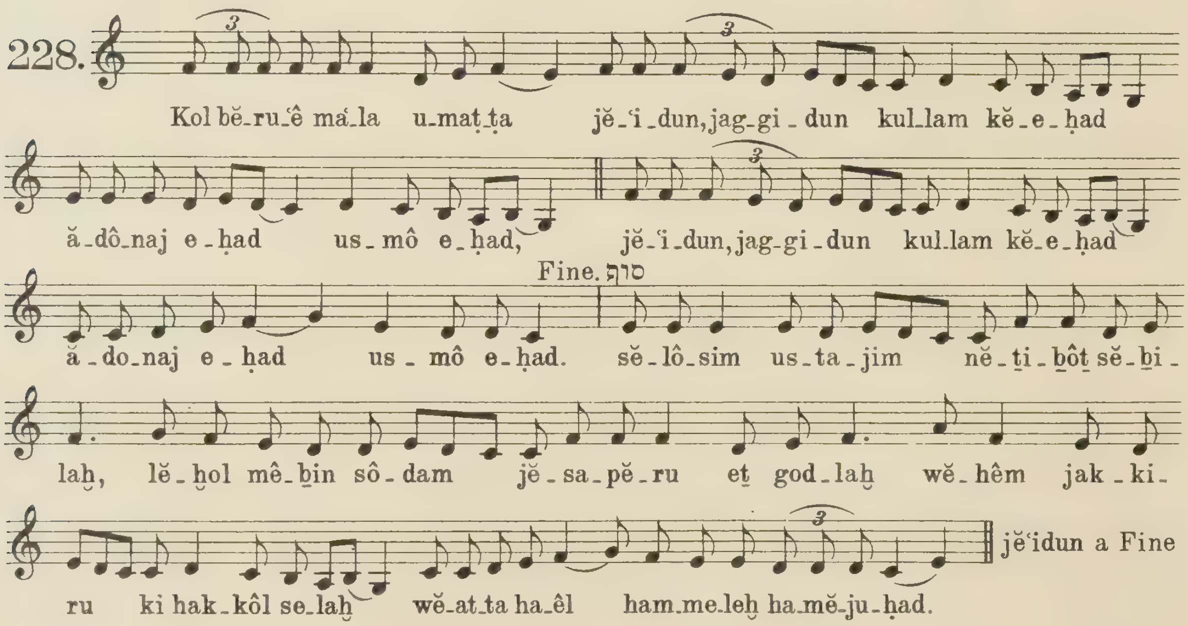
232.

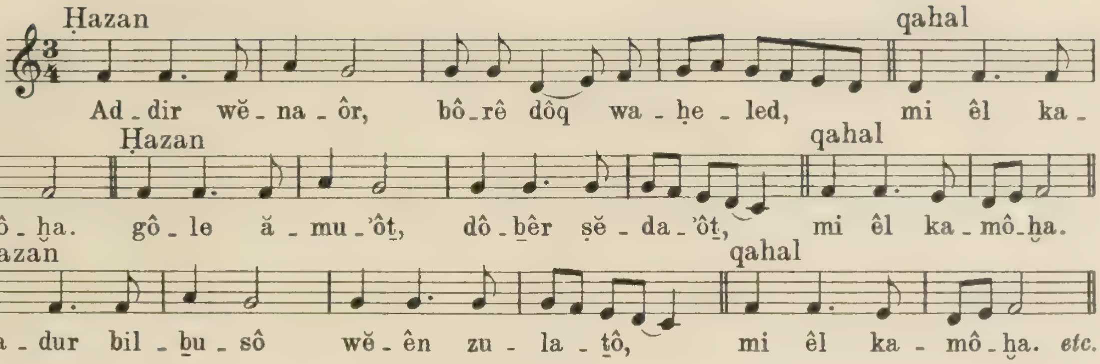
224.

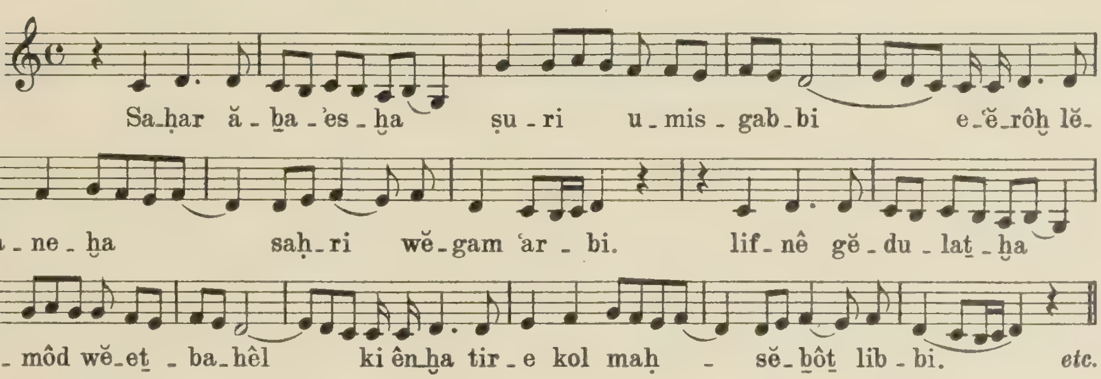
225.

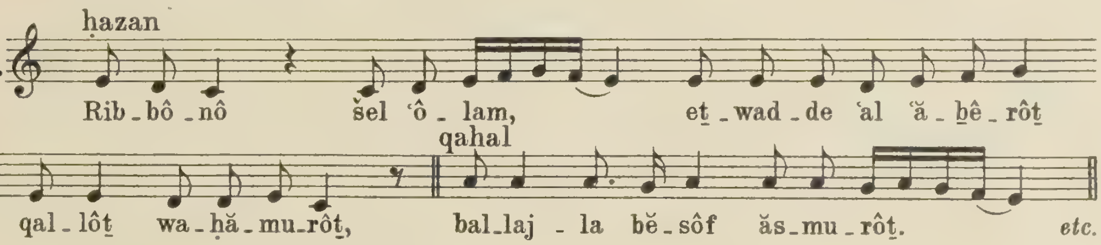

226.

227.

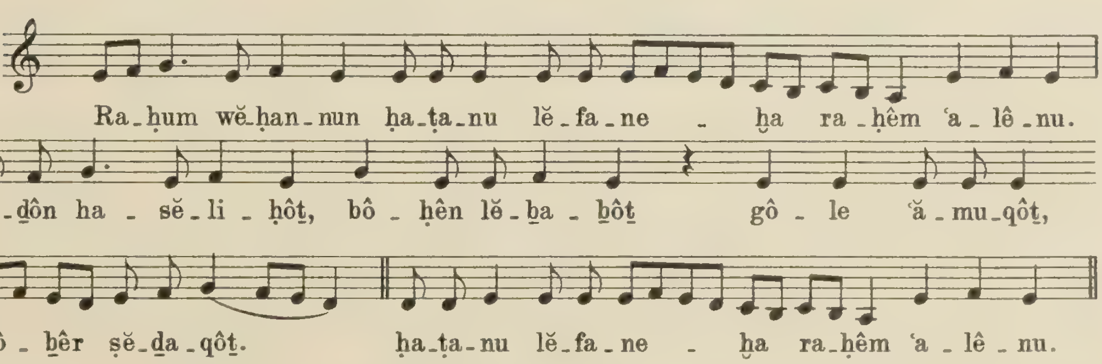

228.

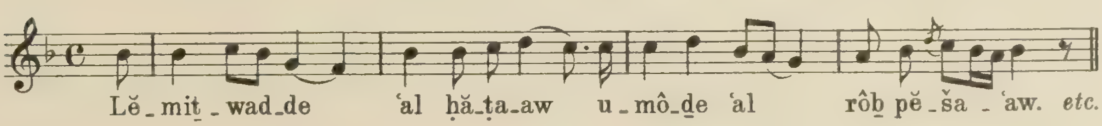
218.

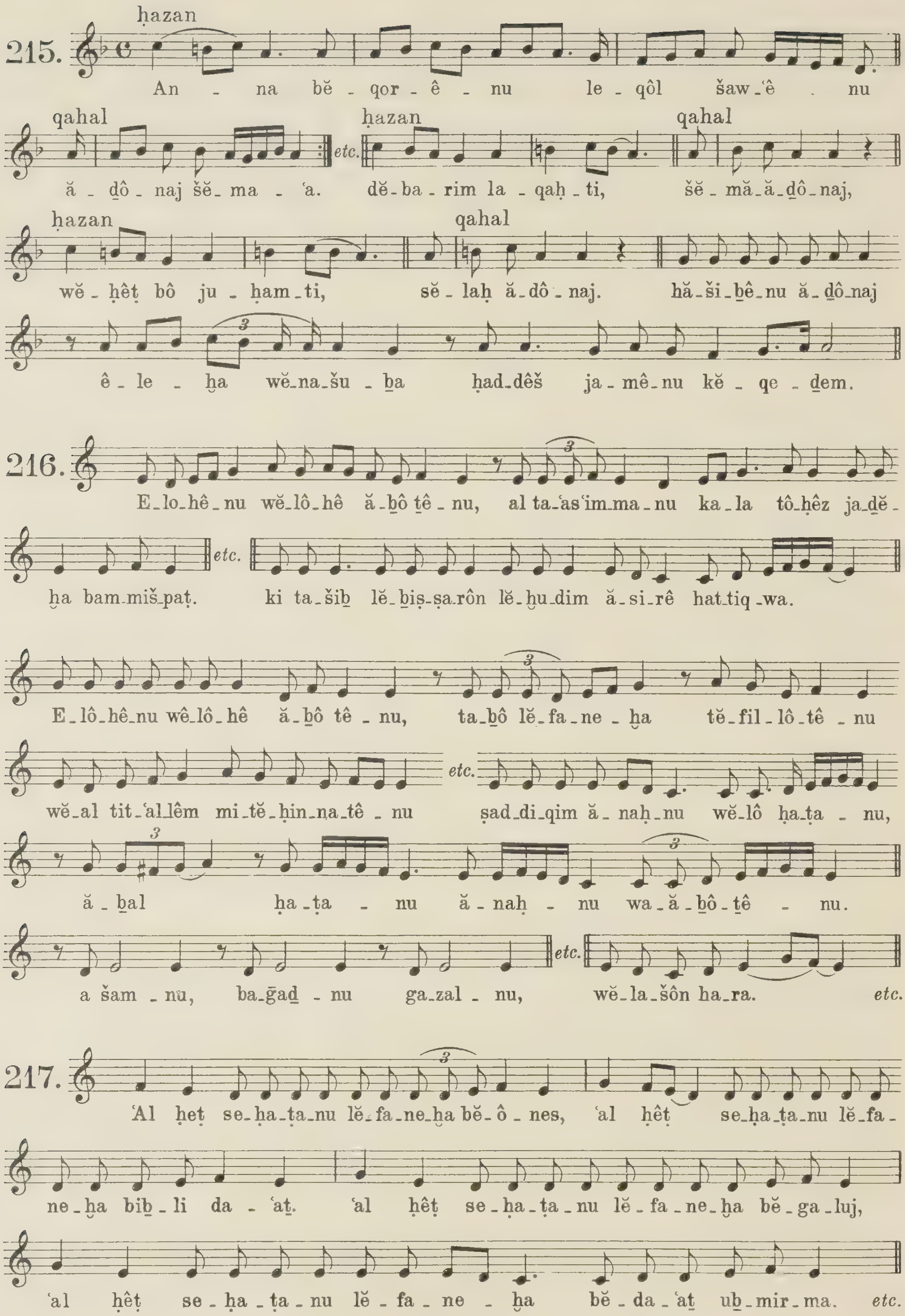
219.

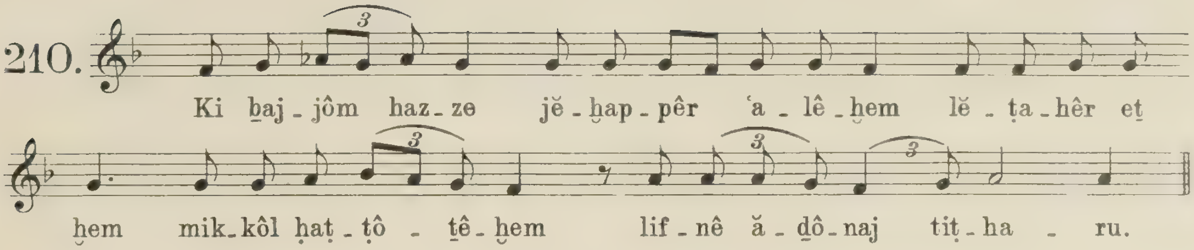
220.

221.

222.

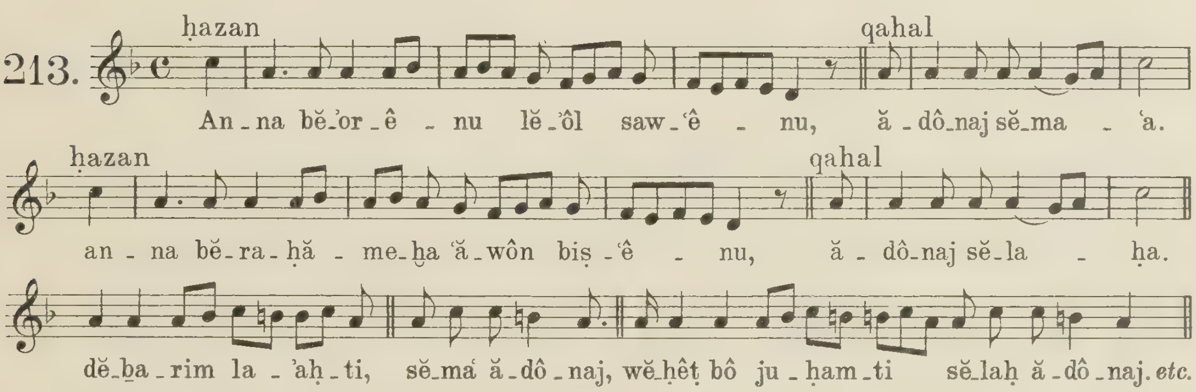
223.

215.
ḥazan
An - na bĕ - qor - ê - nu le - qôl šaw - ʿê - nu
qahal
ă - ḏô - naj šĕ - ma - ʿa.
etc.
ḥazan
dĕ - ba - rim la - qaḥ - ti,
qahal
šĕ - mă - ă - ḏô - naj,
ḥazan
wĕ - ḥêṭ bô ju - ḥam - ti,
qahal
sĕ - laḥ ă - dô - naj.
hă - ši - ḇê - nu ă - ḏô - naj
ê - le - ḫa wĕ - na - šu - ḇa ḥad - dêš ja - mê - nu kĕ - qe - ḏem.
216.
E - lo - hê - nu wĕ - lô - hê ă - ḇô ṯê - nu, al ta - ʿasʿim - ma - nu ka - la tô - ḥêz ja - dĕ -
ḫa bam - miš - paṭ.
etc.
ki ta - šiḇ lĕ - ḇiṣ - ṣa - rôn lĕ - ḫu - dim ă - si - rê hat - tiq - wa.
E - lô - hê - nu wê - lô - hê ă - ḇô tê - nu, ta - ḇô lĕ - fa - ne - ḫa tĕ - fil - lô - tê - nu
wĕ - al tit - ʿal - lêm mi - tĕ - ḥin - na - tê - nu
etc.
ṣad - di - qim ă - naḥ - nu wĕ - lô ḥa - ṭa - nu,
ă - ḇal ḥa - ṭa - nu ă - naḥ - nu wa - ă - ḇô - ṯê - nu.
a šam - nu, ba - ḡaḏ - nu ga - zal - nu,
etc.
wĕ - la - šôn ha - ra.
etc.
217.
ʿAl ḥeṭ se - ḥa - ṭa - nu lĕ - fa - ne - ḫa bĕ - ô - nes, ʿal ḥêṭ se - ḥa - ṭa - nu lĕ - fa -
ne - ḫa biḇ - li da - ʿaṯ. ʿal ḥêṭ se - ḥa - ṭa - nu lĕ - fa - ne - ḫa bĕ - ga - luj,
ʿal ḥêṭ se - ḥa - ṭa - nu lĕ - fa - ne - ḫa bĕ - da - ʿaṯ ub - mir - ma.
etc.

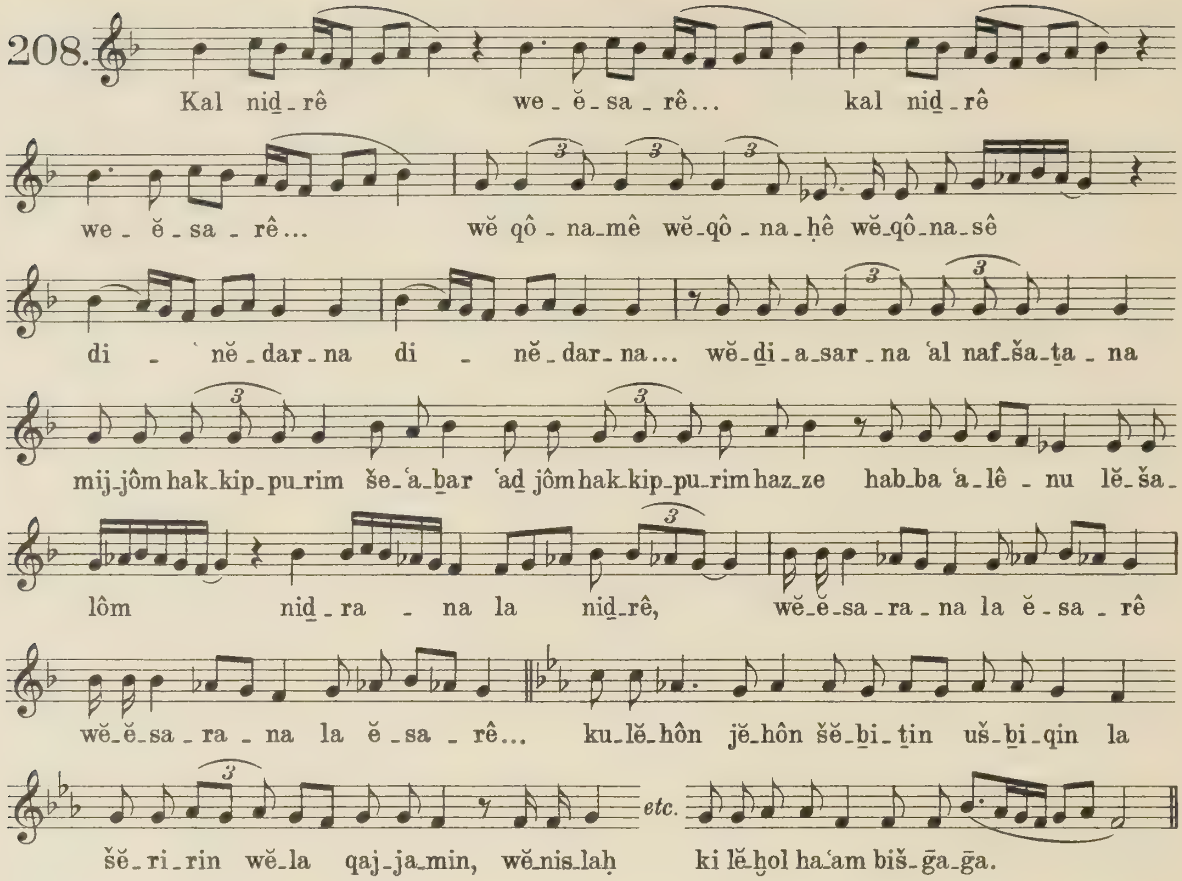
210.

211.

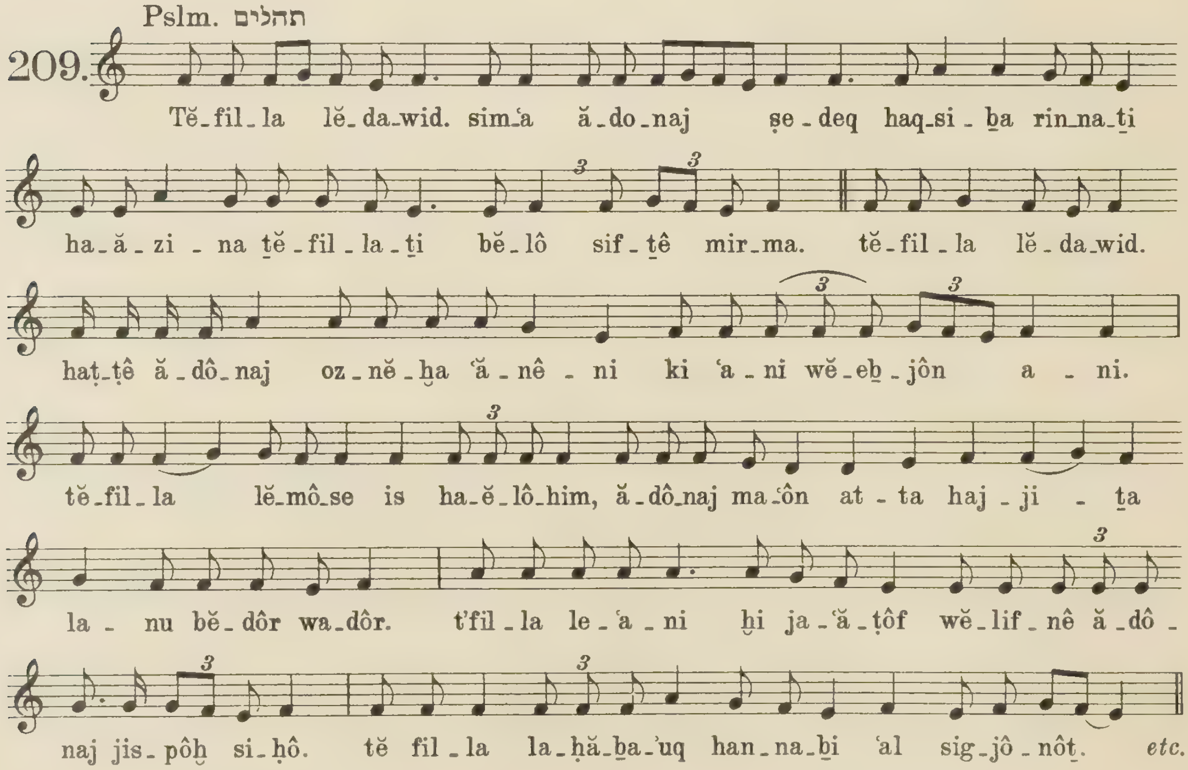

212.

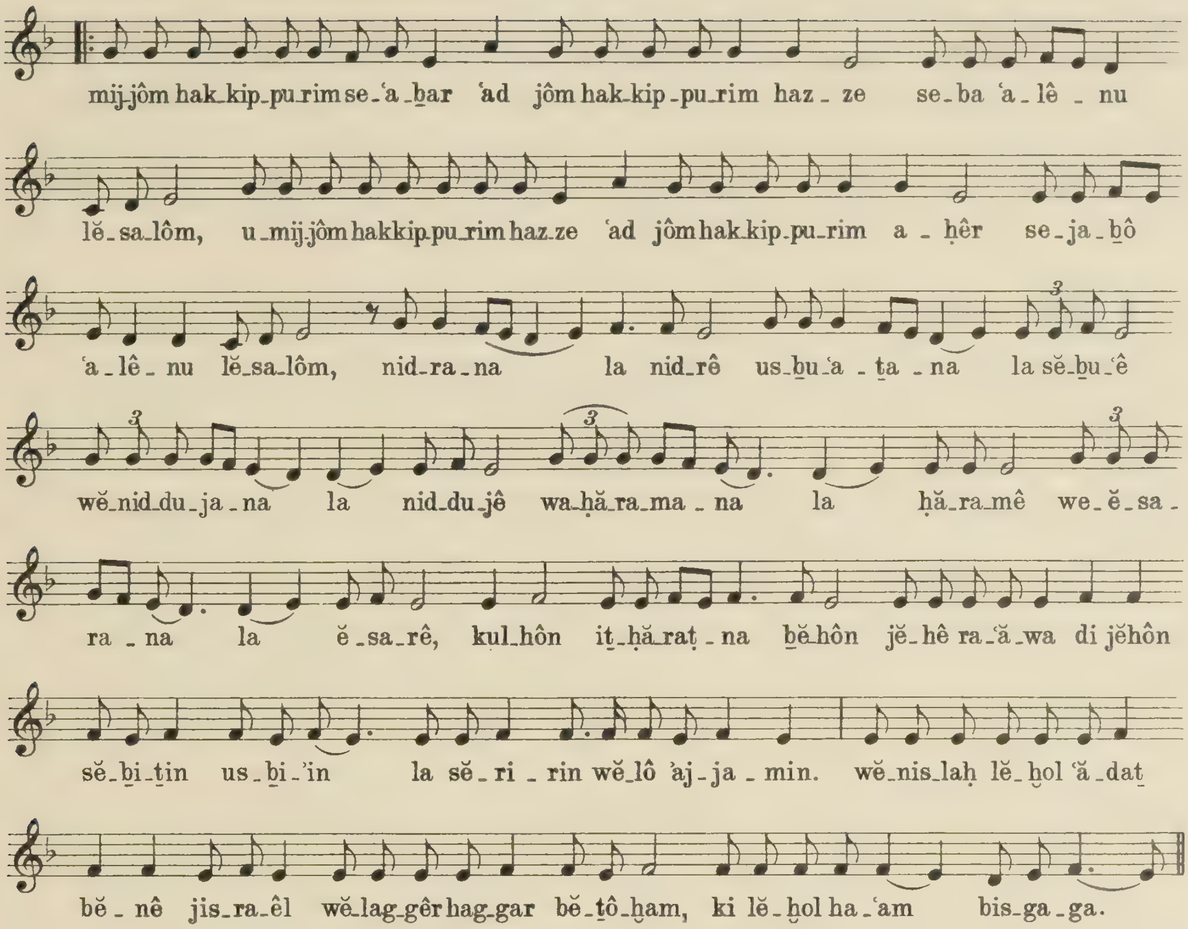

213.

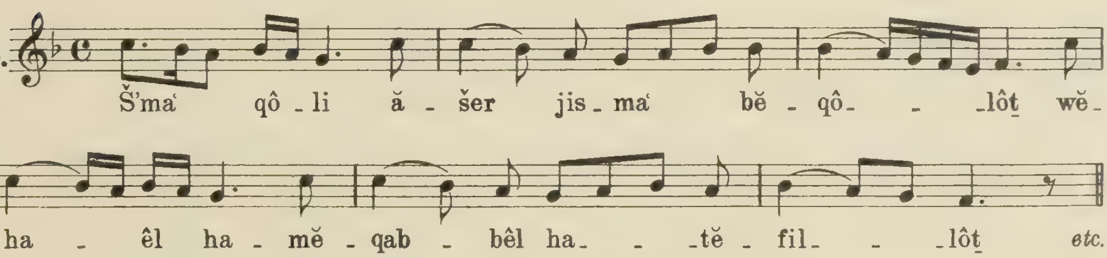
214.

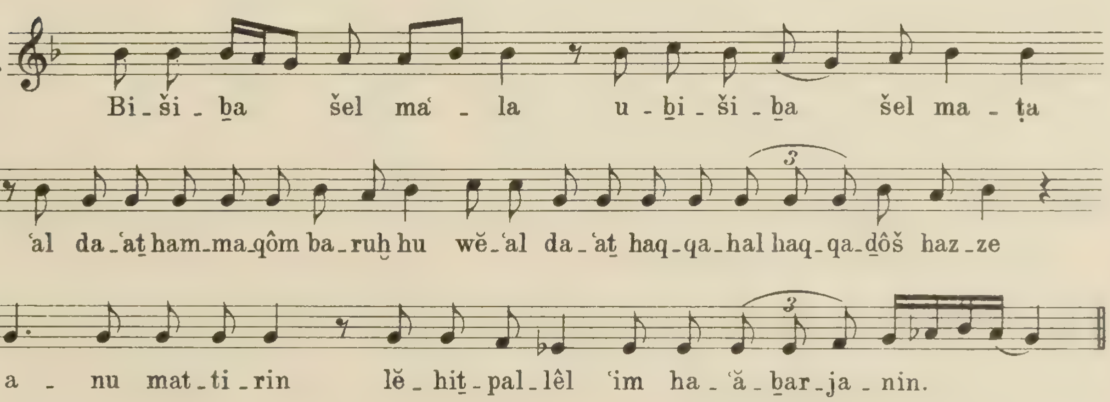

208.
Kal nid_rê we_ĕ_sa_rê... kal nid_rê
we_ĕ_sa_rê... wĕ qô_na_mê wĕ_qô_na_ḥê wĕ_qô_na_sê
di_nĕ_dar_na di_nĕ_dar_na... wĕ_di_a_sar_na ʿal naf_ša_ta_na
mij_jôm hak_kip_pu_rim še_ʿa_bar ʿad jôm hak_kip_pu_rim haz_ze hab_ba ʿa_lê_nu lĕ_ša_
lôm nid_ra_na la nid_rê, wĕ_ĕ_sa_ra_na la ĕ_sa_rê
wĕ_ĕ_sa_ra_na la ĕ_sa_rê... ku_lĕ_hôn jĕ_hôn šĕ_bi_tin uš_bi_qin la
šĕ_ri_rin wĕ_la qaj_ja_min, wĕ_nis_laḥ etc. ki lĕ_hol ha_ʿam biš_ga_ga.

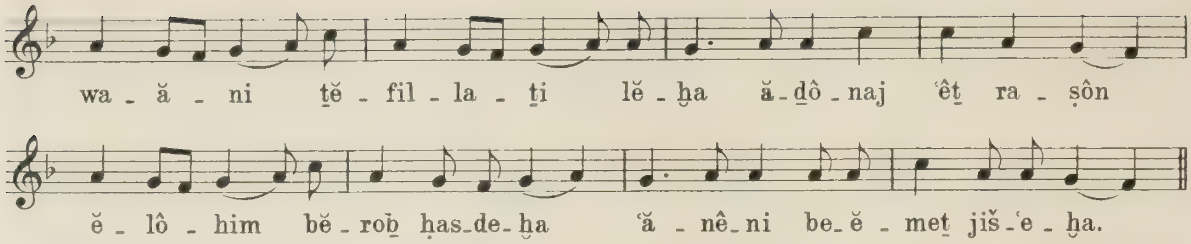
Pslm. תהלים

209.
Tĕ_fil_la lĕ_da_wid. sim_ʿa ă_do_naj ṣe_deq haq_si_ba rin_na_ti
ha_ă_zi_na tĕ_fil_la_ti bĕ_lô sif_tê mir_ma. tĕ_fil_la lĕ_da_wid.
hat_ṭê ă_dô_naj oz_nĕ_ha ʿă_nê_ni ki ʿa_ni wĕ_eb_jôn a_ni.
tĕ_fil_la lĕ_mô_se is ha_ĕ_lô_him, ă_dô_naj ma_ʿôn at_ta haj_ji_ta
la_nu bĕ_dôr wa_dôr. tʿfil_la le_ʿa_ni hi ja_ʿă_ṭôf wĕ_lif_nê ă_dô_
naj jis_pôḥ si_ḥô. tĕ fil_la la_ḥă_ba_ʿuq han_na_bi ʿal sig_jô_nôt. etc.

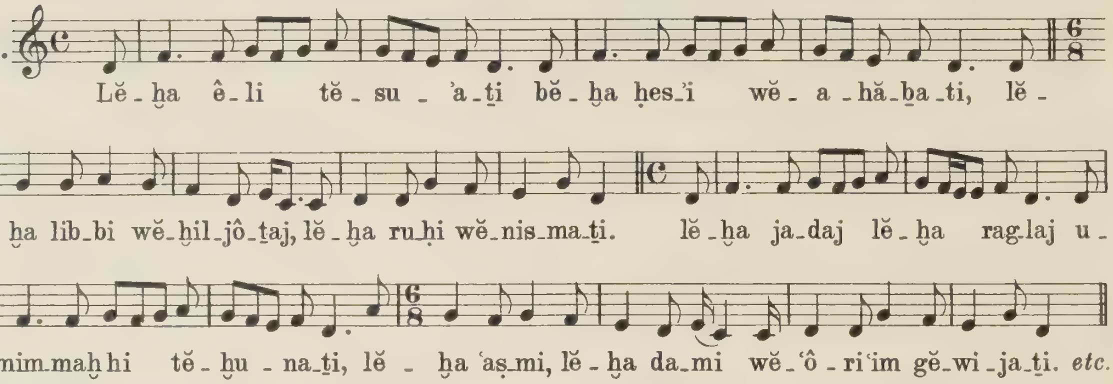

mij_jôm hak_kip_pu_rim se_'a_bar 'ad jôm hak_kip_pu_rim haz_ze se_ba 'a_lê_nu
lĕ_sa_lôm, u_mij_jôm hak_kip_pu_rim haz_ze 'ad jôm hak_kip_pu_rim a_ḥêr se_ja_bô
'a_lê_nu lĕ_sa_lôm, nid_ra_na la nid_rê us_bu_'a_ta_na la sĕ_bu_'ê
wĕ_nid_du_ja_na la nid_du_jê wa_ḥă_ra_ma_na la ḥă_ra_mê we_ĕ_sa_
ra_na la ĕ_sa_rê, kul_hôn it_ḥă_rat_na bĕ_hôn jĕ_hê ra_'ă_wa di jĕhôn
sĕ_bi_tin us_bi_'in la sĕ_ri_rin wĕ_lô 'aj_ja_min. wĕ_nis_laḥ lĕ_hol 'ă_dat
bĕ_nê jis_ra_êl wĕ_lag_gêr hag_gar bĕ_tô_ham, ki lĕ_hol ha_'am bis_ga_ga.

206.

Š'ma' qô_li ă_šer jis_ma' bĕ_qô_lôt wĕ_
ha_êl ha_mĕ_qab_bêl ha_tĕ_fil_lôt etc.

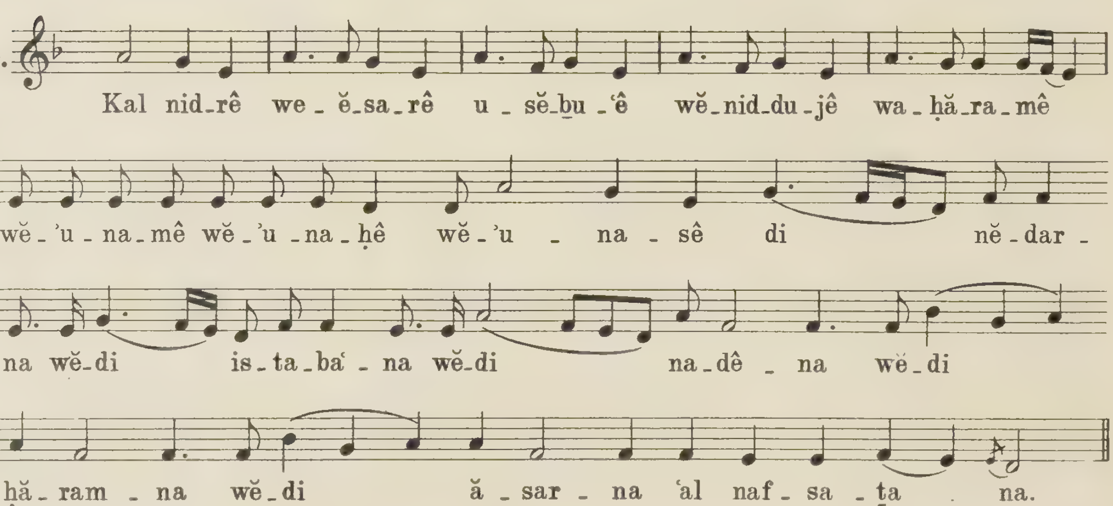
207.

Bi_ši_ba šel ma'_la u_bi_ši_ba šel ma_ṭa
'al da_'at ham_ma_qôm ba_ruḥ hu wĕ_'al da_'at haq_qa_hal haq_qa_dôš haz_ze
a_nu mat_ti_rin lĕ_hit_pal_lêl 'im ha_'ă_bar_ja_nin.

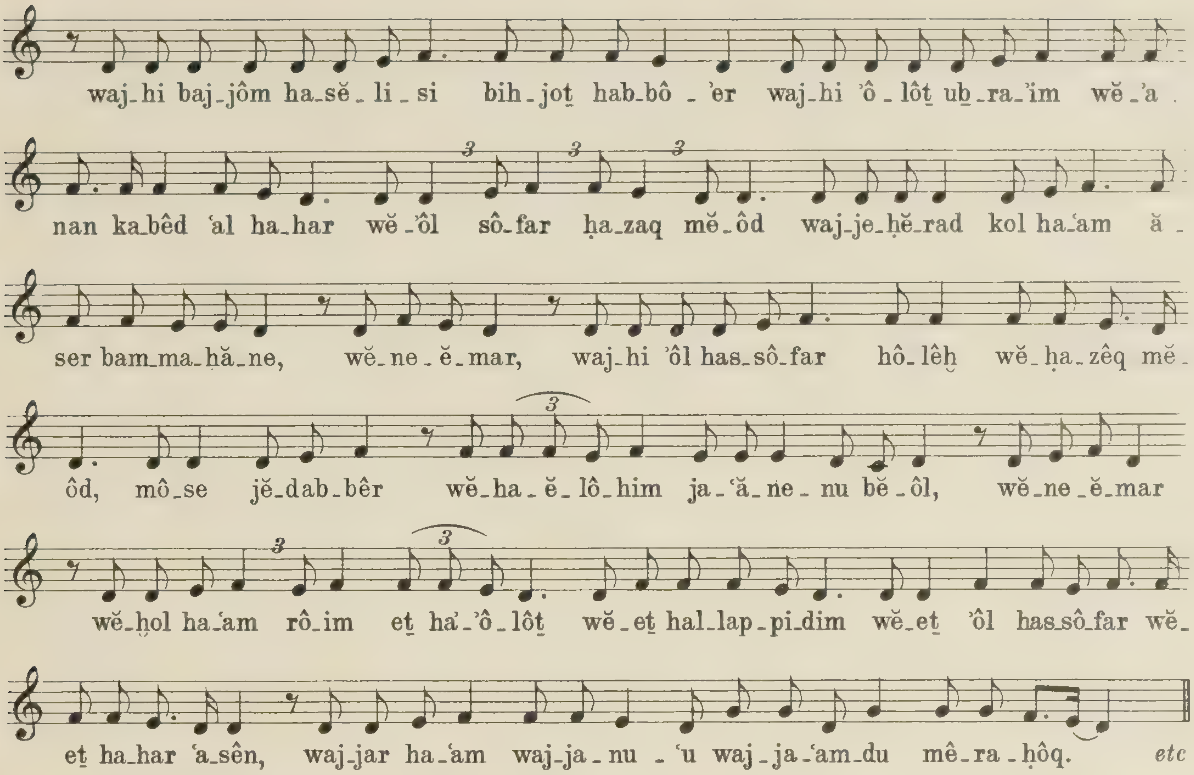

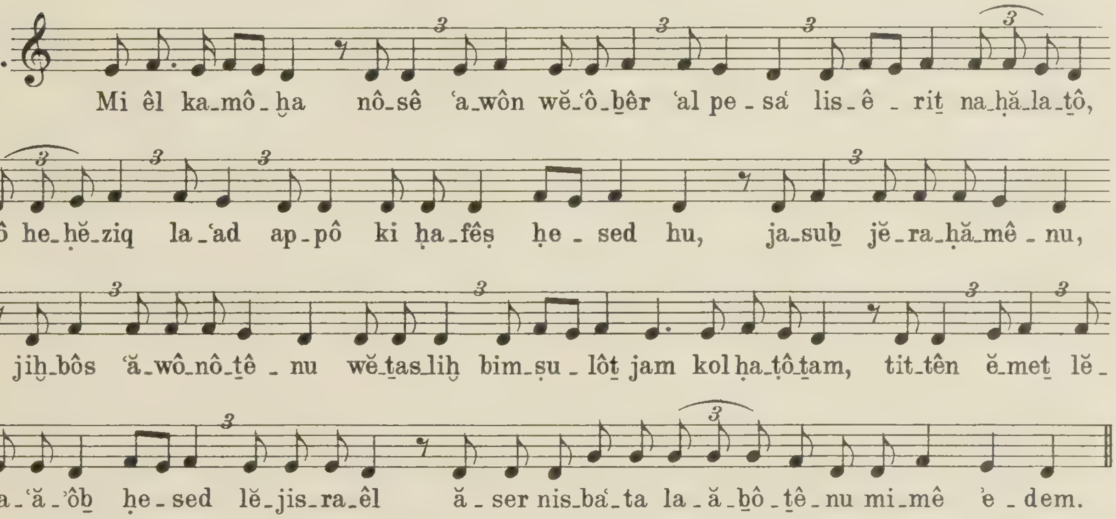
Songs for the Day of Atonement ליום כפור Gesänge für den Versöhnungstag.

203.

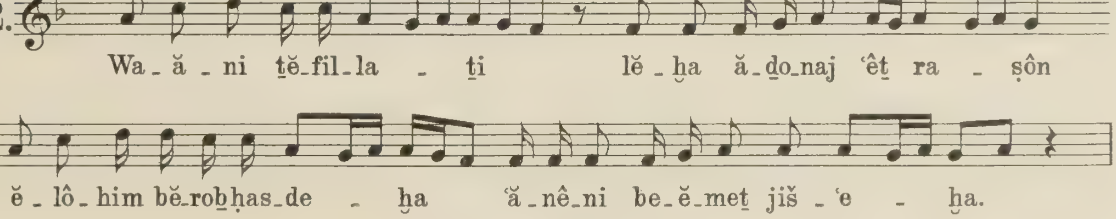
204.

205.

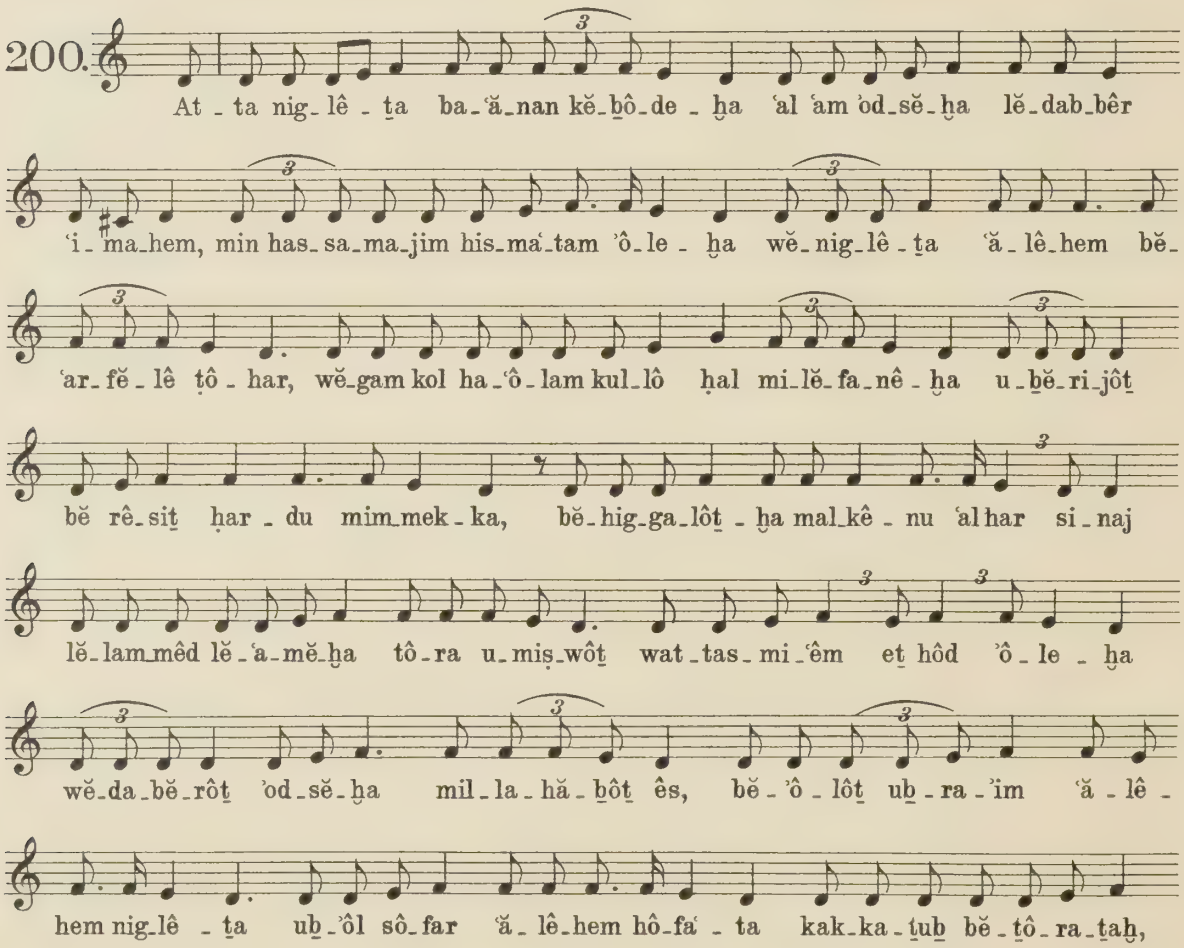

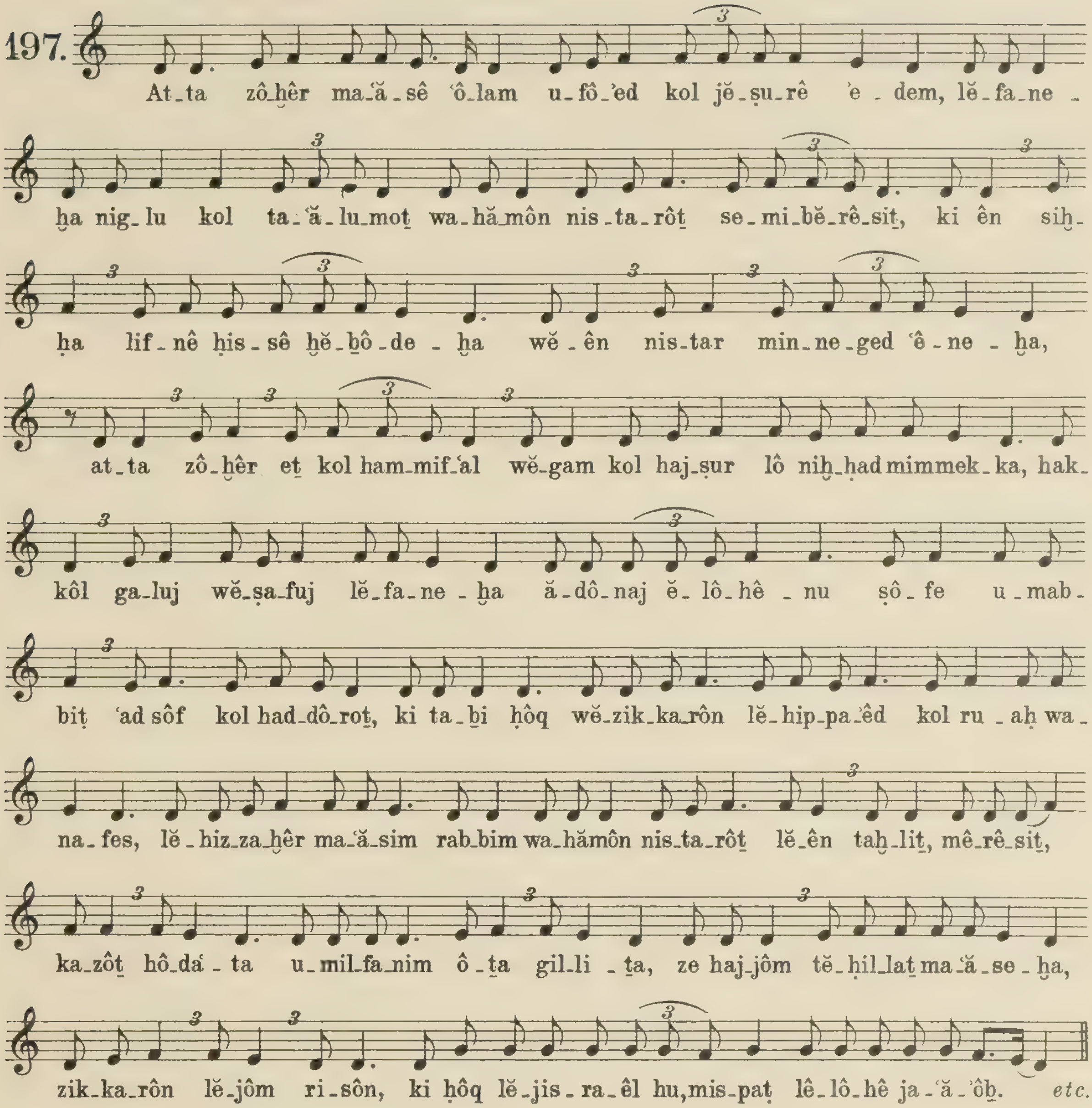
201.

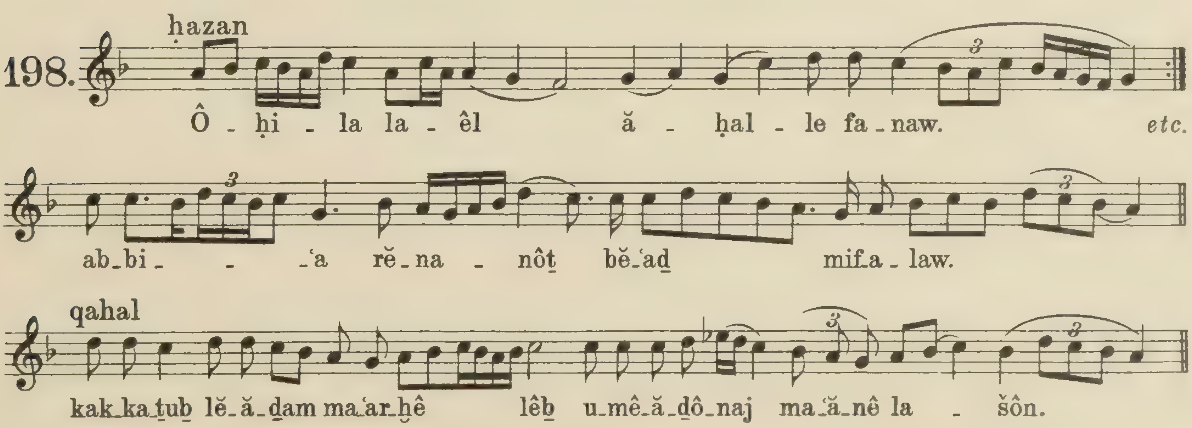
For the ten days of penalty לי׳ ימי תשובה Für die zehn Bußtage

202.

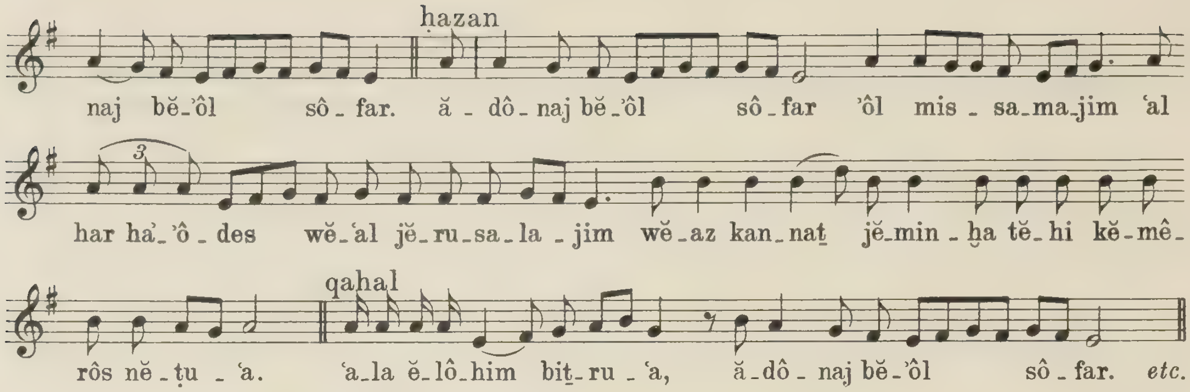

199.
Haj - jôm hă-raṯ ʿô - lam, haj - jôm ja - ʿă-mid bam - mis - paṭ
kol jĕ - ṣu - rê ʿô - lam, in, in, im kĕ - ḇa - nim, in, in, im ka-ʿă -
ḇa - dim, in, in, im kĕ - ḇa - nim, in, in, im kĕ - ḇa - nim
ra-ḥă-mê-nu kĕ-ra-hêm aḇ ʿal ba - nim. in, in, im ka-ʿă - ḇa - dim ʿê -
nê-nu lĕ - ḇa tĕ - lu - jôṯ, ʿad set-ḥan-nê-nu wĕ-ṯô-ṣi la-ôr mis-pa-ṭê-nu ʾa-dôs.

200.
At - ta nig-lê - ṯa ba-ʿă-nan kĕ-ḇô-de - ḫa ʿal ʿam ʾod-sĕ-ḫa lĕ-dab-bêr
ʿi - ma-hem, min has-sa-ma-jim his-maʿ-tam ʾô-le - ḫa wĕ-nig-lê - ṯa ʿă - lê-hem bĕ-
ʿar-fĕ - lê ṭô - har, wĕ-gam kol ha-ʿô-lam kul-lô ḥal mi-lĕ-fa-nê - ḫa u-ḇĕ-ri-jôṯ
bĕ rê-siṯ ḥar - du mim-mek - ka, bĕ-hig-ga-lôṯ - ḫa mal-kê - nu ʿal har si-naj
lĕ-lam-mêd lĕ-ʿa-mĕ-ḫa tô-ra u-miṣ-wôṯ wat-tas-mi-ʿêm eṯ hôd ʾô-le - ḫa
wĕ-da-bĕ-rôṯ ʾod-sĕ-ḫa mil-la-hă-ḇôṯ ês, bĕ-ʾô-lôṯ uḇ-ra-ʾîm ʿă - lê -
hem nig-lê - ṯa uḇ-ʾôl sô-far ʿă - lê-hem hô-faʿ - ta kak-ka-ṯuḇ bĕ-ṯô-ra-ṯaḫ,

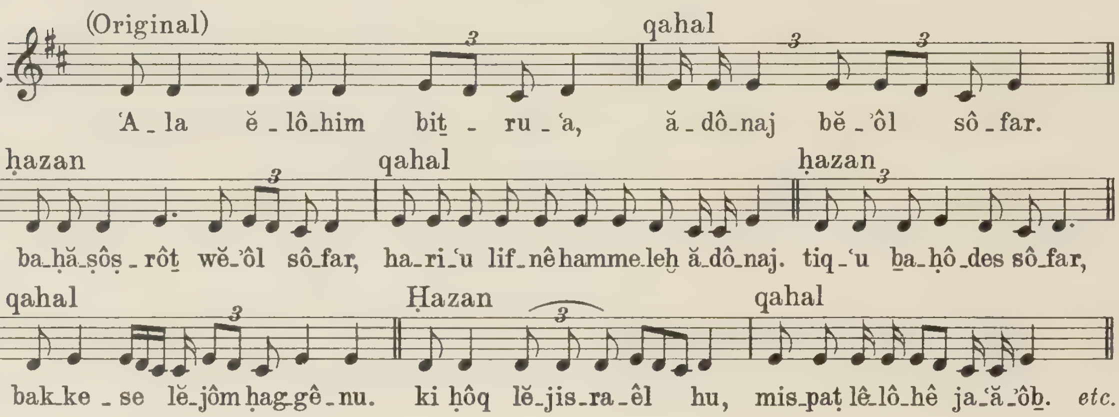

197.
At_ta zô_ḫêr ma_ʿă_sê ʿô_lam u_fô_ʾed kol jĕ_ṣu_rê ʾe_dem, lĕ_fa_ne_
ḫa nig_lu kol ta_ʿă_lu_moṯ wa_hă_môn nis_ta_rôṯ se_mi_bĕ_rê_siṯ, ki ên siḫ_
ḥa lif_nê ḥis_sê ḫĕ_ḇô_de_ḫa wĕ_ên nis_tar min_ne_ged ʿê_ne_ḫa,
at_ta zô_ḫêr eṯ kol ham_mif_ʿal wĕ_gam kol haj_ṣur lô niḫ_ḥad mimmek_ka, hak_
kôl ga_luj wĕ_ṣa_fuj lĕ_fa_ne_ḫa ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu ṣô_fe u_mab_
biṭ ʿad sôf kol had_dô_roṯ, ki ta_ḇi ḥôq wĕ_zik_ka_rôn lĕ_hip_pa_ʿĕd kol ru_aḥ wa_
na_fes, lĕ_hiz_za_ḫêr ma_ʿă_sim rab_bim wa_hămôn nis_ta_rôṯ lĕ_ên taḫ_liṯ, mê_rê_siṯ,
ka_zôṯ hô_daʿ_ta u_mil_fa_nim ô_ṯa gil_li_ta, ze haj_jôm tĕ_ḥil_laṯ ma_ʿă_se_ḫa,
zik_ka_rôn lĕ_jôm ri_sôn, ki ḥôq lĕ_jis_ra_êl hu, mis_paṭ lê_lô_hê ja_ʿă_ʾôḇ. etc.

198.
hazan
Ô_ḥi_la la_êl ă_ḥal_le fa_naw. etc.
ab_bi_ʿa rĕ_na_nôṯ bĕ_ʿaḏ mif_a_law.
qahal
kak_ka_ṯub lĕ_ă_ḏam ma_ʿar_ḫê lêḇ u_mê_ă_ḏô_naj ma_ʿă_nê la_šôn.

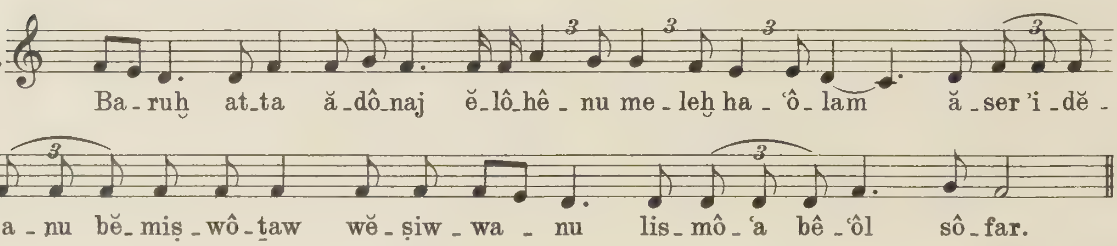
v

ḥazan
naj bĕ_ʾôl sô_far. ă_dô_naj bĕ_ʾôl sô_far ʾôl mis_sa_ma_jim ʿal
har ha_ʾô_des wĕ_ʿal jĕ_ru_sa_la_jim wĕ_az kan_nat jĕ_min_ḫa tĕ_hi kĕ_mê_
qahal
rôs nĕ_ṭu_ʿa. ʿa_la ĕ_lô_him biṯ_ru_ʿa, ă_dô_naj bĕ_ʾôl sô_far. etc.

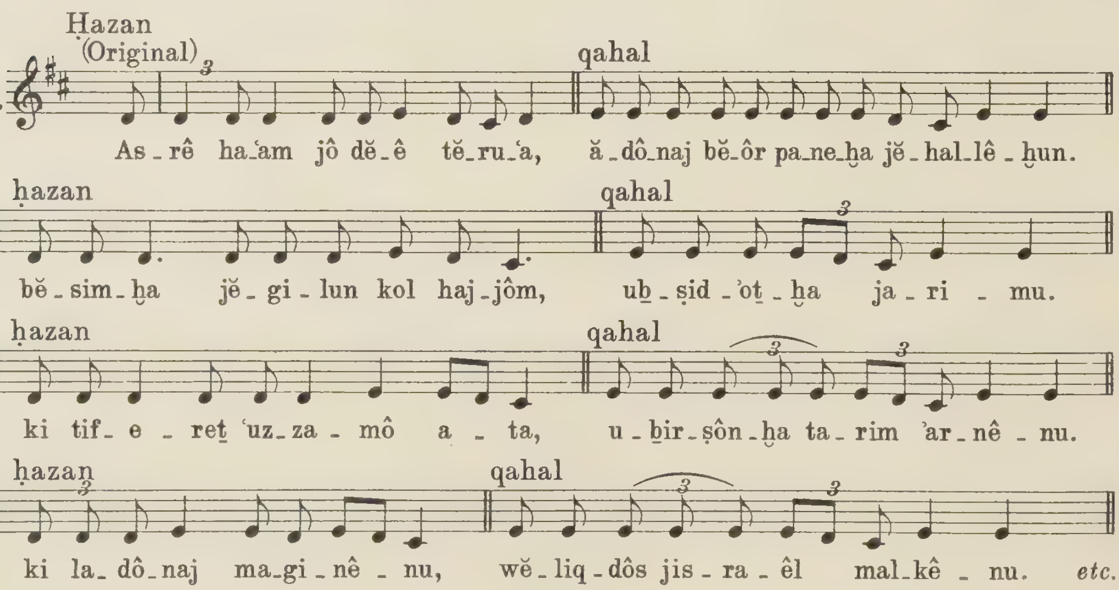
194.

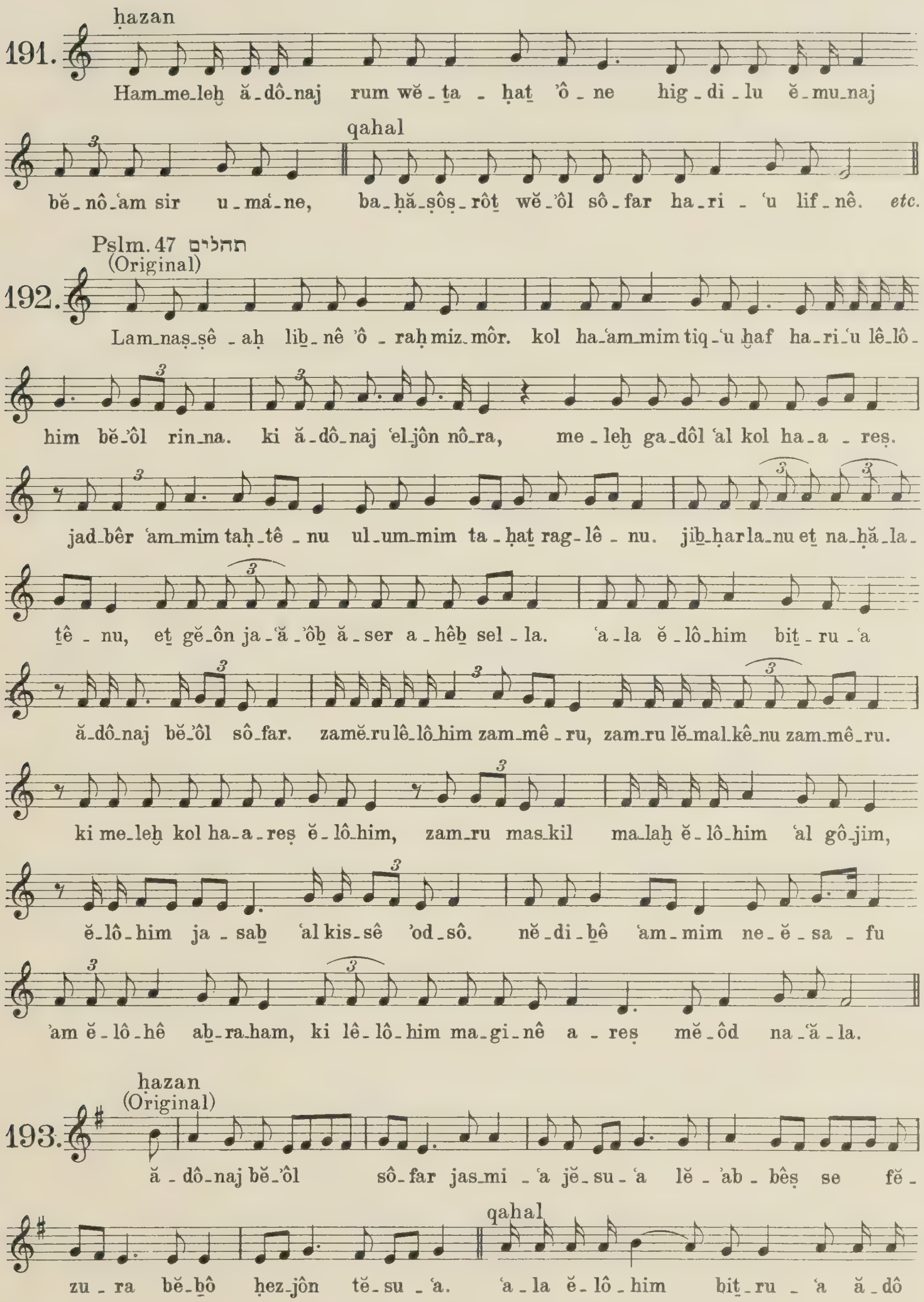

(Original)
qahal
ʿA_la ĕ_lô_him biṯ_ru_ʿa, ă_dô_naj bĕ_ʾôl sô_far.
ḥazan
qahal
ḥazan
ba_ḥă_ṣôṣ_rôṯ wĕ_ʾôl sô_far, ha_ri_ʿu lif_nê hamme_leḫ ă_dô_naj. tiq_ʿu ḇa_ḥô_des sô_far,
qahal
Ḥazan
qahal
bak_ke_se lĕ_jôm ḥag_gê_nu. ki ḥôq lĕ_jis_ra_êl hu, mis_paṭ lê_lô_hê ja_ʿă_ʾôḇ. etc.

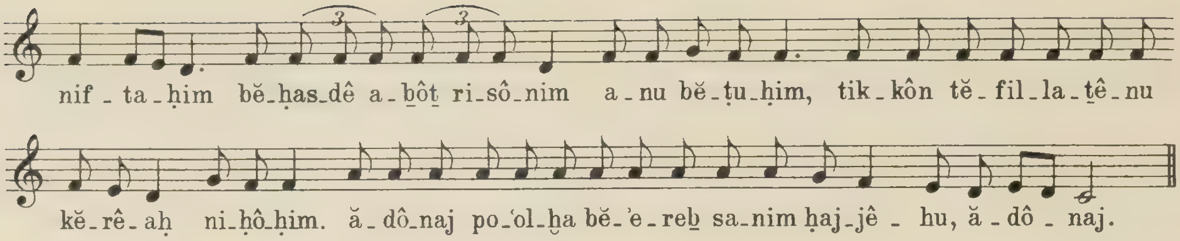
195.

Ba_ruḫ at_ta ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu me_leḫ ha_ʿô_lam ă_ser ʾi_dĕ_
sa_nu bĕ_mis_wô_ṯaw wĕ_siw_wa_nu lis_mô_ʿa bê_ʾôl sô_far.

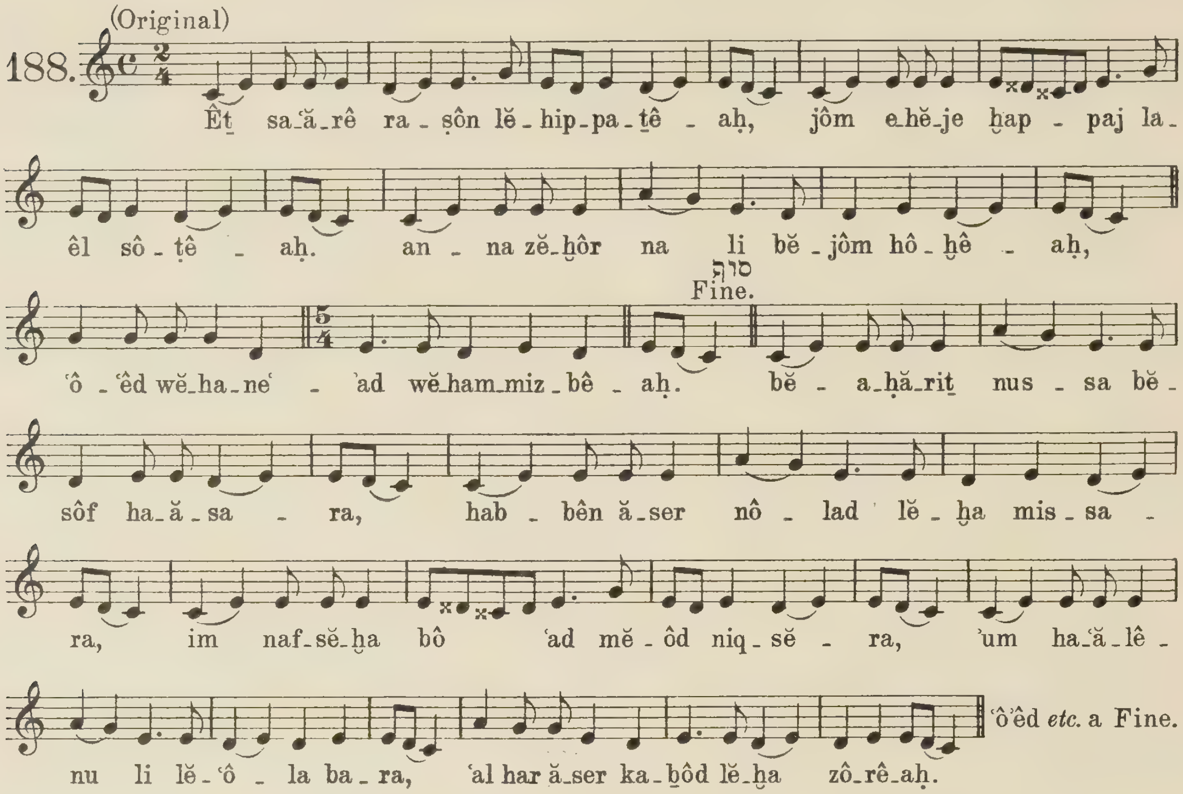
196.

Ḥazan
(Original)
qahal
As_rê ha_ʿam jô dĕ_ê tĕ_ru_ʿa, ă_dô_naj bĕ_ôr pa_ne_ḫa jĕ_hal_lê_ḫun.
ḥazan
qahal
bĕ_sim_ḫa jĕ_gi_lun kol haj_jôm, uḇ_ṣid_ʾoṯ_ḫa ja_ri_mu.
ḥazan
qahal
ki tif_e_reṯ ʿuz_za_mô a_ta, u_ḇir_ṣôn_ḫa ta_rim ʾar_nê_nu.
ḥazan
qahal
ki la_dô_naj ma_gi_nê_nu, wĕ_liq_dôs jis_ra_êl mal_kê_nu. etc.

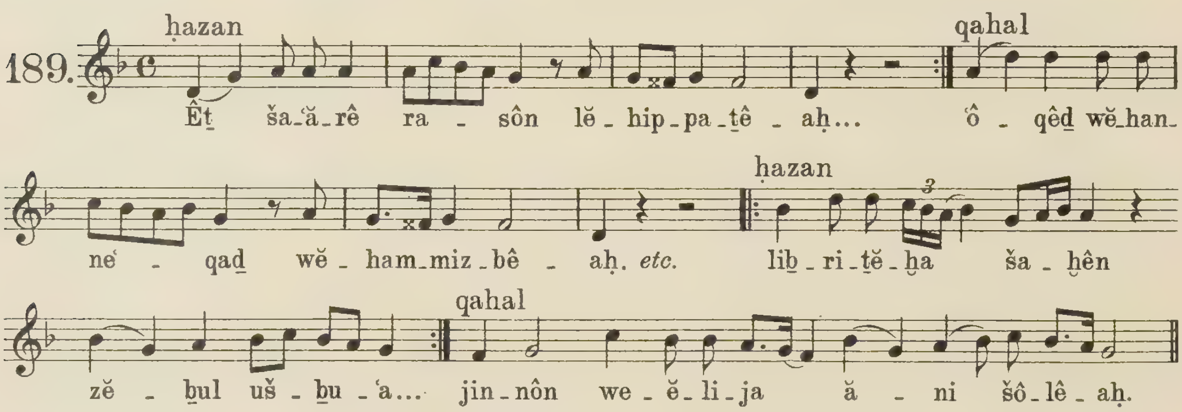

191.
ḥazan
Ham-me-leḫ ă-dô-naj rum wĕ-ta-ḥat ʾô-ne hig-di-lu ĕ-mu-naj
bĕ-nô-ʿam sir u-maʿ-ne,
qahal
ba-ḥă-ṣôṣ-rôt wĕ-ʾôl sô-far ha-ri-ʿu lif-nê. etc.
192.
Pslm. 47 תהלים
(Original)
Lam-naṣ-ṣê-aḥ lib-nê ʾô-raḥ miz-môr. kol ha-ʿam-mim tiq-ʿu ḫaf ha-ri-ʿu lê-lô-
him bĕ-ʾôl rin-na. ki ă-dô-naj ʿel-jôn nô-ra, me-leḫ ga-dôl ʿal kol ha-a-reṣ.
jad-bêr ʿam-mim taḥ-tê-nu ul-um-mim ta-ḥat rag-lê-nu. jib-ḥar la-nu et na-ḥă-la-
tê-nu, et gĕ-ôn ja-ʿă-ʾôb ă-ser a-hêb sel-la. ʿa-la ĕ-lô-him bit-ru-ʿa
ă-dô-naj bĕ-ʾôl sô-far. zamĕ-ru lê-lô-him zam-mê-ru, zam-ru lĕ-mal-kê-nu zam-mê-ru.
ki me-leḫ kol ha-a-reṣ ĕ-lô-him, zam-ru mas-kil ma-laḫ ĕ-lô-him ʿal gô-jim,
ĕ-lô-him ja-sab ʿal kis-sê ʾod-sô. nĕ-di-bê ʿam-mim ne-ĕ-sa-fu
ʿam ĕ-lô-hê ab-ra-ham, ki lê-lô-him ma-gi-nê a-reṣ mĕ-ôd na-ʿă-la.
193.
ḥazan
(Original)
ă-dô-naj bĕ-ʾôl sô-far jas-mi-ʿa jĕ-su-ʿa lĕ-ʾab-bêṣ se fĕ-
zu-ra bĕ-bô ḥez-jôn tĕ-su-ʿa.
qahal
ʿa-la ĕ-lô-him bit-ru-ʿa ă-dô

nif - ta - ḥim bĕ-ḥas-dê a-ḇôṯ ri-sô-nim a-nu bĕ-ṭu-ḥim, tik-kôn tĕ-fil-la-ṯê-nu
kĕ-rê-aḥ ni-ḥô-ḥim. ă-dô-naj po-ʿol-ẖa bĕ-ʿe-reḇ sa-nim ḥaj-jê - hu, ă-dô - naj.

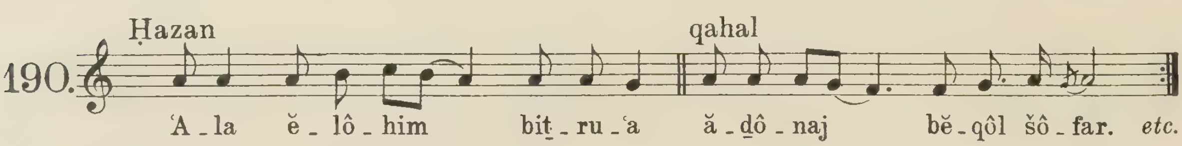
188.

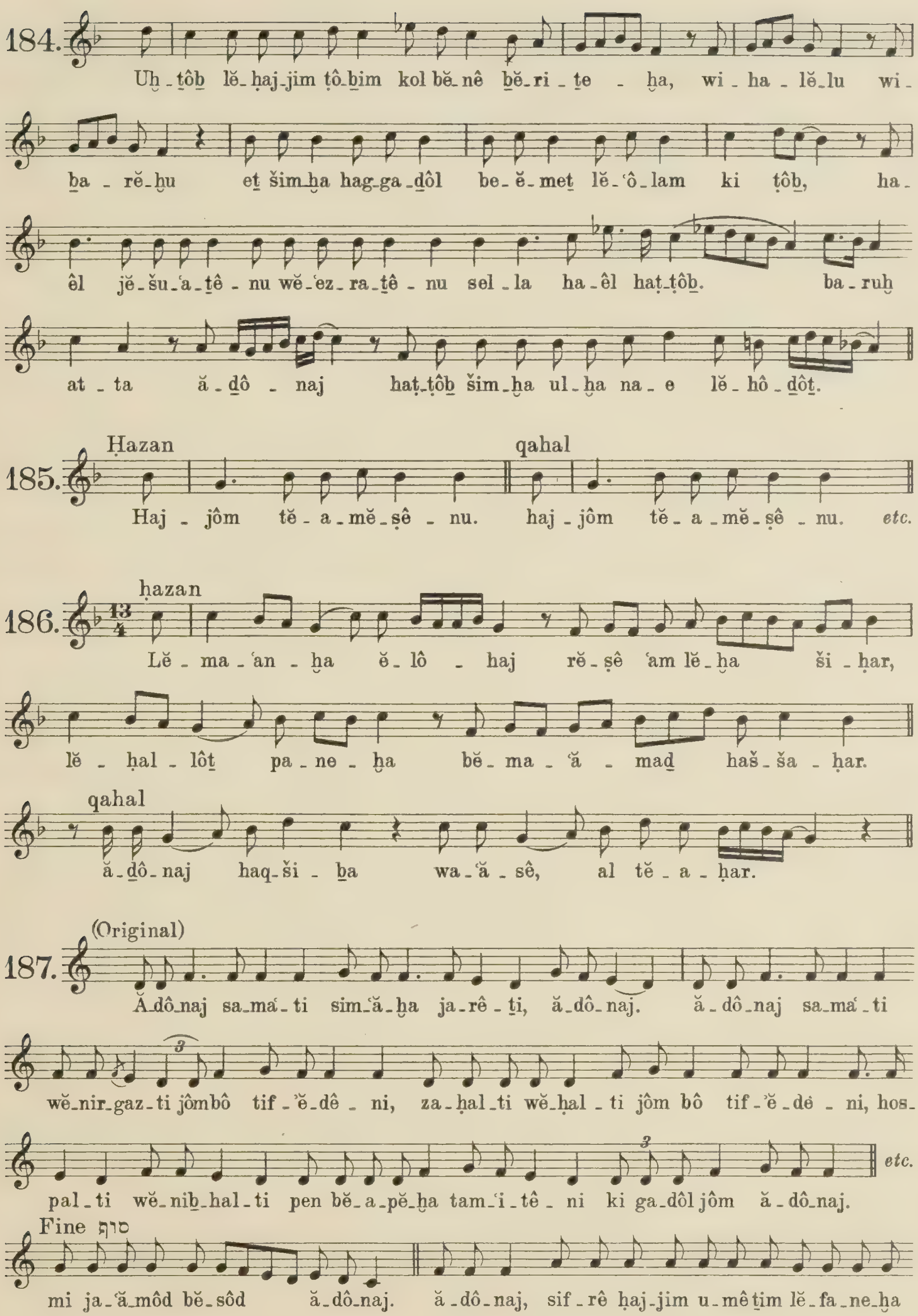

(Original)
Êṯ sa-ʿă-rê ra - ṣôn lĕ-hip-pa-ṯê - aḥ, jôm e-hĕ-je ḥap - paj la-
êl sô - ṭê - aḥ. an - na zĕ-ẖôr na li bĕ - jôm hô - ẖê - aḥ,
סוף
Fine.
ʿô - ʿêd wĕ-ha-neʿ - ʿad wĕ-ham-miz - bê - aḥ. bĕ - a-ḥă-riṯ nus - sa bĕ-
sôf ha-ă-sa - ra, hab - bên ă-ser nô - lad lĕ - ẖa mis - sa -
ra, im naf-sĕ-ẖa bô ʿad mĕ - ôd niq - sĕ - ra, ʾum ha-ʿă-lê -
nu li lĕ-ʿô - la ba - ra, ʿal har ă-ser ka-ḇôd lĕ-ẖa zô-rê-aḥ.
ʿô ʿêd etc. a Fine.

189.

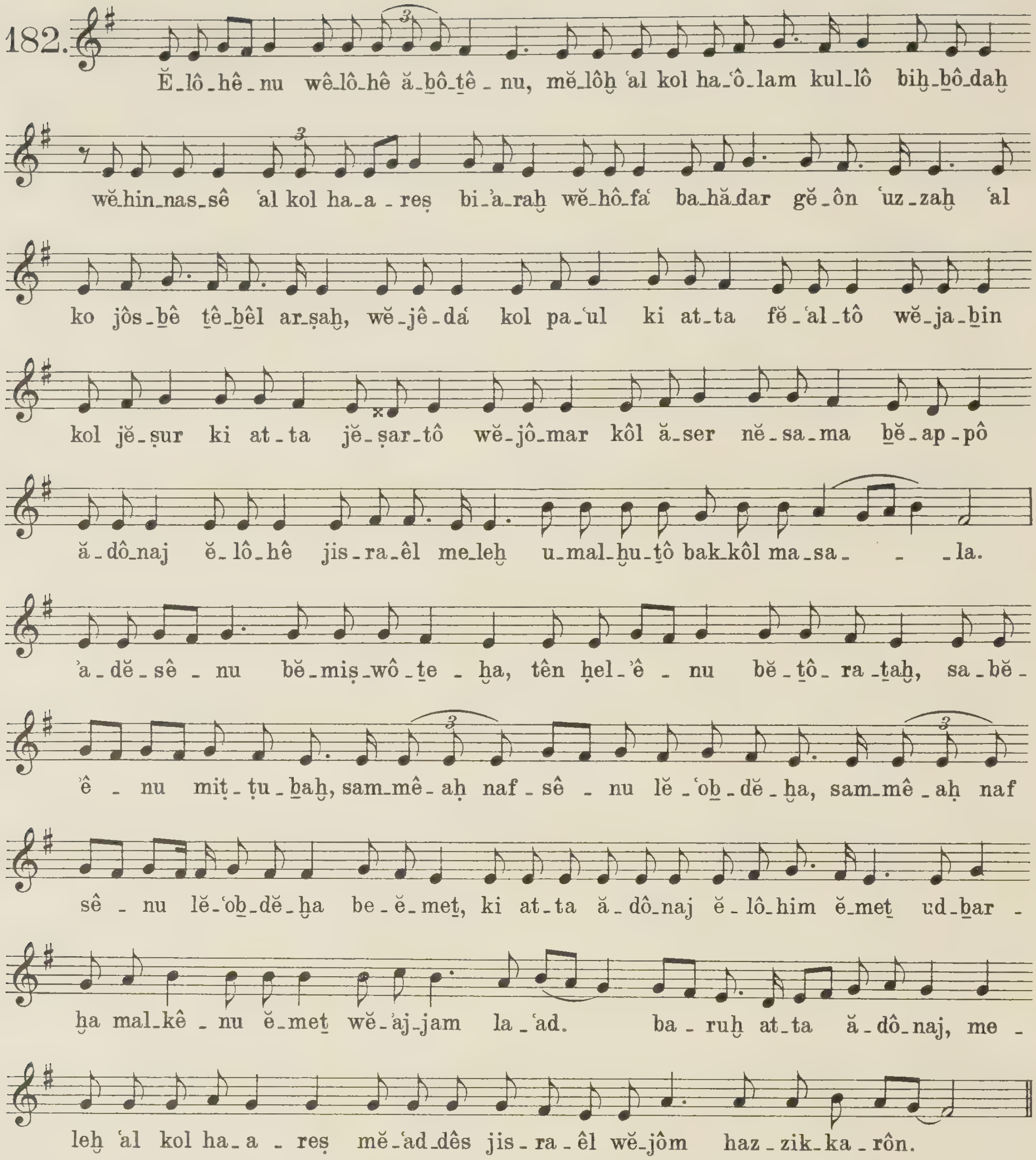

ḥazan
Êṯ ša-ʿă-rê ra - sôn lĕ - hip-pa-ṯê - aḥ...
qahal
ʿô - qêḏ wĕ-han-
neʿ - qaḏ wĕ - ham-miz - bê - aḥ. etc.
ḥazan
liḇ - ri - ṯĕ - ẖa ša - ẖên
zĕ - ḇul uš - ḇu - ʿa...
qahal
jin-nôn we - ĕ - li - ja ă - ni šô-lê - aḥ.

190.

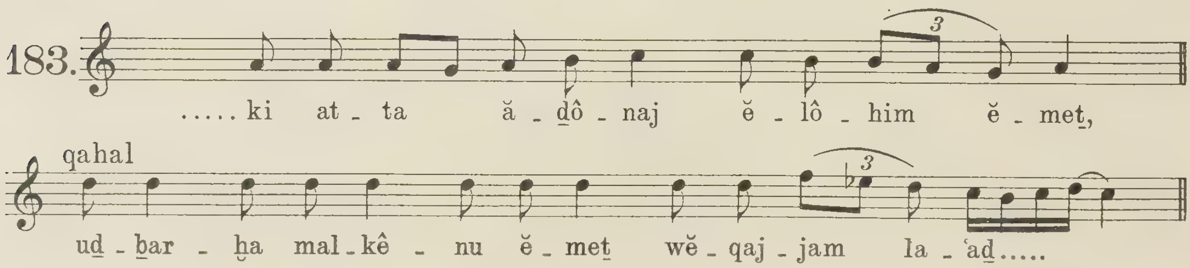

Ḥazan
ʿA - la ĕ - lô - him biṯ - ru - ʿa
qahal
ă - ḏô - naj bĕ-qôl šô - far. etc.

184.
Uḫ-ṯôḇ lĕ-ḥaj-jim ṭô-ḇim kol bĕ-nê ḇĕ-ri-te-ḫa, wi-ha-lĕ-lu wi-
ḇa-rĕ-ḫu eṯ šim-ḫa hag-ga-dôl be-ĕ-meṯ lĕ-ʿô-lam ki ṭôḇ, ha-
êl jĕ-šu-ʿa-ṯê-nu wĕ-ʿez-ra-ṯê-nu sel-la ha-êl haṭ-ṭôḇ. ba-ruḫ
at-ta ă-ḏô-naj haṭ-ṭôḇ šim-ḫa ul-ḫa na-e lĕ-hô-ḏôṯ.
185.
Ḥazan
Haj-jôm tĕ-a-mĕ-ṣê-nu.
qahal
haj-jôm tĕ-a-mĕ-ṣê-nu. etc.
186.
ḥazan
13/4
Lĕ-ma-ʿan-ḫa ĕ-lô-haj rĕ-ṣê ʿam lĕ-ḫa ši-ḥar,
lĕ-ḥal-lôṯ pa-ne-ḫa bĕ-ma-ʿă-maḏ haš-ša-ḥar.
qahal
ă-ḏô-naj haq-ši-ḇa wa-ʿă-sê, al tĕ-a-ḥar.
187.
(Original)
Ă-dô-naj sa-maʿ-ti sim-ʿă-ḫa ja-rê-ṯi, ă-dô-naj. ă-dô-naj sa-maʿ-ti
wĕ-nir-gaz-ti jôm bô tif-ʾĕ-dê-ni, za-ḥal-ti wĕ-ḥal-ti jôm bô tif-ʾĕ-dė-ni, hos-
pal-ti wĕ-niḇ-hal-ti pen bĕ-a-pĕ-ḫa tam-ʿi-tê-ni ki ga-dôl jôm ă-dô-naj. etc.
Fine סוף
mi ja-ʿă-môd bĕ-sôd ă-dô-naj. ă-dô-naj, sif-rê ḥaj-jim u-mê-ṯim lĕ-fa-ne-ḫa

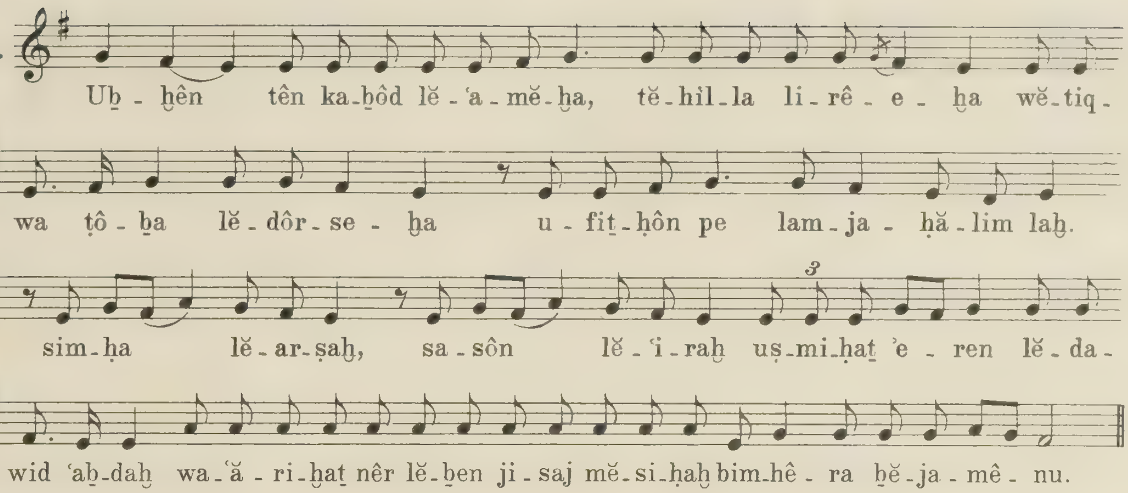
182.

Ĕ_lô_hê_nu wê_lô_hê ă_b̲ô_t̲ê_nu, mĕ_lôḫ ʿal kol ha_ʿô_lam kul_lô biḫ_b̲ô_dah̲
wĕ_hin_nas_sê ʿal kol ha_a_reṣ bi_ʾa_rah̲ wĕ_hô_faʿ ba_hă_dar gĕ_ôn ʿuz_zah̲ ʿal
ko jôs_b̲ê t̲ê_b̲êl ar_ṣah̲, wĕ_jê_daʿ kol pa_ʿul ki at_ta fĕ_ʿal_tô wĕ_ja_b̲in
kol jĕ_ṣur ki at_ta jĕ_ṣar_tô wĕ_jô_mar kôl ă_ser nĕ_sa_ma b̲ĕ_ap_pô
ă_dô_naj ĕ_lô_hê jis_ra_êl me_leḫ u_mal_ḫu_t̲ô bak_kôl ma_sa_ _ _la.
ʾa_dĕ_sê_nu bĕ_miṣ_wô_t̲e_ḫa, tên ḥel_ʿê_nu bĕ_t̲ô_ra_t̲ah̲, sa_bĕ_
ʿê_nu miṭ_ṭu_b̲ah̲, sam_mê_aḥ naf_sê_nu lĕ_ʿob̲_dĕ_ḫa, sam_mê_aḥ naf
sê_nu lĕ_ʿob̲_dĕ_ḫa be_ĕ_met̲, ki at_ta ă_dô_naj ĕ_lô_him ĕ_met̲ ud_b̲ar_
ḫa mal_kê_nu ĕ_met̲ wĕ_ʾaj_jam la_ʿad. ba_ruḫ at_ta ă_dô_naj, me_
leḫ ʿal kol ha_a_reṣ mĕ_ʿad_dês jis_ra_êl wĕ_jôm haz_zik_ka_rôn.

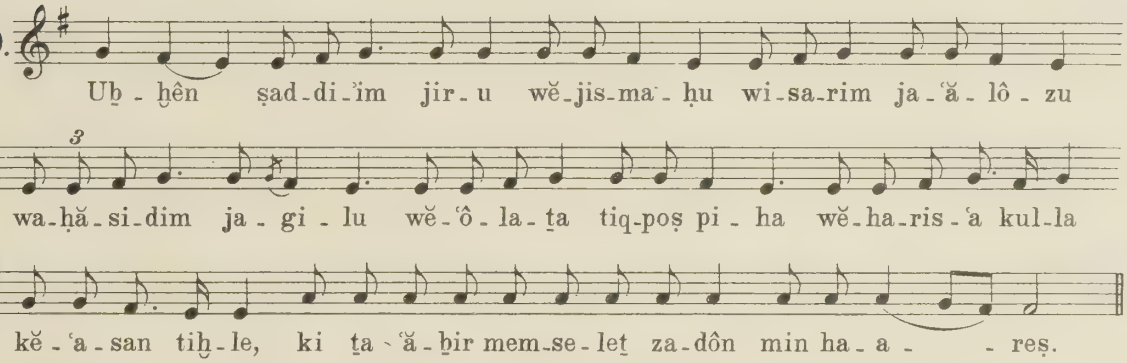
183.

..... ki at_ta ă_d̲ô_naj ĕ_lô_him ĕ_met̲,
qahal
ud̲_b̲ar_ḫa mal_kê_nu ĕ_met̲ wĕ_qaj_jam la_ʿad̲.....

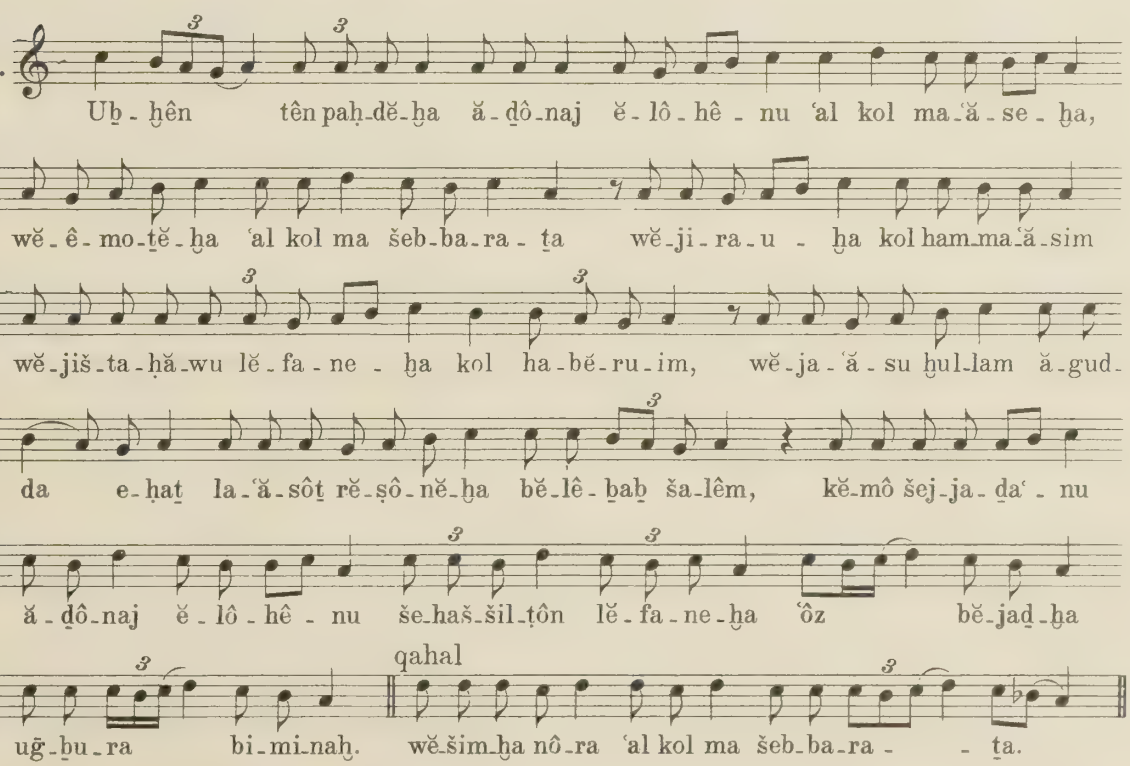
179.

Ub̲ - ḥ̲ên tên ka_b̲ôd lĕ - ʿa - mĕ - ḥ̲a, tĕ - hil_la li - rê - e - ḥ̲a wĕ_tiq -
wa ṭô - b̲a lĕ - dôr - se - ḥ̲a u - fit̲ - ḥôn pe lam - ja - ḥă - lim lah̲.
sim_ḥa lĕ - ar_ṣah̲, sa - sôn lĕ - ʿi - rah̲ uṣ_mi_ḥat̲ ʾe - ren lĕ - da -
wid ʿab̲_dah̲ wa_ʿă - ri_ḥat̲ nêr lĕ_b̲en ji - saj mĕ_si_ḥah̲ bim_hê - ra b̲ĕ_ja - mê - nu.

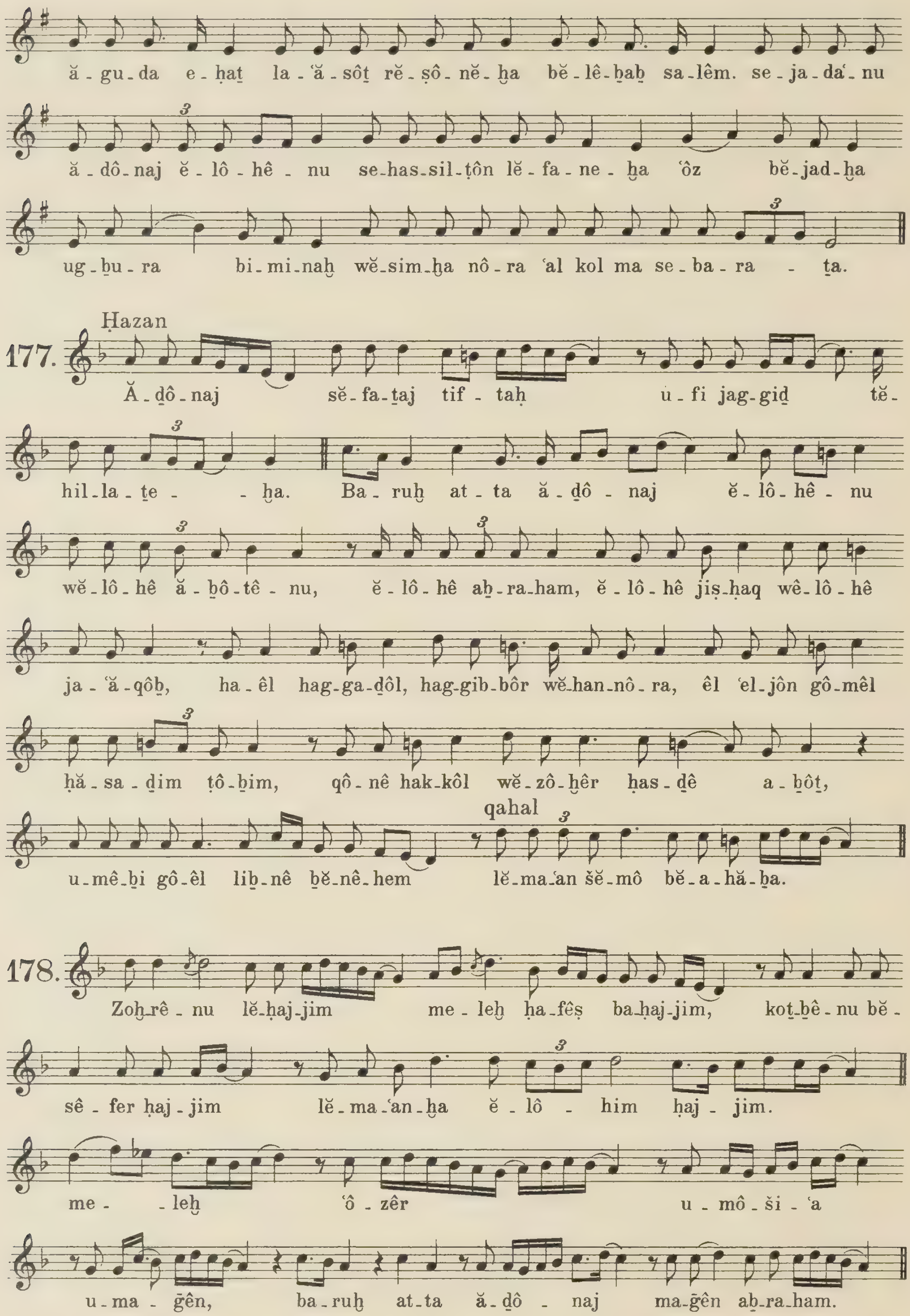
180.

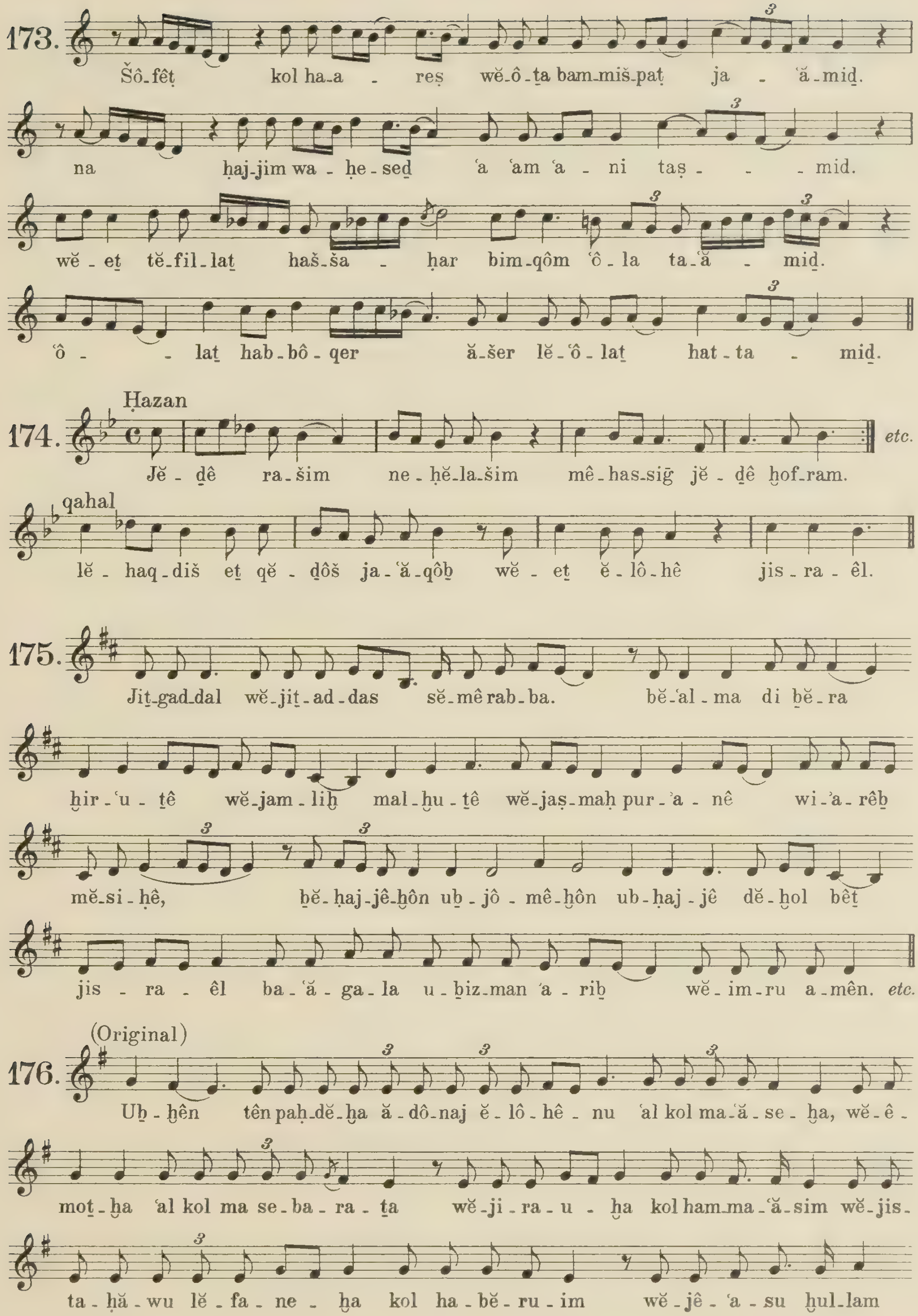

Ub̲ - ḥ̲ên ṣad_di_ʾim jir_u wĕ_jis_maʾ - ḥu wi_sa_rim ja - ʿă - lô - zu
wa_ḥă - si_dim ja - gi - lu wĕ - ʿô - la - t̲a tiq_poṣ pi - ha wĕ_ha_ris - ʿa kul_la
kĕ - ʿa - san tih̲ - le, ki t̲a - ʿă - b̲ir mem_se - let̲ za_dôn min ha - a - - reṣ.

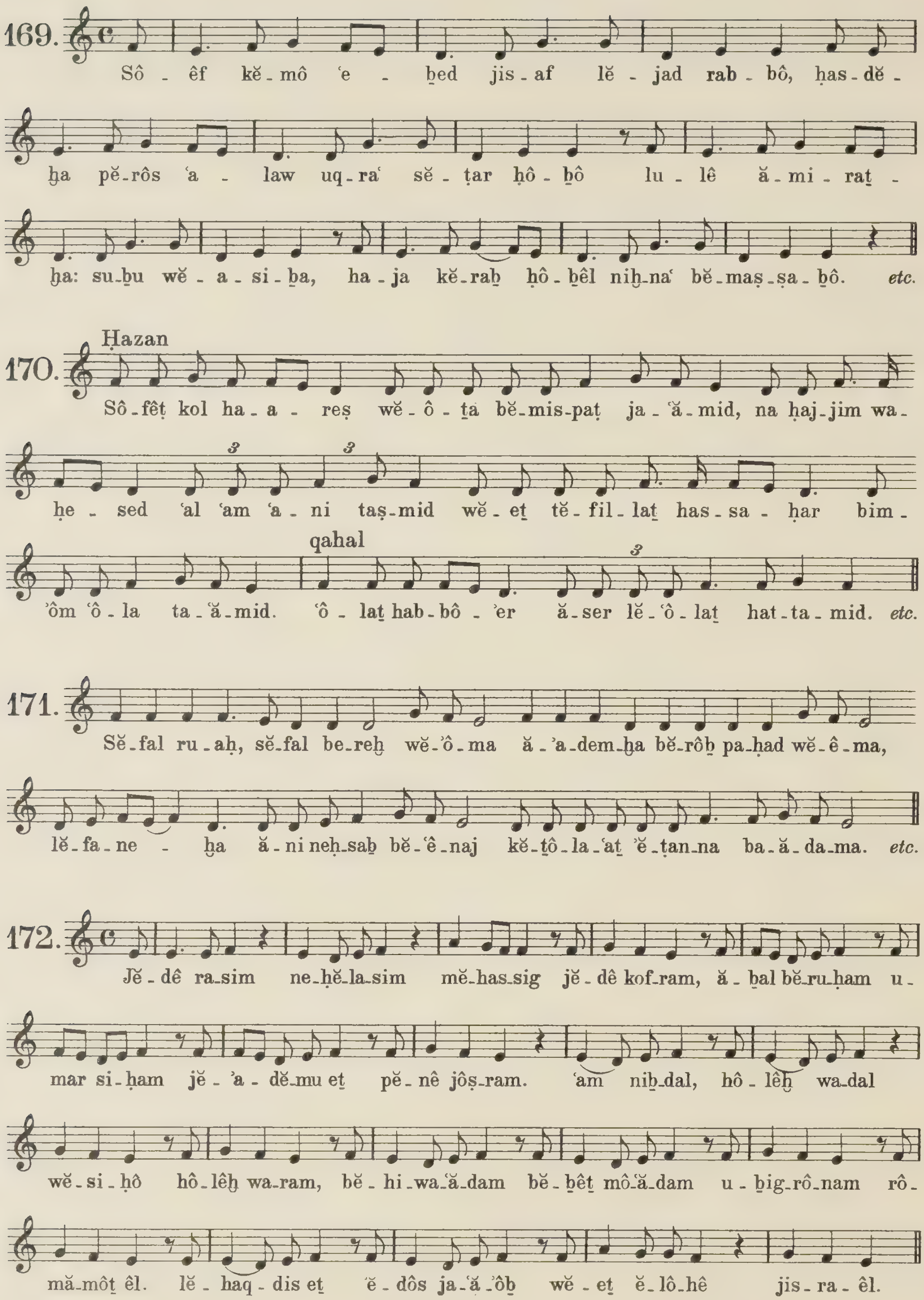
181.

Ub̲ - ḥ̲ên tên paḥ_dĕ_ḥ̲a ă - d̲ô_naj ĕ - lô - hê - nu ʿal kol ma_ʿă - se - ḥ̲a,
wĕ - ê - mo_t̲ĕ - ḥ̲a ʿal kol ma šeb̲_ba_ra - t̲a wĕ_ji_ra_u - ḥ̲a kol ham_ma_ʿă_sim
wĕ_jiš_ta_ḥă_wu lĕ - fa - ne - ḥ̲a kol ha_bĕ_ru_im, wĕ_ja - ʿă - su ḥ̲ul_lam ă_gud -
da e_ḥat̲ la_ʿă_sôt̲ rĕ_ṣô_nĕ_ḥ̲a bĕ_lê_b̲ab̲ ša_lêm, kĕ_mô šej_ja_d̲aʿ - nu
ă - d̲ô_naj ĕ - lô - hê - nu še_haš_šil_ṭôn lĕ_fa_ne_ḥ̲a ʿôz bĕ_jad̲_ḥ̲a
ug̲_b̲u_ra bi_mi_nah̲. qahal wĕ_šim_ḥ̲a nô_ra ʿal kol ma šeb̲_ba_ra - - t̲a.

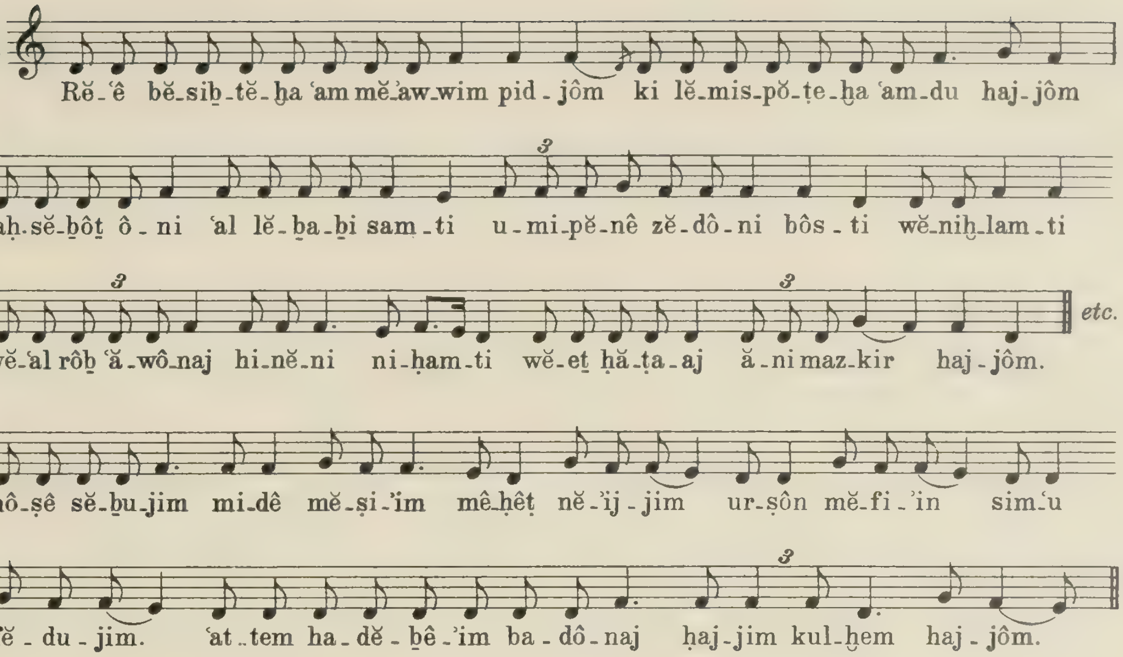
v

ă - gu - da e - ḥaṯ la - ʿă - sôṯ rĕ - ṣô - nĕ - ẖa bĕ - lê - ḇaḇ sa - lêm. se - ja - daʿ - nu
ă - dô - naj ĕ - lô - hê - nu se - has - sil - ṭôn lĕ - fa - ne - ẖa ʿôz bĕ - jad - ẖa
ug - ḇu - ra bi - mi - naẖ wĕ - sim - ẖa nô - ra ʿal kol ma se - ba - ra - ṯa.
Ḥazan
177.
Ă - ḏô - naj sĕ - fa - ṯaj tif - taḥ u - fi jag - giḏ tĕ -
hil - la - ṯe - ẖa. Ba - ruẖ at - ta ă - ḏô - naj ĕ - lô - hê - nu
wĕ - lô - hê ă - ḇô - tê - nu, ĕ - lô - hê aḇ - ra - ham, ĕ - lô - hê jiṣ - ḥaq wê - lô - hê
ja - ʿă - qôḇ, ha - êl hag - ga - ḏôl, hag - gib - bôr wĕ - han - nô - ra, êl ʿel - jôn gô - mêl
ḥă - sa - ḏim ṭô - ḇim, qô - nê hak - kôl wĕ - zô - ḥêr ḥas - ḏê a - ḇôṯ,
qahal
u - mê - ḇi gô - êl liḇ - nê ḇĕ - nê - hem lĕ - ma - ʿan šĕ - mô bĕ - a - hă - ḇa.
178.
Zoḥ - rê - nu lĕ - ḥaj - jim me - leẖ ḥa - fêṣ ba - ḥaj - jim, koṯ - ḇê - nu bĕ -
sê - fer ḥaj - jim lĕ - ma - ʿan - ẖa ĕ - lô - him ḥaj - jim.
me - leẖ ʿô - zêr u - mô - ši - ʿa
u - ma - ḡên, ba - ruẖ at - ta ă - ḏô - naj ma - ḡên aḇ - ra - ham.

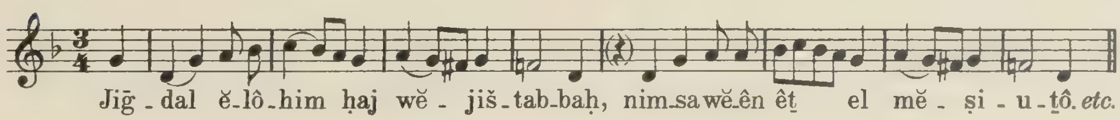

173.
Šô_fêṭ kol ha_a - reṣ wĕ_ô_ta bam_miš_paṭ ja - ʿă_mid.
na ḥaj_jim wa - ḥe-sed ʿa ʿam ʿa - ni taṣ - - - mid.
wĕ - et tĕ_fil_lat haš_ša - ḥar bim_qôm ʿô_la ta_ʿă - mid.
ʿô - - lat hab_bô - qer ă_šer lĕ_ʿô_lat hat - ta - mid.
Ḥazan
174.
Jĕ - dê ra_šim ne - ḥĕ_la_šim mê_has_sig jĕ - dê ḥof_ram. etc.
qahal
lĕ - haq_diš et qĕ - dôš ja_ʿă_qôb wĕ - et ĕ - lô_hê jis - ra - êl.
175.
Jit_gad_dal wĕ_jit_ad_das sĕ_mê rab_ba. bĕ_ʿal - ma di bĕ_ra
ḥir - ʿu - tê wĕ_jam_liḥ mal_ḥu - tê wĕ_jaṣ_maḥ pur - ʾa - nê wi_ʾa_rêb
mĕ_si - ḥê, bĕ_ḥaj_jê_ḥôn ub - jô - mê_ḥôn ub_ḥaj - jê dĕ_ḥol bêt
jis - ra - êl ba_ʿă - ga - la u_biz_man ʿa - rib wĕ_im_ru a_mên. etc.
(Original)
176.
Ub - ḥên tên pah_dĕ_ḥa ă - dô_naj ĕ - lô - hê - nu ʿal kol ma_ʿă - se - ḥa, wĕ_ê -
mot - ḥa ʿal kol ma se_ba - ra - ta wĕ_ji - ra - u - ḥa kol ham_ma_ʿă_sim wĕ_jis-
ta - ḥă - wu lĕ - fa - ne - ḥa kol ha - bĕ - ru - im wĕ_jê - ʿa - su ḥul_lam

169.
Sô - êf kĕ - mô ʿe - ḇed jis - af lĕ - jad rab - bô, ḥas - dĕ -
ḫa pĕ - rôs ʿa - law uq - raʿ sĕ - ṭar ḥô - ḇô lu - lê ă - mi - raṯ -
ḫa: su - ḇu wĕ - a - si - ḇa, ha - ja kĕ - raḇ ḥô - ḇêl niḫ - naʿ bĕ - maṣ - ṣa - ḇô. etc.
170.
Ḥazan
Sô - fêṭ kol ha - a - reṣ wĕ - ʾô - ṯa bĕ - mis - paṭ ja - ʿă - mid, na ḥaj - jim wa -
ḥe - sed ʿal ʿam ʿa - ni taṣ - mid wĕ - eṯ tĕ - fil - laṯ has - sa - ḥar bim -
ʾôm ʿô - la ta - ʿă - mid. ʿô - laṯ hab - bô - ʾer ă - ser lĕ - ʿô - laṯ hat - ta - mid. etc.
qahal
171.
Sĕ - fal ru - aḥ, sĕ - fal be - reḫ wĕ - ʾô - ma ă - ʾa - dem - ḫa bĕ - rôḇ pa - ḥad wĕ - ê - ma,
lĕ - fa - ne - ḫa ă - ni neḥ - saḇ bĕ - ʿê - naj kĕ - ṯô - la - ʿaṯ ʾĕ - ṭan - na ba - ă - da - ma. etc.
172.
Jĕ - dê ra - sim ne - ḥĕ - la - sim mĕ - has - sig jĕ - dê kof - ram, ă - ḇal bĕ - ru - ḥam u -
mar si - ḥam jĕ - ʾa - dĕ - mu eṯ pĕ - nê jôṣ - ram. ʿam niḇ - dal, hô - lêḫ wa - dal
wĕ - si - ḥô hô - lêḫ wa - ram, bĕ - hi - wa - ʿă - dam bĕ - ḇêṯ mô - ʿă - dam u - ḇig - rô - nam rô -
mă - môṯ êl. lĕ - haq - dis eṯ ʾĕ - dôs ja - ʿă - ʾôḇ wĕ - eṯ ĕ - lô - hê jis - ra - êl.

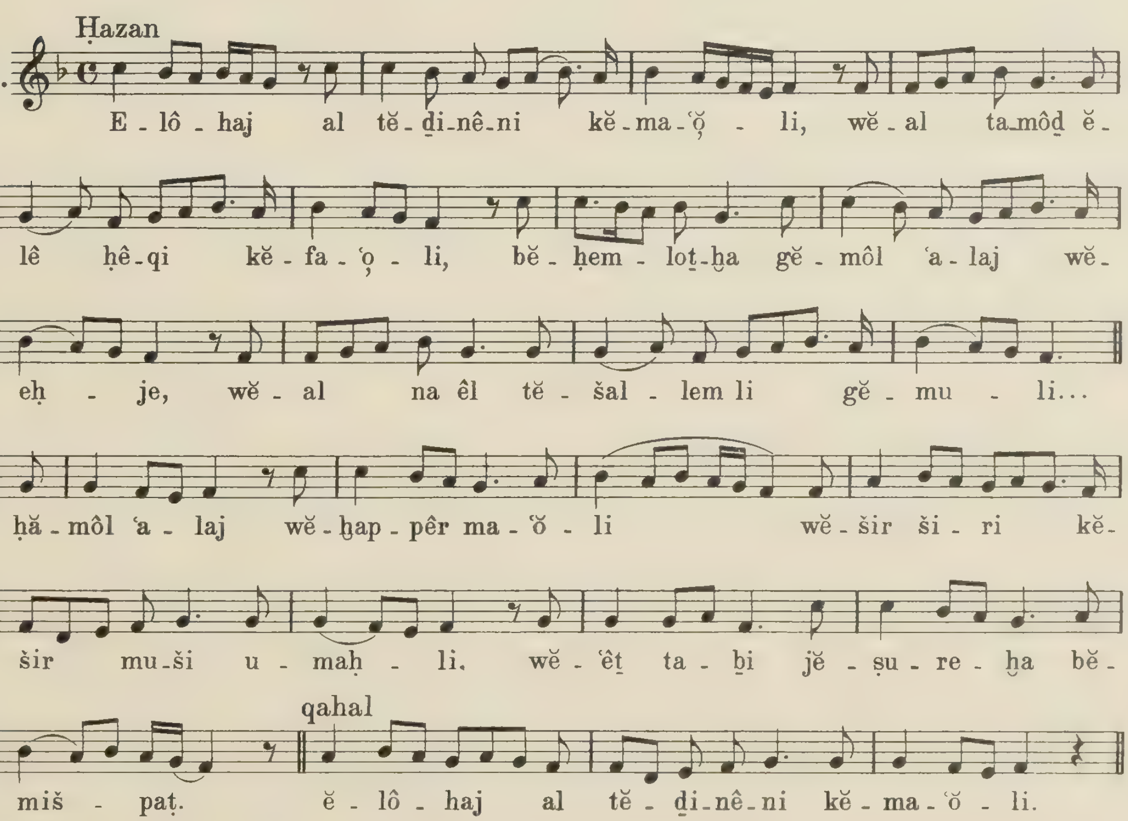
166.

Rĕ-ʿê bĕ-sib-tĕ-ḇa ʿam mĕ-ʾaw-wim pid-jôm ki lĕ-mis-pŏ-ṭe-ḇa ʿam-du haj-jôm
maḥ-sĕ-ḇôṯ ô-ni ʿal lĕ-ḇa-ḇi sam-ti u-mi-pĕ-nê zĕ-dô-ni bôs-ti wĕ-niḇ-lam-ti
wĕ-ʿal rôḇ ʿă-wô-naj hi-nĕ-ni ni-ḥam-ti wĕ-eṯ ḥă-ṭa-aj ă-ni maz-kir haj-jôm.
etc.
hô-ṣê sĕ-ḇu-jim mi-dê mĕ-ṣi-ʾim mê-ḥêṭ nĕ-ʾij-jim ur-ṣôn mĕ-fi-ʾin sim-ʿu
fĕ-du-jim. ʿat-tem ha-dĕ-ḇê-ʾim ba-dô-naj ḥaj-jim kul-ḵem haj-jôm.

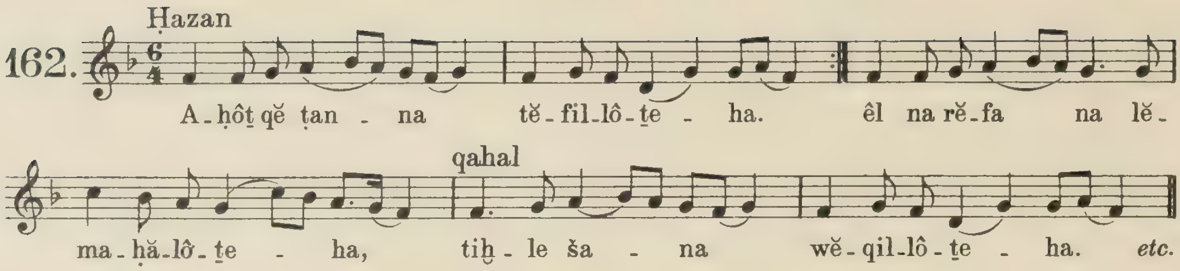
167.

Jiğ-dal ĕ-lô-him ḥaj wĕ-jiš-tab-baḥ, nim-sa wĕ-ên êṯ el mĕ-ṣi-u-ṯô. etc.

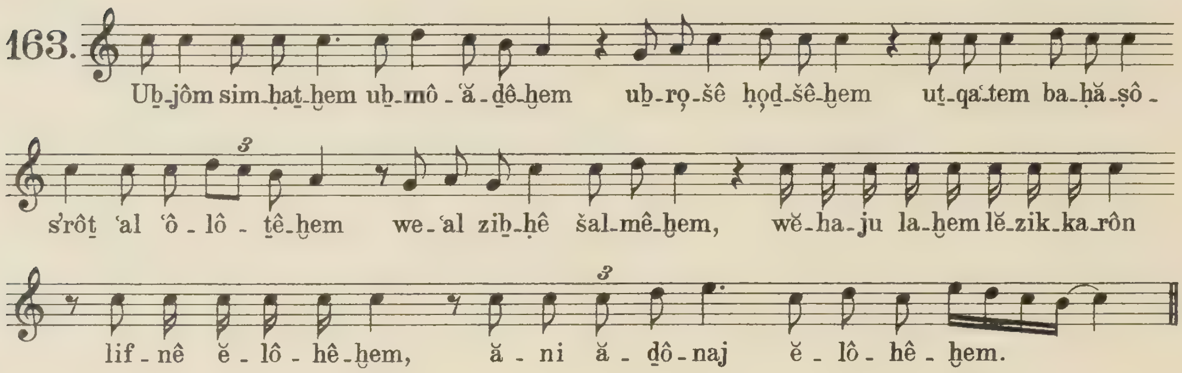
168.

Ḥazan
E-lô-haj al tĕ-ḏi-nê-ni kĕ-ma-ʿọ-li, wĕ-al ta-môḏ ĕ-
lê ḥê-qi kĕ-fa-ʿọ-li, bĕ-ḥem-loṯ-ḇa gĕ-môl ʿa-laj wĕ-
eḥ-je, wĕ-al na êl tĕ-šal-lem li gĕ-mu-li...
hă-môl ʿa-laj wĕ-ḇap-pêr ma-ʿŏ-li wĕ-šir ši-ri kĕ-
šir mu-ši u-maḥ-li. wĕ-ʿêṯ ta-ḇi jĕ-ṣu-re-ḇa bĕ-
miš-paṭ.
qahal
ĕ-lô-haj al tĕ-ḏi-nê-ni kĕ-ma-ʿŏ-li.

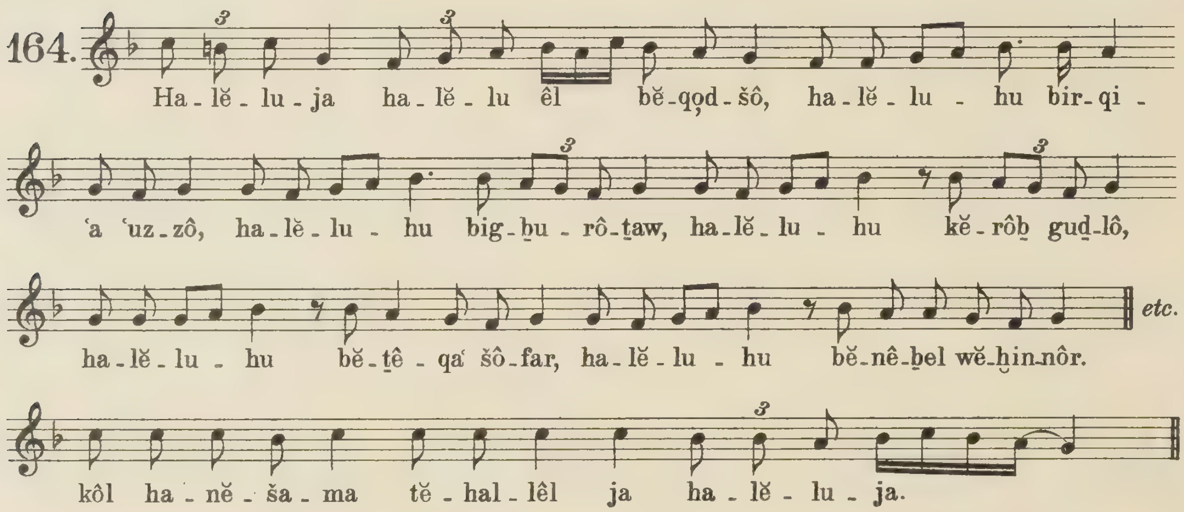
162.

163.

164.

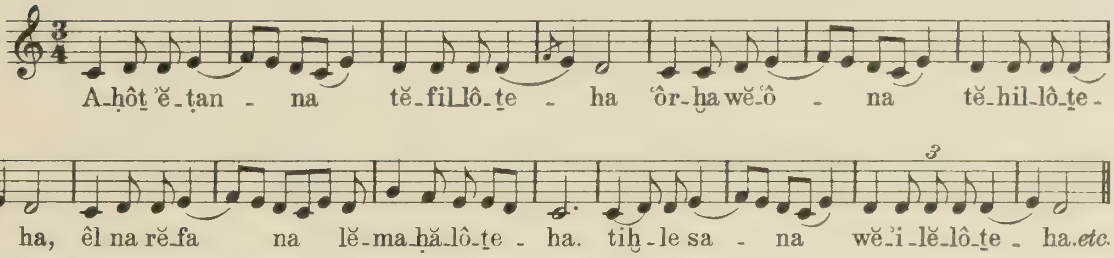
165.

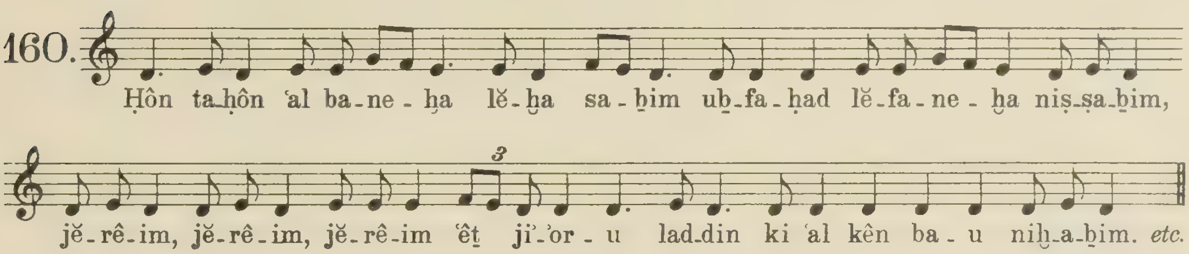
V Songs for the High Feasts לימים נוראים

Gesänge für die hohen Feiertage

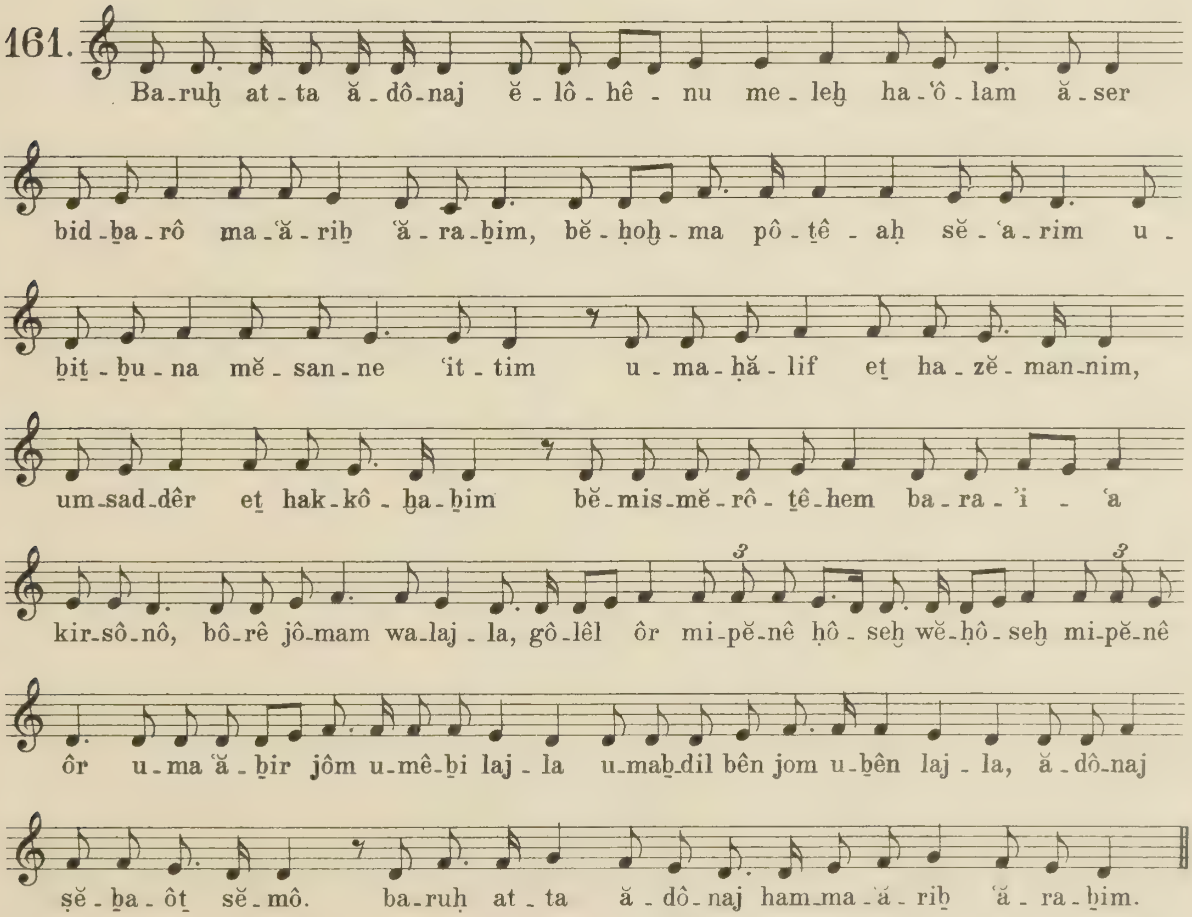
159.

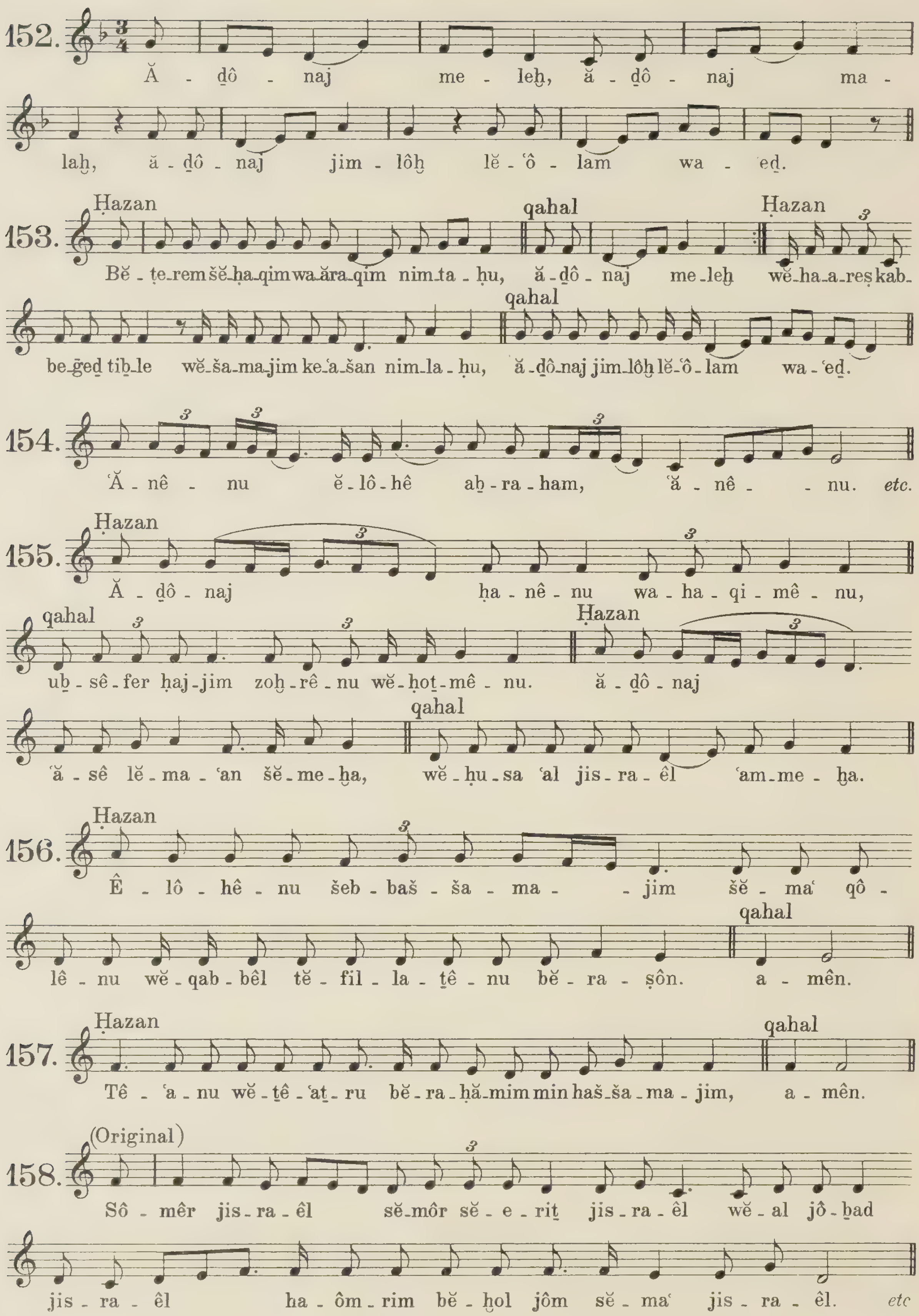

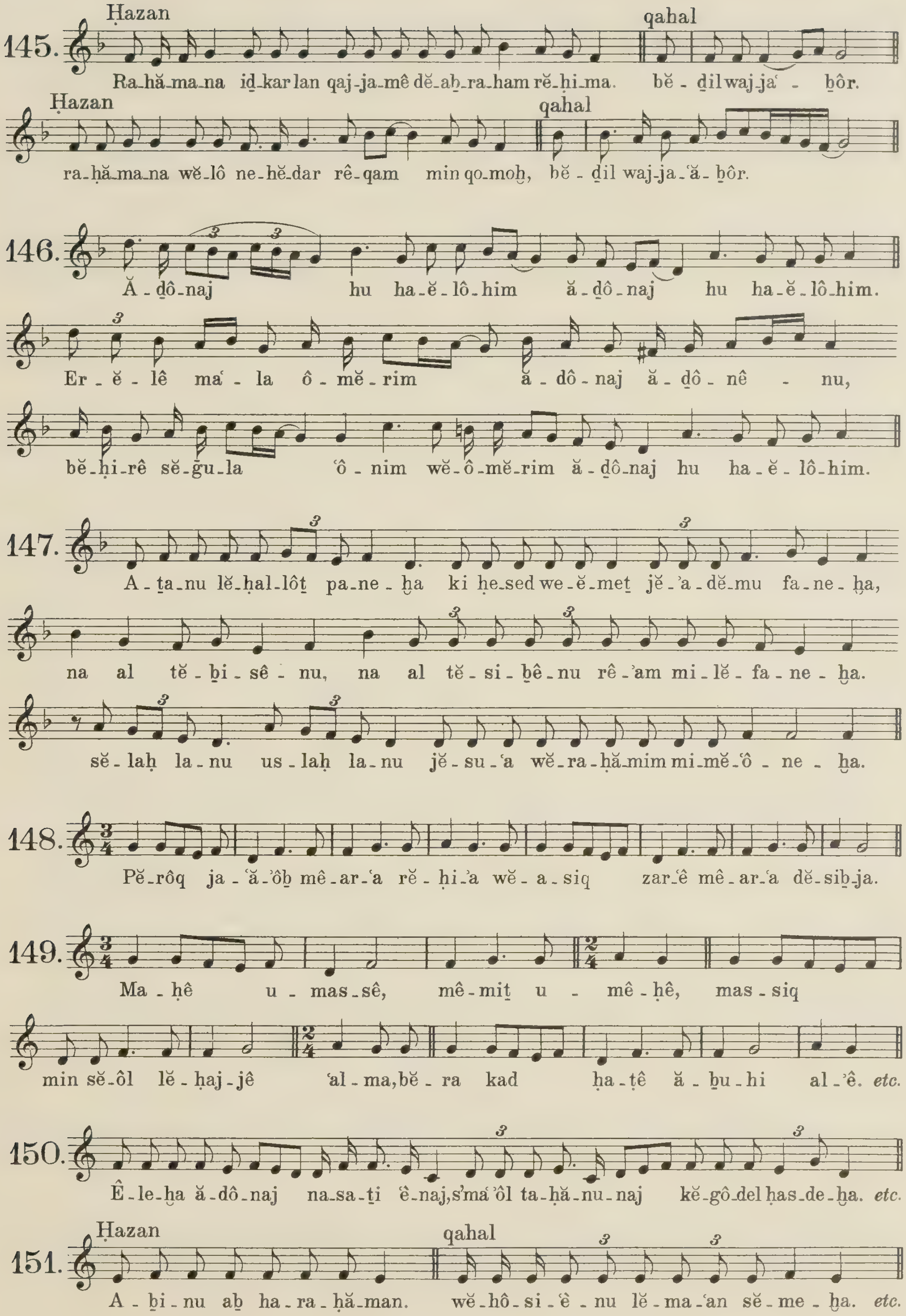
160.

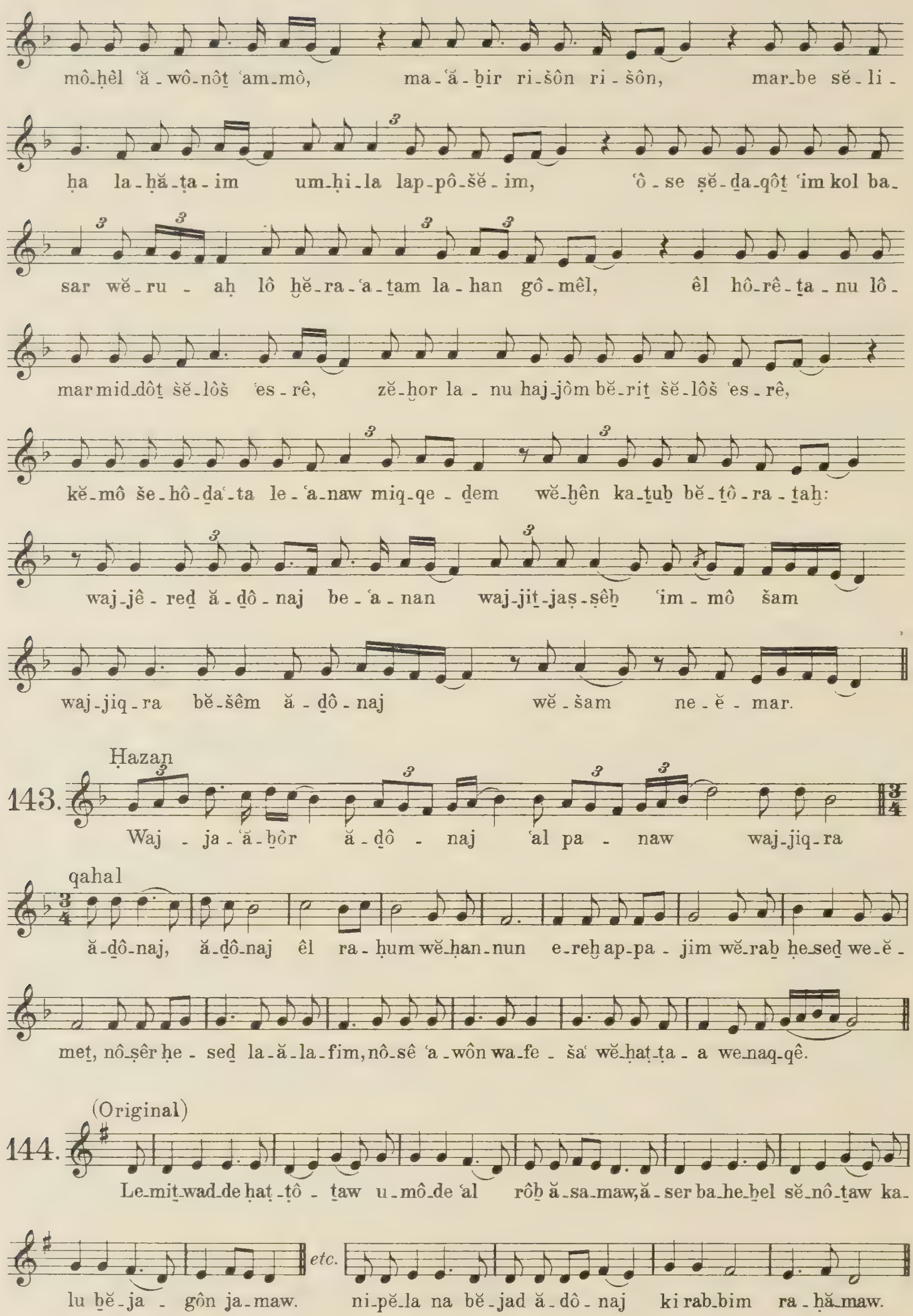

161.

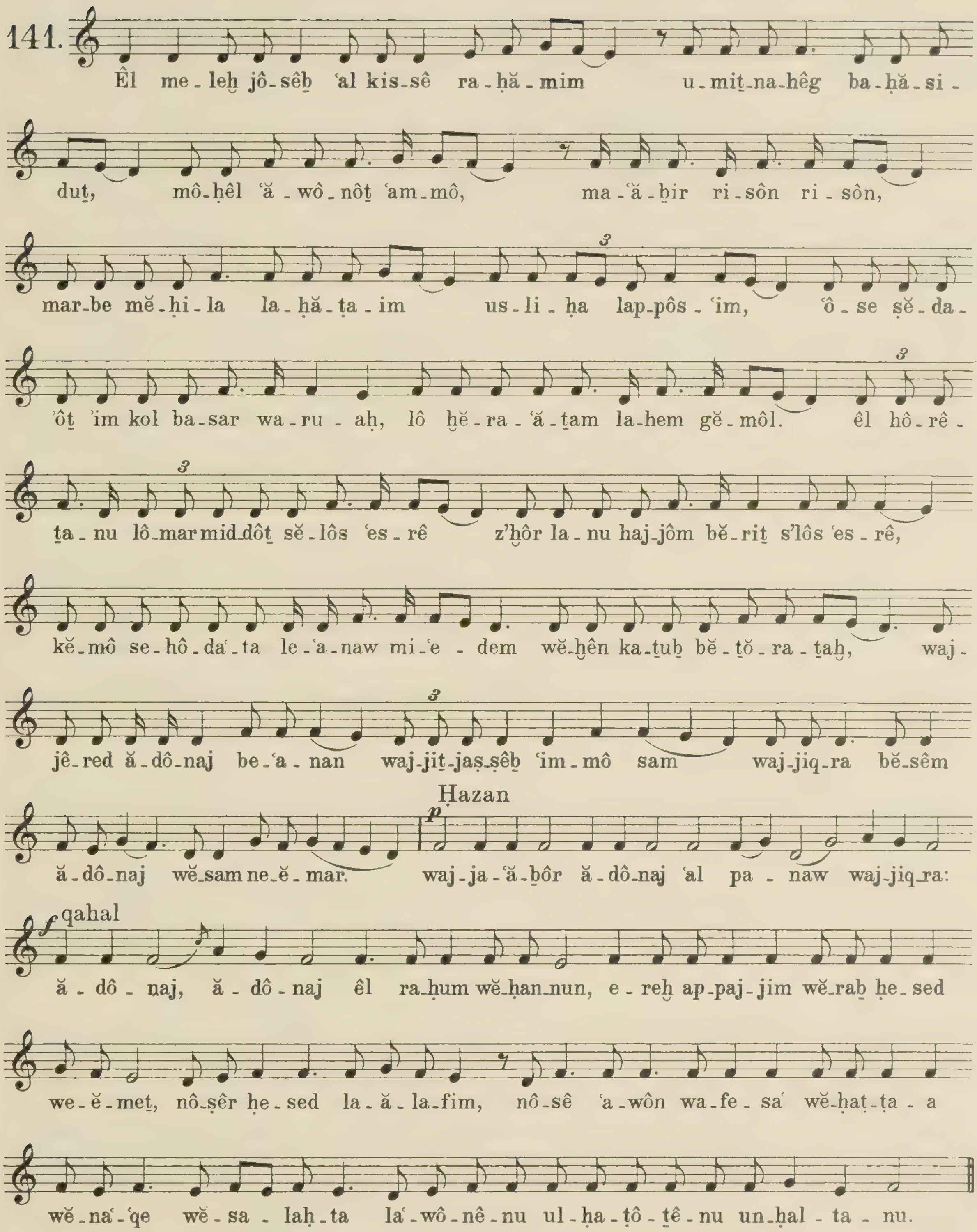

152.
Ă - d̲ô - naj me - leḫ, ă - d̲ô - naj ma -
laḫ, ă - d̲ô - naj jim - lôḫ lĕ - ʿô - lam wa - ʿed̲.
153.
Ḥazan
Bĕ - t̲e_rem šĕ_ḥa_qim wa_ăra_qim nim_ta - ḥu,
qahal
ă - d̲ô - naj me_leḫ
Ḥazan
wĕ_ha_a_reṣ kab_
be_g̲ed̲ tib̲_le wĕ_ša_ma_jim ke_ʿa_šan nim_la - ḥu,
qahal
ă - d̲ô_naj jim_lôḫ lĕ_ʿô_lam wa - ʿed̲.
154.
ʿĂ - nê - nu ĕ - lô - hê ab̲ - ra - ham, ʿă - nê - - nu. etc.
155.
Ḥazan
Ă - d̲ô - naj ḥa - nê - nu wa - ha - qi - mê - nu,
qahal
ub̲ - sê - fer ḥaj - jim zoḫ - rê - nu wĕ - ḥot̲ - mê - nu.
Ḥazan
ă - d̲ô - naj
ʿă - sê lĕ - ma - ʿan šĕ - me - ḫa,
qahal
wĕ - ḥu - sa ʿal jis - ra - êl ʿam_me - ḫa.
156.
Ḥazan
Ê - lô - hê - nu šeb - baš - ša - ma - - jim šĕ - maʿ qô -
lê - nu wĕ - qab - bêl tĕ - fil - la - t̲ê - nu bĕ - ra - ṣôn.
qahal
a - mên.
157.
Ḥazan
Tê - ʿa - nu wĕ - t̲ê - ʿat̲ - ru bĕ - ra - ḥă_mim min haš_ša - ma - jim,
qahal
a - mên.
158.
(Original)
Sô - mêr jis - ra - êl sĕ_môr sĕ - e - rit̲ jis - ra - êl wĕ - al jô - b̲ad
jis - ra - êl ha - ôm - rim bĕ - ḫol jôm sĕ - maʿ jis - ra - êl. etc

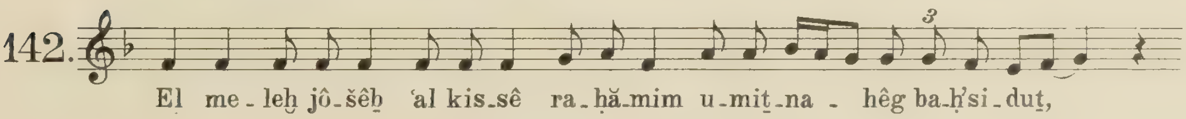

145. Ḥazan
Ra_hă_ma_na id_kar lan qaj_ja_mê dĕ_ab_ra_ham rĕ_ḥi_ma.
qahal
bĕ - dil waj_ja' - bôr.
Ḥazan
ra_hă_ma_na wĕ_lô ne_hĕ_dar rê_qam min qo_moh,
qahal
bĕ - dil waj_ja_'ă_bôr.
146. Ă - dô_naj hu ha_ĕ_lô_him ă_dô_naj hu ha_ĕ_lô_him.
Er - ĕ - lê ma' - la ô - mĕ - rim ă - dô - naj ă - dô - nê - nu,
bĕ_ḥi_rê sĕ_gu_la 'ô - nim wĕ_ô_mĕ_rim ă_dô_naj hu ha - ĕ - lô_him.
147. A - ta_nu lĕ_hal_lôt pa_ne - ha ki ḥe_sed we_ĕ_met jĕ_'a_dĕ_mu fa_ne_ha,
na al tĕ - bi - sê - nu, na al tĕ - si - bê_nu rê_'am mi_lĕ - fa - ne - ha.
sĕ_laḥ la_nu us_laḥ la_nu jĕ_su_'a wĕ_ra_ḥă_mim mi_mĕ_'ô - ne - ha.
148. Pĕ_rôq ja - 'ă_'ôb mê_ar_'a rĕ - ḥi_'a wĕ - a - siq zar_'ê mê_ar_'a dĕ_sib_ja.
149. Ma - ḥê u - mas_sê, mê_mit u - mê - ḥê, mas - siq
min sĕ_ôl lĕ - ḥaj - jê 'al - ma, bĕ - ra kad ḥa_ṭê ă - bu - hi al_'ê. etc.
150. Ê_le_ha ă_dô_naj na_sa_ti 'ê_naj, s'ma' 'ôl ta_hă_nu_naj kĕ_gô_del has_de_ha. etc.
151. Ḥazan
A - bi_nu ab ha - ra - ḥă_man.
qahal
wĕ_hô - si - 'ê - nu lĕ - ma_'an sĕ - me - ha. etc.

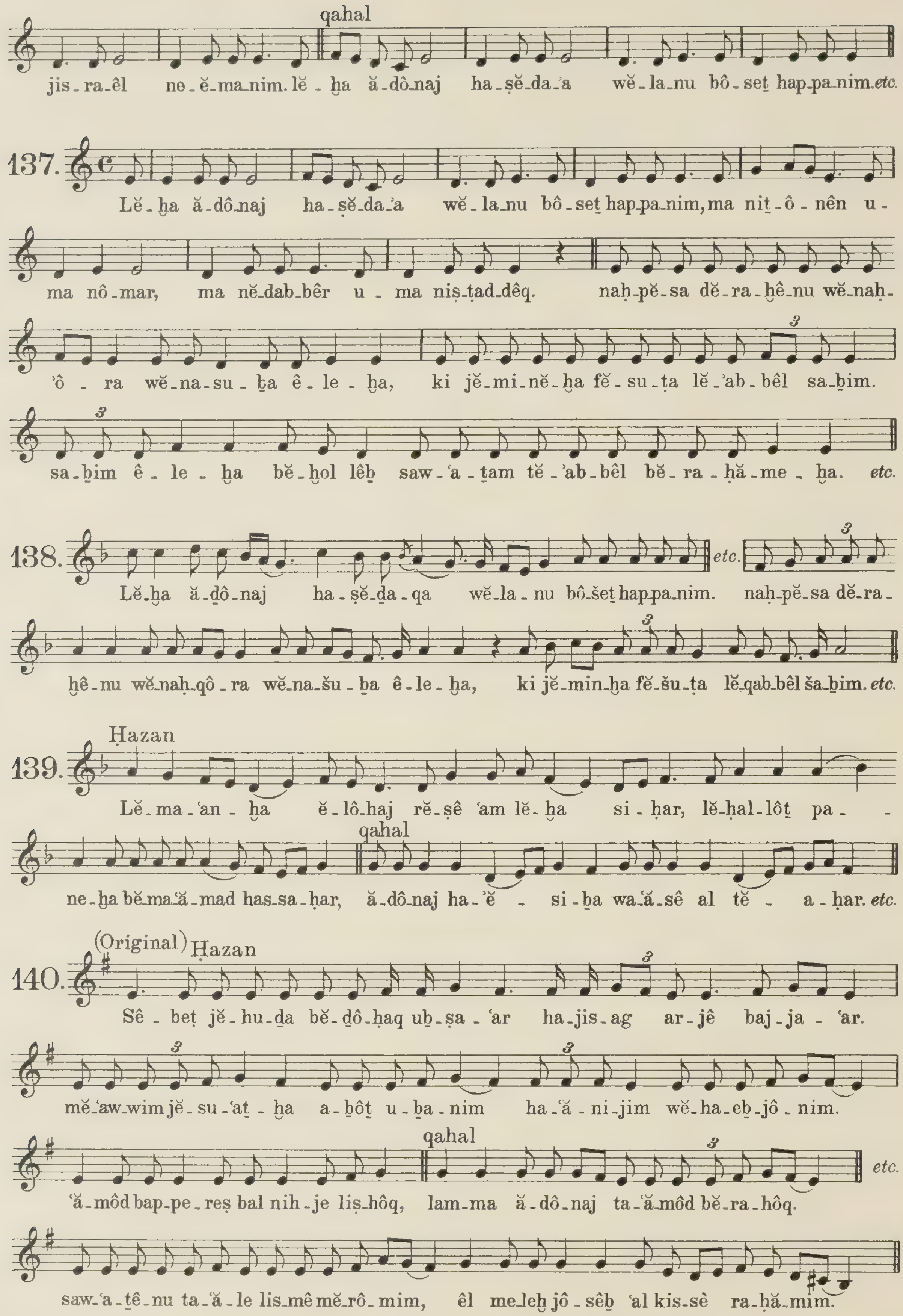

mô‿ḥêl ʿă‿wô‿nôṯ ʿam‿mô, ma‿ʿă‿ḇir ri‿šôn ri‿šôn, mar‿be sĕ‿li‿
ḥa la‿ḥă‿ṭa‿im um‿ḥi‿la lap‿pô‿šĕ‿im, ʿô‿se ṣĕ‿ḏa‿qôṯ ʿim kol ba‿
sar wĕ‿ru‿aḥ lô ḥĕ‿ra‿ʿa‿ṯam la‿han gô‿mêl, êl hô‿rê‿ṯa‿nu lô‿
mar mid‿dôṯ šĕ‿lôš ʿes‿rê, zĕ‿ḵor la‿nu haj‿jôm bĕ‿riṯ šĕ‿lôš ʿes‿rê,
kĕ‿mô še‿hô‿ḏaʿ‿ta le‿ʿa‿naw miq‿qe‿ḏem wĕ‿ḵên ka‿ṯuḇ bĕ‿ṯô‿ra‿ṯaḵ:
waj‿jê‿reḏ ă‿ḏô‿naj be‿ʿa‿nan waj‿jiṯ‿jaṣ‿ṣêḇ ʿim‿mô šam
waj‿jiq‿ra bĕ‿šêm ă‿ḏô‿naj wĕ‿šam ne‿ĕ‿mar.
143. Ḥazan
Waj‿ja‿ʿă‿ḇôr ă‿ḏô‿naj ʿal pa‿naw waj‿jiq‿ra
qahal
ă‿ḏô‿naj, ă‿ḏô‿naj êl ra‿ḥum wĕ‿ḥan‿nun e‿reḵ ap‿pa‿jim wĕ‿raḇ ḥe‿seḏ we‿ĕ‿
meṯ, nô‿ṣêr ḥe‿seḏ la‿ă‿la‿fim, nô‿sê ʿa‿wôn wa‿fe‿šaʿ wĕ‿ḥaṭ‿ṭa‿a we‿naq‿qê.
144. (Original)
Le‿miṯ‿wad‿de ḥaṭ‿ṭô‿ṯaw u‿mô‿de ʿal rôḇ ă‿sa‿maw, ă‿ser ba‿he‿ḇel sĕ‿nô‿ṯaw ka‿
lu bĕ‿ja‿gôn ja‿maw. etc. ni‿pĕ‿la na bĕ‿jad ă‿ḏô‿naj ki rab‿bim ra‿ḥă‿maw.

141.

Êl me_leẖ jô_sêb̲ ʿal kis_sê ra_ḥă_mim u_mit̲_na_hêg ba_ḥă_si_
dut̲, mô_ḥêl ʿă_wô_nôt̲ ʿam_mô, ma_ʿă_b̲ir ri_sôn ri_sôn,
mar_be mĕ_ḥi_la la_ḥă_ṭa_im us_li_ḥa lap_pôs_ʿim, ʿô_se ṣĕ_da_
ʿôt̲ ʿim kol ba_sar wa_ru_aḥ, lô ẖĕ_ra_ʿă_t̲am la_hem gĕ_môl. êl hô_rê_
t̲a_nu lô_mar mid_dôt̲ sĕ_lôs ʿes_rê z'ẖôr la_nu haj_jôm bĕ_rit̲ s'lôs ʿes_rê,
kĕ_mô se_hô_daʿ_ta le_ʿa_naw mi_ʿe_dem wĕ_ẖên ka_t̲ub̲ bĕ_t̲ô_ra_t̲aẖ, waj_
jê_red ă_dô_naj be_ʿa_nan waj_jit̲_jas_ṣêb̲ ʿim_mô sam waj_jiq_ra bĕ_sêm
ă_dô_naj wĕ_sam ne_ĕ_mar.
Ḥazan
p
waj_ja_ʿă_b̲ôr ă_dô_naj ʿal pa_naw waj_jiq_ra:
f qahal
ă_dô_naj, ă_dô_naj êl ra_ḥum wĕ_ḥan_nun, e_reẖ ap_paj_jim wĕ_rab̲ ḥe_sed
we_ĕ_met̲, nô_ṣêr ḥe_sed la_ă_la_fim, nô_sê ʿa_wôn wa_fe_saʿ wĕ_ḥat̲_ṭa_a
wĕ_naʿ_qe wĕ_sa_laḥ_ta laʿ_wô_nê_nu ul_ḥa_ṭô_t̲ê_nu un_ḥal_ta_nu.

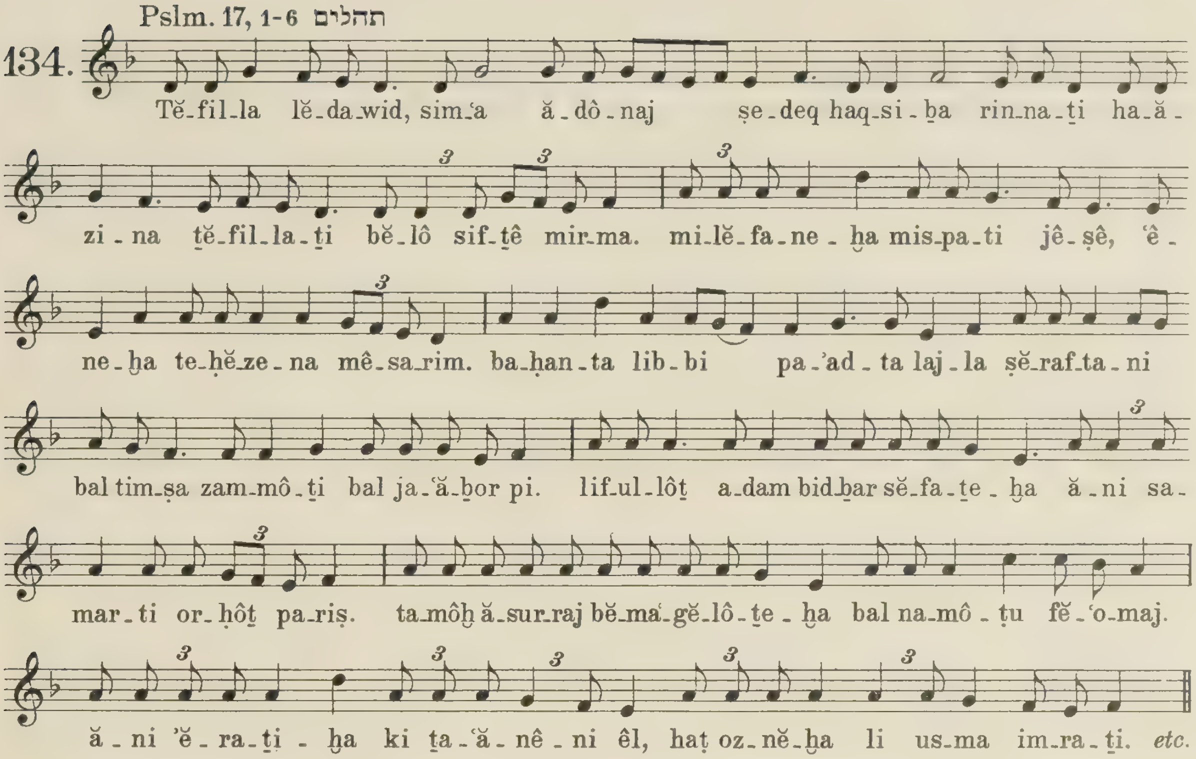
142.

El me_leẖ jô_šêb̲ ʿal kis_sê ra_ḥă_mim u_mit̲_na_hêg ba_ḥ'si_dut̲,

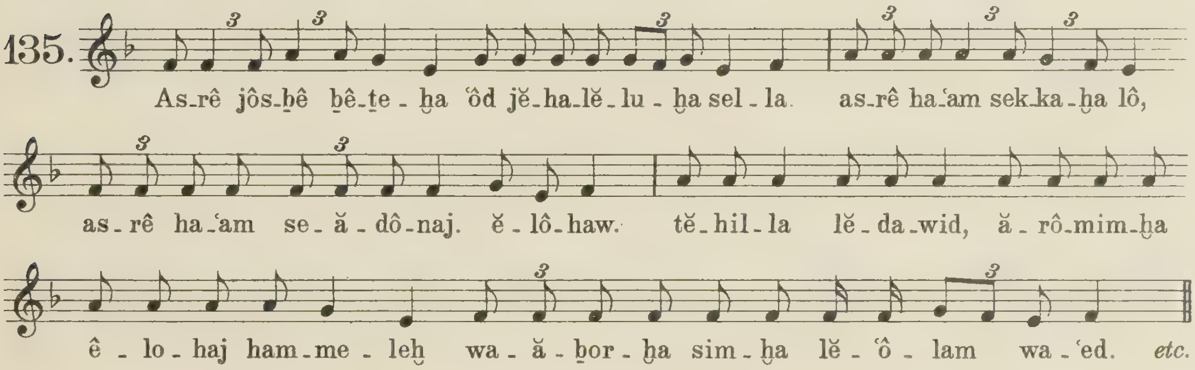

qahal
jis-ra-êl ne-ĕ-ma-nim. lĕ-ḇa ă-dô-naj ha-ṣĕ-da-ʾa wĕ-la-nu bô-seṯ hap-pa-nim. etc.
137.
Lĕ-ḇa ă-dô-naj ha-ṣĕ-da-ʾa wĕ-la-nu bô-seṯ hap-pa-nim, ma niṯ-ô-nên u-
ma nô-mar, ma nĕ-dab-bêr u-ma niṣ-ṭad-dêq. naḥ-pĕ-sa dĕ-ra-ḇê-nu wĕ-naḥ-
ʾô-ra wĕ-na-su-ḇa ê-le-ḇa, ki jĕ-mi-nĕ-ḇa fĕ-su-ṭa lĕ-ʾab-bêl sa-ḇim.
sa-ḇim ê-le-ḇa bĕ-ḇol lêḇ saw-ʿa-ṯam tĕ-ʾab-bêl bĕ-ra-ḥă-me-ḇa. etc.
138.
Lĕ-ḇa ă-dô-naj ha-ṣĕ-da-qa wĕ-la-nu bô-šeṯ hap-pa-nim. etc. naḥ-pĕ-sa dĕ-ra-
ḇê-nu wĕ-naḥ-qô-ra wĕ-na-šu-ḇa ê-le-ḇa, ki jĕ-min-ḇa fĕ-šu-ṭa lĕ-qab-bêl ša-ḇim. etc.
139.
Ḥazan
Lĕ-ma-ʿan-ḇa ĕ-lô-haj rĕ-sê ʿam lĕ-ḇa si-ḥar, lĕ-ḥal-lôṯ pa-
qahal
ne-ḇa bĕ-ma-ʿă-mad has-sa-ḥar, ă-dô-naj ha-ʾĕ-si-ḇa wa-ʿă-sê al tĕ-a-ḥar. etc.
140.
(Original) Ḥazan
Sê-beṭ jĕ-hu-da bĕ-ḏô-ḥaq uḇ-ṣa-ʿar ha-jis-ag ar-jê baj-ja-ʿar.
mĕ-ʿaw-wim jĕ-su-ʿaṯ-ḇa a-ḇôṯ u-ḇa-nim ha-ʿă-ni-jim wĕ-ha-eḇ-jô-nim.
qahal
ʿă-môd bap-pe-reṣ bal nih-je lis-hôq, lam-ma ă-dô-naj ta-ʿă-môd bĕ-ra-hôq. etc.
saw-ʿa-ṯê-nu ta-ʿă-le lis-mê mĕ-rô-mim, êl me-leḥ jô-sêḇ ʿal kis-sê ra-ḥă-mim.

Pslm. 17, 1-6 תהלים

134.

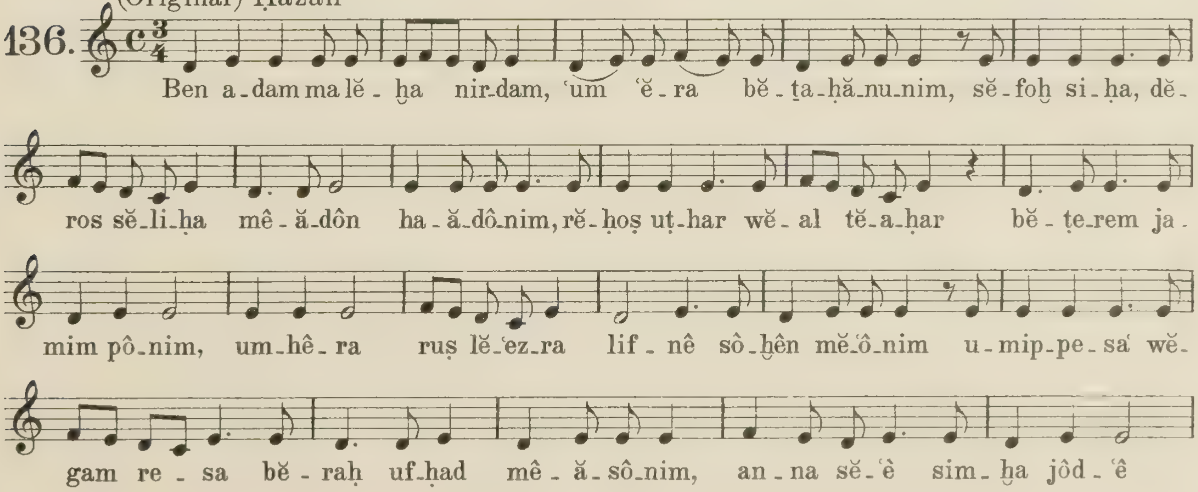

135.

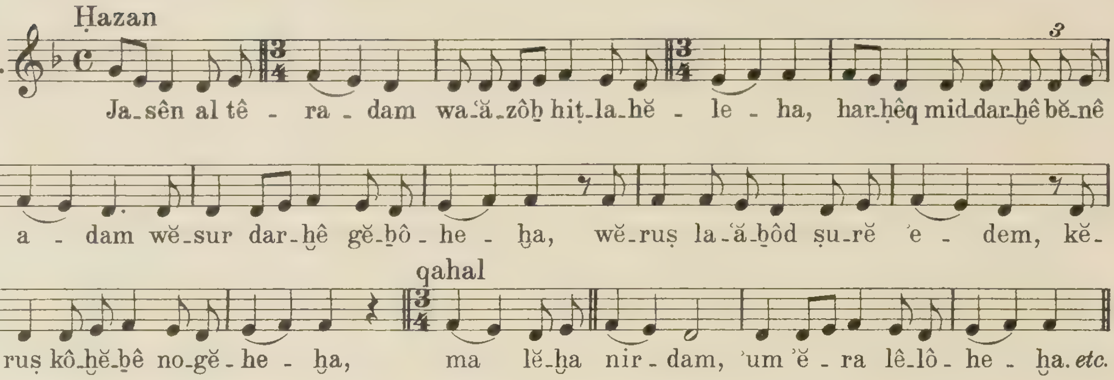

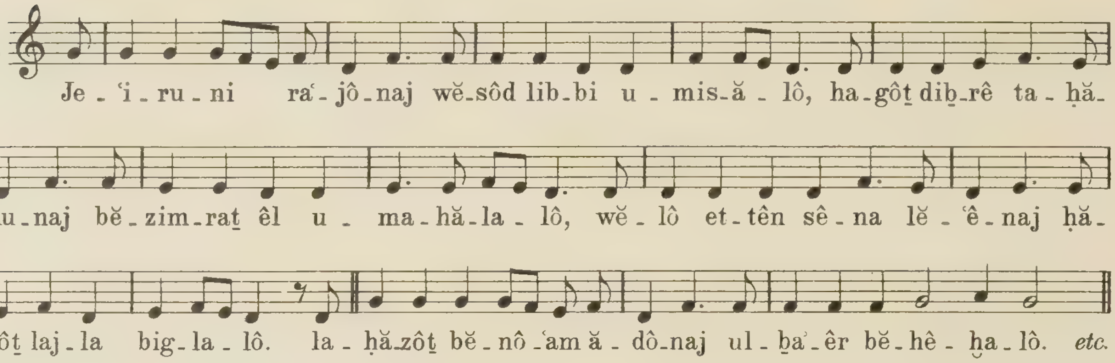
(Original) Ḥazan

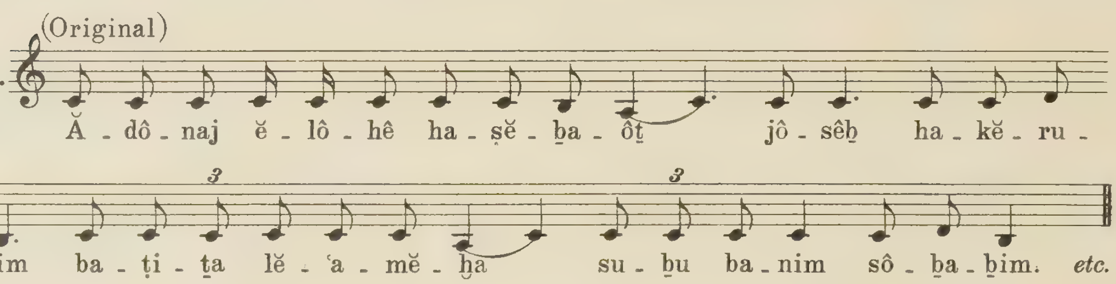
136.

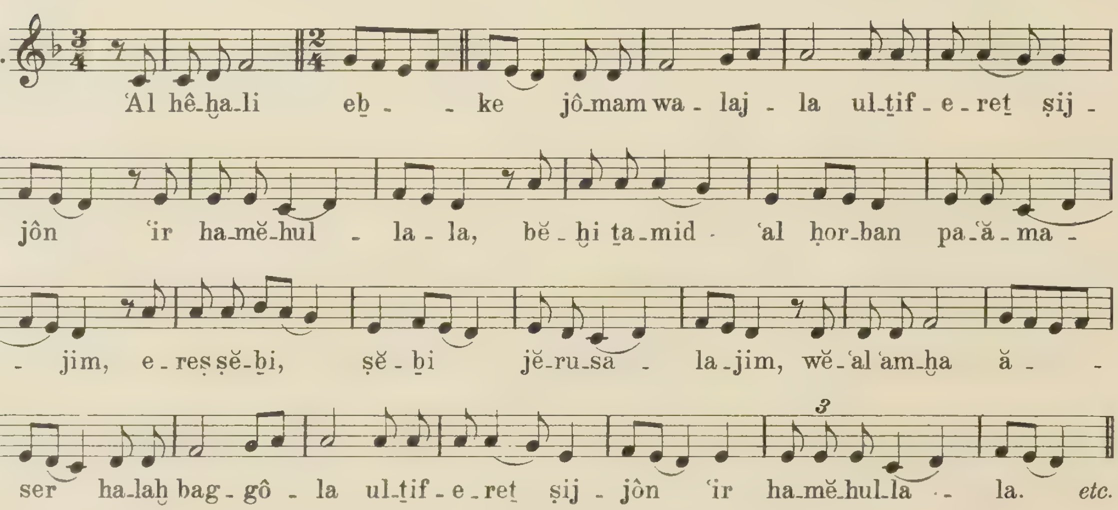

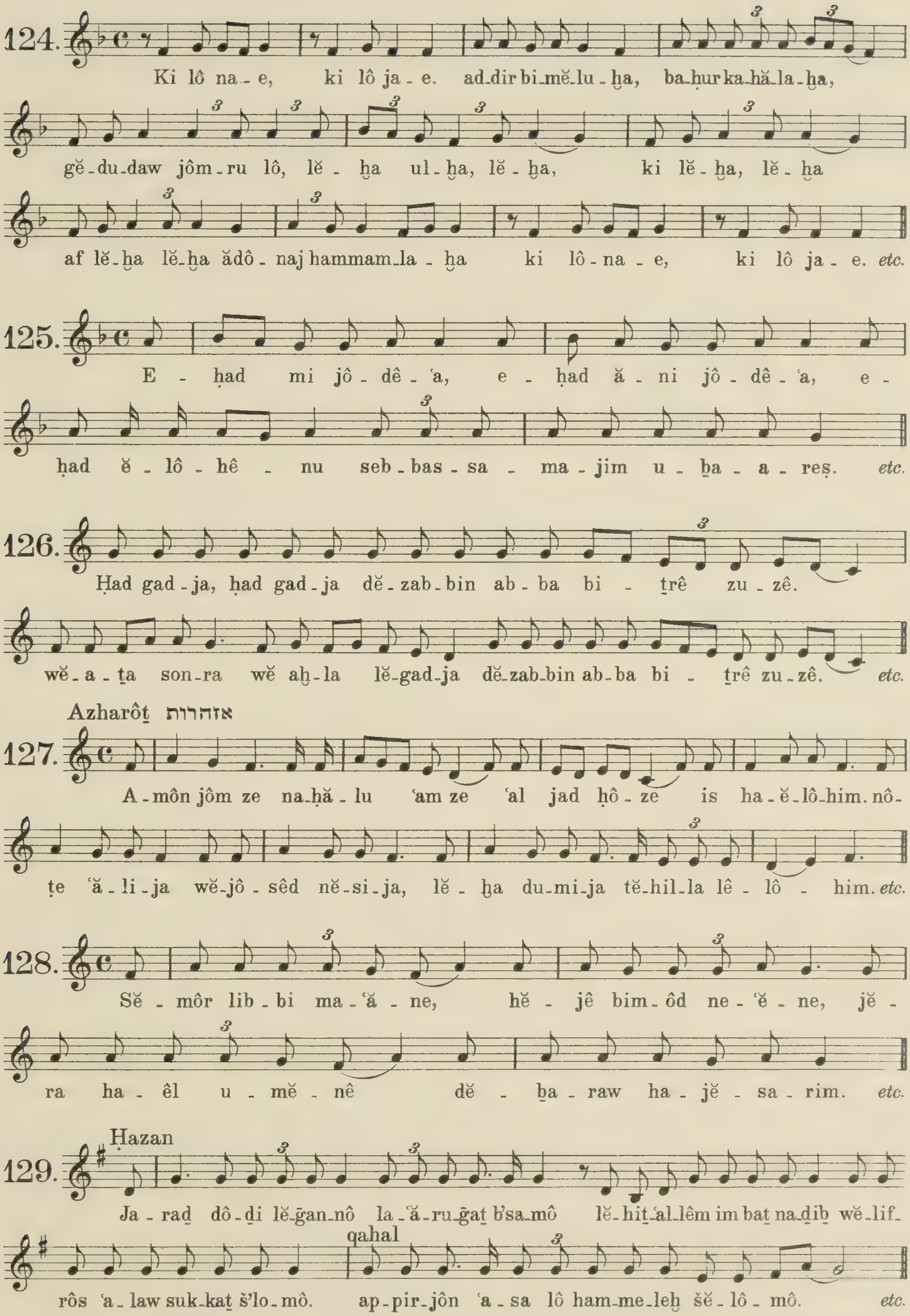
IV Seliḥoṯ סליחות

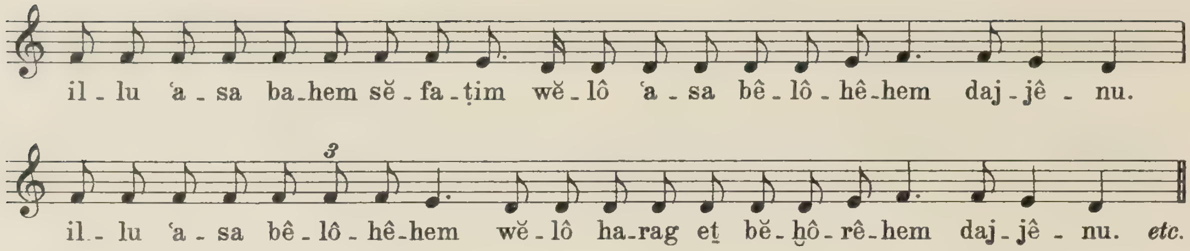
130.

131.

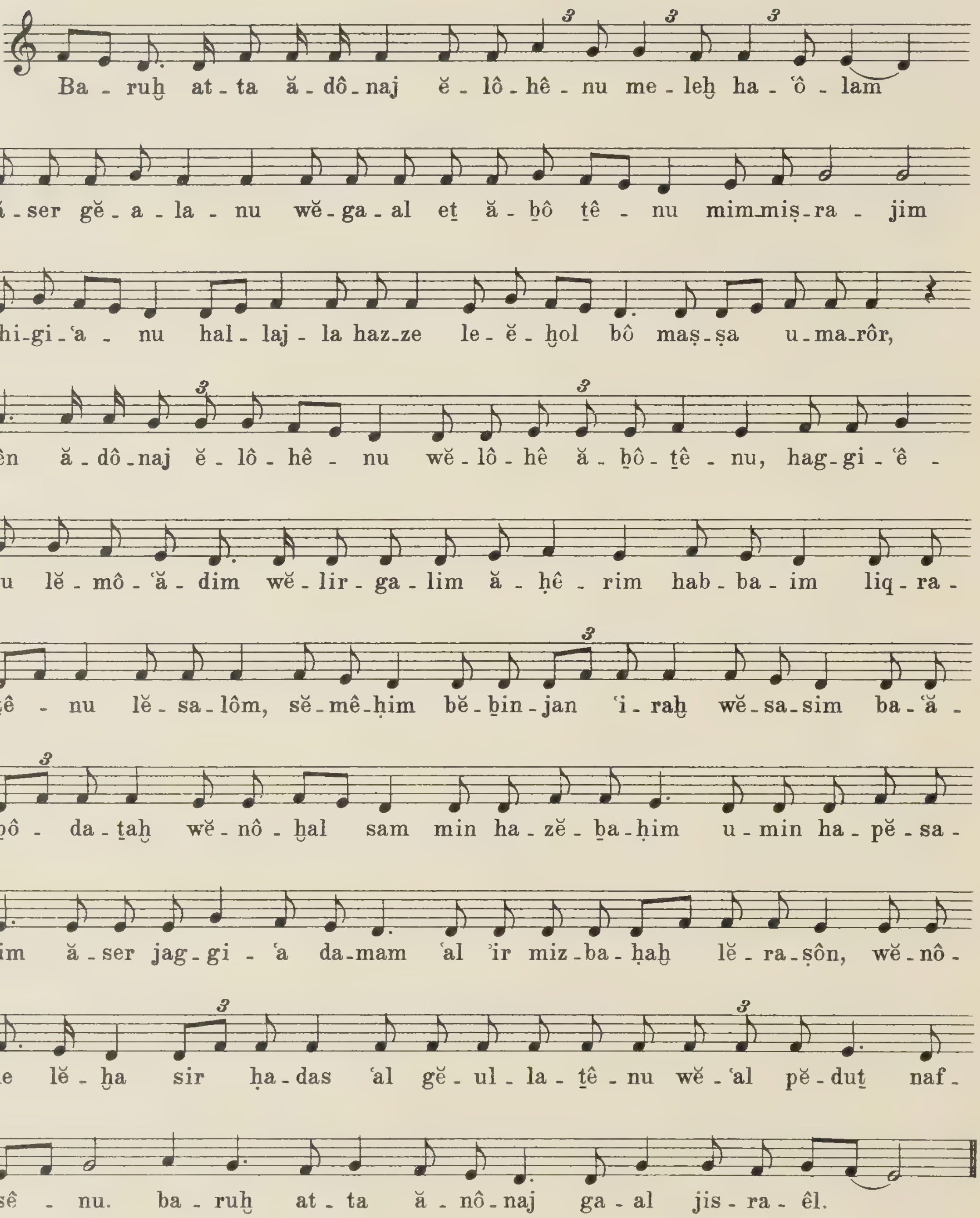
132.

133.

124.
Ki lô na - e, ki lô ja - e. ad-dir bi-mĕ-lu-ha, ba-ḥur ka-hă-la-ha,
gĕ-du-daw jôm-ru lô, lĕ - ha ul-ha, lĕ - ha, ki lĕ - ha, lĕ - ha
af lĕ-ha lĕ-ha ădô - naj hammam-la - ha ki lô-na - e, ki lô ja - e. etc.
125.
E - ḥad mi jô - dê - ʿa, e - ḥad ă - ni jô - dê - ʿa, e -
ḥad ĕ - lô - hê - nu seb - bas - sa - ma - jim u - ba - a - reṣ. etc.
126.
Ḥad gad - ja, ḥad gad - ja dĕ - zab - bin ab - ba bi - trê zu - zê.
wĕ-a-ta son-ra wĕ aḥ-la lĕ-gad-ja dĕ-zab-bin ab-ba bi - trê zu-zê. etc.
Azharôt אזהרות
127.
A-môn jôm ze na-hă-lu ʿam ze ʿal jad ḥô-ze is ha-ĕ-lô-him. nô-
ṭe ʿă-li-ja wĕ-jô-sêd nĕ-si-ja, lĕ - ha du-mi-ja tĕ-hil-la lê - lô - him. etc.
128.
Sĕ - môr lib - bi ma - ʿă - ne, hĕ - jê bim - ôd ne - ʿĕ - ne, jĕ -
ra ha - êl u - mĕ - nê dĕ - ba - raw ha - jĕ - sa - rim. etc.
Ḥazan
129.
Ja - rad dô-di lĕ-gan-nô la-ʿă-ru-gat b'sa-mô lĕ-hit-al-lêm im bat na-dib wĕ-lif-
qahal
rôs ʿa-law suk-kat š'lo-mô. ap-pir-jôn ʿa-sa lô ham-me-leh šĕ-lô-mô. etc.

il - lu ʿa - sa ba-hem sĕ - fa - ṭim wĕ - lô ʿa - sa bê - lô - hê-hem daj - jê - nu.
3
il - lu ʿa - sa bê - lô - hê-hem wĕ - lô ha-rag et̠ bĕ - ḇ̮ô - rê-hem daj - jê - nu. etc.

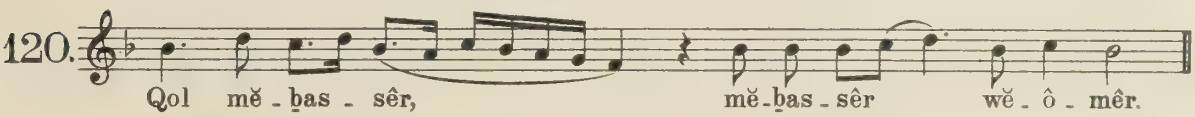
123.

3 3 3
Ba - ruḫ at - ta ă - dô - naj ĕ - lô - hê - nu me - leḫ ha - ʿô - lam
ă - ser gĕ - a - la - nu wĕ - ga - al et̠ ă - ḇô t̠ê - nu mim-miṣ-ra - jim
w'hi-gi-ʿa - nu hal - laj - la haz-ze le - ĕ - ḫol bô maṣ-ṣa u-ma-rôr,
3 3
kên ă - dô - naj ĕ - lô - hê - nu wĕ - lô - hê ă - ḇô - t̠ê - nu, hag - gi - ʿê -
nu lĕ - mô - ʿă - dim wĕ - lir - ga - lim ă - ḥê - rim hab - ba - im liq - ra -
3
t̠ê - nu lĕ - sa - lôm, sĕ - mê - ḥim bĕ - ḇin - jan ʿi - raḫ wĕ - sa - sim ba - ʿă -
3
ḇô - da - t̠aḫ wĕ - nô - ḫal sam min ha - zĕ - ḇa - ḥim u - min ha - pĕ - sa -
ḥim ă - ser jag - gi - ʿa da-mam ʿal ʾir miz - ba - ḥaḫ lĕ - ra - ṣôn, wĕ - nô -
3 3
de lĕ - ḫa sir ḥa - das ʿal gĕ - ul - la - t̠ê - nu wĕ - ʿal pĕ - dut̠ naf -
sê - nu. ba - ruḫ at - ta ă - nô - naj ga - al jis - ra - êl.

119.

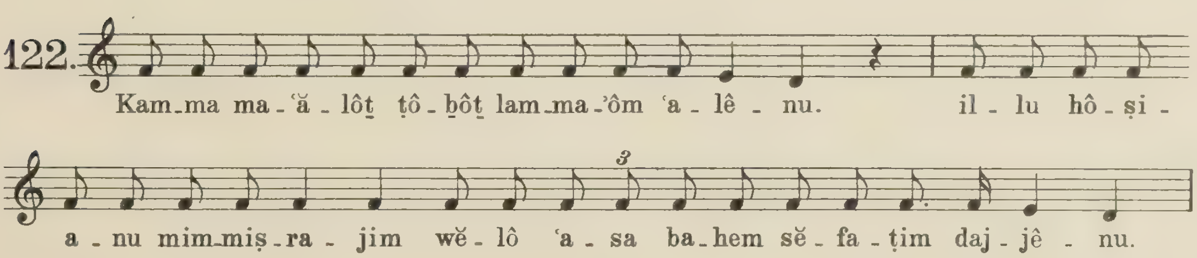
120.

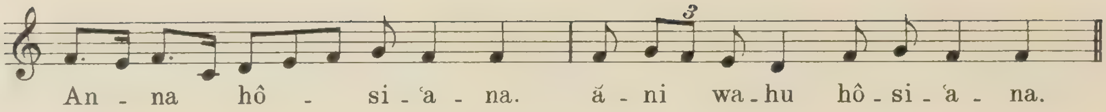

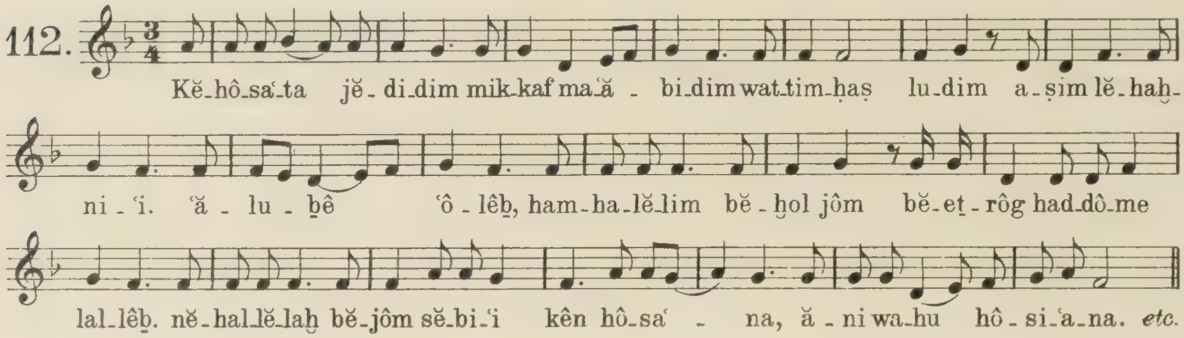
121.

122.

111.

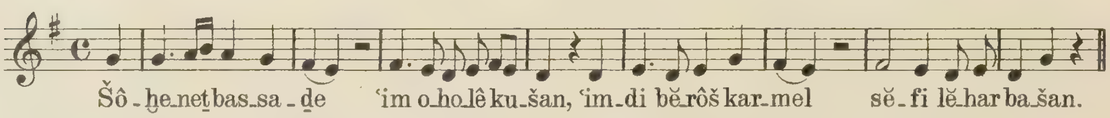
112.

113.

114.

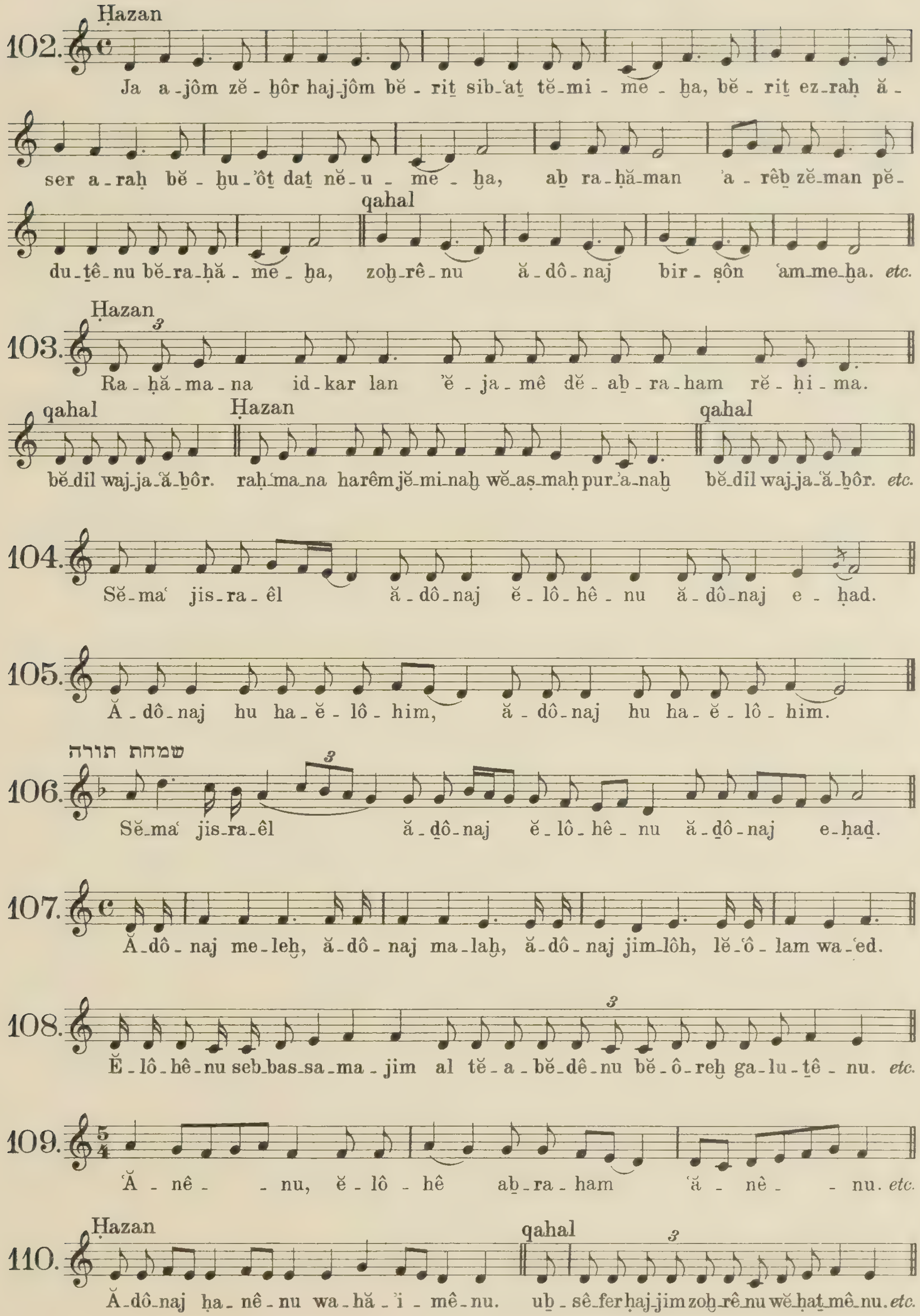
115.

116.

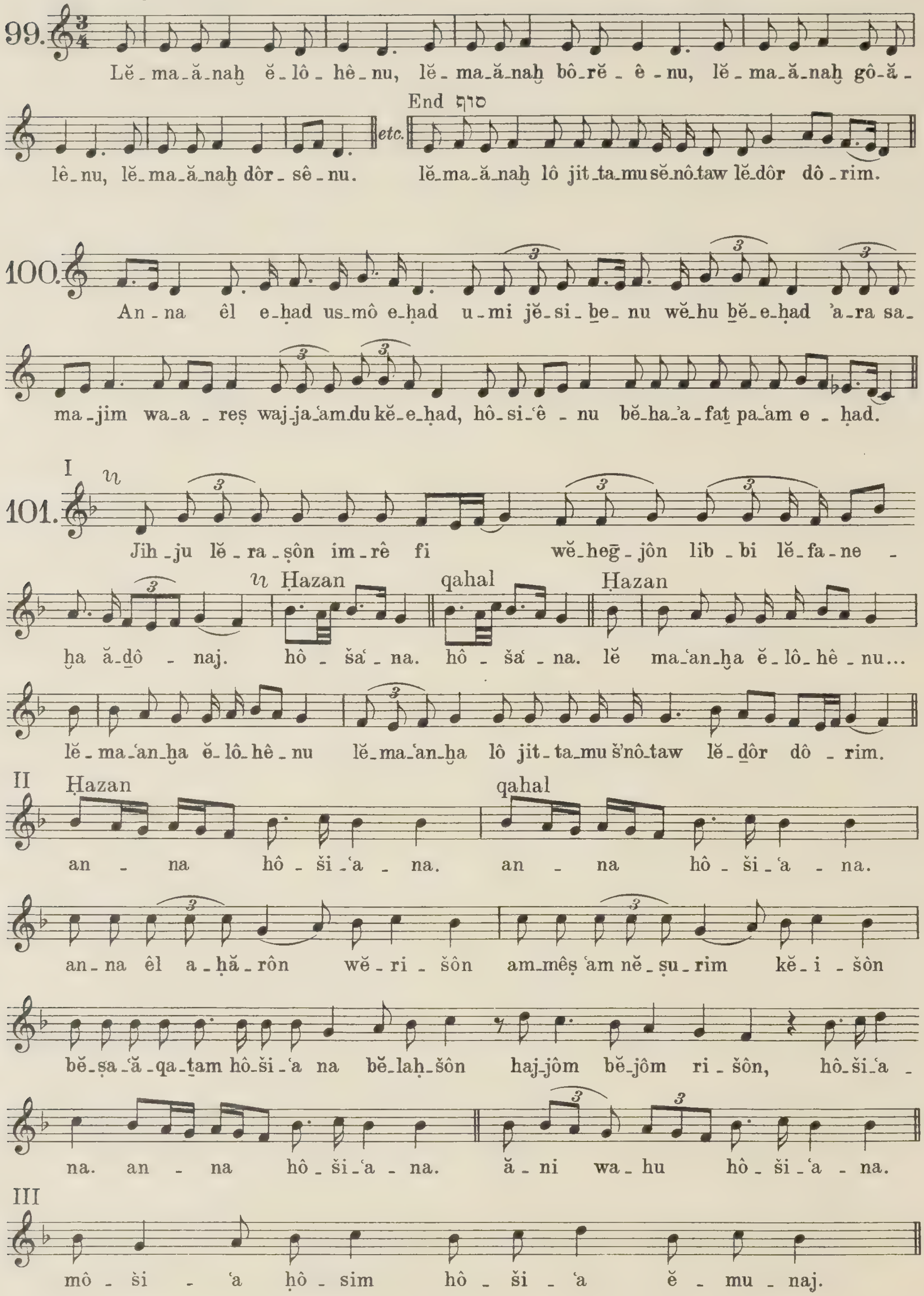
117.

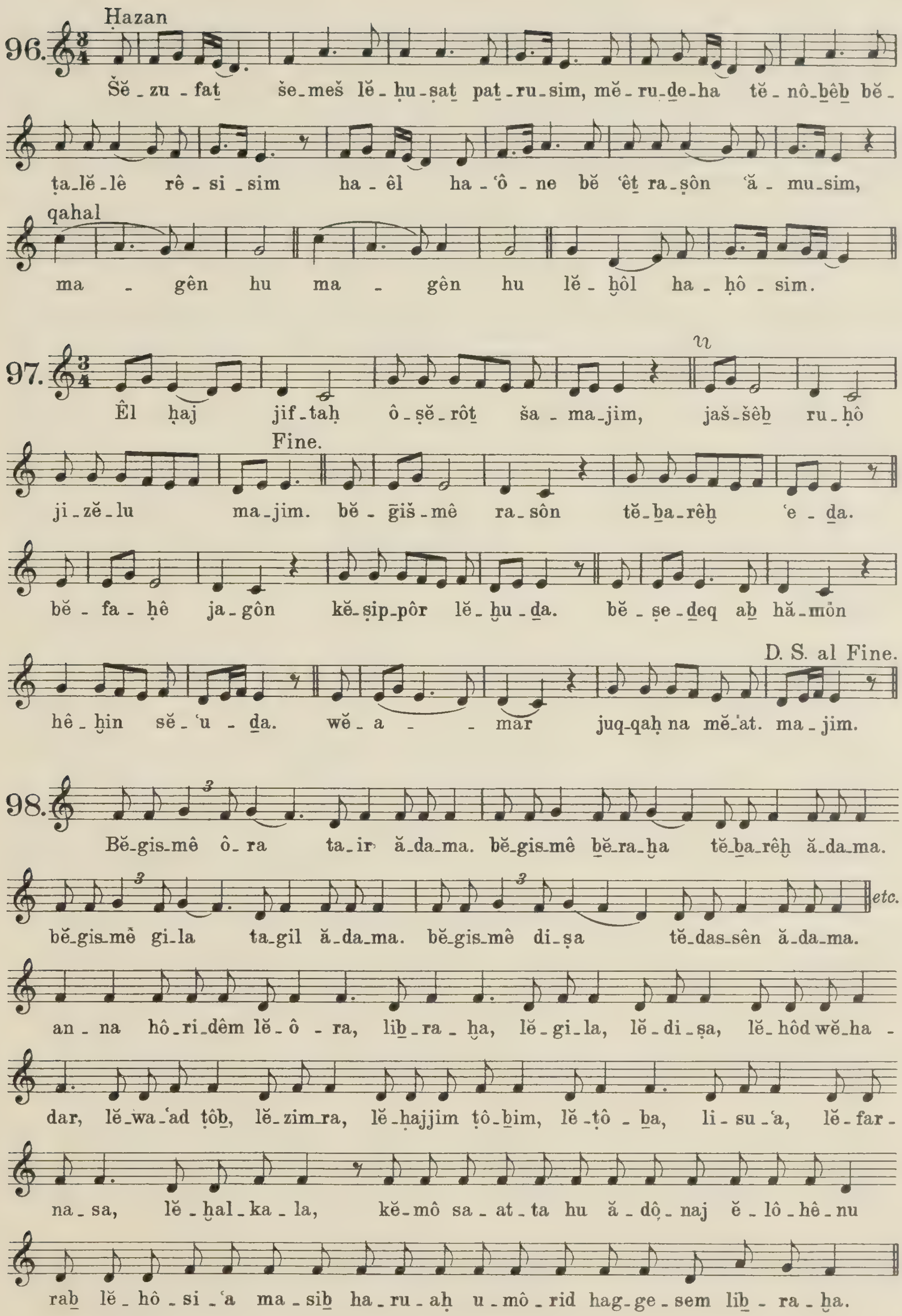
Hagadah for the Passover eve. הגדה לפסח Hagada für Pessaḥ-Abend

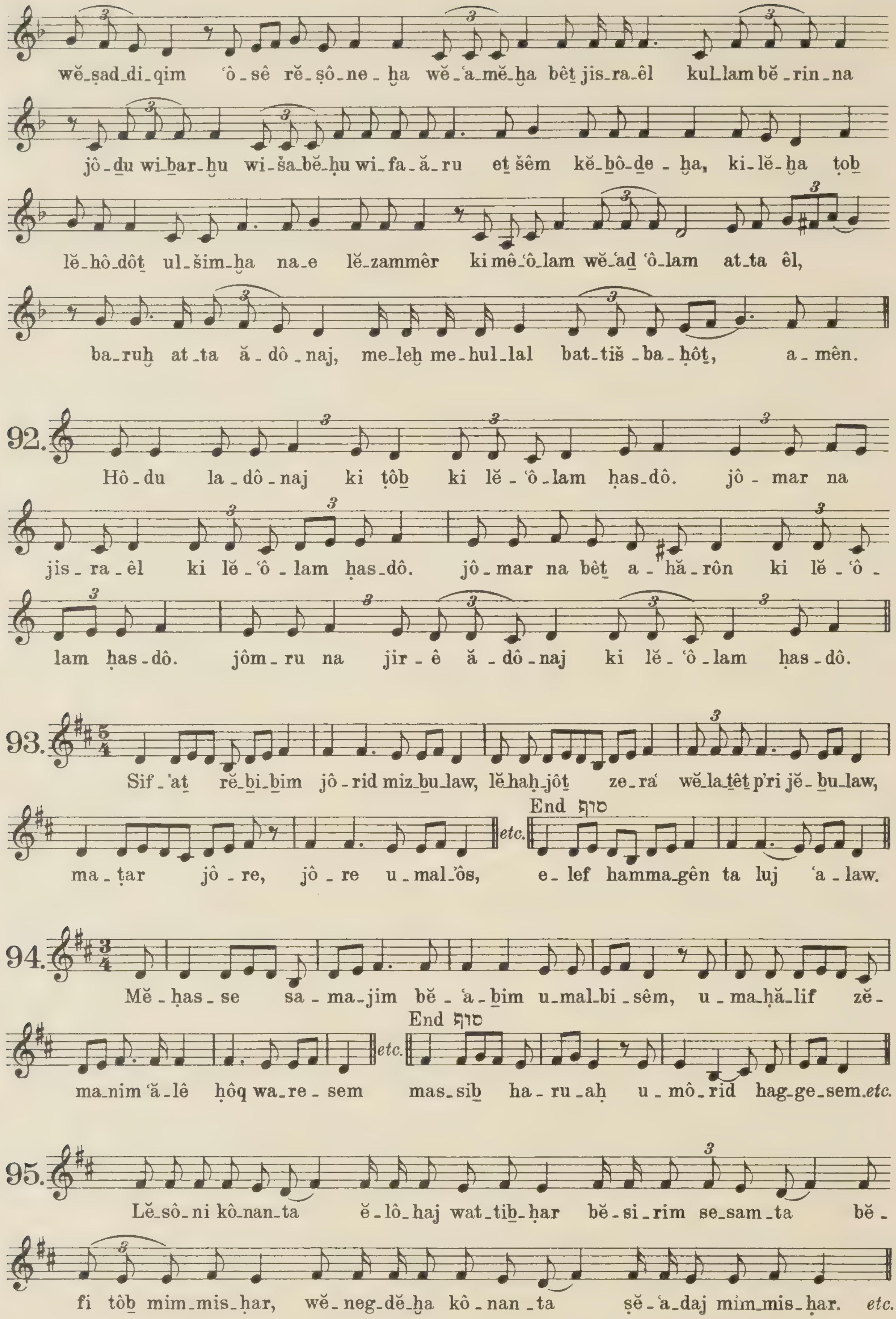
118.

Ḥazan
102.
Ja a-jôm zĕ-ḇôr haj-jôm bĕ-riṯ sib-ʿaṯ tĕ-mi-me-ḵa, bĕ-riṯ ez-raḥ ă-
ser a-raḥ bĕ-ḥu-ʾôṯ daṯ nĕ-u-me-ḵa, aḇ ra-ḥă-man ʿa-rêḇ zĕ-man pĕ-
qahal
du-ṯê-nu bĕ-ra-ḥă-me-ḵa, zoḵ-rê-nu ă-dô-naj bir-ṣôn ʿam-me-ḵa. etc.
Ḥazan
3
103.
Ra-ḥă-ma-na id-kar lan ʾĕ-ja-mê dĕ-aḇ-ra-ham rĕ-ḥi-ma.
qahal
Ḥazan
qahal
bĕ-dil waj-ja-ʿă-ḇôr. raḥ-ma-na harêm jĕ-mi-naḵ wĕ-aṣ-maḥ pur-ʿa-naḵ bĕ-dil waj-ja-ʿă-ḇôr. etc.
104.
Sĕ-maʿ jis-ra-êl ă-dô-naj ĕ-lô-hê-nu ă-dô-naj e-ḥad.
105.
Ă-dô-naj hu ha-ĕ-lô-him, ă-dô-naj hu ha-ĕ-lô-him.
שמחת תורה
3
106.
Sĕ-maʿ jis-ra-êl ă-ḏô-naj ĕ-lô-hê-nu ă-ḏô-naj e-ḥaḏ.
107.
Ă-dô-naj me-leḵ, ă-dô-naj ma-laḵ, ă-dô-naj jim-lôḵ, lĕ-ʿô-lam wa-ʿed.
3
108.
Ĕ-lô-hê-nu seb-bas-sa-ma-jim al tĕ-a-bĕ-dê-nu bĕ-ô-reḵ ga-lu-ṯê-nu. etc.
109.
ʿĂ-nê-nu, ĕ-lô-hê aḇ-ra-ham ʿă-nê-nu. etc.
Ḥazan
qahal
3
110.
Ă-dô-naj ḥa-nê-nu wa-hă-ʾi-mê-nu. uḇ-sê-fer haj-jim zoḵ-rê-nu wĕ-ḥaṯ-mê-nu. etc.

Hôsaʿanôṯ הושענות

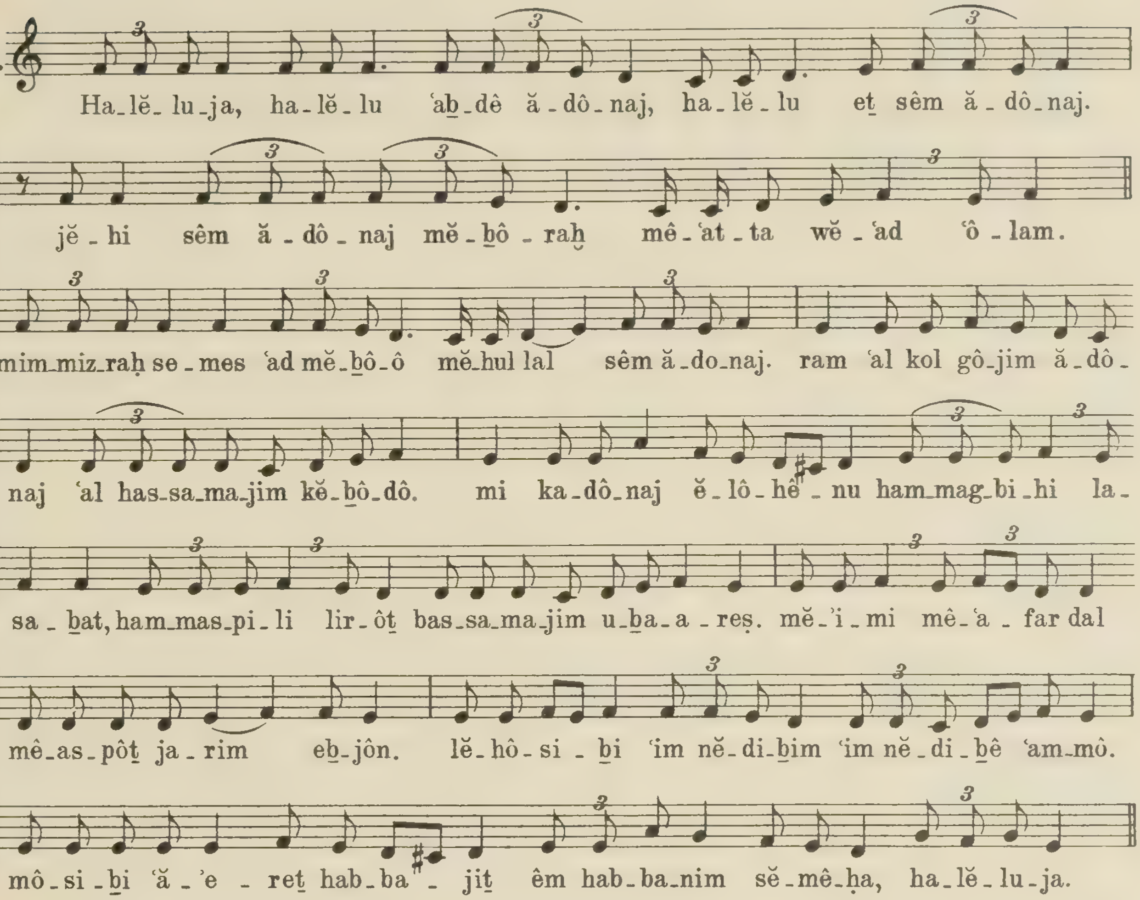

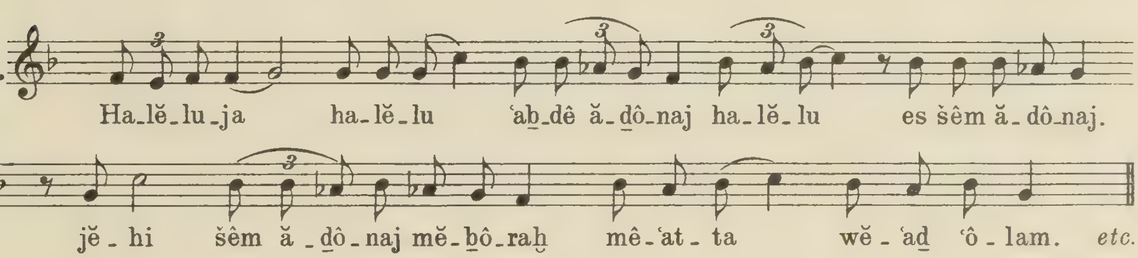

96.
Hazan
Šě _ zu _ fat̲ še_meš lě _ ḥu_ṣat̲ pat̲_ru_sim, mě_ru_de_ha tě _ nô_b̲êb̲ bě _
ṭa_lě_lê rê _ si _ sim ha _ êl ha _ ʿô _ ne bě ʿêt̲ ra_ṣôn ʿă _ mu_sim,
qahal
ma _ gên hu ma _ gên hu lě _ ḥôl ha _ ḥô _ sim.
97.
Êl ḥaj jif _ taḥ ô _ ṣě _ rôt̲ ša _ ma_jim, jaš_šêb̲ ru _ ḥô
Fine.
ji_zě_lu ma_jim. bě _ ǧiš_mê ra_ṣôn tě_b̲a_rêḫ ʿe _ d̲a.
bě _ fa _ ḥê ja_gôn kě_ṣip_pôr lě _ h̲u _ d̲a. bě _ ṣe _ d̲eq ab̲ hă_môn
D. S. al Fine.
hê _ ḥin sě _ ʿu _ d̲a. wě _ a _ _ mar juq_qaḥ na mě_ʿat. ma _ jim.
98.
Bě_gis_mê ô_ ra ta_ir ă_da_ma. bě_gis_mê b̲ě_ra_ḫa tě_b̲a_rêḫ ă_da_ma.
bě_gis_mê gi_la ta_gil ă_da_ma. bě_gis_mê di_ṣa tě_das_sên ă_da_ma.
etc.
an _ na hô_ri_dêm lě_ô _ ra, lib̲_ra _ ḫa, lě _ gi_la, lě _ di_ṣa, lě_hôd wě_ha _
dar, lě_wa_ʿad ṭôb̲, lě_zim_ra, lě_ḥajjim ṭô_b̲im, lě _ ṭô _ b̲a, li_su_ʿa, lě_far _
na_sa, lě _ ḫal_ka _ la, kě_mô sa _ at _ ta hu ă _ dô_naj ě _ lô _ hê _ nu
rab̲ lě _ hô _ si _ ʿa ma _ sib̲ ha _ ru _ aḥ u _ mô _ rid hag_ge _ sem lib̲ _ ra _ ḫa.

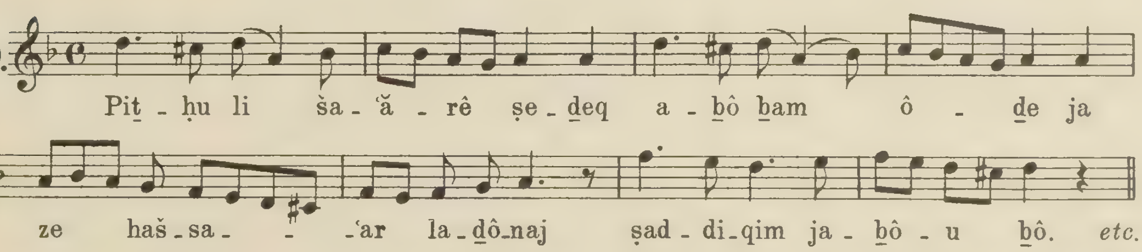

wĕ_ṣad_di_qim ʿô_sê rĕ_ṣô_ne_ha̱ wĕ_ʿa_mĕ_ha̱ bêt̲ jis_ra_êl kul_lam bĕ_rin_na
jô_d̲u wi_b̲ar_h̲u wi_ša_bĕ_ḥu wi_fa_ă_ru et̲ šêm kĕ_b̲ô_d̲e_ha̱, ki_lĕ_ha̱ ṭob̲
lĕ_hô_dôt̲ ul_šim_ha̱ na_e lĕ_zammêr ki mê_ʿô_lam wĕ_ʿad̲ ʿô_lam at_ta êl,
ba_ruh̲ at_ta ă_dô_naj, me_leh̲ me_hul_lal bat_tiš_ba_ḥôt̲, a_mên.
92.
Hô_du la_dô_naj ki ṭôb̲ ki lĕ_ʿô_lam ḥas_dô. jô_mar na
jis_ra_êl ki lĕ_ʿô_lam ḥas_dô. jô_mar na bêt̲ a_hă_rôn ki lĕ_ʿô_
lam ḥas_dô. jôm_ru na jir_ê ă_dô_naj ki lĕ_ʿô_lam ḥas_dô.
93.
Sif_ʿat̲ rĕ_b̲i_b̲im jô_rid miz_b̲u_law, lĕ_hah_jôt̲ ze_raʿ wĕ_la_t̲êt̲ p'ri jĕ_b̲u_law,
End סוף
ma_ṭar jô_re, jô_re u_mal_ʾôs, etc. e_lef hamma_gên ta luj ʿa_law.
94.
Mĕ_ḥas_se sa_ma_jim bĕ_ʿa_b̲im u_mal_bi_sêm, u_ma_ḥă_lif zĕ_
End סוף
ma_nim ʿă_lê ḥôq wa_re_sem etc. mas_sib̲ ha_ru_aḥ u_mô_rid hag_ge_sem. etc.
95.
Lĕ_sô_ni kô_nan_ta ĕ_lô_haj wat_tib̲_ḥar bĕ_si_rim se_sam_ta bĕ_
fi tôb̲ mim_mis_ḥar, wĕ_neg_dĕ_ha̱ kô_nan_ta ṣĕ_ʿa_daj mim_mis_ḥar. etc.

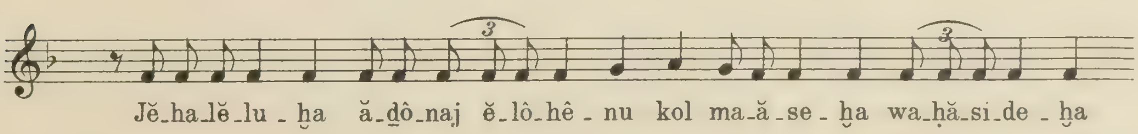
III Songs for the Festivals למועדים

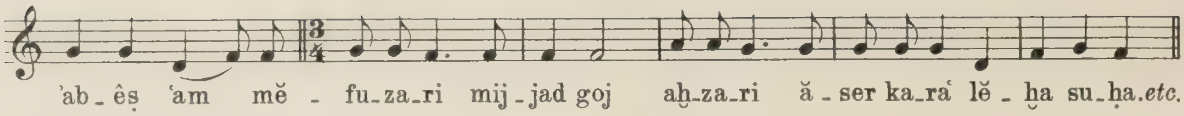
Gesänge für die Festtage

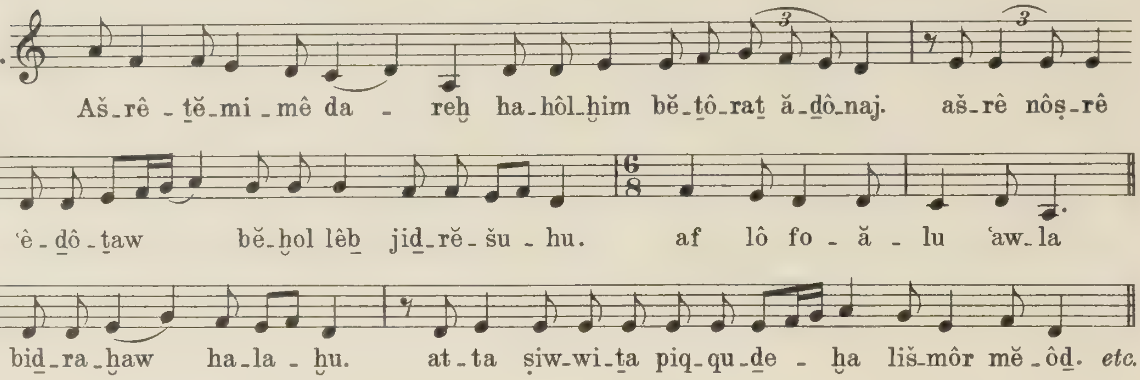
88.

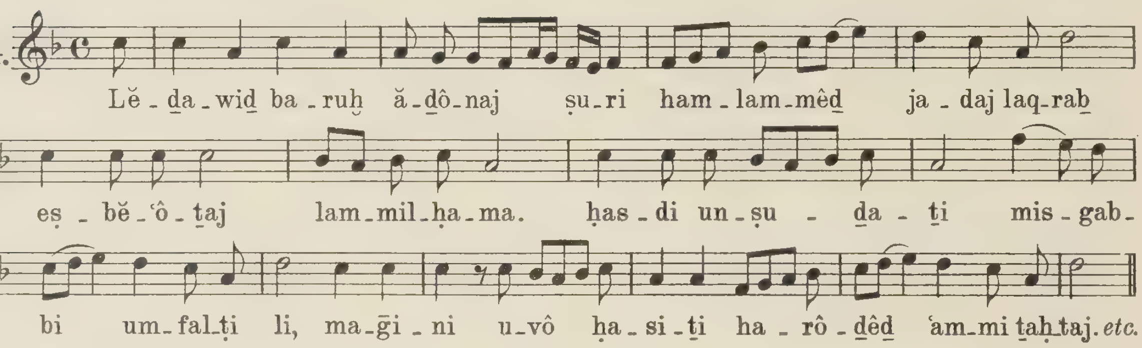
89.

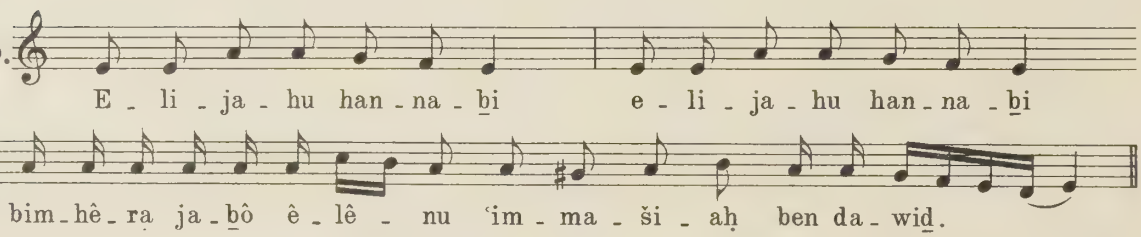
90.

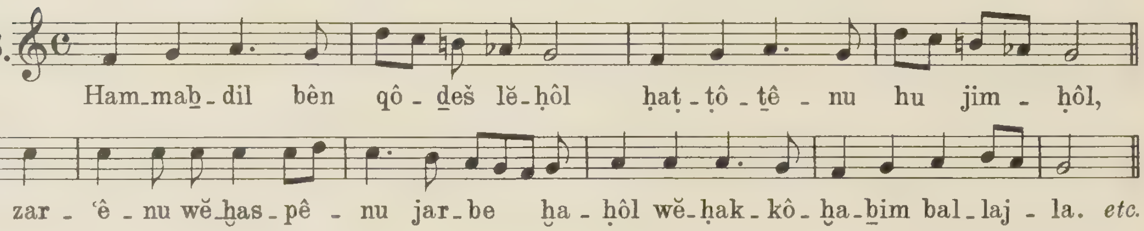
91.

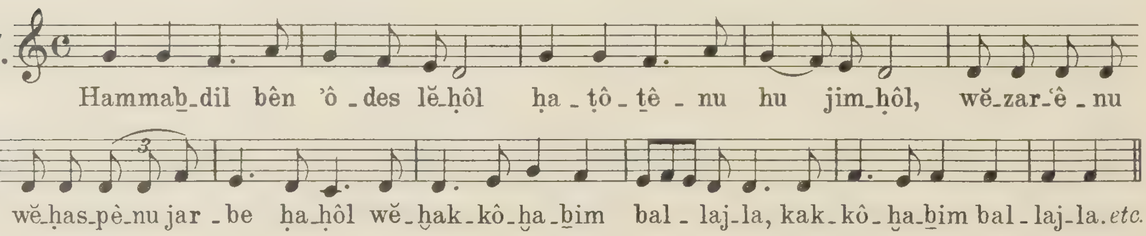

ʾab _ êṣ ʿam mĕ - fu_za_ri mij - jad goj aẖ_za_ri ă - ser ka_raʿ lĕ - ẖa su_ḥa.etc.

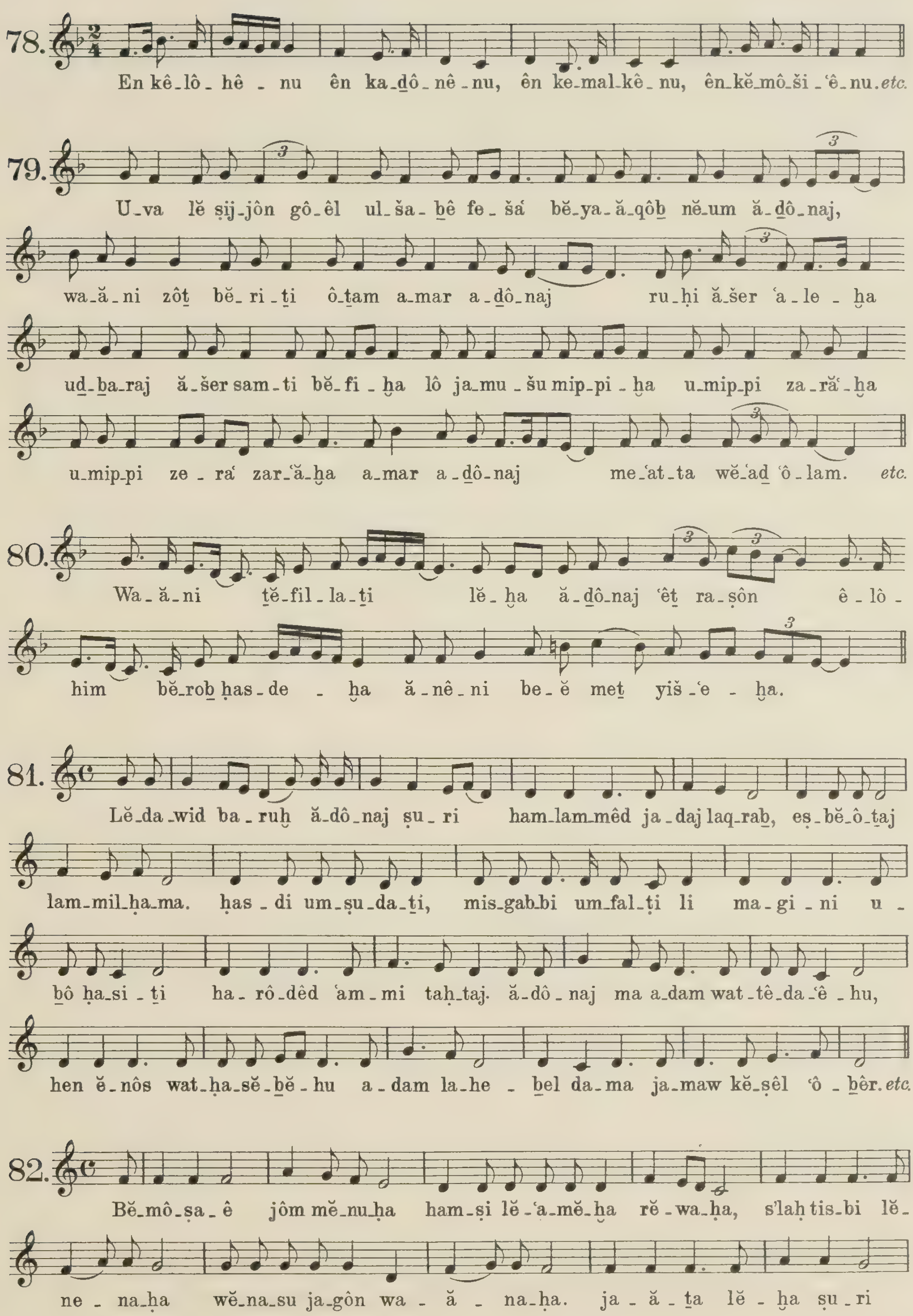
83.

Aš_rê - t̲ĕ_mi - mê da - reḇ ha_hôl_ẖim bĕ_t̲ô_rat̲ ă_d̲ô_naj. aš_rê nôṣ_rê
ʿê - d̲ô - t̲aw bĕ_ẖol lêḇ jid̲_rĕ_šu - hu. af lô fo - ă - lu ʿaw_la
bid̲_ra_ẖaw ha_la - ẖu. at_ta ṣiw_wi_t̲a piq_qu_d̲e - ẖa liš_môr mĕ - ôd̲. etc.

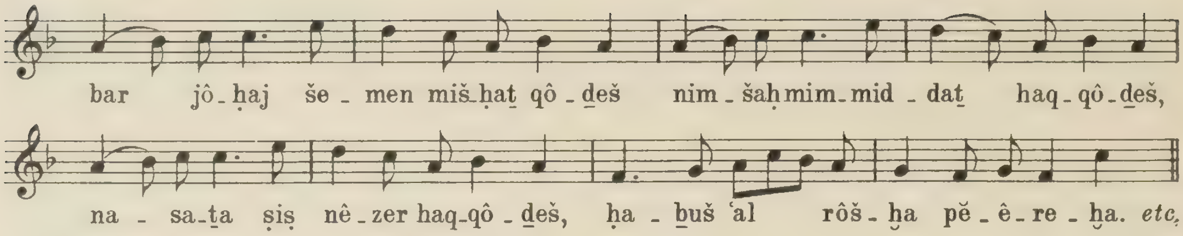
84.

Lĕ - d̲a - wid̲ ba - ruẖ ă_d̲ô_naj ṣu_ri ham - lam_mêd̲ ja - daj laq_raḇ
eṣ - bĕ - ʿô - t̲aj lam_mil_ḥa_ma. ḥas - di un_ṣu - d̲a - t̲i mis - gab-
bi um_fal_ṭi li, ma_g̲i - ni u_vô ḥa - si - t̲i ha - rô - d̲êd̲ ʿam_mi t̲aḥ_taj. etc.

85.

E - li - ja - hu han - na - ḇi e - li - ja - hu han - na - ḇi
bim_hê - ra ja_ḇô ê - lê - nu ʿim - ma - ši - aḥ ben da_wid̲.

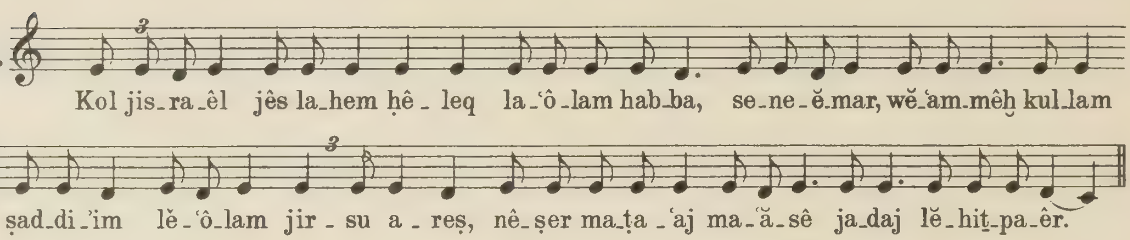
86.

Ham_maḇ - dil bên qô - d̲eš lĕ_ḥôl ḥat̲ - ṭô - t̲ê - nu hu jim - ḥôl,
zar - ʿê - nu wĕ_ẖas - pê - nu jar_be ẖa - ḥôl wĕ_ẖak - kô - ẖa_ḇim bal_laj - la. etc.

87.

Hammaḇ_dil bên ʾô - des lĕ_ḥôl ḥa - ṭô - t̲ê - nu hu jim_ḥôl, wĕ_zar_ʿê - nu
wĕ_ḥas_pè_nu jar - be ẖa_ḥôl wĕ_ẖak - kô_ẖa_ḇim bal - laj_la, kak_kô - ẖa_ḇim bal - laj_la. etc.

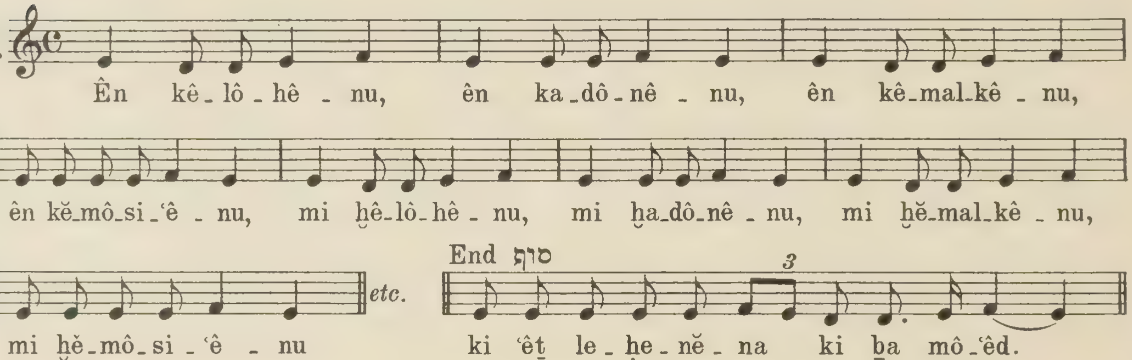

78.
En kê_lô_hê - nu ên ka_d̲ô_nê_nu, ên ke_mal_kê_nu, ên_kĕ_mô_ši_‘ê_nu. etc.
79.
U_va lĕ ṣij_jôn gô_êl ul_ša_b̲ê fe_šá bĕ_ya_ă_qôb̲ nĕ_um ă_d̲ô_naj,
wa_ă_ni zôt̲ bĕ_ri_t̲i ô_t̲am a_mar a_d̲ô_naj ru_ḥi ă_šer ‘a_le_h̲a
ud̲_b̲a_raj ă_šer sam_ti bĕ_fi_h̲a lô ja_mu_šu mip_pi_h̲a u_mip_pi za_ră‘_h̲a
u_mip_pi ze_ra‘ zar_‘ă_h̲a a_mar a_d̲ô_naj me_‘at_ta wĕ_‘ad̲ ‘ô_lam. etc.
80.
Wa_ă_ni t̲ĕ_fil_la_t̲i lĕ_h̲a ă_d̲ô_naj ‘êt̲ ra_ṣôn ê_lô_
him bĕ_rob̲ ḥas_de_h̲a ă_nê_ni be_ĕ met̲ yiš_‘e_h̲a.
81.
Lĕ_da_wid ba_ruḥ ă_d̲ô_naj ṣu_ri ham_lam_mêd ja_daj laq_rab̲, eṣ_bĕ_ô_t̲aj
lam_mil_ḥa_ma. ḥas_di um_ṣu_da_t̲i, mis_gab_bi um_fal_ṭi li ma_gi_ni u_
b̲ô ḥa_si_t̲i ha_rô_dêd ‘am_mi taḥ_taj. ă_d̲ô_naj ma a_dam wat_tê_da_‘ê_hu,
hen ĕ_nôs wat_ḥa_sĕ_b̲ĕ_hu a_dam la_he_b̲el da_ma ja_maw kĕ_ṣêl ‘ô_b̲êr. etc.
82.
Bĕ_mô_ṣa_ê jôm mĕ_nu_ḥa ham_ṣi lĕ_‘a_mĕ_h̲a rĕ_wa_ḥa, s‘laḥ tis_bi lĕ_
ne_na_ḥa wĕ_na_su ja_gôn wa_ă_na_ḥa. ja_ă_t̲a lĕ_h̲a ṣu_ri

bar jô_ḥaj še_men miš_ḥat qô_deš nim_šaḥ mim_mid_dat haq_qô_deš,
na_sa_ta ṣiṣ nê_zer haq_qô_deš, ḥa_buš ʿal rôš_ha pĕ_ê_re_ha. etc.

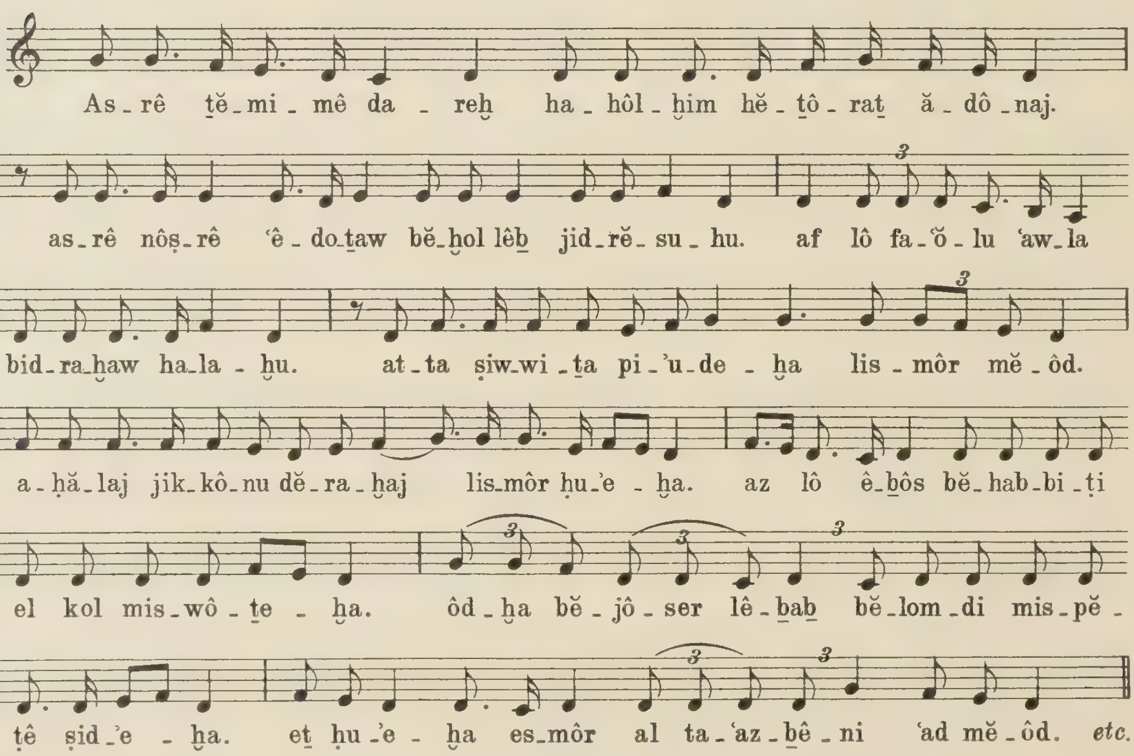
75.

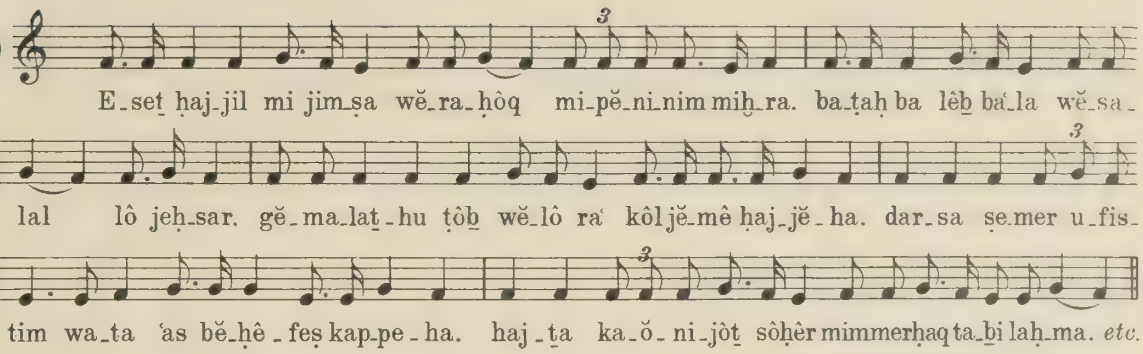

Kol jis_ra_êl jês la_hem ḥê_leq la_ʿô_lam hab_ba, se_ne_ĕ_mar, wĕ_ʿam_mêh kul_lam
ṣad_di_ʾim lĕ_ʿô_lam jir_su a_reṣ, nê_ṣer ma_ṭa_ʿaj ma_ʿă_sê ja_daj lĕ_hit_pa_êr.

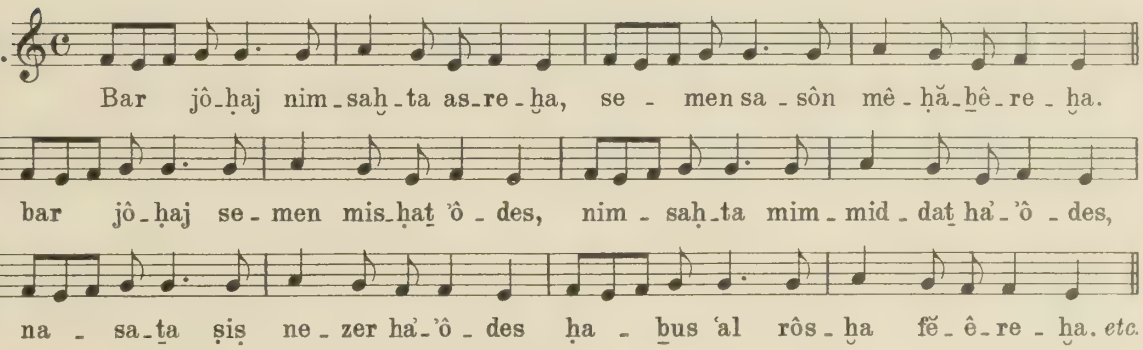
76.

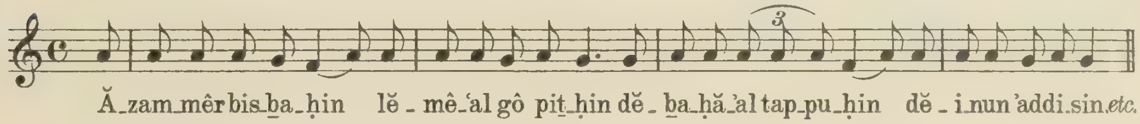

Ên kê_lô_hê_nu, ên ka_dô_nê_nu, ên kê_mal_kê_nu,
ên kĕ_mô_si_ʿê_nu, mi ḫê_lô_hê_nu, mi ḫa_dô_nê_nu, mi ḫĕ_mal_kê_nu,
mi ḫĕ_mô_si_ʿê_nu etc.
End סוף
ki ʿêt le_ḥe_nĕ_na ki ḇa mô_ʿêd.

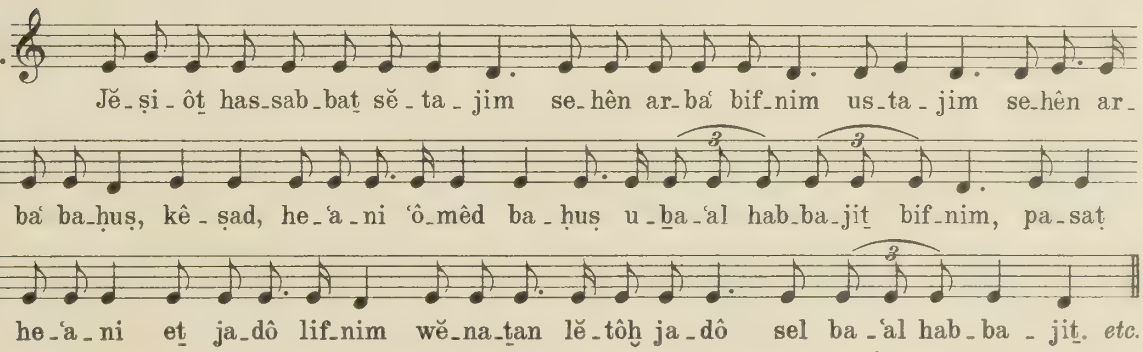
77.

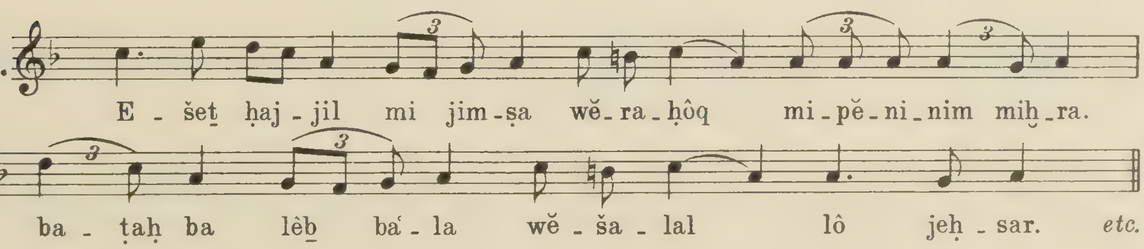

As_rê tĕ_mi_mê da_reḫ ha_hôl_ḫim hĕ_ṯô_raṯ ă_dô_naj.
as_rê nôṣ_rê ʿê_do_ṯaw bĕ_ḫol lêḇ jid_rĕ_su_hu. af lô fa_ʿŏ_lu ʿaw_la
bid_ra_ḫaw ha_la_ḫu. at_ta ṣiw_wi_ṯa pi_ʾu_de_ḫa lis_môr mĕ_ôd.
a_ḥă_laj jik_kô_nu dĕ_ra_ḫaj lis_môr ḥu_ʾe_ḫa. az lô ê_ḇôs bĕ_hab_bi_ṭi
el kol mis_wô_ṯe_ḫa. ôd_ḫa bĕ_jô_ser lê_ḇaḇ bĕ_lom_di mis_pĕ_
ṭê ṣid_ʾe_ḫa. eṯ ḥu_ʾe_ḫa es_môr al ta_ʿaz_ḇê_ni ʿad mĕ_ôd. etc.

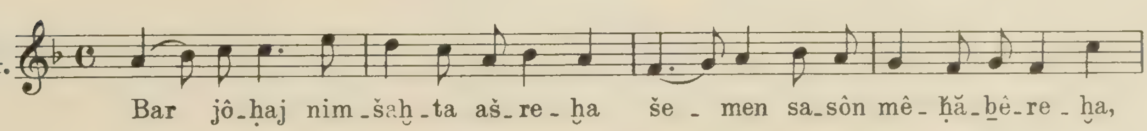
69

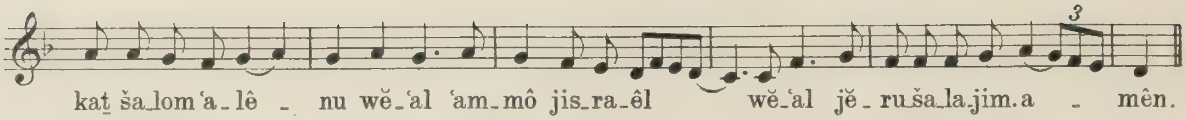
70.

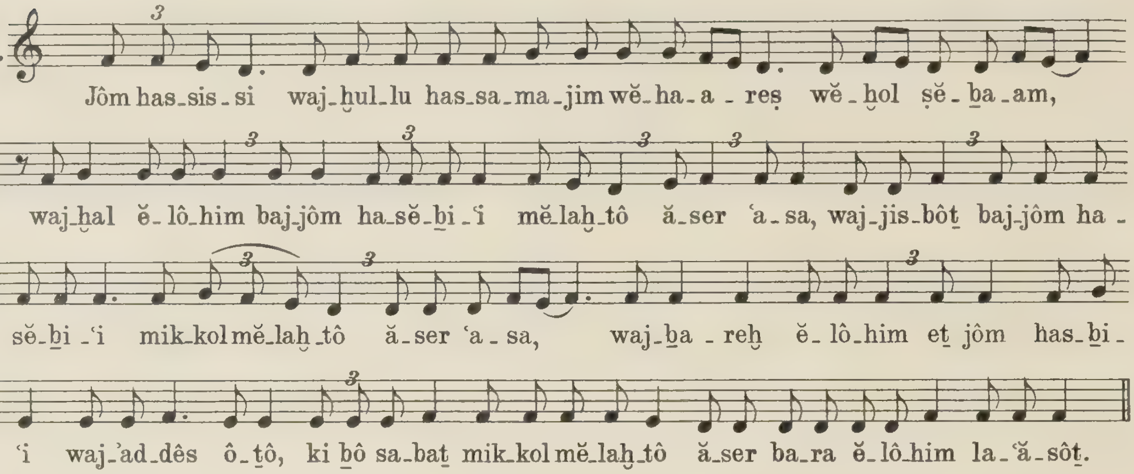
71.

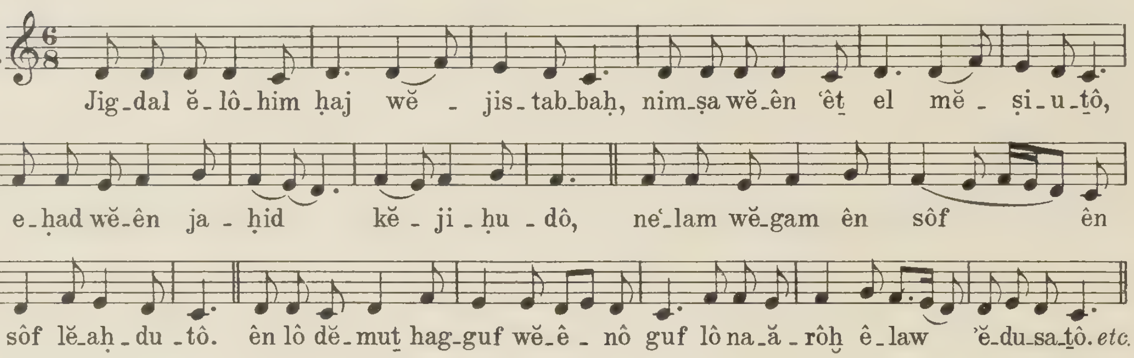
72.

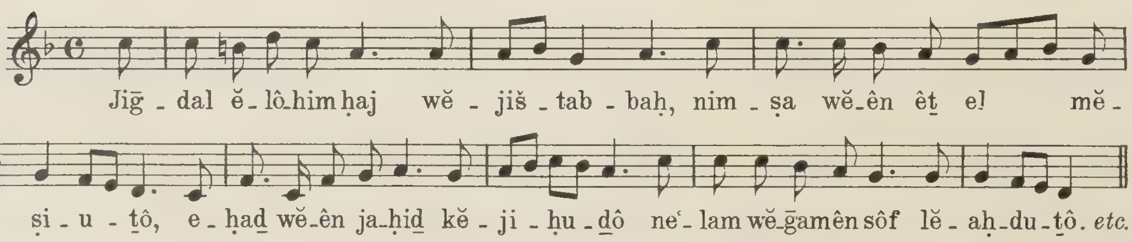
73.

74.

kat šalom ʻa-lê - nu wĕ-ʻal ʻam-mô jis-ra-êl wĕ-ʻal jĕ-ru-ša-la-jim. a - mên.

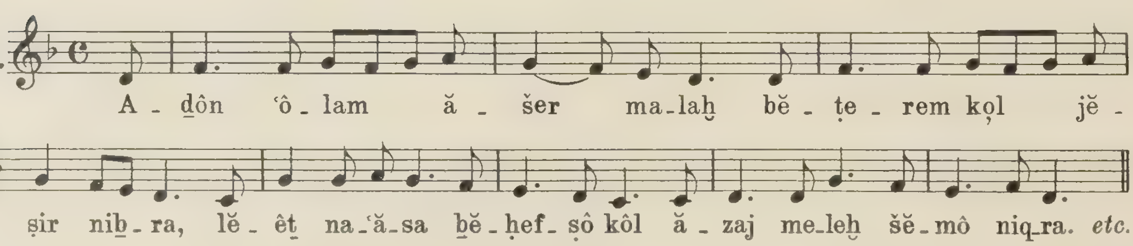
64.

Jôm has-sis-si waj-hul-lu has-sa-ma-jim wĕ-ha-a-reṣ wĕ-hol ṣĕ-ba-am,
waj-hal ĕ-lô-him baj-jôm ha-sĕ-bi-ʻi mĕ-lah-tô ă-ser ʻa-sa, waj-jis-bôt baj-jôm ha-
sĕ-bi-ʻi mik-kol mĕ-lah-tô ă-ser ʻa-sa, waj-ba-reh ĕ-lô-him et jôm has-bi-
ʻi waj-ʼad-dês ô-tô, ki bô sa-bat mik-kol mĕ-lah-tô ă-ser ba-ra ĕ-lô-him la-ʻă-sôt.

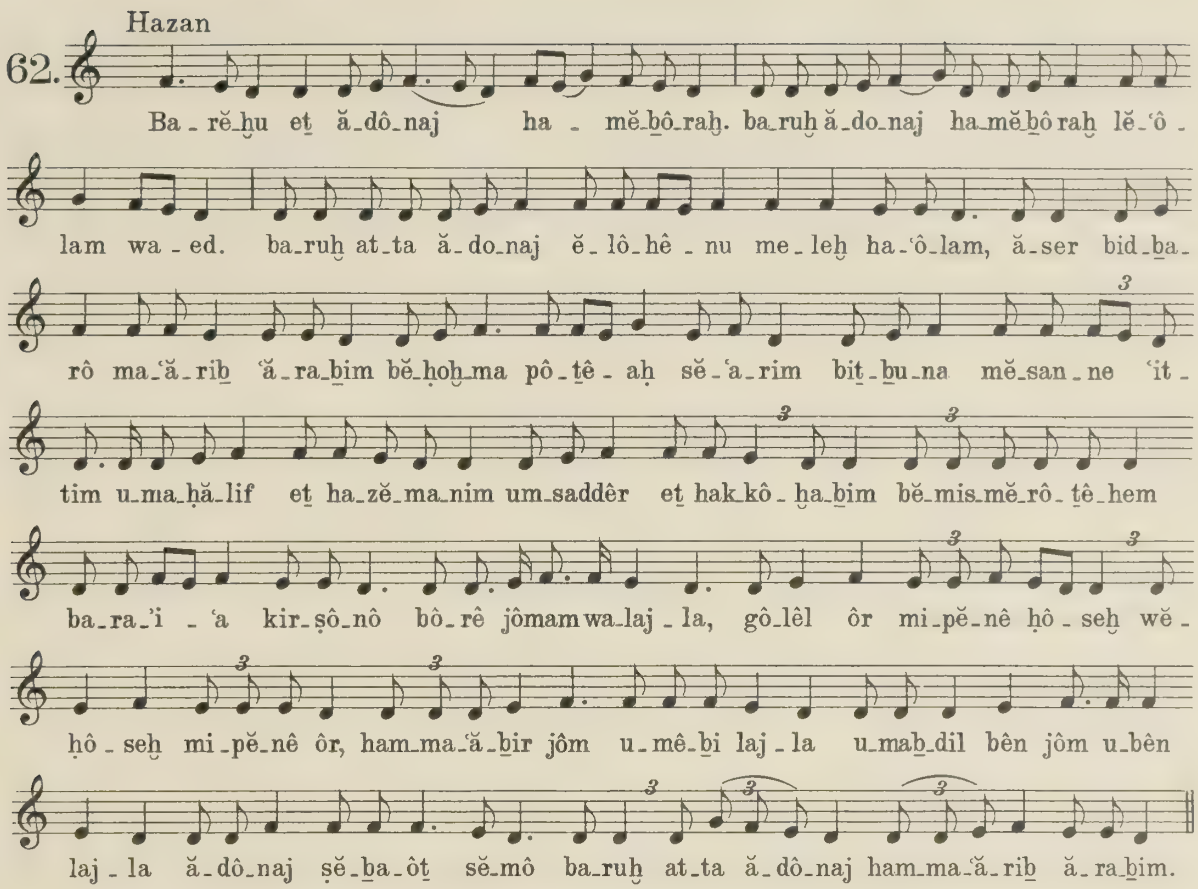
65.

Jig-dal ĕ-lô-him ḥaj wĕ - jis-tab-baḥ, nim-ṣa wĕ-ên ʻêt el mĕ - ṣi-u-tô,
e-ḥad wĕ-ên ja - ḥid kĕ - ji - ḥu - dô, neʻ-lam wĕ-gam ên sôf ên
sôf lĕ-aḥ-du-tô. ên lô dĕ-mut hag-guf wĕ-ê - nô guf lô na-ă-rôh ê-law ʼĕ-du-sa-tô. etc.

66.

Jig - dal ĕ-lô-him ḥaj wĕ - jiš - tab - baḥ, nim - ṣa wĕ-ên êt el mĕ -
ṣi - u - tô, e - ḥad wĕ-ên ja-ḥid kĕ - ji - ḥu - dô neʻ-lam wĕ-gam ên sôf lĕ - aḥ-du-tô. etc.

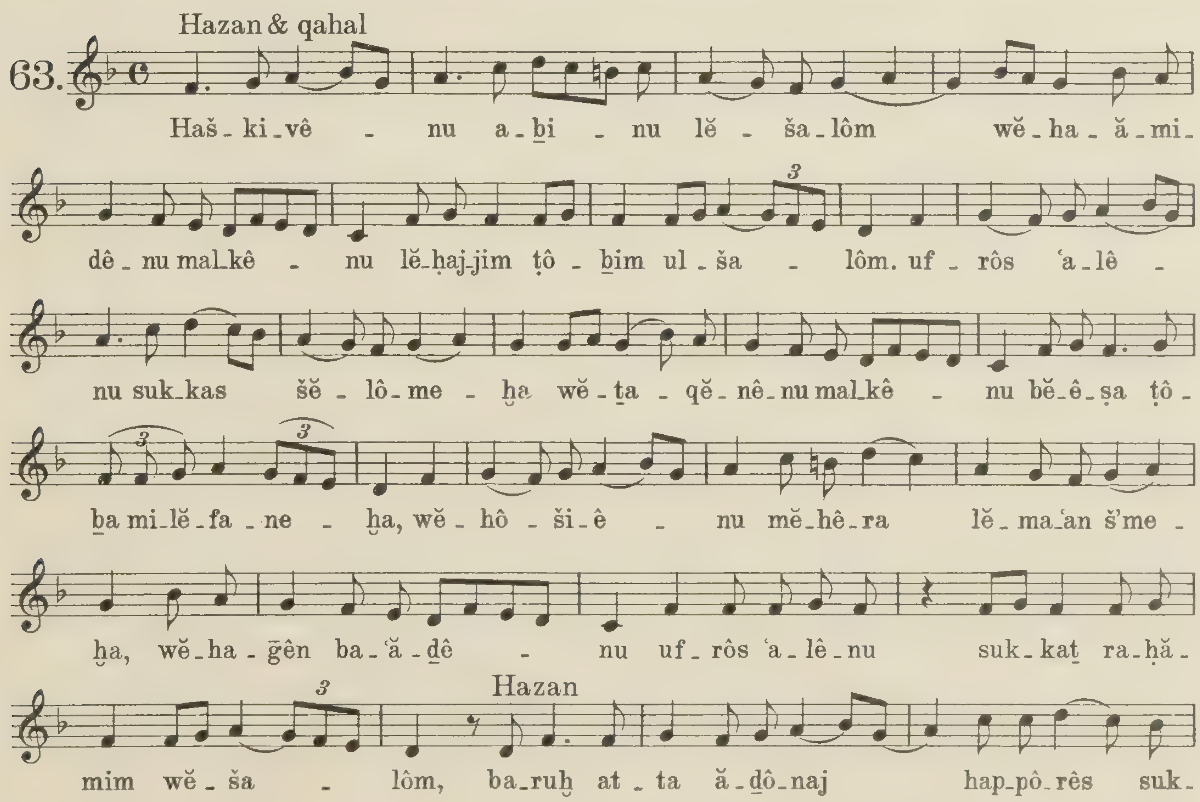
67.

Jig-dal ĕ-lo - him ḥaj wĕ-jiš-tab-baḥ, nim-ṣa wĕ-ên êt el mĕ-ti-u-tô. etc.

68.

A - dôn ʻô - lam ă - šer ma-lah bĕ - ṭe - rem kol jĕ -
ṣir nib-ra, lĕ - êt na-ʻă-sa bĕ-hef-ṣô kôl ă - zaj me-leh šĕ-mô niq-ra. etc.

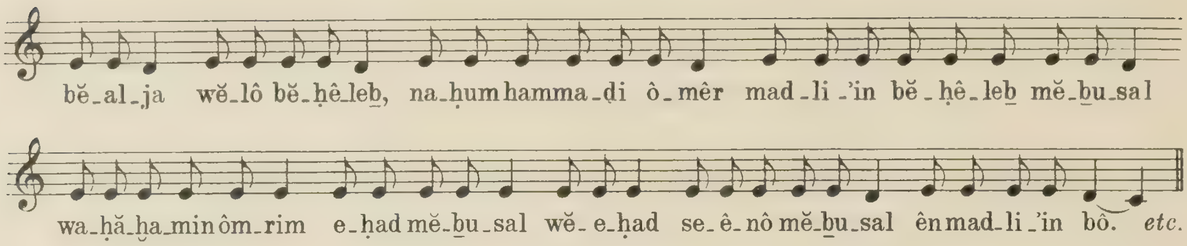

Hazan
62.
Ba - rĕ_ḫu et̲ ă_dô_naj ha - mĕ_b̲ô_raḫ. ba_ruḫ ă_do_naj ha_mĕ_b̲ô raḫ lĕ_ʿô -
lam wa - ed. ba_ruḫ at_ta ă_do_naj ĕ - lô_hê - nu me_leḫ ha_ʿô_lam, ă_ser bid_b̲a_
rô ma_ʿă_rib̲ ʿă_ra_b̲im bĕ_ḥoḫ_ma pô_t̲ê - aḥ sĕ_ʿa_rim bit̲_b̲u_na mĕ_san_ne ʿit̲ -
tim u_ma_ḥă_lif et̲ ha_zĕ_ma_nim um_saddêr et̲ hak_kô - ḥa_b̲im bĕ_mis_mĕ_rô - t̲ê_hem
ba_ra_ʾi - ʿa kir_ṣô_nô bô_rê jômam wa_laj - la, gô_lêl ôr mi_pĕ_nê ḥô - seḫ wĕ -
ḥô - seḫ mi_pĕ_nê ôr, ham_ma_ʿă_b̲ir jôm u_mê_b̲i laj - la u_mab̲_dil bên jôm u_bên
laj - la ă_dô_naj ṣĕ_b̲a_ôt̲ sĕ_mô ba_ruḫ at_ta ă_dô_naj ham_ma_ʿă_rib̲ ă_ra_b̲im.

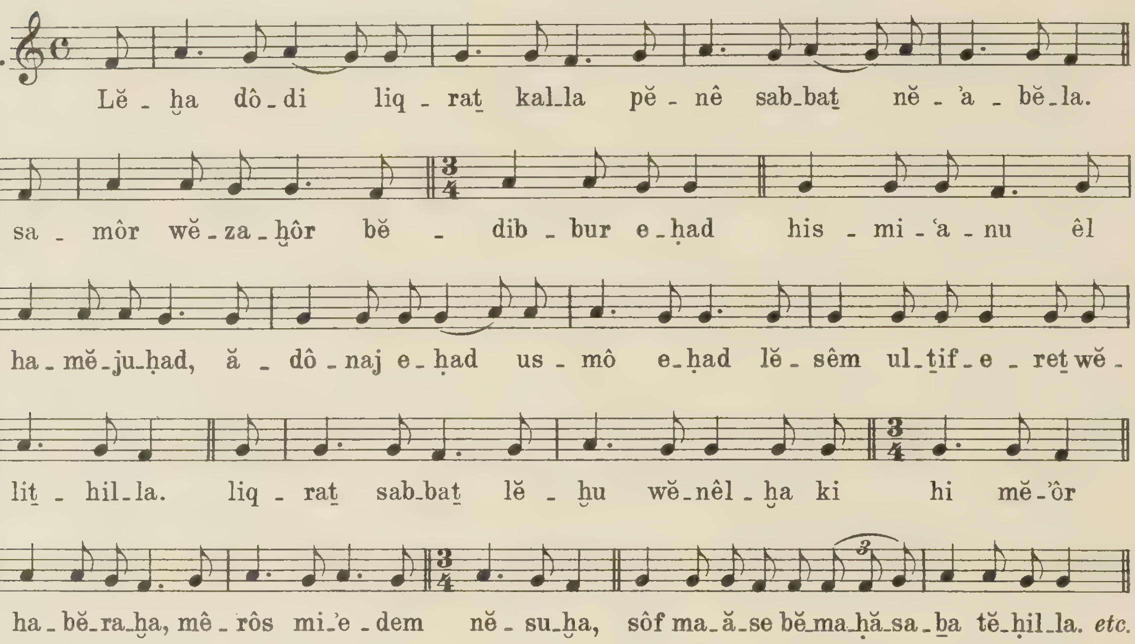

Hazan & qahal
63.
Haš - ki_vê - nu a_b̲i - nu lĕ - ša_lôm wĕ - ha - ă_mi_
dê - nu mal_kê - nu lĕ_ḥaj_jim ṭô - b̲im ul - ša - lôm. uf - rôs ʿa_lê -
nu suk_kas šĕ - lô_me - ḫa wĕ - t̲a - qĕ - nê_nu mal_kê - nu bĕ_ê_ṣa ṭô -
b̲a mi_lĕ_fa - ne - ḫa, wĕ - hô - ši_ê - nu mĕ_hê_ra lĕ_ma_ʿan š'me -
ḫa, wĕ_ha - g̲ên ba_ʿă_d̲ê - nu uf - rôs ʿa_lê_nu suk_kat̲ ra_ḥă_
mim wĕ - ša - lôm, ba_ruḫ at - ta ă_d̲ô_naj hap_pô_rês suk_
Hazan

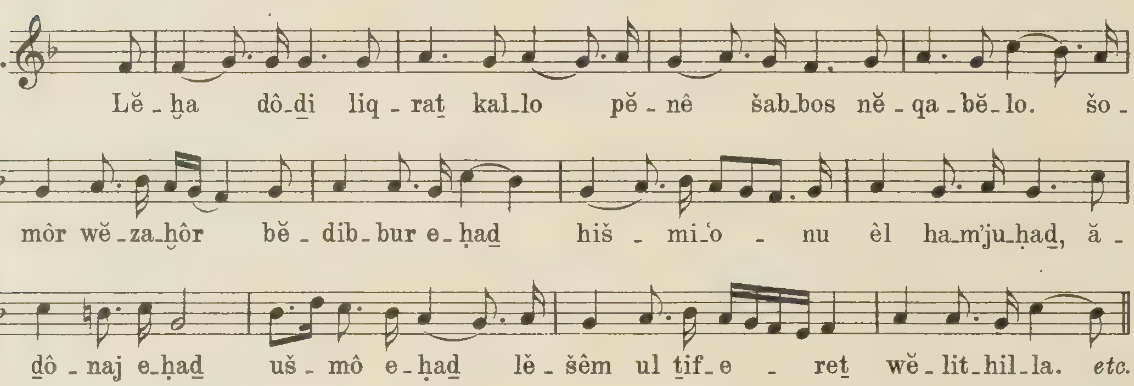
v

bĕ_al_ja wĕ_lô bĕ_ḥê_leb̲, na_ḥum hamma_d̲i ô_mêr mad_li_'in bĕ_ḥê_leb̲ mĕ_b̲u_sal
wa_ḥă_ḥa_min ôm_rim e_ḥad mĕ_b̲u_sal wĕ_e_ḥad se_ê_nô mĕ_b̲u_sal ên mad_li_'in bô. etc.

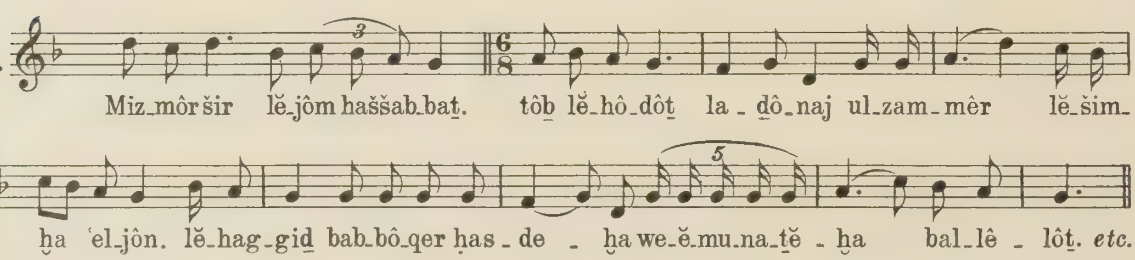
59.

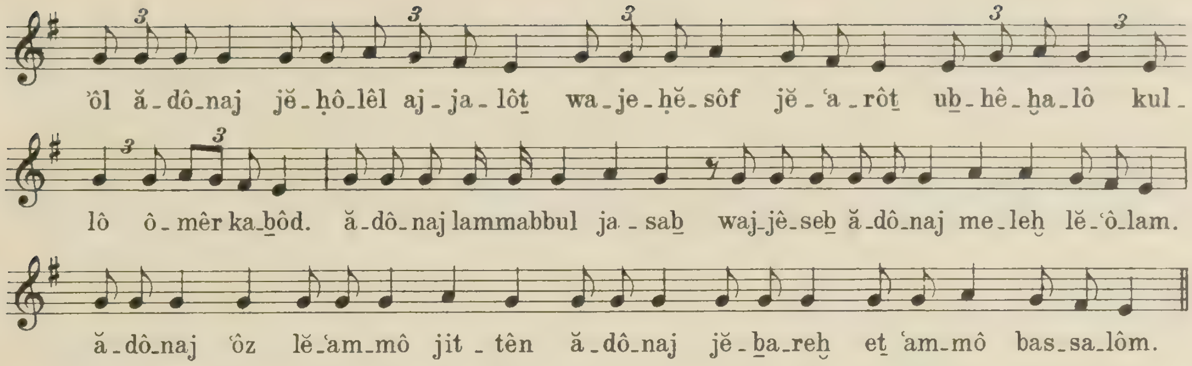

Lĕ_ḥa dô_di liq_rat̲ kal_la pĕ_nê sab_bat̲ nĕ_'a_bĕ_la.
sa_môr wĕ_za_ḥôr bĕ_dib_bur e_ḥad his_mi_'a_nu êl
ha_mĕ_ju_ḥad, ă_dô_naj e_ḥad us_mô e_ḥad lĕ_sêm ul_t̲if_e_ret̲ wĕ_
lit̲_hil_la. liq_rat̲ sab_bat̲ lĕ_ḥu wĕ_nêl_ḥa ki hi mĕ_'ôr
ha_bĕ_ra_ḥa, mê_rôs mi_'e_dem nĕ_su_ḥa, sôf ma_ă_se bĕ_ma_ḥă_sa_b̲a tĕ_hil_la. etc.

60.

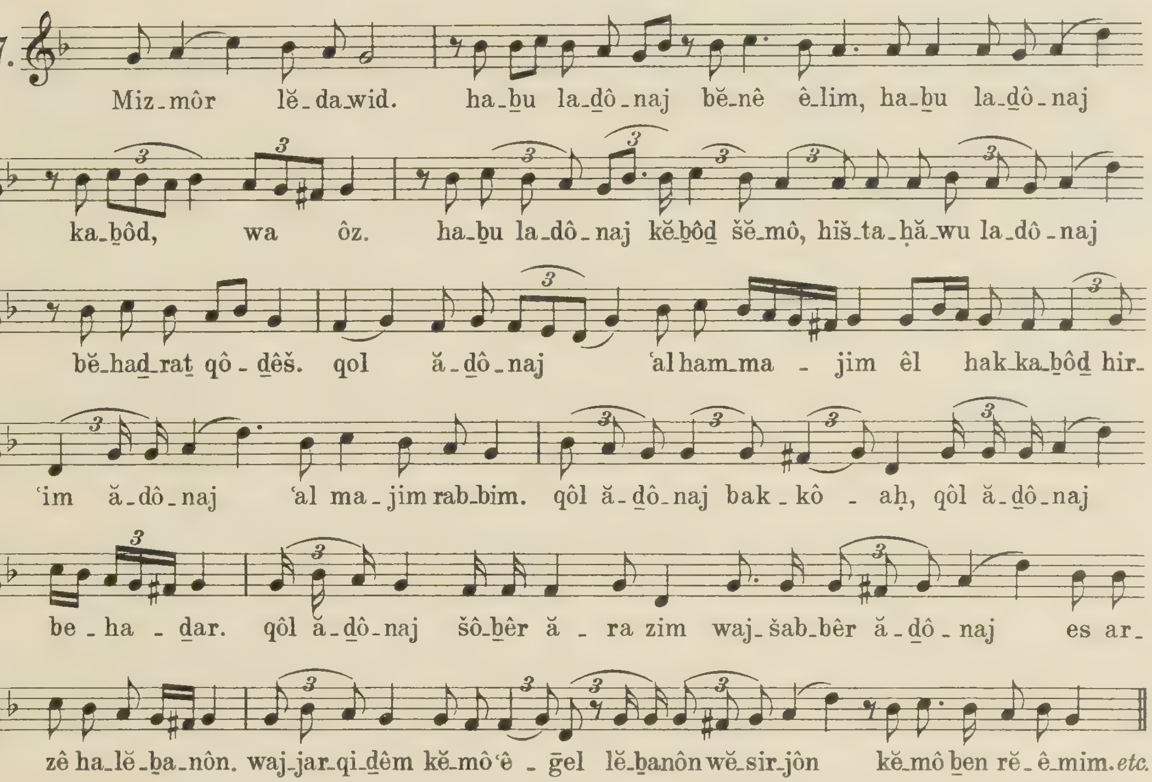

Lĕ_ḥa dô_d̲i liq_rat̲ kal_lo pĕ_nê šab_bos nĕ_qa_bĕ_lo. šo_
môr wĕ_za_ḥôr bĕ_dib_bur e_ḥad̲ hiš_mi_'o_nu èl ham_'ju_ḥad̲, ă_
d̲ô_naj e_ḥad̲ uš_mô e_ḥad̲ lĕ_šêm ul t̲if_e_ret̲ wĕ_lit_hil_la. etc.

61.

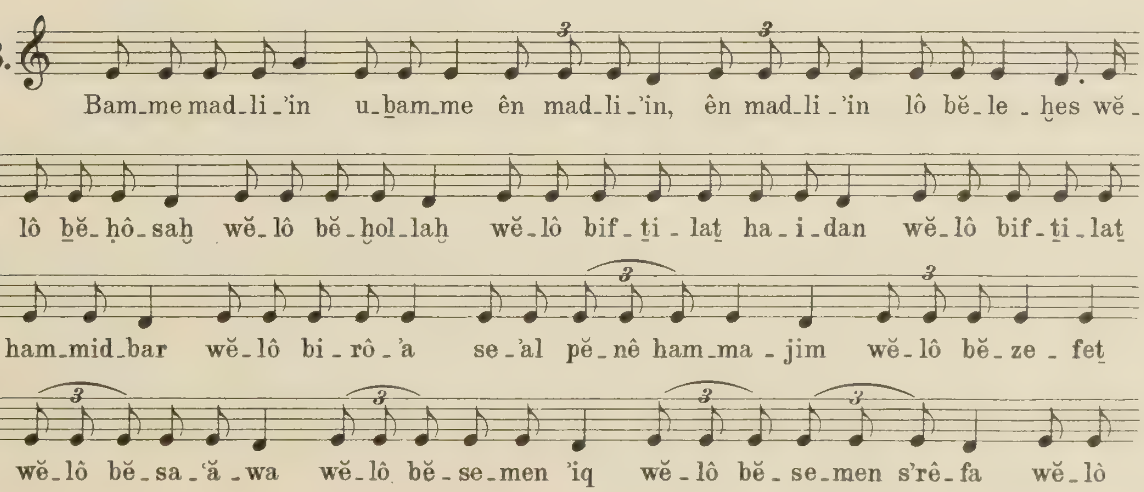

Miz_môr šir lĕ_jôm haššab_bat̲. tôb̲ lĕ_hô_dôt̲ la_d̲ô_naj ul_zam_mêr lĕ_šim_
ḥa 'el_jôn. lĕ_hag_gid̲ bab_bô_qer ḥas_de_ḥa we_ĕ_mu_na_tĕ_ḥa bal_lê_lôt̲. etc.

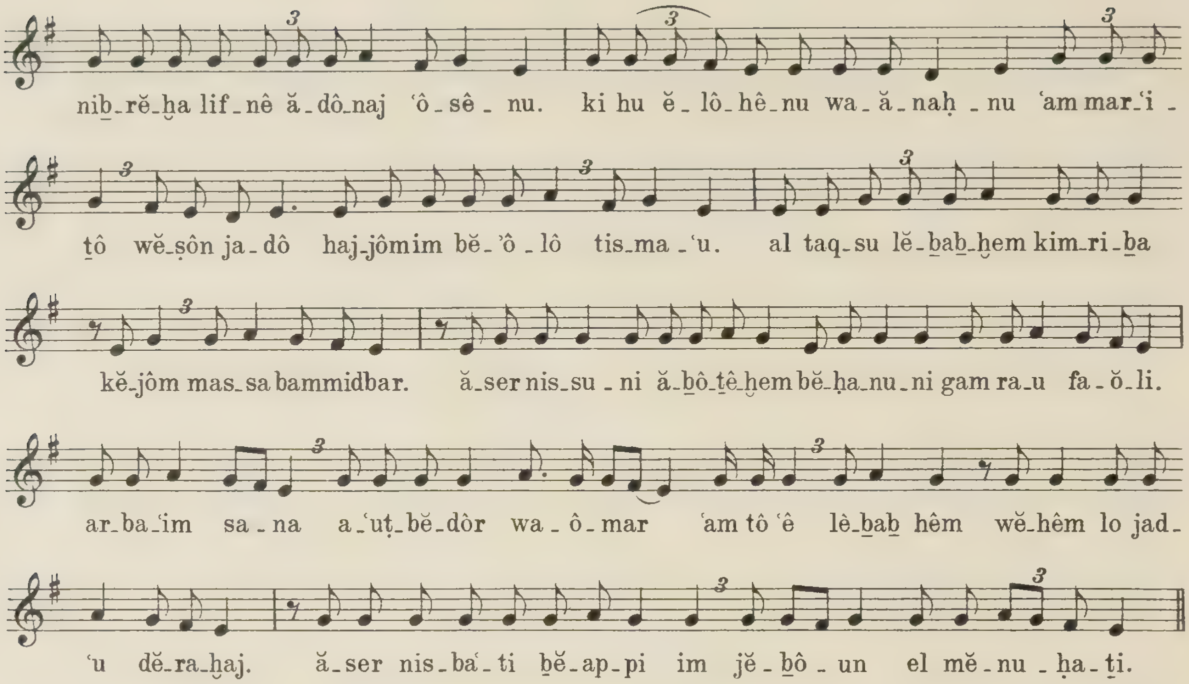

ʿôl ă_dô_naj jĕ_ḥô_lêl aj_ja_lôṯ wa_je_ḥĕ_sôf jĕ_ʿa_rôṯ uḇ_hê_ḫa_lô kul_
lô ô_mêr ka_ḇôd. ă_dô_naj lammabbul ja_saḇ waj_jê_seḇ ă_dô_naj me_leḫ lĕ_ʿô_lam.
ă_dô_naj ʿôz lĕ_ʿam_mô jit_tên ă_dô_naj jĕ_ḇa_reḫ eṯ ʿam_mô bas_sa_lôm.

57.

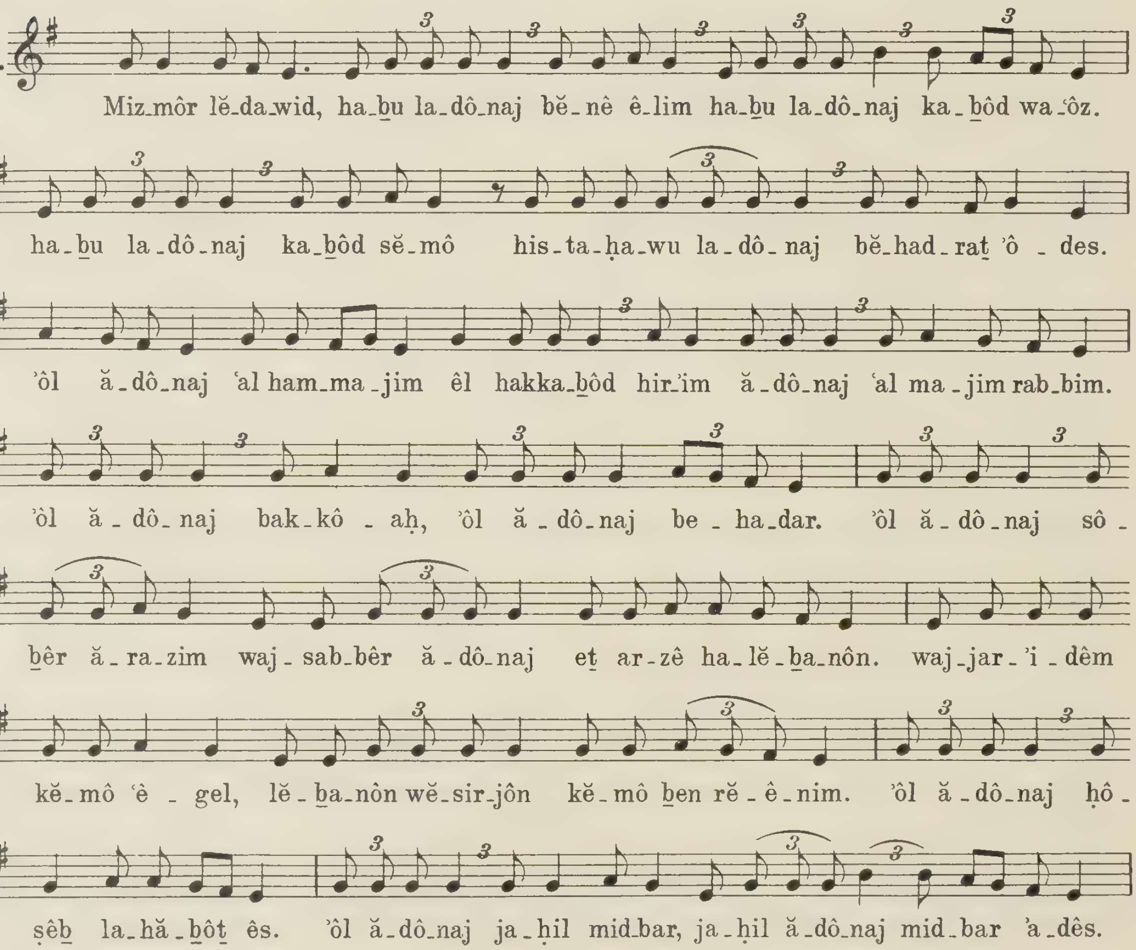

Miz_môr lĕ_da_wid. ha_ḇu la_dô_naj bĕ_nê ê_lim, ha_ḇu la_ḏô_naj
ka_ḇôd, wa ôz. ha_ḇu la_dô_naj kĕ_ḇôḏ šĕ_mô, hiš_ta_ḥă_wu la_dô_naj
bĕ_haḏ_raṯ qô_ḏêš. qol ă_ḏô_naj ʿal ham_ma_jim êl hak_ka_ḇôḏ hir_
ʿim ă_dô_naj ʿal ma_jim rab_bim. qôl ă_ḏô_naj bak_kô_aḥ, qôl ă_ḏô_naj
be_ha_ḏar. qôl ă_ḏô_naj šô_ḇêr ă_ra zim waj_šab_bêr ă_ḏô_naj es ar_
zê ha_lĕ_ḇa_nôn. waj_jar_qi_ḏêm kĕ_mô ʿê_ḡel lĕ_ḇanôn wĕ_sir_jôn kĕ_mô ḇen rĕ_ê_mim. *etc.*

58.

Bam_me mad_li_ʾin u_ḇam_me ên mad_li_ʾin, ên mad_li_ʾin lô bĕ_le_ḫes wĕ_
lô ḇĕ_ḥô_saḫ wĕ_lô bĕ_ḫol_laḫ wĕ_lô bif_ṯi_laṯ ha_i_dan wĕ_lô bif_ṯi_laṯ
ham_mid_bar wĕ_lô bi_rô_ʾa se_ʾal pĕ_nê ham_ma_jim wĕ_lô bĕ_ze_feṯ
wĕ_lô bĕ_sa_ʿă_wa wĕ_lô bĕ_se_men ʾiq wĕ_lô bĕ_se_men s'rê_fa wĕ_lô

nib_rĕ_ha lif_nê ă_dô_naj ʿô_sê _ nu. ki hu ĕ_lô_hê_nu wa_ă_naḥ _ nu ʿam mar_ʿi _
tô wĕ_ṣôn ja_dô haj_jômim bĕ_ʾô _ lô tis_ma _ʿu. al taq_su lĕ_bab_hem kim_ri_ba
kĕ_jôm mas_sa bammidbar. ă_ser nis_su _ ni ă_bô_tê_hem bĕ_ḥa_nu_ni gam ra_u fa _ ŏ_li.
ar_ba_ʿim sa _ na a_ʿuṭ_bĕ_dòr wa _ ô_mar ʿam tô ʿê lè_bab hêm wĕ_hêm lo jad_
ʿu dĕ_ra_haj. ă_ser nis_baʿ_ti bĕ_ap_pi im jĕ _ bô _ un el mĕ _ nu _ ḥa_ti.

56.

Miz_môr lĕ_da_wid, ha_bu la_dô_naj bĕ_nè ê_lim ha_bu la_dô_naj ka _ bôd wa_ʿôz.
ha_bu la_dô_naj ka_bôd sĕ_mô his_ta_ḥa_wu la_dô_naj bĕ_had_rat ʾô _ des.
ʾôl ă_dô_naj ʿal ham_ma _jim êl hakka_bôd hir_ʿim ă_dô_naj ʿal ma _jim rab_bim.
ʾôl ă _ dô_ naj bak_kô _ aḥ, ʾôl ă _ dô_naj be _ ha_dar. ʾôl ă _ dô_naj sô _
bêr ă _ ra_zim waj _ sab_bêr ă _ dô_naj et ar_zê ha_lĕ_ba_nôn. waj_jar_ʾi _ dêm
kĕ_mô ʿè _ gel, lĕ _ ba_nôn wĕ_sir_jôn kĕ_mô ben rĕ _ ê_nim. ʾôl ă _dô_naj ḥô _
ṣêb la_hă_bôt ês. ʾôl ă_dô_naj ja _ hil mid_bar, ja_hil ă _dô_naj mid_bar ʾa_dês.

VII 12-13

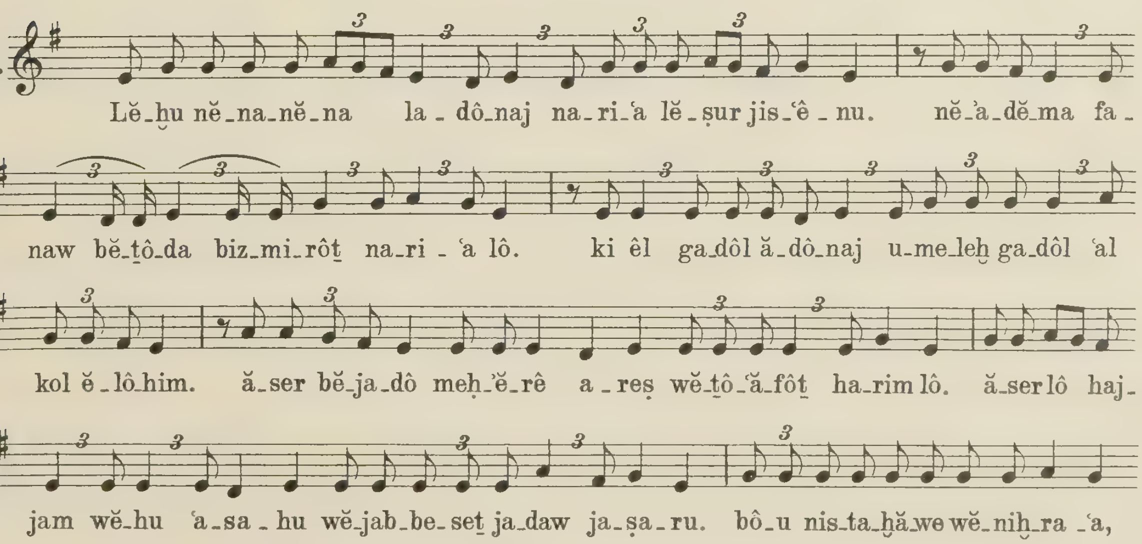

Intonations of Cant. טעמי שיה״ש Intonationen des Hohenliedes.

54.

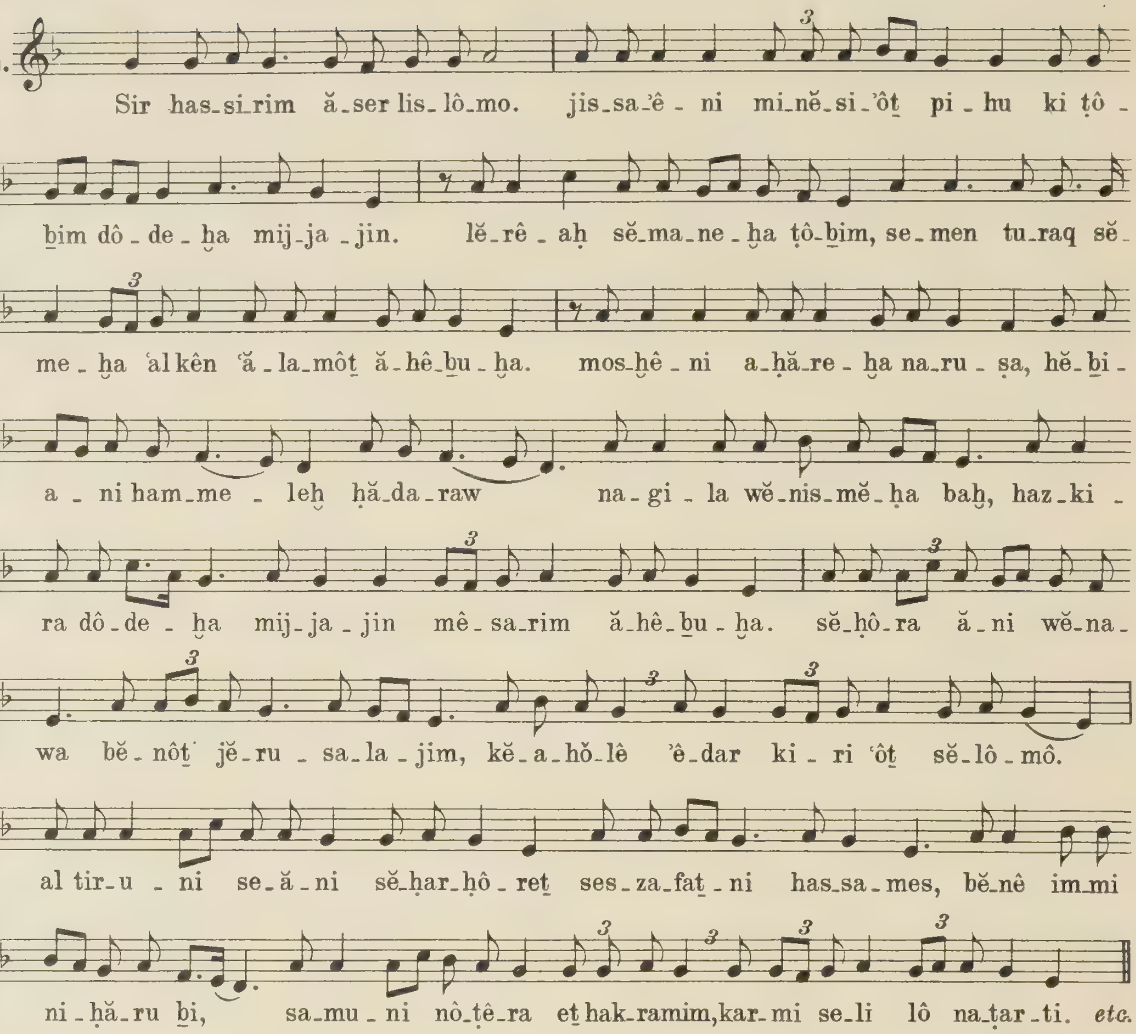

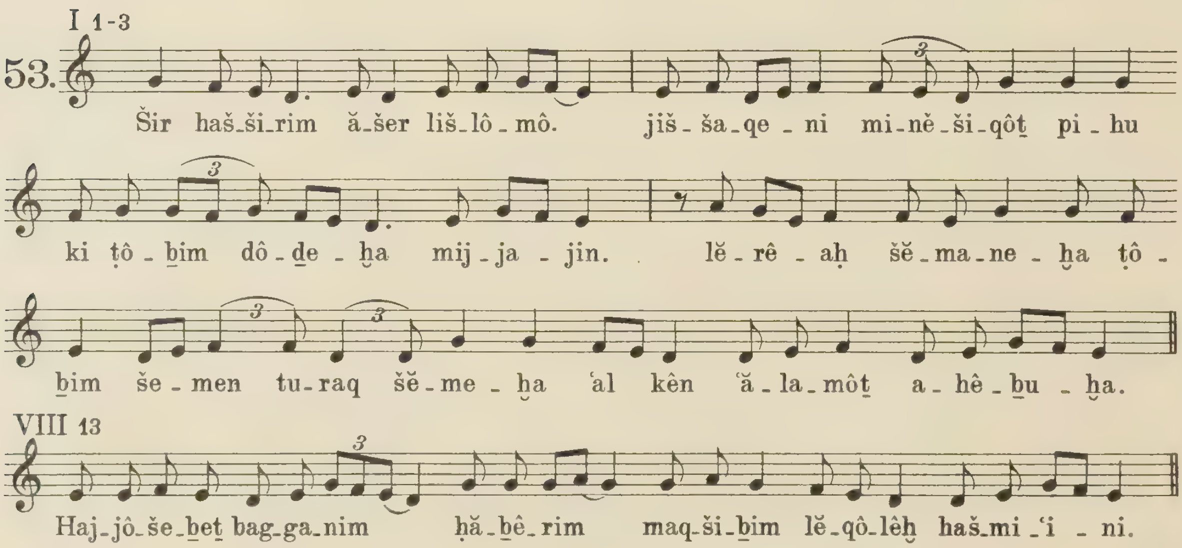
55.

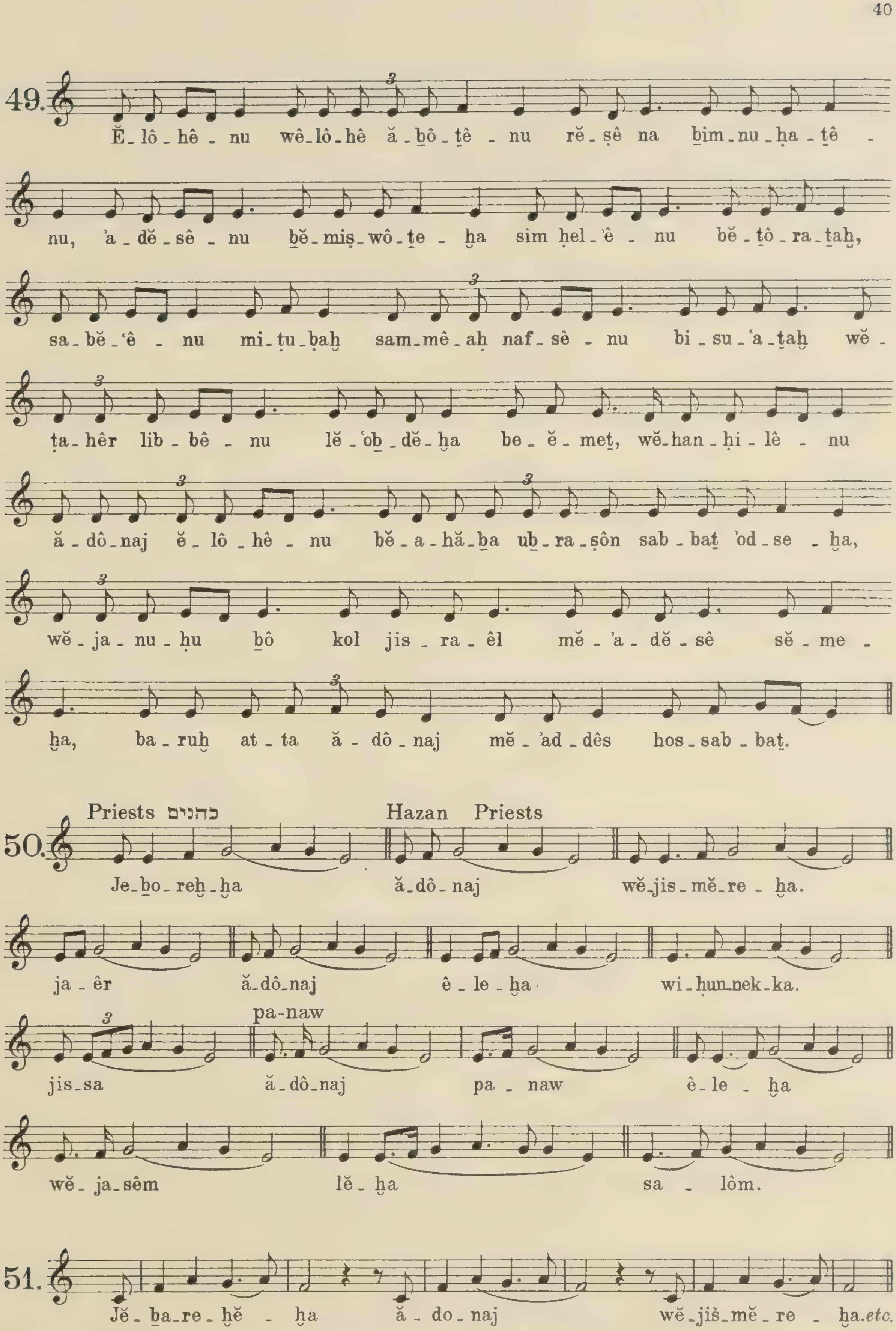

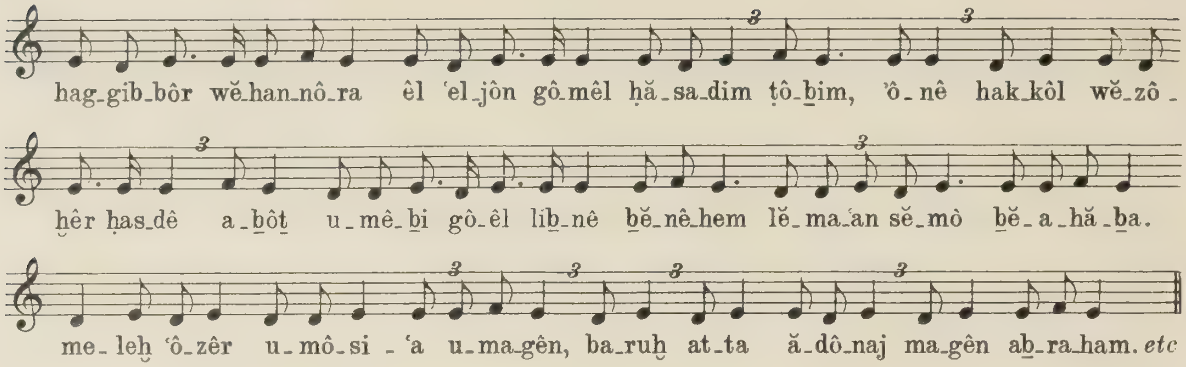
II Sabbathsongs לשבת

Sabbatgesänge

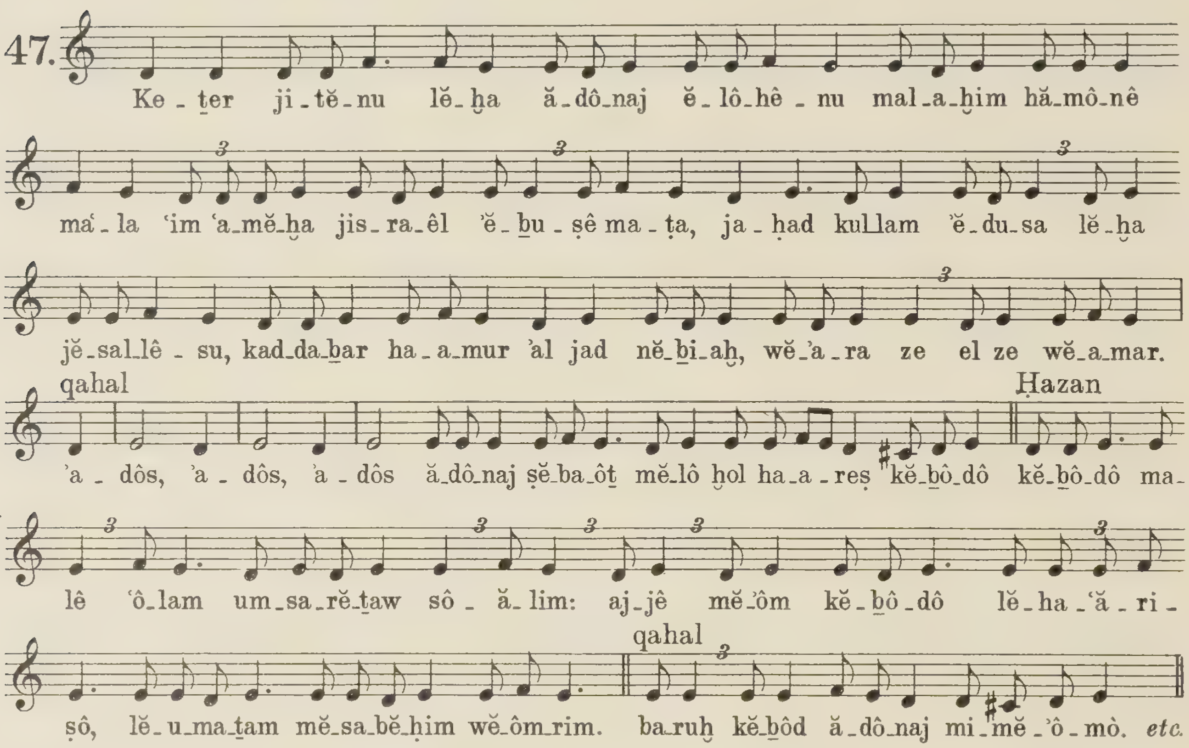
52.

53.

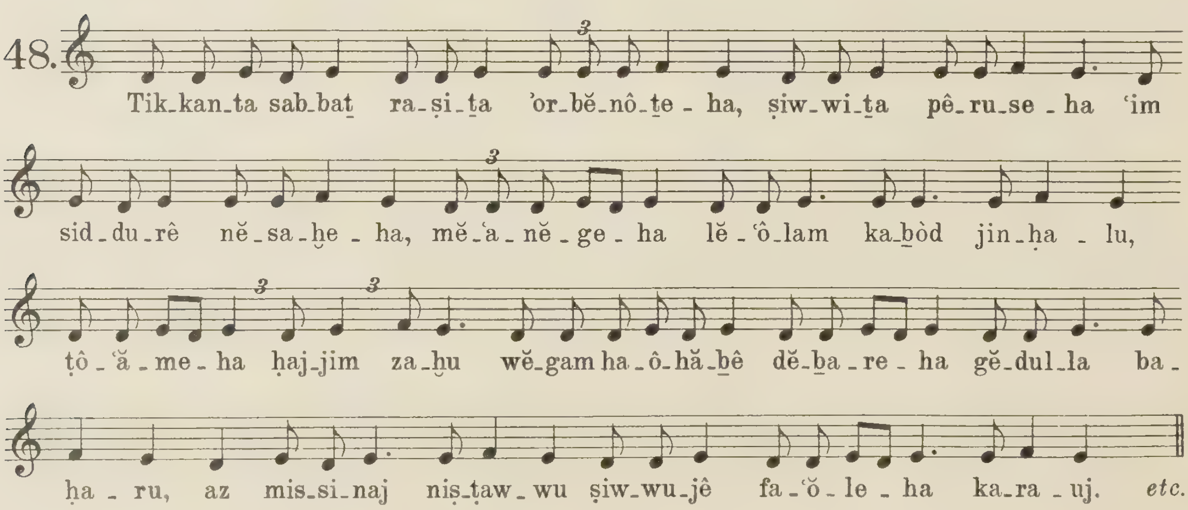

49.
Ĕ_lô_hê_nu wê_lô_hê ă_b̲ô_t̲ê_nu rĕ_ṣê na b̲im_nu_ḥa_t̲ê_
nu, 'a_dĕ_sê_nu b̲ĕ_miṣ_wô_t̲e_h̯a sim ḥel_'ê_nu bĕ_t̲ô_ra_tah̯,
sa_bĕ_'ê_nu mi_ṭu_ḅah̯ sam_mê_aḥ naf_sê_nu bi_su_'a_t̲ah̯ wĕ_
ṭa_hêr lib_bê_nu lĕ_'ob̲_dĕ_h̯a be_ĕ_met̲, wĕ_han_ḥi_lê_nu
ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu bĕ_a_hă_b̲a ub̲_ra_ṣôn sab_bat̲ 'od_se_h̯a,
wĕ_ja_nu_ḥu b̲ô kol jis_ra_êl mĕ_'a_dĕ_sê sĕ_me_
h̯a, ba_ruh̯ at_ta ă_dô_naj mĕ_'ad_dês hos_sab_bat̲.
Priests כהנים
Hazan Priests
50.
Je_b̲o_reh̯_h̯a ă_dô_naj wĕ_jis_mĕ_re_h̯a.
ja_êr ă_dô_naj ê_le_h̯a wi_ḥun_nek_ka.
pa-naw
jis_sa ă_dô_naj pa_naw ê_le_h̯a
wĕ_ja_sêm lĕ_h̯a sa_lôm.
51.
Jĕ_b̲a_re_h̯ĕ_h̯a ă_do_naj wĕ_jiš_mĕ_re_h̯a.etc.

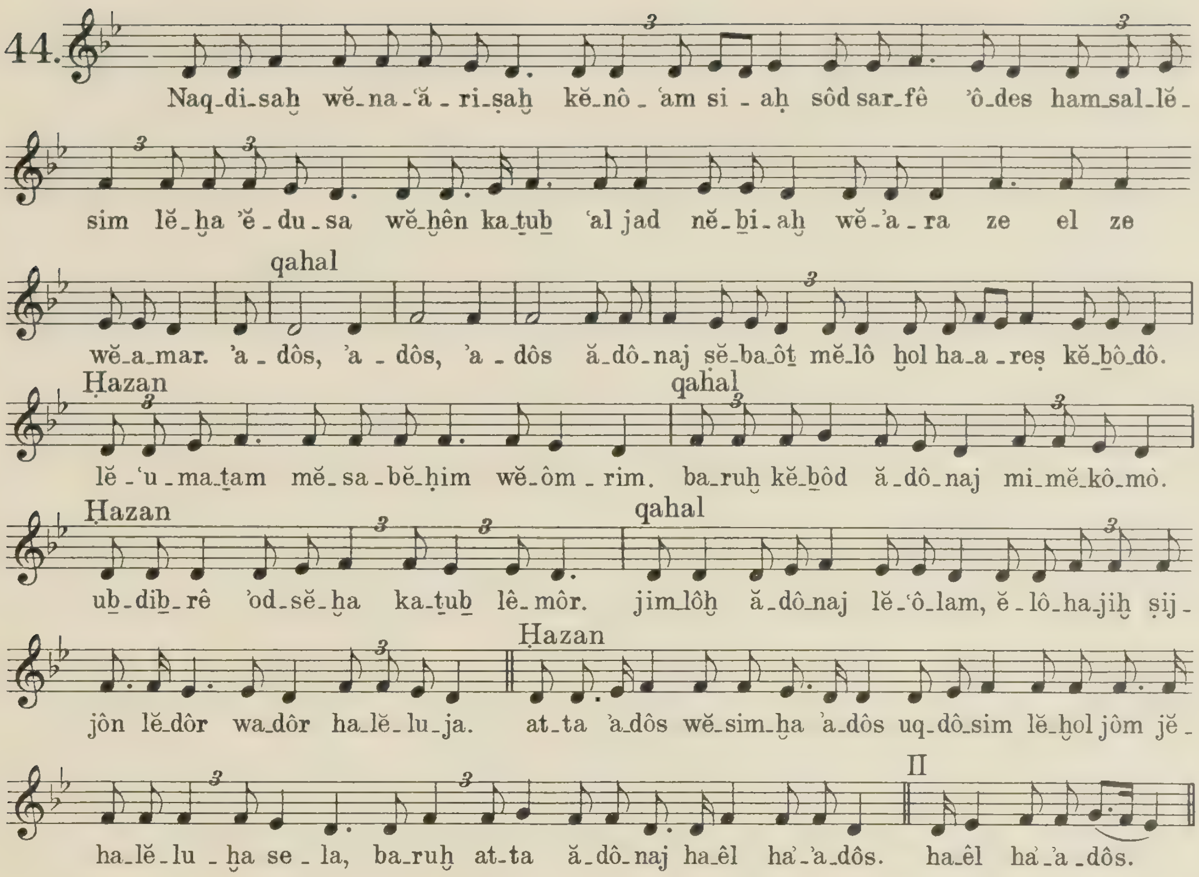

hag_gib_bôr wĕ_han_nô_ra ēl ʿel_jôn gô_mêl ḥă_sa_dim ṭô_ḇim, ʾô_nê hak_kôl wĕ_zô_
ḫêr ḥas_dê a_ḇôṯ u_mê_ḇi gô_êl liḇ_nê ḇĕ_nê_hem lĕ_ma_ʿan sĕ_mô ḇĕ_a_hă_ḇa.
me_leḫ ʿô_zêr u_mô_si_ʿa u_ma_gên, ba_ruḫ at_ta ă_dô_naj ma_gên aḇ_ra_ham. etc

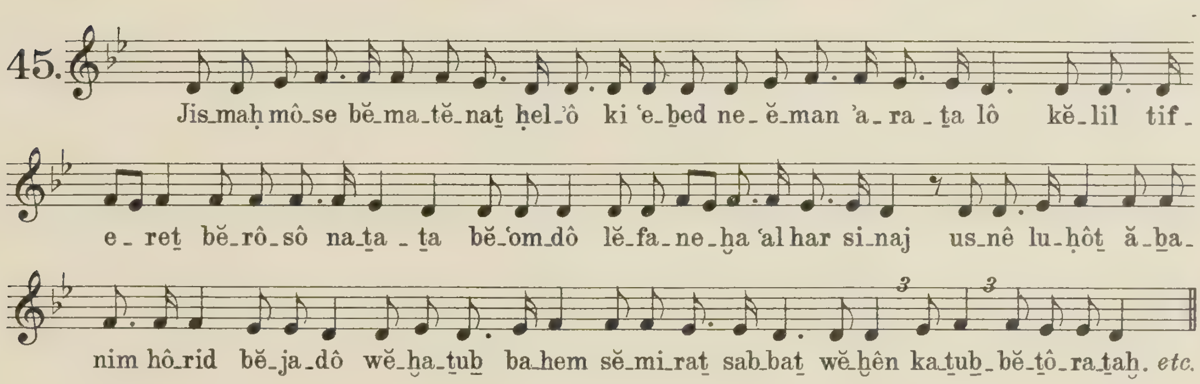
47.

Ke_ṯer ji_tĕ_nu lĕ_ḫa ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu mal_a_ḫim hă_mô_nê
maʿ_la ʿim ʿa_mĕ_ḫa jis_ra_êl ʾĕ_ḇu_ṣê ma_ṭa, ja_ḥad kul_lam ʾĕ_du_sa lĕ_ḫa
jĕ_sal_lê_su, kad_da_ḇar ha_a_mur ʾal jad nĕ_ḇi_aḫ, wĕ_ʾa_ra ze el ze wĕ_a_mar.
qahal
Ḥazan
ʾa_dôs, ʾa_dôs, ʾa_dôs ă_dô_naj ṣĕ_ba_ôṯ mĕ_lô ḫol ha_a_reṣ kĕ_ḇô_dô kĕ_ḇô_dô ma_
lê ʿô_lam um_sa_rĕ_ṯaw sô_ă_lim: aj_jê mĕ_ʾôm kĕ_ḇô_dô lĕ_ha_ʿă_ri_
qahal
ṣô, lĕ_u_ma_ṯam mĕ_sa_bĕ_ḥim wĕ_ôm_rim. ba_ruḫ kĕ_ḇôd ă_dô_naj mi_mĕ_ʾô_mô. etc.

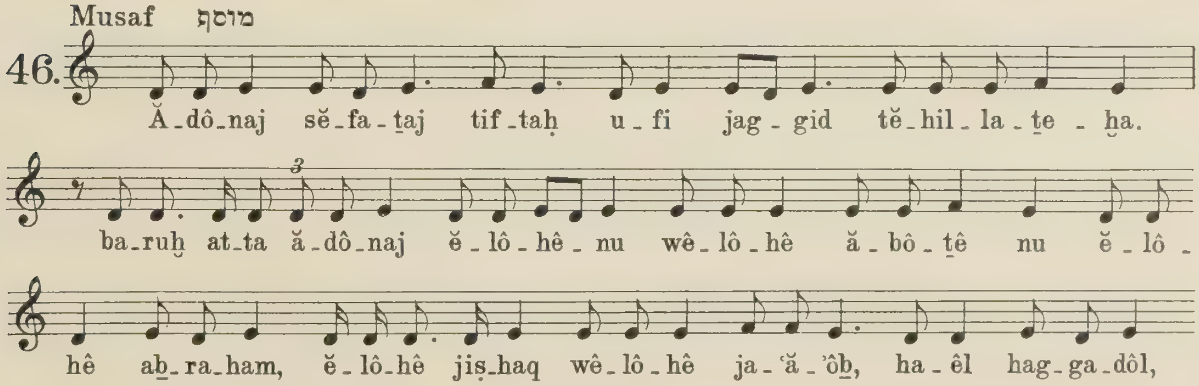
48.

Tik_kan_ta sab_baṯ ra_ṣi_ṯa ʾor_bĕ_nô_ṯe_ha, ṣiw_wi_ṯa pê_ru_se_ha ʿim
sid_du_rê nĕ_sa_ḫe_ha, mĕ_ʿa_nĕ_ge_ha lĕ_ʿô_lam ka_ḇôd jin_ḥa_lu,
ṭô_ʿă_me_ha ḥaj_jim za_ḫu wĕ_gam ha_ô_hă_ḇê dĕ_ḇa_re_ha gĕ_dul_la ba_
ḥa_ru, az mis_si_naj nis_ṭaw_wu ṣiw_wu_jê fa_ʿŏ_le_ha ka_ra_uj. etc.

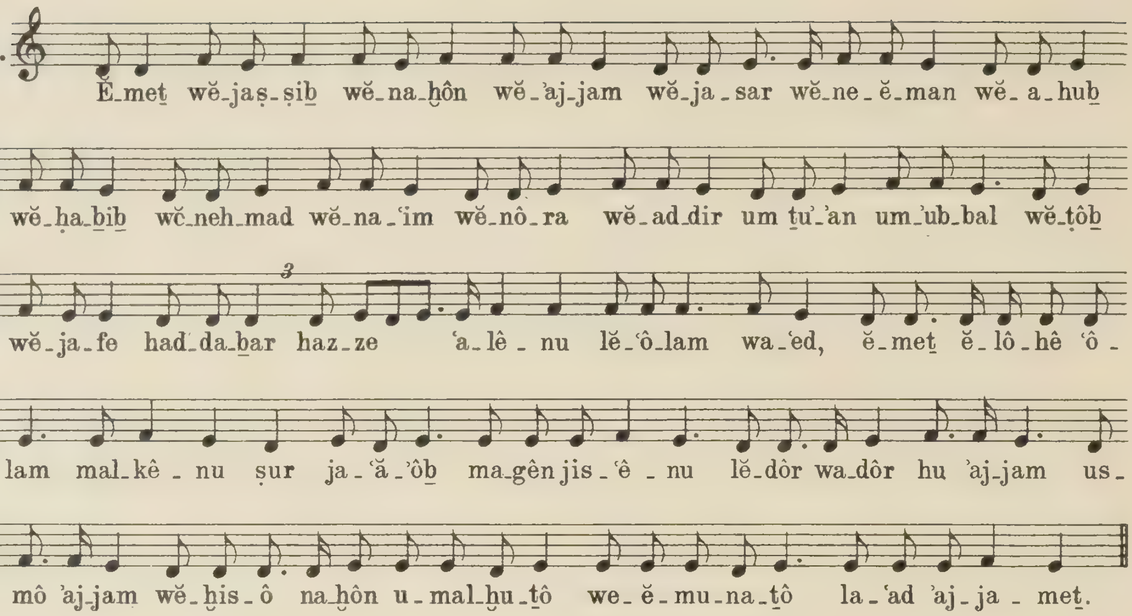

44.
Naq_di_saḫ wĕ_na_ʻă_ri_ṣaḫ kĕ_nô_ʻam si_aḥ sôd sar_fê ʼô_des ham_sal_lĕ_
sim lĕ_ḫa ʼĕ_du_sa wĕ_ḫên ka_ṯuḇ ʻal jad nĕ_ḇi_aḫ wĕ_ʼa_ra ze el ze
qahal
wĕ_a_mar. ʼa_dôs, ʼa_dôs, ʼa_dôs ă_dô_naj ṣĕ_ba_ôṯ mĕ_lô ḫol ha_a_reṣ kĕ_ḇô_dô.
Ḥazan
qahal
lĕ_ʻu_ma_ṯam mĕ_sa_bĕ_ḥim wĕ_ôm_rim. ba_ruḫ kĕ_ḇôd ă_dô_naj mi_mĕ_kô_mô.
Ḥazan
qahal
uḇ_diḇ_rê ʼod_sĕ_ḫa ka_ṯuḇ lê_môr. jim_lôḫ ă_dô_naj lĕ_ʻô_lam, ĕ_lô_ha_jiḫ ṣij_
Ḥazan
jôn lĕ_dôr wa_dôr ha_lĕ_lu_ja. at_ta ʼa_dôs wĕ_sim_ḫa ʼa_dôs uq_dô_sim lĕ_ḫol jôm jĕ_
II
ha_lĕ_lu_ḫa se_la, ba_ruḫ at_ta ă_dô_naj ha_êl haʼ_ʼa_dôs. ha_êl haʼ_a_dôs.

45.
Jis_maḥ mô_se bĕ_ma_tĕ_naṯ ḥel_ʼô ki ʻe_ḇed ne_ĕ_man ʼa_ra_ṯa lô kĕ_lil tif_
e_reṯ bĕ_rô_sô na_ṯa_ṯa bĕ_ʻom_dô lĕ_fa_ne_ḫa ʻal har si_naj us_nê lu_ḥôṯ ă_ba_
nim hô_rid bĕ_ja_dô wĕ_ḫa_ṯuḇ ba_hem sĕ_mi_raṯ sab_baṯ wĕ_ḫên ka_ṯuḇ_bĕ_ṯô_ra_ṯaḫ. etc.

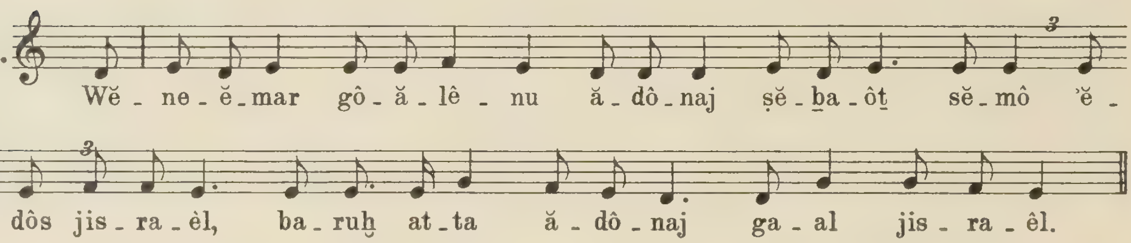
Musaf מוסף

46.
Ă_dô_naj sĕ_fa_ṯaj tif_taḥ u_fi jag_gid tĕ_hil_la_ṯe_ḫa.
ba_ruḫ at_ta ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu wê_lô_hê ă_bô_ṯê nu ĕ_lô_
hê aḇ_ra_ham, ĕ_lô_hê jis_ḥaq wê_lô_hê ja_ʻă_ʼôḇ, ha_êl hag_ga_dôl,

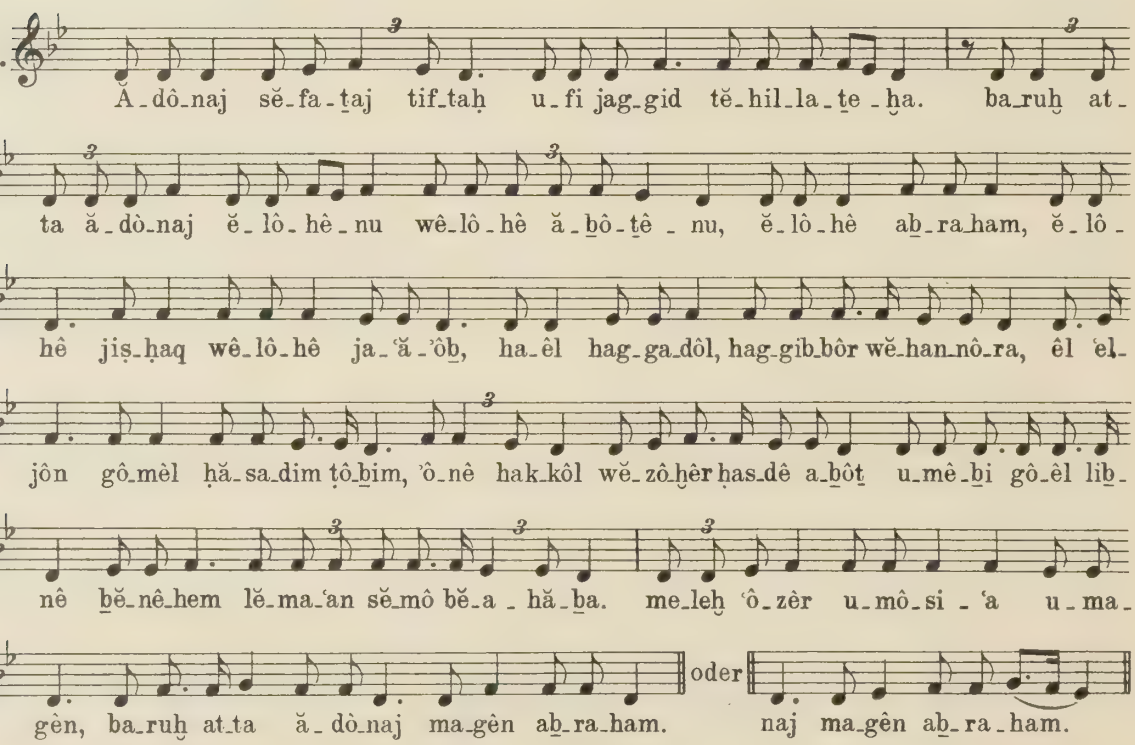
41.

Ĕ_meṯ wĕ_jaṣ_ṣiḇ wĕ_na_ḫôn wĕ_ʼaj_jam wĕ_ja_sar wĕ_ne_ĕ_man wĕ_a_huḇ
wĕ_ḥa_ḇiḇ wĕ_neḥ_mad wĕ_na_ʻim wĕ_nô_ra wĕ_ad_dir um ṯuʼ_ʼan um_ʼub_bal wĕ_ṭôḇ
wĕ_ja_fe had_da_ḇar haz_ze ʻa_lê _ nu lĕ_ʻô_lam wa_ʻed, ĕ_meṯ ĕ_lô_hê ʻô _
lam mal_kê _ nu ṣur ja _ ʻă _ ʼôḇ ma_gên jis _ ʻê _ nu lĕ_dôr wa_dôr hu ʼaj_jam us_
mô ʼaj_jam wĕ_ḫis_ô na_ḫôn u_mal_ḫu_ṯô we_ĕ_mu_na_ṯô la_ʻad ʼaj_ja_meṯ.

42.

Wĕ _ ne _ ĕ _ mar gô _ ă _ lê _ nu ă _ dô _ naj ṣĕ _ ḇa _ ôṯ sĕ_mô ʼĕ _
dôs jis _ ra _ êl, ba _ ruḫ at_ta ă _ dô _ naj ga _ al jis _ ra _ êl.

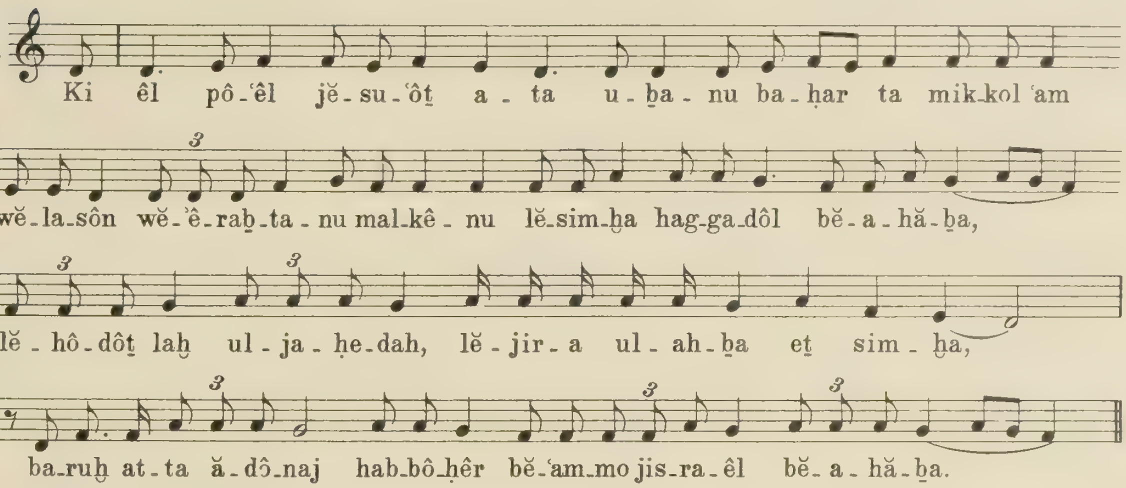
43.

Ă_dô_naj sĕ_fa_taj tif_taḥ u_fi jag_gid tĕ_hil_la_ṯe_ḫa. ba_ruḫ at_
ta ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu wê_lô_hê ă_ḇô_ṯê _ nu, ĕ_lô_hê aḇ_ra_ham, ĕ_lô_
hê jiṣ_ḥaq wê_lô_hê ja_ʻă_ʼôḇ, ha_êl hag_ga_dôl, hag_gib_bôr wĕ_han_nô_ra, êl ʻel_
jôn gô_mèl ḥă_sa_dim ṭô_ḇim, ʼô_nê hak_kôl wĕ_zô_ḫèr ḥas_dê a_ḇôṯ u_mê_ḇi gô_êl liḇ_
nê ḇĕ_nê_hem lĕ_ma_ʻan sĕ_mô bĕ_a _ hă_ḇa. me_leḫ ʻô_zèr u_mô_si _ ʻa u_ma_
gên, ba_ruḫ at_ta ă_dô_naj ma_gên aḇ_ra_ham.
oder
naj ma_gên aḇ_ra_ham.

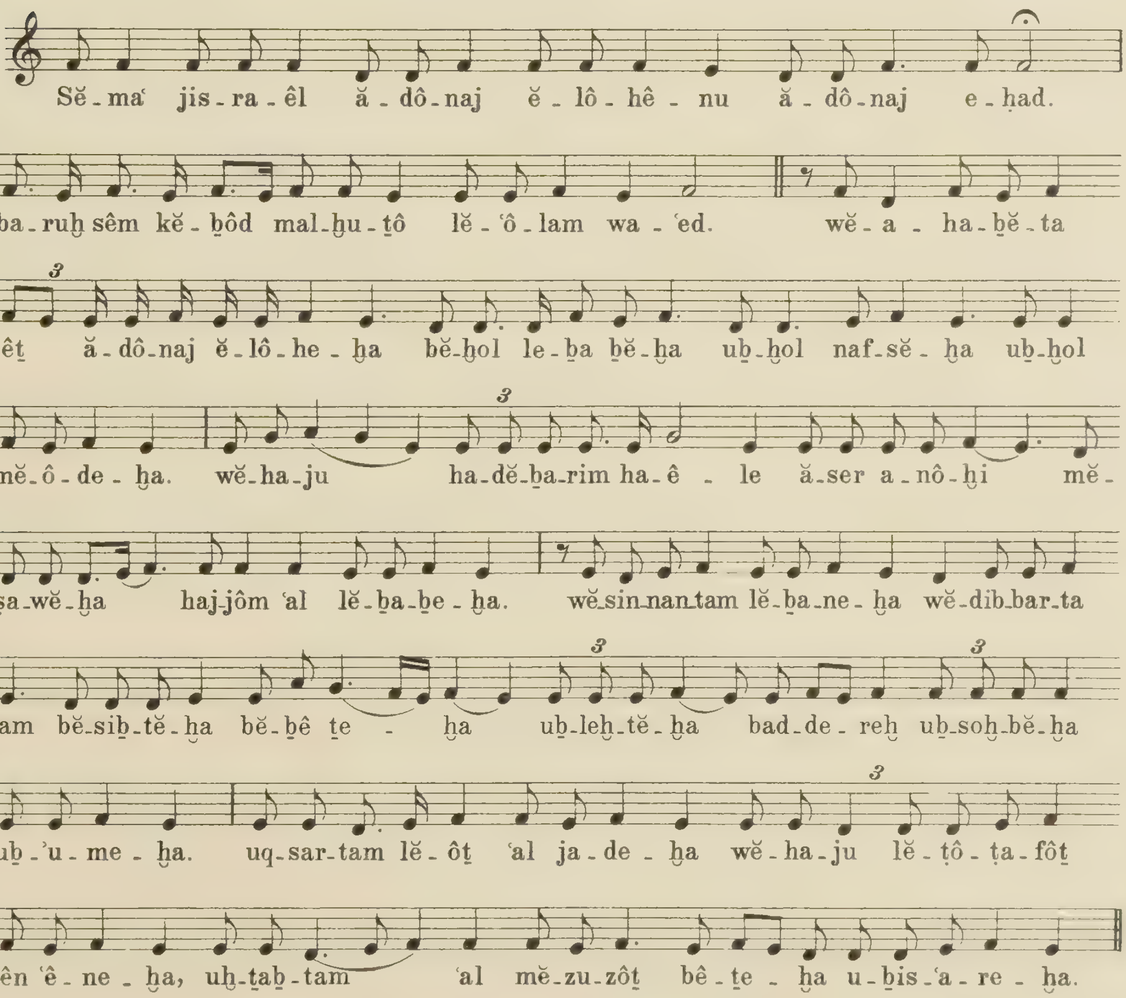
38.

סוף Schluß
etc.
Lĕ-êl ba-ruḫ nĕ-ʿi-môṯ jit-tê-nu.
Ba-ruḫ at-ta ă-dô-naj jô-ṣêr ha-mĕ-ô-rôṯ.

39.

Ki êl pô-ʿêl jĕ-su-ʿôṯ a-ta u-ḇa-nu ba-ḥar ta mik-kol ʿam
wĕ-la-sôn wĕ-ʾê-raḇ-ta-nu mal-kê-nu lĕ-sim-ḥa hag-ga-dôl bĕ-a-hă-ḇa,
lĕ-hô-dôṯ laḫ ul-ja-ḥe-dah, lĕ-jir-a ul-ah-ḇa eṯ sim-ḥa,
ba-ruḫ at-ta ă-dô-naj hab-bô-ḥêr bĕ-ʿam-mo jis-ra-êl bĕ-a-hă-ḇa.

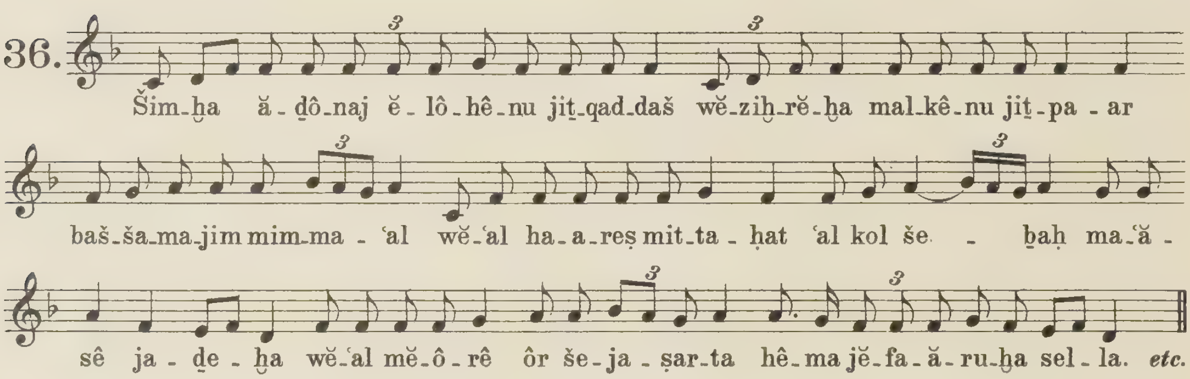
40.

Sĕ-maʿ jis-ra-êl ă-dô-naj ĕ-lô-hê-nu ă-dô-naj e-ḥad.
ba-ruḫ sêm kĕ-ḇôd mal-ḫu-ṯô lĕ-ʿô-lam wa-ʿed. wĕ-a-ha-ḇĕ-ta
êṯ ă-dô-naj ĕ-lô-he-ḫa bĕ-ḫol le-ba ḇĕ-ḫa uḇ-ḫol naf-sĕ-ḫa uḇ-ḫol
mĕ-ô-de-ḫa. wĕ-ha-ju ha-dĕ-ḇa-rim ha-ê-le ă-ser a-nô-ḫi mĕ-
ṣa-wĕ-ḫa haj-jôm ʿal lĕ-ḇa-be-ḫa. wĕ-sin-nan-tam lĕ-ḇa-ne-ḫa wĕ-dib-bar-ta
bam bĕ-siḇ-tĕ-ḫa bĕ-ḇê ṯe-ḫa uḇ-leḫ-tĕ-ḫa bad-de-reḫ uḇ-soḫ-bĕ-ḫa
uḇ-ʾu-me-ḫa. uq-sar-tam lĕ-ôṯ ʿal ja-de-ḫa wĕ-ha-ju lĕ-ṭô-ṭa-fôṯ
bên ʿê-ne-ḫa, uḫ-taḇ-tam ʿal mĕ-zu-zôṯ bê-ṯe-ḫa u-ḇis-ʿa-re-ḫa.

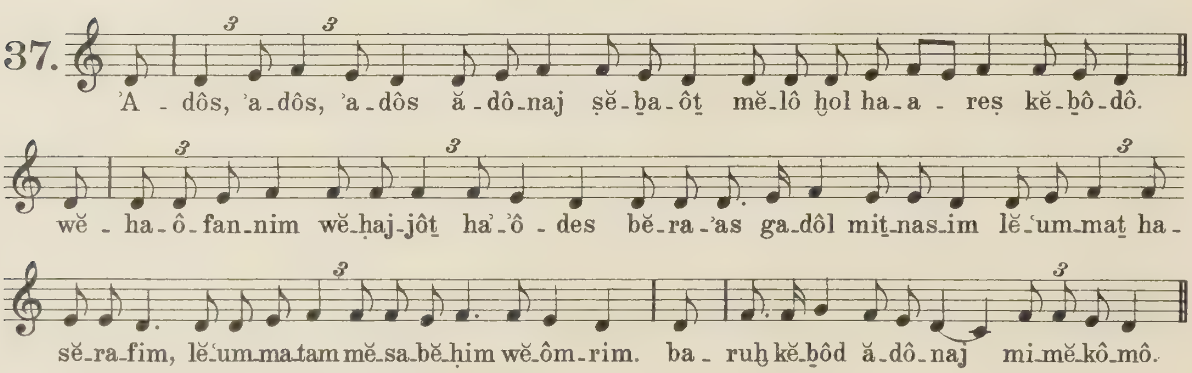
35.

La - êl ă - ser sa - ḇaṯ mik-kol ham-ma-ʿă - sim u - ḇaj-jôm ha - sĕ - ḇi - ʿi
niṯ - ʿal - la wĕ - ja - sab ʿal kis - sê ḫĕ - ḇô - dô, tif - e - reṯ ʿa - ṭa lĕ - jôm
ha - mĕ - nu - ḥa, ʿô - neg ʿa - ra lĕ - jôm has-sab-baṯ, ze sir se - ḇaḥ sel jôm ha -
sĕ - ḇi - ʿi seb - bô sa - ḇaṯ êl mik-kol mĕ - laḫ - tô wĕ - jôm ha - sĕ - ḇi - ʿi mĕ - sab -
bê - aḥ wĕ - ô - mêr miz - môr sir lĕ - jôm has-sab-baṯ, lĕ - fi - ḫaḫ jĕ - fo - ă - ru la - êl
kol jĕ - ṣu - raw, se - baḥ wi - ʾar ug - dul - la wĕ - ḫa - ḇôd ji - tĕ - nu lĕ - me -
leḫ jô - ṣêr kôl ham-man-ḥil mĕ - nu - ḥa lĕ - ʿam - mô jis - ra - êl bĕ - jôm sab-baṯ ʾô - des.

36.

Šim - ḫa ă - ḏô - naj ĕ - lô - hê - nu jiṯ - qad - daš wĕ - ziḫ - rĕ - ḫa mal - kê - nu jiṯ - pa - ar
baš - ša - ma - jim mim - ma - ʿal wĕ - ʿal ha - a - reṣ mit - ta - ḥat ʿal kol še - ḇaḥ ma - ʿă -
sê ja - ḏe - ḫa wĕ - ʿal mĕ - ô - rê ôr še - ja - ṣar - ta hê - ma jĕ - fa - ă - ru - ḫa sel - la. *etc.*

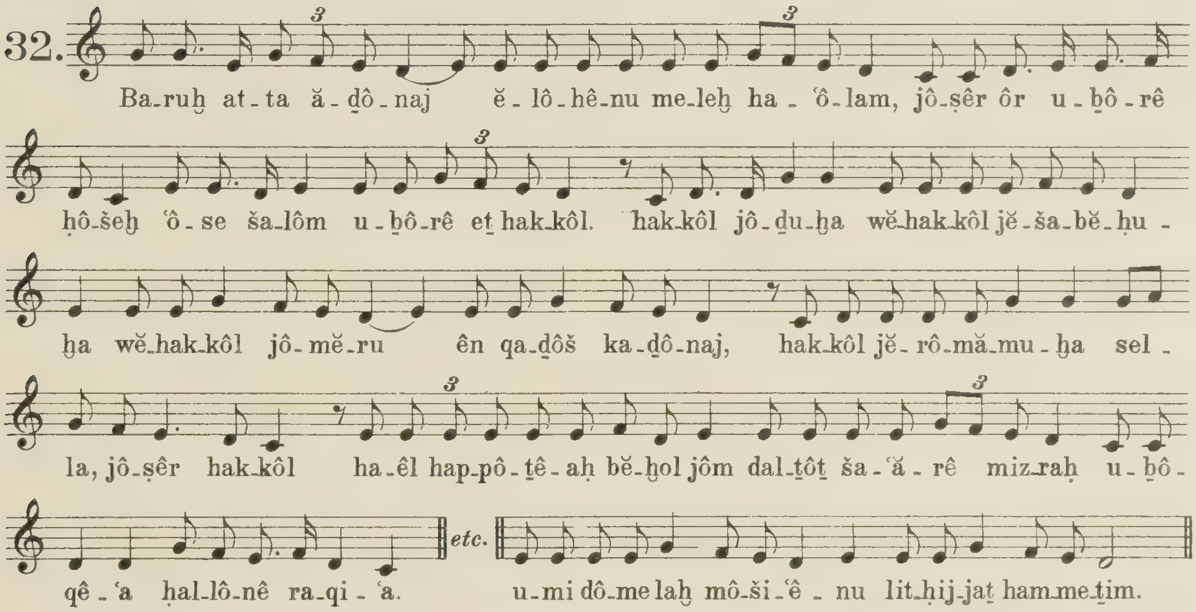
37.

ʾA - dôs, ʾa - dôs, ʾa - dôs ă - dô - naj ṣĕ - ḇa - ôṯ mĕ - lô ḫol ha - a - reṣ kĕ - ḇô - dô.
wĕ - ha - ô - fan - nim wĕ - ḥaj - jôṯ ha - ʾô - des bĕ - ra - ʿas ga - dôl miṯ - nas - im lĕ - ʿum - maṯ ha -
sĕ - ra - fim, lĕ - ʿum - ma - tam mĕ - sa - bĕ - ḥim wĕ - ôm - rim. ba - ruḫ kĕ - ḇôd ă - dô - naj mi - mĕ - kô - mô.

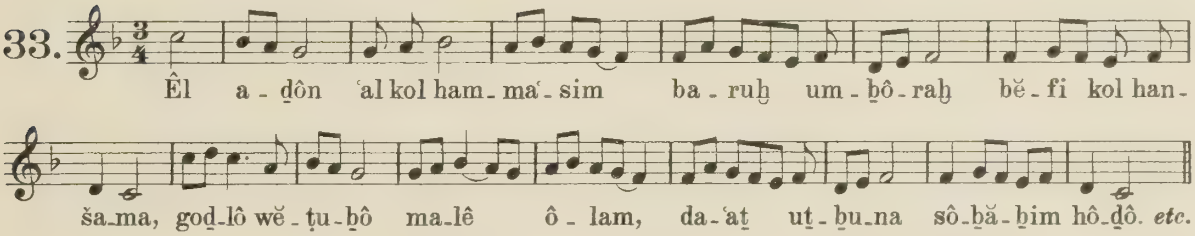
31.

3
Ba-ruḫ at-ta ă-dô-naj ĕ-lô-hê-nu me-leḫ ha-ʿô-lam jô-ṣêr ôr
u-ḇô-rê ḥô-seḫ, ʿô-se sa-lôm u-ḇô-rê eṯ hak-kôl hak-kôl jô-du-ḫa
3
wĕ-hak-kôl jĕ-sa-bĕ-ḥu-ḫa wĕ-hak-kôl jô-mĕ-ru ên ʿa-dôs ka-dô-naj.

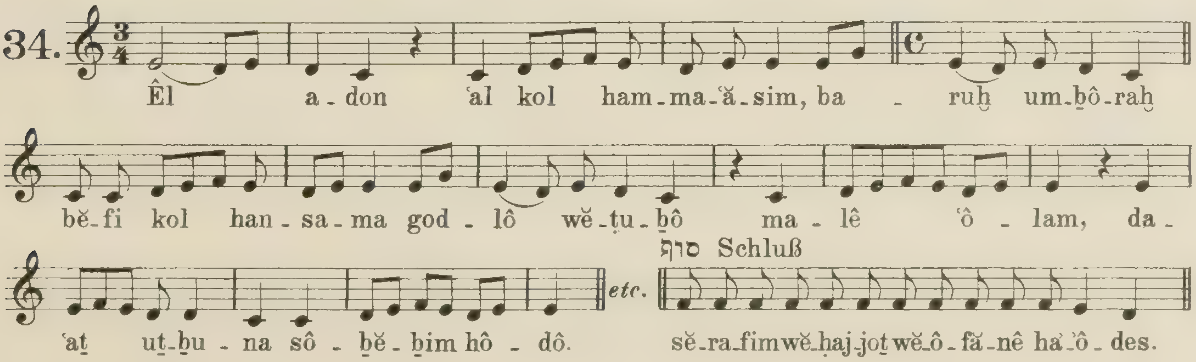
32.

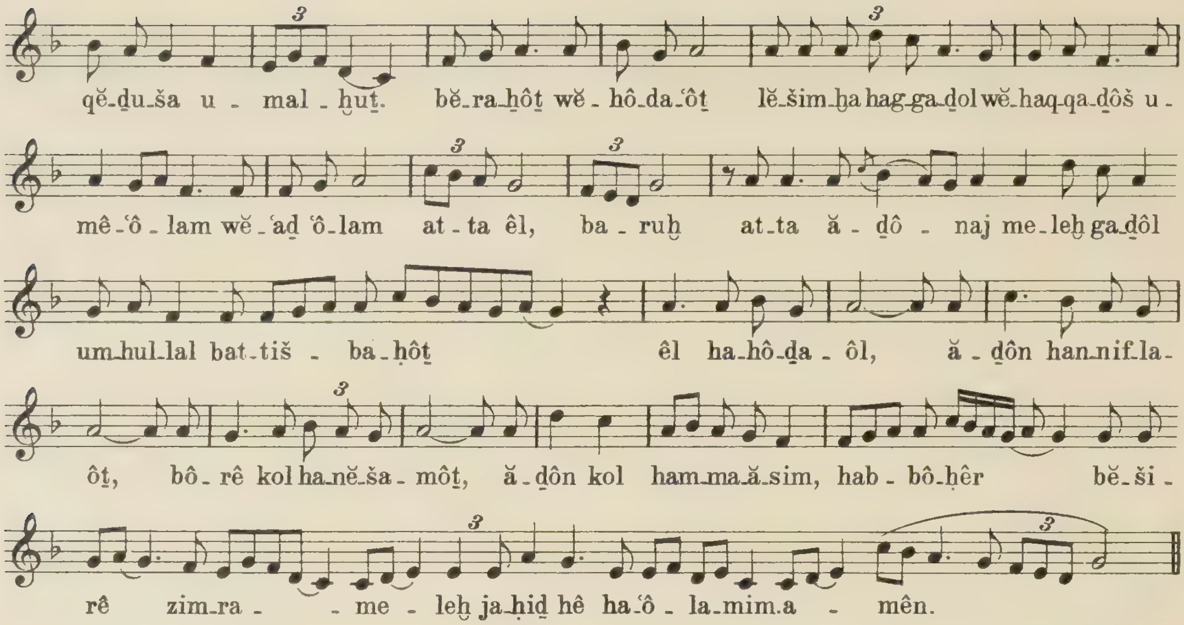

3
3
Ba-ruḫ at-ta ă-ḏô-naj ĕ-lô-hê-nu me-leḫ ha-ʿô-lam, jô-ṣêr ôr u-ḇô-rê
3
ḥô-šeḫ ʿô-se ša-lôm u-ḇô-rê eṯ hak-kôl. hak-kôl jô-ḏu-ḫa wĕ-hak-kôl jĕ-ša-bĕ-ḥu-
ḫa wĕ-hak-kôl jô-mĕ-ru ên qa-ḏôš ka-ḏô-naj, hak-kôl jĕ-rô-mă-mu-ḫa sel-
3
3
la, jô-ṣêr hak-kôl ha-êl hap-pô-ṯê-aḥ bĕ-ḫol jôm dal-ṯôṯ ša-ʿă-rê miz-raḥ u-ḇô-
qê-ʿa ḥal-lô-nê ra-qi-ʿa.
etc.
u-mi dô-me laḫ mô-ši-ʿê-nu lit-ḥij-jaṯ ham-me-ṯim.

33.

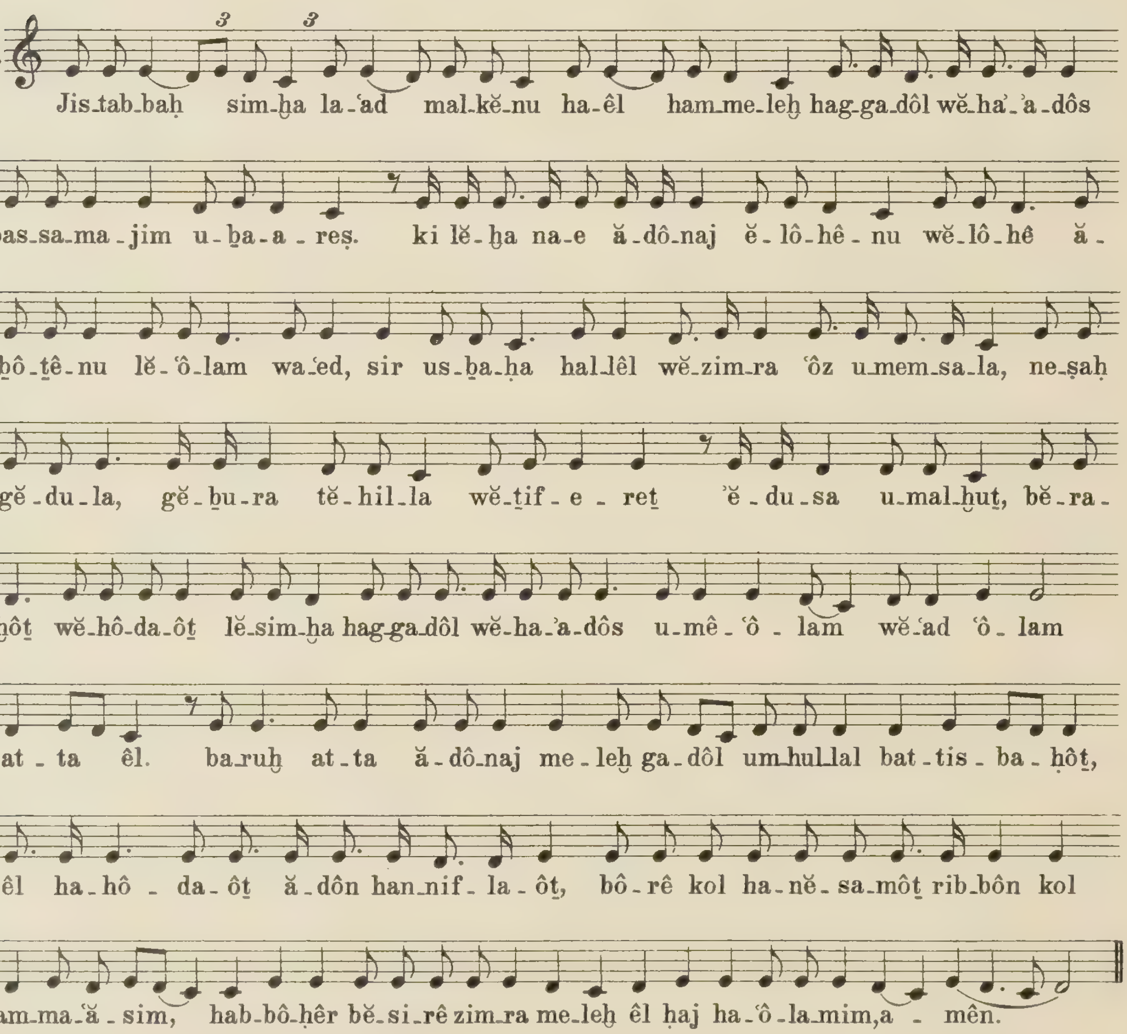

Êl a-ḏôn ʿal kol ham-maʿ-sim ba-ruḫ um-ḇô-raḫ bĕ-fi kol han-
ša-ma, goḏ-lô wĕ-ṭu-ḇô ma-lê ô-lam, da-ʿaṯ ut-ḇu-na sô-ḇă-ḇim hô-ḏô. etc.

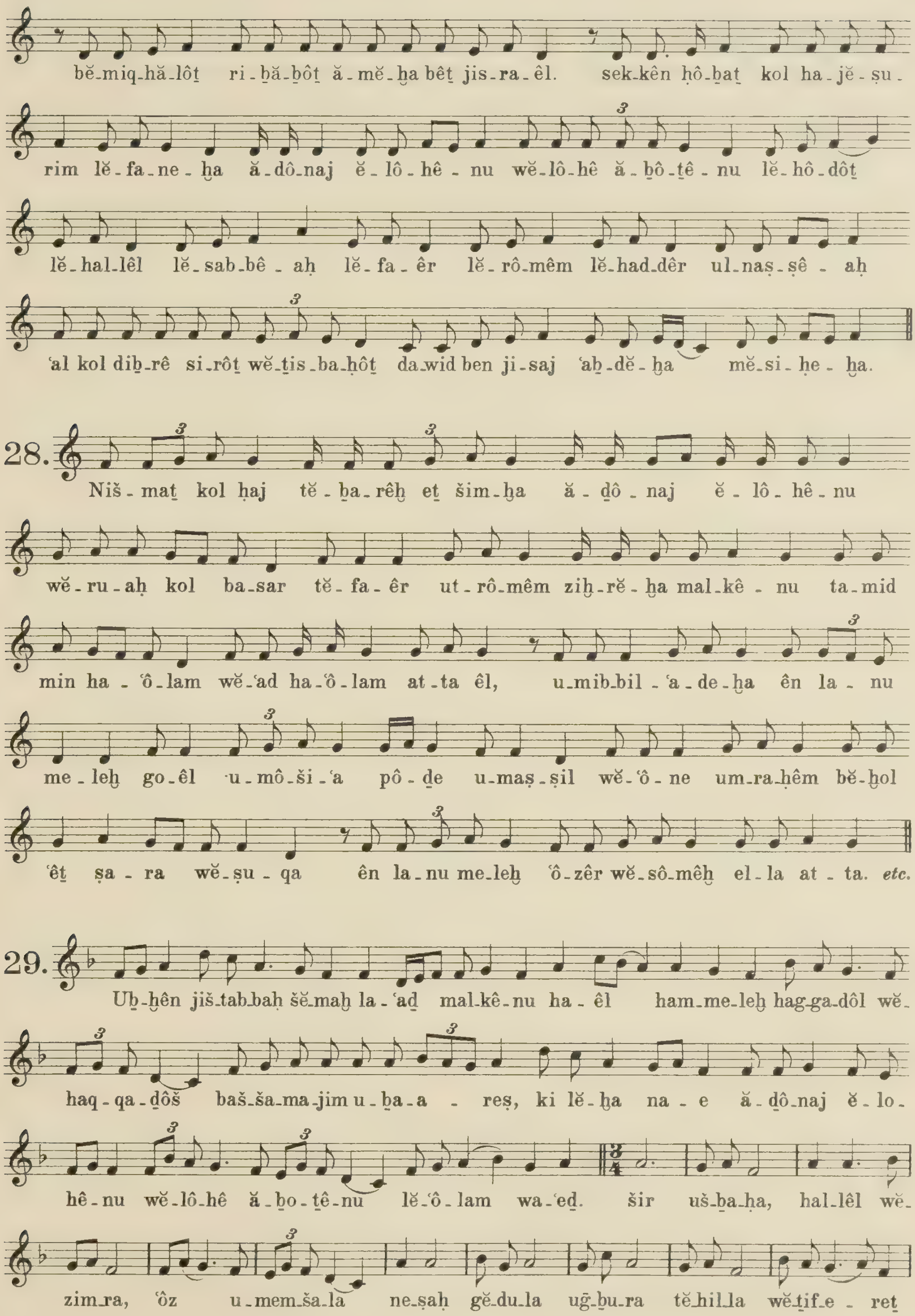
34.

Êl a-don ʿal kol ham-ma-ʿă-sim, ba-ruḫ um-ḇô-raḫ
bĕ-fi kol han-sa-ma god-lô wĕ-ṭu-ḇô ma-lê ʿô-lam, da-
ʿaṯ ut-ḇu-na sô-ḇĕ-ḇim hô-dô.
etc.
סוף Schluß
sĕ-ra-fim wĕ-ḥaj-joṯ wĕ-ô-fă-nê ha-ʿô-des.

qĕ-du-ša u - mal - ḥut. bĕ-ra-ḥôt wĕ - hô-da-ʿôt lĕ-šim-ḥa hag-ga-dol wĕ-haq-qa-dôš u -
mê -ʿô - lam wĕ - ʿad ʿô-lam at - ta êl, ba - ruḫ at-ta ă - dô - naj me-leḫ ga-dôl
um-hul-lal bat-tiš - ba-ḥôt êl ha-hô-da - ôl, ă - dôn han-nif-la-
ôt, bô - rê kol ha-nĕ-ša - môt, ă-dôn kol ham-ma-ă-sim, hab - bô-ḥêr bĕ-ši -
rê zim-ra - - me - leḫ ja-ḥid hê ha-ʿô - la-mim-a - mên.

30.

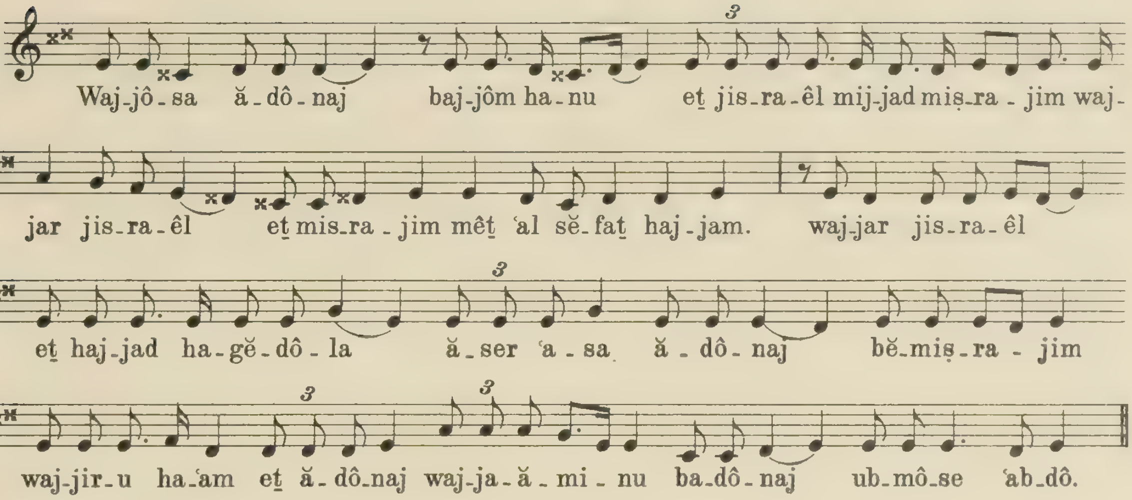

Jis-tab-baḥ sim-ḥa la-ʿad mal-kĕ-nu ha-êl ham-me-leḫ hag-ga-dôl wĕ-ha-ʾa-dôs
bas-sa-ma - jim u-ḇa-a - reṣ. ki lĕ-ḫa na-e ă-dô-naj ĕ - lô-hê - nu wĕ-lô-hê ă -
ḇô-ṯê-nu lĕ - ʿô-lam wa-ʿed, sir us-ḇa-ḥa hal-lêl wĕ-zim-ra ʿôz u-mem-sa-la, ne-ṣaḥ
gĕ - du - la, gĕ - ḇu-ra tĕ - hil-la wĕ-ṯif - e - reṯ ʾĕ - du-sa u-mal-ḥut, bĕ-ra-
ḫôṯ wĕ-hô-da-ôṯ lĕ-sim-ḫa hag-ga-dôl wĕ-ha-ʾa-dôs u-mê - ʿô - lam wĕ-ʿad ʿô - lam
at - ta êl. ba-ruḫ at - ta ă - dô-naj me - leḫ ga-dôl um-hul-lal bat - tis - ba - ḥôṯ,
êl ha - hô - da - ôṯ ă - dôn han-nif - la - ôṯ, bô - rê kol ha - nĕ - sa-môṯ rib-bôn kol
ham-ma-ʿă - sim, hab-bô-ḥêr bĕ-si-rê zim-ra me-leḫ êl ḥaj ha-ʿô-la-mim, a - mên.

bĕ-miq-hă-lôt ri-bă-bôt ă-mĕ-ha bêt jis-ra-êl. sek-kên hô-bat kol ha-jĕ-ṣu-
rim lĕ-fa-ne-ha ă-dô-naj ĕ-lô-hê-nu wĕ-lô-hê ă-bô-tê-nu lĕ-hô-dôt
lĕ-hal-lêl lĕ-sab-bê-aḥ lĕ-fa-êr lĕ-rô-mêm lĕ-had-dêr ul-naṣ-ṣê-aḥ
ʿal kol dib-rê si-rôt wĕ-tis-ba-ḥôt da-wid ben ji-saj ʿab-dĕ-ha mĕ-si-ḥe-ha.
28.
Niš-mat kol ḥaj tĕ-ba-rêh et šim-ha ă-dô-naj ĕ-lô-hê-nu
wĕ-ru-aḥ kol ba-sar tĕ-fa-êr ut-rô-mêm zih-rĕ-ha mal-kê-nu ta-mid
min ha-ʿô-lam wĕ-ʿad ha-ʿô-lam at-ta êl, u-mib-bil-ʿa-de-ha ên la-nu
me-leh go-êl u-mô-ši-ʿa pô-de u-maṣ-ṣil wĕ-ʿô-ne um-ra-ḥêm bĕ-hol
ʿêt ṣa-ra wĕ-ṣu-qa ên la-nu me-leh ʿô-zêr wĕ-sô-mêh el-la at-ta. etc.
29.
Ub-hên jiš-tab-baḥ šĕ-mah la-ʿad mal-kê-nu ha-êl ham-me-leh hag-ga-dôl wĕ-
haq-qa-dôš baš-ša-ma-jim u-ba-a-reṣ, ki lĕ-ha na-e ă-dô-naj ĕ-lo-
hê-nu wĕ-lô-hê ă-bo-tê-nu lĕ-ʿô-lam wa-ʿed. šir uš-ba-ḥa, hal-lêl wĕ-
zim-ra, ʿôz u-mem-ša-la ne-ṣaḥ gĕ-du-la ug-bu-ra tĕ-hil-la wĕ-tif-e-ret

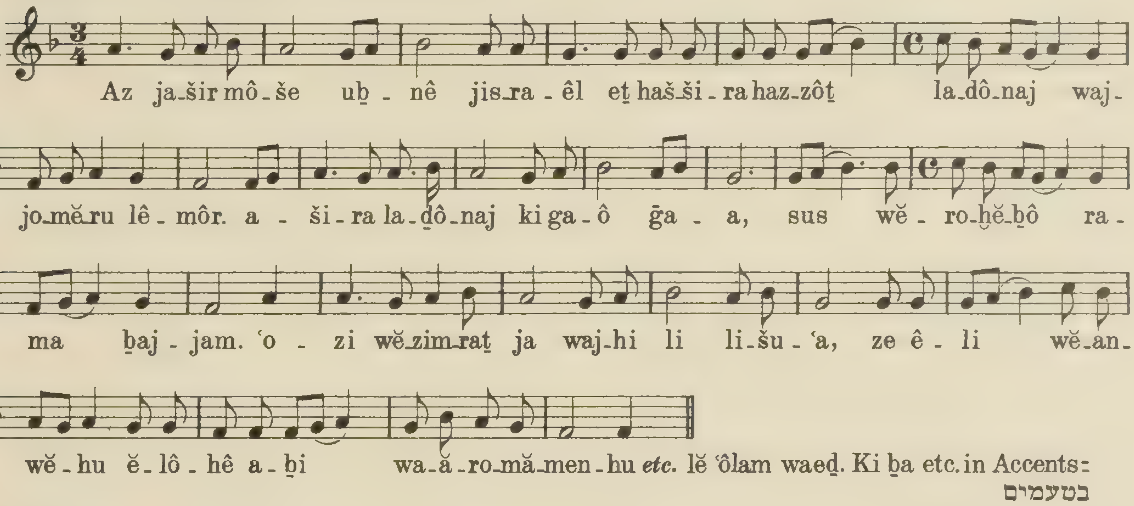

wĕ_il_lu fi_nu ma_lê si_ra kaj_jam ul_sô_nê_nu rin_na ka_hă_môn gal_law wĕ-
sif_ṯô_ṯê_nu se_ḇaḥ kĕ_mer_ḥă_ḇê ra_ʾi_ʿa wĕ_ʿê_nê_nu mĕ_i_rôṯ kas_se_mes wĕ-
ḥaj_ja_rê_aḥ wĕ_ja_dê_nu pĕ_ru_sôṯ kĕ_nis_rê sa_ma_jim wĕ_rag_lê_nu ʾal_lôṯ ka-
aj_ja_lôṯ ên a_nu mas_pi_ʾim lĕ_hô_dôṯ lĕ_ẖa ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu ul_ḇa_rêẖ
eṯ sim_ẖa mal_kê_nu ʿal a_ḥaṯ mê_e_lef al_fê ă_la_fim wĕ_rôḇ rib_bê rĕ_ḇa_ḇôṯ
pĕ_ʿa_nim haṭ_tô_ḇôṯ nis_sim wĕ_nif_la_ôṯ se_ʿa_si_ṯa ʿim_ma_nu wĕ_ʿim ă_ḇô-
ṯê_nu mi_lĕ_fa_nim mim miṣ_ra_jim ğe_al_ta_nu ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu mib_bêṯ ʿă_ḇa-
dim pĕ_di_ṯa_nu, bĕ_ra_ʿaḇ zan_ta_nu uḇ_sa_ḇaʿ kil_kal_ta_nu, mê_ḥe_reḇ hiṣ_sal-
ta_nu, mid_de_ḇer mil_laṭ_ta_nu u_mê_ḥô_la_im ra_ʿim wĕ_rab_bim dil_li_ṯa_nu. etc.
saw_ʿaṯ ʿă_ni_jim at_ta tis_maʿ ṣa_ʿă_ʾaṯ had_dal taq_siḇ wĕ_ṯô_si_ʿa
wĕ_ẖa_ṯuḇ ra_nĕ_nu ṣad_di_ʾim ba_dô_naj laj_sa_rim na_wa ṯĕ_hil_la.
bĕ_fi jĕ_sa_rim tiṯ_rô_mam, uḇ_sif_ṯê ṣad_di_ʾim tiṯ_ba_raẖ,
u_ḇil_sôn ḥă_si_dim tiṯ_ʾad_das, uḇ_ʾe_reḇ ʾĕ_dô_sim tiṯ_hal_lal.

na-ḥă-la-ṯĕ-ḫa ma-ḫôn lĕ-siḇ-tĕ-ḫa pa-ʿal-ta ă-dô-naj mi-qĕ-
das ă-dô-naj kô-nă-nu ja-de-ḫa. ă-dô-naj jim-lôḫ lĕ-ʿô-lam wa-ʿed.
ă-dô-naj mal-ḫu-ṯê ʾa-im lĕ-ʿo-lam ul-ʿol-mê ʿol-ma-ja. ki-ḇa sus par-
ʿô bĕ-riḫ-bô uḇ-fa-ra-saw baj-jam waj-ja-seḇ ă-dô-naj ʿă-lê-
hem eṯ mê haj-jam uḇ-nê jis-ra-êl hal-ḫu baj-jab-ba-sa bĕ-ṯôḫ haj-jam.
ki la-dô-naj ham-lu-ḫa u-mô-sêl bag-gô-jim wĕ-ʿa-lu mô-si-ʿim bĕ-har ṣij-jôn lis-
pôṭ eṯ har ʿê-saw wĕ-haj-ṯa la-dô-naj ha-mĕ-lu-ḫa. wĕ-ha-ja ă-dô-naj lĕ-
me-leḫ ʿal kol ha-a-reṣ baj-jôm ha-hu jih-je ă-dô-naj e-ḥad us-mô e-ḥad.
27.
Nis-maṯ kol ḥaj tĕ-ḇa-rêḫ eṯ sim-ḫa ă-dô-naj ĕ-lô-hê-nų wĕ-ru-aḥ kol ba-sar
tĕ-fa-êr uṯ-rô-mêm ziḫ-rĕ-ḫa mal-kê-nu ta-mid min ha-ʿô-lam wĕ-ʿad ha-ʿô-lam at-taʿ
êl. u-mi-bal-ʿa-de-ḫa ên la-nu me-heḫ gô-êl u-mô-si-ʿa pô-de u-maṣ-ṣil wĕ-ʿô-ne
um-ra-ḥem bĕ-ḫol ʿêṯ ṣa-ra wĕ-ṣu-ʿa ên la-nu me-leḫ ʿô-zêr wĕ-sô-meḫ e-la at-ta.
etc.
ham-mê-si-aḥ il-mim wĕ-ham-fa-nê-aḥ ne-ʿĕ-la-mim ul-ḫa lĕ-bad-ḫa ă-naḥ-nu mô-dim.

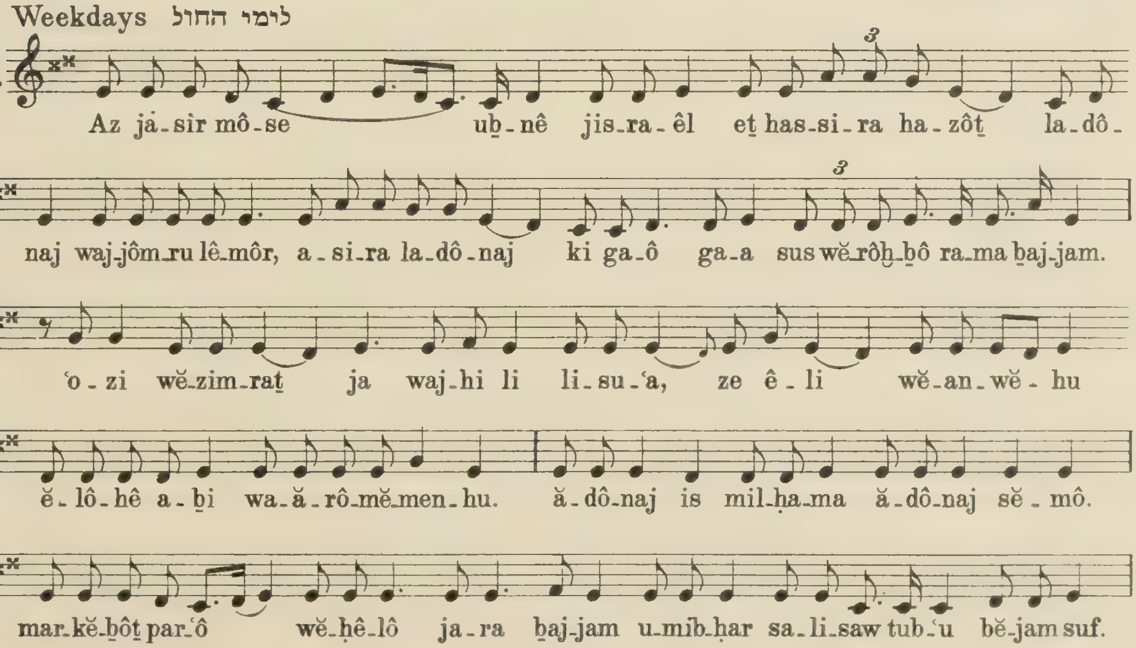

tĕ-hô-môṯ jĕ-ḫas-ju - mu jar - du ḇim-sô-lôṯ kĕ-mô a - ben. jĕ-min-ḫa ă - dô-naj ne-da -
ri ḇak-kô - aḥ, jĕ-min-ḫa ă - dô-naj tir-ʿaṣ ô - jêḇ. uḇ-rôḇ gĕ-ôn - ḫa ta-hă-rôs ʾa -
me - ḫa tĕ-sal-laḥ ḥă-rôn - ḫa jôḫ-lê - mô kaʾ-ʾas. uḇ-ru - aḥ ap-pe - ḫa ne-ʿer-mu
ma - jim ni-ṣĕ-ḇu ḫĕ-mô nêd nô-zĕ-lim ʾaf - u ṯĕ-hô-môṯ bĕ-leḇ jam. a-mar ô - jêḇ er -
dôf as-sig ă-ḥal-leq sa-lal tim-la-ê - mô naf-si a-riq ḥar-bi tô - ri - sê - mô ja-di.
na-saf - ta ḇĕ-ru-ḥă-ḫa kis-sa - mô jam ṣa-lĕ-lu ka-ʿô - fe - reṯ bĕ-ma-jim ad-di - rim.
mi ḫa-mô - ḫa ba-ê-lim ă-dô-naj mi ka-mô - ḫa neʾ-dar baʾ-ʾô - des nô-ra ṯĕ-hil -
lôṯ ʿô - sê fe - le. na-ṭi - ta jĕ-mi-nĕ-ḫa tiḇ-la-ʿê - mô a - reṣ na-ḥi - ta ḇĕ-ḥas-dĕ -
ḫa ʿam zu ga-lal - ta, nê-hal - ta ḇĕ-ʿo - zĕ - ḫa el nʾwê ʾod-se - ha. sam-ʿu ʿam-mim
jir-ga-zun ḥil a-ḥaz jôs-ḇê pĕ-la-seṯ. az niḇ-hă-lu al-lu-fê ĕ-dôm ê - lê mô-aḇ
jô-ḥă-zê - mô ra-ʿad na-mô - gu kol jôs-ḇê ḫĕ-na - ʿan. tip-pôlʿ ă-lê-hem ê - ma -
ṯa wa-fa - ḥad big-dol zĕ-rô-ʿă - ḫa ji-dĕ-mu ka-a - ḇen ʿad ja-ʿḇôr ʿa-mĕ-ḫa
ă-dô-naj ʿad ja-ʿă-ḇôr ʿam-zu ʾa - ni - ṯa. tĕ-ḇi-ê - mô wĕ-ṯi-ṭa-ʿê - mô bĕ-har

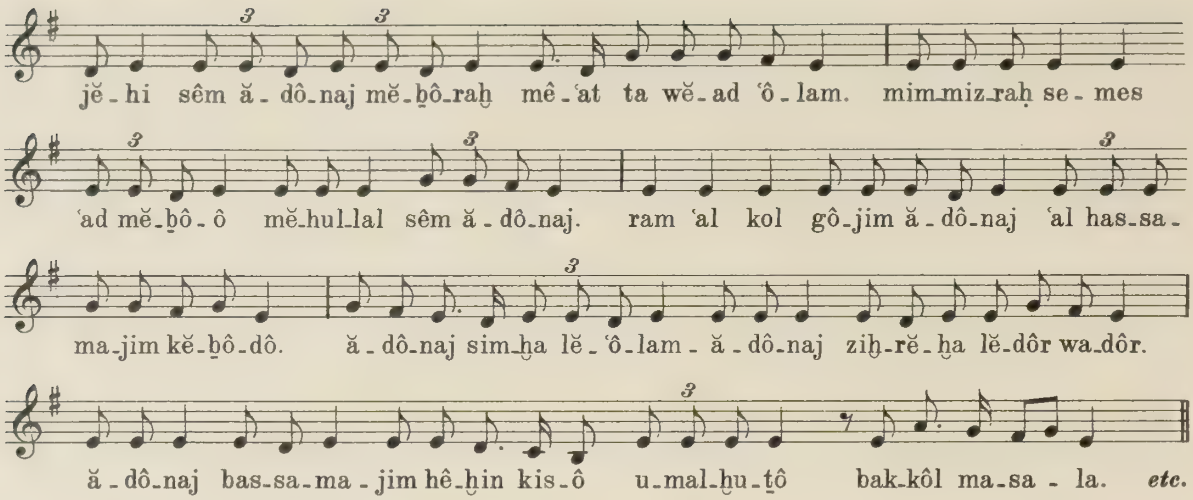
24.

Sabbath and Festivals לשבולמועדים

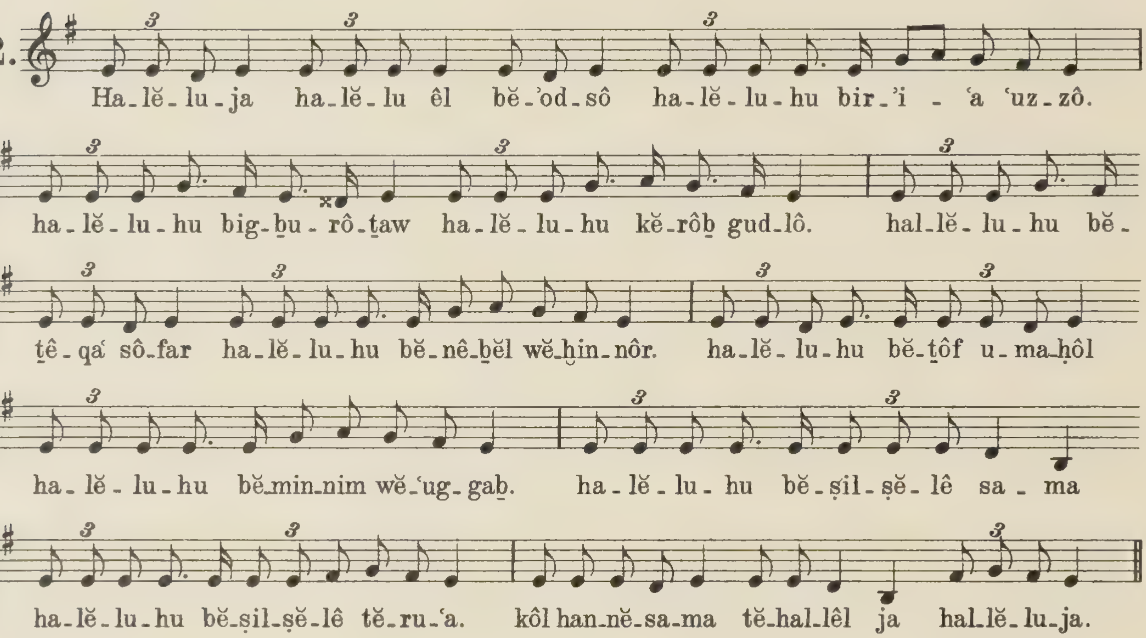
25.

Weekdays לימי החול

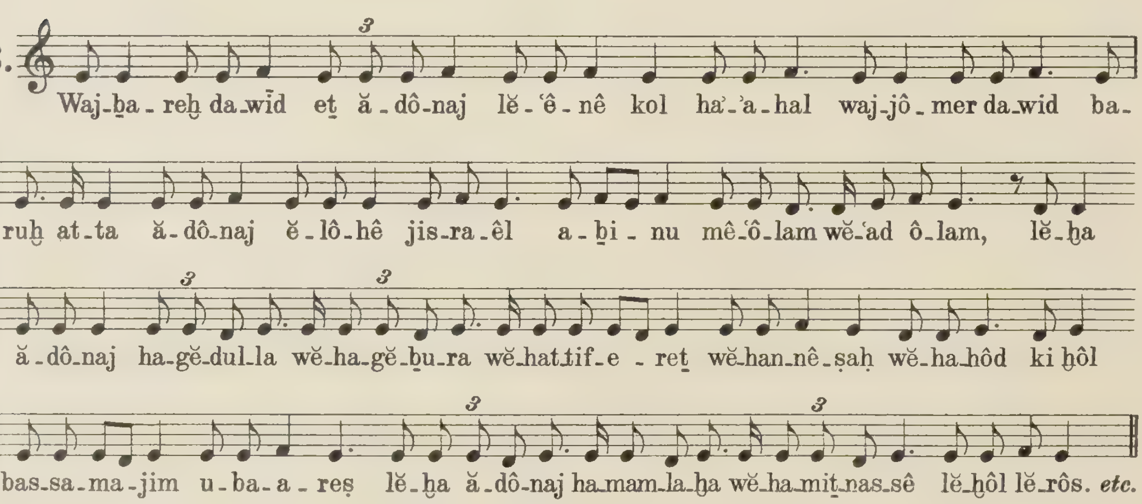
26.

jĕ-hi sêm ă-dô-naj mĕ-ḇô-raẖ mê-ʿat ta wĕ-ad ʿô-lam. mim-miz-raḥ se-mes
ʿad mĕ-ḇô-ô mĕ-hul-lal sêm ă-dô-naj. ram ʿal kol gô-jim ă-dô-naj ʿal has-sa-
ma-jim kĕ-ḇô-dô. ă-dô-naj sim-ẖa lĕ-ʿô-lam-ă-dô-naj ziẖ-rĕ-ẖa lĕ-dôr wa-dôr.
ă-dô-naj bas-sa-ma-jim hê-ẖin kis-ô u-mal-ẖu-ṯô bak-kôl ma-sa-la. etc.

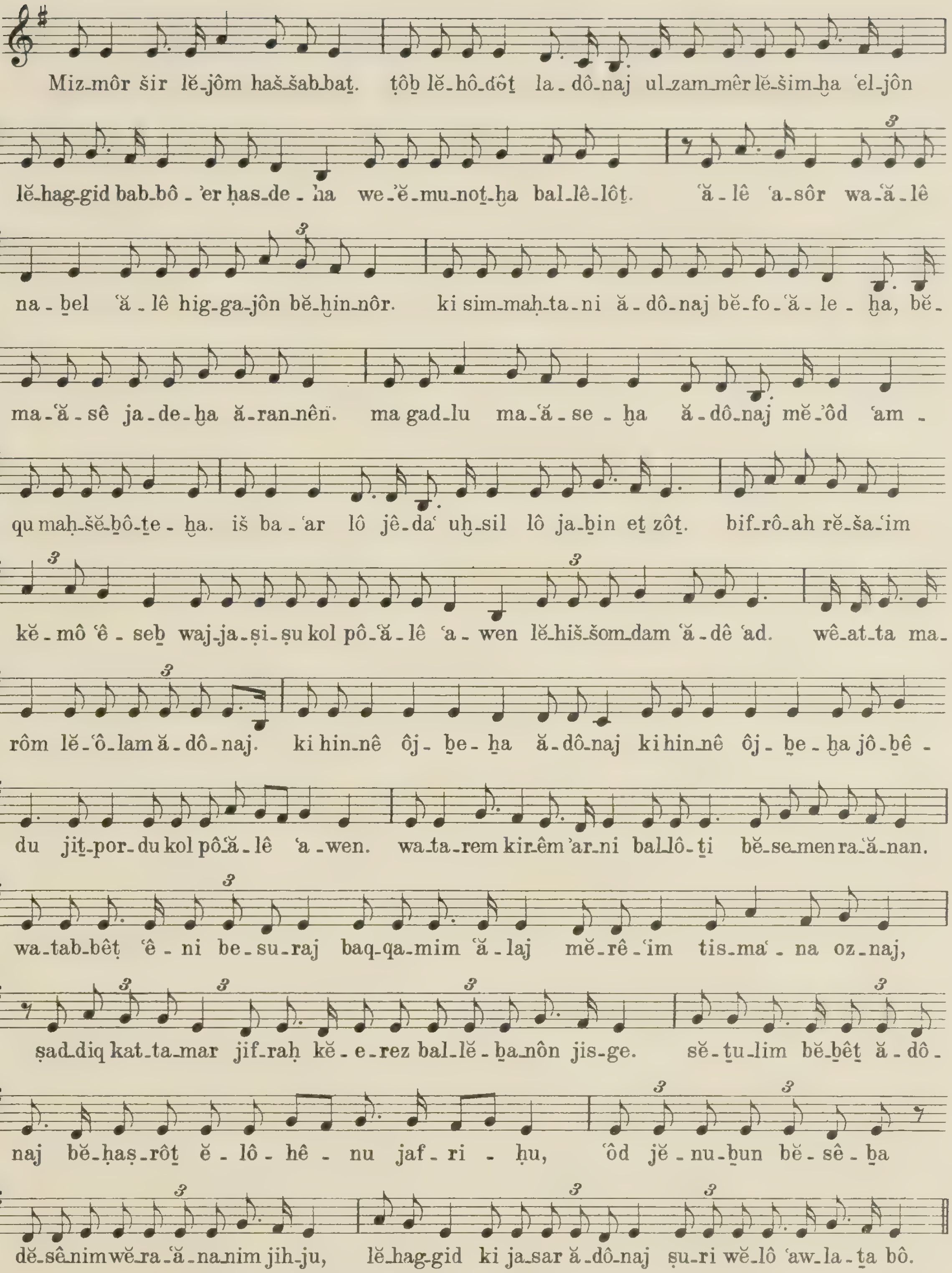
22.

Ha-lĕ-lu-ja ha-lĕ-lu êl bĕ-ʾod-sô ha-lĕ-lu-hu bir-ʾi-ʿa ʿuz-zô.
ha-lĕ-lu-hu big-ḇu-rô-ṯaw ha-lĕ-lu-hu kĕ-rôḇ gud-lô. hal-lĕ-lu-hu bĕ-
ṯê-qaʿ sô-far ha-lĕ-lu-hu bĕ-nê-ḇĕl wĕ-ẖin-nôr. ha-lĕ-lu-hu bĕ-ṯôf u-ma-ḥôl
ha-lĕ-lu-hu bĕ-min-nim wĕ-ʿug-gaḇ. ha-lĕ-lu-hu bĕ-ṣil-ṣĕ-lê sa-ma
ha-lĕ-lu-hu bĕ-ṣil-ṣĕ-lê tĕ-ru-ʿa. kôl han-nĕ-sa-ma tĕ-hal-lêl ja hal-lĕ-lu-ja.

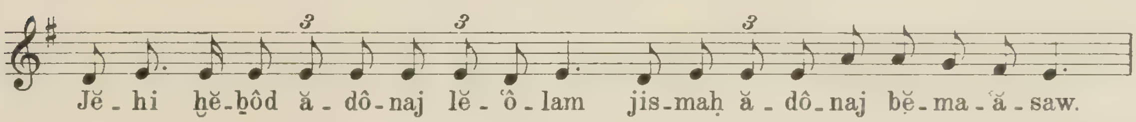
23.

Waj-ḇa-reẖ da-wid et ă-dô-naj lĕ-ʿê-nê kol haʾ-ʾa-hal waj-jô-mer da-wid ba-
ruẖ at-ta ă-dô-naj ĕ-lô-hê jis-ra-êl a-ḇi-nu mê-ʿô-lam wĕ-ʿad ô-lam, lĕ-ẖa
ă-dô-naj ha-gĕ-dul-la wĕ-ha-gĕ-ḇu-ra wĕ-hat-tif-e-reṯ wĕ-han-nê-ṣaḥ wĕ-ha-hôd ki ẖôl
bas-sa-ma-jim u-ba-a-reṣ lĕ-ẖa ă-dô-naj ha-mam-la-ẖa wĕ-ha-mit-nas-sê lĕ-ẖôl lĕ-rôs. etc.

20.

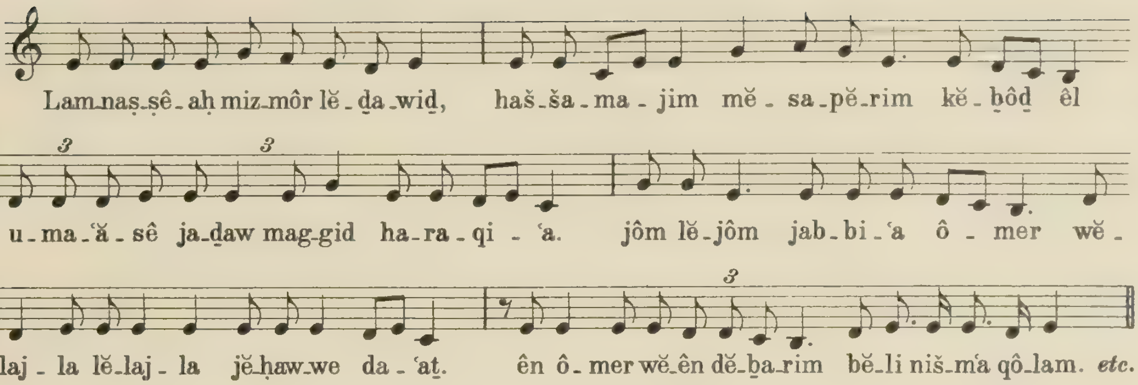

Miz-môr šir lĕ-jôm haš-šab-baṯ. ṭôḇ lĕ-hô-ḏôṯ la-dô-naj ul-zam-mêr lĕ-šim-ḫa ʿel-jôn
lĕ-hag-gid bab-bô-ʾer ḥas-de-ḫa we-ʾĕ-mu-noṯ-ḫa bal-lê-lôṯ. ʿă-lê ʿa-sôr wa-ʿă-lê
na-ḇel ʿă-lê hig-ga-jôn bĕ-ḫin-nôr. ki sim-maḥ-ta-ni ă-dô-naj bĕ-fo-ʿă-le-ḫa, bĕ-
ma-ʿă-sê ja-de-ḫa ă-ran-nên. ma gad-lu ma-ʿă-se-ḫa ă-dô-naj mĕ-ʾôd ʿam-
qu maḥ-šĕ-ḇô-ṯe-ḫa. iš ba-ʿar lô jê-daʿ uḫ-sil lô ja-ḇin eṯ zôṯ. bif-rô-ah rĕ-ša-ʿim
kĕ-mô ʿê-seḇ waj-ja-ṣi-ṣu kol pô-ʿă-lê ʿa-wen lĕ-hiš-šom-dam ʿă-dê ʿad. wê-at-ta ma-
rôm lĕ-ʿô-lam ă-dô-naj. ki hin-nê ôj-ḇe-ḫa ă-dô-naj ki hin-nê ôj-ḇe-ḫa jô-ḇê-
du jiṯ-por-du kol pô-ʿă-lê ʿa-wen. wa-ta-rem ki-rêm ʾar-ni bal-lô-ṯi bĕ-se-men ra-ʿă-nan.
wa-tab-bêṭ ʿê-ni be-su-raj baq-qa-mim ʿă-laj mĕ-rê-ʿim tis-maʿ-na oz-naj,
ṣad-diq kat-ta-mar jif-raḥ kĕ-e-rez bal-lĕ-ḇa-nôn jis-ge. sĕ-ṯu-lim bĕ-ḇêṯ ă-dô-
naj bĕ-ḥaṣ-rôṯ ĕ-lô-hê-nu jaf-ri-ḥu, ʿôd jĕ-nu-ḇun bĕ-sê-ḇa
dĕ-šê-nim wĕ-ra-ʿă-na-nim jih-ju, lĕ-hag-gid ki ja-sar ă-dô-naj ṣu-ri wĕ-lô ʿaw-la-ṯa bô.

21.

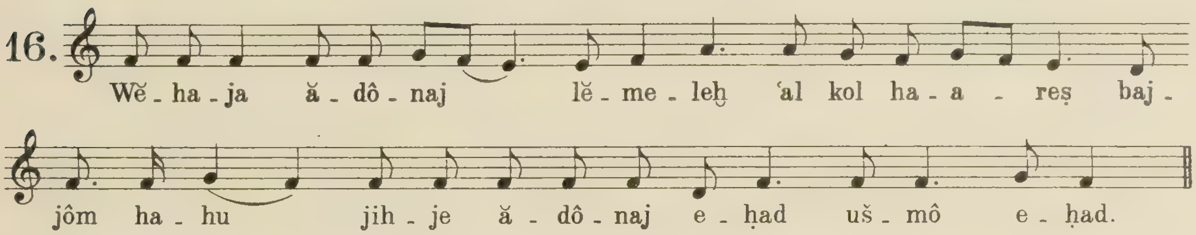

Jĕ-hi ḫĕ-ḇôd ă-dô-naj lĕ-ʿô-lam jis-maḥ ă-dô-naj bĕ-ma-ʿă-saw.

rim mĕ-sa-mĕ-ḥê lêb, miṣ-wat ă-dô-naj ba-ra mĕ-i-rat ʿê-na-jim. etc.
18.
Hô-du la-dô-naj ki ṭôb ki lĕ-ʿô-lam ḥas-dô. hô-du le-lô-hê ha-ă-lô-him
ki lĕ-ʿô-lam. ḥas-dô. hô-du la-dô-nê ha-ă-dô-nim ki lĕ-ô-lam ḥas-dô. etc.
19.
Ba-ruḫ še-a-mar wê-ha-ja ha-ʿô-lam, ba-ruḫ hu, ba-ruḫ ô-mêr wĕ-ʿô-se,
ba-ruḫ gô-zêr um-ʾaj-jêm, ba-ruḫ ʿô-se bĕ-rê-šit, ba-ruḫ mĕ-ra-ḥêm ʿal ha-a-reṣ,
ba-ruḫ mĕ-ra-ḥêm ʿal ha-bĕ-ri-jôt, ba-ruḫ mĕ-šal-lêm sa-ḫar ṭôb li-rê-aw, ba-ruḫ ḥaj
la-ad wĕ-ʾaj-jam lan-ne-ṣaḥ, ba-ruḫ pô-dĕ u-maṣ-ṣil, ba-ruḫ šĕ-mô, ba-ruḫ at-ta
ă-dô-naj ĕ-lô-hê-nu me-leḫ ha-ʿô-lam ha-êl ab ha-raḥ-man ha-mĕ-hul-lal bĕ-
fe ʿam-mô mĕ-šub-baḥ um-fô-ar bil-šôn ḥă-si-daw wa-ʿă-ba-daw ub-ši-rê da-wid
ʿab-dĕ-ḫa nĕ-ha-lĕ-laḫ ă-dô-naj ĕ-lô-hê-nu biš-ba-ḥot u-biz-mi-rôt un-
ga-dĕ-laḫ un-šab-bê-ḥaḫ un-fo-ă-raḫ wĕ-nam-li-ḫaḫ wĕ-naz-kir šim-ḫa mal-kê-nu
ĕ-lô-hê-nu ja-ḥid ḥaj ha-ʿô-la-mim me-leḫ mĕ-šub-baḥ um-fô-ar ʿă-dê ʿad šĕ-
mô hag-ga-dôl ba-ruḫ at-ta ă-dô-naj me-leḫ mĕ-hul-lal bat-tiš-ba-ḥôt.

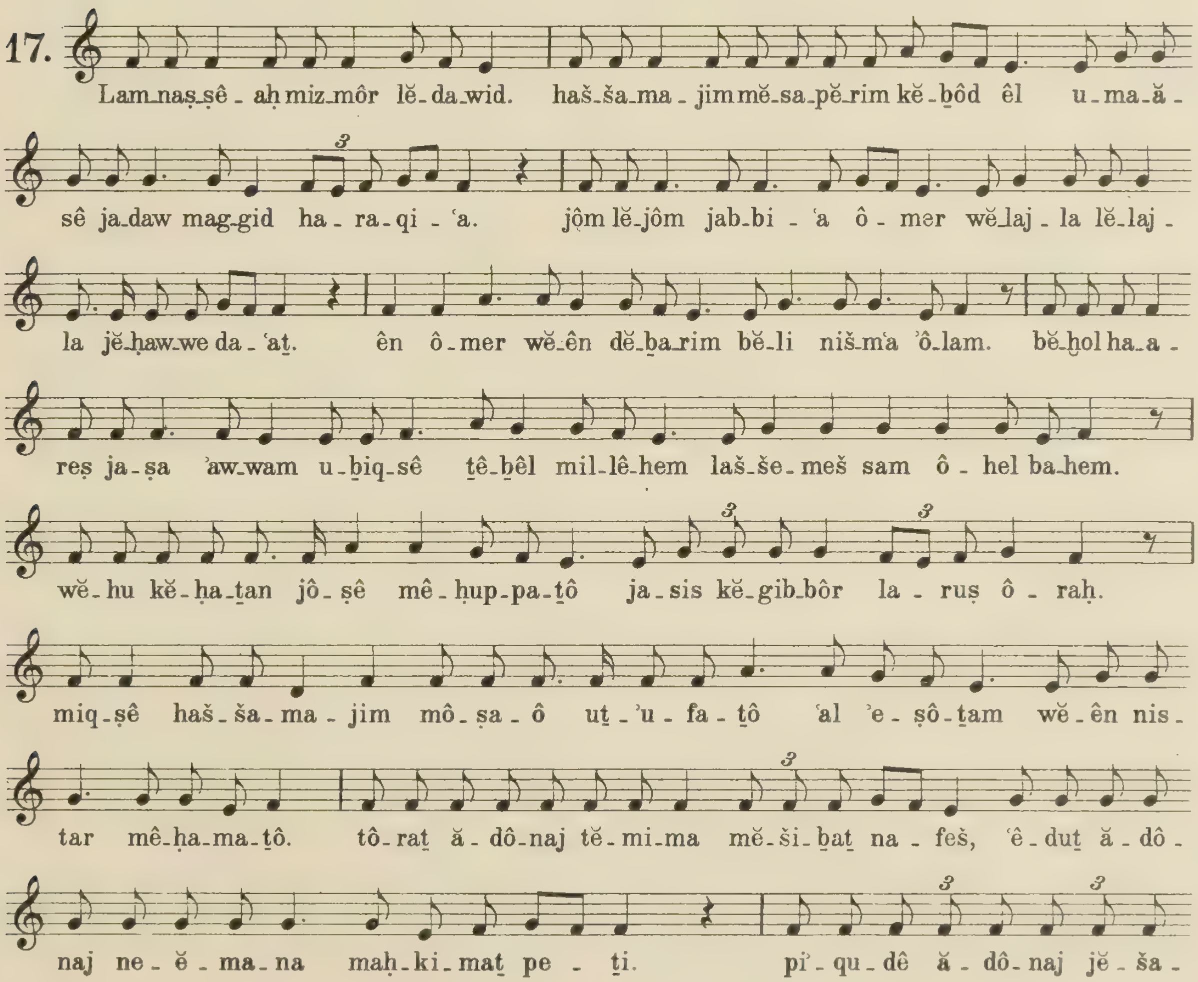
15.

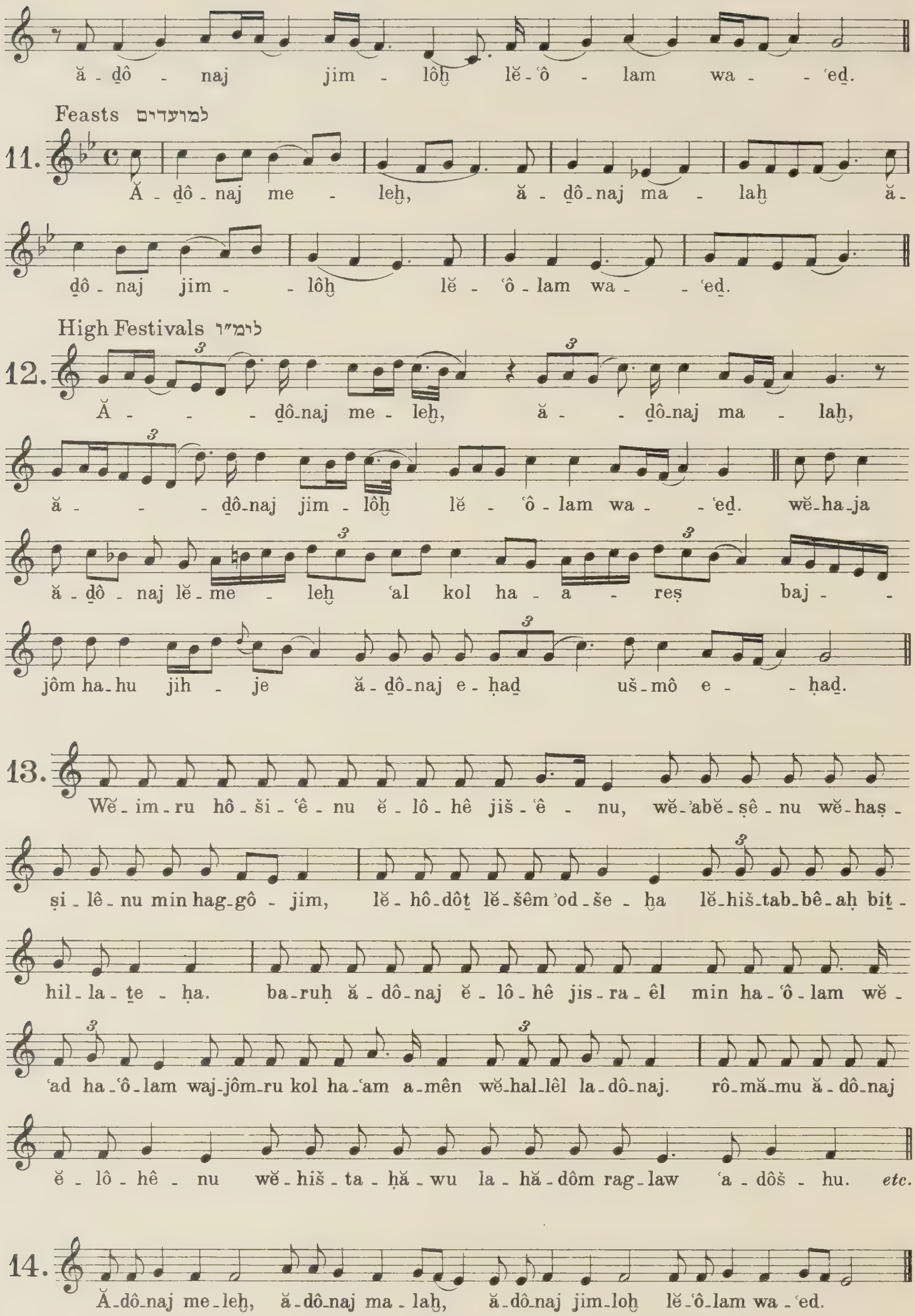

Lam-naṣ-ṣê-aḥ miz-môr lĕ-ḏa-wiḏ, haš-ša-ma-jim mĕ-sa-pĕ-rim kĕ-ḇôḏ êl
u-ma-ʿă-sê ja-ḏaw mag-gid ha-ra-qi-ʿa. jôm lĕ-jôm jab-bi-ʿa ô-mer wĕ-
laj-la lĕ-laj-la jĕ-ḥaw-we da-ʿaṯ. ên ô-mer wĕ-ên dĕ-ḇa-rim bĕ-li niš-mʿa qô-lam. etc.

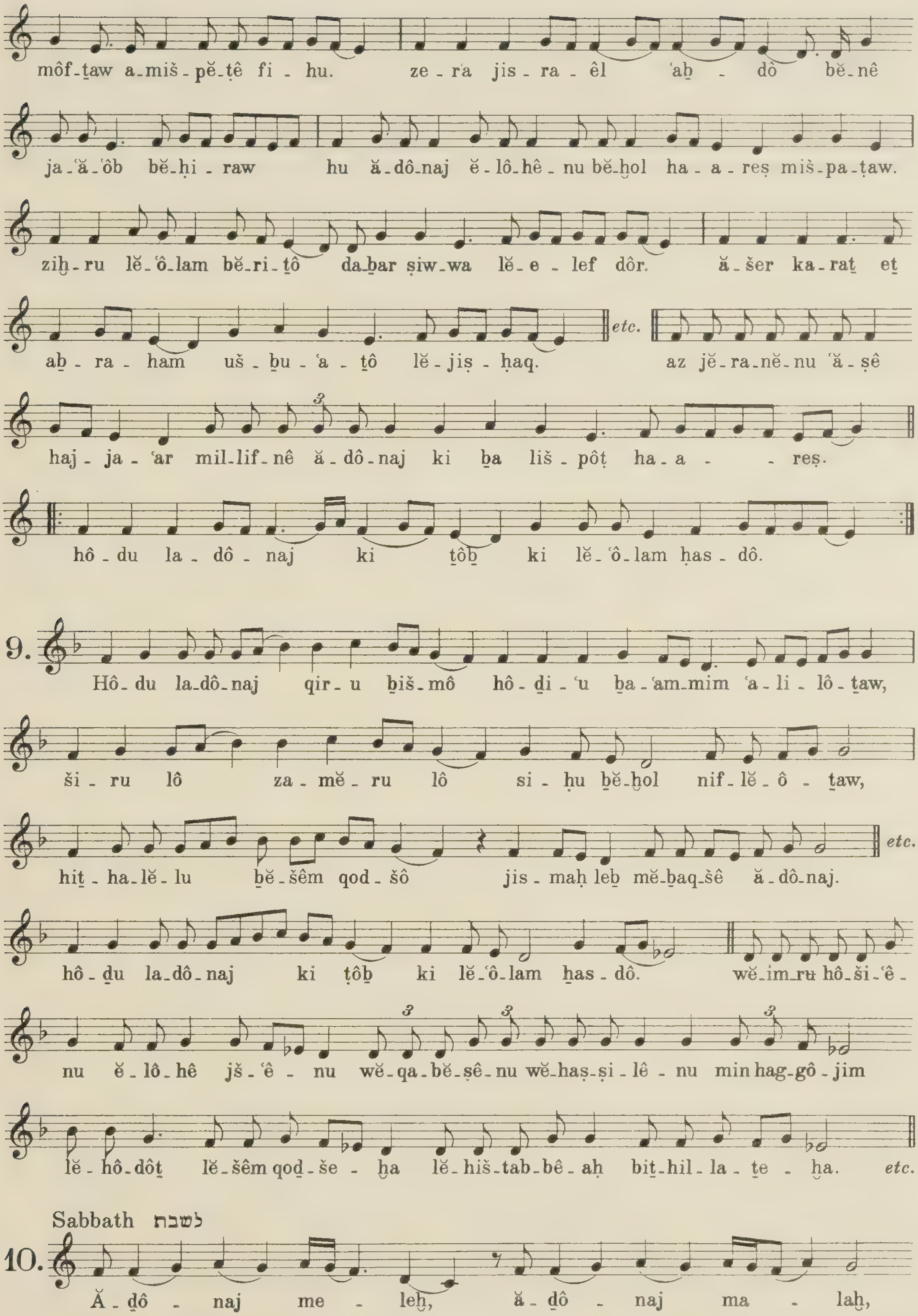
16.

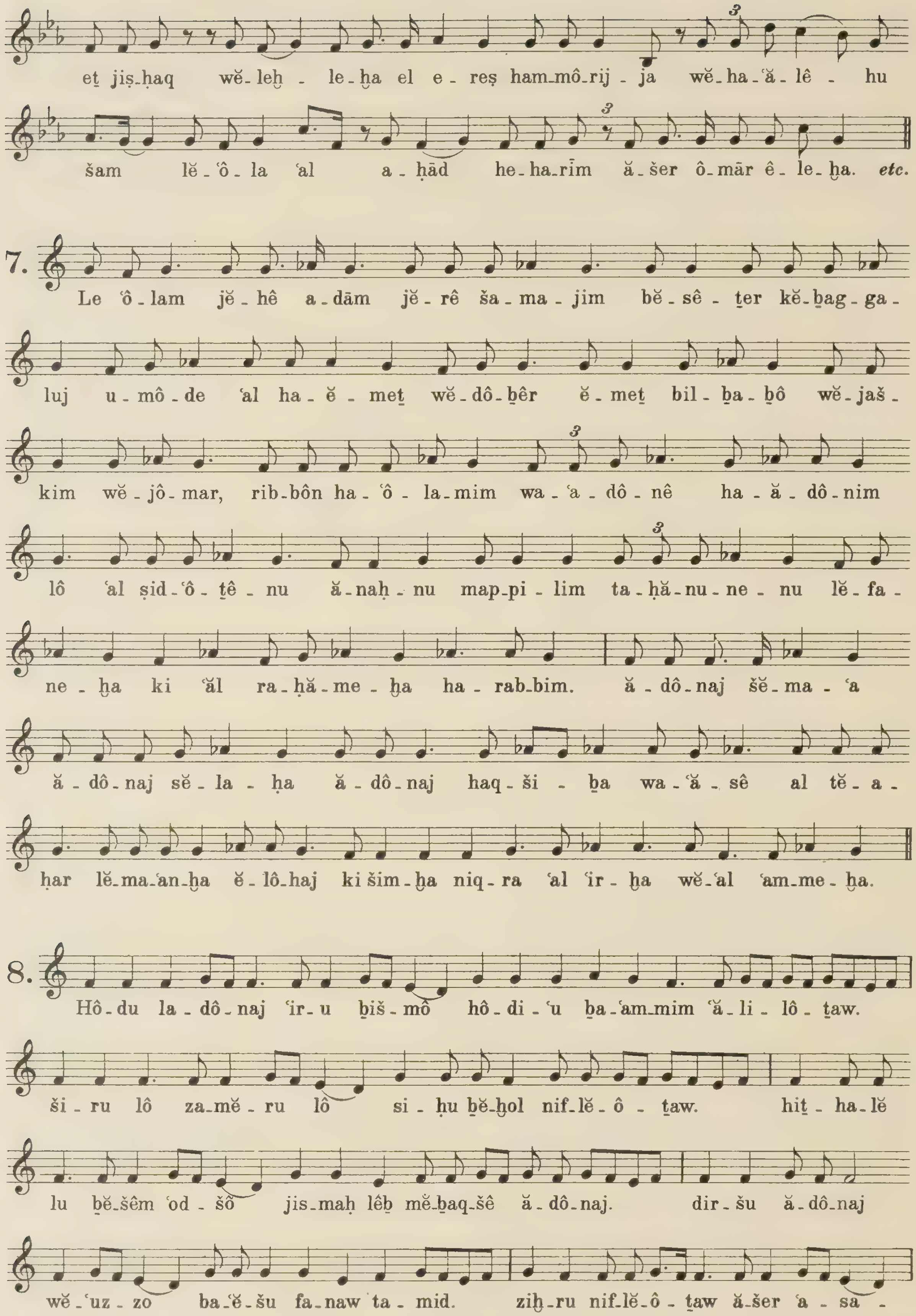

Wĕ-ha-ja ă-dô-naj lĕ-me-leḫ ʿal kol ha-a-reṣ baj-
jôm ha-hu jih-je ă-dô-naj e-ḥad uš-mô e-ḥad.

17.

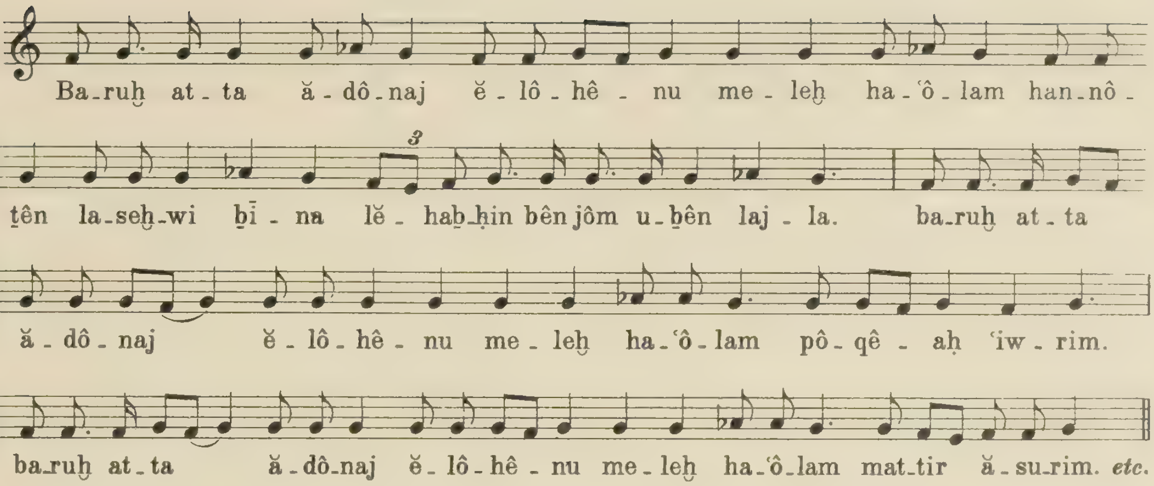

Lam-naṣ-ṣê-aḥ miz-môr lĕ-da-wid. haš-ša-ma-jim mĕ-sa-pĕ-rim kĕ-ḇôd êl u-ma-ă-
sê ja-daw mag-gid ha-ra-qi-ʿa. jôm lĕ-jôm jab-bi-ʿa ô-mer wĕ-laj-la lĕ-laj-
la jĕ-ḥaw-we da-ʿaṯ. ên ô-mer wĕ-ên dĕ-ḇa-rim bĕ-li niš-mʿa ʾô-lam. bĕ-ḵol ha-a-
reṣ ja-ṣa ʾaw-wam u-ḇiq-ṣê ṯê-ḇêl mil-lê-hem laš-še-meš sam ô-hel ba-hem.
wĕ-hu kĕ-ḥa-ṯan jô-ṣê mê-ḥup-pa-ṯô ja-sis kĕ-gib-bôr la-ruṣ ô-raḥ.
miq-ṣê haš-ša-ma-jim mô-ṣa-ô uṯ-ʾu-fa-ṯô ʿal ʾe-ṣô-ṯam wĕ-ên nis-
tar mê-ḥa-ma-ṯô. tô-raṯ ă-dô-naj tĕ-mi-ma mĕ-ši-ḇaṯ na-feš, ʿê-duṯ ă-dô-
naj ne-ĕ-ma-na maḥ-ki-maṯ pe-ṯi. piʾ-qu-dê ă-dô-naj jĕ-ša-

ă - d̲ô - naj jim - lôh̯ lĕ - ʿô - lam wa - - ʿed̲.
Feasts למועדים
11.
Ă - d̲ô - naj me - leh̯, ă - d̲ô - naj ma - lah̯ ă -
d̲ô - naj jim - - lôh̯ lĕ - ʿô - lam wa - - ʿed̲.
High Festivals לימ״ר
12.
Ă - - - d̲ô - naj me - leh̯, ă - - d̲ô - naj ma - lah̯,
ă - - - d̲ô - naj jim - lôh̯ lĕ - ʿô - lam wa - - ʿed̲. wĕ - ha - ja
ă - d̲ô - naj lĕ - me - leh̯ ʿal kol ha - a - reṣ baj - -
jôm ha - hu jih - je ă - d̲ô - naj e - ḥad̲ uš - mô e - - ḥad̲.
13.
Wĕ - im - ru hô - ši - ʿê - nu ĕ - lô - hê jiš - ʿê - nu, wĕ - ʾabĕ - ṣê - nu wĕ - haṣ -
ṣi - lê - nu min hag - gô - jim, lĕ - hô - dôt̲ lĕ - šêm ʾod - še - ḥa lĕ - hiš - tab - bê - aḥ bit̲ -
hil - la - t̲e - ḥa. ba - ruḥ ă - dô - naj ĕ - lô - hê jis - ra - êl min ha - ʿô - lam wĕ -
ʿad ha - ʿô - lam waj - jôm - ru kol ha - ʿam a - mên wĕ - hal - lêl la - dô - naj. rô - mă - mu ă - dô - naj
ĕ - lô - hê - nu wĕ - hiš - ta - ḥă - wu la - hă - dôm rag - law ʿa - dôš - hu. etc.
14.
Ă - dô - naj me - leh̯, ă - dô - naj ma - lah̯, ă - dô - naj jim - loh̯ lĕ - ʿô - lam wa - ʿed.

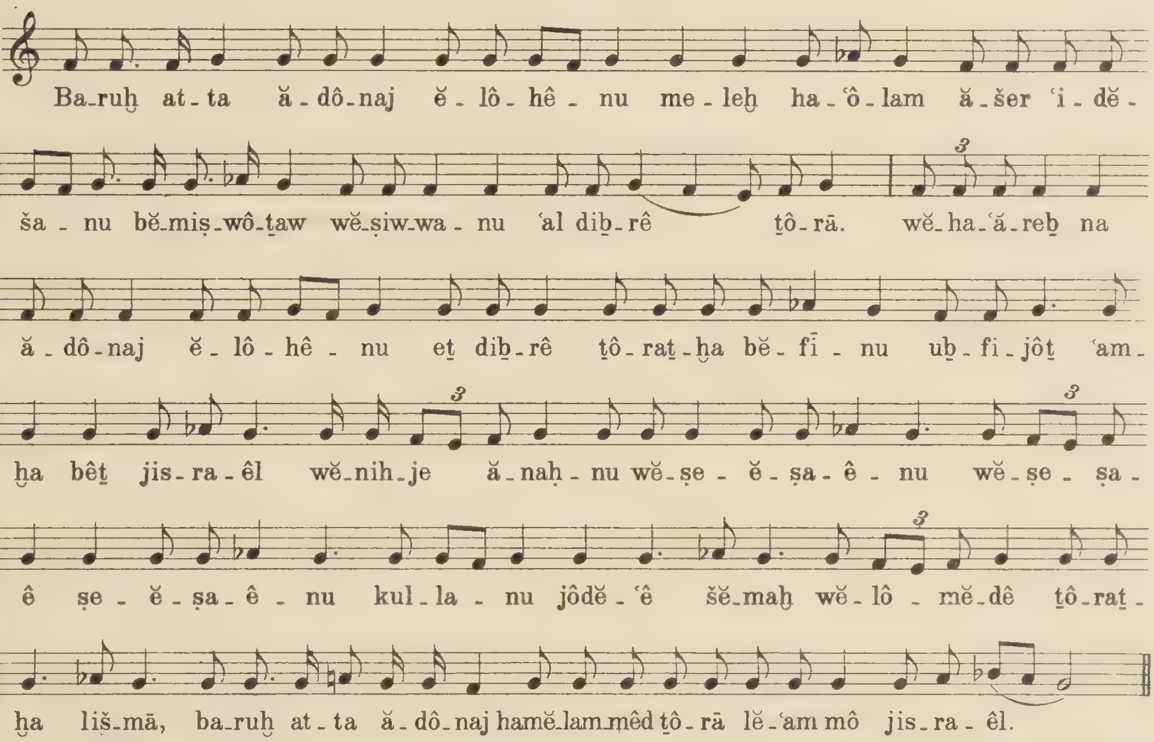

môf_ṯaw a_miš_pĕ_ṭê fi_hu. ze_ra jis_ra_êl ʿaḇ_dô bĕ_nê
ja_ʿă_ʿôb bĕ_ḥi_raw hu ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu bĕ_ḵol ha_a_reṣ miš_pa_ṭaw.
ziḵ_ru lĕ_ʿô_lam bĕ_ri_ṯô da_ḇar ṣiw_wa lĕ_e_lef dôr. ă_šer ka_raṯ eṯ
aḇ_ra_ham uš_ḇu_ʿa_ṯô lĕ_jiṣ_ḥaq. etc. az jĕ_ra_nĕ_nu ʿă_ṣê
haj_ja_ʿar mil_lif_nê ă_dô_naj ki ḇa liš_pôṭ ha_a_reṣ.
hô_du la_dô_naj ki ṭôḇ ki lĕ_ʿô_lam ḥas_dô.
9. Hô_du la_dô_naj qir_u ḇiš_mô hô_ḏi_ʿu ḇa_ʿam_mim ʿa_li_lô_ṯaw,
ši_ru lô za_mĕ_ru lô si_ḥu bĕ_ḵol nif_lĕ_ô_ṯaw,
hiṯ_ha_lĕ_lu bĕ_šêm qod_šô jis_maḥ leḇ mĕ_ḇaq_šê ă_dô_naj. etc.
hô_ḏu la_dô_naj ki ṭôḇ ki lĕ_ʿô_lam ḥas_dô. wĕ_im_ru hô_ši_ʿê_
nu ĕ_lô_hê jš_ʿê_nu wĕ_qa_bĕ_ṣê_nu wĕ_haṣ_ṣi_lê_nu min hag_gô_jim
lĕ_hô_dôṯ lĕ_šêm qod_še_ḥa lĕ_hiš_tab_bê_aḥ biṯ_hil_la_ṯe_ḥa. etc.
Sabbath לשבת
10. Ă_ḏô_naj me_leḥ, ă_ḏô_naj ma_laḥ,

et jis-haq wĕ-leh - le-ha el e - reṣ ham-mô-rij - ja wĕ-ha-ʿă-lê - hu
šam lĕ - ʿô - la ʿal a - ḥād he-ha-rīm ă - šer ô-mār ê - le-ha. etc.
7.
Le ʿô - lam jĕ - hê a - dām jĕ - rê ša - ma - jim bĕ - sê - ter kĕ-bag - ga -
luj u - mô - de ʿal ha - ĕ - met wĕ-dô-bêr ĕ - met bil-ba-bô wĕ-jaš -
kim wĕ - jô - mar, rib-bôn ha - ʿô - la-mim wa - ʿa - dô - nê ha - ă - dô-nim
lô ʿal ṣid - ʿô - tê - nu ă-naḥ - nu map-pi - lim ta - ḥă-nu-ne - nu lĕ-fa -
ne - ha ki ʿăl ra-ḥă-me - ha ha - rab-bim. ă - dô-naj šĕ-ma - ʿa
ă - dô-naj sĕ - la - ḥa ă - dô-naj haq - ši - ba wa - ʿă - sê al tĕ - a -
ḥar lĕ-ma-ʿan-ha ĕ - lô-haj ki šim-ha niq-ra ʿal ʿir - ha wĕ-ʿal ʿam-me - ha.
8.
Hô-du la - dô-naj ʿir-u biš - mô hô-di - ʿu ba-ʿam-mim ʿă-li - lô - taw.
ši - ru lô za-mĕ - ru lô si - ḥu bĕ-hol nif-lĕ - ô - taw. hit - ha-lĕ
lu bĕ-šêm ʿod - šô jis-maḥ lêb mĕ-baq-šê ă - dô-naj. dir - šu ă-dô-naj
wĕ - ʿuz - zo ba-ʿĕ-šu fa-naw ta - mid. zih-ru nif-lĕ-ô - taw ă-šer ʿa - sa -

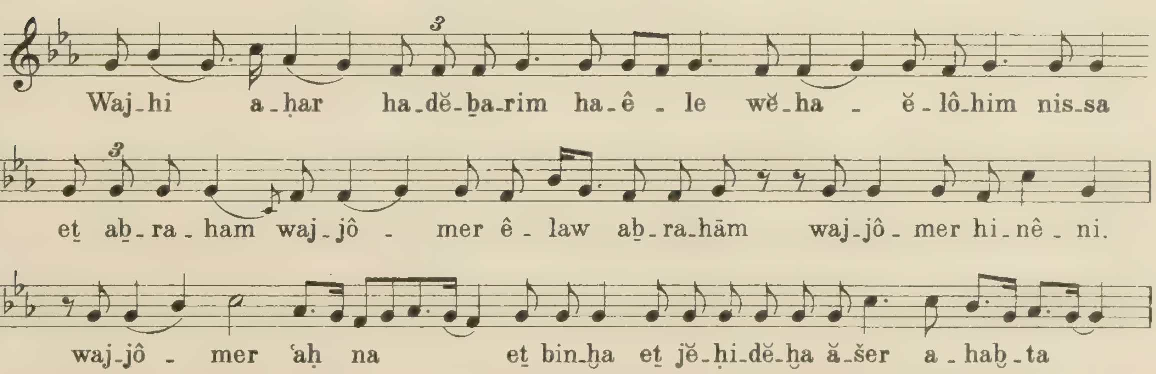
4.

Ba_ruẖ at_ta ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu me_leẖ ha_ʿô_lam han_nô_
têṉ la_seẖ_wi ḇī_na lĕ_haḇ_ẖin bên jôm u_ḇên laj_la. ba_ruẖ at_ta
ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu me_leẖ ha_ʿô_lam pô_qê_aḥ ʿiw_rim.
ba_ruẖ at_ta ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu me_leẖ ha_ʿô_lam mat_tir ă_su_rim. etc.

5.

Ba_ruẖ at_ta ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu me_leẖ ha_ʿô_lam ă_šer ʿi_dĕ_
ša_nu bĕ_miṣ_wô_ṯaw wĕ_ṣiw_wa_nu ʿal diḇ_rê ṯô_rā. wĕ_ha_ʿă_reḇ na
ă_dô_naj ĕ_lô_hê_nu eṯ diḇ_rê ṯô_raṯ_ẖa bĕ_fī_nu uḇ_fi_jôṯ ʿam_
ẖa bêṯ jis_ra_êl wĕ_nih_je ă_nah_nu wĕ_ṣe_ĕ_ṣa_ê_nu wĕ_ṣe_ṣa_
ê ṣe_ĕ_ṣa_ê_nu kul_la_nu jôdĕ_ʿê šĕ_maẖ wĕ_lô_mĕ_dê ṯô_raṯ_
ẖa liš_mā, ba_ruẖ at_ta ă_dô_naj hamĕ_lam_mêd ṯô_rā lĕ_ʿam mô jis_ra_êl.

6.

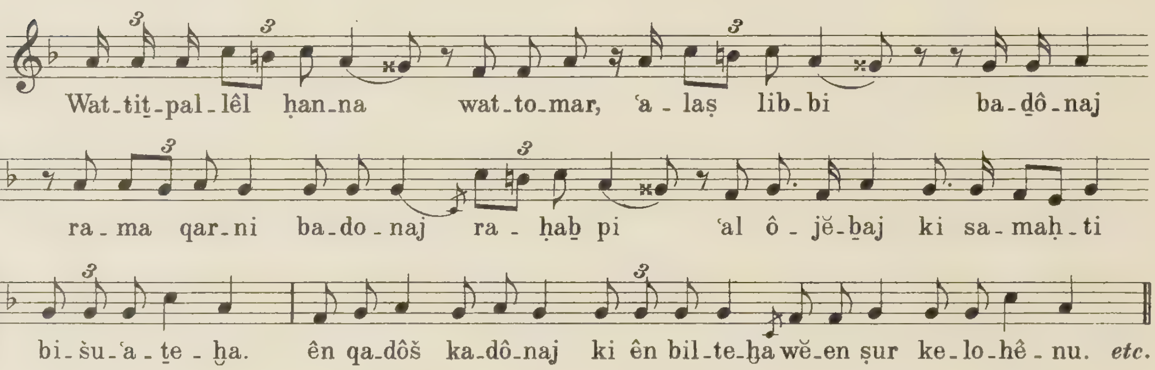

Waj_hi a_ḥar ha_dĕ_ḇa_rim ha_ê_le wĕ_ha_ĕ_lô_him nis_sa
eṯ aḇ_ra_ham waj_jô_mer ê_law aḇ_ra_hām waj_jô_mer hi_nê_ni.
waj_jô_mer ʿaḥ na eṯ bin_ẖa eṯ jĕ_ḥi_dĕ_ẖa ă_šer a_haḇ_ta

v

I Songs for Weekdays and Sabbaths לשבת ולימי החול

Gesänge für Wochentage und Sabbate

1.

2.

3.

I. Sabbath and Weekdays (Sabbat und Wochentage) . . . . No. 1—51 . . . . לשבת ולימי החול

II. Sabbathsongs (Sabbatgesänge) . - 52—87 . . . . לשבת

III. Songs for the festivals (Gesänge für die Festtage) . . . . - 88—129 . . . . למועדים

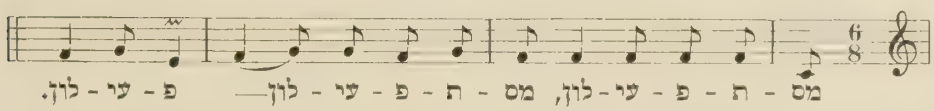
IV. Sĕliḥôṯ. . . . . - 130—158 . . . . סליחות

V. Songs for the High Feasts (Gesänge für die hohen Feiertage) - 159—254 . . . . . לימים נוראים

VI. Qinôṯ . . . . - 255—262 . . . . קינות

VII. Intonations for the reading of the Bible (Intonationen für den Vortrag der Bibel) . . . . . - 263—302 . . . . . . טעמי תנ״ך

6. סַרִיעְ וסימניו מסתפעילון, מסתפעילון, פַּעִילוּן: ◡ ◡‿◡ ◡ –, ◡ ◡‿◡ ◡ –, – ◡ –.

7. כַּאמִיל וסימניו מִתַפַעִילוּן ג׳ פעמים ◡ ◡ – ◡ –.

8. בַּסִיט וסימניו מסתפעילון, פעילון ב׳ פעמים ◡ ◡ ◡ –, ◡ ◡ –.

מכל המשקלים האלה, רק משקל הזג מתאים למשקל הנגינה של הנעימות המקובלות במרכזי הספרדים. בזמן יותר מאוחר, כשנשכח השעור המשקלי של הזג התחילו להנעים ולהלחין שירי הזג עפ״י ◡ – ◡ – ר״ל במקום והטעות הזאת מתקימת עד היום, במקום לקרא:

קוראים 6/8

או גם 2/4

מלבד הדוגמאות בהזג שנמצאו בכרך ה׳ יש למצוא בכרך א. 30 „אדון עולם“, 113 לך אלי“; בכרך ב׳ 104. „שאי קינה“, 138. „גאולי אל“, 162. „אמת אתה חתננו“, 165 „לך אלי“; בכרך ג׳ 76. „לך אלי“, 60. „ידי רשים“; בכרך ד׳ 110, 293. „יצו האל“; 213 „ה׳ יום לך אערך תחנה“ 218, 219, 231. „ידי רשים“ 258, 261, 264. „לך אלי“ 294, „יה איום“ 373, „למבצע על רפתא“ 377. „אזמר בשבחין“, בהזג מקטע ושלם. — בכרך ג׳ 134. „יום ליום אודה לשמך אל“ במשקל רמל, ועיין במבוא לכרך ד׳ ע׳ 28.

הערה: בכל מקום שנזכר „נגינות המרוקנים כרך ו״ צ״ל כרך ה׳, בכרך ד׳ ע׳ 114 במקום נגינות המרוקנים כרך ו׳ מספר 164 צ״ל 261. בכרך ד׳ ע׳ 114 במקום נגינות המרוקנים כרך ו״ מספר 165 צ״ל 262.

המספרים: 132. 136. 140. 144. 158. 165. 168. 176. 187. 188. 192. 193. 194. 196. 253. מסומנים Original, שפרושו שכתובים בדיוק באותו הסלם ובאותם הטונים כפי שהושרו על ידי החזנים המרוקנים יתר הדוגמאות העתקו לסלם אחר, משום שלא היו מכוונים לזמר תמיד באותו גבה הקול, בשעה שהיו חוזרים על הנגינות. —

מסבה טכנית העתקה בגוף הקבץ כל תיו רפה t̲ ולא ts.

ד׳ 258, 264. וכן גם נוסח מרוקו הדומה ביותר להדוגמא הבלקנית 264 ולהפרסית. — 206. שמע קולי (מוגדור) כמו אלהי אל תדינני 168. וכן לונדון III 267. — 253 (פֵס). 254. (מוגדור) „אל נורא עלילה“. שני המשקלים הראשונים ברך, ועיין השנוים בכרך ב׳ 167, ובכרך ד׳ 308, 309, 310, ובדוגמאות של אטליה, קרפנטראץ ולונדון במבוא לכ״ד ע׳ 117. —

הנעימות 10, 131, 148, 149, 173, 247 הן במקם נוא (עיין כרך ד׳ הנגינה הערבית). — הנעימות 4, 5, 7, רוח הקולות בהן הוא

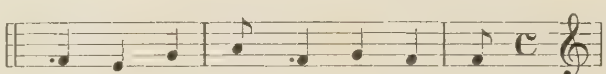

ואפשר שהן שייכות להסוג נוסח תפלה א.

בזה העברנו לפני עינינו ואזננו את הנגינה המקובלת של יהודי מרוקו. אמנם לא נכללו בה נגינות יהודי טוניס ואלגיר, אך איננה שונה בהרבה מנגינת מרוקו. כי נגינתם של היהודים היושבים בארצות הסובבות את הים התיכון מקור ואופי אחד לה, כפי שנוכחנו במשך התחקותינו על שרשי הנגינות המקובלות. וכן ראינו שרב הנגונים של ספרדי אמשטרדם ולונדון נמצאים במרוקו.

גם ראינו שנגוני הפזמונים פשוטים וסילאביים הם אצל המרוקנים, בלי תוספת סלסולים, ומתאימים למשקל השיר הערבי. כי כבר הערתי בכמה מקומות במבוא לכרך ד׳ שישנה הטעמה נ ג י נ י ת למשקלים הערבים ולפיכך צריכה להיות התאמה בין המשקל הנגיני של הנעימה לזה של השיר, עיין שם ע׳ 112. ובהוצאה הגרמנית של הכרך ד׳ נתתי את הצורות ה נ ג י נ י ו ת של המשקלים הערבים (ע׳ 112) ואתנם במקום הזה גם בעברית. הסימנים הם ◡ לזמן היותר קצר, – כפלים בשעורו מהראשון, ⏗ שלש פעמים בשעורו מהראשון:

1. ה ז ג׳ סימניו: ◡ – – ⏗, ◡ – – ⏗ שהם: מפועלים, מפועלים ב׳ פעמים

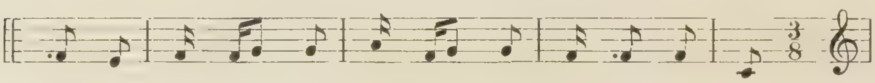

בקבץ קבועים במשקל זה המספרים: 59, 60, 68, 144, 172, 174, 203, 252, 255. — בגזיזת תנועה אחת במדה הרביעית = פעולים: 229.

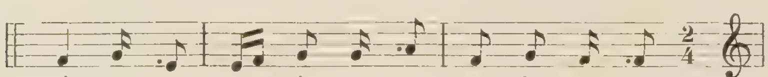
2. רַגַ׳ז, סימניו: ◡ – ◡ –, ◡ – ◡ –, ◡ – ◡ –. שהם ג׳ פעמים מסתפעילון:

3. מ ת ק א ר י ב, סימניו פעולים ד׳ פעמים ◡ – ⏗, ◡ – ⏗, ◡ – ⏗, ◡ – ⏗:

 והוא בקצב מהיר.

4. ר מ ל וסימניו פעילתון, פעילתון, פעילן ⏗ ◡ – –, ⏗ ◡ – –, ⏗ ◡ –:

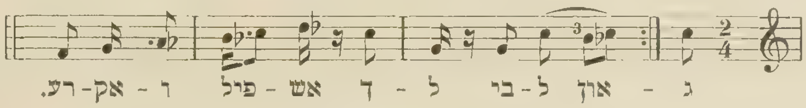

5. טַ ו י ל וסימניו פעולים, מְפאעלון ב׳ פעמים – – ⏗, – – – –.

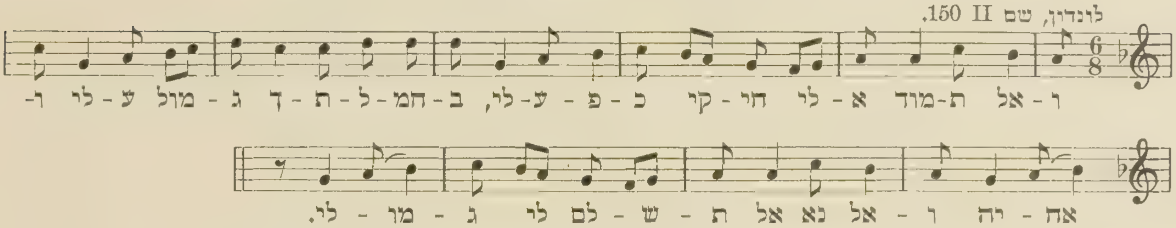

165 (פס), 168 (מוגדור) אלהי אל תדינני. הראשון בסלם התפלה והשני ברהאו ודומה לנעימת חלב, כרך ד׳ 207 וכן נעימתו בבלקן. בפרט בחלקו השני המתחיל „גאון לבי" הנעימה נמצאת בכל מקום (כרך ד׳ 208), באטליה (שם, 306):

לונדון, שם II 150.

בלונדון מתחיל חלק ב׳ של הנעימה כבר מהחרוז ב׳, בבלקן ברומיניה אין החלק א׳ כלל אלא מתחיל מחלק ב׳ של הנעימה: תהלות ישראל II., כהן-לינארו, בוקרשט.

167. יגדל (מוגדור), מרכב משני משפטים חוזרים בני ד׳ משקלים והוא מיוחד במינו. — 172. „ידי רשים" (פס) שהוא בשיגא וכמו הנעימה הספרדית במזרח (כרך ד׳ 218, 219, 231) ועיין כרך ד׳ ע׳ 112, 113. — נעימת מוגדור דומה במשקלה ושונה בסלמה, כי מיוסדת היא על

ברך עם סקסטה וספטימה גדולה. — 189. „עת שערי רצון" (מוגדור) והנעימה ליגדל 167 לקוחה ממנה. ואין לה חבר ביתר המרכזים; כי נוסח לונדון, מחזור XIV ,II דומה בעצם לנוסח אטליה (קונסולו 325) בבלקן (כהן-לינארו שם 9) אחרת הנעימה:

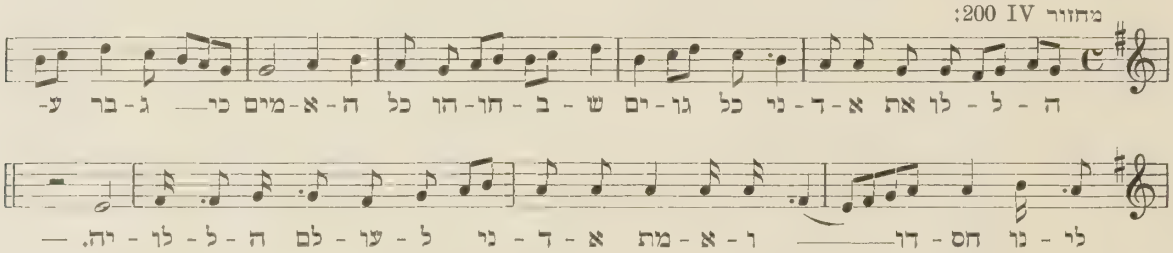
— 213, 215. „אנא בקראנו" נתבאר בכרך ב׳ ע׳ 78. — 203. „לך אלי" נעימתו שקולה בכל המרכזים עפ"י משקל הזג ◡ – – ⏑́ שהוא ♪ | C ♩ ♩ ♩ 𝅗𝅥. |, אלא שהנעימה בדורי, כיהודים הארמיים בכרך ב׳ 165, ויש שהיא בחזק, כתימנים בכרך א׳ 113, ויש שהיא ברך כהפרסים בכרך ג׳ 76, וכספרדי המזרח בכרך

הנעימות 59, 60 „לכה דודי“ השנות הן מנעימת לכה דודי של ספרדי המזרח ועיין כרך ד׳ ע׳ 110. — 63 „השכיבנו“ (מוגדור) והיא המצויה גם בין ספרדי המזרח, עיין כרך ד׳ ע׳ 111. — 65 יגדל (פ̄ס) הוא מקומי. צורת הנעימה: חלק א׳ ג׳ משקלים נשנים; חלק ב׳ ד׳ משקלים וסופו על הקורטה פ̄ ונשנה רק משקל א׳, מ. ב. השנה וגומר בשני המשקלים ב. ג. מחלק א. על היסודי דו. נמצא שצורת הנעימה היא על הסיסמה: $\underbrace{3\,.\,\overset{\text{א.}}{2}\,.\,1} = \underbrace{6\,.\,\overset{\text{א.}}{5}\,.\,4} + \underbrace{10\,.\,\overset{\text{ב.}}{9}\,.\,8\,.\,7} = \underbrace{14\,.\,\overset{\text{א.}}{13} \overset{\text{ב.}}{+} 12\,.\,11}$. — 66. יגדל (מוגדור) בביאת־חוסיני מזכירה נעימת יגדל בלונדון (מחזור, 18). — 67 יגדל (מוגדוד) בחזק נעימה אירופית. — 68 אדון עולם בביאת ובצורה של מאמר בן ח׳ משקלים. 70 בר יוחאי (פ̄ס) בשיגא. — 71 אזמר בשבחין והיא קצור מהנעימה המזרחית, כרך ד׳ 377, 378. — 74 בר יוחאי (מוגדור) צורה יותר שלמה ממספר 70. דומה לנעימת בבל, כרך ב׳ 141. — 76 (פ̄ס), 78 (מוגדור) אין כאלהינו. כנעימה הספרדית, האטלקית והלונדונית, עיין ככך ד׳ ע׳ 111—112. — 82 (פ̄ס) במוצאי, 87 המבדיל (פ̄ס), ונמצאת נעימה זו בנגינות אטליה, קונסולו 78:

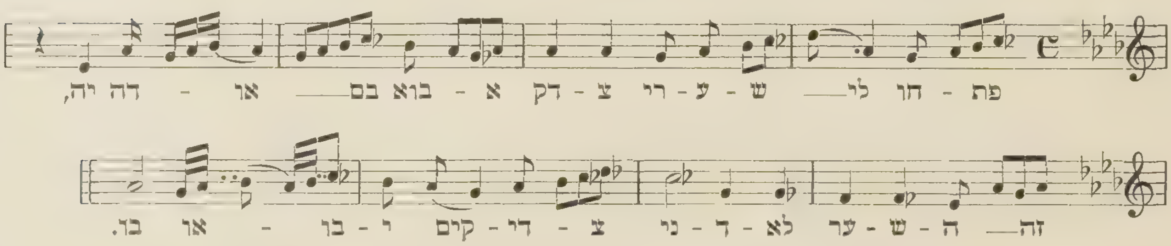
86. המבדיל (ממוגדור) כנעימת הבבלים לבמוצאי, כרך ב׳ 132. — אולם בנעימה הספרדית להמבדיל ובמוצאי, כרך ד׳ 382, משתמשים ספרדי לונדון להלל.

מחזור IV 200:

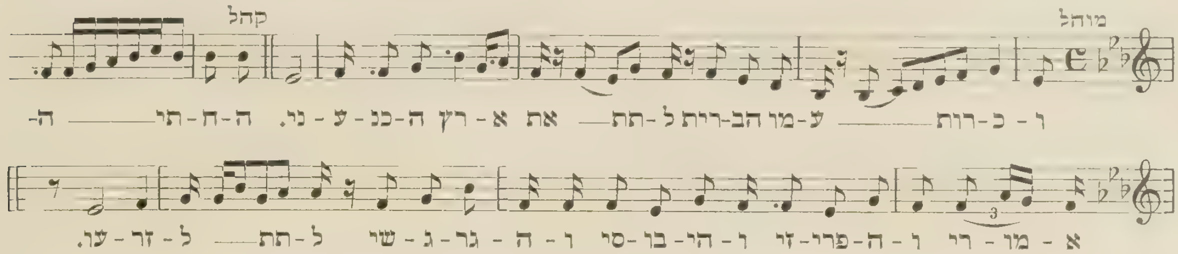

90. (מוגדור) „פתחו לי שערי צדק“ להלל בסלם הרד והיא נעימה מודרנית[1]. — 84. „לדוד ברוך“ (מוגדור) מתחיל בנוסח לונדון ואטליה בשני המשקלים הראשונים, אלא שאחר כך הנעימה משתנה וגומרת למעלה על הסקסטה (הרד המקביל) כמו אז ישיר בקרפנטראץ, עיין לעיל. — 85. אליהו הנביא שהיא בחגאז ולוקחה מנגינה הערבית. — 93, 94. (פ̄ס) ובשנוי 96. (מוגדור) שהיא התפתחות מנוסח סליחות ג. והסוף, ענית הקהל בנוסח סליחות לעבודה. — 17. אל חי יפתח, כנעימת „אל אדון“. 33. לעיל. — 117. שוכנת בשדה, מאמר בן ח׳ משקלים. — 136. בן אדם, כנעימת ספרדי המזרח, כרך ד׳ 85, 86. — 144. למתודה חטאיו, ועיין כרך 93 אותה הנעימה בשנוי. וכן הנעימה האטלקית, קונסולו 280:

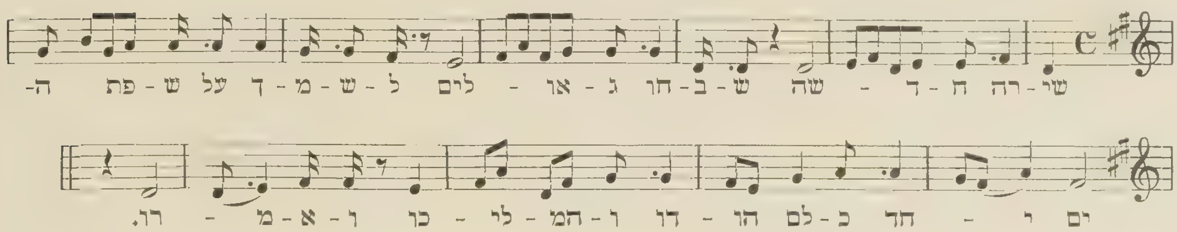
[1] ונמצאת נעימה זו בשנוי בנגינות אטליה, קונסולו 160:

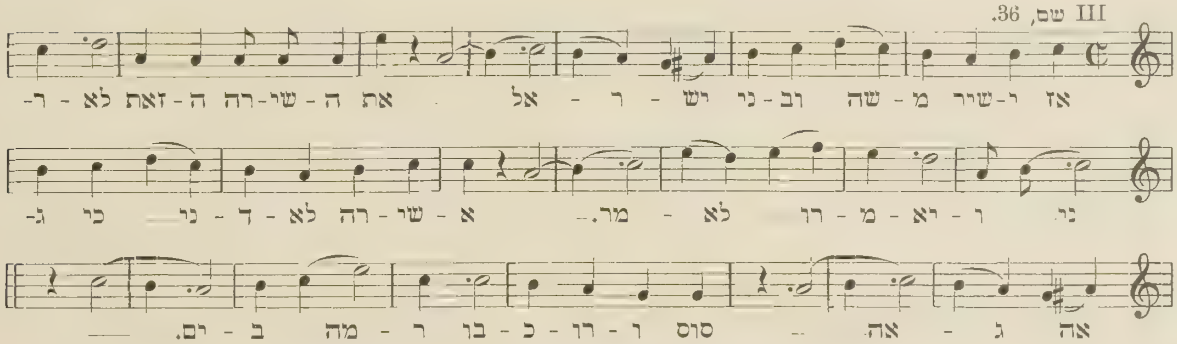
ודומה קצת לנוסח האשכנזים לברית מילה שהמוהל והקהל מזמר ואשר לפי הקבלה בדרום אשכנז, בשפייאר, וורמס וכ"ו מהרי"ל יסד את הנוסח והיה שר בביה"כ כשהיה מוהל[1].

נעימה אחרת ל„שירה חדשה" דומה יותר להמובא לעיל:

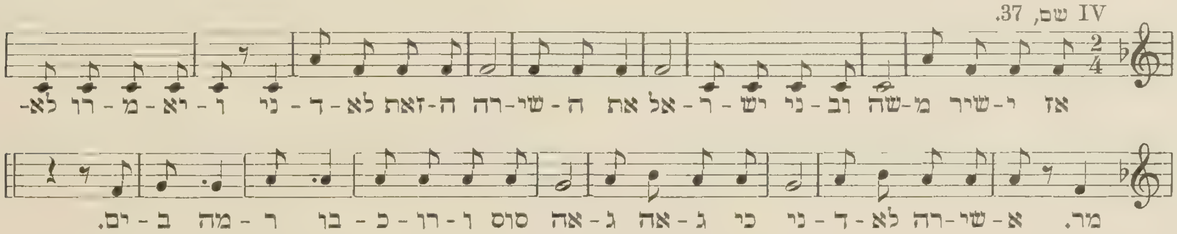

III שם, 36.

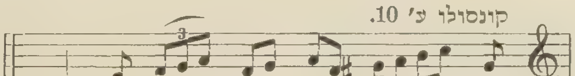
ודומה לנוסח התהלים סוג ו. לעיל. — והוא לשלש רגלים. וכן קוראים בנוסח זה את המגילה מנהג קרפנטראץ ועיין כרך ב' ע' 62. —

IV שם, 37.

נוסח זה דומה הרבה לקה"ת לפסח בגבראלתר, עיין בקבץ מספר 280. — כעין התפתחות מ„אז ישיר" היא הנעימה 33 „אל אדון" (מוגדור) וכן 34 (פֵּס) בצורה מוגדור החתום למטה דו דומה ממש לסוף פסוק שבקה"ת לפסח לגבראלתר 280 הנזכר. ובנוסח אטליה אומרים אל אדון בנוסח ו„אילו פינו" שהוא ו„מבלעדיך" בנשמת, בצורה רתולה

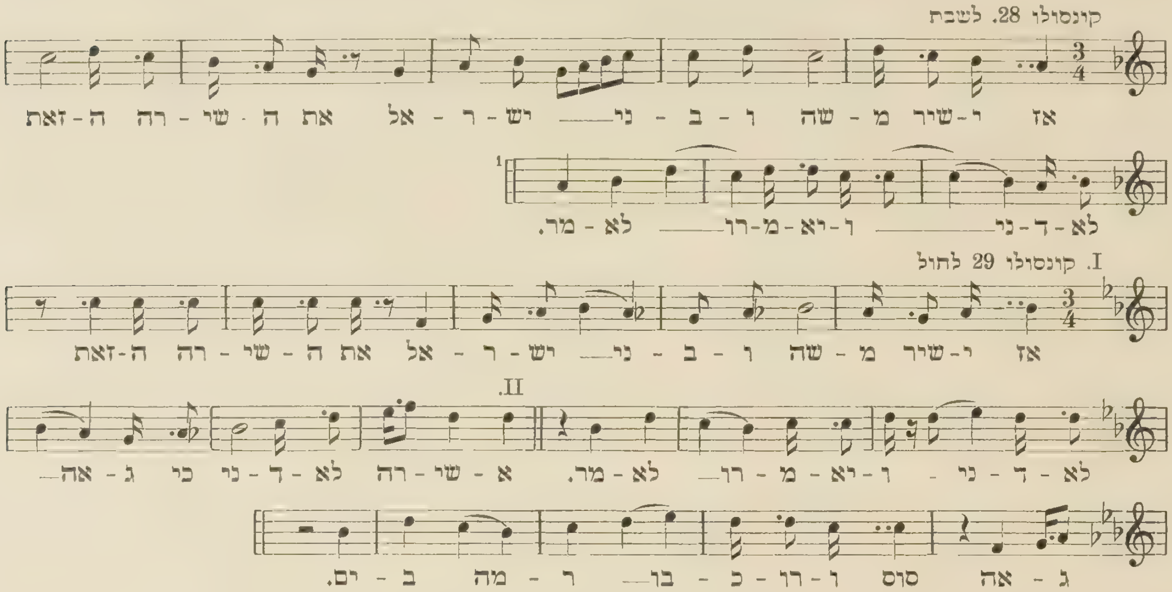
קונסולו ע' 10.

[1] עיין מ. רוזנהופט, שירי אהל יעקב III מספר 6, 7; בעל תפלה, ביר 30, 31.

הנעימות שאינן נכללות בנוסחאות.

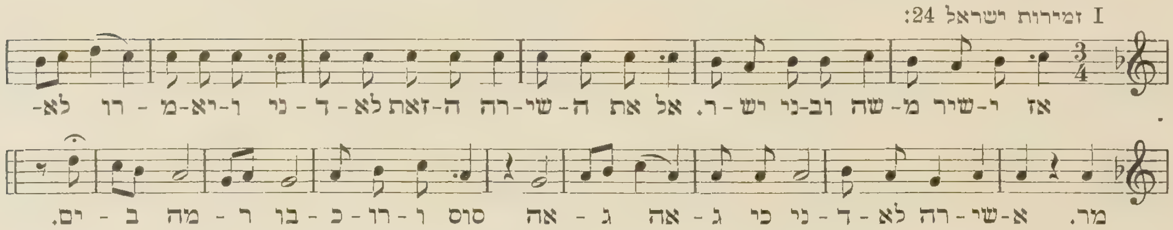
מספר 3. „שחר אבקשך“ ממוגדוד בחזק בפּ̄. — 11. „ה׳ מלך“ במי ♮ לִידִי. — 25. „אז ישיר משה“. בפס אינו ידוע במנהג הישן. — נמצאת נעימה זו כצורתה כמעט בנוסח לונדון (מחזור XV I, 22) ובנוסח אמשטרדם (אגילאר) בנוסח אטליה ישנן שתי נעימות, א׳ לשבת וב׳ לימות החול:

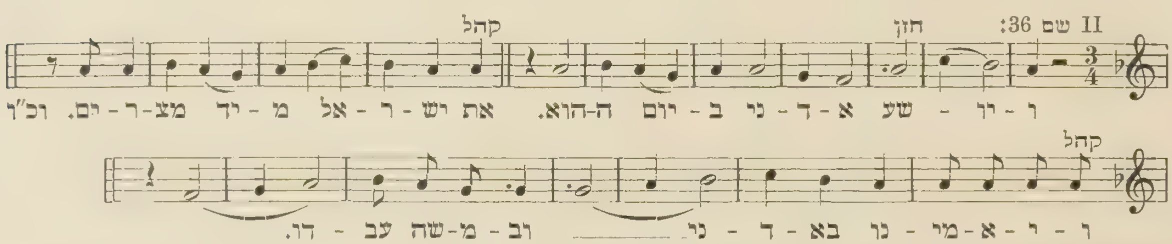
אפיה של הנעימה אחד הוא בשתי הדוגמאות, אלא בדוגמא א׳ הנעימה מתנועעת בין הטרצה לַ להסקסטה רֶ׳, ברוח של קוַרטה ובסלם השכיח לתורה ולסוג ה׳ של תהלים ובדוגמא ב. הנעימה קבועה בסלם המיקסולידי: חזק בספטימה קטנה, ויורדת הנעימה בחלקה הראשון עד הקוינטה ובחלקה השני מהקוינטה למעלה עד היסודי

למנהג קרפנטראץ ישנן נוסחאות אחדות ל „אז ישיר“ שהן השנות מהנוסח העקרי.

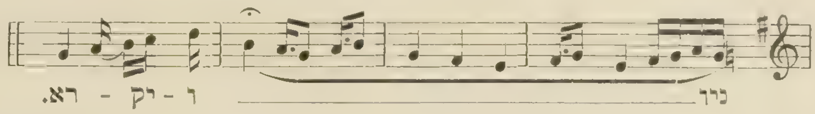

הנעימה בצורה זו דומה הרבה להצורה המרוקנית אלא החתום על רֶי למעלה משונה הוא. נעימה זו היא לימ״ן. — והשוה הלל לונדון לברית מילה. מחזור IV 201. —

[1] גם הצורה הזאת נמצאת בנוסח לונדון ל„נשמת“, שם XVI 23.

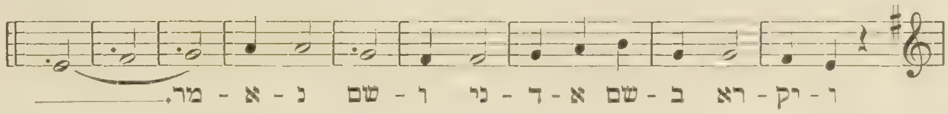

נוסח לונדון גם כן כנוסח ספרד אבל נהפכו החלקים א. העולה להחזק (סול) באטלקי הוא חלק ב. בלונדוני וב. היורד להרך (מי) הוא א. בלונדוני:

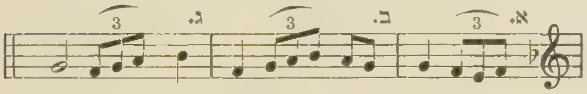
מחזור III 271.

ויהי דומה, איפוא, לסוג הסליחות ד. לעיל.

ז. מטבעתו

145, 253. והוא שנוי מסוג ו. בתנועה הסופית.

225 „אליך ה'" שמטבעתו

ונמצא נעימה זו בנוסח אטליה (קונסולו 287) והובאה בכרך ד' ע' 113.

13. נוסח תפלה לסליחות ולימ"ן. א. 106, 133, 146, 177, 178, 181, 190. והוא דומה קצת לנוסח התפלה המעורב מרך ומדורי, ולעיל מנינו 177 לנוסח תפלה ב. נוסח זה מיוחד לימים נוראים ולסליחות ולו ארבע תנועות בטעם המקם ביאת־חוסיני או חוסיני־כר־דוכא ועיין כרך ד' ע' 79. ואלה הן תנועותיו

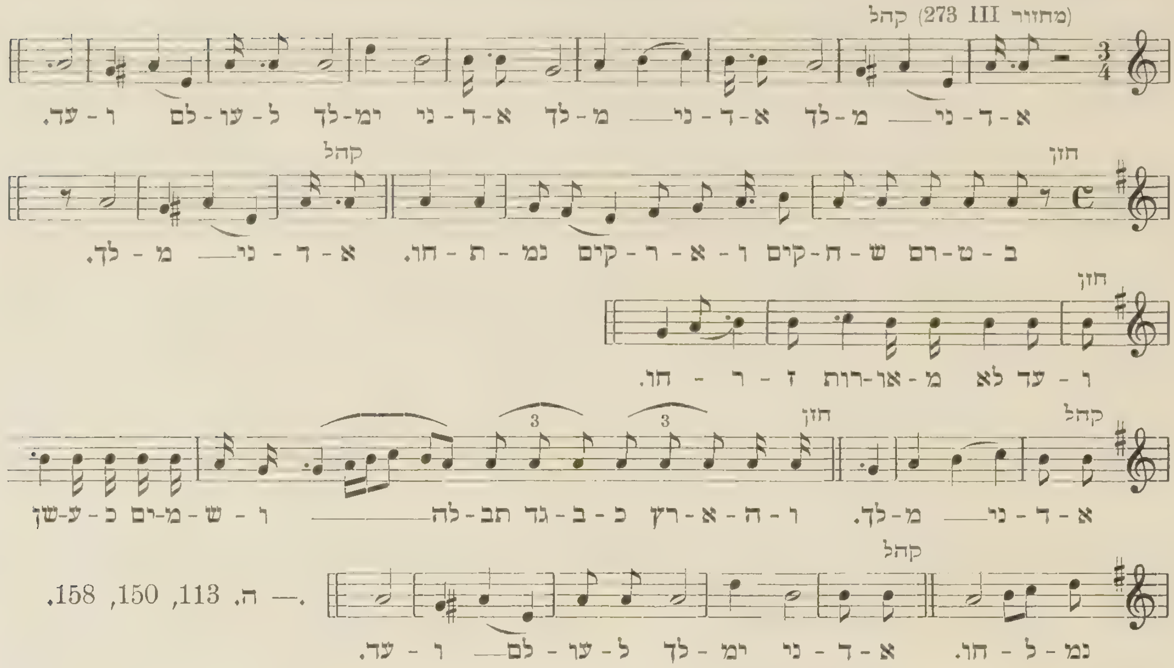

ודומה לסוג זה הוא נוסח מגן־אבות של האשכנזים שבו מזמרים בקבלת שבת מ„ויכלו" ואילך. וכן בשחרית מ„ישתבח" עד אחר „יוצר", ובכרך ו' נדבר בו באריכות. בזה אפשר להכליל סוג ח. של תהלים או להפך, ובפרט הדוגמא של „אתהלך" המובא לעיל מתוך נגינות קרפנטרץ, כי בעצם סוגי הסליחות כנראה נתהוו מתוך סוגי התהלים, וכבר העירונו על עובדה זו כמה פעמים, וכן סוגי התפלה לימ"ן. — נוסח התפלה לימ"ן ב. 170, 171, 237, 240, 243. אפשר להכליל גם כן בסוג הסליחות ג. לעיל. — והוא נפוץ בקרב ספרדי המזרח.

14. נוסח משנה: 58, 72, 75. בטונים

ובנוסח לונדון נתפתח סוג זה בסלם רד באפן שהסוף הועלה על הקורטה:

— ה. 113, 150, 158.

ה. מטבעתו

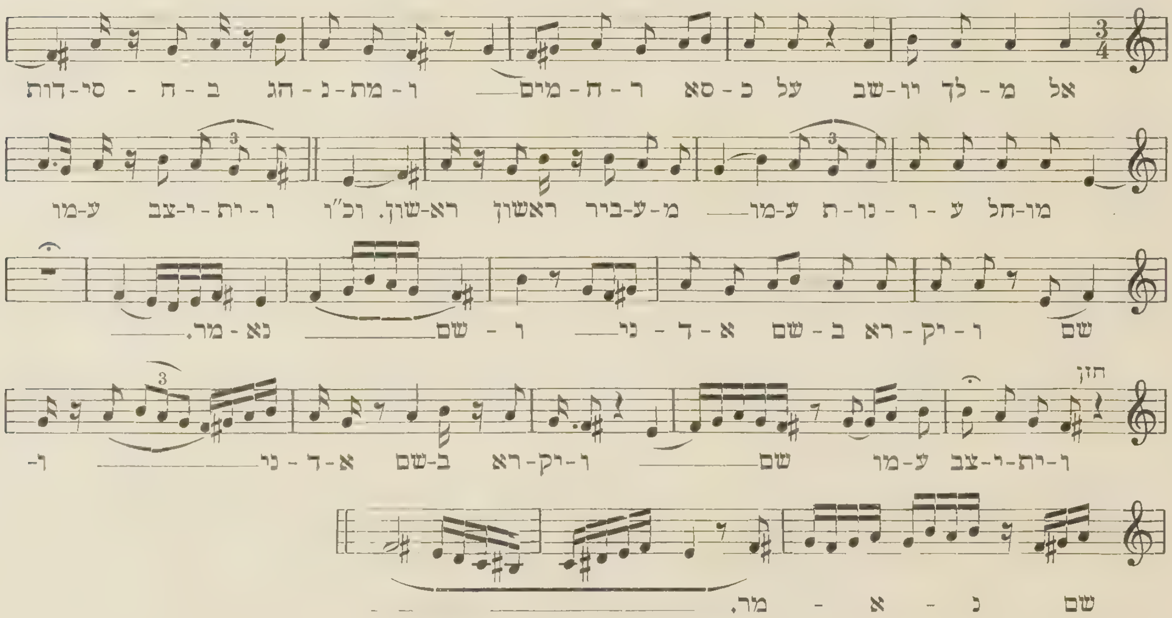

ודומה לנוסח הקינות, ראה 262, וכן בספרדי כרך ד׳ 139, 142, 172, 180. —

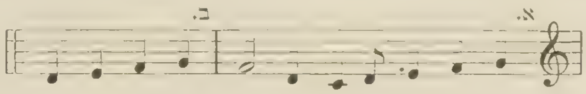
ו. מטבעתו:

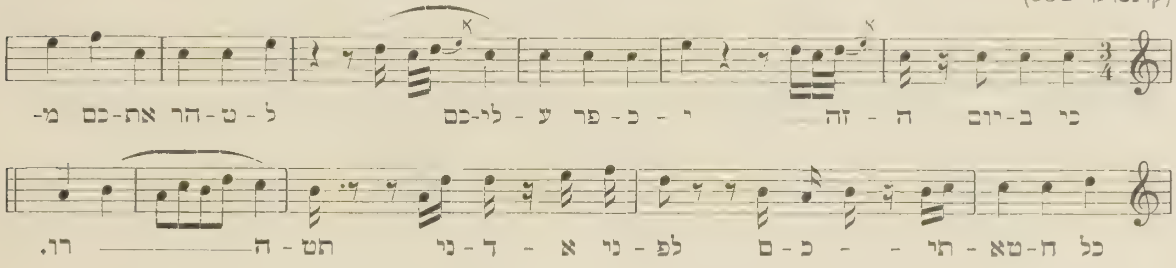
ודומה לסוג ד. רק בקצור. 142 „אל מלך" לפי מנהג מוגדור, מנהג פּס 141 בסוג ב. — והנה מטבע זו נמצאת גם בנגינות התימנים, כגון כרך א. מספר 1, 2, 3, 5, והכלולות בנוסח התורה, וכן בנגינות הפרסים בנוסח שיה"ש, כרך ג׳ ע׳ 24—25. צורת הנגון המורקני של „אל מלך" דומה לצורה הבבלית, כרך ב׳ 31. נוסח אטליה דומה לנוסח ספרדי המזרח, כרך ד׳ 90.

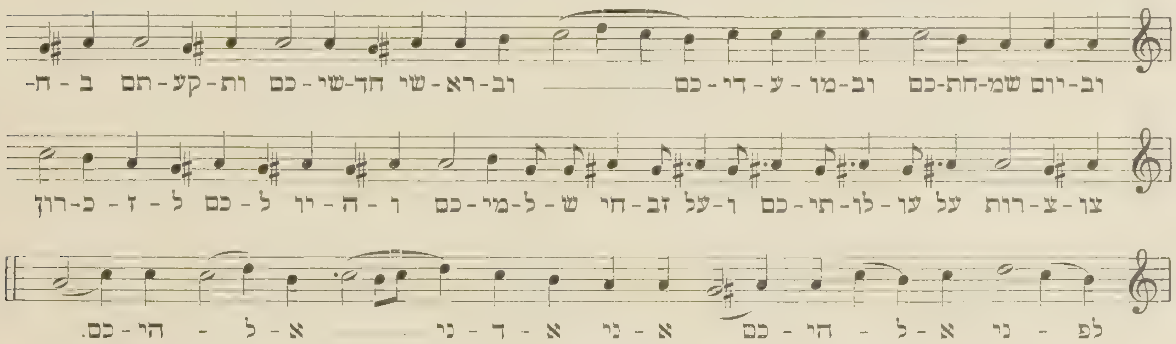
ונמצא בסליחות הבבלים והספרדים, עיין כרך ב׳ ע׳ 24; 26. — ובפרט סוג ב. שמטבעתו היא

102 „יה איום" ועיין כרך ד׳ ע׳ 112. 140 „שבט יהודה" הדומה לנעימת הפרסים (כרך ג׳ 24), ובכלל לסליחות הפרסים בהמספרים 26, 28, 31, והמטבע הזאת יסודית היא בסליחות של האשכנזים והפולנים והליטאים. — 159, 160, 163 = ממוגדור „וביום שמחתכם" ונמצא נגון זה בקצת שנוי במנהג אטליה (קונסולו 354)

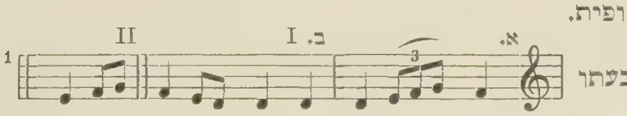

וכן מנהג לונדון (מחזור II 148):

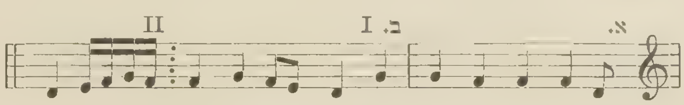
הסול הגבה ע"י השפעה אירופית.

ג. מטבעתו

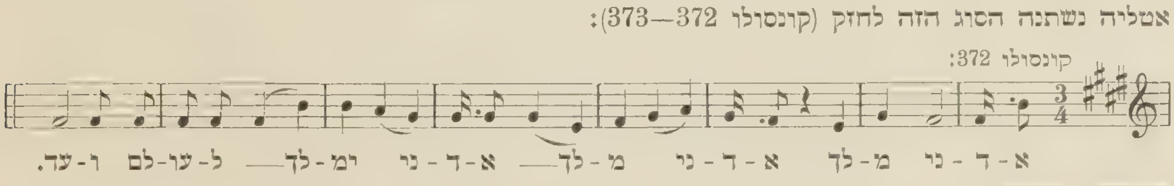
והוא הנהוג הרבה ונמצא במרכזי המזרח (עיין כרך ד׳ ע׳ 105): 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 116, 127, 139, „למענך אלהי" וכן 186 (מוגדור) ומשתמשים בנעימה זו גם לסליחה „ה׳ בקול שופר" 193. והיא נפוצה בכל המרכזים, עיין כרך ב׳ ע׳ 77. — 147 „אתאנו לחלות פניך" ברתול פשוט, ולא כספרדים שמנגנים נעימה שקולה, עיין כרך ג׳ ע׳ 30. ובכרך ד׳ 277, 278; ע׳ 113. — 155, 157, 198, 199, 237, ברכת כהנים שנעשתה קצובה. 238. —

ה. מטבעתו

112, 153, 218, 227, 232, 235, 239, 256? סוג זה נהוג לרב לעבודה ביו"כ, עיין כרך ד׳ ע׳ 117. בנוסח אטליה נשתנה הסוג הזה לחזק (קונסולו 372—373):

קונסולו 372:

[1] 1׳ וכן נוסח אטליה, קונסולו 370—371 וכ"ו.

להושענות (98). ונמצא גם כן אצל האשכנזים מטבע זו לסליחות ולהושענות[1], וכן II 101 (מוגדור); התימנים משתמשים בנוסח זה ג"כ להושענות (כרך א' 44—45). —

ח. מטבעתו

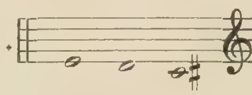
והוא נוסח ידוע במרכזים המזרחיים ועיין במבוא לכרך ב'. בנוסח קרפנטראץ (זמירות ישראל ע' 135, 187) נמצאו לסוג זה ג. תנועות א. על הסקונדה למטה כמו א. המרוקני, וכן ב. תנועות הסוף, אולם מתחלפת תנועה א. בתנועה ג. עפ"ר הסדר א. ב; ג. ב. ואם הפסוק ארוך אז בא הסדר א. ג. ב. או ג. א. ב. בקרפנטראץ נהוג לזמרו קדם ערבית ליל א. של פסח:

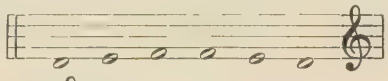

ט. מטבעתו ואיני יודע כדוגמתו. —

11. נוסח תפלה א. המשותף לכל המרכזים בסלם התורה: 14, 19, 23, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 80, 89, (96, 97?) 151, 154, 156, 171, 178, 181, 184, 191, 198, 204, 205, 206, 207, 211, 212, 216, 220, 221, 224, 226, 228, 242, 243, 244, 246, 248, 230, 250; 118, 119, 123.

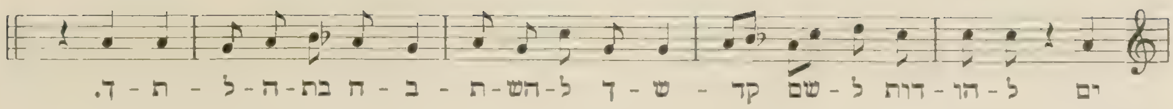
נוסח התפלה הכללי נתבאר ג"כ במבוא לכרך ב'. הנוסח המרוקני מצומצם הוא בהיקפו, כי הוא מתנועע רק בשעור קוינטה ולפעמים רק ברֶוַח של טרצה, טון למטה מהיסודי וטון אחד למעלה הימנו. דוגמאות אחדות ממוגדור מפותחות יותר, כגון 80, 184. בדוגמא 47 הטרצה שלמטה מהיסודי מגבהת היא . וכן 89, הלל. יש מהדוגמאות שיש להן צורה משקלית וצורת נעימה, כגון 50 (ברכת כהנים), 204 „שמע קולי", 205 „כל נדרי", 206 „שמע קולי" וכן 96 „שזופת שמש", 97 „אל חי יפתח" לגשם, ומזכיר את הנעימה של הספרדים במזרח, עיין כרך ד' 67, וכן נגינת ספרדי לונדון (שם, ע' 112).

נוסח תפלה ב. והוא בסלם הרד: 30, 32. וסופו של 34 שהוא נגון של 97 הנ"ל. 35, 36, 37, 38, 39 וגומר בחזק לשם התחלת שמע. 62, 81, 122, 161, 176, 177, 180, 182, 197, 200, 201, 230. רב הדוגמאות שייכות לבסיס ודומה סוג זה לנוסח א' של תפלה אשר להפרסים, עיין כרך ג' ע' 32; 30, 32 שייכות לבסיס . דוגמא 182 גומרת בנוסח התפלה א. ועיין במבוא לכרך ב' ע' 24 ע"ד התחלפות נוסח התפלה ברד. — 177 ממוגדור והוא בסלם ביאת-חוסני, כלומר שהסקסטה פעמים קטנה סי ♭ ופעם סי פשוטה או בסלם הפריגי העתיק שהוא הדורי המאוחר.

12. נוסח סליחות: א. 101, 111, 120, 121, 127, 143, 195, 223. — מטבעתו:

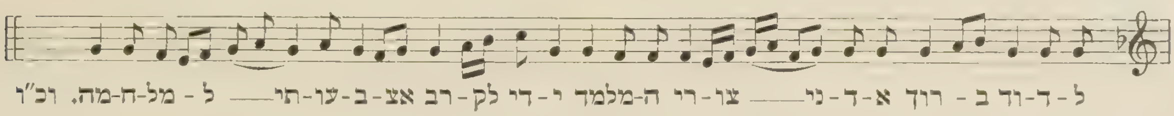
[1] בעל תפלה p. w. 898

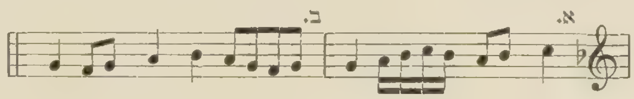
ודומה יותר לצורת דוגמא 15 שבקבץ. —

ב. מטבעתו

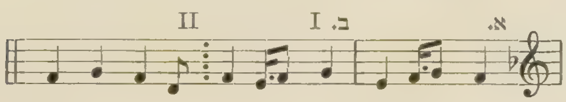

ודומה לנוסח הנביאים המבואר לעיל (1) ולנוסח תהלים הספרדי (כרך ד׳ 44, 321) ולנעימת „לדוד ברוך" הבבלי (כרך ב׳ 175):

מסוג ב. ישנה השנה בתנועה השנית:

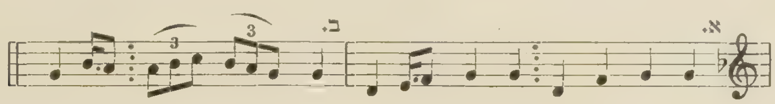
ונמצא במספר 164. —

ג. מטבעתו

סוג זה הוא שכיח מאד בקריאת תהלים ובקריאה אנטיפונית = קריאת מ ע נ ה, ונמצא ביתר המרכזים לספרדי המזרח (כרך ד׳ 49) ולאשכנזים:

וליהודי איטליה (קונסולו 115) והובא בכרך ב׳ א׳ 67. ולתימנים נקרא נוסח אזהרות (כרך א׳ ע׳ 36).

ד. מטבעתו

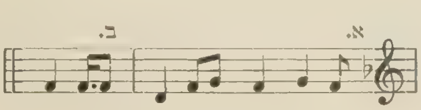
והוא הנהוג ל„מזמור לדוד הבו" לקבלת שבת „ולמזמור שיר ליום השבת" „ולאשרי תמימי דרך" בכל המרכזים הספרדים במזרח ובמערב ובאירופה, וכבר בארנוהו במבוא לכרך ב׳. —

ה. ומטבעתו

ונמצא בקבלת ספרדי המזרח (כרך ד׳ 8, 45). ובקבלת ספרדי לונדון ואמשטרדם (מחזור I, 2) והובא בכרך ב׳ ע׳ 67. —

ו. מטבעתו

88 בסופו עובר אל סוג ט. הסוג הזה ידוע ונהוג כמעט בכל המרכזים: התימנים משתמשים בו לפסוקי דזמרה (כרך א׳ 6, 7); הבוכרים (כרך ג׳ 155; עמוד 37) והספרדים במזרח (כרך ד׳ 36, 44). — 64 קדוש ודומה לו ויכלו להספרדים, כרך ד׳ 10.

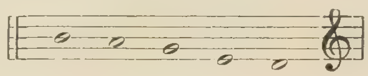
ז. ומטבעתו

מנהג ספרד „אין מנהגנו לומר שום קינה בג׳ שבתות אלו, אך אומרים קצתן בט״ב בתוך שאר הקינות" (חמש תעניות, כמנהג ק״ק ספרד, ליוורנו תר״כ, דף נ״ט). הנעימה נראה שהיא בביאת או בביאת־חוסין (עיין כרך ד׳ הנגינה הערבית). — 258 „הלנופלים תקומה, מבור עוני הטבעו בו, ואם יש תרומה, ליורדי בור ודומה" לשבת איכה (חזון), לר״י הלוי. נעימת הקינה הזאת נמצאת רק בנוסח לונדון ובשנוי (מחזור I, 65, LXV)

ההשתדלות לבלתי נגוע בחצי המדרגה פָּ, אלא כל פעם הנעימה קופצת סול־מי וסלמה יהיה

אולם בנוסח הלונדוני, ישנם שנוים כאלה: המשקל א׳ דומה למשקל א׳ של ב. מרוקו בקורטה גבוהה, וכן כל הנעימה עומדת בקורטה גבוהה. מ. ב. נוגעת בחצי מדרגה ס׳; מ. ג. אינו עולה כי אם סקונדה דו־רי במקום טרצה דו־מי, כמו במרוקני סול־סי; מ. ד. הוא התמתחות התנועה של ג. מה שאין כן במרוקני שיורד על היסודי ובמחצית השניה של המשקל מתחילה את תנועת מ. ה. שהיא חזרה על תנועת ג.; מ. ו. הוא הגמר. — אפיה של הנעימה מוזר הוא לנגינה העברית.

5. נוסח רות: 281, 282, 283. — והוא מבואר בכרך ב׳ עיין שם.

6. נוסח אסתר: 285, 286, 289, 290. והוא מבואר גם כן בכרך ב׳ שם.

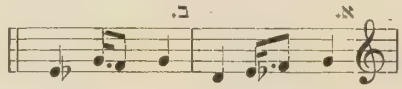
7. נוסח קהלת: 284. והוא כנוסח רות ודומה לנוסח הספרדים במזרח. עיין כרך ד׳ 336, 339.

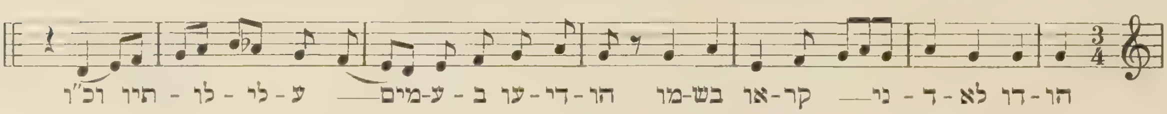
8. נוסח משלי: 293, 294. דוגמא 293 מפּס, 294 ממוגדור.

והוא בסלם התפלה והתהלים, עיין כרך ד׳ בתהלים 318—320. ונמצא נוסח משלי זה גם בנגינת חלב, כרך ד׳ 342. — אשת חיל לפי נוסח פּס (69) שייך לתהלים, נוסח מוגדור (73) שייך ג״כ למשלי, או יש לצרפו לנוסח התורה.

9. נוסח איוב: 295. נתברר ג״כ במבוא לכרך ב׳, עיין שם.

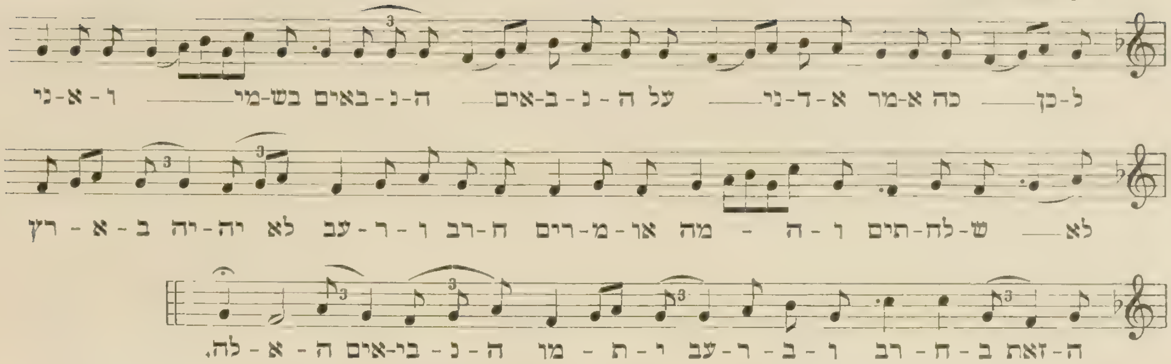
10. נוסח תהלים: א. 9b, 15; ב. 9a, 164; ג. 13, 16, 17, 18, 69, 135, 192, 209; 3, 20, 21, 22, 28, 56, 61, 77, 83; ה. 57; ו. 88, 91, 92, 134, 195; ז. 98; ח. 8, 211; ט. 194, 196. — ר״ל תשעה סוגים בתהלים לפי קבלת מרוקו, מהם נמצאים גם בקבלת יתר המרכזים ונתבארו במבוא לכרך ב׳.

א. מטבעתו בו ב׳ תנועות, א. יורדת לסקונדה שלמטה מהיסודי וב. חותמת על היסודי בקפיצה מהטרצה. ונמצא בחלק השני של „הודו לה׳ קראו בשמו" אשר בכל מרכזי המזרח נוהגים לזמרו כל הקהל פה אחד בקצב הֲבָרִי = סילאבי ובמרוקו כשמגיעים ל„ואמרו הושיענו" משנים את הנגון, במוגדור משנים לסוג א. ובפּס לסוג ג. וכן בנוסח איטליה (קונסולו 25):

ירמיה י"ד. ט"ו.

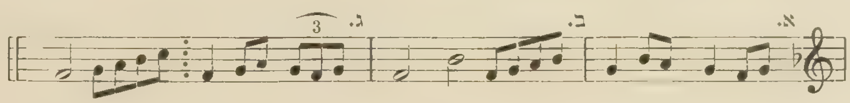

גם בסוריה, ובחלב אומרים ג"כ ותתפלל חנה בנוסח זה. עיין כרך ד' 17, ובמבוא שם ע' 100. — להסוג הזה שייכות גם הדוגמאות 271, 272, 296 ,297. וכן מנהג איטליה, ומובא „טעמי נביא" ע"ר קונסולו (198) והעתקתי את רשימתו והשויתיה עם העתקתי שעשיתי מפי החכם־באשי מאיר פניזיל בירושלם, שחי זמן רב באיטליה והיה בקי בחזניא האטלקית, עיין בקבץ 298, 300, הדומה לטעמי הנביאים שמביא קונסולו שם. —

דוגמא 278 הוא להפטרת חזון מפּס, וכן 279 לחזון ממוגדור בצרוף הברכות הראשונות להפטרה שנוהגים לזמר ג"כ באותו נוסח, כשם שמזמרים אותן בנוסח ההפטרה בכל ימות השנה (275). יסודו של נוסח זה הוא בסלם

בצורה של פַּס אינו תופס אלא רֶוַח של קוינטה פ־דו, אולם בצורה של מוגדור משתרע הנוסח עד הספטימה הקטנה מי ♭. שלש תנועות בנוסח זה: א. הגומרת על הסקונדה סול, והיא התנועה המתמדת במשך כל הפסוק עד לפני הסוף ואז תבוא תנועה ב. ומכינה את החתום בקפיצה ובקול נצב למעלה על הקורטה סי ♭ ולמטה על היסודי ותנועה ג. חותמת

והנראה לי שנוסח זה לקוח הוא מנוסח איוב של ספרדי המזרח, עיין בכרך ד' המספרים 152, 160, 184; וכרך ב' במבוא שם. — יתר הדוגמאות המובאות להפטרה נתבארו כבר בכרך כ' במבוא.

3. נוסח שיר השירים: 52, 53, 54, 286, 287. הדוגמאות 52, 54 מפַּס, 53 ממוגדור, 286, 287 מגיבראלתר. נוסח שיה"ש מבואר ג"כ בכרך ב'.

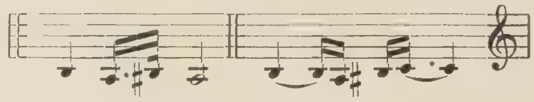
4. נוסח איכה: 259, 260, 291, 292.

נעימות קינות: 257, 258, 261, 262.

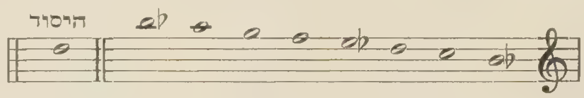
נוסח איכה בארתי בכרך ד' ע' 100 וכ"ו, עיין שם. — נעימות הקינות נמצאות ברבן גם בנוסח ספרד ואיטליה וכבר בארתי אותן בכרך ד' ע' 114—115, עיין שם. מלבד אחדות מהן ואלו הן: 257 „לפדות עם דל בגלות מוני", רשות לקדיש לשבתות שבין י"ז בתמוז וט' באב. וזהו רק לפי מנהג מרוקו, כי עפ"י

ר"ל סול בחבור עם הטון שלמעלה הימנו מתעלה סול♯ או לסול× וכן הסקונדה סי♭ שאת השנוי הזה נמצא גם ביתר המרכזים. אולם השנוי של הסקונדה שלמטה מהיסודי מיוחד הוא ליהודי מרוקו וטוניס ומהם עבר השנוי הזה גם לאיטליה וצרפת, אמשטרדם ולונדון. אך בשעה שבמרוקו וטוניס השנוי הזה מתבלט רק בעליה, הנה באירופה נקבע שנוי זה לתמיד, וכן נקבע גם הגבהת הסקונדה שלמעלה מהיסודי, (עיין הדוגמא לנוסח ספרדי צרפת, וספרדי אמשטרדם 9b ונוסח איטליה בכרך ב' ע' 36—37) וכן בהדוגמא לקה"ת של ספרדי אמשטרדם הלקוחה מתוך המבוא לתנ"ך יאבלונסקי, ברלין 1699, מסומן השנוי של הסקונדה שלמעלה מהיסודי וגם זה שלמטה הימנו, ובדוגמת לונדון רק בסקונדה שלמעלה. ועוד שנוי ישנו והוא שגם הסקסטה, כשהיא טרצה למטה מהיסודי, מגבהת היא במרוקו רק ברבע, כמו יתר ההגבהות הנזכרות שהן במרוקו רק רבע, או לכל הפחות בלי דיוק קבוע, בין רבע למחצה, ובאירופה מגבהת היא במחצה. ונביא לוח מנגינות מרוקו, איטליה, אמשטרדם, צרפת ולונדון[1] (302).

שנויים כאלה יסודם כנראה ע"י השפעת הנגינה הערבית אשר בצפון אפריקה, ועדיין אין אנו יודעים אם נתהוו ע"י הערבים־המערבים או אם גם המה השפעו מהברברים, תושבי הארץ העתיקים. — במקם ערק[2] משתמשים המערבים בהגביהם את הסקונדה שלמטה מהיסודי, כגון

וכן נמצא שנוי זה גם בחזאם־אש־שיגה (עיין כרך ד' ע' 72). וכן אפשר לבאר גם את הגבהת הסקסטה כשהיא למטה מהיסודי מהעובדה שהיסודי איננו מדויק, ר"ל אין בינו ובין הסקונדה שלמטה הימנו מדרגה שלמה, אלא פחות רבע, כמבואר בכרך ד' בפרק הנגינה הערבית במקם ערק־שיגה ואוג, עיין שם. נמצא שלא טרצה שלמה בין היסודי להסקסטה (למטה), כי אם פחות רבע, מה שנותן לה טעם של טרצה קטנה, ובאירופה יש שמעטו את הטרצה הזאת לקטנה ויש שעשוה גדולה. העתקת דוד פינא (אמשטרדם 1699) מסוף המאה הי"ז מוכיחה שקריאת התורה לא נשתנתה מאז. גם בהעתקה זו בולטים החצאים. הסלם הוא באמת

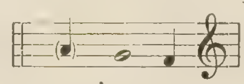

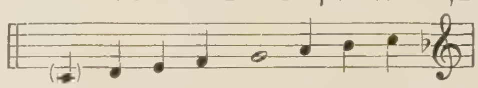
אלא שהטרצה והסקונדה שלמטה מהיסודי והסקונדה שלמעלה הימנו לפעמים מתעלים בחצי

הסוף־פסוק חותם בהחלקה אל הסקונדה דו', כדרך כמה מרכזים ובמבוא לכרך ב' הערנו על זה. — גרוע בדיוק העתקתו הוא ברטולוצי. כמעט שאין תנועה בנוסח התורה כלל, אלא כל הטעמים קבועים על טון או שנים. והבאנו את העתקתו רק להראות שעל כל פנים הבסיס משותף הוא.

אשת חיל (73) אומרים במוגדור בנוסח התורה, אולם בפס (69) אומרים בנוסח תהלים ג'. 271 טעמי תורה לפי פֵּס, 272 היא דוגמא לקריאת פֵּס .273—274 מַמרוֹכֶּש. 275—276 ממוגדור. 277—278 מגיבראלטר. — 288 קריאת התורה לפסח בגיבראלטר, אולם ספק בידי אם דוגמא זו אמתית היא. בכל אפן אין ליהודי מרוקו נוסח מיוחד לקה"ת בפסח. ונראה שהוא דומה ל„אז ישיר" לשלש רגלים לקרפנטרץ, ועיין להלן בנעימת „אז ישיר".

2. נוסח נביאים: 1, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 296, 297, 298, 299, 300, 301. מספר ו' הוא ל„ותתפלל חנה" שנוהגים בפֵּס לומר בנוסח נביאים כנ"ל. נוסח זה בצורה המרוקנית מצומצם מאד, בסך הכל מתנועע הוא על הטונים ונמצא נוסח זה בקבלת ספרדי לונדון מפותח יותר, בסלם של קורטה למעלה מן היסודי וקורטה למטה הימנו

[1] מרוקו, מחקובץ 267; איטליה, קונסולו 443; צרפת, נומבורג, אגודת שירים 62; אמשטרדם מפי החזן שם בלנס; אמשטרדם 1699 מתוך תנ"ך הוצ' יאבלונסקי והטעמים העתק מאת הרופא דוד פינא.

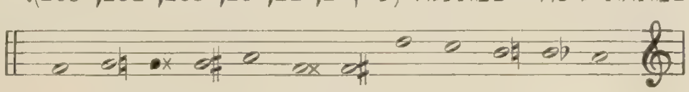
[2] לכמן בנ"ל, דוגמאות ע' 7. איטליה 1727 העתק ברטולוצי.

3. נוסח שיר השירים: 52, 53, 54, 286, 287.
4. – איכה: 259, 260, 291, 292.
– קינות: 257, 258, 261, 262.
5. – רות: 281, 282, 283.
6. – אסתר: 285, 286, 289, 290.
7. – קהלת: 284.
8. – משלי: 293, 294.
9. – איוב: 295.
א. 10. – תהלים: 9b, 15.
ב. 10. – – 9a, 164.
ג. 10. – – 13, 16, 17, 18, 69, 135, 192, 209.
ד. 10. – – 20, 21, 22, 28, 55, 56, 61, 77, 83.
ה. 10. – – 57.
ו. 10. – – 88, 91, 92, 134, 195.
ז. 10. – – 98.
ח. 10. – – 8, 211.
ט. 10. – – 194, 196.
א. 11. – תפלה: 14, 19, 23, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 80, 89, (96, 97), 151, 154, 156, 171, 178, 181, 184, 191, 198, 204, 205, 206, 207, 211, 212, 216, 220, 221, 224, 226, 228, 242, 243, 244, 246, 248, 249, 250; 118, 119, 123.
ב. 11. – – 30, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 62, 81, 122, 161, 176, 177, 180, 182, 197, 200, 201, 230.
א. 12. – סליחות: 101, 111, 120, 221, 143, 195, 223.
ב. 12. – – 102, 140, 141, 159, 160, 260, 263.
ג. 12. – – 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 116, 127, 139.
ד. 12. – – 112, 153, 218, 227, 232, 235, 239, 256?
ה. 12. – – 113, 150, 158.
ו. 12. – – 142, 152, 162.
ז. 12. – – 145, 253.
א. 13. – תפלה לימ"ן: 106, 133, 146, 177, 178, 181, 190.
ב. 13. – – – 170, 171, 237, 240, 243.
14. – משנה: 58, 72, 75.

הנעימות שאינן נכללות בנוסחאות: 3, 11, 25, 33, 34 59, 60, 63, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 74, 76, 78, 82, 84, 85, 86, 87, 90, 93, 94, 95, 117, 124, 133, 136, 137, 144, 165, 167, 169, 172, 174, 189, 203, 206, 213, 215, 218, 253, 254. — 10, 131, 148, 149, 173, 247. — 4, 5, 7.

1. נוסח התורה: 2, 6, 24, 26, 40, 73, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 280, 302.

2. ותתפלל חנה לשחרית, שנוהגים גם הפרסים (כרך ג' ע' 30) והחלבים (כרך ד' 17) לזמר, מקורה ממוגדור, כי בפס מזמרים את זה בנוסח נביאים, וכן גם החלבים. והנה נוסח התורה, סלמו ואפיו מבואר בכרך ב' ע' 10 וכ"ו ושם מובא (ע' 35) דוגמא לקה"ת המרוקנים שהוא מתוך קליטה פונוגרפית (ע' 10). — סלמו של נוסח התורה הוא הסלם הערקי או הדורי. אולם בצורתו המרוקנית חלו במדרגותיו אי אלו שנויים, כגון המדרגה שמתחת ליסודי שמתעלה (עיין 2, 24, 26, 263, 264, 265).

טולידאנו שם אומר „הצד"י השי"ן והסמ"ך מבטאים הם יהודי מארוקו כהברת הסמ"ך במבטאה המזרחי (?) והתי"ו יבטאו ג"כ כשי"ן רפויה".

ההברות.

הברות קצרות:

ִ | i גרמנית קצרה.

ֶ | ê גרמנית הנוטה לחירק, אולם לפני ח, ע, צ, ק יתרחב לe פתוחה.

ַ | a — פתוחה.

ָ | o — — וקצרה.

ֻ | u — קצרה.

הברות ארוכות:

ִי | i גרמנית ארוכה.

ֵי, ֶ | ê גרמנית הנוטה לחירק וארוכה ומבטאה כמו הסגול לכל דבר: מבטאים, יֵשׁ = jîs, חֵלֶק = hîleq; שֶׁנֶּאֱמַר = siniĕmâr. אולם בכדי לא להכביד על הקורא העתקתי צרי, סגול ê. — במוגדור מבטאים צרי וסגול יותר רחב.

ָ | a גרמנית ארוכה ורחבה. אולם לפני ח, ט, ע, צ, ק, ר ההברה מתערפלת לo עמומה ומוצאה כמוצא האותיות האלו, מן הגרון.

ֹ, וֹ | ô, הברתה משונה ודומה להברת הדגיסטנים, הרכבה של ĭ + ö + u כלומר i קצרה בכווץ השפתים ואח"כ ö ובסוף u קצרה. במוגדור כמו חולם ספרדי.

וּ, ֻ | u ארוכה גרמנית.

השוא נע והחטפים כהספרדים. וכן מלעיל ומלרע ודגש חזק ונגינת המלים.

נגינת בית־הכנסת של יהודי מרוקו מהסוג המעורב של התושבים העתיקים ושל גולי ספרד שהזכרנו לעיל מיוחדת היא באפיה. פשטות פרימיטיבית בה, ה ב ר י ת = סִילַבִית היא עוד יותר מאשר הנגינה התימנית; גבולה מצומצם ולעתים רחוקות תעבר את גבול האוקטבה. יש בה כמה נגונים משותפים גם לספרדים, אפס בנגינה המרוקנית נפשטו הנגונים הללו מכל קישוטים סלסוליים ונשאר רק מַצַּבְתָּם, שִׁלְדָּם. או אפשר שכך היתה צורתם מעיקרם ורק בפי הספרדים נסתלסלו ונתקשטו. וכן מוצאים אנו נוסחאות תימניים בנגינה המרוקנית ואינו ידוע כיצד באו אליהם, או איזה דרך חדרו גנזי תימן לפאתי מערב. או אפשר להיפך המערבים השפיעו על התימנים — מה שקשה להאמין, שהרי לא מצינו בהיסטוריה ה י ד ו ע ה לנו, ה נ ג ל י ת לנו כהיום הזה, שום מגע ומשא בין שני המרכזים הללו. וגם רואים אנו שהנוסחאות הללו הם חלקים מתוך הגוף השלם של הנגינה התימנית. על דבר הסלמות ומדרגותיהם אשר בהם נגינות יהודי מרוקו קבועות, נדבר למטה, כאן עלינו להעיר שגם בנגינת בית־הכנסת שלהם אין הסלם החג'אזי בנמצא כלל, אעפ"י שלשכניהם הערבים ישנו[1]. — כך בנגינות התפלה, מה שאין כן בנגוני ה פ ז מ ו נ י ם, כי הם רבם ככלם ערביים, ספרדיים, איטלקיים, למרות כחו של ה נ ו ֹ ס ֵ ח ַ[2] = המלחין, המחבר־נגונים היהודי המרוקני, אם כי הוא מ ח ד ש נגונים לפי דעתו, אך באמת אין הוא אלא מ ת א י ם נגונים זרים או מ ח ק ה אותם.

ואלה הם הנוסחאות אשר נגינות בית־הכנסת של יהודי מרוקו קבועים בהם, מלבד נגינות שאינן נכללות בנוסחאות, ונקראם נגונים חפשיים.

1. נוסח התורה: 2, 6, 24, 26, 40, 73, 263, 264, 265, 266, 267, 280, 302, 268, 269, 270.
2. נביאים: 1, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 296, 297, 298, 299, 300, 301.

[1] עיין Salvador Daniel, La musique Arabe, Alger 1863, ובתרגום אנגלי ע' 225 וכ"ו הוא הסלם אֶצְבַּין המקביל לחג'אז. Lachmann, Die Musik der tunisischen Städte, Archiv für Musikwissenschaft 1922, S. 143, 153.

[2] יהודי מרוקו קוראים ליוצר נגינה נוֹסֵחַ ויהודי סוריה מְחַדֵּשׁ. וכן אומר ר' ישראל נג'ארה „לחן מחודש חדשתי אני", זמירות ישראל ויניציאה שנ"ט, שש פעמים בששה פזמונים.

הדקים של כלי המוצא[1]. גם במסירת המבטא המרוקני נטיתי מדרך הכתיב שהחזיקו בו הבלשנים בזמן האחרון[2] כי כוונתי היא רק לתת אפן קל ומובן להבין את דרך המבטא, בלי תורות וחוקים וצורות אותיות משונות שרק בעלי מקצע, בלשנים נזקקים להם.

האותיות	העתקתן: פס	העתקתן: מוגדור	האותיות. אופן בטוין
א	ʾ	ʾ	כרגיל. טולידנו, תולדות ישראל במרוקו ע׳ 213, אומר „האלף יש מקומות בדרום מרוקו שיבטאוה כעין, ואם ירצו לומר „אני ראיתי" יאמרו „אני רעיתי".
בּ	b	b	כרגיל.
ב	b̲	b̲	כמו הבבלים והתימנים; בערי החוף כמו w גרמני או v אנגלי, וכמו הספרדים; באלגיר כמו בּ.
גּ	g	g	g גרמני קשה.
ג	ḡ	ḡ	כמו הבבלים והתימנים.
דּ	d	d	d אנגלי.
ד	d	ḏ	בפס כמו דּ, במוגדור דזל ערבי וכמו הבבלים והתימנים.
ה	h	h	h אנגלי, אוירית.
ו	w	w	و ערבי וכמו הבבלים והתימנים.
ז	z	z	ز — — — —
ח	ḥ	ḥ	ح — — — —
ט	ṭ	ṭ	ط — — — —
י	j	j	כרגיל.
כּ	k	k	—
ך, כ	ḫ	ḫ	שווייצרי, כרגיל.
ל	l	l	רכה, כרגיל.
מ	m	m	כרגיל.
ן, נ	n	n	
ש, ס	s	s	כמו ś בדרום גרמניה בהתחלת המלה ובאנגלית s הרגילה, שהיא אינה חריפה ונוטה קצת ל sh.
ע	ʿ	ʿ	ع ערבית.
פּ	p	p	כרגיל.
פ	f	f	
צ	ṣ	ṣ	ص ערבית.
ק	ʾ	q	בפס כמו הקוף הערבית בסוריה, היינו בהבלעה כמו א בהתחלת התנועה; אולם נשמעת בסוף ההברה, במוגדור ق ערבית נשמעת.
ר	r	r	r — לשונית.
שׁ	s	š	בפַס אין הבדל כל שהוא בין ס לשין, במוגדור הוא קצת יותר נשימית.
תּ	t	t	כתת׳ הערבית.
ת	ts	tz; t̲	בפס תמיד t + s או t + z, במוגדור לפעמים כמו t נשימית היינו t + h. ולא th אנגלי כהברת הבבלים והתימנים.

[1] להעתיק בדיוק את המבטא של בני אדם, דבר קשה וכמעט מן הנמנע הוא, ולא יועילו כל התחכמות שבעולם להעלות בכתב את הגוונים השונים של הקול. ועיין מה שכתבתי בכרך ד׳, נגינות ספרדי המזרח, ע׳ 41.

[2] הבלשנים בלשונות שֵם מבני ברית ובפרט שאינם בני ברית הרבו לבקר את אפן העתקתי את המבטאים השונים שלא לפי המקובל אצלם בשנים האחרונות, סדר שהוא מֻרכב מאד, ובודאי לא יאריך ימים, כשם שהסדרים הקודמים לא האריכו ימים. בפרט הבלשנים קאהלה ובויאר, גרמנים נוצרים, שהטיחו דברים בשטחיות ובאי ידיעה כל שהיא במסורת היהודית החיה. ועיין Historische Grammatik d. hebr. Sprache, Halle a. S. 1922, p. 170—172 אחרי שמביא את כל תכן מאמרי ההברההעברית וכ"ו הנ"ל, מעיר שמצא ע"י איזה אדם (יהודי אשכנזי־פולני) שבתאורי את ההברה האשכנזית ישנה אי־דיקניות. ומזה מקיש המחבר על השאר! — כך יכולים לשפט מחטטים בספרי דקדוק שרואים הברה אך אין שומעים אותה; ר"ל לומדים ההברה מפי הראיה ולא מפי השמיעה!

הכרך החמשי של אוצר נגינות ישראל מכיל את נגינות בית־הכנסת של יהודי מרוקו, או המערב.

הקבוץ הזה בצפון אפריקה, אעפ״י שעתיק הנהו וראשיתו עוד מזמן הבית השני, חליפות ותמורות חלו בו; נדודים ממקום למקום ומארץ לארץ במשך אלפים שנה בלבלו בו יסודות שונים. מחלקים את יהודי מרוקו לשני סוגים, לבני מערב הפנימי, הם היהודים הברברים היושבים בפנים הארץ ובהרים והמה עוד שרידים מהקבוץ היהודי העתיק. הסוג השני הם בני מערב החיצוני, והם היהודים היושבים בערי החוף, בצפון ובמערב הארץ, גולי ספרד ופורטוגל שהתישבו בארץ, ומהם המדברים עוד, לכל הפחות בביתם, ספרדית והחיים על פי מנהג הספרדים. בשעה שיהודי מערב הפנימי לשונם ערבית בלולה. צאצאי הספרדים עולים בהשכלתם ובהתפתחותם על התושבים העתיקים. אולם יש עוד סוג והוא כנראה התערבות והתמזגות שני הסוגים. הם היושבים בערים בפנים הארץ, יש בהם קצת מהספרדים וקצת מהברברים.

אך באמת קשה להציב גבולין. כי בזמן שהישוב הספרדי היה קיים כמה מהמרוקנים התישבו בספרד, עד כי חלק גדול מהישוב הספרדי אפשר שמקורו מרוקו היה; כמה מיהודי מרוקו התישבו כבר לפני שבע מאות ושמנה מאות שנה במצרים ובסוריה; כמה מהם התישבו במאות האחרונות באיטליה, באמשטרדם, בפריז ובלונדון. וכן התישבו כמה מיהודי ארצות אחרות ואפילו מבבל[1] [2] במרוקו.

עובדה זו השפיעה על מנהגי התפלה והעבודה ועל נגינת בית־הכנסת. כי מוצאים אנו נגינות מרוקו הדומות לנגינות הספרדים ויש מהן דומות לנגינות ספרדי אירופה ויש מהן דומות לנגינות סוריה. אבל מה שמפליא ביותר הוא, שישנן נגינות מרוקו הדומות לנגינות יהודי תימן.

בבית כנסת אחד „אבן־דאנאן“ בפַס ישנו נוסח מיוחד בכ״י והחכם בן־שמעון מרוקני מתושבי ירושלם הדפיס רק את הפיוטים ממנו ולא את שנויי הנוסחאות של התפלה. אולם הספר הזה „אהבת הקדמונים“ ירושלם תרמ״ט, יקר המציאות הוא. — מלבד פַס, מחזיקים יהודי מרוקו בנוסח ספרד[3].

הנגינות שבקבץ זה מקורן ברובן בפַס והעתקתי אותן מפי חזני פַס שמקרוב באו לירושלם וחלק מהן ממוֹגַדוֹר אשר במערב המדינה והם מסומנים בתכן בכוכב* .על דבר ההבדלים נדבר בפרק הבא.

הברתם העברית של יהודי מרוקו מיוחדת היא במינה וכבר דברתי בה במקומות אחרים[4]. בקבץ נתתי את מבטא פַס ואת מבטא מוגדור עד כמה שאפשר היה להעלות בכתב את הצלילים הדקים מן

---

[1] כגון אבי דונש המדקדק הידוע, לברט הבבלי, שהתישב במרוקו. ועיין טולידנו, תולדות ישראל במארוקו, ירושלם תרע״א ע׳ 15 וכ״ו.

[2] כמעט בזמן אחד עם דונש בא מבגדד ר׳ נחום החזן אלבַרדאני אל המערב, אפשר לקירואן, ומשם הלך לאנדלוסיא ועשה מסחר בכחל (פוך) ובספרים ומשם הלך למצרים, לרמלה ולירושלם ונפטר שם. הוא היה, מלבד סוחר, גם פיטן ומזמר „הנה ישראל בביתו נאגדים ורצפי ינאר בפי נחום תמודים“, כלומר יודע נחום לזמר פיוטי ינאי. ובמקום אחר נאמר „זני זמרו בתורת אל ולא זר, גינת ביתנו ינאי ואלעזר“ ר״ל פיוטי ינאי ואלעזר הקליר. — מתוך הגניזה שבמצרים פרסם יעקב מאנן בהרבעון היהודי־האנגלי כתב בי״ד על דבר החזן נחום ברדאני: „מעשה . . . בא לפנינו אל שער הישיבה . . . ר׳ ינאי בי״ר נחום אלברדאני החזן קובלים ואומרים כי הזקן רבנא נחום החזן אלברדאני שיגר מן המערב סחורה הנודע כחל עם ספרים תלמוד וזולתן אל מדינת מצרים. שוב מינה ר׳ הילל בן יצחק לקבל הכל ולמכור הסחורה ולעלות בספרים לירושלם ובא וקיבל הכל ומכר אל כחל וקיבל דמיו ועלה בספרים לירושלם ואחר כן נתן רבנא נחום הזקן אל ברדאני אבי אבינו לבנו ר׳ ינאי אבינו הסחורה אל כחל והספרים מתנת גמורה באגב וקני ועכשו כבר מת הזקן רבנא נחום החזן ור׳ ינאי אבינו“. — J. Q. R. IX 1918, 152

[3] ע״ד המחלוקת בין גולי ספרד והתושבים, הדומה למחלוקת הספרדים בסוריה ובתורקיה שהבאנו בכרך ד׳, ראה טולידנו בנ״ל ע׳ 69. — כבר בהמאה הי״ד והט״ו פוגשים אנו קהלות מערביות בדמשק, בצפת, במצרים וכיו״ב.

[4] עיין השלח כרך כ״ה, ההברה העברית; Die gegenwärtige Aussprache des Hebräischen etc. Monatsschrift für die Wissenschaft des Judentums. 1913.

No. 287.	Inton. Cant.	טעמי שיה"ש	page 110	עמוד
- 288.	Cant. V 1; VIII 5—6	שיה"ש ה' א'; ח' ה'—ו'	- 110	-
- 289.	Inton. Esther	טעמי אסתר	- 110	-
- 290.	Esther III 13; VIII 10	אסתר ג' י"ג; ח' י'.	- 111	-
- 291.	Inton. Lament.	טעמי איכה.	- 111	-
- 292.	Lament. I 14	איכה א' י"ד	- 111	-
- 293.	Prov. I 1—16	משלי א' א'—ו'	- 112	-
- 294.*	-	-	- 112	-
- 295.	Job III 1—8	איוב א' א'—ח'	- 112	-
- 296.	Indon. Proph.	טעמי נביאים	- 113	-
- 297.	Jos. I 14	יהושע א' י"ד	- 113	-
- 298.	Inton. Haftara (Italy)	טעמי הפטרה (איטלקי)	- 114	-
- 299.	- Proph. -	- נביאים -	- 114	-
- 300.	- - -	- - -	- 114	-
- 301.	Jos. I 14	יהושע א' י"ד	- 115	-
- 302.	Pent. Table	לוח משוה לטעמי תורה.	- 116	-

No. 239.	uḇĕḫên ul'ḫa ta'ăle	ובכן ולך תעלה	page 92	עמוד
- 240.	ĕlôhênu . . . hĕjê im pifijôţ	אלהינו . . . היה עם פיפיות	- 92	-
- 241.	aromimḫa ḥiz'i	ארוממך חזקי	- 93	-
- 242.	atta kônanta	אתה כוננת	- 93	-
- 243.	wĕsamaḫ sĕtê jadaw	וסמך שתי ידיו	- 94	-
- 244.*	- - -	- - -	- 94	-
- 245.*	anna dĕ'aḇ	אנא כעב	- 94	-
- 246.*	ašamnu mikkol 'am	אשמנו מכל עם	- 94	-
- 247.*	aţanu lĕḥallôţ	אתאנו לחלות	- 95	-
- 248.	wĕhakkôhănim	והכהנים	- 95	-
- 249.	wĕḫaḫ haja mône	וכך היה מונה	- 96	-
- 250.	asrê ha'am	אשרי העם	- 96	-
- 251.	jĕhi rasôn	יהי רצון	- 96	-
- 252.	ja ajôm	יה איום	- 97	-
- 253.	êl nôra	אל נורא	- 97	-
- 254.*	- -	- -	- 97	-

קינות. VI. Qinôţ.

- 255.	s'ĕ'ê 'eljôn	שעה עליון	- 98	-
- 256.	jôsêḇ bassammajim	יושב בשמים	- 98	-
- 257.	lifdôţ 'am	לפדות עם	- 98	-
- 258.	halfanôflim	הלנופלים	- 98	-
- 259.	êḫa	איכה	- 98	-
- 260.	ăni haggeḇer	אני הגבר	- 99	-
- 261.	ălêḫem 'êda	אליכם עדה	- 99	-
- 262.	sômrôn 'ôl tittên	שמרון קול תתן	- 99	-

Inton. of the Bibel. טעמי תנ"ך. VII. Bibelintonationen.

- 263.	Inton. Pent.	טעמי תורה	- 100	-
- 264.	Exod. III 17—18	שמות ג י"ז—י"ח	- 100	-
- 265.	Inton. Pent.	טעמי תורה	- 100	-
- 266.	Exod. XII 21—22	שמות י"ב כ"א—כ"ב	- 101	-
- 267.*	Inton. Pent.	טעמי תורה	- 101	-
- 268.*	Exod. XII 21—22	שמות י"ב כ"א—כ"ב	- 102	-
- 269.	Inton. Pent.	טעמי תורה	- 102	-
- 270.	Gen. XXV 19—20	בראשית כ"ה י"ט—כ'	- 102	-
- 271.	Inton. Proph.	טעמי נביאים	- 103	-
- 272.	Jos. I 14	יהושע א' י"ד	- 103	-
- 273.	Inton. Proph. (Haftara)	טעמי הפטרה	- 103	-
- 274.	Jos. I 14	יהושע א' י"ד	- 103	-
- 275.*	Hafṭara Rec. I 1—2	הפטרה מלכים א' א'—ב'	- 104	-
- 276.	Inton. Proph.	טעמי הפטרה	- 104	-
- 277.	Jos. I 14	יהושע א' י"ד	- 104	-
- 278.	Jes. I 1	ישעיה א' א'	- 105	-
- 279.*	-	-	- 105	-
- 280.	Pent. Exod. XII 21—22	שמות י"ב כ"א—כ"ב	- 106	-
- 281.	Inton. Ruth	טעמי רות	- 106	-
- 282.	Ruth I 1—3; IV 1—2	רות א' א'—ג; ד' א'—ב'	- 106	-
- 283.*	- -	- -	- 107	-
- 284.	diḇrê 'ôheleţ	דברי קהלת	- 108	-
- 285.	wajhi bimê aḥaswêrôs	ויהי בימי אחשורש	- 108	-
- 286.*	- - -	- - -	- 109	-

No. 187.	ădônaj sama'ti	ה׳ שמעתי	page 76	עמוד
- 188.	ʿêṯ saʿărê	עת שערי.	- 77	-
- 189.*	- -	- -	- 77	-
- 190.*	ʿala elôhim	עלה אלהים.	- 77	-
- 191.	hammeleḇ ădônaj	המלך ה׳.	- 78	-
- 192.	lamnaṣṣêaḥ liḇnê ʾôraḥ	למנצח לבני קרח	- 78	-
- 193.	ădônaj beʾôl sôfar	ה׳ בקול שופר.	- 78	-
- 194.	ʿala ĕlôhim	עלה אלהים.	- 79	-
- 195.	baruḇ . . . ʾôl sôfar	ברוך . . . קול שופר	- 79	-
- 196.	asrê haʿam	אשרי העם	- 79	-
- 197.	atta zôḇêr	אתה זוכר	- 80	-
- 198.*	ôḥila laêl	אוחילה לאל	- 80	-
- 199.	hajjom heraṯ ʿôlam	היום הרת עולם	- 81	-
- 200.	atta niglêṯa	אתה נגלית	- 81	-
- 201.	mi êl kamôḇa	מי אל כמוך	- 82	-
- 202.*	waăni ṯefillaṯi	ואני תפלתי.	- 82	-
- 203.	lĕḇa êli	לך אלי	- 83	-
- 204.	sëmaʿ ʾôli	שמע קולי	- 83	-
- 205.	kal nidrê	כל נדרי	- 83	-
- 206.*	šëmaʿ qôli	שמע קולי	- 84	-
- 207.*	bišiḇa šel maʿla	בישיבה של מעלה	- 84	-
- 208.*	kal niḏrê	כל נדרי	- 85	-
- 209.	tĕfilla lĕḏawiḏ	תפלה לדוד	- 85	-
- 210.*	ki bajjôm hazze	כי ביום הזה	- 86	-
- 211.*	tĕfilla lĕḏawiḏ	תפלה לדוד	- 86	-
- 212.	anna ădônaj	אנא ה׳	- 86	-
- 213.	anna bĕʾorênu	אנא בקראנו	- 86	-
- 214.	ribbôno sel ʿôlam	רבונו של עולם	- 86	-
- 215.*	anna bĕqorênu	אנא בקראנו	- 87	-
- 216.*	ĕlôhênu . . . al taʿas	אלהינו . . . אל תעש	- 87	-
- 217.	ʿal ḥeṭ	על חטא	- 87	-
- 218.	addir wénaôr	אדיר ונאור.	- 88	-
- 219.	saḥar ăḇaʾesḇa	שחר אבקשך	- 88	-
- 220.*	ribbônô sel ʿôlam	רבונו של עולם	- 88	-
- 221.*	ḥaṭanu ṣurênu	חטאנו צורנו	- 88	-
- 222.*	raḥum wĕḥannun	רחום וחנון	- 88	-
- 223.*	lémiṯwadde	למתודה	- 88	-
- 224.*	maḥĕ umassê	מחי ומסי	- 89	-
- 225.*	êleḇa ădônaj	אליך ה׳	- 89	-
- 226.	ḥasti wĕlô hiṯmahmati	חשתי ולא התמהמהתי	- 89	-
- 227.	jaʿăne bĕḇôr aḇoṯ	יענה אבות	- 89	-
- 228.	kol bĕruê	כל ברואי.	- 89	-
- 229.	ădônaj negdĕḇa	ה׳ נגדך	- 90	-
- 230.	ĕlôhim êli atta	אלהים אלי אתה	- 90	-
- 231.	sinanim	שנאנים	- 90	-
- 232.	uḇeḇên naqdisaḇ	ובכן נקדישך	- 90	-
- 233.	uḇéḇên ulḇa taʿăle	ובכן ולך תעלה	- 91	-
- 234.	barĕḇu ădônaj	ברכו ה׳	- 91	-
- 235.*	uḇḇên naqdisaḇ	ובכן נקדישך	- 91	-
- 236.*	ĕlôhim el mi	אלהים אל מי	- 91	-
- 237.	jĕḇoreḇĕha	יברכך (כהנים)	- 91	-
- 238.	uḇḇên naʾedisaḇ	ובכן נקדישך	- 92	-

No. 137.	lĕḇa ădônaj haṣĕda'a	לך ה׳ הצדקה	page 63	עמוד
- 138.*	- - -	- - -	- 63	-
139.	lĕmaʿanḇa ĕlôhaj	למענך אלהי	63	-
- 140.	sêḇeṭ jĕhuda	שבט יהודה.	- 63	
- 141.	êl meleḇ jôsêḇ	אל מלך יושב	- 64	-
- 142.*	- - -	- - -	- 64	-
- 143.*	wajjaʿăḇôr ădônaj	ויעבר ה׳.	- 65	-
- 144.	lĕmitwadde	למתודה	- 65	
- 145.*	raḥămana idkar lan	רחמנא אדכר לן	- 66	-
- 146.*	adonaj hu haĕlôhim	ה׳ הוא האלהים	- 66	-
- 147.	atanu lĕḥallôṯ	אתאנו לחלות	- 66	-
- 148.	pĕrôq ja'ă'ôḇ	פרק יעקב	- 66	-
- 149.	maḥê umasê	מחי ומסי	- 66	-
- 150.	êleḇa ădônaj	אליך ה׳	- 66	-
- 151.	aḇinu aḇ haraḥăman	אבינו אב הרחמן	- 66	-
- 152.*	ădônaj meleḇ	ה׳ מלך	- 67	-
- 153.*	bĕṭerem šĕḥaqim	בטרם שחקים	- 67	-
- 154.*	ʿănênu ĕlôhê	עננו אלהי	- 67	-
- 155.*	ădônaj ḥanênu	ה׳ חננו	- 67	-
- 156.*	ĕlôhênu šebbaššamajim	אלהינו שבשמים	- 67	-
- 157.*	têʿanu	תענו	- 67	-
- 158.	šômêr jisraêl	שומר ישראל	- 67	-

Songs for the high Feast. לימים נוראים. V. Gesänge für die H. Feiertage

- 159.	aḥôṯ qêṭanna	אחות קטנה.	- 68	-
- 160.	ḥôn taḥôn	חון תחון.	- 68	-
- 161.	baruḇ . . . ăšer bidḇarô	ברוך . . . אשר בדברו	- 68	-
- 162.*	aḥôṯ qĕṭanna	אחות קטנה.	- 69	-
- 163.*	uḇjôm simḥaṯḇem	וביום שמחתכם	- 69	-
- 164.*	halĕluja	הללויה	- 69	-
- 165.	ĕlôhaj al tĕdinêni	אלהי אל תדינני	- 69	-
- 166.	rĕʿê bĕšiḇtĕḇa	רעה בשבתך	- 70	-
- 167.*	jiḡdal	יגדל.	- 70	-
- 168.*	ĕlôhaj al tĕdinêni	אלהי אל תדינני.	- 70	-
- 169.	s'ôêf kĕmô êḇed	שואף כמו עבד	- 71	-
- 170.	sôfêṭ kol haareṣ	שופט כל הארץ	- 71	-
- 171.	šĕfal ruaḥ	שפל רוח.	- 71	-
- 172.	jĕdê rasim	ידי רשים	- 71	-
- 173.*	šôfêṭ kol haareṣ	שופט כל הארץ	- 72	-
- 174.*	jĕdê rašim	ידי רשים	- 72	-
- 175.	jitgadalal	יתגדל.	- 72	-
- 176.	uḇḇên tên paḥdĕḇa	ובכן תן פחדך	- 72	-
- 177.*	ădônaj šamaʿti	ה׳ שמעתי	- 73	-
- 178.*	zoḇrênu lĕḥajjim	זכרנו לחיים.	- 73	-
- 179.	uḇḇên tên kaḇôd	ובכן תן כבוד	- 74	-
- 180.	uḇḇên saddi'im	ובכן צדיקים	- 74	-
- 181.*	uḇḇên tên paḥdĕḇa	ובכן תן פחדך.	- 74	-
- 182.	ĕlôhênu . . . mĕlôḥ	אלהינו . . . מלך	- 75	-
- 183.*	ki atta ădônaj	כי אתה ה׳.	- 75	-
- 184.*	uḥṭôḇ	וכתב	- 76	-
- 185.*	hăjjôm tĕamĕṣênu	היום תאמצנו	- 76	-
- 186.*	lĕmaʿanḇa ĕlôhaj	למענך אלהי	- 76	-

Songs for the Festivals. .למועדים III. Gesänge für die Festtage.

No. 88.	halĕluja . . . ʿabdê	הללויה . . . עבדי	page	52	עמוד
- 89.*	-	-	-	52	-
- 90.*	piṭḥu li saʿarê	פתחו לי שערי	-	52	-
- 91.*	jôhalĕluḇa	יהללוך	-	52	-
- 92.	hôḏu ladônaj	הודו לה׳	-	53	-
- 93.	sifaṯ rĕbibim	שפעת רביבים	-	53	-
- 94.	mĕḫasse samajim	מכסה שמים	-	53	-
- 95.	lĕsôni kônanta	לשוני כוננת	-	53	-
- 96.*	šĕzufaṯ šemeš	שזופת שמש	-	54	-
- 97.*	êl ḥaj	אל חי	-	54	-
- 98.	bĕgismê	בגשמי ברכה	-	54	-
- 99.	lĕmaʿanaḇ ĕlôhênu	למענך אלהינו	-	55	-
- 100.	anna êl eḥaḏ	אנא אל אחד	-	55	-
- 101.*	jihju lĕraṣôn	יהיו לרצון	-	55	-
- 102.	ja ajôm	יה איום	-	56	-
- 103.	raḥămana idkar lan	רחמנא אדכר לן	-	56	-
- 104.	sĕmaʿ jisraêl	שמע ישראל	-	56	-
- 105.	ădônaj hu haĕlôhim	ה׳ הוא האלהים	-	56	-
- 106.*	šĕmaʿ jisraêl	שמע ישראל	-	56	-
- 107.	ădônaj meleḇ	ה׳ מלך	-	56	-
- 108.	ĕlôhênu sebbassamajim	אלהינו שבשמים	-	56	-
- 109.	ʿănênu ĕlôhê	עננו אלהי	-	56	-
- 110.	ădônaj ḥanênu	ה׳ חננו	-	56	-
- 111.	anna hôsiʿa na	אנא הושיעה נא	-	57	-
- 112.	kĕhôsaʿta	כהושעת	-	57	-
- 113.*	ăḏônaj meleḇ	ה׳ מלך	-	57	-
- 114.	anna êl na	אנא אל נא	-	57	-
- 115.	hôsiʿênu	הושיענו	-	57	-
- 116.	ʾôl mĕḇassêr	קול מבשר	-	57	-
- 117.*	šôḇeneṯ bassade	שוכנת בשדה	-	57	-
- 118.	ha laḥma	הא לחמא	-	57	-
- 119.	ma ništanna	מה נשתנה	-	58	-
- 120.*	qôl mĕḇassĕr	קול מבשר	-	58	-
- 121.*	jimlôḇ ăḏônaj	ימלך ה׳	-	58	-
- 122.	kamma maʾălôṯ	כמה מעלות	-	58	-
- 123.	baruḇ . . . ăser gĕalanu	ברוך . . . אשר גאלנו	-	59	-
- 124.	ki lô naʾe	כי לו נאה	-	60	-
- 125.	eḥaḏ mi jôdêʿa	אחד מי יודע	-	60	-
- 126.	ḥad gadja	חד גדיא	-	60	-
- 127.	amôn jôm ze	אמון יום זה	-	60	-
- 128.	sĕmôr libbi	שמור לבי	-	60	-
- 129.*	jaraḏ dôḏi	ירד דודי	-	60	-

.סליחות IV. Sĕliḥôṯ.

- 130.	jasên al têraḏam	ישן אל תרדם	-	61	-
- 131.	jĕʿiruni raʿjônaj	יעירוני רעיוני	-	61	-
- 132.	ădônaj ĕlôhê haṣĕḇaôṯ	ה׳ אלהי הצבאות	-	61	-
- 133.	ʿal hêḇali	על הכלי	-	61	-
- 134.	tĕfilla lĕḏawiḏ simaʿ	תפלה לדוד שמעה	-	62	-
- 135.	asrê jôsḇê lêṯeḇa	אשרי יושבי ביתך	-	62	-
- 136.	ben adam	בן אדם	-	62	-

No. 38. lĕêl baruh̠ . . . לאל ברוך page 36 עמוד
- 39. ki êl pôêl . . . כי אל פועל. - 36 -
- 40. sĕmaʿ jisraêl . . . שמע ישראל - 36 -
- 41. ĕmet̰ wĕjassib̠ . . . אמת ויציב. - 37 -
- 42. wĕneĕmar gôălênu . . . ונאמר גואלנו - 37 -
- 43. ădônaj sĕfat̰aj tiftaḥ . . . אדני שפתי תפתח - 37 -
- 44. naqdisah̠ . . . נקדישך - 38 -
- 45. jismaḥ môse . . . ישמח משה. - 38 -
- 46. ădônaj sĕfat̰aj tiftaḥ . . . אדני שפתי תפתח - 38 -
- 47. ket̰er jitĕnu lĕh̠a . . . כתר יתנו לך - 39 -
- 48. tikkanta sabbat̰ . . . תכנת שבת - 39 -
- 49. ĕlohênu . . . rĕṣê . . . אלהינו . . . רצה. - 40 -
- 50. jĕb̠oreh̠ ha . . . יברכך - 40 -
- 51.* - - . . . - - 40 -

Sabbathsongs. לשבת. II. Sabbatgesänge.

- 52. sir hassirim . . . שיר השירים - 41 -
- 53.* - - . . . - - - 41 -
- 54. Intonat. cant. . . . טעמי שיה"ש - 42 -
- 55. lĕhu neranĕna . . . לכו נרננה - 42 -
- 56. mizmôr lĕdawid . . . מזמור לדוד. - 43 -
- 57.* - - . . . - - - 44 -
- 58. bamme madliʾkin . . . במה מדליקין - 44 -
- 59. lĕh̠a dôdi . . . לכה דודי. - 45 -
- 60.* - - . . . - - - 45 -
- 61.* mizmôr šir lĕjôm haššabbat̰ . . . מזמור שיר ליום השבת - 45 -
- 62. barĕh̠u . . . ברכו - 46 -
- 63.* haškib̠ênu . . . השכיבנו - 46 -
- 64. jôm ha'ssissi . . . יום הששי - 47 -
- 65. jigdal . . . יגדל. - 47 -
- 66.* - . . . - - 47 -
- 67.* - . . . - - 47 -
- 68.* ădôn ʿôlam . . . אדון עולם - 47 -
- 69. êset̰ ḥajil . . . אשת חיל. - 48 -
- 70. bar jôḥaj . . . בר יוחאי. - 48 -
- 71. azammêr bisb̠aḥin . . . אזמר בשבחין - 48 -
- 72. Jĕṣiôt̰ hassabbat̰ . . . יציאות השבת - 48 -
- 73.* êšet̰ ḥajil . . . אשת חיל. - 48 -
- 74.* bar jôḥaj . . . בר יוחאי. - 48 -
- 75. kol jisraêl . . . כל ישראל - 49 -
- 76. ên dêlôhênu . . . אין כאלהינו - 49 -
- 77. asrê temimê dareh̠ . . . אשרי תמימי דרך - 49 -
- 78.* ên kêlôhênu . . . אין כאלהינו - 50 -
- 79.* ub̠a lĕṣijjôn . . . ובא לציון - 50 -
- 80.* waăni tĕfillat̰i . . . ואני תפלתי. - 50 -
- 81. ledawid baruh̠ . . . לדוד ברוך - 50 -
- 82. bĕmoṣaê jôm . . . במוצאי יום. - 50 -
- 83.* ašrê tĕmimê dareh̠ . . . אשרי תמימי דרך - 51 -
- 84.* lĕd̠awid baruh̠ . . . לדוד ברוך - 51 -
- 85.* ĕlijahu hannab̠i . . . אליהו הנביא - 51 -
- 86.* hammab̠dil . . . המבדיל - 51 -
- 87.* - . . . - - 51 -

Contents. תכן. Inhalt.

מבוא עמוד 1—18.

Songs for Weekdays. לשבת ולימי החול. I. Gesänge für Wochentage und Sabbat.

No. 1.	wattitspallêl ḥanna	ותתפלל חנה	page 19 עמוד
- 2.*	- - -	- -	- 19 -
- 3.*	šaḥar abaqqešḫa	שחר אבקשך	- 19 -
- 4.	baruḫ . . . hannôţên	ברוך . . . הנותן	- 20 -
- 5.	baruḫ . . . ăser ʾidĕšanu	ברוך . . . אשר קדשנו	- 20 -
- 6.	waj'hi ahar hadĕḇarim	ויהי אחר הדברים	- 20 -
- 7.	lĕʿôlam jĕhê adam	לעולם יהא אדם	- 21 -
- 8.	hôdu ladônaj	הודו לה׳	- 21 -
- 9.*	- -	- -	- 22 -
- 10.*	ădḏônaj meleḫ	ה׳ מלך	- 22 -
- 11.*	- -	- -	- 23 -
- 12.*	- -	- -	- 23 -
- 13.	wĕimru hošiʿênu	ואמרו הושיענו	- 23 -
- 14.	ădônaj meleḫ	ה׳ מלך	- 23 -
- 15.*	lamnaṣṣêaḥ	למנצח	- 24 -
- 16.	wĕhaja ădônaj	והיה ה׳	- 24 -
- 17.	lamnaṣṣêaḥ	למנצח	- 24 -
- 18.	hôdu ladônaj ki ṭôḇ	הודו לה׳ כי טוב	- 25 -
- 19.	baruḫ šeamar	ברוך שאמר	- 25 -
- 20.	mizmôr šir lĕjôm haššabbaţ	מזמור שיר ליום השבת	- 26 -
- 21.	jĕhi ḫĕḇôd	יהי כבוד	- 26 -
- 22.	halĕluja halĕlu êl	הללויה הללו אל	- 27 -
- 23.	wajḇareḫ dawid	ויברך דוד	- 27 -
- 24.	wajjôšaʿ	ויושע	- 28 -
- 25.*	az jašir	אז ישיר	- 28 -
- 26.	- -	- -	- 28 -
- 27.	nismaţ kol ḥaj	נשמת כל חי	- 30 -
- 28.*	- - -	- - -	- 32 -
- 29.*	uḇḫên jištabbaḥ	ובכן ישתבח	- 32 -
- 30.	- -	- -	- 33 -
- 31.	baruḫ . . . jôṣêr	ברוך . . . יוצר	- 34 -
- 32.*	- -	- -	- 34 -
- 33.*	êl adôn	אל אדון	- 34 -
- 34.	- -	- -	- 34 -
- 35.	laêl ăser saḇaţ	לאל אשר שבת	- 35 -
- 36.*	šimḫa ădônaj	שמך ה׳	- 35 -
- 37.	ʾadôš	קדוש	- 35 -

נגינות יהודי מרוקו

אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

אברהם צבי אידלזון

מירושלם

התחי־ל בעבודת החלק הזה
בשנת תרע"ב וגמר אותו בשנת תרפ"ד

הוצאת בנימן הַרץ

ירושלם – ברלין – וינה

תרפ"ח

אוצר נגינות ישראל

אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

אברהם צבי אידלזון

מירושלם

כרך ה׳

נגינות יהודי מרוקו

הוצאת בנימן הַרץ

ירושלם – ברלין – וינה

תרפ״ח

THESAURUS OF ORIENTAL HEBREW MELODIES

COLLECTED AND EDITED WITH AN INTRODUCTION BY

A. Z. IDELSOHN

VOLUME V:

SONGS OF THE MOROCCAN JEWS

1928

PUBLISHED BY BENJAMIN HARZ

BERLIN – JERUSALEM – VIENNA

אוצר נגינות ישראל

אספן, סדרן ובארן בפעם הראשונה

אברהם צבי אידלזון

מירושלם

כרך ה׳

נגינות יהודי מרוקו

הוצאת בנימין הרץ

ירושלם — ברלין — וינה

תרפ״ח